

శీసామోదవిసోదయుంక్పతిసమాలీగంబులాష్టానశో!

భాసంక్రాంతయులైకమకౌబాలి నెడత్పొనూప్రతిక "లంబానక" ||

రస.

టిప్పణము.

నాసానార = కేళీగృహము.

ఉపహరి = కానుకలు.

మసూలీ = మకరందము.

సమాలీగ = కూడిన.

ఆష్టాన = వాడిన.

చ॥ తనరెంబునారతాంతపరితాంతలు కాంతిలమంజుశంకర!

నవ్వినుములునాలలామకని కాయగళిగ్గునుమంబులుకొద్దిను!

ప్రహయమెలర్పడదెద్దిరహభావము కమినులోర్వరామినే!

చినతమివారి కావెతలు సెప్పచునశ్రులురాల్పిరోమునకా॥

రస.

టిప్పణము.

పరితాంతలు = అలసినవాడు.

లలామకము = పూలదండ.

ప్రహయ = స్నేహము.

శా॥ ఆలోకాంచితనూత్నరత్నమయపర్యంకాగ్రపుంభావశో!

శీలోలాబ్జముభీనిధాఘజలపాలికాదన్తహాపాదవి!

మాలామోదవిలుబ్ధమాధుకరసమర్థిగ్గుంక్రియాంచద్దరు!

జ్ఞాలాశీతలవాతపోతములుచంచల్లిలబాపెస్రహికా॥

రస.

టిప్పణము.

ఆలోక = కాంతి. పర్యంక = పానుపు.

పుంభావ = పురుషాయితము.

మాధవీమాలా = వసంతమల్లికాక్షునుముల దండ.

ఆమోద = వాసన.

మాగుకర = తుమ్మెదల.

గరుత్ = అక్కలు.

నాతపోతములు = పిల్లనాయువులు.

క॥ సనువిలునిమణలయిటర । వృనలజ్జమునుంగుముగుదకపుడుపునద్ద ।

రృనపుచ్చావిధురసభి । జననాక్యములాత్తసంతసంబొనరించె॥

౪౭

టీప్పణము.

విధుర = ఆకుర = సభి = చెలికత్తియ.

ఉ॥ అత్యధికానురాగభరితాంచితనైశరతిప్రరూఢనై ।

యాత్యవనోసుజల్పకగృహదృతకీరభవత్ప్రపాభరా ।

స్తత్యముదాడిమద్రమకనస్త్యమిదుదికఁగొల్పితత్ప్రిలా ।

పాత్యముముష్ణటింపుచురయంబునఁబాపెనుత్రాఢధీరత॥

౪౮.

టీప్పణము.

నైశ = రాత్రిసంభందము.

నైయాత్య = గూర్వ్యము—శంకలేని.

జల్పక = వచించు.

గృహదృత = ఇంటసాకిన.

అత్యయము = అంత్యము.

ధీరత॥ = చాతుర్యముచేత.

క॥ క్రిడామందిరమల్పనైశతిమిరాక్షిర్ణంబుగానుండన ।

ప్రీడామంధరచేష్టప్రాధకుమనఃప్రీతిప్రదంబయ్యెవి ।

భ్రాదాత్మప్రియకల్పితోదనఖసంచాధానుసీత్కారవే ।

భాడోలాయితదంతధాశభలిజేల్లచ్చంద్రికాసాంద్రమై॥

౪౯

టీప్పణము.

అప్రీడామంధరచేష్ట = సిగ్గుచేత మందముకాని చేష్టగలది = ఇచ్చానుగుణమైన చేష్ట
గలది యనుట.

విభ్రాట్ = ఆలంకృతుడగు.

సీత్కారిము శీఘ్రమున గ్వని.

సీ॥ (1) సన్నివీలతలచక్రమరకచక్రసంవృతసన్నిములగుచి వలయును.

(2) వానంతవనములవైఖరినవసముత్కలికాసాప్రాప్త్యుచుండును.

(3) సరసులకరణిహంసకవలయాన్ని కంఠానికింక భూనిలయును.

(4) శారదనిరములసరణినఖాలంకృతసంబంధములగుచి వలయును.

(5) పరవశత్వమునుపసంప్రాప్తమగుచి లనగనినిశివీశభవభాగ్యములగు.

నలరువారును నైరికాంతలునిమాహా శృంగారప్రసిద్ధునికేంద్రములగుచి వలయు.

టిప్పణము.

(1) భ్రమరక = శృంగము—మంగుళులు. చక్ర = చక్రవాకము—చక్రము. సన్నిము = ముఖముచంటి సద్దమనియు, పద్దముచంటి ముఖమనియు గ్రహించవలయును.

(2) ఉత్కలిక = మొగ్గలు—రోమాంచాదిభావములు.

(3) హంసక = మంజీరము—హంస. ఉత్కలిక = తరంగము—ఉంగరము. భూని—గోవు—బంగారము. కంకణ = జలవిందువు—కడియము.

(4) నఖాలంకృత = నఖసంబంధములగు గాయములచే నలంకృతమగు—ఆకాశమునలంకరించని = ఆకాశమందులేని—పయోధర = కుచము—మేళము

(5) పరవశత్వము = వివశత్వము. శివీశ = యముడు—ప్రాణవాగుడు. పురం—పట్టణము—శరీరము—పరిరంభము=ఆలింగనము—

సీ॥ (1) సరిభూతకుసుమకేసరకేసరమృన్మురద్రజోరాజవిరాజితంబు.

(2) పుంభావరణితనూపురమణిరమణివిలాసలీలాలామలాలవంబు.

(3) కలికలరవముదాకరకుముదాకరణిరోత్కరకైత్వవీరితంబు.

(4) విహితప్రియానీవిరహితాసురహితానువామాసవాశ్వాసవాసితంబు.

గీ॥ (5) ఆధికమోహనుదసమర్పకదర్ప దర్పనూచనాప్రదర్శితంబు.

విసరెనపుడునురతవిస్మయరాయాసాభి పారణంబువరసమీరణంబు.

౫౧.

టిప్పణము.

(1) కేస = కేశము = కొవ్వు. ఇటు శసలకభేదము,

(2) పుంభావ పురుషాయితరతి,

(3) కవి = బలపక్షి, కుముదాకర = సరస్సు,

(4) ఆళి = చెలికత్తె, విహితస్రియాళి = విహితులును, ప్రియులును నగు, ఆళి = చెలికత్తెలచేత—విరహిత = విడువబడినట్టియు—రహితాసు—ప్రాణములు విడిచినట్టియు—ఆసు = మిగులమంచివారగు—వామా = స్త్రీలయొక్క—అసవ = మధ్యసంబంధముగల—అశ్వాస = నిబ్బూర్పుచేత—వాసితంబు = పరిమళముగలదిగా చేయబడినది.

(5) దర్శక = మన్తకుఁడు, విస్మయర = అంతటనువ్యాపించిన. సమీరణము = వాయువు,

ఉ॥ ఆయోషానృపాలసుతుఁడాతతరాభ్యువిభూతిగాఢని ।

ద్రాయతినుండిస్వప్నమునదబ్ధతమొప్పఁగఁగాంచెనంచితా ।

మేయసయోవిలాసరుచిమేదురనుండరగాత్రనొక్కయ ।

బ్ధాయితశేత్రఁజెప్పిననయంబునశక్యముదానినై ఖరుల్ ॥

౫౨,

ఉపేక్షణము.

ఆ మేయ = చెప్పశక్యముగాని, మేదుర = దట్టమైన,

సీ॥ నాంశేయసుమహారనార్యోరణయతమారవిమోహనాగారమనఁగ ।

కాంచనప్రాకారకలితమన్తభవనోనిగ్రహమందితకోశనిలయమనఁగ ।

పొషితరుచిపరివేషిభూషితసుధాడంబరరాజ్జ్వాబింబమనఁగ ।

భాసితాయతపరిభూషమాస్పతలోకహృదయబంధిజననదనమనఁగ ।

దీప్రకనకశలూకానులప్రస్థి । ఘనజగల్లోచనాడజగ్రహణకరణ ।

నానూనకమనగ నానామనయన । స్వర్ణమణిమేఖలామోఘజఘవమలరు ॥

౫౩,

ఉపేక్షణము.

విమోహనాగారము = నిలసమందిరము,

కోశనిలయము = బొక్కనము,

పరివేషితము = హాళి, (Halo.)

బండిబనసదనము = కారాగృహము.

శలా కాగుణము - కిట్టుత్రాచా,

కరణము - సాధనము.

వాసలూకము = పక్షులను పట్టుకొని విచ్చేయుటకు వుపయోగపడే కుంజము.

ఈ|| లాలితనూత్న యశావతియొక్క వివాహవిధానము కర్వో

మాలిలతాలనాలవలయంబొద్ద వృద్ధిగానిన యో

దేవ్యలయశోనిరూపసముద్భి సువర్ణ సువర్ణపుత్రులె

నాలలిసోప్పనొప్పలలనామణి కాలవల కాలవలముగలది ||

౫౪.

ఆస్పృహము.

ఆలనాలము - పాద, సువర్ణ మంచుపన్నెగల, కాలవి యోగ,

సీ|| తతకుచాన్త త్రాంతరతదివ్యములుపండ్రిదర్శనాభా నానుతానముననా

పటుకటితటఘటోద్భటనిరుద్ధోభయపార్శ్వపరాయానాభానముననా

పరశరంస్థితఃగురుతరశయోగరసుధాభాంబపాదసభియానముననా

పద్మసంభవహస్తపాశసీదనబనిత్రమాకులతావిధానముననా

గీ|| అనిగృహీతైకగురుకళత్రానుశయవి | శిష్టవంశతచింతావిశేషముననా

కడుగృహీభూతమైకలికమగ్య | మలరునిలవస్తినాస్తితాకర్ణసేవితా

౫౫.

సీ|| చూచుకముద్రాభిశోభిభూర్మనుదానరసరత్నపమకత్రాజతిములు

ప్రబలకందర్పదర్పకశిలాదూర్జపూర్ణసువర్ణకలశవిరాజితములు

మేఖలావాలసమేధిరోమాభికుభలతాకుహాభివిశోభితములు

ప్రాకటహృదయతటాకసంభవవ్యభవ్యాబ్జముకుళప్రభాసితములు

గీ|| అంగజాంగరాగసంగతశృంగార | చాతురికవిలాససంశయములు

గాంగనలరునావికాసినిసూర్తిప్ర | శస్త్రీప్రతినిస్తులప్రసములు

౫౬.

టిప్పణము.

రత్న పరువకము = ములచే నిర్మింపబడిన దట్టి. దర్పకశిల = మదకరశిల. మహా
లింగుచ్చము. ముకుళము = మొగ్గ. అంగరాగము = విలేఫనగంధవిశేషము. చాతురికము =
చీనామంటి సీసా. నిస్తుల = సమానరహితమైన.

సీ॥ లోలహారలతామృణాళలోభనిలీనచక్రవాకయుగప్రళస్తిదనర।

త్రిజగతీవిజయపరిశ్రమాభిన్నహృచ్చయవిశ్రమావాససరణియమర।

హారోమాళిగం గారవిజాసంగమప్రయాగతటాతిమహిమయైనర।

నకలంకనకలావయవవినిర్మితశేషలావణ్యపుంజవిలాసమలర।

గీ॥ వితతగురుపరిణాహతాపతనభయవి । రింబిశీలితగిరిసారకాంచదురుశ।

లాకికాభ్రమమాదుతాస్తాకరుచిర । ఘనకుచాకుచలికుచముల్ గ్రాలునెపుడు॥౫౭

టిప్పణము.

నిలీన = చేరిన. హృచ్చయ = మన్తధుడు. రవిజా = యమున. వినిర్మిత = సృష్టి.
లావణ్యపుంజము = సౌందర్యరాశి. పరిణాహతా = బరువు. గిరిసారక = ఇనుసు. ఘనకు
చ = స్త్రీ. కుచలికుచములు = గజనిమ్మపండ్లవంటి స్తనములు.

చ॥ తరుణినదారుణాధికనుధామధురాధరమొప్పురాగసా।

గరజనితప్రవాళిమణిఖండముఫాలతలార్ధచంద్రమం।

దరతరతారకాభికలితప్రకటస్ఫుటసాంధ్యరాగమో।

నిరపధినిర్గతాంతరవినిర్భరరాగమొనావిచిత్రమై॥

౫౮.

టిప్పణము.

ప్రవాళిమణిఖండము = పగడపురుసక. తారకా = కనుగ్రుడ్డు—నక్షత్రము.
నిరపధి = నిరంతర.

క॥ రదనవరహీరరక్షా । స్వదమగుసిందూరముద్రవగీదినలరునా।

మదవతిమోవిజగజ్జన । హృదయకుకాకర్షణాభిహితబింబరుచిత్॥

౫౯.

టిప్పణము.

సిందూరముద్ర = చెందిరపు మొహారు. బింబ = తొండపండ.

సీ॥ హృదయవాసావాసహృచ్చయభోగిగవాక్షశంకావహవైభవములు।
స్వకగతిక్రమనిరోధకకర్ణకృతరోషరసవిభ్రమాపాంగరక్తిమములు।
మల్లికోత్పలనుమమాలాహసద్విభాసురసితాసితదృగ్విశోభితములు।
సవనవకమలకాననసనాధీకృతపరిసరభూపరిభ్రాజితములు।

గీ॥ తరుణకైతకసుమదళద్రాఘిమములు । లోలపత్మలపటుచటులాలసములు।
ధళధళితధవళప్రభాదంతురములు । లోకమోహనములుదానిగోచనములు॥

౬౦.

టిప్పణము.

హృచ్చయభోగి = మస్తభుడనురాజు. సనాధీకృతము = కూర్పబడినది. ద్రుతక
దళము = మొగలిరేకు. ద్రాఘిమము = నిడివిగలది. పత్మలము = కనురెప్ప. దంతురము =
మేదురము—నిండినది—దట్టమైనది.

ఆ, వె॥ రదనరత్నతులారుండరంజితంబు । రహివయోమదనేభపరండకంబు।
బంధురాలోకనామృతసింధుసేతు । బంధనంబననాసికబరగునతికి॥

౬౧.

టిప్పణము.

తులారుండము = త్రాసుముల్లు—పరండకము = అలానము = ఏనుగును గట్టివేయు
గూటము.

ఉ॥ అంబుజగంధిభూలతలుయోవననర్తకలాసికాభిరా।
మంబులుసన్ముఖాబ్జభవమందిరతోరణమాలికావికా।
సంబులులోచనాంబురుహసంగతమత్తమధుప్రతాళికాం।
తంబులురాగసాగరనదప్రతిమంబులుచిత్రవైఖరి॥

౬౨.

టిప్పణము.

లాసిక = నర్తకి. మధుప్రత = భృంగము.

- సీ॥ (1) ఉల్ల సద్ధారపయోధరయైఘనాఘనసమయాకాసకాంతిఁ దెగడు।
 (2) ప్రస్తుతీకృతబలిభంగయైవిక్రమాభీలవామనమహాలీలఁ దెగడు।
 (3) సమధికకర్ణవిశ్రాంతలోచనయైసుయోధనాయతధృతియైరవుఁ దెగడు।
 (4) నలినతిక్రాంతకన్యాతులయైవృక్షికస్థితార్కప్రభాగరిమఁ దెగడు।
 (5) గీ॥ మొగిఁదులొకోటిదీపితమూర్తియైవి । జయసముచితాపనిపదానసరణిఁ దెగడు।
 సహహయానాతిసదభిజాత్యాభిరూప్య । వైభవములెన్నదరమెయెవ్వారికైన॥

టీప్పణము.

(1) ఉల్ల సద్ధార = ప్రకాశించుహారములుగల—అధిక వారిధారలుగల. పయోధరము = మేఘము—కుచము—ఘనాఘనసమయము = పక్షించు మేఘములుగలకాలము = వర్షాకాలము.

(2) వలిభంగము = నబలకభేదము గనుక—బలిభంగమనగా—మహాబలిచక్రవర్తియొక్క భంగదశ—వలి = త్రివలీ సంబంధమైన = భంగ = రేఖలు.

(3) కర్ణవిశ్రాంతలోచన = చెవులవరకు వ్యాపించిననేత్రములు గలది—కర్ణని యొక్క జాగరూకమగు జ్ఞానముతోఁగూడినవాఁడు.

(4) అతిక్రాంత = అతిక్రమించిన—కన్యా = కన్యకలయొక్క—తుల = సమానముగలది=ఇతరకన్య లీకన్యకు సమానులుగారనుట. కన్యాతులారాసులను అతిక్రమించినది.

(5) తులొకోటిదీపితమూర్తి = పాదకటకములచేఁ బ్రకాశించునాకారము. తుల = త్రాసుయొక్క—కోటి = అగ్రమునందు—దీపిత=ప్రకాశించు—మూర్తి=శరీరముగలవాఁడు.

క॥ శచియనగనంద నేక్షణ । రుచియైవింధ్యాటవీనిరూఢతశశ్వ।

స్రుచిరావిచలశ్యామల । కుచయైయెప్పారుకుటిలకుంతలయెపుడుక॥

౨౮.

టీప్పణము.

నందనేక్షణరుచి = నందనవనమును చూడనలెనను కాంత—హర్షప్రదమగు చూపులకాంతి. ఉత్తుంగశ్యామలకుచ = ఉత్ = ఉన్నతములగు—తుంగ = పున్నాగవృక్షములచేతను—శ్యామ = తమాలవృక్షములచేతను—లకుచ = గజనిమ్మచెట్లచేతనుకూడినది వింధ్యాటవి. ఉత్తుంగ=ఉన్నతమైనట్టియు—శ్యామల = శ్యామలవర్ణయు క్తములైనట్టియు—కుచ=కుచములుగలది కన్య—

(1) పున్నాగేపురుషస్తుంగః—అని అమరకోశము.

(2) తమాలశ్యామలఃకాలః— డిటో

(3) లకుచోలికుచోడహుః— డిటో

క॥ ఆవామనయునవరసు । గ్రీవాంగదశోభియైప్రకీర్తింపఁగఁసం ।

భావితవానరస్సైన్యము । హావిభవసమగ్రతాప్తినలరుధరిత్రిక॥

౨౪.

టిప్పణము.

సుగ్రీవాంగదశోభి = మంచికంతముచేతను—ఆంగద=బాహుపురియను నాభరణము చేతను—శోభి = ప్రకాశించునది—సుగ్రీవుడు—అంగదుడు—అనుకపిశ్రేష్ఠులచేత ప్రకాశించునది—

సీ॥ (1) భాస్వదలంతారభాసమానాంగకశ్వేతరోచిఃస్ఫురత్ప్రీమితయుతాన్యః ।

(2) సురుచిరలోహితాధరవికాసవిశేషవరసౌమ్యదర్శనావయవవిభవః ।

(3) కోమలోన్నతవృత్తగురునితంబాభోగఘనసితహారసంకలితవత్స ।

(4) సంతతాతనుశ్చైశ్చరపాదవీభ్రమసమధికవికచలోచనవిలాసః ।

గీ॥ (5) లోకమోహనకరచక్రవాకవిజయః । కేతువైభవకనదురోజాతయుగళః ।

యైవిచిత్రాభిరూప్యవిఖ్యాతినలరు । నావరారోహగ్రహమయియగుటయరుడ॥

టిప్పణము.

(1) భాస్వత్ = ప్రకాశించు—నూర్పుడు. శ్వేతరోచిః = ధవళకాంతి—చంద్రుడు.

(2) లోహిత = ఎఱ్ఱని—అంగారకుడు. సౌమ్య = సుందరమైన—బుధుడు.

(3) గురు = గొప్ప—బృహస్పతి. సిత = తెల్లని—శుక్రుడు.

(4) శ్చైశ్చర = మంచిగమనముగల—శని. వికచ = వికసించిన—రాహు.

(5) కేతు = ధ్వజము—కేతువు. గ్రహమయి = నవగ్రహరూపిణి.

చ॥ ఆతులపరాక్రమక్రమవిహారుడుమారునిజైత్రయాత్రను ।

ధృతమయిత్రాలునాజయవతోకయ్యెతన్నహనీయశౌర్యసం ।

గతరణంగభూమియొకగందదమోఘవిమోహకృత్సహూ ।

స్నతవరమంత్రకక్తియొనునంగమలాననయొప్పునెవ్వడుక॥

౨౫.

క॥ పనితామణిమఱియును సం । జనితోద్యమము న్నడేంద్రజాలకభృతభూ ।
జనవిజయదృగ్వినిర్భం । ధనదివ్యోపధమొనాగదనరుధరిత్రి॥

౨౮.

సీ॥ పరనూత్నరుచిరయావనరసాయనసిద్ధి కాంతశృంగారసంకల్పవృత్తి ।
చారుసౌందర్యవిహారనిష్కుటసీమలలితసాభాగ్యవిలాసభూమి ।
సమధికలావణ్య సంకేతరంగమస్తోకసాగ్ధ్యైరత్నాకరంబు ।
ఘనపితామహజగజ్జనవిలోభనస్పృష్టిచిత్తకాతుకనిధానోత్తమంబు ।

గీ॥ సారైత్తైలోక్యరంగసంసారభీత్తి । చిత్రలేఖావిశేషంబుచెలువచెలుపు ।
గాననాచానవర్ణింపఁగాఁగనింద్ర । కోటులకున్నైనవాచామగోచరంబు॥

౨౯.

టిప్పణము.

నిష్కుటసీమ = గృహారామవిధి. విలోభన = ఆశగోలుపు.

మ॥ కలసేతాదృశరూపయావనగుణాకల్పాంగిదన్వంగిరా ।

జలలామండలుగాంచితత్కుచతటిసంసక్తచిత్తజ్జని ।

స్త్రుతితానూనమనోసురాగజనితానూయాతిరేకంబునం ।

బలెనిద్రాస్థిరసౌఖ్యమున్నదలివిభ్రాంతాత్మదైయెంతయుకొ॥

౩౦.

సీ॥ రాజబింబముబింబరాజంబునుహసించునన్మృగాధరవికాసంబుతోడ ।
మృగమదంబునుమదమృగమును నిరసించుసౌరభాలోకనోత్సవముతోడ ।
ఘనసారమునుసారఘనమును నగుదంతకాంతికచప్రభోగరిమతోడ ।
గంధనాగమునాగగంధమువిదళించుగమనరోమాశ్చవిభ్రమముతోడ ।

గీ॥ గోత్రచక్రచక్రగోత్రాహితస్ఫూర్తి । గమనితంబకుచయగములతోడ ।
లలితనవ్యదివ్యలావణ్యరుచితోడ । నబలమ్రోలనిలచినట్లుదోఁప॥

౩౧.

టిప్పణము.

రాజబింబము = చంద్రమండలము. బింబరాజము = శ్రేష్ఠమగు దొండపండు. మృగ
మదము = కస్తూరి. మదమృగము = మదించినలేడి. ఘనసారము = పచ్చకర్పూరము. సార
ఘనము = నీలమేఘము. గంధనాగము = మదగజము. నాగగంధము = సర్పముయొక్క
గర్వము. గోత్రచక్రము = పర్వతసమూహము. చక్రగోత్రము = చక్రవాకపక్షులపంశము.

సీ || కలికినీముఖకంతములకాంతిధగధగల్గుచిరాబ్జురునిరాబ్జురుచులనాంచు |

లలననీగురుమచాలకభారచకచకల్సారంగసారంగసారముణాచు |

గమణినీదృక్పదాసమదీప్తిమిసమిసల్ రాజీవరాజీవరాజీనాంచు |

తరుణినీవరకరాధరరుచినిగనిగల్లలిప్రలాళప్రవాళములనాంచు |

గీ || చెలువనీదంతనఖదళంధళలుధరణి | దవిలితారాళితారాళిదర్పముణాచు |

మగువనీవేణినాభులజగజగలుని | జమునిజంబుగనాగనాగములనాంచు ||

22.

టీప్పణము.

అబ్జము = చంద్రుడు—కమలము. సారంగము = చక్రవాకము—స్పృంగము. రాజీ
వము = మత్స్యము—కమలము. ప్రవాళము = చిగురు—చగడము. తారాళి = ముత్తము
లు—నక్షత్రములు. నాగము = పాము—సురసాన్న పుష్పము.

ఉ || నీమహితాభిరూప్యమునునీనవయకావనకోమలత్వమున్ |

నీమృదుసామూర్యమునునీమహనీయకళావిలాసమున్ |

నీమధురోక్తి నైపుణియునీరుచిరాభినవానుభావమున్ |

నామదినాటెమారుడును నాటెనుమాస్త్రముహూపరంపరల్ ||

23.

సీ || నిత్యంబులోచనాన్నత్యంబుమనమునంగమలజాత స్పృతిగరిమఁబెనుప |

ననిశంబుముఖమంజూలాభిరూప్యంబొత్త సంతృప్త్యనునవిగుప్తరణమనుప |

నిరతంబుగుచవినిర్భరపాటవముమదివరగిరీశానుభావంబుజోనుప |

సతతంబునధరసౌమ్యవముహృత్పుటమునరహిసువర్ణజపానురక్తినునుప |

గబరినారదభావసంకలనననుప | మధురవాక్తతిశుకమహామహిమవినుప |

గమనమలనర్వహంసవిభ్రమముబనుప | దరుణిశీలమత్పూర్ణసరణితలచ ||

24.

టీప్పణము.

కమలజాత = బ్రహ్మ—కమలసమూహము. విధు = విష్ణువు—చంద్రుడు—గిరిశ—శివ
శ్వరుడు—పర్వతశ్రేష్ఠము. సువర్ణజపానురక్తి = మంచిస్తోత్రముల చింతనాస్తోత్రముంచి
రంగుగల యెఱ్ఱదాసానిపువ్వు; నారద = నారదుడు—
చిలుక. హంస = యలి—రాజహంస. పూర్ణధరణి = ప

- సీ॥ తుంగాగ్రహర్త్యాంతరంగాత్తసురతప్రసంగాంగసంశ్లేషసంభ్రమముల!
 లీలాగృహవేలడోలాసమాలాలవేళానుకూలానులాలనముల!
 వామాసమారామసీమావిహారాభిరామావిరామనర్తకమముల!
 నానానునియవాగ్విధానానతమనొనపినానురాగాలివిభ్రమముల!
- గీ॥ చంద్రికాద్యూతకేళికాచంద్రకమముల । శారికాకీరవచనశిక్షావిధముల ।
 భాదగుంభితపరిహాసభాషణముల । నేలుమికజాలనేతాళజాలననుచు॥

2౫.

- సీ॥ వామాభిరూప్యలవణ్యామృతముగ్రోలుకరణివిస్తృతనేత్రకమలుండగుచు!
 శ్యామాతనూలతాసంశ్లేషమొసరించుకరణినుద్భృతబాహుకాండుండగుచు!
 భామాసమాహ్వనభాషణంబులువల్కుకరణినాగచ్ఛమాగచ్ఛయనుచు!
 రామావియోగవిభ్రమవిస్తృతుండగుకరణినిశ్చలదేహకలితుండగుచు!
- గీ॥ పరివృహృతాఖిలమోదసంభరితభేద । చిత్తదత్తకవాటనిషిద్ధనకల ।
 పరిజనుండయియానాటిపగలుగడపె । బహువిచిత్రప్రచారముల్బయలువడంగ॥
- క॥ కలమఱులంగలికింగనుంగొన । గలననునదియాసరాత్రింగడపియుదంచ ।
 త్కలరవశుకపికముఖులుగ । కలరవములమేలుకనినంగాంచిరినీతిక॥

2౬.

టీప్పణము.

అడియాన = పట్టికోరిక, కలరవ = పావురము—అవ్యక్తదృశి.

- క॥ మకరందుండుమధురవచో । మకరందుండచంగనాప్సమహిపునిసఖుండ ।
 త్యలంతతనతనిమనో । వికలత్వముమాన్వనెడమువేచివెరవునక॥
- ఉ॥ ఆప్యధిపీశుగాంచివినయంబునయంబుబ్రయంబుమీఱనా ।
 లాపవశంబునంహృదయలగ్నవినిర్భరతద్వియోగచిం ।
 తాపరతంత్రతాయతియుండజ్ఞనకంబగుస్వప్నదృష్టిక ।
 న్యాపరమాభిరూప్యవిభవాతిశయంబునెఱింగియిట్లనుక॥
- క॥ దీనికిపైసంతాపము । బూనుటతగవగునెయిట్లుభూపాలనము ।
 న్నూనుటంగనివగచెభవ । న్నూనితబుధమిత్రమంత్రిమండలమెల్లక॥

2౭.

2౮.

౨౯.

సీ॥ రాకాసుధాకరాలోకనామోదప్రవర్ధితాయతదుగ్ధవార్ధియనఁగఁ
మండితమూర్తాండమండలోదయవిభాస్తోకహర్షితకోకలోకమనఁగఁ
ఘనఘనాఘనసమాగమభావితానందసారపూరమయూరవారమనఁగఁ
సంతతవాసంతసమయసమ్మదితవాచాలలాలితపికబాలమనఁగఁ

గీ॥ నిరుపమానమహారత్నపురవరాభి । రామమహనీయతరయావరాజ్యవిభవ ।
మహితునిగుగనియలరుదుమనుప్రజాళి । యధిపనీవిట్టులుండిననడలకున్నె॥ ౨౧.

శా॥ అంభోరాశిగభీరరాజ్యరమసత్యంబౌరసీదోపరీ ।
రంభంబుంగననారిహర్షపటిమారామాసమాశ్లేషసం ।
రంభోరస్థలుడయ్యె శేషుడునురారాజద్యహూగానవి ।
సంభోదారవిహారుడయ్యె జిరభారశ్రాంతివోగాంచుమౌ॥ ౨౨.

ఉ॥ నిత్యకళప్రతాపములునీవువహించిధరకభరింపఁగా ।
సత్యమునత్యముర్విగలసర్వతమంబులడంగెదృష్టిసా ।
హిత్యఖిలద్విజావనసమృద్ధిజలంగెడొలంగెరాజహం ।
సాత్యధికప్రభావముమహద్భుతమంచుజనుల్నుతించఁగక॥ ౨౩.

టిప్పణము.

నిత్య = ఎడతెగని. ప్రతాపము = శౌర్యము—వేడిమి. తమము = పాపము—చీకటి. దృష్టి = చూపు—జ్ఞానము. సాహితీ = పాండిత్యము. ద్విజ = బ్రాహ్మణులు—పండితులు. రాజ = చంద్రుడు—రాజు. హంస = సూర్యుడు—శ్రేష్ఠుడు.

తా॥ చంద్రునకు రాత్రియందును, సూర్యునకు పగటియందునుమాత్రమే కళాప్రతాపములుగలిగియుండుటచే నవి యెడతెగనివి కావనియు, నొకచోట వెలుతురుగలిగియుండఁగా మఱియొకచోట చీకటిగలిగియుండును గాన సమస్తతమమును నేకకాలమునఁ బోఁగొట్టు సామర్థ్యము చంద్రసూర్యులకు లేదనియు, చకోరచక్రవాకములకు రాత్రివగళ్లయందు దృష్టిపాటవము లేకయుండుననియు, చంద్రసూర్యులు చకోరచక్రవాకములనుమాత్రమే రక్షించువారు గాన వారికి సమస్తద్విజములనఁగాఁ బట్టులరక్షణ శక్తి చాలదనియును, రాజు నిత్యకళాప్రతాపములుగలవాడై సర్వతమములననగా పాపములనుఁ బోఁగొట్టఁజాలి, సమస్తద్విజావనపట్టుడుగా నుండుటచేఁ జంద్రసూర్యులకన్న ను శ్రేష్ఠుడను సర్థము స్ఫురించుచున్నది.

ఉ॥ ఎందుభవన్దుకాభినుతియెందుభవన్తహిమానువర్ణసం।
 బెందుభవత్ప్రపాలితమహీజనహర్షసమాహితోక్తియెం।
 దెందుభవన్తహజయసమిద్ధవిచిత్రకథాప్రసంగమా।
 నందమొనర్చుధారుణిఘనంబగుదత్పుఖిసూచకస్థితికొ॥

౧౪.

క॥ తావక్రాజ్యవిరామద । శావశతననాధగతిరసాతలమతిదుః।
 ఖావిలమగురిపుచోరఖ । లావళినానాభయావహస్థితిగనుటకొ॥

౧౫.

క॥ దుష్టులదుర్గుణముబువి । స్పష్టంబుగఁదెలిసిపంకస్పృకునుఁగడుకొ॥
 గప్తమగువారుసుషధ । భ్రష్టవశాపాదిపాపభాజనులగుటకొ॥

౧౬.

సీ॥ అత్యంతహైన్యసమాక్రాంతఘనపాపమూర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
 నతిశయనుజనరంధ్రాన్వేషణేచ్ఛాప్రపూర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
 అతివేలపరదూషణార్జితనీచాపకీర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।
 అతిమాత్రమిత్రసౌఖ్యాసహనాశయస్ఫూర్తులుఖలచక్రవర్తులరయ।

గీ॥ అతిసముచితానుచితహితాహితవివేచ । నావిహీనావినీతనానావిధప్ర।
 వర్తులెంతయుఖలచక్రవర్తులరయ । వారికడమిన్యుదగునెయివ్వరికైన॥

౧౭.

టిప్పణము.

ఖలచక్రవర్తులు = ఖలుఁడనఁగా దుష్టుఁడు. దుష్టులకు - చక్రవర్తులను. బహు
 వచనరూపమగు శ్రేష్ఠవాచకమును చేర్చుటచే న్నుతిరూపమగు నిందగానుండును.

చక్రమనగా మోసముగానఁ జక్రవర్తియనఁగా మోసపు నడవడిగలవాఁడు. ఖలచ
 క్రవర్తియనఁగా మోసఁగాడగు ఖలుఁడు

వివేచన = యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము. ఎడము = అస్పృదము.

చ॥ అతికటుకస్వభావుఁడయియాతఁడునూపుమహారసంబుసం।
 తతమునుభీముఁడయ్యునుసదానబకాహితలీలఁజూపునా।
 తతముగనాశ్రయాశుఁడయియాతఁడునూపునుమాతరిశ్వతా।
 యతిసతతంబుదుష్టజనుఁడాతనిసామ్యమగమ్యమేరికొ॥

౧౮.

టీప్పణము.

(1) కటుకస్వభావుడు = మత్సరగుణముగలవాడు, తిక్తస్వభావుడు = (నీగముగా నుండువాడనుట).

(2) మహారసము = మధురము—అతినిరసము. భీముడు భయపకపడుడు—మిథి పుత్రుడు.

(3) నమకాహితలీల = పలుకభేదము గనుక నమకమనగా నవకము = సోమ్యద్విజ్ఞానము—తద్విరోధరీతి అనగా దుష్టచిత్తత్వము, నవస్తు నూతనే సోమ్యఇతికోశం. ఇందును రాక్షసునకు ద్వేషిగానివాడు = నిఖుడు.

(4) ఆశ్రయాశుడు = అగ్ని = ఆశ్రయించినవారిని భక్షించువాడు.

మాతరిశ్వుడు = వాయువు. మాతరి = తల్లియందు, శవ్ = కుక్కవలె పుట్టించువాడు. కుక్కవలె దల్లి తోసురమించువాడనుట. అలుక్పిమానము.

ఈ పద్యమున విరోధాభాసాలంకారములు.

ఉ॥ స్నేహమెల్లర్పగా చరముఁజేర్చిశరంబునఁబార్చిపేర్చియు!

తాపముమీఱలాలనమునన్నిచనల్పఁడనల్పఁడనన్

స్నేహముభాతి నెంతయునిసీతనకాటనపాటవంపున!

స్నాహముమాననోపు నెఱుపంబగు సహ్యగుణంబుఁజూపునే॥

౧౩౯.

టీప్పణము.

స్నేహము = మిత్రత్వము—సర్వసస్నేహము—అవాలనూనె. కాటవపాటవము = తిక్తస్వభావము—కారపుగుణము—(ఘాటు.) సహ్యగుణము = ఇంపగు గుణము.

క॥ ఆపాతమధురముననం । తాపాదితవిరసగుణమయంబునుఁదిక్త॥

వ్యాపారమునగుదాలఫ । లోపము మైదుష్టసఖ్యముర్విదనర్చుక॥

౧౪౦.

టీప్పణము.

ఆపాతము = ఉపక్రమము = ప్రారంభము. ఆపాత స్వాదుపక్రమ ఇతికోశం.

తిక్త = వగరు.

క॥ అవసూతమయ్యుఁబాసుక । తవిలిశిరస్థులిఁగఁమాయితంబొనరింపన్ ।

నివ్రుతపటుపాదరజమర । భువిఖలభావంబుగలుగఁబూయిష్టమగున్ ॥

౯౧.

టిప్పణము.

అవసూతము = ఎగరఁగొట్టఁబడినది. కమాయితము = కలుషితము = ధూళిచెనెఱ్ఱగా నొనర్పఁబడినది.

క॥ సత్యమువిషతరుసుమసాం । గత్యముగతిదుర్జనానుగతిసుజనులకున్ ।

నిత్యమునుదద్విమోహము । సత్యధికమొనర్చుననుభవానుగుణముగన్ ॥

౯౨.

టిప్పణము.

విషతరు = అతివసయనుచెట్టు. అనుగతి = అనుసరణ. స్నేహము = సహవాసము. తద్విమోహము = దానియందాసక్తి. అనుభవానుగుణముగన్ = (వాడుకచేసిన టైల్లా)

క॥ బహుమత్సరప్రచారము । బహుసుమనస్తాపకృత్ప్రభావమునుగడున్ ।

మహిఁగలిగిబలునిహృదయము । బహుశముగనిదాక్షుడిననిభంబయివెలయున్ ॥

౯౩.

టిప్పణము

మత్సరప్రచారము = చేపలసంచారము. “మత్సరొన్యకుభద్యేషే దంశభేదేచనాత్వయం” అని కూరత్వప్రచారము. సుమనస్తాపము = పుష్పములకు తాపము. వండితులకు తాపము. నిదాక్షుడు = ఎంతకాలము. నిభము = సమానము.

క॥ ధరణింజక్రధరుండనఁ । బరఁగివిరూపాక్షుండనఁగఁబ్రబలిఖలజనం ।

డరయఁబరమాగ్భృతంబుగఁ । హరిహరులహసింసుఁగానహర్నిశముగఁడున్ ॥

౯౪.

టిప్పణము.

చక్రధరుఁడు = రథాంగధారి = విష్ణువు. మాయాధరుఁడు = మోసగాఁడు. “సక్రం ధాంశేనాయాం ధర్మశ్చస్త్రాంతర ఇతి లోకః” విరూపాక్షుఁడు = త్రినేత్రుఁడు. శివుఁడు = దోషదృష్టిగలవాఁడు.

(3) పరిపరిమండలభ్రమణసంకలితాతత్తత్తఘోషణసముద్యమముకలన।

(4) బహుతమోనిబిడవిభావరీభావితకటపలాశాభ్రాంతిగరిమకలన।

గీ॥ (5) ప్రకటసురభియానలికలభావంబునఁ।

(6) దనరుబంధుతాపవర్మనమునఁ।

(7) గుజసురంధకారకుంజరకాకగో।

మాయువ్యశభశవసమానుఁడెపుడు॥

౯౫.

టిప్పణము.

(1) వోపానుబంధము = రాత్రిసంబంధము—పాపసంబంధము.

విశ్వకర్తావలోపనము = సమస్తక్రియలలోపము—రాత్రియందే పనులు జరగ వసుట. దుష్టుడగుటచే గర్తహీనుఁడుగా నుండుననుట.

(2) స్వపశాతిలోలప్రచారము. = స్వకీయములగు నాడ యేనుఁగులయందలి యాశచే సంఘరించుట—స్వాదు త్తమైన చంచలమగునడువడి.

అధరీకృతజానరీతి = కారుచున్న మనోదకరీతి. తిరస్కరించబడిన త్యాగరీతి. లోభియనుట.

(3) మండలభ్రమణము = చుట్టుకొని తిరుగుట—పదేపదే వచ్చుచుండుట.

ఆత్తఘోషణము = తనపేరును తానేకూయుట కాకి తనపేరును కాకా అని కూయుట ప్రసిద్ధము—ఆత్మస్తుతి.

(4) బహుతమో నిబిడవిభావరీభావితము = బహు గాఢాంధకారముచే నిబిడమగు రాత్రియందు పొందబడినది—బహు పాప భూయిష్టములగు పరనిండలచే నార్జింపబడినది తమః=చీకటి—పాపము. విభావరీ = రాత్రి—విభా = బుద్ధి—అవరీ = అపక్షేపణ = పరుల బుద్ధులను అపక్షేపించుట.

కటపలాశాభ్రాంతి = కటశవముయొక్క - పల = మాంసమందలి—ఆశా = అపేక్షచేత—భ్రాంతి = తిరగడము.—

“గజగండేశవరథేశలేచకటఉచ్యత” అని. కటపల = లంచమందలి—ఆశాభ్రాంతి = ఆశావికారము.

(5) సురభి = గోవుయొక్క—యాన = ప్రాప్తిచేత—వికల = విశేషము మదించిన—లేక - వికలమైన—భావము

సురభి = పండితులయొక్క—యాన - ప్రాప్తిచేత—వికల = అన్యస్తమైన—
భావము.

(6) బంధు = బంధుజనులకు—తాప = వ్యసనమును—పర్యవము = చూపుట—కలుగఁ
జేయుట.

బంధుతా = బంధుజనసమూహమునకు—అపదర్శనము = అగుపడక తప్పించు కొనుట.

క॥ పాంకమునుబింకమునుని । శృంకమునునబీజకాండసంభవమునిరా ।

తంకమునగుఖిలదుర్వ్యసనాం । కురముదనర్చన సదృశాభేద్యముగిన్ ॥ ౯౯.

టిప్పణము.

అబీజకాండ సంభవము = విత్తులేకనే పుట్టినది—మొదలులేనిది = నిష్కారణమైన
దనుట.

మ॥ ధరణిందోషలనంబుకాపురుషచిత్తబొందిపెంపొందున ।

త్వరుషస్వాంతముఁజేరదయ్యదిల నెందుదాఁజమాదంబునన్ ॥

సరగంజేరినఁజూచువారడము సొజం గానభూమిశయే ।

కరణేంజూచినమేలగున్ సుజనసాంగత్యంబుతథ్యంబుగన్ ॥ ౧౦౦.

చ॥ సమతవినోదవిందులకుసాధువులామృగపాలినానదా ।

శ్రమగులుగారెభూరమణసాధుజసొచితమార్గమూనిని ।

త్యమునుఖిలప్రపంచపరిహాసవచోయలిబారిఁబాటకా ।

గమవిహితప్రవర్తనలుఁగాంచిమెలంగుములెమ్ములెమ్మికన్ ॥ ౧౦౧.

టిప్పణము.

వినాంపక్షికాం - సొదం - ప్రేరణం - వేత్తలి-వినోదవిందుః = వినోదవిందులనగా
వేటకాండ్రు—విసొదం = శాస్త్రమును—విందుః—తెలిసినవారు = పండితులు.

సదాశ్రమగులు = సర్వదాశ్రమచేఁబొందతగినవారు—సదా = సర్వదా—అశ్రమగులు =
సులభగమ్యులు.

శా॥ ధీనాతుర్యవచోవిలాసవిలసద్వివృతప్రభావాధిక ।

ప్రాచుర్యప్రతిభాప్రతాపరణకుంభద్విక్రమోపాయన ।

త్యాచారంబులుగల్గిరమ్మగుఁసాంధ్రారాజరాజేంద్రనీ!

వాచంద్రార్కము గాఁగ నేలుము సమస్తాశావకాశావనికా॥

౧౧౨.

క॥ దుష్టులునిర్భయులైదు । శ్చేష్టులుమీఱక విశిష్టశిష్టజనులకుం ।

గప్టదశఁగూర్చిరధికా । నిష్టోత్పాదనరసోత్తరేచ్ఛానుగతికా॥

౧౦౩.

చ॥ అనిసచివుండు దెల్పిహృదయంబుననించుకడైర్వ మూదియా!

ఘనుఁడిపుడేమి సేయుదు సఖావివరింపుమురమ్మటంచులే!

చినఁగనిసంతసించివననీమకుఁబోయినదాపశాంతియా!

మనచునకంచునల్పశతమాత్రముదోకొనిపోయియుండటకా॥

౧౦౪.

టిప్పణము.

నల్పము = నన్నుఁబ్రామాంశ ప్రమాణముగల త్రోవ. (నల్పః కఘ్నుచతుశ్చతం)

- ॥ ఆరాజకుమారునకు, (1) నగస్థైర్యచనసంహృతబ్రహ్మాండఖండగతశి ఖాసహస్రండును, (2) కందరాంతరలతాగృహప్రసూప్త విద్యాధరమిధున గీతాకర్ణన సుఖితచమరీ గణ మారణోత్సృక శబరకులూకుల కచ్చుతటుండును, (3) కటకగలేకరిక రాకృష్ట భగ్న హరించనస్యందమాన రసామోద గంధవాహింగంధవాహినిశితశిలాతలండును, (4) సుమారపతన భగ్నతాలఫల రసార్ధృకరితలాసాద్వదనోత్సృక శాఖామృగకదంబకుం డును, (5) ప్రలంబమాన నికటనిర్ద్వరోపాంతరసాలసాలకాఖానివిష్టకీర మిధునలిహృ మాన మధుర పరిపక్వఫలరస నాసనావాసితపరిసిరుండును, (6) శిఖావలగ్నతారాగణ భ్రమాపాది సరభసకేసరిహాసరభరసభిరధారావిదారిత మత్తమాతంగమంభస్థల విగళిత స్థూలముక్తాఫలశబలిత శిభిరని కరుండును, (7) పిండాల క్తకరక్త పదపక్షి సూచిత సంచారసురవారవారవిలాసిని సంకేత కేతకీమంటప మండితుండును, (8) హరివంశంబు కరణిఁ బుష్కరాక్ష ప్రాదుర్భావరమణీయుండును, (9) కర్ణనికరణి ననుభూతశతకోటి దానుండును, (10) సాధుజనునికరణి సానుగ్రహ ప్రచారప్రకటిత మహిమావిశేషండును, (11) మీమాంసా న్యాయంబు కరణి పిహిత దిగంబర దర్శ నుండును, (12) నలకూబర చిత్తవృత్తి కరణి సంతతాదృతరంభాసంరంభుండును, (13) నీచదేశనది కరణి న్యగ్రోధోపనితుండును, (14) మత్తమాతంగంబుకరణి ఘంటార వావేదిత మార్గండును, (15) సదీశ్వరసేవకరణి దూరోద్ధత బహుఫలుండును, (16)

విరాటలక్ష్మీకరణి నానందిత కీచకశతాన్వితుండును, నగు వింధ్యనగేంద్రుంజూపి తత్పరి
సరంబునం బ్రవహించు, (17) సమదకలహంస సారసరసితో ద్రాభింతోత్కట వికట
కుంజకచ్చ వ్యాఘాత కమలపండగళిత మకరందబిందుసందోహ సురభిత సలిలయు,
(18) తీరప్రరూఢకేతకీ కానన పతిత ధూళీనిమగుంబసంజాతనైకతసుఖోపవిష్టతరుణ
సురమిధున నిధువన లీలాష్టాన సురతరుకుసుమవిసర పరిమళ సాక్షికులాపవననివహ
యు, (19) తటానస్థిత వికసితాంభోజపండమంటసాంతర సుఖిత జలదేవతా విగా
హ్యమాన బహుళ హృదసముదాయయు, (20) తీరప్రరూఢవేతసవనాభ్యంతర నిలీ
నదాత్యూహ మహోత్కటకేళి కుహకుహారావకాతుకా కృష్ణసురమిధున సంస్తూయ
మానోపభోగయు, (21) నుపకూలసంజాత నళిన పుంజమంజ పుంజితకుక్కుట ఘటాఘూ
త్కార భైరవయు, (22) ఆతప సేవాసముత్సుక జలమానుషీ మృదితసుకుమార తర
పులినయు, (23) నుపవనపవనాంవోళిత తరళతరంగయు, (24) నళినీనికుంజపుంజని
విష్టదుష్ట బకోటక కుటుంబినీ నిరీక్ష్యమానవృద్ధశఫరయు, (25) తరంగమాలా సంత
రదుద్గండవాల దగ్ధనధావదతి చపల. రాజిలరాజిరాజితయు (26) ఖంజరీట మిధున
నిధువన దర్శనోప బాతనిధి గ్రహణకాతుక కిరాతక ఖన్యమాన తీరయు, వైమణి
యును, (27) దినారంభ లక్ష్మీకరణిఁ బ్రవర్ణమాన వేలయు, (28) భారత సమరభూమి
వలె నృత్యత్కబంధయు, (29) ప్రావృట్కలంబు గతి విజృంభ మాణశతపత్ర పిహిత
విషధరయు (30) క్రుద్ధయువతీ విధంబున దర్శిత ముఖభంగయు, నగు రేవాసదీ
జలంబులం దాహంబుఁ దీర్చి, యొక్క శీతల తమాల తరుచ్ఛాయస్వసియింపఁ జేసి
మధుర పరిపక్వ ఫలంబులు ముండటంబైట్టి ప్రస్తాప వశంబున మనస్తాపోప కాంతి
సేయువాఁడై, యావింధ్య ధరాధరేంద్రుంగూర్చి మంత్రికుమారుం డిట్లనియె॥ ౧౦౫.

టీప్పటము.

(1) సంహృత = పోఁగొట్టఁబడిన.

(2) కందర = గుహ—శబర = బట్టల కుమాటుగా నాకులు గట్టుకొను నాటవికులు =
పులిందులు. కచ్చతటి = సానుప్రదేశము—కచ్చస్తు పార్శ్వగుహ్యచ—అని కోశము.

(3) కటక = నితంబము—నర్మిందమాన = కారుచున్న. గంధ = లేశము—గంధోగంధక
సంబంధామోదలేశ స్తయేషుచ—అని నానార్ధరత్నమాల—శిశిరత = చల్లగాఁ జేయుబడిన.

(4) నుదూర = బహుదూరమునుంచి = ఎత్తునుంచి—ఆస్వాదన = రుచిచూచుట—కదం

(5) ప్రలంబమాన = ప్రేమచున్న - నివిష్ట = కూర్చున్న - లిహ్యమాన = నాకబడుచున్న -
వాసిత = సురభిత.

(6) శిఖా = కొన - అపలగ్న = తగులుకొన్న - ఖర = తీక్షణములగు - సఖర = గోల్లు,
శబలిత = నానావర్ణములుగలదిగాఁ జేయఁబడిన - చిత్రకిష్కిరకల్లాషశబలైతాశ్చకర్బురే -
అని అమరము.

(7) పిండాల క్తక = యావక పంకము - యావోల క్తశ్చిరారూఢస్పిండాల క్తక స్త్రు
తః - అని శోశము.

(8) హరివంశ = హరివంశము గ్రంథము - పుష్కరాక్ష = వాసుదేవునియొక్క - ప్రా
దుర్భావ = అవతారముచేత - రమణీయము = మనోజ్ఞము - పక్షమున - పుష్కరాక్ష = పద్మ
వీజములయొక్క - ప్రాదుర్భావ = ఉదయము -

(9) అనుభూత = అనుభవించఁబడిన - శతకోటి - వజ్రాయుధముయొక్క = దానుఁడు =
దెబ్బగలవాఁడు - శతకోటి = అనేకకోటి ద్రవ్యముయొక్క - దానము = త్యాగము.

(10) సానుగ్రహ = దయాయుక్తమైన - ప్రచార = నడవడి - సాను = సానుప్రదేశముల
యందు గ్రహ = సూర్యాదిగ్రహములయొక్క - ప్రచార = సంచారము.

(11) పిహిత = న్యక్తమగు = తిరస్కృతమైన - దిగంబరదర్శనుఁడు = జైనసిద్ధాంతము
గలవాఁడు - దర్శనమునగా శాస్త్రము - వేదాంత - సాంఖ్యవైశేషిక - న్యాయ - పూర్వమీ
మాంస - ఉత్తరమీమాంస - యాయాను దర్శనములనబడును.

పిహిత = ఆచ్ఛాదితములగు - దిగంబర దర్శనుఁడు = దిక్కులయొక్కను - ఆకాశముయొక్క
ను దర్శనముగలవాఁడు -

(12) ఆదృత = ఆదరింపబడిన - రంభా = అరటిచెట్టు - రంభా = రంభయను నప్పరస,

(13) న్యగ్రోధ = కూలిన తీరముగల - న్యక్ - లేని - రోధ = కూలము.

న్యగ్రోధ = మఱిచెట్టు - ఉపచితి = ఆధిక్యము.

(14) ఘంటారవ = ఘంటానాదము - ఆవేదిత = తెలుపఁబడిన.

ఘంటారవ = గిలకచెట్టు.

(15) దూరోద్గత = ఉచ్చితమైన - బహుఫలి = ౨ కానొకవృక్ష విశేషము -
బహుఫల = అనేకఫలములు.

(16) కీచక = టూల్లువెదురు - కీచకోపకీచకులను నూర్చురు.

(17) సారస = బెంగురుపక్షి - రసిత = కూజితము ఉత్కృట = మత్స్యవిశేషము - కుంభ
కచ్ఛ = వాల పార్శ్వము.

(18) ప్రరూఢ = ప్రసిద్ధమగు—నిధువన = సురతము ఆహ్లాస = వాడిన—పరిమళసాక్షి = వాసనకు సాక్షిభూతుమగు—కూల = గట్టు.

(19) అవట = గర్జము—పండ = సమూహము—విగాహ్యమాన = స్నానముచేయుచున్న హృద = మడుగు—

(20) వేతన = ప్రబ్బలి చెట్టు—నాత్యూహ = భరతపక్షి—ఉత్కట = అధిక మైన—ఆ కృష్ట = ఆకర్షింపబడిన—ఉవభోగ—మాహాత్మ్యము.

(21) ఘటా = సమూహము—భైరవ = భయంకర.

(22) ఆతపసేవ = యెండకాచుకొనుట—జలమానుషీ = నీటిపాపలు—వృదిత = మెత్తగా జేయబడిన—సుకుమార = కొమలమైన = ఇసుకదిబ్బ—

(23) ఆందోళత = వూచబడిన—తరళ = చలించు

(24) బకోటక = వాలుకొంగ—కుటుంబినీ—భార్య—శశర = మత్స్యము.

(25) సంతర్జిత = అంతటాకదలుచున్న—ధావత్ = పరుగెత్తుచున్న—రాజీల = మత్స్య విశేషము.

(26) ఖంజరీట = కాయకపిట్ట—నిధువన = సురతము—విధిగ్రహణ = శకునపరిక్ష—కాటు కపి = ట్టలుకలసినచోట ద్రవ్యముదొరుకునని ప్రసిద్ధము—కిరాత = శబరులు—ఖన్యమాన—త్రోవ్వబడుచున్న.

(27) వేల = కాలము—తీరము.

(28) కలబుధ = ముండము—ఉదకము.

(29) శతపత్ర = నెమలి—కమలము—విషధర = మేఘము—పాము.

శతపత్రో రాజకరే దార్యాఘాటే విఖావశే = అని నానార్థరత్నమాల.

(30) ముఖభంగ = ముఖతరంగము—ముఖ వికారము. రేఖానది = సర్పదానది. తమాల = కానుగుచెట్టు.

శీ॥ (1) సలిలితశారదామలహాసరుచిజనితామోదమునజతురాన్యుడితఁడు।

(2) మానితపద్మాభిమండితవనమాలికావిఖాయతివాసుదేవుఁడితఁడు।

(3) ప్రకటిశివావినాయక సమాహితగుహాస్తోకవిభూతిపినాకియితఁడు।

(4) మంజులచ్చాయాసమంచితసప్తపత్రస్యందనాప్తిమార్తాండుఁడితఁడు।

శీ॥ (5) స్ఫూర్జదతులమల్లికార్జునవైఖరి । శ్రీగిరిప్రభావిశేషియితఁడు।

(6) కలితమలతాతిగహనత్వమునసదా । నల్పకృష్టపక్షికల్పఁడితఁడు। ౧౦౬.

టిప్పణము.

(1) శారదా = సరస్వతి—బూరుగుమాను—చందనలత—

2. “కాలానుసారీబస్తాంద్రీ చందనోత్పల శారిబా ప్రతానికాశారదాచ కాష్ఠకో స్థాచ శారిబా” అనియును అభిధాన రత్నమాల.

1. శాల్మలీ కుమ్మటామోచాకర్మశా రక్తపుష్పకాశరదా పుష్పరమ్యత్వహ్నరణీకంటకీచసా = అనియు—

అమల = స్వచ్ఛమైన—అశ్వత్థవృక్షము.

“పవిత్రః పిష్పలోబోధివృక్షో శ్వత్థో గజాశనః దీప్తాయుః శ్రామలశ్చైత్ర పాదోచంచలవత్రకః” అని—అభిధానరత్నమాల.

హాస = నవ్వు—గన్నేరుచెట్టు—

కరవీరోహాసవీరాదీర్ణవత్రోవిషద్రుమః అభిధానరత్నమాల.

రుచి = కాంతి, దవనము—

“రుచిర్ద్రుమః కోదంతవినితః పాండురోగకః” అభిధానరత్నమాల—

అమోద = సంతోషము—వాసన.

“సాగంద్యహర్షావామోదౌ” అని నానార్థరత్నమాల—

చతురాస్యఁడు = బ్రహ్మ—

(2) పద్మాభిమండితము = పద్మా = లక్ష్మీదేవిచేత—మండితము = అలంకరింపబడినది

పద్మ = కములముల చేత—అభిమండితము అలంకరింపబడినది—

వనమాలికా = పుష్పమాల—వనపక్షి.

(3) శివా = నక్క—పార్వతి.

“శివాభవేదామల కీభవానీహరీత కీసత్తువలా సృగాలః॥ నానార్థరత్నమాల.

వి నాయక = పక్షిశ్రేష్ఠము—విఘ్నేశ్వరుడు.

వి “అనగాపక్షీ = విశ్వతుషిప్రావిన్నివాతే పరమాత్మని వక్షిణః” నానార్థరత్నమాల.

గుహ = పర్వతకందరము—కుమారస్వామి.

“సింహపుష్పీకందరయోర్గుహాస్తీషణ్ణుఖేతునా” నానార్థరత్నమాల.

పినాకి = ఈశ్వరుడు—

(4) ఛాయా = ఛాయాదేవి (సూర్యునిభార్య) — నీడ సప్తసత్ర = ఏడుగుఱములు —
ఏ డాకులరతి — లేక — ఏ డాకుల పొన్న —

“పత్రపర్ణేవాహనేచ” నానాధ. “సప్తసత్రే విచాలత్వచ్ఛార్దోవిషమచ్ఛదః”
నానా —

“సప్తచ్ఛ యుగ్మపర్ణస్థితాం గోగుచ్ఛ పుష్పకః। గుచ్ఛపత్రోబృహత్పత్రో
సువర్ణచ్ఛ దనశ్చసః” అభిధానరత్నమాల —

స్యందన = రథము — నెమ్మిచెట్టు —

“స్యందనం ప్రవణేతోయేనాతు నేమిద్రుమేరథః” నానాధ్యరత్నమాల —

(5) మల్లికార్జున = మల్లికార్జున స్వామి. అనగా నీశ్వరుడు.

మల్లికా = మల్లెతీగ — అర్జున = మద్దిచెట్టు.

శ్రీగిరి = శ్రీశైలము —

(6) బహుల తాతిగహనత్వము = బహుళ సక్షత్వముచే గహనమైనది — అనేక లతల
చేతగహనత్వము —

క॥ ఘనశరభకుముదకేశరి । పనసగవయసేవ్యమానపాదచ్ఛాయా।

జనితాతిశయనినీతని । జనవర్షుగ్రీవుడనుటజనదేజగతిక॥

౧౦౭.

టిప్పణము.

శరభ = ఎనిమిది కాళ్లమృగము — శరభుడను వానరుడు — కుముద = సర్పవిశేష
ము — కుముదుడను వానరుడు —

“కుముదం కైరవేనాతు దిగ్గజే భుజగకపా” నానా — కేశరి = సింహము —
కేశరియను వానరుడు — పనస = పనసప్రమాను — పనసుడనుకపి — గవయ = మనుబో
తు — గవయుడనుకపి —

క॥ నరవాహనదత్తునిసెం । దరయంధరదోరయునలప్రియంగుశ్యామూ।

నిభతాభియోగముననీ । ధరణిధవుండితనిబొగడదరమేతలచెక॥

౧౦౮.

టిప్పణము.

నరవాహనదత్తుడను రాజునకు — ప్రియంగుశ్యామయనునది — పట్టుపురాణి.

ప్రియంగు = ప్రేంకణపుచెట్టు.

శ్యామా = నీలిచెట్టు—సుగంధపాలచెట్టు—నల్ల తెగడతీగ.

“శ్యామాషోడశవర్షాస్తీ” త్రివృత్తాశారీబానిశా—నీలీప్రియంగువర్ణేషు పుంస్యయంతది
తిత్రిషు” అని నానార్థరత్నమాల—

క॥ బహుధాతువికారస్థితి । సహితుఁడును బ్రవృద్ధగుసల్తంగతుఁడునునై ।

మహిపయితడహరంబును । బహురోగియనంగధరణిఁబరగుటఁదెలియక॥

౧౦౯.

టిప్పణము.

ధాతు = వాత—పిత্ত—శ్లేష్మ—నాడులు—గైరికాదిధాతువులు—

గుల్మ = జ్వరమువలనఁ గడుపునఁబుట్టుగడ్డ—పొద.

గీ॥ మొనసివరశిఖండిముక్తార్థచంద్రాచి । తాంగునితని భీష్మఁడనుటజనదె ।

ధాత్రి నెపుడుఁగలితధాత్రీభృతిస్థితి । నలరునితనిబాలుఁడనుటదగదే॥

౧౧౦.

టిప్పణము.

శిఖండి = ద్రుపదపుత్రుఁడు—మయూరము.

అర్థచంద్ర = అర్థచంద్రాకారమగుబాణము—నెమలియీకలు—

“అర్థచంద్రస్తదాకారే బాణే బర్హేశిఖండినః” అని శోశము—

ఆచిత = వ్యాప్తమైన—

ధాత్రి = దాది—నెల్లిచెట్టు.

“ఉపమాతాచ ధాత్రీస్యాదృశ్చమిరామల కీచసా” అని నానార్థరత్నమాల.

తా॥ దాదిచె నెత్తఁబడుస్థితి బాలునియందును—నెల్లిచెట్లను భరించియుండుస్థితి వింధ్యుని
యందును గలదనుట.

ఆ, నె॥ దీపితారుణప్రభాపాటలితపత్ర । వనవిరాజయగుచుఁదనరునితఁడు ।

భాసమానదివ్యవాసరారంభవి । కాసినాగమిగులవాసిఁగాంచు॥

౧౧౧.

టీప్పణము.

అరుణ = సూర్యసారధియగు ననూరుడు—ఎఱ్ఱని—

పాటిలిత = ఎఱ్ఱబారిన.

వృత్ర = ఆకులు—

క॥ ఆలోలవికచవనమా । లాలంకృతిబంకజాక్షుడనమెప్పియున్ ।

శైలాధిపుడలశంబర । బాలాశ్రయుడగుచు వృత్రసామ్యతనలరు॥

౧౧౨.

టీప్పణము.

వనమాల = విష్ణువుధరించుమాలిక—వనపంజ్ఞీశంబర = రాక్షసుడు—ఎఱ్ఱని
జింక. వృత్ర = వృత్రాసుడు—అంధకారము.

ఆ, వె॥ మల్లనాగఘటితమహితకాంతారసా । మోదగరిమగుధరముఖ్యుడలరు ।

వితతకామసూత్రవిన్యాసభాసినా । మహిపచిత్రమితనిమహిమవొగడ॥

౧౧౩.

టీప్పణము.

మల్లనాగ = కామసూత్రవిన్యాసమును గ్రంథకర్తయగుముషి—మదపుటేనుగు.

ఘటిత = కల్పింపఁబడిన—

కాంతారసామోదగరిమ = వనసంబంధియగు వాసనా విశేషముతోఁగూడియుం
డుట—స్త్రీలసంతోషాది రసములవలనఁ గలిగిన సంతోషాధిక్యము—

కామసూత్ర విన్యాసము = ఈ పేరుగల గ్రంథము—కామశాస్త్ర వివరణము—

క॥ గిరిసానుదరీముఖత । జరదజగరభోగమలరుజననాథమరు ।

ద్వరకులిశక్షతరంధ్రాం । తరనిర్దృతజాతరాంత్రనాళవిధమున॥

౧౧౪.

టీప్పణము.

దరీ = గుహ—జరత్ = ముదిసిన—అజగర = గొప్పపాము—భోగ - శరీరము—
సరుద్వర = దేవేంద్రుడు—కులిశ = వజ్రాయుధము—క్షత = గాయము—జాతర = జతర
సంబంధమైన—అనగా—పొట్టలోని—ఆంత్రనాళ = పేగు—

క॥ క్షీతిధరుఁడునిజగుహాసం । గతబహుచంతాంతరాశగతవివిధకపి।

ప్రతతినలకుంభకర్ణా । దుభృతసాహసగరిమఁదెలుపఁబూనెడుఁగంటే॥

౧౧౫.

టీప్పణము.

చంత = పల్లు—గొప్పబండ—పర్వతమగ్ధప్రదేశము—చంతోద్రికటకేశుంజేరడనే
పుష్పత్రోపరే—నానా—

రామాయణయోధమునఁ గుంభకర్ణఁడు—గవులను మ్రింగినది ప్రసిద్ధము—

గీ॥ మీనమకరకటకమిధునసంగతినాగ । శకునిభద్రబాలవకులయుక్తి।

నీధరాధరేంద్రుఁడెంతయునారాశి । కరణమండలములకరణినలరు॥

౧౧౬.

టీప్పణము.

1 మీనమకరకటకమిధునములను రానులు—మీనమకర కు శీరములయొక్క మిధున
ములు.

2 నాగశకుని భద్రబాలవములను కరణములు—నాగ = సర్పము—శకుని = పక్షి—
భద్రబాల = ఖంజరీటీము—(ఇచటవబలకభేదము)—వకుళ = వకుళవృక్షము—
కుల = సమూహము.

శా॥ కాంతారోషరసానుభూతియువియోగప్రోచ్ఛలస్తన్నభా।

క్రాంతసాంతసముజ్జ్వలాకృతియరంగత్వాండుగండప్రభా।

త్యంతన్నార్తియుఁగల్గికామిగతివింధ్యాహార్యమూర్ధన్యైఁడ।

క్రాంతంబుంగననొప్పెభూరమణయుష్మత్ప్రక్రియంజూచితే।

౧౧౭.

టీప్పణము.

కాంతారోషరసానుభూతి = క్రీలరోషరసానుభవము—కాంతార—వనముల
యొక్కను—ఊషర = చౌటిభూములయొక్కను—సాను = చలులయొక్కను—
భూతి = కలిమి.

వియోగ = విరహము—వి=పక్షులయొక్క—యోగము—కలసికొనుట = కూటమి.

మన్తధ = మోహము—వెలగచెట్టు

కపిత్థేపిచమన్తధః॥ నానార్థరత్నమాల—

స్వాంత = మనస్సు — స్వ = తనయొక్క — అంత = శిఖరము — కొన — పాండుగండ్డ
ప్రభ = తెల్ల చెక్కిళ్ల కాంతి — తెల్లనిగొప్ప బండల కాంతి

- సీ॥ (1) అకులీనుడయ్య నత్య కలంక సర్వంశ భూషితోన్మ తి ధాత్రి బొదలు నెపుడు ।
(2) దర్శితా భయ డయ్య దత సన్ని హిత మృత్యు ఫలదాయ విఖ్యాతి బరగు నెపుడు ।
(3) పిహితాంబర డయ్య బహువిధాధిక సముజ్జ్వల దంతు కవ్యా ప్తినలరు నెపుడు ।
(4) సప్రస్థుడయ్య లోక ప్రకటికృతా పరిమాణ మూర్తినా బరగు నెపుడు ।
గీ॥ (5) నీమహామహం డారయ భీముడయ్య । గీచకాభిహితో ద్వృత్తి గెగలు నెపుడు ।
(6) నరవరోత్తమ మతియు సనారు డయ్య । వినుము నిర్భజ్జన్మై ఖరి వెలయు నెపుడు ।

టీప్పణము.

(1) అకులీనుడు = కులీనుడనగా సద్వంశమునందు బుట్టినవాడు — కులీనుడు కాని వాడు — అకులీనుడు = నీచవంశజుడు — కు = భూమియందు లీనము గానివాడు = ఉన్న తుడు —

సద్వంశ భూషితుడు = శ్రేష్ఠవంశ లిలకుడు — మంచి వెదుళ్లగలవాడు —

(2) దర్శితా భయుడు = చూపబడిన అభయముగలవాడు — అభయమిచ్చినవాడు —
కేశవభక్తుమును అగుపరచువాడు —

మృత్యు ఫలదాయ = మరణమునిచ్చువాడు — ముష్టి పండ్లుగలవాడు —

(3) పిహితాంబరుడు = తిరస్కరించబడిన వస్త్రముగలవాడు = దిగంబరుడు — వ్యాపింపబడిన — అంబరముగలవాడు = ఆకాశమువరకు వ్యాపించినవాడు.

అంతుకవ్యాప్తి = వస్త్రవ్యాప్తి — కిరణవ్యాప్తి.

(4) సప్రస్థుడు = కుంచమునుకొలతచేగూడినవాడు = కుంచముపరిమాణముగలవాడు —
గొప్పశిలు లేక సానువులు గలవాడు. ప్రస్థోస్త్రీనిసానుమానలోరితికోశః

(5) భీముడు = కుంతీపుత్రుడగు వ్యూహదరుడు — భయంకరుడు — కీచకుడు = సింహబలుడు — వెదుళ్లగలవాడు.

(6) సనారుడు = శబ్దయుక్తుడు = మృగాదుల ధ్వనులతోగూడినవాడు — నిశ్శబ్ద వైఖరి = శబ్దరాహిత్యరీతి — నిర్గత = బైలువెడలిన = ఉత్థితమగు — శబ్దవైఖరిగలవాడు = విశేషశబ్దము గలవాడు.

చ॥ అలరునితండభర్వశిఖరాగ్రగవారిజమిత్రశత్రుమం ।
డలుములుతాలసాలచనంబులువారణబృంహితధ్వనుల్ ।
వెలయునగస్త్రమూనిపశువీక్షణముంగరసంజ్ఞయుకదగకొ ।
నిలునకరండటంచునతనింబతిమాలుచుఁబిలుప్పైవడికొ॥

౧౧౯.

శా॥ స్ఫూరోదంచరవాంచదంచితవపుఃప్రాగర్థపశ్చార్థభా ।
గూర్భిప్రోత్థితపుష్టనిస్థితమనాగ్భగ్నాగ్రలాంగూలభృ ।
తావ్రజ్యద్విచలత్సత్రావికటదంష్ట్రోకోటివక్త్రస్ఫుర ।
స్థోరాకారముబొల్చెసింహముమహాక్రూరక్రియారంహమై॥

౧౨౦.

టిప్పణము.

ఉదంచత్ = ఎత్తబడిన—అవాంచత్ = వంచబడిన—అంచిత=ఒప్పుచున్న—పూర్వార్థ = ముందరియర్థశరీరము—పశ్చార్థ = వెనుకటియర్థశరీరము = ముందరిభాగము నెత్తుకొని వెనుకభాగమునువంచికూర్చున్న యనిభావము—మానాకో = కొంచముగా—భుగ్న = వంచబడిన—అగ్ర = కొనగల = లాంగూల = త్రోక — సత్రా = సింహముగొంతుమీఁది వెంట్రుకలు — ప్రారజ్యత్ = ప్రకాశించు.

శా॥ ఉత్కృష్టోరుసత్రాచ్చట్రావికటదంష్ట్రోగ్రాస్వరంధంబుచం ।
చత్కృతోత్కటపుష్టనిస్థితబలిష్టస్తబ్ధవాంబుమా ।
ద్యుత్కంభీంద్రశిరఃస్థలప్రవిచలత్సంకోచితాంగంబుకు ।
ప్యత్కంఠీరవమూర్తిచిత్రములిఖింపవచ్చునేయేరికికొ॥

౧౨౧.

చ॥ లలిశబరీగణంబుగిరులంజరులందరులంబిలొలస ।
ల్లలితలతాళిగ్రాబుఁబొదలంగదలంమెదలంగలేకమా ।
లలనిదురించుమించుహరులంగరులంగిరులంగలంచికో ।
లలనరిస్త్రాసియేసెమెడలందోడలంసడలంరయంబునకొ॥

౧౨౨.

టిప్పణము.

గిరులు = పర్వతములు—కిరులు = పండులు.

ఉ॥ రోదసినిం డెనిండుఁ గొగుల్ జిగురుల్ నవమా క్తికైక రే।
 ఖాదశ నాభిరూప్యగుళికల్ కళికల్ - విలసత్సమంచితా।
 మోనసురాగమానసములు సుములు విచరద్విహంగస।
 మ్మోదకృదాత్మపుష్పలముల్ ఫలముల్ వెదచల్లువాసనల్॥

౧౨౩.

టిప్పణము.

రోదసి = భూమ్యాకాశ మస్యప్రదేశము--తోగురు - రక్తివృక్షము--గుళిక = మాత్ర- ఉండ.

చ॥ మునుకొనితే సెలానుముదముకొమదముకొగనిపాడుతేటులూ।
 కొనిఫలముల్ మెసంగుఁగులుకుకొబలుకుంబసగల్గులుల్లూ।
 మునఁజెఱలాడియాడిచలముకొబలముకొదగఁబోరుఁగోతులిం।
 పునఁగవగూడిమాడిసతముకొరతముకొసలుపుకొనుభిస్థితికొ॥

౧౨౪.

టిప్పణము.

జము = ముదము--క్రొవ్వు--చెఱలాడు = సంచరించు--కవ = జంట--సతము = ఎడతెగక.

చ॥ అదనున మేతనీరుకలయకొవెలయకొదినిత్రాగితూగిబల్।
 కుదురగుమేనమాటుమసగుకొబసగుకొగడుఁగండక్రొవ్వుపెకె।
 రోదలుసుగల్గియెందునదరుకొబెదరుకొమదిగానకెవ్వడుకొ।
 ముదముననుండువన్యమృగముల్ జగముల్ వెఱగందనివ్వనికొ॥

౧౨౫.

ఉ॥ ఓమహిపాగ్రగణ్యావినుముత్తరగోగ్రహణంబుభాతిను।
 ద్దామబృహన్నభాభ్యుదయదర్శితముత్సృకపానగోష్ఠికా।
 భూమివిభాతిబల్లవవిభూషితముంవిటపీతసన్నధు।
 వ్యామిళితంబువింధ్యవనవాటముపాటితచిత్రవైఖరికొ॥

౧౨౬.

టిప్పణము.

ఉద్దామ = అధికమగు—బృహన్నశ = పండరూపియగు నజ్జనుడు—ఉన్నతమగు
నది—అభ్యుదయము = జయము—ప్రాబల్యము. పానగోష్ఠిక = పదిజనముచేరి మధ్యపా
నముచేయు స్థలము—పల్లవ = చిగురు—గోవులమేపువాడు—

“పల్లకా సూర్యగోపాతా” నానా—విటపీత = విటపి = వృక్షములచేత—
ఇత = పొండబడిన = తరువులంబుట్టిన—విట = విటపురుషులచే—పీత = త్రాగబడిన—
మధు = తేనె—మధ్యము.

క॥ ఆహావిచిత్రమివిం । ధ్యాహార్యప్రాంతగతమహావనవాటం ।
బూహింపరముదితార్కస । మూహంబయిప్రళయకాలమున్నరుడించెన్॥ ౧౨౭.

ఆ, వె॥ ఆతతాపరాజితానేకరూపాభి । కలితమగుచువనముగాననయ్యె ।
మనుజనాథవరమానాథలీలాది । శేషమహిమగాంచిచిత్రమరయ॥ ౧౨౮.

టిప్పణము.

అపరాజిత = జయింపబడని—సోమిందచెట్టు—రూప = ఆకారము—లేడి.

క॥ భూరిప్రరూఢబహుళో । దారాఙ్గనమగుచువనముతద్దయువెలసెన్ ।
భూరమణవిదితమగునా । భారతరణభూమికరణిబహుచిత్రగతిన్॥ ౧౨౯.

టిప్పణము.

ప్రరూఢ = చిగిరించిన—ప్రసిద్ధుడుగు. ఉదార = ఎత్తయిన—కార్యనిర్వాహకుఁ
డైన—అగ్రున = మద్దిచెట్టు—గాండీవి.

క॥ నిరతమునజ్జనసంపదం । బురుడించునశోకసరళపున్నాగసము ।
త్కరపరిశోభితమీనురు । చిరవనరాజమునృపాలశేఖరకంటే॥ ౧౩౦.

టిప్పణము.

అశోక = వ్యసనరహితుడైన—అశోకవృక్షము—సరళ = గంభీరులైన—దేవదారు
వృక్షము. పున్నాగ = పురుషశ్రేణులు—పొన్నచెట్టు.

క॥ క్షితిధవవైదేహీసం । గతిరాఘవచిత్తవృత్తికరణి ; పలాశ ।

ప్రతతిపరిసేవ్యమాన । స్థితిలంకవిభాతి ; వనముచెన్నువహించెన్॥

౧౩౧.

టిప్పణము.

వైదేహీ = సీతాదేవి—పిప్పలిచెట్టు. పలాశ = రాక్షసుడు—మోదుగుచెట్టు.

క॥ సింధూరతిలకముఖబహు । నుంసరము, ప్రవాళపుష్పశోభితముననై ।

యిందలివనమునుమంగలి । చందమునరహించిమించెజనవరగంఠే॥

౧౩౨.

టిప్పణము.

సింధూర = చెందిరము—సింధువారవృక్షము—తిలక = బొట్టు—తిలకవృక్షము.
ముఖ = ఆననము—మొనలగునది. ప్రవాళ = వెంట్రుకలు—చిగురు.

ఆ, వె॥ సమదధార్తరాష్ట్రసహితంబుమతిభీష్మ । శల్యయుతముద్రోణసంగతంబు ।

నగుచుకురుబలాభమగువనమృష్టన । బాణసంవృతముగబరగెనధిస॥

౧౩౩.

టిప్పణము.

ధార్తరాష్ట్ర = ధృతరాష్ట్రతనూజులు—హంసలు. భీష్మ = భయంకరములగు—భీ
ష్ముడు.—శల్య=మద్రరాజు—వీరువంది. ద్రోణ=ద్రోణాచార్యుడు—మాలకాకి. అర్జున=
అర్జునుడు—మద్దిచెట్టు. బాణ = బాణము—నల్లగోరింటచెట్టు.

క॥ క్షీతిధరకనుఁగొనుమీప । ర్వతరాజవిరాజమానవనరాజీసమం ।

చితమగునంతమూల । స్థితిబన్నఁగరాజ్యలక్ష్మిచెన్నువహించె॥

౧౩౪.

టిప్పణము.

అనంతమూలస్థితి = శేషుఁడా ధారముగాఁగల స్థితి—అనేకమలగు (బక్షకార్హము
లైన) గడ్డలకా ధారమగు స్థితి.

క॥ ఐరావతామృతేంద్రా । జీరమృము, జీవమాననీయము, శక్రొ ।

దారవిలాసము, నగుదుము । హరణ్యముస్వర్గవైభవాస్పదమయ్యె॥

౧౩౫.

టిప్పణము.

ఐరావత = తెల్లయేనుఁగు—నివ్వచెట్టు. అమృత=సుధ—ఉసిరికచెట్టు, కరకచెట్టు.
ఇంద్రాణీ = శచీదేవి—వావిలిచెట్టు. జీవ = బృహస్పతి—పాలతీగె శక్ర = ఇంద్రుఁడు—
కొడిశెచెట్టు.

సీ॥ ఏలాలతాలోలఁడోలానుఖితకేకిజాలాలలితనాదసంకులంబు ।

నానాలతాగప్రసూనాసవానూనపానాళిర్గుంక్రియాబంధురంబు ।

సారాభినవఫలాహారామదితకీరవారారమ్రోదారవైభవంబు ।

జాతామ్రపల్లవప్రాతానుభవపికజాతాతివృదునాదసంభ్రమంబు ।

గీ॥ బహుళకాసారచంగదభంగభంగ । రాజరాజితరాజీవరంగరంగ ।

దఖిలజలఖగబహువాక్ప్రసంగసంగ । రంజితంబగునివ్వనరాజమధిప॥

౧౩౬.

సీ॥ లాలితమదనశలాకాంచితంబయికామినానిరతంబుఁగ్రాలఁగాంచి ।

బహువిధఘనసత్రఘాసితంబగుచుయాత్రోద్వేగతృప్తిపతినానోష్ణగాంచి ।

భూరిశాఖావళీధూషితంబయినదావేదాధికఖ్యాతి నెలయగాంచి ।

నవనవానేకపల్లవసముజ్జ్వలమయిగణికావిలాసాభిగణనగాంచి ।

గీ॥ చాలనలరాచెనికటరసాలసాల । మధిపకనుఁగొనుమదెఱుంచునధికవాక్కు ।

మత్క్రియలమనమలరంగమతియుమత్తియుఁ । బరిపరివిధంబులనతండుబలుకునపుడు॥

టీప్పణము.

మదనశలాక = నఖాగ్రము — చిలుక. “శారీమదనశలాకావిదగ్గయోషిస్తుఖాగ్రంచ”
 పత్రము = గుఱ్ఱము — ఆకు. శాఖ = ఆరుణకాతకాది వేదశాఖలు — కొమ్మలు. పల్లవ = చిటుక
 డు — చిగురు. గణికా = వేశ్య. సాలము = వృక్షము.

చ॥ అలసహకారభూజమున నాతతరోషకసాయిలేక్షణం |

బుబుబరుషోత్పలందనరమ్రాలబరస్పరనిందాసల్పయత్ |

గలకలబుల్కుగీరమిధునంబుగనుంగొనిభూవిభుండుత |

త్కలహవిధంబుదజ్జనకకారణముంగనగోరుచున్నెడన్ ||

౧౩౮.

చ॥ శుకినిజభర్తగాంచిమదిశోకమునోచగనిట్లుబల్కునీ |

వకటప్రియాదయావరహితాశ్చతనీగతినన్యశారికా |

నికరవిమోహవాహమతినిచ్చలునన్నెడబూసిపోవనే |

గకవికనొందినీతెరువుగానకయొంతయువంతగుండితిన్ ||

౧౩౯.

ఉ॥ తొక్కలురానిపిల్లలిటుతేపటినుండియుండిండిగానమిన్ |

సాక్కుచుసోలివ్రాలియవెసామ్మసిలెన్ వెరవేదియేనిటన్ |

జక్కితిఁజొక్కినీచెడుగుఁజేతలకంతయురోసిగాసిలోఁ |

ప్రకక్కగలేకవాఁడిపలుకుల్వచియించెదనాడుఁబాడలన్ ||

౧౪౦.

మ॥ పతిమూలంబునతీవ్రకాండమఖిలాపత్యోపశాఖంబువి |

స్తృతబంధుచ్ఛదమాత్తధర్మకుసుమంబిఞ్చాపలౌఘంబునం |

వృతమిత్రాప్తఖగాళిసంకులముసదృష్టాలవాలంబుశా |

శ్వేతపుశ్యాంబువివర్ధితంబునగుసంసారావనీజంబిలన్ ||

౧౪౧.

ఉ॥ సారకృపావిశేషముప్రసారముగానిజమంచువాక్కుధా |

సారముశోకరుగ్భయవిసారములన్పొడసూపుతాపవి |

స్తారమునార్పఁజొన్నిపతిసారెకువారకతేర్పకున్నసం |

సారమసారహావికచసారసలోచనకేమిజెప్పదున్ ||

౧౪౨.

టీప్పణము.

ప్రసారము = వ్యాపించినది; — రుక్ = రోగము; విసారము = సమూహము.

క॥ భీకరసంసారమువ । త్రికంబగుశశ్వదను సమీరణపారణా ।

స్తోత్రేంద్రియముఖతృప్తా । కాకొదరవిభునకదిని కాయ్యంబగుటక॥

౧౪౩.

టిప్పణము.

వత్రికము = పుట్ట ; తృప్త = ఆశ ; కాకొదర = సర్పము.

సీ॥ గాఢదుఃఖోల్లొలకల్లొల చలదకూపారఘోరంబుసంసారమరయ ।

నామయామోఘదంప్తాభీలఘనశింశుమారఘోరంబుసంసారిమరయ ।

నాతతాపస్తహూద్యుద్భురిధారకుతారఘోరంబుసంసారమరయ ।

నాసన్నమృత్యుక్షుధాపన్నరాక్షసాకారఘోరంబుసంసారమరయ ।

గీ॥ సంకటోట్టంకికంటకాశాపథస్థ । విషయగుల్మాంతరచ్ఛన్నవృజినతస్క ।

రారివర్ణమృగోగ్రకాంతారగతివి । హరఘోరంబునిముసంసారమరయ॥

౧౪౪.

టిప్పణము.

కల్లొల = అలలు ; అకూపార = సముద్రము ; ఆమయ = రోగము ; శింశుమార = మొసలి ; గుల్మ = పొద ; వృజిన = పాపము.

వ॥ ఇట్టి మహాఘోరంబగు నసార సంసారంబునందు.

౧౪౫.

సీ॥ పరికింపబురుపార్థబహుఫలప్రదదివ్యపారిజాతౌదార్యభార్యగాడె ।

సతతదుఃఖోల్లొలసంసారసాగరతరణప్లవాధారధారగాడె ।

సురుచిరసంతానసుభువైభవామృతజనకార్ణవామేయజాయగాడె ।

ధవయశోపయశోభినవసుఖానుభవీజరత్నరాజితరత్నివత్నిగాడె ।

గీ॥ ఆత్తగృహధనపకురక్షణాదిబహుస । హేయఘటనాద్వితీయద్వితీయగాడె ।

శయనమునరంభపోషణజననికార్య । కరణములమంత్రియననాలుగ్రాలుగాడె॥ ౧౪౬.

టిప్పణము.

ప్లవ = తెప్ప ; రత్ని = పిడికిలి (ఆంధ్రదీపిక) పిడితక్కువమూరయును ; ద్వితీయ = భార్య—కరణ = నిదానము—సాధనము—

సీ॥ ఆలోకనార్హప్రదాన్తో త్తమంబెద్దిభౌర్యముఖాబ్జవింఙ్ముగాద॥
 శ్రవణార్హమంజులశబ్దరాజంబెద్దిదారవచోసునాచంబుగాద॥
 స్పృశార్హమహానీయగంధతల్లజమెద్దిపత్నీతనూసౌగంధంబుగాద॥
 రసనార్హవరరుచిరసన త్తమంబెద్దిబాయాధరసుధారంబుగాద॥
 సతతసర్వాంగతోపణసౌఖ్యమెద్ది । గృహిణిపరిరంభ సంరంభకేళిగాద॥
 యద్వితీయైహికై శ్వర్యమనగనెద్ది । సద్విప్రీయానులాభప్రసక్తిగాద॥

౧౪౭.

శా॥ మాయాబాలవిశారదుల్ బహుమనోస్తత్పుర్వకార్యవనో॥
 పాయత్రాణపరాయణుల్ నిజమనోభావప్రగోపాయనే॥
 చ్ఛాయత్తుల్కపటుల్బురుల్ చపలులన్యాయక్రధాపాదితా॥
 పాయుల్ బూరుషులెంచువారిసలరింపకొకకృమేయేరికికొ॥

౧౪౮.

టీప్యము.

అవన = రక్షణ; గోపాయన = దాచుట; క్రుధ = క్రోధము; అన్యజ-నిష్కారణమైన.

చ॥ సురుచిరయావనాగమముతోభిలునప్పడునుందరి స్తవః॥

దరపరిరంభగుంభసవిధానములందనివోవనేలిని॥

ధృరజరపైకొనంజివికిపాయదలంతురనేకభంగులం॥

బురుషులునూతనప్రియులుఁబోయనువాక్కుయధార్థమైతగ్గొ॥

౧౪౯.

ఉ॥ నమ్మినప్రాణభర్తసదనమ్మిటుచేరకనాతికొరికల్॥

నమ్మగఁజేసిదానినిలనమ్మగఁజూచినదాపమారబ్రా॥

ణమ్ములనట్టెవానిచరణమ్ములకర్పణసేయకుండినకొ॥

సమ్మతమానెదానికిలసమ్మదమారునెవానికొమదికొ॥

౧౫౦.

చ॥ కుడువగభక్త్యభోజ్యములుగోరినమేల్కనకాంబరంబులుకొ॥

దొడుగవిభూషణావళులువోగనుభోష్టనవాంబుపూరముల్॥

ముడువగఁబుష్పమాలికలుమూర్తినదివ్యసుగంధగంధముల్॥

బడిబడిగల్గివ్యర్థములెభామకుభర్తృవియోగధామకుకొ॥

౧౫౧.

సీ॥ ఆశ్రమాంతరముననడఁగుగృహస్థధర్మావలంబనకుసంజీవకరణి।

జాంపత్యజాత్యంతసంసారసౌఖ్యసన్నాహంబుగూర్చుసంధానకరణి।

గురుభర్తృగృహశుభాకరయశోరుచిరధావశ్యంబుఁజేర్చునవర్ణకరణి।

ఆత్మదైవందినానుత్తతాపత్రయశాంతినొసంగువిశల్కకరణి।

గీ॥ ఆధిసమిధలనేర్పునుతాగ్నికరణి । మించుసంసారవార్ధిదాటించుఁడరణి।

విమలపురుషార్థదివ్యరత్నములబరణి । తరుణియుగుగాదెసంతోషసరణిధరణి॥ ౧౫౨.

క॥ సతియుచుగుణవతియుఁబ్రజా । వతియునునగుభార్యఁగూడివారనిసౌఖ్యో।

న్నతిగల్గినుతులఁబడయుట । లలిశయమగుబుణ్యవశతనగుఁగాకసదే॥ ౧౫౩.

సీ॥ అకలంకజననీజనకమమోయుదసదాధారముల్లారెకుమారులరయ।

బహుజన్మనూన్మతపాదపోదితఫలాకారులుగారెకుమారులరయ।

పరితాపదావతాపక్రాంతిదామృతాసారులుగారెకుమారులరయ।

నాభీలపున్నరకాటపీచచక్కుతారులుగారెకుమారులరయ।

గీ॥ నట్టినుకుమారులనుబడయంగగనని । యాకులములూకులములగునాకులీను।

లాకులీనులనెనయుదురట్టివారి । ఆలయములాలయములనలరునరయ॥ ౧౫౪.

క॥ గృహిణియకదశాస్త్రంబుల । గృహమనఁగాఁబరగునట్టిగృహిణితొలిఁగినక॥

గృహమేటికిపశుధనసం । గ్రహమేటికిమతియుఁబ్రదుకగానేమిటికి॥

క॥ సతికన్నమేటివస్తువు । బతికిక్షత్తితిగలదెయెల్లభంగులదలఁపక॥

గతమింతలేకఱోపము । మతినిడికులపత్నినిట్లుమానందగునే॥ ౧౫౬.

సీ॥ మన్ముఖాలోకనామందసౌభాగ్యంబుకన్నులకానందగరిమఁగూర్చు।

మద్ద్యచశ్రవణసంసత్పరంపరకర్ణపుటములకాన్లదపటిమఁజేర్చు।

మచ్చిరోఘాణనమహితవైభవమునాసాప్రియామోదప్రసక్తిఁజేర్చు।

మత్తనుస్పర్శనమహనీయవిభవంబుసర్వాంగపులకనూత్నపమఁదార్చు।

గీ॥ మదధరామృతపానసంభ్రమముజిహ్వా । కమితహర్షప్రసారణాయతినొనర్చు।

నఖిలసుఖములగనియేనయైతలిర్చు । నలరుచుండుటమరువంగనగునెయిట్లు॥ ౧౫౭.

క॥ కనుమొఱఁగిజారకార్యము । లూనరింపఁగఁబోలుగానియుచితమెసరిగా।

దనకిట్టులన్యశారిక । గొనివచ్చుటమదినిొకింతగొంగకనీటకుక॥ ౧౫౮.

మ॥ అనిశోకావిలమానసాంతరదురంతానంతచింతామహం।

బునిధిన్మున్దునునేడ్చుఁజేయసిగృహపూర్వంబుగాఁజూచినె।

మృనమూరార్పగంగీరమా సమయ సంబంధానులాపంబుపాం ।

దుననివృందమరందబిందుగణానూనుగృహ్యంబుగానిట్లనుకొ॥

౧౫౯.

క॥ నీతులుకుప్పలుకుప్పలు । నాతిరొవలికెదవునిమునానానీతి ।

ప్రాతములునే నెలుంగుదు । నీతతీనవికొన్ని నీకు నెఱిగింపునిట్లకొ॥

౧౬౦.

చ॥ అతిభయభక్తియుక్తి సతతాంచితవ్యమసూనరాగనా ।

గతమృదుమంబులోక్తి నధికప్రచుదప్రదప్తవిభానా ।

యతహృదయప్రసక్తి మనమారగబాయకహర్షి శంబుఁగౌఁ ।

బతిపరిచర్య సేయుటలుభామినికిందగుఁగా దెధానుణికి॥

౧౬౧.

ఉ॥ అంగనభక్తి మైయశారహంబునుచిత్పతిపాదసేవనా ।

సంగతభావ నేతరవిచారవిదూరతనున్నజూలునా ।

తంగెటిజున్నముంగిటినిధానముచెంగటికల్పకంబుముం ।

గొంగుపసిండియైమదినిగోరినదారునమోక్షమధ్యేడుకొ॥

౧౬౨.

సీ॥ భార్యముఖోత్పలావార్యహర్షదమెద్దిభర్తృవక్త్రాబ్జబింబంబుగాడె ।

దారాలసద్భక్తికోరావనందెద్దిభవహాసచంద్రికోత్సవముగాడె ।

చత్వీమనోభంగరత్నజీవనమెద్దిపతిహృదబ్జకృపాసవంబుగాడె ।

జాయాకనత్తటిచ్చాయాశ్రయందెద్ది నాథనవ్యఘనాఘనంబుగాడె ।

గీ॥ చిత్రముగనొప్పచేయసీచిత్రమునకు । ధాత్రినాధారమిదియనఁబసకునెద్ది ।

తెలియకున్నను దెలిపెదఁదెలియుమబల । ప్రియసమాఖ్యాకరుగునజిభిత్తిగాడె॥౧౬౩.

సీ॥ భామాముఖాబ్జప్రభాకరస్త్రితభానుబాలత్విషాంపతిపతియుకాడె ।

రామానుగుణరత్నరాజితాశయవార్ధిభాస్వత్ప్రపాంపతిపతియుకాడె ।

వామాహృదభిరామవాంఛాఫలస్తోమఫలభాగ్యనస్పృతిపతియుకాడె ।

శ్యామామసౌహృద్యసంతానసుఖసుధాప్రతిపాద్యపాంపతిపతియుకాడె ।

గీ॥ పాపజలవిపదావర్తతాపభంగ । రోగనక్రసుతద్వీపగుర్ధభవమ ।

హర్షవంబుననున్నే హామనెడుపడవ । బడతికిడునట్టతరిపతిపతియుకాడె॥

౧౬౪.

క॥ సత్యములసత్యములుగ । నసత్యంబులుసత్యములుగ నలుపనలంతుల్ ।

ప్రత్యక్షరాక్షసులునా । నత్యంతమువినమెయ్యవతులదినిజమకదా॥

౧౬౫.

సీ॥ పరికింపబురుషబంధురభూరిచుర్యశోభామలుగదదృష్టభామలెపుడు ।

తిలకింపబహుళసంకులకులవనదావకీలలుగదపాపశీలలెపుడు ।

గంబలింసుఖపయోఘటగతవిషకణాయ త్తలుగదపై వ్రచి త్తలెపుడు!

బురుడింపబర్యంకచరఘోరపన్న గాకారలుగదజార నారులెపుడు!

గీ॥ గట్టివాయితనంబునుగఱుకుఁజూపు । గట్టిక డెందముచెడుఁజూడగఱిచెయ్యు ।
లానహిలబహుపూర్తిస్వభావసమధి । యోగులగుదురుగనజగతాఁగతెపుడు॥ ౧౬౬.

సీ॥ అతిరిక్తుఁడనిరోసివతిఁగతిలోక్తులజాలి వెట్టఁగఁజాలు నాలుతేలు ।
ఉడుగకవతిబట్టితొడవులులేవనిసారెదూరగఁబారు నారిమారి ।
పలుమరుఁగలహించివతిఁదిట్టి వెలికిడ్చిరోతసన్నుఁగుజాతి నాతికోతి ।
వెతఁగుందుబతికిని సమ్మతి నాదరింపకపులుకుపుల్కునఁచూచుచెలువచలువ ।

గీ॥ సతికిననుకులమతి గాక యతనిఁదొఁకగి । సతతమిచ్చావిహారసంగతులఁదగిలి ।
యడఁకువకురాకయడరు నాయన్నమన్ను । గాఢయిదిసివెరుంగుదుగాఢచేపును॥

సీ॥ అతులమాయోపాయసతతగోపాయితాత్మియమనోగతానూయలగుచు ।
నసమక్తేతవకల్పితానూనహృదయానురాగసాధితకార్యభాగలగుచు ।
నసప్యకానల్పతాల్యాస్థిరీకృతచిత్తసంకల్పయుతదురాచారలగుచు ।
ననుపమాన్యాయవైరాధికక్రూరతాత్యాయతాపాదితాపాయులగుచు ।

గీ॥ వారకెప్పుడు నైవరిహారలగుచు । మానకెప్పుడుబహుమదోస్త్రతలగుచు ।
వలచుమగలనుబలుసిలుఁగులఁగలంచు । పాలఁతులనునవ్వుడగఁ దెంచుబురుషులకును॥

ఉ॥ మానక నారతంబుసతిమానుగమానసపీఠిఁజొక్కపుక ।
మానమునూదుచుందురభిమానముమానిమనోధి నాథున ।
మ్మానితుఁజేసివానియభిమానమునూనమునూనిలోకన ।
మ్మానమునొందుదీనికనుమానమెమానినినీవెఱుంగవే॥ ౧౬౯.

క॥ కోవప్రసాదములుబతి । చూపులగుఁజైతీఁగిభక్తిమాపుచునతనిక ।
బ్రావుగఁగొనిమెలఁగుచును । తాపాహ్లాదములసమతఁదాన్కొలుపఁదిగుక॥ ౧౭౦.

క॥ క్రూరుఁడుపతియనికోపము । వారకమదిఁబూసెనేనివనితతుదనిరా ।
ధారతమరణాపధిని । స్తరమహాపత్నయోధిఁదానీదనగుక॥ ౧౭౧.

సీ॥ బహుపుణ్యచయధరాధరకూటవజ్రంబుపాపాగ్నివృద్ధిప్రభంజనంబు ।
సంసారసుఖసారసాలకుతారంబుదుఃఖలతావ్రాహ్మదోహదంబు ।
ప్రతిభామహావార్ధిపరిశోషకౌర్వంబుగాఢమాఢ్యతమోద్రికందగంబు ।
మాత్సర్యకాలాహిమహితసత్త్వికంబుఘనకలహసారకంధరంబు ।

- గీ॥ క్రూరతరయాతనాఘోరకౌరవాది । సకలసరకమహాద్వారసన్నిధింబు ।
అల్పవహుభవఫలదాయికల్పకంబు । గా దెకోసంబుమిదిదీనిఁగానన్తే॥ ౧౭౨.
- క॥ అతివలనుభిదుఃఖంబులు । క్షీతిఁబూరుషపాన్ద్రకోపచిత్తాధీన ।
స్థితివలరుఁటెఱిఁగిజలజా । యతలోచనకోపమాననగునేనీపక్ష॥ ౧౭౩.
- సీ॥ ప్రాక్తనపుణ్యసంభవభివ్యగుణమహాభాగంబుగా దెత్తమాగుణంబు ।
స్వర్గసౌఖ్యావహశాశ్వతనుకృతాభియోగంబుగా దెత్తమాగుణంబు ।
ప్రతిపాదితామలాపారయశోభనాభాగంబుగా దెత్తమాగుణంబు ।
బహువిధాధికభోగభాగ్యప్రదాగ్రకల్పాగంబుగా దెత్తమాగుణంబు ।
- గీ॥ నిజమహత్వానిలార్థుతవృజినచయస । రాగమగుఁగా దెయగుపక్షమాగుణంబు ।
చను నెయిటుదానిమానుటసావధాన । మతివినందగుఁగలకార్యగతులు గలియు॥ ౧౭౪.
- క॥ నినునింటనునిచినేనీ । వనముననాహారవాంఛవడిఁద్రిచ్చునుమక్ష ।
జనిచనియేనటనటఁగనుఁ । గొనివచ్చినవార్తలపుడుకోమలివినుమా॥ ౧౭౫.
- క॥ శుకపికనికరంబులబడి । సుకరోష్ఠినాదిగతులసాగుదలర్పిక్ష ।
నికటావనిఁబొసినము । త్సుకతేజ్జనుచుండెనొక్కచోభయదగ్గరిక్ష॥ ౧౭౬.
- సీ॥ ఘుంఘుమారవమహాఘోరాఙ్గనైల్లొలకల్లొలమాలాప్రకాండమగుచు ।
నశ్చభ్రమత్కుజారభ్రసంఘాతయుంపాపతత్కలాభ్రపటిలమగుచు ।
ఘనశైలబహుగుహాఘటితరూంకరణప్రఘూర్ణితాశాంతరోద్బిజ్జమగుచు ।
ప్రోద్ధాతధూళీసముద్భూతసాంద్రకాదంబినీసన్నమాత్తాండమగుచు ।
- గీ॥ త్నాపతత్సరస్వగీర్వాణసంఘమగుచు । వ్యోమపథదుతమానవవ్రాహ్మహమగుచు ।
గాటముగవీచెబ్రహ్మాండకోటిరప్ర । భంజనంబగుజంఝాప్రభంజనంబు॥ ౧౭౭.
- క॥ రంగదభంగోత్తుంగత । రంగలుతద్విపులగగనరంగనటత్తై ।
మింగిలశాబకమంబుధి । చంగద్గతిఁజొంగికడునెసంగెన్నింగిక్ష॥ ౧౭౮.
- క॥ సంధితసాంద్రఘనాఘన । బంధురగాఢాంధకారపటలీపటుసం ।
బంధగతి నెల్లడన్మహు । శాంధీకృతమగుచుభూనభోంతరమడరక్ష॥ ౧౭౯.
- క॥ ఘుంఘురితపటపటాయిత । నిష్ఠోపాజాండగర్భనినశ్చేదమహా ।
నిర్ఘాతపాతములబహు । దీర్ఘభ్రమగప్పెదప్పెదెలివిజనులకుక్ష॥ ౧౮౦.
- క॥ ఘోషఘోషగర్జన్మనఘన । ధళధళితతటిద్విభాప్రదర్శితకశ్వ ।
తేజః ఫలగళదురుకదకా । దళితశిరోభాగులగుచుదాగిరిజనముల్॥ ౧౮౧.

ఆ, వె॥ ఇట్టి గాలి వాన నెందేని వివశుడఁడ । నగుచుఁబోయి పోమగువయ్యెను ।

విధివశమున బ్రదికి వెనెనిట పచ్చుచుఁ । గన్న చిత్ర మొకటి గలచు వినుము॥

౧౮౨.

శృంగార శేఖర చరిత్రము.

కి॥ అంద్య శబహువిజయధ్వజ । విసరసమీరప్రచారవిపతత్కల్ప.

ప్రస్తుమదసుగంధికుసుమము । కుసుమపురంబనఁగనొకటి కోమలి వెలయున్॥ ౧౮౩.

ఉ॥ అంబరచుంబిసౌధనటదబ్జముభిషదనూనగానజా ।

తాంబుజరాగవారిజనితాంచితజాతి సుమాతిసౌరభా ।

డంబరపూరితాంబరవిడంబిసమీరకిశోరకప్రచా ।

రింబుకరంబుకౌసుమపురంబుగనందగుడానివైఖరుల్॥

౧౮౪.

టీప్పణము.

అంబరచుంబి = ఆకాశమునొలుయుచున్న, అంబుజరాగ = పద్మరాగమణి, జాతి సుమ = జాజిపూవులు.

క॥ వినుము మహాబలిశోభిత । మునువివిధభుజంగసంఘమును నైధరణిన్ ।

ఘనమగుఁబాతాళమునా । జనునాపురవరముఁబొగడేశకృష్ణమెయెందున్॥

౧౮౫.

టీప్పణము.

మహాబలి = బలిచక్రవర్తి—మహాబలవంతుఁడు, భుజంగసంఘము = సర్పసమూహము—విటనికరము.

సీ॥ (1) పరికింపరుచిరమందరగిరిశృంగసుందరమునానవసుధాధవళితంబు ।

(2) హవణింపవిడతబృహత్కథాలంబంబునాసాలభంజికాభాసురంబు ।

(3) తర్కింపదివ్యవృత్తప్రాంచితంబునాలలితమాణవకలీలాయుతంబు ।

(4) భావింపనుగ్రహగ్రీవనైన్యంబునావిలసద్గవాక్షాభివక్రతంబు ।

గీ॥ (5) భవనవితతినుచటబలిభవనంబునా । సుతలసన్నివేశశోభితంబు ।

సమతఃజూడమఱియుసామబసమితి నా । మత్తవారణాభిమండితంబు॥

౧౮౬.

టీప్పణము.

(1) సుధా = ఆమృతము—సున్నము.

(2) సాలభంజిక = సాలభంజికయును విద్యాధగస్త్రీ, చిత్రపుత్రిక ; బృహత్కృత్యాలంబము గ్రంథమున సాలభంజికయును విద్యాధగస్త్రీవిషయము వర్ణించియున్నది.

(3) మాణవక = ఛందోబద్ధమగు నొకానొకవృత్తియు—పాదపు.

(4) గవాక్ష = ఒకానొక వానరుడు—కటికీ.

(5) బలిభసన = పాతాళము; సుతుల = సుతులమునుపాతాళము; సన్నివేశ = విద్యాసము—సుతులసన్నివేశ = మంచిభూప్రదేశము. సుత్రివారణ = సుమంగళము—వలగిద్రాదేశము. (చంద్రశాల.)

సీ॥ మజ్జత్సురాసురమపటప్రసూనమాఖివాసితసలిలానుషంగః ।

లీలావిలోలామరీలసత్కుచనితంబాతతతరళితోద్యత్తరంగః ।

వీచికావ్యాలోలవికచకల్హారడోలాలాలితప్రచలద్విహంగః ।

మత్తమనాగ్నగ్నమాతంగమదజలేచ్ఛాంచస్తథుమమృంక్రియామసంగః ।

కుతలవతితనగరసుతసురపురసమా । రోహణాతిహితనిరూఢపుణ్యః ।

రజ్జాసన్నిభాంగరంగద్యశోభంగః । గంగవరిసరమునగ్రాలు సేపుడు॥

౧౦-౭.

టీప్పణము.

మనాక్ = కొంచెముగా; సగరసుత = సగరచక్రవర్తికొడుకులు.

గీ॥ సతతసూర్యాత్తజ్జోషశోభితయురాజ । హంసవిభ్రాజితయుబుధాన్తాదకరయు ।

నగుచుజాహ్నువిగ్రహమండలాభయగురుఁ । బాలుచుఁజిత్రంబుదానియిపూర్వమహిను॥

టీప్పణము.

సూర్యాత్తజ = శని—యమున, రాజహంస = చంద్రసూర్యులు — హంసపక్షులు, బుధ = బుధుడు—పండితుడు. జాన్హవి = గంగానది.

సి॥ మహితను రాసురమాళిమాలాలలితాంచితవరచరణారవింద।

ప్రబలకుంభ నికుంభ బలవనస్లోపభీషణరోషదారుణజ్వలనకీల।

మహిషాసురామోఘమహిభృద్విదారణావార్యశౌర్యనిశాంతవజ్రధార।

భక్తజనవ్రాతపాపాంధకారనిస్తండ్రప్రభాసాండ్రచండ్రరేఖ।

గీ॥ స్రుతసాంబజటాజూటపటలగళిత । జాష్టవీజలవీచికాక్షాళితాంఘ్రి।

జలజనినసించునప్పురిఁజండికాళి । దాసకాత్యాయనీదేవితప్పకెప్పుడు॥

౧౮౯.

సీ॥ (1) భరత చరిత్రంబుభాతి నెంతయు సదాదామాశ్రయితిరహివహించి।

(2) వరమహావీరు వైఖరి సంతతము నారికేళీధరాంచితకీర్తిఁగాంచి।

(3) పరమమానీంద్రునికరణినత్యంతంబుఘనతరారుణజపాకలనమించి।

(4) భీకరసింహంబుజోకనుత్పల్లకేసరసమాలీఢతఁబరిధివించి।

గీ॥ (5) మునియుతంబయ్యుమదనాభిముఖ్యమునుభ । జించిసారిష్టమైచిరజీవియఁడర।

సొంచితిద్దయు నాశ్చర్య మెసఁగనెప్పుడు । బరగునుపవనపాదపసజ్జియచట॥

౧౯౦.

టీప్పణము.

(1) భరత = శ్రీరాములతమ్ముడు. సదాదామాశ్రయితిస్థితి = సర్వదా రాముల నాశ్రయించిన స్థితి; చినస్థితి—శ్రేష్ఠములగు నుద్యావవనముల నాశ్రయించిన స్థితి;

(2) నారికేళీధర = శత్రుక్రీడాధరులదానివారు—స్త్రీక్రీడాభిమానులు.

(3) అరుణజపా = యెఱ్ఱదాసనపూవు; అరుణజపము.

(4) కేసర = సింహము మెడమీది రోమములు—సురసాన్నచెట్టు.

(5) ముని = ఋషి—వృక్షవిశేషము; అరిష్ట = గ్రహపీడాద్యకుభము—కుంకుడుచెట్టు;

చిరజీవి = దీర్ఘాయుష్షంతుఁడు—కాకి.

మ॥ ఖనటచ్చంద్రచమూరుచంద్రమణిసంక్రాంతామృతాసారసే।

చనసంవర్ధితపల్లవారుణవిభాసందర్శితాకాలనూ।

తనసంధ్యావిభవవంబులూపురిమహోద్యానాలయారామసం।

జనితక్షాజవిభేదముల్ సుమగుళుచ్ఛప్రాంచితామోదముల్॥

౧౯౧.

టీప్పణము.

చమూరు=జింక; చంద్రమణి = త్రొక్కుడు. సేనస=తడుపుట; గుళుచ్ఛ=గుత్తి.

వ॥ విను మన్వరంబునంగల జనంబులు. (1) ధనదులయ్యుం బ్రచేతనులును, (2) గోపాలు రయ్యు గాములును, (3) ప్రియంవదులయ్యుం బుష్పకేతులును, (4) భరతులయ్యు శత్రుఘ్నులును, (5) తిథిపరులయ్యు నతిథిసత్కారప్రవంబులును, (6) అమర్త్యభేనులయ్యు పీఠతరులును, (7) అపతితులయ్యు నానాసనాసత్తులును, (8) సుదర్శనులయ్యు నచక్రములును, (9) అజాతమదులయ్యు సుస్రవీకులును, (10) పరమహంసులయ్యున పక్షపాతులును, (11) అవిదితస్నేహక్షయ్యులయ్యుం గులప్రదీపులును, (12) అగ్రంధులయ్యు వంశాంకురంబులును, (13) అగ్రహాలయ్యు కావ్యజీవజ్ఞులును, (14) నిదాఘ దినంబుకరణి వృషవర్ధితరుచులును, (15) మాఘునిరామదివ సంబువలెఁ దివస్యారంభులును, (16) నభస్వంతునిభౌతి సత్పథగాములును, (17) వివస్వంతునిగతి గోసతులును, (18) మహేశ్వరునివిధంబునఁ జంద్రధారులునునై జగదాత్మర్యకగులగుచు వెలయుచుందురు వినుము మఱియును.

౧౯౨.

టిప్పణము.

(1) ధనదులు = కుబేరులు—ద్రవ్యమును దానమిచ్చువారు. బ్రచేతనులు—వరుణులు—ప్రకృష్టమగు బుద్ధిగలవారు.

(2) గోపాలురు = కృష్ణులు—పశుపాలులు లేక వాక్పాలులు. రాములు = బలరాములు—అభిరాములు.

(3) ప్రియంవదులు = ప్రియంవదులును రాజులు—ప్రియవాక్కులు బలుకువారు. పుష్పకేతులు = పుష్పకేతులను రాజులు—పుష్పములచేఁ జేయఁబడిన శేఖరము గలవారు లేక పౌజన్యధ్వజులు (పుష్పహస్తవసౌజన్యే.)

(4) భరతులు = భరతులనువారు—భం = నక్షత్రము. రతులు = ఆసక్తులు—అనఁగా జ్యోతిశ్శాస్త్రానిపుణులు. శత్రుఘ్నులు = శత్రుఘ్నులనువారు—రిపుహంతరులు.

(5) తిథిపరులు = శ్రాద్ధదానాద్యర్థకతిథికాలజ్ఞానపరులు. అతిథి = ఆగంతుకపూజాప్రవంబులు.

(6) మర్త = జీవస్థానం—పీఠతరులు = శూరతరులు.

(7) అపతితులు = పాతకరపాతులు. నానాసనాసత్తులు = నానా = అనేకవిధములగు, ఆనన = మద్యములయందు—ఆసక్తులు = అపేక్షకలవారు; నానా = అనేకములగు సవ = యజ్ఞములయందు—ఆసక్తులు—ఇచ్ఛకలవారు.

(8) సుదర్శనులు = చక్రముకలవారు—శోభనకరమగు రూపముగలవారు. అచక్రములు = చక్రములేనివారు—మాయయనగా మోసములేనివారు.

(9) అబాతమదులు = మదరహితులు—సౌమ్యులు సుప్రతీకులు = సప్రతీక నామకదిగ్గజాలు—మంచి యవయవములు గలవారు.

(10) పరమహంసులు = శ్రేష్ఠములగు హంసపక్షులు—మహాశ్రేష్ఠులు. అపక్షపాతులు = తెక్కులుకొట్టనివారు—పక్షపాతములేనివారు—అనగా—మధ్యస్థులు.

(11) అవిదితస్త్రేహక్షయులు = అక్షయముగ నూనెగలవారు = నశించని మైత్రికలవారు—కులప్రదీపకులు = గృహదీపములు (గోహోదేహో జనపదేసజాత యగణేష్వయేకులం)—వంశోద్ధారకులు—వంశాలంకారులు.

(12) అగ్రంధులు = గంట్లులేనివారు—కుటిలమార్గములేనివారు (పర్వణ్యనార్జితే గ్రంధిః) వంశాంకురంబులు = వెదురు మొలకలు—కులపుత్రులు.

(13) అగ్రహులు = గ్రహములుకానివారు—గ్రహణమనగా బంధనము—అదిలేనివారు—అధవా—అః విష్ణువును—గ్రహులు = గ్రహించినవారు—అనగా—విష్ణుభక్తులు. కావ్యజీవజ్ఞులు = శుక్ర—గురు—బుధులు—కావ్యతత్వజేత్రులు.

(14) నిదాఘ = ఎండకాలము ; వృషవిధితిరుమలు = వృషభరాసిచే వృద్ధినిందింపఁబడిన దీప్తిగలవారు—ధర్మములయందాధిక్యముగ నుచ్చగలవారు (స్వాధర్మర్థమస్త్రీయాం పుణ్యం శ్రేయసీసుకృతం వృషభి కోశః.)

(15) తపస్వీరంభులు = తపస్వమనగా ఫాటణమాసము—అది యారంభముగాఁ గలవారు—తపస్సునందు కృతప్రారంభులు. (స్వాత్తపస్యః ఫాల్గునిక.)

(16) సత్పథగాములు = సన్మార్గవర్తులు—నక్షత్రమార్గ సంచారులు.

(17) గోపతులు = కిరణములుగలవారు—పండితులు (గో = నామ్క.)

(18) చంద్రధారులు = శశిధరులు—సువర్ణధారులు = ధనికులు. (చంద్రంస్వర్ణంచ గాంధేయమితి కోశః.)

సీ॥ (1) వర్ణింపనరుణప్రవాళమండనరేఖవేలాతటంబునావెలయువారు.

(2) గణుతింపదర్శితఖండార్థవైఖరికరదాగమంబునాబరగువారు.

(3) పురుడింపబహుపరపుష్పతలీలాయతిఘనకోకలాభలైగాలువారు.

(4) చర్చింపసురతానుసక్తచిత్తస్థితియాయజూకులభౌతినలరువారు.

గీ॥ (5) తతవిలాసిహృదయతాపకృద్దర్శన । స్నాన్మైత్రైవైవతేయుబోలువారు ।

ననుచువారవనితలానగరాధిరా । జముననుందురధికసంభ్రమమున॥

౧౯౩.

టీప్పణము.

(1) ప్రవాళ = పగడము—గొప్పబడి. వేలాతటి = సముద్రతీరము.

(2) ఖండాభ్ర = మేఘశకలములు (శకలీ కృతమేఘము)—నఖిక్షిత విశేషము (ఖండా భ్రంభుజ మూలేయత్కలాకారం నఖిక్షిత మితి కామతంత్రే.)

(3) సరపుష్ట = కోమలు (కాకులవలనఁ బోషింపఁబడినవి)—పరులవలనఁ బోషింపఁ బడువారు.

(4) సురత = అమరత్వము—మైధునము. యాయజ్ఞాపలు = సోమయాజులు.

(5) విలాసి = విటపురుషుడు—పాము (బలేభిదై అసితుం శీలంయస్యవిలాసీ సర్ప ఇత్యర్థః—రబయోరభేదః.)

క॥ సుగుచిరమగునింద్రాణీ । పరిచయవైదగ్ధిగలిగిపరికింపగన ।

ప్సరవారతిలాసినులల । సురవనితలఁబోలి వెలయునుంగుగుగరణి॥

౧౯౪.

టీప్పణము.

ఇంద్రాణి = శచి—సురతవిశేషము. (తిన్మతో మిగుససైన్యవ యద్రతం పుష్టపంజరే రాగోత్పాతిక్షణ భ్రష్టం తడింద్రాణ్యాహ్వానం విదుః)—సురవనితలు = అప్సరసలు.

క॥ సంగదరంగాంగీకృత । చంగద్రపుజయరమానుషంగుండగుచుక॥

శృంగారశేఖరాజ్యన్య । పుంగవుడుజెలంగునటనపూర్వవిభూతిక॥

౧౯౫.

టీప్పణము.

అంగీకృత = స్వీకరింపఁబడిన ; అనుషంగ = కూడిక.

గీ॥ సురతరభ సఖిన్న సుప్తసీమంతిని । కర్ణభూషణాంకకలితబాహు ।

మండితారిన్యపరమాకేశిపాశవి । కాసిమండలాగ్రభాసియతఁడు॥

౧౯౬.

టిప్పణము.

మండలాగ్రము = ఖడ్గము.

- సీ॥ (1) బహుధాన్యకార్య సంపాదకుండా మేటిదగునుప్రళస్తకేదారపటిమ।
 (2) సతతసుభద్రాభిసంగతుండా రాజు వెలయునంచితపార్థవిభవపటిమ।
 (3) రహిసత్యభామానురక్తుఁడాధన్యండుబరగుశ్రీకృష్ణసత్పదవిపటిమ।
 (4) భీమసేనాతతాభీలుఁడామాన్యండువఱలుఁబాండివబలావార్య పటిమ।
- గీ॥ (5) దనరుమఱియుభీష్మగర్వప్రసంగసం । భావ్యగరిమశాంతిపర్వపటిమ।
 న్యవశకాలగర్వసంశోభియాఘుసం । డలరుశాంతసవనయాతిపటిమ॥

౧౯౭.

టిప్పణము.

(1) బహుధా = అనేకవిధముల—అన్య = ఇతరులయొక్క—కార్య = పనులను—
 సంపాదకుఁడు సఫలముచేయువాఁడు, బహు = మిగుల—ధాన్య = ధాన్యములయొక్క—
 కార్య = ఉత్పాదనాదికార్యములను—సంపాదకుడు = కలుగఁజేయువాఁడు; కేదార =
 మడి.

(2) సుభద్రాభిసంగతుండు = సుభద్రాదేవితోఁ గూడినవాఁడు; మంచిమంగళములు

(3) సత్యభామానురక్తుండు = సత్యభామయం దనురక్తుండు—సత్యప్రకాశ లక్ష్యలయం
 దనురక్తుండు.

(4) భీమసేన = వృకోదరుండు—భయంకరస్సైన్యము.

(5) కాలగర్వ = మరణము—కాలము గర్వము.

క॥ ఇలనిజమార్గణికరము । లలిరిపుపురములనభంగలక్షాప్తిగనక॥

సలలితదానయశోన్నతి । చెలువచెలువారసతనిఁజెంచుధరిత్రి॥

౧౯౮.

టిప్పణము.

మార్గణికరము—బాణమురిపుపుర=శత్రువట్టిణము—శత్రుశరీరము లక్షాప్త=
 లక్షప్రప్తి (గుఱి)—లక్షసంఖ్యాకధనప్రప్తి. (లక్షం శరవ్యోవ్యాజేచ—నానా.)

క॥ రణముననిజజీవాక । ర్షణమతఁడొనరింపశత్రురాజులసువులా ।

క్షణముననవిడుతురెల్లరు । గణుతింపవిచిత్రమనిజగంబులుసైగడక॥

౧౯౯.

టీప్పణము.

జీవాకర్షణ=ప్రాణాకర్షణ—జ్యాకర్షణ—(జీవ్రాబ్ధహస్వతి ప్రాణసంపనాత్మభిగే
మనా మార్యాప్యింపచాయాం జీవంత్యాం జీవాదీవతిత్రిషు) అని. నా నాస్థిరత్విమాల.

క॥ అతఁడువిముక్తముడై । యతులితగతి నడరగడఁగునాక్షణమునని ।

దృఢతమొనవనరిగిరస్తతి । వితతముగక్షమాభియోగవిస్తృతిశలయుక॥

౨౦౦.

టీప్పణము.

విముక్తముఁడు = భూమిని విడచినవాఁడు—క్షమాగుణమును విడచినవాఁడు.

క॥ పరమాద్భుతముధరణీ । భరణునిరిచుమండలములుపంచత్వంబుక॥

జారయుడగనతఁడుసంఖ్యాం । తరమునవర్ధిలుటఁగనిమనంబులుగలగక॥

౨౦౧.

టీప్పణము.

పంచత్వం = పంచ సంఖ్యాత్వము—మరణము సంఖ్యాంతరం = జేగుంబు—యుద్ధ
మధ్య ప్రదేశము (ఏకత్వాదౌ విచారేచసంఖ్యా సంబృంతుసంయుగీ.) నానా.

చ॥ నిర్మతిబ్రచేతసుంధనదునింబలవై రిమహాబలాధ్యుశం ।

కరుసమనర్తిబావకునగాధయశోమహిమాధ్యునాధరా ।

భరణునినప్తమూర్తియనిపాయకలోకములెన్నఁదానిరం ।

తరముననప్తమూర్తియనఁదద్దయుభాసిలునాతఁడెంతయుక॥

౨౦౨.

టీప్పణము.

నిర్మతి=నిర్మతియను దిక్పాలుఁడు—నిర్వృత్తమనుఁడు (ఋత్తిగ్రమనదుభయో—కో)
ప్రచేతనుఁడు = పరుణుఁడు—ప్రకృష్టమగు మనస్సుగలవాఁడు. ధనధుఁడు = కుబేరుఁడు—

ద్రవ్యదాత. బలవైరి = ఇంద్రుడు -- బలవంతులకు వైరి. (నై న్యాస్థి యాపరేతస్థైల్యశక్తి ఘచేద్బలంక్లేచే వాట్యాలకే స్త్రియాంత్రిఘబలనతి నాసీరిదైత్య కాకేఘ -- నానా.) సదాగతి = వాయువు -- సత్పురుషుల యాగమనముగలవాడు -- శంకరుడు = ఈశ్వరుడు -- సుఖికుడు -- మంగళకరుడు (అధశంక్లేచే శాస్త్రేయసిమంగళే -- నానా.) సమవర్తి = యముడు -- నిష్పత్తపాతి. పావకుడు = అగ్ని -- పవిత్రుడు -- సదాచారి (పాపకోగ్నా సదాచారే భల్లాతకవిశంగయోః -- నానా.) అప్తమూర్తి = అప్తదిక్పాలకమూర్తి -- అనప్త మూర్తి = అప్తదిక్పాలకమూర్తి కానివాడు -- స్వరూపహానిలేనివాడు = అనగా మాన హానిలేనివాడనుట.

చ॥ కరమునవిల్లునింటశితకాండముకాండమునన్విరోధికం॥

ధరమరికంధరంబునను ధారుణి ధారుణిబూర్వనాయక ।

స్త్రరణముపూర్వనాయకుల సం స్త్రరణంబునగీర్తిక్రిచే ।

సరగజగత్రుంబును నెసంగుఘనుండతఁడాజినిల్పినక॥

౨౦౩.

సీ॥ (1) రూఢకన్యాతులారోహణంబలచంద్రునందకానిగృహస్థులందులేదు ।

(2) గాఢదుర్వర్ణయోగముకర్ణికాదులయంద కాని వెలందులందులేదు ।

(3) బాఢజాతివిహీనభావంబుమాలికలంద కానికుజాతులందులేదు ।

(4) కలితమారాగమక్రమముతోఁబుట్టినదికానిప్రజాళియందులేదు ।

గీ॥ (5) మఱియుమూర్ఖాధిగమములమహితగాన । లీలల నెకానివరవీరపాలిలేదు ।

నిత్యనిర్మలనిజరాజనీలిచతురుఁ । డతఁడుపాలించునవనియందద్భుతిముగ॥ ౨౦౪.

టిప్పణము.

(1) కన్యాతులారోహణము = కన్యకలనుద్రాసులలో నెక్కించుట -- అనగా -- కన్యా విక్రయము -- కన్య -- తుల -- యనురాసుల ప్రవేశములు.

(2) దుర్వర్ణయోగము = హీనజాతివారినిఁ గూడుట -- రజతయోగము (దుర్వర్ణ = వెండి) -- కర్ణిక = కర్ణభూషణము.

(3) జాతివిహీనభావము = ఆభిజాత్యరాహిత్యము అనగా మంచిజాతివారు కాక పోవుట. మాలతీకుసుమరాహిత్యము. (జాతిశ్రందసిమాలత్యాం సామాన్యే జన్మగోత్ర యోరితికోశః.)

టిప్పణము.

మహిళా = స్త్రీ; సర్వమంగళ = పార్వతి; చంద్రశేఖ = బాలచంద్రుడు—
శిరోభూషణ విశేషము (అర్ధచంద్రము) సుకుమార = కుమారిస్వామి కొడుకాగాలని—
సౌకుమర్యముక్త.

క॥ నవమాలికోజ్జ్వలయునభి । నవసురుచిరచిత్రకాననయు నైయామా ।

నవతీమణివనరాజన । మవిభాయతినలరునుదు సమంచితగరిమన్ ॥

.. ౨౧౨.

టిప్పణము.

నవమాలిక = నూతనమాల - విరబాజుచెట్టు—చిత్రకానన = విచిత్రములగు వనములు
గలది—తిలకముగలముఖము.

గీ॥ అలయనంగవతీ నామజలగుహాక్షిమధ్యకోపాంతవియసుసమంజులాభి ।

రూప్యరేఖావీలా సనిరూఢయైన । కన్యనతిమానసాజనలధన్యఁగనియె॥

౨౧౩.

కోశ సంకోచము = బాక్సము—అనగా—ధనరాశితిగ్గుట—మొగ్గులయొక్క సంకో
చము—అనగా మొగ్గులు ముడుచుకొనియుండుట.—అనంగ వికారము = అంగహీనవికా
రము—కోహవికారము.

క॥ భరితాధరరాగంబులు । పరిజనములఁజేందకెపుడుభాములఁజేందకన్ ।

స్ఫురితచలరాగసంగతి । వరవిటులనవ్వదలిగీతవైబరినిలచెన్ ॥

౧౦౨.

టిప్పణము.

అధరరాగము = హీనరాగము—ఓష్ఠరక్తము. చలరాగము = భ్రానురాగము =
చెడుప్రేమ = నిలుకడలేనిప్రేమ. (భలచంచలయోశ్చలః—నానా)—రాగచలనము.

హీర = సింహము—వజ్రము—సర్పము. (హీరస్సింహాహివశ్రేషు—నానా)

క॥ హరిసమరమణీయానన । హరిరుచిరవచోవిలాసహరినిభవేణికా
హరిమన్యహరితనున్యతి । హరిహరియారమణిబాగడనలవియె మొందుకొ॥ ౨౧౬.

టిప్పణము.

హరి = చంద్రుడు—చిలుక—సర్పము—సింహము—బంగారుచాయ.

(యమానిలేంద్రచంద్రార్క విష్ణుసింహంశువాజిషు । శుకాహికపిభేకేషుహరిర్నాక
పితేతిషు—నానా)

గీ॥ మాలతీరుచిరంబులామాలతీమ । తల్లిదరహాసతనురుచితల్లజములు ।
పద్మినీరుచిరంబులాపద్మినీమ । తల్లివరయానఘననాభితల్లజములు॥ ౨౧౭.

టిప్పణము.

మాలతి = వెన్నెల—జాజిపూవు. మాలతీమతల్లి = స్త్రీశ్రేష్ఠము (మాలతియనగా)

సీ॥ ఆభోగభోగభాగాభిష్టసంపూర్తినారాజుసురరాజుననుకరించు ।

లోకలోకాలోకలోకముత్కరమూర్తినారాజువలరాజునతిశయించు ।

శ్లాఘ్యైర్దైర్ఘ్యైర్దైర్ఘ్యసంపత్సువిస్ఫూర్తినారాజుగిరిరాజునధికరించు ।

శుభాశ్రభాశ్రభామాదభాభాభాశ్రీర్తినారాజునలరాజుననుసరించు ।

గీ॥ నతఁడురిపురాడఖర్వగర్వావహరణ । గుణరణాద్భుతభేరికాఘోరభూరి ।

ధంధణంధణధణాడవాడంబరప్ర । పూరితాఖిలదిగ్భాగభోవ్రజుండు॥ ౨౧౮.

టిప్పణము.

లోక = భువనము—జనము—సమూహము. ఆలోక = చూపులు.

క॥ ఆరాజమహిషియగుమహి । శారత్నమునర్వమంగళాసన్నిభయా ।

భూరితరచంద్రరేఖా । ధారయునుకుమారయునునుదాదతనగుటకొ॥ ౨౧౯.

హీర = సింహము—వజ్రము—సర్పము. (హీరస్సింహహివజ్రేషు—నానా)

క॥ హరిసమరమణీయానన । హరిరుచిరవచోవిలాసహరినిభ వేణిక్

హరిమన్యహరితనున్యతి । హరిహరియారమణి బాగడనలవియె యెందున్॥ ౨౧౬.

టిప్పణము.

హరి = చంద్రుడు—చిలుక—సర్పము—సింహము—బంగారుచాయ.

(యమానిలేంద్రచంద్రార్క విప్లుసింహంశువాజిషు । శుకాహికపిభేకేషుహరిర్నాక
పితేత్రిషు—నానా)

గీ॥ మాలతీరుచిరంబులూమాలతీమ । తల్లిదరహాసతనురుచితల్లజములు।

పద్మినీరుచిరంబులూపద్మినీమ । తల్లివరయానఘననాభితల్లజములు॥ ౨౧౭.

టిప్పణము.

మాలతి = వెన్నెల—జాజిపూవు. మాలతీమతల్లి = స్త్రీశ్రేష్ఠము (మాలతియనగాఁ
బ్రాయపుస్త్రీ.) పద్మిని = ఆడయేనుగ—సరస్సు—పద్మినిజాతిస్త్రీ.

గీ॥ కలితఘనసారసచ్ఛాయనలరుగలికి । కచకరాననహాసవికాసచేఖ।

విదితసారంగమదహాదివిభ్రమంబు । వెలదితనుయానచికురద్యగ్విలసనంబు॥ ౨౧౮.

టిప్పణము.

ఘన = మేఘము ; సారస = కమలము, (చంద్రుడు)—ఘనసార = పచ్చకర్పూ
రము—సారంగమద = కస్తూరి ; సారంగ = ఏనుగు—భృంగము—జింక.

క॥ మధురాధరనిర్జితమగు । నుధవదలకవాదియగుచుసారిది నెదిరితా।

నధమమగుమగువపుధుకటి । నధరీకృతిమగుచునిలచెనచలత్వమునన్॥ ౨౧౯.

టిప్పణము.

సుధ = అమృతము ; వాది = వాదముకలది = ద్వేషి—వకారమాదియందుఁగలది = వసుధ.

క॥ నీరజపల్లవములురమ । ణీరమణీయాంఘ్రిరుచిత్పణీకృతనిజశో ।
భారాజినడఁగెవిముఖా । కారరజోలవమహావికారస్థితులక॥

౨౨౦.

టీప్పణము.

విముఖ = ఓడిన—ముఖవర్ణరహితమైన ;

తా॥ నీరజపల్లవములు పాదములతోడి రజోలవములు—అనగా—దుమ్ము—అయిన వనుట—నీరజపల్లవములకు ముఖవర్ణములు లోపించఁగా రజము—లవము—నిలుచును.

క॥ కేసరమాకోమలితను । వాసనకెనగాకముఖవివర్ణత్వమునక॥

వాసిచెడిహస్తజితమై । రోసెవడికొదిరిగియధరరుచితనుఁగెలువక॥

౨౨౧.

టీప్పణము.

కేసరము = చంపకము ; ముఖవివర్ణత్వము = ముఖవైవర్ణ్యము—ఆదివర్ణలోపము. సహము = పుష్పమాల ; తిరిగి = వెనుకతిరిగి = అనగా రసరూపమై యనుట—రసము = అమృతము.

గీ॥ గంధనాగమజ్జగంధియానమునని । గంధమగుచురోమరాజిందొడర ।

మొనసిజనితప్రాస్వముఖవర్ణతాప్తిను । రోజగరిమకొడిదోసినిలిచె॥

౨౨౨.

టీప్పణము.

గంధనాగము = మదగజము ; నిర్గంధము = గర్వభంగముకలది—గంధమనువర్ణములు లేనిది = నాగము = పాము. ప్రాస్వముఖవర్ణము = కొంచమైన ముఖవర్ణము—దీర్ఘరహితమైన మొనటియత్కరముకలది = నగము = పర్వతము.

క॥ ఘనసారముచిలునగవున । కెనయకనిస్సారమగుచునింతికచభరం ।

బునకొడినగమగుయనీ । ఘనమధ్యస్థితిభజించిచొప్పడఁగెదదక॥

౨౨౩.

టీప్పణము.

ఘనసారము = పచ్చకర్పూరము. నిస్సారము = సారహీనము—సార—అనునక్షర
రాహిత్యము — ఘనసారశబ్దమందు — సారవర్ణములు లోపించగా ఘనమునిలిచినది—ఘన
ము = మేఘము; సగమగుచు = చింతచేత్రీణించి యనుట—ఘనము సగముకాగా—న—
యను నక్షరము నిలిచినది—న = శూన్యము, మధ్యస్థితి = కాసుయొక్కస్థితి—సాధారణ
స్థితి.

క॥ కనకముమందారంబును । వనజాననదేహకాంతివాసనలసమం ।

బెనయమికివగచిఘనతరు । లను నాఖ్యకుఁబొలఁగెఁగడునపార్థస్ఫురణ॥ ౨౨౪.

టీప్పణము.

కనకము = సంపెంగ—ఉమైత్త. మందారము = పారిజాతము—జిల్లేడు—ఘనతరు
లు = గొప్పవారు—గొప్పవృక్షములు.

తా॥ కనకమందారము లాస్త్రీయొక్క దేహకాంతి వాసనలకు సమానములుగాక
మిగుల సపార్థస్ఫురణచేతఁ గొప్పవృక్షములలోఁ జేరక క్రిమముగ ముమైత్త చెట్టునకును—
జిల్లేడుచెట్టునకును నామములై నిలిచెననుట.

క॥ ఇలమాల్యవత్సుకేశోజ్జ్వల । జ్వలయగునాబాలబహువిశంకటరక్షిః ।

కులవైభవంబుగతిదా । నలరుచుజననేత్రపరవ్షమైవిలసిల్లు॥ ౨౨౫.

టీప్పణము.

మాల్యవత్సుకేశోజ్జ్వల = పుష్పమాలికలచేనొప్ప మంచివెంట్రుకలుగలద—మాల్య
వంతుఁడు—సుకేశుఁడు—అను రాక్షసులచే నొప్పనది—రక్షికుల = రాక్షసవంశము.

ఉ॥ మేరుమహామహీంద్రఘన మేఖలభాలి నుజాతరూపశో ।

భారమణీయయుక్ విమలభాస్వరశారదరాత్రిభాలివి ।

స్తారితతారకాభిరుచిసాంద్రయుసత్పిరిషద్విభాలివి ।

స్తారశుచిద్విజప్రపరపంక్తియునైయలబాలపొల్వగు॥

టిప్పణము.

సుజాతరూప = మంచిబంగారు—మంచిసౌందర్యము. తారకా = క్షత్రములు—
కనుగ్రుడ్లు—పరిపత్ = సభ ; కుచిద్విజప్రవరపక్షి = పవిత్రులగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులసమా-
హము—తెల్లని మంచిదంతములవరుస.

క॥ బాలికయావనముననతి । లాలితగతినిొప్పెజనితలావణ్యముచి ।

వ్యాభీషయగుచుపీచీ । జాలవిశాలాంబురశిసన్నిభయనగృహ ॥

౨౨౭.

టిప్పణము.

లావణ్యము = లహరీభావము—సౌందర్యము. వ్యాభీష = నూడినది.

క॥ వరసుమనోహరయైసుం । దరిమందసమీరణంబనందగమతీయున్ ।

దరుణిసవాకల్పకయై । నురుచిరనందనమునాగశోభిల్లగడున్ ॥

౨౨౮.

టిప్పణము.

సుమనోహర = పుష్పములనుహరించునది—మంచిమనోహర. సదా కల్పక = సర్వదా
కల్పవృక్షములతోఁ గూడినది—మంచిభూషణములు గలది. ఆకల్పకము = భూషణము.

క॥ భరితవసుఃపరిణామ । స్ఫురణంబునదరుణిధరశోభిల్లియుఁదా ।

పరిణయపరాఙ్ముఖత్వము । బూరెన్ బరమాద్భుతాభిభూయిష్ణగతిన్ ॥

౨౨౯.

టిప్పణము.

వసుఃపరిణామస్ఫురణము = యౌవనపరిపాకము. పరిణయపరాఙ్ముఖత్వము = వివాహ
వాంఛలేమి.

క॥ ఎంతయువితగనపుడతి । కాంతముగవసంతములతాంతాంతాంతా ।

నంతరతికరణచరతి । కాంతమురతిమంతముతన కాంతమునగుచ్చన్ ॥

౨౩౦.

టిప్పణము.

కాంతముగ = మనోహరముగ. రతి = ఆ సక్తి — నురతము. రతి కాంత = మన్మథుడు.
సుతను కాంతము = స్త్రీపురుషులు గలది.

క॥ నవపల్లవములుదగెమా । ధవవనలక్ష్మీవివాహాధామగతసో ।

త్సవఖగరవిభాషాపా । టవకుటజటిచటులపటుజటాపటలమనక॥

— 30.

టిప్పణము.

సోత్సవ = సంతోషయొక్కలయిన, కుటజటి = వృక్షములను జడదారులు.
(అనోకహాకుటస్సాలః ఫలాశీద్రుద్రుమాగమః. అమరము.)

ఉ॥ కోరకరాజిరాజితెనకుంతపికానకనాదనూచితో ।

దారవిహారపాంధజనతాప్రవిదారకమార్జితే । తయా ।

త్రారచితాళిర్ఘాంకరణరాగయంతాగళతాంగనాపరీ ।

వారకరాగ్రదీపసమవాచువిభాయతినర్భుతంబుగాక॥

టిప్పణము.

కోరక = మొగ్గలు; రాజి = సమూహము; అకుంత = తేక్కువకాని; అనః =
భేరి; పాంధ = విరహి; జనతా = జనసమూహము. జైత్రయాత్ర = యుద్ధయాత్ర =
దాడి; సమవాచు = సమూహము.

సీ॥ (1) సుమనోవరశివాభిశోభితంబుకు బేరవరుణశ్వసనశక్రవసుయంతంబు ।

(2) మహితసువర్ణమస్తభసమాకలితంబుజీవతరణీచంద్రసేవితంబు ।

(3) గాలవశాండిలకౌశికసహితంబుసంభ్రమద్విజరాజిసంకులంబు ।

(4) హైమవతీశారదాగమోపేతంబురంభోరుగణికావిరాజితంబు ।

గీ॥ (5) విపులఘంటారవాధికనిభ్రమంబు । కుసుమఫలచందనామోదగుంభితంబు ।

జనరైవభినవమూఢవనరమాస । మానవనమానిత్రోద్వాహమంటపంబు॥

— 33.

టిప్పణము.

(1) సుమనోవర = బ్రహ్మ—మంచుపుష్పములుగల. శివ = ఈశ్వరుడు—శివా = ఉసిరికచెట్టు—జమ్మిచెట్టు. (శివాభవేదామలకీభవానీ హారీతకీనక్తుఫలాశృగాలాః నానా.) కుబేర = కుబేరుడు—నందిపుత్రము. వరుణ = వరుణుడు—ఉలిమిరిచెట్టు. శ్వసన = నాయువు—మంగచెట్టు. శక్ర = ఇంద్రుడు—కొడిసెచెట్టు. వసు = అష్టవసువులు—జిల్లేడు—ఒకపుష్పము.

(2) సువర్ణ = గరుత్తింతుడు—రేలచెట్టు. మన్నధ = మన్నుడు—వేలగచెట్టు. జీవ = బృహస్పతి—పాలతీగె. తరణి = సూర్యుడు—చాగచెట్టు. చంద్ర = చంద్రుడు—కంపిలపుంజెట్టు.

(3) గాలవ = గాలవముని—లోడ్డుగచెట్టు. శాండిల్య = శాండిల్యముని—మా రేడుచెట్టు. కాశిక = కాశికముని—గుగ్గిలపుంజెట్టు. ద్విజరాజి = బ్రాహ్మణసమూహము—పక్షిసమూహము.

(4) హైమవతి = పార్వతి—తెల్లవన—ఉసిరిక. శారద = సరస్వతి—ఏడాకులరంటి. ఆగమ = రాక—పుత్రము. కాంత = సుందరులగు—ప్రేంకణపుంజెట్టు. రంభా = రంభయనునచ్చర—అరటిచెట్టు. గణికా = వారస్త్రీ—అడవిమొల్ల.

(5) ఘంటారవ = ఘంటానాదము—గిలకచెట్టు. మాధవ = విష్ణువు—వనంతుడు.

శా|| ఏ మేమాధవియే మేమాలతిమరే మేయే మేవాసంతియం|

చామోదించివరస్పరంబుగలకంతాకుంతనాదంబులం|

బ్రేనుంజీరితాతనుప్రతతి సంప్రీతాళిగానక్రియా|

సానుగ్రింజెలరేగెకానుమరజోజాలంబుఁబైజల్లుచుకొ||

౨౩౪.

టిప్పణము.

మాధవి = మాధవియనుస్త్రీ—పుష్పల కుసుమిందలత—మాలతి=మాలతియనుస్త్రీ—బాజితీగె—వాసంతి = వాసంతియనుస్త్రీ—అడవిమొల్ల. (వాసంతీ మాధవీ యూర్ధ్వపాటలాయాం క్రమేశకే) నానా. ఆమోదించి—సంతోషించి—వాసించి. లతాతనుప్రతతి = లతాంగుల సమూహము—లతలయొక్క గొప్పసముదాయము—అళి = తుమ్మెద—అళి = చెలికత్తె.

చ॥ సలలితరీతిమాధవుడసారపలాశవివాశకృన్తహా!

బలుడును బాలితాతను సుపర్ణల సత్సుమనోవిరాజియున్

ఫలితమనోరథప్రమదభాషితమంజులవాగ్విజాలిసం

కులుడును నైఘటించెధరకున్ముభమవ్వనలక్ష్మీసంగతిన్॥

౨౩౬.

టిప్పణము.

మాధవుడు = విష్ణువు—వసంతుడు—అసార=బలహీనులయిన—ఎండిన, పలాశ = రాక్షసులు—ఆకులు. (పత్రేపలాశంహరితే రాక్షసేకింశుకేపుమాన్, నానా.) మాహాబలుడు = విశేషబలవంతుడు—వాయువు, అతను = మన్మథుడు—అధికమైన. సుపర్ణ=గరుడుడు—మంచియాకులు. సుమనః = దేవతలు—పుష్పములు ద్విజ = బ్రాహ్మణులు—పక్షులు.

చ॥ సలలితనూతనార్తవలసద్రుచియోవనరేఖబొల్చున్

మ్మలనలరించెబల్లవసమాజములామనీంచుమించునా

సలలితనూతనార్తవలసద్రుచియోవనరేఖబొల్చున్

మ్మలనలరించెబల్లవసమాజములామనీజితవైఖరిన్॥

నూతనార్తవ = కొత్త సమర్థసంబంధము—నూతనపుష్పములు (ఆర్తవంస్త్రీరజః పుష్పమృతుసంబంధినిత్రిపు) నానా—లసద్రుచియోవనరేఖ = ప్రకాశించుకాంతిగల తాగునీటివైఖరి—ప్రకాశించుకాంతిగల వనరేఖ. కొమ్మలు = స్త్రీలు—కాకులు. పల్లవ=చిగురు—విటులు.

ఉ॥ మాలతియోర్మశశ్వదసమానసముత్కలికాప్రవాళయుం

లాలితచిత్రపత్రసమలంకృతయున్విలసద్విలోలభృం

గాలియునైతదీయనికటాంబితకాంతదృఢానుపంగము

ద్వేలతఁగాంచియించెవనపీఠిమధుజ్జ్వలలీలఁగాలుచున్॥

౨౩౭.

టిప్పణము.

మాలలి = యావన స్త్రీ—జాజితీగె—రాగ = అను రాగము—రక్తము. ఉత్కలికా = శంకానూయాది సంచారీభావములు—మొగ్గలు—ప్రవాళ = నిడుద వెంట్రుకలు—చిగురు—
 “వాలకచే శ్వాదిపుచ్చె హీశేరేతు నపుంసకం—నానా.” చిత్రపత్ర = చిత్రితమకరికాది పత్రములు—చిత్రములగు నాకులు. భృంగ = ముంగురులు—తుమ్మెదలు. “భృంగ స్తవ్యశివ ధూమ్యాటెషిన్లేభృంగంతు కుంతలే” నానా—కాంత = ప్రియుడు—తియ్యమామిడిచెట్టు. ఆనుశ్చుతక్రావతైల కాంతఃపిండవలశ్చనః. అభిదానరత్నమాల. ప్రేంకణపుంజెట్టు— (కాంతంచారాస్త్రీతుయోషి త్ప్రియంగావుపలేపినా.) నానార్థరత్నమాల. మధు = మద్యము—తేనె.

క॥ ఇలనెల్లడమధునంగతి । నలరనిఘనతరులుగలుగుటరిదివినుముకా ।

నలనలిము క్తమునివ్రజ । మలఘుతపోవర్ధ నా ప్తినలరుకతమునక॥

౨౩౯.

టిప్పణము.

మధునంగతి = మద్యసహవాసము = మద్యప్రాసము—వసంతయోగము. ఘనతరులు = గొప్పవారు—గొప్పవృక్షములు. అలిముక్త = మిగులముక్తలగు—పువ్వులగురు వింద. ముని = యతులు—వృక్షవిశేషము. (మునిర్బద్ధద్రుమర్షిఘ) నానా. తపోవర్ధనాప్తి = గ్రీష్మకాలాధిక్యప్రాప్తి—తపస్సుయొక్కతీగగతిచే. (ఉష్ణక్షాంత్యగమస్తపః) ఆమరము. అలరు = సంఘోషించు—పుష్పించు.

క॥ లోలరసాలోజ్జ్వలనును । మూలనిలీనాళితతివిమోహకమారా ।

భీలశరపుంఖలిఖితి । శాలాక్షరపంక్తిమునుచిచారమునెఱపెక॥

౨౪౦.

క॥ వృంతవినిర్గతవికచల । తాంతాంతర్వివరగుంజదళిశింజితమ ।

త్యంతమునుగంతుధాటీ । సంతతశంఖారవంబుసమతపహించెక॥

౨౪౧.

చ॥ అరయువఘాజనాభినవయావకవంకకృతాయజాంకనూ।
పురరణితాతిచూర్దవవిభూషితపాదవయోజయోగభా।
స్వరుచిరవల్లవప్రసవశోభితరాగమశోక మొప్పెనా।
వరతరుణీవిమోహపరివర్జితరాగముఁబూను కైవడిక॥

౨౪౨.

టిప్పణము.

యావక = లఘుక, వంక = ఋదు. రణిత = మ్రోయుచున్న, అశోకము =
మోదుగుచెట్టు.

శా॥ ఈషన్నుత్నవికాసభాసివకుళాహేనచసూనాతిసం।
తోషాపాదకసౌరభోత్తమముస్వాదుప్రక్రియన్తించెన।
ద్వోషాభూషితవక్త్రసంభరితమాధుర్యోల్లసత్సీధుగం।
డూషప్రాప్తిసముల్లసత్పరిమళాటోపభ్రమాపాదియై॥

౨౪౩.

టిప్పణము.

వకుళ = పొగడ చెట్టు. స్వాదు = ఇంపైన. సీధు = మద్యము. గంఢూష = పుక్కిలి.

శా॥ షోణిరహించె నెంతయునుగుంజదమందమిళిందబంధుర।
శ్రేణివినిలకాంతిపరిచిన్వితదివ్యభగద్భగస్తహం।
శోణివిఖాంచితంబగునశోకగుళుచ్ఛముమస్తభార్థని।
ర్వాణచితానురూపపరివర్జితసర్వజనానుతాపమై.

౨౪౪.

టిప్పణము.

గుళుచ్ఛము = పుష్పగుచ్ఛము. అర్థనిర్వాణ = సగముకాలిన. చిత = కాష్టము.

శా॥ రాజితేనాసవార్ధవిచరస్తధుపాశ్రితపుల్లమల్లికా।
రాజినసంతసంక్రమణరాజితసవ్యలతాంగనావరి।

భ్రాజిమహేంద్రనీలయుతభవ్యసితాసితకాంతి సంపదః।

త్రైజితతారహారవరదద్యౌకళాయతినద్యుతంబుగాఁ॥

౨౪౫.

టీప్పణము.

ఆసవ = తే నె, తారహార = ము త్రైపు సరము.

చ॥ విరహిజనప్రభంజకుఁడువీరుఁడుమారుఁడుశూరతుస్సరో॥

త్కరములుసాన వెట్టినధికంబుగడంబున నెత్తుపాంధ్రభీ॥

కరఖరశాణచక్రములకై వడిజూడఁగనొప్పెనాగఁజే॥

సరవికచప్రసూనములుసార సమిరవిలోలముల్వనికొ॥

౨౪౬.

క॥ మహివిరహిహృదయమత్స్యే । గ్రహహోత్సుకమస్తభప్రకల్పితబహుగు॥

స్సహపాలావలులోయన । మహితములగుపాటలీసుమంబులు వెలసెకొ॥

౨౪౭.

టీప్పణము.

పాలావలి = మత్స్యములఁ బట్టుటకు నిర్మింపఁబడిన సాధనవిశేషము. (కొడమ.)

ప॥ మఱియు నవ్యసంతసమయంబు. (1) విజృంభమాణసహకారకోరక నికురుంబనిపతిత మధుకరమాలామదకలయుంకారహుంకారజనిత పధికజ్వరంబును. (2) కోమలమలయు మారుతోద్ధూతి చూతప్రసవరసాస్వాదకషాయ కంతకలకంత కుహకుహారానభరిత సకలదిష్టుఖంబును. (3) వికచకమలషండనిలీయమాన మత్తకలహంకసకులకోలాహల ముఖరితసరోవరనివహంబును. (4) పరభృతభిరన్రోటిపాటితపాటలీకుట్టలపటలవివర వినిర్గతమధుధారాసారశీకరనికరసమారబ్ధ సజ్జీణసమిరణమార వారిణ ప్రణీతపధిక వహూ హృదయంబును. (5) దుష్కులుని భాతిజాతిహీనంబును. (6) రావణునిపోల్కి నాపీతలోహితపలాశశతసంసేవ్యమానంబును. (7) రాజచంద్రునిమహిమసమృద్ధకుప లయంబును. (8) వాస్తవికునివలె వర్ధితసుఖానంబును. (9) సత్కవికావ్యప్రబంధంబు క్రియననవబద్ధతుహీనంబును. (10) సత్పురుషుని మాట్కిందోమానుబంధరహితంబును. (11) కైవర్తనిచాటున బద్ధరాజీమ్రోత్పల జాలంబును. (12) సమృద్ధకా సారసార్ధంబు లాగున నానందితమరువకంబును. (13) దేవేంద్రుని విధంబున నింద్రు

జీరుచిరంబును. (14) మహీధరుని పొలుపున నధరీకృతదమనకంబును. (15) పిదగ్గ ప్రభావంబున నాహ్లాసనుభగంబును నైయొప్పునక్కాలంబునఁ (16) గందర్పకేశీలం పటలాటీలలాటతటలులితాలకధమ్మిల్ల భారకునుమపరిమళ సమృద్ధమధురిమగుణంబును. (17) కామకలకల పనిపుణకణ్ణాటక సుందరీసుందర స్తనకలశ యుగళఘుస్పణఘా శీపటలపరిమళామోదభరితంబును. (18) రణరణకరసితాపరాంతికాంతాకుంతలోల్ల సితసంక్రాంతపరిమళమిలితాళిమాలామధురఝంకార ముఖరితనభస్మలంబును. (19) నవయావనోద్భతకేరళీకపాలపాశీపత్రాశీపరిచయ చతురంబును. (20) చతుష్పక్తికళా విదగ్ధమృగము ఖరమాళపీనితంబబింబసంవాహన సుభగంబును. (21) సురతపరిశ్రమ పరవశాంధ్రపురంధ్రీనీరంధ్రపీనపయోధరభారనిదాఘజలకణనికరిశిశిరంబును నగు మల యచూరుతంబు నర్వజనాహ్లాదకరంబుగ వీచుచుండె నవ్వడు.

టిప్పణము.

- (1) నిపతిత=వ్రాలిన; కల=అవ్యక్తమగు; వధిక=విరహి.
- (2) ఆస్వాద=తాగుట; కషాయ=ఒగగుగల.
- (3) పండ=సమూహము, నిలీయమాన=వ్రాలుచున్న.
- (4) పరభృత=కోవెల, క్రోట=ముక్కు. పాటిత=చీల్చబడిన, పాటలి=కలిగొట్టుచెట్టు సమార్థ=చర్చిత, వణిత=గాయముచేయబడిన.
- (5) జాతిహీనము=కులహీనము—మాలతీకుసుమములులేనిది.
- (6) ఆపీత=విశేషించి త్రాగబడిన, బోహిత=రక్తముగల. పలాశ=రాక్షసులు. ఆపీత=ఈషత్పింగళలోహిత వర్ణముగల, పలాశ=మోదుగుచెట్టు.
- (7) కువలయ=భూమండలము—నీలోత్పలము.
- (8) వాస్తవికుడు=వాస్తునిర్మాణపరుడు, (వాస్తువు=గృహము)—వర్ధితనుఖాశము = వృద్ధిచేయబడిన సుఖమందలి యాశగలది—ఖ=అకాశము—ఆకా=దిక్కులుగలది.
- (9) ఆనవబద్ధ=విడువబడిన—తుహినము=అప్రయుక్త ప్రయోగములుగలది.
- (10) దోష = పాపములయొక్క—అనుబంధము సంబంధము—దోషా = రాత్రులయొక్క—అనుబంధం=దైర్ఘ్యం.
- (11) కైవర్తడు=చేపలబట్టుబెస్తవాడు—జాలికుడు, రాజీవ=మత్స్యవిశేషము—కమలము—ఉత్పల = మత్స్య విశేషము—కలువ — (రాజీవమజ్జేరాజీవో మృగేమత్స్యేనానా.) (ఉత్పలశృకులక్కాలో రాజీవో మద్ధురస్తిమిః—కోశము.)

(12) సమృద్ధి = ప్రవృద్ధము — కాసార = సరస్సు — సార్ధం = సమూహము — మరువక = మరువము — మరు = నీళ్లులేని ప్రదేశములయందలి — బకము = కొంగలుగలది (వబలకభేదము)

(13) ఇంద్రాణి = శబి — రుచిర = కామరము, — వావిలిచెట్టు — రుచిర = మనోజ్ఞము. ఇంద్రాణీ స్వాత్మిందువారే పొలోమీరతిబంధయోః — నానా.

(14) అధరీకృత = అణచబడిన — దమనకము — శత్రువులుగలది — దవనముగలది.

(15) పిన్ద = శృంగారి — అగ్లాన = హస్తయుక్తఁడు — అగ్లానవృక్షవిశేషము — సుభగ = సుందరము.

(16) లంపట = లాలస = ఆయాసపడినది — లులిత = చెదరిన — వ్రాలిన — ధన్విల్ల = కొప్పు — సమృద్ధి = పృథ్వి చెందిన.

(17) కామకళా = కామశాస్త్రంబు — కలాప = సమూహము, ఘనృణ = మంతుమపువ్వు.

(18) రణరణక = ఉత్కృత = మిగులననుట, రసిత = ధ్వనిచేయు — అపరాంత = పశ్చిమది గంతము — సగ్రక్రాంత = కూడిన — యుబరిత = మ్రోయుచున్న.

(19) పత్రాశీ = మకరికాపత్ర సమూహము.

(20) సంవాహన = సంమర్దనం = పిసుకుట.

(21) నీరంధ్ర = చట్టమగు — నివాళుజల = స్వేదోదకము — శిశిర = చల్లని.

సీ॥ సారశీతలవారిపూరకాసారోర్తివారశీకరభాక్సమీరమగుచు ।

నానతాగలతావితానసంపుల్లప్రసూనకామోదనిదానమగుచు ।

రామణీయకగృహారామరామాశ్వవిరామగానరవాభిరామమగుచు ।

నాతతసౌఖ్యప్రభూతసంతతముదాన్వీతభూతలజనవ్రాతమగుచు ।

గీ॥ దోచెగుసుమరజోధూళిధూసరంబు । బహుళకలకంతకలకంతభాసురంబు ।

వాసనావాసకేసరకేసరంబు । మీసరంబగుమధుమాపవాసరంబు॥

అర॥

టిప్పణము.

కేసర = పొగడచెట్టు — సురపొన్న — చెట్టు — ధూసరము = బూడిదెవ్వుముగల —
వాసనావాస = పరిమళస్థానములగు.

క॥ ఆయెడవిభుఁడుసఖీనము । దాయమువినుపింపనిజనుతాహృదయాభి ।

ప్రాయంబుఁదెలిసియొకసదు । పాయముఁజింతించెభిన్నభావుండగుచుక॥

అర॥

క॥ ధరణిఁగలరాకుమారుల । నురుచిరదూషముల నెల్ల నుందరియొకచోఁ

బరికింపబొరయుబహుని । ర్భరమోహోత్సాహవివశభావముమదికి॥

౨౫౦.

క॥ తరుణియుపుడొకనివలచిన । వరపరిణమువాంఛమదినవారణబొడము॥

గరమిదియుకార్యమనితా । ధరనెల్లెడలకొన్వయంవరముచాటింపక॥

౨౫౧.

సీ॥ లాటగాంధారకర్ణాటసారాష్ట్రవరాటనాటాంధాధిరాజవరులు।

వంగకాశ్చీరకలింగకోసలకేరళాంగబంగళధరాధిపతులు।

చోళమాళవమళయాళపాంచాలనేపాళగౌళావనీపాలమణులు।

వత్ససాల్యావంతికుత్సబర్బరసింధుమత్స్యతురుష్కాభిమానధరులు।

గీ॥ భోజఘోర్జరకుకురుకాంభోజవిభులు । కొంకణోత్పలతైంకణక్షోణివరులు।

బహుళరథదంతితురగసద్భటులుగోలువ । వచ్చిరిచటికివేవేగనిచ్చనలరి॥

౨౫౨.

సీ॥ గంభీరరుచినముజ్జ్వింభితమణిశాతకుంభకుంభస్తంభసంభృతంబు।

చీనిచీనాంబరశ్రేణికామాలికాకాండవితానాభిమండితంబు।

ఘనసారమృగనాభికాసాంకవామోఘఘమఘమయితగంధగుంభితంబు।

కామనీయతరలాస్యకామినీగాయినీరమ్యవీణాగానరంజితంబు।

గీ॥ బహుళయంత్రవిచిత్రాతిబంధురంబు । రత్నపాంచాలికారాజిరాజితంబు।

సకలరాజాధిరాజాళిసంకులంబు । నగుస్వయంవరమంటపమలరెనపుడు॥

౨౫౩.

టీప్పణము.

శాతకుంభ = బంగారు, చీనిచీనాంబర = చీనా కొచ్చింపైనా దేశములబట్టలు;
వితాన = మేలుకట్టు, సాంకవ = పునుఁగు, లాస్యకామినీ = నట్టువస్త్రీలు, గాయినీ =
సంగీతముపాడుస్త్రీలు, పాంచాలికా = బొమ్మలు.

క॥ పరికలితనందిఘోష । స్ఫురితంబైరాజసభవసుంధరబహుని।

ర్భరపార్థసమరధారుణి । కరణింగననొప్పెనపుడుకడుచిత్రగతి॥

౨౫౪.

టీప్పణము.

నందిఘోష = అర్జునునిరథము. పందిజనులధ్వని (నందిమాగధవంశజ్ఞి పందిమంగళ
పాతకాః॥ (కోశము.)

క॥ ఆరాజసభారంగము । భూరిసురాజ్ఞోపహారభూషితమగుటకొ॥

వీరవృషాస్తానముగతి । భారుణిసోపానైరగడునుదారప్రభలకొ॥

౨౫౫.

టీప్పణము.

రాజ్ఞోపహార=రాజయోగ్యములగు కానుకలు. ఉపహార=ఉపాయనము, (కానుక) సామగ్రి—ర. ల. వర్ణములకభేదమగుటచే లాజ్ఞోపహారభూషితమని స్వయంవరమంటవ పరమున.

క॥ బహుళవితామోజ్జ్వలమై । మహితంబగుచాపసాశ్రమంబననలరెకొ॥

బహుసుమనోవిలసితమై । మహినాసభతనరెన్వర్గమాన్యంబగుచుకొ॥

౨౫౬.

టీప్పణము.

వితాన = యజ్ఞము—(మేలుకట్టు. [ఉల్లోచము] చందువా) “వితానస్తుక్రతూల్లోచా వితానంత్రిపుతుచ్ఛకః” కోశము. సుమనః = గేవతలు—పుష్పములు.

క॥ పరిదగ్ధదహ్యామానా । గరుమహిషాత్పాదివివృగంధద్రవ్యైః ।

త్క్రూరభూపహుమసారభ । భరభరితంబగుచునాసభాస్థలివెలసెకొ॥

౨౫౭.

టీప్పణము.

అగరు = ధూపద్రవ్యవిశేషము. మహిషాత్ = గుగ్గిలము.

సీ॥ అంగీసదాభంగసంగీతరాగప్రభంగీతరంగాభిభాసురంబు ।

లాటిమహామోఘపీఠీకలితనవ్యపాటిరవాసనాబంధురంబు ।

చోళీపుఘారోజపాళీధృతప్రసూనాశీలస్మరభాంచితంబు ।

భోజీవలన్తిలిందాజీవవరకర్ణరాజీవపరిమళభాంజితంబు ।

గీ॥ మాళవీకేరళీతనుమహితమలయ । జప్రకృష్టతమామోదసంభోమంబు ।

విసరెనానభవపుడలవీరమార । వారణంబుమందసమీరణంబు॥

౨౫౮.

టిప్పణము.

ప్రభంగీ = పరిపరివిధములు, వీటీ = తాంబూలము, వలత్ = సంచరించుచున్న, మిళింద=తుమ్మెద, ఆశీవ=ప్రాణప్రాయమైన, మలయజ=పచ్చకర్పూరము. మారవారణ= మస్తాభగజము.

ఉ॥ అంత సభాముఖంబునమహారణవీరభటాభిరక్షితః ।

ప్రాంతచరత్సభీజనకరప్రచలద్బహుచామరానిహ ।

త్యంతవిలోలకుంతలసమంచితయైయలరాజకన్యసం ।

క్రాంతవిశేషభూషణవికాసవిభాసితరూపశేఖితోక్త॥

౨౫౯.

ఉ॥ మంగళవాద్యఘోషములుమండితవిప్రసదాకులాంగనా ।

మంగళగీతనాదములుమానితిరాజపురోహితోక్తస ।

న్నంగళమంత్రరావములుమాగధకీర్తితమానినీమహా ।

భంగగుణస్తవధ్వనులుబాధగతింబెరయనయంబున॥

౨౬౦.

శా॥ చంచత్కంచనరత్నశోభితఘనస్తంభాదికంబున్నహా ।

దంచత్పుష్పఫలాదికాఖిలశుభద్రవ్యైర్జ్వలంబున్నదా ।

కించిత్సైరభధూపదీపవినదాకీర్ణంబునైమించుస ।

న్నంచంబంచితరీతి నెక్కినయనానందంబుఁగావించిన॥

౨౬౧.

ఉ॥ మాళవకేరళాధిపులుమత్స్యశకాంగకళింగపంగబం ।

గాళతురుష్కభూవిభులుగౌళవిదేహవిదర్భచోళనే ।

పాళకురుక్షమావరులుపాండ్యపులిందవరాటలాటపాం ।

చాళమహాధవుల్ సరయసంభ్రమసంభరితానురాగులై॥

౨౬౨.

సీ॥ (1) సమధికరూపానుసారప్రవృత్తులైయాభేటకాసక్తులనఁగబరగి ।

(2) తవిలితభాగతద్వంసనోద్యుక్తులైయవనిమిమాంసకులనఁగబరగి ।

(3) అమితమారప్రవృద్ధాశావిశాలురైశారదదినములనరణిఁబరగి ।

(4) ప్రకటకార్తస్వరప్రకలితులైకడునతులితహేమాదులనఁగబరగి ।

గీ॥ (5) సారిదిద్రోణశాస్త్రినూచకులైకర । మపుడుకురుకుమారులనఁగబరగి ।

రహినభాంతరమునరాకుమారకులైల్ల । నలరిరాక్షణముననదృశ్యతముగ॥

౨౬౩.

టిప్పణము.

(1) రూప = మృగమును, అనుసార = అనుసరించిన అనగా వెంటనఁటిన, ప్రవృత్తులు = ప్రచారముగలవారు. ఆఖేటక = వేట. రూప = సౌందర్యమును, అనుసార = అనుసరించిన అనగావలచిన—ప్రవృత్తులు = ఉనికిగలవారు. (నడవడి)

(2) తథాగతి = బుద్ధదేవుని - అనగా - బౌద్ధులను ధ్వంసనోద్యుక్తులు. తథాగత ధ్వంసనోద్యుక్తులు = యెటువచ్చినవారిసటు—అనగా—కార్యకార్య—సమయాసమయములఁ జూడక—చంపనుద్యుక్తులు. అధవా—తమవంటివేషములనుధరించినచ్చినవారుగాని—తామేకార్యమునకుగానువచ్చిరో అదేకార్యముగూర్చి వచ్చినవారుగాని. తథాగతులు—రాజులు తాము తాము వాసవదత్తను స్వీకరించువలెనను వాసక్తితో నితరులను చంపనుద్యుక్తులైరనుట.

(3) ఆశా = దిక్కు—వాంఛ.

(4) కార్తస్వర = క = కుత్సితమగు — ఆర్త = పీడితమైన = స్వర = ధ్వనిచేత—ప్రకలితులు=కూడినవారు. (క=కుత్సితము - కాపథమునందువలె)—బంగారు.

(5) ద్రోణ = ద్రోణాచార్యులయొక్క—శాస్త్రం = శాస్త్రసమూహము. ద్రోణ = కాకులయొక్క—శాస్త్రం = అనగా శకునశాస్త్రం—రాజులు శకునములు చూచుకొనిరనుట.

క॥ మానవనాథులుపొండవ । నూనులుగతివలరిరసిమాడఁగ సతతా ।

నూనవిహితాక్షహృదయా । జ్ఞానహృతక్షములుదివ్యచక్షులునగుచుకొ॥ ౨౬౪.

టిప్పణము.

విహిత = విశేషహితమైన—హితముకాని—అక్షహృదయ = జూదము—అక్ష = ఇంద్రియము—హృదయము—మనస్సు—హృతక్షములు=అపహరింపఁబడిన భూమిగలవారి—పొంగొట్టుకొనఁబడిన తాలిమిగలవారి—దివ్యచక్షు = అద్భుతము—సుగంధద్రవ్యవిశేషము—పార్థాత్మజ్ఞానినోరపి—కోశము.

క॥ పరస్పరపసంహరణోద్యమ । పరభ సులనఁదనరిరపుడుస్వబలార్థివిని ।

ర్థరహృదయాలగుచుధరణీ । ధరనూనులుమాడనద్యుతంబుగనచటకొ॥ ౨౬౫.

టీప్పణము.

స్వ = తమయొక్క—బల = సైన్యములయందు—అర్థి = ఇచ్చగలవారు—వాసవ
దత్తకొఱకు నితరరాజులతో యుద్ధముచేయను తమతమ సైన్యములను బిలువనిచ్చించిన
వారైననుట—ను = నుందరి—నుగు—అబలా=స్త్రీయగు వాసవదత్తయందు—అర్థి=కోరికగల.

గీ॥ భూపవరులువిశ్వరూపావలోకన । జనితమగుచునింద్రజాలచిత్ర।

మైనప్రత్యయముననలరుచు నాసభ । ధార్తరాష్ట్రులనంగదనరిరపుడు॥ ౨౬౬.

టీప్పణము.

విశ్వరూప=కృష్ణమూర్తియొక్క విశ్వరూపమును—అవలోకన=చూచుటవలన—
జనిత = కలిగిన—ఇంద్రజాల=మాముయను—చిత్రమైన=అద్భుతమైన—ప్రత్యయం=జ్ఞానం.
వి=పక్షిని—శ్వ = కుక్కను—రూప = మృగమును—అవలోకన = చూచుటవలన—జని
త=కలిగినది. ఇంద్రజాల = ఇంద్రజార = శచి (జ. ద. వర్ణములకును—ర. ల. వర్ణముల
కును నభేదము.) శకునములు జూచుటవలన గలిగినదియును—శచీదేవిని స్థరించుటచే
నగ్భుతమైనదియును—నగు జ్ఞానము కలవారైననుట—స్వయంవరములయందుఁ గలుగు కల
హములను శచీదేవి పోఁగొట్టుచున్నదను సంప్రదాయము గలదు కాన కొందఱు రాజ
కుమారులు—వాసవదత్తకొఱకు యుద్ధములు గలుగునో—యేమో. అను శంకతో శకున
ములు చూచుకొని, తన్ని వారణాధము శచిని స్థరించిననుట—

గీ॥ తవిలిసాంవత్సరికఫలదర్శనలును । సుశకునశ్రావకులును నై సారిదిగాకు।

మారులరిరిపరికింపమహితఖంజ । నాభులును వ్యాధసన్నిభులగుచునచట॥ ౨౬౭.

టీప్పణము.

సాంవత్సరికఫలదర్శనలు=శ్యాతిష్కులచేఁ జెప్పఁబడు ఫలములను జూచువారు.
సంవత్సరసమాప్తికి పూర్వమందు కలుగబోవు ఫలములను చూపునవి— బంజన = కాటుక
పిట్టలు కాటుకపిట్టల గమనాగమనముల నాలోకించుటచే సంవత్సరఫలము దెలియవచ్చు
నని వాడుక.—

శకునశ్రావకులు = పక్షులను వంచించుటకు గాను దీముపిట్టలను బలుకఁజేసి విను
వారు—వ్యాధులు = వేటకాండ్రు—శకునములు వినువారు.

క॥ ఊతిభా స్వద్ధర్మనమీ । లితులై కుముదాకరములలీలసమస్తః ।

ఊతివగులుబాలిచిరాసభ । నతిమోహవిలోభమాత్మనలమఁగలఁగుచుక॥ ౨౬౮.

టీప్పణము.

భాస్వత్ = సూర్యుఁడు—పకాశించువాఁడు.

క॥ కరమధరీకృతులయ్యెను । స్థిగులై రాసుతులుపరవశీకృతనిజని ।

ర్భరజేహస్థితఁడనరిరి । పరమాదృశతరసనిమగ్నభావములలరక॥ ౨౬౯.

టీప్పణము.

అధరీకృతులు = భూమిగాఁ జేయుఁబడనివారు—భూమిగాఁ జేయుఁబడనివారు—
స్థిగులగుట సిద్ధించదు—తిరస్కృతులు.

ఉ॥ ధారుణీనాథులిట్లువివిధంబులమారవికారమాత్మల ।

న్సారైగలంపనుండుబలుచయ్యివవాసవదత్తగాంచిరు ।

ర్వారవిరక్తభావముధృవంబుగనూల్కానఁదిత్త్రాంబక ।

ర్ణిరథమటైడిగ్గిరమణీయగృహంతరసీమకేగింక॥ ౨౭౦.

టీప్పణము.

మారవికారము = మోహవికారము. విరక్త = వైరాగ్యము—ఇచ్ఛలేమి. కర్ణిరథ=
మంచము = మంచె.

ఉ॥ భూపకుమారకుల్గరముపొంపిరిమ్రొయెడుమోహకోపనం ।

తాపవికారముల్సముచితంబుగనాత్మలదాఁచిలేశముం ।

దోచగనీకసత్కృతులనూనము గాగనియేగిరెల్ల సే।
నాపరివారముల్లముఘనంబుగఁగొల్పగనంతనిచ్చటన్ ॥

౨౭౦.

టిప్పణము.

బొంపిరి = పూర్ణము. సత్కృతులు = మర్యాదలు = పూజలు. నముచితింబుగ = యుక్తమగునట్టుగ.

ఉ॥ వింతగనాటిరాత్రి పృథ్వీవరనందనగాఢనిద్రన।
భృంతరసీమనున్న సమయంబున స్వప్నమునంగుఁగాంచెన।
త్యంతముదందెల్లర్పఁగజయంతివసంతలతాంతకుంతసం।
క్రాంతవిలాససాంద్రునినొకానొకరాజకుమారచంద్రునిన్ ॥

౨౭౧.

శా॥ ఆరాజేంద్రునిగూపసౌష్ఠ్యమురామాకర్షణప్రాధివి।
స్ఫూరస్వల్లముగప్రభందనకు నాసత్యాత్మనుద్యస్తహా।
శూరత్వంబును సత్త్వసంకల్పితేదోయుక్తినత్యంతమ।
ల్లోరాశిప్రతిమానవై ఖరిసదాలూఢస్థితిన్బొల్పగున్ ॥

౨౭౨.

టిప్పణము.

రామా = రాఘవుఁడు—స్త్రీ. సత్త్వ = బలము—జంతువులు. అల్లోరాశి = సముద్రము.

చ॥ అతఁడుకుహూముఖంబుగతి నంచితహరిసుకంతవిభ్రమో।
న్నతిగఁడుమించు నెంతయుఘనాఘనవై ఖరిభూరిభూజనా।
హితకరకప్రభాయతిరహించునముజ్జ్వలితాంగదోషకో।
భితవిభవాప్తివాలిరుచిఁబెంపువహించునమంచితంబుగన్ ॥

౨౭౩.

టిప్పణము.

కుహూముఖము = కోకిల; హరిసుకంతవిభ్రమోన్నతి = మనోజ్ఞమగు మంచికంత
స్ఫూరవిలాసాధిక్యము—హరయుక్తమగు కంతవిలాసాధిక్యము. ఘనాఘన = వర్షకాఙ్గము;

భూజనాహితకరకప్రభాయతి = భూజనులకు నహితములగు వర్షోఘలములు—భూజనులకు మిగులహితమగు మాస్తప్రభ; (ఇచటస్వార్థమునకప్రత్యయము). అంగద = అంగదుడను వానరుడు.—బాహువలయము.

సీ॥ ప్రకటాభిరూప్యకల్పకమాలకందంబుకలితలావణ్యము క్తోఘలంబు।

వైధన్యసహకారవాసంతసమయంబురూఢసద్గుణత్విరోహణంబు।

బహుధానధర్మసంపత్కోశనిలయంబుకరుణామృతాసారకంధరంబు।

దివ్యయశశకౌముదీచంద్రబింబంబుచండప్రతాపార్కమండలంబు।

గీ॥ శౌర్యబడబాసలామోఘసాగరంబు । మహితివిజయరమాస్వయంఘరవరంబు।

గాఁగనాతినియాకృతిఘనతిరాద్భు । తావహక్రియనలరారుననుదినంబు॥ ౨౭౫.

గీ॥ అతఁడుచింతామణియును భూపాగ్రగణ్య । తనయుడనియునుమఱియుఁగంధిర్వకేతు।

నాముడనియును నాతి స్వప్నమున నెఱిఁగి । తత్పరాయత్తిచిత్తియైతత్త్తిరమున॥ ౨౭౬.

క॥ కనుఁదెఱచియితనిఁగానక । కనుమఱలన్తాసియితినిఁగానకచింతి॥

ఐనజేక్షణశయ్యాగృహ । మననాతినినరసియరసిమూర్ఖిలియంతి॥ ౨౭౭.

క॥ తెలిసికలంబుఁగలయని । తెలిసికలందానుగన్నదివ్యపురుషుని।

స్థలసిబహుసౌఖ్యరీతుల । మెలసిమనస్వలపుగదిరిమెనుగగుర్పి॥ ౨౭౮.

చ॥ క్షీతిదనస్పృష్టికౌశలవిశేషముఁజూపురత్నిస్తగత్ప్రయా।

యతిసమవాయరూపపరమాణుగణంబులుగూర్చిమంబులూ।

మృతిరససేచనంబుననమేయనిజానుభవానుభావని।

శ్చితిగతి నామహామహుస్సృజించెవిరించినమంబితింబుగ॥ ౨౭౯.

క॥ అటుగాకున్నతిదియో । త్కృటరూపవిలాసరేఖగల దెధరణిసె।

చ్చటనయిననతఁడుననుని । చ్చటవలచినధన్వనగుడుసర్వవిధముల॥ ౨౮౦.

మ॥ తిలకింపవదమయంతియానిషధధాత్రీనాధచంద్రుక॥ శకుం।

తలదుష్కంతమహింద్రుచంద్రమతినిత్యంబు స్థిరిశ్చింద్రమై।

ధిలీధన్యాత్తునిరామచంద్రుఁగడుఁబ్రీతింగరుటల్ సారెని।

ష్ఫలమంచున్నది నెంతునన్నతఁడుసంభావించిచేపట్టిన॥ ౨౮౧.

మ॥ రతికందర్పవిమోహమున్గనుటవ్యర్థంబంచుభావించునం।

తతముక॥ రోహిణిచంద్రుఁబొందుటనిరర్థంబంచునూహించునం।

- స్తుతిపాలోమిపురందరుస్వలచిప్రేమక్ గొరుటెన్నక్ వృథా।
స్థితి మంచుచ్చది నెంత నాకతఁడుప్రీతింజిక్కినక్ జొక్కుచుక్ ॥ ౨౮౨.
- మ॥ అనిచింతించుచుమున్నరాగ్ని కణమధ్యస్థస్థితిం గాంచురీ।
తినితాంతాంతికదావపాపక సముష్టి ప్తజ్వలజ్జ్వలికా।
భినివేశస్థితి గాంచుభాతివిరహాభివ్యక్త సంతాపతి।
ప్రనిజాంగస్థితిఁ గాంచి కామినివదీ ప్రశ్నాసనిశ్వాసయై॥ ౨౮౩.

టిప్పణము.

మున్నరాగ్ని = తుషాగ్ని — మున్నరమనఁగా సుమక.

- ఉ॥ లాలితిమందమారుతములన్నిలయొగ్ర సమగ్రపావకా।
భులభిపారంపరలు పేర్చితిమన్ బభింపస్రస్కచుక్ ॥
వ్రాలివసంతకాలసుమరాజరజోజలరాశిమున్యచుక్ ॥
జేలికతోరమారశరతీవ్రతమన్ దుసోలితూలుచుక్ ॥ ౨౮౪.
- చ॥ ప్రసవదసప్రమ త్తమధువప్రజమంజులగుంజితంబులు।
ల్ల సితరసాలసాలకిసలగ్ర సనవ్యసనైక కోకిల।
ప్రసృమరగీతిముల్లధురపక్వపలప్రకరప్రసారలా।
లసశుకశారి కాకలకలంబులు వేమరునొవ్వఁజేయఁగక్ ॥ ౨౮౫.
- ఉ॥ వావిరికేళికా కాగృసావివర్ధితలాలితనవ్యమంజులా।
రావసముల్ల సన్వహుళరాజమరాశమయూరకీరపా।
రావతిముఖ్యముల్ హృదయరంజకభావజమంత్రతంత్రసా।
ఖ్యావహాలీలంగనుటలారసియాత్మ విరాళిమించఁగక్ ॥ ౨౮౬.
- స॥ అలరాజన్యమూరకు । లలితాంచితిరూపరుచివిలాసముతనహృ।
త్యలకలిభితంబుగతిని । శ్చలముగమదినిగళితంబుచాటునమఱియుక్ ॥ ౨౮౭.

టిప్పణము.

హృత్ఫలకలిభితిము = హృదయమును పలకయందు వ్రాయఁబడినది ; నిగళితము = శృంఖలాబ్ధము.

శా॥ ఉత్క్లిష్టార్థమును ప్రాణమిశ్రితము ప్రత్యుష్టంబునంకిలీతం ।
 బుత్క్లిష్టాంతరమర్థసంగతిముమాంసోపేతమంగాంగచం ।
 చత్క్లిశాలయుతంబుశల్యగతమజ్ఞానంప్రయుక్తింబునై ।
 యుత్క్లిష్టస్థితిదోచినన్దుగువహాహూన్తాదవిభాగితయై॥

౨౦౮.

టీప్పణము.

ఉత్క్లిష్టము = విభిక్తిము. ప్రత్యుష్టము = ఆరోపితము. సంకిలీతము = శంకు
 బద్ధము—మేకుచే బిగింపబడినది. కేలాలము = రక్తిము. మజ్ఞా=ఎముకలలోని క్రొవ్వు.

క॥ అధికోన్మత్తయుముకయు । బధిరయుసంధయునుశూన్యభావయునగునుక ।

విధువదనభూతబాధితి । విధముచనలరాఠెవిరహవేదనకడిమిన్ ॥

౨౦౯.

సీ॥ తూగురా గార్హవాస్తాకతిరంగప్రకంపితాంగాంగియైకదలుకరణి ।

నిల్బుదర్పకబాణనికరకీలీతగాత్రవల్లియైస్థిరవృత్తివలుకరణి ।

పఱచుశృంగారాభేభావనావిషరసప్రాప్తభయార్తయైపారుకరణి ।

వ్రాలునాతతిశీతవాతహృతిప్రాణజాలయైధారుణిగూలుకరణి ।

గీ॥ పొరలునిజతల్పకలితసంఘల్లహల్ల । కాంచితాంగారకణికలనడలుకరణి ।

నేడ్చుకరగతనిధిదాచు నెడముచుఱచి । కిరమువిలపించునిరుషేదకరణితిగుణి॥ ౨౧౦.

క॥ కలికియిటువిరహవేదనఁ । గలఁగుటగనివెనఁదదీయకారణమమరం ।

దెలిసిచెలులెల్ల నెయ్యము । కలిమిన్తైత్తోవచారకలనాతురై॥

౨౧౧.

చ॥ విడిచిడిమోముదమ్మిపయివేలునుపేళలకేళిపాశము ।

న్దుడియిడిజాలువారిసతిమోమునజాఱుచ్చగశ్రుపూరముల్ ।

దుడిచితుమారవారిపలితుంపరలింపుజనింపనల్లనం ।

బడిబడిమేననించికలపంబులలందివెలందినొయ్యనన్ ॥

౨౧౨.

ఉ॥ కల్పితకానుమాధరణకమమ్మదూజ్జ్వలహంసతూలికా ।

తల్పయునందుఁజేర్చివివిధంబులకైత్యమహూపచారముల్ ।

నల్పయుఁబుజ్జగించియుఁబ్రసంగవశాగతపూర్వసత్కథా ।

నల్పవిచిత్రముదైలియనాడియుఁబాడియుదాపమారమిన్ ॥

౨౧౩.

టిప్పణము.

కాసును = పుష్పముయ్యమైన—ఆస్తరణ=రత్న కంబళి—పలుపు.

చ॥ భగవతిభక్తపాలనకృపామతినల్లననిద్రనిచ్చియీ।

ముగుదనుఁబ్రోవుమోభువనమోహనకామదయారసాప్తిని।

మగువనుఁ గావుమోమలయమాదుతప్రేమవహించితేమనిం।

పుగమనఁజూడుమోర్వదికభూరివియోగభరానలాగులక॥

౨౯౪.

ఉ॥ భూతములారకీరపరపుష్పమరాళమయూరశారికా।

జాతములారసారమధుజాతమదాంచితచంచరీకసం।

భూతములారతామరసకాంచనకేసరకుందకుట్టల।

వ్రాతములారమీగువరవర్ణినిఁబ్రోవరెయ్యెచక్కలిక॥

౨౯౫.

నీ॥ అమృతోపమస్వాదుతమభక్ష్యగుచిరశాల్యస్సంబుభుజియింపనున్నమయ్యె।

మణిమయానేకభూషణగుమాలాద్యలంకారంబుసవరింపఁగారమయ్యె।

భరితసుగంధబంధురగంధపుష్పసంభారంబుభరియింపభారమయ్యె।

మస్థానాంకవపంకఘుస్థానంకలితసిందూరంబుతిలకింపదూరమయ్యె।

గీ॥ సారకాసారవారసీహారవారి । పూరమాతప్తతైలాతిఘోరమయ్యె।

నిద్రకక్షుద్రరౌద్రహరిద్ర్యమయ్యె । నతినకక్కటయిఁకనేదిగతియొతెలియ॥ ౨౯౬.

టిప్పణము.

సంభారము=సామగ్రి, మస్థాన=చిక్కని, ఘుస్థాన=కుంకుమపువ్వు.

క॥ ఆగులుచునుపములుకోకిల । ములుపరభృతములుసమీరములుగంధవహం।

బులుకాముఁడుకందగుఁడు । కలికియబలయేమికిడుగానున్నదియో॥

౨౯౭.

టిప్పణము.

మనుపములు = తుమ్మెదలు—మద్యపానముచేయునవి, పరభృతములు=వికములు—

శత్రురక్షితములు ఆనగాశత్రుపక్షములు, గంధవహంబులు=వాాయువులు—గర్వముకలవి,

కందర్పుడు = మత్సర్యుడు—కుచ్ఛితదర్పముగలవాఁడు, (గురుబాలప్రబోధిక.)

చ॥ అనిచెలులూడు వేళవనజాయతలోచనకాత్మ సంభవుం॥

డనుపమశీతలానిలశతాంగమునంబరివారయుక్తి నూ॥

తననిశితాస్త్రశస్త్రసహితప్రథితప్రకటాట్టహాసభీ॥

షణగతిదోచినట్లయిన సంభ్రమితాత్మకయైరయంబునకొ॥

—౨౯౫.

టిప్పణము.

ప్రథిత = ప్రసిద్ధమైన ; ప్రకట = స్ఫుటమైన ;

ఉ॥ కాతరనేత్రమూర్ఖమునుగంగనికామినులెల్లభీతిఁజిం॥

తాతరభాకులాత్మలయిదారునశీతలవారి నాస్యకం॥

జాతముమీఁదజల్లిబహుచామరచాలనజాతశీతవా॥

తాతినహా మధూతివనజాచనఁదేర్చియధోచితంబుగకొ॥

—౨౯౬.

సీ॥ ఊమాత్రమతిచిత్రకనకారవిందసుందరనిమ్మగాపులినస్థలముల॥

ఊమాత్రమురుచైత్రగంధవహోల్లసత్కందశకదళికాకాననముల॥

ఊమాత్రయద్ధాత్రసారతుషారాంబులలితశీతాలశుశిలాతలముల॥

ఊమాత్రమాచ్ఛత్రసమసహకారచందనతగుచ్ఛాయావితర్జికములు॥

గీ॥ ఊముకాసారకేళికాచంక్రమముల । ఊముడోలావిహగప్రసక్తగతుల॥

ఊముమదనాద్యుపాలంఛనంభ్రమములఁ । జెలువనలరించెయప్పడాచెలులుచెలఁగి॥

క॥ వాసవదత్తకుహితగతి । భాసిలుకందర్పకేతుభావముతెలియకొ॥

వాసిగఁబనిచిరిచ్చదుభా । సానముచితమాలికాఖ్యశారికనిటకుకొ॥

300.

క॥ అలమాలికాయాశారిక । యలరాజకుమారిచరితసుంతయుఁదెలియుం॥

దలఁచియుటనిలిచితడనితి । నలుగకుమికనొకటిఁదెలియుమదినుపింతుకొ॥

301.

క॥ కందర్పకేతుఁడదెనుక । రందుండనునఖుండుగొలువరాజితసుమనో॥

బృందములనందమగుమా । కందతరుచ్ఛాయనొప్పైఁగనుఁగొనుమిచటకొ॥

303.

చ॥ అనిశుకమూరకుండుటయునాధరణీశకుమారుఁడెంతయు॥

స్తనమునసంభ్రమంబడరమాలికమాలికమాలికాయటం॥

కర్బుర = చిత్రవర్ణములుగల (నానార్థరత్నమాల.) తామ్రచూడ = కోడిపుంజు.
చూడాచక్ర = కోడిచుట్టు, యావకపత్ర = లాక్షాకృతపత్రరేఖ, మహానట = తాండలే
శ్వరుడు.

క॥ భువిజనులకద్యుతంబుగ । రవియపుడొప్పెసఁగెనధికర్తిమకలిమి॥

సవిషాదుండుపరిత్య । క్తవసుండునునగుదుర్విదగ్ధునికరణి॥

3౧౧.

టీప్పణము.

రక్తిమ = ఎఱుపు; సవిషాదుడు = వ్యసనయుక్తుడు—మేఘయుక్తుడు; వసు =
ద్రవ్యము—కిరణములు, దుర్విదగ్ధుడు = దరిద్రుడు.

గీ॥ వారుణీసంగతస్థితివఱలిభద్రుఁ । గలితరక్తాంశుకస్థితివరిశాక్యు ।

భవ్యసంజ్ఞాభిసంయుక్తిఁబరగిప్రాజ్ఞఁ । బోలిరవిదోచెనస్తాద్రిఁబొలుచునపుడు॥ 3౧౨.

టీప్పణము.

వారుణీ = పశ్చిమదిశ—మద్యము, భద్రుడు = బలదేవుడు = బలరాముడు.
రక్తాంశుకము = కాషాయవస్త్రము—ఎఱ్ఱినికిరణములు, శాక్యుడు = బుద్ధుడు, సంజ్ఞా =
ఛాయాదేవి—తెలివి (సంజ్ఞానామ్నోర్మజాయాయాం చైతనేప్యర్థసూచనే—నానా.)

క॥ పగలువగఁగులుకునశిసి । మృగలోచనవలచికలసి మెలఁగినకలుషం ।

బగలరవిచరమనగమున । భృగుపాతమొనర్చెననగుభిల్లునగ్రంకె॥

3౧౩.

టీప్పణము.

భృగు = కొండచటి—భృగుపాతము = కొండ, చటినండి దుమికి ప్రాణత్యాగము
చేయుట. ఇది దివాసంగమముఁ జేసినవారికి ప్రాయశ్చిత్తము. (భృగురత్నగురౌశంఖౌ
జమదగ్నిప్రతాపయోః—నానా.)

చ॥ మొనసిప్రచేతసుండలత్రిమూర్తిమయాత్మకుసూర్యుడనానెడు।

క్రాంతవిరచించునవ్యమణికుట్టిమమండితమండపాంతనూ।

తనపటుపాటలాంశుకవితానవితానముబోలెనెంతయున్ ।

ఘనమగుసాంధ్యరాగమధికప్రభనోష్ఠేవిచిత్రవైఖరిన్ ॥

3౧౪.

టీప్పణము.

ప్రచేతసుండు = వరుణుండు, కుట్టిమ = రత్న ఖచితభూమి, వితాన = మేలుకట్టు—
సమూహము.

మ॥ చరమాభిన్విలసిల్లువిద్రుమలతాసంఘప్రభౌజాలమం।

బరకాసారవిఫుల్లహల్లకకలాపన్నూర్తికందర్పపు।

ప్సరథప్రాంచితకేతకచ్చలినభస్మాధాగ్రమాంజిష్ఠసుం।

దరశోభాతిశయంబునాదవరెసంధ్యారాగమప్పట్టునన్ ॥

3౧౫.

టీప్పణము.

కలాప = సమూహము, కూటమి. పుష్పరథము = విహారరథము. మాంజిష్ఠ = హరి
ద్రాసంబంధమైన.

వ॥ మఱియు నాసంధ్యాసమయంబు. (1) రజోలుతితోత్థితకులార్థికలహవికలకల

వింకకుల కలకలవాచాలశిఖరంబులగు శిఖరినికరంబులును. (2) వసతిసాకాంతం

బులగు ధ్వాంతంబులును. (3) అనవరతదహ్యమాన కాలాగరభూపవరిమలోద్ధారంబు

లగు వాసాగారవివరంబులును. (4) దూర్వాంచితతటినీతటనివిష్టగోష్ఠీవిదగ్ధజనప్రస్తా

య మానకథాశ్రవణోత్సుకశిశుజన కలకలకరమ్రోతుకృషిత సమృద్ధులగు పృథ్వులును.

(5) విరచితకందర్పముద్రులగు క్షుద్రులును. (6) కాముఖజనానుబధ్యమానదాసీజన

వివిధాశ్శీలవచఃశ్రుతివితనీకృతలగుకామినులును. (7) సంధ్యావందనోపవిష్టులగు శిష్టు

లును. (8) రోమంధ మంధర కురంగకుటుంబాధ్యాస్యమానమ్రదిష్టగౌష్ఠీనాగణ్యం

బులగు నరణ్యంబులును. (9) నిద్రావిద్రాణ ద్రోణకాకకులకలిల, కులాయంబులగు

గ్రామసముదాయంబులును. (10) కాపేయవికలకపికుల, కలిలంబులగు నాశ్రమతరు

నిచయంబులును. (11) నిర్దమనేచ్ఛావికలజరత్తగుకోటరకుటీర కుటుంబికాశికకులంబులును. (12) విశ్రాంతకథానుబంధప్రవర్తమాన పథికజన గృహగమ నత్వరంబులగు చత్వరంబులును. (13) సమాసాదితకుక్కుటంబులగు కిరాతజననిష్కుటంబులును. (14) కృతయష్టిసమారోహణంబులగు బర్హిణంబులును. (15) విహితసంధ్యాసమయ వ్యవస్థలగు గృహస్థులును. (16) స్వపతిసంకోచోదంచదుచ్చతరకేసరికోటిసుకటకుశేశయోదరకోటరకుటీరకుటిలకాయికంబులగు షట్పరణచక్రంబులును, గలిగి. (17) లక్ష్మీకరణి స్వయంవరగృహీత పీతాంబరంబును. (18) వారవహూటివిధంబున పల్లవానురక్తంబును. (19) కామినిబోలె కాలేయాతామ్రపయోధరంబును. (20) బ్రభువుగతి కపిలతారకంబును నై కనుపట్టెనప్పడు.

3౧౬.

టీప్పణము.

(1) లుకితము=పారలినది; కలవింక=ఊరఁబిచ్చుక; శిఖరి=వృక్షము. (2) వసలి=గూడు; ద్వాంక్ష=కాకి. (3) ఉద్గారము=వెళ్లఁగక్కుట; వాసాగారవివరము=గవాక్షి—కిటికి. (4) దూర్వా = గజికి; గోష్ఠి = స్థలాపము, విదగ్ధజన = నేర్పరులగువారు; ప్రస్తాయమాన = చెప్పఁబడిన; సమృద్ధులు=ఆధులు. (5) కందర్పముద్ర = కామచేష్ట. (6) ఆనుబధ్యమాన = నియమింపఁబడిన; అశ్లేల = శిస్తులేని; విరసీకృతులు = ఆసహ్యపడినవారు. (7) ఉపవిష్టులు = కూర్చున్నవారు. (8) రోమంధము = నెమరు; మ్రదివ్త = మృదువైన. (9) నిద్రావిద్రాణ = నిద్రాధీన; ద్రోణకాక=మాలకాకి; కలిల = యుక్త; (10) కాపేయ=చపల; కలిల=కూడిన. (11) కుటుంబి=వసించు. (12) చత్వరము = నాలుగుత్రోవలుకలిసిన ప్రదేశము—చతుష్పథము. (13) నిష్కుటము = గృహకోపవనము. (14) బర్హిణము = నెమలి. (15) కుశేశయ = తామర. (16) స్వయంవరమునఁ బెండ్లాడినవిష్టువునుగలది—స్వబలముచేతఁ బొందఁబడిన రక్తవర్ణముగల యాశాశముచేఁ గూడినది. (17) విటులయందనురాగముగల—చిగుళ్లవలె నెఱువైన. (18) కాలేయ = కుంకుమ; పయోధర = స్తనము—మేఘము. (20) బ్రభువు = ముంగిస; కపిల=గోరోచనవర్ణముగల; తారక = కనుగుడ్డు—నక్షత్రము.

సీ॥ (1) నక్షత్రసూచనాదక్షతాయతిమహాగణకప్రభావాభిగణనఁగాంచి.

(2) ప్రకటితతారకాధికబలాయతిమహాదనుజపమాన్ధితేదనరఁగాంచి.

(3) సంచరత్కృశికాసమముదాయతిమహానందనాతిశయంబుఁజేందఁగాంచి।

(4) కుంతితకువలయోత్కృంతతాయతిమహాభాస్కరోదయరేఖఁబరగఁగాంచి।

గీ॥ (5) వారితద్రోణవిహగవిహరకలన । ద్రుపదరాజాత్మజోద్వృత్తిఁదోడరఁగాంచి।

మించిజగ మెల్లవడినాకమించిమింగు । భీషణత్వంబుదోపద్రబదోషమడరె॥ ౩౧౭.

టీప్పణము.

(1) గణక = జ్యోతిష్కుఁడు.

(2) తారక = తారకానురుఁడు—నక్షత్రములు.

(3) కాశిక = దేవేంద్రుఁడు—గుడ్లగూబ.

(4) కువలయ = కలువ—భూమండలము.

(5) ద్రోణవిహగ = మాలకాకి—ద్రోణానార్యుల బాణములు.

క॥ ఘటమానదళపుటాంచిత । పుటకినుల న్నదితమధుపపుంజముదిరిగెన్।

బటుతిమిరతిమిరహతినిజ । చటులుగతిన్ బాసికుటిలచంక్రమగతులన్॥

౩౧౮.

టీప్పణము.

ఘటమాన = ముకుళించుచున్న, పుటకిని = పద్మిని, తిమిర = చీకటి—నేత్ర రోగము.

చ॥ జలవిహగారవంబువిలసత్ప్రతిచించితసాంధ్యరాగము।

నలుగుసర ; కృపీటములఁగానఁగనయ్యె సరోజినుల్ ప్రియ।

ప్రలయవిషాదరోదనమసారముగానతిభక్తియుక్తిను।

జ్వలితచితాగ్నికీలనవారణజొచ్చికలంగుఁడైవడిన్॥

౩౧౯.

టీప్పణము.

సరోజిని = తామరతీరగె, ప్రలయ = మరణము, చిత = సూర్య.

సీ॥ (1) ఉద్దీపితంబు సముద్యన్త హాసీల పటుతరమధుకరపటలికలన।

(2) సంవర్ధితంబు ప్రజ్వలితాగ్ని హూత్రవిస్ఫుటవిశంకటధూమపటలికలన।

(3) మాంసశితంబు భూమాకేశ సంస్కారపరమ సౌరభధూపపటలికలన।

(4) మేచకితంబు సమిద్ధ పేచకిఘటాకటదానశీకరపటలికలన।

గీ॥ (5) మఱియుఁబుంజీకృతంబు తమాలపాద । పచ్చటాపాటితప్రభావటలికలన।

నిదియనఁగ నొప్పి భువిదివియెల్ల నుండి । చటులఁగఁగి గాంచెఘనతమఃపటలమపుడు.

టిప్పణము.

విశంకట = విశాలమైన, మాంసశితము = బలిసినది, మేచకితము = నల్లనైనది,
పేచకి = గజము—పేచకిద్విరదః పద్ధతికోశః.

ఉ॥ ప్రావరణంబు రాత్రియనుపాంసులకున్న లితౌషధంబుడై।

న్యావలవృద్ధ వారవనితావళికిన్ప్రియమిత్రమత్యసం।

భావితదుర్జ నాళికినపత్యమనత్కలికాలకాలర

క్షోపరమాళికిందగనకుంతితగాఢతమోవ్రజంబిలన్॥

3౨౧.

టిప్పణము.

పాంసుల = జారస్తీ; ప్రావరణము = ముసుకువలితౌషధము = చుదిమికిమందు;
నెరసిన వెంట్రుకలకుమందు.

క॥ వితతప్రత్యక్షద్ర । వృత్తిరస్కృతిశౌధమతమువైఖరివినివా।

రితసకలాంతరసంగతి । క్షితిదుష్టమహత్త్వసమరుచిందమమొలసెన్॥

3౨౨.

క॥ క్షితిసంధతమసమనలము । గతిబహుకాష్ఠాపహారకస్థితిదగిసం।

తతముఁగురురాజనైన్యముగతిముదితోలుకముఖవికాసముగాంచెన్॥

3౨3.

టిప్పణము.

కాష్ఠాపహారకము = చిక్కుల నావరించినది — కట్టెలను కాల్చినది—ఉల్కాక =
గుడ్లగూబ—చుర్యోధనుని మేనమామయగు శకునియొక్క కొడుకు.

- సీ॥ (1) దుర్భరభూభారనిశ్శుగ్నదిక్కరికరసముదావంతశీకరములనఁగ।
 (2) దూరభృమణఖిన్నతోయజాప్తతురంగమాస్యఘేనస్తబకాళియనఁగ।
 (3) పటుమహానటజటాపటలచాలనసముజ్ఞితగాంగర్పరపుషద్వితతియనఁగ।
 (4) సాంధ్యరాగానలశమనవేశాసముత్క్లిర్ణస్ఫులింగప్రక్షీర్ణమనఁగ।
- గీ॥ (5) వెనజగత్త్రయవివిగీషవెడలుమగని । పుష్పరథమునఁగడుబరిపూర్ణరక్తి।
 లలితగతిరతివెదచల్లలాజలనఁగఁ । బ్రకటముగఁదోచెదారకానికరమపుడు॥౩౨౪॥
- ఉ॥ నీరజయోనిచంద్రకఠినీశకలంబుడమోమషీయుతో।
 దారనభస్మలాజినముదాలించిపూనికమీఱమర్త్యసం।
 సారసుఖంబులన్దానసల్పదునిల్పనభావనూచనా।
 ధారకశూన్యబిందుసముదాయమునాడగెదారకాఘముల్॥

౩౨౪.

టిప్పణము.

కఠినీశకలము = బలపపుముక్క.

- మ॥ మగనింజంద్రునెదుర్కొనంగడఁగిప్రేమకొజక్రవాళంబునాఁ।
 దగునత్తంతమునన్నముజ్జ్వలితసంధారాగవన్నింమహా।
 గగనభ్రాష్ట్రమునందమందరజినీకాంతావతంసంబుపె।
 ల్లుగఁజేల్చుకొబ్రసరించులాజలనఁగ్రాలుందారకానీకముల్॥

౩౨౬.

టిప్పణము.

అత్తంతము = పొయ్యి. భ్రాష్ట్రము = పెనము—స్వేదని.

- క॥ గాసిలెనతిదీర్ఘతరో । చ్ఛావ్విసముసంశ్లేషవక్త్రసంఘటనమునై।
 వాసిఁగనుచక్రమిథునము । భాసురసుకవిప్రబంధబంధురమగుచు॥

౩౨౭.

టిప్పణము.

దీర్ఘతరోచ్ఛావ్విసము = నిట్టూర్పు—గొప్ప పరిచ్ఛేదము. సంశ్లేషవక్త్రము = సంశ్లేషార్థముగల వృత్తివిశేషము—కూడినముఖము.

చ॥ కమలమృగంగసంచరణకారణగ్నమరందలుబ్ధము।

గ్నమధుపమాలికాకలితగాత్రముకోకముమూర్తిమద్రఘూ।

త్రమఘనశాపవాక్యచయదండధరాతతచండపాశబ।

ధముగతి సెప్పిప్రాణదయితన్నిడనాడితొలంగె నెవ్వగ్గ॥

329.

క॥ హిమకరదయితునొదుర్కొను । గమకమునన్నిక చముఖవికాసముగలయా।

మముదినికిరుపార్శ్వంబుల । భృమరంబులుదూతి కాళిపగినిదనర్చె॥

330.

క॥ ఇనవిరహతాపదుఃఖిత । వనజవధూతిలకమపుడవారణబోగిలె॥

ఘనకింజల్కవ్యాజం । యనహృదయముగఱచునధికముర్తురవస్థి॥

330.

సీ॥ (1) ప్రాచీలలాటసంభరితబంధూకప్రసూనాచిత్రకచక్రసుండరంబు।

(2) లోకత్రయీజయోత్సేకమస్తభశుభప్రస్థానకలశాభిభాసురంబు।

(3) చమీలదిక్కంతాప్రసాధికాకరభృతాలక్తకపిండాభిలాలితంబు।

(4) యామినీరాజకన్యామణిహస్తసమాలోలమణికందుకాంచితంబు।

గీ॥ (5) రాజితోదయగిరికిఖరప్రఫుల్ల । విపులమందారసుమగుచ్ఛవిభ్రమంబు।

వాలిచెజనలోచనోత్పలౌజ్జ్వలవిభాభి । మండితంబగుశీతాంశుమండలంబు. 331.

క॥ చంద్రుడలలక్షణాన్విత । సాంద్రమహోదారురామచంద్రునిమఱిని।

స్తంద్రానురక్తతారుగ । పీంద్రునిచలచెదదనుహితగుణగరిమ॥

332.

క॥ వినుతింపరక్తమండలం । డునుమృదుకరనికరసహితుడునువిబుధసదా।

వనధుర్యుడుశార్వరభే । దనచర్యుడునగుచురాజుడగెరాజనగ్గ॥

333.

క॥ హిమకరమండలగతరా । గముక్షీణంబయ్యెవిరహికాంతాహృత్ప్రం।

క్రమితమగుగరణిజననం । భృమకరముగదోచెధవళిమంబులరుచి॥

334.

క॥ మారప్రేరితబహుదు । ర్వారవియోగానలంబువడిదగలింపఁగ।

సారెరతిద్రిష్టస్ఫటికో । దారవ్యజనంబునాసుధానిధివెలసె॥

335.

సీ॥ (1) భావసంభవసార్వభౌమసంభృతసముద్యాసితస్యేతాతపత్రమనగ।

(2) మానితోదయలైలమానీంద్రహస్తప్రసంగతస్ఫాటకలింగమనగ।

(3) యామినీయమునార్పురాయస్థలసముజ్జ్వలసమంచితచాలపులినమనగ।

(4) ఘూర్ణితగగనమహార్ణవ్రాదీర్ణవిశాలలోలవళిక్షృణుమనగ।

గీ॥ (5) చండతరకాలకాలారగాండమనగఁ । గగనగంగాభవశ్వేతకమలమనగ।

వరచకోరతఃపలవర్జమనగ । చంద్రుడలరాచెబహుకళాసాంద్రుడగుచు॥

క॥ లోకత్రయజయదీక్షా । స్తాకమనోజాభిషేకశోభితనవదూ।

ర్వాకలితరజతకలశము । జోకమ్మ గాంకుండుదోచెనురుచిరలీలన్॥

332.

మ॥ ప్రచుదామోహకమారపీరకృతదీప్యత్సారదామోఘసిం।

డమొతస్తాఘ్నవిభేదకాత్తభవచండప్రాసయుక్త్యాణచ।

క్రమొతద్భూర్భుభిమానహరకమహాకామభ్రమత్ప్రకబా।

ణమొనానోపైమ్మ గాంకమండలమురాణన్ కాంతినిస్తంద్రమై॥

333.

శా॥ క్షీరాంభోనిధిమగ్నమున్న హుతరాక్షీణామ్మతాసారవి।

స్తారక్షాళితమావయిస్తటియుశ్వేతద్వీపసంస్థాపితో।

దారప్రాభవశోభితంబునగుచందంబొప్పలోకంబువి।

స్థారస్వచ్ఛసితప్రభంబాలిచెదీప్యత్ప్రద్రుకాసాంద్రమై॥

334.

ఉ॥ అంతటరాకుమారకుండుహర్షమేలర్పగఁగాల్యకృత్యమా।

ద్యంతముదీర్చిమేలగుఫలావళినాకలిఁదేర్చిమాలికన్।

జెంతమహిజశాఖనటుజేర్చినఘంఘానగూర్చునవ్వనా।

భ్యంతరసాలమూలకుసుమాస్తరజాంచితశయ్యనోయ్యనన్॥

335.

ఉ॥ ధూర్తమ్మ గావళిందోలఁగఁదోలుమమిత్రుఁడుగావనిద్రసం।

సంపూర్తినుఖంబెనంతటనభోజలజాకరసీమకాలక్తె।

వర్తకుండంధకారతరివర్జమునెక్కిదరించుచున్దరయ॥

స్థూర్తిహరించుచుత్స్యములబోలిక్రమంబుగమానెడారకల్॥

336.

చ॥ ప్రచుద మొనర్చెనవ్యమధుపానకృతాదరపుష్పలిణ్మినా।

దముశతపత్త్రపుస్తకముదాలిచిదివ్యసరశకృపీటపీ।

తమునఁబ్రభాతమానిప్రకటస్థితిసద్యయనంబొనర్చును॥

త్తమమగుసామగానమహితంబయియెంతయుఁబాంధకోటికిన్॥

337.

ఉ॥ రాజితెనాసవార్థవిచరస్తధుపాళిసముల్లసద్రజో।

రాజిమధుప్రపంకిలవిరాజితవారిరుహాలవాలవి।

భ్రాజితటాకభూస్థలలరాత్రికృషీవలుండుంచునాతమో।

బీజసమాజవిభ్రమముపెంపునహించిసమంచితంబుగన్॥

338.

చ॥ భ్రమరవినీలదీధితులుభాసితనచ్చడుభానురాకసం।

భ్రమమునకుక్రదూతదెలుపస్తధుసంగతి నోలినంబుజా।

- స్వమువికసింపకోకినకియన్వేసఁగూడినిరోగృహంబున |
 న్నమలినిసంతరించిననుగంధయుతాగరుధూపమోయనన్ || ౩౪౪.
- ఉ॥ అలహారిరాకమన్గలఁగునట్టితమోవిభుఁగూడియామినీ |
 లలనపలాయనాచరణలాలసబుద్ధివిశాలరోదనీ |
 నిలయనభోంగణస్థరజనీకరభాస్వరులూఖలంబునన్ ||
 జలిదిక్కినైనడింపవేలిజల్లినబియ్యముఁబోలెదారకల్ || ౩౪౫.

టిప్పణము.

రోదసి = భూమ్యాకాశమధ్యప్రదేశము. ఉలూఖలము = రోలు పోలెను = అనుకరించెను (ఇది సమాపకక్రియ.)

- క॥ వ్రాలెనుడుగణముప్రాతః | కాలకపిప్రచలితాంధకారతమాల |
 వ్యాలోలదశదిశాశా | ఖాలూనపతేత్సమప్రకాండముకరణిన్ || ౩౪౬.
- ఉ॥ రాజిలెనన్నుఁగూడిద్విజరాజాక్షణక్షణవిస్ఫురత్కృశా |
 రాజియునత్పథక్రమవిరాజియునైయదెవారుణీస్పృహం |
 దేజముఁగొలుపోయిచలిదేరియధోగతిసేగనంచుఁబ్రా |
 చీజలకాక్షీనవ్వెననఁజెన్నువహించెనుషఃప్రభావశుల్ || ౩౪౭.
- క॥ స్ఫురదరుణతరుణకేసరి | ఖరినఖరవిదారితాంధకారమదాంధ |
 ద్వీరదతమరక్తపూరము | కరణినుషస్సాంధ్యరాగకాంతులువెలసెన్ || ౩౪౮.
- క॥ భూరినభస్మరసింగల | తారాకుముదములుగోయుఁడమకంబునవే |
 సారెరవిజాచుఁగరముల | తీరుననొప్పారెఁగిరణదీధితులుదివిన్ || ౩౪౯.
- క॥ ఉదయాచలకూటాంచిత | విదితజపాకుసుమకాంతివిభ్రమవిభవా |
 స్పదమగుచుసాంధ్యరాగము | మదిముదమొదలింఁచెదిబుధమండలికల్లన్ || ౩౫౦.
- క॥ త్వంగత్తుంగపతంగతు | రంగఖురాగ్రాహతాబ్జరాగవరాగా |
 భంగరుచివిభ్రమంబుబా | సంగఁబ్రభాతారుణంబెసంగెజదలన్ || ౩౫౧.
- క॥ ప్రకటోదయగిరిగతగై | రికనిర్దురవారిపూరరీతిన్దగెన |
 త్యక్తకలంకసాంధ్యరాగా | ధికదీధితిప్రాణిలోకదృక్పర్యముగన్ || ౩౫౨.
- క॥ తారాతండులశబ్దిత | భూరినభోంగణచరద్విభూషితసమయో |
 దారకృకవాసుచూడా | కారభ్రమగోల్పెనుదయకాంతిచయంబుల్ || ౩౫౩.

సీ॥ లలితదినారంభలక్ష్మీక రాగదీప్యన్న వ్యరత్న దర్పణమనంగ।

వరనభఃపురమహాద్వారగోపురసముత్తంభితాయత హేమకుంభమనంగ।

ప్రాచీలలాట సంభరితకుంకుమరజఃస్థితచిత్రకబిందుచిత్రమనంగ।

పూర్వాచలాభోగభోగీంద్రసంధ్యారుణస్ఫటాస్ఫుటితరత్నంబనంగ।

గీ॥ చిత్రసంధ్యారుణామోఘసూత్రసంఘం । సంగ్రాధితపూర్వదిగ్విధాన్వర్ణకాంచి।

సంఘటితదివ్యదీనారచక్రమనంగ । బాలరవిబింబమద్భుతభంగిదోచె॥

౩౫౪.

టీప్పణము.

ఉత్తంభిత = ఎత్తబడిన, చిత్రక = తిలకము, స్ఫటా = ఘణము, సంగ్రాధిత = కట్టబడిన, దీనారచక్ర = కాంచనకింకిణీసమూహము.

క॥ ఆరయనారయసంస్కృత । తారకుండునుగోపతిత్వదర్పితుండునునై ।

వారిజసఖుండుప్రతాపో । దారతగడుశక్తివజ్రధరులహసింబె॥

౩౫౫.

టీప్పణము.

సంస్కృతతారకుండు = పోంగొట్టబడిన నక్షత్రములు గలవాడు సంహరింపబడిన తారకానుగుని గలవాడు. గోపతిత్వ = కిరణాధ్యత్వము—స్వర్గాధిపత్వము. శక్తివజ్రధరులు = శక్తినిధరించిన కుమారస్వామిని, వజ్రమునుధరించిన యింద్రుని.

ఉ॥ అంతటనిద్రలేచివసుధాధిపసూనుండుకాల్యకృత్యమా।

ద్యంతముదీర్చిమాలికయునాత్మసఖుండునుదానునవ్వనా।

భ్యంతరదివ్యభూరుహఫలాదులనాకలిదేర్చిహర్షమ।

త్యంతమెలర్పఁగొనుమపురాభిముఖుండయిపోయిముందటకె॥

౩౫౬.

ము॥ భువిశ్రీరాద్రపురీశరాఘవపదాంభోజద్వయీచింతనో।

త్వవరొద్దంహనుమంతరాయకృతచిత్రశ్లేషహృద్యాండ్రవా।

సవదత్తాఖ్యమహాప్రబంధమునశశ్వత్సవ్యసారస్యసం।

స్తవనీయంబగుపూర్వభాగమిదియాచంద్రమైపొల్వగుకె॥

౩౫౭.

- సీ॥ అమలాగ్రజన్మమాహాత్మ్యవిశేషంబుసద్వశిష్టసగోత్రసంభవంబు।
 ఘనమగునాశ్వలాయనసూత్రకథనంబుబడగనాడన్వయప్రాభవంబు।
 మాన్యమానద్వైతమతనిశ్చితత్వంబుసతతతత్త్వవిచారసంభ్రమంబు।
 హూణాంధ్రవిద్యాప్రపీణతాధిక్యంబుకవితారసజ్ఞానకౌశలంబు।
 తేజరిలున్యాయవాదివృత్తిక్రమంబు । విబుధజనతావిధేయతావితరణంబు।
 గలిగిపినయవివేకములెల్లయనలరు । వాఁడహనుమంతరాయాఖ్యవరలువాఁడ॥ ౩౫౮.
- క॥ ఘనగిరిసంస్థానంబన । మునుబహువిఖ్యాతిగాంచిమునుకొనిప్రకృతం।
 బున్దఁబెనుగొండసమాఖ్య । వినుతింగనుపురమునందువెలయుచునుండు॥ ౩౫౯.
- ఉ॥ అండజవాహుదివ్యచరణాంబుజభక్తిరతుండునంచితా।
 ఖండసదానిరామయనుఖప్రదయోగయుతుండుసత్కృపా।
 మండితదానధర్మపరమానసవృత్తిహితుండుకృష్ణరా।
 యుండననొప్పమజ్జనకుఁదాతతపూర్ణశతాయురున్నతి॥ ౩౬౦.
- చ॥ అమలినభక్తిసాతనినహర్నిశమున్గనుసన్నసత్పథ।
 క్రమమునఁగొల్పిసాధ్వియనఁగాంతలసెంతయువాసిఁగాంచియు।
 త్తమనిరతాన్నదానకలితస్థిరవృత్తిరహించిమించిసా।
 కమఃకుననొప్పమజ్జననియించితదీర్ఘసుమంగలీస్థితి॥ ౩౬౧.
- కా॥ ధాత్రిమండలమండనాయితసమస్తస్త్రిణసమ్మన్యతా।
 పాత్రిభూతనుశీలనువ్రతసురూపప్రాభవౌద్దామః ; స।
 ర్వత్రస్తుత్యపతివ్రతానుగతభాస్వత్స్వ్యానిస్తీమః ; సా।
 విత్రీనామదనర్షమన్దయితసావిత్రీపవిత్రాకృతి॥ ౩౬౨
- క॥ కలరారుర్వరన్నదమ్ములు । నలుపురుభగినీజనములునాకున్నతీనా।
 కిలఁగలరునుతులుమువ్వురు । లలినొకకూఁతురునురూపణావణ్యనిధుల్॥ ౩౬౩.
- క్ష॥ అందఱుపితృహితమానసు । లందఱుబహుసదయహృదయలందఱునిరతా!
 నందితబుధబృందులుమఱి । యందఱుహరిభక్తియుక్తి నందఱెవారల్॥ ౩౬౪.
- క॥ ప్రకటమగుకాలివాహన । శకమునఁగులైలచంద్రసామజశశిసం।
 ఖ్యకుఁగలమన్తధనమకా । ర్తికమానమునందువిస్తరించితిదీని॥ ౩౬౫.

సమాప్తము.

శ్రీశ్రీభరాయనమః.

శ్రీమన్నరారాజరాజశ్రీ వేంకటగిరిపురాధీశ్వరులగు
శ్రీరాజగోపాలకృష్ణయ్యాచేంద్రబహద్దరు, కే. సి. ఐ. ఇ.

మహారాజాగారి కంకితంబుగా

శ్రీబాబ్బిలిపురాధీశ్వరులగు

మహారాజరాజశ్రీ రాజా శ్రీ వేంకటశ్వేతాచలపతి

రంగరావు బహద్దరు, కే. సి. ఐ. ఇ.

మహారాజావారి యాష్టాన విద్యత్కపులలో నొకరగు

బ్రహ్మశ్రీ

మండపాక పార్వతీశ్వర కవీశ్వరులచే

రచియింపఁబడిన

శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము.

ఇది

శ్రీ వేంకటగిరి పురాధీశ్వరులచే నముద్రితగ్రంథచింతామణియందుఁ

బ్రకటితమునకై పనుపఱిడి

నెల్లూరు పురమత్తు నుల్లనెల్లు

ఁక్టోరియా, రంగనాయకీఖిలాస, రమానిలయ

ముద్రాక్షర శాలలలో ముద్రితమై

అముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతియగు

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యచేఁబ్రకటితమయ్యెను.

రమానిలయ ముద్రాక్షరశాల.

నెల్లూరు.

Registered Copyright.

1—5—03.

ప్రకటనము.

ఈ గ్రంథము సంకీర్తముంబొందినట్టి మహారాజ రాజశ్రీ- ఉముదే-
రాజే- రాజసూ- రాజా- శ్రీ- వెలుగోటిరాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్ర
బహద్దరు పంజహజారిమన్నబు దారిత్యాదివిరుదాంకితులగు శ్రీ వేంకట
గిరి ప్రభువుగారు దీనిని మాపత్రికయందుఁ బ్రకటితమగుటకుఁగా నని
చిరిగావున ముద్రింపించి ప్రకటించితిమి. ౧౮౪౭ సం॥ నె ౨౦ రు ఆట్టు
ప్రకారము దీని రెజిస్టరుచేయించి యున్నారము. ఇంక నెవ్వరు దీనిస్మృదిం
పఁగూడదు.

ఇట్లు

నెల్లూరు }
౧-౫-౦౩ }

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
అముద్రితగ్రంథచింతామణ్యధిపతి.

శ్రీ శ్రీధరాయనమః

శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయపీఠిక.

1. ఈ గ్రంథమును (శ్రీకృష్ణాభ్యుదయమును) మండపాక పార్వతీశ్వర కవిగారు విరచించిరి. వీరుబాబ్బిలి సంస్థానాస్థానంపు విద్వాంసులలో నొకరుగానుండి దీనిని శ్రీవేంకటగిరి పురవరాధీశ్వరులగు మహారాజరాజశ్రీ శ్రీమద్రాజగోపాల కృష్ణయ్య చేంద్రులవారికిఁ గృతినిచ్చిరి. పార్వతీశ్వరకవీశ్వరుల వారిగ్రంథమును 1895 సరియైన మన్మథ సంవత్సరమునఁ బ్రారంభించి యతిశీఘ్రకాలములోఁ బూర్తిజేసిరి. దీనింగ్రంథకర్తగారు రాజనాజ్ఞపైరచియించినట్లుగా “నాత్మపర్యాయచర్యాసపర్య” అనెడు హరిహరేశ్వర శతకమున వ్రాసియున్నారు. ఈ హరిహరేశ్వర శతకమును మేము ముద్రింపించియున్నాము. దీనియందుఁ బార్వతీశ్వర కవిగారి చారిత్ర మంతయునగపడును. అద్దానింబార్వతీశ్వరులవారే విరచించియున్నారు. దానిం బరించినవారికెల్లఁదత్కవిసింహుని జీవితచరిత్రమంతయుఁగరబదరాయమాణమనియెంచుచుండుఁదెంచి లిఖింప విరమించితిమి. అయిననించుక దీనిలిఖింప మనసయ్యెడు.

2. ఈకవి బ్రాహ్మణుఁడు. వైదికి. విశాఖపట్టణముమండలములోఁ జేరనబాబ్బిలికి సమీపముననున్న పాలేరను గ్రామము కాపురస్థులము. వీరు 1833 సంవత్సరము జూలై 30 దీన జన్మించి 1897 సంవత్సరము జూలై 29 దీనఁ బరమపదించిరి. వీరు తమ పండ్రెండవ వత్సరముమొదలుగ ననఁగా 1845 సంవత్సరమునుండి కవిత్వము వ్రాయుచువచ్చిరి. అప్పుడు “కవితాలతాంకురమును” నొకఁగుంటలోఁగాఁబంతుగించి వ్రాసియున్నారు. ఇదియేవారి యాదికవిత్వము. (చూడుఁడు, హరిహరేశ్వర శతకము- పుట 29.) ఇఁక వారియంత్య కవిత్వము 1897 సం॥ జూలై 25-26 27-28.దులలో మృత్యుంజయ స్తవమునొనరించి 35 పద్యములువ్రాసి తే 29 దీనఁ గాలధర్మమునొందిరి. ఈపద్యములన్నియును, “మృత్యుంజయునకునమస్కరింతుఁడరింతుక” అనిమకుటముగానుంచి మృత్యువు నోటిలోఁదూరునపుడు వ్రాయఁబడినవి. (చూ, హరిహరేశ్వర పుటలు 30, 31, 32.) ఇఁకవారి జీవితములో వారువ్రాసిన పద్యములకును మాలికలకును, దండకములకును లెక్కయేలేదు. పోయినవి పోఁగా నిపుడువారి గ్రంథములు 84 మిగిలియున్నవి. వీనినామములన్నియు హరిహరేశ్వర శతకమునఁ జేర్చినఁబడియున్నవి. వీరిప్రతిగ్రంథమును గ్రంథములోని ప్రతిపద్యమును రస

పుష్పిగలిగియుండును. చప్పిడికవనమన నెట్టిదో వారెఱుగరు. ఇందులకు నిదర్శనముగా వారిగ్రంథములలో “ గోపాలకృష్ణ ” శతకములలోని పద్యముల గనుక గొన్నెజాలు. ఆ శతకము ముద్రితముగానందున గ్రంథకర్తయొద్దనే ఖలమైనదట. దానికైమేము గ్రంథకర్తజీవించియుండగానే ప్రయత్నంచితమిగాని కాగితములు ఖలములైనవనియు దానియందలి యొకకొన్ని పద్యములు మాత్రమగ పడినవనియు వానినిమాకంపిరి- వానిని 1893 సం॥ జూన్ జూలై నెలల మయూఖములలోఁ బ్రకటించి యున్నారము. ఆ పద్యములనేయిపుడీ శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయమున 53వ- పుటయందు 274- 275- 276- 277- పద్యములుగా గ్రంథకర్తగారు చేర్చియున్నారు. ఇదికపులకునై జమే. భారతకపులు నిట్లెత్తవపద్యముల నొకచోనున్నవానిని మటియొక్కచో వెక్కొలిపియున్నారు. వారిపద్యములకు వారధికారులు, ఇది గ్రంథచార్యముగాను.

3. ఈ గ్రంథమునకుఁ గృతిపతియగు శ్రీ వేంకటగిరి ప్రభువుగారు తామి గ్రంథమునంతమునాంది మాపత్రికానామమును సార్థకపలుపఁపించియో, లేక, మాకుఁ బూర్వతీర్థరకవీశ్వరులవారియొడఁ గలుగు ననుకాగ మెఱింగియో దీనినిమాపత్రికలోఁ బ్రకటించుటకుఁ గా ౧9-2-01నఁ బంపిరిగాన వారియొద్ద శిరసాపహించి మార్చి నెలనుండి ముద్రణమునకుఁ బ్రారంభించినను 1901 1902 సంవత్సరములలో బత్రికచక్కఁగఁ బ్రకటించఁ బడనందున నింతకాలముగడిచినది.

4. వేంకటగిరి సంస్థానము ప్రప్రథమముననుండి విద్యావిషయపుఁజర్చలలోఁజేరెన్నికఁగన్నది. బమ్మెరపోతనామ్యుఁ డాదిగా నేటిదనుక తెక్కలేని కపులకిక్కయైన సంస్థానమిదియొక్కటియేయని నొక్కివక్కాణింపవలసియున్నది. విద్యత్సంస్థానమనియే దీనింబిలువఁ దగు. సంస్థానపుఁ బ్రభువులు విద్యత్ప్రభువులేగదా. రెంటూరి రంగరాజుగా రీసంస్థానపుఁ బ్రభువులలో నొక్కరిపై భానుమతీపరిణయము సంకితమిచ్చియున్నారు. ఆ కవనముంబూచినచో నచటిప్రభువులకెట్టి కవనముపై యభిరుచిగలదో తెలియనగును. ఎప్పటిసంగతియో యిప్పుడేల. ఈ శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయ గ్రంథకర్తగారు వ్రాసినట్టి “ రాధాకృష్ణసంవాదము ” అనుశ్రీరాజగోపాలకృష్ణయోచేంద్రులవారి పట్టాభిషేక మహోత్సవ వర్ణనాగ్రంథముంగన్న నది హస్తామలకమగును. తామరతంపరంబాలి యీసంస్థానమిట్లే నెగడవలయునని శ్రీ జగధీశ్వరుని వారకప్రార్థించుచుండుము- మఱియు వాల్మీకిరామాయణమును జక్కఁగఁ దెలింగించి తమతండ్రిగారి కంకితముంజేసిన గోపినాథమువేంకట కచేంద్రునిచేతనే వీరుమూఁడుకావ్యముం దెనింగింపించి యంకితముంబొందెయున్నారు. అది 1904 లియే పరిశ్రావతనియగ్రంథముగ వ న్నివాసింగన్నజనిని ముద్రుండుచున్నారము.

5. ఈ సంఘానపువారు గ్రంథముల నెంత శ్రద్ధతోఁ జనువుదురోయని వినఁ గోరుదురేని యింఁచుక వినుఁడు. ఈ గ్రంథమున 86వ పద్యమున నేనవబంతియందు “దౌల్యమువహించి” అనుటకుఁగా “దౌత్యమువహించి” అని మేము పొరఁబాటున ముద్రింపించి మా మాససంచికను వారికిఁ బంపినవెంటనే దానింబఱించి యర్థము గామి సంశయించిగాఁబోలు, మా పేరనిట్లుగా వ్రాయించినారు. ఎట్లనఁ—

“86 వ సీసపద్యమున ‘దౌత్యము’ అని మూలమంచేయున్నదా? ఉన్నచో నెట్లు క్లుప్తముజేసి ముద్రింపించితిరో తెలుపవలయును. దౌత్యముతప్పేని ధౌర్వ్రమా, తౌల్యమా, యెట్లుండవలయునని సమన్వయించితిరో తెలియఁగోరి శ్రీ శ్రీయేలిన వారు నెలవిచ్చిరిగాన విన్నవించితి.

పేంకటగిరిలో } ఇట్లు
1-6-02. } తిరుమలనెట్టి జగన్నాథము.”

అని వ్రాయించినారు. చూచితిరా, శ్రీప్రభువుగారి భాషాభిమానము. తమకున్న రాచకార్యంపుఁబనులయొక్క తడిలో నిట్టిబిట్టివిద్యావిషయంపుఁ బత్రికంగరమునం బట్టి పఠించియందలి లోపాలోపములఁ దత్తదధిపతులకుఁ దెలుపునట్టి రాజసింహులు మాపత్రికకు నిత్యపోషకులుగ నున్నారని మేము విజ్ఞప్తిగఁచువ్వారము— ఒకవేళే కాదు. వీరిసోదరులగు శ్రీపేంకటకృష్ణయ్యాచేంద్రులవారును సంతతము విద్యావిస్తాదములతోనే కాలముగడుపుచుందురనుటకును మాజనవరి సంచికయే సాక్షిగదా.

6. కృతిపతులవలెనే కృతికర్తలగు పార్వతీశ్వరశాస్త్రిలవారికినిమాయందు నెక్కుడనురాగముగలిగి మాపత్రికకు వారెన్నియో మాలికలు వ్రాసిపంపియున్నారు. వానింజదివి యానందింపవలయునేగాని, యవి రసపుష్టి గలవియని యెంతవర్ణించినను వ్రాయ నలవిగాదు. మా కోరికపైవారు ప్రబంధసంబంధ బంధనిబంధన గ్రంథమును వ్రాయఁగా దానిన్నేముమాపత్రికలోఁ బ్రకటించియున్నారము. మఱియు మా మాటను వారువమ్మొచ్చేయక తమచారిత్రము ఛందోబద్ధముగ “నాత్మపర్యాయచర్యాసపర్య” అను నామాంతరముగల హరిహరేశ్వర శతకమును వ్రాసి మా కిచ్చిరి. ఆ శతకమునందు వారు మమ్మంగూర్చి వ్రాసినపద్యముల నీ గ్రంథమంచే మఱియొకచో విషయసూచికకుఁ దర్వాత్తఁ బ్రకటించియున్నారము. ప్రబంధ బంధములను గూర్చివారి ట్లాగ్రంథముననే వ్రాసియున్నారు.

సీ! శ్రీమత్పినాకినీ సింధుతీరమున భాసిల్లు పెల్లారిలో నుల్లసీల్లు
ప్రాండ్రవంశంబునఁ బూడమి యీ పుడమిలోఁ గవిపక్ష సాత్యున్భావదయఁ

గడఁగి 'యముద్రితగ్రంథఙ్గతామణి' యనుపత్తిక్రమప్రకటన మొనర్చు
 శ్రీరామకృష్ణాభ్యుదయ దసర్పు సుదారకవిగోరి వ్రాసిన కారణమున
 మహితబాబ్బిలిపురినుండు మండపాక. పార్వతీశ్వరకవి కలపయకవిత్వ
 బంధములకొకలక్షణగ్రంథమిపుడు. క్రొత్తగా నెచ్చినట్టానగుచున్నట్లు॥

చ॥ సుకవులుబంధలక్ష్యములెచూపిరిగాని తిద్వగ్గ లక్షణం
 బొకరునుజూపరైరినితమద్ధరిణాగ్రము పూండ్లరామకృ
 ష్ణకవిదృఢప్రతిజ్ఞఁడు రసజ్ఞఁడు గావునఁబూనియుం డెఁగొ
 తుకమునఁచార్వతీశ్వరుండు దోడ్పడఁ దత్ఫలసిద్ధికప్రమే॥

7. ఈగ్రంథమున రేఖ శకటరేఖలకు సాంకర్య మగపడకున్నను నీగ్రంథకర్త
 గారామయమున కిష్టపడియున్నట్లుగ వారి రాధాకృష్ణ సంవాదమున నాల్గవ
 యాశ్వాసమున 62 వ పద్యపుం డీకలో నగపడుచున్నది. సూత్రమున “రయోస్తు
 నిత్యంస్యాత్” అని వ్రాసినవా రేల సాంకర్యముని జేసేయుందురు? ప్రయోగములగ
 పడుచున్నవంతురేని వానిం దద్వగ్రంథకర్తయే వ్రాసినాడనుటకు వారికిఁ గల ప్రబల
 నిదర్శకములేవియో తెలియవు. అట్టి ప్రయోగములు పెక్కు లగపడుచున్నవన్న
 “గతానుగతికోలోకో” అని యున్నదిగదా. దీనివాప్యకున్న నీమార్గము “ఒజ్జల
 పుచ్చకాయం” బోలియుండుంగదా. అట్లేల భావింపవలయునో జూచింపుండు.
 అట్లే యికారసంధింగావించి చానికిఁ గొంతసమాధానము నీగ్రంథకర్తగారు రాధా
 కృష్ణసంవాదమున నాల్గవయాశ్వాసమునందే 50 వవ పద్యమున “మింటినుండిం
 టికికా” అను సంధింగూర్చి విశేషముగాఁ జర్చించియున్నారు. పూర్వకపులలో
 నేమి యిప్పటివారిలోనేమి యిట్లు భిన్నాభిప్రాయము గలిగి యుండుట నైజము
 గానే యగపడుచున్నది. ఏది యెట్లున్నను లక్షణమునకును రసోజ్జ్ఞింభాతకును
 సంబంధములేదు. చేమకూర వేంకటకవిగారి విజయవిలాసము దీని కుదాహరణము.
 అందుఁగొన్నిలక్షణ విరుద్ధములున్నను చిద్రము లమృతరసమును జిమ్ముచుండును. శ్రీ
 పార్వతీశ్వరులవారికవిత్వములో నభిప్రాయభేదముగల మార్గములు కొన్ని యగపడి
 నను గవనము ముద్దులు మూటగట్టుచుండును. ఈగ్రంథమున 16-17-68 99-107-
 154-171-173-274-275-276-277-308 మొదలగు పద్యములం జదివినచోఁ గవిత్వ
 ములోని లావణ్యము శ్రుతి గోచరమగును. అట్లే పీఠికలోని 14-15-26 పద్యములను
 సహా పఠించి సంతోషాంబుధి నోలలాడంగోరుచున్నారము. రాధాకృష్ణ సంవాదము
 నుండియుఁ గొన్ని పద్యములవారి కవనలావణ్యముం జూపుటకై ప్రకటించుము:—

సీ॥ మీప్రపితామహుండై ప్రసిద్ధుండగు లక్ష్మణాఖ్యుండహీన లక్షణుండు
పాటించి తానన్నమాటచప్పనిమేటి వరసుమిత్రానంద వర్ధనుండు
విజయరామావనీ విభుండగ్రహారాధ్యభూదేవతాజాతిపోషణమున
నునుపగఁ భూతనయోక్తివశంబున బుణ్యజనాధీనముల నానర్చి
విభునివలనిభయంబున విడిచెదనువు । దానిఁగాంచి విభుండు భేదమువహించి
యలవిరోధిసడంచి శ్రీనధిగమించి । లక్ష్మణకుమారచింతఁగోల్పరచెఁగాడె ॥

సీ॥ అనియంతనిలువక వినియంతపలుకులు వినియంతకంతకు విషయమెనయఁ
జని యంతరాయ మొందనియంతిపురమునఁ దిని యంతరంగంబు దనియనిలుము
మనియంతవారము మనయంత మనమిత మనయంతర మెటింగి మనలవలదె
నిజయంత్రచింతమాని జయంత రథవాజి గజయంత్ర లచ్చరల్ గలసిరాఁగ
రాగమున ఛాసురాగసురాగసుమప । రాగవాసితవనుల నిరాగసుండ
వగుచు నిర్భరముగ సుఖివగుటమాని । మానివయిన్లునివడుటిదిమాన్గతంబె॥

ఉ॥ యాచకకల్పవృక్షము క్రియాచతురుండు రిపుషిపార్వము
యాచణశేముషీదిధి సయాచరణాదరణుండు సద్విధే
యాచలమానసుం డురుదయాచతురాస్యగురుండు రూపధే
యాచమితస్మరోజ్జ్వలుండు యాచమహేంద్రుండు మర్త్యమాత్రుండే॥

ఉ॥ చల్లనిమానసంబున సెసంగుచు నిర్మలపక్షపాతయై
యెల్లద్విజవ్రజంబు నుతియింపఁబయోంబుగతిక గుణాగుణం
బుల్లఘురీతి నేర్చితగవుతో తగఁదీర్పఁగ నేర్చి భూమిభు
క్తల్లజ రాజహంసమనఁగా భవదగ్రసుతుండు రాజిలుక॥

ఉ॥ వారిప్రసన్నజీవనత వారియవారిత పానసత్వముక
వారిసుశీతలత్వమును వారిజగత్పరిసేవ్యవృత్తియుక
వారిసముద్రసత్వగతి వారిసకైవలసత్కృమాప్తియుక
వారిప్రభాతగౌరవము వారికవీడ్యత వారికేతగుక॥

మ॥ కడియాలంబున వైరుతొదురనుచుంగట్టుంబుగా జాళువా
కడియాలంబుడుకం గరంబులకలంకారంబుగాఁదాల్చియి
క్కడియాలంబున మింతయొప్పునెయనంగాఁ జాలు మెప్పునిపె
క్కడియాలంబుల పాజు రాజునెదుట సాశ్చర్యచర్యుండగెక॥

- క॥ ఎంతటిచురుమంతులకును । మంతులుగ నవచ్చుంగృతుల మహిఁగవన శ్రీ
మంతులు సామంతులు ధీ । మంతులు మంతులుదొరంగి మంతురు గుణముల్ ॥
- క॥ నాతీయేమనిదెల్పుడు । నాతీరున నగరుపెడలు నవుడు నృపుఁడు నా
నాత్మప్రజగన గణ । నాతీతోత్సవమొనర్చెనదియెట్లన్నఁ ॥
- క॥ రాజాగమనమువేళక । ఔజనులకు సకల శకున సంతతిగల్గె
రాజాగమనమువేళక । ఔజనులకు సకల శకున సంగతిగాదే ॥
- క॥ యమునాతరంగిణీతో । యమునాఁదమమమరె నచటనగు హంస నికా
యమునాఁదగె నుడుసముదా । యము నాఁటిదిసాంతదిపికావలితేవక ॥
- క॥ ఘనచంద్రహాసరుచులం । గనితగెనారాచకోరికలనక జగముల్
ఘనచంద్రహాసరుచులం । గనితగె నా రాచకోరికలనం దగదే ॥
- క॥ అవసీతలావతీర్ణే । ద్రవనీ తావకచతుర్థ తనయుండగు శ్రీ
నవసీతకృష్ణవిభుమా । ర్దవసీతులరీతులెన్నఁ దరమేమాకుక ॥
- క॥ దేవరసజ్జనుజ్ఞాఁడు । దేవరతొలుపట్టి కృష్ణదేవుఁడ యగుఁగా
దేవరగుణగరిమనువసు । దేవరసేంద్రుఁడని మిము నులింపఁగవలదే ॥

(ఇట్టివి చివ్యమైన పద్యములున్నవి- చూ, హరిహరే, పుటలు 21-22-23.)

8. శ్రీ పార్వతీశ్వర కవీశ్వరులవారి కవనాదులనుగూటించి యనేకులు సదభిప్రాయములఁ బ్రకటించియున్నారు. వానికెల్ల నిలఁ బ్రకటించుటకు స్థలముసాలదు. ఆయిన నట్టివానిలో శ్రీరావుబహద్దరు, కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులవారును, మచ్చ వేంకటకవిగారును, వ్రాసి ప్రకటించియున్నట్టి యభిప్రాయములమాత్రమిచ్చట స్థలముసాలమి సీగ్రంథమునకుఁ గట్టకడట ముద్రింపించి యుంచితిమిగానఁ జాతకులెల్లరు వానింజదువఁ బ్రార్థితులు.

9. ఇందుఁ గచభార, కుచభార, కటిభారాది వర్ణనలు మందునకైన నగపడక కేవల కథాప్రవాహమే ప్రసరించుచుండుంగాన యూనివర్సిటీవారు దీనింబ్రవేశపఱితుకుఁ బఠనీయగ్రంథముగ నేర్పఱచి, కృతిపతికిని, గృతిక ర్తవంశజులకును, గృతింబ్రకటించినవారికిని ముదముఁగలుగఁజేయుదురుగాత.

1-5-03 }
నెలూరు. }

ఇట్లు
పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,
అముద్రితగ్రంథచింతామణ్యునిధి.

విషయసూచిక.

పుట	విషయములు	పుట	విషయములు
1	{ ఇష్టదేవతా ప్రార్థనాపూర్వక మంగళాచరణాదికము	13	నామకరణాది ప్రశంస బాలక్రీడా ప్రశంస ఉల్లాఖిలబంధనము అర్జునద్రుమభంజనము నలకూబరమణిగ్రీవశాపవిమోచన నవనీతభక్షణకారణము (ము విశ్వరూపప్రదర్శన ప్రశంస
4	గ్రంథరచనానియమనము కృతిపతివంశానువర్ణనము	14	బందావనప్రవేశము పురనిర్మాణప్రశంస బృందావన ప్రశంస
5	కృతిపతివర్ణనము మవ్యంతములు	15	వత్సాసుర సంహారము బకాసురభంజనము అఘాసుర సంహారణము శ్రీరాధాకల్యాణము రాధావతారకారణ ప్రశంస
6	కథాసంబంధము	16	పర్యుషితాన్న భక్షణము ధేనుకాసుర సంహారము కాలియమర్దనము
7	కథారంభము దశావతారస్తవము	17	దవానలభక్షణము గోపీవస్త్రాపహరణము విప్రవనితాశాప విమోచనము విప్రవనితాశాపకారణము గోవర్ధనోద్ధరణము
9	శ్రీకృష్ణావతార ప్రశంస	18	ఇంద్రప్రార్థనాంగీకారము సర్వలోకప్రదర్శనాది ప్రశంస సాయంకాలాద్యభివర్ణనము
10	దేవకివసుదేవులకారాగృహప్రాప్తి దేవకిపుత్రపట్క పూర్వవృత్తాంతం యోగమాయాప్రశంస (తము బలరామజన్మ ప్రశంస శ్రీకృష్ణజాతక నిరూపణము		
11	నిజరూపప్రదర్శనాది ప్రశంస భగవదాజ్ఞాచరణము కంసప్రతినారదోపదేశము కంసప్రార్థనము		
12	కంసమర్దయము పూతనాసంహారము పూతనాపూర్వవృత్తాంతము శకటాసురభంజనము తృణావర్తునికథ వసుదేవరహస్యాగమనము గర్భాగమనము		

పుట	విషయములు	పుట	విషయములు
18	చంద్రోదయవర్ణనము	28	వాసుదేవప్రభావ ప్రశంస ముచికుండు చరిత్రము
19	సరోవర వర్ణనము		ముచికుంధస్తనము
20	జలక్రీడాది ప్రశంస గోపీసంశయవిచ్ఛేదము	29	ముచికుంధవరప్రదానాది ప్రశంస
21	గంధర్వశాపవిమోచనము శంఖచూడచూడామణిహరణము కపిద్ధాసుర సంహారము వృషభాసుర సంహారము కేశీసంహారము	30	శ్రీద్వారకాపుర ప్రవేశము శ్రీమధురాక్షేత్రమాహాత్మ్యము శ్రీద్వారకాపుర వర్ణనము
22	వ్యోమాసుర సంహారము మాతులాహ్వనము దివ్యరూప ప్రదర్శనము దివ్యరూపవర్ణనము	31	ఇంద్రాద్యమరసమర్పిత తత్తద్వైభా వ ప్రశంస
23	అక్రూర స్తవము	32	రేవతీపరిణయము శ్రీరుక్మిణీ కల్యాణము ద్రౌపదీస్వయంవర ప్రశంస జాంబవతీపరిగ్రహణము
24	రజక సంహారము కువిందరక్షణము	33	సాత్రాజితీ వివాహము కాళిందీ కల్యాణము
25	సుచామ సంరక్షణము క్షణ్ణావనము కంసకార్యుక ఖండనము సూర్యోదయ వర్ణనము కంస సంహారము కంసజన్మ కారణ ప్రశంస	34	మిత్రవిందా పరిణయము నాగ్నజితీ పరిణయము భద్రోద్వాహము లక్షణాకల్యాణము
26	జనసేజనక సంధాననాది ప్రశంస ఉపనయన మహోత్సవము విద్యాభ్యాసము గురుదక్షిణాప్రదాన ప్రశంస	35	తీర్థస్నానాభిగమనము నరకాసుర సంహారము సశతషోడశసహస్రస్త్రీప్రశంస పాచికాతాపహరణము
27	సృగాలసంహారము జరాసంధయుద్ధము కాలయవన హననము కాలయవన జన్మవృత్తాంతము	36	సాత్రాజితీగౌరవాభివర్ణనము శ్రీరుక్మిణీప్రణయికలహనివారణము నారదసందేహనివారణము అతిథినత్కార ప్రశంస
		37	దూరాస్థుని జన్మవృత్తాంతము సుభద్రాపరిణయము కైలాసయాత్రా ప్రశంస

పుట	విషయములు	పుట	విషయములు
37	ప్రమ్యు మ్నో పాఖ్యానము	45	బలరామసిద్ధయాత్రాభి గమనము శ్రీకృష్ణ రాయభారము యుద్ధాభిగమనము గీతోపదేశ ప్రశంస
38	రానుకృష్ణులసంతాన ప్రశంస	46	భగవద్గీతాసంగ్రహము గీతాసారసంగ్రహము అనూనిషమహిమాను సంధానము హనుమచ్ఛాపవిమోచనము
39	అనిరుద్ధవివాహము హేమాత్మవము ఉపాపరణయము బాకాసురగర్వపరిహారము	47	కాపకారణము బ్రహ్మవిస్మృతపదేశ సంప్రదాయము మైశాచభాష్యనిర్మాణము హనుమన్మహిమాభివర్ణనము
40	కరిపురోత్పాటనాది ప్రశంస పాండ్రకవాసుదేవ సంహారము కాళిందిభదనము యమునానదీ వర్ణనము	48	అక్షోహిణీసంఖ్యానిర్ణయము
41	వరుణాగమనాది ప్రశంస ద్వివిదాసురసంహారము మాత్యుమనోరథ పూరణము విప్రశతప్రదానాది ప్రశంస	49	కారవపాండవయుద్ధప్రశంస
42	జరాసంధసంహారము శిశుపాలశిరచ్ఛేదము వరసన్ధానము దంతవక్త్రాద్యసుర సంహారము	50	ధర్మరాజపట్టాభిషేకాది ప్రశంస భీష్మసంరక్షణము పరిక్షద్రక్షణము విద్యారహస్యోపదేశాది ప్రశంస
43	శిశుపాలదంతవక్త్రులపూర్వ వృత్తాంతము ద్రౌపదీమానరక్షణము కుచేలసంరక్షణము సృగశాపవిమోచనము కామ్యకవనాభిగమనము	51	శ్రీకృష్ణోదంక సంవాదము
44	సంపద్దిదృక్షుక్షోణీశ్వరాగమనము కారవపాండవసమత్వ సూచనాది ప్రశంస దుర్యోధనార్జునప్రార్థనాప్రశంస	52	ఉదంక ప్రార్థనము ఉదంక ప్రార్థనాంగీకారము
45	ప్రార్థనాంగీకారము	53	గోపాలకృష్ణలీలావతారరూప ప్రదర్శనము
		55	దివ్యరూపప్రదర్శనము ఆనందోన్మాదము
		58	భగవద్వాక్యావళి
		59	శ్రీదావీరకాపుర ప్రవేశము.

ప్రకటన.

శ్రీః
ప్రకృతమ ముద్రితగ్రంథచింతామణి
పత్రికాధిపతియై పగఁగుపూండ్ల
రామకృష్ణమాత్యరత్నమకృత్రిమ
మిత్రమైమిగుల నామలుఁ గోరి
మచ్చరిత్రంబుఁ దానచ్చువేయఁదలంచి
పలుమాటుజూబులు పంపఁజూచి
ననునీవుప్రేరేచి నాచేతనే నా చ
రిత్రవ్రాయించి యామిత్రునకిచ్చు
డంపఁబూనినకతన జన్మాదిపవ్వు
వత్సరంబుల చర్యసేవ్రాసినాఁడ
నిదెనిజమ్మని నమ్మింపు మెల్లప్రజల
హరిహరేశ్వరదేవమహానుభావ॥

శ్రీః
ఆనెతు కాశీతలాంత ధూమాలవేల
కొలఁచి గామిత్రులుగలరుగాని
పూండ్లకులామృతాంబుధిచంద్రుఁ డగురామ
కృష్ణకవీంద్రుఁ డకృత్రిమాను
రాగసాంద్రుండయి రాకపోకలువర్ష
నపుర్వసంబులెన్నఁడునులేక
యున్ననుమిగులఁ బ్రసన్నుఁడైనాచరి
త్రధరిత్రనికా శాశ్వతముగనిల్చు
మాద్రిముద్రొంపఁ దలఁచి పల్కొంటుఁ గోరె
నిట్లుగోరినవారులేరితఁడు డక్క
నితనిసంకల్పమిడేర్చియేలుకొనుము
హరిహరేశ్వరదేవమహానుభావ॥

ఇట్లు
మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి
శ్రీ బాబ్బిలి సంస్థానాధీశ్వరవి.

శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము.

శ్రీమన్మండపాక పార్వతీశ్వర కవీశ్వర విరచితము.

ఏకాశ్వాసము.

అవతారిక.

ఇష్టదేవతాపార్థనాపూర్వక మంగళాచరణాదికము.

- శా॥ శ్రీలాసీలలు మేలుమేలన సముజ్జ్వలభక్తమాలింగన
శ్రీలాభంబుల నుక్కటం దనుపుచుం జెన్నెందు వెన్నుండు సు
శ్రీలుండై వెలుగోటివంశమణియా శ్రీరాజగోపాల కృ
ష్ణేలాపాలకమాళికీపుత మనోభీష్టంబు లెల్లప్పుడుకొ॥ 1.
- శా॥ శర్వుంగొందలు శారంగొందలు సరోజాతాయతాక్షుల్ దమిక్
సర్వావధలగొల్చునట్లు దను భాషాయోష నామాకృతుల్
వేర్వేలుకొనికొల్వ నుబ్బులిధి తీవికొరాజగోపాల కృ
ష్ణోర్విపాలవరుక నిరామయచిరాయశ్శ్రీయుతుకజేయుతక॥ 2.
- మ॥ జనులాత్మీయసమత్వముకొ బొగడగా సామేన నా మేనకా
తనయుకొ స్వర్ధనిమూర్ధమందునిచి తద్వంద్వంబునం దేకనం
దనుఁగాస్కందునిఁగాంచిమించు శివుఁ దుద్యద్రాజగోపాలకృ
ష్ణసృపాలాగ్రణిచ్ఛుతకొ బహుముఖాంచచ్ఛాశ్వతైశ్వర్యముల్॥ 3.
- *నీ॥ తనకుసాజంబుగాఁ దనరుచాంచల్యంబు చంచలాక్షుల దృగంచలములందుఁ
దనకునైజంబైన దయితవక్షస్థిలి కొమ్మల రతివిశేషమ్ములందుఁ
దనకుబీదలపట్లఁ దనరువైముఖ్యంబు కల్గిమిన్నల పాలయల్కలందుఁ
దనకుసాదులపట్లఁ దనరుకాఠిన్యంబు కుంభికుంభస్థనీ కుచములందు
నునిచి యనుచితవృత్తులిట్లు నిరసించి సరసతరహించి సరసిజసద్వవద్వ
వద్వజాగ్రణియగుకృతిభర్తయంట|నిలుకడవహించినిరతంబునిలుచుఁగాత 4.

- *నీ॥ తనచంచలత్వంబు వనవరాగ్రణులందు మత్తతవారిసామజములందుఁ
దనవంకజాతాపై దర్పితాశులయందు నీచాశ్రయత వారి నెలపులందుఁ
దనవతితోషణాదర మనుత్తములందు జడవృత్తి వారి యాశ్రమములందుఁ
దనమధుపాపై భూర్రకదంబములయందు ద్రిమ్మట వారి నెత్తమ్ములందు
నునిచి యనుచితవృత్తులిట్లు నిరసించి సరసత రహించి సరసిజసద్వవద్వ
వద్వజాగ్రణియగుకృతిభర్తయంట|నిలుకడవహించినిరతంబు నిలుచుఁగాత॥

- మ॥ సదలంకారగుణభవనత్ వెలయంగా సద్వృత్తయై సప్రసా
స్పదయై సత్పదరీతియై సతతభాస్వల్లక్షణాకారయై
ముదుమెచ్చం గలిరాజమాన సరసాంభోరాజి జన్మించి పెం
పొదవక సత్కృతిలక్ష్మి వేంకటగిరింబ్రహ్మసముంగూర్చుతక 5.
- నీ॥ తనరసజ్ఞాశ్రయత్వందాశ్రతులకిచ్చి వెలయించుచుండు నే విశ్వజనని
తనశతానందోచితవాప్తి భక్తులకొదవించి మనుచు నే సదయహృదయ
తనదివ్యసారస్వతస్ఫూర్తిదాసుల కొసగి మన్నించు నే యసమచరిత
తననిసర్వాక్షరాత్మకశక్తినతులకు వఱులించిపోవు నే వర్ణనీయ
యట్టిశారద రసనాగ్రమందునిలిచి నవ్యసత్ప్రతికర్తగా నన్నెసర్చి
భవ్యవెలుగోటిరాజగోపాలకృష్ణ । విభుని సత్కృతిభర్తగావించుగాత॥ 6.
- *మ॥ చను శృంగారరసంబె శాంతరసమై, శాంతంబె శృంగారమై
కనుసఖ్యంబనుచుక దదైకృముచివాఖ్యందెల్చి నానారసా
యన చిర్యల్లల యార్యకార్యచతురుండో రాజగోపాలకృ
ష్ణనరేంద్రాగ్రణికిక సమగ్ర సకలనందంబులగు గూర్చుతక॥ 7.
- శా॥ బంగారేచమనాయక డిష్టుడని స్వప్నంబందుక నిత్యుడమై
గంగాంతర్గతలింగమింకొకనికిం గాన్నించి తమ్యుక్తచే
తం గాశీస్థలినుండి వేంకటగిరిస్థానీయముంజేరి త
వం గొల్వంబడు విశ్వనాయకుండు తద్వంశాగ్రణింబోవుతక॥ 8.
- శా॥ భూమింగాంచి యశంబుంగాంచి నిగమంబుల్ పుణ్యకోట్యుంచితిం
వీమేల్ పోలినమించువేంకటగిరిక స్వేచ్ఛంబ్రపేకించి నూ
జామోదంబునక బొల్చు శ్రీవరదరాజస్వామి తత్పట్టణ
స్వామిం గామితకల్పకింబగుచు వాత్సల్యంబునం బోవుతక॥ 9.
- శా॥ స్వస్వామిత్వమువర్ధిలక వరదరాజస్వామి గోదండరా
మస్వామిక స్వయమాగతుండయిన సమ్యక్కాశికా విశ్వనా
థస్వామిక గనవచ్చునంచుబలె మధ్యస్థాయీ నాంజనే
యస్వామిక గృతిభర్తగాల్చి విజితస్వామిత్వంబై యుష్వతక॥ 10.

మ॥ ధర నాద్యంత రసద్వయంబునకు భేదం బింతయుక లేదట
న్న రహస్యంబుకివాఖ్యచేడెలుపుచుక నానా రసాకార యా
చు “రసోపై” యనుసూక్తిచేత నదియే సూచించుచుక బొల్చు నీ
శ్వస సర్వజ్ఞకులేశ్వరుంగృతిపతిక వర్ధిల్లగాండోయుతక॥ (పాతభేదము.)

శా॥ శ్రీ సర్వజ్ఞకుమారయోచ మహిభృద్బృందావనానీత పూ
జాసాధోదర సంప్రతిష్ఠిత సదాసంపూజ్య మామోజ్జ్వల
ద్రాసేశ్వర్యధనాధపాదుకలు జాగ్రద్రాజగోపాలకృ
ష్ణాసాధారణ ఛారుణీంద్రునకు సర్వాభీష్టముల్ గూర్చుతఁ ॥ 11.

చ॥ అనుభవశాలివై యభినయాగమముం బచరించితివు నా
కనుభవస్థిమీపని గజానన! కాదన వాడులాడఁ జా
ల ననెడు వల్లభాంగన తలంపు నెఱింగి తదిష్టపూర్తిఁ జే
సిన గణనాయకుండు దయచే మదభీష్టములెల్లఁగూర్చుతఁ ॥ 12.

ఉ॥ పామినుకుల్ నిజాకృతిగ భాసిలుచుఁ గమలోదయార్జు చ
ర్యామహనీయుండై నరకహరిగురున్నతి వర్ధనుండునై
వేమలు శ్రీధరుండనెడు విశ్రుతిఁగాంచి వెలుంగు జేవెలుం
గామయముల్ వెలార్చి తమమార్చి క్రమమ్ముగ మమ్ముఁగావుతఁ ॥ 13.

ఉ॥ వ్యాసు నివేదితవ్య పరమార్థవదద్భగవత్సూక్ష్మోద్ధ డి
వ్యాసురసంపదాద్యురహస్యనివేదిక సారభారత
వ్యాసు గతాగతక్రమ భవత్ప్రణవాత్మకహంసమంత్ర భ
వ్యాసునిజాంతరంగ జలజాంతర నిత్యనివాసుఁ గొల్చెదఁ ॥ 14.

నీ॥ శ్రీవత్సహితశుచిదృగ్చిసంపుక్తి సత్వాత్మబంధుదక్షగురుభక్తి
యమవిరోధములేని విమలధర్మవ్యక్తి యక్షతస్రతహేరుషాసురక్తి
సుష్థిరబ్రహ్మకెరస్థాపనాసక్తి పుక్కుటవిషమూసఁబోనిసూక్తి
సూర్యవతింసయశో భాష్యపదియుక్తి కాపాలికాది వాగ్మరణశక్తి
మనఁగళానిధిమండలమధ్యవర్తి యై యభవుండై ప్రకృతి నద్వితీయుండై య
సుగ్రుండై శంకరాచార్యజాగ్రదాఖ్య! నవతరించిన సర్వజ్ఞ సభినుతుం ॥ 15.

చ॥ కవనగురుండు దండ్రీయగుకామకవీంద్రుని సత్కళాగురుం
డవు నల తాతసూరయ సమాఖ్యకవిక నిగమాంతమంత్రముల్
సవిధిగఁదెల్పినట్టి గురుచంద్రునిఁడ్రోపద మస్కరీంద్ర పుం
గవు గురుమండలాన్నితముగా భజియుంతుఁ బ్రబోధసిద్ధికి ॥ 16.

ఉ॥ పూజలానర్తు వాక్కుసుమ పుంజములం గుశలాభివృద్ధివై
భ్రాజితసత్కవిత్వ రసరంజిత సర్వ జగత్పవిత్ర తే
జో జయశాలి కీర్తిజితశుభ్రమయూఖ కళాశయాజికిక
రాజిత సర్వసద్గుణ విరాజిక డిక్కున సోమయాజికిక ॥ 17.

చ॥ సదయ నరాజితస్థితులు సస్రచులున్ విబుధాళు లౌననం
బాదలు మహాకృతుల్ దనరఁ బుణ్యజనుల్ సును నస్కులాత్మ స
త్వదముల నాశ్రయింప సమదర్శనసంతతపూర్ణసత్కళా
స్పదమగు చిత్రవర్యగల సత్కవిచంద్రుల సన్నుతించెదన్ ॥ 18.

మ॥ ప్రవరణ్ణాఘృతదత్త మహాకృతిరమంబాటించి నైప్పించుచో
భువిలోక గాకవి లోకమొందినఫలంబుంబొందుటబ్రంబె కా
క విలోకం బనుకూల ధర్మ ససమగ్రవ్యాప్తి పోలేకున్నక
న్న విపన్నత్వములేదు కాకపులకెన్నన్ సర్వకాలంబులన్ ॥ 19.

వ॥ అని యిబ్బంగి నభంగుర గురు దేవతాచరణ పరిచరణ సమాచరణ సమా
దరణ రమాభరణ నిజాంతఃకరుణావధానంబును గృతిపతి మంగళ సంచిధా
నంబును సుకవి మహిమానుసంధానంబును గుకవిముఖ విధానంబునుం
బ్రధానంబుగాఁబచరించి విరించిప్రేరణంబు కారణంబుగా శ్రీ కృష్ణా
భ్యుదయాభిధానంబగునైక శృంగార కథావిధానంబునం గృతార్థతా
నిధానంబుగాఁదలంచి యొకనాఁడాత్మగతంబున ॥ 20.

* శృంగారచనా నియమనము. *

సీ॥ శ్రీరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్ర రసానాయకుండు రసజ్ఞుండగుట
నస్మత్కృతార్పితంబైన “రాధాకృష్ణసంవాదకృతి”నంది సత్కరించి
నందింపఁజేసి యానందకందంబైన నందనందనుకథ నందమొందు
శృంగారకృతి నెనరింపుండటంచు సగౌరవంబుగ మున్నెకోరియున్న
కతనఁ దనమునుగోరినకతన కృతి నెనర్చినఁ దనర్చి నరపతి నన్నుధన్యుఁడు
జేయుననియెంచి తత్కృతినాయకాన్వయక్రమము సంగ్రహించి నేనభినుతిం

* కృతిపతి వంశానువర్ణనము. *

మ॥ కలఁడామ్నాయ నికాయగేయ ఘనగంగాతోయ మారంద స
ద్మ లసత్పద్మదళాక్ష దక్షపదపద్మ పోద్భవత్యార్థవ
జ్జలజాతాక్ష కటాక్ష లబ్ధనిధిసంజ్ఞాపూహసంజ్ఞా విభా
కలనామాన్యుండు పద్మనాయకసమాఖ్యన్ ధన్య మూర్ధన్యుడై ॥ 22

చ॥ అతని కులంబునన్ వెలమలందఱుఁ బుట్టిరి వారు సత్తన

ప్రతి విధశాఖలై మనిరి వారలలో వెలుగోటిరాజు లీ
ద్యుతంగని రిర్వదేకు పురుషాంతరముల్ గడచెన్ మహిమాన్వతిం
గృతిపతిపూర్వులగ్నిపుడు కీర్తివహింపుచునుండెనన్నిటన్ ||

23.

శా|| తద్వంశోన్మతిం దద్గుణోన్మతియు మద్వంశక్రమంబున్ సము
ద్యై ద్వైశద్యమెలర్ప మద్రచిత “రాధాకృష్ణసంవాదమం”
దుద్వేలంబుగఁజెప్పఁగాఁబడియె మున్నున్వంబ్రజాద్యగ్వహో
హృద్వద్వంబగుచుండఁగా, నిపుడువేటె చాటఁగా నేటికిన్ ||

24.

— ❦ కృతిపతి ఎర్ణనము. ❦ —

సీ|| మహితసర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్రమహారాజమణి కుమారాధియగుచు
రామేశ్వరాదియాత్రలకేగుసప్పడు దక్షిణద్వారకాధ్యక్షుండైన
శ్రీరాజగోపాలకృష్ణుఁబార్థినించి, తద్దత్తవరప్రసాదమునఁగన్న
తనయుఁడుగాన నీతనికదేవేరుంచె నితనివెన్న ననేకసుతులఁగనియె
నట్టిశ్రీరాజగోపాలకృష్ణవిభుని । జన్మసంకుడ్ధి సదృశి సత్వసేధి
సుతసమృద్ధి విద్యావృద్ధి సుప్రసిద్ధి । వేటె వర్ణింపఁగానెల విపులలీల ||

25.

ఉ|| డించు జనార్దగీర్తినిగడించు సుధీజనగోష్ఠిగల్గి క్రీ
డించు ముదంబుచే నినుమడించు నయోన్నతి సుగ్గడించు సౌ
డించు నెదిర్చువారిఁ బురడించు జయంబున దిక్కులందుఁ బా
డించు యశంబుఁ గేల్పన ముడించు బుధాళి కితం డతంద్రతన్ ||

26.

సీ|| నిర్దిమి త్రముగఁ గానియును వెచ్చమునేయఁ దద్గ్రామములనెంతైననిచ్చుఁ
దానెంత చనవరికైననుమనసీడు లోకుల మనసంతలొగ్రహించు
సైకరినినమ్మి నట్లుండుటయేకాని సమ్మయేమరియుండఁడెవ్వరైన
సరసిపూనిన నిగ్రహసగ్రహంబులు ఫలకాలమునఁగానిబైలుపటువఁ
డిట్టియారాజగోపాలకృష్ణవిభుని । కిష్టఁడై రాజగోపాలకృష్ణమూర్తి [గీత
పుత్రిపౌత్ర]యారోగ్యములనుసంగి । యీయుగాన నజేయుగాఁ జేయుఁ

— ❦ పద్మవంతములు. ❦ —

క|| ఏతాదృశగుణజాతా । స్వీతునకు వినీతునకుఁ బునీతునకు భునీ
జాత సువిజ్ఞాత కవి । ఖ్యాత కృతిప్రీతునకు సయస్వీతునకున్ ||

1.

క|| శ్రీరాధాకృష్ణపదాం । భోరుహ భృంగాయమాన పూతాత్మనకున్
గారుణ్యమయాత్మనకుం । బౌరాణిక గదిత విదిత పరమాత్మనకున్ ||

2.

క|| పద్మాపతి పదపద్మజ । పద్మజకులపద్మపద్మపతికతికృతిక
భృచ్చునకు విమలమానస । పద్మనకు సమగ్రసత్కృపాసద్మనకున్ ||

3

క॥ నవనీత మృదులహృదయున । కవనీతల భాగ్యదేవతాభ్యుదయునకు
భవనాదర భవనాదర । కవనాదర సత్కవిప్రకర సదయునకు॥ 4.

క॥ రేచెల్ల గోత్రభవునకు । భూచక్ర లసద్యశో విభూతి భవునకు॥
స్వాచార ప్రభవునకు॥ । యావకశరణార్థి హితదయా విభవునకు॥ 5.

క॥ శ్రీసత్యవచనరాగో । ల్లాసోష్ఠనకు వెలుగోటిలక్ష్మీనరసాం
బా సర్వజ్ఞకుమార । ఔద్రసుత్రామసుత సప్తక జ్యేష్ఠనకు॥ 6.

క॥ నిజవితరణాదిసుగుణ । న్రజస్వతఃప్రీత మూణరాజ్ఞమణి ద
త్త జగత్ప్రసిద్ధవిరుదన । కజసృహితసస్యహితదయా శరదనకు॥ 7.

క॥ అకలంకదృతిఘృణికి॥ । సకలారికరీంద్రస్థునికి సజ్జనబృందా
రకమణికి రాజగోపా । ల కృష్ణయాచేంద్ర నృప లలామగ్రణికి॥ 8.

—*— కథాసంబంధము. —*—

వ॥ శ్రేయస్కరంబుగా నేడజేయంబునైన యశస్కర జగదభ్యుదయ నిబంధ
సంబగు శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయ ప్రబంధంబునకుఁ గథా సంబంధం బనుసంధిం
చుచు॥ 1.

కా॥ శ్రీమాంగల్యము దేవసేనవాగడం జెల్వొంది పల్కములం
బామినుక్కుంగొన వెన్నుశక్తి సుకుమారస్వామి భావం బభి
ఖ్యామూలంబుగ శ్రీనివాసపద చిహ్నంబును బ్రహ్మంబు స
త్యామోదాస్పదమై సలక్షణముగా నస్త్రుతగ్రుతిం బోవుత॥ 2.

కా॥ సేనెవ్వారలచే సుఖించినను నిన్నే సౌఖ్యసంధాయిగా
నానాకారుడవంచు నెంచితిం గృతఘ్నత్వంబు రాకుండఁ బై
కేనెవ్వారల నెట్టులెన్నినను నిన్నే యెన్నినల్లెన్ని న
న్నానందివఁగనిమ్ము వన్నగనగాభ్యుదయ జగద్రక్షకా॥ 3.

కా॥ శ్రీయుక్ లక్ష్మీయు సర్వమంగళయు ధాత్రికవల్లభాదేవియు॥
ధాయాదేవియుఁ బంచశక్తులుగ నంచద్దేవతావంచకం
పై యుద్యత్కవియై గురుండయి యుపాస్యంపై ఫలంపై భృవం
పై యానందమయంబునైన మహిమకా ధ్యానించి భుజ్యుండనై॥ 4.

వ॥ అనియిట్లు శ్రీనివాస పదగర్భిత తత్పద సంస్కరణ విరూపిత హరిహర
హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మగర్భ జగద్గురు పరబ్రహ్మసాన్నిధ్య సందర్శ నిర్భరుండనై
విన్నవించు నవధరింపుము.

క॥ శ్రీచిరభోగసుకేంద్రా) । రేచెల్లసగోత్రకులసోత్పత్తివందా)
భూవరసుతగుణసాంద్రా) । యాచేంద్రా) సకలసత్త్రియా నిష్ఠందా)॥ 6

—॥ కథారంభము. ॥—

శా॥ పుణ్యం బశ్రుతదృష్టపూర్వ మునినై పుణ్యంబు శ్రీనైమిశా
రణ్యం బార్వశరణ్యమట్టి సుఖవిత్రక్షేత్రమందున్న బ్ర
హ్మణ్యుల్ శానకముఖ్యులయ్యుత చిత్రా)కర్ణ నాకీర్ణులై
గణ్యోత్కర్షుని రామహర్షుని వేడ్కంగాంచి మన్నింపుచుక॥ 1.

ఉ॥ సూత పురాణజాత పరిశోధన బోధన పూతవాగను
స్యాత విచిత్రముల్ విజయ సూతచరిత్రము లెంతవిన్న సుం
ప్రీతిని దృష్టదీర దలకృష్ణుని జన్మదినంబునేడు మా
కీతటి వాక్యచాతురి వహించి తదభ్యుదయంబుఁ దెల్పుమా॥ 2.

చ॥ అనవుడు సూతుఁడిట్లనియె నార్యశిరోమణులార మీతలం
పును మఱినాతలంపు మనపుణ్యవశంబున నేకమయ్యెఁ గృ
ష్ణుని చరితం బనంత మది సూత్రవిధంబున సంగ్రహించి నే
వినుతు నవీనులట్టివుడు వీనులకింపుగ నాలకింపుఁడీ॥ 3.

నీ॥ ఒకనాఁటి గోష్ఠిలో సకలపురాణ పరస్పర భేదకారణము నడుగ
బాదరాయణమౌని సాదరంబుగఁదెల్పె నదిపరమరహస్య మైనవినుఁడు
మనమనోవాసనల్ గనిమనముదరింపఁగోరి పురాణముల్ గూర్చెనదియుఁ
గ్రమతనర్థప్రధానములు పామరులకు భావప్రధానముల్ పండితులకుఁ
గవులుధ్వని కావ్యము తమకావ్యమండ్రు । దీనికి నిదర్శనమువాసుదేవచర్య
యిట్లనెసమస్తచర్యలూహింపవలయు । నదియునిదియుఁదలంపముఖ్యములుమనకు
వ॥ తత్త్వమం బెట్టిదనిన॥ 5.

గీ॥ మురళిప్రణవంబు గోపికల్ముక్తజనము । గోగణంబు చిరంతన గోగణంబు
రాధమూలప్రకృతిలక్ష్మీబ్రహ్మవిద్యకృష్ణుఁడానందమయతత్త్వమిదెనిజంబు । 6.
మ॥ పరమార్థజ్ఞులెఱింగి పొందఁదిగు గుప్తంబైనవేదాంత త
త్త్వరహస్యంబిది వ్యావహారికదశం దత్త్వపురాణోక్తమీ
శ్వరరూపంబు తదేకభక్తిసులభోపాయంబు మోక్షార్థికి
ధర నిద్దంబిది నేనిదే ప్రకృతమాధారంబుగాఁ దెల్పెదక॥ 7.

—॥ దశావతార స్తవము. ॥—

ఉ॥ ఎవ్వనిచే జగంబు భరియింపఁగనయ్యె యుగాంతకాలమం

- దెవ్వని కుష్టిలోనిలిచె నెవ్వఁడు వారిచరస్వరూపుఁడై
మవ్వపు వేదబృందము నమందకటాక్షముచేతఁ బోయెదా
నవ్వనజాయతేక్షణు ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 8
- చ॥విగరజస్తమోసుతుఁడు విశ్వమయండు ననాదిరూపుఁడై
నెగడినయెవ్వఁడీశ్రుతుల నేర్పదలిర్పసృజించిమించె ని
జ్జగతి నజస్త్రముం గమతసత్రముఁడైభరియించె నెవ్వఁ డ
య్యగ నిలయప్రియుఁ- వారి ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 9.
- చ॥సురంపుభీచే బెగడుచుఁ- ఫణివాసము దానియన్నయి
ధరణి సముద్ధంప నిశితక్షురసింధుర భీకరస్ఫుర
భుర నికరక్షతిఁ దనుజకోటులమీటి కిటింద్రరూప మే
హరి భరియించె నయ్యజు ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 10
- చ॥ప్రొదిచెడఁ హిరణ్యకశిపు క్రతుభుగ్రిపురాట్టతారధా
రాధృతిపక్ష మగ్రనఖిరప్రకిరంబుల గ్రుచ్చివ్రచ్చి ప్ర
హ్లాదున వేదయానిధి హితావహుఁడయ్యె నృసింహమూర్తిమై
యాదనుజవ్రజాంతకు ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 11.
- చ॥వేలుపుప్రోలునేలుట కివేలపులీల హిసంగ వామనుం
డై లఘురీతి నబ్బలిగృహంబునకేగి త్రిపాదమాత్రమీ
నేలవరించి యేఘునఁడు నేర్పదలిర్పఁగ మూఁడులోకముల్
హళిహరించె నాహరి ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 12.
- చ॥క్షీతిపతులం బరశ్వధముచే విధియంపుచుఁ దక్షిణీశ్వర
క్షతజ జలంబుచేతఁ బితృకర్తృమొనర్చి తనర్చె నెవ్వఁ డ
విష్వతఃరాత్రమాకరు నవేల విభా విజితప్రభాకరుఁ
హత నతపాపసంతతి ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 13
- చ॥వావిరి నేయవిక్రియుఁ డవక్రపరాక్రమ ధాముఁడై త్రిలో
క వివినాసలుం గలుషకృత్యు నశేష విశేష భస్మవి
ద్రావణ రావణుఁ సదమదంబానరింపుచు రామనామకుం
డై విలసిల్లె నాఘను ననంతసు నే శరణంబు సొందెదఁ ॥ 14
- చ॥అసురవిభీతి భంగురపరాత్తథరాస్థలినుద్ధరింప నే
చిగురుహపత్త్రిలోచనుఁడు పేమ మెదంబాదలంగ లాంగలో
న్నిశితకరాజుఁడౌచు యమరాట్స్వసృకర్షణ దర్శితోరు వీ

ర్యసహతుడయ్యె నయ్యజు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 15.

ఉ॥ హంస బకాఘ కంస నరకాది నృశంస వతంస వంశ వి
భ్వంసనమాచరింప యదువంశమునం జనియించెగృష్ణుడై
హంస నవచ్ఛవి ప్రవికచాజ్జరుచి ప్రచురాస్యుడెవ్వఁడా
హంస సముల్లసద్యశు ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 16.

ఉ॥ చండతరస్వరూపుడయి సర్వసుఖావహాసక్రియాంగనా
షండ కలిప్రభావ కలుష స్వమల శ్రమభర్తషండ పా
షండ విఖండనార్థము వెసం గొనునెవ్వఁడు కల్కిభావ మ
య్యండజరాజవాహను ననంతుని నే శరణంబు నొందెదన్ ॥ 17.

సీ॥ మత్స్యమై బ్రహ్మకామ్నాయంబులనొసంగి మార్తమై కుధరంబుఁగుదురుకొల్పి
భూదారరూపమై భూతలంబువహించి నృహరియై ప్రహ్లాదునెలమిఁగాచి
వామనాకారుడై వసుధయాచనచేసి భార్గవుడై భవావతులగల్పి
రామభద్రుండయి రావణాదులఁద్రుంచి బలభద్రుడై షోణిభద్రవణచి
బుధుడై యెల్ల భక్తులనుద్ధరించి । కల్కియై ఘోచ్చులజయింపఁగల్గునట్టి
శ్రీరమానేత నేవకశ్రీవిధాత । మంచదయచేత మనలరక్షించుఁగాత ॥ 18.

శ్రీకృష్ణవతారవ్రశంస.

శా॥ ఆ గోవైభవ పుష్ట దష్ట వహనాయాసంబునన్ గోవు గో
వై గోలోకముఁజెంది కుయ్యడఁగ శయ్యకరాముగా రోహిణి
స్త్రీ గర్భంబునఁబుట్టఁబంచి యటవై శ్రీరాజగోపాలుడై
పాగు కక్రియ చేవకీతసయ్యుడై పాదుర్భవించెన్ భువిన్ ॥ 19.

మ॥ దయతాజ్ఞక రమ భైష్టియై పొడమె రాధాసంజ్ఞయై పుట్టె రా
ధయు గోమాతలుగోవులైరి మునినేతల్ వేతలై రఘునుం
డయి జన్మించె హరిప్రియుండగునరుం డయ్యెసురలోరాజులై
నియమింపంబడినట్లుపుట్టి రిలలో నిర్ణీత కాలంబులన్ ॥ 20.

క॥ రామాకృతి గామాకృతి । గా, ము న్నేమునులుగాంచి కడుమోహితులై
కామాతురతంబూపిరి । యామునులే, గోపవనితలై పుట్టిరిలన్ ॥ 21.

మ॥ లలి మీసంబయి సోమకుందునిమె కోలంబై హిరణ్యాక్షుమున్
బాలియించెన్ నరసింహుడై యతనితమ్ముంగ్రుమ్మె గుణై బలిం
గలిచెన్ రామసమాఖ్యుడై నృప దశగ్రీవాదులంగూర్చె ని
క్కలికాదిన్ జనియించెగృష్ణుడయి తత్కంసాది హింసాదృతిన్ ॥ 22.

దేవకీవసుదేవుల కారాగృహప్రాప్తి.

సీ॥ అదితి దేవకియయ్యె నల కశ్యపబ్రహ్మ వసుదేవుండైపుట్టె వారు నూత్ను
దంపతులై యేగుతఱి గాలనేమియై క్రాలు కంసుండు తేరుచోలునప్పు
డశరీరవాణి యాయమ యెన్నిదవచూలుదెగటార్చు నిన్నన బెగడి భగిని
సెంపరా బతిమాలి యుదయించుశిశువులనిచ్చునట్లుగ మాటయిచ్చిన విని
మఱలవారలచోడైచ్చిమధురయందు । శృంఖలలచాన్చి చెఱసాలజేర్చె వారి
నిసువులనుడు నైఁగ్రమతనెన్నిదవశిశువు మాయగావునఁ జేయిజాఱిమాయమయ్యె
దేవకీపుత్రీషటక్పూర్వ వృత్తాంతము.

సీ॥ ఊర్ణామరీచుల కుదయించిరాఱురుసుతులు వారొకనాఁడు సుతయుఁబితయు
నగువాగజులు రమింపఁగఁజూచి నగుటచే నజుండు రక్కసులుగండని శపించి
కాలనేమికిఁబుట్టి ఘనతపఁమొనరింప వారికవధ్యత్వ వరమొసంగె
దనుమాని యజుఁగొల్పిరని కినిసి హిరణ్యకశిపుఁడు వాతాశగర్తమందు
నత్తమిలి దండ్రిచేఁజత్తురంతమీఁద । ననుచుశపియించెఁ గంసుఁడైయవతరించి
కాలనేమివధించెఁ దత్కాలబాల । షటక్మే దేవకీగర్భషటక్మమయ్యె॥ 24.
క॥ మునులారకీర్తిమంతుం । డనఁగ మఱియుభద్రసేనుఁడనఁగ సుషేణుం
డనఁగ సుదర్శనుఁడన ఋజుఁ । డన భద్రుఁడనఁగఁ గంసహతులార్చురొగ్గ॥

యోగమాయా ప్రశంస.

క॥ వాసిచెడిన కంసుని డు । రావసనలకురోసి వేటువాసి చని శుభా
వాస నభోవాసునికి సు । వాసినియై మాయ వింధ్యవాసిని యయ్యెక॥ 25.
బలరామ జన్మప్రశంస.

సీ॥ రోహిణి మద్విరయు రోచన యశ భద్ర బడబయు సుతనువు బాహ్లికసుత
లేఁడ్డు రిద్దురుకోసలేశ్వరపుత్రికల్ కాశల్య పౌరది కాశరాజ
కన్యవైశాఖి శ్శుగాలపుత్రిసునామ్ని దేవకసుతులు శ్రీదేవయు శ్రుత
దేవయు నుపదేవ దేవరక్షిత శాంతిదేవయు సహదేవ దేవకియును
వీరు వసుదేవు దేవులు వీరియందు । దేవకీగర్భముననున్న దివ్యపురుషు
నుంచెరోహిణి కడుపునయోగమాయాదానసంకర్షణుండయ్యెఁదద్దనుండు॥ 27.

శ్రీకృష్ణజాతకనిరూపణము.

సీ॥ ఏతద్యుగావ్యవహితమైన ద్వాపరాంతమున విశ్వావసునామవత్స
రమున శ్రావణమున రవిసింహముననున్న కృష్ణవక్షాష్టమి నిందుసుతుని
వారంబున నిశిధవరసమయంబున రోహిణీసహితపంధ్రుండు లగ్న

మగు వృషభంబున నర్థోదితుండుగా మాంది కర్కటకంబునందువెలయ
శనియుశుక్రండుతులన గన్యనుబుధుండు|వృశ్చికంబునరాములు విబుధగురుండు
మీనమున సక్రమునమహీసూనుండండ | దేవదేవునిదేవకీదేవిగనియె|| 28.

క|| కష్టమగు స్పష్టముగ నీ | కష్టమగర్భమునగంసయనుమినుమిన్కే-
దృష్టాంతమయ్యెంగృష్టుం | డష్టముండవతారపురుషులందని మనకుకా || 29.

నిజరూపప్రదర్శనాది ప్రశంస.

మ|| హరి గర్భంబుననుండంగా నలినగర్భాద్యాదితేయుల్మునీ
శ్వరులుకా నిర్భరభక్తిచేబొగడిరావై దల్లికిందండ్రితె
వ్వరికిం బూపనిరూప మబ్బరముదోపంజూపి పాపై తదా
తురతంబాపి విధేయముందెలిపి తోడ్చి నర్భకుండై తగకా || 30.

భగవదాజ్ఞాచరణము.

మ|| తన యాజ్ఞా వసుదేవుడర్క-తనయం దాటించి నందాంగనా
తనయం యైకొని యందుదత్తనయుంగా దన్నుంచగా బంచి వీ
తనయుండై తనయున్నతిం గనమి విధ్వంసార్థుండొ గంసుచే
తనయత్నంబున జిక్కకుండ హరిదాదప్పించె మాయాసుతకా || 31.

కంసప్రతినారదోపదేశము.

మ|| ఇఖిపింఛవ్యజనంబు శక్రధనువైచెన్నార వాతాహతికా
ముఖరంబైన వివంచి మించుటులుమైమోయికా జడల్మించులై
యఖిలాశ్చర్య కరంబుగా మెలయ దీవ్యన్నారదవ్యక్తి స
మ్ముఖి మందప్పటికప్పుడుట్టి పడియెకా మోదాశ్రువుల్ వృష్టిగాకా || 32.

మ|| ననలైసూక్తులు పాద్యమై ప్రవహదానందాశ్రుసంపత్తిసాం
పానరకా శ్రీమధురేశుచేనపుడు ప్రత్యుత్థాన సాష్టాంగ వం
దనపూర్వంబుగ సత్కరింపబడి తద్దత్తాసనాసీనుండై
జనితానుగ్రహుండొచుదత్ప్రియ చికిర్షందల్పి తానేగనకా || 33.

కంసపార్థన.

మ|| వసుదేవుకా విడిపించి రాంబనిచి బావా! దైవరూగంబునకా
నిసువుల్ గట్టిరి నెట్టపంటగ వృథా నేనమ్మితకా నానుడికా
విసువంబాడియె నానుడికా విసుచు రీవికా దేవకీదేవితో
డ సుఖంబుండుమటంచు గంసుడనై వ్రీడానయ్యుండై మ్రొక్కుచుకా || 34.

కంసదుర్జయము.

ఉ॥ నారదసూక్తి కుల్కిపడి నాడు మొదల్గాని పోతపాతన
 ఘోరుల పూతనాదులని కోరి నృశంసుడు కంసుడంపగా
 వారలు దన్నుగాంచుటకు వచ్చిరి వచ్చిరి తన్నుగాంచుటకా
 వారికిజిక్కునెట్లు తనవారికిజిక్కులం బాపబాపడై॥ 35.

పూతనాసంహారము.

క॥ ఆపోవంగసుండనివగ | వాపోవంగజన్నుగుడువవచ్చిన ననువులే
 వే పోవంగ నెగించిలిచి | పోపో వగలేలయనుచు బూతన నడచెన్ ॥ 36.

పూతనా పూర్వవృత్తాంతము.

క॥ పూతనయులార పూతన | నూతనగాదు మును వామనునిదనయునిగా
 నీతనిగోరిన బలి సుత | యీతనువున నిట్లులై తరించె వరమునన్ ॥ 37.

శకటాసురభంజనము.

క॥ అకటా వికటాకృతియై | నికటాగతుడై తనుంగొనిచనంగను నా
 శకటాసురుం దెగటార్చెను | బ్రకటార్థకుడై హరిం దరంబె నుతింపన్ ॥

తృణావర్తునికథ.

మ॥ ధునిగ్రీడాదరుడై త్రపా విధురుడై దుర్వాసు దుర్వార శా
 ప నిమిత్తంబున బాండ్యరాజసురతాపాప్తిం దృణావర్తుడై
 పెనుగాడ్చెతను మింటికింగొనిచనన్ వ్రేగొచువ్రేలాడి యా
 చెనటింగ్రిందికిడించి కృష్ణుడు వధించెన్ వాడు ముక్తింగనెన్ ॥ 39.

వసుదేవరహస్యాగమనము.

మ॥ వసుదేవుండు రహిన్ రహస్యముగ వ్రేవల్లెంగనంబోయి సం
 ద సమక్షంబున మందలోనిలిచి కృష్ణప్రేక్షణప్రీతుడై
 పసులున్ మీరును దూరదేశమున కీవైచోయి కంసార్చి లే
 క సుఖంబుండుండటంచు దెప్పి చనియెం గాలానుపూలంబుగాన్ ॥ 40.

గర్భాగమనము.

మహాప్రథమ॥ వసుదేవప్రేరితుడై వ్రజమునకువెసన్ వచ్చిగర్భుండు తత్వో
 క్తసమాచారంబులెల్లం గ్రమతఁదెలిపి యేకాంతమందాయశోదా
 భ్యుపసీదంబు లేనంగా గతభవమునవేడ్కం భరాద్రోబులై వి
 ఙ్ఞానమీక్షంగోరశ్రీకృష్ణునిగనంగలిగెన్ సూర్యమాలింపుడింకన్ ॥

నానుకరణాదిప్రశంస.

గీ॥ రాధ మూలప్రకృతి కృష్ణఁడీధరా భ । రం బుడుప నుప్పతిల్లిన బ్రహ్మచరుగున
టంచుఁదద్భావచర్య నూచించి నామ । కరణమైనరించి హరి నెంచి గర్వఁడనె॥ 42

బాలక్రీడాప్రశంస.

కా॥ బాలక్రోడములెక్కి చొక్కు నెపుడుం బాలియటటంచుం బ్రనూ
మూలక్రోడము వీడఁడెన్నడును రూపుంజూపు నింటిటం ద
ద్బాల క్రీడలఁ జూడ నెన్నఁగలరే ప్రస్సారసంసార జం
బాల క్రీడలజూడఁ గ్రుమతరెడు నసాతృప్త కుక్షింభరుల్ ॥ 43

ఉల్బుఖలబంధనము.

కా॥ ప్రేతల్ వ్రాతములై యశోద వినఁగాఁ గృష్ణుండు గావించు బల్
సేతల్ నేతులుద్రిప్పి కొంచు బలుకంజిట్టాడుఁ దన్నట్టరా
మాతల్ మాతరుణీవిభుండు గెలిపింపంజక్కఁగాఁ జక్కఁగాఁ
బ్రీతిం బ్రాతిగ రోటఁగట్టు దిగదార్చెన్ మద్దులందగ్గయున్ ॥ 44

చ॥ నయమున నెంతచెప్పిన గుణంబు గనంబడకుండె నింత ని
ర్భయు గుణహీనుఁ గాన మపురా గుణవంతునొనర్తునంచుఁ ద
ల్లి యొకగుణంబుచాలమి బలేయని యెన్నిగుణంబు లంటఁ గ
ట్టియు నవి చాలమిన్ వినువ సింభకుఁ డంబకుఁ జిక్కెనొక్కటన్ ॥ 45

అర్జునద్రుమభంజనము.

క॥ మద్దుల కృష్ణఁడు ధృష్ణఁడు । మద్దిలవలెనున్నరోలు మధ్య మెనయరా
మిద్దెలకడ మొద్దులవలె । మద్దులువడఁగంచుఁ దల్లిమడిఁదల్లడిలెన్ ॥ 46

నలకూబరమణిగ్రీవశాపవిమోచనము.

కా॥ కేశీచ్ఛక్ నలకూబరుండును మణిగ్రీవుండు గ్రావాటవిన్
ప్రీతాభగ్నులు నగ్నులై సురమునిన్ పీక్షించి తచ్చాప రూ
పాలాపంబుల మద్దులై యపుడు కృష్ణాకృష్ణులై గిట్టి యా
లీలాబాలకు నాజ్ఞఁగొంచుఁ జనిరోలిన్ దివ్యరూపంబులన్ ॥ 47

నవనీతభక్షణకారణము.

కా॥ చోరుండై ప్రలియింటవెన్నఁది నెఁ గృష్ణుం డేటికోయందు రీ
సారస్యంబు వినుం డలభ్యఫలదీక్షన్ భావ్యనర్థప్రతీ
కారంబాదిన చేయుటర్హమనుదీక్షన్ భావిదాహర్ష్యులన్
క్షీరంబుంగొనుభంగి మ్రొంగ నుభయక్షేమాగ్ధమస్తేతగెన్ ॥ 48

విశ్వరూపప్రదర్శనప్రశంస.

ఉ॥ పక్షములేదు గృష్ణునకు భక్తశరణ్యుండు జాతమాత్రుండై

హుతులు గానలేని నిజరూపముఁజూపెను గన్నతల్లికిఁ
రక్షణ లక్షణ శ్రమధురంధరతం బరికించిమాపె మృ
ద్భక్షణ బృంభణ క్రియలఁబాలకమాతకు విశ్వరూపమున్ ॥

49

బృందావనప్రవేశము.

క॥ నందనులకగు నుపద్రవ । ముందలఁచి భయం బమందముగ చుందలతో
నందాదులు బృందావన । ముందాదులతోడనేగి ముదమొందుతటిన్ ॥

50

పురనిర్మాణప్రశంస.

సీ॥ నందనందనుఁడు వారందఱువినుచుండ నిందు నుందరదేవమందిరములు
గలవని దేవతాకరుణచేఁగాని కన్నడ వివ్వనాధిదేవతను గొల్వఁ
డన వారు చండికనర్పించి నిదురింప విభుతలంపు నెఱింగి విశ్వకర్త
యత్తులు పదిలక్ష లాతలశిష్యులుమాఁడు కోట్లఁదానును రిత్తికోట్లుదెచ్చి
పంచయోజనపరిమిత పట్టణంబు । సపరికరముగనిర్మించిచనిన వెనుక
మేలుకని చూచి కృష్ణుని మెచ్చివారు । దమకుండగునిండ్లలాదిగి తనిసిరపుడు ॥ 51

బృందావనప్రశంస.

సీ॥ నందంద్రకలహంబునందు ముక్కంటి మిక్కిలికంటిమంట మున్నీచ్చుతినుతి
నంబుధిదరిఁజేర్చ నది జలంధరుండయి బృందనుబెండ్లాడి యింద్రుగెలిచి
నురమునిపెరిరేచ గిరిజకైయానింప హరునకాతనికిఁ బోరాటమయ్యె
హరిసిద్ధుడై బృందదరికేగి గోష్ఠిలోఁ దత్పృష్టుడై జలంధర కబంధ
మాసతికేఁజూపి బ్రలికింపుండనఁగనందుఁ । జొచ్చిక్రిడించె బృందయాచాప్యఁదెలిసి
యలిగిసాదఁజొచ్చె హరియందుఁదులసిసాఁటె । నాటిబృందావనంబెబృందావనంబు ॥

సీ॥ మునురాధికాశాపమున నుదాముఁడు శంఖచూడుడై ధర్మధ్వజానినుతయగు
తులసియుఁదానుఁ జతుర్ముఖుపంపున దంపతులయి నుభయింపుచునొక
మన్వంతరంచేతె మహిమప్పు డమరులు స్వాధికారభ్రష్టులగుట కలిగి
హరుఁడుబోరాడరా హరివిప్రుడై స్వదత్తకవచ మాదనుజు నడిగి
తోడిగి శంఖచూడుండయి తులసి నెనయి । శంఖచూడుని హరుఁడొంచె శౌరితులసి
దుర్జయముల సారగ్రావ తులనులైరి । తద్వనంబయ్యెనివుడు బృందావనంబు ॥ 53

సీ॥ శ్రీదారభక్తుడై శేదారన్యపతి భూదారులయందు నుదారుఁడనుచు
బహుయజ్ఞములొనర్చి భగవదర్పితములుచేసి జైగీషవ్య శిష్యుండగుచు
ఘోరతపమొనర్చి గోలోకమెనసెఁ దద్విభుపేరఁగేదార తీర్థమయ్యె
నందు వ్రుందినవారి కలపడుమోక్షమాతని పుత్రి) బృందయుఁ దపమొనర్చి

హరివివరునిగ వరియించి యతనితోడ | లాలయగుచుఁగ్రీడించి గోలొక మెనసి
రాధతోఁదుల్యయై యుండె రమణకరుణ | దస్తపోవసమయ్యె బృందావనంబు || 54
కా॥ రాధా మోడక నామధ్యగతమై రాజిల్లు బృందాఖ్య త
ద్రాధా కృష్ణవిహారయోగ్య వసమే తానయ్యె బృందావనం
బాధన్యుల్ ధర నుప్పతిల్ల నదియుం బ్రాదుర్భవించెకా వినుం డీ
ధాత్రింబ్రతికల్పచుందు నిదియే బృందావనంబై తగెకా || 55

వత్సాసురసంహారము.

క॥ వత్సామరుఁడొకతఱిగో | వత్సాకారమునఁదన్న వచ్చినఁ గని శ్రీ
వత్సాంకుడతనినైదవ | వత్సరమున ప్రచ్చె గోపవత్సలుఁడుగుచుకా || 56

బకాసురభంజనము.

గీ॥ మాధవునిఁ బ్రధానమల్లనిబర్హణ | న్యాయ మెఱింగిమ్రుంగె నతఁడుపాంగె
నోర్వజాల మమిసె నుమిసిన హరి బకా | నురునిఁజేల్చి కూల్చె నురలు పొగడ || 57
అఘాసురసంహారణము.

గీ॥ పేరుసార్థకముగఁ బెనుపాఁచ రూపుని | మ్రుంగెగోపకులను గృష్ణు నఘుఁడు
పాపహరికారి యూఁపిరి కడ్డమై | తునును వాని తేజమెనసె హరిని || 58

శ్రీరాధాకల్యాణము.

సీ॥ నందుఁడానందంబున సనందనుండయి మందఁడాయఁగఁబోయి యందమంద
కందబృందంబు మిన్నంది గోబృందంబునెదర వల్లచుల్లెల్లబెదర నులుమ
నురమునఁ గృష్ణుఁజేర్చిరి రక్షసిక్కించునెడ రాధ రా మెచ్చి కృష్ణునిచ్చి
గగ్గోక్తిఁగని రాధికకుమ్రమొక్కై తద్దత్తవరుఁడయ్యె రాధయువరునిఁగూడి
చనుచు సుంకల్పజనిత రాసగ్ధలమునఁ | దనునిజస్థితిఁ విలఁచునంత విధివచ్చి
యుభయులకుమ్రమొక్కై కూతుడుఁడొజ్జయునుఁగ | రాధనవ్వుడు పెండ్లాడెమాధ
(వుడు || 59

రాధావతారకారణప్రశంస.

సీ॥ పితృకన్యలు కళావతి రత్నమాల మేనకయు నాఁ గలరు మేనకహిమాద్రీ
సలియ్యెయునునుగాంచె జనకరాట్పుత్నియై రామవత్సనిగాంచె రత్నమాల
మనుకులేంద్రుని నుచంద్రునిఁ గళావతిఁ బెండ్లియై మాధవాంశజా సతనిఁగూడి
వేయేండ్లుఁగ్రీడించె విధిఁగొల్చియతఁడు ముక్తినిగోరసహము కై కనుమఱిగొనె
నతఁడు పృథుభానుఁడుగఁ గళావతిగఁదాను | బాడకు గోలొకమున రాధమును నుదామ
కావమున వారికుదయించె సరవివారుఁ | దన్నఁగని విముక్తులగుదుఁ గృష్ణునివరించె || 60

సీ॥ కృష్ణుండు విరజయుఁ గ్రీడించుటరసి నెచ్చెలు లెచ్చరిప నొచ్చి కనవచ్చు
రాధ నుదాముఁడురాసీమి నదలించుటెఱింగి శ్రీకృష్ణుండదృశ్యుండయ్యె
నదియయ్యెవిరజ యంతయుఁ గాంచిచ నెరాధ యేటిబోటినొసర్చి కృష్ణుండెనయ
నుతులనేడ్చురఁగాంచి పతిరాధనొంద నందనులబ్ధులగునట్లునది శపించె
మనుజుఁడెత్తు గమత లెమత పొమతయచుఁ గృష్ణు | ననిచియు నుదాము ననుర
(గమతనియెరాధ
కామినివిగమతయచు రాధికనుశపించి శంఖచూడుఁ డతండుయ్యెఱానమహిమ ॥ 61

పర్యుష్టితాన్నభక్షణము.

సీ॥ పిధుపరివేషంబు విధమునగోపబల్ విధుఁబరివేష్టించి వివిధ పిధుల
గారవింపుచుఁగోరి కోరిగింపుచుఁజల్లు లారగింపుచునుండు శౌరిలేచి
క్రేపు లేపాలమున మేపులకే గెనో కనిపత్తుఁ దినుచుండుండనుచుఁ జనుచు
వానిఁగానకవచ్చి వారిఁగానకమెచ్చి వారిజాసనుమాయ వమతనేయ
నిన్నిరూపులు దానయ్యెయింటనింట | గుట్టుఁజైఁబెట్టకొక్కయేఁ డిట్టుండపఁ
గడపట భూంపడుచునల్వవఁడకి కొల్వ | నగుచుమెప్పించి యెప్పటి పగిదినుండ ॥ 62

ఉ॥ నచ్చితె నెచ్చెలీయనుచు వత్సలు వత్సలఁగాంచి వచ్చుటకొ
మెచ్చుచునున్న యన్నములు మెక్కుచు నిక్కుచు నిండ్లకేగి త
ముతచ్చతరాహిమింగ నిశఁ డున్నతుండై బ్రతికించెనంచుఁ దా
మచ్చు ముచ్చటింపఁ గరమచ్చెరువై హరిమచ్చి రందలుకొ ॥

63

ధేనుకాసురసంహారము.

సీ॥ చలుగండములు దప్పెఁ బొగండదశయొప్పె నని యుత్సవమొనర్ప నారగించి
గోపాలకులఁగూడి గోగణంబులతోడఁ జని యాటలాడుచు వనటఁగూరి
తాళివనముఁజేరి తత్ఫలంబులుగోరి యొకచెట్టు బిట్టాఁప నున్నచెట్టు
లాండ్లాంటితోఁదాకి పడులు జలజల రాలుచప్పడువిని రాసభమం
తన్నరా ధేనుకాసురుఁడటిమిపట్టి | తెట్టి గిరగిరఁజుట్టి యాతాటిచెట్టు
విరిగిపడునట్లు విసరిచంపించె శౌరి | హలికిఁదాలాంకనామంబు గలుగునట్లు ॥ 64

కాళియమర్దనము.

సీ॥ జను లహిభీతులై మును నెలనెలకు భక్ష్యములు భోజ్యములు పృథ్వుముల క్రింద
నిడ సర్పములువానినెల్ల నిజాంతకుండగు భగవతికిడ నవిహరించి
గరుడభయంబునఁ గాళియుండరుదెంచి సౌభరిమత్స్య హింసకు సహింప
కురగాంతకుండు రాకుండకాసించిన యమునాహదంబున నడఁగియుండ
తద్విష విమిశ్రతోయంబుఁద్రావిపడిన | గోపగోపాళిబ్రతికించి యా పిసాళి
నడఁగఁద్రోక్కియఁదత్సతీప్రార్థనమున | విడిచెఁగృష్ణుండు రక్షగానడుగుఁబెట్టి ॥ 65

దవానలభక్షణము.

ఉ॥ కాళియసర్పముకొవిడిచి కంజదళాక్షుండు నిర్గమింప గో
పాలురు నందముఖులును బండుగులుం గడుసంతసించి రా
పై లలిం గాటుచిచ్చు బాదువంగ ననంతుండు గ్రోలిలీలమైఁ
గేళి నెపంబునం దునిమెం గృష్ణుండు గాడ్చుబలెంబ్రలంబునిక॥

66

మ॥ నిలువుండీరనుంజొచ్చెజిచ్చుననులకా నిండారంగా నైగలం
బిలువుండీరమరం గనుంగొనకుం డీపీడందొలంగించుమీ
చెలువుండీఱము గానుభంతమని యూచిచ్చుకావడిఁ మ్రింగి తా
నలభాండీరముఁజేర్చెవారి హరి కహ్వక్షిప్త డిండీరముక
దళడిండీరము, కాననాభికి మధూద్యద్గండ పెండారముక॥

67

గోపీవస్త్రాపహరణము.

సీ॥ పల్లెవల్లపులుల్లసిల్లి నల్లనిగొల్లపిల్ల పిల్లనగ్రోవి పెదవిఁబొదవి
మెల్లమెల్లననూఁది యల్లిబిల్లిగనూదిగోళ్లప్రేళ్లను బాఁచుకొలిపి మెలపి
త్రుల్లిమ్రొల్లిగురింపఁ జల్లచల్లంగరాగమల్లనల్లనఁ బాడుననుచుఁజనుచుఁ
దల్లిపిల్లనుఁబిల్లితల్లిన్లాల్లకవిని గొల్లతల్లిలి మరుల్కొనుచు ననుచు
నుల్లమునఁబొల్చినదినిల్చి ముల్లెల్లాల్చి మెల్లముగఁబెట్టి నీరాడఁగొల్లఁగొట్టి
యల్లసములాడి మెఱచి సిగ్గెల్లఁజెఱచి పల్లవుండయ్యెరాధికావల్లభుండు॥

68

విప్రవనితాశాపవిమోచనము.

మ॥ పనులంగామచు నాకటంబడలు గోపశ్రేణినంపించి ధా
త్రెనురుల్పాండన వారియాండ్రకడఁ గోరింపకా సతుభక్త్య భో
జ్యసమేతంబుగ వచ్చియిచ్చిరని మోక్షుంబిచ్చితచ్చాయల
వ్వసుధాదిత్యులచేరఁబుడె హరి తత్వాగ్నిగ్దసతాపజ్ఞుండై॥

69

విప్రవనితాశాపకారణము.

మ॥ ఇదియెట్లన్న నెఱుంగుఁదాంగిరసు లగ్నీచ్చకొవిమర్శింపకీ
ముదితల్ మోహితలైరటన్న భ్రమచే మున్నగ్రకాపంబాసం
గి కయన్నిక్కమెఱింగికృష్ణకృప ముక్తిగంచిమీచాయలకా
నుదతీర్థంబువహించి మమెతనయుండంచుంబల్క పీరైరిటుల్॥

70

గోవర్ధనోద్ధరణము.

సీ॥ ఏఁకేటంబచరించునిద్రయాగముమాన్వి నైలేంద్రయాగనిశ్చయమొనర్చి
గోవులమను భూమిదేవులమను దీనదేవులమను ద్విపిజేయఁబనిచి

గిరిరూపధారియైకృష్ణుడు నందాదులొసంగినవరదపాయసములెల్లఁ
దానారగింపఁబఱుతముననిండ్రుడు సప్తవాసరంబులు తాళ్లవానగురియ
గోవులను గోపికలనెల్లగోపకులను । గావ గోవర్ధనంబైతికదలకుండ
గొడుగుగాఁబట్టుటరసి శత్రుఁడువేడఁనతనిరక్షించె సప్తమహాయనమున॥ 71

ఇంద్రప్రార్థనాంగీకారము.

మ॥ వెరఁగైయింద్రుడుచిక్కిఁమొక్కి సుతుడౌవివ్వచ్చువై వత్సల
త్వ రము బాయకప్రాపుమంచుఁబలుకం బ్రాణంబులప్పొండవుల్
ధరయేలింతునువారిచే రణములొ ధాత్రీభరంబెల్లఁ దీ
ర్తు రహిం గంసముఖాదులందునిమి తోడ్తోనంచు గృష్ణుండ నెఱా॥ 72

సర్వలోకప్రదర్శనాదిప్రశంస.

చ॥ న్రతమొసరింప నందుడొకవాసరిమందసుర్వార్థవేశనా
ప్లుతుఁడగుచుండఁగా వరుణలోకము జేర్చిరితద్భటుల్ మహా
ద్భుతముగఁగృష్ణుఁడేగి పితఁదోడ్కొనిరా వెఱగంజిరంద ర
చ్యుతుఁడును సర్వలోకములఁ జూపెఁ దదర్శనసార్థకంబుగఁ॥ 73

సాయంకాలాద్యభివర్ణనము.

ఉ॥ అంత దినాంతమయ్యె హరిదంతరదంతురకాంతిశాఖి కా
ఖాంతర నంతరాయతేనిజాయతీ నాపతనాతేనూద్యమా
ద్భ్రాంతశకుంతమంతికదురంత వియోగభయాగతిక్షత
స్వాంతేనితాంతితాంతమదనాకలనాకుల కోకకాంతమై॥ 74

* మ॥ అపరాధీభవిభుండురాకతటి ఛాయానక్రసంగ్రస్తదే
హపరాధుండగుచుకొనిరావయతుడౌటాలించి మేలించి కా
లపయోజాతుండులీలఁదద్విహముదూలక నూర్వచక్రంబువై
చి పడంగొట్టంగఁజెముతర క్తమనమించెకా సాంధ్యరాగంబొగక॥ 75

క॥ ఇనశశులియమొగములు యొంఁచుమగ లలిగరిణి కిరణజాలమువాత్రై
తనరెడుదోదసిమదైల యున్నదగె ఖగరుతముగొనుకువదిగాదుగదా॥ 76

చంద్రోదయవర్ణనము.

క॥ ఉదయాచలవలీతికా । భృదితసముఖభోగిభోగమోయనఁ జంద్రుం
డు దశఛంద్రేశ్వరకముమృదురుచియగు కృష్ణపాదమేకాదుగదా॥ 77

* పద్యాంతరము॥క॥అవరిగిరికరితనువనాతెపమకరిగ్రహించుపైఱిఁగితితియను హరియుం
దపన మదర్శనమునఁద । ద్రిపుం గ్రునుతఁగఁ గ్రముత నెత్తుచే సంజగదా॥

క॥ చదల నెడు జమునమడుపునఁ | చాదల సమయ కాళియా హింసోగళకమ
ట్లుదితశశిబింబనుల రెం | దదంకము యదూద్యహునిపదము గాదుగదా॥ 78

క॥ మిన్ననియెడిమున్నీటణ్ | భిన్నంబగుశక్తికి రణింబెంపెసలాచణ్
వెన్నెలదొర తొంకలుస | మున్నెలెఁబడినముత్యములాగావుగదా॥ 79

సీ॥ అలశరద్రాత్రియందలరుచుఁ గృష్ణండుమురిళి వాయించుగాముదితలెల్లఁ
దమపసుల్విడిచి తత్సన్నిధికోగిరి రారానిసతులుతత్ప్రవణచిత్త
త్రైముక్తిగనిరున్నయన్నమిన్నలంగని వెన్నుఁడెన్నెన్నియోవిధులుదెప్పి
పామతన్నబోకున్న మురిసికన్నడకున్న వెదకియుంగనలేకవిసికి కొసకు
తనత్రయతఁగాంచిజనాత్రితచ్ఛరితలు | దామయెసరించి మధుంగీతములఁబాడ
దమగలిఁగితోచి బ్రతిమాలిదానవారి | బానువారిరాసక్రీడఁదనిసి తనిపె॥ 80

సరోవరవర్ణనము.

చ॥ పరిపరి కేళకూళియను పల్లెరమం దరమోడుతమిత్రీ
ల్పరిణలఁగ్రముత్రుమెతన కొలముత్రలపేరిటి వేల్పుతాలఁ గొ
ల్పరిహివహించి గట్టుపయిఁజుట్టుముట్టిసమాకు లాసిలుకొ
విరులునుబువ్వుఁడేనియలు వెండియుంబండులురాల్పుమెండుగళ॥ 81

ఉ॥ తముత్రల గుంపునందలి రుతముత్రలపెంపున శీతవాతపో
తముత్రల పంపున నత్రుపుతముత్రలనింపు ననంగునంపమొ
త్తముత్రల సొంపున స్పృహగతముత్రలముంపున నీదు హంసజా
తముత్రల తెంపునఁ బలుకతముత్రలనింపు నయిఁచుఁజూడ్కికొ॥ 82

సీ॥ జగినాఁచుదీగలు చిగురుదర్శలుగాఁగ నలిసనాళములింధనములుగాఁగ
పుల్లరక్తాంబుజంబులు నివుకలుగాఁగ ఘనకేసరంబు లక్షతలుగాఁగ
మధుగిసపూరంబుమధురాజ్యధారగా మధుకిరరాజి ధూమంబుగాఁగఁ
దీరభూజములు ఋత్విగ్దనంబులుగాఁగఁ దృగధ్వనులు మఁత్రములుగాఁగఁ
దమిత్ర మొగ్గులుబలుయూపదాదువులుగ | మనత్రాధ్వరిగావించుమానినీజ
నాతిమానాశ్వమేధమహాధ్వరంపు | నెలవసుతలంపు నింపు నక్కొలనిసొంపు॥ 83

క॥ క్రమమత్యేకారతచేఖో | ద్రమసంకుల కంకణోర్ధితకాక్రీకరమై
కమలాకరమాయనఁద | త్కమలాకరమొప్పు విమలకమలాకరమై॥ 84

చ॥ భువనఘరీణతానుతనభోగసుతస్థితీయై కవీద్యశ
బ్రవిష్యతిసౌవ్యవాకలనభాసిలి దృక్స్పృతిభావభావ్యమై
సువిశదమై ర సాతలముఖోభిః జేయుచుఁబడతలొచనా
నవరతశయ్యనా నది యనంతవిలాసముఁజూపు నెంతయున్॥ 85

క్ష॥ శమ్యక్ప్రసాదవత్సరసభావమున ఘనమధుపాట నాకలనవలనఁ
బ్రబలగాంభీర్యధారంధర్యసంగతి మహనీయభువనసంభరణగరిమ
మత్స్యకూరాత్రదిసంభవ హేతుకక్షితిఁ గువలయవిలసనామంతమహిమ
సంతాపమునడంచుచల్లఁదనంబున నాశ్రితసులభమై యమృతమిడుట
దౌత్యమువహించియు నుదంచితద్విరేభః శబ్దలక్షితద్యదమితాబ్జసముదయాస్ప
దత్వగౌరవమున మీటుదానవారి । మానసము నేమనఁగవచ్చు దానిసాబగు॥ 86

చ॥ ఆరుణకరోత్కరాదుణ సుమాంచల చంచల చంచరీక సం
చరణసమంచితామ్రతరు సంచయముల్ జలబింబితంబులై
పరఁగుఁదీయతీరమున వహ్నికేఁగఁటి ముపర్యధోముఖ
స్ఫురిణము నేఁటికిందచుచు జూపరులబ్బురమందిమాడ్కన్॥ 87

ఉ॥ మీఁదుగఁబాదముల్ వఱపి మేదిని నాదలలూఁచి మాధవై
కొదయ సాదరాత్మక వనోదరమందు జపించువారిగా
నాదరిసున్న యున్నతనురాగములం గమనాకరప్రస
న్నోదకమందుఁజూచి చెలియొక్కతెఱ్ఱొక్కగ నవ్వెరందలున్॥ 88

జలక్రీడాదిప్రశంస.

క॥ రాసక్రీడలఁజేడెలందనిపి యా రాజీవనేత్రులడు పే
రాసకవారివిహారముల్ సలిపి నిర్యచ్ఛందికాసాంద్రధా
రాసంపాతసుశీతస్నైకతములక రాజాస్యలంగూడి యా
రాసంభోగమొనర్చె నస్థలితుండై ప్రత్యేకరూపంబులన్॥ 89

గోపీసంతయవిచ్ఛేదము.

క్ష॥ తత్త్వజ్ఞులస్థలితబ్రహ్మచారిగా నిచ్చకంబాడుదు రింతెకాని
యిందటితోఁగృష్ణుఁడెట్లురమింపుచు నస్థలితుండెట్లుకానటంచు
నగుమగువలకై నమిత్రికపుట్టుట కొకరేయిదుర్వాచుఁడుగ్రుఁడగుచు
నాకొంటినన్నముల్ దేకున్నశపియిగుతునని యమునాపారమందుమెఱయ
యమునదాఁటి రాఁగ నసమర్థలైవారు । పన్నినట్లుచేసి యన్నములిడి
కృష్ణుఁడస్థలితుఁడు ఋషిశశ్వదుపవాసి । యనుచునమిత్రివేడుకొవిరివారి॥ 90

గంధర్వ శాపవిమోచనము.

మ॥ నగమున్నాంగిరసుల్ గురూపులని గంధర్వుండు వారల్ శపిం
పగఁజూపైయిటునందు మ్రింగె హరియొంపఁదొంటి రూపంబుతో
గగనంబంటి నుదర్శయండను భవత్కారుణ్య సంపత్తిచే
దెగె మచ్చాపనుటంచు మ్రొక్కిచనియెన్ దేదీప్యమానాకృతిన్ ॥

91

శంఖచూడచూడామణి హరణము.

చ॥ కొనకొని శంఖచూడుడను గుహ్యతఁ డొక్కఁడెలాసవేశన
ల్లనచని వల్లవీజనములంగొని పాజఁగ శౌరి నీతితో
పెనుచని చీరి వారి విడిపించుచు వనివనించి తనకృణిం
గొని చనుదెంచి యిచ్చెనిట గోపికలంగని కాచునీరికిన్ ॥

92

కపిద్ధాసుర (కాలకవికుల) సంహారము.

సీ॥ బలియన్నయగు కాలకవియనురక్కసి వెక్కసముగనిక్కి వెలఁగయగుచు
వెలిఁగె నబ్బలియుని బలగముకంటకతరువులై పెరివె నాతనిసహస్ర
సుతపతులగు సప్తసుతులు గోమూర్తులై ఘటతుల్య తత్ఫలచ్ఛటలఁదెనుచు
బలిసేరిందఁజున్న కష్టల్పవిషవాతంబు లాభీర గోనివహర్తిజేయ
శంభుఁగొల్చి తప్రేషితశంఖకర్ణ భ్రూతభరివశ విధివాక్యముల నెఱింగి
సీంతోశౌరిచనివారిఁ జీల్చికొల్చి మనిచెగోగోపకుల నిరామయులఁజేసి ॥

93

వృషభాసుర సంహారము.

మ॥ వృషభంబాచు నరివ్వనేమియను దైత్యేంద్రుండు దీండ్రుచి గో
వృషముల్ గొందలచుంద మందపయఁబర్వం బర్వం బక్యేంద్రుండు
నిశ్చింతధ్వాంతమునట్లడంచె నపుడానీరేజ నేత్రుండు త
ద్విషమాకార విషణిమూర్షి యదియే దివ్యాస్త్రమై తోడ్పడన్ ॥

94

కేశి సంహారము.

క॥ కైశవమునఁగేశవుండ । క్లేశంబున నీసడించి కేశియనెడు నా
కేశవిరోధినడఁచిలో । కేశవినుతిఁగాంచె వశమయిది శిశువులకున్ ॥

95

కేశి ప్రలంబ వత్స బకాసురుల పూర్వవృత్తాంతము.

సీ॥ గంధమాదనమున గంధవాహఃఖ్య గంధర్వతపస్వికి నందనులయి
తగు నుదర్శన నుహూత్ర నుదేవులును నుపాద్యుఁడను దుర్వాస శిష్యులయి
యొగబలమున రాభేశపార్వతులై పదతిపూజనిత్య ప్రతంబుగఁ దదర్శ
ముమకొలసికెఁబోయి కమలముల్ గోఱుచు శివపద్మలైతమచెల్లఁదెల్పె
భీత్రసరసికిమున్నన్న శివునియాన । దన్నదని కృష్ణుడైవారితలఁపుఁదీర్చి
శివుండు విడువంగవారకేశి ప్రలంబ । వత్సబక దైత్యులై ముక్తి బడసీరివుడు ॥ 96

వ్యోమాసుర సంహారము.

మ॥ ఇటులశ్వంబగుకేశినొంచి యటుపైగృష్ణుడుగోపాలిహో
నటవిండాఁగిలిమ్మాతలాడునెడ వ్యోమాభ్యాసురుండర్థకుం
డటులై యాటమివణ్ గభీరగుహలో నాభీయలదాప న
క్కుటిలుం ద్రుంచి గుహగతార్థకుల దోడ్పొందుఁజనెన్ మందకున్ ॥ 97

మాతులాహ్వనము.

సీ॥ విసుడు నారదుడు కంసునకుఁ గృష్ణప్రశంసయునుఁ గృష్ణనకుఁగంస ప్రశంస
యును చెప్పవినకంసుఁ డుగ్రుండై పనుదేవు నఱకరా వారించె నారదుండు
పిమటట నక్రూరుఁబిలిచి పిమటటలచందములెల్లఁచెల్పి బృహదావనమున
కిప్పుడసేవే యప్పునంబులఁగొని రామకృష్ణుల ధనుర్యాగమునకుఁ
దోడుకొనిరమతన సతండు గూడదనుచు! నెంతచెప్పిన వినకున్న నీశ్వరాజ్ఞఁ
ద్రోయరాదనియెఱిగి యక్రూరుఁడరిగి! రమతనఁగఁబోయి రాచరిత్రముల విసుడు

దివ్యరూప ప్రదర్శనము.

మ॥ యమునం దాఁటి రథాధిరూఢులయి వారక్రూరు నీక్షింపఁ గో
యమునం బ్రుంగుచు నీలఁబైటనొక చాంగంచె శ్రీకృష్ణ కా
యసుతకై భ్రమచీరముల్గొయతఁడొయ్యం బాపరాశయ్య నె
య్యమునకొ వర్తిలమూర్తిఁగల్గొను వెరంగై మ్రొక్కి భాగినింపుచున్ ॥ 99

సీ॥ మలనూని విలువోని నలువూని చెలువారు పులిగోరు తీరు కన్యామలవాని
తొలిగుండు తలనుండు నలనిండు నెలమించుఁ గిరికించు తెలిబొందికమువాని
కఱితొల సరిగ్రాలు నెఱిచాలు నెఱిచాలు గదిరెడు కుదురైననుదురువాని
కొఱగాని మెఱుఁగాని నెఱితునికంబుల నందమా హ్నుబాజుబందువాని
తెలివూమాటేని మానికంబుల జగాని । గారమొగిఁగేరి జగిదేరి మీఱునొసనల
పడకుడినివ్వటిష్టుచువ్వంపుదిన్వి! చొక్క మొకచక్కిఁ జేర్చుచేర్చుక్కవాని ॥ 100

దివ్యరూప వర్ణనము.

సీ॥ అంగదబంగదలంగదలంకించు చౌలంగదముల నెసంగువాని
మూరిపెంపు సిరిపెంపునరహింపు రతనంపు పేరు పేఱురమున మీఱువాని
దురుగుల పేఱుంగులుంగరములుంగరములంగరమలంకృతులుగాఁ గలుఁగువాని
తెను మించులనుమించు పికిలిపించెపుంగుచ్చు వ్రేలాడు మొలత్రాడు వెలయువాని
తళుకునుగతాలుఁ దొగతాలుఁదమ్మితాలుఁ బుల్లుదొరతాలుఁగఱితాలుఁ బ్రొద్దు
[తాలుఁ
దాఱ్యరలచాలు నెలతాలుఁ దలుపుతాలుఁ గలుఁగుపేట్కుండునపుటంబెల
[లరువాని ॥ 101

సీ॥ అలసంపదగుల తొంపముల పెంపడలనొంపదగుల సొపుగలవాని గలగువానిఁ
గురువిందములఁగెంపుటరవిందములఁ బెంపుఁదొలఁగింపు మోచినవొలయువానిఁ
గ్రమపుత్రసను చిత్తజమనాత్తరనిచంగకమనీయ జంఘాయంగంబువాని
వెలిదముతల చుదముత వెలిజిముత చెయవముత గలనిగువాఁకన్నామలవాని
నిడుభుజంబులవాని నుండొడలవాని | నొగులడఁటవాని గూఢజాపపులవాని
మేలిడెనువానిచక్కనిమేలువాని | శ్రీరమావానినపుడు దర్శించివచ్చి॥ 102

చ॥ నునుచును చూలిమేఁత పయనూల్కాని నిబ్బెపులిబ్బి ప్రబ్బుబో
టి నెరులు మేలితటారపు కడిందియనుంగున గొప్పనొప్పఁ జా
లిసకొనగోటఁ జిక్కువెడలింపుచునింపుగఁ బాలవెల్లియం
దు నెగడుచున్ననిన్నుదలఁతుకొ మురమర్దన శ్రీవార్దనా॥ 103

ఉ॥ ఈనదిలో మునింగి భవదీక్షణతృప్తఁడనై భజించితికొ
మానసికార్చనార్చితనుమంబులె నీపయినుంటఁగంటి ని
ట్లేనిపుట్టి వెఱుంగనటు లేమిగనంబడెనీట నంటివో
దీనశరణ్యా కృష్ణ భవదీయమహత్వ మెఱుంగ శక్యమే॥ 104

కా॥ జేవా కృష్ణుడు వాసుదేవుఁడని మూర్తిమూర్త లీక్షించి యా
శ్రీమత్ గొల్లడవండ్లుగాని నిజమీక్షించుకొ జగత్కృషి వే
కావే కావే భావనాత్మన నీకల్యాణరూపంబు సా
ర్వాపస్థావసరంబులన్ని లిప్పి మాయంబొగ్గఁగఁజేయుచే॥ 105

అకూర స్తవము.

శ్రీకంఠుండే నేత్రుం డంచుంజెప్పుకొ వేదశ్రేణుల్ దొల్లకొ
వైకుంఠుండే వంద్యుండంచుంబాదించుదర్వాతకొ దామే
యొకాకారంబేబ్రహ్మంశా నీమూర్తుల్ దానేయానంచుకొ
నాకుందొంచుకొ నామాకారానందార్థం బీన్యాయంబొటకొ॥ 106

సీ॥ అనుదినమును నినుమనమునఁగనుఁగొను మనుజుని వెనుకొని మనుతువనుచు
వినునెడఁ గనునెడఁ జనునెడఁ దినునెడ వసునెడ ననువిడ కెనయునునుచుఁ
దెలిసియుఁదెలియక సలిపిన కలుషము లయలెములయినను సెయ్యుమనుచుఁ
బగుల కొలఁది పలుతనవులనొసఁగిన నలయక తలఁపున మెలఁగనునుచు
బహుళనుఖముల నిహమునఁ బరమపదము చరమగతినిదుమని నినుగదిచుఁగొలుతుఁ
గరముఁగనికరమున మదిగరుగనభయ కరము శిరముననిడుమిక పరమపురుష॥ 107

ల॥ ఇలయుజలమనలమును చలి నెలపుగగనమన గలసకలజగములనుదలఁపున నెసల్పకొ
నిలుపఁబురికొలుపఁదరిఁ గలపమతియితరులకుఁ బలుమఱునుగనఁబడక ఘలముల
[నొసంగకొ॥
బలుదెగలయవతరగాములనవనిఁగనఁబడియు లలిఁదెలియఁబడనిమహిమలనుజెలు
[నొందకొ॥

సంసి రతీచ్ఛచే నారేత్రకుదుడిగోరఁ గాలనేమియుఁదదాకారమూని
వచ్చిరమింపఁగా నచ్చెరువయిచూచి కలయికలో భర్తగామిఁదెలిసి
తనసతీత్వముఁ జెఱచినదనుజుఁదెగడి । కంసుదనుజుగఁబడసితత్ఫలవివాశ
కరుఁడుదనకులమునఁబుట్టుఁగాకటంచుఁ । గోతెనాతంఁడెక్కన్లుఁడైకూర్చెన్విట్లు ।
జననీజనక సంభావనాదిప్రశంస.

మ॥ కునుమంబుల్ గురిపించిరత్తతిసురల్ గోవిందుఁడుఁడేవకిఁ
వసుదేవుఁ విడిపించివేడుకొనియాపై నుగ్రసేనాఖ్యుఁడ
ద్వసుధంబోసఁగ బంచి పిమటట యశోదానందులంగొంత సం
తసిలంజేయుచు వీడుకొల్పినిలిపెఁ రావించిభోదాదుఁడ ।

124

ఓ పనయనమహూత్సవము.

చ॥ మహితముహూర్తమందు మహిమప్రతిభర్తఁడు గర్వఁ జొచ్చిగా
రహి నుపసీతులై చనిరి రాముఁడుఁగృష్ణుడుఁ దొంటికన్నవి
గ్రహములు బ్రహ్మతేజమునఁగన్నులకుఁ మిటుమిట్లుగొల్పఁ గా
నహమా రపించులో, పటికనార్చిన బంగరుబామతలో, యనఁ ।

125

విద్యాభ్యాసము.

సీ॥ ఏవీటనివనించి యెల్లజీవులకు విశ్వేశ్వరుండు విముక్తినిచ్చుచుండు
నేవీటబ్రహ్మచి దేవతలక్షణలు యోగులును మోక్షార్థులై నిలిచియుండు
తేవీటమంత్రయై యిందిరాపతిక్షేత్రపాలుఁడై భైరవుండేలుచుండు
నేవీటనారసి నానావిశ్వపాపని గంగాతరంగిణి పాంగిపారలు
నట్టిమహిమాంబురాశియైనట్టి కాశి । కరిగివిజ్ఞానసందీప్తుఁడైతనర్చు
నట్టిసాందీపువలన విద్యలు గ్రహించి । పుత్రదక్షిణయిచ్చుటచిత్త్రమయ్యె ।
గురుదక్షిణావ్రదానప్రశంస.

ఉ॥ నైపుణిజూపి యొక్కొకడినంబున కొక్కొకవిద్యగాఁగ ని
క్షేప్తన విద్యలన్నియు గ్రహించి రహించుటకబ్రమందిసాం
దీపుఁడు నందనదనులఁ చేరిగనుంగొనవాడుఁగోరుమో
తానసవర్య యార్యగురు దక్షిణయంచుఁదదీప్తిరక్షలై ।

127

మ॥ ఒకనాఁడబ్ధి ప్రభాసతీర్థమున మునుక నత్తిజ్జరుండై తద
ర్మకుండంతర్నికుండపెరింగి శరధింప్రాధింబితత్సూక్తిను
క్షైకటుఁ బంచజనుస్వధించుచుఁ దదస్థిఁబూరగాఁగొంచునం
తమజుంకించి తదద్విత ప్రసవదావప్రీతితాచాద్యులై ।

128

మధురాపురప్రవేశము. కృష్ణానునోరథసూరణము.

మ॥ తదనుజ్ఞంగొనివచ్చుచుకా మధురచెంతిం బాంచజవ్యస్వవం
బాదవింపందమరాకగాఁదలచి స్వీయశ్చ కాయ్యుంధృప్తిసం
ద దృగానంద మొనర్చి కృష్ణుండు యశోదానంద గోపీవిద్య
క్ష దమందెల్పఁగ నుద్ధవుంబనిచి కృష్ణావాంఛదీర్చుందమి॥

129

సృగాలసంహారము.

మ॥ జలకాక్షతతుండై తొలంగిన జరాసంధుక విసర్జించి సే
నలతోడకా దమఘోషుండచ్యుతుని శాంతంజేరి ప్రేరేపణగా
హరితోనేగి సృగాలుఁగూలిచి తదీయ శ్రీలుపార్థింపఁగా
నిలిపెందత్కర వీరపట్టణమునకా వెన్నుండు తన్నందనుక॥

130

జరాసంధయుద్ధము.

సీ॥ పితృవియోగమునకుభితురైరిపాండవులృతరాన్త్రవిభుఁడంధుఁడతనితనయుఁ
డతిమద్యాధుఁడుకుంతి నుతు లెట్లు రైయుండిరోయని కకటకకూర్మఁబనిచి
జీగిమిఘఁడైయుండ జగమిఘపులఁ జెండఁదగినంత సేనతోమగధనేత
దనకుఁబుత్రికలుకంఠునకుఁ బత్నులునైననస్తీయుఁ బ్రాస్తీయుఁగన్తివడఁగ
మిట్టిపడేమధురాపురిముట్టడింప । రామకృష్ణుల నారియర్పణియుమాఁడు
నైనయత్తోహిణులఁగొట్టివానిఁబట్టి । యునువిడిచిపెట్టిరామిఁదివనులఁబట్టి॥

కాలయవనిహననము.

సీ॥ మతీయాజరాసంధుఁడతేగి యెఱింగియుఁ బదునేడు సాదులీపగిడిఁగాటి
పదు నెనిమిదిపసారి బయలుదేరుటకు సన్నద్ధుఁడౌనంతలోనారతుండు
హరిపల్కులఁ దెల్పిపురికొల్పఁగా దగ్గుమునఁ గాలయవనుండుమాఁడుకొట్టి
యంపనైనికులతో నవనియానినచందముననుభూరాపురిముట్టడింపఁ

గృష్ణుఁడభిలక్షుఁడగుటచేఘృష్ణుఁడైన । రాయుభుండయిరాఁగనియతఁడుదలును
హరియుగిరిగుహఁజొరఁగవాఁడరిగిహరిగఁదలచియందున్న ముచికుండుఁదన్నిచచ్చు॥

కాలయవనజన్మవృత్తాంతము.

సీ॥ యాదవులమోజ్జనగునన్ను వన్యుండు పరిహసించియతండు పడఁతిగాక
పురుషుఁడేయనితమప్రాంబ్రేలఁగమించు మిన్నకుండిరటంచుమిగులఁబొగిలి
యదుకులభీకరుండగుమతుఁగోరి పండ్రెండేడులుక్కుపిండిదినుచుండి
ఘనతప మొనరింపఁగరుణించిభర్తృండు గర్భండడిసిపట్లకలుగువనఁగ
నాతఁడచ్చరయండుఁగన్నట్రినుతుని । యవనవతి పెంచితనరాజ్యమువలనెనఁగ
నాతఁడే కాలయవనుఁడౌననిమకుండుఁ । డెంచిముచిత్తుండుచేతమృణింపెన్టు॥

వాసుదేవప్రభావప్రశంస.

చ॥ హరిగృహం బ్రహ్మం దరమా పరమాత్మతత్వం నేఁడు భూ
భరమహరిం పుం గృహ్మం డయి భక్తులబోధించుచు బావయుక్తులం
బారిం గొనుచున్నవాఁడు వెఱపుకొమఱపుకొగలవాఁడుగాదు భం
గురమతులెట్టులన్న ముచికుందరిరక్షణనర్చెనీక్రియక॥

134

ముచికుందచరిత్రము.

సీ॥ ముచికుందునిచరిత్రము వినుచుతిండు మాంధాతృపుత్రుఁడుదేవతాహితార్థి
వాసవప్రార్థితుండై సమరములందు నమరులకుజయంబునమరఁజేసి
మరులప్రసన్నులై పరమోదలచినఁ దనవాగులేమి నిద్రనువరించి
లేసినవానిఁ గూర్చిద సంచుఁబడుట హరియెఱుంగుచుగాననతనివిపుడు
మేలుకొల్పుటకీరితిఁగీలుకొల్పి । స్వాజ్ఞచేవిశ్వకర్తయన్నభిరుద్య
మునసృజించినద్వారకాపురికిఁజేర్చె । యోగమహిమనుమధురలోనున్నజనుల॥

క॥ వీక్షించుచు ముచికుందుఁ డు । పేక్షింపకమోక్షముధనపేక్షింపఁగృహకా
రక్షింపనున్నజలదా । తాత్పర్యము బాగడఁదొడఁగెనతఁడానతుండై॥

136

ముచికుందస్తవము. బాలకృష్ణస్తవము.

క॥ శ్రీనందప్రియనందమండవగురుకా వ్రేపల్లెలోఁబుట్టి నీ
వానందప్రియమూర్తిపై తివిక నీయాకారమే కారణం
లైననూత్రియముజేసి కన్పటించి నన్నానందమొందించుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన తృప్తా బాలకృష్ణహరీ॥

137

క॥ నేనీవాఁడనటంటి వేఁడుకొనుచుంటిం బోవుచుంటిం గృహకా
నానేరంబులు నైపుచుంటి భవసంతానంబు నేనోర్వకా
లేనంటికొ నిమవంటివేల్పులెవరుకా లేరంటి రక్షింపుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన తృప్తా బాలకృష్ణహరీ॥

138

క॥ నేనేకార్యమఁ జేయుచున్నవది నీనిత్యార్పణఁజూచి నా
దీనత్వంబెడఁ జోచి కేవల కృపాదేదీప్యమానుండనై
హానింబెందఁగనీక యెరురక నిత్యాన్నదమొందించుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన తృప్తా బాలకృష్ణహరీ॥

139

క॥ జ్ఞానంబించుకయైన లేనికతనకా సంసారసౌఖ్యంబులకా
మానంబాలఁగనైతి వట్టులయినకా మత్సర్యవృత్త్యాంబునకా
నీనామసత్కరణంబు గల్గెనిక దానికొనిల్పిరక్షింపుమీ
నానామంగళ సంఘసంఘటన తృప్తా బాలకృష్ణహరీ॥

140

శా॥ నీ నాభీకమలంబునంబాడమి వాణీభార నీతత్త్వ మిం
తైసం గన్గనఁజాలఁడయ్యె ననఁగా నస్కందృశాత్మంతమా
ధానీకంబు గనుంగొనంగలదె ప్రత్యక్షంబవై యేలుమీ
నానామంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరి॥ 141

శా॥ సూనుం డెంతటి శేరపోతయిన సంక్షోభంబు తేకుండుచుం
దానం దండ్రుసహించిప్రోచుకరణిక నాశేరముల నైచి నీ
యానం ద్రిప్పియొసంగు మైహికసుఖం బామస్మికానందముకా
నానామంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరి॥ 142

శా॥ విశ్వంబంతయు నీవుగాఁగనుచు తేవిన్నిన్ను సేవించువా
రైశ్వర్యంబిహమందునొంది పరమందైక్యంబుఁ బ్రాపింతుర
న్విశ్వసంబునఁ దత్ఫలార్థినగుచు నిన్న్యాయచుంటింజుమీ
శశ్వత్సంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరి॥ 143

శా॥ అక్షుల్నిన్గచునట్లు హస్తములు నిన్నర్పించునట్లాత్మ ని
న్నక్షీణంబుగ నమ్మునట్లు చెవి నిన్నాలించునట్లాస్యముకా
దీక్షకానిన్గానియాదునట్లు కరుణన్వీక్షించి రక్షింపుమీ
సాక్షాత్సంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరి॥ 144

మ॥ సుగతింగోరుదుఁగాని యేసుకృతమెచ్చోనైనఁజేయంగ నై
తి గజేంద్రస్థితి వింటి నిన్గాలుచుచుంటిం బారతంత్ర్యంబుచే
త గుఱిందప్పించరించుచుంటి నయినం దాసుండ నైతిం జుమీ
జగతీమంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరి॥ 145

మ॥ మును నీసన్నిధిఁ దక్కుఁ దక్కినభలంబులౌపుట్టుచుంగిట్టుచుం
గనుఁగొంటిం గనుఁగొంచుచుంటి నిటవైఁగారుణ్యమేపారఁగా
నమనీసన్నిధిఁ జేచ్చుకొమ్మిదెనుమీ నాప్రార్థనీయంబు న
జ్జనతామంగళసంఘసంఘటనతృష్ణా బాలకృష్ణా హరి॥ 146

క॥ చనువుననింతియనా కోరినయది నీవంతమాత్రగృహనేయఁగదే
వినతాశ్రితవనచైత్రా వినతాసుతపత్ర వేదవినుతచరిత్రా॥ 147

క॥ అని యీగతి వినయాగతిఁ దనకారఁగభక్తియై క్రితత్వరుండగుచుకా
వనసాక్షుని విరుతింబినజనితానందముననుప్రసన్నుండగుచుకా॥ 148

ముచికుండ వరప్రదానాదిప్రశంస-

ఉ॥ కోరి ముకుందుడట్లు ముచికుండునకుకావరమిచ్చివచ్చి, కాం

తారములీలఁగాలయవనపుతనం జతనంబులేక దా
 సీరియు వేకమైతునిమి శ్రీమధురా ధనధాన్యసంపదక
 వారక ద్వారకాపురికిఁ బంపజనుల్గొనిపోవుచుండఁగాఁ॥

149

శ్రీద్వారకాపుర ప్రవేశము-

సీ॥ అంత జరాసంధుడంతక నిభనైన్యములతోడమధురనుముట్టడించి
 రామకృష్ణులు ప్రవర్తనగిరిశిఖరంబునకుఁ బోవుటగని పెక్కుదలించివారి
 మతమెటుంగకభయంపడిమటుపడినని బ్రుచిసేవారిదహించువాడుబోలే
 నగ్గిరి డగ్గరి యగ్గి రవుల్కొల్పి మ్రగ్గిరి వారని మరలి పోయెఁ
 బదునాకండానుడలపొడవెఱంగియున్న । యున్నతగ్రావశిఖరంబుచుండిహరియు
 హరియునింతకుమున్నెనైన్యములవెలికి । దాఁటిద్వారకజేరి రత్యద్భుతముగ॥

శ్రీమధురాక్షేత్ర మాహాత్మ్యము-

శా॥ శ్రీకృష్ణాభ్యుదయంబునక మధురయే షేత్రోత్తమంబౌచు నా
 రాకాశ్యామలకన్న జన్మమరణ బ్రహ్మోపదేశాంగదా
 హాకారక్రియలంజతుర్నిధముగా వైకృప్రదంబౌచు ను
 ద్రేకించెకమహిమంబునక జతురశీతిక్రోశమభ్యంబునక॥

151

శ్రీద్వారకాపుర వర్ణము-

శా॥ మున్నింద్రాదిపురంబులెల్లఁ దనకూర్పున్నేర్పురాజిల్ల నో
 జన్నిర్మించిన విశ్వకర్మ హరియాజ్ఞం జేర్చి నిర్మించె న
 మ్మున్నె రంతరమిచ్చె లక్ష్మీకదియే పుట్టిల్లునట్టిల్లుఁబెం
 పెన్నక ద్వాదశయోజనంబులు తరంబే ద్వారకంబేర్పొనక॥

152

సీ॥ అకలంకనిత్యపూర్ణకలావిరాజిత ద్విజరాజరాజప్రదీపితంబు
 సంతతక్రతువృద్ధిసంపాదనానుగ్రహజావతంస విరాజితంబు
 మిత్రసంప్రీతసంతోత్రపాత్ర నిధిశపుణ్యజనార్థవిస్ఫుజ్జితంబు
 సథలహలక్రియా సంపూర్ణ బలభద్రహూద్రవర్ణబలాభిశోభితంబు
 విముఢకులవృద్ధి వైతల్యవద్ధి శుభానా మృద్ధి పుణ్యాభివృద్ధి జడేతరద్ధి
 శుద్ధి ధనవృద్ధి బహుముఖసిద్ధి విజిత । సురవరపురంబు ద్వారకాపురవరంబు॥

చ॥ లలనలు తత్పురీ దయితులం దమిఁగొంగిఁటంజేర్చిచంద్రశా
 లల నలువాంద ముత రతివిలాసి జయించుటకేఁగి వారి లీ
 లల నలలాచనప్రతిఁ జెలంగంగనుంగొని భీతినిండ్లగో

లలనలు దిక్కుల విడుచు లక్షణముందెలుపుకా వెడల్విరుల్॥

154

చ॥ తనరు హరిన్నభంబులను ద్వార వితానములొంది చిల్వజేఁ
డను నెలతొల కంబమున నందము నొంచుచునున్న భూతలం
బనియెడు మెడలో నిడిన యాతత దర్పణదీపయంత్రమో
యన ఘన భర్మహర్మ్యసహితాచ్చమణీకృతవస్త్రమప్పురిక॥

155

చ॥ తరమె నులింపఁగ్గొమణివితాన వితాన తతానపాయముం
దిరుచి కాముదీ ముదిత దివ్యచకోర ముదత్రుపూర సా
గర సురదీర్ఘికా వలన ఖండితశత్రుసరోరుహాష్ట బం
భరపణిభోగ శాయి హరి పశ్యదశేషసురికామహాపురిక॥

156

మ॥ పురమాశాంతరవర్తికి రికలశాంభో రాశిరాడంతర
స్ఫురదశ్యున్నతవస్త్రశృంగదళవిస్ఫుర్జత్సుపశ్లేష్టకో
త్కరబద్ధాలయకాంతిరేణువిలసత్పద్మాక్షభృంగోజ్జ్వల
ద్ధరిదుర్గాంబుజనాళలీలదగు నుద్యత్కేతనంబప్పురిక॥

157

క॥ ఆపుర మున్నతగోపుర మై పరఁగి పయోరుహసనాండోర్ధ్వపుటం
జేపున భేదించియ కా దే పుటభేదనసమాఖ్యదెచ్చెఁబురులకుక॥

158

మ॥ విసతానందన విశ్రుతిందనరుచుకావేదాత్మకత్వంబముకా
గనుటకావ్యాకరణప్రవీణత నసంతఖ్యాతిసంపత్తిచే
మనుటకాముప్పదిరెండునాఁ దనరుసమ్యగప్రహ్లాదిద్యుత్గనుం
గొనుటకానామము సార్థకంబగుచు వెల్లుం పద్విజ్రణేణికిక॥

159

మ॥ నరమాత్రులొరరానిదొటవలనకా నానాస్పరోయక్ష కి
న్నర విద్యాధర సిద్ధకింపురుష గంధర్వాదులయ్యైపనుల్
పురిఁగావించి గడించుచున్న విభవంపుంబెంపునీక్షించుచుకా
హరికర్పింపనినాటికల్పిగనియతౌధ్యక్షుండొండుండ్రపక॥

160

శా॥ అన్నాశీకదళాక్షుండన్నిటికి నధ్యక్షుండొనుం గారణం
చిన్నానావిధ విష్టవ ప్రతతి తత్సృష్టంబుతత్సృష్టముం
దన్నిష్టంబును దద్విసష్టమగుఁ గ్రీడామాత్రమాప్రోడకే
తన్నిర్మాణభృతి ప్రభృత్యఖిల కృత్యంబెన్న నత్యంతమాక॥

161

ఇంద్రాద్యమరసమర్చిత తత్తద్వైభవ ప్రశంస-

నీ॥ పారిజాతంబుతోఁ బరమాద్భుతంబయి తగుసుధర్మనుబురందరుడొసంగె

శ్రవణైకదేశమేచకమనోజవకుక్షవర్ణభరంగముల్వరుణుడౌసఁగె
వగనామకంబైనవరసిధిసాక్షిటి దక్కఁదక్కిన నిధుల్లనదుడౌసఁగె
దక్కినదిక్పతుల్లమకుమున్నీశ్వరుండిచ్చివ సంపదలెల్లనౌసఁగి
రిట్టిసంపదలకునెల్లఁబుట్టినిల్లు | నైపరఁగుద్వారకాపురి నధివసించి
హలధరుఁడురేవతింబెండ్లియాడె గృష్ణుఁడప్తమహిమలఁబెండ్లాడెనద్భుతముగ ||

రేవతి పరిణయము-

సీ॥ కృతయుగమందు నైవతుఁడనురాజురేవతియనఁదగుతనసుతకుఁబెండ్లి
సేయఁదలంచియేషీతిపపినాల్లక కన్యతో సత్యలోకమునకరుగ
నృపుతలంపువిరించియెఱిఁగి యిర్వదియెన్నిదిమహాయగములుగతించెద్వాప
రయుగాంతమిపుడయ్యెరాముఁడు కృష్ణాగ్రజుఁడు గౌన నర్తుఁడినుతనాసంగు
మనఁగనాతఁడు ద్వారకకరిగియెరగి | తనతలంపునునల్వపంపునెఱిఁగింప
లాంగలంబునఁ గ్రిందికిలాగికుటుచఁ | జేసి రేవతిఁబెండ్లాడె సీరధరుఁడు ||

అప్తమహిషీకల్యాణ ప్రశంస.

౧- శ్రీరుక్మిణీ కల్యాణము.

సీ॥ శ్రీశాద్వతి విదర్భదేశాధిపతిశీష్ముకుందు కుండినపురి నుండునాత
నికి రమాంశమునజనించిన రుక్మిణియందుఁగృష్ణుఁడుఁ గృష్ణునందురుక్మి
ణియుఁబరస్పరమోహనిర్మగ్నులౌచుండరుక్మిణిసన్నయా రుక్మిపూని
శిశుపాలునకొసంగనిష్ఠమైయుండుట ద్విజునంపిరుక్మిణిదెల్పకృష్ణుఁ
డరిగిపురశక్తిఁగనఁబోవుటరసియామె | నరదమెక్కించుకొనిభోవనడ్డుపడినఁ
దలగొఱిగిరుక్మినదలించితిరలివచ్చి | యింటరుక్మిణిఁబెండ్లాడెఁగృష్ణమూర్తి ||

ద్రౌపదీ స్వయంవర ప్రశంస-

సీ॥ ద్విజవేషమునద్రౌపదీస్వయం వరరంగమునఁ బొల్చుపాండునందనులఁబోల్చి
శౌరి సీరికిఁజూపి జయమొందునఁడిండు విజయండునుచుఁదెల్పిస్వజనములను
గదలకుండఁగనిల్చికునుచుండఁ దమకసాధ్యంబైనయంత్రమత్సవంబునసేసి
యాజ్ఞసేని వరింప నరుగు నరుం గని యెదిరించి యొడిర య్యినసుతాదు
లంత్రైగొంతికొడుకులయంతికమున | కరిగి లాక్షాగృహవిముక్తులైనమిమ్ముఁ
గంటిమిదిపుణ్యదినముపేల్లల్లమీకటంచుపిడ్కొనివచ్చిరిహరియుహలియు ||

౨- జాంబవతి పరిగ్రహణము-

సీ॥ రవి నిత్యమప్త భారసువర్ణమిడు శమంతకమునత్రాజుత్వనకునాసఁగె

దదనుజుండుప్రసేనుఁ డదిదాల్చివేటకుఁజనె వానిసింగంబుదునిమిదానిఁ
గొనె దానిఁబునుమాడి కొనె బొంబవంతుఁడీకృత్యమెల్లనుదనదేయటన్న
నింద చతుర్థినాఁడిందునిఁదాఁగన్నఫలమని కృష్ణుండుదలఁచిపెలుచ
నడుగుజాడనుగుహఁజొచ్చియచటజాంబువంతుతోఁబోరియాతనివరమువీర్చి
మణిని బొంబవతింగొనిమరలివచ్చి! మణినతనికిచ్చితననిందమాన్వికొనియె!
క॥ కాపోపడఁ జూపోపని! పాపోప నిబద్ధులకటపటుకటుచటుల
వ్యాపారంజేపారఁగ! లాపనలం బన్నుచుంబ్రలాపించిరిగా॥ 167

౩- సాత్రాజిత్తీ వివాహము.

సీ॥ హరిగోరినప్పడీనైతి నూరకనిందమోహితి నతనిఁజైచాపినైతి
ననుచుఁబశ్చాత్తప్తుఁడగుచు సత్రాజిత్తుమణితోడనత్యధామనుసమర్ప
ణముచేయహరియుఁ గన్యామణిఁ బెండ్లాడిమరలనాతనిక యమృతినోసంగెఁ
దనకిచ్చెద నటన్నతనయ నమృతకిచ్చెనని శతధన్వుఁడాతనివధించి
మణినిగొనివచ్చి కృతవర్మమరుఁగుఁజొరఁగ! నతఁడునిరసించెనక్రూరుఁడట్లయనఁగ
నతనికడనిడివనుచుండవారివధించి! మణికినక్రూరురావించిమరలనోసంగె
ప॥ అదియెట్లనిన.

సీ॥ ననునిల్చిశతధన్వుఁడునిమిశ మంతక మపహరించితిమి-తేదంటివడుగ
శపథముల్కుపథముల్చుటఁ బాలునునమ్మఁజాల నిన్ననిసీరికొరివదలి
మిథిలలోమాఁడేండ్లుమెదలి దుర్యోధనునకుఁ దా గదా కదనంబుఁగఱపె
సవనదీక్షాకవచసురక్షితుండొచుఁ గాకికాపురినుండెఁగాంచి నేయుఁ
డపుడవగ్రహశాంతికైయతనినితనిఁ! చిలిచిమణిఁగొనికలుఁద్రావుహలధరుండు
నేనుశ్రీలోబుఁడను నీవునియమశాలి! విందమనిగాంచి నేయుని కే యుసంగె॥

౪. కాళింది కల్యాణము.

సీ॥ పాండుసూనులఁ జూడఁ బుండరీకాక్షుఁ డింద్రప్రస్థపురికేగితానునిద్ర
నందనుండును యమునాతటంబునవేటలాడుచునాకకన్యసండుఁగాంచి
తన్వరింపఁగనీటఁదన్వితపించుట కాళిందియాదిత్యకన్యయగుట
విజయదౌత్యంబున వినిసంతసిలితదన్వితముగాఁ బోతెంచివిశ్వకర్మ
వీరిపురిఁ జిత్రతరముగాఁపఁబంచి! ఖాండవముఁద్రాఁచునెడఁగాచిగాఁడివాడు
లగ్నిసభమయ్యుండిడఁ గ్రీడికబ్బుఁజేసి! ద్వారకకువచ్చియామె నుద్వాహమయ్యె॥

౫. మిత్రవిందా పరిణయము.

సీ॥ అల నవంతిదేశాధీశులైన ఓందానువిందులు కౌరవాధిపత్య
ధీనులైకృష్ణునిమేనత్తయైన రాజాధిదేవకింగడుననుఁగుపట్టి
తమకుఁజెల్లెలునయితగుమిత్రపిండ కుద్వాహంబనుచు స్వయంవరముసాటఁ
బనిచినపినిచనివనరుహనయనుండు రాజాజుమొదలైనరాజులరయ
నయన విజితారవింద దంతజితకుండ! చికురజితసీలకండ దృష్టితమిళిండ
మిత్రబృందావనానంద మిత్రవింద! నపుడుచేకొనెన్మృలంద ఊతుకుఁజెంద॥

౬. నాగ్నజితీ పరిణయము.

సీ॥ నగ్నజితీయెడునామధేయమునఁ గోసలదేశమునకధీశ్వరుఁడుగలఁడు
నాగ్నజితీయనందనర్చనాతనికన్య యామెనురాజమృలండుగఁగాఁగ
సప్తగోవృషముల సమ్ముఖమ్ముననిల్చి వీనిఁబట్టినవానికేనాసంగు
వాండఁగన్య ననంగ వశముగాకందలు విముఖులైపోవుటవిని చని హరి
సప్తరూపమ్ములైగోవృషములఁబట్టి! గట్టిగాఁగొట్టియీడ్చిపొగడ్తకెక్కి
నాగ్నజితీనప్తుపెండ్లాడి నగరికరిగె! నడ్డచుగవచ్చి వివ్వచ్చుఁడరులఁడునుమ॥

౭. భద్రోద్వాహము.

సీ॥ సాందర్య సాశీల్య సౌభాగ్య సౌముఖ్యముఖ్య సద్గుణగణాద్భుతసముద్ర
బంధుమిత్రాతిధిపండితకవి భృత్యసాధుదీవార్థిపోషణ వినిద్ర
పతితపాపండ్ దుర్వాప్యపారపిశునాదిహీనసంభాషణమానముద్ర
భర్తృకుత్రూమాదిపరమధర్మాధ్యాసపాటవతులితశంభత్సభద్ర
మండగమనవినిర్జితమహితభద్ర! పరమపావనచారిత్ర భద్ర భద్ర
మేనమఱుదలుగావున మేరసెడక! కేకయఁడొసంగఁజెండ్లాడెఁగృష్ణుఁడెలమి॥

౮. లక్షణా కల్యాణము.

సీ॥ మద్రాధిపతులకుసద్రాజధానియై పొలుపొందుశాకఽభ్యుత్తరమునందుఁ
దగుబృహత్సేనభూధవశిరోమణికిఁ దలస్యంశమునఁబుట్టెలక్షణాఖ్య
నాకకన్య-యామాన్య కుద్వాహమొనరింపఁ దొడఁగునప్పుడునారదుండువోయి
కృష్ణచర్యలుసంగ్రహించి తెల్పుచుఁ గృష్ణునికిఁ గన్యనిచ్చువానిగనొనర్చి
కృష్ణుకడకేగి లక్షణాకృతినుతింపఁ గృష్ణుఁడుస్వయంవరోదంతమెఱిగియరిగి
యంత్రమత్సరమునెఱిగెన్యనుగ్రహించి! మైదులనుగెంటియింట నుద్వాహమయ్యె॥

క॥ కల్యాణ్యుండప్తమహిషీ కల్యాణకథాభరంబుకర్తరసజ్ఞా
కుల్యల జాల్మొల్పుచుసా కల్యమునంగాంచునిష్ఠకల్యాణములకా॥

175

తీర్థస్నానాభిగమనము.

సీ॥ తొరికమంతపంచకతీర్థమునకు సాప్తముగసూర్యగ్రహణమునకరిగి
స్నానదానాదులుసలిపినపై యశోదానందపాండునందనముఖాత్త
జనులనువేర్వేట సముచితరీతిగా సల్లాపములనుల్లసిల్లజేసి
కుంతియువసుదేవుండెంతయుస్వప్రశంసనాసర్పికొనుటకుసంతసింది

కృష్ణుండును గృష్ణముఖులొకకెలననుండఁ గృష్ణయునుగృష్ణసతులొకకెలననుండి
సరససల్లాపములొనర్చునమయమందు నిందఱినిజూచి ద్రౌపదియిట్టులనియె॥

శా॥ రాకాచంద్రనిభాస్యలార కనులారంభాడకున్నకామనః

ప్రాకామ్యంబుఫలించునట్లు చెవులారకావించుసానందనై
మీకల్యాణచరిత్రం దెల్పుండనఁజెల్పిందెల్పి రాచెల్వల
జోకకలతణదెల్పెఁ దెల్పినటుల్ సూక్ష్మప్రకారంబులకా॥

177

నరకాసుర సంహారము.

సీ॥ నరకాసురుండుక్రొవ్వీసురమాతృ కర్ణకుండలములువదులుఁచిత్రంబుసురల
మణిపర్వతముహరింప నిలింపెపతిదీనుండై విన్నవింపగా మారియు సత్య
భామతోరథమెక్కిప్రాశ్నోతిషముజేరిదుర్గసప్తకమండైమురుంజేసి
మునునైదుతిరములుధరఁ గూల్చితత్సప్తసంజనులవధించి నరకుండ్రుంచి
వానిసుతుభగదత్తుసంపన్నుఁజేసి చిత్రకుండలమాలికాచిత్రరత్న
దాత్రియైభాత్రివేడఁ దద్వశగసశత మోడశసహస్రకన్యలఁబోడితెచ్చె॥

సశతమోడశసహస్ర స్త్రీ ప్రశంస.

శా॥ అష్టావక్రండు నీటనిల్చి సురకన్యాసృత్తగీతాదులకా
హృష్టుండైహరిపత్నులొనటు వరంబిచ్చెందనుకానవ్వఁగా
రుష్టాత్కుండయిమ్మక్రితేక శబరుల్ రోధింపమీవిష్టపం
విష్టప్రక్రియఁ జేరువారనియె వారే వీరు నిక్కంబుగాకా॥

179

క॥ మురపాశపరివృతం బాశరగిరికస్త్రాగ్నివాయుజలమగ్నంబై
కరమరుదగుప్రాశ్నోతిష పురమెరులుజయింపఁగలరె భువిహరిదక్కా॥

పారిజాతాపహరణము.

క॥ కుండలములుదిలికిచ్చెకా కుండలము లభించినట్లు మాతయుమెచ్చెకా

భండనమునఁబురిపిచ్చెన్ | హిండనమునఁబారిజాతమింటికెదెచ్చెన్ || 181
శా|| పాలోమీరిత రీరిఁగా నదిరికిన్ భక్తిప్రయుక్తాంకము

త్పైలోమీరిత సత్యభావ విసమల్లాసించిసేవించుపెం
పాలోమీరితపేడ్కచేఁ గనుచు నిత్యాగణ్యతాదుణ్యమున్
మీలో మీ రనురక్తి నొందుడనుచున్ దీవించెదేవాంబయన్ || 182

మ|| హరికే చెల్లెనుగాక పాశరిపు నుద్యానంబుఁ గాల్చింపఁగాఁ
దరమెవ్వారికిఁ బారిజాతమిల కీభన్యండుగా కన్యలే
వ్వరు దేజాలిరి కీలికీలములఁద్రావన్ గోవులంబ్రోవ భూ
భరమెత్తం గరినాత్త మత్తులనుమొత్తన్ గొల్లకుంజెల్లునే || 183

సాత్రాజితి గౌరవాభివర్జనము.

మ|| షీరి ప్రార్థింపఁ దదర్థమై యవతరించెన్ గృష్ణుండై విష్ణుఁ డా
షీరి సాత్రాజితిరూపమాని జనియించెంగాన సర్వోన్నతా
దృతి పాత్రంబయి సత్యభావదనరాఁడె గానిచోఁ బారిజా
త తరుప్రాపణమే నిదర్శనము సౌందర్యాదు లట్లుండఁగా || 184

శ్రీ రుక్మిణీప్రణయకలహ నివారణము.

శా|| ఓహూ రుక్మిణి లక్ష్మీయయ్యుఁ దనపెంపుపాంప నట్లుండెఁ ద
న్మోహాద్రేకముఁ దీర్తు నంచు విరసంబుల్ వల్క్రియల్కించి పూ
ర్వాహూప్రూరపకంబెకల్చి నదయందై తల్పియింజెట్టుటల్
న్నేహూత్సాహము తేర్పడంగ నలరించెం గృష్ణుఁ డారుక్మిణిన్ || 185

నారదసందేహ నివారణము.

చ|| లలిఁ బదియాటువేల సమలం బలియం బదియాటువేల రూ
పులగుచుఁ బెండ్లియాడెనట, పోయి కనుంగొనివత్తునిప్పు డే
చెలుపుననుండునోయనుచుఁ జిత్తమునందలపోసి నారదుం
డెలమిని ద్వారకా నగరికేగి సవిస్మయఁడయ్యెదతక్కుతిన్ || 186

అతిథిసత్కార ప్రశంస.

శీ|| కృష్ణస్వభావపరిక్షై దూర్వాసుడరుచెంచి వికటచర్యల నటించి
పాయసవాంఛఁ దీర్చె కృష్ణయననట్లకూర్చి తెచ్చినచానిఁ గొంతగుడిచి
తనమేన నలఁదించుకొని కొంతరుక్మిణీకాంత కలంబియయ్యుంఁదిరభ్య
రూపిణిగా రథారూఢుడై కొట్టుచునల్లటపెట్టియూరెల్లఁజెట్టి

యగ్గరితమొగ్గరిలనల్లి డిగ్గనుటికి! బుగ్గిపైజల్లి పాయసంబునాడలేల్లఁ
బూసితివికృష్ణయదుగునఁబాయవైరి! వండుదక్కమతెందుగిడొందవనుచు॥
చు॥ కరుణింపందలపోసి రుక్మిణిసటుల్ గాసిల్లఁగాఁజేసి యా
తరుణింజూచి వెలందులందు నజహత్సొందర్యసాధాగ్య వి
స్ఫురణన్నిస్తులవాదు వీవనిచ నెక్కోభావిభూతునైతిం
బురణించెం దమ దేహగేహములు విప్రుకమెచ్చిరాదంపతుల్॥

188

దూర్వాసుని జన్మ వృత్తాంతము.

సీ॥ శ్రుతులశ్వములు చంద్రసూర్యులుండలు భూమిరథము విభాతసారథి సురాద్ర
భను వసంతుండనురి దారధికుండునై, యమపుంఖ కుచిశల్య హరిశరమున
రుద్రుండుత్రిపురాసురులసంహరించి మున్నయ్యత్త్రము నిజాంకమందుఁజేర్చి
కూర్చుండెఁబంచశిఖుండగు సంయమియయ్యెనయ్యమ్మ నెయ్యమ్మహత్తీ
కృత్తివాసుండుదుర్వాసుండీతఁడనియె! నత్రిప్రార్థింపఁదత్తుత్త్రుండయ్యెనతఁడు
నిగ్రహంబుగ్రహసమర్థుండగుండ్రుండ్రుగ్రహింబిబ్రహ్మాండముదహించుచుదయను॥

సుభద్రదా పరిణయము.

సీ॥ శపథభంగంబు బీజముగాఁగ విజయుండువీరయూత్రకుజైలుదేరునపు డు
లూచి చిత్రాంగదనేచి వివాహమై యతివేషమున ద్వారవతికిరాఁగ
నతనిచిత్తమెరింగిహరియంతిపురిఁజేర్చి పరిచరించుటకు సుభద్రనునిచి
పశుపతిపూజనైపంబుగా రామాదిభునుల సంతర్ద్విపమునకుఁజేర్చి
తానునిండుడుస్మరణమాత్రమునఁగూడి! పెండ్లిచేసి సుభద్రనువిజయననిచి
హరి కినుకమాన్వివారికిహరణమొసఁగి! పాండవాదృతుండైవచ్చెద్వారవతికి॥

కైలాసయాత్రా ప్రశంస.

సీ॥ రుక్మిణివాంఛచీర్చుటకుఁబుత్రార్థియై వాసుదేవుండు కైలాసయాత్ర
కై వెలువడిబదరివసంబున ఘోరతపమొనర్చుచునున్నతఱి విశాచ
నాయకుండైన ఘంటాకర్ణుఁ డలకృష్ణుఁ డెందొప్పుఁ గని తరియింతు నెప్పు
డనుచు వేంటాడుచు నాత్మసన్నిధికిరాఁ బ్రశోత్తరములఁ దద్భక్తిసరసి
లోను వెలి నేకరీతిఁగాఁదానలోచి! ద్విజశవముపావనము దీనిఁదీనుచున సగి
హితమెరింగిసాయజ్యహేతుడైన! దివ్యరూపమొసంగెభక్తికెనగలదె॥

ప్రద్యుమ్నోపాఖ్యానము.

సీ॥ ప్రద్యుమ్నుండైపుష్పైరతిపతి రుక్మిణీకృష్ణులకనిని కీడుమాడు

నని శంబరుడడు సప్తమనిశీధమునమాయవలనదొంగిలివాని వాద్ధివైవ
నాకమీనుమింగె జాలికుండడు దానింబట్టి యిత్తుమతీపురికేగిశంబ
రావరోధమగుమాయావతికొనఁగెదగ్గగ్భముఁజింపి యందర్భకుఁగని
ఘించిమాయలువేర్చిమోహించితాను| రతియగుటఁదెల్పి పురికొల్పరక్కసునివ
ధించియతఁడునమ్మయావతియునురాఁగ| యదుకులముసంతసిలెనారదాభినుతిని॥

రామకృష్ణుల సంతాన ప్రశంస.

క॥ శరుఁ డుల్కుకుండురణ|కర్మమలగుపుత్రులుగఁబడసిరాముఁడుపుత్రిం
గతిశకుచం గనకాంగిం| బరసీయగుణకాసుభద్రపట్టికాసంగె॥ 193

సీ॥ సరవింబ్రమృమ్ముండుచారుచంద్రుండును జారుభేష్ట్యుండునుజారుదాహు
జారుదేహసుచారుచారులుప్తచారు భద్రచారుసుభేష్ట్యులద్రెసిఘలు
పదుగురుతనయులౌపైఁ జారుమతియును తనయరుక్మిణియుండుజననమైరి
సాంబసహస్రజిచ్ఛతజ్ఞుమిత్రమిత్రక్రతురుజయులుద్రవిడచిత్ర
కేతుపురజిత్తులనఁగఁ బ్రఖ్యాతిగన్న| సుతులఁబదుగురఁగనిమిత్రవతియనంగ
వినుతికెక్కినచక్కనితనయనాకతెఁ | గనియెజాంబవనీదేవిమనముదనియె॥

సీ॥ భానుఁ బ్రభాను స్వభాను స్వచ్ఛాను శ్రీభాను బృహద్భాను భానుమంతు
నతిభానుఁ బ్రతిభాను శలచంద్రభానునిఁ జారుభ్రమరికనుసత్యగనియె
శ్రుతకవివృషవీరసోమకశాంతి భద్రులుపూర్ణిమాసదర్శులుసుజాహుఁ
డనుపదుగురుపుత్రులను గాత్రవతియునుతనయ వికర్రనతనయగనియెఁ
చవనవృషనారగృధ్రాంకవహ్నివర్ధ| నానిలమహాసనముధులనెడుసుతులఁ
బదుపురనుభద్రవతియనఁబరఁగుసుతను| వేడ్కలిగురాత్రగా మిత్రవిదగనియె

సీ॥ చీరచంద్రవృషాశ్వసేనవేగవదామవసుకుంతి శంకువీరశబధిఖ్య
లగుపదుగురుపుత్రుల సలస్వేతయనంగఁజెలఁగుపుత్రినినాగ్నజతియగనియె
సరవిహారసుభద్రసంగ్రామజిద్వాపసత్యకప్రహరణజయులుహరిచి
రాయుర్బృహత్సేనులనుపుత్రులనుదాన్త పక్షియనుసుత భద్రగనియె
బలుఁబ్రఘోషునిసీంహునిబ్రబలుసూర్ధ్వ| సహజనవరాజితునిమహాశక్తి నజుని
గాత్రవంతునిసుతదశకంబుగా జ| లండమనుపుత్రి గాఁగదె లక్షణయును॥

సీ॥ వినుఁడింకఁబదియాలువేల నూర్గురియందుఁ బ్రత్యేకముగసుతుల్బదుగురేసి
పుట్టిరివారును బుత్రిలఁ గాంమచుయదువృష్టిభోజాంధకాదులనఁగ
జగతినేకోతరశతశాఖతైరిట్లు ప్రబలిసహరిపుత్రిపౌత్రిజనము

నకుమూఁడుకోట్లయెన్నదియెనిమిదివేల నూర్గురుగురువులవర్గసంఖ్య
భర్గుఁడైననుగృతజగత్సర్గుఁడైన నింతయనిచెప్పలేరన్ననితరులెన్నఁ
గలచెవలతేనితండ్రిజగత్కుటుంబి తత్కుటుంబముగానిదిద్వరణిఁ గలదె॥

శా॥ కృష్ణాకృష్ణులకుద్భవించి సువివేకుండై యుపన్యాసుఁడ
యృష్ణాతాసనుపుత్రుక్రిష్ణుఁడయిదివృష్ణానియైతా సను
ష్ణుష్ణాలంబునఁగూర్చెసాత్యతమనంజూపట్టుతంత్రంబదే
స్యృష్ణాస్త్రీపరిచారికాపదజమోక్షోపాయమంత్రంబుగఁకా॥

195

అనిరుద్ధవివాహ మహోత్సవము.

సీ॥ స్వస్వవత్సరుఁడు చక్రిస్వసుతయై తగురుక్మవతినిక్రియక్రిశీసుతులయందుఁ
బ్రుద్యుమ్నునకొనంగిప్రద్యుమ్నుసుతుఁడైన యనిరుద్ధనకుఁడనమనుమరాలి
రుక్మలోచనయను రుచిరాంగివాసఁగెఁడత్పరిణయాగత్తులైనధరణిపత్రులు
పెరరేపఁగా దురోదరమునదబ్బరలాడిన రుక్మిని హలివధించె
బరిణయాశంతరమునదంపతులఁదోడు॥ కానుచుద్వారకశేతంచిరనుపమాన
మానసీయోత్సవంబుతోమాధవాడు॥ లవల బాణాసుగునిగిర్వచుడఁచివిడిచె॥

ఉపా పరిణయము.

సీ॥ హరదత్తవరమత్తుఁడగుచుబాణాసురుండతఁడుగాజలియండ నతిశయించి
యుండెఁడత్తుత్రికయువయొక్కచక్కనిపురుషుతోస్వప్నసంభాగమొంజు
మొదటివలెనుండమించెలిసి తదాప్రసభిచిత్రరేఖ తత్స్వంతమెఱిగి
రాజరూపములెల్లవాసిచూపఁగ ననిరుద్ధునిఁజూపితత్పిద్ధిఁగోర
యోగబలమునఁబ్రయుఁడనకొనఁగనతనివలననుషగర్భవతియొటఁదెలిసిబాటించె
డతనిభణిపాశమునఁగట్టె నని విని హరి॥ శోణపురికిగిచ్చేసినచూపువినుఁడు॥

బాణాసురగర్వ పరిహారము.

సీ॥ బాసుదేవుండుకైలాసయాత్రకుఁ బోయి యుపమన్యునుపదేశమొందిఘోర
తపమొనరింపఁ బ్రత్యక్షమైత్ర్యక్షుండుమున్నవరంబిచ్చి యున్నదియును
బ్రహ్మసనకువధింపఁ ద్వదీయలనటంచుమున్నవరంబిచ్చియున్నదియును
గారణంబులుగరత్తుకుండైయెదిర్చిన ఫాలాక్షుసంతభోపలవిదిర్చి
సమవివాదవివాహముల్ జ్ఞాభ్యుములని పట్టిబాణాసురునిఁజెతుర్చాహుఁజేసి
విడిచియుపతోడ ననిరుద్ధునేడగ్గఁగఁగోడ్మానుచువచ్చెద్వారకాదుర్గమనకు॥

కరిపురోత్పాటనాది ప్రశంస.

శ్రీ॥ అలసుయోధనుకూతురగులక్షణనువివాహమునసాంబుఁడుసాహసముననె
 తొనిచనఁ గనుఁగొని మునుకొను కినుకను పెనఁగొనుమనమున వెనుచనిచని
 రాధేయశల్వసుయోధనప్రభృతులుగవియఁగా నిభృతుఁడైకవియుటరసి
 యందలుఁబొదివినిరాయుధుఁజేసి సుందరినాతనింగరిపురికిఁదెచ్చు
 టమరమునిదెల్పననికేగుహరినినిల్చి హరియచటికేగివిభలప్రయత్నుఁడగుచు
 నమరనదిఁగల్పఁగరిసగరముఁబెకల్పి విసతులైవారిసాసఁగఁదోడ్కొనుచువచ్చె॥

పౌండ్రకవాసుదేవ సంహారము.

మ॥ అహహ పౌండ్రకవాసుదేవుఁ డనువాఁ డత్యుద్ధతికా దూత నం
 చి హరి నిందియొనర్చఁగా హరియుఁ గాళింజేరి వానికావధిం
 చె హరుఁగొల్పెఁదదాత్మజుం డనలుఁడిచ్చెంగృత్రిఁ బుత్రుఁడెదా
 ని హరిప్రేరితమై సుదర్శనముదానికావానిఁ గాల్పెం బురికా॥

203

కాళిందీ భేదనము.

మ॥ ప్రియులకా బంధువులకాగనకా హరి లలికా వ్రేపల్లెకుంబోయి త
 త్రియుగోష్ఠికావిహరించుచుకా వరుణనిర్దేశాగతకామద్యభా
 వయుతకావారుణినాదరించి సొలపై వాఃకేళికించిల్వ ను
 ల్కాయిరామికా విదళింప నయ్యమున యేత్రాదీర్చెఁ దత్కామనకా॥

204

యమునానదీ వర్ణనము.

శ్రీ॥ ఆవర్తనాభి దీప్యత్యైకతశ్రోణి చక్రవాకస్తని సరసహృదయ
 విచీభుజాక్షేప విస్ఫురన్మినామీ భృంగరోమావళి క్షేపహాస
 కలహంస కలదాఢ్య కల్లారకర్ణిక శైవాలకచ ఛాతుచందనయుత
 ప్రక్షణత్కంకణ భాస్వద్విజశ్రేణి ఘనపుష్పమయవేణి కంబుకంతి
 వికసితాంబుజవదనయై విభునిశదన మునకుఁజను నెలజవ్వని ననుకరించి
 తనరెనారవికర్తనతనయ పేరు సార్థకముగాఁగవాఁకయైయరుగునపుడు॥

చ॥ ఒకయెడ మందమందగలి నొక్కొకచో నతిశీఘ్రయాన మిం

కొకదరి సంకుచత్వ మొకయొర వికాసము ప్రత్యగాద్భృత
 త్వక్లననొక్కచోట నొకవంకఁ బరాఙ్మఖతం గభీరిమం
 బొకదెస నొక్కచోనిలుపు నొక్కకడం గుటిలత్వ మొందుచుకా॥

206

సీ॥ స్ఫటికయోగాత ప్రసాదయై హరిభక్త్యుదాత్త సాంశయికచిత్తంబువోలి
గిరిమూలఘట్టనోత్క్లిష్టాంబుకణికయై శరదభ్ర కనదభ్రభరణివోలి
దధాటవీసంగ దిగ్ధకాలువ్యయై చులినాప్తిమద్యోగి మనసువోలి
కఠినమాశప్రతిఘాతనివృత్తయై దుష్కర్మవిమోక్షసాధుమతివోలి
యన్నతానున్నతోద్ధతానుద్ధతాప్రసారయై సంపదాపత్ప్రసాదసాద
సహితసామాన్యజనమానసంబువోలి తనరె నివ్వీక నవ్వాక తగ్గులేక॥ 207

వరుణాగమనాది ప్రశంస.

చ॥ జలధీవండు హలిం గనం జని సుభాషణాఘోషలర్పించి యు
జ్జ్వల వాయుసంభావము తరముగా వర్ణించుచుంబంపఁ ద
త్కలితామోదము మోదముంజెనుప వీకంగ్రోలికాల్పిందిలో
జలకేళికావిహరించి నిల్చె నిటులిచ్చుంగొన్ని నాళ్ళచ్చటకా॥ 208

ద్వీవిదాసుర సంహారము.

చ॥ అల సుగ్రీవునివంత్రి మైందుండు తదీయభ్రాతయైభోమమి
త్రులిలోమేటియైన యాద్వివిదుఁ డెంతోమిత్రవైరంబుఁ ది
ర్పలలికా రామునితోఁ జెన్నంగుటకు రా శూరాగ్రణివైచ్య న
బ్బలితోఁ బోరివధించె నబ్బలుం డనిం బాణిప్రహారంబులకా॥ 209

మాతృమనోరథ పూరణము.

చ॥ దయ దయవారఁ దల్లి గురుదక్షిణగా మృతుఁడైనతత్పుత్రకా
రయమానఁ దెచ్చియిచ్చిన పరాక్రమమిప్పుడుఘోషి కంస దు
ర్జయమృతపుత్రిమట్కముం గనంబడఁ జేయుం డనంగ నట్ల చే
సి యశమనాంది శౌరియును సీరియుం బాపిరి వారికాపమలో॥ 210

గీ॥ అఖిలయజ్ఞభోక్తయాద్యంతరహితండుం బరమపురుషుండైనపద్మనాభుం
డార్యవర్యులెన్న భార్యాన్వితుండయి! యజ్ఞదీక్షనున్న నవసరమున॥ 211

విప్రశిశుప్రదానాది ప్రశంస.

సీ॥ షితిసురుండేఁపేట మృతపుత్రికుండోమవగమచుం గృష్ణునిఁ దెగడుటవిని
బ్రతికింతునని క్రీడిప్రతిపదే శరపంజరముగట్టి కాచియుండమృతుం డయ్యె
సుతుండని నిందింపఁ జూడంగఁ దగినచోఁజెల్లనుబాపి నిస్పృహతగలిగి

సాదజౌరఁబోవఁ గృష్ణుండువారింబి తత్సహితుఁడై రథమెక్కిజామువేళ
కుత్తరసగాభితమములనుతరించి జ్వాలలొఁ జొచ్చిపరమేశ వశగ శకు గ
ణమ్ముఁ దోడైచ్చిద్విజునకు నెక్కినిచ్చి వచ్చిక్రతుశేషమునొనర్చె నచ్చెరువుగ॥

జరాసంధ సంహారము.

సీ॥ దృఢజరాసంధబంది కృతరాజులు విప్రముఖింబునవేడుటయును
రాజసూయమునధర్మజరతుణ మపేక్ష్యచంచునారదుఁడు విధించుటయును
మగధేశుఁ దెగటార్చుమాగ్గంబు సూరించి ప్రీతినుభవుఁడు ప్రార్థించుటయును
స్వమతంబునకు నుపవ్యంభకంబులుగ నింద్రప్రస్థపురికి సాప్రముగ నరిగి
ధర్మజానుమతంబునఁ దదనుజన్మ! సహితముగవిప్రతనుజరాసంధుఁ జేరి
పారుఁగోరితమైతిఁగించిచీరివైరి భీముచేతఁజంపించిభూవిభులఁ దనిపె॥ 213

శిశుపాలశిరచ్ఛేదము.

మ॥ కృశశీలుండు యుధిష్ఠిరుండిచట శాత్రుచేపులుంచుండఁగా
దిశతేలుండనిధాతనిల్వినధరిత్రీ పాలురుంచుండఁగాఁ
బకుపాలుండు ప్రపూజ్యుఁడయ్యెననుచుంబల్కాటు దూషించుటకా
శిశుపాలుం దులిచెకసుదర్శనముసొచ్చెం గృష్ణుఁడత్రేజము॥ 214

వరసన్మానము.

సీ॥ దమఘోషస్వపతి సాత్వతియంచు శిశుపాలుఁగాంచి చేతులునాల్గుకనులుమాఁడు
గార్థభస్వరమునుగాంచి బెగ్గిలుచుండ నశరీరభూతమత్యద్భుతముగ
నెతఁడెత్తికొనునప్పు డీవికృతులడంగునతనిచేత నడంగు నితఁ డనవిని
యొకనాఁడు కృష్ణుఁడేతికొనంగునంతనే వికృతులన్నియుఁ బాయవెఱచి కృష్ణ
సూటుతప్పలుచేసిన నొచ్చికొనక నీకుమేనత్తకొడుకు మన్నింపుమితని
ననుచుఁ బ్రార్థించుటాతంకమయ్యెఁగాని పెంటనేత్రుంపఁడేయనిభీష్ముఁడనియె॥

దంతవక్త్రాద్యసుర సంహారము.

సీ॥ సాల్వుండుమాగధచైద్యాది భూపరాగంబున భూపరాగంబుఁదినుచు
హరుఁ గొల్చితద్దత్తమై కామచారమైనడచు సాంభకవిమానంబునెక్కి
ద్వారకకేగి యుపద్రవంబులొనర్చి ప్రహ్యష్టముఖులతోరణమొనర్చ
హరియునింద్రప్రస్థపురిస్సండివచ్చి యామాయావిలో విక్రమమునఁబోరి

కృతకవసుదేవహతికుల్కికృతమెఱింగిచక్రమునసౌంభకంబుతో సాబ్బుండ్రుంచి
దంతవక్త్రువధించితత్పహజండగునిదూగుచు గ్రమముగనొంచె నద్భుతముగాఁగఁ

శిశుపాల దంతవక్త్రుల పూర్వ వృత్తాంతము.

సీ॥ మున్ను శ్రీవైకుంఠమున ద్వారపాలకులై సనకసనందవావరోధ
మొనరించి పోసేమి నుగ్రితై ఘోర రాక్షసులు గండని వారు శాపమొసఁగఁ
చొలుచొల్ల జయవిజయములు హిరణ్యాక్ష హిరణ్య కశిపులై వరాహ నార
సింహసంహతులై శ్రీరామ హతులై రావణ కుంభకర్ణతజనించి
యిపుడు శిశుపాలదంత వక్త్ర పదహచ్చులైపొడమి కృష్ణుచేమ్రొందిరందు వలన
శాపశాంతియైవారి తేజంబు కృష్ణుఁడజేరెవారు వైకుంఠంబుఁ జేరిరపుడు॥ 217

ద్రౌపదీ మాసరత్నము.

మ॥ కపట ద్యూతముఁ బన్ని పాండుసుతులం గౌరవ్యులొడించి త
ద్రౌపదేంద్రాత్మజసేప్పి తెచ్చి కినుకం దుర్వాకృమల్ బిల్కి ని
స్రృపులై వల్వలనొల్వ ద్రౌపది దనుం బ్రార్థింపఁ గృష్ణుం డనే
క పటంబుల్ గృహనూటఁజేసి సభలోఁ గాపాడె దన్బాసమున్॥ 218

కుచేల సంతతము.

మ॥ ఆభిధానుచిత దుర్దశుండగు కుచేలాఖ్యుక్ సవబాలప్రియుక్
కుంభుఁ డాకృష్ణుండు గారవించి యడుకుల్ శోధించి భ్రష్టించి త
త్సభావారబ్ధురమంద వీడ్కొలిపె నాతం డింటికింబోయి స
ద్విభవోపేత గృహంబు గాంచి వెరగొందె దద్దయానిధికిన్॥ 219

నృగశాప విమోచనము.

మ॥ నృగుఁ డిత్వేకుని భ్రాత ముండిడినగోపేమందఁ జేరన్ గణిం
పఁగలే కన్యసకిచ్చి పూర్వుండు శపింపన్ దొండయై నూత నుం
డఁగఁ గృష్ణుండు సముద్ధరింపఁ దన చందంబంతయున్ దెల్పి వి
వ్యగతింజెందె నైతింగి భూమిసురులన్ వంచించి యేమాదురో॥ 220

కామ్యక వనాభిగనము.

సీ॥ పాండవు లడవిలోపలనుండఁ బుండరీకాక్షుండు సత్యభామాన్వితముగఁ
గనఁజనియుండ మార్కండేయ మునిరాఁగఁ బూజించి యతనిచే భూసురప్ర

భావాది భర్తృమూల బావకు చెల్పించి వనవాస దుఃఖశాంతిని ఘటించె
భర్తృవల్లభ్య సౌభాగ్య సంపద్య శాంతి యాసట్లు పొందాలినగుచు
దనప్రవృత్తి పతి వ్రతాధర్మవృత్తి సత్యభాషకటేగించెనత్యఫణితి
సంతపయిఁ గొంతి కొడుకులయనుమతిఁ గొని ద్వారకకుఁజేరెశౌరిసత్యాన్వితముగ

సంపద్యదృశ్యుఁడోజీశ్వరాగమనము-

సీ॥ క్రతువోనరిచి కురుపతియు భూపతులుశ్రీపతికల్పిఁ గనద్వారపతికిఁ బోయి
హరిదరినుండనిర్జరమానివచ్చి భన్యుండవీవనఁగ వెన్నుండునగుచు
నట్లొడుగుతక్కుతిననసీరహస్యమెట్లని రాజులడుగ నిట్లనియెమునియు
కచ్చపమొకకొండగతినుండమెచ్చితి నదిగంగ నదివార్ధి నదిధరిత్రి
నదికులాద్రులనవిభాతనతఁడు శ్రుతుల నవియుఁగ్రతువులనవికృష్ణునధికుఁడనఁగ
నితఁడుసంపూర్ణదక్షిణాన్వితములైన క్రతువులే నేననెనితోధికంబుగలచె॥ 222

చ॥ అనియిటులాసతిచ్చి ముని యందటిపిడ్డొని వేగనేగఁ గృ
ష్ణుని విభవంబు నేత్రమల శ్రోత్రములకొ మహిమంబు నిండటుం
గని విని విస్మేతాత్ములయి కంజదళాత్ముననుజ్ఞ నాంచి యె
య్యనఁ జనిరందుఁ గొందటు దురాత్ము లసూయవహించి రాత్ములక॥ 223

కౌరవ పాండవ సమత్వ సూచనాది ప్రశంస.

మ॥ అభిమన్యుపయమోత్సవంబరసి పద్మాక్షుండు బంధూజ్ఞుల
త్సభలోఁ జేరి పృథాసుత ప్రథితసంచారంబు దుర్యోధన
వ్యభిచారంబును చెల్పి జన్యులకు జన్యంబితప్తై దప్పదం
చు భవత్సహ్యము దప్పదంచు సమతక సూచించుచుకొ వీడ్కొనెక॥ 224

దుర్యోధనార్జున ప్రార్థనాప్రశంస.

సీ॥ పార్థుండు కృష్ణ సంప్రార్థనార్థంబుగా ద్వారకాపురిఁజేరఁ గౌరవాధి
పతియు సంతకుమున్నె ప్రార్థింపఁజేరెవా రిరువురు హరిదరికరిగియతఁడు
శయనించెయండ మస్తకభాగముననున్న గద్దెపైఁ గూర్చుండఁ గౌరవపతి
పాదసన్నిధిఁ జేరి పార్థుండునిలుచుండ హరియుఁజేల్కనిచూచె నరునిముందు
పిదపదుర్యోధనుని జూచెనదియుమివగఁచిన్నచు వరింపుమీవమున్నున్నయనుడు
నరుఁడుదనుఁగోరఁ బదివేలవరరధికుల జేడెదెదుర్యోధనుండిచ్చి వీడుకొల్పె॥ 225

పార్థ ప్రార్థనాంగీకారము.

పంచచామరము॥ నిరాయుధుండైననన్ను నీవుగోరితేల నా
 నగుండుమొక్కి దేవ నిన్ను నాకుఁవోడ్పడంగనే
 వరింపతేదు నిన్నెదిర్చువాడఁగానుక్షత్తతై
 యరిచ్చిదా యశం బాసంగుమన్న మెచ్చెకొరియుకా॥ 226

బలరామతీర్థయాత్రాభిగమనము.

ఉ॥ కారవపాండవప్రథన కారణకంబుగ జైలుదేరియా
 సీరిమనీంద్రులట్లు దనుఁజేరిభజింపమికల్గి చంపి మా
 సీరితరీతి వీని నవుడేబ్రతికించి మహేంద్రగుం బల్పలుం
 జేవమఖంబుఁ గాచి మునిసేవితుఁడైచనెఁ దీర్థయాత్రకుకా॥ 227

శ్రీకృష్ణరాయ భారము.

సీ॥ సంజయదౌత్యంబు సఖలంబుగామిచేఁ దనుపాండవులుగోరఁ దన్మతములు
 వినిహరి కరిపురంబునకేగునప్పుడు ముసులనచ్చటికి రండనుచుఁ గోరి
 కారవసభఁ జేరి “పోదనష్టం”బని “పొందులాభం”బని పూనితెల్పి
 దుర్యోధనుఁ దొనర్చుదుస్తంత్రములకల్గినాడవజయము తప్పదనిచెప్పి
 విశ్వరూపంబుఁ జూపినద్యినుతిఁ గాంచి॥ కోరి విడుదునియింకఁబరాసించి
 కుంతిమతమును గడ్డునిపంతమరసి॥ భండనమునకుఁ బురికొల్పెఁ బాండవులను॥

యౌద్ధాభిగమనము.

శా॥ భృష్టద్యుమ్నువరూధీనీకునిగ నిర్దేశించి తత్తద్బలా
 వష్టంభంబుగ దృష్టకేతుముఖులకా వర్ణించి ధర్మాత్మజ
 సృష్టప్రాథితపార్థసారథిత కిష్టంబొటచేఁ గృష్ణుఁ డ
 క్షిప్తప్రక్రియవిక్రమింప నడపెంగృష్ణుండు దేరాజికికా॥ 228

గీతోపదేశ ప్రశంస.

సీ॥ యుద్ధసన్నద్ధుఁడైయుభయసేనలకు మధ్యంబునఁ దనయరదంబునిల్చి
 వివృచ్చుఁ డవృచ్చువివిధగురుక్రియసద్బంధువులఁ గాంచినదయహృదయుఁ
 డై నిరాయుధుండయి యరదంబుపై నిల్చుటరసి కృష్ణుండు దరహాసమొదలు
 తాదాత్మికస్థితి దయ నుపదేశించి తాదాత్మికస్థితిఁ దనమహిమను

గుప్తపజుచి కిరీటి సంతృప్తికపుడు ! విశ్వరూపంబుఁ జూపించి విశ్వసీంపఁ
జేసి వైసులఁ బాలియింపఁ జేసెనాటి ! వాసిసంవాదమే గీతతైరఁదొంచె॥ 230

భగవద్గీతాసంగ్రహము.

సీ॥ సాంఖ్యంబుకర్మంబు జ్ఞానంబుకర్మ సన్న్యాసంబు నాత్మసంయమవిధంబు
విజ్ఞానయోగంబు విస్ఫుటాక్షరపర బ్రహ్మయోగంబును రాజవిద్య
యనియెడు రాజగుప్యాంబు విఘాతివిస్తర విశ్వరూపసందర్శనములు
ప్రకటభక్తియును క్షేత్రక్షేత్ర విద్విభాగము గుణత్రయ విభాగంబును బురు
షోత్తమప్రాప్తి దైవాసురోరు సంపదలవిభాగంబు మఱియు శ్రద్ధాత్రయంబు
మోక్షసన్న్యాసమును దెల్పేమునుమకుండుఁడర్జునువిషాదయోగంబునపసయింపె॥ 231

గీతాసారసంగ్రహము.

సీ॥ ఆత్మకులేపుబాధ్యతయు బాధకతయు ననితెల్పుచు విషాదమునకు దయకుఁ
గరణంబులగు నహంకారంబు మమకార ముడిగించి సంగరోద్యోగమునకుఁ
గారణంబైన స్వకర్మంబువిడువక ఫలకాంక్ష విడిచి నిచ్చలునానర్చి
క్రమముగా సర్వధర్మములను విడిచి నన్నేయాశ్రయింపుము నేనశేష
దోషములఁబాపి యుద్ధరింతు నినువంతఁదలదటంచు వదించి విశ్వాసమునకు
విశ్వరూపంబుఁజూపి యవిశ్వభర్తాపార్థుఁడునిమిత్తముగ మహిభారముడిచె॥ 232

అమానుష మహిమానుసంధానము.

ఉ॥ తా రఘురాముఁడైనపుడు తత్త్వరహస్యములకా గ్రహించె గా
రీ రమణోపదేశమున క్రిశివగీతలటండ్రు వానిఁ ద
త్సారతరోక్తులొక్క నిమిషంబు మహాదివసంబుజేసి త
చ్చిరి కిరీటికిందలిపెఁ దన్మహిమంబు సుతింపశక్యమే॥ 233

హనుమచ్ఛాప విమోచనము.

మ॥ భగవద్గీతలు బాదరాయణకృపక భక్తిక విశేక సంజయం
డు గుణజ్ఞాండగు నాంజనేయుఁడవత్పిర్లుండై కృతార్థుండవై
తిఁ గడుంగీతలచే నటన్న హరినీలిందాఁటితీపైఁ చిశా
వ గలింజెందుటన్న భాష్యకృతిచే తాపప్రముక్తింగనెక॥ 234

శౌపకారణము.

క॥ అనంగ మునిగణమువెరంగై | యనఘ వినంగలేమ మున్ను హనుమంతుని మం
తనమున శపియించుటయు ధా|వ్యనిర్మితియుఁ దెల్పుచునుడు నతఁడిట్లనియె॥ 235

మ॥ దినకృద్దీప్తికిఁ గ్రీడికట్లు భగవద్గీతోప దేశంబుఁ జే
సినపై నాతని కేతనాగ్రమున వాసింజి న్నయ్యెయన్న యా
హనుమంతుండు దనంతచే వినుచు భస్యత్వంబు సూచింప వ
చ్చినవాడన్న నెపంబునక హరిశపించెక ధావ్యనిష్పత్తిక॥ 236

బ్రహ్మవిద్యోపదేశ సంప్రదాయము.

ఉ॥ పాత్రములంగనుంగొనియుఁ బోవుచుఁ బోవుచు నాలకించియుం
జిత్రము తృప్తమయ్యెననఁ జెల్లదు చెల్ల గురూపదేశ సం
పత్తి వినాకరించి పెరిభంగి నెఱింగినవిద్య విద్యగా
దుత్తమసంప్రదాయ విదులొప్పురు తప్పది బ్రహ్మవిద్యకుక॥ 237

వైశాచభావ్యనిర్మాణము.

మ॥ భగవద్గీతలకింతమీఁద మడభిప్రా యానుసాశంబుగాఁ
దగుధావ్యంబానరింపు మట్లునుచోఁ దప్పుం విశాచత్వము
చుఁ గృపంగృష్ణుండు వల్కలగా నల మరుత్సానుండు దోడ్తోఁ విశా
చ గతింజెందియొనర్చె ధావ్యమదియే వైశాచంబనక ధాసీతక॥ 238

క॥ శపియించితి గపి యించుక | తపియించిన ధావ్యరచన తడఁబడుననుచుం
గృప సంచువిలుతుండ్రం | జపియింపంగఁ జేసెదద్విజయమంత్రమిటుల్॥ 239

హనుమన్మహామాభివర్ణనము.

సీ॥ మున్ను దాశరథివై మునులజన్మముఁగాచి జానకిజెండ్లాడి జనకునాజ్ఞ
వనికేగి భరముఖ్యులనుగూల్చి రావణువలన సీతనుగోలుపడినయపుడు
సుగ్రీవుఁగూర్చి దశగ్రీవుఁలగుఁగూర్చి భరణిజగనివార్ధి దాఁటివచ్చి
సేతువేర్పఱచి యాజనివాహనంబవై యవలీలద్రోణాద్రి నటకుఁదెచ్చి
లక్ష్మణునిబ్రతికించి పౌలస్త్యుఁడునిమి | సీతఁగొని కాడుకమునసాకేతనగరి
కరిగిపట్టాభిషిక్తుండ నగుట కీవ | కాదె కారణమైతివి కపివరేణ్య॥ 240

- ఉ॥ పుష్పక మెక్కివచ్చునెడఁ బుష్కరపీఠిని నిల్వశాంతితై
పుష్పమునట్లు తెచ్చితివి ము న్నుమగొల్పిన శంభులింగముకా
గోష్పదలీల సంబునిధి గొబ్బునదాఁటిన నీకుఁగాకవా
ప్రోష్పతికైన శక్యమె సుదుస్తర కార్యము నిర్వహింపఁగన్॥ 241
- క॥ సీతానైకతలింగము । సేతుముఖంబునఁ బ్రతిష్ఠఁజేసి మునులకుకా
భూతపతికి మాకుమనః । ప్రీతిగ రామేశ్వరాఖ్యుఁ డెట్టిసత్రుటిలొకన్॥ 242
- శా॥ ఈశ్రుకా లింగముఁదెచ్చి దానిఁగని నశ్చైంతేని నోనాడఁగా
నే వాత్సల్యము న్సహించి తొలి దానిఁద్రోయు మీలింగమే
తీవిన్నిల్పుదునన్నఁ దాఁగదలకుండెకా విన్నవైతివు నే
నావెన్నక వరణుచ్చి నిర్మితిగదా యీలింగమాచెంగటన్॥ 243
- మ॥ ఉదయందైఫలమంచు సూర్యుఁగొనఁగా నుంకించె నేపీరుఁడ
య్యుదయాస్తావల మస్తకస్థపదుండై యుష్ణాఃకునిగొల్చి పెం
పొదవకా విద్యులనెల్ల నేర్చిన బలాశ్వుండెవ్వఁడా నీకు నె
య్యదియో దుష్కరమాంజనేయ జనగేయా కాసలేయాశ్రయా॥ 244
- సీ॥ ఉర్రురైకైశ్వర్య యుతయువభ్యాయకాశిష్ఠ ద్రుఢిష్ఠ బలిష్ఠమాను
షానందమాదియై యవలమనుష్య గంధర్వులు దేవగంధర్వులు పితృ
దేవతాజానజ దేవక్రియా దేవ దేవశక్ర బృహస్పతి ప్రజాప
తులునాండు నానందములు శతగుణితంబులైన బ్రహ్మానందమగునటండ్రు
గాన బ్రహ్మశతానందుడౌ నతండ్రువగుట కర్హుండవై యుంటివప్రమేయ
నీధనుతకామరూప ప్రసీధికాయ । న్యాయధౌరేయ జనగేయ యాంజనేయ॥ 245
- క॥ ఏతాదృశుండవయ్యును । గీతలు నేఁ దెలుపకుండఁ గృతకృత్యుండ నే
నైతి ననుట విధివశమ । ప్పాతకము నడంచుఁ జేయు భావ్యమటంచుకా॥ 246
- క॥ దయ దయవారఁగ నిట్లును । నయనయములుమీఱ సాధినయ నయన కుశే
శయ శయుండై పలికె చితే । శయశయనుండాశయమున సంశయమెడలకా॥ 247
- క॥ ఇదిభగవద్గీతలకుకా । మొదటనై ప్రేశాచభావ్యము హనూమంతుం
డౌదవించిన కథవినుండిక । హృదయంగమమైనమీది వృత్తాంతంబుకా॥ 248

అక్షోహాణీసంఖ్యానిర్ణయము.

- సీ॥ ఇరువదియొక్కవే యెనిమిదిసూర్ల డెబ్బదియనా నరదము లొప్పదలుసెందు
దత్సమసంఖ్యచే దనరారుమత్తమాతంగంబులును బెంపెనగునందు

నలువదియైదువే లార్జునుల బదియునై యశ్వంబు నెచ్చేట నలరుచుండు
నలువొందు శతశతనవశత త్రిశతార్థశతపత్తి సంపత్తిసరవినొందు
నట్టి చతురంగబలములు మట్టుమిటి నట్టిసేన యక్షాహిణియనంగబరంగు
నదిగదిసి రెండులక్షల పనునెనిమిది వేలపైనేడునూలులై వెలయునంద్రు॥ 249

కౌరవ పాండవ యుద్ధప్రశంస.

శ్రీ॥ ఏకాదశా ధైర్యహీనీతులై కారపుల్ గాంగేయ కలశజ కర్ణమద్ర
పతులు పరూర్ధినీ పతులై క్రమంబున బదియు నైదును రెండు వానరములు
రెండు యామంబులు భండనం బానరింపఁ బాండునూనులు ధర్మపదులెదిర్చి
యరి విజగీష వేడ ధైర్యహీనులఁ గూర్చి వేర్చి వైరులనేర్చి యూర్చి యూర్చి
యోధుల జయింపఁదొలఁగి దుర్యోధనుండు మడుంగుఁ జొచ్చిననూటల వెడలఁబుచ్చి
భీముగదచేత నూరుపుల్ విలుగునట్టులతనిఁ గొట్టించి హరి కోపమడఁచె హరికి॥

క॥ పనునెనిమిది దినసముల్ పదనునఁ బాండవులు దాయభాగంబునకై
కదన మొనరించుతటి హరి మదమునఁ జేసిన చరిత్రములు చిత్రంబుల్॥ 251

శ్రీ॥ భూరిశ్రవుని కయ్యమున సాత్యకికి గల్గు ననమాన మెదనెంచి యదిఘటిల్ల
మికి నైస్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకంబులఁ జూచి యిరుడకేత
నము నమర్చిన శతానందాఖ్య మత్స్యందనము పాంచజన్య స్వనరంబు వినిన
తోడనే సాయుధస్తోమంబుగాఁ దోడితె మ్మెల్లి మద్విక్రమమ్ముఁ గనుము
తగని ప్రతిసఁ బట్టెఁ దప్పింపవలెఁ గీడు క్రీడితోడిదకద కృష్ణు బ్రతుకు
దారుకా యటంచుఁ దనకాపుపైఁ గల్గు కరుణఁ దెల్పి రాత్రిఁ గడపె శౌరి॥ 252

మ॥ నలుచే నర్చితుండై తదీయమగు శ్వన్నంబుండు దద్యుక్తుండై
హరు దర్శింపఁగఁ బోయి పాశుపతముం బ్రార్థింపఁగాఁ జేసి యీ
శ్వరుండుం దానాకటౌటకుం గుటుతుగాఁ బ్రాక్యుజలం జూపి ప్రా
గ్వరదార్థ్యం బానరింపఁ జేసి మనిచెం బద్మాక్షుం డప్పార్థునిక॥ 253

మ॥ అనియందే మఱి నైంధవుండు హతుఁడనంచుక నభోవాణి గు
ల్కినపైఁ దజ్జనకుండు బల్కినది శ్రీకృష్ణుండు మున్నే యెటుం
గును గానం దల వాని తండ్రితోడతైఁ గూలించి తప్పించె ధ
ల్గును ముప్పందలఁ వ్రోచి తజ్జనకుండే కూలెక శ్వశాపంబునక॥ 254

క॥ సర్వముఖ శరీరముఖ ముత్సర్పింపంగ నరదమదిమి సంరక్షించెకా
 స్వర్పతి తనయుం గృహ్లాడహర్పతి తనయుండు విన్నవై కనుచుండకా॥ 255

శా॥ ఇంద్రుండిచ్చిన శక్తిచే విజయు నేడేత్రుండు నేనంచు ని
 ప్రుండుండై రథమెక్కివచ్చినను రాధాసూతికాధారణకా
 సాంద్రందైతగు నాత్మ మాయవలనకా శాంతింపగాజేసి
 డిం ద్రైలోక్య విభుండుగాంచె నది చెందె దోడ హైడింబునికా॥ 256

మ॥ దురమందొక్క మరుత్సుతుండై సుమలం దున్నాడెనంచున్నదికా
 దురభిప్రాయము గల్గియుండె నిపుడంభుండంచు లోహాకృతికా
 సారిదెప్పించి తదగ్రమం దునుపగా నాలింగసం బాచరిం
 చె రుషక భీముండు గామిం దెల్పి నిరసించె దస్మహా ముఖముకా॥ 257

ధర్మరాజ పట్టాభిషేకాదిప్రశంస.

శా॥ ఈరీతికా ధరణీభరంబుడికి శ్రీకృష్ణుండు ధర్మాత్మజుం
 బౌరుల్ పృథ్వులు గాంచుచుండ సభలోం బట్టాభిషిక్తుండుగా
 గారుణ్యంబు జేసి మెప్పుగని గంగాపుత్ర మాహాత్మ్య మెం
 తో రూఢంబుగఁ దెల్పి పాండవుల సంతోషింపగా జేయుచుకా॥ 258

భీష్మసంరక్షణము.

మ॥ స్థిరుండయ్యె యువోపమానముగ యుద్ధంబుద్ధతిం జేసి రా
 జవరుల్ మెచ్చంగ నంపనెజ్జపయి నిచ్చకా భీష్ముండుండంగ స
 ర్వవిధాయాసము లంటకుండ నతనికా రక్షించి కృష్ణుండు ధ
 ర్మవిధుల్ ధర్మజుం దర్శిలికా వినునటుల్ మైకొల్పె దత్సన్నిధికా॥ 259

పరీక్షద్రక్షణము.

శా॥ ఆశ్వత్థా మనశించెనంచు ననృతం బాడించి కుంభోద్భవుకా
 శశ్వద్ధామనిం ద్రుంప బంచె నతిసాక్షాదంతకాకారుండై
 యశ్వత్థామ కులం బపాండవము నేయంబుని వృద్ధాదిగా
 శిశ్వంతంబుగఁ జెందుచుండ హరిరక్షించె బరీక్షిత్తునికా॥ 260

విద్యారహస్యోపదేశాది ప్రశంస.

సీ॥ సారిధర్మరాజ పట్టాభిషేకానంతరమ్మునఁ గొన్ని దినమ్ములుండి

తదనుజ్ఞ సైంది యింద్రప్రస్థపురమున కింద్రనందనుడు దాసేగి యచట
నిష్ఠునిహర సంతుష్టులు భండన హిండన కథన ప్రహృష్టులునయి
మయి వినిర్నిత రత్నమయి కనిర్కల భర్తమయి విచిత్రత సభామంటమునఁ
గూరుచుండినపుడు ద్వారకాడిగమిష | ననిమిషేంద్ర సుతున కచ్యుతుండు
దెలిపి యతఁడు గోరఁ దెలిపె విద్యారహ! స్యంబువినుండు తద్రహస్య మిపుడు | 261

సీ॥ జ్ఞాన స్థిరత్వ వీజంచైన జ్ఞేయ్యాది రోగస్వయాప నిరూపణంబుఁ
దత్తవిజ్ఞతా విశేషతోప దేశమంతర్యాగ మింద్రియాత్మ ప్రసంగ
మోపి జీవాత్మ స్వరూప నిరూపక గురుశిష్య జనక భూసుర కథా యు
గము మనోబుధ్యహా కారాది తత్త్వప్రకార మవ్యక్త ప్రకార మవల
సత్వగుణ మవస్యం బగుచూనయోగ్యమగుటయు సరిస్తరంబుగా నర్జునునకుఁ
దెలిపి శ్రీకృష్ణుఁడతని హస్తీపురిఁ జేర్చి మరలివచ్చి యుదంకాశ్రమంబుఁజొచ్చె | 262

శ్రీకృష్ణోదయక సంవాదము.

ఉ॥ చొచ్చిన నయ్యదంకముని నూక్తులు గన్నడ సత్కరించుచుకొ
మెచ్చినయట్ల భారత సమిష్ఠరితం బపు డుచ్చరింపగాఁ
దచ్చతురోక్తికిం దగువిధంబున నుత్తరమిచ్చి యచ్యుతుం
డుచ్చతరుంబుగా మరల నున్న తెఱంగెఱిగించుచున్నాఁక | 263

ఉ॥ ఏను గురుండు భీష్ముండు ననేక మనీంద్రులు నొక్క చెప్పినకా
వీనులఁ జెట్టఁ డయ్యెఁ గురువీరుండు వీఱఁడియై సబంధపుం
డై నశియించె ధర్మపరులై జయమొందిరి ధర్మజామితౌ
నౌ నెటువంటి వారలకు నట్లతిలోభము లాభకారియే | 264

చ॥ ఆనపుడు నయ్యదంకుండు క్రుధంకుర రూతుతరాతుండై శపిం
తునని తదంకముల్లనక దోషివి నీవతి పక్షపాతివై
తనుచును సంధిఁగూర్చవయితంచును దానికెఁ దాచితంబిదే
యనుచును నల్కఁ బల్క విని యచ్యుతుండు డుల్కక పత్కె నీక్రియక | 265

చ॥ తపమున కంతరాయమును దాపసహాయమునైన తామసం
బిపుడిటు సూపి తేటి కిహిహీ కుషితాత్మ లానర్చునట్టి దు
స్తపముల వీరువోదునె నిజస్థితిఁ దెల్పెద నాలకించి యం
తపయి మదిం దలంచిన విధం బొనరింతువుగాక భార్గవా | 266

సీ॥ దేవాంశ భక్తిగం గాంశీయులఁ గల్పంశభవులు మర్యోధన ప్రభులు లహహ
సహజ వైరముగల్గి కైశివం బాదిగాఁ బడరానిబాధల పాలుఁజేసి
రసధికారికి బాజ్యమర్పించి తనభుజా బలమున బహురాజ్యముల గడించె
సట్టి తమ్మునిప్రత్యుండని ధర్మమున ధర్మసూనుని యవరాజుగా నానర్చె
జనకుండని నాగబ్ధికి నైఁపతేక కైతవ ద్యూతమున వారి కలిమి బలిమి
నాడిసి పాత్రన నిడనె దుర్యోధనుండు వానికంటెను దులువ లెందైనఁ గలరె॥ 267

మ॥ సభకుఁ ద్రొపడి నీడ్చితెచ్చి యకటా సభ్యుల్ వినకా దుర్వచా
విభవం బేర్పడ మానభంగమునకై విప్పించె దద్వప్రమాల్
శుభవృత్తులు సతీత్వ మత్రుణిఁ దచ్చోకాబ్ధి దాఁటించె నా
టి భృశాఘాగ్నియె ధార్తరాష్ట్ర వనవాటిం గాల్చుగాఁ జాలదే॥ 268

మ॥ కపటద్యూతమునం జయింపఁబడి తత్కౌంతేయు లెంతెనియుం
గృపణత్వంబున నున్నవారనుచు వారికా నవ్వ రారాజు మి
త్ర పరీతుండయి ఘోషయాత్రజని గంధర్వు ల్లనుం గట్టఁగాఁ
గృపచే మున్నిడిపించులైనఁ గననే హీనుల్ గృతఘ్నుల్ గదా॥ 269

శా॥ గాంగేయాదు తెఱింగిచెప్పినను శంకాపంక నిర్మగ్నుడై
యంగీకారముతేక కారవవిధుం డజ్ఞాత వాసంబునకా
భంగం బింతయులేమి ధర్మసుతుడై చల్కుంగ నాలించియుకా
భంగం బాహవ రంగమందెననియుం బైకొన్నఁ జేటబ్బుదే॥ 270

సీ॥ పాండవుల్గున్ను బలఁడెండు వత్సరములు వనవాస మజ్ఞాత వాసమొక్క
యెండునుగావించు నెడఁ బొడమినవారి యిడుమలు గడువులు నుడువనేల
ధర్మపరుల్ వారు ధర్మంబెచటనుండు నచట జయించుండు సట్టిధర్మ
మే నేను భూభార మెడలింప నవతరించినవాండనని మునువినఁగలేదె
నేనులేనిది నేనుగానిదియుఁ గలదె॥ ధర్మపరులు జయించి రధర్మపరులు
చచ్చి స్వర్గస్థులైరిది సత్యమింక॥ నే మనంగలవదియను మీ వుదంక॥ 271

ఉదంక ప్రార్థనము.

ఉ॥ నావుడు వాసుదేవుఁడు వినంగ ననంగ పితా పితామహ
గ్రావభిదాదికామరపరంపర కైన నెటుంగరాదు నీ
భావము నీప్రభావమింకఁ బామరు లెట్లు లెటుంగనేర్తురో
దేవ యెటుంగ కాడిలి మదీయ దురుక్తులు నైచికావవే॥ 272

ఉదంక ప్రార్థనాంగీకారము, (విశ్వరూప ప్రదర్శనము.)

చ॥ ఆనుచు నమస్కరించుచుఁ గృతాంజలియై ఖలభంజనా, జనా
ద్దన శరణాత్థి నై యిచ్చుచు ప్రార్థనసేయుదు నీయుదగ్రతం
దనరిన విశ్వరూపముఁగ నంబడఁజేసి కృతార్థుఁ జేయవే
యన నటులై కనఁబడిన నచ్యుతు నాతఁడు మెచ్చె నీక్షియె॥

273

గోపాలకృష్ణలీలావతార రూపస్తవము.

సీ॥ చిత్తజాతునిగన్న మత్తకాకిని బత్తి బొత్తిలి యొకయడుగొత్తుచుండ
చిత్తవశి యోగిత్తయా చిత్తవిపాత్తుమై నాకపదంబొత్తుచుండ
నుత్తుంగ రుచు లిగురొత్తహస్తములు కట్టుత్తమాంగస్థబుల్ హత్తిపెయఁ
దత్తపువర్తనంపత్తికై ప్రజలుప్రసత్తిమైఁ గేల్లరలెత్తిమొక్క
మెత్తగుపాపరామెత్తనొత్తగిలంగ॥ నత్తమిలిబత్తులకు నెల్లుబత్తిముత్తు
లిత్తువటకొత్తయే యిట్టికృత్తిసీకు॥ భక్తపాలనత్పక్షగోపాలకృష్ణ॥

274

సీ॥ రంగుమెటుంగుఁజూరంగుదుఱంగలింపఁ గుఱంగటమెలంగి తగఁజెలంగు
నల యనంగుని తుంగమగుతురంగముతెఱంగు నెటుంగఁజేయు భంగులుతరంగ
ములనంగముప్పొంగ ముంగటఁ జెంగటఁ జెంగుచెంగునదాటుచుం గరంబు
నంతరంగంబునంతఁ గరఁగించు మాయా కురంగంబుచాయఁబొచి
బాయసూచింపయాచింపసాయకమున॥ నేయఁబూనినతొంటి నీచాయఁగంటి
సూటిగానిచ్చమీఱ నిచ్చటనొర॥ భక్తపాలనత్పక్షగోపాలకృష్ణ॥

275

సీ॥ పలువన్నియలన్నియలచిన్నియలచెప్పుఁ గన్నతిన్నని పిన్నపొన్నగున్న
కొన నున్న నిన్నన్నుకొన్నప్రీడను వేడుచున్న ప్రేయస్సులమిన్నలజిగి
నున్న నున్నని చిన్ని చన్నులుమున్నగు గొన్నికొన్ననవిల్లు పెన్నిధాన
ములపొన్నికలు కన్నులలరఁ గన్గొనుచున్న నీయల్లగొల్లకన్నయలవల్వి
లన్నియును గొల్లఁ గొన్నతెన్నున్నయట్ల॥ మున్నుపిన్నునినేడిందుఁగన్నయదియు న
భిన్నగతినున్నవిట్టి నిన్నెన్నదరమ॥ భక్తపాలన తృష్ణగోపాలకృష్ణ॥

276

సీ॥ పట్టిసత్రాజిత్తుపట్టి రఘునకొడిగట్టి గట్టిగఁ బట్టిపట్టికిన్
రెట్టింపఁ దలగట్టియిట్టిటనఁగ రాని బిట్టగ సలపాదిబట్టినట్టి
పట్టిన నెట్టనఁ దొట్టినదట్టంపువలరాచపెట్టచూపట్టివలపు

రేపెట్టఁ బేపట్టి రాపెట్టు వాపెట్టినట్టివేల్పులఁ గొట్టిజెట్టెతనము
దిట్టతనముట్టిపడ విట్టఁ జెట్టఁబట్టి చెచ్చెరంగఁ దెచ్చియుచ్చ నచ్చెల్వకిచ్చి
నట్టిసీలీలనేఁడు గన్నపైనార | భక్తపాలన తృప్తి గోపాలకృష్ణ |

277

మ॥క్షణమాత్రంబున వత్సలుండగు రమాకాంతుండు వత్ససుర
క్షణనవ్యాప్తయశస్కుఁడై వెలయు టాశ్వర్యంబై వత్ససుర
క్షణనవ్యాప్తయశస్కుఁడస్తబకవృక్షంబైన కాంతారమా
క్షణమాత్మీయ యశంబుచే ననఘపుష్పంబొనలుల్ నేనుఁ గాక॥

278

సీ॥ గజరక్షణక్రియా కలితమానసుఁ డయ్యు గజరక్షణక్రియాకలితుఁ డయ్యె
నర్జునరంజనాయ త్తచిత్తుండయ్యు నర్జునభంజనాయత్తుండయ్యె
బూతనామగుణాభిపూజితుండయ్యునుఁ బూతనా మరణాభిపూజ్యుండయ్యె
ధేనుకామిత వస్తుదాన వీక్షుండయ్యు ధేనుకాపితకృత వీక్షుండయ్యె
సఘవిదారణచాతు సమరువాని | కఘవిదారణచాతురినమరులెంత
యజగరగళాధికారియై యలరువాని | కజగరగళాధికారిత్వమరిదియగునె॥

279

క॥ ఆచరంబగుడెందంబునఁ | బ్రచరంబగు చందమున సభక్తిశ్రద్ధో
పచితముగ నుచితచేతో | వచనముల నులించిమఱియుఁ బ్రార్థించెమారి॥

280

దండకము.

క్రీమజ్జగజ్జాల జేగీయమౌనాగ్రజ గ్రామణిగ్రామ జిహ్వగ్రజాగ్రత్సమగ్రత్రుతి శ్రేణి
శారూప నిశ్రేణికామూల కీలాయమానక్రియోపాస్త్రిబోధక్రమ ప్రాప్యదేదీప్యమాన
స్వతస్సిద్ధత త్వప్రతీకాక్షరాకార లీలాలసచ్చంద్రశాలాసమావిష్టసృష్ట్యాదిఋవ్యం
త మాత్రాకలాపాగ్రపర్వాయిత బ్రహ్మతారాంత సంచారధీరా సుధీ రాజిర
క్షా మహాత్మ్య కష్టా కృపాలంకరిష్టుండవై విశ్వరూపంబుఁ జూపింపఁ గన్నారఁగ
న్గొంటి నేనేకదా భన్యమూర్ధయఁ డంగానిచోఁ బూని చోద్యంబు హృద్యంబు నిత్యా
వవద్యంబు వాగీశ యోగీశ భోగీశ ముఖ్యాత్మ తత్త్వజ్ఞ శశ్వద్దురాపంబునీ విశ్వరూ
పంబుదాని ప్నిదానించి దర్శించు భాగ్యంబు భోగ్యంబుగా నిందునాకబ్బునే ద్రబ్బు
నే, యిట్టి నేత్రోత్సవంబేరికిం గోరి కించిన్నిమిత్రంబుగా నంబకుం దండ్రీ కాపై
యశోదామహాచేరికి దేవతామాని కంధావనీజానికిం గ్రీడికికా విశ్వరూపంబు
వేర్వేరుఁ జూపించితి విన్నిరూపంబులంజూపినా విష్వడిచొప్పనకా నాకిదిట్లుండ
గోలోకమందుండి భూలోకమంజెంది బాల్యాదిగా నేటిపర్యంతముం బర్వసీసర్వ

చర్యల్ మహాశ్చర్యము ల్వానినెల్లం దయంజూపినావిత్రతీక మోహవారాశి నేను
తరింతుం బ్రసాదింపు మీ దివ్యవిద్రుప శందర్శనంజెన్నడుకా వెన్నుఁ దుండుం
బ్రసన్నప్రపన్నాంతరంగంబులందండ్రు, తండ్రి తదంకం బుదంకుండు నానుండు
వాపట్ల శందీపితంబై సపంచాయుధంబై సవీతాంబరంబై సభూషా వివేషంబునై భ
వ్యమైనట్టి నీదివ్యరూపంబుఁ జూపట్టఁగా నన్నుఁజేపట్టి ప్రాప్తకటూషింపు మీపై
సమీపైక దేశంబునం జేర్చుమాపై మహాదేవకృష్ణా నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమస్తే॥

దివ్యరూప ప్రదర్శనము.

సీ॥ మందార కుందారవిందారి సందీప్త సుందరామంద రుజ్జుందిరళణ
మణిగణఘృణ్యాస్తరణ విస్తృతాపిశయ్యాశయానుండు నానాశమీన
సంస్తూయమానుండు శంఖచక్ర గరౌజమానుఁ డబ్జవిభాసమానభాస
మానుఁ డబ్జవిరాజమాన కరశ్రేక్షమా మానిసీసేవ్య మానుఁ డగుప
మానమానాతిగానుకంపారస లస! మానుఁడస్వప్న జేగీయమానుఁడుయజ
మానభాత్రిజ్య మానుండుమాసానిపూజ్యమానుండును నాచునత్తాశ్రయమానుఁడవుడు॥

సీ॥ పరమహర్షోత్కర్ష పరిపుల్లనేత్రు లవ్యాహతస్నేహ పూర్ణాంతరంగు
లగుసనకాది మహాసిద్ధజనులచే మాటిమాటికి వీత్యమానుఁ డగుచు
నత్యసురక్తు లనన్యచిత్తులు నిత్యులు సనాతురులు దివ్యలోకవాసు
త్రైమానులచేత నభివర్ణ్యమానుండు ఘనకనక్తనక శోభనవిభా వి
భాసమానస్వపార్శ్వస్థ పద్మవాసి! నీనిరంతరపరిసేవ్యమానుఁడగుచు
సీలజీమాతమధ్యస్థ నిభృతవిద్యుః దుపమితద్యుతి హృద్యతరోర్వరాప
రీతుఁడై ప్రీతిసాక్షాత్కరించెనపుడు॥ 283

గీ॥ సరసిజాతాక్షుండిట్లు సాక్షాత్కరింపఁ బూనవినినుండి వువ్వలవానగురిసెఁ
దాళ కాహళదోహలీలనొంద! దివ్యదుండుభిబ్బందంబు దివినిమొరసె॥ 284

గీ॥ తత్తణ తదీక్షణప్రభూత ప్రభూత! మద్రససముద్రమునబిట్టుమన్నిమాని
భావ్యతరవవ్య కర్తవ్యపడవీతక! బాధతరమూఢతాలీఢభావుఁడౌచు॥ 285

ఆనందోన్మాదము.

ధాత్రీవృత్తము॥ మరలఁగూడుచుండు నుండి మానమొందు నొంది త

త్పరత నాడు నాడి పాడు పాడి వేడు వేడి వి
స్మరణమ్రోయు మ్రోసిచూచుఁ జూచితేచు శేచి య
స్థిరగతిం బ్రదక్షిణంబుఁజేయుఁ జేసి కుయ్యిడుక॥

ఉ॥ కుయ్యిడి నవ్వు నవ్వి నుటి గొబ్బినమారముఁ బాటుఁ బాటి తాఁ
జయ్యన వచ్చు వచ్చి కటిసామిని వేమటుముట్టు ముట్టి మే
నొయ్యనఁబట్టుఁ బట్టికడునుక్కున నక్కునఁ జేర్చుఁ జేర్చి ఒల్
నెయ్యము నించు నించి కరుణింపు మటంచు వచించి మూర్కొనుకా॥ 287

సీ॥ మూర్కొని పేర్కొనుఁ జేర్కొని వలగొను వలగొని తత్పాదములకు మ్రొక్కు
మ్రొక్కి చెక్కిలి నొక్కు నొక్కి ముద్దామ ముద్దాడి యాస్వాదించు నాస్వాదించి
మరిపెంపు విరిజొంపముల నింపుమెయిని. శ్చ నింపి కంపితవృత్తినిల్చి నిల్చి
ప్రలపించుఁ బ్రలపించి రహి విహ్వలతఁ పెంనుఁ జెప్పి విట్టురవంబుఁ జేయునిట్లు
చపలచేష్టలఁ గ్రీడించి సందడించి పనులగడ్డించి మదమెదనినుమడించి
తద్భుజము లుగ్గడించి మాంద్యంబుడించి కరముమడఁ బ్రేమడించి కేల్లవముడింపి॥

గీ॥ చిత్తమాయ త్రముగఁజేసి చిద్విలాసి। యైన వైకుంఠపురవాని నపుడుడాసి
తమమునెడఁబాసి క్లేశ పాశములఁ గోసి నిజముఁ దలపోసి నిజమనోరుజగురోసి

క॥ ఆఱిణంబగు భక్తిను। పేక్షింపక నమృత రస మజేయించి కృపకా
రయింపనున్న జలజా । తాత్సు నిటుల్బాగడఁ దొడఁగె నతఁడానతుఁ డై॥ 290

చ॥ కరముఁబ్రసన్నచిత్తుఁ డపుగమ్మ జగమ్మల చిత్త వాగగో
చరుఁడగునీవ యీవరుస బాగ్రదనుగ్రహ విగ్రహుండప్తి
యరుదుగ దృష్టిగోచరుఁడవైతివిగానఁ బ్రభావతుండనై
పరఁగినవాఁడ నేడభిలభ క జనార్తిహారా రమేశ్వరా॥ 291

చ॥ అణువునకన్న నత్యణువనంతుఁ డచింత్యుఁడు కారణైక కా
రణము మహత్తరుండును బరాత్పరుఁ డరురుండు నిరీకుండుం
బ్రణవమయుఁ డనామయుండు భవ్యుఁడపవ్యయుఁ డీకుఁ డిమ్మహా
భృణుఁడని సూపె నిన్నెదల నెన్నెద రెన్నెడు నెల్లకోవిదుల్॥ 292

గీ॥ అగ్నిసంతప్తమైన లోహంబువలన। విస్ఫులింగోత్కరంబెట్లు విస్ఫురించు
నట్లు సత్వరజప్రమో వ్యాప్తమగుచు। నీవలనజీవవర్గంబు నిర్గమించు॥ 293

గీ॥ కనఁగ వినఁగఁ జనఁగఁ గడువఁగ నుడువఁగఁ। గైకొనంగమదిని మైకొనంగఁ
దరముగాదు నీదు తత్త్వంబు నీమహా। త్వంబుజగదతీత మంబుజాతు॥ 294

ను॥ ఆంబుజనాభ యీ భవ దనాగ్రహ విగ్రహ మూర్తులూడఁ బా

డం బరమర్షి బృందము దృఢంబుగ హర్షముఁ గ్రమ్మ బ్రహ్మచ
ర్యంబుకొనర్చు మాని నికరంబు కరంబుఁ దపంబొనర్చు జ
న్నంబు లొనర్చు నధ్వరిజనంబు కృతంబుఁ ద్వదృతంబుగఁక॥

295

చ॥ ఆనశశులై మహి శయనులై మునలై వసుధాసుధాశనుల్
నినుఁ గనుఁ గొంట కొంటిమగు నిల్చుచు వేల్చుచు రద్ధి తీర్థసే
వనమొసరింతు రెంతయు సువాసిత గంధ సుమాదులంబ్రమో
ద నిలయులై భజింతు సతతంబు వ్రతంబు లతంద్రితంబుగఁక॥

296

క॥ సతులపయి కా సుతులపయి కా హితులపయి కా రతులుపిడి యీడితమతులై
యతులుభజింతురు నిన్నా! నతుల నతుల నతుల గతుల నయ విసయములకా॥

297

ఉ॥ నీరుప్పులై మహాబుచ్చు లనిస్పృహతాది హితాత్ములౌచు గం
భీరు షడూర్షి దూరు షడభిజ్ఞముఖాజ్ఞను దన్మనోజ్ఞసం
కారుషడాననాది సురసన్నతు నిన్ను మహా మహుకా మహా
భూరుషుఁ గొల్తురుగ్రతపము ల్లపము లొకదలైన చైత్రులకా॥

298

శా॥ మధ్యేదుగ్ధ మహాబ్ధిశాయి రవిబింబస్థాయి నారాధ్య శు
ద్ధధ్యానప్రతి బాఘ్యుని న్గొలుతు రిద్ధత్రద్ధఁ బృథ్వీసురుల్
స్వాధ్యాయాశ్రయ సాధ్యగారగ సపర్యాధ్యాత్మ చర్వాయథా
విధ్యాబ్ధి మహాధ్వర ప్రపదనావిచ్ఛావ భావంబులకా॥

299

క॥ క్రమతను దయామయాత్మయ! సమదయ సమదగ్ర దుఃఖ సమదాయముదాఁ
టి మహావిచక్షణుండు మోక్ష ముఁజేయనశేతు నిన్నై శరణంబొందుకా॥

300

చ॥ బహువిధ సూర్యజన్మ కృతపాప కలాప విలేప వాసనా
మహదవిలేపమత్రము ప్రమత్రము చిత్తమదెన్నఁ దైన స
న్నిహితముగాదు నీదరినణిష్ఠ దురిష్ఠ నికృష్టముకొ ముహు
గ్రహ విషయాపకృష్టమును దృష్టము హృష్టమునౌచుఁ గ్రమ్మరుకా॥

301

ఉ॥ నేర్చుదలిర్పూర్పుగమి నెమ్మి నెదం గుడియించి హృత్సము
త్సర్పితదర్పకాని రిపుదర్పలుయోగ సమర్పితాత్మసం
తర్పకులైన వారికి గనంబడకుండియు నాపయింబ్రయం
వేర్పడఁగాఁ గనంబడితి పీ వతివేగము భక్తవత్సలా॥

302

ఉ॥ పుల్లసముల్లసత్కమల భూతి విమోచన లోచనా జగ

ద్వల్లభ దుర్లభంబయిన దావకసన్నిధికన్న నన్య మే
నెల్లప్రదొల్ల నుల్లయన నిత్రటిం ద్వత్కరుణా రసాపగం
జల్లంగం జల్ల నాసుకృతసస్య మవశ్యము పండె మెండుగఁక॥

303

ఉ॥ నీవ గురుండ వీవ జననీ జన కాప్త జనంబుగావునం

దావకపాద భక్తియును దావకదివ్యకథానురక్తియుం

దావక దర్శనైక రసతాభృతిం దావకనామ కీర్తనో

చ్చావచ వాక్చమత్కృతిం బ్రసన్నమతిం గలిగింపు మీశ్వరా॥

304

మ॥ ఆతిమాయావృతి మోహితుండనయి కృత్యా కృత్య కప్రికపితా

హితసంప్రాప్తి నెటుంగం దావక దయాదృష్టి ప్రసారప్రణ

! ప్పతమో శ్రృష్టతమో విమోహవృత్తినై సత్యంబుగా నీవ మ

ద్గతివంచుకొ ముతినైచి నీశరణ మాత్మ్యం గాంతు నత్యంతముకొ॥

305

చ॥ మునుపచరించి నాండ నభుముల్ బహుళంబుగం బూని వానిం బే

ర్కొనంగం దరంబుగాను యుగకోటులనైన విహంగమేంద్ర వా

హన జగదంతరాత్మకుం డవౌట నెటుంగును వీవ కావునకొ

మనమునఁ దావకీన చరణంబుల నే శరణంబు నొందెదకొ॥

306

చ॥ అని యిటువిన్నవించి వినయంబున నొదలసోక సోకకుమూం

క నడచుతేని యంఘ్రులకు గ్రక్కున సాంగిలిమొక్కి తజ్జనా

ర్థమపదపద్మముల్ దనకరంబులం బట్టుచు మిన్న కున్న ని

ట్టనె సదసజ్జగత్ప్రభువుడైన రమాధవుడ డాదరంబునకొ॥

307

భగవ ద్వాక్యావళి.

మత్తకోకిలము॥ అంబుపాశ మొనర్చుచుకొ వినయంబుచే ననయంబుం బం

తంబునం జిరకాల మెంతయు నన్నుం దన్పిలిపిపు ధ్యా

నంబులకొ యజనంబులకొ భజనంబులకొ సుజనంబు లె

న్నెం బరిక్రమణంబులకొ గమనంబులకొ నమనంబులకొ॥

308

మ॥ పరికింపబడె నాపయింగలుగు శుంభాదృక్తి గావించితొ

చిరకాలంబు మదర్థ ముగ్రతప మీక్షేత్రంబునం దృష్టిచే

కురె నీచేనీనయిష్టి నాకతన నీకుకొ దర్శితంబయ్యె న

క్షురముకొ దుర్లభమా మదీయ సగుణా కారంబు ధీరాగ్రణీ॥

309

గీ॥ జపతపోహామదాన యజ్ఞములనైన! జడమతులకేను దృష్టిగోచరుడఁగాను

బ్రహ్మచారుల జిహ్వయా భక్తిచేత! నన్నదర్శింపఁ గలరు ప్రపన్నులగుచు 310
క॥ కలుగవు నాకొక్కపుడు! స్థలఁజినచోఁ గార్యకారణములు జగములం
గలిగించుట వెలిఁగించుట! గలఁగించుట కాతుకంటెగా జేయెనుడుకా॥ 311

శా॥ ప్రజ్ఞావిగ్రహఁడఁ బ్రహ్మచారియఁడఁ బ్రాజ్ఞప్రియుఁడఁ బ్రపూ
ర్ణజానాత్ముఁడ యజ్ఞగుహకుఁడ ధర్మజ్ఞుఁడ గీర్వాణుడు
ద్విజ్ఞేయుఁడ నమేయ వైభవఁడనై వెల్గొంది రామానుజా
భిజ్ఞునితీ నజ్ఞులం దునినతిం కజ్ఞుల మనఁబ్రోచితికా॥ 312
క॥ ఘనము రహస్యము విస్మయ! జనకమునగు నస్మదీయ సచ్చరితము వ్రా
సిన విననఁ గనినఁ జదివిన! జనుఁడు మదీయుండు ధన్యజనమూర్ధవ్యా! 313

శ్రీ ద్వారకాపుర ప్రవేశము.

వ॥ అని యిట్టిత్యంతాగణ్య కాద్యణ్య సన్ని సావంతుండగు నప్పర్తా కాంతుం
డచ్చన్నాత్మరంగుండై ముఖపద్మాంతరంబునం జేటునగ వెసంగఁ బ్రసంగవశంబు
న మృదుమధుర వచనరచనల నానతిచ్చిన శానతోచ్చయావన ప్రవణ భాషణం
బులు శ్రవణ భూషణంబులుగావిని వినిర్గుల గుణగణాంకుండగు నయ్యదంకుండు
హృదంతర దంతుర సంతోష రసాక్రాంతుండై ముఖివదించి యుదంచిత భక్తిం
బ్రయుక్తాంజలి బంధుండై యాదీనబంధుండు విన సవివయానుబంధంబుగ విను
తించుచు నెడసేయరాని ప్రేముడి నుడుశిరోమణి రామణీయక తుపణధురంధర పు
రందర శిలాకలాప కలాప లపన నిపుణ లపన వపుః ప్రభాపరంపరా పరాజిత
రాజత శరదబ్జ శరదుండగు నవ్వరదుని వదనారవిందం బానంద బిందు బృందం
బమందంబుగాఁ గనుంగొనలఁ బెనంగొనం గనుంగొనుచు మనంబునం బునః పునః
ప్రవక్షేణంబులఁ గ్రమంబుగా నానరించుచు నమస్కరించుచున్న యవసరంబునం
బ్రభవిష్టుండగు విష్టుండు నిష్కళంక నిరాతంక దయాలంకరిష్టుండై శ్రీకృష్ణుండు
తదిష్టవరంబులొసంగి తదనుమతిం బయనంబై సైన్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకం
బులను వాహనంబులంబూన్చి గరుడధ్వజంబుమర్చి దారకుండు శతానంద రథంబా
యితంబుచేసిన నధిరోహించి సపరివారంబుగాఁ జనచని పశ్చిమ సముద్రంబును
దర్పణరంబునం బ్రతిబింబించిన పృథ్వీమండలంబునుంబోలె వెలయుచు ద్వాదశయో
జన విస్తీర్ణ పుణ్యస్థానంబై సర్వర్ససమయ పల్లవత పుష్పిత ఫలిత లలిత కుండ మం
దార చందన పిచుషంద సాల రసాల తాల తమాల కృతమాల మాలతీ పససఘన
సార కషళీ నారికేర పూగ పుష్పాగ నాగవల్లీ ప్రముఖ నిఖిలతరు కుంజరంజిత

లతా వితానైక తానంబులగు నుపవన ప్రతానంబులును శుకపికశారికా మయూర
పారావతాది ద్విజకుల కలరచ సుకులంబులగు నుజిమయశ్రీదాచలంబులును;
ఒక మగాళ కారంజర కైరవ సీరజ కోకనద కన్దక; మల్లర తల్లివ గంగనీక సంప
య సంహారంబులగు కాసారంబులును; శశిప చాప రూప దీపిత గంధంబులగు
తోరణంబులును; సప్త సత్తిసంహార నిరోధక శిఖర సందరంబులగు సప్త ఘూమికా
మందిరంబులును, నిరంతర యాతామూల గో గోపకా గోపాలకాది సమృద్ధ
నిసర్గంబులగు రాజమార్గంబులును; నిస్తుల గ్రహ పు సమస్త కర్మ సంస్కారపూర్ణ గౌ
రవాధికలగు పణ్యవీధికలును; రంగభూతంగ మాతంగ తురంగ భూతపుంగవ
నిరంతర సంహార చదుత్కార సంహర్షణ సానంద గతాగత పౌర జానపద సమా
కీర్ణంబులగు పురాభ్యుత్థంబులును గలిగితెలుగ గొంతుచు నిష్కంప సంపద్యారవ
తియనం బ్రహ్మగిగన్న ద్వారవతిం బ్రసేవించి పురజనచర్యోగా నీకంబులకు సాంద్రత
ర చంద్రకోదయ సదనరాకయును దనరాకతెదురు చూచుచుం దచంబూడగని యు
డగని శలంపున నెగడుచు బాగడుచు; జనుతెల్ల మెల్లనం ననవెంబడి నడువ
నగననివాసినులగు సువాసినులు గొండలు సుందరతరచంద్రతిలా సాంద్ర చంద్ర
శాలా విశాల చాతాయన వ్రాతంబుల ననుసరించి మత్తాభి కుసుమ భాజ విస
రంబులు సరఃమై సరసంబుగ వినయచున్న యువనరంబున శుంభద్వంధీర భూరి పరి
ఖాంబుధి ప్రతిబింబిత స్వర్గంబుగు సుర్గంబు సేరంజని సంజనిత కుఘామలంబునం గా
హళశూణవ పటహ మందుభి ప్రముఖ నిఖిల హృద్యకుంగళ చాద్యముఖిత దిగంతం
బులగు ననేక కత్యోంతరంబులుగడచి యేనుంగు మొగ సాలంగని యరజంబు దిగి
జననీజనకపుత్ర మిత్ర కళత్రాది జనంబులు ముదంబున నెదుర్కొనినం జేర్కొను
చు వారల సందఱ నయ్యెంతెఱంగుల సంభావించుచుం బ్రహ్మమూనిగుట్టల కరంబు
లుగొని కరంబుడనరాక కలంకృతంబై గురు బుధ కవి మిత్ర జైవాత్మక సూర్యా
త్మజాది సానామర్త్య కదంబు సంభాసనూన. బై సుధర్మంబోలియు నిత్యముక్తా
లంకృతంబై వైకుంఠపురింబోలియు సర్వకుంగళాన్నద నాజకేభర విరాజమానంబై
దాజతాచలంబునుంబోలియు మిగులం జెల్వొందుచున్న కొబ్బిగూటంబునకుంజని
కిరీటుకుండల హారకేయూర నిస్తులకాస్తుభ వనిమాళికా వలయాంగుళీయకాది ది
వ్యాభరణ భూషితుండై పీతాంబరధరుండై తిద్దయు నుద్దియుడ నాని సంగపుగద్దయు
పై ముద్దియులుసేయు నూడిగంబు లంగీకరించుచు సాంపుమై నింపొందుచు భక్తపరి
పాలనం బానరించుచుం గృతకృత్యుండై శ్రీకృష్ణుండు సుఖంబున సుండనని శ్రీ కృ
ష్ణాభ్యుదయంబు సవిస్తరంబుగా సంగ్రహించి ప్రసంగించి మఱియును॥

క॥ దక్షిణ లరికిక్షణులు వి॥ చక్షణులు సువీక్షణులు రసక్షణులు జగ
ద్రక్షణులు తుణతుణకుభ॥ లక్షణులగురామకృష్ణులను సేవింతు॥

315

సీ॥ జయ జలజాతాక్ష జయ దాసజనరక్ష జయ జగదధ్యక్ష సత్యదక్ష
జయ రాధికానాథ జయ సజ్జన సవాథ జయ రక్షితావాథ సరసగాథ
జయ సకలాధార జయ ధరాధరధీర జయ కారణాకార శాస్త్రసార
జయ చిత్రచారిత్ర జయ జలధరగాత్ర జయ సతాత్మికనేత్ర సదరిజైత్ర
జయ జనార్దన సదయసశరధిశయన॥ శంఖచక్రగదాఖడ్గశార్ఙ్గహస్త
జయనిరీశ నిరీశ కంజాతజాత॥ కాయబాద్యాదితేయ నికాయ గేయ॥

316

మ॥ జయలక్ష్మీక విజయప్రియుండు నిఖిలైశ్వర్యంబు లయ్యైశ్వర
ప్రియుఁ డత్యాయువు నబ్జభూజనకుండుం బ్రేమోగుణోద్యత్కుటుం
బ యశోవృద్ధి జగత్కుటుంబి కరుణక మన్నించి మీకెచ్చు న
వ్యయభక్తి భజియించి దివ్యకథ లిట్లానించి మేలొందుఁడీ॥

317

డి॥ నావిని యా వినిర్మల మనస్కు లనంతు సనంతచర్య లీ
తీవిని సంగ్రహించి ప్రకటించితి వెంతయు వింతయయ్యె భ
వ్యావహ మిదినంబనుచు హృదయనాదనుచు కామహర్షణిక
వేదిధులక నుతించి ప్రభావిష్ణునిఁ గృష్ణునిఁ గొల్చిరందలుక॥

318

అశ్వాసాంతము.

మ॥ పరధీరాధికరాధికారమణ ఖాస్వత్పాద పద్మద్వయా
నిరతారాధకరాధకద్రతిమ సందీప్తప్రతాపప్రథా
పరవారాధికరాధికారసమయప్రాంత తటాకచ్ఛటా
భరతా గాధక గాధక ప్రణత శుంభాచ్ఛ్రియశస్సాధకా॥

319

క॥ జీవనయకృత్తరిపు రా॥ జీవనయను జీవి జీవ జీవం జీవో

జ్జీవనజైవాత్మక రా॥ జీవనయన బంధుజీవన వసదా॥

320

భుజంగప్రయాతము॥ భృతీలాభృదింద్రా కుధీపద్మచంద్రా
ప్రతీపప్రథోపేంద్ర పద్మకైసాంద్రా
కృతీద్యౌర్ధ్వస్తంద్ర కీర్త్యర్థిరుంద్రా
కృతీరాజగోపాల కృష్ణావసేంద్రా॥

321

ఆశ్వాసాంతగద్యస్థానీయ పద్యము.

ఇది శ్రీవేంకటగిర్వర్యశర్వరకశాభృద్రాజ గోపాలకృష్ణదయామండన
మండపాకకుల భాస్వత్పార్వతీశాఖ్యమదవదనావిష్కృత
తగద్యపద్య విలసత్తత్తత్కథా సంగ్ర
హాస్పదకృష్ణాభ్యుదయంబు సర్వ
మొక యాశ్వాసంబుగా
భాసిలుకా॥

*

త్రికకుత్స్రీం
ఒక భక్తియుక్తచరణీతి
గ్రంథకృష్ణమండపాక కులప్రోద్భ
వపార్వతీశ్వరసమాఖ్యశ్లోకసూరారేసరాభ్య
కుండైభాసిలుచున్న కామకవితత్పాదాబ్జముల్గొల్చివా!
రక కృష్ణాభ్యుదయంబువ్రాసెదదభిప్రాయానుసారంబుగాకా॥
స్వస్వస్వ-
సంపూర్ణము.

శ్రీమండపాక పార్వతీశ్వరకవిశ్వరప్రభావవర్ణనము.

క॥ శ్రీమత్పూండ్లకులాంబుధి- సోమసోమహరిపాదశుభవనజాధి- నామేయ
మనోభృంగల- లామాశ్రీరామకృష్ణ లలితసునామాః తే.గీ॥ పండితోత్తమవినముశ్రీమం
డపాక - పార్వతీంద్రకవీంద్ర ప్రభావమెలయి - నెంచిపద్యముల్ రచియించి పంచి
నాండఁగి గానఁబ్రకటింపుమిదిత్రి కాముఖమున॥ సీ॥ పంచపాది॥ శ్రీకరేంద్రమతిపరి
ణయాదికృతిక ర్తయుగు మండపాక పేరయమనుమఁడు - బలరామసుక్షేత్రవిలిసన్య
హత్వాదిక ర్తయకామకాసత్కవిత్వశయఁడు - స్ఫురదవభూతాను భూతిగీతాదిక ర్త
రామస్వామికవికనుజఁడు - సత్పంచదేవతాస్తవముఖకృతికర్తయైన పేరయస్వా
కగ్రజుండు - ఛాయారముణలసచ్చతకాది సత్కృతికర్తయైతనకామకవిజనకుఁడు -
భరణిశ్రీజగదీశ్వరదండకాది - కర్తయుగుచినకామసత్కవిపితృపుత్ర - డమితసాహితీ
వైభవ దమితకుకవి - నివహుండలపార్వతీశ్వర కవినయఁడు ॥ క॥ సోండిమింబండ్ర
దేఁడుల - యీడు మొదల్కవియనంగ నెంచందగికో - వ్యాడి ననేకగ్రంథము-లోడక
యప్పార్వతీకుండోనరించెనిలకా ॥ సీ ॥ బ్రహ్మేశతకముపరమాశ్మశతకముబాల్కృ
ష్ణశతకోపాలకృష్ణ - శతములురఘుపతిశతకముసర్వేశ్వరశతకము పార్వతీశ్వరశతక
ము - హరిశతమువరాహ నరసింహశతకము గణపతిరామరత్నశతములు - రాధికా
కృష్ణసంవాదప్రబంధంబు శ్రీగురుచరిత కాంచీమహత్త్వ - మమరకసుకావ్యమాదిగా
నమరుకృతుల - జేర్చి నెనుబదినాల్గు(౮౮) గావిరాజిమించె. బండితోత్తమ నెచంగమండ
పాక - పార్వతీశ్వరకవిపట్టుభద్రుండలమి ॥ సీ ॥ మనపూర్వకకవరుల్లహితప్రబంధం
బులందచ్చటచ్చటబంధకవన । మనుజెప్పటయొకాని ఘనబంధకవనలక్షణమిదియని
చెప్పఁజాలరైరి । కావునంగవులకక్కటబంధకవనరచనకష్టతరమనిసరిచలంచి । సద
యఁడౌచు “బ్రబంధసంబంధబంధనిబంధనగ్రంథము” వార్వతీశ । కవిజనవరేణ్యుఁ
డొనరించిభువినివర । మానభావికవీంద్రసంతానమునకుఁ । బ్రతిభామీఱంగమహదు
సకృతియొనర్చె । బండితావళికెల్లనుబ్రహ్మదమెనంగ ॥ సీ॥ తనగ్రంథములుచెక్కలని
నశ్రీనాథుండు - బహుసంస్కృతాంధ్ర ప్రబంధములను । రచియించితి నటన్న రామ
భూషణుండును - దనకృతులన్ని పేర్కొనినగణప । టర కేంకటాఖ్యుండు - స్వకృతేన
తెక్కతిసంఖ్యచాగ్రీన నెల్లారి రాఘవుండు । దనగ్రంథ నామములనువచించినకూచి హంపి
తిన్ముయ్యయి - మండపాక । పార్వతీశ్వర కవిపంచననుఁబోలి । పనునఁబండ్రెండు
మొదలువదియనేండ్ల । యీడువఱకెరుబచినాల్గుకృతులొనర్చి ! ఖ్యాతిఁజెందంగఁ
బాలిరేఘాతలమున ॥

ఇట్లు,

మచ్చవేంకటకవి.

పల్నాటి. 1-1-98*

ఆంధ్రకవులు, తృతీయభాగానుబంధమునందు 14-15- పుటలలో

నిట్లు వ్రాయబడి యున్నది.

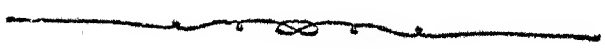
మండపాక - పార్వతీశ్వరకవి.

“ఈవిద్యత్కవి శతకములు మొదలైనవి యెనుబది గ్రంథములవఱకును రచించినను ఈయన చేరచియుంపబడి ముద్రింపబడియున్న గ్రంథములలో శ్రీరాధాకృష్ణసంవాదము నాలుగవ్యాసముల ప్రబంధము ప్రధానమైనదిగా నున్నది. ఈయన వైదికబ్రాహ్మణుడు ; పారాశరగోత్రుడు ; కామేశ్వర పండితపుత్రుడు. ఈకవియొక్కతండ్రితాతలుకూడ కవీశ్వరులయినట్లు రాధాకృష్ణసంవాదమునందు కవియీక్రిందిపద్యమునక జెప్పియున్నాడు—

సీ! శ్రీమీట నుభయభాషామిత్ర సత్కృతుల్ తజ్జులెన్న మదంకితములుచేసి
యశముఁగాంచిన పేరయ మనీషి మణికి చౌత్రత్వంబుఁ గార్తికవ్రతమహత్వ
శివమహత్వా ద్యనేకవిధప్రబంధంబు లొనరించి సత్కవి వినుతిఁగనన
పారాశరగోత్ర పావనుండగు మండపాక కామేశ్వర పండితునకు
మహితపుత్రీత్వమును గాంచిబహువిచిత్ర విత్రిశతిముఖ్యసత్కృతుల్ చెప్పి మెప్పు
వడసితివిగద కులకీర్తివర్ధింక! సరసగుణసాంద్ర పార్వతీశ్వర కవీంద్ర.

ఈ కవి విశాఖపట్టణ మండలములోని బొబ్బిలి సంస్థానమం దాస్థానకవీశ్వరులలో నొకఁడుగా నుండినవాఁడు. ఈ పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు ౧౮౩౩ వ సంవత్సరమునందు జననమొంది ౧౮౯౭ వ సంవత్సరమధ్యమున పరమపదమునొందిరి. ఈకవి సంస్కృతాంధ్రములయందు మంచిపాండిత్యముఁ గలవాఁడయి మృదుమధుర నిరర్గళధారతోఁ జతుర్విధకవిత్యమును జెప్పుచువచ్చుటయే కాక వినయసాశీల్యాది గుణసంపత్తి గలవాఁడయియుండెను. పూర్వోక్తమయిన రాధాకృష్ణసంవాదము రావువారను నామాంతరముగల వెలుగోటివారనెడి గృహనామముచేవెలయు శ్రీవేంకట గిరిసంస్థానాధిపతులవంశాను క్రమము వర్ణించెడుగ్రంథము. శతకములును దండకములును గాక యీకవి వీరచియించిన గ్రంథములలోఁగాంచిపురమహత్వము, ఆమరుక కావ్యము, ప్రబంధసంబంధబంధ నిబంధన గ్రంథము, శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము, కొంతపెద్దది. ఇప్పడియనగ్రంథములలో నొక్కరాధాకృష్ణసంవాదమునుండి మాత్రముకొన్ని పద్యముల నిందుదాహరించుచున్నాను—”

* * * * *

శ్రీరస్తు.

మృగావతి.

ఇది

మానవల్లి - రామకృష్ణకవిప్రణీతమైన
పద్యకావ్యము.

శ్రీ “వైజయంతి” నుండి
పునర్ముద్రితము.

చెన్నపురి:

వైజయంతి ముద్రాశాలా
ముద్రితము.

1897

వెల ర అణాలు.

అంకితము.

క॥ విమలాచారపవిత్రున!

కమృతమయస్వాంతునకు సదాగమవిద్యా!

ప్రమమనకుర్వీచాలో!

తథానుతునకుఁ ద్యాగ రాజుడై నష్టనకు॥

గీ॥ తల్లిదండ్రులకన్ననుధర్తపత్ని!

కన్నబెక్కుడు ప్రేమతోనన్ను ననుజుఁ

జూచుకతమునగ్గిరి శేషునకుదీని!

సంకిత మొనర్తుఁగన్నీ ఘలఁబైజాట॥

M. R.

శ్రీ రస్తు. మృగావతి.

- ఉ॥ శ్రీపచరింపదూర్పుగిరిశృంగమునందుదయించితామస।
వ్యాప్యతినుచ్చమొందిరజమారజరాప్లుతినత్వమాదభా।
సాపతియైయనంగజయశాలియునైబరియైనక్రోధముక॥
జోపినలోకబాంధవుడుసూచుమమున్గరుణైకదృష్టులక॥ ౧.
- గీ॥ గంధరసరూపసంస్పర్శకంబులైన । నాల్గుగుణములుశబ్దగుణంబునందు।
యడఁగునదియనంతంబశబ్దార్థి నగుచు । నమృతమూర్తినిభారతి నాశ్రయింతు॥ ౨.
- క॥ కవిరత్నత్రయదిగ్గజ । నవనత్కవులన్నజేతునవ్యగుణలన।
త్కవితారచనాచాతు । ర్యవచస్సంసంగహూణరసిమలదలతుక॥ ౩.
- గీ॥ చెన్నపురియాశనివసించుచున్నవాడ । వైదికబ్రాహ్మణమహమ్మదీయములందఱు॥
రామదైవజ్ఞపుత్రుడరాజనుతుని । త్యాగరాజపండితునిప్రియానుజుండఱు॥ ౪.
- ప॥ అనిత్రిమూర్త్యాత్మకస్వరూపుండైన సూర్యనారాయణుని నఖిలకవితావిశారదయుగుశార
దనుప్రాక్తనకవిచంద్రులనుబాగడిమద్వృత్తాంతంబునునుడివి సోమదత్తమహాకవిప్రణీత
కథాసరిత్సాగరాంతర్గతమైన యేతత్కథాప్రపంచంబెట్టిదనిన. ౫.
- చ॥ అనఘుడుకాణభూతిసుగుణాఢ్యగుణాఢ్యనివింధ్యవాటికక॥
గనికవితాసుధారసముకాశ్యపిజాల్విడుపుష్పదంతుడి।
చ్చినసుకథామృతంబిడినజేతముశీతముగాఁగశాతవా।
హనునకొసంగెనికధగుణాఢ్యుడుకావ్యమహత్వసంపదక॥ ౬.
- చ॥ తనరుగదా ! జగంబులకుదల్లియుగల్గికిబుట్టినిల్లన।
న్నునులకుతాపుపుణ్యములముఖ్యపుటిక్కనిధానలక్ష్మీకిక॥
గొనబుదివాణమున్నరులకోవెలయైపెనుపొందిహాలుచ్చనం।
ననవనకోభితంబమరనాధపురంబునురాలయంబునక॥ ౭.
- ప॥ అందుల కధినాథుండు శునాసీరుండు. ౮.
- చ॥ ఒకతఱిరక్కసుల్పఅపుటుక్కుమెయిన్నరలోకనాథునిక॥
గొకిబికినేసివంగడముగూల్పదలంచియగణ్యునైనిక॥

- ప్రకరమువేల్పువీటిపయిబంచిరి దైవతరాజుభూమిపా
లకులెదుబానటన్నిజయలక్ష్మినిదోడ్కొనివచ్చెనిక్కనుకొ॥
- మ॥ అమరేంద్రుండుజయోత్సవప్రకటనోద్యత్కంక్షజేలేలనే
గమకై నేయనుపర్వపట్టణమునాజ్ఞాపించె బహుస్వభూ॥
ప్రమధాధీశులబిల్వనంపిమునులకొరావించెనంగీతన॥
త్తములేతేరగబంచిమాతలినిజెంతంబిల్చితానిట్లనుకొ॥
- చ॥ తనరు! హిమాచలేశ్వరునిదక్షిణభాగమునందుసూర్యజా
ఘననదితత్తటంబునజొకాటపుదోటలకాటపట్టునై
వినయవివేకముల్లలుగువెట్టనిపాటులవేదశాలయై
గానకొనియుండు సుక్కపురితోఁగిగుశాంబపురాఖ్య వెల్లుదుకొ॥
- క॥ ఆకాశాంబినహస్రా । నీకమహారాగ్గగ్గియుపలింబుతా॥
గైకొనిపాలించుశతా శ్రీజడభాష్టద్యోతకస్థాపితం॥
- క॥ ఆవింధ్యాచ్యుతేగసాలభంజికలువీణాభోగవిభ్రాంతిచేఁ
గనవెల్లాం దెడిసోయనంబరగునాకస్యందనంబ త్తటికొ॥
- సీ॥ అపరసంధ్యావిహరపరులైకొమరాండ్రుచికురబంధములజేర్చువేళ
బృందారకాంగనాబృందంబుతోవిజైవాయింపనుతిచక్కబఱచువేళ
యసోన్యాస్యసరసత్వమలయింపముద్దియల్లాడిగీరనగింజలాడువేళ
యమునాతరంగిణీకమలకేశీమసోహరలమసోవిభులరయవేళ
శారికాకీరశిష్యసంసదులువారి । వారిపాతముల్ శుద్ధాంతవరవహుటి
కాగురుస్థలిసరిచెప్పగలయవేళ । భూతలేంద్రుండురథమెక్కబోవువేళ॥
- సీ॥ భట్టారకస్తోత్రపాఠములైలయింపబద్ధరాగద్యుత్పల్లయలుపడె
నఖిలనాకేంద్రకాంతాభోగపీణావిశేషములైలయింపసిరివహింప
నింకుసంధ్యావేళహిరాంక మునరింపనాదిత్యసూతప్రమభినయింప
ప్రమరహాకాళాకరుచులపెంపాలయింపహరిరగ్యరుచిరత్వ మొరసియాడె
నినుడినుండొటయచ్చెరువేటికడరు । విమలమౌక్తికహరముల్వేలియాడె
పచ్చరాకట్టుతోరణల్పభదలిర్న । నెగయజేలేలవీటికి నెగురభము॥
- గీ॥ అవనివిడిచినయంతలోయమునదాఁటె । నదటక్రిడావిహారులైనట్టిజనులు
హాకబాంధవులిరువురునాకమందుఁ । దనరెదరుప్రాకృతీచులననివచింతు॥
- ఆ, వె॥ ముఱియుఁగొంతలోనెమందాకినీసరి । త్రటమునేరియచటతపమునలుపు
చున్నమానివరులగన్నారఁగాంచుచు । వెడలెవిభుడుగగనవీధియందు॥

శా॥ ఏ కాకిత్వము లేటి సౌఖ్యములు గావేసాంఁచి చంద్రాతపఁ

స్వీకారంబులఁ బ్రాణదాయక వహున్నే హంబులానందముల్!

గాకున్న స్వరమే శ్వరప్రభృతులీకల్పాగవాటిచరఁ

త్రేక్వీన్మైవిచిత్రపుష్పములలోఁజేలాడఁగా నేటికిన్

౨౦

ఉ॥ చుట్టములెందరున్న నెఱసోదరలెందఱుఁగూడియున్నున్

దట్టపు నెయ్యిరంతయును దారతసోదరభాసమాననె

ప్పట్టునఁబట్టియుండిభయభక్తులఁబోపణసేసికామరా

ష్పట్టపురీశ్వరత్వమును బన్నెడునన్నులలేక యేటికిన్

౨౧.

చ॥ అమితయుగాంతపాచకసమావృతుఁడైనను ఘోరకాననఁ

శమజలరాశిలో మునిగి సంచలుఁడైనను మంచవాటికా

గమననమల్లి కాకును మగంధమరుచ్చలితోరుహారునం

గముఁడయిన న్నఖంబాసఁగుఁగా మినిశీతతోక్తులాడినన్

౨౨.

ఉ॥ గ్రావగుహకుటీరములఁగా పురమున్నను సింధువీధికా

జీవనఁడైనఁబట్టణపుసీమలనుండిన భర్తహర్ష్యపుం

ద్రోవలనున్న సౌధములఁదూఁగినదోయ్యలితోడఁగూడినన్

భూవలయంబునందుగినిఁబోలె వెలుంగుఁగుటుంబమెంతయున్

౨౩.

చ॥ మనములుగొల్లవోయినను మానవదుర్లభమైనవేడుకన్

గనుఁగొననొండొరుంగదియఁగా దెముదంబుకరంబువద్దిలున్

జనుచుతులెట్లులోకమున జాయలులేక వసింతుభార్యన

ద్వైతగణగణ్యయైనను కృతులైవసఁగూర్చునటంచు నెంచుచో

౨౪.

మ॥ అమరేశుండు వివాహవైభవపరైకాయత్రచిత్తానువ

ర్తిమహీనాధునిఁజూచియేలయితఁడీదివ్యాప్సరోన్మత్తగీ

తములన్ జేతమునిల్పకొండువలనన్ దర్శించుచున్నాడతప

చ్చముఖీన క్తమనోమదాళియయి భేదంబొందఁబోలున్ గడున్

౨౫.

వ॥ అని యందుక చింతించి యఖండ మహిమండలాధినాథునకా ఖండలుండిట్లనియె

శా॥ ఓ భూచక్రవనంతవంతవిడుమాయుల్లాసముంజెందుమా

నీభావించిన సర్వలక్షణగుణస్సీమంతిని స్పృహము

న్నే భూమాండలమందు నృప్తిసలిపెన్నిత్యానుమోదంబుతో

నీభద్రవ్రతసూత్రమంగళమునన్నిండాదుగంతస్థులలో

౨౬.

మ॥ వినుతూర్ణంబవివాహమయ్యెడిమహోన్నతిపాలకాదీనితో॥

ననుసంధించుచరిత్రయొండుగలదీనానింపుచోజేపైదక్ష॥

మునులోకేకునిలోకమందహాడునేముంగొందతానందమై॥

ఘనసంసద్భవనాంకరంబుననటుల్లానంబుసాగింగగణ॥

౧౯

గీ॥ వివిధవిద్యావిసౌదముల్వీనుచునుండి । సారసాహిత్యసంగీతసరసములను॥

సరసమరవారకామినులగుణతరుణ । చరిణచారణచారణల్పరసినిలువ॥

౨౦.

శా॥ విద్యానికన్యకనైకమోహనమురావించెన్విఘ్నమాఖ్యుని॥

వేణీగ్రంథిచలింపనాడయవతిప్రీడాయుగక్షీప్రభా॥

శ్రీబుద్ధోపనలంబుషాపురసఁగాంచెన్గాంచికాలంకృత॥

బాణుల్వల్లకిన్పత్తమాడుతటిఁబైపైపైటమైబారగ॥

౨౧.

చ॥ వసువువిఘ్నముడఁచెల్లవవారికచూపులగెల్వ సోయన॥

ముసిముసినవ్వునవ్వెజేలిముంగలిచెంగులుచూచుచుండెనూ॥

యసమశరాఖ్య! స్రష్టసభయన్నభయంబునునానలేక నె॥

క్కనముగఁదోడుపాటులూనగన్దొరకొంటివినీవుఁబాడియే॥

౨౨

చ॥ కొసరినప్రేముడిద్దగిలికొంకకయచ్చరనిట్టిచూడ్కుల॥

మసలకగన్దొనున్నయిసిమాలినవేశ్యలుద్రవ్యకాంక్షజూ॥

పాసఁగర? యెల్లవారికినయొన్నతనభ్యున్నతీప్రతివత్తా॥

~~విసరజనార్దనాభవనివేశముఖంబులనైనభూవరా॥~~

౨౩.

ఉ॥ అక్కమలూసనుండువిషయస్ఫుహలెల్లనుజిత్తగించినా॥

చక్కిమొగంబుద్రిప్పి, చగిచండతరంబున, చక్రమూచివే॥

వక్కునవారిదిట్టెభయభక్తులులేకొనరించుకర్ణముల్॥

చిక్కెజనింపుఁడీభువినిలీలదోగుఁడుదుఃఖచిత్తులై॥

౨౪.

మ॥ అనిశాపాహతిఁగామరాజ్యమునుబాయంజేయవారెద్దరు॥

మనముష్టిల్లనరత్నపుంబ్రతిమలొమాడ్కింజలత్వంబుమా॥

నినిజోత్సాహముపక్కినక్రలయిగానీచూతమంచజ్జజ॥

న్దునితోగద్దదశబ్దసతతులవామోహంబుపెల్లఁగగణ॥

౨౫.

ఉ॥ వసువసుసౌకళ్యాధిపయవద్యచరిత్రుఁడనింతమాత్రే॥

కనరఁగనేలనేలఁగలకాలముదుఃఖములెట్టులోర్తుబా॥

నిననయిపాపదేవతకునీరములిత్తునె? మాయెడస్సపా॥

రసమొలికింగరాదెయచరాజయిభూవలయంబునంతయు॥

౨౬.

ఉ॥ ఏలచుఁద్యాగభోగముల నేకటవ్రేళ్ళిడగానలంబుమె॥

పాలననేయునున్నతులపౌత్రులగాంచుచునత్యస్తధిమై॥

జూలినయాయువున్నలమునంపదయున్దయమున్వహించివి॥

ద్యాలులనావిభూషణుడవైక్షీతినుండుముగొన్ని నాళ్లకున్॥

౯౭.

క॥ అనివునగుదూర్భాతకృపన్॥ వనగుదళాసనుఁడునుడునవడవడవడకుం॥

దనువునకొకింతనిలుకడ॥ యెనరగనావసువుచనియెయుమ్మలమడరన్॥

౯౮.

చ॥ సవనధరిత్రయందుపరిషద్యవనంబులవేదమాతృకా॥

భువనములందునంయములపుణ్యవనంబులదేనవాటికా॥

స్వనగులకాస్త్రచింతననమన్వితశిష్యకుటీరశాలలన్॥

దవిలివిటీభుజంగులకుదర్పకశాస్త్రపరీక్షగూడునే!॥

౯౯.

శా॥ ఆగాటంపుఁగలంకనిచ్చరయమర్త్యులభిరుఁభంబుమై॥

రాగాలాపనిరూఢమేనికలిపారావారమెబ్బంగినే॥

నాగంజాలుదునంచునెంచుతటిమాయామోహసుప్తాంగియై॥

నేగంబుర్విజనించెకోసలమహూర్వీజానికింగూతురై॥

౧౦౦.

ఉ॥ ఆపటుశాసనబాణనినహంబులుదాకినఁబొక్కిభూమిభూ॥

మీపకులాంబురాశినెలమిన్దనియించెవిఘ్నముఁగీవయో॥

ధ్యాపురిపాలకాన్వయనరోజుజయయ్యెఁబురందరాదినం॥

ప్రాపితభోగభాగ్యవతిబాలమ్మగావతినావెలుంగుచున్॥

౧౦౧

గీ॥ అనుడుతేనికిననురాగమతిశయించి॥ మోసలెత్తంగుణయాపవానవంశ॥

పావనత్వంబులడుగనదేనవిభుని॥ నడగుసిద్ధితినిపుడుసోరాడకుండై॥

౧౦౨.

శా॥ ఆలీలన్దునిఁగానెఱింగియచురోద్యానంబుప్రాగ్భాగమం॥

కేలావల్లికల్లుపంఠిరులస్వచ్ఛేందూపలశ్రేణికన్॥

బాలాశాపచరిత్రముల్నుడువుచుంబద్ధాసనాసీనుడై॥

హాళింగూడిపురందరుండెటులునెయ్యంబూడఁబెల్కుండగన్॥

౧౦౩.

ఉ॥ ఆకృతనర్తకధర్తనిలయంబులనంతిపురంబుగూర్చిచం॥

ద్రాకృతిరత్నదీపికలనయ్యెడివేచినదానధూటిర॥

తాకృతినించిపుణ్యరమణాడ్పునబెంచుచున్నవాఁడుశా॥

రీకలకంఠకోకిలచరిస్తుటనాదకపోశపాథులన్॥

౧౦౪.

శా॥ ఆరాజేంద్రుఁడునత్యవధ్ధనుఁడువిద్యానాథరత్నానుశః॥

పారావారుఁడుదానకన్యఁడుకలాపారంగుఁడుగ్రద్విష॥

- ప్రచ్ఛిరాముండుగుణాత్మకప్రకటపారీణుండునాదాద్యుఁడా ।
విగుంఁడెన్నఁడుపాండనాన్వయముతోవియ్యంబువీక్షించెడున్ ॥ ౧౦౫.
- కా॥ ఆబాలామణిరూపనన్యమగుసామాన్యంబులానన్యతీ ।
లాభానంబునముంచెబుద్ధజాడులోలచ్చంచలమౌలున్వి ।
శ్యాబశ్రేణికలాకెనద్గుణములన్సంగీతసాహిత్యవి ।
ద్యాబంధంబునఁగూర్చివీణియలనాదాలింతురేవేళలన్ ॥ ౧౦౬.
- గీ॥ అనుచువచ్చింపఁజంద్రోదయంబుతఱినిఁ । బల్లవాగ్రంబుమునిగోటగిల్లమండు ।
నల్లనల్లభుండల్లనఁదెల్లవోయె । సాంద్రచంద్రికాతుహిననర్జములుగురియ ॥ ౧౦౭.
- చ॥ అలయకయమ్మలంబుకడునాసలుమానిన మోముఁదోపఁగాఁ ।
బాలచువనాంతపీఠులమఁబోయివిరాళినిగుండనేటికిన్ ।
మెలువడివీడునేరిపలవించెదగాకనిపాకశాసనున్ ॥ ౧౦౮.
- గలసిపురంబుడానిసురనాయకుకోటకవాటమార్గమున్ ॥ ౧౦౯.
- చ॥ కడచుచుభగ్తహర్షత్యతిగాంచనగోపురసంచయంబుకీ ।
తెడపిఁగఁత్రగాత్రములునిండ్రమణీరమణీయమైనద ।
ద్వండములుగొత్తడంబులుబతాకలబాల్సెసలారుమోచరుల్ ।
పాడగనినాటియామవతిబోసముమెక్కిపరుండెనంతటన్ ॥ ౧౧౦.
- కా॥ ప్రత్యూషంబునవందిమాగధులస్తోత్రగర్భభూపాళరా ।
గాత్యుత్సాహమువీనులారవినిశయ్యామందిరంబేదితా ।
నిత్యప్రోక్షసుకృత్యముల్నలిపివేసిరాడిగాయత్రికై ।
సత్సర్వస్థివిడిదేవతాగృహమునన్సంధించెజేదొరన్ ॥ ౧౧౧.
- కా॥ మందాకినన్యభిరామతోయములహేమస్థాళికంగూర్చఁగా ।
మందారద్రుమపుష్పదామములసోమస్కంధమూర్తీశ్వరున్ ।
భండఃప్రక్రియబూజనేయుచుముహుస్సాహసనామానళిన్ ॥ ౧౧౨.
- మందాలాపితమంత్రపుష్పములఁజేమంబెట్టిదైవంబుపై ॥ ౧౧౩.
- గీ॥ దేవగృహమువెడలిదివ్యాన్నభోజనం । బారగించియురుగురమరులెల్ల ।
మొనసియుండుభవమునుజేరనిండ్రుండు । తగినకానికలనుదానొసంగె ॥ ౧౧౪.
- నీ॥ ప్రసరించెమెకవంకబటపూభేరీడిండిమాదివాద్యధ్యానమోదనములు ।
తలచూపెనొకచక్కిదరుణీమణివేణికాకుట్టలితక్షతకప్రతతులు ।
పాడచూపెమెకచాయముద్ధాంగనామనఃపీఠీస్థిరాకృతాభిలషనములు ।
తెలిమైందెనొకచెంతదేవతాబాలికాహల్లీసకాదికేశ్వరింగణములు ॥

- వెలసె సెకదెసనైదువుల్వలయ మెనసి । కూడియాడెడు గాటంపుగూడిగములు ।
 మదనమోహనదేవతల్మతియొకదెన । నదనబదనిచ్చిరంబుజాద్యస్త్రములకు॥ ౧౧౩.
- తే॥ అమరకాంతలెల్ల నాలోకకాతుక । మునువహించిలోకముననులేని ।
 యరిదివస్తులిచ్చియానందమొందంగ । వారువాగునదుపహారములిడ॥ ౧౧౪.
- చ॥ ఒకయెలనాగమేఘములనుద్భవమొందినమాక్తికాళిమా ।
 లికలనమచ్చినిగ్గులుచలింప “మృగావతికిందమికళా ।
 చిక”ననతేడుమైయదరజెంగుననలైసలోలిజూచినె ।
 మ్మొకమరవాంచెనాననటమున్నతడేమిదలంచుచుండెనో॥ ౧౧౫.
- ఉ॥ వేలుపులేమయొక్కగురుపీణియమున్నిడి “భూప, సూర్యబా ।
 వేలఫణింద్రకన్యకలవీనులమోహమునించిబాయతో ।
 లీలలదేలుమెత్తటినిలింపతతంబొనగూడు”నన్నభూ ।
 పాలుడువాతెఱన్నగుసెపంబునమోముముడించెగొంతుచుక॥ ౧౧౬.
- చ॥ శిశుక్రీడోపకరణంబులఁ గొన్ని రాజముందునిచి.
 ఉ॥ చేతులజేయిగూర్చికొనిచిన్నలుచిన్నియనుంగుమాటలక ।
 “గూఁతులకిచ్చెదే! పసిడికుండలనీరతనంపుబొమ్మలి
 పూతమెఱుంగుదివ్వియలభూవర, యచ్చనగండ్ల”నక్షత్రక॥ ౧౧౭.
- చ॥ అరదముసిగ్ధమయ్యెనమరాధవుడెన్నికకెక్కరానికి ।
 స్నేరులఁగెసిండిపేటికలనిర్దలమాక్తికచిత్రవస్తువుల్ ।
 నరపతికిచ్చెభూవిభుడనంటులఁబొల్పెనలారుతేరినె ।
 క్కరహివహించెజిష్టునకుఁగందునసూపెనుబోయివత్తునాక॥ ౧౧౮.
- చ॥ తనిమఁగదచ్చమాతలిరథంబువిరుల్పయినుండిరాలెన ।
 య్యనిమిషకాంతలాన్యపునయంబెడబాఁచుసహించకుప్పరం ।
 ఋనకువిహంగిచక్కిలముముచ్చిలిపోయిననిల్చబొట్టైభం ।
 గిననిలుచుండిరంగజాడుకేరఁగభూపతివెంటనంటఁక॥ ౧౧౯.
- ఆ, నె॥ తేరొకింతదప్పుత్తిరుగదేవాంగనల్ । విభునిసోయగంబువేయుసొల్లఁ ।
 బాగడిమఱలదలిరునగవులనోలాడఁ । గలుగుమెక్కియనుచుఁగలఁగిచనిరి॥ ౧౨౦.
- గీ॥ ఉన్నులమునావుఁజేముడిసెమ్మిజూపు । సిలుఁగుబెడబావుమగనికోర్కులనుదీర్చు ।
 నెడఁదఁగారుణ్యలతజేర్చుబెడఁగునడయు । బంధుమిత్రులరక్షించుభార్యచూపె॥ ౧౨౧.
- చ॥ అనుచు.

క॥ నను నేమనిదలచితి నీ । కొనియాటకుఁదగినకాశికునిచేవెట్టిం ।

బనిగొందుధరణివేశ్యల । యెనికబటాబూరమేమియేర్చితి నాలోక॥

౧౩౩.

ఉ॥ గర్వతమం ప్రచారకలికాలజకిల్కిపచిత్తనర్తన ।

హోర్వినిభృద్వృధావినుతయోస్థపయెన్యతెగోరదానతిక॥

దుర్వహవిప్రయోగమునఁద్రోచిచరింపుచతుర్దశ్వాముల్ ।

నిర్విహణంబొనర్చుమనినిక్కిశపించెవివేకహీనతక॥

౧౩౪.

శా॥ “ఓసీ! శాంబరి! శాపదేవత! కటా! యోగింద్రులన్నిదుబా ।

హాసంశ్లేషత, మాస్పదే! జపతపోవ్యాప్తదముకౌ, దంపతుల్ ।

నీసంయోగముచేవియోగగతిగ్లానింజెందిమఃఖింపఁగా ।

నేసంతోషమునిన్నుఁఘట్టుశిలవే? యిందెలజాణ్ణాడదే॥

౧౩౫.

చ॥ అటులశపించియాచెలువయాఱడిపొవునమర్త్యతత్వమే ।

మికికనివాదులాడుదుశమింపనికోపముతోడఁజూచెవే ।

ల్పటిరవుశాపవాక్యములుభూపతివీనులకెక్కలేదుముం ।

దటఁబడిపోవుమాతలినినంగనలందురెనిట్టినేతకుక॥

౧౩౬.

క॥ దైవమొనరించుకర్ణము । లేవిధిదప్పంగఁదగునహీనతపస్సం ।

భావితునకైనమానుష । నేవితతుచ్చప్రయత్నచిన్నిధిక్తైకై॥

౧౩౭.

చ॥ పదపడినామువేగమునఁబాటుముసోందరధంబుసూర్యజా ।

నదినికటోర్విభాగములనాటిసగ్రిందటజూచిమన్నగ ।

ప్రదరములందపించునరపాలుఁడువీడునమీపమయ్యెన ।

య్యదివెరవేకిపాటుతగునాయనిధీరతనుండెనత్తటిక॥

౧౩౮.

మ॥ యమునాకైతవవేణిదన్నికటభాగారామములేకైతక్ ।

సుమపత్రంబులనల్లితోరణపురానుల్భూషణైయొప్పసం ।

ప్రతిమహర్షింబులుబాల్గానకవిభునికైపాణిద్యయంబెత్తిముః ।

త్రైములకొదోయిటనూనివేదుగతిసంధింపకబురక్రితమొక॥

౧౩౯.

శా॥ సాయంవేశబహిస్సరోవరములకజన్నిరులేబోయికా ।

మాయతైకవిటీభుజంగులనుడాయంబోకవేరొక్కచో ।

దోయంబెత్తిమెఱుంగుబిందియలఁదోడ్దోబోవునిల్లాండుపూ ।

గ్నియంపించునుమంగలీతతిబలెకజెన్నుందిరర్హ్యంబుమై॥

౧౪౦.

ఆ, వె॥ చలనమండడిగిబసపాలుఁడొండొక । నేవులోనఁబురనమీపమొంద ।

నలరుజనులుప్రెగ్గడలతోడనడువగ । నగరుచొచ్చిప్రీణనంబొనర్చె॥

౧౪౧.

చ॥ సహచరచుంత్రివర్గములుస్వర్గజయోత్సవరీతివేడఁగా ।

మహిషతీయంతయుకొనుడివిమన్ననగొన్నతెఱంగుచెప్పిప్ర ।

త్యహముడివోనిప్రేముడినురాంగనలిచ్చినచిత్రవస్తువుల్ ।

ముహురనుబద్ధవిక్షలవిమోహముదెల్పెనురేంఁద్రుకూరుముల్ ॥

౧౪౨.

క॥ నందనవనమందానిల । బృందారకవిహారములుపేర్కొనియమరీ ।

బృందములవివిధహేలా । నందముతెఱిగించెమదిపెనంగొననానల్ ॥

౧౪౩.

వ॥ వారల వారివారి గీములకనిపి తన యధోచితకృత్యంబులనలిపి యారాత్రి సోధోపరి

భాగంబునఁ జంద్రకాంతశిలామయమైన తనశయ్యాగృహంబునేరి వాతాయనసమీపం

బున నిర్తింపఁబడిన హంసతూలికాతల్పంబున నత్తమిల్లి యనేకవిధమృలఁజింతించుచు.

సీ॥ పాటుటొజ్జలఁబుచ్చిపడతికేలూత కెట్లడిగింతునాననాపుడమకేని ।

బుయిలోడకేడ్డేఁబొలఁతిఁగూర్చుటకిచ్చినడుమెలొమునుమున్నవలకిఁదోకొక్క ।

వలక నేమాయెనుమ్మలికంబువోనెయిల్లాలేమివిసమెంచిపాలనడానొ ।

సెలఁతయానుడువులవలచువీనులఁబెట్టకంజలిఁజెఱుముఱ్ఱాడునొక్కొక్క ।

కలసియువియున్నిద్రవసంఘటనఁజేసి । విధివిపాకంబుదలకొనవెట్టిగాఁడె ।

యనుచుదుఃఖించియాత్మలోనాడునిటులు । దర్పకావేశశాసితఛైర్యుడగుచు ॥ ౧౪౪ ॥

మ॥ భువిలోమానుషజన్మమెత్తుటన్మృత్యుభారోరాశిగోఁగేలిధ ।

ధోరీమల్పైయివట్టినద్ధూములంరంజింట్లనిల్లాలిలో ।

డవివాహంబుఘటించిరాజయినరాష్ట్రంబులన్సఖింబుంచిని ।

త్యవిసౌదంబులఁబ్రొద్దుపుచ్చిపరమందాసక్తినుండకగదా ॥

౧౪౫.

మ॥ శతమన్యండుమ్మగావతీగుణములకొన్నర్పాలికల్పిల్లకీ ।

శ్రుతిగీతంబులగూర్చిపాడుదురనెక్త్రోత్రప్రియంబయ్యెడ ।

త్పితృవహ్యండభిజాత్యుడంచునుడివెక్త్రీత్యంబుపానంబుచే ।

సితిజాయానుగుణంబులేసుఖతరత్రీదోపదేయెయ్యెడక ॥

౧౪౬.

సీ॥ ముక్కుంటిక్వడిసెక్కుమైధరియించితలపూవువెన్నెలల్లరలంచోట ।

మిమ్ముటొజ్జతెఱంగుమిహిజహ్వమనికిచ్చివెలఁదిరాయంచలుమెలగుచోటఁ ।

బక్కిడాతేవులుపుఫక్కినక్కునఁజేర్చిమున్నీటిమిగడల్లాగుచోట ।

వలరాజుమాడ్కిచెయ్యులఁదోడుపాటిచ్చికొదమచిల్కలగముల్ గూయచోట ।

దూగుటుయ్యెలలూగిలోడ్డోనఁబూవు । దేనియలసోనదోగిపూదెప్పలీది ।

తమినివెన్నెలపుల్లులుగుమియువేళ । చెలువతోఁగామవేళలఁజెలఁగుఁజెపుడ ॥ ౧౪౭ ॥

౧౪౮.

వ॥ అనుచు నిట్లంతర్గతంబునఁ జింతించుచుండి.

ఉ॥ సోరణగండ్లమార్గమునఁజొచ్చినవెన్నెలమేనిపైఁబడె॥

పైరణపూని మైవికృతిచందముగన్గొననుంచునద్దమం॥

దారజనీశ్వరప్రతిమయారసిచూచి తెయెంతచోక్కమా॥

సారముచెప్పితీరు నెవెనకొబరికించినగాక నెచ్చెలుల్॥

౧౫౦.

వి॥ అని.

౧౫౧.

చ॥ అలమటయొంటిపాటొలయనచ్చెరువుకొగతనిద్రయకొమన॥

స్థలనవహించిబాలకులకాలమెకాలమటంచునెజ్జపై॥

వలపలిపజ్జనేరినిడువాలిక్చూపులఁబండువెన్నెలల్॥

బొలయురజాండగేహమునభోంగణనిర్మలనీలకాంతులకొ॥

౧౫౨.

చ॥ వెతకుచునక్షిగోళములవేడిజలంబిడిహంసతూలికా॥

కృతనతల్పమేదికిటికెకొబురిపీఠులఁజూచిత్పిత్తే॥

కతోడగియంగి వెవ్వలునగట్టికరోగృహమందిమిద్దెత్తె॥

నతఁడొకచందనాగరచితాసనమందుపవిష్టుఁడైతకొ॥

౧౫౩.

వి॥ నల్లడలంబరికించి.

౧౫౪.

సీ॥ సోధోపరిప్రదేశములఁబిండారఁబోసినచంద్రికలఁజూడసెగలడంగు॥

నతిమారవిగమరాడస్వమృచ్ఛాణంబుతథస్థలిన్యూనవార్తాప్రసంగ॥

మతివేలకాంతిశుద్ధాంతదీపాంకురచ్ఛాయలరీమహోచ్ఛప్రచార॥

విహగకోకోనాదవికృతులఁజ్యద్యుతాక్రాంతశబ్దబ్రహ్మగరిమకంటె॥

తనిమఁబచ్చమెఱుంగుకేదారభూమి॥ సూర్యబాసీరబింబితసోమబింబ॥

శోభచూచితెయనుచువసుంధరాధి॥ నాథుఁడాశాష్టకాలోకనంబొనర్చి॥

౧౫౫.

చ॥ అతినిర్మలంబైన ప్రియమభాగముపై దృష్టినిగిడ్చి.

౧౫౬.

గీ॥ ధాతుసురవర్జనలయవితానమమరఁ॥ గట్టిపాంపిరివోవునక్షత్రపాద॥

రసపుగుండ్లటఁగూర్చిచంద్రమునిదీపి॥ వెట్టియెవ్వనిపెండ్లిగావించునెఱుంగ॥

౧౫౭.

చ॥ అనిమఱియు.

౧౫౮.

మ॥ అబ్బడెబ్బంగిసృజించెనొ తెలియరాదాకాశసీమల్జగ॥

ద్వృజముల్తారలుపగ్రహంబులగ్రహప్రాతంబులొక్కండునై॥

ద్విజరాజచ్చపుణ్యోత్సవమైవడివడికడేలాడుచున్నాడున॥

ర్యజనుల్నిద్రఁజరింపఁగావరులభౌర్యల్గూడియానందుతై॥

౧౫౯.

గీ॥ తనిమవెల్లమొయిళ్లుచంద్రునిపయిపయి॥ బ్రాకుచుండుటదలఁచచంద్రమఁడెవడిని॥

గడచుచున్నాడుకైవడిగానుపించు॥ నిట్టితటిజాయతోనున్న నెట్టులుండు॥

౧౬౦.

- గీ॥ అనుచుదృష్టులమరలించియచొటువాసి । పొగలిగృహమేధిసుఖతక్తపోయిగృహము ।
చాలనేపుండితనదుమంచమునబండె । బండిననునిద్రరాదయ్యెబాధిపునకు॥ ౧౬౧.
- న॥ అంతఁగొంతనేపటికి నిద్రించి యొకప్రాద్దువేళమేల్కొని గృహంబువెలువడి బహిఃప్రదే
శమునకేతెంచి గగనతలంబున దృష్టినిగిడ్చి యిట్లనునిప్పుడు. ౧౬౨.
- క॥ ఉడుదీపక శలుతటిగైక । బడలెగళాధిపుఁడునాట్యభంగిజనులూడల్,
తోడిమఱచిరివడిఁబాంచా । లుఁడుపద్మసుచొచ్చువేళలోలాస క్తిక॥ ౧౬౩.
- న॥ అని ప్రత్యూషవాయువుల శిశిరత్వేసుఖంబునిరూపించి. ౧౬౪.
- క॥ ఈగాడ్పుచల్లనయ్యుక । వేగుటవె మైదనుదీనవిమలబలంబుక ।
గ్రాఁగిననూనియతాఁకఁగ । వ్రేఁగుగదప్తమగుమాడ్కిప్రియతమలేమిక॥ ౧౬౫.
- న॥ అని యనేకవిధముల సనుగుణ కన్యాపరిణయోపాయంబు చింతించుచు నరుణోదయ
పర్యంతము ప్రాద్దుపుచ్చి సూర్యోదయముకాఁగా కర్తృసాక్షికి నమస్కరించి నిత్యకృ
త్యంబుల సలుపబోయెను. అట్లునలిపి మంత్రి పురోహిత ప్రముఖుల రావించి కొం
దఱు బ్రాహ్మణులఁ గన్యనడుగఁబంపె. ౧౬౬.
- క॥ అనికాణభూతివల్కిన । వినివిద్యాదయితుఁడడిగెనెనుకటివృత్తాం ।
తనిరూఢియానతిమ్మని । వినయమునాదరముబ్రోదివెట్టఁగనచటక॥ ౧౬౭.

ఇది శ్రీరామకృష్ణకవి ప్రణీతంబైన
మృగావతీయందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

మృగావతి.

ద్వితీయాశ్వాసము.

- గీ॥ ఆగుణాఢ్యునకఖిలవిద్యావివేక । భూతిచనరాగునాకాణభూతియిట్లు ।
 చెప్పదొడఁగెయ్యతోచితశ్రీగడించి । విహితపల్యంకికలనురావించియపుడ॥ ౧.
- క॥ గరువపుసంభ్రమమెడగొన । నరపాలుఁడుగడఁగిపుచ్చినబాటువే ।
 వురిసేనతోడహర్షము । బొరయఁగగొశాంబివిడచిపోయిరిదారి॥ ౨.
- వ॥ అట్లు పోవుచు సెందోరులు. ౩.
- ఆ, వె॥ మఱలనమ్మిపుచ్చెనుహిపతిగాననా । చిత్తమరయవలయునత్వకాంత॥
 ప్రల్లదములనాడబరిగాదునూతేండ్ల । పంటయిదియెవేటుపలుకఁదగునె॥ ౪.
- వ॥ కావున. ౫.
- క॥ కలరూపుతెఱఁగుచెప్పట । కలయికకొప్పిదముపెండ్లికర్ణములఁదెడు॥
 లలనావరులస్యోన్యము । కలకాలమునుఖముసెందఁగావంపఁదగున్॥ ౬.
- వ॥ అనుచు. ౭.
- ఉ॥ పాలకిసాగఁగోల్కొనినభంగిలసత్సరయాతరంగిణీ ।
 కూలముసేరినైనికులకూటువతోడనయోధ్యజోచ్చియా ।
 ప్రోలివిచిత్రముల్ గనుచుబోవఁగబోవఁగమేడలాంఁడెముం ।
 గ్రాతెడుతోటలాంఁడెబాడగానఁగనక్కజమందిరెంతయున్॥ ౮.
- సీ॥ అపరిమితామోదులైతత్పురీవిలాసములుకాంక్షించుచుజన్మిగట్లు ।
 బహుశోపశోభితోపాయనంబులుగొనికోటనింహద్వారగోపురంబు ।
 గడచివప్రస్థశీకనకకేతనరాజవీక్షించిహర్షాగ్రవీధికోప ।
 నటదయోధ్యా రాజనారీగళోద్గళద్రావముల్వీనులద్రవమునింప ।
 రాజభవనంబుదాటివిభ్రాజితుండు । హదనగృతవర్తగులువుండుఁడనుచేరి ।
 యచటవెలుగొందుసభికులనరసియరసి । యచ్చెరువుతోపడాయంగనంతలోన॥ ౯.
- వ॥ రాజస్యచూడామణిచేఁ దత్కాలోచిత సత్కారంబులువడసి భర్తమయాసనోపవిష్టు
 లైనగృతవర్త. ౧౦.

మ॥ భవదీయాంఘ్రిరజోవిభూతినిలనేప్రాంత్యంబువర్తించునె॥

య్యనివామాక్షరముల్గునన్తహితపితౄలంకృతగ్రామభా॥

గ్ధపుత్రవ్యాయులుపావనంబికి నువాక్సంసిద్ధిమై నేపురం॥

బవనీనిర్జరులారచెప్పిననుధన్యాత్ముకృపనక్షజేయరే॥

౧౧.

వ॥ అన బాడబులు.

౧౨.

సీ॥ ఎవనిప్రతాపాగ్నిశివుజటాటవియంతిగళముశిరోబ్బుండంకమునహించె॥

నేవానిశస్త్రాధిదేవతాపూజక్తనైవేద్యమయ్యెనైంధపునిశిరము॥

ఏవానివీరలక్ష్యీవివాహంబునకమరేంద్రుండిచ్చెసింహాసనార్ధ॥

మేవానిగాండీవమహాపరావజ్ఞాతకారవాన్వయనాశకారియ్యె॥

నధికతరభుజాశౌర్యవీరాశనావ॥ మానితారిప్రతాపుండుమహితయశుడు॥

నరుడుజగదేకవీరునినప్పుడమల॥ కీర్తిజనమేజయుండుండెక్కితితలే॥

౧౩.

గీ॥ అతనిపాత్రుండువత్సదేశాధిపుండు॥ యకావసూదయనుభగస్వభావరూప॥

సహితుడమరాధినాధవిశ్వస్తుడనువ॥ వచ్చినారముకన్యావినరణమునకు॥

౧౪.

వ॥ అనుడువిని మహిపాలుడు కొండొకసేపుచింతించి తల్లడుచితప్రశ్నంబులఁ దత్సఁదే శస్థితి సర్వంబునెఱింగి తత్ప్రాప్త్యాబులతో మఱునాడు రమ్మనిచెప్పి పుచ్చి వారలకు వలయుసామగ్రి యొసఁగుమని మంత్రులకాజ్ఞాపించె. అంత నాటిరేయి తనలోదాని ట్లుచింతించె నానహస్రానీకుడు.

౧౫.

చ॥ అనవరతప్రతాపదళితారిభుజాబలుండిగ్ధతేజుడ॥

త్యసుపమధట్టికాబలుండునన్యసురూపుడలభ్యశాస్త్రుస॥

గ్ధనుడుమహామహీభరణదత్తుడు నేరడుదీవివత్సరా॥

జూనకెనయేపరుండుబలుసూదనునంతటివాడుగొల్వఁగజ్జె॥

౧౬.

సీ॥ అమరాశివీరాశనావమానితదానవప్రాతుండేరాజవరునితండ్రె॥

కద్రూతనూభవవిద్రావజ్ఞైకమానసవ్రజుండేభూమినాథుతాత॥

గాండీనిర్దుక్తగునబాణవరితప్తగరణీపుండేనిముత్తాతతాత॥

దంభోళిధారాహతక్రూరరక్షస్సమూహుండేవిభుదన్యమూలపురుషుఁ॥

డట్టివీరాన్వయాంబుధిబుట్టినట్టి॥ బెట్టిదుడుచిన్నదనములొఁబెఱిదొరలకు॥

బెలుచతలవంపుగలుగంగనలిపెనతడు॥ జననఫలమొక్కొయతనినల్లునిగఁగోర॥

౧౭.

క॥ అనిపెద్దతడవుచింతన॥ మొనర్చిదేవేరిబిలచియొంటిగనెలదో॥

టనుగూర్చుండివిలాసవ॥ తినిజూచుచుబల్కునిట్లుధీయుతమతిరై॥

౧౮.

ఉ॥ ప్రేయసి, భావుకంబువిను స్త్రీశిశువై జనియించిబాల్మపుం॥

బ్రాహ్మసూనాటపాటలనుబాలలతోబామరిండ్లుగట్టితీ॥

లాయుతయైగడించిబహుశప్రతిపాదితతోభనాప్తిమై॥

బాయఁగజవ్వనంబడరుబాలకుఁడంద్రడినిగూఢచిత్తుఁడై॥

౧౯.

గీ॥ శ్రీయునాయువుసుగుణమంచితతపంబు । బలముసౌభాగ్యవృద్ధిసత్కులముబుద్ధి॥

నలఘువిద్యావివేకతగలుగువరునిఁ । దెచ్చిజతగూర్పఁదగునంద్రుధీరమతులు॥

౨౦.

వ॥ కావున.

౨౧.

సీ॥ అప్పరోగీతవిద్యాబంధనుత్యలావణ్యాభిషేచితధన్యమూర్తి॥

యహితరాజన్యకన్యామనూచించితప్రతిమాంకగాత్రవిభ్రాజతుండు॥

నిర్మలమందాకినీకర్బురాంభోజవిద్యోతమాడాభవిక్రమండు॥

సకలదైవతరాజసద్దసన్నతపరాక్రమనిర్జితోద్ధతవిమతస్థపుడు॥

నందనోద్యానకేళికానందుఁడైన । పత్నీదేశాధిపతిమృగావతినిగోరి॥

జన్నిగట్టులబుత్తెంచెనవ్వుదమున । జెప్పునీకోర్కిమదివేడ్కయుప్పతిల్ల॥

౨౨

గీ॥ అతఁడుగాంధర్వసత్కళాయత్తచిత్తుఁ । డగుటమనపుత్రికోహశార్వస్రజీత॥

భరతగాంధర్వగాయకచరితయుగుట । మెత్తుఁగొండొరులనోన్యన్యమేళనముల॥

౨౩.

వ॥ మఱియు.

౨౪

క॥ గుణవంతుఁడైనవరునకు । జననీజనకులుతనూజఁజంద్రబలాదుల్॥

గణియించుభదినమ్మన । ననువుగనర్పింపవలయునంద్రువిధిఁజేర్చె॥

౨౫.

వ॥ కావున నీయిష్టంబుచొప్పెఱింగింపుమనఁదత్పత్తి.

౨౬.

ఉ॥ నిన్నటిరేయినొక్కధరణీసురఁడాదటస్వప్నమందుమీ॥

కన్నియవత్సభూపతికిగారవమారఁగనిండునర్వం॥

పన్నయభోగభాగ్యములమందురునన్నిటఁబుచ్చెశక్రుండీ॥

సన్నయెఱుంగఁజెప్పననిచక్కటిపల్కెనుఱివదలంపఁగన్॥

౨౭.

సీ॥ వల్నేశుపైమృగావతిబిట్టువలపులనిలిపియున్నట్టులదెలియవలసె॥

నిన్నసాయంవేళనికటోపవనమునసహకారపాదపచ్చాయదోఁగి॥

కొఱసిగ్గువోపయంగురులూయ్యబయ్యరగదలఁదోసకియలూక్కర్కెత్తునిరుగు॥

రొలయమంతనమాడుదురువైనపలుకులవాక్రతువునిమేలివలనుగోచరి॥

బాలకలకాలమానందభరమువొంద । నుచితగృతినల్పఁడనవుడునుర్విధపుడు॥

వారిసంభాషణముఁజెప్పవలతెయనఁగ । నాకెయిట్లనుమగనితోననుఁగుఁబగిది॥

౨౮.

మృ—క॥ కాడతడువత్సభూపతి । తేడేనియునిజరధమునటివ్వునమింట॥

బోడెనుదివేల్పుటరదము । చేడెలు, గంధర్వఁడొక్కజిష్ణుఁడొక్క॥౨౯.

1 సఖి—క॥ అజరాధి నాధులేరది । నిజరధముండిననుబోనెఱిపడదే! యం॥

డజయానయతఁడుఖచరుఁడే! । భుజపదచాపల్యనయములుచూచియాసు॥౩౦.

2 సఖి — నిన్నటినాడతండు తనదేశమునకు బోవకమున్న,

ఉ॥శారికసెప్పదే మనకుస్వఃపురమేగినవత్సభూపుండే॥

శేరంగఁబోలునంచుమఱి తే! యొకయామినిలోననెచ్చెల్లి॥

1 సఖి—అవును. మఱచితిమి. అతఁడువత్సేశుఁడ. సందియములేదు.

3 సఖి—వారిజమార్గజోషముఁడువత్సభరేశ్వరుఁడింద్రలోకమే॥

లారహిబోయివచ్చెసఖులారయెఱింగిరయేనిచెప్పఁడా॥

౩౧.

మృ—క॥ కనుఁగవనివ్వాఱునునా । తనిబింబముఁగన్న మొదలుతాత్పర్యమున॥

వినువీధిఁదేఱిచూడక । మనమోపదుమగువలారమరులెట్టివియో॥

౩౨.

1 సఖి—నీవతినిజూచినచో నతఁడు నిన్ను తనరథముపైకెత్తికొని పోవుననియా?.

మృ—కాదు. ఆ, వె॥ చదలఁదేఱిచూడరుల్లనహృదయంబు॥సిగ్గుచోచునతనిచెలుపు మంత॥

రక్షింబడుటకతననక్కజంబియ్యది॥యుచితశాంతిచెపుడయూహచేసి॥

1 సఖి—మనముక్కడనుండివెడలి శుద్ధాంతసదనమునకుఁ బోవుటయే దానికిశాంతి.

2 సఖి—అదికాదు. నీవాయనను వివాహమాడుటయే దానికి శాంతి.

1 సఖి—పూర్వమొకమునియు నట్లచుగ్రహించిననాడందువు.

3 సఖి—వారిజమార్గజోషముఁడువత్సభరేశ్వరుఁడింద్రలోకమే॥

లారహిబోయివచ్చెసఖులారయెఱింగిరయేనిచెప్పఁడా॥

మృ—దేవతాస్త్రీల నెవ్వతెనైనఁ జేపట్టుటకుఁ గాఁబోలు.

1 సఖి—[చిఱునవ్వుతో]

క॥ నరపతులమరాంగసలక । బరిణయమగుదురె! సుపర్యభామలయొద్దక॥

మరువారుదశకుఁగులుకులు । బెరయనె? జైవాత్మకులపెప్పగ్గీజన్తుల్॥ ౩౪.

2 సఖి—మనశారిక సర్వలోక వృత్తాంతంబెఱుంగనోపుఁ గావున సంతిపురికేగి యటవిచారింతము.”

వ॥ అనివెడలిరనవుడు నబ్బార్థసిదుకొల్పి తా గతనిద్రుడయ్యె. మరునాడు కృతవర్త.

నీ॥ ఆతులగోష్ఠిపీఠికాస్థులై యున్న యద్ధరామరులతోనవనిధవుడు॥

మత్పుత్రినొసఁగెదమహివల్ల భునకంచుఁజేమతోనెఱింగించిప్రియమునలుపుఁ

డనుచు నదన్యులనునములతమిదీర్చియుచితసత్కారంబులొనరియంతి ।

పురికినాకాశ్యపసురులఁగొంపొయిమ్మ గావతీగాయకగరిమఁజూప ।
వారుకృతఫలకార్యులైవనుమతీశు । మదినిబొగడుచునానందమగ్నులగుచు ।
నిజమహిపతికెఱిగింప నెవ్వడిగను । రాజపల్వంకికలనక్కిరాజునొద్ద॥

౩౬.

వ॥ సెలవుపుచ్చుకొని కాశాంబిజేరిరి.

మ॥ ధరణీనిర్జరులత్తకార్య సఫలత్సాహంబుమైవచ్చుటక ।
నరనాధుండువినంగ నేకతమయానందంబువొందెయ్యంగం ।
ధరుఁడుకొవత్సధరాతలేశ్వఁడయోధ్యా రాణ్య సౌభీష్టముల్ ।
పరిశీలించుటకుల్ల మాతురత వెంపక వేచిరవ్వారికిక॥

౩౭.

ఉ॥ అత్తరిజన్నిగట్లువికచాంబుజలోచనులైమనోజవం ।
బొత్తినపల్లకీలడిగియుక్తవిధమ్మునరాజునొద్దకుక ।
హత్తినయుక్తసీతికలనందఱుఁదారునుగూరుచుండఁగా ।
జిత్తిములందుపెంపెసఁగఁజెప్పిరిసర్వమువిస్తరంబుగక॥

౩౮.

చ॥ మఱియువచింతురిట్టులుక్షమాధవమాధవునంతవాఁడును ।
క్రమసమయించుకాత్రపులనాజినిదోర్బలలీలలొప్పనె ।
త్తఱిఁగరుణాభిరాముఁడయిధర్మపుదప్పనివాఁడునైభువిక ।
గఱకఱియైచురెంధ్యపురిఁగాచుచునుండెడినాతఁడెన్నఁడుక॥

౩౯.

కా॥ సద్యంశంబుననుచ్చవిల్లితమితోసర్వంసహరక్షణీ ।
యోద్యేగంబుననుండునిచ్చులుగతాంహూభంగగంగాసరిదొ ।
భృద్వీచీచరదాశుగోల్లసితవాపీకూపకోద్యానగీ ।
తద్వైరాజ్యమునందప్రాద్దులిడునధన్యాత్మఁడేవేళలక॥

౪౦.

ఉ॥ ఆతనిపుత్రిన్యత్తకలనాగణితప్రతిభావిశేషయై ।
శితశవేదికారచితసీమలఁజెల్వలగూడికేకికా ।
పోతవిభృంభమాణములఁబొల్పెసలారఁగఁగాంచిపల్లకీ ।
ద్యోతితనాదబిందువులనొప్పెసలారుమనోహరంబుగక॥

౪౧.

గీ॥ అతఁడుసంగీతభరతనాట్యంబులెల్ల । నచ్చరులతోడనేర్పించెననుఁగుఁగూతుఁ ।
జిత్రకలితావిలాసినిఁజేసిజగతి । విదితవిద్యలమాకుఁజూపించెనతఁడు॥

౪౨.

సీ॥ హస్తవిన్యస్తపీఠారవంబునుమించుగళగళద్దాయకగమకలీల ।
గళగళద్దాయకగమకలీలనుమించునభినయవ్యాపారమరసిచూడ ।

నభినయానందంబునవఘుళింపఁగఁజాలునంచలన్తద్యప్రసంగవృత్తి |
 సంచలన్తద్యప్రసంగవృత్తినిమీఱుఁబాదపద్మన్యాసబహుళతలూగి |
 ముఖివికాసంబుగాత్రసమ్మోహనంబు | వినయతోక్తలునడవడిప్రీడనము |
 తాగుణంబునురూపవిస్తరతచతుర | తయనుమధురిమమించు నెద్దానియైన ||

౪౩.

ప|| అనునంతెన్నపుఁడు.

౪౪.

శా|| ఏమేమియికనొక్కచూఱుచెప్పుఁడాపుట్వీశసింహుండులీ |

లామోదంబుననుండువాఁడెనుతనేలాసౌకుమార్యంపుఁగే |

లీమోహంబుననింపఁడట్లయినదల్లిందిండ్రియుంబోలునా |

భామారత్నముచూతునెన్నఁడుబహిఃప్రాణంబుగా నెంచెదన్ ||

౪౫.

ప|| అనిమంత్రులంబిలిచి బ్రాహ్మణోత్తములకు మణికనకవస్తువాహనాద్యనేకంబుల నొసంగి
 వీడుకొల్పెనదినుట్లుండెనంతరంబొకనాఁడు కృతవర్త సకలమంత్రవరపాఠోహిత మా
 హూర్తికాదిబృందంబును సుకవినికరంబును వేదవేదాంగవిద్యాపారంగులను సభాంత
 రంబున వివిధవిషయప్రసంగనావేశంబుడిపి శుభముహూర్తంబు నిర్ణయింపుఁడనుటయు
 వారలట్లునేయ సకలదేశాధిపతులకు శుభలేఖలంపుఁడని మంత్రులకాజ్ఞాపింప వారలు
 నట్టినర్చి పురంబలంకరింపుఁడని రాజనేపకులకానతిచ్చిరి.

౪౬.

ఆ, వె|| పుష్పకాయమానములగట్టిధవళవి | తానములనమర్చితరళమాక్తి |

కములగములఁజెలుపుగాఁగసింగారింప | మంగళంబులెల్లఁజెంగలించె ||

౪౭.

సీ|| వివిధదేశాయాతవిమలనుధాకాచఫలకనిర్మితదీపపాత్రములను |

బందిటనవరించిపాదరపుంగుండఁజుట్టుశృంగారించుట్టుమీఱు |

ముమ్మయిముత్తైముల్ మొనగూర్చి ఖేచరప్రతిమల నెడ నెడఁబాదుకొల్పి |

సౌరభాగురుగంధసారరజోయంత్రసమితిఁగంఁబులనడలువఱచి |

వేల్పులకు నైనసిద్ధనంపితతికై నఁ | బారికాంక్షులకై ననబ్రముఘటింప |

మోహదేవతఁబెచ్చియావాహనంబు | సేవోయననొప్పెఁగై నేతలపుడు ||

౪౮.

ప|| అదియట్లుండె దత్సరీప్రతిగృహ పురోభాగంబున.

౪౯.

ఉ|| చిత్తపుల్లిఖించిజలశీకరయంత్రచయంబమర్చివి |

లైత్తిసమస్తధాకృతులనిక్షుశరాసనహస్తచాతురిన్ |

హత్తుచునున్నవశ్యముఖినంబుజలోచనతోడిరుక్మిణిన్ |

భీత్తికలందువ్రాయుదురు పెంపెనలారఁగఁగన్యకామణుల్ ||

౫౦.

ఉ|| ఒక్కొక్కయింటిముందుసిరులుట్టిపడంగపసిండినీటిచేఁ |

జెక్కినసాలభంజికలఁజేర్చిరిగోడలద్వారబంధపుం |

బ్రక్కలవీధిలిన్ని యలపార్శ్వములందునుమంబులీనిసాం ।

పెక్కినచెట్లతోట్లరచియించిరిదివ్యవిలాససంపదకౌ ॥

౫౧.

ఉ ॥ రాజగృహంబులకౌజలువరాలవెలుంగునసంగుతోటధా ।

త్రీజములెల్లగుడ్డములదీర్ణవిలాసములొటవన్నియల్ ॥

దేజరిలంగఁబెట్టిరవధీరితనందనకల్పపాదప ।

వ్యాజముకొల్లలాడకుభవాచకసూచకవిభ్రమంబునకౌ ॥

౫౨.

సీ ॥ అప్పురఃప్రేమాస్పదానీతకల్పపాదపపుష్పర్పలరుత్తదనరుచోట ।

సామంతనీమంతినీమంగళారణ్యమల్లికాహారముల్మలగుచ్ఛోట ।

నన్యరాజన్యకన్యాహస్తనిర్మితరంగవల్లదులుగ్రాలుచోట ।

నిప్రసవితంబినీవిన్యస్తకేతకేస్తంభచతుష్కంబుదగులుచోట ।

జిగినీజగురాకుపందిరుల్నిగుడుచోట । మాలతీదామజాలముల్ప్రవేలుచోట ।

జగతినిర్మించిరన్నువల్ నరసనరస । దీపకలికావిలాసముల్దోవుచుండ ॥

౫౩.

గీ ॥ జగతిప్రైపజ్జగోజ్జంగిసరులుగూర్చి । తళుకుఁగ్రొమ్మించునిలువుటద్దములనునిచి ।

యెదలవెలదీయుకొదమకోయిలలగూళ్ల । నెట్టమామిడిచివుళులనిడిరిభటులు ॥

౫౪.

క ॥ పరిపరిపరుసులవిరిచిం । చిరిపరసరనాధులెల్ల చెల్వమునరిదికౌ ।

గరమెదనిడిసంతోషిం । చిరిసిరిదొట్టుఁగవివాహసిద్ధిదలఁపఁగౌ ॥

౫౫.

గీ ॥ జనతమజ్జనభోజనశయనశాల । లెల్లజల్లనితోటలనెనకమెనఁగౌ ।

గట్టిబహువిధసామగ్రిమట్టుపఱచి । రల్లమంత్రులుసంతోషమతిశయిల్ల ॥

౫౬.

ప ॥ ఇదియిట్లుండె వివాహాదినంబుదటియ.

౫౭.

శా ॥ సాకేతుండుగువాద్యఘోషములకాజ్ఞాపింపస్వామాత్యయో ।

షాకన్యాపురమానవాళియుతవత్సస్వామినాహ్యశ్చిరా ।

రాకాచంగ్రుడొనర్చుతాండవవిహారంబోయనందోఁచెలో ।

కైకత్రీముఖహాసచంద్రికలుగ్రందైయెల్లడకౌబర్వఁగకౌ ॥

౫౮.

గీ ॥ వరపురోహితుండువైదికలొకిక । వస్తుసమితి నెల్లప్రస్తరించి ।

నిఖిలమౌనిరాజనిర్ణీతలగ్నంబు । గదియఁజూచుచుండెనుదయవేళ ॥

౫౯.

ఉ ॥ కాంచనచేలముల్దళపుఁగమ్మనితావులెసంగుకన్తురికౌ ।

బంచమణిఛటాఖచితభర్తృవిభూషణసంచయంబున ।

భ్యంబితమాలతీకుసుమహారములకౌగృతవర్తపుత్రికై ।

పంచియలంకరింపుడనుబాడబపుణ్యవధూజనంబుతోకౌ ॥

౬౦.

ప॥ అట్లంకరింపఁబడినపధువును సకలభూపాలదత్తోపహరి మణిభూషణంబులను బురంద
రాదిబృందాఁకసందోహనివ్యందమాన స్నేహోద్దలభ మేఘజనిత ముక్తాహారాద్యాభర
ణంబులను సైనేతనొందినవరుని విభాహవేదిపయి లెఱుమఱుఁగెననిలిపి కృతవర్త. ౬౧.

శా॥ మాన్యాశీర్వచనారవంబులమరీమాధుర్యకతస్వినం॥

బన్యోర్వీచనుతిశ్రుతుశ్శకుసురపుణ్యాహధ్వనుల్ దేనతా॥
ధన్యస్త్యంబుతులంఘ్యవిల్లి కలయందంబాపురీవాద్యముల్॥
కన్యాదానమునే సెఁబాఁబులఁబయ్యకాంతుల్ విడంబింపఁగె॥

౬౨.

ప॥ అత్తవరుండు.

౬౩.

సీ॥ ప్రతిసీరవెలివ్రాఁకఁబసిఁడిబొమ్మనుజూచితొడరుఁటెప్పుడటంచుదొఁట్రుపాటు॥

గదురఁజైపజ్జనుగ్రాలుక్రొన్నిలువద్దమునజూడనుంకించుముదితమోము॥
నువిదయునెలనాగలోలగింపఁగనానఁదలయెత్తఁగోరిదద్దమునుగాంచు॥
దలవంపివారరత్నమునబింబముఁగోరుఁదరుణతయవనికదలపదయ్యె॥
జిఱుతఁచెమరునునలసఁచిఱువఱుకును॥ గలయజడిచూపులాలయమంగళతనిలంచు॥
గంకణముగట్టులేళ్లత్తాకాంతుడంత॥ జనులనేపధ్యమునుబాఱ్ఱోసమ్మదమున॥

౬౪.

ఉ॥ రాజునుగాంచునట్టినికిబ్రాహ్మఖముకొవికసిల్లెనంతనా॥

రాజునుబాఱఁజూచుచుఁగరంబులభౌవము దెల్పునత్తటికొ॥
దేజముచూచినిశ్చలతనిల్చునొకింతమఱింతలొద్విజ॥
శ్రీజయనాదముల్ గదురఁజెందునుమంగళపాదసంపదకొ॥

౬౫.

సీ॥ మాంగల్యనూత్రంబుమహిళాగళస్థలిఁగీలింఁచెజనపతిబాలకపుడు॥

పులకరించినమేనఁబాడమెఁగించిద్విందుబాలఘర్తాంబువుల్కేలనమరు॥
లక్షతంబులచల్లనచ్చరల్పసిఁడితామరరేకులునిచిరిశిరసులందు॥
ధరణీసురుల్ మల్లెదళములవైవజూడ్కులసుధాధారలుగురిసిరన్య॥
పతులకన్యలునూత్నజంపతులుక్రొత్త॥ మక్కువలఁజిత్తభావసంపత్తి నెల్ల॥
నొండొరులెఱుంగఁజెప్పికోనోపకిట్లు॥ పొనరియనఁదలఁచ్రాలువోసికొనిరి॥

౬౬.

గీ॥ జాతవేదునివేలిచిసప్తపదులు॥ మెట్టిపూర్ణాహుతియొనర్చిమేదినీసు॥

రాశిపూజించితక్కుకృత్యంబులెల్ల॥ సలిపిరంచఱుబందుగుల్ సంతసిల్ల॥

౬౭.

ఉ॥ అండజయానకఖ్విభునకంబరభూషణసర్వవస్తువుల్॥

పెండిలిపెద్దలైభువికివేల్పులునైవెలుగొందుదేవతల్॥
దండిగనిచ్చిభూవిభులందత్తదుపాయనముల్ పురస్కనకొ॥
నిండినవేడ్కమైననుపనెట్టినదీవనలిచ్చిరత్తటికొ॥

౬౮.

శా॥ సా యం వేళ సమ స్తదిబ్బ పులుపీక్షాకాతుకార్థంబుస్థా ।
 నీయా రామము సేరి గాడ్పు మెయి నెంతేవీవసంతుష్టులై ।
 వాయువ్యాహతతంత్రికాచరమదిగ్విల్లకన్యవాద్యంత్రముల్ ।
 గేయస్ఫూర్తి నెనంగఁదోడగుడుభృంగీగీతనాదంబులున్ ॥

౧౯.

మ॥ నికటోద్భావతటీనటత్సతులవేణిగ్రంథులల్లాడఁబూ ।
 మకరందంబులఁగొల్లలాడివిలసన్తందారపూగావళిక్ ।
 సకిముల్దాఁగుడుమూతలాడనొకకొంతకొవారుఁబింపిళ్లకై ।
 శుకమా! కొకిల! రావెయ్యుమగువపాజుల్ సూచిరవ్వేళ్లలోన్ ॥

౨౦.

ఉ॥ భామలుగొందఱుచ్చటనుబంతులఁదచ్చనవాటులాడనా ।
 రామముదాటిభూపతులుగ్రాలునుపాంతవనంబునేరఁగా ।
 సూమదిరాక్షి తెమ్మనుచున్దొండొరులాడికొనంగనంగనా ।
 స్త్రోమముఁజూచినవ్విరలతోరపుసిబ్బితఁజేసికొందఱున్ ॥

౨౧.

ఉ॥ అందఱుగొంతసేవచటనాడఁగులాడుకడిందిచ్చెదముల్ ।
 విందులూనర్పఁగన్నులకుపేసరయూనదిపాంతఁజేరిని ।
 ప్యందనుధాకణంబులగుచక్కనిబాలురముద్దుపల్కులన్ ।
 జెందిప్రవాహమందిగతిచేతముశీతముసేయనెంతయున్ ॥

౨౨.

సీ॥ డీలుచీరపుమాసటిడులుమట్టికాసెలబిగగట్టిబాహులనుదట్టి ।
 వెల్లిపైనిదాడివిరియునవ్వలిగట్టునేరచింతంబులుసేసిడిగ్గి ।
 కొందరునుడిబడిగ్రుక్కుమిక్కునలేకమల్లాడిమెల్లనమలసిరేవు ।
 పట్టి నెట్టనఁదొంటిప్రతిసలనరిదీర్చిపర్వటాటలనాడుపరుసులుగని ।
 వెల్లిదఱిగినయొడ్డలవిగములరసి । కలకలధ్వనిసేయుపక్షులబెడంగు ।
 రాళ్లనొఱసిపైకెగయునీరంబుగాంచి । వెఱగుపడినిల్చిరన్యపుధ్వపవరులు ॥

౨౩.

క॥ ఇవ్వడుపుననవ్వారిగ । నవ్వారినిగేళిసల్పియలయుచుదమలో ।
 నవ్విందుపల్కులాడుచు । నవ్వనుధేశ్వరులుమగుడియరిగిగుమియై ॥

౨౪.

శా॥ ఆరేభోజనశాలస్త్రీపురుషులాయాస్థానముల్ శ్రౌందనా ।
 రీరత్నంబులుగీతముల్ తొడగిగారీగేయముల్ కృష్ణసీ ।
 తారామాభ్యుదయంబువాడిరిమహాత్మాహంబునంహాస్యగీ ।
 తీరీతుల్ మెయిగొందెబందుగులలోదివ్యాన్నముల్ గుడ్చుచోన్ ॥

౨౫.

ప॥ ఈరీతి.

౨౬.

చ॥ వడవడి నే గెనయ్యయిదువాసరిముల్ సుఖిగోష్ఠిభూమికాం॥

తుడితరమేదినిపతులదోరపుమన్నననేయనొక్కడ॥

ద్వడమునఁబీలికల్ వఱపిదందడివారలనందుఁబెట్టిప్రే॥

ముడినిడికానికల్ పరమమోదముపైకొనపీడుకొల్పఁగన్॥

22.

వ॥ వారలు కృతోచితసత్కారులై స్వస్వపురంబులకేగిరి తదనంతరం బొకకుభముహూర్తంబున వధూవరుల గర్భగృహంబునకనిపిరి.

2౩.

సీ॥ ఒఱపువెన్నెలలు నెత్తెలై వెలుంగఁబూగుత్తులూగిరసంపుగుండ్లుగాఁగఁ॥

జెట్లువాయిదకాండ్రచెలుపుదోపఁగనికుంజారామరంగంబులందుఁగేకి॥

శుకపికజనములుచూచుచుండఁగరతీకుసుమమార్గంబులకొక్కకూచి॥

మారనాటకములవీరశృంగారపసంతమోహనరమ్యసఖులుగాఁగఁ॥

జైత్రచంద్రాదులుచితవేషకులుగాఁగ॥ దంపతులునామృతావతీగరిణిపతులు॥

నాయికానాయకులుగనిర్నయమునేసి॥ తమీయధావిధిదత్ప్రయోగములూనర్తు॥

2౪.

మ॥ విరహాంభోధిముదంబునాదరణిచేఁబ్రేమాకకుబ్యంత్రము॥

ధృతతత్కమార్గవిపత్తులకొలుదెపరాధుండోడకాఁడైపథి॥

దరణిదేఁగనుడూడుపుల్గతికినాద్యస్తానులైయొప్పఁగాఁ॥

దరుణీభర్తలుదాటుచుండలసవాతప్రాతముల్ వీవఁగన్॥

౨౫.

చ॥ పడఁతియునేలయేలికయుభావజలీలలఁగొంతకాలమి॥

వృడువునదూఁగుటుయ్యెలలవాడనిపూపాదరిండ్లజాళువా॥

సిడెమలరామమిద్దియలఁజెల్వపుఁబర్వముఁజూఱవెట్టసె॥

వృడిఁగమలాస్యకుంగడుపువచ్చెమసూహరమైనధీధితి॥

౨౬.

చ॥ తనువుకృశించుఁగోరికలుదార్కొనుమానసపీఠిశాలికా॥

శనపుదిధృక్షమానునడసన్నవడుకొబలివాక్సుధాకణం॥

బునకెడలేదవేళలనుబొందునునిద్రశ్రమంబుమైవిలా॥

సినులవిహారవాటికలఁజేరఁగబోదుమ్మగాక్షియత్తటికె॥

౨౭.

వ॥ ఇట్లుండ నొక్కనాఁడు దానునుండ.

౨౮.

మ॥ చెలులంతఃపురవాటికజరణమంజీరస్వనంబుల్ శుకీ॥

కలనాదంబులుతాళగానములుగాగాంధర్వవిద్యావిశృం॥

ఖలనంబర్ధరతీకులై మెలఁగియొక్కగాల్గంటియేమేమొచిం॥

తిలుచుకభర్తకుఱంగటంగదియఁబృథ్వీనాథుఁడీక్షింపఁగన్॥

౨౯.

ఉ॥ ఎన్నఁడులేనియున్నులికయొక్కఁడీదీమెనుగుందువెట్టిచుం

ద్రున్నగుమోమునందెటులుదుఃఖికళంకముపుట్టెనంచునొ

య్యన్నరపాలుడప్పుదితహస్తముఁజేత్రగ్రహించివల్లికా

చ్చన్నవితద్దికోపరినిశాకరకాంతతలోపవిప్రుడై॥

౨౫.

ఉ॥ వేవిశులకదపించుచెలివిస్తయమగ్నతఁగాంచిప్రేయసీ

భావములోననెద్దిగొనిపల్లఱుఁజెప్పఁగఁగొంకెదీవదే

లావినిపింపుమిక్షణమెలాలనమైశిరసావహించియెం

దేవిధిసల్పవాఁడగదవేతలపోయుమువేయునేఁటికిక॥

౨౬.

చ॥ అనవుడురాజపుత్రివికచాంబుజలోచనయైధరాధినా

ధునిసదనుగ్రహంబుననెమాకొనుకోర్కిసగంబుసార్థమ

య్యెనుధరణీకళత్రునకునేమనిపల్కుదునన్నకొంకునుం

జనియెఁబ్రకాశనైనుడువఁజక్కనికందువయంచునల్లనక॥

౨౭.

సీ॥ మిన్నేటినీటిచామికరాంభోజంబునందసోద్యానమందారకుసుమ

మంజరీనిచయంబుమలయతైలపతీరతైలంబుశాంకరదైవతాంఘ్రీ

దితిజకన్యాకరాప్సితకుంకుమంబుగాంగేయభూభృత్సానుగీతకేళి

సింధుమధ్యద్వీపసికతావిహారింబుశ్రామయానచరేక్షణోత్సవంబు

లోనుగాఁగోరమఱియుఁగోల్కనుతలంపు | లెల్లదీర్చుచుఁదనిపినన్నెడనెడలను

హృదయశల్యంబువేరితోనెత్తిమీరు | గాచుచున్ననువేధింపఁజూచునెకటి॥ ౨౮.

వ॥ అని యూరకున్న.

౨౯.

శా॥ ఒప్రేమాస్పదురాలశంకమదిలోనుట్టాడఁగానేలభ

ర్తృప్రేయస్యనురాగజామృతముగాదేభాగ్యదేవ్యధ్వన్యయో

గ్యప్రాయంబుసతీపతుల్దలఁపులనోన్యంబుగానాడరే?

యీప్రాయంబునగొంకులుట్టిపడవేయిల్లాండ్రనోదార్పరే?

౩౦.

ఆ॥ అనుచునొడువవిభుఁడుతనయిచ్చనెఱవేరు | ననుచుఁదలఁచియంతరాత్మగొంకు

తొల్యముద్భవిల్లలలనావతంసంబు | పల్కునిట్లుప్రీతిబయలుపడఁగ॥

౩౧.

ఉ॥ ఒప్పుగుఁగాకమీసెడువులోన్పపయొక్కొకవేళఁగార్థముల్

దప్పుటలేదెనాబెగడుదాన్కొనమీయెడఁబల్కుకుంటినా

తప్పిదిసైపుఁడెట్లయినదక్కివినిర్తలరక్తదీర్ఘికిక

గప్పుడివోవనాకుజలకంబానరించుటభీష్టమిత్తటిక॥

౩౨.

చ॥ అనవుడు నాన్మ పాలుఁడిటులాడఁగఁగూడు నెసత్వవాసనా॥

గురారహితంబకుచ్చుచునుగూఢమమంగళ మైనదీర్ఘము॥

జ్ఞనములునేయజూతురటై శంబరులైనవపుఁపవిత్రవో॥

జనపతికన్యవీవువీరసమ్ములుపుట్టవెయోతలోదరీ॥

౯౩.

ఉ॥ అటటవిన్నుతోంటివనుధాధిపకన్యకలిట్టియర్భరా॥

పాదనిజాభిలాషములఁబాఁడిగఁగొరరెనీవు సర్వవి॥

ద్యాదిరహస్యముల్ దెలిసియాఱడివుచ్చిననవ్వరేజనుల్॥

మీఁదులెఱుంగకిప్పగిదిమేకొనవెంగలిగోరుఁగాడటే॥

౯౪.

ఉ॥ నావుడుఁజిన్నవోయిపదనంబుననించుకమాత్రపించువుల్॥

వావిరిఁబుట్టనిగ్గుగొనివంచెమొగంబటునుంగుటంబునం॥

భావపుఁగిన్కపాటుసతిపల్కఁగనోపకప్రాసిచూపెనో॥

నావిలిఖించుబ్రహ్మలిపినారుల కెట్లికఁగార్వలభముల్॥

౯౫.

ఉ॥ కొండొకనేపువోఁబ్రసవకోమలితోరపుటల్కవోపసూ॥

పండితవర్యరాగిలునబడ్డపుఁజేముడియూరడింపులక॥

నిండునిజానురాగమదినిర్మలశీతతరాంతరాత్మలో॥

నుండికఱంగిపారదెప్రియోక్తులవారలుసార్థవంతులే॥

౯౬.

వ॥ అనుడు నతండు.

౯౭.

చ॥ అటవులలోనరాశనములై విహరించెడుక్రూరజంతువుల్॥

చిటిచిటిమేతమేసితమచేసిననైయ్యముచూపరాట్నుతా॥

పటలముతోడనాడుకొనుపక్షులులోనుగఁబ్రాణికోటి నె॥

త్రుటినడబావినీకునజరుల్ డిగుదీర్ఘకయ్యెన్నకక్కటా॥

౯౮.

ఆ॥ అనిననెలఁతచిత్తమందువెక్కునపాటు॥ గదురనిట్టులనియెమదితొలంగి॥

దివికిఁబోవలేకలేగడదేకొంగమా॥ నససరంబుహంసనాథుతోడ॥

౯౯.

క॥ అనిమూరిబోవుతగులం॥ గనలియెదవెడగుముగుదమొగముననన్నం॥

దనమీనమీననేత్రము॥ లనుదోచఁగనీటిచాలులలిఁదలవంచెక॥

౧౦౦.

ఆ॥ ఆమెహృదయశల్యమార్పలేకధరేకు॥ డిట్లుదలఁచెనాత్మనీమెగర్భ॥

వతియుఁజంచలాత్మవెతలాడునొనగూడ॥ కున్నదానమాయపన్నవలయు॥

౧౦౧.

ఉ॥ ఒక్కొక్కవేళముద్దయలకొందగరానిమసూభిలాషముల్॥

చిక్కునుదీర్పఁగోరిప్రియుఁజీరరటంచుఁదలంపఁబల్కెనీ॥

ఫక్కిమదాళులారగ జఫాలమదంబునవ్రాల నేలకం |

పెక్కినసంపగంతు వెనుక లేయనభక్తి వచోవి శేషముతో ||

౧౦౨.

ఉ || ఎంతయుఁగుందుబాలచెవికెక్కిక సోయెనిజాభిలాషవి |

భ్రాంతివిలంబబింబములవ్రాలుకుకాంగనగీతికిచ్చునే |

సావితము మొండిపట్టుదలవాయనిరాజకుమారతోడభూ |

కాంతుఁడుపొమ్మునీయడుగుకై వడిఁదూర్ణమెయూచరించెదకో |

౧౦౩.

ప || అని.

౧౦౪.

శా || సాయం వేళమృగావతీనిజమనస్తాపమునక్కొత్తిమో |

పాయా నేవ్రపఁబుండైయ సృగ్విభమునోపంగాజతూతోన్తిశ |

స్తాయాశోణితదీర్ఘికకావడిచింపంబంటులకొబంపెవా |

రాయ త్తంబొనరించివచ్చిరివిభుండబ్బాక్షితోఁజెప్పఁగకొ ||

౧౦౫.

శా || పూరింపందనువామృగావతికిఁగ్రుచ్చిపాళిఁదీయించిన |

స్తే రోల్లాసముభాజయైవిమలగంభీరస్వనద్యాకున్నై |

నీరాడకజెలులారయేగెదనుబన్నీరంబుగస్తూరిబా |

టీరంబుకొజతసేయుడం దునాడి వెకాడీల్పడ్డచెల్లంద్రతోకొ ||

౧౦౬.

ప || ఎఱుఁగుదురేయిహంబుడిపియంద్రియనిగ్రహమాచరించియె |

తైఱవనవాసులై శమనధిక్కరకై కధురంధరాత్తులై |

కఱచినదివ్యదృష్టిఁగలకాలముచిన్తయమూర్తిఁగొల్పుచుకొ |

గఱకరులై నమానులికఁగామినులేటికిభావిశేషముపెకొ ||

౧౦౭.

శా || ఆసీమంతినితోట్రుపాటుగచురకబ్రాలంబికలోదీసితా |

వాసోభూషలపేటియంచునిచిమవ్యంబైనయేకాంబరిం |

బాసించెకొనగలేదిరాగనపసవ్యాక్షిప్తకంపంపుటా |

యాసంబుల్లమునేరెఁజెప్పఁజనదాయబ్బాక్షిప్రాణేశుతోకొ ||

౧౦౮.

ఉ || భావమెలర్పనంతిపురిఁబాసిమనోహరదీర్ఘికాతటికొ |

బోవరుఁగన్నులారఁగ సేభూవిభుఁడుకొరతిదేవిబాల్యపుం |

భావముదోచనాపడఁతిభారముతోఁజనుదేరఁగాంచెస్వా |

భావికకంతపార్శ్వగతభాక్కులునెక్కినముద్దుచిందఁగకొ ||

౧౦౯.

ఉ || రొండొకసేపులోన నెలకొన్న విమోహతయప్పళింపఁగా |

నిండినడిగైడిగైరజనీచరసాంధ్యసమాగమంబున |

ట్లుండెమ్మ గావతీతనువనూనరుచింబయిపై నివాసెనా!

చండగభస్మిసాంధ్యకరజాలముబింబితధాతుశైలమున్॥

౧౧౦.

శా॥ ఇచ్చాకేళివిలాసదత్తతనువైయేలాలతాసౌమన!

స్వాచ్ఛత్వంబొనగూడరక్తజలయోగాయత్రయైశోణర!

త్వచ్చాయల్పెనుప్రొదివెట్టంగమసూనాశీకమావాపిలో!

స్వచ్ఛస్వర్ణలతాంగివిచ్చెనునభోవాటీచరుల్చూడంగన్॥

౧౧౧.

ప॥ అత్తటి.

౧౧౨.

శా॥ తారామార్గమునుండితార్క్ష్యకులజాతంబైనపుట్టాక్కడా!

యారామాంతరవాపికాజలపరివ్యాప్తాంగనన్మాంసభం!

డారంబంచుభ్రమించిబాణరయచండత్వంబులగ్నింపఁగాం!

తారత్వంబునుగొంచుపోయెనునభోధారాధరశ్రేణికిన్॥

౧౧౩.

ఉ॥ డగ్గరియున్నకాంతుఁడుకుతారవిలాసశిరస్కుభంగియై!

మొగ్గుచుఁగాలునేతులవిముక్తబలంబులుగాఁగఁబ్రాణముల్!

బెగ్గిలనయ్యయోయనుచుబృధ్విఁబడెన్బ్రయురాలిరోయనా!

నగ్గలమైనధీరతయునాక్షణమేవెలివ్రాయెనక్కటా॥

౧౧౪.

ప॥ అని కాణభూతి.

౧౧౫.

చ॥ అమలగుణాఢ్యదారుణవనాంతరవాసకిరాతశాబకా!

క్రమితవిహంగముల్నరునగమృపుటుప్పరపిఠికిడ్చునే!

భ్రమయుసెవక్షిలోకమునుపర్ణకులోద్భవమట్లునేయునే!

కమలజండోర్చునేమిధునకల్పముపోగ్రహచారమామెకున్॥

౧౧౬.

చ॥ అనవుడుసద్గుణాఢ్యఁడుగుణాఢ్యఁడుతొల్లివిహంగరాజుస!

స్తునులగువాలఖిలులువిముక్తశరీరనుఖానుభూతులై!

చనితలక్రిందుగాఁదపముసల్పఁగనొక్కద్రుమంబునందుదా!

నినిగొనిపోఁడెతత్కులపనింజనియించినచిచ్చిదక్కటా॥

౧౧౭.

ప॥ నావుడుఁ గాణభూతి.

౧౧౮.

చ॥ పాలినిబక్కితీసికొనిపోవఁగముందఁటెఱుంగఁడేమియున్॥

జలజలబాష్పముల్దొరుగసాగినత్రోవసెనూచుచుండెపెం!

గలఁకమహీతలంబుపయిగ్రక్కునమూర్చితెమూర్చదేరతి!

తలజలమిచ్చువారెవరు? ధర్మపరిగ్రహమొర్తుదక్కఁగన్॥

౧౧౯.

శా॥ అంతంగోత నెమూర్చు దేతె నుగుణాధ్యక్షుండు భూపుండు భూ ।

కాంతా నేత్రయగంబుచక్షదోరుగు నేకస్త్రిటిచేదేతె నూ ।

యంతర్వాణితరించె నూ యటనయోధ్యా పుత్రితన్వానస ।

భ్రౌంతికౌబుచ్చిన విత్తమాతివిభులేపకజూచెనోయేమొకో॥

౧౨౦.

ఉ॥ లేచిలలాటనీమఁజెయిలీనత చేర్చి ఖగంబుదిట్టుచుకొ ।

బ్రాచినకాంచికాంచిమహివ్రాలుచు లేచుచునంతరిక్షముకొ ।

జూచుచుబువ్వుదోటబలుచోట్లంగనుంగొను ముమ్మలించియా ।

యాచోటులకొదలంచిమదినబ్బురముకొగడువంతపుట్టంగకొ॥

౧౨౧.

ప॥ ఇట్లు చింతించు.

౧౨౨.

చ॥ పడఁతివిహంగమేమను నెపంబుననంబరపీఠికత్తెనో ।

యడరిచిరాళిరావణునియట్టిఁడుచేసినజాలమోభయం ।

పడిపడిరక్కనుల్ విహగమాయనొనర్చినయైంద్రజాలమో ।

తొడిబడెనోనభంబుచొరఁదొయ్యలియేమనువాడనావిధికొ॥

౧౨౩.

చ॥ వినిఁగెనొయుమ్మలించెనొవివేకముజాత్తు నెబాష్పధారలకొ ।

వెసఁగనుగంఁదెనోవిహగపీఠిగనుంగొనిడొల్లవోయెనో ।

యనువులువాసెనోకలికియాకసపుంగతలేడు నేర్చునే ।

డొసఁగినతొక్కలాసలుపయూరకయుండు నెహామృగావతీ॥

౧౨౪.

శా॥ ఈదీనుకొవిడనాడిపోవడిమనంబెట్లాపెన్నేప్రేయసీ ।

నీదివ్యంబగుమోముఁజూతు నెటుపహ్నింగాల్ప సేయియ్యెడలొ ।

నీదృగ్రోచులులేనిచోశరణమెంతేనాకుసన్యాసమే ।

యేదిక్కెగితిచెప్పవేగరుడజంబెందేగుఁబ్రాణేశ్వరీ॥

౧౨౫.

మ॥ అమరీనుత్య భవన్తుఖామృతము నెట్లునింతువోనీకటా ।

క్షుము నాపైప్రసరింతు వెన్నఁడుభవత్సంతోషవాక్చాతురీ ।

క్రమమేనాఁడుతరించునోననువిచారగ్రస్తుఁగావించియే ।

రమణీయాశ్రమమందితోప్రియసఖిప్రాణేశ్వరీనుందరీ॥

౧౨౬.

శా॥ హోయేదారుణకావనాంతరముడాయంబోయితేదీప్తిపిసీ ।

స్థాయత్కూలమునేరితేజలనిధికొజల్లాడుదేదీప్తిపమి ।

స్థాయంకాలముమెట్టితేగిరిచరుల్పైరించితేశత్రురా ।

క్షేయంబుల్చెవిసోకెచెప్పవెప్రియాటికంబుమోహంబునకొ॥

౧౨౭.

- చ॥ కువలయ నేత్రనీ వెటులుగుందువోతపనోష్ణరస్తిఁబ॥
 ల్లపవదయెట్లుజైలపటలమ్ములుమెట్టుదువోభయంకరా॥
 టవి నెటులుందధీరవిరటత్సవనోల్లసితాట్టహాసముల్॥
 చవిగొనుజేలతాంగినవసారిఁబులొగ్గువెగర్భభారివై॥ ౧౨౮.
- చ॥ రవికులతేజఁడైనరఘురాముననుంగు నెలంది నేలపు॥
 ట్టువయునుతోల్లిప్రేకటిబటుస్వసదుజ్వలనిర్జరాపగా॥
 భవములనైకత్సలులబాలలతోవిహరింపఁగోరిమా॥
 నవులకురానికాఁజీయలునాటఁగఁగుందఁనెక్కినూటదే॥ ౧౨౯.
- ఆ॥ వెలదులార! వేవిఖలఁగోరుకోరుక్కులు॥ మిగులనరదియగుచు నెగడుచుండు॥
 చనివిదీర్పకున్న మనమిచ్చిమాటాడ॥ రిడుమలనుభవింతునడుపు నెడల॥ ౧౩౦.
- ఉ॥ ఇంకిటులెంతకాలముప్రియేశ్వరిఁబాసినుసూవిచారతక్ష॥
 గ్రుంకెడువాడరూపమునుకోమలముకొమ్మదునాగ్నిలాసముకొ॥
 గొంతునుగూడు నేయితరకోమలులందుసఖిజనంబునా॥
 వంకనుజూచు నేయనుచువ్రాలుధరాతలమందువందుచుకొ॥ ౧౩౧.
- శా॥ ఈసప్తాంగములేలయీయుపవనంబీ మేడలీపట్టణం॥
 బీసాంద్రద్యుతి వెల్వరిందురమణీయేంద్రాశ్చభూషాళియా॥
 కాసారంబులుగీతికాలయములీకల్యాణరూపంబులే॥
 లాసంతాపనిమగ్నమాత్రునకుబాలాముక్తవిశ్వాసికికొ॥ ౧౩౨.
- చ॥ రుచిరతప్రాయముకొగుఁమురూపమునాయువుఁగల్గిబంపతుల్॥
 ప్రచురతనుండదీధరణిఁబ్రాయమొరూప మొయేదియోయొకం॥
 డవిరతనొందునన్నిగలయకొవిధియోర్వకయిట్టికాఁజీయల్॥
 రచనయొనర్చుసంతసమురాగమునీమదిఁబుట్టజేవిధి॥ ౧౩౩.
- శా॥ కాళిందికొజగురాకుపందిరులగంగావేదికాసీమలకొ॥
 బాలాతాండవమాడువేళలమనఃపద్మాలయోల్లాపినీ॥
 కేళీవల్లకులేడఁబోయెననుగుంగీరంబులకొపిడియే॥
 లీలకొబోయితివంతరిక్షమునకుకొలీలావతీచెప్పమా॥ ౧౩౪.
- ఆ॥ అతివ! లోననున్నయర్థకుండెబ్బంగి॥ చలఁకుండల్లడిల్లునులుకుంబక్షి॥
 త్రోటినీదుకేశకూటంబుదగులగ॥ వింటి కేగమిగులవెగడువడునొ॥ ౧౩౫.
- ఆ॥ పురుడువోసినిన్నుఁగరుణింతురెవ్వార॥ లోగిరంబులునిచియూడిగంబు॥
 లానగఁజూతురర్థకునిబెంచిమూనాళ్లు॥ గర్భగండదినముగడచు నెటులు॥ ౧౩౬.

వ॥ అని.

౧౩౭.

క॥ పరిపరిపరు సులవందురి । పారలును జెయిజేర్చిమాళిఁబారిపారిఁగన్నీ ।

రురలిందుదిరుగునటునిటు । లరమునశిరమూనియిట్టులూడుగఁబలుకుఁ॥

౧౩౮.

చ॥ మనుజునకెప్పుడు తలముమాయచుపో! పసి నాఁడెయ్యత్రవం ।

బనఁబగుజడ్వనంబునమహాగుణభూషణఁబెండ్లియాడెద ।

భ్వననుఖభోగభాగ్యములుకాలముపట్టుననుండవెంతయుఁ॥

వనజభవుండొసర్చునరవాయికి నేనునువాడెనక్కటా॥

౧౩౯.

ఉ॥ ఓపికవాణిచాతక మయూరములున్న తపాదపంబులక ।

జాపనివృష్టిమైయుపభవజ్ఞములూయ్యనఁబాడువేళలక ।

జూపఱులైనచిల్కలూకసోదివహింపఁగదూఁగుటుయ్యలల్ ।

యేవునసూఁగునాదినములెయ్యవియోభువనైకమోహినీ॥

౧౪౦.

శా॥ ఏణీలోచననిన్ను బాసియుమనంబెట్లఁగెనోప్రహేదినీ ।

మానంబయ్యెనొకొక్కరాత్రిమృదువాజ్ఞాభుర్యలీలకొస్వన ।

ద్వీకాయంత్రతమోహనిద్రగదురకదీక్షాంశుఁడీప్రాచిలో ।

వాణీనాధుఁడుగాఁగలేచుదివసప్రాతంబులేమయ్యెనొ॥

౧౪౧.

వ॥ అని.

౧౪౨.

ఉ॥ కానలఁబుచ్చియిచ్చి మెయిఁగడ్లకతోరములైనశారితా ।

ధ్వానములేలనాకువిషవహ్నిజలాశయమూలకంబుగాఁ ।

బ్రాణముకోలుపుచ్చెదఁబ్రయావిరహాగ్నిఁదపింపనేలకొ! ।

హా! నశినాక్షియందువసుధాధిపుఁడొయ్యనవ్రాలెభూమిపై॥

౧౪౩.

చ॥ నిడిఁబొగగూడుదీసికొనివాఁగఁబోయెడిపొత్తికెవడికొ ।

బడఁతినభోంతరంబునశ్రమంజనుటాదియెఱింగిదేవనూ ।

తుండుతనదివ్యచక్షువునఁదొందరపాటునవచ్చిమూర్ఛచెం ।

దెనునరపాలుచేరునకుఁదెప్పిఱకుండినసెంతమాత్రకుకొ॥

౧౪౪.

ఉ॥ నొచ్చియతండువాడినతనూలతకొపినచల్లనూడిగం ।

విచ్చినఁదెప్పిఱిల్లిధరణీశుండువందనమాచరించినా ।

యిచ్చలుదూలెఁబ్రోడగొనియేగెవిహంగముభానుపీఠికికొ ।

జచ్చిననేమినాకునురసారధిచెప్పుమయేటిచైదముల్॥

౧౪౫.

మ॥ అనువంతిల్గిలకొట్టుపల్కులకునాహామాల ముంగోపిచే!

సిసఁచెయ్యెంతటిపాట్లుదెచ్చెననిజేజేవందికారుణ్యవా ।

- కుక్కుమున్ను చ్చరయిడ్డశాపగతివాక్రువ్వక్విహంగంబువ్రా |
యినలెన్నాతఁడుచూచుచోగణిక ! నీకెన్నేమిగావించితిక్ || ౧౪౬.
- చ|| పిలనఁగఁబల్కుకుండుటకుబిట్టుకనారిలిశాపమియఁగాఁ |
బొలికిను ర్వేదంపతులఁబోకడవెట్టినఁబుణ్యమానెకా |
వలపుడనంబుదానిసహవా సమువేల్పులకియ్యగొల్పె! మ |
త్తిలివిధికుండలించినయదృష్టముదాటఁగనేర్తురేనరుల్ || ౧౪౭.
- క|| వెల వెలఁదికొలముచెడుదన | ములఁజూపకయాన్నెయోర్వములుసవతింబో |
రులుపుట్టినిండ్లువారికిఁ | గలకాలముధనముఁజూఱగఱతురుమాయక్ || ౧౪౮.
- వ|| అనిదుఃఖావేశంబున. ౧౪౯.
- తే|| అకటపదునాల్లేండ్లువాయంగనెన్ని | యుగములగునొయంబాక నేసొర్వఁగలనె |
తనువువిడుచుటధర్మము తలముకంటె | ననుడుమాతలినవ్వచ్చిట్లనియెఁగొసరి || ౧౫౦.
- చ|| ఇడుములురావెమానవులకెల్లడలక్ధృతిఁదూలఁబాడియే |
యడలుజనుండువైతమునిరామయుండై ధృతితోననున్నఁబె |
న్దడవునకైనబాయఁడెవెతల్ సుఖమెచ్చటనుండుదుఃఖము |
క్కుడవసియించుదీర్ఘమతిఁగాఱియలెంచకుడైర్వమూనుమా || ౧౫౧.
- శా|| ఏయేవేళలనేదియేదినరులందెబ్బంగివర్తించునో |
యాయావేళలనన్నిటంబొరసిమాయాలోకదుఃఖంబులక్ |
బాయంజూతురుదూరదర్శులుమసొభారంబువేడింపుమా |
కాయత్యాగముమానుమాతరుణిమాంగల్యంబుచింతింపుమా || ౧౫౨.
- వ|| అని కొంతయూఱటవల్కి యదృశ్యుడైన నరేంద్రుండు. ౧౫౩.
- ఉ|| ఏమనిచెప్పువాడసఖులెల్లరుడల్లడమందియేదియే |
దీమహిశాలలామయనితేఱఁగనుంగొనజైత్రలక్ష్మియా |
లేమపిలుండఁబోయినలలింగనుపట్టెడిఁగంచువారియా |
రామమరత్నహారములరాజిలకుండెడినేమిచెప్పదుక్ || ౧౫౪.
- క|| అనిచింతిల్లచునగరికి | జనమంత్రప్రముఖులెల్లజననాయకునిక్ |
గనియచ్చరశాపంబును | వినియూఱటవల్కిరపుడువెఱలుగుడువఁగక్ || ౧౫౫.
- తే|| సుగముసాలించియెన్నఁడునుదతిగుఱించి | వార్తలేతెంచుననియార్తివందుదేవ |
వారకామినిదూఱుచువృద్ధమైన | తనువురోయుచునుండునాధరణివిభుఁడు || ౧౫౬.
- క|| అనికాణిహూతినిచిన | వినివిద్యాదయితుండెడిగెవెనుకటిపుత్రాం |
తనిరూఢియానతిమ్మని | వినయమునాదరముప్రోదివెట్టఁగనచటక్ || ౧౫౭.
- గద్య|| ఇది శ్రీరామకృష్ణకవి ప్రణీతంబైన మృగావతియందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

మృగావతీ.

తృతీయాశ్వాసము.

- గీ॥ అనగుణాధ్యుండు సకలవిద్యావివేక । భూతిదనరాసు నాకాణభూతిధిషణః ।
నిభునకిట్లునుదొలిచె ననెగసినట్టి । తార్క్ష్యభవమట్లుపోవుచుండరతరమున॥ ౧.
- మ॥ తిటిసీసంచయముల్ ధరాధరములుద్యత్వైరహర్త్యాగ్రముల్ ।
సటదుగ్రద్విపసింహసంకలితకాంతారంబులత్యద్భుతా ।
ఛటికాగచ్ఛదమందపైనికసమిత్రాంతంబులశ్రాంతసం ।
ఘటితాష్టక్రమతాపసాశ్రమములేకాయేకిగాదాటుచున్॥ ౨.
- తే॥ పెక్కుయోజనములుపైయి, బీతుగుడిచి । యెడలుమఱచినయుగ్మలినోరజూచి ।
పక్షయిట్లును నాయాసపాటులెల్ల । దెల్లవాచెననిమరలఁజేఱిచూచి॥ ౩.
- చ॥ భ్రమయుచుమాంసఖండమనిప్రాణిని దెచ్చితినింతదవ్వటం ।
చుమదిఁదలంచెయచ్చట నెత్తుద్రమ్య గాకులమైనమేదిని ।
ధ్రుమునమృగావతిన్ విడిచిదందడినీడపుఁద్రోవపట్టెదై ।
వముపచరించుకృత్యములవారణముల్ గదపండితోత్తమా॥ ౪.
- మ॥ కలలోనైనఁదలంచెనేమృగమిశత్కాంతారమధ్యంబునన్ ।
గలఁగింపకొమదిదంతిరావములువంకన్ నీటినాదంబుముం ।
డులచెట్టిచ్చెడుకీసనీడలుఖగన్యూనంబు, మైడొల్ల పై ।
లలనారత్నమువైలసానువులవేల్లత్కంటకశ్రేణులన్॥ ౫.
- ఉ॥ కాంచనవేదులకగలయఁగత్తియపిండువిపంచికారవా ।
భ్యంచితచిత్తలైచెలులునచ్చరకోటులుకోహళోక్తమొ ।
ప్పించగదిద్దుముద్దియకుభృద్విషమస్థలిభోగినీవిధుల్ ।
గాంచగనయ్యెనచ్చెరువుగా దెతలంపఁగనేమిచెప్పడున్॥ ౬.
- సీ॥ చలువరామేడలఁడులదూఁగునుయ్యెలల్ సరిపొనిగట్టుతాచటియలయ్యె ।
జెలువంపుటిండ్లవైచిత్రిఁజిత్రించినమువ్వన్నెమొకములునివ్వటిల్లె ।
శారికాకీరపీణారవంబులుకర్ణకాతిన్యవేదండగానమయ్యె ।
దోనాడు నెచ్చెలుల్ కానదొదవ్వలనిలుచుముండులచెట్లొలములయ్యె॥ ౭.

- జలుషమలగాలిపెక్షపీచుజంఝలయ్యెఁ | గానిపచ్చనియొడలిచిక్కంపుకంపు |
 టూటపులెబ్బంగి నైననుమఱగదయ్యె | నేకవస్త్రయేకాకినియింతియపుడు || ౭.
- తే|| ఒంటిమైనన్నయువిదయెట్లులికి పెలుచు | నుమ్మలించునొగ్రామభూస్యమ్మలైన |
 గట్టుచటియలతాసుతగడపురేలు | వెఱపువేళల నెవ్వారిమఱుఁగుఁజొచ్చు || ౮.
- ఉ|| ఎక్కడికే గెనంచ నెఱయికలపాన్పులుతోడనాడుపి |
 ల్లక్కలపిండుపండువలనన్నలు వెట్టినపట్టుపుట్టములో |
 మెక్కెడిశాలికాశనమమేయవిభూషలుపల్లకీలుకీ |
 లెక్కినసాలభంజికలునింతికనంతవనాంతరంబులక || ౯.
- చ|| అనినగుణాధ్యుడవ్వలికథాంశముచెప్పుమటన్న భూతిరా |
 ఘ్ననుఁడిటుపల్కునంతవిహంగంబొకపర్వతసానువందువీ |
 డినయొకకొంతలోన నెకడిందివిచారతవత్సరాడ్వభూ |
 టినిదురలేచుదానివలెడీల్వడుకన్నులువిచ్చువిచ్చినకొ || ౧౦.
- సీ|| అల్లనగనువిచ్చియఱసంజకెదురైనపడమటివజ్రతిప్పలనుగాంచు |
 మలగెకనుల్ ప్రాల్చిమఱి కొంతతడవుచింతించిదాపటికనుల్ దెఱచిచూచి |
 బయలంటుకొనలనుండియుఁజాఱుచట్రాలుపైబడనుంకించుఘణితిఁగాంచి |
 వలపటఁదలద్రిప్పివఱుచీకటిగలక్రీచక్కిఁబొడగనికీలుగొల్చు |
 నుత్తలమువెడవెడముండులూత్తిపాఱు | చిఱుతచెట్టులబుసబుసల్ నెఱపుకీట |
 కముల్గుగనివినిపేరలల్ కరముమొరయు | మొరపములువిన్నగుండియల్ మోగెనతికి ||
- వ|| అంత. || ౧౧.
- చ|| ఒడలాకచాపరావిపయినుండఁగనుప్పరపీఠినక్కడ |
 క్కడనఱకెంపుచాఱిడఁగాఁనొలిదిక్కునభానుండత్తఱి ||
 బడమటివార్చిలోమునుఁగఁబాఱెడినొక్కడభంగసంగతుల్ |
 వెడలఁగనొక్కపజ్జబృథివికంగబళింపఁగఁబోలురాఁగనుక || ౧౩.
- చ|| కనియిదిపాడుస్వప్నమనికన్నరమోఁదైన గానిశేముషిక |
 వనరుచునుండెనేమియిదిస్వప్నమెయంచునొకింతలోనెయ్యె |
 య్యసదెఱచెకంగనుంగవకటా! ప్రియమిత్రమతెచ్చెచిచ్చటక |
 జనరహితాచలావనికశంతబుద్ధివిహంగమక్కటా || ౧౪.
- సీ|| నిడుదైననల్లని నెఱులుకుత్తుకఁగొంతనకున్నగొంతపైప్రక్కఁగొంత |
 గాఁగజిజిగాఁగఁగరమొకండవనిపైహస్తాంతరముతోమ్ముమస్తరించు |

వలువవీడియువీడికలవడబు త్రడిబచ్చెనబొమ్మనాఁబరఁగనొడలు।
 తొలి నాఁడుమగ నిముద్దులఁదూగునప్పుడు కెంపునించినమోవిపెంపుగదుర।
 వారుమోమునవడిబాష్పవారిదొరుగ । ముంగురులదుమ్ములెడగొనమొగిళులంటు।
 గట్టుచటియలఁబారలాడుకలికికులికి । పశుచెసొమునఁబుల్లులుపాఁతెనింగి॥ ౧౫.

ప॥ అంత మృగావతి తటాలునలేచి.

౧౬.

ఉ॥ ఎచ్చటనున్నదాననిదియొక్కడిపర్వతబృందమెట్లుపో।
 పచ్చనువత్సభూమికిటవ్రాలెడుభౌస్కరుడఁస్తవాద్ధిలో।
 మ్రుచ్చులుబెట్టిదంపుమృగముల్ ఫణిరాజులుసంచలింపలే।
 యిచ్చటనిల్వ నేర్తు నెఱియేళ్లర! వాసితిమిమ్ముఁజూతు నే?॥ ౧౭.

ఉ॥ ఆలుమగండుఁగూడిభయదాటవినున్న సౌఖ్యవాద్ధిలోఁ।
 దేలుచునుండ్రుమద్దతులుదివ్యములయ్యెమునీంద్రశాపమో।
 వేలుపుటన్ను లోర్వమిడవిల్చినవారొక్కొ జన్మపంకజం।
 బాలనిమగ్న తాఫలమొబాలతెలుంగఁగ నేర్తులేయిలకొ॥ ౧౮.

సీ॥ సాకేతపురమునజనియించిభారతపంశవర్ధనుఁడైనవత్సరాజు।
 చెట్టవట్టినుపర్వసీమంతినీబృందవినుతనైనందనవనవిహార।
 భేలనాసక్తనైబాలాతపనిదూరనైరూపవిజితాప్సరోఁగననయి।
 శరభశార్దూలకేసరివరాహేంద్రండుఫణిరాజులకునాటపట్టునైన।
 యిమ్ముహాగిరికెటుబలియిచ్చుకొందు । నకటవిహంగంబులారనన్నాకలించి।
 వత్సదేశంబునేర్పుడుపల నెఱుంగఁ । గన్నుగాననియికానఁగరుణతోడ॥ ౧౯.

౨౦.

ప॥ అని యాకసముపంకజూచి.

సీ॥ మొలినూలిగజ్జెలమొరపంబువినుతల్లియెవనిఁబెండ్లాడదవేయటన్న।
 ముద్దుపల్కులురాఁగముల్ పెంపుదండ్రీయు నెవ్వనివరియించెదేయటన్న।
 గ్రచ్చకాయలనాడు నెచ్చెలుల్ విఱునాట నెవనిముద్దాడఁబోయెదవటన్న।
 జవ్వనంబునఁజంద్రశాలాతలంబులనడలసఖుల్ తొంటియట్లయడుగ।
 వత్సభూపతిఁజెయివట్టవలచుదాన । నతఁడుగొనఁడేనివారివిషాగ్నిమూల।
 కముగననువులువాసెనగరమునమ్ముఁ । డనుచుఁబల్కెడిదానసొవినుతశీల॥ ౨౧.

౨౧.

చ॥ అడలకప్రాణముల్ విడకయన్నువనొక్కతెఁబెండ్లియాడిముం।
 దెడవడకుండుమెచ్చటికి నేగకతాపసవృత్తిఁబూనకి।
 కక్కడగిరిసానువండుఁబలుకాకులవాయికిమాంసఖండమై।
 పడియెదఁబూర్వజన్మకృతపాపముపాయు నెప్రాణనాయకా॥ ౨౨.

౨౨.

తే॥ అనుచుగన్మీరువిడచుచునపనిమీఁడ । నొక్కమోకాటినునిమతోక్కదాని।

పయినిమోచేయియుంచుపప్పడఁతిమాళిఁ । గరమునేర్చుచునిట్లందురుగుణాధ్య॥౨౩.

సీ॥ అలనాఁడుజడదారికలలోనవిద్యాధరుల నేలుపొత్తుఁడుగలుగుననియె।

నిక్కడగడయుూపిరిడినబుత్తుఁడుగానిపొడముఁటెట్లొక్కయేపుణ్యఫలమొ।

ప్రమదావనంబునఁబ్రమదలతోనాడనబ్రముగానభ్రమందువేల్పు।

వీటికేగెడుభూమివిభునిగన్నారఁగాంచితిమోహవిభ్రాంతిసెందినపుడు।

సకియలూరడిలంగఁబల్చనిపలుకుల । శమమునొందించిరట్టి నాసఖులననుఁగుఁ।

బతినిదుఃఖదేవతకునప్పనమొనర్చి । దిట్టనైతినినాకోర్కీయిట్లులొనఁగె॥ ౨౪.

శా॥ స్త్రీబుద్ధిఁప్రళయంకరీయనుచుసూరిశ్రేణియున్నాడఁగా।

నాబాలాత్వముసూపుదాననిచటందార్కామయ్యెంవిభుం।

డాబావికాన్న పనంబునేయవలదంచల్లాడెనాపోఁకగా।

కాబంధుప్రవరుండునుమ్మలికపాలైపోయెనేమయ్యెసూ॥ ౨౫.

శా॥ ఈనిర్దానవిభూమియీవనతలంబీయంబరోల్లేఖిసా।

ధానీకప్రచరత్థరప్లవగసింహవ్యాళభేతాళికా।

ధాన్వనప్రాప్తవికారమికటకసంత్రాసంబునన్నెంచినకొ।

ప్రాణంబుల్విడనాడునిక్కమిదిమోహప్రాప్తినుంచుర్విషై॥ ౨౬.

ఆ॥ పడిరజోవిభూతినొడలెల్లనుడివోవఁ । జిఱుతఱాలమేనుచిండ్లువడఁగ।

నిరులునలుగెలంకులెడగొనుచుండఁబె । ల్లుగవెలందివంతలోగుచుండి॥ ౨౭.

చ॥ యుగముములలోననిక్కలిమహేమాత్తమమిందుగ్రహస్థురాలాభా।

గన్యగతముధర్మకామములకానినకొమ్మముముత్యమార్గముకొ।

దగిలెడునందురిట్టిసుఖతత్వముఁబాసిశలోచ్ఛయంబులకొ।

విగళితజీవనాదుననివేమఱుగంటఁబరింతునీటిచేకొ॥ ౨౮.

ఉ॥ భారతవంశవర్ధనునిబాసివనాంతరఘోరవాటిలో।

ధీరతనున్నదాననెదధిక్కుతవజ్రమొకాకయెట్టిదో।

యోరజనీలలామననుసూరికిఁదోడ్కొనిపోవెపక్షులూ।

రారమణీయమైననికటావనిఁజూపరెయాకలించరే॥ ౨౯.

తే॥ విశ్వవిశ్వంభరాదేవి! విగతదయవు । విపినభూవర్తితాహార్వపీధిలోన।

బరితపించుచునున్నఁగాపాడవేమి । సవతిపోరులనూహించుసమయమిదియె॥ ౩౦.

ప॥ అని మృగావతి పలుకెఱుంగుల విలపించుచుండ.

౩౧.

- ఆ॥ ఈప్రపంచధర్మమెట్టిదియోకాని । యరయఁగలమెయొక్కపరినసకల ।
కష్టములకుమనముకలఁగుచున్నారము । తగిలినట్టికాలెతగులుమతియు॥ ౩౨.
- సీ॥ వాయొలుంగని మేకపదుపుల వెన్నచాడ్పునమ్రొంగుమలమారిమూర్తియనఁగ ।
దరితప్పిరేమొదల్దడమాడు తెరువరిజమునింటితోరణచాలనఁగ ।
బవలెల్లదూలంబుపగిదిన్కొక్కడప్రాలుపులుచుట్టుసోమరిపోతనఁగ ।
దురదృష్టదేవివధూటికై పుచ్చినరుండ్రవాసుకివిశ్వరూపమనఁగ ।
బొలిసియాకొనిబిట్టుకోఁజలుసెలంగ । సొరుపజపుచుఁగోసలనురుగులాలయఁ ।
గొండచిలువయొక్కటినతిదండసేరి । యెదనుభయవృక్షమునునాటెనింతికకట॥ ౩౩.
- చ॥ మలచిలువకొంగనుంగొనఁగమానినిమేనువడంకనట్టెని ।
శ్చలతవహించితొట్టిలఁగజంఘలుఁబెకొగరుదాల్చియిట్లనుకొ ।
గలఁతకుఁదోడుగానిదియుఁగల్గెనుభీకరవజ్రదంతమం ।
డలిద్రవియించుచున్నదకటాతుదిఁబోయెదఁబాపవాయిలో॥ ౩౪.
- తే॥ ఇందులకెన్నఁగొనివచ్చెనింతదవ్వు । విహగమునకెగ్గులేమిగావించిసిలుగు ।
గూర్చితినటంచుఁగయువెట్టికుదిసితన్ను । దాసెమాషించుచుండెనత్తరుణమందు॥ ౩౫.
- చ॥ చెలువయుజీవితాశవిడిచెకొవిడనాడియుభర్తకోసమై ।
జలజలబాష్పబిందువులుజాఱఁగనుంగవనించెనంతఁబే ।
రెలుఁగనునబీఱువాలమదియిట్టటుగొట్టుచుఁబొట్టపైనిని ।
ట్టలపుశరంబుగ్రుచ్చికోనడమ్మనిత్రెల్లెనస్పృక్కుణంబులకొ॥ ౩౬.
- చ॥ అటుజమునింటిరెయితిధియైనకుభృత్స్పణిఁగాంచిదేవతా ।
ఘటనమొసిద్ధసాధ్యకృతకార్యమొకాకసమీపసంయమి ।
స్ఫుటితతపఃఫలంబావిభుసూచితమాంత్రికమారణక్రియా ।
నటనమొయొక్కప్రేటునసెనాలుకసాచెఁబెనంగియెట్లొకో॥ ౩౭.
- మ॥ అనిపెన్నబ్బురపాటుతోడనవలాయాలించియేళ్లమై ।
ననురానోపునెయంచునల్లడలఁగందొదవ్వులీక్షించిపై ।
గనమాంజిష్టపటాగ్రముకొబసిఁడితొక్కల్పాదవైమవ్యక ।
ల్వనముంగణ్ణొనిసిద్ధపూరుషునిగాభావించెగంధర్వునికొ॥ ౩౮.
- క॥ ముందేమిశుభమువచ్చునొ । నందనమందారచందనద్రుచ్చాయకొ ।
బందాడిప్రాద్దువుపుచ్చిన । బృందారకుండెల్లుచిలువఁబీచంబడువకొ॥ ౩౯.
- చ॥ హృదయముప్రక్కలించుతదహిస్సుటపీవరగాత్రవేదికకొ ।
జెదరినరక్తబిందువులుచెల్వమనంబునబీతురోతయుకొ ।

గదికి ననేవగించినమకట్టినకర్ణ మొనర్చుపూనికకో ।

దదగళిఖాగ్రసీమకు వెతకోజనునంతకు సమ్ముఖంబునకో ॥

౪౦.

సీ॥ ముదురుప్రాచ్యోన్మనోండదిమి పెంజుట్టురోకటిబండచాడ్పునగరము మెఱయ ।

మానిసిపాడువునమలగి వెల్లలందోగుక రవాడిరదములగవ సెలంగఁ ।

గాటుకమలమాడ్కిగంగం దెనవన్నియ సెలయెండైననునిలుపజాల ।

బలియుక్తక్కిటియుకుంభద్వయంబుననుండివిమలంపుసీఘ్రపు వెల్లివోడువ ।

నతిమదోన్నతహేలయైయరుగుచెంచు । నొక్కరెంటద్రావుడుగనియుడిగిడివ ।

నాశదత్పురిపాదద్వయంబుకొనలఁ । బడియెసెలనాగద్రొక్కకపాతెనదియు ॥౪౧.

క॥ అబ్బరమడుగులవ్రాలిన । ద్రోబ్బకయబ్బలద్రుళ్లద్రొక్కకకరిత ।

బ్బిబ్బలఁబెట్టకచనెఁబె । ల్లబ్బియుభగవంతుచేప్తులుక్త్యతిశయముల్ ॥

౪౨.

చ॥ దుడుకు మెకంబుకంబుగళద్రొక్కకపోఁగవిష్ణుచిత్తయై ।

కడుపుననర్చకుండదరఁగాళులుతొట్రిలఁబేరెలుంగుతో ।

జడముడివీడఁగ్రిందబడిసానువునుండియుసుళ్లువాయనా ।

పడఁతియజాండనాదమునుబందులుగట్టఁగనేడ్చెవెక్కుమకో ॥

౪౩.

ఉ॥ తొట్టిననేత్రనీరములదోఁగఁబయింటచెఱంగుమోముకె ।

మృట్టిగనెఱ్ఱవాఱఁగటమార్గములన్నులివెచ్చనీరుగ ।

న్నట్టఁగనేడ్వనట్టి మొరపంబుసమితుక్కుశహూమవస్తువుల్ ।

పట్టఁగనచ్చునొక్కమునిబాలుఁడువీనులవిన్నమాత్రనకో ॥

౪౪.

ఉ॥ ఎక్కడిదీకృపారసమునీ నెడునుగ్గలియేడుపుబ్రమే ।

ప్రక్కమలంచినచ్చెడినిబక్షివిదూరముపాంధమానవా ।

సృక్కణపానతత్పరకరిష్టవగోత్కరమధ్వనీనహృ ।

త్వక్కుణవాసమాయుదయపర్వతిమిందెటుకొంతినచ్చెనూ ॥

౪౫.

ఆ॥ అనుచుఁగొన్నియడుగులరిగియచ్చోనొక్క । పెద్దబండనెక్కిపిలచిచూచె ।

నచటగానకన్నియడుగులు త్రరమున । గడచిపాలఁతిగనియెగట్టుపైన ॥

౪౬.

చ॥ పొడగనిడాయుచిట్లుచలపోసె వెలందినిజూడవేలుపుం ।

బడఁతియొగాకవెన్ను నెదపైదలియోవిరియంపసింగిణి ।

యొడయనిప్రోడయోయెటుఁగ నూడెదఁగాకమదీయహృత్స్థిరం ।

బెడవకచూడఁగోరియిటులిక్కడవచ్చిరోయేమొమధ్వరుల్ ॥

౪౭.

ఆ॥ అనుచునందియంబుపెనగొనఁబెనుముండ । నవలఁద్రోచియతివయంతికంబు ।

సేరిసాలసియున్నసీమంతినిమణి । నిట్టలడుగునందయమింద్రసుతుఁడు ॥

౪౮.

ఉ॥ ఎన్వరివాన వెక్కడకు సేగుచునిచ్చటికెట్లువచ్చితో!
యవ్వభవన్తు ఖేతువను ధాధివపుత్రికమాడ్కిందోచెడికొ!
జువ్వెకిరాతభామినులుశూలినికీయదలంచి తెచ్చిరే!
యివ్వనరాశి బుట్టి దెగియిరినేరి తెయేది చెప్పమా॥

౪౯.

చ॥ అనియడుగకొమ్మ గావతియు “నన్నయయోధ్యయనంగవింటివే!
పనుపడెనొక్కడప్పురముపాలననేయురమాసమ్మధి నా!
తనివరపుత్రినేనుభరతప్రవరాన్వయజాతుడైనవ!
త్సనరపుధర్త పత్ని నిగుశాంబుపురోపవనాళినుండుదుకొ॥

౫౦.

సీ॥ ఎన్నడేమడిగిన నెదనెంతవినువకపరిపూర్తి నొందించుధరణిధవుడు!
కులశైలివిహరణస్థలములనొకమేనగ్రీడించుచుండుముక్తేశినేయ!
సురదంపతీవిలాసరసత్వమునురతీకందర్పలేవేళగాచుచుండె!
జెఱకువిండులుపూనికఱకుపూవంపకోలలజగజ్జైత్రులైచలముగలిగి!
యెన్నివలరాచనేతలుపన్నియుండె! మేలయవియన్ని నొడివెతివీవనంగ!
వలవదుమ్మలమాపనెవ్వానితరము! తలఁపనివియెల్ల స్తరణకుఁదగిలెనకట॥

౫౧.

సీ॥ నైతుటిమాతిలోనీరాడఁగోరితినాతఁడుదానికియ్యకొనడయ్యె!
వెండియుఁబలుమాఱువీరసభాపణములనుల్ల సమాడఁదానొప్పికొనియె!
నలుకచేనప్పుడొదలయెత్తిచూడనైతినిబూచెఁగన్నులుగనుదునెప్పు!
డనుచుబిట్టెలుఁగుతోనతివయేడ్వఁగఁజొచ్చెమునినుతుండురాన్నిముద్దరాల!
యానతిమైట్లునేరితీయవనిధరము! దివ్యసీమంతవతులిటఁదెచ్చినారె!
యనుచునడిగిదంపతుల నెయ్యంబులరసి! బ్రహ్మకృతిదూఱితదనంతరంబనంగ॥

౫౨.

చ॥ ఆమెయుదుఃఖాతిరేకంబున మాటాడకున్న మునిబాలకుడు.

౫౩.

ఉ॥ చెక్కిలలందునేత్రజలశీకరముల్ పచరింపదుఃఖివై!
వెక్కుచునేలయేడ్వెదపువియ్యమునాయువునిత్యమేవుధా!
పొక్కుదనైక్కునాడతనిఁబొందెదవవ్వలివుత్తమెట్లనకొ!
గ్రుక్కుచునంతయుం దెలిపెఁగోమలినివ్వెఱగందియాతఁడుకొ॥

౫౪.

తరల॥ సవిధభూస్థలిసారసేక్షణజామదగ్నమహాశ్రమం!
బవిరతంబునుసిద్ధసేవితమైతపోధనయక్షరా!
ఢ్వవనమైవెలుగొందునచ్చటిపారికాంక్షినిగొల్పినకొ!
వివిధకిల్బిషరోగపాతకవిస్తృతంబులువోయెడికొ॥

౫౫.

చ॥ అనిజడారపట్టియుచియావచనంబులశాంతి సేసియె॥

య్యనఁ దెరువిచ్చికంటకములవ్వలఁద్రోయుచుశర్కరాతలం॥

బునగడుమెల్లరమ్మనుచుభూమిధరక్వచిదగ్రపార్శ్వముల్॥

మునుకొనిడిగ్గజేఁకులమున్నెనితంబగుహాప్రదేశముల్॥

౫౬.

చ॥ జగములకర్త సాక్షీవయిసాధ్వగిర్స్థలిన్లులాడఁగా॥

బాగులకకోపగించుకొనిమోముముడించెడుచుద్దిసీసతికై॥

దగిలెడువాడవంచుజమచగ్నియొసంగునొకాపమంచునె॥

వ్యగఁజరమాదిభిల్లజననహ్నులపెల్వెభగుండుదేహముకొ॥

౫౭.

చ॥ ఇరువురుచర్యతస్థులనశేగఁగనుంగొనిభాస్కరక్షపా॥

వరవరదూతులొయనినివాళిలొసంగిపదంబులొక్రమం॥

చిరిభయచిత్తలైపొదలఁజెల్వములాడియుఁబొంతిమిడ్చిరిం॥

బురువనుకందుకంబుబునుపోకకునాడుతమకుమారకల్॥

౫౮.

చ॥ అజగరకుంభకర్ణనకునన్నువపైయడియాసదోఁపఁగా॥

నజుఁడుత్రుళ్లనేసెనునుజాంగనపైరదనక్షతంబుల॥

క్కజములుగావటంచునుచుగాత్రవిధిక్రియలొనరింపబల॥

ధుజనులఁబిల్చిరోయనఁగఁదూలుచుఁగూసిరిపావరిక్కునుల్॥

౫౯.

చ॥ తొలిదెసఁగూఁతదవ్వరుగఁదోయధిభంగరపంబులవ్వది॥

కులనలమకొవధూటియనుఁజగోవిదపర్యజలస్వనంబులి॥

ట్టలముగఁబర్యచున్నయవిడాయఁగఁదాయఁగఁదెల్లుమోసిడికొ॥

దెలియఁగఁజెప్పమికెలనఁదీర్చిములెవిప్రహదంబులేవనకొ॥

౬౦.

మ॥ మునిసూనుండిదిప్రాజ్ఞహాజలధియంభోయానమాన్గంబునకొ॥

జనలేరెవ్వరభస్తలంబారయునీశబ్దంబుతద్భంగపా॥

తనజాతంబదిగోకనుంగొనుతపోధన్యాశ్రమంబులది॥

వ్యవభూజంబులుమినుక్కుమిన్ననునదేవాల్లంటితద్దీపముల్॥

౬౧.

మ॥ అనుచుఁ గొంతదవ్వరిగి యయ్యిరువురు.

౬౨.

మహాస్రగ్ధర॥ నవకవ్యాప్రహసనాసీనవిమలచతురామ్నాయసూత్రాత్తహవ్య॥

స్తవనీయంబర్మతేజస్తరుణదధికవాచంయమవ్రాతమాది॥

త్యవధూట్యానీతపుష్పస్తవకవిహితపాద్యక్షణమత్సరంబ॥

భ్యవితాంతేవాసివానంబగువరజమదగ్నాశ్రమంబాత్తిరంతకొ॥

౬౩.

- సీ॥ ప్రభవించు నొకచక్కిఁ బొడపొగ్గకులాయకలితపక్షిఁ వ్రాతకలకలములు ।
పొడచూపునొకచోటఁ బుణ్యాంగ నాగీతికోపేతసంధ్యాగ్ని హోత్రఘృణులు ।
తనరారునొకవంకవనము క్తశార్దూలమృగగోవుపానందమేళనములు ।
పొదలించునొకచాయమునికన్యకావిని ర్నితమల్లికామోదరేఖలప్పు ।
డాశ్రమంబుసాచ్చియవనీభవంబులఁ । గడచియుటజవితతిఁ గాంచిశివ్య ।
పాతకూటములను బాటించుకచ్చీట । నొక్కమందిరంబునొందిరంత॥ ౬౪.
- క॥ ఉదయోదయార్కుసంధ్యా । గ్నిదయాదృప్యతృప్స్వినిర్మలతేజో ।
విదళితభుజివ్యక్తిల్లిమి । సదమలుజమదగ్నిదటినెనలియఁ ప్రసలకృ॥ ౬౫.
- తే॥ ఎఱగెకన్నీటనడుగుల నెఱపెఁగనిత । పస్విదీర్ఘమమంగలీభవయటంచు ।
నొడివెదెవ్యచక్షుస్సనబడినపాట్ల । నెఱిగిమునిపతిజమదగ్నియిట్లుఁజలుకు॥ ౬౬.
- చ॥ వగవకుమమ్మనీకుఁగులవర్ధనుఁడుదృఢమొందునప్పరో ।
విగళితశాపమిట్లొనరెవేగఁజతుర్దశహాయనంబులక౥ ।
మగిడిసమాగమంబగునుమానుముదుఃఖమువీలి హూత్రునెఱా ।
మగువనుతింపుమిచ్చట నెమానిసుతాతలిలోడనుండమా॥ ౬౭.
- క॥ అనియూరటవల్కినఁబెక౥ । వినయముభక్తియనుభయము వెలువడఁమొక్కెక౥ ।
గనదుర్భిస్సహితుని । వినిర్మలతనువుఁగృణానువేడందోడఁగెక౥॥ ౬౮.
- చ॥ విమలతనుప్రభావృతవివిస్తృతకిల్బిషహేతిసాంద్రసం ।
గమనభవేక్షణామునినికాయసమర్పితపూతమంత్రయు ।
న్నమితనురాంగనాతతిసనాధనొనర్పముదాత్తచిత్తజ ।
ప్రమదకళాహారాసతముపాలనసేయుము సత్వరక్షణా॥ ౬౯.
- చ॥ ఇట్లులుమృగావతీరమణియిష్టముచొప్పునగర్భకోక్తిమై ।
పటుతరభీషణానలునిబాడఁగఁగన్గొనిసంయమింద్రుఁడి ।
చ్చటవసియింపఁగావలసెసాంద్రవిధూపలసౌధవీధికా ।
నటదళినీకచావితతి నానఁజెలంగులతొంగియక్కటా॥ ౭౦.
- శా॥ శాల్యన్నంబుభుజించి నెచ్చెలులతోఁజంద్రాత్మవేద్యావళిక౥ ।
బాల్యవస్థగడించియోవనమహాప్రాదుర్భవనీకృతిక౥ ।
గుల్యారామసరఃప్రదేశసుఖముల్ గొల్లాడితద్భర్తతోఁ ।
బల్ల్యావర్తితతాపసాశ్రమములక౥బద్ధాక్షివర్తించునే॥ ౭౧.
- ఆ॥ అనిముసీంద్రుఁడంతరాత్మవాపోవఁగ । నతనివదనచిహ్నమాశ్రయించి ।
తెలిసికొనియెఁబాలఁచి తెలసియిట్లునుడివ్య । వాక్కుతోడభక్తి నెక్కినంగ॥ ౭౨.

చ॥ అవగామహాసముద్రమిదిలంఘ్యమురెండవదిక్షువందునై ।

దవ దెనలేనిదభ్యుదధియందులద్వీపములెందుగల్గునీ ।

ద్ధవితతియప్పరోబలదర్పకకేళిమెలంగుచుండున ।

య్యవిరమణీయముల్నిగులనందొకదానివచింతురు క్తనాన్ ॥

౯౦

ఉ॥ అందు యమాదియోగనిరతాత్మఁడుమానినమస్కృతుండుమ ।

ధ్యందినసూర్యతేజఁడులయప్రతిపాదితగానశాస్త్రని ।

వ్యందనుధానుధానిధితపోధికుఁడుండులయేకుసంజ్ఞనై ।

ష్టుందపమాచరించునొకపుష్పవనంబునగట్టినిష్ఠతోన్ ॥

౯౧

ప॥ అట్లుండ నొక్కనాఁడు.

౯౩

చ॥ సకలకలాకలాపుడగుసంయముడట్లుతపోవిభూతిఁజం ।

పకకుసుమాకరోవవనిబద్ధదళాక్షునిఁజిత్రపీఠిలోఁ ।

బ్రకటముసేసిస్సాటికసరంబుకరంబునఁబూనినిర్తలోఁ ।

దకరుచులీఁగమండలువుతాలిమినుండనభోంతరంబునన్ ॥

౯౪

చ॥ కలకలరావముల్వాడమెఁగంకణనికర్షణశీకరంబుమి ।

న్నులమెవిపంచికారవసుధాపగగెంటసమాదెస్సర్పిణిన్ ॥

సెలకొనెవాఙ్మీనాదనవనీతముదభ్యుదధిన్బదాగ్రసం ।

గళదురునూపురస్వధయుగ్రమైమునీశుతపోవసంబునన్ ॥

౯౫

చ॥ ఇరువురుడిగ్గభూమికినురేశసుధర్తనటీమతల్లికల్ ।

తరుణి! తిలోత్తమాంగనయలంబుషయన్బహుశ్చకవాసనా ।

సురభులఖండపార్శ్వములసాక్కుదలిర్పవనీవిహంగముల్ ।

తరువులనూఁగులాడవనితల్మునిఁజూచిప్రహృష్టచిత్తలై ॥

౯౬

మ॥ సతతధ్యానతపోగ్నిహూత్రకృతులన్సంధించిసంగీతసా ।

హితులన్దేలెడునీమనీశ్వరునిఁగంటేనాట్యరేఖాసమం ।

చిత్రగిర్వాణఫణాధరీముఖయావశ్రీపుండరీకాక్షుండీ ।

యతిదర్శించినటీవిసోదములనత్యానందునిన్జేసినన్ ॥

౯౭

చ॥ మానకువహారమిచ్చిసురమానవతీతతిలోనగొప్పఁగా ।

మనలఁదలంచునందుబలుమాటుఁగుఱంగటఁజేరియెట్టులీ ।

మునివిమలలోద్యమంబుత్తమిత్తుఁగఁజేయదమంబుదవృత్తన్ ॥

జనినికటోర్వికిన్మగిడిచయ్యననేగుచునచ్చుచుండఁగన్ ॥

౯౮

తే॥ తమినలంబువ , యోతిలో త్తమవిపంచి । మనమువాయించినట్లైనఁగనులఁదెఱచి॥ [౫॥

చూచుమునిమ సౌరభమబ్బుఁజూపెయనుఁడు । నొప్పెనామెయుఁగూర్చుండిరొప్పిదము
మ॥ ఉదయాహార్యము నెక్కిదప్పిగొనసూర్యుంజొక్కచక్రంబునక॥

జదురుండైవడి నేగియేగిచరమాశాబాధపాథోనిధి॥

గదిరెక్కెగ్రీవు బుతుప్రచారములునాకంబంటితీత్యంశుస॥

త్వదవికృబట్టెఁగదా ! నుపర్యవనితలపద్మాననాసీనలై॥ ౧౦౦.

క॥ శ్రుతిగలిపి మేళవించిరి । చతురిమవీణాద్వయంబుజతగా నుదతుల్॥

కృతిమాళవరాగంబున । జతురాస్యప్రియవధూటిచారిణులనఁగె॥ ౧౦౧.

ఆ॥ ముద్దరాండ్రగీతిమూర్తిభవించిన । రాగలక్ష్మిమధురరవముఁబోలి॥

ఘనసమాధినిష్ఠుకర్ణరంద్రమ్ముల । నమృతధారవోలెనభినయించె॥ ౧౦౨.

మ॥ సురగంధర్వఫణాధరీసతులకుకౌజొత్తేరఁగాఁగప్రమె॥

వ్వరొవిద్యాధరులోతిలోత్తమయొయూర్వశ్యక్తరేఖాదులో॥

నరలోకాంగనలోతపఃఫలరమానంవోజ్జ్వలాకారలె॥

వ్వరొయేతెంచిరిగాకమత్తపములకౌవారింఁచురక్షస్సులో॥ ౧౦౩.

ఆ॥ అనుచుసందియంబుపెనగొనజడదారి । గనులఁదెఱచిచూచికాంతలార॥

యొక్కగీతిమించెచక్కవాంపుండె । నంగసలిపిరట్లునాతులప్టె॥ ౧౦౪.

సీ॥ సహకారపల్లవశయ్యపైఁజెరలాడుపలుకుకోకిలరాగఫణితినిక్కి॥

వనలక్ష్మిగూడియావనలత్పుండ్రామరుద్రాజపుత్రుండుపేరణముసూపె॥

బరిణతమనుమాళిపారవశ్యంబుననానందమకరందమట్టెచిందె॥

బద్ధానసౌల్లసద్భ్రమరపద్మలపాటకెయిదిగాఁదమతమయెలుఁగులిచ్చె॥

రక్తిజవుగులజొంపంబురాగచిహ్న । మాశ్రయించెనురీమంజువాస్త్రఘటిత॥

వల్లకీమృదుమధురరావంబునెఱసి । మానియవికల్పమనముతోలీనమయ్యె॥ ౧౦౫.

మ॥ విననింపైరసవంతమైననుదతీవీణానినాదంబునె॥

మృనముకౌబ్రామయతీంద్రుఁడానతియిడెకౌమందారకచ్ఛాయలక్ష్మి॥

జనితానందకరంబుగాఁగఁచులాస్యక్రీడవర్తింపుండే॥

యనదివ్యాంగనలాడిరట్లభినయన్యాపారపారిణలై॥ ౧౦౬.

తే॥ అంతమునిప్రీతచేతస్కుండైవధూటు । లారయేమిగోరెదరనలనలవృష॥

డెడపకపఠించువీణాయునెన్నఁడేని । వాడనిలతాంతహారంబువలయుమాకు॥ ౧౦౭.

చ॥ అననొకనాగవల్లిలతయంచితఘోషరట్లద్విపంచిఘా॥

తననుమహారమిచ్చెమునితావకభౌవుకదవ్యచీత్తమి॥

పనితలఁబ్రోచుఁగాతయనివ్రాలిరిపాదతిలంబులందునం॥

గనలనిశంతథా స్తనియెఁగారుణికాత్మలయేకుండత్రటికొ॥

౧౦౮.

ప॥ వారలిద్దఱు లేచి శొంతసేపటికి.

౧౦౯.

చ॥ అనబయలంబుపాపురసహారమునొక్కసమిపగాఢాత్మో॥

బెనఁచికచాలినూనెముడివీడఁగఁగొమ్ముడివైచుచుండె॥

వ్వననొకకాకిదానిపొడువన్మునిపైబడెనెంతసేకుసెం॥

పునగిమరించినీకుపలపుంబ్రకటింఁచెడువాడుతప్పెడికొ॥

౧౧౦

చ॥ అనిశపియిం చెసంయమియమాదినిరంతరయోగవేద్యుల॥

ట్లనకదశాపకర్తృబిలాసేనియంతఁబదాంబుజంబులకొ॥

బెనఁగగృహమరందమునబేర్చుమదాళియమోఁద్రుండేవుఘ॥

మినిజనియించిజన్మగతిమృత్యువుసెందినశాపముక్తియో॥

౧౧౧.

ఆ॥ అనుడువాచుసెలవుకొనివిమానంబుల ॥ స్వస్తలంబుసేరిసౌఖ్యసార॥

మహితభోగభాగ్యమండనంబులనుండి ॥ రచటసెఱానభిత్తమంతురింప॥

౧౧౨.

చ॥ వెనుకవిధాతగోష్ఠీనరవిందశరాసనుడంపకోలలకొ॥

ఘనతపిఘాముండకొపనుపుగాత్రముచిల్లులుసేయనింఁద్రుండుకొ॥

గినుకవహించెబమ్మపరికించియలంబుషనావిఘామనికొ॥

గనలిశపించెఁగాదటెమ్మగావతిపూర్వకథాప్రణాళికొ॥

౧౧౩.

తే॥ ఆపుడలంబుషవీశెయనలరుదండ ॥ శఖితిలోత్తమకొనఁగెల్లన్మమఁగు॥

వెడకిదయసేయుమనిచెప్పివెడలిపోయె ॥ నటఁదిలోత్తమద్రుదబాలయంబుసేరె॥

౧౧౪.

ఉ॥ ఒక్కదినంబునందుఁబురుహూతుఁడుదివ్యసభాంతరంబునకొ॥

దక్కటినిర్వరేశ్వరులదండడిచిల్పియఘోజగంబునకొ॥

నిక్కిలిపానభద్రుడనునీలగళప్రియుఁడొక్కమానిది॥

ట్టుక్కుమెయికోదపఃక్రియలనోలలనాడెడిసేమిచెప్పదుకొ॥

౧౧౫.

చ॥ విమలతపోధికత్వమునప్రేల్లిడివిశ్వచతుర్దశంబులూ॥

క్కమొగినప్రస్నిపోయెడినిగామవిపద్విముఖుండుస్వఃపురీ॥

రమవరియింపఁగోరెడినొగక్కుననొక్కయుపాయమెంచుడ॥

న్నమగువలెట్టులై నయమిన్దైష్టికమంబువుపాలుసేయుదురీ॥

౧౧౬.

ఉ॥ తొల్లియుషింద్రులెందరుపథాటలతియ్యనితేటమాటలకొ॥

వేల్లనకంటకస్థులవీడ్చొనిరమ్యనికుంజవాటలకొ॥

జల్లని గాఢ్వులంగనలసన్ననియూర్పులెకాంగ్రోవ్వడకా!
మల్లెలపెల్లుదేనియలమాటునవేడరు! దివ్యకేళికా॥

౧౦౭.

చ॥ అననమరుల్ దివస్వతిప్రహర్షమనన్కుడుకాంగనస్సరో!
వనితలనెల్లబిల్లివనవాసిననంగునమంగుబద్దమా!
ర్గణములనెన్నికల్ గలపిరమ్యసరఃపృథులాలయంబులకా!
మునుకొనుడన్న నెవ్వతెయుముందిడదయ్యెబదంబునెంతయుకా॥

౧౦౮.

వ॥ అంతనతండు తిలోత్తమఁ జేరబిలిచి.

౧౦౯.

శా॥ విశ్వామిత్రునిజెచ్చె మేనకతపోపీరాసనాసీనుడై!
శశస్త్వంభవదుగ్రకోవుడయికాంక్షన్మోనియింకొక్కమూర్!
నిశ్వాసాన్నిద్రపింపఁజేయదివిసొంటింరంభఁబుత్తెంచితికా!
విశ్వస్తత్యతిలోత్తమామదనసేవికజేయుమీసంయమికా॥

౧౧౦.

ఉ॥ నావుదునామెయొప్పికొనినవ్యవిభూషణపట్టవస్త్రముల్!
మైవించించియెన్నడునుమాయనివాడనినాగవల్లియుకా!
బూవులదండవీణియుయుబొందొనరించివిశేషచాతురీ!
భావముదోచవీడ్కొనియెఁబాకరిపుకజనియొకచిలక్షీతికా॥

౧౧౧.

ఉ॥ ఆమెరసాతలంబుచనియచ్చటనొక్కవివిక్తసీమలో!
నీమములోజపించుమునినిర్దులుఁగాంచివిలాసభద్రుడే!
యీమహితాత్ముడచ్చటిలయేకుడుగాఁడైభ్రమించిరాఁగనే!
లామదినియ్యకొంటిదివిజాధిపుమీఱ నెమిత్రుఁగూల్పనే॥

౧౧౨.

ఉ॥ ఈతఁడుదివ్యదృష్టిఁబరమేశునిచేతలుపైతమొక్కమా!
తేతలపోయునన్నిపుడెఱింగిశపించినదోడివారినం!
గాతమతవ్వనంచుఁగనుగందుచునొక్కలతాంతమార్గణ!
ద్యోతతరైత్తవేషువుననొప్పెడివశ్యముభిక్షభజించుచోకా॥

౧౧౩.

సీ॥ వసునేమియనుభోగవశ్యముభేదవతానివేశంబునదాఁగియుండి!
యచ్చరణాడమోహంబుపెల్లుబ్బికాఁగిలిగోరిగక్కునగేశబంధ!
మానిసాణిమలంచియధరంబుగ్రోలఁగంపితనంభ్రమాంగియైపెలుచనఱచె!
జిడిముడిసఱవనాబడదారిభక్తునగనుచిచ్చిచూచెనల్కడలగడఁగి!
యనమ్మగావతియిట్లునయతికులేశ! యేలవసునేమిదేవతాగృహమునందు!
దాఁగియుండితిలోత్తమదగ్గరించె! నెఱుఁగఁజెప్పప్రార్థకంబెవనివిడుచు॥

౧౧౪.

- చ॥ అనవుడుదివ్యచిత్తముననన్నియెఱింగిమునీంద్రుడంగనా।
వినుముఘణీంద్రకన్యకలువేడుకమైగనుమూసిగంతెనర।
మునుకొనియాడుచోనతడుమూలగృహంబునడాగియుండెగ।
గ్లోసుచలకన్నియల్మఱుగగొబ్బునగాంచెనమర్త్యభౌమినిక॥ ౧౨౫.
- చ॥ యమికనువిచ్చినల్కడలసారసియేదియుఁగానకయ్యెడక।
శమమదిదివ్యదృష్టిమెయిసర్వమెఱింగిబలారిద్రోహకా।
ర్యములునుమిత్రురాలిడుప్రయత్నముతగ్గతిశిక్షణంబుచే।
గమెశపియించెవీణవిడికందువెఱుంగకయేగుఁగాతనాక॥ ౧౨౬.
- తే॥ అంతసామాన్యదేవతాయతనమందు । విడిచివీణాదివెక్టైత్తివీటికేగ।
నతడుపాతాళవాసినియండనేరి । యలరినుతియింపఁబ్రత్యక్షమయ్యెడేవి॥ ౧౨౭.
- చ॥ అయి
ఆ॥ నీయభీష్టసిద్ధి నెఱవేఱునొకనాఁడు । మత్సమిపమునకుమణిలరమ్ము।
పామ్యునంగనతడుపూవుదండయువీణె । లతయునెత్తుకొనిస్థలంబుసేరె॥ ౧౨౮.
- చ॥ వడివడివేల్పుటెంకిచనివానవుఁగాంచినమస్తసంగతుల్।
విడకయెఱుంగఁజెప్పెనరవిందదళాక్షి,గురుండుదేవరా।
వడఁతికికాపమిచ్చెఱుమ్మిపైదలికైవనుసేమిప్రాగ్భవం।
బెడవకనిష్ఠతోడజపియించెనువశ్యముభీశ్వరీక్షితిక॥ ౧౩౦.
- చ॥ అనినుఖముండెనచ్చరప్రియాపచనంబులదీర్ఘచింతనం।
బాసతిభవత్పురంబునకునూర్వశిఁదోకొనివచ్చెఁద్రోవలోఁ।
గనియెజయంతుడకన్యపునిగాంచనభూధరధీరునత్తటిక॥
గనుఁగొననూర్వశీరమణికామశరాహతిఁగుండెనంతయుక॥ ౧౩౧.
- తే॥ అచటనూర్వశివిడియయోధాపురంబు । దఱిసినినుజూచినీశవృత్తంబుసెప్ప।
నప్పరోమణియాకాశయానమందు । నడచుచుండెనుసాక్షేతనగరికపుడు॥ ౧౩౨.
- క॥ అనిజనుదగ్గివచింపఁగ । వినియుగ్గలియిట్టిలడిగవివరింపుడుకే।
కొనినజయంతుండెవడన । మునిసాధుఁడువల్కునిట్లుముదముదలిర్పక॥ ౧౩౩.
- క॥ అనికాణభూతిచెప్పిన । గుణాధుర్యుడిట్లునుభగుండుగ్రుంకడినపరాం।
బునిధికదంభాదుణము । య్యెనుబడమటిసర్పచేళియిదియనివెడలెక॥ ౧౩౪.
- గద్యము॥ ఇది క్రిరామకృష్ణకవిప్రణీతంబైన మృగావతీయందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

మృగావతి.

చతుర్థాశ్వాసము.

- గీ॥ అతులవేదవేదాంగవిద్యావివేక । భూతిదనరారునాకాణభూతిసుగుణ ।
నిధిగుణాధ్యునకిట్లును నిర్మలుండు । మునిమృగావతితోగఢమొదలువెట్టె॥ ౧.
- సీ॥ ఏవీటిమగులుపుంభావగీర్తవుతైనాగ్నిరికాపురినన్నెకొండ్రు ।
ఏవీటిసతులుభాగ్యేందిరాభలుమహాకాళీపదార్థాక్షాకలనగరిమ ।
నేపురిమానినికేటెటమలయజంబిచ్చికోపంబుమాయించుహేళి ।
ఏప్రాలివనలక్ష్మీయెదిగిమాధవుగూడిమకరందఘర్తాంబుమయతసెనఁగు ।
నట్టియుజ్జయినీపురినలరునొక్క । బన్తుడెమలూగ్నిహోహత్రతత్పరుఁడుపరుల ।
సిరులనాసింపడతివలచెలువములను । గొల్లలాడఁడుపరమేశుఁగొలుచునెపుడు॥ ౨.
- సీ॥ శాంబరీమహిమచేజడలేటనీరాడుబ్రతిదినంబిరుసంజబాడబుండు ।
పెనునిష్ఠనొకనాఁడుకనుమూసిజపియించుచుండనలంబుషయొంటివచ్చి ।
సాష్టాంగదండంబుసలుపఁగన్విచ్చియాశీర్వచఃఫక్తియోచెలువనీకుఁ ।
జక్రవర్తినుతుండుజనియించునననామెనాకేలభువియేలునందనుండు ।
కొలుపునర్వాంగనుందరిఁగూతునొసగు । మనినబాటుడెమర్నతనతివనాడు ।
పల్కమోఘంబుమార్పుచ్చబాటుగామి । నీకునిట్లాడఁదగునెత్తజీకరించి॥ ౩.
- క॥ మల్లకుఁడుధాతినీకృతి । కొల్లకమున్నిచ్చుశాపముర్విజనింపఁ ।
మల్లమడియగుశపనము । సెల్లుతటిఁజక్రవర్తిచిన్నఁడుపుట్టుఁ॥ ౪.
- క॥ అనివిప్రుఁడునిబ్బరికిం । చినకార్యముతప్పుటెటిఁగిచెచ్చెరఁద్రోవం ।
జనెవేల్పువేశ్యతనత్రో । క్కుననేగెమహీసురుండుకొన్నాళ్లరుగఁ॥ ౫.
- క॥ పరమేష్ఠితిట్టుకతమున । సురవేశ్యజనించెభూమిసాంపేపతిపాం ।
పిరివ్రావనాధరాసుర । వరుఁడుకలనుదోచితొంటివైనముచెప్పెఁ॥ ౬.
- సీ॥ అంతనాతఁడుతీర్థయాత్రాభిలాషియైదేశదేశంబులుతిరిగితిరిగి ।
కాశికాపురినేరికాలభైరవునిశ్వనాథుడర్పించిగంగాతరంగి ।
జీతరంగంబులనీరాడియవలఁబ్రయాగఁబోయినిధిక్రియలనొనర్చి ।
స్థలపురాణంబునుబదివియన్చుటిగంగసాంతనీవడువునబాసఁగఁబల్కి ।

మధ్యవాంతరముననుందాకినీతటి । భూవిభుండఁగాఁగఁబుట్టియపుడఁ ।

జవ్వనంబుదాల్చిశత్రుభీకరుడనై । మనఁగఁజేయునునుచుధునిమునింగె॥ ౭.

ఉ॥ అంతటఁ బొటలీపురమునందుచు యిచ్చెజయంతుసంస్థాపే॥

త్వంతరమైయతండపుడయౌవనముంధరియించెనన్నఁబె॥

వంతఁద్రిలోత్తమారమణిపదురియెచ్చటికేగె నెట్లునా॥

చెంతకుఁజేరెనివ్వియుపచింపుఁడుకేమకఁభానుఘోరచిత్॥ ౮.

గీ॥ అనిమ్మగావతిచల్లసంయుమిమ్మగావీ । చినుమునీబొంతఁజేరిన వెలవెలచి॥

నీదుకామప్రసంగములోనిలిచివినుచు । సమయుమిదికొదిటంచున్వర్ణమునకేగె॥ ౯.

చ॥ అనఁగృతవర్తపుత్రసమయంబెలుగఁగదనునానతిందుస॥

• న్తునిజనవర్తయన్నఋషిమోదముబాల్కొనలైస్మికోక్షిని॥

ట్లనియొసభిజనంబునినునత్యతిశీతలపుష్పగుచ్చనీ॥

జనములఁదేర్చుచుందనొకకారికభిర్తృకభల్వచింబుఁగె॥ ౧౦.

చ॥ ఇవికలయోయటన్నఁజెలులెక్కడిదీగ్రమనిగ్గపమ్మలి॥

య్యనితలపోయుమన్నదమిహస్తతలాగ్రనిష్కర్షితము॥

దవులమిముద్దువెట్టనదిట్టనవింబమనాఁగవాతెఱుకె॥

జనిగననీపున్వపుగలిసంగతికాదనినమ్మనత్తటికె॥ ౧౧.

గీ॥ వినుమువెనుకఁదిలోత్తమవేల్పుప్రాలి । కేగుచుంసంగవత్సరాజేంద్రుఁగాంచి॥

వీణెవృత్తాంతమతనితోవిన్నవింప । నపుమగొండొకరీతనిల్వవసునియెన్నపుని॥ ౧౨.

చ॥ అనినమ్మగావతీరమణియయ్యతిదివ్యపదారవిందముల్॥

వినుతియొనర్చియాతనినిపిడొనితాపసబాలికామణుల్॥

క్రనుకనిపచ్చుచున్నపుడుకన్దొనివారలతోసమస్తముకె॥

జ్ఞసపునఁజెప్పియచ్చటసెనమ్మలినుండెనుగొన్నినాళ్లకుకె॥ ౧౩.

గీ॥ తీలతెలవేగువేళలవేల్పుటెలనాగలబరులఁజిదుమఁదాఁగలసికొనును॥

శిఖివేల్పుతడవులఁజెలులతోఁబావనాన్నినిగొల్పుచుండును నెమ్మనమున॥

స్థాగిరంబులు మెక్కియొరిమమైగొరవంకసకియలనవ్విందిసరసమాడు॥

జరమనంధ్యలసంస్థత్కాలములనులిజేడియొండలఁగూడియాచుచుండు॥

నలతనొక్కవేళయాటాడఁబోదు । నికటకణ్ణాలిసీర్పరీనిర్తలాంబు॥

కేళికామోదమకరందమోలలాడ । గర్భితాగ్ధకచలసంబుకలుగకుండ॥ ౧౪.

గీ॥ జడదారికన్నియల్పభ్యంబుపెంపుననులిపూచుమల్లియల్వలచితెచ్చి॥

జడగుర్తురాదటబడతినికనాడుచిరుపచ్చసంపెఁగల్గిరివిసరుల॥

గోష్ఠ్య వేట్టుదురోలిఁగొండొకతడవుననుదగొన్న గేడఁగుల్చుట్టుజడల।

పటలింతుకొకతటిబరిమల్లించెడుగులా బీమరుల్ రాకిడిబిళ్ల వ్రాలెఁ।

గొసరికై నేతుకొకతతిగుయుకొనిన । తావిసేమంతివిరులఁగాంతాకచాగ్ర।

నీమనిల్పుదుకొక వేళఁజెలుపమలర । నూరకుండ్రుసహజపురూపాలయనటుల॥ ౧౫.

క॥ సహకారతరులనీడల । మహిళాతతిచరమనంధ్యమంపెలికేళి।

స్వప్నహగందుకంబులాడఁగ । విహరించుమనూసురాగవిభ్రమమడరక॥ ౧౬.

శా॥ మల్లీచంపకమాధవీమధురసామాందారభూమిజమలః।

పిల్లలెట్టఁగనీరువోయుతటిగర్భిణ్యాననాబ్జస్థలిక॥

గొల్లాడకదరఘర్తహృత్కణాంకూరంబుదివ్యాంగనల్।

తల్లిమానుమటంచుఁబైచెఱఁగుచేతకద్రోతురీవారులక॥ ౧౭.

చ॥ కరతలమండుఁజెందిరపుఁగావినయోషకుఁబద్ధకర్ణికల్।

విరచనసేయుచుండ్రుప్రభవించెడిపుత్రునిపాణినుంటకై ।

పరిమళవాసనాదిపరిపాకకలాపసుఖానుభూతిలో।

గరఁగఁగజేసిరాచెలులుగర్భిణి నెవ్వగలోసరిల్లఁగక॥ ౧౮.

చ॥ ఎనిమిదిమాసముల్లడవనేక్షైతమామిడిమ్రానికిందఁగొ।

న్ననలతుఱంగలికజగితనాతులుగర్భిణిభవ్యకౌకిల।

స్వనములఁదేల్చుచుండిరిసాలకిసంబులమానసంబుపెం।

దనిపిరికొంతకాలమిటుదాటఁగనొక్కనిదాఘవేళలోక॥ ౧౯.

చ॥ రవివృషభంబునకొమిధునరాశిబుధుండుమ్మగేంద్రరాశిలోఁ।

గవిగురుచంద్రులొజగటకంబుననుండఁగఁగర్కిలన్నమం।

దునిదకుఁబుత్రుడున్నవిలయుక్తపిలక్షణపద్ధచామరా।

దివివిధవేళుంఘ్రికరదివ్యతలంబులముద్దువారఁగక॥ ౨౦.

ప॥ అట్లాండు రెండుదినంబులుగడచి యొకనాఁడు మృగావతి పరిబోధపరిచితివిహీనుం

డగు నూసుంగాంచి. ౨౧.

గీ॥ వేయిచెలికత్తియలునిన్ను వెలసిచుట్ట । రత్నభూషణజాలంబురహిజనింప।

నెఱిగిరోగృహసాలభంజికలుగొలంప । వేడ్కవిడనాడియిట్లుంటవిధివశంబె॥ ౨౨.

పీ॥ రతనంపుబ్రతిమలవితతికానుకఁబూనిదైవకన్యకలునికదారసింప।

ముదలింపఁబడకయముదమునరంభాదినలిననేత్రలంగూడినాట్రమాడ।

మధుగీతములతోమణిబోలెనఱకేలభూమిశనతులునిజొమ్ముద్దులాడ।

మాతల్లిసండులనునములుప్పొంగినచిటనవృద్ధముఱపులోమఱగియుండ॥

- జగములకు నెల్లనొక్కయుత్సవమువ్రాలెఁ | చనరునీదిన్యపుణ్యాహదినములకటా |
యిట్లుగా దైవములుసేయు శేకుమర | ఏమునోచిననోములింతింతలేమొ॥ ౨౩.
- వ॥ అని దుఃఖావేశంబున బొందియుండెనంత. ౨౪.
- గీ॥ జాతకగ్రాదినస్క్రియల్సలిపిమునియ | పనునొకొండవదినముననుదయునుడను |
నామమర్శకునకిడెనామ్నాయమంత్ర | విధులనుదయాద్రినావిర్భవించుకతన॥ ౨౫.
- గీ॥ అష్టాదశరీరవాణియాయర్థకునకుఁ | గలుగుపుత్రుండునిద్యాధరులకుసార్వ |
భాముఁడైయుండుననియెఁగల్వప్రసూన | పృష్టిగురిసిరిసురలుసంతుష్టిసెంది॥ ౨౬.
- చ॥ ఉదయనుహస్తభాగములనొప్పెసలాచెనరోజకర్ణికల్ |
మదనుపునర్భవంబావరమంజులరాశినికేతనంబాపూ |
ర్వదురితచేద్రులకనలుపువన్నెయుఁద్రోచిజనించుకృష్ణుడో |
కొదకొనునైపుధుండొనలకూబరుడోయననొప్పెనస్తటికొ॥ ౨౭.
- మ॥ లలితామ్రద్రుమశాఖఁగట్టిడినతొట్లందెట్టియాలింపురో |
కిలనాదంబులుమాతపల్లవమిదోకిల్చిల్కలీతొట్లనికొ |
గలయంజూదునుపర్వనాగమహిభృత్కన్యాళియాయాశ్రమం |
బులకేతెంతురుదూపమన్నధనితాంభోబాక్షలాలూగుమి॥ ౨౮.
- క॥ అనుచుకొజలిబిలిపాటల | ననుఁగుఁగుమారునకుఁబాడుచర్చికొదబవల్ |
మనమునదెనఁగొనుహగ్గం | బునగడునలయించిరిద్రపుష్టురుబిడ్డకొ॥ ౨౯.
- శా॥ నైరంధ్రుల్వది నెల్ శ్వసల్గురువభూనంఘంబుమేమగ్గలుకొ |
ధీరోదాత్తలుమానియోషలెతదంతేవాసులుకొమానియుకొ |
జేరుంజుట్టులుదండ్రబావముఁడుల్సేదోడులన్నల్లదా |
గారామొప్పఁగఁబెంచుచుందురుచటం గావున్నపుణ్యాంగనల్॥ ౩౦.
- మ॥ జిలుపైయుట్చినబుగ్గలున్నిగనిగకొజిన్నారిమైవన్నెరా |
సులుఁజొప్పారఘృతంపుజొల్లువొడువకొజోగాడమొల్నాలిగ |
జ్జెలుఘల్ఘల్లనదల్లిక్రేవలశిశుశ్రీల్వల్కరాచిల్కము |
ద్దులపల్కల్వలెనమ్మయత్తయనిచేతుల్తట్టురావట్టివో॥ ౩౧.
- చ॥ జిలిబిలిపాటలేనగవుచిన్నరిపొన్నరిముద్దుచైదముల్ |
సులినులిసిగ్గులుకొదలిరునున్ననిమేనునులేతమోవియుకొ |
జిలుఁగుగులాబివోలునెఱిచెక్కులుపిక్కుటిలంగదల్లిచెం |
తలఁచిరుగాడుబిడ్డఁగనిదందడిడాయఁడెవండుముద్దిడకొ॥ ౩౨.

సీ॥ పురివిచ్చి నెమ్మి నెమ్మరువు మైదలయై త్రిక్రొవ్వియాడంగగ్రక్కున నెయొక్కు॥
సాహిత మై మనవృంధత నెల్లెత్తికూయనబ్రమునగ్రక్కున నెనవున్॥
నొమ్మననలుదిక్కులోలగిందియునట్టు పెనఁచి పైచూడగ్రక్కున నెతఁకుఁ॥
గనులకురత్న సంఘటితమైదోఁచు నొ మేచకంబులభీక మేళనంబు॥
సేయుజగ దేకమోహనశ్రీదలిర్ప । నక్కుమారుండుమున్యాశ్రమాంతరముల॥
శిఖిమూరునిరీతినాశిశువుఁదలఁచు । నిట్టి సేతలుకరఁగింప దెట్టివాని॥

33.

చ॥ మొగిళులు వేగ మై పటవఁబూర్ణనిశాకరుఁజూచితల్లితో॥
నిగనిగ వెండివండుదివిని ర్తలకాంతులదోఁగిపాఁటెడిక॥
బిగినఁగఁతహారమును బిడ్డగళఁఫలివైచుఁదల్లియుక॥
దొగరుచినున్న నీలమణిఁదోఁచినచంద్రునిగాంచుబ్రీతితోక॥

34.

శా॥ ఈచైవంబులుగాంచితల్లిమదిలోనేజన్మపాపంబారా॥
జీచిన్నా రియనుంగుఁబల్కులకు నైయెన్నాల్లిమూర్చిల్లునొ॥
యేచందంబునజూతు మేమిరువురీహేలావిశేషంబులక॥
వైచెకబోవిధిమమ్ముచొంపొరలగ్రావప్రాంతసూరంబులక॥

35.

శా॥ కాశాంబీపురికేళికావనమునకగంభీరలీలాసర॥
స్వాకామంజగృహాంతరస్థటికకాంతారచ్యవేద్యాళిను॥
ర్వీపంగూడి సమీపభూమినుతుఁడల్పిష్టంతుఁడాత్మవృధా॥
బాశాఖండనమండలుండువిహరింపక గాంతుమోగాంచమో॥

36.

ఉ॥ దారుణశైలసానుపరితాపవిభగ్నమనస్కుడైనపౌ॥
గ్నోరవనాంతరశ్రమవికుంతితపాదఁగోజుడైనసం॥
ద్యారమణీయతాండవకళాధిగతప్రమదాత్ముడైనసం॥
సారవియోగియైనసుతుజల్పవచంబులఞాసిగానఁడే॥

37.

ఉ॥ ఇట్టివియోగ వేదనలకెన్నిభవంబులనోచికొంటినొ॥
పట్టపురాణివైపరస్థప్రమదామణులోలగింపనె॥
పృట్టుననృత్తగీతపరిపాకముదావహనైననన్నుని॥
కక్కుటనబెట్టెదైవగతిగ్రాచఁగ నెవ్వతె నేర్చునక్కటా॥

38.

ఆ॥ కన్నకూతుఁబోలె గారాముమైజమ । దగ్నిపెంచునాయతనమువిడువ॥
నీయఁడైనభర్తయెదుటలేకుండిన । బ్రతుకదేలయొనరువ్రతములే॥

39.

క॥ పతియేదైవాగ్రణియని । సతులకునియమింపవినమెనర్పజ్జులఁగ॥
ప్రతరసమయములనెవ్వా । నితావుగొందురువియోగనిగళితధీరల్॥

40.

క॥ అనివందురువరవచ్చిని । యనితముబెతిడలచియ్యిల్లనుదినముమనీ ।

పునిపుత్రుడుచూపబకొద । వినహున్నముసూపుమధురవిస్తయిచేప్రక॥

౪౧.

ఉ॥ ఆదరమొప్పనమ్మనికులగ్రణిపావనచుంత్రయుక్తిమై ।

యెదవయేమరానినుపుకత్తరపచ్చులనేల్పెనర్వకా ।

స్తోదితనీతులంగఱపుచొండొకకాలముపుచ్చిబాటునికా ।

వేదచతుష్టయంబులబ్రవిణునిజేసెజగద్ధితంబుగకా॥

౪౨.

ఐ॥ ఇట్లు కొంతకాలంబున కనన్యసామాన్యప్రతిభావిశేషంబుల ని ఆరంభమాయందు.

చ॥ అరువదినాల్గువిద్యలమహత్త్వములెల్లయెఱింగిలోకముం ।

దరతధనుక్కుళాపతిమదారుణసింహమృగాదిలోకభీ ।

కరుడయుభేచరులొవొగడగ్రాలెభవాంతరమందుభీకరకా ।

బొరిగొనుటెక్కుడేమునుదుబుట్టినవీరుడుమాగుడోయరుకా॥

౪౩.

సీ॥ అలఁతివిల్వానిదర్శలకేగుజవిదారివిటురపాయమువారఁగేరువేగ ।

మునితనూజలతోడమొగడలఁజిదిమిపెకలీలమైయంచెండ్లిబట్టినేయు ।

సర్వకాస్తోభ్యాససౌభాగ్యమహిమచేశారవాపితకర్చనలువెట్టు ।

పులినసీమలగంతెనలునైచిగీర్ణాడిపడవలమున్నటిఁగడచిపోవు ।

జలధిరింఖణభంగసంజన్యమాన । ఘనముక్తాపుటంబులఁబెడఁగుజూచు ।

వీణియలనాదుకనయైనవెలఁదిగీత । ఫణితిసొక్కికనేశనాబాటుయెరుగు॥

౪౪.

ఉ॥ కొండొకనాడుమానికడకుంజరిభక్తిదలిర్పఁ నయ్యయి ।

ఖండమునేలుభూపతిగిఖామఁజియెడతఁడెందునుండుగు ।

ద్వండుఁడె! సాత్వికుండె! ”యనఁదాపసచగుర్వఁడువిస్తయాశ్చర్యఁడె ।

“చండకరాభ! తత్త్వీనువుచక్కనెఱుంగుముబాష్టు”నావునుకా॥

౪౫.

మ॥ ధనురస్త్రంబులుకేలఁబూనియునిపుత్రవాతములతోడరా ।

జననింగాంచి యెఱుంగఁజెప్పుమిపుడీసప్తాగ్గవావర్తివి ।

శ్వనవద్యపములేలునెవ్వఁడ”ననాశ్చర్యంబుభీషంబునె ।

మృనముంబ్రామవచించునిట్లునతిరమ్యస్త్రిగ్ధవాక్పాతురికా॥

౪౬.

క॥ ఈయూర్తికఁగొనుమిందే । నాయకతిలకంబుభద్రనామముఘటితం ।

వైయొప్పనతఁడండు । త్వాముతుడభిలారివగ్ధసంహారుఁడెలకా॥

౪౭.

చ॥ అనితనయుంగరందిడఁగనయ్యతిలోకపరాక్రమక్రమా ।

ర్జనవినిబద్ధనూననుండుసంగరరంగవిసూదమోదమోదసం ।

జనితకళాభిరాముడగుక్షత్రకుమారుడందారబుద్ధయై ।

జననిక్తిమొక్కియిట్లునువిచారముమోమునదొంగలించగన్ ॥

౪౯.

క॥ దీనఁడగుపేరిటిసహ । స్రానీకుండెవ్వఁడుంగరమునీకెవఁడె ।

ట్టిసూపెఁజెపుమకడునవ । ధానముతోనున్నవాడఁడమమెయిందల్లి ॥

౫౦.

ఉ॥ నావుడుఁజెల్వదుఃఖవదనంబునఁ సెవ్వనినామపజ్జీనీ ।

భావముచెందనోయెవనిబాహుబలంబునకగ్గలించియా ।

దైవవిభుండునుంగొలుచుచుత్పతియేనినుగన్నతండ్రినం ।

భావననీయుమీపరమపావననామమునైనబుత్రకా ।

౫౧.

వ॥ అనితనవడినయెల్లయిడుమలం గొడుకునకుం దేటతెల్లంబుగా నుడివిన నక్కుమారుం
డును బాల్యలాల్యంబునుజేసిన యయ్యదికభయుంబోలె గ్రహించియుండెనంతఁ బెద్ద
కాలంబుచనిన.

౫౨.

సీ॥ ఉదయవర్షతవిశారోల్లాసనముచితజ్యోతిస్ఫురద్బాలనూర్యుడనగ ।

నసమాప్తకలనయశోంగనాసీమంతలలితసింఘారవత్తిలకమనగఁ ।

స్త్రైలోక్యజైత్రయాత్రాపేంబుదస్త్రాధిదేవతాహాసచంద్రికయానంగఁ ।

కుసుమనారాచయుక్తోదండధారిణీవశ్యముభీపురోభ్యజమనంగ ।

నొప్పునాబాలుడొక్కనాడుదయశిఖరి । పరిసరారణ్యభూమిలభవ్యమృగయ ।

కతనవిహరింపదొడఁగి సెక్కాడుసొచ్చి । యరుగుచుండఁగనొకటందామరలుఁజల ॥

గీ॥ కొలనుపొడగాంచియందలిజలముగ్రోలి । యవులఁబోవుదమనిడప్పియారనీరు ।

ద్రావియవొట్టిటనొక్కచట్రాతిపైని । విల్లునమ్మలపొదివెట్టివిశ్రమించి ॥

౫౩.

ఆ॥ బ్రహ్మసృష్టియెల్లబ్రాకృతరూపంబు । పాలుపుసెఱపుగనులఁజెలుపునింపు ।

నగుటజటిలులిట్టియాహ్లాదమునజేసి । యమలహృదయలగుచునడవినుండ్రు ॥

౫౪.

గీ॥ రమ్యమగుదూరనారికేరప్రకాండ । వితతిచెలికత్తెలొండొరువేడ్కఁజేచ్చి ।

మంతనములాడఁబయ్యెద్దలొమలపినట్లు । పచ్చకీతులనల్లార్చుబంధురముగ ॥

౫౫.

గీ॥ దూరముననుండుకొండలబారుచూడఁ । దివిరియొండొంటవెనుబడుదిగ్గజముల ।

భంగిఁదోచునహూ ! చిత్రపటమునందు । నన్నిచిత్రించినట్లున్నదరసిచూడ ॥

౫౬.

వ॥ అనితలంచుచు శ్రమావనోదనార్థంబు కించితౌక్యంబట విశ్రమించి.

౫౭.

ఆ॥ తడవుసెల్లెనిట్లువిడిచిమాతల్లియే । దిగులుపడునొయనుచుమగుడిజలము ।

గ్రోలఁబోయియొక్కగుక్కఁదావఁగజేయ । గాఁగనుండనొమ్మెఁగులఁగుచవుడు ॥౫౮.

ఉ॥ ఉమ్మకమున్నెవేలితెలియుంగరపుంగులిశంబుపచ్చనై ।

కమ్మనికేతకీదళముకైవడిఁదెసవిస్తయాత్మఁడై ।

యన్మహిపాత్తజుండుపసపాడుదురిచ్చటసాగ్నులెవ్వరో!

యిప్పుగ నాదలంచివభమెక్కికెలంకులజూచియిట్లనుకొ॥

౬౦.

సీ॥ నలుగడల్పరికింపనరుడుమారంగరానికంటకారణ్యమికటకమెల్ల!

విరియుపెబ్బలులై నజోరరానిదట్టపుటంఘ్రిపంబులుగావెయల్ల వెల్ల!

భల్లూకవేదండబహుకురంగాదిమశ్చరశర్కరాతలసంకులంబు!

నైనయీపథములనడుగులుకన్నట్టుచున్నతెవ్వారలీయుదకముగొన!

వత్తురోయీకెలంకులవలననుండ! తెరలిగేదంగితావియేతెంచెడినిట!

బసపుపొడిరాల్చియున్నదీపట్టులందు! సతమునీరాడిపోదురిందతివలెకొ॥

౬౧.

చ॥ అనుచుకొకింతదవ్వరిగియచ్చటఁగొశకుఁడొక్కఁడొక్కభో!

గినిగరమూనిపట్టివిషకీలితదంతములెత్తుచుండసె!

మృనముకృపారసంబుననిమగ్నముగానకటాఫణీంద్రశం!

సరమొనరింపనేలయనిసంభ్రమమొప్పఁగఁడాసియాతనికొ॥

౬౨.

ఉ॥ ఎవ్వరికేమియుంజెడుగులెందకయిప్పవిహారలీలకొ!

మవ్వపుఁదెల్లరిక్కలకుమాటలైనఫణాగ్రరత్నపుం!

దివ్వెలతోనుఖాంబునిధిఁదెప్పలఁదేలెడుచిల్వపిండుతో!

జివ్వలుసేసెదేలయహిసేసినదేమికిరాతనందనా॥

౬౩.

క॥ నావుడుఁగొశకుఁడిట్లను! భూవల్లభనైజపుత్రిపాలివుత్తురెయీ!

జీవనముదక్కనాకిక! నేవన్నెయువాసిలేదహీనవిచారా॥

౬౪.

క॥ అనవుడు నూయహితుండిక! మనముననంతాపమెడలిమనుమియుంగ్రం॥

బునుఁగైకొనిఫణిరత్నం! బునువిడిచియభేద్యఁజనుముపూనునిపల్కొ॥

౬౫.

తే॥ ఆక్కుమారకునకుఁమొక్కివేల్పులునిద్ర! నేడెదెలిసిరనుచుఁబాడుకొనుచు!

నేగనంతసాఫణీంద్రంబురాజపు! తునకునిట్లుచెప్పఁచొడఁగనవుడు॥

౬౬.

ఉ॥ రాజకులాగ్రగణ్యరతిరాజసమానవిమానచారిణీ!

పూజితదివ్యరూపమునిముఖ్యవివర్ధితయస్త్రశస్త్రవి!

ద్యాజయగాండివిప్రవరహైర్యరమాధికమత్తరాజలే!

జోజయశీలిశీలితవిశుద్ధనయాద్దనసత్త్వవద్దనా॥

౬౭.

సీ॥ అపధూయపనునేమియనునాగుఁడొక్కఁడుపాతాళముననిలాభద్రుడనంగ!

బరంగువానికుమారిభద్రావతినిగోరివశ్యముభీశ్వరీవసుధలోన!

దపమొనరైఁగడిందిధార్మికురాబుప్రత్యక్షమైకొన్నినాభ్యాగుమనియె!

సంతటమొకనాటనటఁదిలోత్తమవద్దివాడనిపూదండవల్లకియును!

మఱి చెదేవియతనిమాటుననుంచెవి । పంచికాదులతఁడుపడఁతిగోరి ।

మన్మథోగ్రనిశితమాగ్ధణములగుంది । వెఱపువిడిచియామెవెంటనంటు ॥

౨౮.

సీ॥ బలిసద్వముననొక్కపారికాంక్షివిలాసభద్రాఖ్యమెయుఁగృహమయ్యుండు ।

వసునేమియతనిక్రేవలనుండుసచ్చాత్రుఁడైయొక్కనాడుహేత్వంతరమున ।

మలినుజేసితివన్నుమదనుదర్పముచేతఁగానభద్రావతిగలుగకుండు ।

ననిశపింపఁగభోగియడుగులవ్రాలెవ్రాలదయాపరుండయిలితఫణితి ।

నుదయసౌర్యీపుడలచూడనొడసిపోవు । శాపమనిపల్కవిధిమాతీసంయమింద్రు ।

వీడుకొనివసునేమియవ్వెలఁదికతన । బెలుచనున్నత్తుఁడైయుండువీలువాసి ॥

౨౯.

మ॥ చరణాగ్రంబులనిక్కిమాడుమదిగోచట్రాతిచెంతకామసూ ।

హరమకాపేరసరోవరంబొకటియంహశ్శూన్యమైయొప్పుభూ ।

భరభద్రావతియందుసాయముననంభఃకేళిసల్పుమసూ ।

హరశుద్ధాంతనితంబినీమణులకేలావేఱయాహ్లాదముల్ ॥

౩౦

ఉ॥ ఆవసునేమిక్రొవ్విరులహారములేర్పియొసంగుచిచ్చభ ।

ద్రావతితోడనాకొలఁకుదగ్గఱునిచ్చలునానెలంతయున్ ॥

బ్రావిరులూచ్చియచ్చటవపాఱఁగవైచుటఁజేసియాస్థలిన్ ॥

దావులసంగితుమైదలఁదార్పుఁదిరస్కరిణీమహత్త్వమై ॥

౩౧.

ఉ॥ నేఁడునువచ్చియక్కరణినీరదకల్పవిశుద్ధదేవతా ।

రాడుపలావనద్ధరుచిరాజితయష్టిఫణింద్రకన్యనీ ।

రాడిగరిందుకొమఱచియాత్మగృహంబునకేగెనంతగో ।

వాఁడుగరించిదానిఁజొఱవకొబిలమార్గముదూఱుచుండఁగన్ ॥

౩౨.

ఉ॥ కాశికుచేతఁజిక్కినఱుకంబడువేళమహాత్ముఁడార్తివా ।

రాగపరిస్ఫురత్తరణిరాజనుతుండుకరాంగులీయకం ।

బాశనొసంగిపోవిడిచెనావసునేమియనేనుశాపమున్ ॥

నీశరణార్తిఁపోయెఁగదనిల్వమొకిండుకనేపువచ్చెదన్ ॥

౩౩.

క॥ అనివీడ్కొనిబలమార్గం । బునబాతాశంబుమ్రొయిమునుచెప్పినవీ ।

జేనుబూవుదండలోనుగఁ । గొనివచ్చియొసంగివీడుకొనిమగుడిచనెన్ ॥

౩౪.

చ॥ ఉదయనుండవ్వనాంతరమహూగ్రముఖంబులనెల్లఁజొచ్చిదు ।

ర్కదకరిభల్లుకద్విపివరాహములాదిగబెట్టలంచిదా ।

సదనమునేరిసర్వమునుసాంతముగావినిపించెదల్లియున్ ॥

ముదమునుభేదముంబొరసిపుత్రుఁడుదెచ్చినవీశజూయచున్ ॥

౩౫.

చ॥ మనుజులెంజడంబుగనుమాటుపుంగట్టవెలొసభద్రుడెక్కొ॥

మునిచరణాబ్జముల్ గొలిచిముగ్ధులజేర్చిరసాతలంబునకొ॥

దినములువాపిభూమికరు దెంచెనసాచిదియొనిపంచి నా॥

జననమునైతమొలతల చందములయ్యెదలంపనేటికికొ॥

౭౬.

చ॥ అనిచెప్పి శోకసంకులయై శాపాపసానంబున కెదురుచూచుచు నాయాశ్రమంబున దిన

దినప్రవర్ధమానుండగు సూనుండుపల్కు నుపశమనవాక్యంబులచేతను బ్రాణంబుకంటె

బ్రాణంబుగాఁజూచు మునీంధ్రుని యుచితౌచరంబునను సుఖంబుండ నదియట్లుండ

నిందు.

౭౭.

శా॥ వ్యాశగ్రాహికళిందజాపరిసరోద్యానంబునందొక్కవో॥

వ్యాశంబొక్కటిఁబట్టెనుక్కివపుగేయంబూఁదినంగీతరా॥

గాలాపంబుననిద్రమౌవెళిశువుల్ హాసించవేగోపులుకొ॥

లీలావిభ్రమమానసంబులయిహాళింమేతవర్జిండుచుకొ॥

౭౮.

గీ॥ చిలువనాడించిబ్రదుకనంగళులకేగి । తిలపమెత్తుచుఁగొశాంబిపురమునందు॥

నెరువుతెరువునకేగుదుమురువుమాపి । ఫణినటితొడనుమునరెన్వయింబులు॥

౭౯.

ఉ॥ అంతటనొక్కకంసలిగృహంబుననాగము నార్జ్వలంతల॥

బెంతయుగ్రండువారఁడనహీరపుటుంగరమెత్తిమాపిరో॥

యెంతయునంగుదీవనిని యుగఁగంపలిదానిఁగాంచిభూ॥

కాంతునిపేరనున్నదనిగన్దొనిరాబభటాళికియఁగకొ॥

౮౦.

గీ॥ ప్రాణిలతలవల్లచచ్చినపురువునీడ్చు । చీమలునుబోలెవానినిజేరిగొట్టి॥

నెమ్మినిచ్చెనేనీదుపాండిత్యమునకు । జనపరుండని నెలసాలనునిచిరపుడు॥

౮౧.

ఉ॥ ఆమఱు నాఁడువానివనుధాధిపుఁడెంతకుఁడెచ్చిపీడుగో॥

మీమహతాంగుళీయకముమిన్నకగొంగిలెనన్నరాజునో॥

పాములనాఁడనీకిదికృపామతినిచ్చినవాఁడెవండుగా॥

కేమహిసత్వేనీకులభియించినచో మ్మెటిఁగింపునాపుడుకొ॥

౮౨.

గీ॥ వాయుదడబడలెంకలువట్టిచణవ । బెగడుగుడుచుచునొడలుకంపించవాఁడు॥

గలతెఱంగెల్ల నెఱిగింపఁగాశ్వపీంధ్రుఁ । డమితధనమిచ్చిపుత్రైందుఁడనియెనంత॥

౮౩.

చ॥ జననాధుండు తనయభ్యంతరమందిరంబుసొచ్చి యొక్కవివిక్తస్థలంబున నాయంగుళీయ

కముం జూచుచు.

౮౪.

ఆ॥ ఉంగరంబయెట్టులున్నదినీకూర్చి । చెలియయేమిసీకుఁజెప్పిపుచ్చె॥

మున్నుమచ్చుఁగూర్చిపుణ్యంబునొందితి । విపుడునూతనైతివిడుమఁబాప॥

౮౫.

- అ॥ నిన్ను బంపినట్టి నెపముఁజూడంగనా । కటికెమనసువ్రజకఠినమనుచు ।
దెల్పబూనినట్లుదివ్యరత్నంబనా । కెఱుంగవలసెనోరు దెఱచినడువు॥ ౧౬.
- గీ॥ నీవుతలపించునాపేరునిలిపియెడద । నిలుపునీరుగఁబట్టులుఁగలఁగ నేడ్చు ।
దానికన్నీళ్ల నెన్నాళ్లదడిసితీవు । నీదురూపంబుమాతెమన్నించెవును॥ ౧౭.
- అ॥ తెగినగాలిపడకతెఱఁగునవింద్రోవ । నేగియెచట నెట్టియెడలఁబడెను ।
యొడతెఱుంగకటపడరానిపాటుల । వడెనాలేకసురలుపట్టుకొనిరె॥ ౧౮.
- క॥ ఏవనలక్షియొయేజల । దేవతయొయేపురీసతీమణియొయే ।
గ్రావరమాధస్యయొమూ । రాష్ట్రవిలయగునీదుచెలికినమృతంబిడెనో॥ ౧౯.
- క॥ అనిపలుపరుసులవందురు । జననాధుఁడువనటకోల్పంసంగఁగశశ్వ ।
జ్జనిదుఃఖముచూపోవక । మనుకొనియశరీరవాణిమొగినిట్లనియొక॥ ౨౦.
- గీ॥ పొడుపుగుబ్బలిపొంతఁబ్రాకడలిచెంత । మగువజమదగ్నిజడదారిమనికివఱుఁ ।
బదియునాల్లేండ్లుసెల్లినపట్టిధర్తు । పత్నిదోడైమ్ముచెచ్చెఱబార్ధి వేంద్ర॥ ౨౧.
- చ॥ అనుడుధరామహేంద్రుఁడురయంబుననల్లెసలోలిఁజూచిని ।
స్వనమునకేటిహేతువనిసందియమూఁదఁగదివ్వవాణియి ।
ట్లనియొగృహమనస్క్రియనటంచుఁదలంచికపోతపాళిబ ।
ర్విసపురిగల్గునెమ్మిఁగని వెంగలిచూడ్కులతోడనిట్లనుక॥ ౨౨.
- గీ॥ సెన్ను! తహతహప దెడలనిలవనొక్క । కెలనవేలుపుటెలనాగలాలయువేడ్క ।
మేఘురంజనివీణెలమేళవింప । జతనమొనరించుచున్నారూచాగుచాగు॥ ౨౩.
- మ॥ పొడుపుంగుబ్బలిపొంతఁబ్రాకడలివాఃపూరంబుడిండీరముల ।
పడవకొద్రోపుడువెట్టదుంపురలుపైపైగ్రమ్మఁబాటీరపుం ।
జడపుంగాడుపుఁగాయ్యనొయ్యిరపయిజల్లాడఁబల్తాఱుఁబెం ।
దడవోలాడెడుభాగ్యమెన్నఁడోయయోధ్యాపాలకావత్సమా॥ ౨౪.
- చ॥ అనుచు నాదినంబుగడిపి మఱునాఁడు శుభముహూర్తంబున దానును సంగతకుఁడను
చెలికానితోడం హయంబులెక్కిపురంబువెడలి యనేకకాననంబులగడచి చనుచుండి
రంత॥ ౨౫.
- అ॥ రాజురాగలక్షిప్రాచిమూర్తిభవిం । చెసెయసంగరక్తచిత్రభాను ।
ఘృణులునింగిబొరలిగిలకొట్టుచుండెను । జరమపూర్వదిశలబొరసిబొరసి॥ ౨౬.
- క॥ భూవరుసమ్రాహనవి । ద్యావల్లివారింపదేవిదలంచుచుఁగాల ।
శ్రీవిద్యోపాసకుఁడిడు । పావనతిలకంబనంగభానుఁడుదోచెక॥ ౨౭.
- చ॥ అపుడిరువును॥ ౨౮.

- క॥ నలు దెసలనిట్టలపుటిరు । లలమునొక్కోయ నెడిభీలిహములదెలుచుం ।
బలువిడివిడిచిరిపడమటి । మలవిడితటి సెరనితరగమాలికలాయుక్॥ ౯౯.
- క॥ అలలనియెనుమలచిలువలఁ । జెలువయొక్కతెవాయి దఱచి జీర్ణిం చెరవిక్॥
జలమున్న నుబలమున్న ను । బొలుచు నె పెనుబల్లి చెంతఁబొడిచీమయిలక్॥ ౧౦౦.
- చ॥ దెసలచుగ్రమ్మఁజీకటులు ధేనులగొంతుకలందుఘంటికల్ ।
పనయతీమ్రా సె బుల్లుగమిపా తెమహీ జకులాయ పాళికై॥
బ్రసనశరుండు కామినులరాయిడిబంచమబాణమెత్తెను ।
ల్ల సనములా డెభృంగమహిళాజనముల్ పిక కీరసంతతిక్॥ ౧౦౧.
- ఆ॥ అపరవార్థమునుగ నాలోకబాంధవుం । డడరితెమములొకమాక్రమించు ।
టరు దెయ్యిరుపురుహయములనప్పళిం । పుచుజవంబుమీఱఁబోయివ్రాని॥ ౧౦౨.
- వ॥ ఒక శివాలయ సమీపంబునేరి యచ్చోట నొక పటకుటీరంబు నిర్మించుకొని. ౧౦౩.
- చ॥ ఎలసిపగశ్రమంబపనయించుచుఁగొండొక నేపులొనగు ।
జ్జులిడుచునిద్రవోయిరియెఱుంగఁగొక్కోయుడయాచలాటవి ।
స్థలములటంచుఁగానియెడఁదాల్చు నెయిట్టి విరామమాప్రియా ।
జలజముఖావలోకనవిచారమహీధవచిత్తమెంతయుక్॥ ౧౦౪.
- గీ॥ గడియలిర్వదికాఁగనాకాశ్యపీంద్రుఁ । డల్లనల్లనశయ్యామతల్లి విడిచి ।
పటకుటీరబహిర్భూమిభాగమంది । నింగివీక్షించినల్లడల్ సెఱుచుఁజూచి॥ ౧౦౫.
- గీ॥ విష్ణునక్షత్రముచ్చంబువిడెధనిష్టఁ । జేరెఁబంద్రుండుద్యోమగ్ధసీమభములు ।
మంచిముత్తైపురానులమాడ్కివెలయు । నచ్చటచ్చటదోదోలనాకనమున॥ ౧౦౬.
- ఉ॥ వెన్నెలనల్లెనల్లిరి సెవేకువయోయనికాకికొకిలల్ ।
కన్నులువిచ్చిమాసియఱకంటఁబరుండెడిగుంటనక్కల ।
భిన్నరుండేడ్చుచందమునబేరెలుఁగె త్తిసరితభూమిఁగూ ।
సెన్నెలవంకలం దెలుగుచీరఁగభేకగణంబుమ్రాసెడుక్॥ ౧౦౭.
- గీ॥ వింటిపూచోటరిక్కులవిరులువఱల । నడుమ నెలవెండియంత్రపుగడసుధాంబు ।
కణములాశాప్తకంబులఁగలయఁజల్లు । నెవనిభోగకశీలతాస్పృష్టియొక్కొ॥ ౧౦౮.
- క॥ ఈయరుణమృత్యు పేతం । బైయొప్పెడివాలుఁద్రోవయర్కొదయై ।
లేయమునిడుదైయున్నది । భూయసువతీశోణరత్న భూమణమనఁగక్॥ ౧౦౯.
- వ॥ అని కొండొక నేపుచింతించి వాసకుటీరంబు సాతైంచి. ౧౧౦.
- క॥ ఒడలెఱుంగకనట్టడవిని । దొడిబడినిద్రించుప్రియవిదూషకు మొగముం ।
బొడగనిలెత్తాభాస్కరు । కడిదిమరియలకుమున్నెగడవంగదగుక్॥ ౧౧౧.

ప్రస్థానంబున నున్నట్లు నే మృగంబులను సుతరభాషానా మెంతేరిగివచ్చెన్.

గనులూర్పుకొని బ్రుచ్చుచున్నందున మరలనుగొనుం గాంతకాంతారసిధిం

నన్నుదుగ్రవాన్మునుకొని ప్రజపదకుంటుట భావములే నీనులాక్షం

మనునది కన్నదేలంబుగాన ప్రమగుర్వీరబ్రుచ్చుచున్నట్లై నన్ || ౧౧౨.

౧౧౨ వన్నెంతవే మున్నుచున్నది కన్నముననుండియొక నెన్ని దినంబుల్.

వివర్ణింపుచు నన్ను : నెన్నిదిన వేర్తునెయి నెయి గాంతు పరికా || ౧౧౩.

౧౧౩ అనియును పంట మడుగెన్ జనవరదళయోజనములు సాగెన్ గలవలయున్.

మనియగా శ్రమముదతీయనా వినియున్న రటంబు పుని విష్ణుండియొక్క || ౧౧౪.

౧౧౪ సుం తి వియోగము.

౧౧౫

౧౧౫ సుం దియోగమున గాని రటంబుల న ప్రాచయ చేటికిను త్తేలంపు సా

టటిరెన్ నేల పడికయన్ను పట్టెను నాలు గేండ్లకా

సడిలి వచేదే వేలుపునయింపక మున్ను తపస్విరాజుబో

దమగుల గాల మేవడతెయ్యి జలంబుల దెప్పలాడవే || ౧౧౬.

౧౧౬ అను నునా కింత సేవ పలనా గుని వానా ములెక్కి తూర్పున్

క్షుద్రుల నరంబు నెత్తములలోలిక లూగియిట న్యభిలికా

జనకృతి పన్ను పుట్టి జెదవల్ల గనెత్తరగంబు మోములం

జనింబునెరా జనాప్తకము నత్తరసంజితా న్మృచాతులై || ౧౧౭.

౧౧౭ అట్లు నోపంబోవ

౧౧౮

౧౧౮ సున్నుల జెల్లకొంబొగలదొక్క మత్త పడి గాలుకొండలో

జున్నులు తుంగు నెవ్వలపు నోగము దంబునొట్లై బెట్టికన్

గన్నుల రాంబు నీమిలం గామ మధాక గుభంగి గామియున్

నన్ను మెలన్ను నూచుననుమాడ్కి నెలుంగి జేదాంబు మాళికల్ || ౧౧౯.

౧౧౯ నేటినున్న గాడ్పున నీగివిహంగు సే సెంత్ర్యే

శ్రీకృష్ణ శ్రమాదక విలీనం నన్నగీకలాపలం

నానియున్నట్లు గాంబుల నన్ను నమోరసుమాను డెద్దగన్

స్థాకము గావరాంబు సెయ్యొక్కలి పొందులును స్థిరంబులై || ౧౨౦.

౧౨౦ అట్లు పుట్టిన పరిసాధన దీర్ఘ వియోగ చింతనన్

ప్రస్థాన మానలేనము గాంబుల నేటికి లోక పాంధ్రులు

విన్నవించు బెల్లమున గాంబుల నీగి విలీనంబు గెం

పక్కగలు చెప్పెనంబు నెన్నియుల గోకిలకీరకారికన్ || ౧౨౧.

ఉ॥ తూమపుల్లె నా కుచిఁబు నన్నునుమా మెఁదరి నిండ్రికా॥

చారు కటంబుల సేవిక సున్నరసే జపుటితంబులం॥

నూరేమిదాల్చినతలంబుమ్మమ్మ గాళిసూంతకంబులం॥

శే శిథిలాపింధుఁడెవఁశేపపుణ్యోక్తాంబులసోలిన త్తెలిక॥

౧౨౨.

చ॥ బుంబిడిబుచ్చభూష్ట రిగభిఁబులనున్న సేవలంబులం॥

వలవలవోలనిబుచ్చమఁబలిసకమంగ నుల ర కేగఁజే॥

తలఁడునామంజేక నింబున్న శ్రీహంపడివాఁడువాడేక॥

విలిచెనానాఁడఁబొత్తెల్లబ్రాహ్మణ్యకాండ గాఁబాఁడుగే॥

౧౨౩.

చ॥ సూతువుమయూఁబుంబులెనుతూంపిరినోంబునకొపటి ప్తముకా॥

వడచినబిట్టలంత మెనాగఁగిను కొనఁగోను నేడ్వతకా॥

బిడిముడినొప్పెయొక్కపరిసరమునాంబులవేళఁజేరి॥

వడగుబనాళిమూలకమఁబుంబులయూలవిధి వేరికక॥

౧౨౪.

చ॥ అంత గడచి బహుగన్నులైతనంబు గణిపి మెంబుల కుట్టులంబునంబు॥

౧౨౫.

ప్రథమ॥ ప్రాతస్సంధ్యాగ్ని హోత్రప్రథమనదిభాభవ్యమన్యుర్విరహాగి॥

వాతప్రసన్నతతాగౌరవవిలసితుభిఁ భక్తాశానాటికంబు॥

స్త్రేతకజ్ఞాతాత్మయోగుడొనియపమంబునగన్నుల పవిత్రసంత్సర్గులైక॥

శేతంబుల్లార్చణఁగాంబిరినికలునంబింబిరితత్వానిసాళిక॥

౧౨౬.

ఉ॥ వడిలేచినిలువనిమపురు॥ జటాగారముఁగనులఁజేరిచియ్యవనంబు॥

బూహనికొరవనులరంక॥ బడివాతిధ్యంబూసరిగిభవ్యములడిగక॥

౧౨౭.

క॥ ఈలోపనమునికన్యక॥ లోలోకించినుసొనాగునువ్యురేపరుమన॥

పాటుకరణివోఁచెడినని॥ లోలోఁబుంబునుకొనలలోలో బిచ్చుకొనిక॥

౧౨౮.

చ॥ చిదిమినమల్లెమొగ్గులరచించినరంబులయొక్కగిండ్లినుం॥

చిదిమపులేళినక్కజపుఁటి త్తననొక్కడప్రాయుచుండెను॥

స్తుదిగ్గుతనర్థపులియటమానికుతాతిమిట్టిఁజేరినీ॥

కొదవెఁబులప్రతాకుభగమోగముముచ్చిరకింకనాపుడుక॥

౧౨౯.

ఉ॥ మీనొడువుల గణింపఁగడు మేలములెయ్యవిపల్కినానొయెం॥

తేనెలుగకవివంగబుధు నేనవిహంగకపోతిపొలికొ॥

ద్యావమువ్రాయునాకనఁగనన్నువరెయ్యొర్చికరాబపులియ॥

స్తూనినులకొన్నరింపదనిమాటుననన్వమనొయ్యబల్కుఁగెక॥

౧౩౦.

అ॥ అక్కలారయేటికట్లునచించెద । రర్థనూమమైనవడలమిమ్ము ।

వదలియుండనేర్పువానరంబొండైన । గలచెపుడమిరుకలగఁగేల॥

౧౩౧.

ప॥ అని వచించుచుండ.

౧౩౨.

చ॥ పకయెల నాగమడ్డలిభితోపవనంబుననాకుపచ్చన ।

స్థికసోకకొన్నదూఁగుసోకనిక్కపుటుయ్యెలవానియందుబా ।

లమనిమ్మగావతీసతినిలాపతిఁగూర్చినపూర్ణమిష్టదా ।

పకవనినాన్మపొత్తజయెనండ్రుబిడోలికలూగువారనక॥

౧౩౩.

క॥ నీమగఁడుగీపునిగుతుఁ । డీమాడ్కిఁగుఱంబునగరి నెలగరువలులక॥

గామించియూఁగువేళన । తీమఱుతువుమమ్మటంచుఁదెల్పితిమివినక॥

౧౩౪.

ప॥ అని యొకగన్తు వ్రాత్రువ్వ.

౧౩౫.

ఉ॥ తోయిలక్రొచ్చమాధవపుక్రొన్ననతీ నెలగ్భంగకవ్యకల్ ।

దోయిటఁదేనియల్దోయగదొమ్ములనాడవిరాళితాలి ।

గూఁదుఁగుఱంబుపట్టని గూఢవనంబులదూఁగులాడుభా ।

గాయముగన్లునేగినిరాకృతహేలమరాజశీలకు॥

౧౩౬.

క॥ అనినుడివియొట్టులీతని । గొనకొనిలిభియించితీవుకోమలియనుచుక॥

దనమగనిద్రతిమఁజూచగ । వనితలలోనొకతెయిల్లువాత్రుచ్చెదగక॥

౧౩౭.

చ॥ ఎఱుఁగఁగలేమెనంబుములకెక్కినకూతులమైతనన్వినుల్ ।

కఱవరెనివ్యగ్ధస్థితికాలము నిల్లినగన్ను పూచినక॥

మఱుతువుగాక మేనుభిలమగ్ధములంగ్రహియింపలేమనా ।

సెజిపరహాపచాగుచుమునింగనివత్తమటంచుఁబిల్వగక॥

౧౩౮.

చ॥ మొగడలఁజెయ్యఁజక్కఁదనముంగలికుట్టిగులక విగర్చితే ।

చిగొనబుఁబుల్లకదమపుచిల్కకునాయువుసోసిచేయిచే ।

ఱులిపియంచుచు మొరయనింతులఁదోడ్కొనియేగుదెంచురా ।

మగువగఁనుంగొనక మెయిఁజెనుచ్చేమునిష్ఠలినున్నతేనికెక॥

౧౩౯.

ఉ॥ తొంగలిశొప్పలకదోయగఁదూకొనునీరెగబ్బిమోమువాం ।

దెంగడతొంటిసెయ్యములుచిత్తమనందలపోసియంగమల్ ।

గ్రుంగుమొగంబుసోయగముకోట్టుభ్రాజెన్నటిజవ్వనంబుజా ।

ఱుంగికోట్టునంజలమెఱుంగుఁగువ్రూయెవటంచువందచుక॥

౧౪౦.

చ॥ పరువపుసొన్నికొమ్మగొగిపొజులదోఁజనుదేరముంగల్గె ।

నెరయువలంతను న్నుడమనింగనిదిగ్గునమానుపడ్డమై ।

- హరిని నెలంతనిచ్చెగరుబూనిచెమగ్ననంగుటోడికన్ |
దనుగనకున్ననందు, నడవారిమఱంగటజేరియిల్లున్ || ౧౪౧.
- చ|| దినమొకయేడుగాగడిపితేకువలేకలనాగబుల్లవుం |
బెనకువనుల్లలాడవెడవందముదాల్చి నెమళ్ళజింకలం |
జెనకకయున్నునించి నెఱచేదెలచాడ్పునబత్తి సోములం |
బొనరకనిల్చు సోమును పపోయె సెనివగనంతసింపజే|| ౧౪౨.
- క|| అనితేనియ పెఱలుగులగ | వినిదెమిగున ముందోరు ప్రభవించిచూపున్ |
గనులారగున్నురించిరి | కనకన వెలిపుచ్చువేడికన్నీడెఱిగె || ౧౪౩.
- ఆ|| అంతవృపతితోడమనియుమారార్చుచు | నింక నెవ్వడిట్టియిడుమఱాడుని |
దనుచుదివ్యదృష్టివినిచెభూమిమఱుండు | నాపికినియె నెట్టాయలమఱులను || ౧౪౪.
- ప|| అట్లా దినంబుగడపి యచ్చట. ౧౪౫.
- క|| మఱునాడెయ్యునుకొలము | సెఱులొకమునుండివేల్పుడెద్దయునుపుకె |
లృఱపువిమానంబుననే | డైఱదెఱవయ్యుగొంగికయను దలచియునిచున్ || ౧౪౬.
- క|| జమదగ్ని కెఱగితత్త | ద్యములకుయమినులకు మొక్కియారోహింపజే |
దమిభూమివిభుండువేలుపు | విమానతలమెక్కిరిమదివేడుగయొదవెన్ || ౧౪౭.
- ఉ|| ఉప్పురపిధికక్కిడుచునూటిననుంపఱవోలెవేలుపుం |
జన్నర మొక్కయున్నుడివెనకబగువెన్నునుమిన్నులఱటిము |
యొప్పెనలారనంగతుకుడుగ్గలికింపెలిపుచ్చునీతులం |
జప్పిలుపునల్వనత్కధలజేతముశీతముగాగనెయ్యెడన్ || ౧౪౮.
- క|| మినువాటివాటికాళిం | దినిజేరికన్న మూసి తెఱచుతడవులో |
మననగరికరుగుదెంచితి | మనిమిచ్చురుడయనంతకరిగంబురకెన్ || ౧౪౯.
- ఉ|| ప్రోలిజనంబులొక్కడగుముగ్గయినేడుగదాఫలించమా |
పాలిటిభాగ్యలక్ష్మీనగపాటుడుబాలకదారయున్నడై |
నేలకుడిగ్గుచొప్పురుణింపగబోలు నెయ్యెట్టివాడిన్ |
జాలునెయ్యెట్టిదప్పరముగ్గుర్వలియెంతటిలాతిహరికెన్ || ౧౫౦.
- తే|| అనుచుమావిడిగుత్తులనలరుతోర | గుమలగ్నసేసిరాపురీరమకుబోదలి |
తెరువుతెరువునదలిరుపందిరులవైచి | బిందములతేటివన్నీటిజిలికిరపుడె || ౧౫౧.
- తే|| రాచతెరువునడిగ్గవారలువినంగ | నిత్యసౌభాగ్యవృద్ధిమైనెగడియుదయ |
నుడువవద్దీపముల నేలకడిమిగులడు | నాగనాకాళవాణిమంద్రమునననియె || ౧౫౨.

ఉ॥ మత్తైపుటారకు భువనమోహినులై పెనుపొందుపొంగయో॥

పిత్తైతియైత్తబొలులూగినేనలుచల్లబనంబుచిత్తమం॥

నోస్తుప్రహన్న్ ముంగనులనూ గెడుబాష్పముచేత దెట్టవా॥

రత్తటిరాజమందిరమునందిరిభావుకమైనజేళలోకం॥

౧౫౩.

చ॥ అపుడు మృగావతి.

౧౫౪.

క॥ చిలుకలుపైవ్రాలగనెను । శుటనేరగరాగరాగలోలాసక్తా॥

విలచిత్తయగుదుఁబోరిబోలే । నలంగురుఁబ్రవాసహేతువరయుచునునిలోకం॥ ౧౫౫

సీ॥ యమునాతరంగిణీవిమలసైకతవేణినసమానజలకేళియాడియాడి॥

వోమకల్లోలినీహేమకల్పారచంచత్కండుకక్రీడనలిపినలిపి॥

గంధమాదనసానుకలితకేళీవిటంకములనంచలకాటగఱపిగఱపి॥

క్షౌలాసపరిసరగ్రాపవీధీవేదివల్లకీరావముల్చల్లిచల్లి॥

నిచ్చులొంగొరులెడబాసుకిచ్చుమెచ్చి । యభవునామేననిల్చినయంబులై॥

నెరపు నెచ్చునముమగనిచ్చుదయసీతి । వరలునారాజపుత్రికవరునిగూడి॥ ౧౫౬.

క॥ అనికాణభూతివినిచిన । గుణాఘ్యుఁడాయమగలనిట్టిగోడవలగలుగం॥

జనునెరుసితెలిసిలోకులు । మునుకొనివడ్దిల్లసుఖముపొందుదురనియొకం॥ ౧౫౭.

౧॥ మునుగవితాపయోనిదిగిమత్తములేర్చినసక్కపీఠలక॥

గనుటవయోమనీషులను గాలములూనకముద్దియేనునుం॥

గనుఁడిదెల్చెచ్చితికొళిలయొగిష్టయొక్కప్రిమరత్నమోయెలుం॥

గనుగవులారయొల్లునను గాఁచెదబోకరుణాద్రిచిత్తులై॥

౧౫౮.

గద్యము॥ ఇది శ్రీరామకృష్ణవిప్రశీలనమృగావతీయందు సర్వంబును జతుర్థాశ్వాసము.

నై జయంతిముద్రాశాలలో వెలసినదొరగు గ్రంథములు.

1. శ్రీచరణానమ. శ్రీమాన్. ప. శ్రీనివాసాచార్య రచితము. పదము. 0 2 0
2. మంజువాణీవిజయము. శ్రీమాన్. ప. ఆనంతాచార్య రచితము. పదము. 0 4 0
3. సుక్తితీర్థవిజయము మాచిమంచి తిమ్మకవి ప్రణీతము. ... 0 8 0
4. (1) శ్రీనివాసతారావళి (2) రామపంచాశత్కృందములు (3) ముద్రాసంశ్లేషముల శతకము జూలూరి అప్పయ్య పంతులుగారిచే రచితములు. 0 4 0
5. శకుంతలాపరిణయము. కృష్ణకవి ప్రణీతము. ... 1 0 0
6. భరతాభ్యుదయము. విద్వాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్య రచితములు. 1 0 0
7. పారిజాతాపహరణము. నంది తిమ్మనాగ్యవిరచితము. పదపాదము శ్రీనివాసాచార్యులు (బి.పి.) గారిచే బరిష్కరింపబడి సప్తయోగములతో మించికాగితములపై బున్నునది. ... 0 6 0
8. ఆంధ్రభారతమునందలి శంతనుపాత్రప్రభుత్వముంగూర్చినయాహ్వానము. నైజయంతి పత్రికాధిపతులగు ప. ఆనంతాచార్య విరచితము. 0 1 0
9. వల్లవీవల్ల ప్రాజ్ఞానము. విద్వాన్ మాడభూషి వరసింహాచార్యవిరచితము. 0 10 0
10. ధనంజయవిజయచార్యయోగము. బ్రహ్మశ్రీ, కొంకొంటి వేంకటరత్నము పంతులుగారిచే రచితము. ... 0 4 0
11. మదనమోహనచరిత్ర. విద్వాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్యులచే రచితమైన పదనకావ్యము. ... 0 4 0
12. సోమశర్వాభ్యుదయము. శ్రీమాన్, కొమండూరు ఆనంతాచార్యులచే రచితమైన పదనకావ్యము. ... 0 6 0
13. అసింద్రచరిత్రము. కనుపర్తి అబ్బయ్యమాత్య ప్రణీతము. ... 0 12 0
14. బాటసారి. బ్రహ్మశ్రీ ఆదిభట్టు నారాయణదాసుగారిచే రచితము. 0 4 0
15. హంససంశేషము (పూర్వభాగము) విద్వాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్యాంధ్రీకృతము. ... 0 2 0
16. గంగాలహరి. బ్రహ్మశ్రీ ఆకుండి న్యాసమూర్తిశాస్త్రిలుగారిచే సాంధ్రీకృతము. సంస్కృతమూలసహితము. ... 0 3 0
17. కళావతివిజయము. మ-రా-గా-శ్రీ, బయ్యపునేడి వేంకటగోగ న్యగారిచే రచింపబడిన పదనకావ్యము. ... 0 6 0
18. సుమనోమనోజ్ఞము. బ్రహ్మశ్రీ నడ్డాది మల్లారాయ కవివర్య రచితమగు భారత పదనకావ్యమున మూడవభాగము. ... 0 8 0
19. శ్రుతస్వరూపనిర్ణయవిచారము. బ్రహ్మశ్రీ జంధ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి కృతము. ... 0 2 0
20. సతీమణి. ప. శ్రీనివాసాచార్య రచితము. పద్యరూపము. ... 0 3 0
21. ఆంధ్రభాషనుగూర్చినయాహ్వానము. బ్రహ్మశ్రీ, మానవల్లి రామకృష్ణయ్య ప్రణీతము. ... 0 2 0
22. కాలిందీపరిణయము. బ్రహ్మశ్రీ, శొంగి భద్రాద్రిరామశాస్త్రి రచితమైన పద్యకావ్యము. ... 0 4 0

శ్రీ
సు మిత్ర చ రి త్ర ము .

ఆంధ్రము నాటకకవులలో నగ్రగణ్యుడగు

“పేక్స్పియరు”

మహాకవివరునిచే రచియింపబడిన

“వింటర్సుటేల్” అను నాటకకథననుసరించి వ్రాయబడిన

పద్య కావ్యము .

ఇది

కాకినాడ - జగన్నాథపురము మ్యూనిసిపల్ లోవరు సెకండరీ

పాఠశాలయందాంధ్రోపాధ్యాయుడగు

జయంతి-భావనారాయణచే

రచియింపబడియె.

శ్రీవైజయంతియందుం ప్రకటితము.

—:0:—

చెన్నపురి:

శ్రీ “వైజయంతీ” ముద్రాశాలన్

ముద్రితము .

ఈ నాటక కథ యందు పచ్చ పాత్రములు.

సుమిత్రుడు—సింహాశద్వీపపురాజు.

చంద్రవర్మ—మలయాలయ దేశపురాజు.

మంజువాణి—సుమిత్రుని రాణి.

బహుమానుడు—సుమిత్రుని సభికులలో నొకడు.

కృష్ణుడు—సుమిత్రుని కుమారుడు.

సత్యసారుడు—సుమిత్రుని సేవకులలో నొకడు.

చతురాస్యుడు—సుమిత్రుని సేవకులలో నొకడు.

వక్రచిత్తుడు—సుమిత్రుని సభయందలి ప్రభువు.

మిత్రవింద—వక్రచిత్తుని భార్య—మంజువాణి సఖి.

మాలిని—మంజువాణి దాసి.

రామవర్మ—చంద్రవర్మ కుమారుడు.

ప్రమతి—సుమిత్రుని కుమార్తె.

భద్రుడు—ప్రమతిని గామించుటకై రామవర్మ గోపవేషమును ధరించినప్పుడు పెట్టుకొనిన మాటుపేరు.

వీరుగాక ప్రమతిని బెంచిన గొల్లవాడు మొదలగు మఱికొందఱు వత్తరు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీభీమలింగాయనమః.

సుమిత్రచరిత్రము.

ప్రథమాశ్వాసము.

క. శ్రీశైలజేశ! దక్షిణ, కాశీపురవాస! ఘోరకలుషనిరాసా!

కాశశరదభ్రశశిసం, కాశోజ్వలదివ్యమూర్తి! ఖలసమవర్తి!

౧.

న. దేవా! దివ్యచిత్తంబునఁ జిత్తగింపుము. భవదీయనిర్వృత్తుక జాయమాన పరిపూర్ణ కృపారస వీక్షణాతియంబున నాయొనర్పంబూనిన సుమిత్రచరిత్రంబునకుం గథావిధానంబెట్టిదనిన.

౨.

శా. మారాకారుఁ, డరాలి భూధవచమూమత్తేభసింహుండు, నద్వీరాగ్రేసరుఁ, డార్యసన్నతుండు, పృథ్వీలోకవృత్రారి, భూపారాధ్యుండు, మహానుభావుండు, సుమిత్రాఖ్యుండెసంగుజనుల్ ధీరోదాత్తుడనంగసింహశమహాద్వీపంబుఁబాలించుచున్.

౩.

సీ. కాలకాలశిరోధిగాఢహుంకారంబుమదినినాటనినాటిమన్నధుండు రఘురామఘోరనారాచవహ్నిజ్వాలయొడలనంటనినాటియుదధివిభుండు కుంభసంభవతీవ్రకోపపావకకీలతగిలిత్రుంగనినాటినగవిభుండు వీరభద్రేశ్వరక్రూరాంఘ్రిహతినివత్తుంబుకందనినాటిచందమామ విపులసౌందర్యమునను; గాంభీర్యమునను, ధైర్యసంపత్తిమృద్ధి; నుదాత్తసత్త్వశాకలాపంబులందు; భూలోకమఘువుఁ, డనఁదగినసింహశద్వీపజనవరుండు.

౪.

అ. వానిముద్దురాణి, వరనైకత్రాణి, నేత్రనిర్జితైశి, నీలవేణి, నవకిసాలపాణి, నవ్యగుణశ్రేణి, మహికిడిగినవాణి, మంజువాణి.

౫.

సీ. శృంగారరసముమూర్తీభవించినలీలవిద్యుల్లలికనేలవిడిసినట్లు కాయంబుఁబూనినకల్పవల్లికరీతిఘనపావనతరూపుఁగనినసరవి సత్యంబుమేమానినంచరించినమాద్రెడనువుదాలించినకాంతంబుపగిది శీలంబుదేహంబుఁజేకొన్నచందాననీలువేయనతారమెత్తినగతి

విమలసద్గుణములు శరీరముగరించి, కాశ్యపీస్థులినడయాడువడిగను
వఱలునారాజవంద్రునివారిజాతీ, పరమసౌజన్యమునకాటపట్టనంగ.

౬.

గీ. పుణ్యవనితామణీశిరోభూషణంబు, దీనజనములపాలింటిదేవసురభి
యతిభజనములబోపింపనన్నపూర్ణ, చెలిగుణములెన్నశక్యమేశేషునియను.

౭.

కా. వారస్యాన్యమహానురాగమెదలకొవ్యాపింపనుద్యానసం
చారప్రక్రియలకొ, వినోదకథలకొ, సద్గానగోష్ఠికొ, గవి
త్వారూఢికొ, విలసిల్లుచుండిరతిసౌఖ్యాభికొ, వినిర్నిన్నులై
క్షీరాంభోధిశయానుడుకొసిరియుమాడ్కికొలోకులగ్గింపఁగొ.

౮.

క. పతియును సతియును శైరవ, హితుడుకొగొమునియుఁబోలె నెనసియుటుసుఖో
న్నతినొందుచుఁదమరాజ్య, స్థితులరయుచుఁగాపురంబుసేయునునుండకొ.

౯.

క. అంతటకాననకమలా, కాంతము; క్షీరాస్థిపుత్రికాతనయజయో
దంతము; నిర్జితయువతీ, స్వాంతయుచను దెంచెనలవసంతముహళికొ.

౧౦.

క. పాలిచెకొజలజాకరములు, జలజంబులచే; లతాంతసమితింగుజములొ,
వలపునవారిజనేత్రలు, చలువలఁగరువలియునవ్వసంతమునందుకొ.

౧౧.

గీ. విడిచెవాకట్టు; వాయుసవిత్రపొందు, పరభృతంబులకును; కుశోత్కృరమునకును
దేనెలొలికడుపలుకులుజానుమీఱు, గాలికనలేనితొలిమిగీలుకొనియె.

౧౨.

గీ. విరహాభిన్నలఁజిక్కంగ; వెల్లఁబాఱ, ఎడవడవడంక; విడువకొప్పుడునునావు
లించునట్లుగఁదానొనరించుచుండె, నతేనుఁడడ్డిర! యవ్వసంతాగమున.

౧౩.

గీ. అంగములనప్తిమదవిలాసాతిశయము, పల్కులమదాభిరతియు; భూభింగకలన
వక్రదృష్టులుసతులకువఱలఁజేసె, కుసుమసమయోదయంబుననసమశరుఁడు.

౧౪.

సీ. గందంపుమలనోలిఁగాణయాచిగనేలిజలజాతీసౌరభంబులనుగోలి
సరసిజాకరపాళిశ్రమదీఱఁగాఁదేలిఘననికుంజాలిఁజక్కగనుసోలి
విరులనింపగుమేలితరువులపైవ్రాలిపువులయిందలిదూళిహిఁద్రోలి
మల్లెనాజవరాలిమాటికిబ్రతిమాలిజాతీనఘంటిపైజాలిమాలి
గాలి; పోషితసమదాలి; కాద్రవేయదుఃఖనిట్టాలి; పరమమృదుత్వశీలి
విరహిణీలోకమాననవివినీలి; చలువలొసఁగుచుపెంచెవైశాఖమునను.

౧౫.

శ్లో. ఇట్లు సమస్తధరారుహసందోహంబునకు మహానందంబునొసంగు వసంతంబున నొక్క
దివసావసానసమయంబున నుమిత్రుండు కళత్రద్వితీయుండై గృహారామంబున వినోద
విహారంబుసలుపుచుఁ దనవారిజాక్షిఁగాంచి యిట్లునియె.

౧౬.

గీ. “మందమానతబాలకస్వందమునను, గందళితమాచుమకరందబిందుసమితి
చిందుకురుపందక్రొవ్విరిపందిరులను, గాంచి తే మున్నగునియోలగమును గేరు. ౧౭.

ఉ. సంపెంగపూవు మొగ్గలి వేసారసపత్రవిశాలలోచనా!
సాంపునునింపుచున్నయవిచూచితి వేవనలక్ష్మిభక్తిమై,
జంపక బాణుసాదజలజాతములక భజించుచుచుక నివా
ళింపగనిడ్డదీపములలీలఁజెలంగెడు నేత్రపర్వమై. ౧౮.

గీ. అతనుచాపవిముక్తములగుచుదోలుతఁ, బొందినగిరిశదేహవిభూతివిపుడు
కడుఁబరాగమిషంబునవెడలఁగాయు, చున్నటులనొప్పునురపొన్నగున్నపువులు. ౧౯.

చ. కరమునరక్తిబాలసహకారధరాజముపైఁగిసాలయో
త్కరరసమద్యమానితమకాంతలముద్దిడుగండుఁగోయిలల్
గరితకుఁదీయవల్కులనుగౌతుకమబ్బుఁగఁజేయుచున్నదీ
సరసిజపుష్పమధ్యగతపట్నదరాజముచూచితేనభీ. ౨౦.

గీ. మధుపనికరంబులకుఁబాసమందిరములు, నిండువలపులగమికిఁబాణింధములు
చలువకరువలికుట్టకునిలుచుచోట్లు, కంటెయరవిందపుష్పముల్ కమలవదన. ౨౧.

క. కలకంఠకంఠనాదం, బులనొప్పురసాలభూజముంబొడగంటే
చెలువలఁబాసికలఁగుబాజుఁ, గులకిదిచెట్టనివిసంబుకువలయనేత్రా. ౨౨.

చ. వెలిఁగెడునింగలంపుజిగిపీసరపుచ్చెడిపూలవంగి; శా
ఖులఁజిలుగాలియూఁపఁగనుగ్రాలెడిమోదుగుచెట్లచేధరా
జలజదళాక్షియష్టదేవసంతునిగూడఁగఁగంపురంగులక
వెలయుమడుంగుగట్టిననవీనవిలాసినిరీతిభాసిలుక. ౨౩.

సీ. కలహంసరాజముల్ కైవారమొనరింపఁజిగురాకుటెక్కెముల్ చెన్నుమీఱఁ
గలకంఠచయముమంగళనాదమొనరింపఁగడలఁబుప్పొడిదుమ్ముగ్రమ్ముకొనఁగఁ
బరిమళమిళితపుష్పములుతూపులుగాఁగవలిగాలివాచుబేరులుగఁదనర
శారికాకీరముల్ సైన్యనాథులుగాఁగపట్నదంబులుసైన్యసమితిగాఁగ
సన్నిహితబాంధవుండగుస్తరుఁడుతనకు, సలుపసాచివ్యమునుబాంధసమితిసేచ
సంపెంగలతేరినెక్కినసంతుఁడిపుడు, దండయాత్రనొనర్చునుత్పలదళాక్షి. ౨౪.

చ. ములుకుచుచూతపుష్పములు; మోదుగుపూవిలు; నారిత మైదల్;
నలువలుచంద్రుఁడెల్లి; మదనాగముచందనమారుతంబు; కో

యిలగుమిబట్టువారలుగనింపెసలా రెడుపుష్పబాణునిం

గలసిచరించునీయలరు కారువజీరుసుఖంబునీకిడుకొ." ౨౫.

వ. ఇట్లయ్యుద్ధానవనింగల వినోదంబులు తనమనోనాయికకుంజూపి తెలుపుచుఁ బ్రస్తావన వశంబున నిట్లనియె. ౨౬.

సీ. "రాజ్యంబుచక్కఁగా రాజిల్లుచున్నదిశాత్రవబాధలేశమునులేక
మహనీయగుణియైనమంత్రీంద్రుడైబైనుబాకవైరికిబృహస్పతియుఁబోలె
విశ్వాసపాత్రులౌభృత్యులుదొరకిరిరాఘవునకుఁగపిప్రతతిపగిది
దైవభక్తినిజనుల్దనరారిరల్లరుక్మాంగదురాజ్యంబుననుకరించి
సతివిగుణవంతురాలవద్భుతచరిత్ర, వీవుకడుఁగూర్చురాణివైయెనఁగినావు
అరయనన్నియుదిప్పమేయైననిపుడు, లోలలోచన! నాకొక్కలోపమొదవె. ౨౭.

వ. అది యెద్దియందువేని. ౨౮.

క. మలయాలయాధినాథుఁడు, విలసద్గుణుఁడాశ్రితాద్విదళనుఁడుకృపా
కలితుఁడురవికులశశిప్రో, జ్వలుఁడొక్కఁడుదనరుచంద్రనర్తయ. ౨౯.

ఉ. ఆతఁడునాకుఁబ్రాణసఖుఁడౌటనుజీవముపొల్కిఁజూతు; న
న్నాతఁడునట్లులేకనునహర్నిశలొక్కెడఁజిన్ననాఁడుసం
ప్రీతిభుజించుచుకొశయనవేళలహాయిగనిద్రమౌవుచుకొ
జేతములొక్కచందముగఁజేసిమెలంగినకారణంబునకొ. ౩౦.

క. ఇరువురమొకగురునికడకొ, గురుతరవిద్యలనుసేర్పుకొంటిమి; తండ్రుల్
పరలోకగతులుగాఁగనె, యరిగితిమవనీంద్రపదవినందుటకొఱకై. ౩౧.

గీ. సఖుఁడుమలయాలయమునకుస్వామియయ్యె, సింహాశద్విప్రరాజ్యంబుచెంచినన్న
నాటఁగోలెనుదవ్వయ్యెనాతిమిన్న! యొకరినొక్కరుకనుఁగొనుచుండుకలిమి. ౩౨.

అ. కనులఁజెలిమికానిఁగనకుండిననుబహూ, కృతులవలనఁబ్రతితతులవలన
నరసికొనుచునుంటిమస్యాన్యనుక్షేమ, మజ్జపత్రశేత్ర! యనవరతము. ౩౩.

ఉ. ఆతనినొక్కసారియిటకాదరమొప్పుఁగఁబిల్వనంపి; సం
ప్రీతిబహూకరించి, మనప్రేముడినంతయునుగ్గడించి; వి
స్మితభవద్గళితోత్కరముచేఁజెలికానికిదృప్తిచేసి; సం
జాతకుతూహలంబుననుజానయి! ప్రాద్దులుపుచ్చనంచెదకొ. ౩౪.

ఉ. ఈయభిలాషమంతయుఁవికెన్నఁడుతీయెను; చెల్లికానినా
యాతబాహుయుగ్మముననకున్నఁజేరిచికొగిలించుచుకొ

హాయిగ మాటలాడుకొను నట్టి యదృష్టమ దెన్న డెబ్బు నూ

తో యజనేత్ర ! మిత్రునకుఁ దుల్యఁడు మిత్రుఁడెను మృత్యుభూస్థలికా.

౩౫.

సీ. ఇడుమలబ్బిన వేశహితబోధ మొనరించియెలమినిగలిగించుఁజెలిమికాఁడు
చిత్తంబు దెడుపనుల్ చేయంగఁబాల్పడ్డఁజెప్పిమాన్వించును జెలిమికాఁడు
కడలేనిశోకసాగరమునఁబడినట్లు చేయిచ్చిరక్షించుఁజెలిమికాఁడు

ప్రాణహానియొకండుప్రాప్తించుతఱిఁదనజీవ మైననొసంగుఁజెలిమికాఁడు

ఆలిత్రోడనుబంధుజనాల్లిత్రోడఁ, దెలుపఁగూడనికందువపలుకులెల్లఁ

దెలుపుఁజెవిచెంతలను జేరిచెలిమికాఁడు, భువినిజెలికానిఁబోలుబంధువులుగలరె. ౩౬.

క. తలిదండ్రులుమిత్రుండును, దలఁపఁగనీయుగు రెహితులుతక్కినవారల్

చెలులగుదురుతమలాభం, బులకైలోకంబునందుఁబూర్ణేందుముఖి.

౩౭.

క. గడియింపవచ్చుఁగనకము, గడియింపఁగవచ్చుమంచిక్రాల్గంటి తెగక

గడియించుటగుదుతనకుం, గడుఁగూరిచిప్రోచుచెలిమికానినిజెలియా.

౩౮.

గీ. మంచిగందంబుఁబన్నీగుమహితసౌర, భంబుగలిగినపుష్పచయంబుఁగూడ

శ్రమముడంపఁజూలవుసాహచర్య, సరససల్లాపములఁబోలితరళనయన."

౩౯.

గీ. అనిప్రసంగించుచుండనయ్యవసరమున, వచ్చెనుసుమిత్రుఁగనఁజంద్రవర్తయటకు

రమ్మటంచునువినయపూర్వముగనతఁడు, కమ్మలెన్నియొవ్రాసినకారణమున.

౪౦.

ప. ఇట్లువచ్చిన భూభృచ్చంద్రునిరాక యచ్చటిప్రతిహారలవలన నెఱింగి, సుమిత్రుండు తన
మచ్చెకంటి వెంటరా నెదుగువచ్చి యచ్చుమచ్చికయచ్చుపడ నెచ్చెలికానింగ్రచ్చి
కాఁగిటంజేర్చి యంతిపురికిందోకొని చని వాసుదేవుండు కుచేలునికింబోలె నాతిధ్యం
బుఁగావించె. చంద్రవర్తయు విశ్రాంతిపొందిన యనంతరంబ సుమిత్రునిస్విలోకించి
యిట్లనియె.

౪౧.

శా. "నేను మెనీదుచుట్టలకు ? నేను మెనీయనుఁగుంబడంతికికా

నేను మెనీదుపుత్రునకు ? నేను మెనీపరివారకోటికికా

నేను మెనీదుపాదయుగసేవనొనర్చెడుభృత్యపాళికికా

నేను మెనీదురాష్ట్రమునఁజేరివసించెడుమానవాళికికా.

౪౨.

గీ. అరిభయంబులొకించుకపారయకుండఁ, బ్రజలనందఱబిడ్డలపగిదిఁగనుచు

రాజ్య మేలుచునుంటివేరాజచంద్ర, భర్తమావంతయేనియుండవ్వకుండ.

౪౩.

క. హితతంత్రులగుచుమంత్రులు, సతతంబునురాజకార్యసరణిఁదెలిసి

మతిననుసరించియుండురె ? శ్రితజనసురలోకభూజ ! రిపుసంభ్రాజా !

౪౪.

గీ. వారిధిరములువృష్టి సంపాతమునను, భూతసంఘాతమును బ్రోచుపొమ్మిగుజము
లమలఫలములనండజాతౌఘములను, మనుచువడిజుట్టాలమనుపుచుంటే ? ౪౫.

గీ. ఆలరుకారున వెలిగెడుకలువదాయ, వలెనువేడిమిగలవాడిపాలయఁజేసి
జనులనందఱును చితవర్తనమునందు, మెలఁగఁగట్టొనరించితే? మేనినీర ! ౪౬.

క. గర్భంబునరాజిల్లెడు, నర్భకునకుఁదగినపగిది నాహారంబుల్
నిర్భరమతిఁగైకొనియెడి, గర్భిణిగతిఁబ్రజలహితముఁగనుఁగొనుచుంటే ? ౪౭.

క. నిరవద్యపద్యగద్యో, త్కరరచనాప్రాధులైనకవిసింహంబుల్
నిరతమునీపురవరమునఁ, బరమసుఖోపేతులగుచుఁగరఁగుగురగగా ? ౪౮.

గీ. భూరిధనరాసులున్నయ గారములకుఁ, గాననాంతరంగ్యతాకరసమస్త
శస్త్రగోకులమునకురక్షణముజరుగు, పొంటెదగువారినిప్పితే? భూమిపాల ! ౪౯.

ఉ. దారులచాటసారులకుదప్పికఁదీర్పఁగఁజాలినట్టివాః
పూరతటాకదీర్ఘికలఁబొల్పుగనిల్పితెయచ్చటచ్చటఁ
జోదులుచేరకుండఁగనుకూరులురేలుపురంబులందుసం
చారమునేయుచుండుటకుశాసనముందఁగఁజేసి నాడవే ? ౫౦.

వ. మఱియు స్వామ్యమాత్యజనపదకోశసైన్య మిత్రదుర్గంబులను రాజ్యాంగసప్తకంబును,
సంధివిగ్రహయానాననచ్చైర్ధీభావసమాశ్రయంబులనుపద్మఙ్గాంబులును, ధర్మార్థకామం
బులనుత్రివర్గంబును, బ్రభుమంత్రోత్సహంబులనుక్తిత్రయంబును, సెఱిఁగివర్తింతువే?
సత్వరజస్తమోగుణవిశేషంబులు శేషంబులేకుండవిమర్శింతువుగదా? త్వక్చతుశ్శ్చోత్ర
జిహ్వోఘ్రాణంబులనుజ్ఞానేంద్రియపంచకంబును, వాక్వాదపాణిపాయూపస్థలనుకర్తేం
ద్రియపంచకంబును, మనంబునను నేకాదశేంద్రియంబుల పశపటిచికొని కామోద్రేక
కారణంబులగుద్యూతపుగయానారీనురాపానార్థ దూషణంబులును, గ్రోధోద్రేకకార
ణంబులగు వాక్పరుష్యదండపారుష్యంబునను సప్తవ్యసనంబులహృదయంబుఁ దగుల
నీయక కపటసచివకటుకుటిలవాక్పటలంబులకు లోనుగాక వినయావక్రపరాక్రమ
క్రమజ్ఞానతంత్రులగుమంత్రులనడుపదేశంబున దైవికమానుషికచింతల సెంతయు సతత
సంబునఁగాలంబుఁబుచ్చుచు నిత్యంబాస్తికచింతసంబుననిన్తులండవై యశుభని రాసశుభ
విలాసంబులఁగాలంబు సుఖలీలంబుచ్చుచుందువే? ఆవేశవివశుండవు నాత్మస్తుతి పరాయ
ణుండవునుగాక నేరములనివారించువే? యనవుడు నతని కుశల ప్రశ్నముల కన్నిం
టికిఁ దగును త్తరంబు లూనంగి నుచ్చిత్రం దిట్లనియె.

౫౧.

- క. “వెదుకంబోయినతీవీయ, పదములకుంజుట్టుకొన్న పగిదినినిన్నీ
యచనునడలచుచునుండఁగ, నెదుట౧౭బ్రత్యక్ష మైతివీస్థితమడరకా. ౫౨.
- గీ. మిత్రతత్త్వమ! నీవునామీదికరుణ, వఱలవిచ్చేయుటంజేసిపండెనేడు
మామకీయపురాకృతమహితసుకృత, మరయనాభాగ్యమేభాగ్యమవనియందు. ౫౩.
- గీ. ప్రాణతుల్యుడవగునీవుపజ్జనిలిచి, కాంచుచుంటను నాదుసౌఖ్యంబులిపుడు
పూర్ణతపహించె; నానందముననుదేలి, యాడుచుండెను నాహృదయంబునఖండ! ౫౪.
- గీ. నిన్నుగన్తానకున్నినాకిన్ని నాల్గు, గన్నుగవవాచెజుమ్మిసంగతేకాడ
నాదుసఖిమంజువాణియానాతిమిన్న, నీదురాకయెతలపోయెనెవ్వనమున. ౫౫.
- క. ఈననితనన్నుదనకుల, దైవతముగడలఁచిమిగులఁదాత్పర్యమునకా
నేవించుచుండు, నేనును, జీవమువలెగాంచుచుందుఁజెలిస్సెల్లపుడుకా. ౫౬.
- సీ. సెకకంటితలమీఁదఁజేయిపెట్టఁగవచ్చుఁగలనేనిబొంకెలుంగనిదియనుచు
గుడికేగిదిపంబుఁగొట్టిచెప్పఁగవచ్చుజీవహింసయొకింతచేయదనుచు
నగ్గిగుండైనజేనంటఁగావచ్చుసోదరులరీతినిగాంచుబరులననుచు
జలువకోటలనైనఁజేలువఁగావచ్చుఁగనవుగాఁబెఱసొత్తుగాంచుననుచు
ఘనులుగలదివృత్తరసభాగ్రములనిలిచి, జడుపుదిగనాడికతప్రతిమిడఁగవచ్చుఁ
జుట్టములపోల్కినందఱఁజూచుననుచు, గ్రమగుణరాశియాయితీకైసఖుండ! ౫౭.
- చ. అనితనజాయునద్గుణములాపునకున్వినిపించి; యామెవం
కనుదిలకించియిట్టులను, “గ్రమకురంగవిశాలలోలలో
చన! వినుమీతేనికొగురువుచందమునకొగృహదైవతంబురీ
తినిబొడగాంచిపూజలనతిప్రమదంబునఁజల్పగావలెకా. ౫౮.
- గీ. అడవియుసిరిక కామయ్యఁగడలియుప్ప, వలెనుమలయాలయమునుండిచెలిమికాడు
సింహాళమునుండినేనునుజేరినాము, కాశికాపురిఁజిననాడుకమలవదన! ౫౯.
- చ. అవ్వణ్య నగరంబున. ౬౦.
- సీ. వేదవేదాంగప్రవీణత్వమునఁజతుర్ముఖులక్ష్య పెట్టనిపుణ్యమూర్తి
అధ్యాత్మతత్త్వవిద్యారహస్యంబునకుకమహర్షినిగేరుశుభ్రయశుండు
నకలశస్త్రాస్త్రవిశారదత్వంబునరఘురాముమెచ్చనిరమ్యగుణుండు
ప్రవిమలసీతీకాస్త్రజ్ఞునైనపుణివిబుధదేశికుమీఱువిబుధవరుండు
అఖిలపండితమానసాహ్లాదకరుండు, దివ్యవిజ్ఞానపరిపూర్ణతీర్థియశిష్య
వారహృద్గతఘోరాంధకారుండలరు, గాలవుండనుభూసురాగ్రణియొకండు. ౬౧.

- గీ. అత్తణిని దేశదేశంబులందుఁదనరు, రాజపుత్రకులేతెంచిరిహినిగొల్చి
విద్యలను నేర్పుచుండిరావిప్రుతోడఁ, గజపుచుండెనుద్రోణులకరణినతఁడు. ౨౨.
- క. ఏమునుఁగిక్తినిజనిత, దుష్టమీశ్వరసుతులఁగూడిపొలుపుగవిద్యల్
నేమమునఁగఱచితిమిగురుఁ, డామోదమునొంది నేర్వనబ్బాతముఖి. ౨౩.
- సీ. రాచపాటుండుపూర్వముపక్ష్మిరథభూమిపాలవాలకులఁగాపాడినట్లు
వానులూరుభవుండుభూమిజాతనయులఁబొడగనికడు నేడ్చుఁబ్రోచినట్లు
సాందీపనామభూబృందారకుఁడునందినందనులనుగన్న చందమునను
గుంభసంభవుఁడాత్తడింభకార్జునులవిప్రసంభదృష్టనిగాంచిసాఁకినట్లు
మాగురుఁడుమమ్ముపుత్రులమాదిరిగను, గాంచియామూలచూడంబుగా సమస్త
విద్యలను నేర్పిపరమప్రవీణులుగను, జేసియనిపెనుజుమ్మిరాజవనయన. ౨౪.
- గీ. మాయుపాధ్యాయనియుగూడమమ్ముమిగులఁ, గనికరింబునఁగాంచుచుఁగాలమెఱిగి
యోరెమిడుచునుగన్నకుమారులట్ల, పోషణంబూసరించెనుబువ్వుబోణి. ౨౫.
- క. కరుణామృతసంపూరిత, బరిపూర్ణమనస్కుఁడైయుపాధ్యాయులుతా
మిరవులకనిపెడుతఱిమా, యరుపురదీవిం చెనిట్టులిందునిభాస్యా. ౨౬.
- క. మురదానవహారిజయుల, సరివినిమీరనవరతముసఖులైధరణిఁ
జరముగనేలుచు సౌఖ్యో, త్కరులైబివింతుగాకతఱుగనిమైత్రిఁ. ౨౭.
- గీ. అనుచుదీపించియునువలేకనిపెమమ్ము, నాఁటికిని నేఁడుగనఁగల్గెనాచుమిత్రు
సకలబంధుసమాజమీసమయమునను, వచ్చినట్లుఁబ్బెనామదిమచ్చెకంటి. ౨౮.
- ప. అని యిట్లు తమవిద్యాభ్యాసక్రమం బవిద్యుల్లతాంగికిఁ గర్ణరసాయనంబుగ వినిపించి
పూర్వాపరకాలవృత్తాసంబును, బాల్యావస్థయందుపాధ్యాయసన్నిధానంబున సభ్య
సింఛినయ పూర్వవిషయంబులును, శైశవక్రీడావిలాసంబులును, సహపాఠకులతో
వినోదవిహారంబు సలుపుతఱిం బ్రవర్తించిన చర్యలును, దలంచుకొనినిరుపమానానందమం
దాకినినోలలాడుచుఁ, దదీయసల్లాపములయందెల్లప్పుడు నుల్లాసంబుఁజూపుచుఁ, బొం
తనున్న మంజువాణితోడంగూడనుడువుచు హాయిగా దినంబులుపుచ్చుచుండిరంత. ౨౯.
౩. కాలమిట్లుసౌఖ్యకరముగా నెకకొన్ని, నాళ్లుగడవనొక్కనాఁడుమిత్ర
పంశజుండు చంద్రవర్ణసుమిత్రుని, గాంచిపలికెఁగూర్చిగడలుకొనఁగ. ౩౦.
౪. “అనఘా! మిక్కిలి నాళ్ల, య్యెను నేనిట కేగుచెంచియేమయ్యెనొనా
ఘనతరరాజ్యము వేగమ, చవవలె సెలవైసఁగఁగదవేశశకులభూషా! ౩౧.

- క. ఎవఁడును భేచ్ఛ సుఖంబులఁ, దవులునొచ్చెడునతఁడుక్రితప్పకమాయుఁ
బ్రవిమలమానస! కలబం, ధువులందఱుకేలి సేయుదురుగదవానికొ. 20.
- క. తనకుందనదేశీయులు, తనువగుటనువారిఁబాసితడవుగదూరం
బుననిల్వఁదగు నెప్పునకు, మనమునఁదలపోసిచూడుమామిత్రవరా. 23.
- గీ. నరులకన్యనుభులరయకదవ్వల, నిలిచిస్వేచ్ఛనుండునృపమహేంద్రు
డుండె నేమియింటఁ? బండె నేమిచితాగ్ని? ననుచుదూఱుచుఁదురపనిజనులు. 24.
- వ. అనుడు సుమిత్రుండు మిత్రముం బాయంజాలక తత్ప్రియాణంబుడువనెంచి యిట్లనియె.
ఆ. “నీవువచ్చికొన్ని నెలలైనఁగాలేదు, పయనమునకుఁదమకపడెదవేల?
చనివులున్న వారు సకలంబు నెఱవేర్పఁ, గొన్ని నాళ్లునిలువుమన్నయిచట. 25.
- క. ఈనిలయుమునీనిలయం, బీనా సేవకని కాయమెంతయుబుత్తికొ
మానకనిను సేవించురు, భూనాయక! యేమికోఁతపొసఁగెనుబోవకొ? 26.
- గీ. అనుడుమలయాలయాధిపుఁడనియెనిట్లు, “ప్రాణతుల్యుండవగునీవుపజ్జనిలిచి
యాదరించుచుండఁగవల్పుటెట్లు, లోపమునునదిసింహాశద్విషనాథ. 27.
- గీ. ఆభిజనముదుస్త్రిజముగా దెయరసిచూడఁ, గాననడ్డంబుచెప్పకీక్షణమునంద
యనుమతింపఁగదయ్యిప్రయాణమునకుఁ, దడిసినను రాచకర్జములొచ్చెడునుగాదె. 28.
- గీ. నెమ్మలకునీరదములకునీరజాపు, నకునుబద్ధంబులకుఁగల్వలకును నెలకు
నెంతదూరంబొనెమ్మది నెంచిచూడఁ, జెడియెనే నెయ్యమింతేని! జెలిమికాడ! 29.
- క. ఆమడలుదూరమైనను, భూమిశ్వర! హృదయకమలములుదవ్వగునే?
నామదియెచ్చటనున్నను, నీమీఁదనతవిలియుండునిర్మలచరితా. 30.
- వ. అనిపలికి యాతంఁడెంతిబలిబాలినను వినక ప్రయాణంబునకుఁ ద్వరపడుచుండ నాచంద్ర
వర్ధంఁగాంచి సుమిత్రుని కళత్రంబగు మంజువాణి మంజులతరవాక్కు ధారసంబు చిలుక
నల్లన నిట్లనియె. 31.
- సీ. ఏవాఁడుని న్నైదదైవంబుగా నెంచి సేవించుచుండును జిత్రశుద్ధి
‘నేవాఁడునీరూప మేప్రార్థుదర్శింపవాఁచిచుచుండును బరమభక్తి
నేవాఁడుబంధుజనావళిలోనిన్ను బ్రభమగఁబుని గాఁగఁబరిగణించు
నేవాఁడుతనబహిష్టీవంబుచందానఁ గాంచుచుండునునిన్ను గారవమున
నేవఁడునర్వంబునీవనియెంచుచుండు, నెవఁడునీసాయమాసించు నెపుడుపోరి
నట్టిచెలికానిమాటఁద్రోయంగఁదగు నె, నర్వమెఱిగిననినుబోఁటిసజ్జనునకు. 32.

- క. కావునమాగేహంబున, దేవరకొన్నా శిలాలతి ధేయంబును
దాబ్బనంబునఁగొనిపిదపం, బోవందగుఁదావకీయపురవరమునకుఁ. ౧౪.
- ఆ. పీడలేకనిన్ను వేవితంబులు వేడెడు, చెలిమికానిమోముచిన్నవ్రావఁ
బయనమగుటనీకుఁబాడియేజలఁబ్ర, కులనుధాభిప్రార్థకునలఁచూర్చు. ౧౫.
- గీ. అనుచుఁదనభర్తకొరికననునరించి, పలుతెఱంగులవేడనప్పార్థివుండు
లేమపలుకులకెదురాడలేకనిలువ, నిశ్చయించెనుగొన్నాళ్లు నెన్నినచట. ౧౬.
- చ. హరహర! నాఁటఁగోలెవివదంబుధిముగ్ధకలంగుఁగూరవా
సరములువచ్చెనావరమసాధికిఁ, దాఁగడువేడుకొన్నఁద
ద్ధరణిపుఁడియ్యకొకతనితన్విమృతాక్షులనిల్చుట న్దనం
బెరిసెనుమిత్రభూపతికి నేమనవచ్చును గాలవక్రతఁ. ౧౭.
- చ. తనచెలికానియొగ్యతయఁ, దామరసాననసత్స్వభావముఁ
ఘనుఁడుసుమిత్రకుండుచిరకాలమునుండియెఱింగియుఁగటా!
మనుజుఁడుపూసరానియసమానతరోగ్రతఁదాల్చెవారిపై
మనమతితుచ్చసంశయనిమగ్నమునొందుటఁజేసియొక్కటఁ. ౧౮.
- సీ. చంద్రబింబముఁబోనిచెలియుముద్దుమొగంబుప్రతిపదించుండయ్యెఁబ్రభువునకును
బండువెన్నెలఁబోనిపడఁచిచ్చివువహ్నికీలయయ్యెనుమహిపాలకునకుఁ
దేనియల్చిలికడుతెఱవనున్బలుకులుములుకులయ్యెనుమిత్రభూమిపతికి
నతిమనోహరమైనసతిచేష్టలత్యంతతాపహేతువులయ్యెఁగరణివునకుఁ
గలికియెడమున్నకనుపడ్డగరితనపుఁ, జిన్నెలన్నియునారాజసింహునకును
గటకటా! లంజెజాతిలక్షణములయ్యెఁ, గడనశక్యమెప్రార్థకర్తచయము. ౧౯.
- క. పెనిమిటియనుమతిఁదప్పి, తినిబడయటకొఱకయూమెదినదినమునునా
ఘనునియొడఁజూపువినయము, జననతిహృద్వేదనాతిశయతకునయ్యెఁ. ౨౦.
- గీ. మునుసుమిత్రకుఁడెంతప్రేమడివఱుట, మీఁదఁజూపెను, చెలికానిమీఁదసెంత
కరుణావలపెనొ, యిపుడంతకతినతయమ, హూగ్రతయఁజూపుఘోరదృశ్యఁడుగమాఁబె
న. ఇట్లుసుమిత్రుండుమిత్రకళత్రంబులయొడఁగుమిత్రుండెదురాగ్రహదహనంబు హృదయ
గహనంబునుదహింప నహింపంజాలక సహవాసియగు బహుమానుని రహస్యం
బుగఁ బిలిపించి యిట్లునియె. ౨౧.
- ఉ. “ వింటివెచంద్రవర్చ బహువిశ్వసనీయుఁడుమిత్రుఁడంచునా
యింటనుజేచ్చినండులకునించుకమంచిఁదలంపకక్కటా! ౨౨.

- తుంటరియకాదు నాకధికద్రోహ మొనర్పఁగ నెంచి నాదువా
ల్లంటిమనంబులోఁగొ నెనిలక మఱియిట్టిదురాత్ముఁడుండు నే. ౯౩.
- క. మిత్రద్రోహంబేయప, విత్రుఁడుగానించువానివిడువకకత్తిక
గాత్రంబింతింతలుగా, క్షుత్రియవర! సలుపవలచెక్షణకాలమునకొ. ౯౪.
- ప. కావున నీవు దురితంబనియెంచక యొక్కయుపకృతి సలుపవలయునది యెద్దియనిన.
మ. అనఘా! నాదుపరాధవానలముచల్లాఁగనీవేళనీ
వనుమానింపక కాలకూటముతదీయాహారమందుంచు
చైనఁటికొగాలునిమందిరాంగణమునకొజేర్పంగదే, నామనం
బునకుత్సాహమునంఘటింపఁగదవే, పూతాత్మ! నీఘ్రంబుగకొ.” ౯౫.
- మ. అనిపల్కకొబహుమానుఁడెంతయునుదూరాఁగచనాతత్పరుం
డును, లోకానుభవంబుగల్గినఘనుండుకొ, యోగ్యుఁడుకొగాననా
తనిసాన్నిధ్యమునందు “వల్లె”యనియుత్సాహంబునంబల్కినె
మ్మనమందాచెడుసందియంపునుడినమ్మండయ్యెనావంతయుకొ. ౯౬.
- ప. ఇట్లు నమ్మక యవ్వడు తానేమిచెప్పినను జారత్వశంకాపంకసంకలితహృత్పంకజుం
డగు నా లంకేశ్వరున కింకను గింకహెచ్చునని యెఱింగినవాఁడు కావున మాటువలు
కక తక్షణంబు మలయాలయక్షీలిపతికడకుం జని యిట్లనియె. ౯౭.
- క. “తనసతినియెడఁజూపిన, వినయమునకు సంశయించిపషమాహారం
బుననిడినినుబోలియింపఁగ, నను నేమించెను సుమిత్రనరపతిఖలుండై. ౯౮.
- క. చిరకాలానుభవంబున, ధరణీశ! భవద్గుణాశ్రిదా నెఱిగియునీ
కరణినిదుష్కర్మమునకు, దొరకొనియెనుభార్యయెడలదుశ్చింతనుండై. ౧౦౦.
- క. అతిమైత్రివైరమునకుం, గతమనునానుడినిజంబుకమనీయగుణా
న్విత! చండక్రోధనుడగు, నితనికడకొనిలువనీకు నెగ్గొదవునుమీ. ౧౦౧.
- క. లేలెమ్మకలము నెక్కుము, జాలము సేయంగఁబోతుజననాయక! నే
మాలిమి నైనినునీమల, యాలయమునఁజేర్తుఁజెట్టియలవడకుండకొ. ౧౦౨.
- క. ఇటువంటిపూతుకునిచెం, గటనిల్చుటకన్నఘోరకలుషముగలదే
తటుకునఁజను దెంచెదనీ, కొటికకుననుఁగూడఁదోడుకొనిచనుమనఘా! ౧౦౩.
- క. ఈసాపాశ్చ్యుఁడుపశ్చా, త్తాపంబును బొందుదనుకదాల్చిమై నే
నీపాదచ్ఛాయలనే, లోపముతేకుండమనెదలుంతికలుషా! ౧౦౪.

ఆ. అనుడుఁజంద్రవర్తహస్తించిబహుమాను, గుణమునకును మెచ్చుకొనిచితానఁ

గలము నెక్కించనియెమలయాలయమునకు, నన్యులెఱుంగకుండనర్థరాత్రి. ౧౦౫.

ప. ఇట్లన్తుహారాజు బహుమానుని సహాయంబున స్వదేశంబుఁ బ్రవేశించి యతనికిఁ దన ప్రధానసచివపదంబొసంగి ప్రాణశునిగాఁ దిలకించుచు నుఖంబుగ దినంబులు గడపుచుండె నంత.

౧౦౬.

సీ. అలసింహశద్విషమందునుమిత్రుండుబహుమానుమాడనిబానుఁడెఱిగి

కాలఁదాఁచినభుజంగముభంగిమందుచునరగునరాణివాసమునకరిగి

తనయుండుగృష్ణుఁడెంతయుపింతకథయేదోవినిపించుచుండఁగపిలువొగ్గి

వినుచున్నమంజువాణినిగాంచిప్రియపుత్రునీవలకీడ్చిరాజీవనయిన

యెడలమోపిననిందనునుడివితిట్టి, బందిగంబునఁబెట్టంగఁబనిచెఁగొమరుఁ

డాపురనియేడుచ్చుచుండదయావిహీన, హృదయుఁడైతుచ్చసంభయమొదవుకతన.

గీ. చిన్నవాఁడయ్యుఁగృష్ణుండుకన్నతల్లి, యెడలమిక్కుటమైనప్రేముడినిగల్గి

యున్నకతముననామెకట్లొదవినట్టి, సడికిగుండెలువగులవిచారమండ. ౧౦౭.

క. జననింబందిగమునకుకొ, గొనిపోవుడుఁగృష్ణుఁడెదదిగులావడియొరెం

బునునిదురనుడిగిక్రమముగఁ, దనువేదిగవిడువఁదగినదశకున్నచ్చెక్.

౧౦౮.

తే. అట్లురాణినిజెఱసాలయందునునిచి, పిలిచిచతురాస్యసత్యసారలను

తిరువనంతపురంబునకరిగినుచటి, సత్రిగుడినున్నయోగినిసరసఁజేరి. ౧౦౯.

క. కలదో! లేదో! ప్రేముడి, కలికికినామీఁదనరసికడురయమునరా

వలయు' ననిపసిచితహ్వా, తలపతితననగఁజేరఁదలఁగనిచింతకొ. ౧౧౦.

ప. ఇట్లుచేరి నిజాంతర్గతంబున.

౧౧౧.

సీ. 'గురువులకడనేర్చుకొనినత్రొత్తడినుద్దులించుకయునుమది నెంచవైతి

చిరకాలముననుండివరకీర్తిఁగనిననాకులగౌరవంజేనిఁదలఁపవైతి

నరనాథసభలనొన్నత్యంబుఁగన్ననీగురునిగొప్పేనియునరయవైతి

మహితపతిప్రతామణియైననీతల్లిఘనతయైనను సంతగాంచవైతి

వినుపనీలకు నాశించికనకసాధ

మునకుఁజచ్చిడిగొనినట్లు మొనసి తెడ్డు, నాకిగుఱ్ఱపవాసంబునాశనంబు

చేసినటులుచ్చునుఖమునకాసనొంది, చెఱచుకొంటివెయిలువడిచెడిమకాన ౧౧౨.

చ. కరముపవిత్రమైనకులగౌరవముల్ నశియించెఁబూర్తిగాఁ

బరువునుగీర్తియుండెడియె, బాసెవివేకమునాదు నెప్పుదికొ,

దురితమునన్దునింగితిని, దుఃఖములొక్కటఁజుట్టుముట్టై, మై
బరువుగఁదోచెనీయదనఁబాపపులంజెహో! నీకతంబునకా.”

౧౧౪.

వ. అని యనేకప్రకారంబులఁ దనమనోహరిణిం మాఱుచుఁ బరితాపభరంబునం గడుం
గ్రాఁగుచుండెనట.

౧౧౫.

ఉ. అంతకుము న్నైగర్భవతియొటను జేసిసుమిత్రధారుణీ
కాంతునికాంతకష్టములగాసిలుచాఁడునిసుంగునోర్చున
త్యంతమనోహరాకృతికినాలయమైతగుదానిశీరమా
కాంతనుబోలుదానిఁగ నెఁగక్కసపుంజెఱసాలయందొగిన్.

౧౧౬.

మ. కని గాటంబగు వేడినీరుకనులంగ్రమ్మంగనాబిడ్డమో
మున నెమ్మోమును జేర్చి “హతనయరో! మూర్ధాభిషిక్తుల్ మహా
ఘనులౌరాజులరాణులుండఁగను నాగర్భంబునందన్యయో!
జననంబందితివేల! భావినుఖముల్ సర్వంబునాశిల్లఁగన్.

౧౧౭.

గీ. కన్నతల్లిరో! నీవెంతకలుషహీను, రాలఘా నేనుసైతమునంతకలుష
హీనురాల నెనుమ్మిహాయిట్టినిండ, కలిగెనేమందుమత్సార్వకర్తమునను.”

౧౧౮.

క. అనియిట్లు తలమందుచుఁ, దనతనయంజూచికొనుచుఁదామరసవిలో
చనయూఱుటఁగనియెట్టెటా, దినములఁదా నెట్టుచుండఁదేకువమీఱన్.

౧౧౯.

ఆ. అంతరాజబంధువగువక్రచిత్తుని, మందగమనమిత్రవింద; రాణి
కనుఁగఁజెలిమిబోటియగుటచేఁజెఱసాల, కడకుఁజనియెనామెకన్నెఁజూడ.

౧౨౦.

వ. చని యామృగమధ్యయ్యుణుమధ్యసాన్నిధ్యంబునకరుగుట యసాధ్యంబనిగ్రహించి
ద్వారంబుకడనిలిచి యామె కుపచారంబునేయ నేరుపఱచిన పరిచారికయును మాలిని
యను లోలలోచనంగాంచి యిట్లనియె.

౧౨౧.

గీ. “కలికిరో! నీవుమనరాణిగారికడకుఁ, జనివినయభయభక్తులాత్మనుజెలంగ
నాకుమాఱుగఁజలిపివందనశతంబు, వటుకవలయునుమద్యాకృములుగనిట్లు.

౧౨౨.

గీ. అమ్మరో! నీవునాయెడనమ్మకంబు, నిలిపియొకసారిసీముద్దునిసుఁగునాదు
నశముచేసితివేనిభూవరునికడకు, నులభముగఁదోడుకొనిపోయిచూపుదాన.

౧౨౩.

క. ఆపాపమొగముఁగాంచిన, భూపాలునిమనసుకరఁగిపాలఁచిరో! పశ్చా
త్తాపంబునొందినీయెడఁ, జూపినఁజూపంగవచ్చునుంటేనిదయన్.”

౧౨౪.

సీ. అనవుడు “మీరు చెప్పినవట్కులన్నియుదేవిచెంగటికేగి తెలియఁబఱుతుఁ
దల్లిరో! నేఁటిప్రాతఃకాలముననామెతవచిన్నిబిడ్డపై నెనరుపూని

కొనిపోయిజనపాలకునిపాదములమీఁదఁబడవైనసాహసిం చెడుమహాత్ము
 రాలెవ్వతెయునైననలవడునా ! యనిచింతనుబొందఁజొచ్చినది” యనుడు
 సంతసమునొంది “మాలినీ ! త్వత్తలేంద్రు, పజ్జలవనించి నేఁడనపక్షమునను
 ధైర్యమువహించివాదింపఁదలఁచుకొంటి, ననివచింపుముగాణికిహర్ష మెసఁగ.” ౧౨౫.

గీ. అనుడుమాలినీవల్కు “నోయలగుబోణి !, యనసరాధినియగురాణికినవరతము
 నుపకృతినొనర్పఁగోరుచునున్ననీకు, నీశ్వరుఁడుశాశ్వతముఖులొచ్చుఁగాత.” ౧౨౬.

గీ. అనుచుదీవనలొనరించియూత్సాహంబు, దేవి గారికిసర్వంబుఁ దెలియఁబఱచి
 యామెకై నేసియొసఁగినయనుఁగునినుఁగు, వేసనుమాలినియన్నిత్రవింపకిచ్చె. ౧౨౭.

వ. ఆమెయు నా సెత్తుకుకందువును బొత్తులలోనిడికొని రాజసభాభవనంబునకువచ్చు
 చుండ మధ్యమార్గంబునఁ దద్భర్తయగు వక్రచిత్తుం డెదురుపడి కలతెఱంగారసి భూ
 పాలుని కోపంబునకువెఱచి తనతగుణితో నిట్లనియె. ౧౨౮.

సీ. “గగనస్థనక్షత్రగణమురాల్పైడులీలదివిభువిదిర్దిరఁద్రివ్వకరణి
 బ్రహ్మాండనికరంబుఁబగులఁగొట్టెడుభంగిఁబ్రళయకాలానలజ్వాలపగిదిఁ
 దిగకొట్టికలఁగాల్చు సెగకంటిపోలికఁదోఁకద్రోక్కినదంధిశూకమట్లు
 కోలఁగొట్టినతేచుకొదమబెబ్బులివలెనంగదనడగుహర్యక్షమటుల
 దేహమెఱుఁగకయత్యంతతీవ్రకోప, పరవశుండయియున్నాఁడుధరణివిభుఁడు
 భార్యపట్టుననీవామెపట్టినటకుఁ, దోడుకొనిపోవుతెంతయుఁగీడునుమ్ము. ౧౨౯.

క. కనలునశరీరమెఱుఁగని, మనుజునకుహితంబుఁదెల్పమాను నెతనపూ
 నినదుష్టకార్యమును ; గా, వుననచ్చటికేగుటుడుగుపూర్ణేందుముఖి.” ౧౩౦.

క. అనిపెక్కువగలఁదెలిసిన, పెనిమిటిబోధంబునకియ పెడచెవినిడితాఁ
 జనియెనురాజసభాంతర, మునకుఁ దేవికినిబంధముక్తింజేయఁ. ౧౩౧.

వ. ఇట్లు చని క్రమ్ముకొనియున్న జనమృతమధ్యమునుండి మార్గముచేసికొని భూనాథుని
 పాదసన్నిధానంబునకుం జని యా కందువును దదీయపదారవిందంబులఘైఁ బడవైచి
 యిట్లనియె. ౧౩౨.

క. “క్షీతి నాయక ! చూడుమునీ, ప్రతిబింబంబైనసెత్తుపాప మొగంబుక
 నతియొననుప్రతయునుగుణ, వతియొననుగుభార్యమీఁదవదలుముకినుకక. ౧౩౩.

గీ. జన్మములువేయిసలిపినజనునికన్న, నలుకదిగఁద్రావువలఁతెయేశుధికుడనుచు
 వేదములువల్కుతెన్నఁడువినఁగలేదె, రాజవంశప్రదీప ! సూర్యవ్రతాప ! ౧౩౪.

క. చిరకాలవర్ధితంబగు, పరమన్నే హంబువలన బడఁగి గొనంబుల్
పరిపూర్ణంబుగ నెఱింగియు, ధరణీశ్వర ! తుచ్ఛశంకతగు నేనీకుఁ . ౧౩౫.

సీ. ఇంటినీయానతికి నుమంతదాటదుతలపోయుఁగుల దైవతముగనిన్ను
నెఱుంగదునీకంఠెనితరమింకెద్దియునీ మేలెవాంఛించునిత్యమెదను
మగువనీతోడిదేజగమనియుష్పాంగునినుఁబాసినిముసంబునిలవలేదు
తనవారునీవారలను భేద మెంచదుకల నైననీ పేరెతలచుచుండు
నట్టిభువనైకపావనినమలమతిని, లేనిజారత్వశంకనుబూనిఘోర
బాధలను బెట్టుటెంతయుఁబాడియును నె, యెంతదాననునీకు నే నెఱుకపఱుప. ౧౩౬.

క. కులకాంతమీఁదరి త్రగ, నలుకనువహియింపఁగూడదాయమకన్నీ
రొలికినసిరిగేహంబున, నిలువదుతృటికాలమైననృపకులతలకా ! ౧౩౭.

ఉ. పండును బోలుకాపురముపాడఱచేసికొనంగఁబోకు ; భూ
మండలిలోననీకులము మైలయొనర్పఁగఁబోకు ; పూర్వమం
దుండినక్తిపోనిడకు ; మోరిమిదవ్వుగఁజోఁపఁబోకు ; నీ
యండజయానఁపై జలమునందఁగఁబోకునృపాలశేఖరా. ౧౩౮.

సీ. తలరుటాకులఁబోలుకలికికేట్లోయికాకర్కశంభైనశృంఖలయుగంబు
రాజభోజనములురహిమెక్కుజిహ్వాకాయుగ్రకర్షులు మెక్కునోగిరంబు
పద్మంబులనుబోలుపాదయుగ్మమునకాపడుకులుదాసినయెడలనడక
సుమకోమలంబైనసుందరాంగములకాకటకటాగాటంపుగటిక నేల
నీకులవమైనదయలేదొనీతిలేదొ, నానయేలేదొలేకమనంబెచెడెనొ
కాకయుండిననిటువంటికతినదండ, నంబునకునిచ్చుగింతురేనరవరేణ్య. ౧౩౯.

చ. వినువినుమానుమీతెగువ ; వీనులజేర్పుమునాదుపల్కు ; ముం
దనయముతీవ్రవేదనలనం దెడుదుర్గతిసంభవించు ; నా
మనవినిజిత్తగించిమఱుమాటల నాడకదేవినికాభవ
త్తనయనుసత్కృపంగనుమి ; తామసముందిగనాడుమీప్రభో. ౧౪౦.

గీ. నుదతియిరీతి న్యాయనిష్ఠురములాడి, హితమునుడివినకొలఁదిమహీశ్వరునకు
నంతకింతకునాగ్రహంబతిశయించి, “నిసుఁగుఁదోడ్కొనిపో” మునికసరఁజాగె. ౧౪౧.

గీ. మిత్రవిందయునుంత సుమిత్రునలుక, కులుకకనిసుంగు నెంటిగానుంచిచనిన
మనసుకరగకపోవునా ? యనితదీయ, పదములందిడిశిశువునప్పడఁగియేగె. ౧౪౨.

- వ. ఇట్లామిత్రులందఱు భాగవతమును బాసి వెలికినతోడన కృపాకూన్యండగు నాన్యపా
లుండు వక్రచిత్తునిబిలిచి యిట్లనియె. ౧౪౩.
- క. “వననిధినిదాటియటని, ర్జనమునశిశువువిడిచినరగుననరుచె”
మృనవునువాడును “వల్లే”, యునెనప్పడుమృతిజేనికనువినయమునక. ౧౪౪.
- చ. “కటకట! సోరజేనిచిటుకందువుదీనియెడకృపకనోలం
గుటతగునయ్య; నాదుపలుకుల్ చెవిజేరిచికావుమయ్య; యు
త్కటగహనంబునందిడినగల్గెమమబ్బునుమానుమయ్య; హృ
త్పుటమును గాల్చుకోపమునుబోవగఁజేయగదయ్యభూవరా! ౧౪౫.
- చ. తలఁపకమంచిచెడ్డలుప్రధానముక్రోధముగాఁగఁజూచి; తాఁ
జులుపుగుర్ల మెవ్వఁడువిషాదమునొందునువాఁడుపిమ్మట
గలతెఱఁగించుకారఁచుక గారపుముంగినిగొట్టిచంపిక
ట్టలజడిమీఁదఁగన్నవసుధామరుచందమునకృపరావరా! ౧౪౬.
- వ. ఏలిక కక్కభవాక్రచ్చెద దత్తావధానులరై చిత్తగింపుఁడు. ౧౪౭.
- గీ. గొడదేశంబునందొక్కగామమునను, దేవశర్మభిధానధూదేవుఁడొకఁడు
నిగమజుఁడుండునతనికిసుగతి నొసఁగు, నందనులఁజేమి కెంతయుఁగుంచుండె.
- చ. అతనివధూలలామసుగుణాన్వితయొప్పునుయాజ్ఞ నేని; యా
నతియరవత్యకానదనసాటిసెలంతుకలెల్లఁబుత్రసం
తతిఁగనిపెంచుచుండఁగనుదాసునుముచ్చటనొందుచుకొనుత
ప్రళితికినైయ నారతమువందరుచుండెహృదంతరంబునక. ౧౪౮.
- సీ. కనుఁగొన్నయోగిసంఘముపొంతలకుఁబోయి కాన్లుకడ్పులుపట్టికరమువేడి
వేళ్లువెల్లంకులువేమారుకట్టించుకొనుచునుజూచినకోవెలకుఁ
జనిదేవతలకెల్లఁజాగిలిమొక్కుచుఁబొడగన్ననదులందుమున్నలిడుచు
భువిలోనలేనినోములనెల్లనోముచుఁగడపుచుండెనుగొంతకాలమ్మి
కలికిపిమ్మటనీళ్లవకరుణవలన, గర్భవతియయియొకనాఁడుకనియెనుదనుఁ
బోనిసౌందర్యశాలినిబుత్రునొకని, దేవశర్మమునభినిదేలియాడ. ౧౪౯.
- ఆ. కనకకనకకన్నకాన్లుగావునవారు, కాలఱొమ్మునుండిసేలమీఁద
మౌననీకప్రాణములభంగిఁగాంచుచు, బెంచుచుండిరనుఁగవిడ్డఁజేర్చి
సీ. ఒకనాఁడుబ్రాహ్మణుకన్యాదళనేత్రవిడ్డనుబాలిచ్చిప్రీతితోడఁ
దొట్టిలోనునిదినిద్దువపుచ్చియచ్చటజేవిజేళ్లగునిల్వికావలిగను ౧౫౦.

బొరుగువీధినినున్న పుట్టింటివారిని, గనుఁగొనఁగాఁగోరిచనియె; నాఁడు
పర్వదినంపాటఁబార్థివుకడనుండి, దానమిచ్చుటకు నాహ్వనమొకటి
వచ్చెవిప్రునకాతండుబహుదరిద్రుఁ, డగుటనయ్యదిగొనఁగఁగట్టాసపాడమి
యంతదనుకను గాచినయనుఁగుఁగూనఁ, బాసిపోఁజాలకెడఁదనిప్పగిదిదలఁచె. ౧౫౨.

గీ. “నేటికాలంబునకుధరానేతకుదయ, కలిగెనామీదఁ; బండితుల్ పలువురుండ
వారి నెవ్వరిఁగాదనిభక్తితోడ, నాకెయిడ నెంచివత్తమానంబుపంపె. ౧౫౩.

గీ. జనవిభుఁడునన్నుభాగ్యవంతునిగఁజేయ, వలయుననియెడితలఁపునఁబలువనంపి
నపుడెనాపాలిదౌర్భాగ్యమవ సరమున, కీయసందర్భమునుగూర్చెనేమిబుద్ధి. ౧౫౪.

ఆ. ఇంతవచ్చుటెప్పుడే; బోయినానంబు, వుచ్చికొనుటయెపుడు; పాలఁతిరాక
యున్న నేమి! పోదునన్న నీబొట్టియఁ, గాచువారెవరుఁగానరారు. ౧౫౫.

గీ. పోకమా నెదనన్నఁదమ్మావిభుండు, దానమనులకిచ్చునుదక్షణంబ
యొకయుపాయంబునోచుచునున్నదిపుడు, దాని సెనరించిపోవుటుత్తమమునాకు.

చ. తడవులనుండిపుత్రునివిధంబునఁబెంచుచునున్న బ్రభువుకొ
బుడుతకుఁగావుగానునిచిపోయెద”నంచెదనిశ్చయించియ
వ్వడుపుననాచరించిచనెఁబార్థివచంద్రనిశాంతసీమకుకొ
వడివడిదానముంగొనెడివాంఛమహీసురసత్తముండొగికొ. ౧౫౬.

ఆ. మనమవిడ్డమీద; మైరాజుచుందిర, మందునిల్వెనాధరామరుండు
ఆచటఁగృష్ణసర్పమాతొట్టిచేరుల, గుండఁబ్రాకివచ్చుచుండెదమిని. ౧౫౭.

వ. ఇట్లు తలిమంబున నిదురించు బాలునిపైకివచ్చు కాలసర్పంబును విలోకించినకులంబు
నుకరంబుగా నెగిరి మెడపట్టుకొని తుత్తునియలుగాఁ గొటికివైచె. ఇటు భూసురుం
డును రాజగృహంబునఁ గాను వీసంబులం గ్రహించి పుత్రప్రేమ తన్ను త్వరపెట్టఁ
బుడమిని మడిమలుమోపక శోలానుమాన మానసుండై మహావేగంబున వచ్చుచుండె
నంత. ౧౫౮.

నీ. తనస్వామియైనవిప్రునిపాదశబ్దంబు, బ్రభురాజముచెవిఁబడినయంత
కాలసర్పంబురక్తంబంటికొన్నట్టి, నోటితోఁదావచ్చుబాటపాడుగు
ననురక్తబిందువుల్ పెనుకాల్వ గాజాఱఁ, దలదువారంబుపొంతలకు నెమరు
మ్రోయిసంతోషంబుపొదలనాతినికాళ్ల, వేళ్లనుబడిచాలఁబెనఁగఁజొచ్చె
త్తాసురుఁడురక్తలిప్తుముఖంబుగలుగు, నకులమునుగాంచివికలమానసముతోడఁ
దనకుమారునిఁజంపివచ్చెననితలఁచి, యిట్టులనియెనుదుశఖంబుపట్టలేక. ౧౫౯.

- క. “మెంచినవిశ్వాసంబూ, క్రించుకయుడలంపకకట! యీసోయగవుం
జాంచుకొమారునిగనికర, మెంచకయోవోసకాః! యెటుచంపితి నే.” ౧౬౧.
- క. అనిదురహంకారంబునఁ, దనచేరువదనరు మన్నదండముహస్తం
బుననంకించినకులమును, బెనునిద్దురసొమ్మటంచుబిట్టుగమోదెక్. ౧౬౨.
- గీ. మోడుశిరమునదగులంగముంగిగ్రుడ్లు, వెడలనిడినేలబడివిలవిలనుదన్ను
కొనుచునొక యటపఱచిగ్రక్కుననుజేరె, ననువులుపరిత్యజించియమలయంబు.
- గీ. అట్లుముంగినిజంపిబ్రాహ్మణుడముద్దు, కొమారునిదలంచిగుండియల్ గ్రుడ్లుకొనుచు
లోనికినిజనియూయెలలోనఁజెక్కు, చెదరపండఁగనిదురించుశిశువుఁగాంచి. ౧౬౩.
- క. ఎలమినిబడిపదపడిఁబొం, తలఁచెగిపడియున్న నల్లత్రాచునుగనివి
శృలుఁడై యడ్డుతమందుచుఁ, గలరూపుగ్రహించిదుఃఖకంధిమునింగెక్. ౧౬౪.
- వ. ఇట్లు మునింగి శోకోద్రేకమున నురము శిరముఁ గరము గోరముగాఁ గరతలమునం
గ్రుమ్ముకొనుచు నక్కటక్కటా! యెక్కడ నెవ్వనికిం గలుగని కలుషంబు తనకు
సంప్రాప్తమయ్యెగా యని పెద్దతడవొక్క పెట్టిన వెక్కివెక్కి యేడువంజాగె.
కావున నేపనియును సావకాశంబుగ విమర్శింపక తమక పడి యొనరింపం జనదు. నా
మనవిని విని యీనీయనుఁగు నినుఁగును నిర్దనవనమున కనుపక కనికరమునఁ గనుఁగొని
మునువులుచితం” బనవుడు కోపపిశాచావేశపరవశుడగు ధరణీశ్వరుం డప్పలుకులు
పెడచెవి నిడియె. ౧౬౫.
- గీ. వక్రచిత్తుండుదయలేనివాడగునఁ, గటకటా! కందువునుఘోరకాననమున
విడువఁదలపోసియొకచిన్న పడవ నెక్కి, తఱలెధరణీశ్వరునియాజ్ఞఁదలనుదాల్చి.
- చ. దురితలతాలవిత్ర! భవదుఃఖమహార్ణవయానపాత్ర! ము
క్కురపురవైత్యజైత్ర! సురసంయమినిఘ్నటవైత్ర! భూమిభృ
ద్వరతనయాకళత్ర! హరిపద్మజవాసవముఖ్యదేవతా
వరనుతిపాత్ర! వైరికులవార్ధిలనద్భుదబాగ్నిహోత్రమా! ౧౬౬.
- క. కరుణావరుణాలయ! భా, స్కరశశిఖినేత్ర! ముక్తికాంతాప్రాణే
శ్వర! చిన్నయవిగ్రహ! దు, ర్భరమృత్యుప్రాణభంగ! వార్ధి నిషంగా! ౧౬౭.
- క. శాపాయుధపుత్రకన్యా, త్తాపహరా! భుజగహార! ధననాథనఖా!
పాపాటవీదవానల! తాపత్రయహరణ! పండితస్తుతచరణా! ౧౬౮.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర కాశికనగోత్రపవిత్ర జయంతికులకలశార్ణవరాకాక్షరప
మిత్ర భావనారాయణపాత్ర రామనార్యపుత్ర వేంకమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల శ్రీమదా
కుండివ్యాసమూర్తిదేశిక పదనేవాపరాయణ భావనారాయణప్రణీతంబయిన సుమిత్రచరి
త్రంబునం బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీ శివార్చనమస్తు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీధీమలింగాయనమః.

సుమిత్రచరిత్రము

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీసుజ్జయంతిరామధి, రామరహృత్కమలకర్ణికాంతిరభింగా !

కామమదభంగా ! దాక్షా, రామపురీభీమలింగా ! రమ్యసుభాంగా !

౧.

వ. దేవా ! యనంతర కథావిధానంబును సావధానంబుగ నవధరింపుము.

౨.

ఆ. వక్రచిత్తుడట్లువనసీమకేగను, మిత్రభూధివుగడు మెలతెరుచులఁ

గరుణమాలికులట గానిశ్చయముచేసి, కొన్నవాడుగా నెఱుంగుచును.

౩.

ఉ. దైవతవాక్యరత్న సముదాయముఁదేహిగ నేగినట్టియా

సేవకులైనబట్టణముఁజేరకపూర్వమెయొర్చిమాలిరా

జీవదళాక్షిసాధ్వినీసుశీలవిమర్శ మొనర్పరచ్చుకున్

భూవరుఁడీడిపింపఁదనబుద్ధిఁజలంఁచెదురాగ్రహంబునన్.

౪.

ఆ. తలఁచెంతనున్నతనసేవకులఁజూచి, “చెఱిను బెట్టఁబడినచెలియనిటకుఁ

దెండ్రు”నంగవారు “దేవ ! హసా”దని, కదలియపుడబంధిగమునకరిగి.

౫.

నీ. పెనుముళ్లపంజరంబునఁజిక్కితపియించు, రమణీయ రాజసేరంబుపగిదిఁ

గాకకులాయసంగతమాచు వెతలొందు, వెలువంపుబాలకొకలములీల

నెఱినిషాదుండుపన్ని నవాగురులఁదగు, ల్కొనిసొక్కుకలరవాంగనవితాన

మొగిలిపూదుమ్మగ్రమ్మకొనంగ నేతెన్ను, తెలియకయల్లాడుతేటివోలె

బందిగంబుననున్నట్టివరమసాధ్వీ, మంజువాణినిదుఃఖునిర్దగ్గుపూదయ

నిరపరాధినిగనుఁగొని నెప్పునయుల, నలజడినిబొందుచిట్లనితలఁచిరపుడు.

౬.

చ. “కటకట ! కన్నకూతునకుఁగల్గినదుర్గతి నాలకించి ; పూ

త్పటమును గాల్పవోకశిఖి ; మూర్ఛమునింగియొకింతసేపు ; ప

ప్పుటఁదెలివొందిమాటికినిమాటికిహా ! సుతయంచు నేడ్చునీ

కుటిలశిరోజునెట్లుసభకుఁగొనిపోవుదమం”చు నానంద.

౭.

- గీ. చిత్తముఱ్ఱుఱతలూఁగని శ్చేష్టలగుచు, “ధారుణీశ్వరు నాజ్ఞనుదాఁపెనేని
ప్రాణహాని” యటంచునుభయమునొంది, కమలపత్రాయతాక్షిచెంగటికినేగి. ౮.
- క. కనుఁగవనీగోలుకఁగవం, దనములనతిభక్తిజలిపి “తస్మి! నిన్నుకొ
జననిభుఁడుతోడితెన్ను నె, ఘనదోషంబెదియొయోలగంబుననరయకొ. ౯.
- క. అన్నుటలీపెపోట్లవి, తన్నుననెమ్మదికినాఁటదగుణియు “హాదై
నన్ను!” యనియాక్షణమున, సొమ్మసిలెకొదుర్భరాతిశోకముకతనకొ. ౧౦.
- ఆ. ఇట్లుసొమ్మసిల్లియెల నాగతనయంత సేదతేటిరాజసేవకులను
గాంచి “యన్నలార! కమలాద్భవునిగీత, దాటవశమె” యనుచుదరలేనబల. ౧౧.
- ఆ. ఇట్లువెడలితనదుపట్టికిసంప్రాప్త, మైనచెడుగుతనదుమానసమున
కపుడుజ్ఞప్తివచ్చియాయమ్మకడుపుడు, కునకుఁదాళవేకకుంబెనిట్లు. ౧౨.
- గీ. “భవ్యసంపదలకు నాలవాలమైన, యొకమహారాజగృహముననుద్భవించి
మిగులగోముగఁబెరుగంగఁదగిననిన్ను, నడవినడలంగలిఖియించెనావిధాత. ౧౩.
- చ. తనయరొ! తావకీయముఖతామరసంబును గాంచినంతనే
మనమునఁగోపతీవ్రమణుమాత్రమయేనియుదగ్ధనేమొనికొ
గనినయనుంగుతండ్రికని; క్రన్ననఁబంచితిఁగానియిట్లుహా
వనములపాలు సేయుననిభావమునందలపోయనైతినే. ౧౪.
- సీ. దరిలేనిదుఃఖసాగరమధ్యమందున్నఁ, జెఱసాలలోబడిచిపుకుచున్న
ఘోరాపదలుచుట్టుకొనివేపుచున్నను, వ్యాధులొక్కటవచ్చిపట్టుకొన్నఁ
గడుపారఁదినఁగూడుగలుగకయున్నను, జూడఁజుట్టుములేకసొలయుచున్న
భర్తనాపై నెంతపగఁబూనియున్నను, నిందలెన్నియొవచ్చినెత్తిబడిన
వేమహావస్తువునుజూచియేనుశోక, మడఁచుకొనుచుంటినావస్తువక్కటకట!
యడవిపార్శ్వేసితివెదైవమా! యికెట్లు, మేనటివంబులనుదాల్చిమెలఁగుదాన.” ౧౫.
- వ. ఇట్లు సాకారయగు శోకదేవతయుంబోలె రాజసభాభవన ముఖద్వారంబు సమీపం
బునకువచ్చి నిలువంబడియె. ౧౬.
- ఆ. అపుడుతనదుదేశమందలిపెద్దలు, సచివచయముబంధుసముదయంబు
నిండియున్నసభనునీరేజదళనేత్ర, నిలువఁగట్టుచేసిన్మృపవరుండు. ౧౭.
- చ. కొలువుననున్నవారిఁగనికొమలితప్పనుదెల్పియారయకొ
వలెననికొచె; నత్తఱినివారిజవత్రవిశాలనేత్రయా

దలదగవాంచి నేర మెనొతానొనరించినదానికై వడిక

నిలి నెనువారిత్తీర్పవిననిర్భరదీనముఖాంబుజాతయై.

౧౮.

చ. తదవసరంబున.

౧౯.

ఆ. తిరువనంతపురికి జేవతా వాక్యంబు, తేజఃజనినభటులుతీవరముగ

వచ్చితత్సభాగ్రభాగంబుననునిల్చి, మానవేంద్రునకుసమస్కరించి.

౨౦.

ఆ. ముద్రవైచిమిగులభద్రంబు గాఁదెచ్చి, నట్టిజాబుతప్పరాధిపతికి

గౌరవముగనొసఁగికరములుజోడించి, యొక్కమూలనిలిచిగొదిగి వాగు.

౨౧.

గీ. అప్పుడు సుమిత్రగరణీశు నాజ్ఞాబోంది, సభికుండొక్కడువిడఁగొట్టిజాబుముద్రఁ

గొలుపువారలువినునట్టులెలుఁగు నెత్తి, చదువఁదొడఁగెనుదద్యాకన్యసరణినిట్లు.

౨౨.

సీ. “నిరవరాధినిసాధ్యినిర్దలచారిత్ర, మహితగుణశ్రేణిమంజువాణి

నిష్కళంకుండతినిశ్చలచిహ్నుండు, సత్యసంధాఘ్నండు చంద్రసర్వ

యాలోచనాపరుండగుబహుమానుడే, నిక్కంపుభృత్యుండు నృపవసునకు

జారత్విశంకనిష్కారణంబుగఁబెట్టు, కొనినకూళసుమిత్రజనవిభుండు

అడవివిడువఁబంపఁబడినయుద్ధులబిడ్డ, దొరకకున్నయెడలదుఃఖమునను

గడుఁగ్యశించితుదకుఁగడలేఱుసింహళ, త్సృతిలేశ్యుండుసంతలేక.”

౨౩.

చ. అనిచదువకొనుమిత్రనసుధాధిపుఁడానుడులించు నేనియుకొ

మనమునవిశ్వసింపకనుమానమునొందెనుమంజువాణికికొ

ఘనముగఁగూర్చు నెచ్చెలులు గాటపులంచముభృత్యకొటికొ

య్యననిడియాకుతంత్రమహాహా! కలిగించిరటంచు సంతయొక.

౨౪.

క. తననందియమెల్ల సభా, జనములకుంగూడవినిచిజననాయకుండ

వ్వనితామణినిభిమర్చన, మొనరింపఁగఁదట్టిణంబయ్యుత్తరువొసఁగెక.

౨౫.

ఆ. అప్పుడు మాచవారలందఱునిర్విణ్ణ, చిత్తులగుచురాచనలియఁగాంచి

“పరమసాధ్యికెంతదురవస్థకలిగెహా!, తరమెకాలగతినిదాటుటకును.

౨౬.

క. తొలిబాములనొనరించిన, బలుకొలలంగలుగుఫలముపడయకయండకొ

దలమేనొనటకొగల్గల, బలియునకేకవిధికినేనిబద్ధుఁడనికేక.”

౨౭.

చ. అని యనేకవిధంబుల విచారించి.

౨౮.

సీ. “దగ్ధపైవమ! నీకుదునురాదెయ్యనుమంత, కొమలిపై” ననిగొలుగువారు

“నిర్దోషురాలిపైనేరంబుమోపెనీ, దుర్మార్గుడ” నుచునుదాఱువారు

“ వెడఁగునందియ మొందువిభునకుజనియించె, నకట ! యేమనవచ్చు ” న నెడువారు
 “ న్యాయాధిపతులైనన్యాయంబుపరికింపఁ, గలగొ ? లేరొ ? ” యనికలఁగువారు
 “ ముందు వెనుకలు చూడక తొంపరపడి, దండకము చేసి రేనియుండవ్వకుండఁ
 బాతకము సిద్ధమ ” నుచును బలుకువారు, నగుచుఁజూపఱుగు నగుసలాడిరంత. ౨౦౯.

మ. ఒకభృత్యుండరు దెంచికన్నుఁగవనీగొల్కంగదౌవారిక
 ప్రకరంబుకవడిఁద్రోసికొంచుధరణీపాలోత్తమాంఘ్రిద్వయిక్
 వికలాత్తుండయిమూర్ఛనొందెజనముల్ నిశ్చేష్టులైచూడ : నా
 యకులుందత్తఱపాటుతోడనిదియేమంచుంబ్రశంసింపఁగాక. 3౦.

వ. ఇట్లు మూర్ఛిల్లి కొంతపడికిం దెలివొంది నోట నెకపట్టున మాటరాకయెట్టకేల కలుం
 గు దెచ్చి కొని యిట్లనియె. 3౧.

శా. “ భూపాలాగ్రణి ! కృష్ణఁడాత్తజననిక్మోమోమోటలేకీపురు
 షోపావేశమునకవిమర్మ సలఁపంగొంపోయి నావన్నయా
 పాపంపుంబలుకాలకించి ; యెడఁదక్బల్తాఱులజ్జించి ; సం
 తాపంబాత్తదహింప మైమఱచి ; పాణంబుల్ త్యజించెకవడిక్.” 3౨.

చ. ఆనవుడుమంజువాణిమది నారటమందుచుగర్భశోకమా
 త్తనువివశంబుచేయఁగ నెదైర్యమునర్వముదూలి “ హాసుతా !
 ననువిడనాడిపోయితి వె, నాయవమానముచూడలేక, యే
 మనివిధిదూఱుదాననికహాసుకుమార ! కుమారరత్నమా ! 33.

గీ. పూర్ణచంద్రునిబోలునీముద్దుమోము, కలువలను మేలమాడునీకన్నుదోయి
 కనకకాంతులహసియించుతనువీలొన, మకట ! నేఁజూడకెట్లోర్తురాకుమార ! 3౪.

ఆ. నిన్నుఁగనకయన్ననిముసంబునాకొక్క, యుగమువలె నెతోఁచుచుండునయయె !
 మేనువాసినీవుమీఁదిలోకంబున, కరుగ నెట్టులోర్తురాకుమార ! 3౫.

సీ. తల్లీ ! యటంచుఁజెంతకునల్లఁజను దెంచి, మారిమిమైఁబల్కువారలెవరు ?
 వీనులుసాగి యంగవంతవింతలకతల్, గారాబమునఁజెప్పవారలెవరు ?
 సంగాత కాండ్రతోడంగూడిమాడియె, య్యారంబుగా నాడువాగలెవరు ?
 నీతండ్రియొడిలోన నెన్నిమైఁగూర్చుండి, పద్యముల్ చదివెడువారలెవరు ?
 నేత్రములశోకజాశ్రువుల్ నిండుకొనఁగ, మాటిమాటికిని న్నెంచిమరుగుచుండు
 ధాత్రి నెవరూఱడింతురుతండ్రి ! నీవు. భవ్యదేవేంద్రలోకనివాసివైన. 3౬.

క. అల్లారుముద్దుపలుకుల, నుల్లంబునకుత్సవంబునొదవింపఁగదే
చల్లంబులుప వెకనుఁగవఁ, నల్లనఁజెంగటికి సరగనరు దెంచినుతా ! ౩౭.

క. పోలునుబొందెఱుఁగకభూ, సొలుఁగుననుబందిగమునఁబడ వైచిననో
బాలక ! నిన్నుంగనుఁగొని, తాలిమి మైదుఃఖమునకుఁగాలితితండ్రీ ! ౩౮.

సీ. కిసలయ్యునుదిమంబుహసియిదునీమేని, సోయగంబిఁక నేవఁజూతుతనయ !
అమృతంబుగురియునీయందంపుఁబలుకుల, నీమలనిఁక నెందువిందుఱుత్ర !
చింతాంబునిధిలోనఁజిక్కిపొక్కెడువేళ, నేవ్వఁబోకనువారలెవరుకొడుక !
నిద్దంపుఁబుడువెన్నెలఁబోలుకవ్వవఁ, దాపమెవ్వరడంతుతగఁగుమార !
హారఘనసారతారకర్పూరములను, జల్లదనముననిరసించుసరవి నెవరు
కొఁగిలింతురురాననుఁగన్నతండ్రీ ! యీవవిచ్చిన్నపదవికి నేగి తేని. ౩౯.

ఉ. ఎవ్వరివేడుకొందు, పరులెవ్వరుకన్నాగి నాదరింతు, రిం
కెవ్వరునాకుదిక్కు, మఱియేగతిజీవములకొభరింతు, హా !
యెవ్వరుతాపమాలుపురు, రీశ్వరుఁడిట్లుదయావిహీనుఁడై
నెవ్వగపాలునేయుటకునిన్నుదివంబునఁజేర్చెఱుత్రకా ! ౪౦.

గీ. వీఁడులంజియకుదయించినాడటంచు, నూడులెల్లఱువేలెత్తి చూపకుండఁ
దనువుదిగ నాడినుఖివైతెయనుఁగుఁగుట్టి, నే నెయాఱడికొరిచినిలిచియుంటి.” ౪౧.

చ. అనిపలవించి “హాతనయ ! హాతనయా ! తనయా !” యటంచురో
దనమొకరించుచుకొవగకుఁదాళఁగజాలకమూర్ఖవోయెన
జ్జనవిభుభార్య, దుఃఖమునసభ్యులునిల్పిరిబొమ్మలట్ల, క
స్థైర్యముశోకజాత్రువులనూనముగాఁ బ్రవహింపనత్తటికా. ౪౨.

చ. తననుశుఁడట్టులీలైననుదారుణవార్తనుమిత్రుమానసం
బునకొకవాఁడినారసపుఁబోటువలెకొదగులంగభార్యపైఁ
గనికరమించుకంతగలుంగనుదత్పరిచారికావళిం
గనుఁగొనిపల్కుఁగన్నులనుగ్రమ్మెడునశ్రులఁగ్రుడ్లఁగ్రుక్కుచుకొ. ౪౩.

క. “చెలులారి ! మీరలివ్వడు, నెలిఁదోడ్కొనిపోయివెలికిశీఘ్రంబుగని
తలకృత్యములూనరింపఁగ, వలె” ననవుడువారలెల్ల “వల్లె” యనుచుకొ. ౪౪.

క. కొనిచనిరిరాజవంధ్రుని, వనితామణినవ్వలికినివనుధావరుఁడుకొ
దనయునిగొనములనెంచుచు, దనభృత్యునిఁజూచివలుకుఁదరుగనివగఁద్రోకొ. ౪౫.

- గీ. “తనువువిగనాడిస్వర్లోకమునకుఁజనుచుఁ, దనయుఁడేమనె నొతనతండ్రి సెంచి
తెలుపుమ” నవాఁడుకనులనీకొలుకుచుండఁ, బార్థి వేండ్రునిఁగనుఁగొనిపలికెనట్లు.
- ఆ. “దేవ! నీసుతుండు దివికేగునదనునఁ, గనులనీరుఁచెచ్చికొనుచునీకుఁ
దెలుపుమనుచుఁగొన్ని పలుకులానతియిచ్చెఁ, జిత్తిగింపుమయ్యచింతమాని.” ౪౭.
- ఆ. “నీదురాగ్రహంబునీదుసందేహంబు, వదలియింక నైనఁబరిమసాధ్య
యైన నాదుతల్లి నవమానపఱుపక, కరుణఁజూడుమయ్యకన్నతండ్రి! ౪౮.
- ఆ. నీదుకోపమునకు నేబలియగుచుంటి, నిక్కమింక నాకునీళ్లువదలి
శాంతి నూనితేనిచాలమేలగుఁగాక, యున్న వంశ నాశమొదవునయ్య.” ౪౯.
- ఎ. మఱియుం దల్లితోడంగూడ నిట్లు తెలుపుమనియె. ౫౦.
- క. “ననుమఱచిపొమ్మునాకై, వనటంబడిక్రంగఁబోకుపార్థివుమదిలో
ననుమానమేదుదనుకను, దనువునజీనములునిల్పుతాలిమిఁదల్లి!” ౫౧.
- వ. అనిపలికి మిమ్ముందలంచి పలుతెఱంగుల పలవించి పలవించి శరీరంబువిడిచె ననితెలుపు
చున్న సమయంబున, ౫౨.
- ఆ. మిత్రునిదవచ్చినేత్రగోళకముల, నశ్రుజలముకాల్పలగుచుఁబాట
త్తుతలేండ్రుపాదజలజాతములమీఁద, వ్రాలియిట్టులనియెవంతమగుల. ౫౩.
- క. “ధరణీశోత్తమ! తావక, సరసీజడశాయతాక్షీనంతాపంబుకొ
భరియింపఁజాలకక్కట!, సురలోకముఁజేరెఁగనఁగనూనుని” ననుడుకొ. ౫౪.
- క. ఆపలుకులెల్లవినిధర, ణీపాలాగ్రణిమనంబునీరైపశ్చా
త్తాపంబుసెందఁజొచ్చెను, “గోపంబుననింత దెచ్చుకొంటి”నటంచుకొ. ౫౫.
- ఆ. మంజువాణి; సాధ్య; మహితగుణాన్విత; నిరుపమానచరిత; నిర్దలాత్మ;
దోషరహితయునుచుఁదోఁచెనుమిత్రుని, నెన్నునమునకిపుడునిశ్చయముగ. ౫౬.
- ఉ. కానకకన్న గారవపుఁగందువొకండునునీల్లెఁ, బుత్రియుకొ
గానకుఁబంపఁగాఁబడియెఁ, గావుననా మెలఁగింపకుండినకొ
దాననపత్యుఁడై కెడయుదారినిజంబుగఁదోఁచఁబట్టిభూ
జానికినమ్మకంబొద వెస్వాంతమునందల వేల్పుపల్కులకొ. ౫౭.
- ఆ. తానుబెట్లు వెత్తుకదాళంగఁజాలక, మానసంబుకలఁగిమగువమిన్న
తనువువిడిచెననుచుఁదలఁచినుమిత్రుఁడ, కొమ్ము సెంచియిట్లుకుందఁజాగె. ౫౮.
- క. “నినుఁబోలుపరమసాధ్యికి, ననుపమచరితకును నిర్దలాత్మకుఁగిడులొ
పానరింపసాహించిన, చెనఁటికి నాకేలతనువు? చీకాలుపనే. ౫౯.

- గీ. ఉవిదరో! నీవురవ్వకునోర్వలేక, పాపకర్తృనిజడునిన న్బాసియయ్యె !
కలుషభూయిష్టమైనభూతలమువిడిచి, భూరిసుఖదంబుస్వర్గంబుచేరినావె. ౬౦.
- సీ. కలనైననొకయీగకాలంతనామాటజవదాటియెఱుంగవుచంద్రవన!
యొకసారియైనవేడుకకును నాతోడగలహింపనొల్లవుకమలనయన!
మిన్నొక్కపెట్టునమీదనుబడిననుదైర్యంబువిడువవుతలిరుబోణి!
మెడలమీదనుగత్తియిడినప్పుడైననుగల్గుపలుకవుకంబుకంతి!
బధిరపంగ్వంధభిక్షుకవాతములను, రక్షణమొనర్తువరసికార్తస్వరాంగి
నన్నుబోలిననిర్భాగ్యునకునునిన్ను, బోలినపాలంతినిలుచునా? పూవుబోణి. ౬౧.
- గీ. చిరతరంబుగనీగుఱోత్కరమునెఱిగి, యుండియును గాలవశముననొదవిశంక
కటకటా! రిత్తయాఱడికట్టితినని, నన్నువిడనాడిపోతివేనాతిమిన్న. ౬౨.
- క. అనితనయాలిగుఱోత్కర, మునుమాటికిదలచిపొగిలిభూపతియంతిక
దనయునిమరణముపూజ్య, దనమొనరింపంగనిట్లుతల్లడపడియెన్. ౬౩.
- గీ. హాశరత్కాలపూర్ణహిమాంశులపన! హాయనర్హువతింసమా! హాకుమార!
హాయనుగుకుఱ్ఱ! నిన్నునన్యాయముగను, బంపికింటిని నావంటిబడుడుగలగడ. ౬౪.
- ఆ. హాకుమార! తల్లికబ్బినయవమాన, మునకుదాశలేకపొగిలిపొగిలి
జీవములనువిడిచిచేరితే! స్వర్గంబు, పరమనీచునన్నువదలివైచి. ౬౫.
- సీ. ఏకడగొంతురాయిందుబింబముబోనిమఱిపెంపునీముద్దుమొగముదనయ!
యేవంకవిందురాయెవలేనిచక్కెరపలుకుమించిననీదుపలుకుఁగుట్టు!
యొన్నెడుచేర్తురాయెలమినాహృదయసంపుటమెల్లనిండఁగొఁగిటనుదండ్రడి!
యొన్నెడుగలుగురాముప్పిరిగొన్నమోహముననీచెక్కుముద్దాడఁబట్టి!
పల్లవంబులబోనినీపాదయుగళి, బంగరపుఁజెఱుగడ్డయల్పరిహివిల్లి
దండనల్లననడయాడుదుండఁగన్ను, గవతినియనేడఁజూతురాకన్నతండ్రడి!" ౬౬.
- గీ. అనుచునందనుదలపోసివనటనొంది, మాటిమాటికిదలదోర్చిమనుజుభుడు
శోకశిఖిచిత్తమునుజాఱుచుఱుగుగాల్ప, దాశజాలకమూర్ఖిల్లఁదక్షిణంబు. ౬౭.
- ఆ. అపుడుమిత్రవిందయవనీకునకుశీత, లోపచారవిధులనొయ్యిఁజలిపి
తెలివిగలుగఁజేసిపలికెనాతనిహృదం, తరమునకునులెస్సఁదాఁకునట్లు. ౬౮.
- సీ. సతినువ్రతనట్లువెతలపొల్నేయుటకానికర్ణమునుమ్మిమానుమంటి
నీప్రతిబింబమైనెగడుచునున్ననినుఁగుముద్దుమోమైనఁజూడుమంటి

నిక్కంబునీమదికెక్కడువఱుకైనదాలిమివహించి తాళుమంటి
ననుపమగుణహారమునకు మేరువువోని సెనఱుకొంచెమెడందనిలుపుమంటి
గురిత మొవపునంటి, బరువుపాడగునంటి, గీర్తిపూర్ణముగనుగెడయునంటి;
వంగసంపుటెంపువఱదపాలగునంటి, వెడఁగుకినుకనడఁచివేయుమంటి.

౨౯.

ఉ. కొంచెయమైననాదుపలుకుల్ చెవిజొన్నకతామసంబునక

జంచలనేత్రనాగతినినభ్యులమోలకుడప్పనాకయీ

డ్పించిదురంతకష్టములఁబెట్టితి, పుత్రునిజంపికొంటి, నో

కిందుటచేఁబయోజనమొకించుకగల్గునె ధారుణీధవా !

౩౦.

క. నోరెఱుంగనిపసికందువు, నేరమునీకేమిచేసెనిష్కరుఁడవై

ఘోరవనంబునకనిపితి, కూరా ! యిక్కొలనుబాపికొననేరుకువే.

౩౧.

క. కన్నకుమారునిఁగెడపితి, చిన్నినిసుఁగునడవిపాలుచేసితివికటా !

యన్నులమిన్ననుమ్రుంగితి, మన్నుదొరా ! పగవనేల ! మనుమికసుఖివై.

౩౨.

ఉ. ముద్దులమూటగట్టుచిఱుబొట్టియబొత్తులలోననిల్చి, నీ

యొద్దకుఁదెచ్చి, కాళ్లపయినుంచి, కృపారసదృష్టిఁజూడుమం

చొద్దికవేడనాపలుకునొక్కటియుంజెవిజొన్నకక్కటా !

పెద్దపులుల్ చరించువనిఁబెట్టఁగఁబంచితినిర్దయుండవై.

౩౩.

ఉ. బందిగమందుఁదల్లినిడి, బాధలు పెట్టుచునున్నవార్తనీ

నందనుఁడాలకించి నయనంబులనశ్రువులోడ, నెంతయుఁ

గొందలమంది, నిద్దురయుఁగూడునువీ డెనటంచుఁదెల్పనీ

డెందముహా ! కరుంగవ, కడిందివిచారమదివ్వుడేటికే.

౩౪.

క. కడచినపనులకువగచుట, కడువడినీరఱినపిదపఁగట్టిడుటయునో

యొడయడ ! మొఱకులతెఱుగడ, జడికింపానైనఁగకెడఁదనైఁగఁగనుమీ."

౩౫.

వ. అని యిట్లు ప్రభువనిచూడక తేగనాడు నమ్మగువం బొడగని సుమిత్రధరిత్రీ కళత్రుం

డు నేత్రంబులం జూఱు కన్నీరు చీరఁజెఱంగునం దుడిచికొనుచు నిట్లనియె.

౩౬.

క. "జారత్వశంకయనియెడు, కూరగ్రహమొకఁడుపట్టుకొనివేపఁగనీ

ఘోరంబుసంభవించెను, నారీమణి ! నన్నుదూతినసుఫలమేమీ !

౩౭.

అ. నాదుపక్రృతంబునన్నట్లుబాధింప, నీవునొప్పినాడనేలవెలది !

పూర్వజన్మకృతముపొందకతీఱునే, హరునకైనఁజక్రధరునకైన.

౩౮.

శా. క్రూరుక్ రావణుఁజంపి తెచ్చిననతిక్ గుంభింద్రయానంగటా !

పౌరుం డెవ్వఁడో పల్కు పల్కు వలనక బాపంబునాక్కొట్టక

ఘోరా ర్హ్యమునంగుడించుమనెఁగాకుత్తాస్థిపూర్ణేంగుఁడో

శ్రీరామక్షేతినాయకుండు వెడఁగేసీమంతినీరత్నమా !

౭౯.

చ. పరమపతివ్రతామణినిభార్యనునిద్దురఁజొక్కియున్న నుం

దరినిమహావనాంతరమునక విడనాడితదీయవస్త్రము

ధ్వరగతిఁజించి, తాల్చి బహుదుఃఖమునంజనియొక్క నలక్షమా

వసుఁడువివేకశూన్యుఁడెకువాలయుపత్రవిశాలఁగోచనా !

౮౦.

క. తొలిబాములనెనరించిన, కొలలన్నియునొక్క పెట్టిగుమిగూడివెతెక

గలిగింపఁజివరకట్టిలె, పాలఁతిరొ ! వేళావిశేషమునవచ్చుఁజుమీ.

౮౧.

ఊ. అట్టివిపత్తువచ్చు నమయంబునఁ దెల్పివనప్రదేశముం

బట్టును, మిత్రులూడుహితవాక్యములించుకఁగేనిసీనులం

బట్టవు, తుచ్ఛశంకలనుభావముశారద మేఘతుల్యమా

బిట్టుగనిందపాలగునుబిమ్మటమానవుఁడంబుజాననా !

౮౨.

గీ. ఇదిమదీయపురాకృతమేలనన్ను, నిందచేసెద” వనివల్కిన్పుపవగుండు

సతికినుతునకుదహనసంస్కారవిధులు, జరుపనుత్తమవొనరించినభనువిడిచి.

౮౩.

ఆ. అంతిపురికి నేగియడవినివిడువంగఁ, బడినతనయకొఱకుపుడమిసైన

విడువనెంచిమిగుల వెతలనుగుడుచుచు, నెట్టుచుండెదినములెట్టులెట్టి”.

౮౪.

ఆ. అదటవక్రచిత్తుఁడానావపైరాజ, పుత్రితోబ్రయాణమునుబొనర్చి

కొంతదూరమరుగఘోరసమీరణా, సారముకటఁబట్టఁజూగెనపుడు.

౮౫.

సీ. గగనంబునంటువుత్తగణాగ్రనికరంబులవనీవధూటిముద్దాడుచుండె

నొండొంటితోవ్రాఁకులారయుచుండుటనుఘామమ్మనబ్దిక్కులఁగ్రమ్ముకొనియొ

బులతెఱంగులవాయువులువీవధూళిదండాకారమునమింటనలముకొనియొ

శరనిధివీచికొత్కరశికరంబులు మేఘోదకముతోడమేలమాడె

గురిసెవడగండ్లుచినుకులఁగూడి, పిడుగు, లడరియున్నతవస్తులహతముచేసె

వక్రచిత్తుండువడవడవడఁకనావ, యిచ్చనచ్చినచందానినేగుచుండె.

౮౬.

వ. అంతకొంతవడి కాసమీరాసారంబు తగ్గుటంజేసి యక్కలంబు చంద్రవర్షరాజ్యంబు

చేయు మలయాలయ ప్రాంతంబున నొక్క కాంతారంబు చేరువ తీరంబుఁజేరె

నప్పడు వక్రచిత్తుండు,

౮౭.

- గీ. ఆవురనియేడ్చుచున్న నయ్యనుఁగుని సుఁగుఁ, గనికరముమా లితఘోరకాననమున
విడిచితా నెక్కి వచ్చినపడవమీఁది, కతిరయంబునఁజనుచున్నయవసరమున. ౮౮.
- గీ. పాంతఁబాదఁబొంచియున్నట్టివులియొకండు, వచ్చిపైఁబడియాదుప్తుమచ్చనూపె
ధారుణీశునికడుబెట్టిదంపుటాజ్ఞ, తానుచేసినకతమునదండనముగ. ౮౯.
- సీ. రాజేంద్రుఁడెంతకురమణికిరోమణితనయునుంగుకొమాచైనను పుతఁటిని
నవరత్నమయభూషణంబులఁగైసేసితులలేనిపట్టుదుస్తులనుదొడిగి
యనిపెననంతరంబునవక్రచిత్తుండువిపినాంతరంబునదిడుచువేశ
నొకయాకుపసరుననొకకాగితముమీఁదఁబ్రస్ఫుటంబుగవ్రాసిప్రమతియనుచుఁ
జీరకతికించిచనియెనాచీటియందె, ఘనతరాన్వయసంజాత, కాలవశత
వచ్చెదుర్దశయనికూడవ్రాసెఁ, గాని, యక్షరంబులఁబోల్పవీలబృదయ్యె. ౯౦.
- ప. తదవసరంబున. ౯౧.
- ఉ. గొల్లఁదొకండుదవ్వులనుగోవులమేపుచువక్రచిత్తుఁడా
పిల్లనుడించిపోవుటయు, బెబ్బులివానినిరూపుమాపుటల్
తెల్లముగాఁగనుంగొని, యతిత్వరితంబుగనేగి, 'ఁర్చిసం
ధిల్లఁగఁగొంటంబొదివితెచ్చెనునైజకుటీరసీమకుకొ. ౯౨.
- గీ. తెచ్చితనముద్దుటిల్లాలికిచ్చినిసుఁగుఁ, దనకుదొరకినచందంబువినిచిపలకుఁ
“గలికిరో! దీనిఁగడుపునఁగన్నబిడ్డ, కన్నమిన్నగఁబొడగనికావపలయు. ౯౩.
- సీ. పరిపూర్ణచంద్రబింబముఁబోలు నెవ్వ్రాముకలువపూవులనేలుకన్నుదోయి
పగడాలఁదెగినాడుజిగిమీఱువాతెఱతిలపుచ్చుమునుబోలుకలికిముక్కు
శరదిందుకాముదినిరసించుచిఱునవ్వుచిందంబునందంబుచెందుగశము
నిష్టంపుటన్దంపునిగ్గునవ్వెడుచెక్కులవరంజిహసియించునట్టిమేను
కనఁగనుకభాగ్యశాలినిగర్భమందుఁ, బొడమిననిసుంగుగాఁగనఁబడుచునున్న
దతివ! దీనినిబ్రాణంబుప్రాణమట్టు, లూరులకంటనుబడకుండనోముమీవు.” ౯౪.
- క. అనవుడు “వల్లే” యనియ, వ్వనజాయతవత్రనేత్రప్రమతినిప్రేమం
బునఁజూచిపెంచుచుండెను, దనకడుపునఁబుట్టినట్టితనయతెఱఁగునకొ. ౯౫.
- ఉ. వల్లవవల్లభుండధికభాగ్యముతోడలభించినట్టియా
పిల్లనువాఁచఁగావలసెఁబేదఱికంబొకఘోరశత్రువై
పెల్లుగఁదన్నుఁగవ్వుములఁబెట్టుటచే, నదికారణంబుగాఁ
బల్లియపిడియొండెడినివాసముసేయఁదలంచెనెమ్మదికొ. ౯౬.

వ. ఇట్లు తలంచి యొక్కనాడు తనహృదయేశ్వరించిలిచి రహస్యంబుగ నిట్లనియె. ౯౭.

చ. “మనకున నేకరత్న మయమండనసంఘముతో లభించెనీ

యనుగునినుంగు, దీని నెరులారసి లేనియుగీడుమూఁడుఁగా

పునమటియొక్కపల్లి యకుఁబోయినుఖించుట మేల” టన్నన

వ్వనితయుభర్తయానతికి “వల్లె” య నెక్కడుభక్తిపెంపునన్.

౯౮.

వ. అక్కాలంబున.

౯౯.

క. మలయాలయ రాజ్యమునకుఁ, దలమానికమనఁగఁడనరితఱుగనిసిరులన్

జెలువైయనంత సేనము, పాలుచున్ భూరమణినుదుటిబ్రాహ్మణునఁగన్.

౧౦౦

క. ఆపురముచెంతలక్ష్మికిఁ, గాపురమైతనగుకొట్టికకుఁజనియటనా

గోపకుఁడొకగృహముంగొని, కాపురమునుజలుపుచుండెఁగొతూహనియె.

౧౦౧.

గీ. ఇట్లు కాపురముండివ్రజేశ్వరుండు, ప్రమతిభూషలఁగొన్నివిక్రయ మొనర్చి

పకువులనుగొనితనసాటివారిలోనఁ, గలిమిబలుములమిక్కిలిఘనతకెక్కి.

౧౦౨.

గీ. పార్థివతనూజఁడనముద్దుపట్టివలె నె, కాంచిపెంచుచునుండెనుగానినుంత

తేలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను దెఱవమిన్న, సింహశద్విపనాయకశిశువటంచు.

౧౦౩.

వ. ఇట్లత్యంతానురాగంబునఁ బెంచుచుండ నా రాజపుత్రి శుక్లపక్షపాకర వింబంబు

డంబున దినదినప్రవర్ధమానయ్యె నంత.

౧౦౪.

సీ. కొదవకు మైదదిమునదలించు నెఱికురుల్ కనుబామ్మగవఁగోడగునిసియాడె

దెలితామరలకు నెచ్చెలిక త్తియలఁబోనికనుదోయినునుసిగ్గుగడలుకొనియె

జక్కెరపలుకుల నెక్కినక్కియ మాడుపలంకులఁ బ్రాధత్యమలమికొనియె

జివురుసోయగ మెన్ను చెలువంపుఁగెవ్వైవిపగడంపుజిగులనుబరిహాసిం చె

నారుచీమలబారునుగేరఁజాగె, దళతళత్కాంతిచెక్కులదలముమీఁత

నడలురాయంచ బెడఁగునునవ్వఁదొడఁగె, ననజనయనకునూత్న యావనమునందు ౧౦౫.

క. సింగారమురూపూనిన, భంగిని, దొలుకరి మెఱుంగుపరతెంచిధరి

త్రింగొఱలినతెఱఁగున, న, య్యంగనవఱలెన్న పీనయావనమందునన్.

౧౦౬.

ఉ. ఆరమణీలలామమువ్రజాలయమండభివృద్ధి నొందియున్;

వారలకన్న విద్యలనవారిగ నేర్వకయండియున్, ధరి

త్రీరమణాబ్జలోచనలతీరునరూపవివేకవైభవౌ

దారతనొప్పెనైజగుణతత్వముమాఱు నెయ్యెడనుండినన్.

౧౦౭.

- క. ఆమెనుజూచినమనుజులు, భూమిశ్వరదివ్య సౌధములనిలఁదగుక
న్యామణియేలాకొగొల్లల, సీమలవనియించెననుచుఁజింతింతురెవనక. ౧౦౮.
- వ. అట్లు జవ్వనంబుననివ్వటిల్లు నాపల్లవపాణిని గొల్లండ్రిల్లు కదలనీయక యెల్లతెఱుం
గులనరయుచు, దగినవల్లభు వెనకి విక్రయింపజేసించిన యాభరణంబు లరణంబుగా
నొసంగి పరిణయంబునీయ నిశ్చయించుకొని యుండెనప్పడు. ౧౦౯.
- చ. చెలువునమీనకేతనుఁడు, శిష్టజనస్తుతిపాత్రుఁ, డంచిత్రో
జ్వలగుణరత్న భూషణుఁడు, పాపవిదూరుఁడు, ధైర్యసారసం
చలితమవర్ణభూధరుఁడు, సత్యవచోనిధి, రామవర్తనా
నలరు సుతుండొకండుమలయాలయభర్తకుఁజంద్రనర్తకుక. ౧౧౦.
- శా. ఆతండొక్కడినంబునందుమృగయావ్యాసక్తిమై నేగుచుక
బ్రాహ్మకాలమునకప్రజాలయముఖద్వారప్రదేశంబునక
బ్రీతిస్తాండెనుబూర్ణచంద్రపదనక, బిందాధరోష్ఠిక, గుణ
స్థితక, గోకిలవాణి, సింహశమహాద్వీపాధిరాట్సుత్రికక. ౧౧౧.
- మ. కనియాశ్చర్యమునొంది యిట్టికలికిక, గార్తస్వరాంగిక, లస
ద్వనజాతాయతపత్రణోదన, శరత్సర్వేందుబింబాసనక,
వనితాలోకశిరోమణిక, గుణవతిక, బంధూకబింబాధరక,
ఘనవేణిక, గరిణీమనోజ్ఞగమనక, గన్ఢెంటిమేయయ్యడక. ౧౧౨.
- క. నెలఁబోలుమోము, క్రొందే, నెలఁబోలుసువాక్యగరిమ, నెలఁతాబలుతి
న్నెనఁబోలుంబిఱుందులు, చి, న్నెలగనియగునీమెఁబొగడనేర్పు నెవిధియుక. ౧౧౩.
- ఆ. గుణమణీరజంబుఁగూర్చిశృంగారంపు, రసమునందు, వలపులెనఁగుమలయ
పవనుఁగూడఁజేర్చిపలుమాఱుమిచ్చి, స్రష్టయీమెసృష్టిసలుపఁబోలు. ౧౧౪.
- ఆ. మోముచందమామ మొగి గెల్వ వెనుదన్ను, నిరులసంగసోఁగకురులుదనరు
నధరబింబము నకునాసించివచ్చిన, చిలుకలనఁగముద్దుపలుకులలరు. ౧౧౫.
- ఆ. వనితసోయగంబువర్ణింపఁదిలకింప, జిహ్వలూక్కువేయిశేషునకును
గనులువేయిదివిజకాంతునకొసఁగంగఁ, బోలుపలుకుపూవుబోణిమగఁడు. ౧౧౬.
- సీ. అప్పుతాంధసులకైననలవిగా నిఫలంబుగోవకుల్ వనియించుకొటికఁబొడమె
రతియైననతిభక్తిమతిచేసిపూజింపఁదగినవేలుపుగొల్ల తెగలమెలఁగె
జక్రవర్తులమనస్పర్శకైననుజాలురత్నంబుప్రజమందిరముననలరె
రాజేశ్వరులకందరానిపదార్థంబు వెడఁగుగొల్లలమందవెలసెనేడు

ఏమహాత్మునకబ్బు సొయీ మెఁగలసి, యాజవంజవసుఖములననుభవింప

వాఁడెనుకృతాత్ముడ౯యంగ వానిగృహ మె, భూతలస్వర్గమునిచెప్పఁబోలునహహ.

ఉ. ఔరవిధాత! నీమహిమమద్భుత మేమనవచ్చు, నిట్టియొ

య్యారిఁద్రెలోక సుందరిధరాధిపదివ్యనిశాంతసీమలం

జేరుపకేలచేర్చితివిసీ! యొకగోనగృహంగణంబునక

భూరిరుచింజెలంగుమణిబూదినిదాఁచినయ్యట్టులక్కటా!”

౧౧౮.

ఆ. ఇట్లుమగునసాగను నెంతయుఁగొనియాడి, మరుడుగురియుకుసుమశరములకును

నిలువలేక మోహజలధినిమగ్నుఁడై, తనయెడంపనిట్లుతలపఁదొడఁగె.

౧౧౯.

ఉ. “ఏలననుస్తనంపద! లిఁకేటికిరాజ్యముగీజ్యముక, త్నమా

పాలనముక, నువర్ణముయభవ్యగృహంబులు, నిష్కుటంబులుక?

వేలుపువాలుగంటులను వేమఱుసోయగమందుమించునీ

బాలికకాఁగిటందనుపుభాగ్యముఁదనయకల్గఁజేసినక.

౧౨౦.

ఉ. వేఁడిమిమాపితండ్రినను వేమఱుఁడెట్టిపరిత్యజించినక

వాడలవాడలంగలుగువారుదిసంతులుగొట్టినవ్వివక

బాడలెఱింగిబంధుజన సంతతిమాటికిరవ్వచేసినక

వీడఁగఁజాలమోహమునువీసమయేనియునీవెలందెఱై.”

౧౨౧.

చ. అనితలపోసితానొకధరాధిపపుత్రుఁడనిట్టివీచవుం

బనికెటుచొత్తునంచునులనంబునుసంశయమందకావ్రజాం

గననుబరిగ్రహింపఁగడకట్టొనరించిబితానగొల్లమా

డ్రినిజననెంచె, నీచమునుగీచమదేటికిఁగామికారయక.

౧౨౨.

ఫ. ఇట్లుచన నిశ్చయించి, వేటతమి న్నెనుకఁబడి యప్పుడు తన్నుంగడిసిన పరివారం

బున కుచిత సత్కారంబులొనరించి యయ్యై మిషలంగల్పించి వారివారియగారంబుల

కనిపి యనంతరంబ.

౧౨౩.

సీ. చెలువంపుసరిగంమజిలుఁగుదుప్పటిచుట్టికేలఁబిల్లంగ్రోలుగీలుకొలిపి

నెమ్మిపించెముభూషణమ్ముగాఁదలఁదాల్చిచెవిదమాలకిసాలనినహమునిచి

మొగమునసాగనుగామ్యగనాభినవరించినుమహారవితతివత్తమునఁజేర్చి

భుజములఁగురువింద పూసపేరులుగట్టిగడితంపుఁగోలకత్తముననిటికి

రాచచిన్నియలెడలించిరామవర్మ, గొల్లఁడైవచ్చెఁబ్రమతిఁగన్గొనెడువేడ్కఁ

దన్నుజూచెడుపాయంపుఁదలిరుబోండ్లు, విరివిలుతుఁడొక్కొక్కయనికడువంతపడఁగ.

వ. ఇట్లువచ్చిన కుహనాగోపాలుని రూపంబునకావృద్ధగోపకుం డాశ్చర్యంబునొందుచు నిట్లనియె. ౧౨౫.

ఆ. “ఎవరివాడవయ్య! యెచ్చోటికేగెదు? నామమెద్ది? నీవునళినబాణుఁ
డేమి మగుదురయ్య! యెఱిగింపు” మనవృద్ధ, గోపకునకురాచకొమరుఁడనియె ౧౨౬.

సీ. “వల్లవబాలుండ; భద్రుండునాపేరు; మలయాలయేశ్వరుమందిరమున
నాలగా పరులపైనధికారి నైయుందునాతండుప్రాణంబురీతినన్న
గారాబమునఁజూచికన్నకుమారునికరణి నెల్లప్పుడుకాచుచుండు
రాజసూనుండగురామవర్తకునాకునాతఁడే నేననుసంతమైతి
యిప్పుడారాజనందనుఁడిచటివనికి, వేటకరుడేరనలసి నేవిశ్రమింప
వచ్చితి” నటన్నవృద్ధగోపప్రభుండు, వేడ్కనొందెదదీయసద్విసముమునకు. ౧౨౭.

గీ. ఇట్లువేడుకనొందివ్రజేశ్వరుండు, ప్రియకుమారికబ్రమతినిబిలిచిపలుకుఁ
“దల్లిరో! భక్తిసతిధిసత్కారమిపుడు, సలిపికృతకృత్యరాలవైవెలయు” మనుడు.

సీ. అడుగుదామరలకెంపందందుఁబొలసికుంకుమువన్నె పూసినకొమరుదాల్చి
నొడలిచక్కనిబాజులడరిగోడలుతిన్నియలుహొన్నలందినయట్టులలరఁ
గనువోయిమించులక్కజముగాఁబర్వముఁగలవిరుల్ చల్లినపాలుపుడెలుపఁ
గ్రొవ్వెదజిగిమీఁదకునురేఁగినీలిదువ్వలువమేల్కట్టుచెల్వమునుబడయఁ
గలికిముసిముసినగవువెన్నెలలుగాయఁ, బ్రమతిచనుదెంచెనారాచకొమరుకడకుఁ
జక్కడనమిట్టులేనీదుసదనమునకుఁ, గలుగఁజేసెదముందనితెలుపుపగిది. ౧౨౮.

వ. ఇట్లు పితృశాసనంబునం జనుడెంచి భూలోకమస్తథునిలీలం గ్రాలునృపాలబాలకుం
గాంచి యత్యద్భుతరసాక్రాంతి హృదయారవిందయై తనలోఁ దానిట్లని వితర్కింపం
దొడంగె. ౧౩౦.

క. “కందర్పఁడొత్రిదశేంద్రుని, నందనుఁడోచందురుండొనలకూబరుఁడో
డెందమలరించునీతని, యందంబువిలాసవతులకందఁజుకుబలే. ౧౩౧.

ఆ. ఇతనిఁగలసి మెలసియెల్లప్పు సంతార, రాజ్యభోగములనురహినిదేలు
వారిజాక్షి పూర్వవైభవంబేపుణ్య, వైభవంబుచేయువలుకులే” ౧౩౨.

గీ. ఇట్లుతలపోసియాశరదించులవన, తనదుకులదైవతంబుచందమునఁగాంచి
సతిధిపూజలొనర్చెనత్యధికభక్తి, రాజపుత్రుండుకుతుకవారాశిఁడేల. ౧౩౩.

వ. ఇట్టులా కాముకీకాముకులకుఁ బ్రభవదర్శన సమయంబున నె బద్ధానురాగంబు సిద్ధించుటంజేసి పృథ్వీవరకుమారుండు భద్రనామకుండై ప్రచ్ఛన్న వేషంబునఁ దదీయఘోషాంగనానిలయంబునకుంజని దినదినంబును బంధుశ్వగౌరవంబు నెఱపుచు. ౧౩౪.

సీ. ప్రాచీనరాజన్యబలశౌర్య గాథలనాగిఁజెప్పియలరించునొక్కనాఁడు
పిల్లనగ్రోవిమోవినిబూనిపాడియత్యుత్సాహ మొదవించునొక్కనాఁడు
అత్యంతసీలిదాయకపు నుద్దులువల్కిసొక్కించుమక్కువనొక్కనాఁడు
మందపైఁగవియుదుర్తార్గ జంతులఁజంపియక్కజంబొదవించునొక్కనాఁడు
పెద్దపులిజన్ను తెచ్చున్న జెఱపులేక, తెచ్చిప్రియపూర్వకంబుగనిచ్చివేడ్క
యొగవఁజేయును నెప్పుదిక్కొక్కనాఁడు, ప్రమతిపై మోహమునగరావరసుతుండు.

గీ. భద్రుఁడించుక నేపుకన్పడకయున్న, విరహవేదనఁదపియించు వెలఁదిమిన్న
ప్రమతియించుక నేపుకన్పడకయున్న, విరహవేదనఁదపియించువిభుసుతుండు. ౧౩౫.

క. వారలయును గాగయునక, పారముదంబుధినిజేలివల్లపుఁడాసిం
గారంపుంగనినతనికిఁ, గూరిమిమొనఁగంగఁదలఁచుకొ నెనుల్లమునకొ. ౧౩౬.

వ. ఇట్లు తలంచి, “యింద్రోత్పవానంతరంబున పరిణయప్రయత్నంబులు గావించి”మని తనదేవేరికఁజింగించె. ప్రతిమయుఁ దల్లివలన నీసమాచారంబువిని డెందంబున నానందంపుచుండెనంతనట. ౧౩౭.

గీ. ఇట్లుపట్టకతనపుత్రుఁడిచ్చవచ్చి, నట్లుతిరుగుదునుంటయుననిశ; మొక్క
దివసముననిద్దరను “బ్రమతీ”యటంచుఁ, గలువరించుటయునుగనికలఁగిచ్చుచుండు.

గీ. బంబులనుబిల్చితనపుత్రువర్తనంబు, నరసిరండనవారునునపుడకదలి
సర్వమువిమర్శ గావించిచంద్రవర్త, పాలికేతెంచియిట్లునిపల్కిరొగిని. ౧౩౮.

గీ. “ధరణీనాయక ! నీయాజ్ఞతలనుదాల్చి, మాఱువేసాలత్రోడఁగుమారు వెంటఁ
జనితిమాతండుగోపవేషముధరించి, క్రోశదూరంబునందున్న ఘోషమునకు. ౧౩౯.

క. చనియొకజంగిలిపాంతం, దనరాఁడనునొకరసాలతరురాజముక్రిం
ధను.గురుమండియీరెలఁ, గునఁదనలోఁబా నెయిట్లుగొణఁగందొడఁగె. ౧౪౦.

సీ. “నీ మొగంబునుండు నెలనుగన్గొనకున్న నతివరో ! పరితాపమాఱు పైట్లు
స్త్రీనపువ్విచిగురు వెన్నెలలఘోషకయాన్న మదనాంధకారంబుమాయుపైట్లు
నీదుకెఱ్ఱావి తేనియలఁగ్రోలకయున్న విరహవిదాహంబువిదూపైట్లు
నీనిండుకొఁగిట నెమ్మిఁజేర్చకయున్న నెలకాక బలుధాకనదలుపైట్లు.

నీదువచనామృతంబును నాదుచెవులఁ, జిలుకకున్న సుదేహంబునిలుపు టెట్లు
పరుగుననువచ్చి కడుపునఁబాలువోసి, రక్షణము నేను వేశరద్రాజవదన.

౧౪౩.

ఆ. లేమ ! చెంతనీవు లేనిక్షణంబొక్క, యుగమువలె నెత్తోచుచుండునాకు
నీవుచెంతనున్న నెలలెల్లక్షణముల, పగిదిఁదోచుచుండుమగువనాకు.

౧౪౪.

క. నినునమ్మితి నీదాసుఁడ, ననువేటుగఁజూడఁబోకునలినదళాక్షీ !

నను దెంచిసరగని చటికిఁ, గనుఁగవకుత్సవమొనర్పఁగదవేయబలా !

౧౪౫.

వ. ఇట్లు పలవించి పలవించి కన్నకన్నట్టివారి నడుగుచున్న యవసరంబున.

౧౪౬.

ఆ. తనశరీరకాంతిధరణీరుహములకుఁ, బసిఁడిపూతపూయఁబడఁతియొకతె
వచ్చిరాచకొమరుగ్రుచ్చికొఁగిటఁజేర్చి, కుస్తరించితోడుకొనుచుఁజనియె.

౧౪౭.

క. రమణియునీకొమరుఁడుప్రియ, తమయుగమాటాడువాక్యతతి నెఱిఁగితిమా
విమలాబ్జ నేత్రనామము, ప్రమతియనందనగునర్థవంతంబగుచుకొ.

౧౪౮.

వ. అట్లయ్యుత్తమనాయికానామక రత్నంబు లతిగిన యనంతరంబ తత్ప్రదేశ సంచారు
లగు గోపకుమారులం బిలిచి యడుగ నీ “ప్రమతి” యొకవల్లవపల్లవపాణి యని
యును; నీభద్రుండు భూపాలుని కీలారుల కేళికయనియును నుడివి”రన. భూరమ
బుండు వారలనగారంబుల కనిచి బహుమానునిం బిలిపించి తననూనుని నృత్యంతం
బాద్యంతంబును వినిపింప నతండును “మఘపూత్యవంబు సమీపించుచున్నయని
గావున నచ్చటికి గొల్లలు తమయిల్లాండ్రతోడను; బిల్లలతోడను; నరుదెంతురు.
అప్పుడు నిగూఢవేషంబున మనమునుబోయి కర్తవ్యమరయుద”మన నమ్మహీశ్వరుండు
సమ్మతించె.

౧౪౯.

ఉ. శ్రీకర ! సుప్రసాద ! సరసీజభవార్చితదివ్యపాద ! సు

స్లోకశివావినోద ! శ్రితలోకసదావనమోద ! భక్తహృ

ద్యావ్యకులభంగ ! ఘోరతరదాసవలోకతమఃపతంగ ! ద

ర్శ్వీకరరాజహర ! సువివేకిమనోంబుజబాలభాస్కరా !

౧౫౦.

క. విషధరనికరవిభూతా !, విషమశరప్రాణహరణ ! వృజినవిదళనా !

విషరుహరవిశశిలోచన !, విషరుహదళనేత్రబాణ ! విద్విడ్ధననా !

౧౫౧.

క. శాపాయుధబాలకహృ, త్రాపహరా ! సవనభంగ ! ధరణిశతాంగా !

తాపసహృదబ్జభృంగా !, కాపురుషోద్వేదవిభంగ ! కంధినిషంగా !

౧౫౨.

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర కాశిక సగోత్రపవిత్ర జయంతిమలకలశార్ణవరాకాక్షరవ
మిత్ర భావనారాయణపాత్ర రామనార్యపుత్ర వేంకమాంబాగద్భుక్తిముక్తాఫల సకలబుధ
జనసేవాపరాయణ భావనారాయణప్రణీతంబయిన సుమిత్రచరిత్రంబునందు ద్వితీయా
శ్వాసము.

శ్రీభీమలింగార్పణమస్తు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీభీమలింగాయనమః.

సుమిత్రచరిత్రము.

తృతీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీవేంకమాంబికాకృత, నేవాపరితృప్తహృదయ ! శ్రితసుమనస్సం
భావితపదకమల ! మహా, దేవా ! భీమేశలింగ ! దివ్యతరాంగా ! ౧.
- వ. దేవా ! యనంతరకథావిధానంబు సావధానంబుగ నవధరింపు మట్లు బహుమానుండు
పలికిన పలుకులకియ్యకొని మలయాలయేశ్వరుండు శక్రకోత్సవసమయంబు ప్రతీక్షించు
చుండె. ౨.
- గీ. అంతనొకనాఁడువల్లవులమరనాథు, నుత్సవమునేయసమకట్టియూరిబయలఁ
బొదలుభూధరరాజంబుపొంతకరిగి, నలుపుచుండిరిపూజల సమయమునను. ౩.
- సీ. ఆనందరసపూరితాంతరంగములతోసారెకుఁద్రుళ్లుచుఁగోరువారు
కులమువారిలతోడఁగూడిబంతులుసాగికూర్పుండివిండుగుడుచువారు
తమభార్యలకుఁబ్రിയతమమైనవస్తువులెమినిగొనితెచ్చియిచ్చువారు
తొమ్ముతప్పెట్లనాదమ్ముపిక్కిటిలంగవజ్రపైగీతముల్పాడువారు
కొమ్ముబూరలుగొనియాకసమ్మువగులు, నల్లుగానూఁదిసంతోసమందువారు
పద్మదళనేత్రునుద్దులుపలుకువారు, నగుచువల్లవులుత్సాహమందుచుండి. ౪.
- సీ. దధిదుగ్ధముఖపదార్థములచేబృందారకాధీశుజలకంబులార్చువారు
గ్రావజాదరణరాజీవద్వయంబుహృజ్జలజంబులనునిల్పికొలుచువారు
ఘనఫలాహారముల్గొనివచ్చిగాలిగంగలకిచ్చిప్రస్తుతుల్నలుపువారు
భూసురాశీర్వాదములకునానందించిభూరిదక్షిణలిచ్చిమొక్కువారు
దర్శనాగతవిబుధసంతతికిన్వహ, విధినిగౌరవమొనరింపజేయువారు
హితజనాతికిబహుమతులిచ్చువారు, నగుచుసంతోషపరవశులైరివ్రజాలు. ౫.
- గీ. పటకుటీరసమీపభూభాగమునను, వఱలుశాడ్యలతలమునవ్రజజనుమారు
బాడుచుండిరితలిదండ్రులధికకౌతు, కమునవిస్తారితాత్పులైకనుచునుండ. ౬.

వ. ఇట్లు వల్లపులెల్లఱు మహోల్లాసంబున సురవల్లభునుత్సవంబు జరుపుచున్న సమయంబున.

2.

సీ. కొప్పునవలరారుకుసుమమాలికలతోఁగురులసంపెఁగతావిసర సమాడఁ
గంతసంగతమాక్షికప్రకరములతోమాణిక్యరోమలుమాటుమలయ
వరకపోలచ్చపుల్దరహాసచంద్రికల్గలసియొంజొంటితోఁజెలిమిసలువ
ముక్కుముంగరకెంపు మోవిరంగులసొంపు మొగమునకొకవింతసొగసుగూర్చఁ
గలికిపదియాటువన్నె బంగారునగల, జిగులుదేహప్రభలతోడఁజేరి వెలుఁగ
క్షితినిజరియించుచంచలాలలికమ్రోలె, సరలివచ్చెనుబ్రమతి సంతసమెలర్చ.

౩.

ఆ. ఇట్లులేగు దెంచియులువేల్పులకుఁమొక్కి, తల్లిదండ్రులకుచుదంబుగదుర
వందనములూనర్చిపార్వతీదేవ్యాల, యంబుఁజొచ్చివినయమతిశయింప.

౪.

పంచచామరము.

కరద్యయంబుమోముఁజేర్చి; కన్నుగోయిమాయుదుక;

శిరంబువంచి; తద్భవానిచేష్టలెంచి శాంకరీ!

నిరంతరంబునీదుపాదనీరజంబులన్మదిక

గరంబుభక్తిగొల్పునట్లుగాననుగ్రహింపవే.

౧౦.

సీ. ఆద్యంతకూన్య మైయలరుతత్వమునీవనిఖిలవస్తువులందు నెగఁదెదిన
మాఁడుమూర్తులకుమూలకందమునీవపంచభూతములంగుఁబ్రబుదిన
అందఱశక్తులకాధార మేనీవసచరాచరంబైనజగమునీవ
దుష్టులపొలింటితోఁకడుక్కవునీవిశిష్టులకును బెట్టుచెట్టవీన
బహుళపాపాఘముల నెల్లభస్మముగను, బానరుచుచుభక్తులనుబ్రోదుజననివీవ
వరమశివునర్థదేహవైవరఁగెదిన, తల్లి! నిన్నెన్న నేనెంతదాననన్తు.

౧౧.

ఆ. ఏనుగోరికొనినయెమ్మెకానినినాకు, జీవితేశ్వరునిగఁజేయుమన్తు.

తొంటిసతులతోడఁదులఁదూఁగఁజాలుకొ, త్రిదితనమ్మనిమ్మదయదలిర్చ.

౧౨.

గీ. అనివలు తెఱంగులనువేడియలరుబోఁడి, దేవళంబును వెలువడిజీవితేశుఁ

డైనభద్రుని వెనుకంగనఖిలపించి, మెలఁగఁదోడఁగెదదుత్సవస్థలమునంగు.

౧౩.

సీ. పురుహూతవిగ్రహంబునునిల్పివల్లపుల్ వేడ్క మైఁబూజగావించుచోటుఁ

గర్పూరహారతుల్ కాశీమహాదేవికలరుబోండ్లర్పించునట్టిచోటు

సురపాలపల్ల మ్రోత్కరతోరణములచేఁజెలువారుపందిట్లుగలుగుచోటు

బల్బన్నములఁ దెచ్చిభక్తిమైగాలిగంగలకిచ్చునలతలపాలుపుఁజోటు

- బ. ప్రి. బ. ర్తంబుగైకొనిపద్మనేత్రు, సుద్దులను గాన మొనగించుచోటుజూచి
ప్రాణనామకుఁగానకపడఁతిమిన్న, విరహమునుబొందికన్నీరువిడువఁజొచ్చె. ౧౪.
- క. అడుగఁదలంచునుగంటం, బడినసఖీమణుల; సిగ్గుపైకొననుడుగుక;
బడఁతుల నేచకుసుమచుక, వెడవిలువొరఁగేలుసాచివేడును పెడఁదై. ౧౫.
- ఇ. ఇట్టులాపికవాణి యోపికమాలి చూరమరాపతాపంబున కోపంజాలక తమత్సవంబున
నిలువనొల్లక దప్పులం జెలంగు నొకమాకందంబు క్రిందం గూరుచుండి ప్రాణేశ్వరు
శృంగారప్రసంగంబుం దలంచుకొనుచు గుఱింబు నవసయించుచుండె నంత. ౧౬.
- చ. కమలినీక్రుంగ; జక్కవలుకారియనొందికలంగ; దస్కరల్
ప్రమహితకాతుకంబునను బల్లఁబుఁబొంగ; సుమాయుధుండునే
ర్పమరఁగఁబాంధపాళిపయినల్లలొగింజలుకంగ; నల్లప
శ్చిమమునకిర్ల గొంగకడుఁగ్రుమునంజనిక్రుంకెనత్తటిక. ౧౭.
- సీ. ఆభీరబాలకులాలజంగిలితోడఁ జేరిరి నైజకుటీరసీమఁ
బళ్ళిమాధిపదివ్యభవనస్థితరత్నరక్తిమంబనసాంధ్యరాగమడఁరెఁ
గర్వకుల్తమసేవ్యకర్తముల్ ముగియించిచనిరిగీములకువిక్రాంతినొందఁ
దతతమోదైత్యనేత్రప్రవద్విస్ఫులింగములనజ్యోతిరంగణములలరె
గూండ్లఁదూఁతునువిహగముల్; గుడ్లగూబ, లెల్ల దెసలకు వెలువడె నెరను సెనుక;
దమ్ములనుగూర్చెమదపటప్పదమ్ములెమి, నంధకారంబుపాంథులనలఁచఁదొడఁగె. ౧౮.
- గీ. అంతరిక్షాభికన్యామఖాంబుజాత, కలితప్రస్వేదజలబిందుగణమనంగ
స్వేచ్ఛరుచిఁబొల్పెనక్షత్రనముదయంబు, మల్లికాపుష్పనికరంబుమాడ్కిమింట. ౧౯.
- చ. తుమునినిహృత్స్వటాంతరమకుంతముదభినినోలలాడఁ, జ
క్రములువియోగతాపమునఁగ్రాఁగికలంగుచుజోడువీడఁ; ద
త్కమలినీకిన్ముఖాబ్జమున గాటపువిన్నదనంబుగూడఁ; జం
డముఁడుదయించెదూర్పునఁగరంబుఁజకోరములుత్సహింపఁగక. ౨౦.
- చ. “వరుడొకకొంతదప్పు పెడఁబాసిచనంగ నెత్తికొమ్మయుక
బరమసతీత్వగౌరవముఁబాడఁజేసిమిళిందభర్తమం
దిరమునఁజెచ్చికూడె”నని దెప్పుచున వ్వననంగఁగల్వఱు
విరెనెఱు; బద్ధినీరమణినిన్నదనంబునవాంచెనొదలక. ౨౧.
- గీ. పాలమున్నీరుబడబాగ్నివల్లనఁబొంగి, వెల్లివిరిసెననంగను; వెండికొండ
యొరగలిగరంగిలోకంబులెల్ల నిండె, ననగ నెల్లడవెన్నెలలలమికొనియె. ౨౨.

- పునవగ కాని సంఘగనిపొందు; గలంచుదలంచు; దన్నుదాఁ
ననిశముగ స్తరించు; గునుమా యుగుదుర్ల ము మెంచుభిన్నయై. 3౧.
- ఆ. కైరవాపుఁబట్టుఁగలహంపములఁగొట్టు, జిలుకగములఁబట్టిచెను బెట్టుఁ
గెంపుకంట్లనట్టువంపుఁబట్టలరట్టు, గలుగునట్టుబట్టుకఁసరికొట్టు. 3౨.
- ఉ. చీరుచిటుక్కుచున్నదనజీవవిభుండనిభ్రాంతిపొందితా
వేమఱుఁదొంగితొంగికను; విన్నదనంబును బొందుఁగానిచోఁ;
దామరసాక్షి మోహపరితాపనుదేవునవచ్చునద్దిరా!
కామునిఁబోలు మేటివిలు కాడల కాముఁడెయించిచూచినకా. 3౩.
- ఉ. మానవనాథుఁడంతబహుమానునితోడనుమాటు వేసముం
బూనిపురందరోత్సవముపొంతకువచ్చెనువృద్ధగోపన
మృతముచొంద; దీక్షనుగుమారునిచర్య పరీక్ష సేయు; నా
మానినితిల్లినండ్రులనుమాటలతోడ నెమందలింపఁగకా. 3౪.
- ఉ. వచ్చినవాఁడు తేడనుచువల్లవవృద్ధుఁడెఱుంగకుండియుక
బొచ్చెనులేకయాదరణముంబొనరించెనుగూర్చిమై; బరుల్
వచ్చిననైననుత్సవపుఁబట్టలగౌరవమాచరించుటల్
హెచ్చినగర్వమైవ్రజాలయిండ్లనుబూర్వమునుండ్లిచెల్లుటకా. 3౫.
- ఆ. ఇట్టులాదరించియెంతయునతిధిస, త్కారవిధులుజరిపితముఁగలిసి
యొత్సవమునఁజొచ్చియుల్లాసమందంగ, వేడికొనియెమిగులవినయమునను. 3౬.
- క. జననాథుఁడంచులకునీ, కొనియాసందడినిదనదుకొమరునిపోకల్
కనిపెట్టెదిరుగుచుండెను, గనలేదమాటికినిరేపఁగా సచివునితోకా. 3౭.
- పీ. ఇట్లు తిరుగుచు నయ్యొత్సవంబున కెడగలుగంజని యొకానొకతావున. 3౮.
- సీ. కళలెల్ల నిండిచక్కఁగ వెలింగెడిచందమామఁగేరేడుముద్దుమోముదాని
శతపత్రనికరసంగత సౌకుమార్యంబుహసియించు నేత్రద్వయంబుదాని
గున్నమామిడిపంటిగుడ్డానికూ యుచిల్కల మేనటికమాడుపలుకుదానిఁ
బదియాలువ న్నైక్రొంబసిఁడిచాయలనిగ్గునగఁజాలు నెమ్మేనిజిగులదానిఁ
జిన్నివాతేజనమృతంబుచిలుకుదాని, విమలసగ్గుఁపుంజమైవలయుదాని
నడఁకువకు నాటపట్టయు ములగుదానిఁ, బ్రమతిఁగన్తో నెనాళ్ళర్యభరితుఁడగుచు. 3౯.
- క. కనుఁగొనియాయుచక్కర్, దనమును వేనోళ్లఁబొగడితనసుతుఁడొవరిం
చినవల్ల వకస్యయొక్కో, యొనిమనముననగదియంబునందుచునుండకా. ౪౦.

సీ. రతిఁగేరు సతి సౌరుమతి మెచ్చి మతనుండు మేనూని ప్రత్యక్ష మైనయట్లు
కామినీ మోహాంధకారంబువోరింపబాలభానుఁడు నేల వాలినట్లు
తరుణీచుణీమనస్తాపంబువాపంగనింగిజాబిలి భూమినిలిచినట్లు
శురసుందరులనవ్వనుదతి సాంపును జూడజగతి క్రిందనుతుండు డిగినయట్లు
రంభమైనల్లినలకూబరప్రభుండు, తెఱవదాన్యంబుఁగోరియే తెంచినట్లు
భద్రవేషంబునను రామవర్దప్రమతి, సరి నకరు పెంచె నెంతయునంతనమున. ౪౧.

వ. ఇట్లు వచ్చిన నిజసూనుని మానవనాథుల డానవాలుపట్టి బహుమానునికిం జెప్పి “యి
క్కాముకీకాముకులకుం జరుగు శృంగారప్రసంగంబు నాలింతువుగాని నా వెను వెం
ట రమ్మ”ని తోడ్కొని చని యొక రహస్యస్థలంబున దాగియుండె నక్కడ ప్రమతి
రాకొమరుంజూచి యిట్లనియె. ౪౨.

ఉ. “జాలము జేసి ; పుష్పశరజాలము పాలానరించిపోవ నే
తీలసహించెనీమనసు ; లేశమయేనియునీమరక్కటా !
జాలిజనింపలేదో ; పెఱచానయొక్కరుక నాపయిందమిక్
డీలువడంగఁజేసెనో ; వడిన్వీనిపింపుమనుగుచుట్టమా ! ౪౩.

ఆ. అన్నిటికిని నీ వె మనినమ్ముకొనిమహా, కాననములనైనఁగొతుకమున
నిన్నుఁగూడియుండ నే నెంచుకొనియుంటి, నకట ! వేఱు నేయనగు నెనీమ. ౪౪.

గీ. నామరమునిట్లునవనీతకోమలముగఁ, జేసినీహృదిపడుకు గాఁజేసినట్టి
కమలసంభవునవలెఁగాకనిన్ను, వృర్థముగననఫల మేమి ! వన్నె కాఁడి ! ౪౫.

గీ. అలిగివిడనాడవిడనీ మదతివమనసు, పురుషునియొడందమాత్రమప్పొల్కిఁగాదు
మగలమగువలమధులొక్కపగిదియగుచు, వాక్కునర్థంబుచందానవలలుటరుదు. ౪౬.

చ. గురువిరహంబునంధమవుక్రు.య్యఁగ ; వెన్నెల నెండి ; మారుతీ
వరమగుపూలకోర్ల బలువానసు నాని ; సుగంధశైలదు
ర్భరపవనంపుఁబెన్నడనుబాధలనొంది ; తపంబునీకుపై
జరుపుచునున్న దాననుబ్రసన్నుడవేటికిఁగావు ! చెప్పమా. ౪౭.

క. విరహదావానలమునఁబడి, సరితాపమునొందుచుండువారలకుక్షణం
బరముఁగఁయుగమనియెఱిగిన, సరనుడవైతేనిజంపునలుపవుగాడే ౪౮.

క. కనుఁగొనుముకంఠసంగత, ఘనమౌక్తికహారవితతి కామజ్వరపీ
డనముననుగ్రాగిపారిసీఁ అనికాయాకృతిధరించెలలితగుణాధ్య ! ౪౯.

- క. కాలాగురులేపనముం, బోలెడలిచ్చెడునుమేనబూసినగందం
బాలరియైమదనుడుశర, జాలముతనువుననుజిత్తజల్లుగఁగురియన్. ౧౦.
- క. అనిపలికిపొంగివచ్చెడు, వనటనడంపంగలేకవనితామణియొ
య్యననేడ్చెంబరపుష్ప, స్వనముననిజజీవితేశుస్వాంతముకరుగన్. ౧౧.
- ఆ. భగ్రుండంతగోపభామినీరత్నంబు, నూరుతలముఁజేర్చి గారవింది
కురులుచిక్కుదీసిగురుతరప్రేమని, ట్లనియెడనదునుడులనవృత మొలుక. ౧౨.
- చ. “మనముభవన్తనంబుచనుమాటికిలగ్నముచేసిపోవనే
వనితకుసాధ్యమౌను : మగువా ! తగవాయుటలాడవేలవై !
తమ వెటసంచరించిననుదప్పకప్రాణములెప్పునీదుప
ద్వనజయుగంబుచెంగట నెదాస్య మొనర్చెడునంచెఱుంగవే, ౧౩.
- చ. నరిసిజనేత్ర ! నీకనులసన్నమెలంగెడువాడఁగాక ; నేఁ
బుండనె ! బేలవైయిటులపల్కెదవేటికి ! రాజకార్యత
త్పరతనునింతసేపు నొకతావుననిల్వకతప్పదయ్యె; హృ
త్పరసిజమందునాయెడలసంది ముందకు మెంతమాత్రమున్. ౧౪.
- ఆ. చక్రవర్తిపదముసంప్రాప్తమైనను, వదలివైతుగడ్డిపరకవోలె
నీగుఁచెలిమివిడువనేరనిద్దియెనాచు, నిశ్చయమునమ్మునీరజాక్షి ! ౧౫.
- గీ. జాగుచేసిననేరంబునైపుమింక, నెన్నఁడిట్టులనొనరింపనింతిమిన్న !
అతనుఁడేసిడితీవ్రసాయకములకును, దాళఁజాలనుసాఁకుముదయదలిర్ప. ౧౬.
- చ. అటుకదొరంగి నాపయిగృహమృతవృష్టినిజమ్మికొఁగిటన్
నిలుపుము ; మోవితేనియల నెమ్మిన్సంగుము ; లాఁతివానిగాఁ
దలఁపకవైశ్రమంపడఁగదనివ్విరొ ! వీవఁగనిమ్ము ; నీదుప
జ్జలరుహసన్నిధానపరిచారకుఁజేయుచుకేలుమోడ్చెదన్. ౧౭.
- వ. అని మోహతిరేకంబునఁ బలికినపలుకుల కచ్చిలుకలకొలికి యలరి తన చేలువునొకా
లింగన సుఖంబొసంగి ; చుంబనదానంబుం గటాక్షించి ; సట్లాపనుఖ కట్లాల్లిని నొ
లలాడించుచుండెనంత. ౧౮.
- ఉ. వెన్నెలతేలితొడవువేడ్క మెలంగియనంతరంబరే
యమ్ములమిన్ననైజగృహమల్లనఁజేరెడునేరొప్పేదన్
జెన్నులుగుల్కమల్లెపువ్వుచెండ్లిగిజాతనసంగసత్పీఠా
భ్యున్నతివేగుఁజాక్కన నొనోత్సవముంబొసరించెఘోర్పునన్ ౧౯.

- ఆ. పగలు సేయు తేడువచ్చున న్నైగడునఁ, బాటుచున్న చంద్రువలను గాంచి
చుక్కలైల్లమిగుల ప్రకృనువానితో, దివ్వియలును గూడఁ దెలివితప్పె. ౬౦.
- గీ. అలజగద్బాంధవునిరాకకరుచమంగు, మేది నీనిర్జరాశీర్ని నాదమనఁగఁ
గర్జపర్యంబు సేయుదుఁగడుఁజెలంగె, ద్విజనికరసు స్వరంబులుదిక్కులంగు. ౬౧.
- సీ. పద్మినీకరంబుప్రాగ్భవంబునఁజేసికొన్న పున్ని యములకుష్మ యునఁగఁ
బ్రాక్ష్మతీమణిపాలభాగంబునందొప్పునీరైనసింహారతిలకమనఁగ
వరసక్రవాకజంపతులనొక్కటిగాఁగలుపవచ్చిన నేస్తగాఁడనంగఁ
బ్రజలానరైదుపుణ్యపాపముల్ హరికింపసర్వేశుఁడంపినచారుఁడనఁగ
సంధికారాంబునిధిశ్రమనుందుదేహ, ధాగులమయూఖరజ్జుసంతకులచేత
మీఁదికెత్తంగవచ్చినమిత్రుడనఁగ, బాలభాస్కరుఁడుదయాద్రుఁడరిగవెల్లె. ౬౨.
- ప. ఆ సమయంబున. ౬౩.
- గీ. అటనిగూఢంబుగానున్న యవనివతికఁ, బడఁతెనుడివిననుడువులప్రాణమయ్య
వీనులకుఁజాలమధురమైవించుసేయ, నచ్చెగువునొంఁగినిజమంత్రికనియెన్లు. ౬౪.
- ఉ. “హీనతరాన్వవాయుములనింతటిచక్కఁడనంబుగల్గిక్రొం
దే నెలఁజిల్లుపల్కులమదింగరఁగించెడుముద్దుగుమ్మలం
గానముపూర్వమెయ్యెడలఁ ; గాతుకముంగలిగించెడుకబళి !
దీనిమనోహరాకృతియు ; దీనిచోకాటపుముద్దుపల్కులున్.” ౬౫.
- గీ. “అనితసంభాషణమునఁబ్రవర్తనమున, హీనకులజాతీయనుటకునించునైన
కొరకదాధారమేమియద్యుతమొనెను, గనుఁగొనినయంతదనుకనోయనఘచరితి!”
- చ. అనబహుమానుఁడిట్లనియె. “నామతిసందియమేల ! నీపెపా
వనమొనరించెగోపకులవారిధి ; నీమెనురూపసత్ప్రవ
ర్తనములఁగన్న మన్మథశరంబులఁజిక్కరెయ్యోగులైన ; నీ
యనుఁగునినుంగు మేలుపడుటబుద్ధి మేనరపాలశేఖరా!” ౬౬.
- చ. అనవుడు గొల్లవానికడకాన్యసచంద్రముఁడేగి. “యోయినీ
తనయకుఁజేమగల్గకొకదాసునిపోలికనుండి ; మోహసం
జనకమ్మదూక్తులన్నినయసంపదముచ్చివడంగఁబల్కునా.
జనుఁడెవఁడ?” న్నగోవుఁడరసాధనమాళినిగాంచియిట్లనున్. ౬౭.
- ఆ. అతఁడుభద్రుడనెడునాభీరభూలుండు, మనసునందునాకొమ్మరైవొఁడు
పలపుమిక్కుటముగనలఠాటచున్నట్లు, తెలుపుచున్నవాఁడుదినదినంబు. ౬౮.

- ద. అతనికి నాకుమారి కనుహళిని బెండిలియా ధుయోగమా
శతధృతి వ్రాసె నేనియును స్వప్నమునందును జూడఁబోనియ
ద్భుతమగులాభము నైనుచు బొబ్బకరాఁగలదం” చు బల్కితా
మలినిదలం నెభూషణసమాజమునన్ముగనున్న వంచోగికిఁ.
- 20.
- ఆ. గొల్లవానినపుడుకుచలయాధీశుండు, వదలినుతుండు రామవర్తయున్న
తానకమున కేగితనయెలుంగునుమార్చి, పలికెబరుండెవండోపలికినట్లు.
- 21.
- గీ. “ఓకుమారక! వేడ్కగానుత్పవంబు, జరుగుచుండఁగదానినపడ్డచేసి
మఱియొకపదార్థముననీదుమచనులగ్న, మయినటులతోచుచున్నదీయవసరమున.
- 22.
- ఆ. నాదుజవ్వనంబుననుండెదమునకును, దగిలినట్టిచుంచిచిగురుబోండ్ల
కెన్నొనూడిదలను నెలమిమైబంపించి, వశముచేసికొనెడివాడమున్ను.
- 23.
- చ. అటుతవి నోదనస్తువులన మైడినాఁడొగిఁబోవుచుండ; నీ
తెజవకుకొక్కటైనఁగొనితెచ్చియొసంగకయుంటఁజూడనీ
తెజఁగువిచిత్రమయ్యెడుత్వదీయమనోగతమేమొతెల్పిచె
చ్చెరనుశ్రుతిద్వయంబునకుఁ జేయవెపండువుగోవబాలకా!”
- 24.
- వ. అనవుడు రాజతనయుండు తన జవకుని కంఠస్వరంబు గుఱుతిడఁజాలక పరుండను
తలంపున నిట్లనియె.
- 25.
- క. “వినుమట్టిన్ద్రువువస్తువు, లనునీయమలెక్కగొనదులవమైనను; నా
మనమున నెదఁచఁబడెనీ, వనితామణికిప్రమేసవస్తువుముసలే!”
- 26.
- వ. అని పలికి తన కలికివలకఁ దిరిగి యిట్లనియె.
- 27.
- ఆ. “పూర్వమెపుడొనిన్నుఁబోలిననవనీత, కొమలాంగినోర్పుఁగోరవలచి
మెలఁగియున్నయీయనన్దమాలకింపనా, మనసు తెలుపువాఁడవినుముప్రమతి!”
- 28.
- వ. అని చుంతతోనైన విరమింపక మరల ధరణీశ్వరువంకఁదిరిగి “మావరిణయనిర్ణయంబుఁ
గనుము. ఈ నెలఁతకు నావలిపిన వాద్దానంబునకీవు సాక్షిభావంబు వహింపు” మని
యడుగు నప్పుడమి తేడప్పుడ తనవ్రచ్చన్న వేషరమంబరిత్యజించి నిజస్వరూపంబుతో
బ్రత్యక్షమై కుమారుని గడ్డిండుచు నిట్లనియె.
- 29.
- క. “కనుఁగొని యెదఁబడితయ మోక్షచనమోక్షలుపొత్తి! పూతనవిత్తృకులమునం
జనియించిగోవకన్యను, గొన్నియిలువడినడఁగఁజేయఁగోరితే! నెడఁగా
- 30.
- ఆ. సాటిరేనియశముసంపాదవముచేసి, వంశమునకుమిగులవన్నె తెత్తు
వనుచునమ్మియుంటినక్కటా! నీవిట్లు పలుపవగుధుననుచుదలఁచునెతి.
- 31.

- చ. గరిమనుచోకులీనయుగుకన్యనుదోకొనివచ్చి; నీకునే,
 బరమకుతూహలంబుననుబట్టపుదేవినిజేయనెంచ! సా
 దరమతి వెట్టిగొల్లముగుదంగొనినిర్మలమైనక్తియున్
 బరువునుబాడుచేయుటకుఁబాల్పడితే! దురితాత్మ! యియ్యెడన్.” ౧౨.
- వ. అని బహుప్రకారంబులఁ గుమారునిదూఱి యనంతరమా నారీమణివంకఁ గిరిగి యి
 ట్లనియె. ౧౩.
- గీ. “ఇంకముందెప్పుడైననునిటకుమరల, నితఁడువచ్చుటకంగీకరించితేని
 నీకునీతండ్రికినిగూడనెనరువిడిచి, మరణదండనవిధియింతుమగువమిన్న” ౧౪.
- క. అనిబెదరించినచూత్యుని, గని “నీవీదుండగీనిఁగడురయమునఁదో
 కొనిరమ్మ”నినుడువుచుఁజనె, జనపాలుఁడుకినుక నాత్మచదనంబునకున్. ౧౫.
- గీ. పార్థివకుమారికాస్పృభావంబుఁడఁగి, యుండ నేరదు గాననట్లుగ్రుఁడగుదుఁ
 బ్రభువు వెడలంగనతనిక్రూరప్రసంగ, మునకుఁగోపించిప్రమతియిట్లనుచుఁబలికె. ౧౬.
- సీ. “మరకందఱకునుజేటొనగూడనున్ననునపుడించుకయుభయమందలేదు
 ఇరుమూఁడుసారులారణీకుఁబలికించి “మీరాజభవనంబుమీఁద వెలుఁగు
 భాస్కరుండేశంకపడకుండమాగొల్లగూడెంబుమీఁదనుగూడ మొగిని
 వెలుఁగుచుమిచ్చుమప్పులనొక్కరీతి నేకనుచున్నవాఁడువేగనులతోడ”
 ననుచుమొకమోటవిడిచి నేనతనిమదికి, దాతునట్లుగ మొగముమీఁద నెవచింప
 వలయుననుకొంటి” ననుచుచుబలికిపిదపఁ, గొందలముగ్రచ్చునిట్లనుఁగుందరదన. ౧౭.
- “ఇంతదనుక నేనదేమేమొకలఁగాంచఁ, బోలు; నింకనిపుడుమేలుకొంటి
 నిట్టివిషయములనునినుమంతయేనినా, హృదయమునకుఁగవ్వ మొదవనీను. ౧౮.
- గీ. ననువిడిచిమీరుమాత్రోవఁజనుఁడునాదు, మేకలనుజుట్టుపట్టుల మేపికొనుచుఁ
 బితికికొనుచునుబాల; నావెతలునేను, పడెద”ననుచునునిస్సృహఁబలికఁగలికి. ౧౯.
- వ. అనిపలికి కొంతపడికిం చెలివితెచ్చుకొని తనపజ్జల నిర్విణ్ణుండైయున్న రాజపుత్రుం
 గాంచి కన్నులనీరు వెట్టుకొనుచు నిట్లనియె. ౨౦.
- సీ. “పార్థివత్వముత్పాదప్రాయంబుగా నెంచితగోపవేషంబుఁదాల్చినావు
 కమనీయరాజసౌధములనుద్యజియించినీ చమాగృహములనిలిచినావు
 ఘనులండుపేరొలగములుకాదనిరోసిమామందకొలుపుగామార్చినావు
 సభివసామంతపౌరచతుంబునెడఁబాసి వెడగుగొల్లలచెల్లివేడినావు

కాంతిమద్రత్న పటలసంఘటితభూష, ణములువలదనిబర్హిష్టింఘముధరించి
మాకులమువారితోడనుమసలి నావు, నానిమి త్తంబుననునర నాధతనయ !

౯౦.

ఉ. దైవము నేడు సర్వమువృ ధాయెనరిం చెనికెట్లు ప్రాణముల్
పోవకయుండనిల్పుదును ? బొందినివీడిననిల్వ నేర్పు నీ
జీవములెన్నఁడైనను ? బ్రసిద్ధగుణాకర ! మేనువాసియా
దైవతలోకముంగ నెదఁదావకపత్కములంబులెంచుచుకొ.

౯౧.

ఆ. చెలిమికాడ ! నిన్నఁగలసినుఖించెడు, భాగ్యమిపుడు నాకువ్యర్థమయ్యెఁ
గనుకయుండుజన్మముననైనభగవంతుఁ, గొలిచినీదుముద్దుచెలియనగుదు.

౯౨.

వ. ఇప్పటికింతయే యదృష్టంబునుకొని నిశ్చింతస్వాంతుండవై నిశాంతంబున కరుగుము.
భవజ్ఞనకుని కోపానలంబుపాలు గాక తదాజ్ఞానునర్హివైప్రవర్తింపుము. నాయెడంగలుగు
మోహలతాజాలంబును వివేకకరవాలంబున మూలచ్ఛేదంబుగావించి మరణంబున కనుజ్ఞ
నొసంగుము. నీవడినప్రమాసంబువకుఁ దగినప్రత్యుపకారంబు నేయఁజాలని నానేరం
బు నైరింపుమిదె జోహారువు లానరించెద”నని వియోగదుఃఖాతిరేకంబునం బలుక
నా రాకొమగుం డతివ్యాకులహృదయుండై కన్నీరుమున్నీరుగాఁగాఱ నయ్యెన్న
లతలమిన్నంగాంచి గన్గద స్వరంబున నిట్లనియె.

౯౩.

ఆ. “రముణి ! నీవులేనిరాజ్యంబునాకేల !, రత్నరాసులేల ; రామలేల !
కోటలేల ! పూలతోటలేల ! పసిండి, మేడలేల ! కడిదివాడలేల !

౯౪.

ఆ. నీవులేకయున్న నిఖిలంబుశూన్యంబు, నీవునాదుచెంతనిలిచియున్న
నిరయ మైన నాకుసురలోకతుల్యంబు, చారుశారదేందుసదృశవదన !

౯౫.

సీ. పార్వణచంద్రబింబముఁగేరునీముఖకమలంబుఁగన్నారఁగానకున్న
నమృతప్రవాహంబుననుకరించెడునీదుచిన్నా తినుడిచెవిజేర్పకున్నఁ
బల్లనవ్రదిమంబుఁబరిహసింపఁగఁజాలునీ కేల నెమ్మేనునిమురకున్నఁ
గటిక రాత్రె ననుగరఁగెడుచందానవీణియమీటి మెప్పింపకున్న
సతనుఁడుగ్రతనిత్తుశరాసనమున, మార్గజానళిసంధించిమర్మమరసి
యేసియుసులుగుగొనకున్నెయింతలోన ! నింతి ! నీతోడిదేలోకమింకనాకు.

౯౬.

క. ననుఁబరునిగవీక్షింపుకు, వెనువెంట నెవత్తుమరుని వెతికోరునఁజూ
లను ; మరణోత్సవమిరువుర, మునుగలసియెయనుభవితమునిలాసవతీ.

౯౭.

ఆ. ఇట్టులాకరినొక్కరెడఁబోయఁజాలక, పొగులుచుండమంత్రిపుంగవుండు
వారివలపు మెచ్చి కారుణ్యముదయించి, తనమనంబునందుఁదలఁచెనిట్లు.

౯౮.

ఉ. “జీవ సమానయైతనజీవనజా మత నేత్రమీదనె

భూవరపుత్తుచి త్తేమునబుట్టిన గాఢతరాను రాగమా

భూవిభుడల్లినంతట నెపోవగ నేరదొకందు కేనియుం ?

గావునవీరినొక్కటిగఁగల్గుటకన్న మున్నె మున్నె.”

౧౦౦.

క. అనితలఁచివారి నేకం, బొనిచిచిర కాలముం దెయుల్లంబున నె

కొన్నియున్నయోగ్యతరవాం, ధనాకండ్డిజేర్చుకొనఁగసమక త్వేనాగిక్.

౧౦౧.

ప ఇట్లు సమకట్టి బహుమానుండు తనపూర్వప్రభుండగు సుమిత్రుండు కళత్రపుత్రికా వి

యోగంబునం గరంబుపరితపించి పశ్చాత్తప్తుండగుట యెఱింగియున్నవాఁడు గావున

మలయాలయేశ్వరుం డెంతమనసు గలిసిన నిఖండయును రాజసుందర్య నాభి లాసం

బును; నభిజనాభినానంబును; మానసంబున విడకుండుటం జేసి మరలనొకపరి నిజదే

శంబున కరుగనిశ్చయించి యానాయికానాయక రత్నంబులం గూడఁడనఁదోడందో

డ్కినిపోనం దలంచి యిట్లనియె.

౧౦౨.

క. “లంకాపురమునుబోలిన, సాంకేతస్థలములేదు; చను దెండుమదిక్

జంకకనా వెంటనుమీ, కంకిలి లేకుండకుభములలవస్తునటుక్.

౧౦౩.

సీ. మునుజులె వ్వారుఁడవ్వనియుగద్వయనంగనబువలంకులమహాజలధిదనబు

రేయింబగళ్లోకక్రీతిచుహాపీరభలులు గాదు మనుండుపట్టణంబుఁ

బోతుటిఁగకు నై నేఁబురమునఁజేరదుస్తరమురా జేంద్రశాసనములేక

శరణాగతత్రాణవిరుజై కచిహ్నుఁడత్యంతసద్గుణినుమిత్రాఖ్యవిభుఁడు

“కాపురంబుండమీకుయోగ్యస్థలంబు, వలసినపదార్థనికరమచారిగాఁగఁ

దెచ్చియిచ్చెదమదినిసందియమువిడిచి, పోవుదమురండు నా వెంటపోతమెక్కి.”

౧౦౪.

గీ. చంద్రవర్షకుసింహాశ్లానిభునకుఁ, బూర్వమత్యంతమగు మైత్రిపాదలుచుండఁ

గానియిప్పుడుపగగల్గెఁగాలనిశతఁ, గావుననునాతఁడెఱికిఁగదలిరాఁడు.

౧౦౫.

క. చిర కాలముమును నేనా, పురవరమునఁగాపురంబుఁబొసరితిదదూభ

వరునికడన్నాచివ్యము, జరిపిగడించితినిజుండిచను వెక్కుడుగక్.

౧౦౬.

ప. అని పలికి రాజకుమారునివంక దృష్టి నిగిడించి యిట్లనియె;

౧౦౭.

గీ. “ప్రభువుబ్రతిమాల్నితండ్రీపరిణయమున, కుత్తరువునిచ్చునందాశనొక్కకేడు

గలుగుకుండఁగమిమ్ములఁగాచునట్లు, చేసెదనుజింతపడఁబోకుక్షితిపత్తయ!”

౧౦౮.

చ. అనవుడు శాయనంతనము నందుచు నందులకీకొనంగనొ.

య్యనఁబునుసంబునేయటకునర్హ పదార్థములయ్యమాత్మ్యజే

- గనయను వెచ్చ పెట్టికొనితిత్పరతందమ వెంటగోపవృ
 ధుని సహితంబురమ్మనియెంచొయ్యలితోడనుగూడిచెచ్చెరకా. ౧౦౯.
- గీ. “నల్లె” యనివల్లపుడుతనవనితిఁగూడి, యప్పుమిగిలినతనకూఁతుసామ్మలెల్ల
 ముల్లెగాఁగట్టిచైతనమునను నామె, తాల్చువలువలఁగైకొనితరలెనపుడె. ౧౧౦.
- గీ. నాట నే నుండఱును గూడినొక నెక్కి. జలధిమధ్యనునుఖయాత్రజరిపికొన్ని
 దివసములకునుసెంహళద్వీపరాజ, ధానిఁజేరిరికరమునంతసముతోడ. ౧౧౧.
- క. సచ్చినబహుమానధరా, భృచ్చుండ్రకుమారకులనుజేమనుమిత్రుం
 డమ్మపడనాదరించెను, హెచ్చుగ నాతిగ్యమిచ్చియెలమిదలిర్పకా. ౧౧౨.
- స. ఇట్లుచరించిన యచంతరంబ కన్నుల నీరు వెట్టుకొనుదు బహుమానునివంక వీక్షించి
 యుట్లనియె. ౧౧౩.
- చ. “వలుచితనంబుచన్నిసముప్రాణనఖిండగుచుండ్రవర్తికి
 ములనిడుమందునీకుఁజెడుబోధ మొసర్చినతప్పవైపుమా
 చెలువనుబుత్తిరిచ్చియునుజిన్నికొమారైనుమింగికొన్నచకా
 మలినమనస్కుఁడందుబహుమానునుదూఱకయూఁజింపుమా.” ౧౧౪.
- వ. అని చింతించు భూకాంతుని సాంత్వనవచనంబుల శాంతచిత్తుంజేసి పిదప బహు
 మానుండు రామన్నఁ నృతాంతం బాద్యంతయు వినిచి యతనికాఁబోవు దేవయనీకా
 నిపించిన ప్రమతిమీఁద నే యుష్మేదినీశ్వరుండు దృష్టి నగిడించియోచి తన హగుపేమొ
 గముననున్న చిన్నియలయ్యన్నలమిన్న ముగంబునం బొడగని క్రొత్తఁగ్గాఁ బొంగి
 నజ్ఞెడు కొండలంబునుఁ జిందువటుపంజాలక కన్నుల నీరు వెట్టుకొనుదు నిట్లనియె.
- నీ. “నిందితివికచారవిందేందువదనంబుఁ గైరపంబులఁగెనుకన్నుఁగవయఁ
 దిలపుప్పుమనునవృత్తిరైననా సంబుబింబరబహుసేయింపుపెదవినంచు
 నిందనీలచ్చాయ నెగ్గాడుకుసుమసేవిది మచందూకు సేలునుదుటిసాంపుఁ
 జిందంబుచందభుఁజిన్న పుప్పుగళంబుఁజిలుకల గెలుచునున్వలఱు సోరుఁ
 గిసల మంబులభస నెంచుకేలుదోయ, నలసయానంబుఁగనగనయాగ్రై! నాదు
 జా మమనుగల్గదివ్యలక్షణములెల్ల, గానిపించుచునున్నవీక న్నెయందు. ౧౧౬.
- చ. కనికర మేదినాయనుఁగుఁగందువునట్టులఘోరకాననం
 బురకునుబంపకున్నయెడఁబొల్తుకనైతయునిట్టిసోయగం
 బుననల రాసుచుండుఁజాఁడిపూర్ణభయస్సునుబొందిక మొక్కటా!
 దేవఁటికి నాకునీశ్వరుఁడుచేకుఁజేయ నెయ్యటిభాగ్యముకా. ౧౧౭.

చ. అనివగనొందిరాజనుతునల్లనగన్దొనిపల్కె “నక్కటా!

ఘనుడగునీదుతండ్రిచెలికారమకారణమొక్కసందియం

బునుమనమందుఁబెట్టుకొనిమూఁగుండైనచెడఁగొట్టుకొంటి; నా

యననెకపారిమాడవలెనన్నముదంబుదయించెనిత్తటికొ.”

౧౧౮.

చ. అనివచియించుచుండఁగవ్రజాధిపుఁడాధరణీశుఁగాంచి “యో

యనుపమదివ్యతేజ! భవదాత్మజఘోషనాంతరంబునం

దునుపఁగఁబంచివత్సరములొక్కటనెన్నియలిక్రమించెనో”

యననరనాయకుండు “పదియాఱ” నెగన్నులనీరునించుచున్.

౧౧౯.

క. తనకుందొగకినవత్సర, మునువిడువఁగఁబడెనటంచుభూమీశుఁడుప

ల్కినవత్సరమొక్కటియా, టనుగొల్లఁడుసందియంబెడందంబొందెన్.

౧౨౦.

గీ. ఘనతరాన్వయసంజాతయనుటకామె, విలువవలవలుభూమింబునుదగిన

సాక్ష్యముగనుంటఁజెంతింపఁజాగెనతఁడు, ప్రభుకుమారికయొక్కయనిబహువిధముల.

గీ. ఇట్లుచింతించితుదకుమహీశ్వరుండు, విపినసీమనుబూర్వంబువిడువఁబడిన

దనుకొనుచునున్నకూతురేయరసిచూడఁ, బ్రమతియునినిశ్చయముచేసెవల్లవుండు.

వ. అనంతరంబ నాఁటికిఁ గొలుపుచాలించి ధరణీపురందరుండు నిజమందిరంబున కరిగె.

తక్కినవార్తలును దమతమ విడుదలకుం జనిరి. మఱునాఁడరుణోదయంబునన లేచి

కాల్యకృత్యంబులందీర్చి మహారాజును; రామన్ద్రయుఁ; బ్రమతియు; బహుమానుం

డును; మిత్రవిందయు; దక్కుంగల పెద్దలును సభనలంకరించియున్న సమయంబున

గోపవృద్ధుండు దురుదించి తనకుఁ బ్రమతి లభించిన విధంబును; నాయమం గొనివచ్చిన

మనుజుండు పులివాతంబడఁదాఁ బొడగనుటయుఁ; జెప్పి నాఁడా శిశువున కలంకరిం

పఁబడిన యఘాల్యాంబరంబులును; గంతాభరణాద్యలంకారంబులును; దదీయవస్త్రం

బునకుం గట్టియున్న కాగితంబును గొనివచ్చి మేదినీశ్వరుపాదసన్నిధానంబునం దిడు

టయు; మిత్రవింద వానినిం బరిశీలించి చూచి శోకజాత్రువులు దృగ్గోళకంబులనుండి

జొటజొటంజాఱ ధారుణీశ్వరున కిట్లనియె.

౧౨౩.

ఉ. “పండెనునీయదృష్టమునృపాలకచంద్ర! భవత్కుమారియా

యండజయాన; కాగితమునందలియక్కరముల్ మదీయ నా

ఘండలిఖించెనిశ్చయము; దుష్టిచలంబునఁగొన్నయమ్మను

ఘృణింపఁతఁడేనుమియింకఁ ద్రిశుద్ధిగనమ్ముముకావుమియమన్.

౧౨౪.

చ. స్వర్ణమణిచెచ్చుకొమ్మచెడు సందియముల్ త్యజియించి ; నాడను
తరుణిని సుంగునీడు పదతామరసంబులచెంతకంపునో
సరిగపసిండిచువ్వలువజక్కగదాగయినేసె ; దానినే
గురుతరభక్తిగొల్లఁడిదిగోగొనివచ్చెనుజూడుమిప్పపా ! ౧౨౫.

క. ఇదెకంతాభరణమునా, టీదెనుమి ; యీయన్మమొగముతేవంగనసీ
మదవతినిబోలియున్నది, పదిలుడవైయొక్కసారిపరికింపఁగదే.” ౧౨౬.

ఆ. అనుచుమిత్రవిందయంగమచ్చంబులు, గానిపింపనోలగంపువార
లచ్చుతంబునొందియవనీకుపుత్రిగా, విశ్వసించిరెడలవిడిచిశంక. ౧౨౭.

గీ. పోయెననుకొన్న యారాజపుత్రిమరలఁ జిక్కెగావునవేలుపుచెప్పినట్టు
నిలిచెరాట్కులనుచూళి ; చెలువుఁడీలై, ననెడువగమిత్రవిందనులమిఁగొనియె.

ప. అప్పుడు సుమిత్రుం డత్యానంద పారవశ్యంబున నించుకతడవు నోటమాటరాక యూ
రకుండి పిమ్మట కూతుంజూచి యత్యాతురతతో నిట్లనియె. ౧౨౮.

సీ. “ రాఁగదేనాపాలిరతసంబులకొటార ! రాఁగదేనాదుసురద్రుమంబ !
రాఁగదేనాదుపురాకృతపుణ్యంబ ! రాఁగదేమత్సృతవతఫలంబ !
రాఁగదేమత్సృధరాజదివ్యపతాక ! రాఁగదేజితతామరససునయన !
రాఁగదేసుగుణవిరాజితహృత్పద్మ ! రాఁగదేనిందితరాజవదన !
రాఁగదేనాదువంశవర్షని ! బితాన, రాఁగదేనాగుసౌభాగ్యరాశి ! నిన్ను
నడవివిడువఁగఁబంచినయట్టిఖలుండఁ, గ్రూరుడనునన్నదయఁగనుంగొనుముతల్లి !”

ఆ. అనుచుగూతుఁగొఁగిటనుజేర్చిముద్దాడి, “ తనయఁజూచికొనఁగజననికకట !
ఋణములేకపోయెనే” యనిపలుమాటలు, వ్యసనపడఁదొడంగెల్లభ్రువరుండు. ౧౨౯.

ప. ఇట్లు కొంతతడవు దుఃఖించి మఱియు నేమో చెప్పం దలంపుగొని “ నీతల్లి ; నీ
తల్లి—” అను పలుకులుదక్క మఱేమియుం బలుకనేరక సంతోషమైకవంకను ;
దుఃఖమైకవంకను దన్నుం గ్రమ్మ నిశ్చేష్టుండైయుండె. ౧౩౦.

ఆ. అపుడుమిత్రవిందయవనీశ్వరునిచెంత, కరుగు దెంచియిట్లులనియె “ దేవ !
దేవిగారిఁబోలుదివ్యసుందరవిగ్ర, హంబుగలదుమాగృహంబునందు. ౧౩౧.

క. మననగరమునకుఁగొత్తగఁ, జనుదొచినశిల్పియొకఁడుజాతనమునకొ
బాసరించె ; గనినరాణియె, యనిభ్రాంతింబొందవలయునవనీశమణి ! ౧౩౨.

గీ. వచ్చిమానిలయమునుబావనముచేసి, చిత్తగింపవెబహునుప్రసిద్ధుండైన
చిత్రకారునిప్రాధత ! చిత్తమునను, గలుగునీవంతలెల్లనుదొలఁగునంత ;” ౧౩౩.

గీ. అనుడుజనపతిభార్యూపునుగంగఁ, దిమిగలిగియుంటఁ! బ్రమతియుఁదానుమున్ను
కాంచెయెఱుగని నిల్లియాకారమెట్టి, లలగునోమాడెనానక్తమృతకతన. ౧౩౬.

గీ. అందఱును గూడి యుమ్మి తవిందనేహ, యునమనగుంగినప్పడప్పపువ్వు బోడి
విగ్రహంబునకడ్డుగా వెలయుచున్న, కాంక్షపటమును ఁడెలింఁచెడురయమున. ౧౩౭.

గీ. అచ్చముగమంజువాణియే యవతరించి, నట్టుకాన్సిందుఁ! విగ్రహంబుఁజూచి
ప్రారలిపఁచెడుదుఃఖిసాగరమునాఁచు, జూలఁడయ్యెను సానరిపాలసాని. ౧౩౮.

ఆ. కనుకకొంత సేపుకదలుటకునుమాట, లాడుటకునుక్తహృదకతఁబె
చిత్రమట్లయండమిశ్రవించమహీను, వెంకదృష్టనిలిపిపలికెన్దెల్ల. ౧౩౯.

ఉ. ఊరకమీను నూనుపడియుండుటఁజూడఁగనట్టి కలం
బారశిచిత్తమందుఁబరచాద్యుతమందుచున్న యట్లుగా
సాతెనుఁడోఁచెఁగావుననునంతసమంచుచుఁడతి! నిగ్రహం
బారమణీలూచువలెనంచునొందఁగలేదు! భూవరా! ౧౪౦.

చ. అనజయనా యకుండుహృదఃకుంబున ధైర్యముపాగుకొన్నియూ
మెనుమును నేవరించుతితిమిక్కుటపుందమిన్ద్రుకన్నునో
యిరి వెలిపుచ్చెనాత్రియ సెయిప్పడును నెల్లిపుచ్చిధీరగీ
తినినిలుచుండెనాకడనెదృష్టినిగుడ్చుచుచూనినీచుణ్ణి! ౧౪౧

గీ. కానినిజముగనా వాలుగంటిమిన్న, ప్రతిమకనుగొన్నంతఁజివయనుమీటి
పోయకదికాద! నంగనప్పలఁచిపలుకు, జిఱునగవువాతెఱుగనింత మెఱుఁగునెట్టి. ౧౪౨.

చ. జనవర! యట్టులైనయెడసాధ్యధరాస్థలినింత కాలముం
చునువుఘనిల్పియుండిననుదానిపు డ్ద్యోలనుండునట్టలె
పోవలిచివిగ్రహంబుఁడనప్రొడతనంబునుజూపినట్టికి
త్వినిమఱిచాలమెచ్చగవలెక గవవాఁడెననుత్పిహింపఁగక. ౧౪౩.

గీ. తోడినాయక! మీరిట్లు చూడఁజూడ, నిసకదలుచున్న యట్లుభ్రమించులెమొ
యనిభయముగొల్పుచున్నదిగనుక కాండ, కుటయువేయఁగ నెలఁపియవలయు? ననుడు
గీ. తెరను వేయంగవలద? నితెఱవజేడి, “కనుముబహుమానుఁడా! దానిక నులఁజలన
మడగుచున్నట్లు; కావొ సంబువిడుచుచున్న, యట్లుకాన్సిందుచున్నదీయ వసతిమున.” ౧౪౪.

పూ. అని బహుమానునికిం జూపుచుండ నింతఁజూ మిత్రవిందనఁడును నట్లుచచ్చి యుట్లనియె.
గీ. “తమకిపుడుగల్గినట్టిసంతసముఁబట్టి, చూడనదిజీవనంబులుగూడఁగలిగి

యనున్న దనియును భ్రమించుచునున్నాఁకాదు, తెరనుదించఁగ నీయ జేధినికాల!” ౧౪౫.

క. అనన్యపుడు “మిత్రవిందా! విను మేండ్లిగువరియునైనవిగ్రహమునునట్లనె నేనుదలచునట్లుగఁ, బొనరించుచుఁగన్నులారఁబొడగననిచ్చు. ౧౪౮.

గీ. ఆమనోహరనుగువిగ్రహంబునుండి, యూరుపిప్పటికినివచ్చుచున్నయట్లే కానబడియెడు నెంతసక్కునియులియును, జెక్కఁగలుగు నెక్వాసంబుచెందునట్లు.

ఆ. దానిసొక్కసారితఱిసిముద్దాడంగ, వాంగులదు; నవ్వకలదుమీర” లరుచునధికమోహమునబల్కునమ్మిత, విచయిల్లులనియెవిభునిజూచి ౧౪౯.

గీ. “దేవరా! తాళుఁడా మెనాతెఱకునిడిన, యెత్తుంగదెపచ్చిగా నెనఁగుచుండె ముద్దిడిననంటుకొనుచుమీమోవికింక, జవనికనుగింతునా?” యనజనవింభుండు. ౧౫౦.

క. వలదట్లెయుండినన్దా, యెలనాగగొ! వత్సరంబులిరువడియైనం దిలకింతురిట్లే”యనుచు, బలుతెఱఁగుల నేడికొనియెఁబడతుకమిన్నక. ౧౫౧.

వ. ఇట్లువారు సంభాషించుచున్నంతదనుకను బ్రతులి నిశ్చలచిత్తయై నిలువంబడి సావధానంబుగ నానిరుపమాన విగ్రహంబుపై దృష్టిలిపి “మత్స్య”ముజననీమఖారవిందంబత్రానందంబునం గినుంును నెంతకాలాఁడైన నీలీల విలువంగల”ననిపలికె. సంతట మిత్రవింద మరల ధాత్రీశ్వరునివంక దృష్టినిగిడించి యిట్లునియె. ౧౫౩.

సీ. “అలోక నాతి సౌఖ్యముకొంతమాటవంగఁ జెరిచీరియై ననుదించుచిందు తమకట్లు నేనుఁజిత్తముగొల్పకున్ననునింతకంటెనుగొప్పవింతయొకటి కలదుదానిని నేనుసలుపుటకైనను నెలవునదను నేనువలయుమీర లదియెద్ది యునినీయుండంపుబొమ్మనుగదలునట్లుగఁజేయుఁగలనుజాండి యంతయే కాదుతమయాజ్ఞయయ్యె నేని, సీతముననుండినిగవచ్చిప్రియముమోయ నంబుజంబులఁబోలుమీహస్తయుగము, బట్టుకొనునట్లునహిత మేర్పఱచఁగలను.

ఉ. ఏనటులాచరించినను నెల్లఱు నెద్దియొత్తుద్రదేవతం బూనికఁబంపుచేసికొనిపోకలుమోపుచునున్నదందురో మానవనాథ! కాదనిప్రమాణముచేసివచింతు”నన్న నాచాంనుజూచియిట్లులనుత్సావిభుఁడొద్దుతమగ్నచిత్తుడై. ౧౫౪.

గీ. “ఇంతి! నీవా మెచేతఁజేయింపఁగలుగు, దాని నెల్లను జేయుంపుతత్వణంబ కనెదఁగన్నారఁజిత్రంటుఁగదలనట్లు, చేయుదానికిమాటాడఁజేయుటెంత. ౧౫౬.

గీ. కనుకనీ వేమిపలికించిననుగరంబు, దమినివినియెద”ననవుడుతలిగుబోణి యంతకునుమున్నె పిలిపించినట్టిపాట, కులుగడంగిరికుభగీతములనుబాడ. ౧౫౭.

ఉ. అప్పుడు మాపఱిగ్భుతమునందఁగవిగ్రహమల్లపీతమున్

గుప్పునడిగి తేని యడుగుంగవచెంతకు నేగిచేతులన్

గొప్పగఁజూచి కూర్చి మెయిఁగుత్తికఁగౌఁగిటఁజేర్చె; దైవమున్

దప్పులు సైనిశ్చరముతంగరుణింపుమటంచు వేడఁచున్.

౧౧౮.

వ. ఇట్లు కౌఁగిలించుకొనిన యవంతరంబ యవ్విగ్రహంబందఱువిన న్నపపురందరున కిట్లు నియె.

౧౧౯.

ఉ. మానవనాథ! నీవిటులమాటికినస్థిలకించి యబ్బురం

బూనఁగ నేల? నేబ్రతికియున్న భవత్ప్రియమంజువాణి నే

మానముఁగాచికోలునకు మార్గముఁగానక డాఁగియుంటిని

మానవతీలబాచుననుమన్న నేయుటనీ మెగియునన్.

౧౨౦.

క. నాఁడటుల నేనుప్రాణము, వీడితి ననితెలిసిమిత్రవిందయెనాకే

కీడొదవకుండఁగను గా, పాడెనుదనప్రాణమట్లపార్చినచంద్రా!

౧౨౧.

గీ. అక్కతంబుననీరుకోపాగ్ని హోత్ర, మనకుబలిగాకబ్రతికితిభూమినాథ!

పట్టికనఁబడునం నాకబయలుపడఁగ, మనసుగొలుపమినుంటిని మృగువకడనె.

౧౨౨.

వ. నేఁడు కుమారిక లభియించిన కతంబున భవద్దర్శనంబు నేచుం గలిగితి" నని పలికి యత్యాదరంబునం గూతుం గౌఁగిలించుకొని ముద్దాడి శిరంబు మూర్ఘ్మిని మరల ప్రాణేశ్వరం జూచి యిట్లునియె.

౧౨౩.

గీ. "ఈవుచేసినయెద్దుల నెల్ల నాఁడె, మఱచితినిగానిహా! నోరుమాల్చినట్టి నినుఁగునడవికిఁబంచిన నెగులొకం డె, మఱపురాద" నికన్నీరుమగువనించె.

౧౨౪.

గీ. అప్పుడువిభుండుకన్నులనశ్రులుగుల, మెలఁతపదములప్రచలితమింప వేడె "ననుచితంబ" నిప్రాణేశునల్ల నెత్తి, యుక్కునను జేర్చియోరాల్చెనబ్బవదన.

౧౨౫.

సీ. పోయినదనుకొన్న పూబోజీబ్రతుకుటఁజిన నాఁడె యడవిని జేర్చఁబడిన పుత్రికనిజగృహంబునఁబ్రవేశించుటఁగనిదీర్ఘ శాలంబువనటమునిగి యున్న విభుండిప్పుడొందినయానందమింతతయనుటకు నెడయులేగు ఏవంకఁగనుఁగొన్న నెవలేనియుత్సాహవాక్యంబులేచాలవన్నెమీఁతల మంగళభద్రను తెల్లడమలయుచుండె, నపురసలనుబోలినయజ్జనుఖులు గాన మొనరించిరత్యంతకౌతుకమునఁ, బొసులందఱుసంతోషభరితులైరి.

౧౨౬.

ఆ. హీనజాతి నాతిగా నెన్నఁబడినప్పు, కూడఁదమదుముద్దుకూఁతు మెచ్చి మేలుపడినయానృపాలాత్మజునిగొని, యాడిరెలమిమిగులనాలుమగలు.

౧౨౭.

- గీ. పిదపభూవల్లభుఁడుగోపవిభునిఁగాంచి, పరమవాత్సల్యమునఁదనపట్టెఁబెంచి
పెద్దజేసినకతిమునఁబెక్కువగల, మెచ్చియతనికిబహుమతులిచ్చెమిగుల. ౧౬౮.
- గీ. తాముచేసిన యత్నముంతయును గుదకు, మంచిగ ఫలించుటను బహుమానవిభుఁడు
మిత్రులందఱుమదులచుమిక్కుటముగ, సంతసమునొందఁగడఁగిరా సమయమునను.
- వ. అటఁ జంద్రవర్షయుఁ దొలుదొల్తఁ దన నూనుండును బహుమానుండును గానఁ బడ
మికిఁ గలఁతనొంది యంతకుమున్నె బహుమానుండు స్వదేశంబునకు జననున్న సంగతి
నెఱింగినవాఁడగుటం జేసి సింహాళంబున వీరకుదురని యూహించి సత్వరంబుగ
బయలు వెడలి తరణి నెక్కి సుమిత్రుని జీవితకాలంబునం దెల్ల మిగుల సుదిన మైన య
మహానందసమయంబున నెద్దియుం గొఱుత యొదవకుండ సలుపుటకోయన నచ్చట
నుట్టిపడి రాజమందిరంబుఁ బ్రవేశించి వారలం గలిసి సంతోష మనుభవించుటయే
కాక తనమీఁద నిష్కారణంబుగ జారత్వశంక నిరూపించినవాఁడగుటంజేసి తన
మొగంబు చూచుటకు లజ్జించుచున్న సుమిత్రుని యపరాధంబు మన్నించి పూర్వ
స్నేహంబు జూపుచు ననిర్వాచ్యమైన సల్లాపముఖం బనుభవించె. ౧౭౦.
- గీ. చంద్రవర్షక్షమావరచంద్రముండు, ప్రమతినిష్ఠుడుతనముద్దుకొమరునకును
జేసికొనఁడే మొయనుశంక చెదరిపోయె, నాసుమిత్రాధిపునిహృదయంబునుండి. ౧౭౧.
- ఆ. మున్నుతలఁచినట్లుముదితతానొకగొల్ల, పడుచుగాకసార్వభౌమపుత్రి)
యగుచుసింహాళమునకతి బాధ్యురాలైన, రాణియయ్యెఁబ్రజలురహినిమెచ్చ. ౧౭౨.
- గీ. అంతనొకమంచిమూరుతమందురామ, వర్షకునుబ్రమతికిమహావైభవముగఁ
బరిణయముచేసెసింహాళప్రభువరుండు, భూసురాశీర్షి నాదమింపుగఁజెలంగ. ౧౭౩.
- వ. అట్లునిరకాలం బాపత్పరంపరలంబడి కృశించిన యుష్పరమపతివ్రతాశిరోమణియగు
మంజువాణీశ్రమల్లెను నాటితో నివారణమైన కతంబునం దనయతోడం బెనిమిటి
తోడం గలిసి సకలసంపదలం దులఁదూగుచు బహుకాలం బాజవం జవనుఖంబుల
ననుభవించుచుండె. ౧౭౪.
- గీ. ఏరుచదువుదురీకథవారుసతుల, యెడలనునిరాపనిందలనిడక ; యుసులు
కరణిఁగనుఁగొందు సర్వేశుకరుణఁడని, సౌఖ్యములనొందుదురు గాత్రసంతతంబు. ౧౭౫.
- చ. పరమదయాలవాల ! నిరపాదునుఖప్రద ! నిత్యనిర్దల !
నిరుపమసత్ప్రభావ ! నవనీతసమానమృదుస్వభావ ! భా
స్కరశశివహ్నిలోచన ! వికారవిమోచన ! లోకపీడనా
కరదివిజారిదుర్దదవిఖండన ! కైరవమిత్రమండనా ! ౧౭౬.

క. వ్యాసాదిమానిహృదయని, నాసా! పంకాగుభక్తిభవదు భూవారా!
శ్రీసఖనిధివాచమత! ఛాసురుభదరా! పక్షపక్షాంతికా! ౧౭౭.

క. కాలవ్యాభారణా! కాలమహామధునిశిన! పక్షపక్షారణా!
ఫాలవిలోచన! త్రిజగ, త్వలవచన! త్రిపురగహనావర్జలనా! ౧౭౮.

క. పదు నెనిమిదివందలతోం, పదియొక్కవందలనూరా పుష్కరిమున నె
న్దియినమానవులము, స్వయమదినయనయింపబడెనిదిసేనా! ౧౭౯.

గీ. దమునుకై కొనియాడుద్రుతారకముగ, భువనివర్జిల్లకేయుమిప్పు కింబు
మాతాపుట్టువుకలుగనిరుందిపదవి, నామముచేసిప్రొవచేసెనాధ! ౧౮౦.

గద్యము. ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర కాళికాగోత్రపవిత్ర జనుండుల కలశార్ణవ రాకా
క్షరపవిత్ర భావనారాయణపాద్ర రామనార్యపుత్ర నేంకిరాంబా గర్భశుక్తిముక్తా
ఫల శ్రీమదాపండి వ్యాసమూర్తి శేషకపదీసేవాపరాయణ భావనారాయణ ప్రణీతిం
బయిన సుమిత్రచరిత్రమునందు దృశ్యమాన్వాసము నర్వంబును సంపూర్ణము.

శ్రీభీమలింగార్పణమస్తు.

సీ. కవిరాజకుకలమాకారగరాసంబుభారతీదేవిశిష్యునియ్య
శ్రీపవపాకాభిశీతిమయూఖుండుశ్రీతజనాళికిసురక్షేత్రగుహంబు
శ్రీయనంతార్యవిశిష్టపుణ్యఫలంబుపరవాసుదేవిసర్వధిపనంబు
కమనీయసద్గుణముదయరాజితుండాంధ్రాంగితేయధాసాధిమాని
శ్రీనివాసాశ్రయతేయజితమునను, గరుగరాజిల్లనీచుక్తకంబునుప్ర
ణంబుసేయుచేగానగరంబుధిక్తి, మతలఁగావించువేవేల్వంపనముల,

శ్రీ ర మ్మ.

కావ్యాలంకార సంగ్రహమునందు

రసప్రకరణ నాయికా నాయక ప్రకరణములు.

శ్రీ శ్రీ రాజా వెలుగోటి వేంకటకృష్ణయ్యాచేంద్ర బహదూర్
వారి యాజ్ఞాచొప్పున

వైభాసు రాశ్యమునకుఁ జేరిన శ్రీ జటప్రోలు సంస్థానము పండితులు
నెల్లాల సదాశివ శాస్త్రుల వారిచే

తత్సంస్థానపండితులగు
అవధానము శేషశాస్త్రులవారి సహకారమున

వ్రాయఁబడిన సవిమర్శ మగు
వ్యాఖ్యానము తోఁ గూడినది.

చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రులవారిచే
పరిష్కరింపఁబడి

చెన్నపురి :

శారదాంబావిలాసముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.

1902.

శ్రీరస్తు.

విజ్ఞాపనము.

ప్రాజ్ఞులారా! ప్రపంచంబునం దెల్లం దేజరిల్లు విద్యలలోఁ గొన్ని ప్రభుసమైతంబులు గొన్ని సుహృత్సమైతంబులు గొన్ని కాంతా సమైతంబు లనియు, నందుఁ బ్రభుసమైతంబు లయి శబ్దప్రధానంబు లగు వేదాదులకన్నను సుహృత్సమైతంబు లయి యర్థప్రధానంబు లగుపురాణాదులకన్నను గాంతాసమైతం బగుకావ్యంబు శబ్దార్థవ్యతిరిక్తమై లోకోత్తరానందకందం బైనకొండ్లాకయర్థంబును బోధించుటం జేసి సకలసహృదయసముదయంబున కవశ్యసేవ్యం బనియు, నట్టిసత్కావ్యంబునకు “క. తను వగు శబ్దార్థంబులు, ధ్వని జీవ మలంక్రియాః వితానము సామ్యుల్. తనరు గుణంబులు గుణములు, ఘనవృత్తులు వృత్తు తారః కావ్యేందిరకుఁ.” అనుటచేత ధ్వని యనునది ప్రాణరూప మని యు, నట్టిధ్వని రసధ్వని వస్తుధ్వని యలంకారధ్వని యని ముత్తైఱం గులై విలసిల్లుచుండిన నందు రసధ్వనియే నిర్భరానందరూప మగుట నాదరణీయ మ్మనియు, నయ్యది రస భావ రసాభాస భావాభాస భావ శాంతి భావోదయ భావసంధి భావశబలత్వరూపముగాఁ గావ్యప్రకాశాదుల విశదీకరింపఁబడిన దనియుం, దమయంతరంగంబులకు విదితంబై కదా! ఇట్లుండినను మనయాంధ్రదేశమున నానాటికి సంస్కృతభాషాప్రచారము తగ్గి యాంధ్రభాషయే ప్రబలినందునఁ దద్గ్రంథపఠనపాఠనాదులే యెంతయు విస్తరిలైనను.

శ్రీశ్రీ రాజా వెలుగోటి వేంకటకృష్ణ యాచేంద్రబహదుర్వారు దీని నంతయుఁ బఠ్యాలోచించి మనయాంధ్రభాషలో రసస్వరూపనిరూపకంబులు గా నుండునలంకారగ్రంథముల యన్నింటిలో నీకాలమునఁ గావ్యాలంకారసంగ్రహ మనునరసభూషాలీయ ముత్తమముగా భావింపఁబడుచున్న దని, పై మావ్రాసినరీతి నానరసభూషాలీయమున రుచ్యంబు లగురసప్రకరణసాయికాప్రకరణంబులు యదానంద

తృముగాఁ బరిశీలించి లఘుటీకతోఁ జేర్చి ప్రకటికరించినచో రసికజన
మనంబుల కత్యంతప్రమోదావహం బగు నని భావించి యట్లునరిం
పుఁ డని సాంతరికరణకరుణాబహుమానంబుగ నానతి మోసంగుటంజేసి
యాప్రకరణంబుల మతికొలఁదిఁ బరిశీలించి యీలఘువ్యాఖ్యానము
వ్రాయఁబడెను.

ఈనరసభూపాలీయ మనునది యిండుమించుగాఁ బ్రతాపరుద్రీ
యము ననునరించి యున్న దని యెల్లరకు ఁదితంబే కదా! అయిన
నిందుఁ గొన్ని లక్ష్యలక్షణంబులు ప్రతాపరుద్రీయమునకు సరియైనను
ర్థమును బోధించునవి గాక స్వకపోలకల్పితములుగా నున్నవి. స్వయం
కల్పితము లైన నిర్దోషములుగా నున్నచో గ్రహించుట కాటంకిం
బు లేదు. అట్లు లేక యిందుఁ గొన్నిచోటల లక్ష్యలక్షణసాన్వయ
ము లేమియుఁ, గొన్నిప్రదేశములఁ బ్రతాపరుద్రీయపరోధంబును
గనిపించుచున్నవి. కావున, సంస్కృతభాషాపరిచయము లేక యాం
ధ్రభాష మాత్రము తెలిసినవా రీనరసభూపాలీయమే రినాలంకా
రాదిగ్రంథముగా నన్ని మార్గము దిష్టమిరు. పాఠశాలలయందుఁ
బరీక్షార్థంబుగా (సెనట్ వారు) దీనిం జదివించెదరు. అందు బాలురు
దీనియథాక్రమ తార్థమునే యభ్యసించుట కాఁబట్టి సంస్కృతము తెల్ల
యనిలోకము క్రమక్రమంబుగఁ దప్పుతోవం బోవుటకు నందెయింబే
లేదు. అందువలనఁ దన్నివారణార్థము గావింపఁబడిన యీపరిశీలన
ను వ్యర్థము గాదు.

మఱియుఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననునరించిననరసభూపాలీయం
పుఁజోటులయందును, వానికి సంబంధించినకొన్ని ప్రతాపరుద్రీయభా
గములయందును గలయుద్గ్రంథవిరోధంబు విశేషకరింపవలసిన దని
శ్రీశ్రీవేంకటగిరిసంస్థానప్రస్తుతప్రభువుంగవులవారు సెల వొసంగిరి గా
వున నట్టిదోషంబులును యథామతి నిండు వివరింపఁబడెను.

రీసగంగాధరకావం డగుజగన్నాథకండితనరేంద్రుం డత్యంత

ప్రౌఢమార్గము నవలంబించి పెక్కు-తర-ంబుల సూక్ష్మతరదోషంబుల నుద్ఘాటించె. ఆమార్గమునకుఁ గొన్నికొన్ని చోటులఁ గావ్యప్రకాశాదిప్రామాణికగ్రంథములే మిక్కిలిదూరంబు లగుచున్నవి గావునఁ బ్రసిద్ధంబులుగా నున్నదోషంబులే తఱచుగ నిందు విశదీకరింపఁబడెను.

ఈనరసభూపాలీయమునం దీరసప్రకరణనామికాప్రకరణములయందే గాక యితరము లగుధ్వన్యలంకారాదిప్రకరణంబులయందును గొన్నిదోషంబు లచ్చటచ్చటఁ జూపట్టుచున్నవి. అవి సాకల్యంబుగ న్రాయుట యప్రస్తుతంబు గావున, దిక్షాత్రప్రదర్శనంబుగ నొకటి రెండుదోషంబు లిచ్చట నుదాహరింపఁబడు. ఎట్లన్న.—

కావ్యప్రకరణంబున వ్యంజనాలక్షణపద్యము. ౬౬ “క. సంగతము లగుపదార్థము, లం గలవాక్యార్థమున కలంకారంబై | రం గగు నర్థాంతర మరయం గావ్యములందు వ్యంజనాశ్చ జెలంగున్.” దీనిచే నర్థవిశేషరూపమే వ్యంజనయని వచింపఁబడినది. ౫౫, “క. శబ్దవృత్తులు నభిధ లక్షణ యనంగ, వ్యంజన యనంగ,” ననుపద్యమున శబ్దవ్యాపారవిశేషరూపముగాఁ జెప్పఁబడినవ్యంజన కీలక్షణము సంభవించుదు గావున నసంభవదోషగ్రస్తముగా దీని నెఱుంగునది. ప్రతాపరుద్రీయమున “అన్వితేషు పదార్థేషు వాక్యార్థోపసా-రార్థ మర్థాంతరవిషయ శబ్దవ్యాపారో వ్యంజనా” అని వ్యంజన శబ్దవ్యాపారరూపముగఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు దోషాంతరంబు లూహ్యంబులు.

ఇక నలంకారప్రకరణమున వ్యతిరేకాలంకారలక్షణము. ౧౫౯ “క. ధర నుపమానముకన్నను, నరు దగునుపమేయ మధికమా నన సావ్యం బురుభేదకారణంబై, యిరవుగ వ్యతిరేక మయ్యెడి యెట్లన్నన్.” ఇది యుపమేయాధిక్యపర్యవసాయి యగువ్యతిరేకమందు మాత్ర మన్వయించును గాని యుపమేయస్యానతాపర్యవసాయ్యనుభయపర్యవసాయివ్యతిరేకములయం దన్వయించదు గావున నవ్యాప్తిదోషగ్రస్తము. ప్రతాపరుద్రీయమునందు, “శ్లో || భేదప్ర

ధానసాధర్మ్య ముపమానోపమేయయోః । అల్పత్వాధిక్యకథనా
 ద్వ్యతిరేక స్స ఉచ్యతే” అని యుపమానోపమేయములకుఁ బరిస్పర
 ముగ నాధిక్యాల్పత్వములు వర్ణించినపుడు త్యతిరేకాలంకారముగఁ జె
 ప్పఁబడినది. ఈభేదములలో మొదటిభేదమున కిందుఁ జెప్పిన ‘బహు
 తరాశాభ్యాంతి” యను సీస ముదాహరణం బగును. ద్వితీయభేద
 మునకు “శ్లో॥ రక్త స్త్వం నవపల్లవై రహమపి శ్లాఘ్యైః ప్రియాయా
 గుణై స్త్వామాయాన్తి శిలీముఖాః స్త రధనుర్ముక్తా స్తథా మా మపి
 కాంతాపాదతలాహతి స్తవ ముదే తద్వ స్త మాప్యావయో స్సర్వం
 తుల్య మశోక కేవల మహం ధాత్రా సశోకః కృతిః॥” అనునది యు
 దాహరణము. ఇందు వర్ణనీయరాజునందుఁ జెప్పినసశోకత్వము అశోక
 త్వము గలవృక్షమున కన్న న్యూనత్వమును దోషించుచున్నది. ఇంకఁ
 ద్వితీయభేదమున కుదాహరణము. “శ్లో॥ దృఢతరనిబద్ధముష్టేః కోశ
 నిష్కణ్ణస్య సహజమలినస్య । కృపణస్య కృపాణస్యచ కేవల మాకారతో
 భేదః॥” అనునది ఇం దుపమేయకృపణునియం దుపమానకృపాణము
 నకన్న న్యూనాధిక్యములు దోషమి ననుభయవర్జవసాయి యగు నని
 కువలయానందమునం దున్నది. ఇట్టిదోషంబుల నెల్ల నెవ్వారైన
 మహాశయులు సవరించినచో నతిశ్లాఘ్య మగు నని తోచెడు.

నేను వ్రాయుటకయందుఁ దప్పులుగాని పొరపాటులు గాని
 యుండినచో నవి యెల్లఁ బరమానుగ్రహముతో మన్నించి గుణాంశ
 ములు మాత్రము గ్రహింపుఁ డని ప్రార్థించుట “శ్లో॥ శూన్యేపిచ గుణ
 వత్తా మాతన్వాన స్వకీయగుణజాలైః । వివరాణి ముద్రయన్ ద్రాగూ
 ణాయు రివేహ సజ్జనో జయతి॥” అనున్యాయమును బట్టి గుణోద్ఘాటనదో
 షాచ్ఛాదనంబులు సజ్జనసహజధర్మములైనందునఁ బునరుక్తంబగునని
 కేవలముగ సత్పురుషులంగూర్చి వందనంబు లొనరించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు :

వె - సదాశివశాస్త్రులు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీవిశ్వేశ్వరాయనమః.

కావ్యాలంకారసంగ్రహము - తృతీయాశ్వాసము.

అంధ్రవ్యాఖ్యానసహితము.

శ్లో॥ అనధిగతమానసవ్యథ, మపరిచితాసూయ మశ్రుతోత్కలికమ్
అపరిజ్ఞాతవియోగం, కలయామి కయోరపి ద్వన్ద్వమ్.

ఉ. పంకజజన్త యోష్వలనుఁ బాసి సృజింప హసించుమాడ్కి నే
వంకను దప్పు లేక వరఁవల్లకవీంద్రముఖాబ్జవాసయై
పొంకము లొనలుల్ భువనఁపుంజములన్ గనిపించువాణి యీ
వేంకటకృష్ణయాచనపు ఁ వేడుక మీఁగ గృతీంద్రుఁ బ్రోవుతన్.

గ్రంథారంభము.

క. శ్రీరమణచరణసేవా, పారాయణ యుభయవంశ ఁ పావన లక్ష్మం
బారచితభాగధేయ య, పారకృపాసరస యోబఁపార్థివనరసా. 1

టీ॥ శ్రీరమణ...పారాయణ=నారాయణనిపాదముల సేవించు
టయం దానక్షుడా! ఉభయవంశపావన = మూతాపితృవంశములపరి
శుద్ధముచేయువాడా! లక్ష్మంబా...భాగధేయ! అనఁగా లక్క
మాంబాపుత్తుఁడాయనుట. అపార...సరస = అధికమైనకరుణచే నా
ర్దుండైనవాడా! ఓబపార్థివనరసా=ఓబయరాజనందనుడైన సరసభూ
పాలుడా! దీనికి నవధరింపుమను ముందటిక్రియతో నన్వయము.

గీ. అవధరింపుము లక్ష్మలఁక్ష్యముల నెల్ల
వనఘ భవదీయనామధేఁయాంకితముగ

బహువిభక్తుల నొసరింతుఁ ♦ బహుచిత్తి

నిచ్చటఁ బ్రబంధజీవితంబె ♦ ట్లటన్న.

2

టీ॥ అవధరింపుము = చిత్తగింపుము; అనఘ = పరిత్రుండా!

కృతిపతిసంగోధనము ; ప్రబంధజీవితంబు = ప్రబంధమునకుఁ బ్రాణప్రాయమగురసము; ఎట్లుఅటుఅన్నఁ ♦ ; ఇచ్చటఁ = ఈయాశ్వాసమునందు; బహువిభక్తులఁ = అనేకవిభాగములచేత ; లక్ష్యలక్ష్యములఁఎల్లఁ = లక్షణములను లక్ష్యములను అన్నింటిని; భవదీయనామధేయాంకితముగఁ = నీనామముచేత అంకితమగునట్లు; పగ్యవితతిఁ = పద్యములసమూహముచేత ; దసరింతుఁ = నిరూపింతును. ఇచ్చట సప్తస్వలంకారరూప మగుధ్వనియంతయు జీవితంబయిన నంబు రసధ్వనియే లోకోత్తిరానందరూప మగుట ముఖ్యజీవిత మని భావము.

ప్రతాపరుద్రీయమునందును, “అథసర్వేషాం ప్రబంధానాం జీవితభూతస్యరసస్య” అనియున్నది. ఇందువలన, “ధ్వని జీవ మలంక్రియా వితానము సామ్యత్” అనుదానికి విరోధములేదని తెలియునది.

గీ. మహితకవితావిలాసిని ♦ మధురతరవి

లాసవిన్యాసములలీల ♦ వాసి కెక్క

నవరసంబుల నెఱిగింతు ♦ నవరసార్థ

గుంభగంభీరతరవచో ♦ జృంభణముల.

3

టీ॥ మహిత...లీల, మహిత = పూజ్యయగు, కవితావిలాసిని = కవితయ నెడు స్త్రీయొక్క, మధురతరవిలాస = మిక్కిలి మనోజ్ఞములగు విలాసములయొక్క, విన్యాసలీల = విన్యాసభంగి; వాసి కెక్కఁ = వన్నె కెక్కునట్లు; నవ...జృంభణములఁ = నవరసయుక్తములగు నర్థముల యొక్క గుంభనముచేత సతిగంభీరమైనమాటల యతిశయములచేత; నవరసంబులఁ = శృంగారాదినవరసములను; ఎఱిగింతుఁ = తెలుపుదును

రసలక్షణముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

క. పులకండంబులు గలిపిన

నలు వగుసలిలము రసాయనం బగుపగిది

లలితపిభావాదులచే

నలఘుతరస్థాయిభావ మమరున్ రసమై.

4

టీ|| పులకండంబులు...సలిలము = కంజచక్కెరగలిపిన యొప్పి
మగునుదకము; రసాయనంబగుపగిది = పానక మగురీతి; లలితవిభావా
దులచే = మనోహరములైన విభావానుభావసాత్త్విక వ్యభిచారిభావ
ములచేత; అలఘు...భావము = అధిక మగురిత్యాదిస్థాయిభావము; రస
మై = రసస్వరూపమై; అమరున్ = ఒప్పును. శరీర రాకర్పూరాదియోగ్యవ
స్తువులవలన మధురతరం బగునుదకము పానక మగురీతి సముచితవి
భావాదులవలన సతిశయించి ప్రకాశించురతిహాసశోకక్రోధోత్సాహభ
యజుగుప్తాస్థిస్తయశమంబు లనుస్థాయిభావములు వరుసగ శృంగార
హాస్యకరుణరౌద్రవీరభయానకబీభత్సాద్భుతశాంతంబు లనునవరసంబు
లగు నని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమునం దలఘుతరస్థాయిభావ మనుచోట “అలఘువయి
సస్థాయిభావ” మని యుండినచో నేకదేశాన్వయాదిదోషంబు లెవ్వ
యుఁ బ్రసరింపవు. “శ్లో|| విభావైరనుభావైశ్చ సాత్త్వికైర్వ్యభిచారి
భిః| ఆనీయమానసాన్విదుర్త్వింస్థాయీ భావోరసఃస్త్పతః||” అనులక్ష
ణముతో నేకవాక్యతయు సతివ్యక్తంబుగ భాసిల్లును.

స్థాయిభావలక్షణముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

గీ. గరిమ నదు లెన్ని గలిసినఁ గప్పకొనుచు

జలధి గనుపట్టురీతి సంఘాతవిభావ

సంచయము లెన్ని గలిసినఁ గుంచ నీక

తాన కనుపట్టుభావంబు ♦ స్థాయి దలఁప.

5

టీ|| జలధి = సముద్రము; గగిమర్ = ఉధిశ్యముచేతి ; నదులెన్ని
గలిసినన్ = తనలో నెన్ని నదులు చేరినను; కష్టకొనుచున్ = ఆవరించుచు;
కనుపట్టురీతిన్ = అగపడునట్లు; సంచారిభావసంచయములు = వ్యభిచారి
భావములయొక్కగుంపులు; ఎన్ని గలిసినన్ = ఎన్ని చేరినను ; మించనీ
క = అతిశయింపనీయక; తాన = తానే; కనుపట్టుభావంబు = చూపట్టుభావ
ము; తలఁపన్ = విచారింపఁగా; స్థాయి, స్థాయిభావమనఁబడుననియర్థము.

లవణసముద్రము తనలో మంచినీటినదు లెన్ని గలిసినను వాని
మంచిగుణమును మించనీక తనతోరగుణమునే ప్రకాశింపఁజేయునట్లు
విరుద్ధావిరుద్ధభావంబు లెన్ని గలిసినను వాని నణచి తా నొకటయే
వెలయుభావంబు స్థాయి యనఁబడు నని తాత్పర్యము.

ఈలక్షణము “ శ్లో|| విరుద్ధై రవిరుద్ధై ర్వా భావై ర్విచ్ఛిద్యతే
న యః| ఆత్మభావం నయ త్యన్యాన్ స స్థాయీ లవణాకరః|| ” అను
ప్రాచీనలక్షణము ననుసరించియున్నది. ఎట్లైన నిందు సంచారిసంచయ
ములనుదానికి నిర్వేదస్థానిశంకాదివ్యభిచారిభావములగుంపు లని య
ర్థము. “ విరుద్ధై రవిరుద్ధై ర్వా భావైః ” అనుదానికి విరుద్ధస్థాయిభావము
లచేతఁగాని యవిరుద్ధస్థాయిభావములచేతఁ గాని యని యర్థముగాను
న్నది. “ సజాతీయవిజాతీయై రతిరస్క్రతమూర్తిమాన్ ” అనులక్షణ
మునకునింతియేయర్థము. వీనివ్యాఖ్యలయందును, రత్నాదిభావము స
జాతీయములు లేక అవిరుద్ధము లగునాయితాంతరరత్నాదులచేతఁ గాని
విజాతీయములు లేక విరుద్ధము లగుజుగుప్పదులచేతఁగాని తిరస్క్రత
ము గాక వెలయు నపుడు స్థాయిభావ మనఁబడును. తిరస్క్రతమై
యంగభావముగ భాసించునపుడు “ శ్లో|| రత్నాసయః స్థాయిభావా

స్వరూపవిభావజాః । స్తోత్రైర్విభావై రుత్పన్నాస్త ఏవ వ్యభి
 చారిణః॥” అనుదానింబట్టి వ్యభిచారి యగును అనియున్నది. విరోధ
 మైత్రులు రత్యాదిష్ఠాయభావములతోఁ బరస్పరమునకుఁ జెప్పఁబడినవి
 గాని స్థాయిసంచారములకుఁ జెప్పఁబడలేదు. “శ్లో॥ విభావై రనుభావైశ్చ
 సాత్త్వికైర్వ్యభిచారిభిః । ఆనీయమానస్సాన్వితుత్వై” మనురసలక్షణప
 ద్యమునను సంచార్యాదులచేత నుచ్చస్థితి నొందింపఁబడినస్థాయి ర
 సముగ నని యున్నది “లలితవిభావాదులచే, నలఘుతరస్థాయిభావము
 మరుకొ రనమై” అనునదియు నీయర్థమునే చెప్పుచున్నది. ఇతఁ సం
 చారిలక్షణములతో “శ్లో॥ ఉన్మజ్జంతి నిమజ్జంతి స్థాయి న్యంబునిధా వి
 వ” అనుదానియందును “యథా వారిధౌ సత్వేన కిల్లోలా ఆవిర్భవంతి
 విలీయంతేచ-తద్వ దేతే రత్యాదా స్థాయిని సత్వే వావిర్భవతిరోభా
 వాభ్యా మాభిముఖ్యేన చరంతో వ్యభిచారిణః” అనుతిద్వాఖ్యయైనద
 శరూపకమందును, “రమణీయోల్బాణతాసమేతి మగునీరిత్యాదిభావా
 భిలో! నమరకొ బుట్టుచు మునుగుచు దగుఁ దరంతిగాయాధి సంచారిసం
 ఘము” అనునేతదాశ్వాసాంతిమపద్యమందును, సంచారులు స్థాయి
 భావాభిలోఁ బుట్టుచు మునుగుచు నుండు నవియేకాని ప్రకృష్టస్థలు కా
 వని తెల్లమగుచున్నది. ఇట్లు స్థానూ్యశ్రితములై ఊణావస్థాయు లగు
 సంచారులు స్థాయిభావముల నుపపర్దము సేయఁ జాలవు గావున
 “సంచారిసంచయము లెన్ని గలిసిన మించనీక” యనుచో సంచారి
 శబ్దము స్థాయిభావాభిప్రాయముతోఁ బొరపాటుగాఁ జెప్పినయట్లు వ్య
 క్తం బగుచున్నది. సంచారిశబ్దము వ్యభిచారిబోధకమే కాని స్థాయిభావ
 బోధకము గాదు. భావసంచయము లనిమాత్రమున్నచో నదూష్యంబు.

క. ధర శృంగారము హాస్యము

కరుణయు వీరము భయానకము బీభత్సం

బురుకౌద్ర మద్భుతము శాం

తరసంబును రసము లనగఁగఁ దనరుం గృతులకొ.

11

టీ|| శృంగారము హాస్యము కరుణము వీరము భయానకము
భత్సము రౌద్రము అద్భుతము శాంతము అను తొమ్మిదిఁగములు స్త్రీ
తులయందుఁ బ్రయోగింపఁబడునని యర్థము.

రసంబులు లాకికాతాకికభేదంబున ద్వివిధంబు లనియు, నం ది
తాకికము స్వాప్నికమనోరథకజౌపనాయకభేదంబులఁ ద్రివిధం బనియు,
నం దౌపనాయకము కావ్యనాట్యగత మనియు సిద్ధాంతము. ఇట్లు
“మ. రమణీయోల్బణతాసమేత మగునీ ధిత్వాదిభావాన్నిఁగో । నను
కం బుట్టుచు మున్గుచుం దగుఁ దరం ధిగారూఢి సంచారిసంఘము లే
తత్ప్రతిపన్న మారసము దత్కా-లంబునగ దైన న । త్యము రామా
దులయంద నాట్యమున నభ్యావాస మై భాసిలుకొ.” అనునీపద్యము
నందును లాకికాతాకికభేదంబు లీయాశ్వాసాంతమునఁ జెప్పఁబడి యున్న
వి. ఇందుఁ గృతుల నన్నంచున నౌపనాయకరస మొక్కటియే శృంగా
రాదిభేదములు గల దనియభిప్రాయము తోచును.

మఱియు నిందుఁ గరుణయు ననుట, శ్లో|| శృంగారాచ్చ భవే
శ్శాస్త్ర్య రౌద్రాచ్చ కరుణో భవేత్ । శృంగారహాస్యకరుణారౌద్రవీరభ
యానకాః । పుటపాకప్రతీకాశో రామస్య కరుణో రసః । కరుణస్యమూ
ర్తితీవ వా శరీరిశీ విరహావ్యభేన వస మేతి జానకీ|| ఇత్యాదిప్రయోగ
ములయందు రసబోధక మగుకరుణశబ్దము పుంలింగముగను, శ్లో|| క
రుణాశాలికపాలిభాగధేయమ్ । కరుణావతి కంపతే మమ స్వాస్త్రమ్ । కా
ర్యైకకరుణాఘృణా || ఇత్యాదులయందు దయాబోధక మగునది స్త్రీ
లింగముగను, సర్వసంప్రతిపన్నమై యుండఁగా రసవిషయమందు స్త్రీ
లింగప్రయోగ మయ్యుక్తముగఁ దోచుచున్నది. కరుణయు ననుచో స

ముచ్చయమునకు వాద్యభాగమున సందర్భము లేదు గావునఁ గరుణ వనియే గ్రంథకర్త ప్రయోగించి యుండు నన వచ్చు. అయినను, “౧౫౫ క. కరుణాభయబీభత్సము, ఖరనంబులు శోకభీతిఁగాఢజుగుప్పి కిరములు” అనుపద్యమునను “కరుణ విద్రుమవర్ణ గౌరవచ్చలమున” ననునాపద్యముపై పద్యమునను “కరుణ” యని స్త్రీలింగమును బ్రయోగించుటంజేసి యిందును గరుణయు ననియే ప్రయోగించి యుండు నని తోచుచున్నది.

ఈరీతి లింగభేదమే కాదు. కరుణ నిరుపాధికపరదుఃఖప్రహణేచ్ఛా రూపము, కరుణారసము శోకపరిపోషరూప, మని యర్థభేదమునం గలిగి యుండఁగా రసాధిదేవతలఁ జెప్పసేనములో “యమునియందు దయా మయశ్శంబు ఘటియించు జగతి మహాకాలునభయుఁజేయు” నని కరుణరసాధిపతి యగుయమునియందు శోకహేతుత్వ మనుటకు మాట గ దమూమయత్వ మనుటయు, నవరససంకరపద్యములో “జయలక్ష్మీ రతమై ప్రతాపయుతమై శత్రుచ్ఛిదాధుర్యమై ప్రయతార్తావనమై” యనుపద్యమునందుఁ గరుణారసమునకు “శ్లో॥ లక్ష్మీ నూలోక్య లుభ్యన్నిగమ ముపహసన్ శోచయన్ యజ్ఞజన్తూన్” అనురసతరంగిణీశోకమున “శోచయన్ యజ్ఞజన్తూన్” అని యుదాహరించిన ట్లుదాహరింపక “ప్రయతార్తావనమై” యని దయావీరోదాహరణముగఁ జెప్పుటయు నాదరణీయము గాదు. రసచంద్రికలోఁ గరుణరసస్థానమునందు “ఆర్తరక్షాంకుర్వ” అనుట, శ్లో॥ గ్రాహగ్రహగ్రస్త మతీవ దీనం పుణ్యైః కళతైః రపి మిత్తీనర్తైః త్యక్తం గజేన్ద్రం త్వరయాభ్యుప్రేత్య రరతు యోఽసౌ సహి మే శరణ్యః॥ అని యందు ముందు వ్రాయఁబడిన దయావీరోదాహరణములోఁ జేరుఁగాని పార్థక్యము నా

పాదించుట కర్హంబు కాదు. ఇట్లు “ఆర్తత్రాణపరాయణ స్స భగవా
 న్నారాయణో మే గతిః” ఇత్యాదు లన్నియు దయావీరములొక జే
 రునే కాని కరుణరసములొక జేర వని నాయభిప్రాయము. ఇంక “శ్లో॥
 శృక్లారం క్షీతినన్దినీవిహరణే వీరం ధనుర్భజ్జనే కారుణ్యం బలిభోజ
 నే” ఇత్యాద్యనేకప్రయోగములు సేయువారి కేమి యాశయ మన్నచో
 దుఃఖప్రహణేచ్ఛారూపము దయ గావున నది నియతముగ దుఃఖజ్ఞాని
 ము లేక యుదయింపదు. అట్టి దయ దుఃఖరూప మగుకరుణరసము
 లొక జేరు నని యాశయ ముండు నని తోచుచున్నది. అట్టివారిమత
 మందును ఇష్టజనవియోగాదిజన్యవైక్ల బ్యాఖ్యచి త్తవృత్తిరూప మగు
 శోకము దయాఘటితము గాదు గావునఁ గరుణమునకు మాటుగ దయ
 కరుణ యని ప్రయోగించుటకుఁ బ్రమాణంబు చింత్యంబే, “నను ద
 యావీరః కరుణరసవీర కథ న్నాస్తర్భవతి - నిరుపాధికపరదుఃఖప్రహణే
 చ్ఛా దయా-సాచ కరుణేనవినా నసంభవతీతి చేన్న - కరుణస్య స్థాయి
 భావ శ్లోకః దయావీరస్య స్థాయిభావ ఉత్సాహ ఇతి స్థాయిభావభే
 దేన భేదాత్” ఇత్యాదిరసతరంగిణీతద్వ్యాఖ్యాననాకాదులవలన నే
 తద్విస్తరంబు దెలియు.

స్థాయిభావములు.

క. రతిహాసశోకయత్నము

లతిభీతి జగుప్స రోషఃశుచ్యైరుపు శమం

బతులక్రమమున నివి సాం

ప్రతము రసస్థాయిభావః భావనఁ జెందుకొ.

7

టీ॥ రతి హాసము శోకము యత్నము భీతి జగుప్స రోషము ఆ
 శ్మర్యము శమము ఇవి తొమ్మిది క్రమముగ శృంగారాదినవరసములకు
 స్థాయిభావంబు లనంబడు నని యర్థము.

శ్లో॥ రతి ర్హాసశ్చ శోకశ్చ క్రోధోత్సాహశ్చ భయం తథా ।
జగుప్సా విస్తయ శ్చైచ స స్థాయిభావాః ప్రకీర్తితాః॥ అని భరత
ముని మొదలుగ నలంకారశాస్త్రగ్రంథకర్త లండఱు వీరరసస్థాయి
భావ ముత్సాహ మనియే చెప్పియున్నారు. ఆయుత్సాహమునకు మా
ఱుగా నిందు యత్న మని వచింపఁబడినది. ఆయత్నము స్నానభోజన
గమనాదు లగుసర్వకార్యములయందు సాధారణముగాఁ గలుగునాత్మ
ధర్మము. అది రతిహాసాదులయందును గల్గును గానఁ గొండ ఱుత్సా
హము యత్నవిశేషరూపముగఁ జెప్పి యుండినను యత్న మని చె
ప్పఁ గూడదు. “ శ్లో॥ వికారో మానసో భావః ” అని యనుటచే భా
వము లన్నియు మనోవృత్తిరూపములే యని రతిహాసశోకమనోవృత్తు
లనవచ్చునా? అట్లు యత్నమనుటయుఁబొసఁగదు. “ రతిహాసశుగు
త్సాహము ” లనుట యుక్తముగాఁ దోచెడిని.

క. రసములకుఁ దొమ్మిదింటికీ

బొసఁగినయీస్థాయిభావములకు నొనర్తున్

రసికత లక్షణలత్యము

లసదృశరసశాస్త్రవేత్త లా నొ ననఁగన్.

8

టీ॥ రసములకున్...భావములకున్ = శృంగారాదినవరసములకు
నొప్పిన స్థాయిభావములకు; అసదృశ...అనఁగన్ = సాటిలేనిరసశాస్త్ర
జ్ఞులు మెచ్చు నట్లుగా; రసికతన్ = రసికత్వముచేత; లక్షణలత్యములు =
లక్షణములను లత్యములను; ఒనర్తున్ = రచియింతును. ఇందు లక్షణ
లత్యము లనుచోట, “అల్పాచ్చరమ్” అనుపాణినివ్యాకరణసూత్రము
చేత లత్యలక్షణము లని యుండ వలయుఁ గాని లక్షణశబ్దము ముం
దుండఁ గూడదు. శివకేశవు లని యుండుఁ గాని కేశవశివు లని యుం

డమగదా! అందువలన “రసికత లక్ష్యము లక్షణ మనదృశ” యన వచ్చునని తోచుచున్నది.

రతిలక్షణము.

క. తరుణీమణులకుఁ బురుషుల

కరయఁగ సంభోగవిషయమగునభిలాష

స్ఫురణము మనములఁ బొడమిన

ధరణో నది రతి యనంగఁ జగు నెట్లన్నె.

9

టీ|| తరుణీమణులకుఁ = యశావన స్త్రీరిత్తి ములకు; పురుషులకుఁ-యశావన పురుషులకనుట, “శ్లో|| యూనోరన్యోన్యవిషయాస్థాయి నీచ్ఛారతిర్భవేత్” అనుటవలన యశావన స్త్రీపుంసానురాగమె రతి యనఁబడుఁగావున “తరుణీమణులకుఁదరుణుల” కనుటయు క్తంబు. అరయఁగఁ = విచారింపఁగా; సంభోగ...స్ఫురణము—సంభోగవాంఛ యనుట; మనములఁబొడమినఁ = మనస్సులయందుఁగలిగినయెడ; ధరణో = భూమియందు; అది = ఆయభిలాషము; రతియనంగఁ; తగుఁ = ఒప్పును. ఎట్లన్నె. తరుణీతరుణుల కితరేతరాలంబన మగు ప్రేమ యనెడుచి త్రవృత్తి రతి యని తాత్పర్యముఁ జెప్పుట యుక్తత మంబు. ఏలయన, రతియనునది ప్రేమ ప్రీతి యనునొకచి త్రవృత్తియే, అది గురుదేవ తాపుత్తమిత్తరికలత్రాదివిషయకమైయుండును. దానిం బెద్దలు (స్త్రీపుంసల కన్యోన్యవిషయక మైనపుడు శృంగారస్థాయిగను గురుదేవ తాపుత్తాదివిషయకమైనపుడు పృథివీచారిగను జెప్పుదురు. అట్టి రతి స్థాయిభావం బగునపుడు సంభోగవిషయకేచ్ఛాయాప మనియు, పుత్తాదివిషయకమైనపుడు ప్రేమాభూప మనియు నొక రతికి రెండు లక్షణములు చెప్పుటకన్న రతి యంతయుఁ బ్రేమాభ్యుచి త్రవృత్తిరూప మే యనుట యుక్తం బని నవీనాలంకారికసిద్ధాంతము. సంభోగేచ్ఛా

రూపము శృంగారస్థాయి రతి యని చెప్పి సంభోగపదమునకు, శ్లో॥
 అనుకూలా నిషేవేతే య త్రాన్యోన్యం విలాసినౌ । ధర్మనస్పర్శనా
 దీని స సంభోగ ఇతీరితః॥ అని లక్షణాంశరము సేయుప్రయాసకన్నః
 నిదియే యుక్తతపఃంబు, ఇట్లు రసగంగాధరమున “తత్ర స్త్రీపుంసయో
 రన్యోన్యాలవృణః ప్రేమాఖ్య శ్చిత్తవృత్తివిశేషో రతిః స్థాయిభావః-
 గురుదేవతాపుత్రాద్యాలంబనస్తున్యభిచారీ” యని వ్రాయంబడినది.
 కావ్యప్రకాశతాత్పర్యము నింతే. ఈంతి యంకురపల్లవాద్యవస్థలు గ.
 ల దయి యుల్లసిల్లు. అందు అంకురావస్థయందుఁ బ్రేమ మనునామ
 మును, పల్లవావస్థయందు మాన మను పేరును, కలికావస్థయందు బ్ర
 ణయ మనునాఖ్యను, పుష్పావస్థయందు స్నేహ మనునభిఖ్యను, ఫలా
 వస్థయందు రాగ మనునభిధానమును, భోగావస్థయందు అనురాగా
 హ్వయమును జెంది తేజిల్లు. ఈఫలాంతపంచావస్థలు పూర్వానురాగ
 రూప మగునభిలాషజన్యవిప్రలంభమునందును, భోగావస్థ యనునది
 సంభోగశృంగారమునందుం జేరి యుండును, శ్లో॥ అఙ్కురపల్లవకలి
 కాప్రసూనఫలభోగభాగియం క్రమశః । ప్రేమా మానః ప్రణయ
 స్నేహో రాగోఽనురాగశ్చ॥ ఇయ మఙ్కురితా ప్రేమూ మానా త్ప
 ల్లవితా భవేత్ । సకోరకా ప్రణయత స్నేహో త్కుసుమితా భవే
 త్॥ రాగా త్ఫలవతీ సేయ మనురాగేణ భుజ్యతే॥ ఇత్యాదిప్రమాణ
 ము లనుసంధించునది. ఈయంకురితత్వాద్యవస్థలవలనఁ బూర్వానురా
 గరూపవిప్రలంభమునందు దశావస్థలు, కొందఱిమతమునందు ద్వాదశా
 వస్థలు నుదయించుచున్నవి. ఈయవస్థలు విరహప్రవాసాదిజన్యవిప్రలం
 భాంతరములం దుదయించుచున్నను బ్రాచీనులు పూర్వానురాగమం
 జే యుదయించునట్లు వ్రాసిరి. ప్రతాపరుద్రీయమున, “తత్ర శృక్లా
 ర స్యాఙ్కురితత్వ పల్లవితత్వ కోరకితత్వ పుష్పితత్వ ఫలితత్వ స్నే

తపో దశావస్థా భవన్తి” అనియున్నది. ఆయవస్థలు, శ్లో॥ చక్షుః
 ప్రీతిః ప్రకషం చింతా సజ్గ స్తతో ౭ధ సంకల్పః | నిద్రాచ్ఛేద స్తనుతా
 విషయనివృత్తి స్తృపానాశః | ఉన్మాదో మూర్ఛామృతి రిత్యేతే స్తర
 దశా దశైవ స్యుః॥ అనితెలియఁదగినవి. శ్లో॥ అవస్థా ద్వాదశ మ
 తాః కామశాస్త్రానుసారతః॥ అనిప్రతాపరుద్రీయమున కామశాస్త్రా
 నుసారమున ద్వాదశావస్థ లనియనుటవలన నలంకారశాస్త్రసమ్మతిము
 లు దశావస్థలే యని యెఱుంగునది. ఈప్రతాపరుద్రీయమున “శృ
 క్షారస్య” యనుదానికి “అర్థాత్ అయోగశృంగారస్యేత్యర్థః” అని
 వ్యాఖ్య యున్నది గానః బూర్వానురాగమునకు స్థాయి యగురతి కని
 భావము. మఱియు నిందు “కోరకీర్త్య” యనునది యిపుడు ముద్రి
 తపుస్తకములలోఁ గొన్నించ కుండిన నముద్రితములఁ గొన్నింటి
 లో నుండుటవలనను, శ్లో॥ ఈషదఙ్కురీతివిభ్రమచాకౌ దేహపల్ల
 వితకాన్తిని తన్వ్యాః | యావనే ముకుళితస్తనమాత్రే పుష్పిలి శృ
 ఫలితశ్చ మనోభూః॥ అని కోరకావస్థ ప్రతాపరుద్రీయముననే పూ
 ర్వము వ్రాయఁబడినందునను, నిచటఁ దత్పరిత్యాగము నందుఁ గారణ
 ము లేనందునను వ్రాసితిమి.

రతి కుదాహరణము.

ఉ. చల్లఁదనంబె చంద్రునకుఁ | జక్కఁదనంబె ప్రసూనధన్వికి
 సల్లలితోరుసారభమె | చైత్రున కొక్క-ని కొక్క-మేలిమే
 తెల్లము గాక నాపతి యు | దీర్ఘగుణాఘ్యుడు నారసింహభూ
 వల్లభుఁ డట్లు సర్వగుణవైభవ మెవ్వరి కైనఁ గల్గునే. 10

టీ॥ చంద్రునకుఁ = సుధాంశునకు; చల్లఁదనంబె = చల్లనివాఁడై
 యుండుటయె. ప్రసూనధన్వికి = మస్తకునకు; చక్కఁదనంబె = సౌంద
 ర్యమే, చైత్రునకుఁ = వసంతునకు; సత్ ... సారభమె, సత్ = శ్రేష్ఠ

మైనట్టి, లలిత = మనోజ్ఞమైనట్టి, ఉరు = గొప్పదిగు, సౌరభమే = పరిమళమే. ఒక్కనికి ఒక్క-మేలిమే = ఒకనికొకయతిశయంబే; తెల్లముగాక = ప్రసిద్ధముకాని. నాపతి = నాభర్తయగు; నారసింహభూవల్ల భుండు = చరనభూపాలుండు; ఉదీర్ఘగుణాఘృత = ఉత్కలగుణాభిరాముండు. అట్లు = అవిధముగ; సర్వగుణవై భవము = సకలగుణసంపద; ఎవ్వరికైనా; కల్లునే = సంభవించునా? కల్గదనుట. ఇచట నాయిక సేయనరసభూపాలగుణ నుతిచేత నామే కాభూపాలునియందు రతి వ్యభిమాన మగుచున్నది గనుక నిది రతి కుదాహరణము.

హాసలక్షణము.

క. చేకొని అక్రూరము లగు

నాకారవికారచేష్ట ♦ లాలోకింపక

కై కొనుమనోవికాస

స్వీకారము హాస మయ్యె ♦ విను మెట్లన్నక.

11

టీ|| చేకొని—ఆచరించియనుట; అక్రూర...చేష్టలు = భయంకరములుగాకున్న అకృతులను వికృతచేష్టలను; ఆలోకింపక = చూడకగా; కై కొనుమనోవికాసస్వీకారము = పొందునట్టి వికాసరూపమగు మనోవృత్తినిస్వీకరించుట; హాసమయ్యె = హాసమనుస్థాయిభావనాయెను. ఎట్లన్నక. వినుము = ఆకర్ణింపుము. అక్రూరము లగునాకారవికారచేష్టలు చూచుటచే గలిగెడుమనోవికాసము హాసమని తాత్పర్యము.

ఇట నక్రూరము లనుటచే, “సౌమ్యంబు లగునాకారములను జూచినం గలిగెడుహర్ష రూపమనోవికాసాదులును హాసములొక జేచ్చునా?” యని యాశంక దోచును. మఱియు వికృతభాషణముచేతను హాసము చేప్పబడియున్నది. అది లేమి న్యూనతయు దోచును.

కావ్యాలంకారచూడామణియందు, “క. అతివికృతదర్శనాభా, పితృచే
హ్లాగతులచేతఁ ♦ జేపడుహాస! ప్రతిపాదన మెఱుంగుండగు” నని యు
న్నది. అరీతి నిందు, “క. చేకొని అతివికృతములగు. నాకారాలా
పచేష్టి ♦ తాదులు చూడక” అనియండినచో నీరొప్పులు దూరింబు
లగు నని తోచెడిని.

హాసోదాహరణము.

చ. అదె యదె నచ్చె నచ్చె నర♦నాధిపుదాడి యటంచు బాళెము
ల్బదరి బరీదుఁ జేగునెడఁ ♦ బెంపటి ఖానులు నెస్కముందుగాఁ
గదిసి హయాళి నెక్కి హయ ♦ కంధరము ల్పొడగాన కప్పుడే
చదివీ వాజిమస్తముల ♦ శత్రు లటంచు భ్రమింతు ఎంతయున్.

టీ॥ నరనాధిపుదాడి = నరసభూపాలుని పండయాత్ర; అదె ఇదె
నచ్చెన్ వచ్చెన్ అటంచున్ = అదిగో ఇదిగో వచ్చెనచ్చెననుచు, బాళెము
ల్ = సేనలు; బెదరి = భయపడి; బరీదుఁడు = బరీదుఁడనునొక
శత్రురాజు; ఏగునెడన్ = పోవుసోమయమున; ఖానులు = తురుష్కులు;
బెంపటి = గర్వముడిగి; హయాళిన్ = గుట్టములనమూసామును; నెస్క-
ముందుగాఁగదిసి = నెనుకటిభాగము ముందుగ నట్లుగాఁజేరి; ఎక్కి = ఆ
రోహించి; హయకంధరముల్ = అశ్వములకంఠములను; పొడగానక =
చూడక; శత్రులు = ప్రతిపక్షులు; వాజిమస్తములన్ = గుట్టములతలల
ను; అప్పుడే చదివెరటంచున్ = అప్పుడే త్రుంచిరని; ఎంతయున్ = మిక్కిలి;
భ్రమింతురు = భ్రమనొందుదురు. ఇచట ఖానులయక్రూరచేష్టలఁ జూ-
చువారికి హాసము గలుగు నని తాత్పర్యము.

ఈయదాహరణము, “శ్లో॥ దూరా దాకర్ణ్యవిశ్వప్రస్థమరమ
హాసో వీరరుద్రస్య జైత్ర ప్రస్థానారమ్భభేరినినద మరిన్మపాః పూర్ణక
ర్ణజ్వారాః | ఆరు హ్యుద్రీక్ విశన్తోగహన మతిమహా త్కణ్ఠికాశృప్త
కేశా స్త్రీయధ్వమ్ముఖ్యతేతి స్రతిన్మపతిధియా పాదపాన్ ప్రార్థయ

స్తో|| అనుప్రతాపరుద్రీయ భయోదాహరణమునకు, ..చ. అనఘ
నృసింహ నీయరి వశనావళి కేగి గుహగ్రనుప్తుడై | యని మరలం గ
లం గని భయంపడి పాటుచు నాజి కాదు కా! దని సతి చెల్వినం చె
లియఁ జొర నిషాదులఁ జాపహస్తులం | గని విపివేభపంక్తి గనిక్ర
మ్మన నాజియ కాఁ దలంచుచున్. అనునేతద్గింధస్థభయోదాహరణ
మునకు, భిన్నముగఁదోచదు. హాస మాత్మస్థపరసంస్థాదిభేదములు గ
లది గా నుండినను శ్లో|| బిభ్రాణా కబరీ ర్ధృతాజ్ఞనదృశః కృత్వా
కుచౌ కృత్రిమా స్త్రీవేషాన్నిశి కాకతీష్ఠినగరే ప్రచున్నరూపా
న్నపాత్ | దృష్ట్వా త్నామ మపాస్య వక్షసి కుచా వాకృష్య నీవీస్పృ
శో హీహీ కష్ట మితి త్యజన్తి విపణిశ్రేణీషు ధూర్తా విటాః|| అనుప్ర
తాపరుద్రీయమునందలి హాసోదాహరణమువలె భయోదాహరణమును
బోలని హాసోదాహరణ మూహింప వలయు.

శోక లక్షణము.

క. హితజనవిరహవ్యథచే

నతిశయమై జనులమాన సాంభోజమునన్

ప్రతిదినము పొడముదుఃఖం

బతిభూమి వహింప శోక మగు నెట్లన్నన్.

13

టీ|| హితజనవిరహవ్యథచేన్ = ఇష్టజనవియోగదుఃఖముచేత; అ
తిశయమై = అధికమై; జనులమానసాంభోజమునన్ = జనులకమలమునం
టిమనస్సునందు; ప్రతిదినముపొడముదుఃఖంబు = ప్రతిదినముదయించెడు
దుఃఖము; అతిభూమివహింపన్ = అతిశయముపొందఁగా; శోకమగున్ =
శోకమనస్థాయిభావమగును. అదియెట్లన్నన్. ఇష్టజనవిరహదులవలన
నుదయించుదుఃఖము శోక మని తాత్పర్యము.

ఇందు “వ్యథచే గలుగుదుఃఖము శోక” మనుట, “పీడాభా

ధావ్యధామఃఖః మృశకోశముచే, వ్యధామఃఖశబ్దములు సమార్థములు గావున ననన్వితంబు. మఱియు, “శ్లో॥ ఇష్టజనస్య వినాశా చ్ఛాపా శ్చైతాచ్చ బద్ధనా ద్వ్యసనాత్ । ఏతై ర్థవిశేషైః కరుణాశ్చరణి న్ముక్యవతి ” అనుభరతవచనమునుబట్టి యిష్టజననిరహంబు లనేకములు శోకహేతువులుగా దెలియఁబడుచున్నవి గావున నిండు “హితనవిరహంబులచే ” ననుట యుక్తమము. నెండియు “బ్రతిదిసము నతిశయమై యతిభూమి వహింప” ననుటవలన శోకముయొక్క సరమోత్కృష్టదశ బోధింపఁబడుచున్నది. “శోకస్యపరిపోషఃకరుణః” ఇత్యాదిగ్రంథములవలన నట్టిపరమోత్కృష్టదశ నొందిన శోకమే కరుణనిన మనంబును, కావున నీశోకలక్షణము కరుణలక్షణమును బోలకుండు నట్లు సవరింపఁదగినది. ఇట్లు “పతుల నృసింహశౌర్యకృషిపాలుగఁ జేసిన, ” యనునై శోకోదాహరణమును, “శ్లో॥ అపహయ సకలబాధవచిన్తా ముద్వాస్య గురుజనప్రణయన్ । హితనయ వినియశాలిక్ కథమివ పరఃకోకపథికో భూః ॥ హా మాత స్వరితాసి కుత్ర కిమిదం హా దేవతాః క్వాశిషో ధిక్పాణిక్ పతి తో శని స్తుతవహా స్తేజ్జేషు దధే వృశౌ । ఇత్థం గర్గరమధ్యరుద్ధకరుణాః పౌరాజ్ఞనానాం గిరః కుడ్యస్థానవి రోదయన్తి శతధా కుర్నన్తి భిత్తి రపి ॥ ” అనురసగంగా ధరకావ్యప్రకాశోదాహృతకరుణరసోదాహరణములకన్న భిన్నముగఁ దోచదు. ప్రతాపరుద్రీయమునందును, “ఇష్టజనవిరహోదినా అశ్శని దుఃఖాతిభూమి శ్శోకః” అనులక్షణమును, “శ్లో॥ ధాత ర్నిష్యకరుణోఽసి శిత్యయసి కిం వన్యాం శరీరస్థితిం తత్తాదృగ్విభవా గృహః క్వను గతాః స్థాన మ్మరుః కల్పితం । హా నాథాః పతితాః ప్రతాపస్మృపతేః క్రోధార్పిషీతి ద్విషవ్యోపాణాం త దనూప మశ్రుభి రహో జాతం స్థల మ్మారవం ” అనులక్ష్యమును, కరుణలక్షణతదుదాహరణములకన్న

భిన్నములుగాఁ దోచవు. ఇట్లు మఱికొన్నిస్థాయిభావముల లక్షణములు లక్ష్యములు వ్యాకీర్ణములుగా నున్నవి, స్వయ మూహింపఁ దగినయవి.

కావ్యప్రకాశరసంగం గాధరములందు రసలక్ష్యములు చెప్పఁబడినవి కాని స్థాయిలక్ష్యములు వేరుగఁజెప్పఁబడ లేదు. రసగంగాధరమున స్థాయిలకు లక్షణములు మాత్రము వేరుగ వ్రాయఁబడినవి గాని లక్ష్యములు వ్రాయఁబడ లేదు. రసతరంగిణీ సచంద్రికాదులందు రసములకు స్థాయిలకు లక్ష్యలక్షణములు వేర్వేరుగ వ్రాయఁబడియున్నవి. కావ్యాలంకారచూడామణి యనునాంధ్రగ్రంథమునను వేర్వేరుగ వ్రాయఁబడి యున్నవి. ప్రతాపరుద్రీయమందును, నరసభూపాలీయమునందును, రతికి శృంగారమునకు మాత్రము, “శ్లో॥ శృంగారైకరసః స్త్వరోఽస్తు జగదానందైకనివృద్ధభూ రిందు స్తిస్థతు విభ్రమైకవసతి ర్జాగర్తు పుష్పాకరః । సత్త్వక్యేపి గుణప్రసాదితదృశః కింతై రశేషోన్నతో జాతః కాకతివల్లభో మమపతిః కావస్య కామోత్సవః॥ ” “శ్లో॥ రహః ప్రత్యాసన్నే హృదయదయితే రుద్రస్థపతౌ నివృత్తా మానాజ్ఞా విరళ మపి లజ్జావిలసితమ్ । కి మస్య త్రే గోఽయం బహి ర బహి రానందమస్మయః స్మరావేశః కోపి ప్రియసఖ సృపే ణైకయతి మామ్॥ ” అనియు, “చ. చల్లఁదనంబె చంద్రునకుఁ ♦ జక్కఁదనంబె ప్రసూనధన్వీకిన్ । సల్లలితోరుసారభమె ♦ చైత్రున కొక్కని కొక్కమేలిమే । తెల్లముగాక నాపతి యు ♦ దీర్ఘగుణాఘ్యుడు నారసింహభూ । వల్లభుఁ డట్లు సర్వగుణ ♦ వైభవ మెవ్వరికైనఁ గల్గునే. ” “మ. మరుఁ డాచార్యుడు గా విశీర్ణకబరీ ♦ మాల్యాభి పుష్పాంజలి । స్ఫురణల్ గాఁ దదుపేతభృంగనినద ♦ స్తోమంబు గానంబు గా । వరమం

జీరరవంబు తాళగతి గాఁ వర్ధిల్లునాతోదరీ । మిరతవ్యత్యయవేగతాం
డవ మొనఁర్చుం జింతితాభీష్టముల్.” అనియు వేర్వేరుగ వ్రాసిరి
గాని యట్టితరరసస్థాయులకు వ్రాయరైరి. వ్రాసిసస్థాయుదాహ
రణముల నైన రసోదాహరణవ్యామిశ్రములుగా కుండునట్లులు వ్రాసిన
వారు కాదు. కావ్యప్రకాశకారాదులవలె ప్రధాన మగుచిసభ్యులకే
యుదాహరణంబు లిచ్చినవారును గారు. రసతరంగిణ్యాదులవలన లక్ష్య
లక్షణభేదంబులు వ్యక్తంబు లగుఁ గావునఁ దారతమ్యమూఁబించింప
వచ్చు నని, విస్తరభీతిచేతను, నిండలిలత్యులక్షణసంక్షిప్త వ్యవహారము
నవరింప నలవి గానిహేతువుచేతను, పరమించితి.

శోకాదాహరణము.

చ. పతుల నృసింహశౌర్యశిఖిపాలుగఁ జేసినయట్టిపాపపు
శ్చతధృతి కంతటం జలముఁ జాఱదు మమ్మును దావపావక
ప్రతతులపాలు చేసె ననిఁ పల్కఱు రోదన మందువిద్విష
త్పతులకు బాష్పపూరములఁ చాలు వనానలమున్ హరింపఁగన్.

టీ॥ పతులన్ = భర్తలను; నృసింహ... పాలుగన్, నృసింహ = స
రసభూపాలునియొక్క, శౌర్యశిఖి = ప్రతాపమనునగ్నికి, పాలుగన్ = అ
ధీనమగునట్లు; చేసిన... శతధృతికిన్ = కావించినపాపాత్ముండగుబ్రహ్మకు;
అంతటన్ = అంతమాత్రమున; చలముజాఱదు = వైరముడుగదు.
మమ్మును; దావ... పాలున్ = దావాగ్ని సమూహములకధీనము; చేసెన్ =
ఁజనరించెను. అని; పల్కఱున్ = మాటిమాటికి; రోదన... పతులకున్ =
రోదనముచేయుశత్రుభార్యలకు; బాష్పపూరముల = కన్నీటినలుద
లె; వనానలమున్ = దావాగ్నిని; హరింపఁగన్ = ఆర్చుటకు; చాలున్ =
పర్యాప్తము. ఇందు శత్రువనితలకుఁ బ్రయవియోగముచేత దుఃఖోద
యమయినట్లు చెప్పినందున నిది శోకాదాహరణ మగును.

ఉత్సాహబక్షణము.

క. అత్యున్నతలోకోత్తర

కృత్యంబులు సెయ వేడి † కృతకృత్య లిలక

నిత్యము దలచుప్రయత్నం

బత్యంతోత్సాహ మయ్యె † నది యెట్లన్నక.

15

టీ|| ఇలక=భూమియందు; కృతకృత్యలు=కృతార్థములు; అత్యున్నత...కృత్యంబులు=మిక్కిలి-లిగొప్పలగులోకోత్తరకార్యములను; చేయక=చేయుటకు; వేడి = కోరి; నిత్యము = ఎల్లప్పుడు; తలచుప్రయత్నంబు=చింతించుయత్నము; అత్యంతోత్సాహము= మిక్కిలియుత్సాహమనునది; అయ్యె. అదియెట్లన్నక. లోకోత్తరకార్యములను దేశించి చేయుస్థిరతరప్రయత్న ముత్సాహ మని తాత్పర్యము.

ఇందు లోకోత్తరకార్యము లనగ దానదయాయుధము లనియు, చానింబట్టి వీరరసము దానవీరము, దయావీరము, యుద్ధవీరము, అని ముత్యైకంగు లనియు, ప్రాచీనాలంకారికులు వ్రాసిరి. నవీనాలంకారికులగు రసగంగాధరకారాదులు దానదయాయుధములవలె సత్యము తును బలము పొండిశ్యము మొదలగునవియు సనేకలోకోత్తరకార్యములు సంభవించుచున్నవి గాన శృంగారరసమునకువలె వీరరసమునకు సనేకభేదములు గలుగుచున్నవి యని వ్రాసిరి. శృంగారమున కనేకభేదములైనందున గణింప శక్యము గామి నేకభేదమే చెప్పినయట్లు వీరమును నొకవిధమే యనుట యుక్త మని తద్దగ్రంథాశయము. నాకు నిదియే యుక్తముగఁ దోచుచున్నది.

ఉత్సాహబాహరణము.

మ. అసిఁ జెండాడి విపక్షవృక్షముల శౌర్యాగ్నిచృటం బేల్చి శస్త్రసరత్సరములక రణోర్విశలము † సంక్షుణ్ణముం జేసి వై

శ్యామగార్ధ్రిం బానరించి ప్రోది గొన కుశ్యతీర్తి సస్యోఘము
త్వేన సిద్ధించునె యంచు బల్కు నరసోత్పన్నాఘయోధావళుల్.

టీ|| నరస... ఆవళుల్ = నరసభూపాలుని భటుల సమూహములు;
విపక్షవృక్షములన్ = శత్రువులను వృక్షములను; అసిక్ = ఖడ్గము చేత;
చెండాడి = ఖండించి; శౌర్యాన్నిచ్చటన్ = ప్రతాపమును నన్ని సమూహము చేత;
పేల్చి = కాల్చి; శస్త్రసరిత్సీరిములన్, శస్త్ర = బాణముల నెడు,
సత్ = ప్రసంచుచున్న సీరములన్ = నాగేళు చేత. ఉద్యోగితలమున్ =
యుద్ధభూమి ప్రదేశమును; సంక్షుణ్ణమున్ = మెదిగినదానిగా; చేసి =
ఒనరించి; వైశ్యాగార్ధ్రింబున్ = శత్రువుల యొక్క రిక్షిము చేత; డిసి
నదానిగా; ఒనరించి = చేసి; ప్రోదిగొనక = పెంపుబొందకున్న యెడ;
ఉద్యతీర్తి సస్యోఘముల్ = ప్రకాశించుచున్న కీర్తియనగు పైరుఘము
క్క సమూహములు; వెనక్ సిద్ధించునె = వేగముగ సిద్ధించునా? ఆం
చున్ = ఇటనుచు; పల్కున్. ఇచట నరసభూపాల భటులకు యుద్ధమును
లోకోత్తరకార్యమునందు స్థిరప్రయత్నము చెప్పబడినదిగాన నుత్సా
హమునకు దాహరణమగునని తాత్పర్యము. దానవీరుడు దధీచి, ద
యావీరుడు శిబిచక్రవర్తి, సత్యవీరుడు హరిశ్చంద్రుడు, ఇత్యాదు
లూహించునది, “శ్లో|| దధీచి ద్రానవీరోఽభూర్దయావీరశ్శిబిర్నల
పః | హస్త్యాగో యుద్ధవీరోఽభూర్నిదర్శనమమిత్రయః||” అని
ప్రబోధచంద్రికయందు గలదు.

భయమునకు లక్షణము.

క. కూరాకారము చూచిన

నారయ నేజనునిహృదయమందు ననర్థాం

కూరాశంకన మగు నది

భారుణిలో భయ మనంగఁ దగు నెట్లన్నన్.

టీ॥ క్రూరాకారము = భయంకరాకృతిని; చూచినన్ = చూచుటవలన; ఆరయన్ = విచారింపఁగా; ఏజనునిహృదయమందున్ = ఏ సరునిమనస్సునందు ; అనర్థాంకూరాశంకనము — మరణాద్యనర్థకార్యములయొక్క శంకయనుట; అగున్ = అగునో; అది — ఆయనర్థాశంకనమనుట; భారుణిలోన్ = భూమియందు; భయమనంగఁదగున్ = భయమనుస్థాయిభావమననొప్పును. ఎట్లన్నన్.

సంచారిభావములలో నుండుత్రాసమునకు, స్థాయిభావములలో నుండుభయమునకు, .. దరత్రాసౌభీతిర్భిన్నాధ్వసంభయః ” మ్మనుకోశమునందుఁ బర్యాయత చూపట్టిన నిందితియే భేదము. వ్యాఘ్రాదిదర్శనమువలన నుదయించుమరణాదిపరమానర్థాశంక భయము. తదితరభయహేతువులవలన నుదయించుమరణాదివ్యతిరిక్త సాధారణానర్థాశంక త్రాసమని తెలియునది. ఇట్లు రసగంగాధరము. “ శ్లో॥ దూరా దాకర్ణ్య విశ్వప్రస్థమరమహనః ” అనుపూర్వోదాహృత ప్రతాపరుద్రీయభగౌదాహరణపద్యమునందుఁ గ్రూరశబ్దశ్రవణముచేత భయము చెప్పఁబడినది గాన నిందు “ క్రూరాకారాదికమున నారయ ” ననుట యుక్తమనితోచెడి.

వెండియుఁ బ్రాణిమాత్రసాధారణం బగుభయ మిందు “ నేజనుని ” యని జనునియందు మాత్రము వ్రాయఁబడినది. కావ్యాలంకారచూడామణియందు “ అది, నియతంబగుచుండుఁ బ్రాణినికరంబులకున్ ” అని ప్రాణిమాత్రమునకుఁ జెప్పఁబడినదే కాని యిట్లులేదు. మఱియు నేజనుని యనుచోటి యచ్ఛబ్దమునకు సుత్తరవాక్యమునందుఁ దచ్ఛబ్దప్రయోగము లేమి “ శ్లో॥ విలితం యదభిరామతాముఖే సాధు చ వ్రమసి పుష్కరైః కృత ” మ్మనుపద్యమునఁ గావ్యప్రకాశమునందుఁ జెప్పఁబడినసాకాంక్షత్వదోషము దుర్నివారము. అది యనునది యనర్థాశంకను బోధింపవలెను గావునఁ బూర్వోక్తాకాక్షను బూరింపఁజాల

దు, క్రూరదర్శనాదిజన్య మగు సస్పర్థాశంక భయ మనియె లక్షణముం
డగ నేజనునియనుట యవ్యావర్తకవిశేషణ మనియుఁ దెలియవలయు.

ఈభయము స్వనిష్ఠము పరనిష్ఠ మని రెండుతెలింగులు, అం
దు స్వనిష్ఠము లగునపరాధాదులవలన నుదయించునది స్వనిష్ఠము. పర
నిష్ఠము లగుక్రూరధ్వనులూ క్రూరాకారములు మొదలగువానివలనఁ
గలుగునది పరనిష్ఠ మని తెలియునది.

భయోదాహరణము.

చ. అనఘ సృసింహ నీయరి వః నావళి కేగి గుహగ్రసుప్తుడై
యని మరలం గలం గని భయంపడి పాటుచు నాజి కాదు కా
దని సతి దెల్పినం దెలియఁ డొర నిషాదులఁ జాపహస్తులం
గని విపినేభపంక్తి గని క్రమ్మఱ నాజియ కాఁ దలంచుచున్. 18

టీ॥ అనఘ = అకలంకుడా ! సృసింహ = నరసభూపాలుడా !
నీయరి = నీశత్రువు; వనావళికిన్ = అరణ్యసమూహమునకు ; ఏగి = పో
యి; గుహగ్రసుప్తుడై = గుహయొక్కముందటిభాగముననిద్రించినవా
డయి; కలన్ = స్వప్నమందు; మరలన్; అనిన్ = యుద్ధమును; కని = చూ
చి; భయంపడి = భీతుడయి; పాటుచున్ = పరుగిడుచు; సతి = భార్య; అజి
కాదుకాదనితెల్పినన్ = యుద్ధముకాదుకాదుపరుగెత్తకుమని తెలియఁ
జేసినను; చాపహస్తులన్ = ధనుస్సుచేతులంగల; నిషాదులన్ = బోయల
ను; కని = చూచి; విపినేభపంక్తి = అడివియేనుఁగుసమూహములను; క
ని = చూచి; క్రమ్మఱన్ = మరలను; అజియకాఁదలంచుచున్ = యుద్ధమని
యే తలంచుచు; తెలియఁడు = నిజము తెలిసికొనఁజాలఁడు. ఔర = ఆశ్చర్య
ము ! ఇందు, క్రూరాకారము లగుయుద్ధాదులను జూచి శత్రువువృద్ధ
యమందు మరణరూపానర్థశంక జనియించినది కావున భయమునకు
దాహరణమని తాత్పర్యము.

జ గు ప్స ల ఋ ణ ము.

క. పలలాస్థిశోణితాదులఁ

బలుమాటును జూడ నరుచి † భావములోనం

దభుకొత్తు నిగర్హణ మది

తలపోయ జగుప్ప యనఁగఁ † దగు నెట్లన్నఁ.

19

టీ॥ పలలాస్థిశోణితాదులఁ = మాంసము ఎముక రక్తము మొదలగువానిని; పలుమాటును = మాటిమాటికిని; చూడఁ = అవలోకింపఁగా; అరుచిఁ = అసహ్యతచేత; భావములోనఁ = హృదయమందు; తభుకొత్తునిగర్హణము = ఉదయించునిందయేదికలదో; అది = ఆనింద; తలపోయఁ = విచారింపఁగ; జగుప్పయనఁగఁదగుఁ = జగుప్పయనుష్ఠాయిభావమగును. ఎట్లన్నఁ. మాంసశోణితాదిదర్శనాదులచే నుదయించునేవగింత జగుప్ప యని తాత్పర్యము. మాంసాదులు చూచిన నరుచి కొందఱికిఁ దోచదు గానఁ బరీషాద్యసహ్యవస్తుదర్శనముచేత నుదయించుగర్హణమే జగుప్ప యనఁ దగు నంద్రు. ఇందుఁ బ్రతాపరుద్రీయలక్షణము, “అర్థానాం దోషదర్శనాదిభి ర్గర్హణా జగుప్సా” అనునది, “శ్లో॥ ఉత్క్రోతోత్కృత్య కృత్తి ప్రథమ మథ పృథూత్సేధ భూయాంసి మాంసాన్యంనస్థికోపిండపృష్ఠాద్యవయవనులభాన్యగ్రపూతీని జగ్ధ్వా ఆర్తః పర్యస్తనేత్రః ప్రకటితదశనః ప్రేతరజ్జః కరజ్జాదజ్జాస్థా దస్థిసంస్థం స్థపుటగతమపి క్రవ్య మవ్యగ్ర మత్తి” యను కావ్యప్రకాశోదాహరణము మొదలగునవి సర్వసాధారణములుగఁ దోచుచున్నవి. భయమువలె నిదియు స్వనిష్ఠము పరనిష్ఠము అని రెండు భేదములు గలదిగాఁ దెలియునది.

జగుప్సోదాహరణము.

చ. తలలు సరోజము త్రైదడు † తండము క్రొన్నరు వంశ్రజాలములో

జలఘణు లస్థిఖండములు † శంఖములై తగు నెత్తుచేర్లలోఁ
గలభకపాలనౌచయము † గ్రక్కున నెక్కి చరించు సంగర
స్థలుల నృసింహనిర్దలిత † శత్రుపసారసమ త్తభూతముల్. 20

టీ॥ నృసింహ...భూతముల్, నృసింహనిర్దలితశత్రు = నరసభూ
పాలునిచే ఖండింపఁబడినశత్రువులయొక్క, వసా = క్రొవ్వయొక్క, ర
స = రసముచేత, మత్త = మదించినట్టి, భూతముల్ = పిశాచములు; సంగ
రస్థలులన్ = యుద్ధభూములయందు; తలలు = శత్రుశిరస్సులు; సరోజ
ముల్ = పద్మములును; మెదడుతండము = క్రొవ్వయొక్కసమూహము;
క్రోన్నరువు = క్రొత్తనురుగును; అంత్రజాలముల్ = ప్రేగులగుంపులు;
జలఘణులు = నీరుపాములును; అస్థిఖండములు = ఎముకలతునుకలు; శం
ఖములు = శంఖములును; ఐ; తగునెత్తుచేర్లలోఁ; ఒప్పునట్టిరక్తనదు
లలో; కలభ...చయము = ఏనుగుతలలనెడుపడవలగుంపులను; గ్రక్కు
నన్ = శీఘ్రముగా; ఎక్కి; చరించున్ = తిరుగును. ఇందు వర్ణింపఁ బడిన
మాంసాస్థిమజ్జాదులు గర్వాస్పదములు గాన నిది జుగుప్సాదాహరణము.

క్రోధలక్షణము.

క. అపకారకారు లగునరు

అపరాధ మొనర్ప నేమహామహునిమనం

బు పరిజ్వలితం బగు నది

యపరిమితక్రోధ మయ్యె నది యెట్లన్నన్.

21

టీ॥ అపకార...నరులు = అపకారముచేయునట్టి మనుష్యులు, శ
త్రులు; అపరాధ మొనర్పన్ = అపరాధముసేయఁగా; ఏమహామహునిమ
నంబు = ఏమహాత్మునిమనస్సు; పరిజ్వలితంబగున్ = జ్వలించునో; అది—అ
జ్వలనమనియాశయము; “సర్వనామ్నా ముత్సర్గతః ప్రధానపరామర్శ
కత్వ” మ్మనుష్యాయముచేత అది యనుతచ్ఛబ్దము పరిజ్వలిత మగును

నన్నునె పరామర్శించుఁ గాని మనోగతజ్వలనమును బరామర్శింపదు
గాన నిది దోషము. ఏమహామహునియనుచోటి యచ్ఛబ్దమున కుత్తర
వాక్యమున నామహామహుని యని తచ్ఛబ్దప్రయోగము లేనందున భయ
లక్షణములోఁ జెప్పినసాకాంత్యత్వదోషము దుర్నివారము. అపరిమిత
క్రోధము = అపరిమితమైన క్రోధమనుష్ఠాయిభావము ; ఇందపరిమితపద
మనర్థకము; అద్యైక్. అదియెట్లన్నై. శత్రువు లపచారము చేసిన
చో నుదయించు మనఃప్రజ్వలనము క్రోధ మని తాత్పర్యము. “శత్రు
కృతాపచారేణ మనఃప్రజ్వలనం క్రోధః” అని ప్రతాపరుద్రీయము.

క్రోధోదాహరణము.

చ. స్థిరభుజవిక్రమక్రమన్యఃస్థింహ నృసింహ భవత్కరాగ్రభీ
కరకరవాలసిద్ధఁ డతిః గాఢయశోరససిద్ధిఁ గోరి బం
ధురహయసింధురావళులఁ తో రణదుర్గ కనర్గళోన్నతి
న్నరబలి పెట్టు దుర్కదనఁ నాథరిపుష్పీతి నాథయూథమున్. 22

టీ|| స్థిర...స్థింహ = స్థిరమగు భుజపరాక్రమక్రమమందు నృసిం
హస్వామిఁబ్రవేశపడు; నృసింహ = నరసభూపాలుఁడా! భవత్...సి
ద్ధఁడు = నీయొక్క-కరాగ్రమునందుండు భయంకరమగుఖడ్గమును సిద్ధపు
రుషుఁడు; అతి...సిద్ధిన్ = విక్రీ-లిగాఢమగు యశస్సమరససిద్ధిని; కో
రి; రణదుర్గకున్ = రణశక్తికి; బంధుర...ఆవళులతోన్ = దట్టములగు
అశ్వములయొక్క-యు గజములయొక్క-యుసంఘములతో; దుర్కద...
యూథమున్ = చెడుకావరముతోఁగూడిన శత్రురాజులగుంపును; అ
నర్గళోన్నతిన్ = అడ్డములేనియాన్నత్యముచేత; నరబలిన్ = నరబలినిగా;
పెట్టున్ = ఇచ్చును. ఇందు మదించినశత్రురాజులను బలి పెట్టు ననుట
వలన వారు చేసినయపరాధమునకు మనస్సు జ్వలించినట్లు తోచును
గానఁ గ్రోధోదాహరణ మగు నని తాత్పర్యము. ఈక్రోధలక్షణమున

కు నీయుదాహరణము సరిగాఁ దోచదు. ఏలయన, ఇందు “యశోర ససిద్ధిఁ గోరి” యనుటవలన “యశసేవిజగీషూనా” మృనులక్ష్యమందువలె వీరస్థాయి యగు నుత్సాహమే ప్రధానముగ నున్నది గాని శత్రుకృతాపచారముచేతఁ గలుగుమనఃప్రజ్వలనరూపక్రోధము ప్రధానముకాదు. “శ్లో॥ శేరేసేవణ క స్తనాయ వనిదంపూ ర్వోఽద్య గర్వో మహా నుతీర్ణా కిల యేన గాతమనదీ ప్రాప్తోఽసి మృత్యో ర్ముఖమ్! ఏషా కాకతివీరరుద్ర ఇతి కిన్నాశ్రావి సప్తాక్షరీ ప్రతుభ్యత్ప్రతిపక్ష పార్థివమహాభూతగ్రహణాచ్ఛాటనీ॥” అనుప్రతాపరుద్రీయోదాహరణము, “శ్లో॥ కృత మనుమతం దృష్టం వాయై రిదం గురుపాతకం మనుజవశుభి ర్నిర్మర్యాదై ర్భవద్భి రుదాయుధైః । సరకరిపుణా సార్థం తేషాం సభీమకిరీటినా మయ మహా మస్మజ్జేదోనూంసైః కిరోషి దిశాం బలిమ్॥” అనుకావ్యప్రకాశోదాహరణము యుక్తరూపముగ నున్నవి.

వి స్త్ర య ల ట్ట ణ ము.

క. వివిధాపూర్వము లగువ

స్తువులు గనుంగొనినయెడల † సుజనునిమదిలోఁ

దవిలినప్రమోదవిస్తర

మవిరళవిస్త్రయ మనంగఁ † దగు నెట్లన్నఁ.

23

టీ॥ వివిధ...యెడలఁ = నానావిధ లోకోత్తరవస్తువులఁజూచినచో; సుజనునిమదిలోఁ = సహృదయుని చిత్తమునందు; తవిలినప్రమోదవిస్తరము = ఉదయించినసంతోషాతిశయము; అరవిరళవిస్త్రయమనంగఁ = దట్టమైనవిస్త్రయమనుస్థాయిభావమనంగ; తగుఁ = ఒప్పును. ఎట్లన్నఁ. “అపూర్వదర్శనాచ్చిత్తవిస్తారోవిస్త్రయోమతః” అనుప్రతాపరుద్రీయముచొప్పున సపూర్వవస్తుదర్శనాదులవలనఁ గలుగుచిత్తవిస్త్ర

రము విస్తయ మని తాత్పర్యము.

చిత్తవిస్తార మనుదానికిఁ బ్రయోదవిస్తార మనుట సమార్థకము గాదు. మనస్సులోఁ గలుగుప్రయోదవిస్తారము హర్షరూపసంచారియగు ను గాని యాశ్చర్యరూపవిస్తయములోఁ జేరదు. ఆశ్చర్యము చిత్తవిస్తారరూపము గావున దానికి హర్షమునకుఁగల భేదము స్పష్ట మగుటచే వేఱువ్రావయ నక్కఱలేదు. మఱియు “విస్తారో విగ్రహో వ్యాస సుతు శబ్దస్య విస్తరః” అనుకోశమచేత శబ్దప్రపంచమునందు విస్తార మనియు, తదితరవిషయమందు విస్తార మనియుఁ బ్రయోగింప వలసినదిగా నుండఁగా, నిందు శబ్దేతరప్రపంచమునందు విస్తార మని ప్రయోగింపక విస్తార మని ప్రయోగించుట చింత్యము. ప్రతాపరుద్రీయమున “చిత్త విస్తారోవిస్తయోమతః” అనియున్నదే యుక్త మని తెలియునది. ఈ విస్తయమును స్వనిష్ఠవిభావజన్య మగునపుడు స్వనిష్ఠ మనియు, పరనిష్ఠవిభావజన్య మయినపుడు పరనిష్ఠ మనియు రెండుతెఱంగులు.

విస్తయోదాహరణము.

చ. ధరణి సృసింహభూవరుప్రతాపమహాతప మబ్జజాండక
ర్పరములు నిండి తీవ్రగతిఁ బర్యవసానగర్వవైరిభూ
వరులు వడంక సాగుదు రవార్యనవవ్యజనాతపత్రవై
ఖరులు దొలంగఁ జేయుదురు కన్నుల జీకటి గప్పుచుండఁగన్.

టీ॥ ధరణి = భూమియందు; సృసింహ... ఆతపము = సరసభూ
పాలునియొక్క ప్రతాపమనెడు గొప్పయెండ; అబ్జజాండకర్పరములు =
బ్రహ్మాండములనెడుచిప్పలు; నిండి; తీవ్రగతి = తీవ్రవిధముచేత; ప
ర్యవ = వ్యాపించుచుండ; అఖర్వ... వరులు = అధికులై గర్వముతోఁ
గూడుకొన్నశత్రుభూపాలురు; వడంకసాగుదురు. అవార్య... వైఖరు
లు, అవార్య = నివారింపశక్యముగానట్టి, నవ = నూతనమయినట్టి, వ్యజ
స = సురటీలయొక్కయు, ఆతపత్ర = గొడుగులయొక్కయు, వైఖరులు =

రీతులను; కన్నులకొండ = నేత్రములయందు; చీకటిగప్పుచుండగలకొండ = అంధ
కారమావరించుచుండగలకొండ; తొలంగకొండ = తొలగిపోవుచున్నట్లు; చేయుదురు.
ఇందు నరసభూపాలప్రతాపాతపకృతలోకోత్తరచర్యవలన శత్రులకు
నాశ్చర్యమనుచిత్తవిస్తార ముదయించినట్లు చెప్పినందున విస్తయోదా
హరణ మని తాత్పర్యము.

శ మ ల ట్ట ణ ము.

క. నిరుపమవైరాగ్యాదుల

కిరవై నిశ్చలత పూని † హృదయము దిరమై

నరులకుఁ బరిణతిఁ జెందిన

ధరలో నది శమ మనంగఁ † దగు నెట్లన్నకొ.

25

టీ॥ నరులకుకొండ = మనుష్యులకు; నిరుపమవైరాగ్యాదుల
కుకొండ = అసదృశములైనవైరాగ్యముమొదలగువానికి; ఇరవై = ఆశ్ర
యమై; నిశ్చలత = చాంచల్యరహితత్వమును; పూని = వహించి; మన
ము = మనస్సు; తిరమై = ఏకాగ్రమై; పరిణతికొండ = పరిపాకమును; చెంది
నకొండ = పొందినయెడ; ధరలోకొండ = భూమియందు; అది = అపరిణామ
ము; శమమనంగకొండ = శమమనుష్ఠాయిభావమనంగకొండ; తగుకొండ = ఒప్పును.
ఎట్లన్నకొండ. వైరాగ్యాదులచే విషయాభిలాష యుడిగియుంట శమ మ
ని తాత్పర్యము. “వైరాగ్యాదినా నిర్వికారచిత్తత్వంశమః” అనిప్ర
తాపరుద్రీయలక్షణము.

శ మోదాహరణము.

ఉ. ఘోరభవాదిదుఃఖములఁ † గుండఁగ నీక నృసింహుఁ డౌర దు

ర్వారాఘలప్రదం బగువిఠిరక్షిసుఖం బొనరించె నంచు నీ

వైరులు మానులై వివిన † వాటిని నీవ గురుండ వంచు నీ

పేరిటి యత్తురంబులై జఁపింతురు శ్రీనరసింహభూవరా.

26

టీ॥ శ్రీనరసింహభూవరా = సంపదతోఁగూడన నరసభూపాలు
డా! నీవైరులు = నీశత్రులు, ఘోరభవాదిదుఃఖములకొ = భయంకర
ములగు సంసారాదిదుఃఖములచేత; కుండఁగనీక = దుఃఖపడనీయక; స్మ
సింహుఁడు = నరసభూపాలుఁడు; ఔర = ఆశ్చర్యము! దుర్వార... సుఖం
బు = అనివార్యమగు మోక్షసుఖమునిచ్చు వైరాగ్యసుఖమును; ఒసరిం
చెనంచుకొ = చేసెననుచు; మౌనులై = తాపసులై; వివినవాటికొ = అరణ్య
ప్రదేశమునందు; నీవగురుండవంచుకొ = నీవేగురువనుచు; నీపేరిటియ
క్షరంబులె = నీనామాక్షరములనె; జపింతురు = జపముసేయుదును. ఇచట
నరసభూపాలుని శత్రులు దారపుత్తాదులను వదలి యరణ్యముఁ జెంది
రని విరక్తిని వర్ణించినందున శమమున కుదాహరణము.

శత్రురాజులు సంసారపరిత్యాగముఁ జేసి వనవాసముఁ జేయు
ట వాస్తవవిరాగమునఁ గాక నరసభూపాలునివలనఁ బ్రాణాపాయము
లేకుండుటకై యని స్పష్టమగుచున్నది గావున వాస్తవవిరాగమున
కుఁ దగినట్టి “శ్లో॥ అహావా హారేవా కుసుమశయనేవా దృషదివా
మశౌవా లోష్టేవా బలవతి రిపౌవా సుహృదివా తృణేవా స్త్రైశ్చేవా
మమ సమదృశో యాస్తు దివసాః క్వచి త్పుణ్యే ౭రణ్యే శివశివ శివేతి
ప్రలపతః॥” ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

స్థాయిభావకారణనిరూపణము.

క. ఈరసముల కుత్పాదన

కారణము విభావ మనఁగఁ ♦ గల దది ద్వివిధం

బై రంజిలు నాలంబన

మారయ నుద్దీపనంబు ♦ ననఁగ ధరిత్రిక.

27

టీ॥ ఈరసములకుకొ — ఈస్థాయిభావములకనుట; “రసముల
కుఁ దొమ్మిదింటికీ, బొనఁగిన యీస్థాయిభావములకు నొనర్తు” నని

క్షాయలక్ష్యలక్షణముల నుపక్రమించినందునను, రసము నిత్యము గావున దత్కారణనిరూపణము సంభవింపమివలనను, నిట్లు తాత్పర్యమూహించునది. ఉత్పాదనకారణము = ఉత్పత్తిహేతువగుకారణము; విభావమనఁగఁ; కలదు. అది = ఆకారణము; ఆరయఁ = విచారింపఁగా; ఆలంబనంబు = ఆలంబనకారణము; ఉద్దీపనంబు = ఉద్దీపనకారణము; అనఁగఁ; ద్వివిధంబై = రెండుతెరింగులై; ధరిత్రిఁ = భూమియందు; రంజలుఁ = ప్రకాశించును. రత్నాద్విష్టాయిభావముల కుత్సాదనకారణము విభావమనఁబడునది యాలంబన మనియు నుద్దీపన మనియు రెండువిధము లగు నని తాత్పర్యము.

ఆంధ్రగ్రంథములందు స్వర్గపాతాళలోకవ్యాప్తికో, లేక పద్యకుక్షిపూర్తికో, లేక కవితాసామగ్రీదారిద్ర్యముససో, ధరణి ధారుణియిల ధరిత్రి మొదలగుశబ్దములు ప్రయోగించుట వాడుకగ నున్నను, “శ్లో॥ కారణా న్యథ కార్యాణి సహకారీణి యానినై । రత్నాదేః స్థాయినో లోకే తాని చేన్నాట్యకావ్యయోః । విభావా అనుభావాశ్చ కథ్యంతే వ్యభిచారిణః॥” అనుకావ్యప్రకాశమువలనను, “విగలితదుష్కృత రమణీత్వాదిభి రతాకికవిభావాదిశబ్దవ్యభిచైవ్య శ్చకున్తలాదిభి రాలమృనకారణై శ్చన్ద్రికాదిభి రుద్దీపనకారణై రశ్రుపాతాదిభిః కారైశ్చిన్తాదిభి ససహకారిభిశ్చ” అనురసగంగాధరమువలనను, రత్నాద్విష్టాయికారణములకుఁ గావ్యనాట్యములయందె విభావానుభావవ్యభిచారినామము లగుఁ గాని లోకసాధారణముగఁ గలుగ వని యేర్పడుచున్నందున సీపద్యమునందు “ధరిత్రిఁ” అనిప్రయోగించుట యుక్తంబు గా దని తోచుచున్నది.

విభావస్వరూపనిరూపణము.

క. వనితయుఁ బతియును నాలం

బన మగు నుద్దీపనంబు † ప్రాయంబును సా
మ్మును జేష్టయు మదనాదులు
ననఁ దగు నేర్పఱతు వీని † కగులత్వంబుల్.

28

టీ|| వనితయుఁబతియును—స్త్రీపురుషులుభయులును; ఆలంబన
మగుకొ—శృంగారస్థాయి యగురతి కాలంబన మగు నని తాత్పర్యము.
ఏతదనుసారముగఁ బూర్వపద్యములో “ఆరయ నుద్దీపనంబు † నందు
ను రతికికొ” అని యున్నచో యుక్తముగ నుండును. యథాశ్రుతపాఠ
ము, “వనితాపతులు రత్యాదులకుఁ దొమ్మిదింటికి నాలంబనము” అని
స్పష్టముగ బోధించును గాన నయుక్తంబుగాఁ దోచెడిది.

వెండియు నిందుఁ బతిశబ్దము పురుషబోధకముగాఁ బ్రయోగిం
పఁబడినది. ఇది కోశాదిప్రమాణములచే భర్తృబోధక మగుఁ గాని
పురుషబోధకము గాదు. అట్లు, భర్తృబోధక మయినపుడు నిరూప
కాంశమునందు నిత్యసాకాంక్ష మగు; వనితాశబ్దము తదాకాంక్షా
శామకంబు గాదు. మఱియేమన్న, పిత్రాదిశబ్దంబులు పుత్రాదిశబ్దంబు
లతోఁబోలెఁ బత్యాదిశబ్దంబులు పత్న్యాదిశబ్దంబులతోనే నిరాకాం
క్షంబు లగుఁ, గావున, “వనితయుఁ బురుషుఁడు నాలం బన” మనుట
యుక్తము.

ప్రాయంబును = ఆయా లంబనముయొక్క-యశావనమును ; సామ్ము
ను = ఆభరణమును; చేష్టయుకొ = వ్యాపారమును; మదనాదులును = కా
మాదులును; అనకొ = అనఁగా; ఉద్దీపనంబు = ఉద్దీపనవిభావము; తగుకొ =
ఒప్పును. వీనికగులత్వంబుల్ = ఈవిభావములకు యుక్తంబులగు నుదా
హరణంబులను; ఏర్పఱతుకొ = వివరింతును. స్త్రీపురుషులు, రత్యాలం
బనములు, ఆయా లంబనములయశావనాభరణవ్యాపారములును మద
నాదులు నుద్దీపనవిభావంబు లగు నని తాత్పర్యము.

ఇందునకుఁ బ్రమాణము, “శ్లో॥ విభావః కథ్యతే తత్ర రహో
 త్పాదనకారణమ్ | ఆలమ్బనోద్దీపనాత్తా న ద్వేధా పరికీర్తితః | ఆలమ్బ
 నగుణ శ్చైవ తచ్ఛేష్టా తదిలంకృతిః | తటస్థ శ్చేతి విజ్ఞేయ శ్చతుర్థో
 ద్దీపనక్రమః | ఆలమ్బనగుణో యావయావనాది రుదాహృతః | తచ్ఛేష్టా
 యావనోద్భూతహావభావాదికా మతాః | నూపురాజ్ఞదహారాది తద
 లంకరణ మ్మతమ్ | మలయానిలచంద్రియా స్తటస్థాః పరికీర్తితాః॥” అని
 ప్రతాపరుద్రీయము దెలియవలయు. ఇందు మలయానిలచంద్రాదు లు
 ద్దీపనకారణములని చెప్పఁబడియుండఁగామదనాదు లని యీగ్రంథము
 నందు వ్రాయఁబడినది. శృంగారస్థాయి యగురతికిఁ గామాదు లుద్దీపక
 ము లని దీనియర్థ మగుచున్నది. రత్నోద్దీపకము లగుమలయానిలచం
 ద్రాదులు కామోద్దీపకములుగా నకలకవివరుల వర్ణించియున్నారు. ఎ
 ల్లన, “శ్లో॥ అఙ్కురితః పల్లవితః కోరకితః పుష్పితశ్చ సహకారః |
 అఙ్కురితః పల్లవితః కోరకితః పుష్పితశ్చ సహమదనః॥” అనిధ్వన్యా
 లోకము, “శ్లో॥ ఈషదఙ్కురితవిభ్రమచారా దేహపల్ల వితకాన్తిని
 తన్వయః | యశావనే ముకులిత స్తనమాత్రే పుష్పితశ్చ ఫలితశ్చ మ
 నోభూః॥” అనిప్రతాపరుద్రీయము, “శ్లో॥ రమ్యం హర్ష్యతలం స
 వా సునయనా గుఙ్జద్విరేఖా లతాః ప్రోన్థిలస్సవమల్లికాసురభ
 యో వాతా స్సచంద్రిః క్షపః | య ద్వేతాని జయన్తి హస్త పరిత
 శ్చస్త్రాణ్యమోఘాని మే త ద్భోః కీదృ గసౌ వివేకవిభవః కీదృ క్షృ
 బోధోదయః॥” అని ప్రబోధచంద్రోదయము, “శ్లో॥ ఇద మనులభనస్తు
 ప్రార్థనాదుర్నివారం ప్రథమ మపి మనో మే పశ్చాత్తాణః క్షీణోతి | కి
 ముత మలయవాతోన్మూలితాపాండుపత్తై రుపవనసహకారై ర్దర్శితే
 ష్వఙ్కురేషు॥” అనివిక్రమోర్వాశీయనాటకము, “శ్లో॥ పాణిపల్లవవిధూ
 సన మస్త స్సీతకృతాని నయనార్ధనిమేషాః | యోషితాం రహసి గ

ద్దదవాచా మస్తా ముపయయ ర్దదసస్య॥” అని కిరాతాశ్వునీయము, ఇని మొదలగువానిలో నాలంబనగుణతచ్చేష్టాతదలంకృతిమలయానిలచంద్రాదులు రత్యద్దీపకములుగాఁ జెప్పబడిన నన్నియుఁ గామోద్దీపకములుగా వర్ణింపఁబడినవి. కావున మదనాదు లని చెప్పినచోఁ గామంబునకే కామం బుద్దీపకం బనినయట్లు పర్యవసితంబై యసంగతం బగును.

వెండియు రతికామములకు నామభేదంబు దప్ప స్వరూపభేదంబు గాన్పించదు. ఎట్లన, “తత్ర సంభోగవిషయక ఇచ్ఛావిశేషో రతిః” అనురసమంజర్యాదులవలనను, “శ్లో॥ యూనో రన్యోన్యవిషయా స్థాయి సీచ్ఛా రతి ర్భవేత్” అనుతదితరగ్రంథములవలనను, “క. అరయఁగ సంభోగవిషయః మగునభిలాష, స్ఫురణము రతి” యనునీగ్రంథమువలనను, రతియనునది ఇచ్ఛాభిలాషాదిరూపమైనట్లు వ్యక్తం బగుచున్నది. “ఇచ్ఛాకాక్షా స్పృహ హా తృప్త్యా ఇచ్ఛా లిప్సా మనోరథః । కా మోభిలాషః” అనుకోశమునుబట్టి ఇచ్ఛాభిలాషకామశబ్దముల కర్థభేదంబులేమి సిద్ధ మగుచున్నది. ఇట్లు రతికామములకు స్వరూపముచేతను గార్యముచేతను పై చెప్పినవ్రకారము భేదము సిద్ధింపనపుడు రతికిఁ గామ ముద్దీపక మనుట చెల్లదు.

“శ్లో॥ ధ్యాయతో విషయాన్ పుంస స్సక్త స్తే షూప జాయతే । సక్తా త్సంజాయతే కామః కామం తోఁగి ధోభిజాయతే॥” అనుగీతవలనను, తద్భాష్యమువలనను, తద్వ్యాఖ్యలవలనను, రతివలనఁ గామ ముదయించు ననియు, నాసక్తిరూపము రతి యుత్కటాసక్తిరూపము కామ మనియు, వ్యక్తం బగుచున్నది. ఎట్లన, “ధ్యాయత శ్చింతయతో విషయాన్ శబ్దాదివిషయవిశేషా నాలోచయతః పుంసః పురుషస్య సక్త ఆసక్తిః ప్రీతి స్తేషు విషయే షూపజాయతే

ఉత్పద్యతే ప్రీతే స్సంజాయతే సముత్పద్యతే కామ తృష్ణా” అనిభా
వ్యము, “ప్రీతిరా సక్తి రితి సాధారణాసక్తిమాత్రంగృహ్యతే తృష్ణే
త్యద్రితౌనక్తి రుక్తా” అనియానందగిరిటీక, “తేషు సజ్జితైసక్తి ర్భవతి
అసక్త్యాచ తే వ్యధికః కామో జాయతే” అనిస్వామిటీక. ఇట్లు శా
స్త్రాంతరములందును “జానాతి ఇచ్ఛతి యతతే” యనిచెప్పుటవలన,
“ఇద మ్మదిష్టసాధన” మ్మనుజ్ఞానరూప మగుప్రీతి దోలుత నుదయించిన
వెనుక “ఇదమైష్టభూయాత్” అను నిచ్ఛాత్మక మగుకామ ముదయిం
చు ననియు, నావల దానికై యత్నించు ననియు నేర్పడుచున్నది. వీని
వలన రతికామములకు భేదంబు సిద్ధమైన దని కొందఱియభిప్రాయము
గావచ్చును. ఆపక్షమునందును రతిజన్యము కామ మైనపుడు కామపరి
పోషకము రతి యగును గాని రతిపరిపోషకము కామముగాఁ దగదు.
కావున మదనాదు లనుట యుక్త మని తోచదు. మహాకవులు రతి
పోషకములు గాఁదగిన మలయమూరు తాదులు కామపరిపోషకములు
గా వర్ణించుట, రతికామములు రెండును గీతాతద్భాష్యాదులనుబట్టి
యు నాసక్తిరూపములే గావున నుత్కటత్వానుత్కటత్వములు గణి
యింపక యభేదములుగా నెంచి యని యెఱుంగునది.

ఆలంబనవిభావోదాహరణము.

చ. అలరురతిక్ రతీశు దమఃకయంతి నలు న్నలువొంద ముందుగా
నలువ సృజించి యందుకతఃనం దనచేయళు కెల్లఁ దీఱి నే
ర్పలవడ నీలతాంగి సరసాధిప నిన్నును గూర్చి ప్రేమసం
కలితముగాఁగ దంపతులుగా నొసరింపఁగఁ బోలు నెంతయున్.

టీ|| సరసాధిప = సరసభూపాలుఁడా! నలువ=బ్రహ్మ; అలరు
రతిక్ = బ్రహ్మచుండఁడీరతీదేవిని; రతీశుక్ = కాముని; దమయంతిక్ = దమ

యంతీదేవిని; నలుకొ = నలచక్రవర్తిని; నలువొందకొ = సౌందర్యమొప్పు
నట్టుగా; ముందుగాకొ = మొదల; సృజించి = సృష్టించి; అందుకతనకొ =
అహేతువుచేత; తన...ఎల్లకొ = తనచేతిజంకంతయు; తీటి = మాని; నే
ర్పలవడకొ = చాతుర్యముకలుగఁగా; ఈలతాంగికొ = ఈనుందరిని; ని
న్నును; కూర్చి = సంఘటించి; ప్రేమాసంకలితముగాఁగకొ = ప్రే
మతోఁగూడునట్లుగా; దంపతులుగాకొ = జాయాపతులుగా; ఎంత
యుకొ = మిక్కిలి; ఒనరింపఁగఁబోలుకొ = ఒనరించినవాఁడుగాఁబోలు. ఇం
దు సరసభూపాలునకు రత్నాలంబనవిభావము లతాంగియు, లతాంగికి
రత్నాలంబనవిభావము సరసభూపాలుండును గావర్ణించుటంజేసి, ఇది
శృంగారాలంబనవిభావోదాహరణము.

ముద్రతపుస్తకములలో నోలతాంగి యనుపాఠమున్నది. అప్ర
స్తుతనాయికాసంబోధన వసంబద్ధమైనందున దాని మాని యీల
తాంగి ననుద్వితీయాంతపాఠము స్వీకరింపఁబడినది.

ఇక శృంగారాలంబనవిశేషభూతులైననాయికానాయకుల
యొక్క భేదనిరూపణంబు ప్రస్తుతంబు. అది ద్వితీయాశ్వాసము నా
యకప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడిన దైన నిందె సందర్భశుద్ధినిబట్టి యుదా
హరింపఁబడుచున్నది. ఎట్లన్నః—

నాయకభేదనిరూపణము.

తే-గీ. మఱియు శృంగారలీలాసమగ్రయోగ్య

తానిశచిచ్ఛణులు దక్షిణానుకూల

ధృష్టశకులనఁ గాంతులభీష్టమతులు

గలరు తల్లక్షణంబులు తెలియఁబఱతు.

30

టీ॥ మఱియుకొ = వెండియు; శృంగార...విచ్ఛణులు, శృంగారలీ
లా = శృంగారక్రియయందు, సమగ్ర = సంపూర్ణమగు, యోగ్యతా = యో

గృతయందు, అనిశ = ఎల్లపుడు, విచక్షణులు = విద్వాంసులయినట్టి; అభీష్టమతులు = సమీచినబుద్ధిగలయట్టి; కాంతులు = నాయకులు; దక్షిణ... శతులు = దక్షిణుడు, అనుకులుడు, ధృష్టుడు, శతుడు; అనఁ = అనఁగా; కలరు = ఉన్నారు. తల్లక్షణంబులు = వారిలక్షణములను; తెలియఁబఱతుఁ = తెలియఁజేయుదును. శృంగారాలంబనము లగు నాయకులు దక్షిణానుకూలధృష్టశరభేదముచేత నలువురు గల రని తాత్పర్యము. తక్కినవిశేషణము లుపయుక్తములు గావు. మఱియు నిందుఁ గాంతు లనుశబ్దము, పురుషు లనుసర్థమును గాని నాయకు లనుసర్థమును గాని, బోధించుతాత్పర్యముతోఁ బ్రయోగింపఁబడినది. అది తదర్థబోధకము గాదు, మఱియేమన్న, ప్రియు లనుసర్థమును బోధించును. ఆయర్థ మిందుపయోగింపక యెవరిప్రియు లనిసాకాంక్షమై యుండును.

దక్షిణాదినాయకలక్షణములు.

చ. చెలఁగుబహుప్రియాసదృశశీలుఁడు దక్షిణుఁ డొక్కకాంతనే
వలచి గుణాభిరాముఁడగు ♦ వాఁ డనుకూలుఁడు సాపరాధుఁడై
యలుకనివాఁడు ధృష్టుఁడు ప్రియాశయమాత్రనివేద్యవిప్రియుం
డల శతుఁ డండ్రు వీరల కు♦దాహరణంబులు నిర్ణయించెదఁ. 31

టీ॥ చెలఁగు... శీలుఁడు = ఒప్పుచున్న వాఁడును బహునాయకలయందుఁ దుల్యవృత్తిగలవాఁడునగునాయకుఁడు; దక్షిణుఁడు = దక్షిణనాయకుఁడు. ఒక్కకాంతనే = ఒకనాయకనే; వలచి = మోహించి; గుణాభిరాముఁడగువాఁడు = సాశీల్యాదిగుణములచేనొప్పినవాఁడు; అనుకూలుఁడు = అనుకూలనాయకుఁడు. సాపరాధుఁడై = నాయకాంతరగమనాది రూపాపరాధముతోఁ గూడినవాఁడై; అలుకనివాఁడు = జంకనివాఁడు; ధృష్టుఁడు = ధృష్టుడను నాయకుఁడు. ప్రియా... విప్రియుండు = ప్రియు

రాలియొక్క హృదయమునకుమాత్రమే తెలియఁదగిన యపరాధము గలవాఁడు; అలశకుఁడు = ప్రసిద్ధుఁడగు శకుఁడనునాయకుఁడు, అండు = అనిచెప్పదురు. వీరలకుఁ = ఈనాయకులకు; ఉదాహరణములు = లక్ష్యములను; నిర్ణయించెదఁ = నిరూపించెదను.

దక్షిణనాయకున కుదాహరణము.

ఉ. సాగరమేఖలాసతికిఁ ♦ జారుభుజాపరిరంభ మిచ్చె వా
ణీగగనావలగ్నకును ♦ నేర్పుమెయి న్నొగ మిచ్చె వీరల
క్షీగజరాజగామిని క♦మేయభుజాంతర మిచ్చె సంతత
త్యాగి సృసింహభూవిభుఁడె ♦ దక్షిణనాయకుఁ డెన్ని భంగులన్. 32

టీ॥ సాగరమేఖలాసతికిఁ = భూమియను స్త్రీకి; చారు...పరిరంభము = మనోజ్ఞ మగుచేతికొఁగిలిని; ఇచ్చెన్. వాణీగగనావలగ్నకుఁ = సరస్వతీదేవికి; నేర్పుమెయిన్ = చాతుర్యముచేత; మొగము = ముఖమును; ఇచ్చెన్. వీరలక్షీగజరాజగామినికిఁ = వీరలక్షియను స్త్రీకి; అమేయభుజాంతరము = విశాలమగువక్షఃస్థలమును; ఇచ్చెన్. ఎన్నిభంగులన్ = ఎన్నివిధములచేతనైనను; సంతతత్యాగి = నిరంతరదాతయగు; సృసింహభూవిభుఁడె = నరసభూపాలుఁ డె; దక్షిణనాయకుఁడు = దక్షిణుఁడనునాయకుండగును. ఇందు భూమివాణీవీరలక్ష్యలయందు నరసభూపాలునకు సమాన మైనవృత్తి వర్ణింపఁబడెను గాన నిది దక్షిణనాయకోదాహరణ మగును.

కొన్నిగ్రంథములలో స్త్రీకి బహునాయకాసక్తియందువలెఁ బురుషునకు బహునాయకాసక్తియందును దుల్యయై క్తిచేత రసాభాసతగావచ్చు సని చెప్పి దక్షిణనాయకునివిషయమై “శ్లో॥ వ్యానప్రాం శ్చలితా శ్చైవ స్ఫూరితాః పరమాకులాః | పాణ్డవుత్తేషు పాశ్చాల్యాః పతన్తి ప్రథమా దృశః॥” అనుష్టుప్తస్థలమునందుఁ బ్రసక్తించినరసా

భాసత వారింతుటై అపరిణేతృబహుపురుషానక్తియే రసాభాస మని నిర్ణయించినట్లు, అపరిణేతృబహునాయికానక్తియే పురుషునకు రసాభాసతానియామక మని పరిష్కరించిరి. వేశ్యావైశికులయొక్క రతి రసాభాసమే యని వీరియభిప్రాయము. ఇందలి విశేషంబులు రసాభాసప్రస్తావములో వ్రాయబడు.

అనుకూలనాయకోదాహరణము.

చ. కనకము లంబరంబులును † గ్రామము లుజ్జ్వలదివ్యరత్నమం
డనములు వాజివారణఘటల్ ఘనసారసుగంధసారము
ద్దనివి దలిర్ప వేడినకొలంది నొసంగుచు నోబభూపసం
దనుఁ డగునారసింహుఁ డిలదానరమాప్రియుఁ డయ్యె నెంతయున్.

టీ॥ ఓబభూప...సింహుఁడు = ఓబరాజపుత్తునిండుగు నరిన భూపాలుండు; కనకములు = సువర్ణములను; అంబరంబులును=నస్త్రంబులను; గ్రామములు= అగ్రహారంబులను; ఉజ్జ్వల...మండనములు= ప్రకాశించుచున్నదివ్యరత్నభరణంబులను; వాజివారణఘటల్=తురంగములయొక్కయు గజములయొక్కయు సమూహములను ; ఘన...సారముల్=పచ్చకర్పూరమును శ్రీచందనమును; తనివిదలిర్పన్=తృప్తి అతిశయించునట్లు; వేడినకొలందిన్=యాచించినంతయు; ఒసంగుచున్= ఇచ్చుచు; ఎంతయున్ = మిక్కిలి ; దానరమాప్రియుండు=దాసలక్ష్మికిఁ బ్రിയుండు; అయ్యెన్. ఇందు సరసభూపాలుండు దాసలక్ష్మి కొక్క-దానికే ప్రియుఁ డయినట్లు చెప్పినందున సనుకూలనాయకున కిది యుదాహరణము,

ధృష్టనాయకోదాహరణము.

చ. ఉరమున నున్న కుంకుమ మ†దుజ్జ్వలరోషకషాయవీక్షణ
స్ఫురదరుణాంశుపుంజ మని † బొంకితి కన్గవకెంపు భాగ్యబం

ధురసహజారుణత్వ మని ♦ నూల్కొన నాడితి వెట్లు దాచె దీ

పరిమళవాసనాలహరి ♦ పర్వెడు మేన నృసింహభూవరా.

34

టీ|| నృసింహభూవరా = నరసభూపాలుడా ! ఉరముననున్నకుం
కుమ = ఎదసంటినకుంకుమ; మదుజ్జ్వల...పుంజము, మత్ = నాయొక్క,
ఉజ్జ్వల = ప్రకాశించుచున్న, దీనికి వీక్షణమందన్వయము, రోష = కో
పముచేత, కషాయ = ఎఱ్ఱనైన, వీక్షణ = దృష్టియొక్క, స్ఫురత్ = ప్రకా
శించుచున్న, అరుణాంశుపుంజము = ఎఱ్ఱనికాంతులసమూహము. అని
బొంకితి = అనిదబ్బుటలాడితివి. కన్దవకెంపు = రెండుకన్నుల యెఱ్ఱదన
ము; భాగ్య...అరుణత్వము = భాగ్యమును దట్టమును స్వభావసిద్ధ
మునైనయెఱ్ఱదనము. అని; నూల్కొనన్ = ఒప్పునట్టుగా; అడితి
వి = పలికితివి. మేనన్ = శరీరమునందు; ఈపరిమళవాసనాలహరి = ఈప
రిమళగంధప్రవాహము; పర్వెడున్ = వ్యాపించెడు. ఎట్లు = ఏరీతిగ; దా
చెదు? ఇందు నరసభూపాలుండు సాపరాధుం డయ్య జంక కుండుటవ
లన ధృష్టం డగును. “శ్లో|| నవనఖపద మజ్గం గోపయ న్యంశుకేన స్థ
గయసి పున రోష్ఠం పాణినా దత్తదప్తమ్| ప్రతిదిశ మవరస్త్రీనజ్జశంసీ
వినర్ప న్నవపరిమళగన్ధః కేన శక్యో వరీతుమ్||” అనుమాఘప్రయో
గము నిందు సంవాదంబుగాఁ దెలియనది.

శతన కుదాహరణము.

చ. కనుగవఁ బాఱఁ జూచెదవు ♦ గాని మనంబునఁ జూడ వుక్తులం

దనిపెదు గాని భావమునఁ ♦ దన్న వొకప్పుడు నీప్రవీణత

ల్వనుపడ వింక నీనటలు ♦ బచ్చెనచేతలు చాలుఁ జాలు నన్

జెనకకు కీర్తికాంతయె నృసింహ ప్రియాంగన నీ కెఱుంగుదున్,

టీ|| నృసింహ = నరసభూపాలుడా ! కనుగవన్ = నేత్రయుగ్మ
ముచే; పాఱఁజూచెదవుగాని = బాగుగఁజూచెదవుగాని; మనంబునన్ =

మనస్సుచే; చూడవు — స్మరింపవనుట. ఉక్తులన్ = మాటలచేత, తని
 పెదుగాని = తృప్తినొందించెదుగాని; భావమునన్ = హృదయముచే;
 ఒకప్పుడున్ = ఒకసారైనను; తన్నవు = తృప్తినొందింపవు. ఇంకిన్ = ఇంక
 మీద; నీప్రవీణతల్ = నీచాతుర్యములు; పనుపడవు = ఉపయోగింపవు.
 నీపటలు = నీనడకలు; బచ్చెనచేతలు = మాయాచేష్టలు. చాలుఁజా
 లున్. నన్ = నన్ను; చెనకకు = ముట్టకు. కీర్తికాంతయే = కీర్తియనువని
 తయె; నీకున్; ప్రియాంగన = ప్రియురాలు. ఎటుంగుదున్ = శాలియుదు
 ను. ఇందు నాయికాంతరంగమాత్రవేద్య మగుభావనైషమ్యరూపవిప్రి
 యమును సరసభూపాలుఁడు చేసినట్లు చెప్పినందున శతనాయకోఽహ
 రణము.

నాయకసహాయనిరూపణము.

క. ప్రకటికృతు లగునీనా

యకులకు విటవీరమర్దు ♦ లనఁ జేటవిదూ

షకు లనఁ గలరు ప్రియాకే

శికలాసంఘటనపటిమ ♦ లీలాచార్యుల్.

36

టీ|| ప్రకటికృతులగునీనాయకులకున్ = ప్రకటింపఁబడిన యీ
 దక్షిణాదినాయకులకు; ప్రియా... ఆచార్యుల్, ప్రియా = ప్రియురాండ్ర
 యొక్క, కేశికలా = క్రీడానైపుణ్యముయొక్క, సంఘటన = కూర్చుట
 యందు, పటిమ = సావధాన్యమునకు, లీలాచార్యుల్ = విలాసగురువులు;
 విటవీరమర్దులనన్ = విటుండువీరమర్దుండు అనియు; చేటవిదూషకులనన్ =
 చేటుండువిదూషకుండు అనియు; కలరు. దక్షిణానుకూలధృష్టశతనాయ
 కులకు విటుండు వీరమర్దుండు చేటుండు విదూషకుండు అని పలుగురు
 శృంగారక్రియాసహాయులు గల రని తాత్పర్యము.

వితాది విశేష లక్షణములు.

చ. వసుమతి నేకవిద్య గలవాఁడు విటుం డనఁ బొల్పు నాయకో
 ల్లసనముకన్నఁ గొంత గుణ లక్షణహీనుఁడు పీఠమర్దకుం
 డనదృశబాలికాసుఖుటనాదిరహస్యవిదుండు చేటకుం
 డెనఁగ నజస్రహాస్యరస హేతువు వాఁడు విదూషకుం డిలఁ. 37

టీ॥ వసుమతిఁ = భూమియందు; ఏకవిద్యగలవాఁడు = శృంగా
 రోపయుక్తములగుగాంధర్వాదులతో నొకవిద్యగలవాఁడు, “శ్లో॥ ఋ
 తుమాల్యాలంకారైః ప్రియజనగాంధర్వకావ్యసేవాభిః । ఉపవనగమన
 విహారై శృంగారరస స్సముద్భవతి॥” అని భరతవచనము; విటుండ
 నఁబొల్పుఁ = విటుండననొప్పును. నాయకోల్లసనముకన్నఁ—నాయకు
 నకన్నననుట; కొంత...హీనుఁడు = గుణములచేతను లక్షణముచేతను
 గొంచెముతక్కువయైనవాఁడు; పీఠమర్దకుండు = పీఠమర్దకుండనువాఁడ
 గు. అనదృశ...విదుండు = సాటిలేనట్టుగా స్త్రీసంఘటనము మొదలగు
 వాని రహస్యమును దెలిసినవాఁడు; చేటకుండు = చేటుండనువాడగును.
 ఎనఁగఁ = ఒప్పునట్లు; అజస్ర...వాఁడు = మిక్కిలిహాస్యరసమునకు హే
 తువైనవాఁడు; ఇలఁ = భూమియందు; విదూషకుండు = విదూషకుండ
 నువాడగును. ఇందు వసుమతీశబ్దమునకన్న వేఱుగ నిలాశబ్ద మనుప
 యుక్తముగాన “విదూషకుండగుఁ” అనుపాఠము ముచితముగాఁ
 దోచుచున్నది.

ఇక నాయికానిరూపణమున స్వీయాలక్షణము.

క. ఈమతమున స్వీయాన్య

సామాన్య లనంగఁ గలరు సతులందుఁ ద్రపా

సామగ్రిశీలార్జవ

కోమల కమనీయ స్వీయ గుణములఁ జెలఁగుఁ.

టీ|| ఈమతమునకొ = ఈశ్వంగారమతమునందు; సతులు = నాయికలు; స్వీయాన్యసామాన్యలనంగకొ = స్వీయ పరకీయ సామాన్య అనంగ; కలరు = ఉన్నారు. అందుకొ = వారలయందు; స్వీయ = స్వీయ యనునది; త్రపా...కోమల, త్రపాసామగ్రీ = లజ్జాసంపూర్ణతచేతను, శీల = సత్స్వభావముచేతను, అర్జవ = అకుటిలతచేతను, కోమల = మృదులస్వభావమై; కమనీయ = మనోజ్ఞమై; గుణములకొ = ఉత్తమగుణములచేత; చలంగుకొ = ఒప్పును. లజ్జాశీలసంరక్షణార్జవక్షమాదులు స్వీయకు గుణము లని తాత్పర్యము. స్వామియందే యనురాగము గలది స్వీయ యని రసమంజరిలక్షణము.

పరకీయాసామాన్యలక్షణములు.

క. అన్య యనంగ సన్యోధయుఁ

గన్యయు సామాన్య యనంగ † గణికామణి యీ

మాన్యల కుదాహరణము ల

నన్యాదృశవిశదఫణితి † నాపాదింతుకొ.

39

టీ|| అన్యయనంగకొ = పరకీయయనంగా; అన్యోధయుకొ = అన్యని చే వివాహితయు; కన్యయుకొ = అవివాహితయు; ఇల్లన్యమొక్క భేదములు చెప్పబడినవి, లక్షణము గాని గుణములు గాని చెప్పబడలేదు. ఇంతియె లక్షణ మన్నచోఁ బతివ్రతయు సన్యోధయే యని యతివ్యాప్తి వచ్చుఁ గాన “అప్రకటపరపురుషానురాగ పరకీయ” యని దీని లక్షణము దెలియునది. సామాన్యయనంగకొ = సామాన్యనాయికయనంగా; గణికామణి = వేశ్యారత్నము. ఈలక్షణము పరిణీతయయి పతివ్రతయయిన గణికయందును గణికాజాత్యంతరస్వేరిణియందు సతివ్యాప్తివ్యాప్తిదోషగ్రస్తముగాన విత్తమాత్రోపాధిక పురుషానురాగ సామాన్యయని లక్షణము దెలియునది. ఈమాన్యలకుకొ = ఈనాయికల

కు; ఉదాహరణములు=లక్ష్యములను; అనన్యస్థశ్చ... ఘణితీ=అనన్య
శమువిశదమునగువాక్కుచేతి; అపాదింతు= నిరూపింతును.

స్త్రీయ కుదాహరణము.

చ. అమృతమువంటినద్దణము ♦ సంచితచంద్రకలావిలాసభా
వము శివగోత్రభూతియు నవారణః దాల్చి యశశ్చపురంద్రధి దాఁ
గమలవనీహితాన్వయశి♦భామణి యైవనృసింహమేదినీ
రమణున కేకపత్నియన ♦ రంజిలు లోకము లెల్లఁ మెచ్చుగన్. 40

టీ|| యశశ్చపురంద్రధి = యశస్సనుపతివ్రత; అమృతమువంటినద్ద
ణము=అమృతతుల్యమగును త్తమగుణమును, తెల్లఁదనమునుట; అంచి
త... భావము=ఒప్పుచున్న చంద్రకలలతో సమానమగు శృంగారచేష్టా
విశేషమును, తెల్లఁదనమును; శివగోత్రభూతియన్=మంగళకరమైన వం
శసంపదను, కైలాససంపదను, తెల్లఁదనమును; అవారణ=నిరర్గళము
గ; తాల్చి=ధరించి; తాన్; కమల... రమణునకు=సూర్యవంశ శేష్ఠఁ
డగునరసభూపాలునకు; ఏకపత్నియనన్ = పతివ్రతయనునట్లు; లోక
ములెల్లమెచ్చుగన్ = సమస్తలోకములు మెచ్చునట్లుగా; రంజిలు=
ప్రకాశించును. ఇందు సమృతమువంటిలజ్జాశీలార్జ్జవాదినద్దణములు, చం
ద్రకలలవలె నాహ్లాదకర మగువిలాసము, సత్కు-లప్రసూతియు, య
శశ్చపురంద్రధియందుఁ జెప్పినందున స్త్రీయోదాహరణము.

పరకీయోదాహరణము.

స్త్రీ. పారసీకక్షమా♦పతులచొప్పుడఁగించి
నేర్పుమీఁగ మోహ ♦ నిద్ర వుచ్చి
యననసేనాధినా♦యకులదోస్తంభసం
భరితప్రతాపదీ♦పంబు లడఁచి
యభిభుతఖానమ♦లొక్కవిష్కృతాయశో

ధ్వాంతసంతతి కాత్త ♦ సంతసిల్లి
 సమరముష్కరతురు ♦ ష్క-ప్రాప్తసీమల
 నడుగు మోవంగ నీక ♦ యరుగుదెంచి

తే. ప్రాజ్యసామ్రాజ్య యగువారి ♦ రాజ్యలక్ష్మి
 కదనసంకేతమున జార ♦ కాంత యగుచు
 నంచితస్ఫూర్తి నిన్ను వరి ♦ యించె నౌర
 వైరిగజసింహ యోబయ ♦ నారసింహ.

41

టీ॥ వైరిగజసింహ = శత్రువులను నేనుఁగులకుసింహమా ! ఓబయ
 నారసింహ = ఓబయకుమాడుడై స నరసభూపాలు డా ! పారిసీక...
 చొప్పు = పార్శ్వ దేశపురాజులయొక్క భంగిని; అడఁగించి = తగ్గించి; నేర్పు
 మీఱకొ = చాతుర్యమతిశయించునట్లుగా; మోహనిద్ర = మూర్ఛ
 యనునిద్రను; పుచ్చి = పొందించి; యవన... దీపంబులు, యవనసేనాధి
 నాయకుల = యవనసైన్యాధిపతులయొక్క, దోస్తంభ = స్తంభముల
 వలెనుండు బాహువులయందు, సంభరిత = నిండిన, ప్రతాపదీపంబులు =
 ప్రతాపమను దీపములను; అడఁచి = ఆర్చి; అభిభూత... సంతతికికొ, అ
 భిభూత = సరాభవమునుజెందిన, ఖానమల్క = ఖానమల్కయనునామ
 ముగలశత్రువుయొక్క, ఆవిష్కృత = ప్రకటితమైన, అయశోధ్వాంత
 సంతతికికొ = అపకీర్తియను నంధకారసమూహమునకు; ఆత్మకొ = హృ
 దయమందు; సంతసించి = సంతోషించి; సమర... సీమలకొ, సమర =
 యుద్ధమునందు, ముష్కర = మూర్ఖులగు, తురుష్క = తురకలచేత,
 ప్రాప్త = పొందఁబడిన, సీమలకొ = ప్రదేశములయందు; అడుగు = పా
 దమును; మోవంగనీక = ఆననీయక; అరుగుదెంచి = వచ్చి; ప్రాజ్య...
 లక్ష్మి = బహుళమైన సామ్రాజ్యముగల శత్రురాజ్యలక్ష్మి; కదనసంకేత
 మునకొ = యుద్ధమనుసంకేతస్థానమందు; జారకాంతయగుచుకొ =

జారస్త్రీయగుచు ; అంచితస్ఫూర్తి = శ్రేష్ఠమైనప్రకాశముచేత; ని
నుత్ ; వరియించెత్. ఇందు శత్రురాజ్యలక్ష్మీ పారసీకరాజు లనుపతుల
నిద్రపుచ్చి ప్రతాపదీపముల నార్చి యపకీర్తి యనునంధకారమునకు
హర్షించి జనభూయిష్ఠప్రదేశముల నడుగిడక నరసభూపాలునిఁ జేరె
నని చెప్పినందున గూఢవ్యాపారములు గలిగినపరకీయకుదాహరణ మ
ని తెలియునది. గుప్తా విదగ్ధా ముదితా లక్ష్మితా కులటా ప్రభృతుల
కిందె యంతర్భావమని రసమంజరియం దున్నది.

కన్యోదాహరణము.

శా. ఆజానేయము నెక్కి యోబయన్మసింహస్వామి వాహ్యళి రా
నోజం గాంచనసాధవీధికఁ దదీయోల్లాసముం జూచి మా
తేజోవిభ్రమధన్య కన్య మదనాత్రిం చెంది ప్రాసాదపా
శీజాగ్రన్మణిపుత్త్రికానియతిఁ దాత్పై దద్గతస్వాంతయై. 42

టీ|| ఓబయన్మసింహస్వామి = ఓబయకుమారుడైన నరస
భూపాలుడు ; ఆజానేయము = ఉత్తమాశ్వమును; ఎక్కి = అధిష్టించి;
వాహ్యళిరా = విహారార్థమైరాఁగా; ఓజ = ఉత్సాహముచే; కాంచన
సాధవీధిక = బంగరుమేడయొక్క ప్రదేశమందు; తదీయోల్లాసము =
ఆరాజుడైనవిలాసమును ; చూచి; మా...ధన్య = లక్ష్మీ దేవియొక్క లే
జోవిలాసమువంటితేజోవిలాసముచేత ధన్యయగు; కన్య = అపివాహిత
స్త్రీ; మదనాత్రి = కామబాధను; చెంది = పొంది; తద్గతస్వాంతయై =
ఆన్మసింహునిబొందినమనస్సుగలదై; ప్రాసాద...నియతి, ప్రాసాదపా
శీ = మేడలపట్టియందు, జాగ్రత్ = ఉండునట్టి, మణిపుత్త్రికా = మణి
మయమైనబొమ్మయొక్క, నియతి = నియమమువంటి నియమము
ను; తాత్పై = ధరించెను. కవి నరసభూపాలునిగూర్చి యవధరింపు
మని యుపక్రమించి సంబోధ్యుడగునరసభూపాలుని “ తదీయోల్లాస

ము, తద్గతస్వాంతయై” అని తటస్థునిబోలెఁ జెప్పట యనంగతియు
గాఁ దోచుచున్నది. ఇట్లన్యంబులు పెక్కులు గలిగి యున్నవి.

సామాన్యోదాహరణము.

క. ఏరీణివారు చెందిన

నారీతిఁ దదీయరాగ † మంచెడి నారా

వారాంగన యది సాక్షా

తాఁరపుఁ బటికంపుబొమ్మ † గాఁబోలుఁ జుమి.

43

టీ॥ వారాంగన = వేశ్యాంగన ; ఏరీతినివారుచెందినన్ = సేవిధ
మువారుపొందినను; ఆరీతిన్ = ఆప్రకారముగ; తదీయరాగమున్ = నారి
సంబంధమైనయనురాగమును; అంచెడిన్ = పొందును. జౌర = ఆశ్చర్య
ము ! అది = ఆవారాంగన; సాక్షాతాఁరపుఁబటికంపుబొమ్మ = ప్రత్యక్ష
మైనస్ఫటికపుప్రతిమ ; కాఁబోలుఁజుమి = కావచ్చునుజుమి. స్ఫటికపు
ప్రతిమ తనయొద్ద నుంచిన పదార్థములరాగము పొందునట్లు వారాంగ
నయు ఘటిల్లినపురుషులయనురాగము పొందు ననుట. ఇదివిత్తమా
త్రోపాధికనకలపురుషానురాగ సామాన్య యనులక్షణమునకే సరి యై
నలక్ష్యం బగుఁ గాని యేతద్దోఁఁగోక్తలక్షణమునకు సరియైనది గాదు.

ముగ్ధాదిభేదంబులు.

క. ఈమగువల కాద్యయ ము

గ్ధామధ్యాప్రేథ లనఁగఁ † దగు నవ్యవయో

వ్యామిశ్రితయోగ్యము లగు

నామములు తదీయలక్షణము లేర్పఱతున్.

44

టీ॥ ఈమగువలకున్ = ఈనాయికలకు; ఆద్యయ = మొదటిదగు
వ్యయయై; ఇందు “ఆద్యయ” ననుపాఠమున సముచ్చయార్థకయుశ్చ

ము, పరికీయాసామన్యలకు ధీరాదిభేదములు లేనందున నన్వయింపదు, కాన “నాద్యయ” యనుపాఠమే యుక్తముగాఁ దెలియునది, ముగ్ధామధ్యాప్రౌఢలన౯ = ముగ్ధమధ్యప్రౌఢయనిమూఁడుప్రకారములు గ; తగు౯ = ఒప్పును. నామములు = పేరులు, ముగ్ధాదులనుట; నన్వయ... యోగ్యములు, నన్వయ = నూతనమగు, వయః = యశావనముచేతి, వ్యామిశ్రిత = మిశ్రితములుకావున. యోగ్యములు = ప్రశస్తములు; అగు౯. తదీయలక్షణములు = ఆముగ్ధాదులయొక్కలక్షణములను; పర్వః = అత్యుత్తమము. ఇందు, “స్వీయ, ముగ్ధ మధ్య ప్రౌఢ యనుభేదములు గలది యగు, వాని లక్షణము లేర్పఱతు” నని యుండుట మాత్రము యుక్తంబు. అతిరిక్తం బగునన్వయయోగ్యమిశ్రితయోగ్యములనువిశేషణము నిరర్థకము అనన్వితంబు నని తోచుచున్నది. ఎట్లన, నామములు శబ్దైత్తకములు గాన నందు నన్వయయోగ్యమిశ్రితములనువిశేషణ మన్వయింపదు. వయస్సు, పదార్థధర్మము గాని శబ్దధర్మము కా దనుట స్పష్టము. వయఃపదము లక్షణచేత నన్వయయతిబోధకపదపర మని తాదృశపదఘటితనామము లని యర్థ మన్నచో నట్టి నామములు, నవనవకామయావనేత్యాదిలక్షణముల కన్న జేఱుగాఁ జెప్పనందునను, లక్షణము లన్నమాత్రముననే చరితార్థమై నందునను, నిది యుక్తముగాఁ దోచలేదు.

వెండియు, ప్రథమద్వితీయతృతీయభేదములచే ముత్తైఱింగులు గ యశావనము పూర్వులచే నిరూపింపఁబడినను ప్రథమద్వితీయములే రసోపయుక్తలగుఁ గాని తృతీయము గాఁజాల దని రసార్థ వసుధాకరాదులయందు స్పష్టముగా నిరూపింపఁబడినది. ఇక నన్వయయస్సే మధ్యాప్రౌఢలందుండు నని చెప్పుట కలవి కాదు. మరియు ప్రథమద్వితీయయశావనములు మాత్రము కవ్యభిప్రాయమగునేని, యట్లుబోధించుటకు

సప్యవయఃపదము సమర్థమును గాదు, యుక్తాయుక్తిములు సూరినర్యు
బూహించునది.

ము గ్ధా ది ల త్స ణ ము లు.

చ. సవసవకామయావనసాగాధయు సల్పరతంబు గిల్లు స

యువిదయే ముగ్ధ మధ్య సస్యశోడితయోవనకామయై రతాం

తవివశే యశాలతాంగి సతతప్రధితోల్బణకామయావనో

త్సవయు రతాది మోహమును చాల్చుతలోదరి ప్రౌఢ దా సగుణ.

టీ|| సవ...సనాధయుక్ = అతినూతనమగుకామమును యోవ
సమునుగలదియు; అల్ప...ఉవిదయే = స్వల్పరతము గలుగునట్టియా
వనితయే; ముగ్ధ = ముగ్ధయగును. సస్యశే. .కామయై = తుల్యమగు
నట్టుగా నుదయించిన యోవనముకావముగలదై; రత...ల తాంగి =
రతాంతసమయమందుఁ బరవశయగునట్టిస్త్రీ; మధ్య = సాధ్య మగును.
సతత...ఉత్సవయుక్ = నిరంతరము నుప్పొంగుకామము యోవనము
గలదియు; రత...తలోదరి = సురతాదియందుఁ బరవశతనుజెందు
నట్టివనిత; తాక్ = తాను; ప్రౌఢ = ప్రౌఢయనునది; అగుణ = అవును;
తాత్పర్యమున్నప్తము.

ము గ్ధ కు దా హ ర ణ ము.

శా. ఆలాపంబున కుత్తరం బొసంగ దాఁయానంబునం గాని తా

నాలోకింపదు పాటలాధరమరంఁదాస్వాదనమృద్ధముం

దాశం జాలదు కౌఁగి లియ్యదు తనూఁ తాపంబు చల్లాటంగం

నేలజ్జావతి తద్రతంబు దయితాఁ ధీష్టంబు గా కుండునే. 46

టీ|| ఏలజ్జావతి = లజ్జగలయేస్త్రీ; ఆలాపంబునకుక్ = పలుకున
కు; ఉత్తరంబు = బదులుపలుకును; ఒసంగదు = ఇయ్యదో; తాక్; ఆయా
సంబాధక్ గాని = శ్రమవలననేగాని; ఆలోకింపదు = చూడదో; పాటల...

సమ్మర్థముకొ, పాటలాధర = ఎట్టిని పెనవియొక్క, మరంద=రసముయొక్క, ఆస్వాద=పానముయొక్క, సమ్మర్థముకొ = సంబాధమును; తాళంజాలదు=ఓర్వజలదో; తనూతాపంబు=శరీరసంతాపము; చల్లాఱగాకొ=శమించునట్లుగా. కాగిలియ్యకు = ఆలింగనముచేయదో; తద్రతంబు=ఆస్తిని సురతము; దయితాఢీస్థంబు=ప్రియునకిష్టమయినది; కాకుండునే? అగుననుట. ఇందు నాయకికు లజ్జానత్త్విము అల్పరతము, చెప్పినందున ఇది ముగ్ధ కుదాహరణము.

మధ్య కుదాహరణము.

ఉ. మానితవైఖరి న్మణిత మంత్రములం గబరీవినిర్గళ
తూనములం బ్రసూనశరీర శూరునిపూజ లొనర్చి తారతి
న్యానిని యొప్పె నప్ప డనమానమనోంబుజవీధి నాతనికొ
ధ్యానము సేయుకై వడి రతాంతనితాంతనిమిలితాక్షియై. 47

టీ|| మానిని=స్త్రీ; రతికొ = సురతమందు; మానితవైఖరికొ = మంచితచేత; మణితమంత్రములకొ = రతికూజితములను మంత్రములచేతను; కబరీ...సూనములకొ = తలవెండ్రుకలనుండి జాలుచున్న పువ్వులచేతను, ప్రసూన...పూజలు = మన్మథునియొక్క పూజలను; ఒనర్చి=చేసి; తాకొ; అప్పుడు = అసమయమందు; రతాంత...అక్షియై = సురతాంతమందు మిక్కిలిమూయఁబడిన కన్నులుగలదై; అసమాన...వీధికొ = సరిలేనిమానసపద్మముయొక్క ప్రదేశమునందు; అతనికొ = ఆమన్మథుని; ధ్యానముసేయుకై వడికొ = ధ్యానముచేయునట్లు; ఒప్పెకొ=ప్రకాశించెను. ఇందు రతాంతమునందు మోహమును జెప్పినందున నిది మధ్య కుదాహరణము.

ప్రౌఢ కుదాహరణము.

మ. పటదుత్తుంగపయోధరంబు జితమంధాక్షక్రియోదార మ

స్ఫుటవాగంకుర మక్షికోణనివసఃత్పుష్పేషుదర్పంబు సం
ఘటితాలింగనవామనీకృతకుచాగ్రప్రౌఢరోమాంచమై

విటుః జొక్కించెఁ బ్రఫుల్లపద్మనయనావీరాయితం బెంతయున్.

టీ|| ప్రఫుల్లపద్మనయనావీరాయితంబు = వికసించినపద్మములనం
టినేత్రములుగల స్త్రీయొక్క ఉపరితము ; సటత్...ధర్పంబు = చ
లించుచున్నట్టి యున్నతమైన స్తనములుగలది ; జిత...ఉదారము =
జయింపఁబడిన లజ్జావ్యాపారము గలదగుటచే నధికమైనది ; అస్ఫు
టవాగంకురము = అవ్యక్తమగు వాక్కులయొక్క యావిర్భావ
ముగలది ; అక్షి...దర్పంబు, అక్షికోణ = కడకంటియందు, నివసత్ =
వసించునట్టి, పుష్పేషు = మత్తఘనయొక్క, దర్పంబు = గర్వము
గలది ; కటాక్షము మిక్కిలి మదనోద్దీపకమయిన దనుట ; సంఘటి
త...రోమాంచమై, సంఘటితాలింగన = బాగుగఁగూర్పఁబడిన యా
లింగనముచేత, గాఢాలింగనముచేతననుట, “శ్లో|| గాఢాలిజ్జనవా
మనీకృతకుచప్రోద్భిన్నరోమోద్ధమా” అని యమరుకము, వామనీకృ
త = కుటుచలుగాఁజేయఁబడిన, కుచాగ్ర = స్తనాగ్రములయందు, ప్రౌఢ =
అతిశయించిన, రోమాంచమై = పులకలుగలదై ; విటుః = ప్రియుని;
చొక్కించెన్ = ఆనందపెట్టెను. ఇది జితమందాక్షక్రియోదారత్వా
దులు వచించుటచేత “శ్లో|| స్తరమస్తీకృతప్రీడా ప్రౌఢా సంపూర్ణ
యావనా” యను ప్రాచీనలక్షణము ననుసరించిన ప్రౌఢోదాహరణము.

లజ్జాప్రధానము లగుముగ్ధామధ్యాప్రౌఢాభేదములు స్వీయకే
గాని పరకీయాసామాన్యలకు లేనందువలనను “కావున స్వీయ త్ర
యోదశ, భావంబు వహించు” ననియేతద్గ్రంథముననే నిర్ణయింపఁబడు
టవలనను, నిందు “విటుః జొక్కించె” నని వ్రాయుట విరుద్ధము. వి
టశబ్దము సాధారణముగఁ బురుషునిగాని పతినిగాని బోధించునది గా

దు. స్వీయాలక్షణవిరుద్ధమగుటవలనను, ఇది యుక్తముగాఁ దోచదు.

ధీ రా ది భే ద ము లు.

క. ధీర యధీరయు ధీరా

ధీరయు నగు నందు మధ్య † ధీరా₂ధీరా

ధీరాధీరాహ్వయముల

ధారుణిఁ బ్రౌఢయుఁ జెలంగు † దల్లక్షణముల్.

49

టీ॥ అందుకొ = ఆముగ్ధామధ్యాప్రౌఢలయందు ; మధ్య = మధ్య
యనునది; ధీర అధీరయుకొ ధీరాధీరయుకొ = ధీర అధీర ధీరాధీర అ
నునది; అగుకొ. ప్రౌఢయుకొ = ప్రౌఢనాయకయు ; ధీరా...ఆహ్వయ
ములకొ = ధీర అధీర ధీరాధీర యనునామములచేత; ధారుణికొ = భూమి
యందు; చెలంగుకొ = ప్రకాశించును. తల్లక్షణముల్ = ఆధీరాదిలక్షణము
లు; చెప్పఁబడుకొ, అనుక్రియ యధ్యాహర్యము.

మధ్యధీరాదిలక్షణములు.

తే. తప్పు గలభ ర్తమ్రాల సోఽత్పానఘణితిఁ

కేరడము లాడునతి మధ్య † ధీర సాశ్రు

పరుషవచన యధీర సఽబాష్పకుటిల

హరివచన ధీరాధీర † యనఁగఁ జెలఁగు.

50

టీ॥ తప్పుగలభ ర్తమ్రాలకొ = అపరాధియగునాథునియెదుట;
సోత్పానఘణితికొ = పరిహాసముతోఁగూడినపలుకులచేత; కేరడములా
డునతి = వంకరమాటలాడు స్త్రీ; మధ్యధీర = మధ్యధీరయగును. సాశ్రు...
వచన = కన్నీటితోఁగూడిన కఠినవాక్కులుగలది; అధీర = మధ్యాధీరయ
గును. సబాష్ప...వచన = కన్నీటితోఁగూడినట్టియు, వంకరలయినట్టి
యు, మనోహరములైనట్టివాక్కులుగలది; ధీరాధీరయనఁగకొ = మధ్య
ధీరాధీరయనఁగా; చెలఁగుకొ = బిప్పును.

ప్రౌఢధీరాదిలక్షణములు.

తే. కాంతుఁ డపరాధి యైన నాకారగు ప్తిఁ

బరఁగి రతివేళ నలయించుఁ డప్రౌఢధీర

తాడనోగ్ర యధీర యుడగ్రకుటిల

ఘణిత యుభయాఖ్య వీరి సేర్పఱతు వరుస.

51

టీ॥ ప్రౌఢధీర = ప్రౌఢధీరయనునది; కాంతుఁడు = ప్రియుఁడు; అపరాధియైన = పర స్త్రీసంభాగాద్యపరాధవంతుఁడుగాఁగా ; ఆకార గుప్తిఁ = అభిప్రాయవిశేషాదుల మఱుఁగుపఱచుటచేత; పరఁగి = బిప్పి; రతివేళ = సురతసమయమగుదు ; అలయించు = ఆయాసపెట్టును. అధీర = ప్రౌఢధీర; తాడనోగ్ర = తాడనముచేత భయంకరయగును. ప్రియుఁడు చేసినవిప్రియమునకుఁ బ్రతిక్రియావధి మనసు నిలుపుకొనలేక యధైర్యముచే దాడనము సేయు ననుట. ఉభయాఖ్య = ప్రౌఢధీరాధీరయనునది; ఉడగ్రకుటిలఘణిత = అధికమైకాటిల్యముగలవాక్కులుగలది. వీరి = ఈనాయకలను; వరుస = క్రమముగా; సేర్పఱతు = నిరూపింతును. తాత్పర్యముస్పష్టము.

మధ్యధీర కుదాహరణము.

ఉ. మోమున ఘర్తశీకరనమూహము గానగ నయ్యె నిప్పు డా
రామవిహారకేళిని భరంపడినాడవొ నన్ను బాసి యీ
రే మదనాస్త్రఘాతముల వ్రేగితొ నీయుర మెల్లఁ దద్వ్రీణ
స్తోమము సోకియున్నయదిచొప్పడఁగాంతయెఱుంగఁజెప్పనూ.

టీ॥ కాంత = ప్రియుఁడా ! మోమున = ముఖమందు ; ఘర్తశీకరనమూహము = చెమటబొట్టులనమూహము; గానగనయ్యె = కనఁబడెను. ఇప్పుడు = ఈసమయమందు; ఆరామవిహారకేళి = ఉద్యానననవిహారక్రీడచేత ; భరంపడినాడవొ = శ్రమపడితివో. నన్ను ;

పాసి = వదలి ; ఈరే = ఈరాత్రియందు ; మదనా స్త్రీభూతములన్ = మన్మథబాణప్రహారములచేత ; వేగిణి = తపించితివో. నీయురమెల్లన్ = నీతొమ్మంతయు ; సద్వీణస్తోమముసోకియున్నది = ఆమదనా స్త్రీభూతములచే గలుగుగాయములనమూహముతగిలియున్నది. చొప్పడన్ = సపడునట్లు ; ఎటుంగన్ ; చెప్పమా. ఇందుఁ బ్రియుం డపరాధియై రాజుఁజూచి కేరడము లాడినట్లు చెప్పినందున నాయిక మధ్యధీర.

మధ్యాధీర కుదాహరణము.

శా. చాలుం జాలుఁ బిసాళిసేతలు పదాబ్జైతంబుపై మాటికిన్
వ్రాలం బోకు భవత్ప్రియానఖవిమిశ్రం జైననీవత్తు మీ
నీలస్థాపితకుట్టిమం బొరసి న న్వేధించు లేలెమ్ము నీ
బాలాసంగమసౌఖ్యవై భవము సూప స్వచ్ఛితే యిచ్చటన్. 53

టీ|| పిసాళిసేతలు = దొంగయెత్తుగలచేష్టలు ; చాలుంజాలున్. పదాబ్జైతంబుపైన్ = పాదపద్మమీఁద ; మాటికిన్ = పలుమాటు ; వ్రాలంబోకు = పడవలదు. భవత్...వత్తుము = నీప్రియురాలినఖతములతోఁగూడిననీతొమ్ము ; ఈనీలస్థాపితకుట్టిమంబు = ఈయంద్రనీలహణి ; చితభూమిని ; ఒరసి = కలిసి, అందు ప్రతిఫలించియనుట ; నన్వేధించున్ = నన్ను బాధించును. లేక ; ఒరసినన్ = తాఁకినయెడ ; వేధించున్ = బాధించును. నీతొమ్మున నఖతములున్నవి కావున నీరాతినేల తాఁకినయెడ బాధగలుగునని యీపక్షమునఁ దాత్పర్యము. లేలెమ్ము = లెమ్ములెమ్ము. నీబాలా...వై భవము = నీయొక్కతరుణస్త్రీసంగమముచేగలిగిన సౌఖ్యాతిశయమును ; చూపన్ = కనఁబఱచుటకు ; ఇచ్చటన్ = ఇందు ; వచ్చితే ? ఇం దధైర్యప్రయుక్తము లగుకఠినోక్తులు పలుకుటచేత నాయిక మధ్యాధీర యగు, లక్షణమున “సాశ్రుపరుషవచన” యని చెప్పి

లత్యములోఁ బరుషవాక్యములుమాత్రము చెప్పఁ బడినవి, ఐనను స
శ్రువుల నాక్షేపించి సమన్వయంబు చేయునది.

మధ్యధీరాధీర కుడాహరణము.

చ. పలుక వటంచు నేమిటికిఁ బాములఁ బెట్టెదు కాంత నీపయిం
దెలియఁగఁ దప్ప లేమికినిఁ నిన్ననఁ జాలక యూరకుండినం
బలుమఱు సాపరాధుగతిఁ బల్కెద నెన్నఁడుఁ దప్ప నీయెడం
గలుగునె యంచు నించె డెల్లఁగన్నుల నీరు లతాంగి యంతటన్.

టీ॥ కాంత = ప్రియుడా ! పలుకవటంచున్ = మాటాడవనుచు;
ఏమిటికిన్ = ఎల; పాములఁబెట్టెదు = దుఃఖపఱచెదవు? నీపయిన్ = నీ
యంగ; తెలియఁగన్ = యిచ్చాంపఁగా; తప్పలేమికిని = అపరాధములే
కుంటనుబట్టి; నిన్ననఁజాలక = నిన్నుఁజెప్పఁజాలక; యూరకుండినన్ = నిన్న
కుండినను; పలుమఱున్ = సారెకు; సాపరాధుగతిన్ = అపరాధముచేసిన
వానిభంగి; పల్కెదు = వచించెదవు. నీయెడన్ = నీయందు; ఎన్నఁడున్ =
ఎప్పుటికిని; తప్పగలుగునె = అపరాధముండునా? అంచున్; లతాం
గి = స్త్రీ; తెల్లగన్నులన్ = తెల్లనినేత్రములయందు; అంతటన్ = పూ
ర్ణముగ; నీరునించెన్ = బాష్పమునిండించెను. ఇందు నాయొక ధీర
త్వమువలనఁ దనయభిప్రాయము భయలుపడకుండఁ గొంతవఱకు కుటి
లోక్తు లాడి పిమ్మట యధీరత్వమువలన సశ్రువులు నించుటంజేసి మ
ధ్యధీరాధీర యగు.

ప్రాధధీర కుడాహరణము.

చ. హితమతి ధూర్తభర్త కదుఁ రేగెడునేర్పున నేకవీరసం
గతి హరియించి పలుకుటయుఁ గ్రక్కున నెచ్చెలి కూడిగంబులం
జతురత నేర్పుచందమునఁ జూఱఁగఁ ద్రోచి యతిప్రగల్భ యా
సతిఁ యుపచారగౌరవముఁ సత్పెడునట్లు వహించె గోపమున్. 55

టీ॥ హితమర్థి = అనుకూలబుద్ధిచేత; ధూర్తభర్తకు = మోసకాండగుప్రియునకు; ఎదురేగెడునేర్పునక = ఎదురుగాఁబోవుచాతుర్యముచేత; ఏకవీరసంగతి = ఏకాసనోపవేశసంబంధమును; హరియించి = పరిహరించి; గ్రక్కునక = శీఘ్రముగా; నెచ్చెలికి = స్నేహితురాలికి, ఊడిగంబులక = పనులను; చతురతక = చాతుర్యముచేత; నేర్పుచందమునక = చెప్పవిధమున; పల్కుటయుక = మాటలాడుటనుగూడ; జాఱగఁద్రోచి = తప్పించి; ఆతిప్రగల్భయానతి = మిక్కిలి ప్రౌఢయగునాయిక; ఉపచారగౌరవమునల్పడునట్లు = ఉపచారాతిశయము సేయురీతిగ; కోపముక; వహించెక = తాల్చెను, నిర్వహించెననుట. సంభాషణసహననాదికార్యములను జాతుర్యముచేతఁ దప్పించి కోపమును జెల్లించుకొన్నందునఁ బ్రౌఢధీర, “శ్లో॥ ఏకత్రాసనసంగతిః పరిహృతా ప్రత్యుద్ధమా ద్వారత స్తామ్బూలాహరణచ్ఛలేన రభసాశ్లేషోఽపి సంవిఘ్నితః । ఆలాపోఽపి న మిశ్రితః పరిజనం వ్యాపారయన్త్యాన్తికే కాన్తం ప్రత్యుపచారత శ్చతురయా కోపః కృతార్థీకృతః॥” అనునమరుకపద్యమున నేకాసనసంగతిపరిహారములవలనఁ గోపము కృతకృత్యముగఁ జేయఁ బడెనని యర్థమగుచున్నది. కోపమువలనఁ జేయవలసినకృత్యము లుపచారముచేయుభంగి నొనరించెనని తాత్పర్యము. ఇందు “వహించెఁగోపముక” అనుటవలనఁ గోపకృత్యములను జేసెనని యర్థముగాక కోపవహనము మాత్రము చేసినట్లభిప్రాయమగుచున్నది. కావున వహించె ననుదానికి నిర్వహించె ననునర్థముచితము.

ప్రౌఢధీర కుదాహరణము.

చ. వరునిఁ గృతాపరాధుని నహివారణ పారణయాన యీసునం

గెరలి భుజాగుణంబున బిగించి వతంసితసారసంబునం

గరము దమింపఁగాఁ దొడఁగెఁ ♦ గాంతుని సాంత్యనశీతలోక్తు లాం
తరనిజకోపత స్తఘృత ♦ ధార కకారణవారిధారగాఁ. 56

టీ॥ వారణయాన = ఏనుఁగునడకవంటినడకగలస్త్రీ; కృతాప
రాధునిఁ = సాపరాధుఁడైన; వరునిఁ = ప్రియుని; కని = చూచి; అ
వారణ = అడ్డములేనిదై; ఈసునఁ = కోపముచేత; కెరలి = విజృంభిం
చి; కాంతుని... ఉక్తులు = ప్రియునియూఁడింపుచల్లనిమాటలు; అంత
ర... ధారకుఁ = హృదయమందుండు తనకోపమనెడువేడినేతిధారకు;
అకారణ... ధారగాఁ = నిష్కారణజలధారయగుచుండఁగా; భుజాగు
ణంబునఁ = బాహున నెడువగ్గముచేత; బిగించి = దృఢముగబంధించి; వ
తంశితసారసంబునఁ = శిరోభూషణముగఁజేయఁబడిన వస్త్రముచేత;
కరము = మిక్కిలి; దమింపఁగాఁ = కొట్టుటకు; తొడఁగెఁ = ప్రవర్తిం
చెను. ఇందు నాయికయం దధీరత స్పష్టము.

ప్రాధధీరాధీర కుదాహరణము.

చ. బొమముడిపాటుజంకె నటు ♦ పూని పురంద్రులు సాపరాధు లౌ
రమణులు వేడుకొన్న ననురాగము దాల్చుదు రట్లు గాదు మ
త్కమ మపరాధలేశమును ♦ దాల్చి నీ విపు డెంత మ్రొక్కినం
దెమలదు శాంతిఁ బొందదు మదీయమనం బింక జాలుఁ బ్రార్థనల్.

టీ॥ బొమముడిపాటుజంకెఁ = భూభంగములనుబెదిరింపు
ను; అటు; పూని = వహించి; పురంద్రులు = సచ్చరిత్రతానాయిక
లు; సాపరాధులౌరమణులు = తప్పిదముఁజేసినప్రియులు; వేడుకొ
న్నఁ = ప్రార్థనచేసినచో; అనురాగము = ప్రీతిని; తాల్చుదురు = పొందు
దురు. మత్కమము = నారీతి; అట్లుగాదు = అవిధముగాదు. అపరాధ...
నీవు = కొంచెమైనసపరాధముచేయనినీవు; ఇపుడు; ఎంత మ్రొక్కినఁ =
ఎంతనమస్కరించినను; మదీయమనంబు = నామనస్సు; తెమలదు = చ

లింపదు. శాంతిఁబొందదు = కోపమాటుటనుజేందదు. ఇక్షో; ప్రార్థన
ల్ = వేడుటలు; చాలున్. ఇం దపరాధిని నిరపరాధి యనుకుటిలోక్తి
యు, నామనము శాంతిఁ బొంద దను పరుషోక్తియు, గలుగుటవలన
నాయిక ప్రౌఢధీరాధీర యగు.

జ్యేష్ఠా క నిష్ఠా భేద ము లు.

క. ధారుణీ మధ్యయుఁ ప్రౌఢయు

ధీరాధీరాదిభేదః దీపితలై వే

ర్వైరను జ్యేష్ఠ కనిష్ఠయు

నై రంజలి ద్వాదశాఖ్యః లగుదురు వరుసన్.

58

టీ॥ ధారుణీ = భూమియందు ; మధ్యయున్ = మధ్యనాయిక
యు; ప్రౌఢయున్ = ప్రౌఢనాయికయు; ధీరా...దీపితలై = ధీరలధీరధీరా
ధీరలనుభేదములచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడినవారై; వేర్వైరన్ = వేరు
వేరుగా; జ్యేష్ఠకనిష్ఠయునై = జ్యేష్ఠయనియు కనిష్ఠయనియు భేదములుగ
లవారై; రంజలి = ప్రకాశించి; వరుసన్ = క్రమముగా; ద్వాదశాఖ్యలగు
దురు = మధ్యధీరజ్యేష్ఠ మధ్యధీరకనిష్ఠ, మధ్యాధీరజ్యేష్ఠ మధ్యాధీరకనిష్ఠ,
మధ్యధీరాధీరజ్యేష్ఠ మధ్యధీరాధీరకనిష్ఠ, ప్రౌఢధీరజ్యేష్ఠ ప్రౌఢధీరక
నిష్ఠ, ప్రౌఢాధీరజ్యేష్ఠ ప్రౌఢాధీరకనిష్ఠ, ప్రౌఢధీరాధీరజ్యేష్ఠ ప్రౌఢధీ
రాధీరకనిష్ఠ, యని ద్వాదశనామములు గలవారగుదురు.

స్త్రీయాదిభేదనిరూపణము.

క. కావున స్త్రీయ త్రయోదశ

భావంబు వహించు నన్యః పరఁగు ద్వివిధయై

యావారాంగన యేకవి

ధావహ య ల్లెన్నఁగాఁ బదార్థురు సుదతుల్.

59

టీ|| కావునఁ = సుధ్యాప్రౌఢలుపండ్రిండు భేదములుగలవారగు
టవలన; స్వీయ = స్వీయయనునాయిక; త్రయోదశభావంబునహించుకొ =
పదుమూడుభేదములుగలదగును, ముగ్ధ యొక్కటి, మధ్యాప్రౌఢలు
పండ్రిండు, చేరి స్వీయ పదుమూడుభేదములు గల దగు ననుట.
అన్య = పరకీయ; ద్వివిధయై = అన్యోధ కన్యయనురెండుభేదములుగలదై;
పరఁగుకొ = ఒప్పును. ఆవారాంగన = ప్రసిద్ధయగుసామాన్యనాయిక; ఏ
కవిధావహ = ఒకటేభేదముగలది. ఇట్లెన్నఁగాకొ = ఈరీతిగణింపఁగా; సు
దతుల్ = నాయికలు; పదార్థు = పదునాఱుగురు. “ శ్లో|| స్వీయా త్ర
యోదశవిధా ద్విధా తు పరాజ్ఞనా । వే శ్చై కై వం షోడశభా నా
యికాః పరికీర్తితాః॥ ” అనిప్రాచీనులు నిట్లే పభజించిరి.

ఇక నష్టవిధనాయికానిరూపణము.

తే. మఱియు శృంగారశంభుసంభావితాష్ట

తనువు లన నిమ్మగాతులు వినుతిఁ గాంతు

రష్టవిధ భేదముల వీరి యాహ్వాయములు

లక్షణము లేర్పరించెద లలితఘణితి.

60

టీ|| మఱియుకొ = వెండియు; ఈమ్మగాతులు = ఈనాయికలు;
శృంగార...అనకొ = శృంగారరస మనెడుశేవునకు సంభావితము లగు
నెనిమిదిశరీరము లనునట్లు, ఈశ్వరుండు పృథివ్యబాదిశరీరాష్టకము గ
లవాఁడు గాన ఈయెవముండు శృంగార మనునీశ్వరునిశరీరములుగా
భావింపఁ దగినవారనుట; అష్టవిధభేదములకొ = ఎన్నిదివిధములయిన భే
దములచే; వినుతిఁగాంతరు = ఖ్యాతినొందుదురు. వీరియాహ్వాయము
లు = వీరినామములను; లక్షణములు = స్వరూపములను; లలితఘణితికొ =
మృదువాక్కుచేత; లేర్పరించెదకొ = నిరూపింతును.

స్వాధీనపతికాదిలక్షణములు.

సీ. వరుడు కైవస మైన * వనిత స్వాధీనభ
 ర్తృక ప్రియాగమవేళ * గృహముఁ దనువు
 నవరించునింతి వా*నకసజ్జ పతిరాక
 తడ వుండ నుత్కంఠ * చాల్చునింతి
 విరహోత్కంఠ సంకేత * మరసి నాథుఁడు లేమి
 వెన నార్త యాకాంత * విప్రలబ్ధ
 విభుఁ డన్యసతిఁ జెంది * వేకువ రాఁ గుందు
 నబల ఖండిత యల్క * నధిపుఁ డెగడి

తే. యనుశయముఁ జెందు సతి కల*హంతరిత ని
 జేసుఁడు విదేశగతుఁ డైన * గృశతఁ చాల్చు
 నతివ ప్రోషితపతిక కాంతాభిసరణ
 శీల యభిసారికాఖ్యయై * చెలువు మెఱయు.

61

టీ|| వరుడు = ప్రియుడు ; కైవసమైనవనిత = స్వాధీనుఁడు
 గాఁగలస్త్రీ ; స్వాధీనభర్తృక = స్వాధీనపతికయనఁబడు. ప్రియాగమ
 వేళ = ప్రియుఁడువచ్చుసమయమందు ; గృహము = కేళీగృహమును ;
 తనువు = శరీరమును ; నవరించునింతి = అలంకరించునాయిక ; వానకస
 జ్జ = వానకసజ్జయనఁబడును. పతి...ఉండ = ప్రియ రాకవిలంబ
 పడఁగా ; ఉత్కంఠ = భౌతుక్యమును ; తాల్చునింతి = వహించు
 నాయిక ; విరహోత్కంఠ = విరహోత్కంఠితయనఁబడు. సంకేతమరసి =
 సంకేతస్థానమునువెదకి ; నాథుఁడులేమి = ప్రియుఁడులేకుండుటవలన ;
 వెననార్తయాకాంత = శీఘ్రముగానుఃఖితయగునాయిక ; విప్రలబ్ధ = విప్ర
 లబ్ధమునునదియగును. విభుఁడు = ప్రియుఁడు ; అన్యసతి = అన్యకాంత
 ను ; చెంది = పొంది ; వేకువ = ప్రాతఃకాలమందు ; రా = రాఁగా ; కుం

దునబల=దుఃఖం చు కాంత; ఖండిత=ఖండితయనఁబడు. అలక్-క్=కో
పముచేత; అధిపుక్=భర్తను; తెగడి=నిందించి; అనుశయముఁజెందు
నతి=పశ్చాత్తాపమునొందునాయిక; కలహంతరిత=కలహంతరితయనఁ
బడు. నిజేశుఁడు= తనప్రియుఁడు; విదేశగతుఁడైనక్ = దేశాంతరముఁ
బొందినవాఁడైనప్పుడు; కృశతక్ = కృశత్వముచు; తాల్చునతివ = న
హించు స్త్రీ; ప్రోషితపతిక = ప్రోషితపతికయనఁబడు. కాంత...శీల =
ప్రియునిగూర్చి సంకేతస్థలమునకుఁబోవుట స్వభావముగాఁగలది; అభిసా
రికాఖ్యయై = అభిసారికయనునామముగలదయి; చెలువుమెఱయుక్ =
అందమైప్రకాశించును.

క వి ప్ర తి జ్ఞా వా క్య ము.

క. ఈరీతిఁ జెలఁగునతిశృం

గారకలాకలితనాయిఁకామణులకు వే

ర్వేర నుదాహరణంబులు

భూరిమధురవచనరచనఁముల నేర్పఱతుక్.

62

టీ॥ ఈరీతిక్ = ఈవిధమున; చెలఁగు...మణులకుక్=బప్పుచు
న్నశృంగారవిద్యాప్రవీణులగునాయికారత్నములకు ; వేర్వేరక్ = వేరు
వేరుగ; భూరి...రచనములక్ = అధికమైనతీయనిపలుకులయొక్క-కూ
ర్పులచేత; ఉదాహరణంబులు=లక్ష్యంబులను; నేర్పఱతుక్=నిరూపింతు
ను. ఈయన్ప్రవిధనాయికలకు నుదాహరణములు చెప్పుదు ననుట.

స్వాధీనభర్తృకోదాహరణము.

ఉ. శ్రీనిధి యోబభూవరున్మఁసింహుఁడు కైవసమై చెలంగఁగా

భూనుతవైభవస్ఫురణఁ బొల్పుయశోజలజాక్షి నిత్యన

న్మానితశీలయై ధవుని మన్నన నొదల యెక్కి-నట్టి వై

మానికవాహిని న్నగు న మందనిజాతిశయంబుపేర్చికిక్.

63

టీ|| శ్రీనిధి...నృసింహుఁడు = సంపన్నిధియగునోబయరాజుకు
 మారుఁడైన నరసభూపాలుఁడు ; కైవసమైచెలంగఁగాఁ = స్వాధీనుఁ
 డై యొప్పఁగా; భూనుతవైభవస్ఫురణఁ = భూమియందుఁగొనియాడఁ
 గుడిసవిభవాతిశయముచేత; పొల్పుయశోజలజాక్షి = ఒప్పుచున్నకీర్తి
 యనెడుస్త్రీ; నిత్యనవ్వానితశీలయై = నిరంతరమును పూజంపఁబడిన
 స్వభావముగలదియై; ధవునిమన్ననఁ = ప్రియునిలాలనముచేత ; బౌద
 ల...వాహినిఁ = శిరముపై కెక్కినగంగను; అమంద...పేర్తికిఁ = త
 క్కువకాని తన ఆధిక్యముయొక్క శౌరవముచేత; నగుఁ = పరిహసించు
 ను. ఇందు యశోజలజాక్షికి వరుఁ డగునరసభూపాలుఁడు కైవస మైనం
 దుస యశోజలజాక్షి స్వాధీనభర్తృక యగును.

వాసకసజ్జోదాహరణము.

చ. యవనచమూసమూహముల † నాజ జయించి యుదగ్రదిగ్జయో
 త్సవవిభవాభిరాముఁ డయి † సారెకు నోబయనారసింహభూ
 ధవుఁ డరుదెంచులగ్నమున † తత్పురలక్ష్మి విభూషితోల్లస
 ద్భవనవిశేషయై మృగమ†దద్రవవాసనఁ దాల్చు నిచ్చుటఁ. 64

టీ|| ఓబయనారసింహభూధవుఁడు = నరసభూపాలుఁడనుప్రియుం
 డు; అజిఁ = యుద్ధమందు; యవనచమూసమూహములఁ = యవన సై
 న్యచక్రములను; జయించి = గెలిచి; ఉదగ్ర...అభిరాముఁడయి = అధికమ
 గుడ్డిగ్విజయోత్సవవైభవముచేతఁ బ్రకాశించువాఁడయి; అరుదెంచుల
 గ్నమునఁ = వచ్చెడుముహూర్తమునందు; తత్పురలక్ష్మి = ఆరాజునగర
 సంపదయనునాయిక; సారెకుఁ = మాటికి ; విభూషిత...విశేషయై = అ
 లంకరింపఁబడినవిగనుకనే ప్రకాశించుచున్నమేడలు మొదలగుగృహవి
 శేషములుగలదై, అలంకరింపఁబడిన కేళీగృహముగలదై యునుట; మృ

గ...వాసనక్ = కస్తూరినీటివాసనను; నిచ్చలుక్ = నిత్యమును; తా
ల్పుక్ = ధరించును. ఇందుఁ బురలక్ష్మీ యనునాయిక తనభర్త యగునర
సభూపాలుండు దిగ్విజయశాలియై వచ్చునమయమందు గృహమును త
నువును నలంకరించికొనినట్లు వర్ణించినందునఁ బురలక్ష్మీ వాసకసజ్జయగు.

విరహోత్కంఠిత కుడాహరణము.

ఉ. నెచ్చెలు లీనృసింహధరణీవరుఁ డెచ్చెద మంచుఁ బోయి రా
రిచ్చట నీవునుం గరుణ యించుక లే కలరంపగుంపులక్
గ్రుచ్చెద వేల మత్స్యియునిఁ గూర్పుము మన్తధ నీకుఁ దద్విభుం
డెచ్చటకై యొసంగెద మదీయకటాక్షము లన్దయా స్త్రీముల్.

టీ॥ మన్తధ = ఓమదనుఁడా ! నెచ్చెలులు = నఖులు; ఈనృసింహ
ధరణీవరుఁ = ఈనరసభూపాలుని; తెచ్చెదమంచుఁబోయి = తీసికొనివచ్చె
దమనిచని; రాదు = రారైరి. ఇచ్చటక్ = ఈస్థలమందు ; నీవునుక్; క
రుణయించుకలేక = దయకొంచెమైననులేక; అలరంపగుంపులక్ = పు
ష్పబాణసమూహములచేత; గ్రుచ్చెదవేల = బాధించెదవేటికి? మత్స్యి
యునిక్ = నావల్లభుని; కూర్పుము = కూడఁజేయుము. తద్విభుక్ = ఆ
వల్లభుని; తెచ్చటకై ; మదీయ...అస్త్రుల్ = నాక్రేగంటిచూపులను
జయసాధనములగునస్త్రములను ; ఒసంగెదక్ = ఇచ్చెదను. ఇందు నా
యిక పతిరాక తడవుండ మదనార్త యొనట్లు చెప్పినందున నిది విర
హోత్కంఠిత యగును.

విప్రలబ్ధ కుడాహరణము.

చ. ఎనయగ నీనివాసమున ధీ కే నరుడెంచెద నంచు నాపయిం
గనుఁగొన నిక్క-పుంబ్రయముఁ గల్గినవాఁడును బోలె బల్కి- యీ

మనికికి రాక తక్కినను † మానెడుఁ గాక మదీయదృష్టికిం
బనుపడి మ్రోల నున్నగతి † మాయలు సేయఁగ నేల భర్తకున్.

టీ|| ఎనయఁగన్ = పొందుటకు ; ఈనివాసమునకున్ = ఈసంకే
తస్థానమునకు; ఏనరుదెంచెదనంచున్ = నేనువచ్చెదనంచు; నాపయిన్ =
నామీఁద; కనుఁగొనన్ = చూచుటకు; నిక్కపుం...బోలెన్ = యథార్థ
ప్రేమగలవాఁడువలె ; పల్కి = వచించి ; ఈమనికికిన్ = ఈనివాస
మునకు; రాకతక్కిననుమానెడుఁగాక = రాకున్ననుండుఁగాక. మదీయ
దృష్టికిన్ = నాచూపునకు; పనుపడి = నాటి; మ్రోలనున్నగతిన్ = ఎదు
టనున్నయట్లు; భర్తకున్ = ప్రియునికి ; మాయలుసేయఁగనేల = మాయ
లుసేయుట కేమిప్రయోజనము ? అట్లుసేయుటతగదనుట. ఇందు నాయక
సంకేతస్థాన మరసి ప్రియుఁడు లేనందున మన్తధార్త యయి ప్రియు
నంతట నవలోకించునట్లు వర్ణించినందున నిది విప్రలబ్ధ యగును.

ఖండితోదాహరణము.

చ. సృపులకు నెల్లవారల భరించుట యోగ్యము గాన నేటిరే
యపరిమితోత్సవంబునఁ బ్రియాసదనంబుల కేగి యేగి యా
నెపమున మద్గ్రహంబునకు † నీ వరుదేరఁ బ్రభాత మయ్యెఁ గా
కిపుడు సృసింహ నీపయి నొకించుక వంచన లే దెఱుంగుదున్. 68

టీ|| సృపులకున్ = రాజులకు; ఎల్ల వారలభరించుట = సర్వజనులఁ
బోషించుట; యోగ్యముగానన్ = ఉచితముగాన; నేటిరేయి = ఈదిన
పురాత్రి; అపరిమితోత్సవంబునన్ = అత్యంతోత్సవముచేత; ప్రియాసద
నంబులకేగియేగి = ప్రియురాండ్రయిండ్లకుఁబోయిపోయి ; ఆనెపము
నన్ = ఆవ్యాజముచేత ; మద్గ్రహంబునకున్ = నాయింటికి ; నీవరు

డేరక్ = నీవువచ్చుటకు ; ప్రభాతమయ్యెక్ = నిశావసానసమయమాయెను. కాక = కాని ; నృసింహ = నరసభూషాలుఁడా ! ఇప్పుడు = ఈసమయమందు ; నీఁకయిక్ = నీయందు ; ఒకించుకవంచనలేదు = కొంచెమైనవంచనలేదు ; ఎఱుంగుదుక్ = తెలియుదును. ఇందు నాయక తనవిభుఁడగునరసభూషాలుఁడన్యసతులఁ జెంది వేకువ రాఁ గుందుటం జేసి ఖండిత.

కలహంతరిత కుదాహరణము.

ఉ. ఆనఁగ రానికోపమున ♦ నప్పుడు కాంతుని ధిక్కరించుచో
మానదురాగ్రహగ్రహము ♦ మానుప లే కపు డెందుఁ బోయెనో
యీసనవింటిదంట యిపు ♦ జేపఁ దొడంగె భవిష్యదర్థము
ల్లాననినామనంబునకుఁ ♦ గావలె నిట్టి విషాదవేదనల్. 69

టీ|| ఆనఁగరానికోపమునక్ = అడంపరానియాగ్రహముచేత ; కాంతునిక్ = ప్రియుని ; ధిక్కరించుచోక్ = తిరస్కరించునెడ ; మానదురాగ్రహగ్రహముక్ = మానమనెడుదురాగ్రహముగలపిశాచమును ; మానుప లేక = మానుపజాలక ; ఈసనవింటిదంట = ఈకుసుమాయుధుడు ; అపుడెందుఁబోయెనో = ఆకాలమందెచటికిఁబోయెనో ; ఇప్పుడేపఁదొడంగెక్ = ఇప్పుడుబాధింపసాగెను. భవిష్యదర్థముల్ = కాలబోవుకార్యములను ; కాననినామనంబునకుక్ = తెలియనినామనస్సునకు ; ఇట్టివిషాదవేదనల్ = ఈపశ్చాత్తాపబాధలు ; కావలెక్ = కాదగినవి. ఇందు నాయక ప్రియుఁడు సమీపమునకు వచ్చిన పుడూగ్రహముచే నాతని ధిక్కరించి వెనుకఁ బరితపించుచున్నది గాన కలహంతరితయగు.

“అప్పుడు కాంతుని” ననుపాఠముపక్షమున, “నపు డెందుఁబోయెనో” యనుచోట “అపు” డనుదానికిఁ బునరుక్తి గలుగుచున్న

యది గాన “నప్పడుకాంతుని” ననిపాఠము గల్పించి, యావిధంబు గఁ బాదములమీఁద బడునట్టికాంతు నని యర్థము నేయుట యుక్తమని దోచుచున్నది.

ప్రోషితభర్తృక కుదాహరణము.

చ. స్థిరయశో యోబభూవరున్మృసింహ భవద్రిపుభామ కాననాం
తరమున కేగి యందు నిజః | నాథునిఁ గానక మన్మథార్తయై
వరుని సరోజపత్త్రిమున | వ్రాయునెడం గరము లైమర్పఁగా
నరయ నిజాంగకంబె పగ | యయ్యె నటంచుఁ దలంచు దైవమున్.

టీ|| స్థిరయశో = శాశ్వతకీర్తిగలవాఁడా ! ఓబ...సింహ = ఓబభూ
పునిపుత్త్రిఁడవగునరసభూపాలుఁడా ! భవద్రిపుభామ = నీశత్రుభార్య ;
కాననాంతరమున కేగి = వనమధ్యమునకుఁబోయి ; అందునిజనాథునిఁగాన
క = అచటఁదనఁప్రియుఁగానక ; మన్మథార్తయై = కామవీడితియై ; వరు
నిన్ = ప్రియుని ; సరోజపత్త్రిమునన్ = కమలదళమందు ; వ్రాయునెడన్ =
లిఖించునప్పుడు ; కరముల్ = హస్తములు ; చెమర్పఁగాన్ = చెమటపట్టఁ
గా ; అరయన్ = విచారింపఁగా ; నిజాంగకంబె = తనశరీరమే ; పగయ
య్యెన్ = శత్రువామెను. అనుచుఁదలంచుదైవమున్ = అనిచెప్పుచు దై
వమునుదలంచును. ఇందు నాయక తనవిభుఁడు దేశాంతరగతుఁడై
నందున మదనార్తయయి కృశించినట్లు వర్ణించినందున నిది ప్రోషితభ
ర్తృక యగును.

ఇది విప్రలబ్ధనాయకోదాహరణముగఁ గానఁబడుచున్నది. రిపు
వు వనావళి కేగినఁ దత్కాలం త మదనార్త యైనట్లు వర్ణించినచో యు
క్తముగ నుండును. ప్రోషితపతికయనునది, “శ్లో|| దేశాంతరగతే కా
స్తే ఖిన్నా ప్రోషితభర్తృకా” యని, ప్రియుండు దేశాంతరగతుండు
కాఁగా భేదము నొందునది యని చెప్పఁబడినది గాని తాను దేశాంత

రమునకుఁ బోయి దుఃఖించునది యని కాదు. ప్రకృతస్థలమందు, నాయిక ప్రియునివదలి తా నడవికిఁ బోవుట సంభావితమునం గాదు.

అభిసారికోదాహరణము.

ఉ. నాతి మదిం బ్రయాభినరణం బొసరింపఁ దలంచె దీపు చం
ద్రాతపసాండ్రదీధితు లజాండకటాహము నిండఁ బర్వఁగా
నీతలఁ పెట్లు గూడు రమణీ వలెనే నొకవ న్నె గాఁగ ము
క్తాతతులుం బ్రసూనములుఁదాల్చు మలందుము గంధసారము.

టీ॥ నాతి = ఓచిన్నదానా! ఈపు = నీపు! మదె = బుద్ధిమందు;
ప్రియాభినరణంబు = ప్రియునిగూర్చి సంకేతస్థలమునకుపోవుటను; రం
పింప = చేయుటకు; తలంచెదు = తలంచుచున్నావు. చంద్రా...దీధి
తులు = వెన్నెలయొక్క దట్టమైనకాంతలు, అజాండకటాహము = బ్ర
హ్మాండభాండము; నిండ = నిండునట్లు; పర్వఁగా = వ్యాపింపఁగా;
నీతలపు = నీకోరిక; ఎట్లుగూడు = ఏరీతిఘట్టిల్లును? రమణీ = ఓవనితా!
వలెనేని = కావలసివచ్చినయెడ; ఒకవన్నెగాఁగ = ఒక పేరింగగునట్లు;
ముక్తాతతులు = ముక్తాహారములను; ప్రసూనములు = పువ్వులను,
తెల్లనిపువ్వులననుట; తాల్చుము = ధరింపుము. గంధసారము = శ్రీగంధ
మును; అలందుము = పూసికొనుము. ఇందు నాయిక యభిసారిక యను
ట స్పష్టము.

ఈయుదాహరణములయందు సరసభూషాలునినామము కొన్నిం
టిలో లేకున్నను, యథాసంభవముగఁ దత్తద్విభక్తులతో సభ్యాహార
ముచేసికొని యన్వయ మూహించునది.

నాయికల సంఖ్య.

క. ఈయెనిమిదిభేదంబులఁ

ప్రేయసులు పదార్పరుం బ్రభిన్నాత్మికతై

యాయతగతి నిల నూటిరు

వై యెనిమిది భేదములను ♦ వఱలుమ రెలమిన్.

72

టీ|| పేయసులు=నాయికలు ; పదార్థపున్=పైఁజెప్పినరీతి స్వీయ పదుమూడు తెఱంగులు పరకీయ రెండువిధములు సామాన్య యొక విధమునగుటచే పదునాఱుగురును, ఈయెనిమిది భేదంబులన్=ఈస్వాధీన పతిక మొదలగు నెనిమిది భేదముల చేత; ప్రభిన్నాత్మికలై = భిన్నస్వరూప ముగలవారై ; ఆయతగతిన్=విస్తృతవిధముచే, గుణకారముచేననుట; నూటి. . . భేదములను=నూటయిరువది యెనిమిది భేదముల చే; ఎలమిన్= అతిశయముచే; వఱలుదురు=ఒప్పుదురు.

ఇందుఁ బ్రేయసీశబ్దము శృంగారాలంబననాయికాపరముగఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ప్రియురాండ్రనునర్థమును బోధించును గాని యీయర్థమును బోధింపదు. ప్రియురాండ్రనునది, “ఎవరిప్రియురాం” డ్రని నిత్యసాకాంక్షము గావున నిటప్రేయసీశబ్ద ప్రయోగ మయ్యుక్త మని తోచుచున్నది.

ఉ త్త మా ది భే ద ము లు.

క. ఇల నీసంఖ్యలఁ దగునతు

లలయు త్తమమధ్యమాధ ♦ మాభిఖ్యలఁ జె

న్నలరఁగ మున్నూ టెనుబది

నలుపురు నాయిక ల టండ్రు ♦ నవరసరసికుల్.

73

టీ|| ఇలన్=భూమియందు; ఈసంఖ్యలన్—ఈభేదములచేతననుట; తగునతులు=ఒప్పుచున్న నాయికలు; అల. . . అభిఖ్యలన్=ప్రసిద్ధములగు ఉత్తమమధ్యమవిధమయను భేదముల చేత ; చెన్నలరఁగన్=ఒప్పుగా; మున్నూ టెనుబది నలుపురు = పూర్వము చెప్పినరీతి గుణింపఁగా

మున్నూటయెనుబదినలువరు నాయక లగుదురు. అటండు నవరసంసి
కుల్ = అటని నవరసజ్జులగునాలంకారికులు వచింతురు. ఇది నాయకా
నాయకప్రకరణము.

ఈప్రకరణమందుఁ గొన్నివిశేషములు దెలియఁదగినవి. ఏవన. —
స్వీయ పదుమూఁడు భేదములు గలది, పరకీయ రెండుభేదములు గల
ది, సామాన్య యొకభేదము గలది, ఇట్లు పదునాఱుభేదములు గలనా
యికలు స్వాధీనపతికాదు లగునష్టభేదములచేత నష్టావింశత్యత్తరశత
భేదములు గలవారై యుత్తమాదిభేదములచేతఁ జతురశీత్యత్తరత్రిశ
తభేదములు గలవా రగుదు రని యేకద్యంభకారాభిప్రాయసారము. ర
సమంజస్యములు నీయభిప్రాయమునే యిచ్చుచున్నయవి. అయినను,
“ఏతే ధీరాదిభేదా స్వీయాయా ఏవ న పరకీయాసామాన్యయోః
ఇతి ప్రాచీనలేఖన నూజ్ఞామాత్రమ్, యతోధీరత్వ మధీరత్వం వా
మాననియతమ్. మానశ్చేత్పరకీయాసామాన్యయో ధీరాదిభేదానాం
తయో రప్యవశ్యకత్వాత్” అని రసమంజరీకారుఁడు వ్రాసినందున
ధైర్యధైర్యములను బట్టి కలుగుధీరాదిభేదములు స్వీయకే యనుట
నిర్వృత్తికముగా నున్న దనియు, పరకీయాసామాన్యం కట్టి ధైర్యధై
ర్యములున్నపు డాభేదములు కలుగ వనుట సామానమాత్రము గాన
వారికిని గలుగ వచ్చు ననియు, తాను స్వీయకే యని వ్రాయుట ప్రా
చీనులయభిప్రాయముననే కాని స్వాభిప్రాయమునఁ గా దనియు, వ్యక్త
మగుచున్నది. అట్లు పరకీయాసామాన్యలకును ధీరాదిభేదముల సంగీక
రించినచో స్వీయ త్రయోదశ భేదములు కలది, పరకీయ యాఱుభేద
ములు గలది, సామాన్య మూఁడు భేదములు కలది, గాన ద్వావింశతి
భేదములు గలిగిననాయకలు స్వాధీనపతికాదిభేదము లెనిమిదింటిచే
నూటఐబ్బదియాఱు భేదములుగలవారై యుత్తమమధ్యమాధమభే

దంబుల నష్టావింశత్యుత్తరపంచశత భేదములు గలవా రగుదురు. ఇట్లు ప్రాచీనమతమునందు ధీరాదిభేదములతోఁ బదునాఁడుభేదంబులు గలవారికిఁగాని, రసమంజరీకారాదుల ముఖ్యమతమునందు ఇరువది రెండుభేదంబులు గలవారికిఁగాని, నాయికలకు, స్వాధీనపతికాదిభేదాష్టకముచేతను నుత్తమాదిభేదత్రయముచేతను ఇవిధమున భేదములు గలుగుచున్నవి.

ఇందొకయాక్షేపము గలదు, ధీరాదులకు స్వాధీనపతికాదిభేదములు చెప్పినపుడు స్వాధీనపతికధీర వాసకసజ్జధీర విరహోత్కధీర విప్రలబ్ధధీర కలహంతరితధీర ప్రోషితపతికధీర అభిసారిధీర ఇత్యాదులు చెప్పవలసి వచ్చును. ప్రియుఁ డపరాధి యైనపుడు గలుగుకోపము “శ్లో॥ స్త్రీణా మిర్వాకృతః కోపో మానోఽన్యాయసంగిని ప్రియే” అనుటవలన మాన మనియు, అట్టిమానావస్థయందు ధైర్యము వహించి తత్కాలోచితోత్తరోపచారాదులచేఁ బ్రియునియెడ వర్తించునది ధీర యనియు, కోపము నిలువఁ జాలక యధీరతవలనఁ బరుషోక్తు లాడునది యధీర యనియు, నుభయప్రకార ధీరాధీర యనియు, సిద్ధాంతముండఁగా, స్వాధీనపతికాదులకు ధీరాదిభేదంబు లెట్లు గలుగు? ప్రోషితపతికావిప్రలబ్ధాదులకుఁ బ్రియసాన్నిధ్యమే లేకుండఁగా వారు ధైర్యాధైర్యములవలన వక్రోక్తిపరుషోక్తుల నేరింగూర్చి ప్రయోగింతురు? తాడనతర్జనాదు లెచటఁ జేయుదురు? కాన నిది చింత్యమే. వెండియుఁ, బై చెప్పినమానము లఘువు, మధ్యము, గురువు, అని ముత్యైఱంగులనియు, అం దన్యస్త్రీ దర్శనాదులచే లఘుమాన మనియు, అన్యస్త్రీనా మోచ్ఛారణాదులచే మధ్యమాన మనియు, అన్యస్త్రీసంభోగాదులచే గురుమాన మనియు, వ్రాసి దానిచే మానవతి యనునొక నాయికను, ప్రియుఁడు దూతీసంభోగముఁ జేసినపు డన్యసంభోగదుఃఖిత యని మఱి

యొక నాయకను, రసమంజరీకారుండు వ్రాసె. అనాయికలును ఖండితావాంతరభేదములుగానే చెలియునది.

ఈసిద్ధాంతమునందు, విభుఁ డన్యసతిఁ జెంది పేకున రాఁ గుండునతివ ఖండిత యనులక్షణము చాలదు. మఱియేమన్న, అన్యస్త్రీసంబంధాదిజ్ఞానజన్యప్రియవిషయకకోపవతి యని గాని స్రియాపరాధజ్ఞానజన్యకోపవతి యని గాని ఖండితాలక్షణముఁ జేయవలయు. ఇందపరాధజన్య యనక అపరాధజ్ఞానజన్యయనుటవలన సాక్షాద్దృష్టాపరాధమందువలె భోగచిహ్న గోత్రస్థలనోత్పన్నానుమితాపరాధమందును సఖిముఖశ్రుతాపరాధమందును గలుగుకోపమును బట్టియు, ఖండితయేర్పడుచున్నది. అపరాధము వాస్తవము గాని యనాస్తవముగాని ఖండితాత్వసిద్ధి యగుచున్నది. కొందఱు దృష్టశ్రుతానుమితాపరాధములలో దృష్టాపరాధము సాక్షాద్దృష్టరూపమే యని వ్రాసిరి గాని విక్రమోర్వశీయములో “చిత్రదృష్టము,” “స్వప్నేనిరీత్యునయితమ్” ఇత్యాదులయందు స్వప్నదృష్టము, నగవడుచున్నందున దృష్టాపరాధము సాక్షాద్దృష్టము చిత్రదృష్టము స్వప్నదృష్ట మని మూఁడు విధములుగాఁ దోచుచున్నది. ఇట్టియశేషాపరాధములకు జ్ఞానపదముచే సంగ్రహ మగుచున్నది. జ్ఞానజన్యకోపవతి యనుటవలన లఘువఃస్యగురుమానములకును, నైమనస్యస్యశీకవిప్రియమన్యభేదముచే నాలుగువిధము లైనగురుమానమునకును సంగ్రహ మగుచున్నది. ఈనైమనస్యదిలక్షణములు నాట్యశాస్త్రమునందు, “శ్లో॥ నిద్రాభేదాలనగతిం సచిహ్నం సరనవ్రణమ్ । ఏవంవిధం ప్రియం దృష్ట్యా నైమనస్యం విధితే । బహుశో వార్యమాణోఽపి యస్తు తత్త్రైవ దృశ్యతే । సంఘర్షాత్తత్ర మాత్సర్యా ద్వ్యశీక ముపజాయతే । జీవన్త్యాం త్వయి జీవామిదాసోఽహం త్వంచ మే ప్రియా । ఉక్త్యైవం యోఽన్యథా కుర్యాత్త

ద్ధి వై విప్రియం భవేత్ । సతిపక్షనకాశా ద్య సస్థితైకవికల్తనః ।
ఉపసర్పే త్సచిహ్నస్తు మన్యస్త త్రోపదిశ్యతే ॥” అని చెప్పబడి
యున్నది. ఈ ఖండితయొక్క కోపశాంత్యుపాయములు షడ్విధములు
గా గ్రంథములయందు వ్రాయబడినవి. ఎట్లన్న, “శ్లో॥ హేతుజస్తు
శమం యాతి యథాయోగ్యప్రకల్పితైః । సామ్నా దానేన భేదేన న
త్యోపేక్షారసాన్తరైః ॥” అనుటచే, అవి సామము, దానము, భేదము,
నమస్కారము, ఉపేక్ష, రసాంతరము, అని తెలియునది. ఇందుఁ బ్రి
యవాక్యకథనము సామము. సఖ్యాదులచేత నుపాలంభవాక్యములు
ప్రయోగింపఁ జేయుట భేదము. నెఱముతో భూషణాదుల నిచ్చుట
దానము. పాదములపై వ్రాలుట నమస్కారము. ఊరకుండుట యుపే
క్ష, ఆకస్తికము లైనభయాదుల నుత్పాదించుట రసాంతరము. వీని
యందు “యథాయోగ్యప్రకల్పితైః” అనుటవలనఁ గ్రమనియమము
లేదు. “శ్లో॥ మయి క్షీణోపాయే ప్రణిపతనమాత్మైకశరణే” అనున
మరుకపద్యమునుబట్టి ప్రణామము చరమోపాయ మని యెంచ రాదు.
యథాయోగ్యముగఁ గల్పితము లైనయితరోపాయములు ప్రక్షీణము
లై ప్రణిపతనము మాత్రము శేషించిన దని యచటియభిప్రాయము
గావున యథోచితముగా నుపాయప్రయోగముఁ జేయఁదగు నని తె
లియునది.

ఇట్లు ఖండితలక్షణమువలె విప్రలభ్యాప్రోషితపతికాదిలక్షణము
లును వరుండుకై వసమైన యనుపద్యముచొప్పునఁ జెప్పినచో ననేక
దోషములుసంభవించుచున్నవి. అవి యెల్ల విస్తరభీతిచే నిందు వి
వరింప నైతి.

ఇక నుద్దీపనవిభావములలోఁ బ్రాయంబు.

మ. వరవక్త్రేందువిలాసకృన్నవవయో ♦ వర్షావసానంబునం

దరుణీశై శవసింధు లింకునెడఁ దత్తత్కాలలక్ష్యంబు తా
 సరసాంతస్థితగండశైలము లనం జందోయి యంతంతకుం
 బరఁగుం దత్క్రమశోషరేఖ లనఁ గన్పట్టు న్వలీపుంజముల్. 74

టీ॥ వర...అవసానంబునక, వర = శ్రేష్ఠమగు, వక్త్రేందు =
 ముఖచంద్రునకు, విలాసకృత్ = ప్రకాశమునుజేయునట్టి, నవవయోవ
 ర్నావసానంబునక = నూతనయౌవనమనెడు శరత్కాలమునందు; తరు
 ణీ...సింధులు, తరుణీ = స్త్రీయొక్క, శై శవ = శిశుత్వమనెడు, సింధు
 లు = నదులు; ఇంకునెడక = శోషించునపుడు; తత్తత్కాలలక్ష్యంబు
 లు = ఆయాసమయములయందుఁ గనఁబడుచుండునవి; ఔ'సరస...అ
 నక, ఔ'సరస = అయినఆర్ద్రములనట్టియు, అంతస్థిత = లోపలనుండు
 నట్టి, గండశైలములనక = స్థూలలోపలములనున్నగా; చందోయి = స్త
 నయుగము; అంతంతకు = క్రమక్రమముగా; పరఁగుక = బప్పును. వ
 లీపుంజముల్ = త్రివళీసమూహములు; తత్క్రమశోషరేఖలనక = ఆక్రమ
 క్రమముగనగునట్టి ఎండుటయొక్క రేఖలనునట్లు; కన్పట్టుక = చూపట్టు
 ను. ఇందు రత్యాలంబన మగునాయికయొక్క ప్రాయము చెప్పఁబడినది.

సామునకు దాహరణము.

క. వెలఁదికి మణితాటంకము

లలరెక దిగ్విజయకాంక్షనతనుఁడు చూపుం

జిలుకులు నిశాతములుగా

నలవడ వడిఁ దీడు శాణాయంత్రము లనఁగక.

75

టీ॥ వెలఁదికిక = స్త్రీకి; మణితాటంకములు = రవలకమ్మలు; అత
 నుఁడు = మదనుఁడు; దిగ్విజయకాంక్ష = దిగ్విజయాభిలాషచేత; చూ
 పుంజిలుకులు = చూపులనెడుభ్రాణాగ్రములు; నిశాతములుగాక = తీక్ష
 ములగుటకు; అలవడక = తగునట్లు; వడిక = వేగముచేత; తీడు...అ

నఁగఁ = నూతొడుసానలనునట్లు; అలరెఁ = ప్రకాశించెను. ఇందు నా
యికసొమ్ము వర్ణింపఁబడినది.

చేష్ట కుదాహరణము.

చ. సుదతి సృసింహుని స్తురలి ♦ చూచె విలాసవివర్తితాస్యయై
వదలనిప్రేమ వెన్నెగిలి ♦ వచ్చె ముఖేందుఁ డటంచు భీతిచేఁ
జెదరి గిరింద్రదుర్గములు ♦ సేరినచీకటి వోలె వాసనా
స్పద మగువాలు కొప్పు వలిచన్నులపై ససియాడుచుండఁగఁ.

టీ॥ సుదతి = స్త్రీ; వదలనిప్రేమ = వీడనియభిలాష చేత; వె
న్నెగిలి...అంచుఁ = ముఖచంద్రుఁడు వెంబడించినచెన్ననుచు; భీతి
చేఁ = భయముచేత; చెదరి = చలించి; గిరింద్ర...పోలె = పర్వతదు
ర్గములనుచేరిన యంధకారముపోలె; వాసనా...కొప్పు = పరిమళయుక్త
మగుజాటుకొప్పు; వలిచన్నులపైఁ = చల్లనిగుబ్బలమీఁద; అసియా
డుచుండఁగఁ = చలించుచుండఁగా; విలాసవివర్తితాస్యయై = విలాసము
చేత మరల్పఁబడిన ముఖముగలదై; సృసింహునిఁ = నరసభూపాలుని;
మరలిచూచెఁ = తిరిగిచూచెను. ఇందు నాయికచేష్ట చెప్పఁబడినది.

తటస్థోద్దీపనోదాహరణము.

చ. చిగురుఁగటారితోఁ జెఱకు ♦ సింగిణితో నలరంపగుంపుతో
నిగనిగ మించుచెంగలున ♦ నేజముతో వడిఁ జిల్కఁతేజ్జిపై
మగఁటిమి నెక్కి శూరుఁడయి ♦ మారుఁడు కోకిలకంఠ కాహళుల్
నెగడ లతాంగిపై వెడలె ♦ నేడు సృసింహ యెఱుంగఁ జెప్పితిఁ.

టీ॥ మారుఁడు = మదనుఁడు; చిగురుఁగటారితోఁ = చిగురాక నె
డుకత్తితోను; చెఱకుసింగిణితోఁ = చెఱకనెడుధనుస్సుతోను; అ
లరంపగుంపుతోఁ = పువ్వుబాణ పరంపరలతోను; నిగ...నేజము

తో = నిగనిగయనిప్రకాశించునెఱ్ఱకలువయను చిల్ల కోలతోను;
 వడి = వేగముగ; చిల్క-తేజపై = చిల్క-య నెడుగుఱ్ఱముమీఁద; మ
 గటిమి = పారుషముచేత; ఎక్కి = అధిష్ఠించి; నూరుడయి; కోకి
 లకంఠకాహళుల్ = కోయిలలగొంతుల నెడుతుతారలు; నెగడ = అతిశ
 యింపఁగా, కోయిలలుకూయుచుండఁగాననుట; లతాంగిపై = స్త్రీమీఁ
 దికి; నేడు = ఈదినము; నెడలె = బయలుదేఱెను. కోకిలాలాపాదులచే
 లతాంగికే గామ మతిశయించె ననుట. నృసింహ = ఓనరసభూపాలుఁ
 డా! ఎఱుంగ = తెలియునట్లు; చెప్పితి. ఇందు గోకిలాలాపాదులు
 తటస్థదీపనములు చెప్పబడినవి.

అనుభావనిరూపణము.

క. కారణ మైనవిభావము

చే రస ముత్పన్న మైనఁ జెలఁగెడి దానం

ప్రభాకటకటాక్షాదిక

మారయ ననుభావ మయ్యెఁ నది యెట్లన్న.

78

టీ|| రసము—రసస్థాయిగురత్యాదికమనుట; కారణమైనవిభా
 వముచే = హేతువగునాయకానాయకాదిరూపమగు విభావముచేత; ఉ
 త్పన్నమైన = ఉదయించినవియ్యట; చెలఁగెడిదాన = ఒప్పుచున్నదాని
 చేత; ప్రాకటకటాక్షాదికము = ఉదయించినకటాక్షభూవిక్షేపాదికము;
 ఆరయ = విచారింపఁగా; అనుభావమయ్యె = అనుభావమనునదియా
 యెను. అనుభావ మనఁగ రసము ననుభవగోచరముగఁ జేయునది. అ
 ది యెట్లన్న.

అనుభావోదాహరణము.

శా. అలసాలోలములై యచంచలములై యాకేకరాగంబులై

యలఘుప్రీడములై యనిందితములై † యానందపూర్ణంబులై
సులభాసూయములై సుతీక్ష్ణరుచులై † సువ్యక్తరాగంబులై
చెలువం బొందెడు చూపు లింతి నెరపెన్ † శ్రీనారసింహేద్రుపైన్.

టీ|| అలసాలోలములై = మందములుగొంచెముచలించునవియు
నై; అచంచలములై = లోలంగనివై; ఆకేకరాగంబులై = ఆకేకరయను
దృష్టివిశేషము ముఖ్యముగఁగలవై; అలఘుప్రీడములై = అధికమైనలజ్జ
గలవయి; అనిందితములై = ప్రశస్తములై; ఆనందపూర్ణంబులై =
హర్ష పూరితములయి; సులభాసూయములై = సులభమగు నీర్వ్యగ
లవయి; సుతీక్ష్ణరుచులై = మిక్కిలితీక్ష్ణములగు కాంతులుగలవై; సువ్య
క్తరాగంబులై = మిక్కిలివ్యక్తమగుననురాగముగలవై; చెలువంబొం
దెడుచూపులు = సాగసునొందినచూపులను; ఇంతి = స్త్రీ; శ్రీనారసింహే
ద్రుపైన్ = సంపదతోఁగూడిన నరనభూపాలునియందు; నెరపెన్ = వ్యా
పింపఁజేసెను. ఇందు నరనభూపాలునియందు, నాయి కానురాగము చూ
పులవలన వ్యక్తం బగుచున్నది గానఁ, జూపు లనుభావములు వర్ణింపఁ
బడినయవి.

వెండియు “అలసాలోలములై సులభాసూయములై సుతీక్ష్ణరు
చులై” యనువిశేషణములవలన నలనత అసూయ ఉగ్రత యనువ్య
భిచారిభావములు వ్యక్తంబు లగుచున్నవి. అవి విప్రలంభములో నుం
డఁ దగును గాని సంభోగములో నుండఁదగవు. ఆనందపూర్ణంబులై
యనుటంజేసి విప్రలంభము కాదని తోచుచున్నది. కావున నిది విచా
రణీయము.

సాత్త్వికభావసామాన్యలక్షణము.

క. పరగతసుఖదుఃఖాదుల

నరయఁగ భావించి యట్ల † యలరుట సత్త్వ

స్ఫురణము తద్భవభావము

లరయఁగ సాత్త్వికము లయ్యెఁగ నవి యెట్లన్నఁ.

80

టీ|| పర... ఆదులఁ = అన్యలనొందిన సుఖముదుఃఖము మొదలగువానిని; భావించి = భ్యానించి; అట్లయలరుట = వారివలెనొప్పుట; అరయఁగఁ = విచారింపఁగా; సత్త్విస్ఫురణము—సత్త్వమనుట. తద్భవభావములు = ఆసత్త్వమువలన నుదయించినభావములు ; అరయఁగఁ = విచారింపఁగా; సాత్త్వికములయ్యెఁ = సాత్త్వికభావములాయెను. అవి = ఆసాత్త్వికభావములు; ఎట్లన్నఁ.

ఈలక్షణపద్యమునకును “ స్తంభ మంచలత్వ ” మనువిశేషలక్షణపద్యమునకును మధ్యభాగమున, “ స్తంభప్రళయాశ్రుస్వేదవిస్వరత్వరోమహర్షణకంపవివర్ణత్వము లని యాసాత్త్వికంబు తెనిమిదివిధములు ” అని విభాగవాక్య ముండవలయు. తేనియెడ “ స్తంభ మంచలత్వ ” మనునది సమీచీనముగాఁ బూర్వపద్యముతో సాంగత్యము నొందదు.

సాత్త్వికవిశేషలక్షణములు.

ఉ. స్తంభ మంచలత్వ మవఁగ శత్వ మగుఁ బ్రళయంబు దృగ్జలోజ్జ్వంభణ మశ్రు వౌఁ జెమటఁగ స్వేదము గద్గదవాక్యవైఖరీ గుంభము విస్వరత్వము తఁగుం బులకం బన రోమహర్షణ రంభము కంప మా వడఁకుఁగ రామకుఁ బాండురుచుల్ వివర్ణతల్.

టీ|| అచంచలత్వము = అవయవచాంచల్యములేమి ; స్తంభము = స్తంభమగును. అవశత్వము = ఇంద్రియపరవశత ; ప్రళయంబగుఁ = ప్రళయభావమగును. దృగ్జలోజ్జ్వంభణము = కన్నీరుకాటుట; అశ్రువౌఁ = అశ్రువనుభావమగును. చెమట = స్వేదోదకము ; స్వేదము = స్వేదభావమగును. గద్గద... గుంభము = డగ్గుత్తికతో డిమాటలకూర్పు, డ

గ్ను త్తికతో డిమాటలునుట; విస్వరత్వము = వైస్వరత్వమగును. రోమహర్షణారంభము = గగనార్పణముగలుగుట; పులకంబనడగుట = పులకమననొప్పును. వడఁకు = వడఁకుట; కంపమాణ = కంపమనుచదియగును. రామకుఁబాండురుచుల్ = క్రికిఁదెల్లనికాంతులు, వివర్ణతల్ = వైవర్ణ్యమునంబడును.

ఇందుఁ గవియాశయము రామ కనునది అచంచలత్వాదులయన్ని టితో నన్వయించు నని యున్నను, వివర్ణత లనుదానితోనయన్వయించు ననియున్నను, తత్ప్రయోగ మిచట సచుంజనంబు గాదు. సాత్త్వికభావములు స్త్రీలకే కాక పురుషులకు నుదయించు నట్లు పెక్కు-ప్రసిద్ధలక్ష్యము లున్నవి, “శ్లో॥ ఏత త్స్విస్ఫురతి పద్మవృశాం సహస్ర మక్షిద్వయం కథయ కుత్ర నివేశయామి ఇ త్యాకలయ్య నయ నామ్మురుహే నిమిషో రోమాఞ్చితేన వపుషా స్థితి మచ్యతేన॥” అనురసనంజరీపద్యములోఁ గృష్ణులకు రోమాంచము వర్ణింపఁబడినది. ఇట్లన్యంబులు నూహించుకొనునది.

నెండియు “శ్లో॥ రూపాన్యత్వంవివర్ణతా” యని యొకరూపము మాటి మాటి యొకటి కలుగుటయే వివర్ణతగాఁ బ్రాచీనులు చెప్పినలక్షణమునకును, “శ్లో॥ కుక్కుటే కుర్వతి క్వాణ మాననం శ్లిష్టయో స్తయోః । దివాకరకరాక్రాంతశశికాన్తిరు వాదధౌ॥” అనురసతరణ్ణీలక్ష్యమునకును, “శ్లో॥ సంచారిశీ దీపశి ఖేవ రాత్రౌ యంయం వ్యతీయాయ పతింవరా సా । నరేంద్రమాగ్ధాట్ట ఇవ ప్రపేదే వివర్ణభావం స స భూమిపాలః॥” అనురఘువంశేపద్యమునకును, నిందుఁ “బాండురుచుల్ వివర్ణతల్” అనుట విరుద్ధము. ఈయుదాహరణములలో మా లిన్యరూపముగ వైవర్ణ్యము చెప్పఁబడినది. విరహోదులయందుఁ బాండురచియుఁ గా వచ్చుఁ గాని, చౌర్యాదులచే నవమానము గల్గు నపు

డక్లుండదు గానఁ, బాండురుచు లనులక్షణము సర్వసాధారణముగఁ జెప్పఁ దగ దని తోచుచున్నది.

క వి ప్ర తి జ్ఞా వా శ్య ము.

క. తలఁపఁగ రసకార్యములై

జలజాక్షులయందుఁ బొడము ♦ సాత్త్వికభావం

బుల కెనిమిదింటి కేర్పడ

నలరింతుం గడఁకతో ను♦దాహరణంబుల్.

82

టీ|| తలఁపఁగఁ = విచారింపఁగా; రసకార్యములై = రసజన్యములై; జలజ...ఎనిమిదింటికిఁ = స్త్రీలయందుదయించు సాత్త్వికభావముల కెనిమిదింటికిని; ఏర్పడఁ = స్పష్టపడునట్టుగా; కడఁకతోఁ = పూనికతో; ఉదాహరణంబుల్ = లక్ష్యములు; అలరింతుం = ఒనర్తును. ఈపద్యమందు జలజాక్షులయం దనుటయు నిరర్థకము సపార్థకింబును గాన నీవిశేషణంబు మార్పుట యుక్తము.

స్తంభమున కుదాహరణము.

చ. కలికి నృసింహభూవరుని ♦ గన్గెని నిశ్చలగాత్రవల్లియై

యలరె విలాసచేష్ట లొల♦యం గలయంగ నటంప జేయు నా

నలపులసూత్రధారుఁ డన ♦ వద్యనృపాకృతిఁ జూచి తాను ని

శ్చలత వహింపఁ గాఁ గదలఁ ♦ జాలసిజంత్రిపుబొమ్మ యో యనఁ.

టీ|| కలికి=నుండరి; నృసింహభూవరునిఁ = నరసింహభూపాలుని; కన్గెని = చూచి; నిశ్చలగాత్రవల్లియై = చలింపనితీగవంటి యంగముగలదై; విలాసచేష్టలు = విలాసవ్యాపారములు; ఒలయఁ = వ్యాపించునట్లు; కలయంగఁ = కూడునట్టుగా; నటంపఁ...ధారుఁడు = నాట్యముఁజేయించు సామదనుడనుసూత్రధారుండు; అనవద్య...చూచి = లోకోత్తరమ

గు సరసభూపాలునియాకారమును జూచి; తాను; నిశ్చలతఁ = కదలకుండుటను; వహింపఁగాఁ = పొందఁగా; కదలఁ... అనఁ = కదలలేని కీలుబొమ్మయనునట్లు; అలరెఁ = ఒప్పెను. ఇందు నాయిక కదలకుండి నట్లు వర్ణించినందున స్తంభము చెప్పఁబడెను.

ప్రళయమున కుదాహరణము.

ఉ. ఇత్తటి నీతలోదరి వహించె నచేతనవృత్తి శారదా
చిత్తముఁ జూఱగొన్న సరసింహుఁడు నేడు వియోగపాండువౌ
గుత్తపుగుబ్బలాఁడి పలుకుంజవరాలివలెఁ జెలంగఁగా
నిత్తరలాక్షి చిత్తము నహీనరసోన్నతిఁ జూఱవెట్టెనో. 84

టీ॥ ఇత్తటిఁ = ఇప్పుడు; ఈతలోదరి = ఈమగువ; అచేతనవృత్తిఁ = చైతన్యము లేనిపాపాణాదుల యునికివంటియునికిని; వహించెఁ = ధరించెను. శారదా... సింహుఁడు = సరస్వతీహృదయమునుహరించిన సరసభూపాలుండు; నేడు... గుబ్బలాఁడి = ఇప్పుడువిరహముచేతఁ బాండువర్ణముగలకఠిన స్థితి; పలుకుం... చెలంగఁగాఁ = సరస్వతివలెఁ బ్రకాశింపఁగా; ఇత్తరలాక్షి చిత్తమును = ఈ స్త్రీహృదయమును; అహీనరసోన్నతిఁ = తక్కువకానిరాగాతిశయముచేత; చూఱవెట్టెనో = కొల్లపెట్టెనాయేమి. అందువలననే యచేతనవృత్తి వహించె నని భావము. సరసింహునియందు నాయికహృదయము దృఢలగ్నమగుట నది యచేతనవృత్తి వహించె నని వర్ణించినందునఁ బ్రళయము చెప్పఁబడెను. ఇందు త్వేక్షు తద్ధేతున్యాయాయితంబుగ నున్నది.

అశ్రువున కుదాహరణము.

చ. మగువకు సంగజానలన మగ్రము తానులివేడియూరువుం
బొగ లెగయ స్థనించు గతి ముత్తైపుఁజిప్పల బోలుతెప్పల

నై గడునుదశ్రుపూరములు † నేత్రనరొరుహనాశచాతురిం

డిగియె నృసింహ యింకఁ దరుణీమణిఁ గొంగిట నాడరింపుమీ.

టీ|| మగువకుఁ = కాంతకు; అంగజ... పొగలు = కామాన్ని పూరితములగునులివెచ్చునైన యూర్జుల నెడుపొగలు; ఎగయిన్ = అతిశయిల్లుటచే; జనించుగతిఁ = పుట్టినట్లు; మున్నెపు... పూరములు = ముత్యపుచిప్పలతో సరియకాతెప్పలయం దుదయించు నెక్కుఁజై నగన్నీటిప్రవాహములు; నేత్ర... చాతురిక్ = నయనాంబురుహములకాడలవలె; డిగియెన్ = జాతెను నృసింహ = ఓనరనభూపాలుడా! ఇంకన్ = ఇంకమీద; తరుణీమణిక్ = అన్నమిన్నను; గొంగిటనాడరింపుమీ = ఆలింగనముచేత సంతోషింపజేయునూ. ఇందు నాయొకరు గన్నీరు గలిగినట్లు వర్ణించుటచే నశ్రువు చెప్పబడెను.

స్వేదంబున కుడాహరణము.

చ. సతికిఁ జెమచ్చె మేను జలజాతదళాక్షీ చతుస్సముద్రము

ద్రితవసుధాధురంధరుని † శ్రీనరసింహుని భావవీధిలోఁ

బ్రతిదినము న్వహించు సతి † భారము వంకనో కాక సంతతా

పతదనమఁ (స్ర)శ్ర(స్ర)భన † పావకకీలవేడివంకనో.

86

టీ|| జలజాతదళాక్షీ = తమ్మికంటి; చతుః... ధరునిక్ = నాలుగుసముద్రములచే గుఱుతుగలదైన భూమియొక్క భారమును వహించునట్టి; శ్రీనరసింహునిక్ = సుందరుడైననరనభూపాలుని; భావవీధిలోఁ = మనఃప్రదేశమందు; ప్రతిదినమున్ = ఎల్లపుడును; వహించుసతిభారము వంకనో = మోయుచున్న యధికమగుబరువుచేతనో; కాక = అట్లుగాక; సంతత... వంకనో, సంతతాపతత్ = ఎల్లపుడపడుచున్న, అసమాస్ర(స్ర)శ్ర(స్ర) = మదనబాణములచేత, భవ = పుట్టినట్టి, పావకకీల

వేడివంకనో = అగ్ని జ్వాలలయొక్క వేడిచేతనో; సతికిన్ = మగువకు; మేను = శరీరము; చెమర్చెన్ = చెమ్మగిల్లెను. ఇందు స్వేదము వచింపఁబడెను.

వైస్వర్యమున కుదాహరణము.

చ. అమరఁ బరాంగనానఖము ధాంకితుఁడైన నృసింహభూవరుం
గమలదళాక్షి చూచి తమ కమ్మున దూతెద నన్న గద్గద
త్వమునఁ బొసంగ వయ్యె సతి వాక్యము లాంతరమై చెలంగునె
య్యము హృదయేశు దూఱ వలదంచు నిరోధ మొనర్చెనో యనన్.

టీ|| అమరన్ = ఒప్పునట్లుగా; పరాంగనా... భూవరున్, పరాంగనా = ఇతరనితయొక్క, నఖముఖ = నఖాగ్రములచే, అంకితుఁడైన నృసింహభూవరున్ = చిహ్నితుఁడైన నరసభూపాలుని; కమలదళాక్షి = తమ్మికంటి; చూచి; తమకమ్మునన్ = వేగమున; దూతెదనన్నన్ = దూషించెదననగా; అంతరమై చెలంగునెయ్యము = లోపలనున్నదై యొప్పుప్రీతి; హృదయేశున్ = ప్రాణనాథుని; దూఱవలదంచునిరోధ మొనర్చెనోయనన్ = దూషింపదగదనియడ్డగించెనాయనునట్లు; గద్గదత్వమునన్ = డగ్గుత్తికచే; సతివాక్యములు = నాయికయొక్క వచనములు; పొసంగవయ్యెన్ = ఒప్పువయ్యెను. ప్రియుని దూఱుటకు గద్గదత్వ మడ్డ మాయెననుట. ఇందు విస్వరత్వము చెప్పఁబడెను.

రోమాంచమున కుదాహరణము.

చ. కలికి నృసింహునిం దలఁపఁగా నెలమిం బులకప్రకాండము
ల్లాలచె మనోజహలికుండు మోద మెసంగఁ గురంగనాభపం
కిల మగునింతిగాత్ర మను డేత్రమున స్వేదయంగఁ జేయున
స్థలితమనోమనోరథని కాయము లీరిక లెత్తెనో యనన్. 88

టీ|| కలికి = కాంత; నృసింహునిన్ = నరసభూపాలుని; తలఁపఁగాన్ =

స్తరింపగా ; ఎలమిన్ = మిక్కిలి ; పులకప్రకాండముల్ = పులకల
గుంపులు; మనోజహళికుండు = మదనుఁడనుకర్ష కుండు ; మోదముఎసం
గన్ = సంతోష మతిశయిల్లునట్లుగా; కురంగ... క్షేత్రమునన్ = కస్తూరిచే
త అడుసైననాయిక శరీరమనుపొలమునందు; వెలయంగన్...నికాయ
ములు = వెలయఁగఁజేయునట్టి దృఢములయినకోరికలగుంపులు; ఈరికలె
త్తెనోయనన్ = మోసులెత్తెనాయనునట్లు ; మొలచెన్ = ఉదయించెను.
ఇందు రోమాంచ ముదాహృతము.

కంపమున కుదాహరణము.

ఉ. చె న్నగుశ్రీనృసింహః భుంజిత్రపటంబున వ్రాసి బింకపుం
జన్నులమీఁదఁ జేర్చుకొని చాల వడంకఁ దొడంగె గాల దాఁ
గన్నులవింటివాఁడు త్రిజగంబు జయించెద నంచుఁ గోరి చే
నున్నకృపాణవల్లిక మహోజ్జ్వలత స్థలిపించెనో యనన్. 89

టీ॥ బాల = చిన్నది; చెన్నగు...విభున్ = సుందరుఁడగుశ్రీనరసభూ
పాలుని; చిత్రపటంబునన్ = చిత్రపువటమందు; వ్రాసి = లిఖించి; బింక
పుం...కొని = బిగువైనగుబ్బలపై నుంచుకొని; కన్నులవింటివాఁడు = మ
రుండు; తాన్ = తాను; త్రిజగంబు...కోరి = ముజ్జగములుగలిచెదనం
చుఁదలంచి; చేనున్నకృపాణవల్లికన్ = చేతనున్నతీగవంటిఖడ్గమును; మ
హోజ్జ్వలతన్ = మిక్కిలిప్రకాశతచేత; జలిపించెనో యనన్ = కంపింపఁజే
సెనాయనునట్లు; చాలన్ = మిక్కిలి; వడంకఁదొడంగెన్ = వడఁకసాగె
ను. ఇందుఁ గంపము వ్యక్తము.

వివర్ణత కుదాహరణము.

ఉ. మానవతీలలామ యనమానసముజ్జ్వలగాత్రవల్లిపైఁ
గానఁగ నయ్యె బాండుతరకాంతి నిరంతరమై మనంబునన్

శ్రీనరసింహభూవరు ధరింపఁగఁ దద్వదనేందుమండలీ

మానిత చంద్రికాఽనసమాజము పైపయిఁ బర్వెనో యనన్. 90

టీ|| మానవతీ...పైన్, మానవతీలలామ = ఒకయుత్తిమత్తియొక్క, అసమాన = సాటిలేనట్టి, యుజ్జ్వల = ప్రకాశించుచున్నట్టి, గాత్రవల్లిపైన్ = తీగవంటిశరీరమందు; పాండుతరకాంతి = మిక్కిలి తెల్లనికాంతి; నిరంతరమై = దట్టమయి; మనంబునన్ = మనస్సునందు; శ్రీనరసింహభూవరున్ = శ్రీనరసభూపాలుని; ధరింపఁగన్ = తాల్పఁగా; తద్వదన...సమాజము, తద్వదనేందుమండలీ = ఆరాజముఖమనెడు చంద్రమండలముయొక్క, మానిత = శ్రేష్ఠమయిన, చంద్రికాఽనసమాజము = జ్యోత్స్నాన్నద్రవపుంజము; పైపయిన్ = మీఁదుమీఁదుగా; పర్వెనోయనన్ = వ్యాపించెనాయనునట్లు; కానఁగనయ్యెన్ = చూపఁజెను. ఇందుఁ బండిమ వర్ణిత మైనది గాన నిది వైవర్ణ్యదాహరణమగు. ఇట్లు సాత్త్వికభావంబులుముగిసెను.

ఇక సంచారిభావలక్షణము.

క. అహరహము రసోత్పత్తికి

సహాయభావంబు లెలమి సంచారు లగున్

మహి నవి ముప్పదిమూఁడై

మహితము లగు వీనికిం గ్రహం బేర్పఱతున్.

91

టీ|| అహరహమున్ = ఎల్లపుడును; రసోత్పత్తికిన్ = రసోదయమునకు; ఎలమిన్ = మిక్కిలి; సహాయభావంబులు = సహకారులగుభావములు; సంచారులగున్ = సంచారిభావములగును. అవి = ఆభావములు; మహిన్ = భూమియందు; ముప్పదిమూఁడై = ముప్పదిమూఁడుభావములై; మహితములగున్ = పూజితములగును. వీనికిన్ = ఈసంచారులకు; క్రమంబు = వరుసను; ఏర్పఱతున్ = నిరూపించెద.

సంచారిక్రమనిరూపణము.

శా. నిర్వేషశ్రమదైన్యజాడ్యములు గ్లానిత్రాసశంకాత్తిగు
 క్లర్వావేగధృతిస్త్వృతు ల్చపలతోగ్రత్వావహిత్రాత్రపాం
 తర్వైక్లబ్యచుదోత్సుకత్వచుతినిద్రామోహబోధాంతము
 త్సర్వాలస్యవితర్కసుప్త్యసహతాధ్యానభ్రమాఃస్త్వృతుల్. 92

టీ|| నిర్వేషము, శ్రమము, దైన్యము, జాడ్యము, గ్లాని, త్రాస
 ము, శంక, ఆత్తి. రోషము, గర్వము, ఆవేగము, ధృతి, స్త్వృతి, చ
 పలత, ఉగ్రత్వము, అహిత్ర, త్రప. వైక్లబ్యము, మదము, ఉత్సుక
 త్వము, మతి, నిద్ర, మోహము, బోధము, అంతము. హర్షము, ఆల
 స్యము, వితర్కము, సుప్తి, అసహత, అధ్యానము, భ్రమము, అప
 స్త్వృతి, ఇవి ముప్పదిమూడు సంచారులుగాఁ దెలియునది.

కవిప్రతిజ్ఞావాక్యము.

క. ఈవరుసఁ ద్రయస్త్రింశ

ద్భావములకు లక్షణము లుదాహరణంబుల్

వావిరి నొనర్తు నీయెడఁ

గేవలశృంగారసూత్ర ధీలితఘటితి.

93

టీ|| ఈవరుసఁ = ఈక్రమముగా; త్రయస్త్రింశద్భావములకుఁ =
 ముప్పదిమూడుభావంబులకు; లక్షణములు ఉదాహరణంబుల్ = లక్షణం
 బులను లక్ష్యములను; వావిరిఁ = వెంబడిగనె; ఈయెడఁ = ఇప్పుడు;
 గేవల... ఘటితిఁ = ఒక్కటైనసశృంగారిరసమనెడుసూత్రముచేతఁ గూ
 ర్పఁబడినవాక్కుచేత; ఒనర్తుఁ = రచియింతును. ఈవ్యభిచారులు స
 ర్వరసములయం దున్న నొకశృంగారమునకుఁ జేరినవానికే యుదాహ
 రణంబులు రచియించెద నని తాత్పర్యము.

నిర్వేదశ్రమముల లక్షణములు.

జ. నిరుపనుదుఃఖేర్వ్యానుల

నిరతము జనియించు నరతి * నిర్వేద మగున్

సురతగమనాదినంభవ

నరసస్వేదాంబులహరి * శ్రమ మెట్లన్నన్.

94

టీ|| నిరుపమ... అనులన్ = సాటిలేనివగుదుఃఖము ఈర్ష్య మొదలగువానిచేత; నిరతిము = ఎల్లప్పుడు ; జనియించునరతి = పుట్టినట్టియశ్రీతి; నిర్వేదమగున్ = నిర్వేదభావమగును. సురత... లహరి = సురతము గమనము బరువుమోయుట మొదలగువానివలన నుదయించునుంగరమగు చెమటనీటిప్రవాహము; శ్రమము = శ్రమమనుభావమగును. ఎట్లన్నన్ = వీనియుదాహరణము లెట్లనఁగా,

నిర్వేదమున కుదాహరణము.

క. శిలలు మణిభూషణంబులు

చెలు నగుహారములు జలధి * జిందినచినుకుల్

తలిరాకుఁబోడి నా కగు

సులభదయానిధి నృసింహుఁ * జూడక యున్నన్.

95

టీ|| తలిరాకుఁబోడి = ఓసఖ ! నాకున్ ; సులభదయానిధిన్ నృసింహున్ = సుకరమైనదయకునివాసమగు నరసభూపాలుని ; చూడకయున్నన్ = చూడనవ్వుడు ; మణిభూషణంబులు = మణిమయములైన యాభరణములు; శిలలు = రాళ్ళే; చెలునగుహారములు = అందమైనముత్యపు నరములు; “ హరోముక్తావళీ ” యనియమరుఁడు; జలధిఁజిందినచినుకుల్ = సముద్రమందుఁబడిన యుదకబిందువులే ; అగున్ = అగుచున్నవి. ఇందు నరసభూపాలునిఁ జూడనిదుఃఖముచే భూషణాదులయం దక్రీడియాస మగు నిర్వేదము నాయికకుఁ జెప్పఁబడినది.

శ్రమమున కుదాహరణము.

క. సరసేంద్రుఁ జూడ రయమున

నరుడెంచి లతాంగి శ్రమజలాపూరితయై

సరసేందుకిరణపరిణతిఁ

గరగిన నెలచట్టుబొమ్మ కైవడి నమరెన్.

96

టీ|| లతాంగి = స్త్రీ ; సరసేంద్రున్ = సరసభూపాలుని; చూడన్ = చూచుటకు; రయమునన్ = వేగముచేత; అరుడెంచి = వచ్చి; శ్రమజలాపూరితయై = శ్రమచేనుదయించిన యుదకముచేవ్యాప్తయై; సరస...పరిణతిన్, సరస = మనోజ్ఞములగు, ఇందుకిరణ = చంద్రకిరణములయొక్క, పరిణతిన్ = వ్యాప్తిచేత ; కరగిన...కైవడిన్ = ద్రవించినచంద్రకాంతమణిప్రతిమవలె; అమరెన్ = బప్పెను. ఇందు సరసభూపాలునిఁ జూచుటకు వచ్చిననాయికకు గమనజన్యశ్రమము వర్ణింపఁబడినది.

లక్షణపద్యమున సరసస్వేదాంబులహరి శ్రమ మని శ్రమము స్వేదరూపముగఁ జెప్పియుండఁగా నీలత్యుపద్యములో శ్రమజలాపూరితయై యనుచోట శ్రమరూప మైనజలముచేత నని యర్థము వ్రాయక శ్రమజన్యమగు నుదకముచేత నని వ్రాయుట “ స్వేదాభిన్నము శ్రమ” మను లక్షణము తప్పనునభిప్రాయమునఁ గాని వేఱు గాదు. అదియెట్లున్న, శ్రమము స్వేదరూపమై నపుడు సాత్త్వికభావములలో, “ శ్లో|| స్తమభిప్రళయరోమాఞ్చా స్వేదో వైవర్ణ్యవేపధూ । అశ్రునైస్వర్ణమి త్యపౌ సాత్త్వికాః పరికీర్తితాః॥ ” అని యీశ్రమమునకు వేఱుగ స్వేదమును జెప్పుట కేమికలంబు. వ్యభిచారి యైనశ్రమమునకు సాత్త్వికమైనస్వేదమునకు లక్షణములు గాని లత్యుములు గాని యెట్లు భేదిల్లును? “ చెమట స్వేదము, సరసస్వేదాంబులహరి శ్రమము,” అనులక్ష

ణములకు, “సతికిఁజెనురెప్పమేను, లతాంగిశ్రమజలాపూరితమై,” అనులక్ష్యములకు, నేమి భేదముఁ గల్పింపవచ్చును? ఒకవేళ, “సూక్ష్మ రూప మైనస్వేదము సాత్త్వికము, ప్రవాహరూపముగ భూయిష్ఠ మగుస్వేదము వ్యభిచారి యని భేదము చెప్ప వచ్చును. చానంజేసియో సాత్త్వికలక్షణము చెమట స్వేదమనియు, వ్యభిచారిలక్షణము స్వేదాంబులహరి శ్రమ మనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు స్థాయి యగుభయమునకును వ్యభిచారి యగుత్రాసమునకునుం బోలె భేదము నిరూపింప వచ్చు” నందు రేమోకాని యదియు ఘటిల్లదు. ఎందువలనననఁగా, రసార్థము ధాకరమునందు, “శ్లో॥ నిదాఘహర్ష వ్యాఘ్రామశ్రమక్రోధభయాదిభిః। స్వేద స్పంజాయతే” అనుస్వేదలక్షణపద్యముక్రిందఁ బుష్పాపచయరూపవ్యాయామజన్యస్వేదమునకు, “శ్లో॥ గ తోవ్విక్రేకం జఘనపులినేరుద్ధమధ్యప్రదేశఃక్రామన్నూరుద్రుమభుజలతాః పూర్ణనాభిహ్రదాంతః । ఉల్ల జ్యోచ్చైః కుచతటభువం స్థావయ నోమకూపాన్ స్వేదాపూరో యువతినరితాం ప్రాప గణ్డస్థలాని॥” అనియు, గీతశ్రమజన్యస్వేదమునకు, “శ్లో॥ గీతాంతరేషు శ్రమవారి లేశైః కించి త్సముచ్చాప్తితపత్త్రీ లేఖమ్ । పుష్పాసవాఘూర్ణితనేత్రశోభి ప్రియాముఖం కిమ్పురుష శ్చుచుమ్న॥” అనియు నుదాహరణములు వ్రాయఁబడినవి. ఇందు శ్రమన్య తిరిక్తస్థలమునందు “స్వేదాపూరో యువతినరితాం ప్రాపగణ్డస్థలాని” అనిభూయిష్ఠ స్వేదరూపముగను, శ్రమస్థలమునందు, “శ్రమవారిలేశైః” అని స్వేదలేశరూపముగను, నుదాహరింపఁబడినది. ఇది వైచేష్ఠినశ్రమస్వేదలక్షణములకు వైపరీత్యముగ నున్నది. కావున శ్రమము స్వేదరూప మని గాని యధికస్వేదరూప మని గాని చెప్పట పొసఁగదు.

మఱియు, సాత్త్వికములు శారీరభావము అనియు, వ్యభిచారు

లు మానసభావము లనియు సిద్ధాంతము. ఇట్లు లక్షణము, “శ్లో॥ శ్రమో మానసభేదస్సాన్య దధ్వన్మత్తరతాదిభిః” అని చెప్పబడియున్నది. రోమాంచస్వేదవై వర్ణ్యాదిసాత్త్వికములు శారీరము లనుటయు స్పష్టము. శ్రమము స్వేదరూపభావ్యాభావ మైనయెడ, “శ్రమో మానసభేదస్సాన్యత్,” అని యాంతరభావత్వము దాని కెట్లు ఘటిల్లు? “శ్లో॥ సద్యః పురీపరిసరేషు శిరీషమృద్వీ గత్వా జవా త్రిచతురాణి పదాని సీతా । గస్తవ్య మస్తి కియ ది త్యనకృ ద్భ్రువాణా రామాశ్రుణః కృతవతీ ప్రథమావతారమ్॥” అని సింగభూలీయమందును, “శ్లో॥ అలసలులితముగ్ధా న్యధ్వనంజాతఖేదా దశిథిలపరిమైభి ర్గత్తనంవాహనాని । పరిమృదితమృణాలీదుర్బలా న్యజ్ఞకాని త్వ మురసి మమ కృత్వా యత్ర నిద్రా మవాప్తా॥” అని దిశరూపకమునందును, అధ్వశ్రమోదాహరణములయందు స్వేదప్రవాహము గాని స్వేదలేశముగాని కనబడదు గావున నివి స్వేదాంబులహరీరూపశ్రమమున కుదాహరణము లెట్లగును? మఱియు, ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందును, “అలయిక బడలిక యలపు సేద యనంగ, శ్రమమున కాఖ్యతా శమనదమన” అని, శ్రమము, స్వేదరూపముగాఁ జెప్పక, బడలికగాఁ జెప్పుట యెట్లుపపన్న మగును? కావున, “నరసస్వేదాంబులహరి శ్రమము” అనుట, “నహి కస్య చిద్గింథకృతో విపరీతలేఖనం యుక్తిబలా ద్వస్తుసిద్ధా బాధక” మ్మని వ్యుత్పత్తివాదమందు గదాధగభట్టాచార్యుడు వక్కాణించిన న్యాయమున, నజ్ఞానవిలసితంబె యని తెలియునది. ఇట్లు శృంగారచేష్టలలో లలితమున కుదాహరణముగా, “శ్లో॥ స్వేద క్లేదితకంఠాం భుజలతాం కృత్వా మృదక్లాశ్రయాం చేటిహస్తనమర్పితైకచరణాం మజ్జీరసంధిత్సయా । సా భూయః స్తనకమ్పసూచితరయం నిశ్శ్వాస మాముఞ్చతీ రజ్జస్థాన మనజ్ఞసా త్కృతవతీ తాళావధౌ తస్థుషీ॥” యనుశింగభూపాలీయశ్లోకమునకుఁ బ్రతిగాఁ జేసిన, “చ.వడియు శ్ర

మంబు తోడిభుజవల్లి మృదంగముమీఁదఁ జేర్చి ” యనుదానియందు స్వేదపదమునకు మాఱుగా శ్రమపదము పెట్టుటయు నయుక్తంబె. కావున స్వేద మేయేకారణమున నెచటెచటఁ జెప్పియుండిన నది యంతయు సాత్త్వికభావములొక జేరునదియే. అది “ శ్లో॥ నిదాఘహర్షవ్యా యామశ్రవఃక్రోధభయాదిభిః ” అని పూర్వము వ్రాసినరీతిగా, నిదాఘముచేతను హర్షముచేతను వ్యాయామముచేతను శ్రమముచేతను క్రోధముచేతను భయము మొదలగువానిచేతను జనియించును. అందు శ్రమము మానసభేదరూప మైనవ్యభిచారిభావంబే కాని వేఱుగా జని యెఱియునది.

దైన్యజాడ్యంబులకు లక్షణములు.

క. బల మఱి యరికిన్ దయ రాఁ

బలుకుట దైన్యం బనంగఁ బరఁగు న్నదిలోఁ

గల కోరిక చేకూఱిన

నల వెఱుంగక యునికి జాడ్య మగు నెట్లన్నన్.

97

టీ॥ బలమఱి = సామర్థ్యముడిగి ; అరికిన్ = శత్రువునకును; దయ రాన్ = దయవచ్చునట్లు; పలుకుట = వచించుట ; దైన్యంబనంగఁబరఁగున్ = దైన్యమనుభావమైయుప్పును. మదిలోన్కలకోరికచేకూఱినన్ = మనోరథంబీడఁజేసినప్పుడు; అలవెఱుంగకయునికి = మైమఱచియుండుట ; జాడ్యమగున్ = జాడ్యమనునదియగును. ఎట్లన్నన్.

“ శ్లో॥ సత్త్వత్యాగా దనౌద్ధత్యం దైన్యంకార్యణ్యసంభవమ్ ” అని ప్రతాపరుద్రీయలక్షణ ముండఁగా, నిందు దయరాఁబలుకుట దైన్య మని చెప్పఁబడినది. ఈవ్యభిచారులు “ వికారోమానసోభావః ” అనుటచే మనోభావములు గాన మనస్సునందు దైన్య మనుభావ ముదయించినవెనుక దయరాఁబలుకును గాని యట్లు పలుకుటయే దైన్యము

కాదు. కొన్ని చోటుల ముఖమాలిన్యాదులవలనను దైన్యంబు దెలియ వచ్చుచున్నది. ఇట్లు కావ్యప్రకాశమున “వ్యాసప్రూదయితాననే” యనుపద్యమునందు “ష్టానాకపాలోదరే” యని దైన్యమున కుదాహరణ మిఁబడినది. దయరాఁబలుకుటే దైన్య మన్నపు డీప్రయోగములు విరోధించును. కాన దైన్యకార్య మగుదయరాఁబలుకుట దైన్యముగాఁ జెప్పుట యుక్త మని తోఁచదు.

వెండియు “మదిలోఁ గలకోరిక చేకూర్చిన నల వెఱుఁగక యునికి జాడ్య” మని చెప్పినయీలక్షణము. “శ్లో॥ జాడ్య మప్రతిపత్తి స్సాన్య దిష్టానిష్టార్థసంభవాత్.” అనుప్రతాపరుద్రీయలక్షణమునందు నిష్టసిద్ధివలన నేరీతి జడత యుచుండునో యనిష్టప్రాప్తివలనను నా రీతి జడత గలుగునట్లు చెప్పినందునను, అట్లనేకలక్ష్యానుభవమువలన ను, నవ్యాప్తంబు.

దైన్యమున కుదాహరణము.

క. మదన మదిరాక్షీ లక్ష్యమె

మొదలఁ బురాంతకుని నీళ్ళు ♦ మోయించిన నీ

కిది మొదలు కరుణఁ జూడుము

సుదతి న్నరసింహుఁ కూర్పు ♦ సుకృతము గల్గున్.

98

టీ॥ మదన=ఓమన్నభుండా! మొదలన్=తోలుత; పురాంతకునిన్=త్రిపురభేదియగునీశ్వరుని; నీళ్ళుమోయించిననీకున్= నీళ్ళుమోయనట్లుచేసిననీకు, అనఁగా, శివుఁడుగంగనుదలమిఁదనుంచుకున్నాఁడనుట; మదిరాక్షీలక్ష్యమె=ఆడుదివిషయమా? లక్ష్యముకాదనుట. ఇది...చూడుము= ఇదిమొదలుకొనిదయచేనాలోకింపుము. సుదతిన్= మంచివయస్సుగలనాచెలిని; నరసింహున్= నరనభూపాలుని; కూర్పు= చేర్చుము. సుకృతముగల్గున్= పుణ్యముగలుగును. ఇందు మరునిఁగూ

ర్చి చెలికత్తై దయ రాఁ బలికినందునఁ దత్కారణం బగుదైన్యము వ్యక్తమగుచున్నది.

జాడ్యమున కుదాహరణము.

క. అదన నృసింహుఁడు వచ్చిన

సునతి కనుంగొనదు చెలులఁ జూడదు భాషిం

పదు మిగులఁ జలింపదు త

ద్వదనామృతపారణావధానయుఁ బోలెన్.

99

టీ॥ సుదతి=ఒకనాయిక; నృసింహుఁడు = నరసభూషానుఁడు; అదనన్ = సునమయమందు; వచ్చినన్ = రాఁగా; తద్వదన... పోలెన్ = ఆరాజముఖామృతముయొక్క యనుభవమందే కాగ్రతగలదోయనునట్లు; కనుంగొనదు = చూడదు. చెలులఁజూడదు = చెలికత్తైలనవఱోకింపదు. భాషింపదు = మాటాడదు. మిగులన్ = మిక్కిలి; చలింపదు = కలదు. ఇందుఁ బ్రియాగమన మనునిష్ఠసిద్ధివలన నాయికకు జడత చెప్పబడినది.

ప్రతాపరుద్రీయమున, “శ్లో॥ సమాయాతే నాథే ప్రమనసి గృహాన్ రుద్రనృపతౌ వపు సౌన్దర్యశ్రీవిజితమదనోదారయశసి॥ వధూ రస్తస్తాప్తవ్యతికరవశా న్నోపచరితుం పురస్తా దాళీనాం నచలతి తథా నోవిరమతి॥” యనుదానిలోఁ బ్రియుఁడు వచ్చినంజూచి కలిగిన హర్షాతిశయమున జడత చెప్పబడినది. ఇందు వానిం జూడ దనువ్యతిరేకోక్తులు మూర్ఛాదుల కుదాహరణముగా దీనిం జేయుచున్నవి.

గ్లానిత్రాసములకు లక్షణములు.

క. కడు శక్తి యెడలి బడలిక

నడలుట యది గ్లాని యయ్యెన్ నాకస్మికమై

పొడముభయంబునఁ జిత్తము

తడఁబడు టది త్రాస మనఁగఁ దగు నెట్లన్నన్.

100

టీ|| కడుశ శ్చియోడలి = మిక్కిలిసామర్థ్యముడిగి; బడలికనడలు
ట = బడలిక చేనాయానపడుటయేదిగలదో; అది = ఆ యాయానపడుట;
గ్లానియ య్యో = గ్లానియనునదియా యేను. ఆకస్మిక మైసాడముభయం
బున = అకారణముగనుదయించినభయముచేత ; చిత్తముతడఁబడు
ట = మనస్సుతడఁబడుటనొందుట యేదికలదో; అది = ఆతడఁబడుట;
త్రాసమనఁగఁదగు = త్రాసమననొప్పును. ఎట్లన్నఁ.

గ్లాని కుదాహరణము.

క. నిండదె బడలిక మును చను

కుండలబరు వాఁగ లేని ♦ కోమలిమేనం

గొండంత వలపు పుట్టిన

గండరగండాంక యోబ ♦ ఘననరసింహ.

101

టీ|| గండర...సింహ = గండరగండయనువిరుదుచేసంకితుండవ
గు నోబయనరసభూపాలుఁడా! మును...మేన = తొలుతఁగుచకుంభ
భారమువహింపఁజాలని కోమలియంగమునందు; కొండంతవలపుపుట్టి
న = కొండవలెనధికమైన మోహముదయించినచో ; నిండదెబడలిక =
బడలికనిండదా? అవశ్యమునిండుననుట.

త్రాసమున కుదాహరణము.

క. మరుఁ జిత్రలిఖితుఁ గని బి

త్తరి వెఱవఁ బరాగభూతిఁ ♦ దగ నిడి చిగురా

కరయఁ దిగఁ దుడిచి యలులకు

విరిబోనము వోయఁ దెలిసె ♦ వెఱపు నృసింహ.

102

టీ|| నృసింహ = ఓనరసభూపాలుఁడా! బిత్తరి = స్త్రీ; చిత్రలిఖి
తు = చిత్తరువునందు వ్రాయఁబడిన; మరు = మదమని; కని = చూచి;

వెఱవణ = భయంపడఁగా; పరాగభూతి = పుష్పాడియనుభస్మము; తగనిడి = తగునట్లుంచి; చిగురాకు... తుడిచి = చిగురుటాకునుబాగుగఁది గఁదుడిచి; అళులకు = తుమ్మెదలకు; విరిబోనముపోయణ = పువ్వులను అన్నముపోయఁగా; వెఱపు = భయము; తెలిసెణ.

ఇం దాకస్మిక మగుచిత్రలిఖిత మరుదర్శనమున నాయికచిత్తము తడఁబడినట్లు వర్ణించినందునఁ ద్రాస మగు నని తాత్పర్యము.

“శ్లో॥ అకస్మికభయా చ్చిత్తవిక్షోభ స్త్రాస ఈరితః” అను ప్రతాపరుద్రీయలక్షణము నింతియె. రసగంగాధరకారాదు తాకస్మికముగ వ్యాఘ్రాదిభయ హేతువులదర్శనమువలనఁ జిత్తవిక్షోభము గలుగునపుడు త్రాసము గా వలసివచ్చు నని యూహించి, “వ్యాఘ్రాదిదర్శనమునఁ బ్రాణాపాయమగునో యని విక్షోభపడుట భయమను స్థాయిభావము, తదితర మైనసాధారణవిక్షోభము త్రాస మనుసంచారియగు” నని భయత్రాసములకు భేదము వక్కాణించిరి.

శంకార్తులకు లక్షణములు.

క. తనకు ననిష్టం బగునో

యని కొదుకుట శంక హృదయ ♦ మందలి తాపం

బినుమడినై వెలిఁ బర్విన

ననయముఁ దనుపీడ యార్తి ♦ యగు నెట్లన్నె.

103

టీ॥ తనకు... కొదుకుట = తనకుఁగీడగునోయని సంశయించుట; శంక = శంకయనుభావంబగును. హృదయమందలి... పర్విన = హృదయసంతాపమురెండింతలై బయలుపడఁగా; అనయము = ఎల్ల పుడు; తనుపీడ = శరీర బాధ; ఆర్తియగు = ఆర్తియనునదియగును. ఎట్లన్నె.

ఇం దార్తిలక్షణము “హృదయమందలితాపం” బనుట మాత్ర

మే యుక్తము, తక్కినది శరీరధర్మమును బోధించుఁ గాని మానస
ధర్మమును బోధింపదు గాన “వెలిఁబర్చిన ననయముఁ దనుపీడ” య
నునది యుక్తముగా దని తోచుచున్నది.

శంక కుడాహరణము.

క, చిలుకలపలుకో యని విన

నలుకుం చెలిపలుకుఁ దలఁకు † నద్దము చూడం

గలువల చెలికాఁడో యని

చెలువ వియోగంబుకతన † శ్రీనరసింహః.

104

టీ|| శ్రీనరసింహః = సంపన్నుడవగునరసభూషాలుఁడా ! చెలువ =
నాయిక; వియోగంబుకతనఁ = విరహమువలన; చెలిపలుకుఁ = చెలిక తై
మాటను; చిలుకలపలుకోయనివిననలుకుఁ = చిలుకలయొక్క పలుకోయ
ని యూహించివినుటకువెఱచును. అద్దముచూడఁ = అద్దముచూచుట
కు; కలువలచెలికాఁడోయని = చంద్రుఁడోయని; తలఁకుఁ = భయ
పడును.

ఇందు నాయిక విరహార్త గానఁ జిలుకలపలుకులు వినుటవలన
ను జంద్రునిఁ జూచుట వలనను దన కనిష్టం బగునో యని కొదికి నట్లు
వర్ణించినందున శంక యని తెలియునది.

ఆర్తి కుడాహరణము.

క, బెడిదపుమదనజ్వరమున

మిడిసి పడుకొ హారలతలు † మృగలోచనకుఁ

వెడవిలుతు వింటి కోలల

వడువున సతి నింక నేఁచ † వలదు నృసింహః.

105

టీ|| బెడిదపుమదనజ్వరమునఁ = ఉగ్రమైనకామజ్వరముచేత;

హ్యగలోచనకుఁ = నాయికకు ; హారలతలు = లతలవలెనుండుముక్తా
హారములు; మిడిసిపడుఁ = నిట్టిపడును. ఇంకఁ = ఇంకమీద; సతిఁ =
స్త్రీని; వెడ...వడువునఁ = మదనధనుర్బాణములవిధమున; నృసింహఁ =
సరసభూపాలుఁడా ! ఏచవలదు = బౌధించెదగదు.

ఇందు బెడిదపుమదనజ్వరమున మిడిసిపడు సనుటచేత హృద
తాపం బినుమడియై వెలిఁ బర్వినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది కావున నాత్రి
యని తెలియవలయును.

రోషగర్వములకు లక్షణములు.

3. ఎందును గృతాపరాధుల

యందు మనం బెరియ రోష ♦ మగు నది యెరుల

న్నిందించి తెన్నుఁ బొగడున

మందోన్నతి గర్వ మయ్యె ♦ మహి నెట్లన్నఁ.

106

టీ॥ కృతాపరాధులయందుఁ = అపరాధముచేసినవారియందు;
ఎందును = ఎచటనైనను; మనంబు = మనస్సు; ఎరియఁ = జ్వలింపఁగా;
అది = ఆమనస్సుజ్వలించుట; రోషము = అమర్ష మనుసంచారి; అగుఁ.

ఈరోషమునకు “అపకారకారు లగునరు, లపరాధ మొన
ర్ప నేమహమహునిమనం బు పరిజ్వలితంబగు” నని పూర్వము చెప్పి
నక్రోధమునకు, “జ్ఞో॥ అమర్ష సాపరాధేషు చేతఃప్రజ్వలనం మతమ్,
శత్రుకృతాపచారేణ మనఃప్రజ్వలనం క్రోధః” అనుప్రతాపరుద్రీయ
లక్షణములందును, వాని ననుసరించినయీ గ్రంథలక్షణములందును భేద
మేర్పడదు. రసగంగాధరాదులలోఁ బరులయొక్క పరమాపరాధముచే
జన్యమైనధపర్యవసాయి యగుమనఃప్రజ్వలనము క్రోధ మనియు, అల్పా
పరాధజన్యమై యసంభాషణపరుషభాషణాదిపర్యవసాయి యగు నది
యమర్ష మనియు, గ్రోధామర్షములకు భేదము వ్రాయఁబడియున్నది.

ఒరులకొ...ఉన్నతి = ఇతరులనిందించితన్నుఁబొగడుకొనునధికొన్నతి;
మహి = భూమియందు ; గర్వమయ్యె = గర్వమనునదియాయెను.
అదియెట్లున్నకొ.

రోషమున కుదాహరణము.

క. నిలునిలు మనంగ నెచటికిఁ

దొలఁగెదు నరసింహుఁ డింతిఁతోఁ గూడిన జా

లలరు భవదీయచాపము

కలుగానుగఁ ద్రిప్పి పిప్పిఁగాఁ గావెంతుకొ.

107

టీ|| అనంగ = ఓరుదనుఁడా ! నిలునిలుము = తాఘతాఘము.
త్వరపడకనుట. ఎచటికిఁదొలఁగెదు = ఎందుఁబోయెదవు ? నృసింహుఁ
డు = నరసభూపాలుండు; ఇంతిఁతోఁగూడినకొ = నాయికతోఁగూడిన
వెనుక ; చాలులలరుభవదీయచాపము = సమృద్ధిచేప్రకాశించుచున్న
నీవింటిని; కలుగానుగకొ = రాతిగానుగయందు; త్రిప్పిపిప్పిగాఁగావెం
తుకొ = తిరుగఁజేసిపిప్పిఁజేయింతును. ఇందుఁ గృతాపరాధుఁడగుమద
నునియందు మనఃప్రజ్వలనము చెప్పినందున రోష మగును.

గర్వమున కుదాహరణము.

క. ప్రతియొ కలంకాంకితునకు

సతి యగురోహిణియు నతను ధ సతి యగురతియుం

జతురు నృసింహునిఁ జెందిన

యతిధన్వకు నాకు ననుచు ధ నంగన సన్వెకొ.

108

టీ|| కలంకాంకితునకుకొ = కలంకముగలచంద్రునకు; సతియగురో
హిణియుకొ = భార్యయగురోహిణీదేవియు; అతనుసతియగురతియుకొ =
అనంగునిభార్యయగురతీదేవియు ; చతురుకొ = చాతుర్యశాలియగు; నృ

సింహుక్ = సరిసభూపాలుని; చెందినయతిధన్యకునాకుక్ = పొందినయతి
ధన్యరాలనైననాకు; ప్రతియో = సరియా? అనుచునంగనవ్వెక్ = ఇట్ల
నుచు మగువ నవ్వెను.

ఇందు నాయుక్ రతిరోహిణుల నొందించి తన్నుఁ బొగడుకొను
టపలన గర్వి మగును.

ఆవేగధృతులకు లక్షణములు.

క. క్రమమున నిష్టానిష్టా

గమజమసస్పంభ్రమంబు † గన నావేగం

బమరంగ మనము కృతార్థ

త్వముఁ జెందిన ధృతి యనంగ † దగు నెట్లన్నెక్.

109

టీ॥ క్రమమునక్ = వరుసగా; ఇష్ట...సంభ్రమంబు = ప్రియాప్రి
యములవలనఁబట్టిన మనస్సుమొక్కతోట్రుపాటు; కనక్ = చూడఁ
గా; ఆవేగంబు = ఆవేగమనునదియగును. అమరంగక్ = లెన్నఁగా; మన
ము = మనస్సు; కృతార్థత్వముఁజెందినక్ = కృతకృత్యతనొందఁగా; ధృతి
యనంగఁదగుక్ = ధృతియనుభావమగును. ఎట్లన్నెక్.

ఆవేగమున కుదాహరణము.

క. సతి హారము నిడ నెడ లే

కతనునితనుసిద్ధి గోరి † యల రతి వ్రతసం

గతి నక్షసరము గైకొను

గతిఁ గేలన దాల్చి నృపతిఁ † గనుఁగొన నరిగెక్.

110

టీ॥ సతి = స్త్రీ; హారముక్ = ముత్యైపునరమును; ఇడనెడలేక =
ధరింపనవకాశములేక; అలరతి = ప్రసిద్ధయగురతీదేవి; అతనునితనుసిద్ధి
గోరి = అనంగుడగుతనభర్తకు శరీరిసిద్ధిపభిలషించి; వ్రతసంగతిక్ =

ప్రతమునపలంబించుటచేత; అక్షసరముగైకొనుగతికొ = జపమాలధరించినభంగి; కేలన = చేతనే; తాల్చి = ధరించి; సృపతిగనుంగొననరిగెకొ = సరసభూషాలునిజూడజనెను. ఇట నావేగము స్పష్టము.

ధృతి కుదాహరణము.

క. సరసేంద్రుడు రా కుండిన

పరువడి భావింప గలుగు భాగ్యమె చాలు

చరితార్థ నైతి మరునకు

గిరునకుఁ బ్రియ మేల పల్కఁ గీడ్పడి నాకుకొ.

111

టీ॥ సరసేంద్రుడు = సరసభూషాలుడు ; రాకుండినకొ = రాకయొందినను; పరువడి...చాలుకొ = వరుసగాస్త్రరింపగలిగెడుభాగ్యమేచాలును, విరహమునం దితరములఁ బరిత్యజించి ప్రియస్త్రరామె యెల్లపుడు గలుగు ననుట. చరితార్థనైతికొ = కృతార్థనైతిని. మరునకుగిరునకుకొ = నీచుడైనమన్నభునకు ; ఇటునిందార్థమునం మగియనునాగమము; కీడ్పడి = లోబడి; నాకుకొ = నాకు; ప్రియము = ప్రియవాక్యమును; పల్కనేల = పల్కుటకేమిప్రయోజనము? ఏమియుఁ బ్రయోజనములే దనుట.

ఇందు నాయికమనంబు కృతకృత్యం బైనట్లు చెప్పి నందున ధృతి యని తెలియునది.

స్తృతిచాపలోగ్రతలకు లక్షణములు.

క. స్తృతి యగుఁ బూర్వానుభవ

స్తృతి రాగద్వేషజనిత * చేష్టాద్యనవ

స్థితః చాపల మెగ్గొదవిన

నతిచండత యుగ్రభావ * మగు నెట్లన్నకొ.

112

టీ|| పూర్వానుభవస్మృతి = పూర్వమునుభవించినదానితలఁచుట; స్మృతి = స్మృతియనుసంచారి; అగుక. రాగ. . . అనవస్థితి = రాగమునఁగాని ద్వేషమునఁగాని పుట్టినచేష్ట మొదలగువానియొక్కయనవస్థ; చాపలము = చపలతయనునదియగును. ఎగ్గొదపిననతిచండత = అపరాధము చేసినచో మిక్కిలికోపించుట; ఉగ్రభావమగుక = ఉగ్రతయగును. ఎట్లన్నక.

ఇట స్మృతిపదార్థము తెలియుటకుఁ జెప్పినస్మృతిలక్షణములలోఁ బూర్వానుభవస్మృతి యని స్మృతిపదమును జేర్చుట యాత్మాశ్రయ మనుదోషమునకు హేతు వగుచున్నది.

స్మృతి కుదాహరణము.

క. నాఁటిపరిరంభ సౌఖ్యము

నేఁటిబలెం బాయ దాత్మ ♦ నిండితోలఁకుచుకొ

బోటి నృసింహునిఁ బాయని

పాటలసుమగంధు లెంత ♦ భాగ్యాధికలో.

113

టీ|| బోటి = ఓసభ ! నాఁటిపరిరంభ సౌఖ్యము = నాఁడనుభవించినయాలింగనసౌఖ్యము ; నేఁటిబలెక = నేఁడనుభవించినదానివలె; ఆత్మకొ = చిత్తమునందు; నిండితోలఁకుచుకొ = నిండివెలిఁబర్చుచు; పాయదు = చనదు. నృసింహునికొ = సరసభూపాలుని; పాయనిపాటలసుమగంధులు = ఎపుడునెడఁబాయనిస్త్రీలు, పాటలసుమమనఁగలిగొట్టుపువ్వు, దానివాసనవంటిదేహవాసనగలవారనుట; ఎంతభాగ్యాధికలో = ఎంతభాగ్యాతిశయముగలవారో.

ఇందు నాయక తాఁ బూర్వము సరసభూపాలునితో ననుభవించినయాలింగనసౌఖ్యమును దలఁచుచున్నందున స్మరణము.

చాపలమున కుదాహరణము.

క. వనిత సృసింహునిఁ గనుఁగొని

చనుగుబ్బలమీఁదివలువ † చక్కఁగ దిద్దుకొ

జనఁ జూచు మరలుఁ జెలితోఁ

బని లేమియుఁ బలుకు నురము † పయిఁ జెయి సేర్పుకొ. 114

టీ॥ వనిత = స్త్రీ; సృసింహునికొ = నరసభూపాలుని; కనుఁగొని = చూచి; చను...వలువ = జాటునట్టిపైఁటచెఱుగు; చక్కఁగదిద్దుకొ = బాగుగనవరించుకొనును. చనఁజూచుకొ = అలానిచెంతకుఁజననాలోచించును. మరలుకొ = వెనుకకుఁదిరుగును. చెలితోకొ...పలుకుకొ = సఖిఁగార్యములేకయేమాటాడును. ఉరిముపయికొ చెయిచేర్పుకొ = ఎదపైహస్తముంచుకొనును. ఇందు నాయికకు నరసభూపాలునిఁ గనుటచే రాగాతిశయమునఁ గ్రహీతవస్థ గలిగిసండునఁ జపలతయగును.

ఉగ్రత కుదాహరణము.

క. వలదు వల దేఁచఁ గలువల

చెలికాడ సృసింహుఁ కూర్పు † చెలిఁ కాకున్నకొ

బొలఁతుకనిట్టూర్పుబొగ

ల్వలువడి నీబింబ మెల్ల † వెన మాయించుకొ. 115

టీ॥ కలువలచెలికాడ = ఓచందురుడా! ఏచకొ = బాధింపఁగా; వలదువలదు = కూడదుకూడదు. చెలికొ = స్త్రీని; సృసింహుకొ = నరసభూపాలుని; కూర్పు = చేర్పుము. కాకున్నకొ = అటుగాకున్నచో; బొలఁతుకనిట్టూర్పుబొగల్ = దానిగొప్పయూర్పులనుధూమములు; వెల్వలువడి = బయలుదేఱి; నీబింబమెల్లకొ = నీయొక్క-బింబమంతయు; వెనకొ = పోతగముగా; మాయించుకొ = నశింపజేయును.

ఇందుఁ జంద్రుఁ డపరాధముఁ జేసినచో వాని రూపుమాపుట
చెప్పినందున నుగ్రత యగును.

అవహితౌత్రపావిషాదములకు లక్షణములు.

క. భువిలో నాకృతిగోపన

మవహితౌ మనంబు ముడుగు ♦ టది త్రప మతికిఁ

వివిధోపాయాభావా

ద్యవిరతభంగము విషాద ♦ మగు నెట్లన్నఁ.

116

టీ|| భువిలోఁ = భూమియందు; ఆకృతిగోపనము = అభిప్రాయమునుదాచుట; ఆకారస్త్విదృగ్జీతమైయమరము; అవహితౌ = అవహిత్యయనుసంచారియగును. మనంబుముడుగుట = చిత్తసంకోచమేది కలదో; అది = ఆచిత్తసంకోచము; త్రప = త్రపయనునదియగును. మతికిఁ = బుద్ధికి; వివిధ...భంగము = ఉపాయాభావమువలననైన నానావిధమైన ఏడతెగనిభంగము; విషాదమగుఁ = విషాదమనునదియగును. ఎట్లన్నఁ.

అవహితౌ కుదాహరణము.

క. హారములు గరగ నరస

త్తొరమణుని బాడి యొక్క ♦ సతి పులకలు మై

నీరిక లెత్తిన దాచును

సారెకు హారాంబుజనిత ♦ శైత్యం బనుచుఁ.

117

టీ|| ఒక్కసతి = ఒకనాయిక; హారములుగరగఁ = మణిహారములుద్రవించునట్టుగా; నరసత్తొరమణునిబాడి = నరసభూపాలునిగీతములుపాడి; పులకలు...ఎత్తినఁ = రోమాంచములుశరీరమందంకురింపఁగా; సారెకుఁ = మాటికి; హార...అనుచుఁ = హారోదకమువలనబుట్టినచల్లదనమనుచు; దాచుఁ = దాగఁజేయును.

ఇందు నాయక సరసభూపాలునియం దనురాగమువలనఁ బుట్టిన పులకలు శై త్యమునఁ బుట్టివట్టు చేప్పి యనురాగమును దాచినందున నపహిత్తి యగు.

త్రప కుదాహరణము.

క. వనిత సృసింహేంద్రుఁ బరా

కునఁ జేర్కొని శిరము వంచు † కొనుఁ జెలి యెదుటఁ

గనిపించె భావ మని మో

మనయముఁ గుచదుర్గవసతి † నాఁగినభంగిన్.

118

టీ|| వనిత = ఒక స్త్రీ; సృసింహేంద్రున్ = సరసభూపాలుని; పరా కునన్ = పారపాటుచేత; చెలియెదుటన్ = సఖిముందర ; చేర్కొని = చేరు పెట్టిపిలిచి; భావము = హృదయాభిప్రాయమును; గనిపించెన్ = తెలి పెను. అని = అనుకారణముచే; మోము = ముఖమును; అనయమున్ = మిక్కిలి; కుచదుర్గవసతిన్ = కుచముల నెదు దుప్పివేళమైనస్థలనుండలి యునికిచేత; అఁగినభంగిన్ = అడ్డగించెనో అనునట్లు; శిరమువంచున్ = తల వంచుకొనును. ఇందు నాయక తలవంచుకొనుటవలనఁ ద్రప యగును.

విషాదమున కుదాహరణము.

క. అలరులు మరునమ్ములు హిరు

జల మిందుకరోదితంబు † శత్రువు దలఁపం.

చలిగాడ్పు శ్రీనృసింహుం

డలిగినవాఁ డెట్లు మాను † నశివకుఁ గాఁకల్.

119

టీ|| అలరులు = పువ్వులు; మరునమ్ములు = మదనునిబాణములు. హిరుజలము = పన్నీరు; ఇందుకరోదితంబు = చంద్రకిరణములవలననుద యించునది. చలిగాడ్పు = చల్లనివాయువు; తలఁపన్ = స్మరింపఁగ; శ

త్రువు=విరోధి. శ్రీసృసింహుఁడు=శ్రీమంతుఁడగునరసభూపాలుఁడు ; అ
లిగినవాఁడు = కోపించినవాఁడు. సుదతికిఁగాకల్ = చెలికిసంతాపము
లు; ఎట్లుమానుకొ=ఏవిధముగశనించును ?

ఇందు సుదతికిఁగాకలు మానుట కుపాయములు తోచక మన
స్సనకు భంగము గలిగినట్లు చెప్పటవలస విషాదము.

మదాత్సుక్యమతులకు లక్షణములు.

క. మదము మదిరాదికృతన

మృదమోహవృత్తికరంబు † మఱి యాత్సుక్యం
బదన సమయాత్మమత్వము

మది నర్థవినిర్ణయంబు † మతి యెట్లన్నఁ.

120

టీ॥ మదిగా...వృత్తికరంబు = మద్యపానముమొదలగువానిచే
గలిగినహర్ష మోహములచేరిక; మదము = మదమను సంచారియగు
ను. మఱి=మఱియు; అదనఁ = సమయమునందు ; సమయాత్మమత్వ
ము=విలంబమునహింపఁజాలమి ; ఔత్సుక్యంబు=ఔత్సుక్యమగును. మ
దిఁ=చిత్తమందు; అర్థవినిర్ణయంబు = అర్థనిశ్చయము; మతి = మతి
యనుభావంబగును. ఎట్లన్నఁ.

“ శ్లో॥ మతి రర్థవినిర్ణయః ” అనిప్రతాపరుద్రీయలక్షణములో
నర్థనిర్ధారణమే మతి యని యుండఁగా నిందు “ మదిలో నర్థవినిర్ణ
యము మతి ” యని యున్నది. మతిపదార్థజ్ఞానమునకుఁ జెప్పినలక్షణ
ములో మదిని బ్రవేశింపఁజేయుట యాత్మశ్రయదోషహేతు వగునని
తోచుచున్నయది.

మదమున కుదాహరణము.

క. అమరుసృసింహునివనమున

నమితానవరసము లాని యలి యశావతముల్

భ్రమియించు నాడు బాడును

రమణులతోఁ గూడి సాంద్ర రాగప్రేధిక.

121

టీ|| అలియావతముల్ = అడుతుమైనలగుంపులు; అమరసృసింహునినసమునక్ = ఒప్పుచున్న నగసభాపాలునియద్యానమునందు; అమితానవరసములా = అమితముకొప్పున్న సములను; అని = పాసముజేసి; రమణులతోడక్ = ప్రియులతోఁగూడి; సాంద్రరాగప్రేధిక = గాఢానురాగముమొక్క అతిశయముచేతి; భ్రమియించుక్ = తిరుగును. అడుక్ = క్రీడించును. పాడుక్ = గానముచేయును. ఇందు భృంగియవతులు మకరందము ద్రావి మోహమును, బ్రియులతోఁ జేరి హర్షమును, జెందినందున మద మనుసంచారి యగును.

బొట్టుకృమున కుదాహరణము.

క. వరుఁ బిలువఁ బనిచి యెపు డెపు

డరుడెంచునో యనుచుఁ దలఁచి యభిముఖి యగు బి

త్తరి యంత పరాకై నను

నరయఁ దదాలోకవిఘ్న మగు ననుభీతిక్.

122

టీ|| బిత్తరి = స్త్రీ; వరునిక్ = ప్రియుడగునరిసింహుని; పిలువఁబనిచి = పిలువఁబంపి; ఎపుడు... అనుచుక్ = ఎపుడెపుడువచ్చునోయనుచు; తలఁచి = భావించి; ఇంతపరాకై నను = ఇనుమంతపరాకుగలిగినను; అరయక్ = విచారించఁగా; తత్... భీతిక్ = ప్రియునిజూచుటకువిఘ్నమగునోయనుభయముచేత; అభిముఖియగుక్ = ప్రియుడు వచ్చుదారి కభిముఖి యగును. ఇందు నాయక దూతికను బంపి ప్రియుడు వచ్చువఱకుఁ దడవునహింపక యెదురు చూచుటవలన నాత్మకృంబు.

మతి కుడాహరణము.

క. చెలువరొ శ్రీనరసింహుం

డలనాటి నృసింహమూర్తి యగుఁ గాకున్నె

దలచినతావుల నెల్లను

నెలకొని సాన్నిధ్య మొందు నిపుణత గలదే.

123

టీ|| చెలువరొ = ఓనక ! నృసింహుండు = నరసభూపాలుండు; అల...అగున్ = అనాటి నృసింహస్వామియగును. కాకున్నె = అటుగాకయుండినచో; తలచినతావులనెల్లను = స్మరించినచోటులనంతటను; నెలకొని...గలదే = నిలుచుండినన్నిధానమనొందునిపుణతయుండునా? ఉండదు గాన నృసింహమూర్తియే యగు నని యర్థస్థయముఁ జేసినందున మతి యనుసంచారి యగును.

నిద్రామోహబోధాంతములకు లక్షణములు.

క. జగతిం జిత్తనిమిలన

మగు నిద్ర యనంగ మూర్ఛ నందుట మోహం

బగు బోధ మెఱుకఁ జెందుట

యగణితమృతియత్న మంత యగు నెట్లన్నె.

124

టీ|| జగతిన్ = భూమియందు; చిత్తనిమిలనము = మనోముకుళసము; నిద్రయనంగన్ = నిద్రయనుసంచారియనంగ; అగున్. మూర్ఛనందుట = మూర్ఛిల్లుట; మోహంబు = మోహమనునది; అగున్. ఎఱుకఁజెందుట = తెలివినందుట; బోధము = బోధమనుసంచారియగును. అగణితమృతియత్నము = అధికముగ మరణముకొఱకుప్రయత్నించుట. అంతము = అంతమనునది; అగున్. ఎట్లన్నె.

నిద్ర కుదాహరణము.

క. కలనై న శ్రీనృసింహునిఁ

గలయం గల నంచుఁ గలికి † కన్నులు మొగిచెం

జెలి బాహ్యేంద్రియపథమున

నలరుమనం బరుగకుండ † నాఁగినభంగిఁ.

125

టీ॥ చెలి = శ్రీ; కలనై నఁ = స్వప్నమందైనను ; శ్రీనృసింహునిఁ = శ్రీమంతుఁడగు నరసభూపాలుని ; కలయంగలనంచుఁ = పొందఁ గలననుచు; అలరునునంబు = ఒప్పుచుండెడిమనస్సును; బాహ్యేంద్రియ పథమునఁ = చక్షురాదిబహిరింద్రియమార్గమున ; అరుగకుండఁ = చన కుండునట్లు; అఁగినభంగిఁ = అడ్డగించినరీతిగ; కలికికన్నుల మొగిచెఁ = అందమైనకన్నులమోడ్చెను. ఇందు నాయిక కన్నులు మూసినందునఁ జిత్తనిమిలనము స్పష్టము గనుక నిద్ర యగును.

మోహమున కుదాహరణము.

క. అతనుశరహతుల సారిగెను

సతి విరహతపస్సమాధి † జనితవ్రతమై

ధృతి శ్రీనృసింహుఁ దలఁవఁగ

మతి దన్తయ మగుచు మేను † మఱచినభంగిఁ.

126

టీ॥ సతి = స్త్రీ; విరహ...వ్రతమై = వియోగమనెడుతపోనిష్ఠ యందుఁగలిగిననియమముగలదై; ధృతిఁ = ధైర్యముచేత ; శ్రీనృసిం హుఁదలఁవఁగఁ = నరసభూపాలుండనునృసింహమూర్తినిస్మరింపఁగా; మతి = చిత్తము; తన్తయమగుచుఁ = తద్రూపమగుచు ; మేనుమఱచిన భంగిఁ = శరీరమునుమఱచినదోఅన్నట్లు; అతనుశరహతులఁ = మన్తథ బాణప్రహారములచేత; సారిగెఁ = మూర్ఛిల్లెను. ఇందు నాయిక మద

నబాణమాతిచేత మూర్ఛిల్లి నట్లుచెప్పఁబడెను గాన మోహ మగును.

బోధమున కుదాహరణము.

క. తరణీసులాధీశయశః

స్వః జడత్వంబు మాని ♦ సంపుల్ల సితాం

బ్రహ్మక్షయ జృంభితయై

చిరగతి మేల్కనియె శ్రీనృసింహుఁడు గలుగఁ.

172

టీ॥ తరణి...తరుణి = సూర్యసంశఃపురాజులకీర్తికాంత; శ్రీనృసింహుఁడుగలుగఁ = నరసభూపాలుండుగలుగఁగా; జడత్వంబుమాని = జడవృత్తినివదిలి; సంపుల్ల సితాంబుబ్రహ్మక్షయఁ = వికసించినశైల్లదామరలవంశీకన్ములుగలదియు; జృంభితయై = ఆవలించినదియనై, ప్రకాశించినదియనై; చిరగతిఁ - బహుకాలమునకు; మేల్కనియెఁ = జాగరూకయాయెను. సూర్యసంశఃపురాజులకీర్తినిద్రించినట్లుండెను. అది నరసభూపాలుండువయింపఁగా, బహుకాలమునకుఁ ప్రకాశించెనని తాత్పర్యము. ఇందుఁ గీర్తికాంతయావలించి యెఱుకఁ జెందినట్లుచెప్పినందున బోధ మగును.

అంతమున కుదాహరణము.

క. వల పెఱిగి రాఁడు కౌగిట

నలమఁడు నరసావనీంద్రుఁ ♦ డని వగవఁ జుమి

చెలులును జలుకయు నెవ్వతి

వలనగునో యనుచుఁ గొంత ♦ వగచెద నాత్మఁ.

128

టీ॥ నరసావనీంద్రుఁడు = నరసభూపాలుండు; వల పెఱిగిరాఁడు = మోహమును దెలిసియేతేరఁడు. కౌగిటనలమఁడు = కౌగిలీయఁడు. అనివగవఁచుమి = ఇటునివ్వనముఁజెందనుసుమి. చెలులును = సఖ

రాండును ; చిలుకయున్ = క్రీడాశుకమును ; ఎవ్వతివలనగునోఅనుచున్=ఎవ్వతెయధీనమగునోయనుచు; ఆత్మన్=చిత్తమందు; కొంతవగచెదన్=కొంచెమువ్యసనపడెదను. ఇందు నాయుక యెన్నియైనములు చేసి యెంతకాలము నిరీక్షించినను బ్రియుండు రా లేదని యానవదలి మృతి కుద్యమించినట్లు “చెలులునుజిలుకయునెవ్వతివలనగునో” యనుటవలన వ్యక్త మగుచున్నది గాన అంత మనుసంచారి యగుముముదాలస్వవితర్కములకు లక్షణములు.

క. ముద మిష్టలాభభవన

మృద మగుఁ కర్తవ్యకార్య మందోద్యోగం

బది యలసత సందేహ

భృదయబహుత్వము వితర్క మొగి నెట్లన్నన్.

129

టీ|| ఇష్టలాభభవనమృదము = ఇష్టసిద్ధివలననగుహర్షము; ముదము=ముదమనునది; అగున్. కర్తవ్య...ఉద్యోగంబు = చేయవలసిన కార్యమందుమందప్రయత్నంబేదికలదో ; అది = ఆమందోద్యోగము; అలసత=అలసతయనునదియగును. సందేహభృదయబహుత్వము=సందేహాదయనానాత్వము, అనేకసందేహములుదయించుటయనుట; వితర్కము = వితర్కమగును. ఒగిన్ = వరుసగా; ఎట్లన్నన్=ఉదాహరణమెట్లనగా.

ఈవితర్క-లక్షణము, “శ్లో|| సందేహాత్కల్పనానన్త్యంవితర్కః పరికీర్తితః” అనుప్రతాపరుద్రీయలక్షణమునకును, “సంశయాదులవలనగలుగుచారమువితర్క” మనురసతరంగిణ్యాదిలక్షణమునకును, విరుద్ధమైననేకసంశయరూపమే వితర్క మనునర్థమును జెప్పుచున్నది.

ముదమున కుదాహరణము.

“శ్లో|| అలసతా కంఠశిఖిలా”

జెలఁగుచు మున్నెంత తపముఁ † జేసెనో చెలివే

నలి నరసింహునియురమునఁ

జెలు వగుచెంగల్వదండ † చేరువ గలిగెన్.

130

టీ॥ చెలివేనలి = స్త్రీయొక్క కొప్పు ; అలులై = తుమ్మెదలై ; కిం శుకశిఖిలోక = మోదుగపువ్వులనునగ్నియందు ; చెలఁగుచున్ = ఒప్పుచు ; మున్నెంతతపముచేసెనో = పూర్వమెంతతపమునాచరించెనో ; నరసింహునియురమునన్ = నరసభూపాలునివక్షమునందు ; జెలువగుచెంగల్వదండచేరువగలిగెన్ = అందమగు నెఱ్ఱకలువలదండయొక్క సాన్నిధ్యము గలిగెను. ఇందుఁ జెలివేనలికి నరసభూపాలునియురంబునందలి రక్తోత్పలహారసాన్నిధ్యము గలిగిన దని యిష్టలాభంబున హర్షముఁ జెప్పినందున ముద మగును.

“శ్లో॥ య త్పూర్వం సరసీషు పద్మముకుళవ్యాజా త్తప స్సూచితం వక్షోజౌ యువయౌ స్త దద్య ఘరితం జాతౌ కృతార్థౌ యువామ్ | దత్తా కాకతివల్లభేన భవతో రేషా స్వవక్షస్థనీ కస్తూరీద్విగుణీభవత్పరిమళా కల్పారమాలా యతః॥” అని ప్రతాపరుద్రీయోదాహరణము.

అలస్యమున కుదాహరణము.

క. చెలు లాహారాదులకుం

బిలిచిన నరగంటఁ జూచుఁ † బ్రయుఁడు నృసింహుం

డలఘునృపకుంజరుం డని

యలికుంతల కుంభినీర్త్య † మండెనో తానున్.

131

టీ॥ అలికుంతల = అలినీలవేణియగునొకర్తు ; చెలులు = సఖులు ; అహారాదులకుంబిలిచినన్ = భోజనాదులకుఁబిలిచినను ; అరగంటఁజూచున్ = నగముమూసినకంటితోఁజూచును. బ్రయుఁడునృసింహుండు =

ప్రియుడైననరసభూపాలుండు; అలఘునృకుంజరుండని = గొప్పరాజశ్రేష్ఠుడని, గొప్పరాచయేనుంగని; తానుకొ = తానును; కుంభినీత్యమందెనొ = అడేనుఁగుతనమునొందెనాయేమి? లేనియెడ నరగంటఁజూచుట సంభవింపదనుట. ఇందు నాయొక సఖు లాహారాదులకుఁ బిలిచిన నరగంటఁ జూచుటవలన నలసత యగును.

“శ్లో॥ ఆస్తా మృగాశ్చ గృహకృత్యవారా స్వాజ్ఞోపచారే
ష్వపి యత్నమాస్థ్యమ్ । కర్తవ్య మగ్రే దయితస్య య తస్య స్నానం
సం బలా త్కారయతి స్మరంతే ॥” అనుప్రతాపరుద్రీయోదాహరణ వింతకన్న రమణీయతరంబు.

వితిర్కోదాహరణము.

క. చెలు లెఱుంగ రాదు భావము

చెలు లెఱుంగక యున్న మరునిచే రాయిడి యాఁ

జెలులును మన సొకటైనను

వల పెఱిఁగి నృసింహవిభుండు వచ్చునో రాఁడో.

132

టీ॥ భావము = హృదయాభిప్రాయము; చెలులెఱుంగరాదు = నఖిలుతెలియఁగూడదు. చెలులెఱుంగకయున్న = చెలులు దెలియకయున్నచో; మరునిచేకొ = మన్తఘనిచేతి; రాయిడియొకొ = బాధగలుగును. చెలులునుమనసుఒకటైనను = చెలులకుఁ దెలిసినయెడననుట; వలపు...రాఁడో = నరసభూపాలుండు మోహమెఱిఁగినచ్చునోరాఁడో! ఇందు సందేహముగఁ జెప్పినందున వితిర్కం బగును.

ను ప్రియైశ్వర్యాధ్యక్షంబులకు లక్షణంబులు.

క. అతినిద్రానుష్ఠితులగు

యతిశయము సహితముండు అది యార్ష్య యగుకొ

హితవస్తువు చేకూడమి

నతులాధ్యానంబు చింత యగు నెట్లన్నఁ.

133

టీ|| అతినిద్ర = అధికమైననిద్ర ; సుప్తి = సుప్తియనునదియగును. ఇతరులయితీశయమునహింపకుండుట = పరులయాధిక్యంబోర్వకుండుట యేదిగలదో; అది = ఆయోర్పులేమి; ఈర్ష్యయగున్ = ఈర్ష్యయనునదియగును. హితవస్తువుచేకూడమిన్ = ఇష్టవస్తువుఘటిల్లనందున; చింత = చింతయనునుది, అనఁగా, హితవస్తువుచేకూడమిచేగలుగుచింతయేదిగలదోయది; అతులాధ్యానంబు = అతులమైనఆధ్యానమనునదియగుననియన్వయము. “నిర్వేదశ్రమదైస్వజాడ్యము” అనుపద్యములో “ఆధ్యానభగిమాపస్తృతుల్” అని యాధ్యానముపేర్కొనఁబడుటవలన నిట్లన్వయముచేయఁబడెను. ఈయన్వయమునందు అతులశబ్దము, “అతిభీతి సగుఘ్న, అత్యంతోత్సాహమయ్యె, అపరిమితక్రోధమయ్యె,” ఇత్యాదులయందుంబోలె బ్రాసజి త్తని తెలియునది.

సుప్తి కుదాహరణము.

క. లలన స్మసింహునికొఁగిట

నలసియొ పవ లెల్ల నిద్ర నందెడి నెలమిన్

నెలపొందున రే ముద్దులు

గులికి పగ ల్నిద్రవోవు కుముదినివోలె.

134

టీ|| లలన- ఒకనాయిక; స్మసింహునికొఁగిటన్ = నరసభూపాలునికొఁగిలిచేత ; అలసియొ = బడలియొ; పవలెల్లన్ = పగలంతయు; నెల...వోలెన్ = చందురనిసాంగత్యమునరాత్రిముద్దులుగులికిపగలునిద్రించుకలువతీగవలె ; ఎలమిన్ = మిక్కిలి ; నిద్రనందెడిన్ - అతినిద్రనొందెడిననుట. ఇందు నాయికకు గాఢనిద్ర చెప్పినందున సుప్తియగును.

ఈర్ష్య కుదాహరణము.

క. ఈవికొలఁదంతె తనమే

లే వేళను బాండుశోభ ధ యెనయే నాకున్

వావిరిఁ గీర్త్యంగన యని

శ్రీ వెలయు నృసింహు నొద్దఁ ధ జరతరలీలన్.

135

టీ॥ తనమేలు = తనవిభవము; ఈవికొలఁదంతె = ఈవి ప్రమాణ మెంతో అంతమాత్రమేయనుట. ఏవేళనుబాండుశోభ = ఎల్లపుడుపాం శోభయనుకోగముగలదు, తెల్లనిదనుట. కీర్త్యంగన = కీర్తికాంత; వా విరిన్ = ఉత్కర్ష మునందు; ఎనయేనాకున్ = నాకుసరియకానా? అని = ఇట్లని; శ్రీ = లక్ష్మీ; నృసింహునొద్దన్ = నరసభూపాలునిసన్నిధియందు; చి రతరలీలన్ = బహుకాలపువిలాసముతో; వెలయున్ = ప్రకాశించును.

ఇందు శ్రీదేవి కీర్తికాంతమేలు సహింపజాలక “దానిమేలు ఈ వియంతె దాని శరీర మెపుడును బాండుశోభ యనుజాడ్యము గల డి.” యనునట్లు చెప్పుటవలన నసూయ యగును.

ఆధ్యానమునకు నుదాహరణము.

క. సతి చెక్కిటఁ జెయి నేర్వంగ

నతులకరాంగుళులు సాంజనాశ్రయతములై

రతిపతి బాసట మించిన

శివపంచశరమ్ము లనంగఁ ధ జెలంగు నృసింహఁ.

136

టీ॥ నృసింహఁ = నరసభూపాలుడా! సతి... చేర్వంగన్ = నాయక చెక్కిటఁజెయియుంచగా; అతులకరాంగుళులు = సాటిలేనివగుచేతివేళు; సాంజనాశ్రయతములై = కాటుకతోఁగూడినకన్నీరుతోఁగూడిన వై; రతి... అనంగన్ = మత్స్యభుని సహాయములై యతిశయించినతీక్ష్ణము

లగుపంచబాణములోయనునట్లు ; చెలఁగుకొ = ప్రకాశించును. ఇందు నాయిక చెక్కిటఁ జెయిసేర్చి చింతించునట్లు చెప్పినందున నాధ్యానంబగును.

ఉన్మాదాపస్త్తుతులకు లక్షణములు.

క. అనయంబుఁ జేతనాచే

తననదృశమనోభ్రమంబు † ధర నున్మాదం

బనఁ బొల్పు ధాతుచలనము

దనర నపస్తార మనఁగఁ † దగు నెట్లన్నకొ.

137

టీ॥ అనయంబుకొ = ఎల్లపుడును; చేతన...భ్రమంబు = ప్రాణులయందును అప్రాణులయందును సమానమైనచిత్తభ్రాంతి; ధరకొ = భూమియందు; ఉన్మాదంబనఁబొల్పుకొ = ఉన్మాదమనఁదగును. ధాతుచలనము = వాతపిత్తశ్లేష్మధాతువులయొక్క చాంచల్యము; తనరకొ = బహుసట్లుగా; అపస్తారమనఁగఁదగుకొ = అపస్తారమనుసంచరియగును. ఎట్లన్నకొ.

ప్రతాపరుద్రీయమునందు “శ్లో॥ అపేశోమోహదుఃఖాదైర్వరపస్తారోజ్జతాపకృత్” అనియు, తద్వ్యాఖ్యయందు “అశుచిత్వధాతువైషమ్య భూతావేశాదిజన్యో భూతాతభ్రమగుభుజాస్ఫటవికటాక్తిలాలాఫేనాద్యనుభావఅపేశోపస్తారత్యర్థః” అనియు, రసతరంగిణియందు “గ్రహద్యావేశోఽపస్తారః, తత్రవిభావాః అపావిత్ర్యశూన్యస్థితిధాతువైషమ్యోత్కటదుఃఖభయాదయః, అనుభావాః కమ্পఫేననిశ్శ్వాసభూతాతవిపర్యాసజహ్నులోలనాదయః” అనియు, నపస్తారమునకు ధాతువైషమ్యము హేతువుగాఁ జెప్పఁబడినది గాని యాధాతువైషమ్యమే యపస్తారమని చెప్పఁబడలేదు. ఇట్లుండ నిందు ధాతుచలనమే యపస్తారముగఁ జెప్పట తప్పుగాఁ దోచుచున్నయది.

ఉన్మాదమున కుదాహరణము.

క. నినుఁ బ్రార్థించెద భ్రమరమ

చని నరసింహేంద్రుఁ డెమ్మ ♦ చన వల దోహూ

చనిన నృపాలుముఖంబుజ

ఘనవాసనఁ దగిలి నీవు ♦ గ్రమ్మఁపు గదా.

138

టీ॥ భ్రమరమ = ఓభృంగమా ! నినుఁ = నిన్ను; ప్రార్థించె
దఁ = వేడెద. చని = పగి; నరసింహేంద్రుఁ = నరసభూపాలుని; తెమ్మ =
పీఠికొనిరమ్మ. ఓహూ చనవలదు = తెలిసెను ! పోవలదు. చనినఁ =
పోయినయెడ ; నృపాలు...తగిలి = ఆరాజముఖపద్మవాసన యందా
సక్తమై; నీవుగ్రమ్మఁపుగదా = నీవుమరలిరావుగదా !

ఇందుఁ జేతనాచేతనసృశచి త్తభ్రమ మున్నాద మనులక్షణము
నకును, జేతన మగుభృంగమందు సంభాషణాదివ్యవహారము జరిగించి
నట్లు చెప్పినలక్ష్యమునకును, సమన్వయంబు దూరంబై యున్నది. ప్ర
తాపరుద్రీయములో, “శ్లో॥ ఉన్మాద స్తుల్యవర్తిత్వం చేతనాచేతనేష్వపి”
అనులక్షణమునకు సరియగునట్లు, “శ్లో॥ ప్రతాపరుద్రస్య జయప్రయా
ణభేత్తిభ్యనా మూర్ఛతి దిబ్బుభేషు । త్రాసాకులా భ్రాన్తి ముపేత్య వృ
క్షా౯ పృచ్ఛన్తి మార్గం ప్రతిభూమిపాళాః॥” అని యచేతనము లగు
వృక్షములను మార్గ మడిగినట్లు వ్రాయఁబడినది. అదియే యుక్తము.

అపస్తారమున కుదాహరణము.

క. మదప్రగహంబు పోఁకెను

పునతీమణి దీర్ఘదృష్టిఁ ♦ జూఁబెడుఁ జెల్లులఁ

ముద మొదలవ రక్షఁ గట్టుఁడు

మదవతికి నృసింహస్వామి ♦ మంద్రముకతనఁ

139

టీ॥ మదనగ్రహంబు = మన్మథుడనుభూతము; సోకెను = ఆవేశించెను. సునతీమణి = స్త్రీరత్నము; చెలులక = సఖులను; దీర్ఘశృష్టిక = నిడివెచూపులచేత; చూచెడుక = చూచుచున్నది. ముదమొదవక = సంతోషమగునట్లు; సరసింహనామమంత్రముకతనక = సరసభూపాలునినామాత్యరమంత్రముచేత; రక్షగట్టుడు = రక్షరేకుబంధింపుడు. ఇందు దీర్ఘవృష్టిక జూచుటచే నపస్తార మగును.

క. ఇరవుగ నిభావంబులు

పరగెడు ననుభావములు విభావములు న

న్యరసంబులకుం గల వని

విరచింపగ నొల్ల నిందు విస్తరభీతిక.

140

టీ॥ ఈభావంబులు = ఈముప్పదిమూడుసంచారిభావములు; పరగెడుననుభావములువిభావములుక = ఒప్పుచున్నయనుభావములునువిభావములును; అన్యరసంబులకుం = శృంగారేతరములగుహాస్యకరుణారసవీరభయానకబీభత్సాద్భుతశాంతరసములకును; ఇరవుగక = స్థిరముగ; కలవు = కలిగియున్నవి. అవి = ఇతరరసములకుం గలసంచారి ద్విభావతదనుభావాదులు. విస్తరభీతిక = గ్రంథమువిస్తరిల్లుననుభీతచే; ఇందుక = ఈగ్రంథమునందు; విరచింపగక = నిరూపించుటకు; ఒల్లక = ఇచ్చయింపను. శృంగారాదినవరసములకును డత్తద్రసానుగుణములగుసంచారిభావములుగలవు, అసంచారులకు వేలువేలుగవిభావములు అనగా గారణములు అనుభావములు అనగా గార్యములు గలిగియున్నవి. వానిలో శృంగారమునకు మాత్రము సంబంధించునవి చెప్పటకే యింతగ్రంథ మాయె, నిక నన్నిటికిఁ జెప్పునెడ గ్రంథము మిక్కిలి విస్తరిల్లు నని విరచించితి నని తాత్పర్యము.

కవిప్రతిజ్ఞావాక్యము.

తే. ఇంక శృంగారచేష్టల † నేర్పరింతు
 నవియు నష్టాదశాఖ్యలై † యలరుచుండు
 లలితగతి వీనినామము † లక్షణములు
 క్రమముతోఁ దెల్పి వీనిలఁక్ష్యము లొనర్తు.

141

టీ|| ఇంకఁ = ఇంకమీద; శృంగారచేష్టల నేర్పరింతుఁ = శృంగారచేష్టలను జెప్పదును. అవియుఁ = ఆచేష్టలును; అష్టాదశాఖ్యలై యలరుచుండుఁ = పదునైది పేళ్లు లవియై మొప్పుచుండును. వీనినామముల్ = వీనియొక్క పేరులను; లక్షణములు = లక్షణములను; క్రమముతోఁ = వరుసతో; లలితగతిఁ = సుందరమైనవిధముచేత; తెల్పి = తెలియఁబఱచి; వీనిలక్ష్యములొనర్తుఁ = వీనియుగాహరణముల రచియింతును.

వీనినామక్రమంబును భావలక్షణంబును.

క. ఇల భావహావహేలా

విలాసమాధుర్యధైర్య † విభ్రమలీలా

కిలికించితమోహ్తాయిత

లలితాదులు చేష్ట లగుఁ దలంపగఁ మఱియుఁ.

142

తే. వెలయు బిబ్బకివిచ్చిత్తి † విహృతచకిత

హసితకుట్టులతకుతూహ † లాదు లనఁగఁ

గలవు మఱి యందు భావంబు † వెలయుచుండు

మహి రసజ్ఞానయోగ్యతా † మాత్ర మగుచు.

143

టీ|| ఇలఁ = భూమియందు; భావ... ఆదులు = భావము హావము హేళు విలాసము మాధుర్యము ధైర్యము విభ్రమము లీల కిలికించితము మోహ్తాయితము లలితము మొదలయినవి; తలంపగఁ = విచారించు

పఁగా ; చేష్టలగుణ = శృంగారచేష్టలగును. మఱియున్ = నెండియును;
 వెలయుబిచ్చక... ఆకులు = వెలయుచున్న బిచ్చకము విచ్చిత్తి విహృ
 తము చకితము హసితము కుట్టమితము కుతూహలము మొదలగునవి;
 అనఁగన్ = అనఁగా; కలవు = ఉన్నవి. మఱి = మఱియును; అందున్ = ఆ
 చేష్టలయందు; భావంబు = భావమనునది; రస... అగుచున్ = రసముదె
 లియుటకు యోగ్యమగుటమాత్రమగుచు; మహిన్ = భూమియందు;
 వెలయున్ = ప్రకాశించును.

హావ హేలలకు లక్షణములు.

క. అది యాషడ్వ్యక్తము గా

సుదతులయెడ హావ మయ్యె ♦ సువ్యక్తంబై

పొదలిన ననవరతంబును

నది మిక్కిలి హేల యయ్యె ♦ నది యెట్లన్నన్.

144

టీ॥ అది = ఆభావము; ఈషడ్వ్యక్తముగాన్ = అంగవికారాదు
 లచే గొంచెముబయల్పడినదికాఁగా; సుదతులయెడన్ = స్త్రీలయందు;
 హావమయ్యెన్ = హావమనునదియాయెను. అది = ఆహావము; అనవరతం
 బును = ఎల్లప్పుడును; సువ్యక్తంబై పొదలినన్ = అతిస్పష్టవికారమైయు
 ప్పఁగా; హేలయయ్యెన్ = హేలయనునదియాయెను. అదియెట్లన్నన్.

భావమున కుదాహరణము.

చ. వరుఁ డని పేర్కొన న్నిరము ♦ వాంచుఁ దలోదరి సాలభంజికా
 పరిణయవేళ నెచ్చెలులఁ ♦ బాయక యెప్పటియట్ల కేళికాం
 తర మొనరింపఁ బోదు చనెనా యెడఁ బయ్యెడఁ జేర్చి సిగ్గునం
 బరఁగుఁ బ్రియాంగనానుకృతి ♦ భావన కేలికిఁ గాఁగ నిచ్చులున్.

టీ॥ తలోదరి = వనిత; వరుఁడని పేర్కొనన్ = మగఁడని పేరు చెప్పఁ

గా; శిరమువాంచుకొ = తలనంచుకొనును. సాలభంజకాపరిణయవేళకొ = బొమ్మల పెండ్లిసమయమునందు; నెచ్చెలులఁబాయక = ప్రియసఖులనువదలక, వారితోఁగూడననుట; ఎప్పటి...పోదు = పూర్వమట్లుమఱియొక క్రీడనల్పంజనదు. చనెనా = చనినయెడ; ఎడఁబయ్యెడఁజేర్చి = తొమ్ముమీఁదఁబైఁటఁజేర్చి; నిచ్చలుకొ = ఎల్లపుడు; ప్రియాంగనా...గాఁగకొ = ప్రియురాలండగుస్త్రీల సనుకరించుటను భావించుట క్రీడకుఁగాఁగా; సిగ్గునంబరఁగుకొ = లజ్జతోనొప్పును.

ఇందు “శిరమువాంచు, ఎడఁబయ్యెడఁజేర్చు” నిత్యాదులు “అదియీషడ్వ్యక్తముగా” ననులక్షణముతో సమన్వయంబున కనువై హఃవోదాహరణముగ దీనిం జేయుచున్నవి. “శ్లో॥ కురగ్గీవాశ్లాని స్తిమితయతి గీతిధ్వనిశు య త్సకం కాంతోదంతం శ్రుత మపి పునః పృచ్ఛతి యత్ | అనిద్రం యచ్ఛాంత స్పృశితి త దహో పే ద్ద్యభినవాం ప్రవృత్తోఽన్యో స్యేక్తుం హృది మనసిజః ప్రేమలతికామ్ ||” అనునది యుక్తోదాహరణంబుగాఁ దోచెడిది.

వెండియు, ఇందు “ఒనరింపఁబోదు చనెనా” యనుచోటఁ గ్రమభంగ మనుకావ్యదోషము దోచుచున్నది. “శ్లో॥ నాథే నిశాయా నియతే ర్నియోగా దంతంగతే హస్త నిశాపి యాతా” అను శ్లోకమునందుఁ గావ్యప్రకాశమునఁ గ్రమభంగము భావించి “అంతంగతే హస్త గతా నిశాపి” అనుపాఠము కల్పించుట యుక్త మని వ్రాయఁబడినది. ఇచట “పోదుపోయెనా” యనుట యనుకూలంపక పోయినను యథోచితముగ సుధీమణు లాలోచింపఁ దగును.

హఃవోదాహరణము.

చ. పడఁతి నృసింహుగీతములు † పాడెడువేళ నృసింహునామము
న్నుడువదు సిగ్గుతో గురుజను ల్పరనాథు గుణప్రశంస లే

ర్పడ నొనరించుచో నుచిత ధక్తిమెయి న్గురుసేవ సేయుకై
వడి వడి నాలకించుఁ దలఁవాంచుఁ బరా కగుఁ గొంత పింతగఁ.

టీ॥ పడఁతి = బక స్త్రీ; నృసింహు... వేళక = నరసభూపాలునిగీత
ములు పాడునపుడు; సిగ్గుతోక = లజ్జ తో; నృసింహునామమును
డునదు = నరసభూపాలుని పేరు చెప్పదు. గురుజనుల్ = పెద్దవారలు; నర...
చోక = నరసభూపాలుని గుణప్రశంసలను వివరించి చెయునపుడు; ఉచిత
ధక్తిమెయిక = ఉచితమగు ధక్తిచేత; గురుసేవ సేయుకై వడిక = గురు
సేవ సేయు భంగి; వడిక = వేగముగ; ఆలకించుక = వినును. తలవాం
చుక = శిరమువంచును. పింతగాక = చోద్యమగునట్లుగా; కొంతపరా
కగుక = కొంచెము పరాకుపడును.

ఇంచు, వికారంబులు నువ్యక్తంబులుగాఁ జెప్పఁబడుటవలన, నిది
హేల కుదాహరణం బనఁదగియున్నది. “శ్లో॥ అనాకూతై రేవ ప్రియస
హచరీణాం శిశుతయా వచోభిః పాశ్చాత్రీమిధున మధునా సంఘటయి
తుమ్ | ఉపాదత్తే నోవా విరమతి నవా కేవల మియం కపోతా కల్యా
ణీ పులకముకుళై ర్దస్తురయతి॥” అని మురారినాటకమందు సీతావిష
యమై చెప్పినపద్యము యుక్తమైనయుదాహరణముగా నున్నది. ప్రతా
పరుద్రీయములో “శ్లో॥ రసాభిజ్ఞానయోగ్యత్వంభావిత్యభిధీయతే॥ ఈ
షద్వృష్టవికారస్తుభానోహంప్రకీర్తితః” అనిలక్షణములుచెప్పి “శ్లో॥
రుద్రనరేంద్రస్య గుణాన్ గాయతి బాలత్వే విస్రభిష్ | లజ్జతే కరపులకి
తో యనభిజనో యశావనే గాతుమ్॥” అనుభావత్యములో “చరణ
లకితః” అనిపులకలువర్ణింపఁబడెను. పులకలు వికారరూపములు గ
నుక వాని భావలక్ష్యములో వర్ణించుటయే యుక్తము గాగని తోచు
టంజేసి, దీనివదలిపైయుదాహరణములు వ్రాయఁబడెను.

హేల కుదాహరణము.

ఉ. మేలము లాడుచుం గడు సఁ మేలములై చెలు లెల్లఁ గూడి యో
బాలిక శ్రీసృసింహనరఁ పాలు వరించెదవే యటన్న నీ
లాలక యంగవల్లిఁ బులఁకాంకురము ల్పన లొత్త నే మనం
జాలక యూరకుండె ననిఁ శంబు త్రపావృత యైనకై వడికొ. 147

టీ|| మేలములాడుచుకొ = పరిహాసములాడుచు; కిడుకొనమేలము
లై = మిక్కిలి-లియొద్దికగలవారై; చెలులెల్లఁగూడి = నఖులందఱుచేరి; ఓ
బాలిక = ఓచిన్నదానా! శ్రీసృసింహనరపాలుకొ = శ్రీమంతుడైననరన
భూపాలుని; వరించెదవే = వలచెదవా? అటన్నకొ = అనియడుగఁగా;
నీలాలక = నల్లనికురులుగలస్త్రీ; అంగవల్లికొ = తీగవంటిమేనియందు;
పులకాంకురముల్పనలొత్తకొ = పులకలమొలకలుమొలవఁగా; అని
శంబు = ఎల్లపుడు; త్రపావృతయైనకై వడికొ = సిగ్గుచేనావృతయైనదాని
వలె; ఏమనంజాలకయూరకుండెకొ = ఏమియుననఁజాలకమిన్నకుండెను.
ఇందు భావము మిక్కిలి వ్యక్తము లైనవికారములు గలదిగా వర్ణిం
పఁబడినందున హేలయగును. ఇచటఁ ద్రపావృతయై యూరకుండఁగాఁ
“ద్రపావృతయైనకై వడికొ” అనుట యుక్తముగాఁ దోచదు.

విలాసనాథుర్వములకు లక్షణములా.

క. వృత్తి గనఁ దాత్కాలిక మగు

నతులవికారము విలాసఁ మగు సొమ్ములు లే

కతిరమ్యత్వము దలఁపగ

నతివలకు న్నధురభావఁ మగు నెట్లన్నకొ.

148

టీ|| వృత్తికొ = భర్తను; కనకొ = చూడఁగా; తాత్కాలికమగునతు
లవికారము = తృష్ణ, అమృతాద్యుచిత, మనోజ్ఞమైనవికారము; నిలా

సమగుణ = విలాసమనునదియగును. అతివలకుణ = స్త్రీలకు; సోమ్యులులే
కతిరివ్యత్వము = ఆభరణములులేకున్న అతిమనోహరత్వము; తలఁపఁ
గణ = భావింపఁగా; మధురభావమగుణ = మాధుర్యమగును. ఎట్లన్నఁ.

విలాసమున కుదాహరణము.

క. ఇరుగడల వెడలి సుడిగొని

తరళములై వెలికి బెలికి ♦ తళతళ మనుచున్

బరఁగురువారపుఁజూపుల

హరిణాక్షి నృసింహవిభుని ♦ కారతి సేసెన్.

149

టీ|| ఇరుగడలన్ = ఇరుప్రక్కలను; వెడలి = బయలుదేటి; సుడి
గొని = సుడివడి; తరళములై = చంచలములై; వెలికి...చూపు
లన్ = బయటికిప్రకాశించి తళతళమనియొప్పుచున్న విలాసవిశేషముగల
దృష్టులచే; హరిణాక్షి = హరిణనేత్ర; నృసింహవిభునికిన్ = నరసభూపా
లునికి; ఆరతిసేసెన్ = ఆరతిచేసెను. ఇందు రువారపుఁజూపులనుచో
నుదారపుఁజూపులని పాఠాంతరము గలదు. తత్పక్షమునం దుదార
ములైనచూపులచేత నసి యర్థము. ఇందు నాయొక నృసింహాభిరూప
జూచునపు డనేకములైనవికారములు దృష్టవలయుండుఁగలిగినట్లు వర్ణిం
చినందున విలాస మనుశృంగారచేష్టయగును.

మాధుర్యమున కుదాహరణము.

చ. కనుగవకెంపు సార్ద్రనఖ ♦ గౌరతయుం జెలువొందు నొక్కయం

గన రతివేగశీర్ణమణి ♦ కంకణనూపురహారవల్లియై

మునుపటికన్నఁ బొల్పగునముజ్జ్వలతం దగఁ బొందుపత్తియై

కొనల నిగిర్చి యున్నయతి ♦ కోమలవల్లిమతల్లియో యనన్. 150

టీ॥ కనుఁగవకెంపు = నేత్రయుగ్మముయొక్కయొట్టించనము; సార్ద్రీనఖశారతయుక్ = ఆర్ద్రములైన గోశృపచ్ఛదనమును; చెలువొందు నొక్కయంగన = ఒప్పుచున్నయొక స్త్రీ; రతి...యై = సురత నేగముచేత జాఱిన పుణికంకణములును గజ్జెలునులతలవంటిముక్తాహారములునుకలదై; పాండుపత్త్రయై = పచ్చనియాకులుగలదై; కొనలక్...అనక్ = కొనలయందుఁజిగిచ్చినట్టికోమలమైన మంచితయోయనునట్లు; మునుపటి...తగ్ = ముందున్నదానికిన్ననధికమైన ప్రకాశముచేత నొప్పెను. ఇందు నాయొక సొమ్ములులేకపోయినను నతిరవ్యయై నట్లు చెప్పినందున మాధుర్య మగును,

ధైర్యవిభ్రమలీలలకు లక్షణములు.

క. కులశీలాద్యవిలంఘన

మిల ధైర్యం బొడలఁ దొడవు † లిడఁ దడఁబడినక్

వెలయఁగ విభ్రమ మధిపుని

యలఘుగుణానుకృతి లీల † యగు నెట్లన్నక్.

151

టీ॥ ఇలక్ = భూమియందు; కులశీలాద్యవిలంఘనము = కులము నుంచినడవడి మొదలగువానివదలకునికి; ధైర్యంబు = ధైర్యమనఁబడును. ఒడలక్ = శరీరమందు; తొడవులిడఁదడఁబడినక్ = సొమ్ములుంచునపుడు దొట్రుపాటునొందినయెడ; వెలయఁగక్ = ప్రకాశించునట్లు; విభ్రమము = విభ్రమమనఁదగును. అధిపునియలఘుగుణానుకృతి = ప్రియుని యుత్కృష్టగుణములయనుకరణము; లీలఅగుక్ = లీలయనునదియగును. ఎట్లన్నక్.

ధైర్యమున కుదాహరణము.

మ. అత్తులై శ్వర్యశమగ్రుఁ ధై ననరసింహాధీశ్వరుం డేడ నీ

పితృవాచాపరతంత్రనై వ్రతతతిం ♦ బెంపొందు నేనేడ నా
క్షీతిపాలాగ్రణిపైఁ బ్రసక్తిముగ నాచిత్తంబు సంధించినాఁ
డతనుం డక్కఱొ నేటనుండి విషమాస్త్రాభిఖ్యుఁ డౌ నెంతయున్.

టీ॥ అత్తులై శ్వర్యసమగ్రుఁడు = సాటిలేనివిభవముచేత సంపూర్ణుఁడు; ఐననరసింహాధీశ్వరుండు = ఐనరసభూపాలుండు; ఏడన్ = ఎక్కడ? ఈపితృ... ఏడన్ = ఈతండ్రిమాటకువశపడి వ్రతసమూహముచేతఁజెలంగునేనెక్కడ? అక్కఱొ = ఓయక్క! అతనుండు = సుదనుండు; నాచిత్తంబు = నామనస్సును; అక్షీతిపాలాగ్రణిపైఁబ్రసక్తిముగన్ = ఆరాజశ్రేష్ఠునిపైఁబ్రవర్తించునట్టుగా; సంధించినాఁడు = కూర్చినాఁడు. నేటనుండి = నేడు మొదలుకొని; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; విషమాస్త్రాభిఖ్యుఁడౌ = విషమాస్త్రుడనునామముగలవాఁడగును. ఇందు, నాయొక
“నరసభూపాలునికి నాకు నింత తారతమ్యముండఁగా నతనుండు వానియందు నామనంబు సంధించినాఁడు కావున నేటనుండి విషమాస్త్రాభిఖ్యుఁడౌ” నని చెప్పినందున, దన కెన్ని బాధలు గలిగినను చానిఁజేరుతలంపు లేనట్లభిప్రాయ మగుటచేఁ గులశీలాదితత్పరత వ్యక్తమగుచున్నది గాన నిది ధైర్య మగును.

విభ్రమమున కుదాహరణము.

చ. అదన నృసింహభూమిరమఃశాగ్రణి వచ్చినసంభ్రమంబుతో
సుదతి నభోవలగ్నమునఁ ♦ జుక్కల పేరిటికంతమాలయుం
బొదలుకుచాచలంబుల సముజ్జ్వలమేఖలయున్ ధరింపఁగా
నది క్రమ మయ్యెఁ దొయ్యలికి ♦ నక్రమ మయ్యె విలాసవైఖరిన్.

టీ॥ అదనన్ = ఉచితసమయమందు; నృసింహ... సంభ్రమంబుతోన్ = నరసభూపాలుండువచ్చినసంబ్రముతో; సుదతి = స్త్రీ; నభోవ

నని రాజపక్షమందు, సురతపవ్రవలెఁ దెల్లనైన దని యశఃపక్షమునందుఁ దెలియవలయును. ఇందు యశఃకాంత తనప్రియుఁ డగునరసభూపాలునియొక్క గొప్పనైనగుణముల ననుకరించినట్లు చెప్పినందున లీలయగును.

ప్రతాపరుద్రీయములో “శ్లో॥ ప్రియానుకరణం లీలా వాగ్విర్గత్యాఽథచేష్టితైః” అనియు, రసతరంగిణ్యాదులలో “ప్రియభూషణవచనాద్యనుకృతి స్త్రీలా” అనియు, నున్నందున దేనిచేతనైనను బ్రియానుకరణము లీల యని వ్యక్తమగుఁ గాన, గుణానుకృతి మాత్రమే లీల యని భావింప రాదు.

కిలికించితమోహ్తాయితంబుల లక్షణంబులు.

క. అళు కలుక ముదము నశ్రువు

గలిసినఁ గిలికించితంబు † గడు నిష్టకథా

దుల నింగిత మెఱిగించుట

దలఁపఁగ మోహ్తాయితంబు † దగు నెట్లన్నఁ.

155

టీ॥ అళుకు... కలిసినకొ = భయమును కోపమును సంతోషమును కన్నీడును చేరఁగా; కిలికించితంబు = కిలికించితంబను చేష్టయగుచు. “శ్లో॥ రోషాశ్రుసార్వభీత్యాదే స్సంకరః కిలికిచ్ఛితమ్” అని ప్రతాపరుద్రీయము. కడుకొ = మిక్కిలి; నిష్టకథాదులకొ = ప్రియవస్తువనఁగాదులయందు; ఇంగితమెఱిగించుట = తనయభిప్రాయమును దెలుపుట; తలఁపఁగకొ = చూరింపఁగా; మోహ్తాయితంబుదగుకొ = మోహ్తాయితంబుననొప్పును. ఎట్లన్నకొ.

కిలికించితంబున కుదాహరణము.

చ. పతి రచితాగనుం డదిరి † పాటున వచ్చి దృఢోపగూహుఁ

స్థితి నధరప్రవాళము గ్రసింప నసంభ్రమలోలహస్తయై
మతకరి చాలు జాలు నిక మాదెస రాకు మటంచు నల్కతో
నతివ బొమ ల్లుడించె నయనాంబువు తెప్పల నప్పించుచుకొ.

టీ|| రచితాగసుండు = అపరాధయైన; పతి = ప్రియుండు; అదిరిపా
టునవచ్చి = అకస్మాత్తుగావచ్చి; దృఢోపగూహనస్థితీ = గాఢాలింగనస్థితి
చేత; అధరప్రవాళముగ్రసింపకొ = పవడమునంటివాణెరనానగా; అతి
వ = స్త్రీ; నసంభ్రమలోలహస్తయై = సంబరమునోడగూడునట్టుగాజలించుచున్న
చేతులుగలదై, మతకరి = వంచకుడా! చాలుజాలును. ఇకకొ =
ఇకమీఁద; మాదెసరాకుమటంచుకొ = మాయొద్దకు రాకు మని పలుకుచు;
అల్కతోకొ = కోపముతో; నయన... అప్పించుచుకొ = కన్నీరు
తెప్పలచేదుడుచుచు; బొమల్లుడించెకొ = కనుబొమ్మలుముడిపెట్టెను.
ఇందు నతివకు నశ్రువు నలుకయు మొదలగునవి చెప్పినందునఁ గిలికించితం బనఁ దగును.

మోట్టాయితంబున కుదాహరణము.

చ. చెలులు నృసింహుగీతములు ♦ చేరికగా నపరంజవీణెలో
పలఁ బలికింప నూర్చుచును ♦ బాలిక యూర్పులచేత దీపికా
కలిక చలింప నెచ్చెలులు ♦ గంటిరె మీమ్మదుగానలక్ష్మీకిం
దెలియఁగ మెచ్చుచున్నయది♦దీవియ యంచు హసించు నెంతయుకొ.

టీ|| చెలులు = నఖలు; చేరికగాకొ = కూడికగా; అపరంజవీణెలో
పలకొ = బంగారువీణెలోపల; నృసింహుగీతములు = నరససూపాలునిపై
పాటలను; పలికింపకొ = నాయించఁగా; బాలిక = చిన్నది; ఊర్పుచును =
ఊర్పులువిడుచుచు; ఊర్పులచేకొ; దీపికాకలిక = మొగ్గవంటిదీపము; చ
లింపకొ = కదలఁగా; నెచ్చెలులు = ప్రియసఖులారా! తెలియఁగకొ = పరి

శీలింపఁగా; మీమ్మదుగానలక్ష్మీకిఁ = మీకోమలమైన గానసంపదకు;
దీవియ = దీపము; మొచ్చుచున్నయది = శ్లోఘించుచున్నయది. అం
చుకొ = ఇటనుచు; ఎంతయుకొ = మిక్కిలి; హసించుకొ = నవ్వును.

ఇందు నాయక యిష్టఁ జైన నరసభూపాలునియొక్క గీతాలా
పప్రస్తావమునందు హర్షామలచేతఁ దనయభిప్రాయము సూచించుటవ
లన మోహియితం బగును.

లలితవిచ్ఛిత్తులకు లక్షణములు.

క. భాసురతనువల్లీవి

న్యాసము లలితమ్ము సొమ్ము † లల్పము లయ్యుకొ

భాసిల్లెడుశృంగారవి

కానము విచ్ఛిత్తి యద్యోఁ † గన నెట్లన్నకొ.

158

టీ॥ భాసురతనువల్లీవిన్యాసము = మనోహరమగునట్లవయవము
లయొక్కయుంచుట; లలితమ్ము = లలితమనఁబడును. సొమ్ములల్పముల
య్యుకొ = భూషణములుకొంచెములయ్యును; భాసిల్లెడుశృంగారవికాన
ము = ప్రకాశించుసౌందర్యాతిశయము; కనకొ = చూడఁగా; విచ్ఛిత్తియ
ద్యోకొ = విచ్ఛిత్తియనునదియాయెను. అదియెట్లన్నకొ. ఇచట “త
నువల్లీవిన్యాస” మనుచోఁ దనుశబ్దమవయవిబోధకమైనను, “శ్లో॥ సు
కుమారాశ్చవిన్యాసోలలితంపరికీర్తితమ్ ” అని ప్రతాపరుద్రీయములొ
నవయవవిన్యాసము లలిత మని చెప్పఁబడుటవలన నవయవములయొ
క్కయుంచుట యని యర్థము న్రాయఁబడెను.

లలితమున కుదాహరణము.

చ. నడియుశ్రమంబుతోడిభుజివల్లి మృదంగముమీఁగఁ జేర్చి కీ

లెడలిననూపురంబు ఘటియింపఁగ దూతికరారవిందమం

దగు గిడి కంపితస్తనరయంబున నూర్పర దోష నింజీయ

ద్యౌశ నటియించి నిల్చె సభయెల్ల ననంగునిపాలు సేయుచున్.

టీ|| ఇంతి = స్త్రీ; వడియుశ్రమంబుతోడిభుజనల్లి = స్రవించునట్టి
 స్వేదముతోఁగూడిన బాహులలను; మృదంగముమీఁదజేచ్చి = మదై
 లపై నుంచి; కీలెడలిననూపురంబు = కీలుపదిలినగజ్జెను; ఘటియింపఁ
 గన్ = కూర్చుటకు; దూతి... ఇడి = దూతి యొక్క కిరకవలమంతుఁబా
 దమునుంచి; ఇటఁ గరారవిందనుం దనుచోఁ గరంబునం దనియు, అ
 దు గనుచోఁ బాదవిందము ననియుఁ బ్రయోగించునెడ రమణీయం
 బు గుండు నని దోచెడి. కంపితస్తనరయంబునన్ = కదలుచున్న చచ్చు
 లవేగమునలన; ఉర్పరదోషన్ = నిశ్వాసము తెలియవచ్చుచుండఁగా;
 అద్యౌశన్ = ఆనయమందు; సభయెల్లన్ = సభనంతయు; అనంగుని
 పాలు చేయుచున్ = కామపరవశముగాఁజేయుచు; నటియించినిల్చెన్ =
 నాట్యముచేసినిల్చెను. ఇందు నాయక భుజలతను మృదంగముమీఁద
 ను, పాదమును దూతీహస్తమునందును, మనోహరముగా నుంచినం
 దున సుకుమారాంగవిన్యాసరూప మగులలిత మను శృంగారచేష్ట
 యగును.

సింగభూపాలీయములో “శ్రమోమాననభేదస్స్విదధ్వన్మత్త
 రతాదిభిః” అను శ్రమలక్షణమునందు నృత్తశ్రమమున కుదాహరణ
 ముగాఁ జెప్పఁబడిన “శ్లో|| స్వేదక్లేదితకఙ్కణాం భుజలతాం కృత్వా
 మృదజ్ఞాశ్రయాం చేతీహస్తనమర్చితైకచరణా మజ్జేఽసంధిత్సయా| సా
 భూయఃస్తనకమ్పసూచితరయం నిశ్వాసమా ముశ్చతీ రణ్ణస్థాన మనన్ద
 సాత్కృతవతీ తాళావధౌ తస్థుషీ||” అనుశ్లోకమున కీపద్యము భాషాం
 ముగ నున్నదనియు, నం దున్న స్వేదపదంబునకు బదులుగా నిందు శ్రమ

పదంబుఁ బ్రయోగించుట యుక్తము గా దనియుఁ, బూర్వమే వ్రాయఁ బడెను. “ ఏడియుశ్రమాంబుతోడి ” యనుటయుక్తంబుగాఁదోచెడి.

వెండియు “ స్తవకమ్మసూచితరీతినినిశ్వాస మాముఞ్చతీ ” అనుసంస్కృతమునకు “ స్తవకంపముచేత సూచింపబడినవేగము గల నిశ్వాసమును విడుచుచున్నదని, ” యని యర్థ మగు. అందుకు బదు అందు “ కంపిత స్తవయంబున సూర్యర దోష ” ననిప్రయోగింపబడెను. ఇందు సారాసాంబు లభిజ్ఞాంతరింగిసాక్షికంబు లగు నని విరమించెదను.

విచ్ఛిత్తి కుడాహరణము.

చ. పరిమితభూషణంబులును † ఫాలముపై నెలవంకనామముం
బరంగ నోయారీదై నయన † పర్వ మొనర్చె వధూలలామ తా
విరళగణేయ తారలు న † వీనతరేందుకలావిలాసము
న్వరన వెలుంగఁగా విదియ † నాటివిభావరి వొల్చుకై వడిక. 160

టీ|| వధూలలామ = స్త్రీరత్నము ; పరిమితభూషణంబులును = అల్పభూషణములును; ఫాలముపై నెలవంకనామమున్ = నుదుటియందు చంద్రవంకబొట్టును; పరంగన్ = బప్పఁగా; ఒయారీదై = విలాసము గలదై ; విరళగణేయతారలు = అల్పములై లెక్క పెట్టఁదగునక్షత్రములును; నవీనతరేందుకలావిలాసమున్ = లేతచంద్రకలయొక్క-విలాసమును; వరునన్ = వరుసగా; వెలుంగఁగాన్ = ప్రకాశింపఁగా; విదియ... కై వడిక = ద్వితీయనాటిరాత్రిప్రకాశించుభంగి ; తాన్ = తాను; నయనపర్వమొనర్చెన్ = నేత్రోత్సవముచేసెను. ఇందు నాయిక అల్పభూషణములు గల దయ్య లోకోత్తరముగఁ బ్రకాశించినట్లు చెప్పినందున విచ్ఛిత్తి యగును.

బిభృకవిహృతములకు లక్షణములు.

క. వరునికథయః దనాదర

మరయఃగ బిభృక మయ్యేఁ సనుమతిఁ బలుకం
దర మగుతగువేళల ను

ఉత్తర మొసఁగమి విహృత మనఁగఁ దగు నెట్లన్నె. 161

టీ॥ వరునికథయః = ప్రియునియొక్క ప్రస్తావమునందు ; అ
నాదరము = ఉదాసీనత ; అరయఃగ = విచారింపఁగా ; బిభృకమ
య్యే = బిభృకమనుచుచూచుచును. అనుమతి = అనుమతితో ; పలు
కఁ...వేళల = పలుకుటకు సాధ్యమగుచుచుతావసరములయందు ;
ఉత్తరమొసఁగమి = ఉత్తరమియ్యకుంట ; విహృతమనఁగఁదగు = వి
హృతమనఁగ నొప్పును. ఎట్లన్నె.

ప్రతాపరుద్రీయములో, “శ్లో॥ విహృతం ప్రాప్తకాలస్య వాక్య
స్యా కథనం హిమీ” అని లజ్జిత ప్రాప్తకాలవాక్యకథనము వి
హృతముగాఁ జెప్పఁబడినది, ఇం దూరక యకథనమే చెప్పఁబడినది.
అది గర్వాదరాదులచేత నకథనముగానుం దోచును గాన వ్రీడాది
బోధకశబ్దముఁ జేర్చుట యుక్తము. ప్రతాపరుద్రీయములో “హి
మీ” యనునది మానాదుల కుపలక్షణము. అట్లు ముందు సింగభూ
పాలీయలక్షణము వ్రాయఁబడును.

బిభృకమున కుదాహరణము.

చ. అతఁడు గుణాభిరాముఁ డతఁ డంగజసన్నిభుఁ డంచు నెచ్చెలు
ల్పతి యగుశ్రీనృసింహనరఁపాలు నుతింప లతాంగి నీటుతో
శ్రుతులఁ గరాంగుళు లొనిపె శోభనతచ్చరితాభిపూర్ణమై
యతిశయ మందుకర్ణయుగఁమం దవకాశ మొనర్చుకై వడి. 162

టీ॥ లతాంగి = స్త్రీ; పతి...పాలుక = భర్తయగు శ్రీమంతుడైన సరిసభాపాలాని; నెచ్చెలులు = సఖులు; అతడు...అంచుక = అతడునుగుణములచేత నొప్పుచున్నవాడు అతడునున్నభునితోసమానుడు, ఇటనుచు; నుతింపక = ప్రశంసింపగా; నీటుతోక = శృంగారగర్వముతో; శ్రుతులక = చెవులయందు; శోభన...కైవడిక = మంగళమగునానరసభాపాలునిచరిత్రముచేత పరిపూర్ణమై యుబ్బుచున్నకర్ణయుగమునందుజోటుచేయుభంగి; కరాంగుళుల్సొనిపెక = చేతివేళ్ళనుదూర్చెను. ధన్యామలచే నిండినట్టిగోతము మొదలగువానియందు నవకాశముకలుగుటకై చేతులు మొదలగునవి చొనుపుట లోకప్రసిద్ధము. ఇందు నాయకకుఁ బ్రియునిప్రశంసయం దనాదరము వర్ణింపంబడినందున విభోకము.

విహృతమున కుదాహరణము.

ఉ. బాలిక యల్కతో మరలి ♦ పల్క-క యుండియుఁ బ్రాణనాథుఁడవ్వేళ ట్టుతం బొనర్పఁ గడు ♦ వేగ చిరాయు వటంచుఁ బల్కఁగాఁ జాలక రోషముం బ్రణయ ♦ సంభ్రమము న్నది దొమ్ములాడ నీ లాలక కుండలద్వయ ము ♦ దగ్గరికిఁ ఘటియించె వీనులక. 163

టీ॥ బాలిక = చిన్నది; అల్కతోక...ఉండియుక = రోషముతోఁదిరిగిమాటాడకుండియును; అవ్వేక = ఆసమయమందు; ప్రాణనాథుడు = ప్రియుడు; ట్టుతంబొనర్పక = తమ్ముఁగా; కడువేగ = మిక్కిలి శీఘ్రముగా; చిరాయువు...చాలక = చిరాయువుగమ్మనియనఁజాలక; మదిక = మనస్సునందు; రోషముకప్రణయసంభ్రమముక = కోపమును ప్రీతినంభ్రమంబును; దొమ్ములాడఁగాక = పెనఁగులాడఁగా; నీలాలక = నీలకుంతల; ఉదగ్గరికి = శీఘ్రముగ; వీనులక = చెవులయందు; కుండలద్వయము = కమ్మలజతను; ఘటియించెక = ఉంచెను. ఇందు

నాయిక ప్రియుఁడు తులముఁ జేయఁగాఁ బల్క-వలసిన మంగళవాక్యమును మాసముచేఁ బల్క-సంఘన విచారం బగును.

సింగభూపాలీయమునో, “శ్లో॥ ఈర్ష్యయా మానలజ్జాభ్యా మదత్తం యోగ్య ముత్తరమ్ । క్రియయా స్యస్యతే యత్ర విహృతం తదుదీరితమ్॥” అని లక్షణము వ్రాసి. “శ్లో॥ అద్యాపి తన్ననసి సంపరివర్తతే మే రాత్రౌ మయి తులవతి క్షీతిపాలపుత్ర్యాః । జీవేతి మజ్జళవచః పరిహృష్య రోషా త్కర్ణేర్హితం కనకపత్నీ మనాలసన్త్యా” అను లక్ష్యము వ్రాయఁబడినది. కిర్ణములయందు కనకపత్నీర్పణము తుల మమంగళమగుట సత్రావ్యం బని తత్పరిహారమంగళవాక్యప్రతిప్రయోగరూపముగా నున్నది. ఇట్లు పైగ్రంథమునందె లజ్జచేత యోగ్యోత్తరము నియ్య కునికి, “శ్లో॥ అస్యచస్తు కథాప్రవృత్తయే ప్రశ్నైతత్పర మనన్తశాసనమ్ । వీక్షితేన పరిహృష్య స్వాతి మూర్ధక మ్పమయ ముత్తరం దదా॥” అని యున్నది చూడవలయు.

చకితహాసితకుట్టమితకుతూహలంబుల లక్షణములు.

క. అలుకుట చకితము నశ్వము

నలకుట హాసితంబు రతుల • నశనమద్దో

జ్వల సౌఖ్యము కుట్టమితము

లలనకుఁ జపలత కుతూహలం బెట్లన్నక.

164

టీ॥ అలుకుట = భయపడుట; చకితము = చకితమగును. నశ్వము నలకుట = నశ్వమగుట; హాసితంబు = హాసితమగును. రతులక = నురతములయందు; అశనమద్దోజ్వల సౌఖ్యము = అశనమద్దమైనను సౌఖ్యతీతయముగ నెంచుట; కుట్టమితము = కుట్టమితమగు. లలనకుకొ = స్త్రీకి; చపలత = చాపల్యము; కుతూహలంబు = కుతూహలమగును. ఎట్లన్నక.

ఇందు హాసితాదిలక్షణములు సవరింపఁ దగియున్నవి. ఎట్లన, ప్రతాపరుద్రీయములో, “శ్లో॥ ఆకస్మికంతు హాసితం యశావనాదివికారజమ్” అనియున్నది. నిర్వృత్తుకముగ యశావనాదివికారముచేతఁ గలుగునవ్వు హాసిత మని దీనియర్థము. ఇట్లు “శ్లో॥ యథాయథా హాసతి మృగాక్షీ యశావనలత్యైశిక్షీతా మధురమ్ । తథాతథా కుసుమేషు శరా వికసన్తి ప్రియ స్యాశాచమ్” అని దీనియుదాహరణము. వికృతవేషభాషాదులచేఁ గలుగుహాస మిహాసితము గాదు. ఈనరసభూషాలీయ లక్షణము హాస్యఽసస్థాయి యగుహాసమును వ్యాపించుచున్నది.

నెండియు, “శ్లో॥ కేశాధరాదిగ్రహణే మోదమానాఽపి మానసే । దుఃఖితేవ బహిఃకుప్యే ద్యత్ర కుట్టమితం హి తత్” అనియు, “సుఖేదుఃఖచేష్టాకుట్టమిత” మ్మనియు, గుట్టమితంబునకుఁ బ్రాచీనలక్షణంబులును, “శ్లో॥ పాణిపల్లవవిధానన మస్త స్సీతకృతాని నయ నార్థనిమేషాః । యోషితాం రహసి గద్గదవాచా మస్త్రీతా ముపయ యు ర్నదనస్య” అనియు, “శ్లో॥ రోద్ధం పాణిః ప్రచలతి చిరా దఙ్గుళి ర్నిశ్చలాఽసౌ భ్రూవిశ్లేపో భవతి కుటిలో నేత్ర మస్తః ప్రసన్నమ్ । గాఢాశ్లేషే భవతి సుతనో రర్థమాత్రో సకారః కమ్పో మూర్ధ్నః ప్రసరతి ముఖం సమ్ముఖ న్న ప్రయాతి” అనియు, దదుదాహరణంబులు, నుండఁగా, “శ్లో॥ సమ్మద్దేఽపి సుఖాధిక్యం రతౌ కుట్టమిత మ్మతమ్” అని ప్రతాపరుద్రీయమందును, “రతుల నతిసమ్మద్దో జ్వలసౌఖ్యము కుట్టమిత” మని నరసభూషాలీయమునందును జెప్పట సరిగాఁ దోచదు.

మఱియు, గుతూహలమునకు, “శ్లో॥ కుతూహలం రమ్యదృష్టే చాపలం పరికీర్తితమ్” అని ప్రతాపరుద్రీయములో రమ్య మైనవస్తువును జూచుట యందుఁ జాపల మని లక్షణమును, “శ్లో॥ వీరరుద్ర మ

ధిరూఢసిన్ధురం ద్రష్టు మన్థానగరీపురన్ధ్రాయః । కుర్వతే రచితచక్రమ్ ।
మత్వోరా స్తుజనద్వశీఖరాధిరోహణమ్ ॥” అని లక్ష్మ్యము నుండఁగా,
నిందు “లలనకుఁజపలతకుతూహలం” బని నానారూపచాపలంబును
బోధించునట్టిలక్షణముఁ జెప్పుట తప్పగా నున్నది.

ఇకఁ జకితమున కుదాహరణము.

చ. అడు గిడి నిల్చు నిల్చి చెలికానలు వెట్టు నడల్పు సిగ్గునం
దడఁబడుఁ గాంతుఁ డున్న మణిధామ మొగిం జొరఁ జాల కెంతయు
నడఁకు గృహంబు సొచ్చియుఁ గవాటము దాపున నిల్చు నెచ్చెలు
ల్పడిఁ జనఁ జూచినం బెనఁగు వారిజలోచన మాన్ద్యసంపదఁ.

టీ॥ వారిజలోచన = కమలములవంటికన్నులుగలయొకయంగన;
మాన్ద్యసంపదఁ = ముగ్ధత్వాత్తిశయముచేత; కాంతుఁడుడన్నమణిధామ
ము = ప్రియఁడున్న మణిమయమందిరమును; ఒగిన్ = వరుసగా; చొరఁ
జాలక = ప్రవేశింపఁజాలక; అడుగిడినిల్చున్ = అడుగుఁబెట్టినిలుచును.
నిల్చి... పెట్టున్ = నిలుచుండినఖురాలికి ఆనలుడంచును. సిగ్గుసందడఁబ
డున్ = సిగ్గుచేతఁదొట్రుపడును. ఎంతయున్ = మిక్కిలి; నడఁకున్ = కం
పించును. గృహంబుసొచ్చియున్ = ప్రియనదనముఁజేరియు; కవాటము
దాపుననిల్చున్ = తలుపుదగ్గఱనిలుచును. నెచ్చెలుల్...చూచినన్ =
ప్రియనఖులువేగముగఁబోవఁజూడఁగ; పెనఁగున్ = మెలిగొనును, వా
రిబోనియ్యదనుట. ఇందు నాయొక యలుకుటవలనఁ జకితంబగును.

హాసితమున కుదాహరణము.

చ. వదననరోజవాననకు వచ్చినతేటి నడల్పి చూడఁగా
నది యసితోత్పలంబు లని యత్తుల వ్రాలఁగఁ జే విదుర్బగా
నది మరలం బయోజ మని హస్తయుగంబున వ్రాల నవ్వె న

మృదవతి యేమి సేసినను ♦ మాన ది దేమి యటంచు నెంతయున్.

టీ|| వదనసరోజవాసనకున్ = ముఖపద్మపరిమళమునకు; పచ్చి
న...చూడఁగాన్ = పచ్చినట్టితమైవనదలించి దానింజూడఁగా; అది=
ఆతుమైద; అసితోత్పలంబులని = నల్ల గలువలని; అక్షులవ్రాలఁగన్ =
కన్నులమీఁదవ్రాలఁగా; చేవిదుర్బఱగాన్ = హస్తముచేవిదిలింపఁగా;
అది=ఆతుమైద; మరలన్; పయోజమని = పద్మమని; హస్తయుగంబు
నవ్రాలన్ = చేతులజంటయందువ్రాలఁగా; ఏమిసేసినన్ = ఏమిపనిచేసిన
ను; మానదు = నివర్తిల్లుదు. ఇదేమియటంచున్ = ఇదియేమిచిత్రమను
చు; అమృదవతి = ఆశ్రీ; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; నవ్వెన్ = హసించెను.
ఇందు నాయొక నవ్వుటవలన హాసిత మగును.

ఇది హాస్యస్థాయి యగుహాసముగఁ దోచుచున్నదని మున్నె
వ్రాయఁబడెను.

కుట్టమితమున కుదాహరణము.

చ. కెరలి ప్రియుండు మోవిపయి ♦ కెంపులు నింపుటఁ బారవశ్యత
త్పరత నెఱుంగ లేక పిదప నిలువద్దము చూచి సిగ్గునం
దరుణి చెలు ల్లనుంగొనినఁ ♦ దా రిక నే మని యాడుకొందురో
వరుని నటంచు జిల్కకు నవారణ ముద్దులు వెట్టు సారెకున్. 167

టీ|| తరుణి = ఒకయతివ; ప్రియుండు = వల్లభుడైననరసభూపా
లుడు; కెరలి = విజృంభించి; మోవిపయిన్ = అధరముమీఁద; కెంపు
లానింపుటన్ = దంతక్షతములునిండించుటను; పారవశ్యతత్పరతన్ =
సుఖపారవశ్యమునకధీనయగుటచేత; ఎఱుంగలేక = తెలియఁజాలక; పి
దవన్ = వెనుక; నిలువద్దముచూచి = నిలుపుటద్దమునీక్షించి; సిగ్గునన్ =
లజ్జచేత; చెలుల్ కనుంగొనినన్ = సఖులుచూచినచో; తారు - సఖులు;

వరునిక్ = ప్రియుని; ఇంకక్ = ఇంకమీఁద; ఏమనియాడుకొందురో = ఏమనిదూఱుదురో; అటంచుక్ = అనితలంచుచు; చిల్క కుక్ = క్రోడాశుకమునకు; అవారణ = ఆటంకములేనిదై; సారెకుక్ = మాటికి; ముద్దులు వెట్టుక్ = ముద్దులిడును. ఇందు నాయక రతిసమ్మర్థంబున సౌఖ్యపారివశ్యము నొందుటవలన గుట్టమిత మగును. ఈలక్ష్యలక్షణములదోషము లిదవఱకె వ్రాయఁబడినవి.

కుతూహలమున కుదాహరణము.

చ. కలికి నృసింహభూవిభునిఁ ♦ గాంచి నవప్రణయాభిరామమై
లలితకరాబ్జకేళికమ♦లంబు భ్రమింపఁగఁ జేసె విభ్రమం
బలవడఁ ప్రాణనాథ హృద♦యాజ్ఞము ని న్నెడఁబాయ లేక యి
శ్లేలమి భ్రమించుచున్న దని ♦ యేర్పడఁ జెప్పెడిచంద మందఁగన్.

టీ॥ కలికి = స్త్రీ; నృసింహభూవిభునిక్ = నరసభూపాలుని; కాంచి = చూచి ; నన...మై = నూతనమైనప్రీతిచేతనొప్పుచున్నదై ; లలిత...కమలంబు = మనోజ్ఞమగుకరకమలమందున్న విలాసార్థమైనకమలమును; ప్రాణనాథ = ఓప్రియుఁడా ! హృదయాబ్జము = హృదయకమలము; నిన్నెడఁబాయలేక = నిన్నువిడువఁజాలక; ఇట్లు = ఇభృంగి; ఎలమిక్ = మిక్కిలి; భ్రమించుచున్నదని = తిరుగుచున్నదని; ఏర్పడన్...అందఁగన్ = వినరించిచెప్పరీతిగలుగునట్లు; విభ్రమంబలవడన్ = విలాసమేర్పడునట్లుగా; భ్రమింపఁగఁజేసెన్ = తిరుగునట్లుచేసెను. త్రిప్పెననుట.

ఇందు నాయక తనహృదయాభిప్రాయమును నిలుపుకొనఁ జాలక ప్రియునకుఁ గేళికమలభ్రమణరూపమునఁ దెలుపుటవలనఁ జపలతయని కవితాత్పర్యముగఁ దోచుచున్నది. అయిన “శ్లో॥ కుతూహలం రమ్యదృష్టే చాపల” మ్మనప్రతాపగుద్రీయలక్షణమునకు, “శ్లో॥ వీర

రుద్రమధిరూఢసింధుర” మ్మనుపూర్వోదాహృతతల్లత్యమునకు నీలత్య
లక్షణములు మిగుల దూరంబు లని పూర్వమే వివరింపఁబడియున్నది.

క వి ప్ర తి జ్ఞా వా క్య ము.

తే. మఱియు శృంగార మంగనా ♦ మణులయందు

నంకురితపల్లవితపుష్పితాదిభేద

వర్ణితాకృత్యై దశా ♦ వస్థ లయ్యె

వీని నామక్రమంబులు ♦ విస్తరింతు.

169

టీ॥ మఱియు = ఇంతియొకాక ; శృంగారము - విప్రలంభశృం
గారమనుట; అంగనామణులయందు = స్త్రీరత్నములయందు ; అం
కురిత...యై = అంకురితమును పల్లవితమును పుష్పితమును ఆదిశబ్ద
ముచేత ఫలితమును అను భేదములచేత వర్ణింపఁబడినస్వరూపము గ
లదియై; దశావస్థ లయ్యె = చక్షుఃప్రీత్యాదిదశావస్థలాయెను. వీనినా
మక్రమంబులు = ఈపదియవస్థలయొక్కనామంబులవరుసను ; విస్తరిం
తు = వివరింతును.

నాయికానాయకులకుఁ బ్రథమావలోకనము మొదలుగ నుద
యించినప్రీతి సంగమమునకుఁ బూర్వకాలమందు నంకురితాదిభేదము
లు గలదై చక్షుఃప్రీత్యాదిదశావస్థలకు హేతు వగు ననుట మొదలు
గా రతిలక్షణపద్యవ్యాఖ్యానములో వ్రాయఁబడెను. ఈయంకురితా
దిభేదంబులు తజ్జన్యంబు లైనదశావస్థలు స్త్రీపురుషసామాన్యము
లుగా నుండిన నిం దంగనామణులయందనుట సాత్త్వికభావవిశేష
లక్షణపద్యములోఁ జెప్పినరీతిఁ దప్పుగాఁ దోచుచున్నది.

వెండియుఁ బ్రతాపరుద్రీయములో “శ్లో॥ అథ శృంగార స్యా
ఙ్కురితత్వపల్లవితత్వకుసుమితత్వఫలితత్వహేతవో ద్వాదశావస్థా ని

రూప్యస్తే” అనుదానిచేత శృంగారమున కంకురితత్వాదిధర్మములు గలుగు ననియు, దానివలన నీయవస్థ లుదయించు ననియు స్పష్టపడుచుండగా, నిందు శృంగారము దశావస్థ లయ్యె ననుట సుధీమణులచే నాలోచనీయముగా నున్నది. ఇట శృంగార మనఁగ శృంగారరసస్థాయి యగురతియె. ఇట్లు రసగంగాధరములో “రసపదే నాత్ర ప్రకరణే తద్ధేతుః స్థాయిభావో గృహ్యతే । రసస్య సామూజికవృత్తిత్వేన నాయకాద్యవృత్తిత్వాత్ అద్వితీయానందమయత్వేన విరోధానంభవాచ్చ” అని చెప్పఁబడినది. కాన నిటఁ బ్రేమమానప్రణయాదినామంబులతో విలసిల్లు రతియే శృంగార మనఁబడు. అయ్యది చక్షుఃప్రీతి మొదలగుదశావస్థ లగునా? దానివలన దశావస్థ లుదయించునా? యను విషయమువిచారింపఁ దగినది.

లేక, కర్తృభేదమునంగీకరించుపక్షమున, వర్ణితాకృతియై యనుచోటి “ఐ” అనుదాని నగుధాతువుత్వార్థకరూపముగాఁగఱపించి, దానికి శృంగారము కర్తృగాను “అయ్యో” సనుక్రియకు దశావస్థలు కర్తృగాను అన్వయించి, పూర్వాపరభావమునకు హేతుహేతుమద్భావపరతను గల్పించి, శృంగారము అంకురితాదిభేదములుగలది యగుటవలన దానికిఁ జక్షుఃప్రీత్యాదిదశావస్థలుకలిగెనని యర్థముఁజెప్పి, పైదోషమును నివారింపవచ్చును.

మఱియు, “అఙ్కురితత్వ పల్లవితత్వకుసుమితత్వ ఫలితత్వ హేతవః” అనుప్రతాపదుద్రీయవాక్యమునందుఁ గోరకీతత్వావస్థయు నైదవదిగా, “శ్లో॥ ఈషదఙ్కురితవిభ్రమచారాదేహపల్లవితకాంతిని తన్వాన్యః । యావనే ముకులిత స్తనమాత్రే పుష్పితశ్చ ఫలితశ్చ మనోభూః॥” అనుతద్గ్రంథస్థపద్యముచేతఁ జేర్పఁదగినది. ఈవిచారమంతయుఁ బూర్వమే వ్రాయఁబడిను.

ద శా వ స్థ ల నా మ ం బు లు.

క. ఇలఁ జూచుట చింతించుట

దలఁచుట గుణవినుతి యరతి ♦ తాపము లజ్జా

స్థలనము గమనము మూర్ఛయు

నల ధన్యత యన నవస్థ ♦ లగు నెట్లన్నఁ.

170

టీ॥ ఇలఁ = భూమియందు; చూచుట = అవలోకించుట; చింతించుట = ఆలోచించుట; తలఁచుట = స్మరించుట; గుణవినుతి = గుణములఁ గొనియాడుట; అరతి = అప్రీతి; తాపము = సంతాపము; లజ్జాస్థలనము = లజ్జాత్యాగము; గమనము = ప్రియునొద్దకుఁబోవయత్నించుట; మూర్ఛయుఁ = మూర్ఛిల్లుటయును; అలధన్యత = ప్రసిద్ధమగుధన్యతయు; అననవస్థలగుఁ = ఇట్లుదశావస్థలగును. ఎట్లన్నఁ. అని గ్రంథకర్తభిప్రాయముగ నున్నది.

ఇందు గమన మనునది, “శ్లో॥ చక్షుఃప్రీతిః ప్రథమం చింతా సక్త స్తతోఽథ సంకల్పః । నిద్రాచ్ఛేద స్తనతా విషయనివృత్తి శ్రు పానాశః । ఉన్మాదో మూర్ఛా మృతి రిశ్యేతే స్మరదశా దశైవ స్యుః॥ దృఙ్మనస్సజ్గసంకల్పా జాగరః కృశతా ౭రతిః । హీత్యాగోన్మాదమూర్ఛాన్తా ఇ త్యనజ్గదశా దశ॥” ఇత్యాదులయందుఁ జెప్పఁబడినయున్మాదమునకు నూఱుగ నున్నట్లు దోచుచున్నది. ఉన్మాదములో గమనాదు లనేకములు గలుగుఁ గాన నున్మాదమనుటయే యుక్తము. తక్కినవిషయము ముందు వ్రాయఁబడును.

చక్షుఃప్రీతి కుదాహరణము.

మ. అనురాగాంబుభి యుబ్బి వెల్వడినయ ♦ ట్లాపూర్ణఘర్తాంబువుల్
దనువల్లిం డిగ జూటఁ గన్నుఁగవలే ♦ దభక్తు ల్విసాశించుచున్

ననవిల్కానిపురప్రవేశకలనా ♦ నాశీకదాహంబులై

తనరిం గోమలి నిన్నుఁ జూచె నరసేంద్రదా సాంద్రతేజోనిధీ. 171

టీ॥ సాంద్రతేజోనిధీ = దట్టమైన తేజస్సునకునిధియైనవాడా! నరసేంద్రదా = నరసభూపాలుడా! గోమలి = గోమలాంగియగుచిన్నది; అనురాగ... అట్లు = అనురాగమనెడుసముద్రమునొంగిపొరిలినట్లు; ఆపూర్ణ... జూజు = అధికములైన స్వేదోదకములు శరీరమునుండిదిగఁ జూఁగా; కన్నుగవలేదప్పుల్ = కన్దోయియొక్కనూతనమైనకాంతులు; పిసాలించుచు = వ్యాపించుచు; నన... తనరక = మన్మథుఁడుపురప్రవేశముఁజేయువేళఁ గట్టికమలమాలలై యెప్పుఁగా; నిన్నుఁజూచె = నిన్ననఱికించెను. ఇందు నాయొక పరిపూర్ణానురాగముచేత నరసభూపాలునిఁ జూచుటవలనఁ జూచుట యను ననన్ధ యగును.

చింతించుట కుదాహరణము.

మ. అరవిందంబు విలాసమందిరము నీ ♦ హారాంశుఁ డేకోదరుం

డరయ న్నోత్రవిరోధ మేటికి ననర్హం బంచ నూహించి యి

ర్వరఁ బొందించుపయోధికన్యక్రియఁ జేర్చుం గేలు గండస్థలిం

దరుణీరత్నము చింతచేత నరసేంద్రదా సాంద్రతేజోనిధీ. 172

టీ॥ సాంద్రతేజోనిధీ = దట్టమైన తేజస్సునకునిధియైనవాడా! నరసేంద్రదా = నరసభూపాలుడా! తరుణీరత్నము = స్త్రీరత్నము; అరవిందంబువిలాసమందిరము = పద్మమునాకుఁగ్రీడాగృహము; నీహారాంశుఁడేకోదరుండు = చంద్రుఁడునాహూదరుండు; అరయక = విచారించఁగా; గోత్రవిరోధమేటికి = సంబంధముగలవారికి విరోధమేల? అనర్హంబంచుక = ఉచితముకాదని; ఊహించి = ఊహచేసి; ఇర్వరక = ఉభయములను మాన్తరూపపద్మమును ముఖరూపచంద్రుని ననుట; పొందిం

చు...క్రియక్ = కూడఁబెట్టుశ్రీదేవిభంగి; కేలు = హస్తమును; గండ
స్థలిక్ = చెక్కున; చింతచేతక్ = ఆలోచనచేత; చేర్చుక్ = ఉంచును. ఇం
దు నాయిక ఆలోచనచేతఁ జెక్కిటఁజెయిసేర్చుటవలనఁ జింతయగును.

తలఁచుట కుదాహరణము.

మ. వరభూపాదులపై మనం బిడక దృగ్ద్వార మెంతే బర
స్పరసందర్శననాతిభిన్నమయి చూపట్టంగఁ గార్యాంతర
స్తరణం బేమియు లేక నిశ్చలత నీ సాంగత్యముం గోరి మా
హరిణీలోచన యాత్మయందు నరసేంద్రదా నిన్ను భావించె రా.

టీ|| నరసేంద్రదా = నరసభూపాలుఁడా ! మాహరిణీలోచన = మంచి
న్నది; వర...ఇడక = శ్రేష్ఠములైనయాభరణములయందుఁ జిత్తము
నుంచక; దృగ్ద్వారము = చూపులయొక్కచలనాదిక్రియ; ఎంతేక్ =
మిక్కిలి; పరస్పర...చూపట్టంగక్ = ఒకరినొకరుచూచుటకన్నను మి
క్కిలి భిన్నముకానిదై యగపడఁగా, అనఁగా దాని చూపు, తన్నుఁ
బ్రియుఁడు చూచుచుండఁగాఁ దానాప్రియునిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచున
ప్పటిచూపువలెనే యున్నదనుట; కార్య...లేక = మఱియొకకృత్యంబే
మియుఁదలఁపక; నిశ్చలతక్ = నిశ్చలత్వముచేత; నీసాంగత్యముంగోరి =
నీసంపర్కమునభిలసించి; నిన్నుభావించెరా = నినుస్మరించెనురా. ఇం
దు నాయిక నరసభూపాలుని భావించుటవలనఁ దలఁచుట యగును.

గుణవినుతి కుదాహరణము.

మ. పలుకుం దో డగఁవీణలోఁ జెలియ నీపై గీతము ల్కీటఁ దొ
య్యలిమైనీడ మెఱుంగుఁగాయ నిరవై యవ్వీణలో వాణి యో
లలితాంగీ యనచిత్తముం బ్రియుఁడు కొల్ల ల్వైట్టె గా యంచు వె
ల్పులికిం దాను బుసాడ వచ్చె ననఁ గన్పట్టు న్నుసింహాధిపా.174

టీ॥ నృసింహాధిపా = నరసభూపాలుడా ! చెలియ = నాయిక; పల్లకుందోడగువీణలోక = పల్లకుందోడగువీణయందు; నీపై గీతముల్ని పట్టె = నీవీణాదిగీతములు వాయింపఁగా; తొయ్యలిమైనీడ = ఆస్త్రీదేహముయొక్క ప్రతిబింబము; మెఱుంగుఁగాయక = వీణయొక్క తళతళయ నుకాంతిగలకాయయందు; ఇరవై = నిల్చినదియై; ఆవీణలోవాణి = ఆవీణయందున్న వాగ్దేవి; ఓలలితాంగి = ఓమనోజ్ఞమైనయంగముగలదానా ! ప్రియుండు = ప్రియుండైన నరసభూపాలుడు; మనచిత్తముకొ = మనహృదయమును; కొల్లల్ పెట్టెఁగాయంచుకొ = కొల్లలు పెట్టెఁగదాయనుచు; వెల్పలికికొ = బయటికి; తామ; బుసాడవచ్చెననకొ = మొఱి పెట్టుటకు వచ్చెనోయనునట్లు; కన్నట్టుకొ = చూపట్టును. ఇందు నాయిక నృసింహుగీతములు పాడుటవలన గుణవినతి యగు.

అరతి కుదాహరణము.

మ. నిరతం బాత్మకథాంఘ్రిభాహునఖకాంతిస్ఫూర్తికిం దిగుడై
శరణం బొందు ప్రవాళపద్మబిసపుష్పశ్రేణికిం గ్రమ్మక
శరణం బందుట హీన మంచునొ మదికొ శై త్ర్యోపచారక్రియా
గదిముం బొల్లదు మానినీమణి కడంకికొ శ్రీనృసింహాధిపా. 175

టీ॥ శ్రీనృసింహాధిపా = శ్రీనరసభూపాలుడా ! మానినీమణి = స్త్రీరత్నము; నిరతంబు = ఎల్ల పుడును; అత్త...స్ఫూర్తికికొ = తనహస్తములయొక్కయు పాదములయొక్కయు భాహువులయొక్కయు గోళ్యయొక్కయు కాంత్యతిశయమునకు; దిగుడై = నిక్కువములై; శరణంబు... శ్రేణికికొ = శరణుచొచ్చి పచిగుళ్ళయొక్కయు పద్మములయొక్కయు తామరతూండ్లయొక్కయు పువ్వలయొక్కయు సమూహమునకు; క్రమ్మకొ = మరలను; శరణంబొందుట = శరణుచొచ్చుట; హీనమంచునొ = నీ

చమనితలఁచియేమో; మదీకొ = చిత్తమునందు; శైత్య...గరిమంబు = చల్లఁదనముగల్గించునట్టియుపచారాతిశయమును; కడంకొ = యత్నము చేత; ఒట్లదు = ఇష్టపడదు. ఇందు నాయిక పల్లవకమలమృణాళకుసుమముల నొల్లకుండుటవలన నరతి యగును.

తాపమున కుదాహరణము.

మ. ధవళాక్షిమణిమేను హేమలత యశస్తత్త్వంబు మున్నెల్లఁద
తక్కువలొక్కొక్క యటంచు నుంటి నది తథ్యం బయ్యె నెట్లన్న భ
వ్యవియోగానలత ప్రమై నిబిడబాష్పాసిక్తమై డస్సియు
న్నవశోభాతిశయంబుఁ జెందె నరసేంద్రా సాంద్రతేజోనిధి. 176

టీ॥ సాంద్రతేజోనిధి = అధికమైన తేజమునకునిధియగువాఁడా !
నరసేంద్రా = నరనభూపాలుఁడా ! ధవళాక్షిమణిమేను = స్త్రీరత్నముయొక్క శరీరము; హేమలతయశస్తత్త్వంబు = బంగారులేగెయనుభావము; మున్నెల్లొక్కొక్క = మునుపంతయు; తక్కువ...ఉంటి = మిథ్యావర్ణనజేయు కవిజనులమాటయనితలఁచియుంటిని; అదితథ్యంబయ్యె = ఆభావముయ భార్గమాయెను. ఎట్లన్నొక్కొక్క = ఏదేధమున ననఁగా; భవ్య...త ప్రమై = మనోజ్ఞామగువిరహాగ్నిచేడపింపజేయుఁబడినదై; నిబిడ...సిక్తమై = డట్టు మగుకన్నీటిచేడఱుఁబడినదై; డస్సియు = బడలియును; నవ...చెందె = ఆపూర్వకాంక్ష్యాతిశయమునుబొందెను. ఇందువలనఁ దథ్యంబయ్యె నని యన్వయము. విరహాతాపతప్తమైసం గాంతి మించు నని లోకతాప్తానుభవము.

ఇందు నాయిక శరీరము వియోగానలత ప్రమై నట్లు చెప్పినందున దాప మగు.

లజ్జాత్యాగమున కుదాహరణము.

మ. చెలి నీమూర్తి లిఖించి చిత్రపలకం ♦ జెన్నొందు బాష్పాంబుపి
చిల్ల మాపయ్యెదమీఁదఁ జేర్చుకొన నా ♦ చిత్రం బలత్యంబుగా
బళిరే కట్టినచీరయుం బగయకాఁ ♦ బాటించె దైవం బటం
చలినీలాలక యూర్తిఁ జెందు నరసింహ యింకఁ బాలింపుమీ.

టీ॥ నరసింహః = నరసభూపాలుఁడా ! చెలి = స్త్రీ; నీమూర్తిలి
ఖించి = నీయొక్క యాకారమును వ్రాసి; చిత్రపలకం = చిత్రపటమును;
చెన్నొందు...పయ్యెదఁ = అందమా బాష్పదకముచేత వ్యాప్తమగు
పైఁటచెఱఁగుమీఁద; చేర్చుకొనఁ = ఉంచుకొనఁగా; ఆచిత్రంబు =
ఆచిత్రము; అలత్యంబుగాఁ = అగపడఁపఁగా; బళిరే = ఆశ్చర్య
ము ! కట్టినచీరయుం = కట్టినవస్త్రమును; పగయకాఁ = శత్రువేయగు
నట్లు; దైవంబు; పాటించెఁ = ఘటిల్లఁజేసెను. అటంచుకొ; అలినీలా
లక - ఆయతిన; ఆర్తిఁజెందుకొ = దుఃఖమునొందును. ఇంకఁ = ఇంక
మీఁద; పాలింపుమీ = కాపాడుమా. ఇందు నాయొక తానే చిత్ర
లేఖనాదిక్రియ లొనర్చుటవలన లజ్జాత్యాగ మను నవస్థయగును.

గమనమున కుదాహరణము.

మ. చెలుల స్వంచనచేసి యొక్కతయ తాఁ ♦ జెన్నొంద నీయొద్దకు
నలినాక్షిమణి రాఁ దలంచి నవరత్నప్రతసౌధాంగణ
ఘలుల స్వె స్పని వచ్చునిర్మలతనుఁబ్చాయ న్నిరీక్షించి న
చ్చలి యేతెంచె నెఱుంగఁ బోలు నని నిత్యైక శ్రీనృసింహాధిపా.

టీ॥ శ్రీనృసింహాధిపా = శ్రీమంతుఁడగునరసరాజా ! నలినాక్షిమ
ణి = స్త్రీరత్నము; చెలులకొ = సఖులను; వంచనచేసి = మోసపుచ్చి; ఒ
క్కతయతాఁ = తానొకతయే; చెన్నొందకొ = అందమగునట్లు; నీయొ

ద్వకుఁ = నీచేతకు; రాఁదలంచి; నవ...స్థలులఁ = నవరత్నస్థగితములగు
మేడలయొక్క-ముంగిళ్ళప్రదేశములయందు; వెన్నని...ఛాయఁ = వెం
బడించినచ్చునట్టిస్వచ్ఛమైనతనమైనీడను; నిరీక్షించి = చూచి; నెచ్చె
లి...నిల్చెఁ = ప్రియసఖివచ్చెను ఈవిడదెలిసికొను నని నిల్చెను.
ఇందు నాయక ప్రియునొద్దకుఁ బోవ నుద్యమించుటవలన గమన మని
కవియాశయము.

మూర్ఛ కుదాహరణము.

మ. బలితం బైనయనంగవేదనలచేఁ బల్కాఱు నిల్పిప లే
కలిసీలాలకప్రాణము ల్పెడలి నేత్రాంభోజమార్గంబునం
గలయం బ్రాఁకుచు వచ్చి యన్నెలపునం గన్నీటియేఁ బడ్డమై
నిలువ నిల్చె నృసింహభూరమణ మన్నింపంగఁ బా డింతటఁ.

టీ॥ నృసింహభూరమణ = నరసభూపాలుఁడా ! అలిసీలాలకప్రాణ
ముల్ = తుమ్మెదలవలెనల్లనిముంగురులుగలచిన్నదానిప్రాణములు ; బలి
తంబైనయనంగవేదనలచేఁ = బలిష్ఠములైనమదనబాధలచేత; పల్కా
ఱుఁ = మాటిమాటికిని; నిల్పిపలేక = ఓరువఁజాలక ; పెడలి = బయలు
దేటి; నేత్రాంభోజమార్గంబునఁ = నేత్రసరోజమార్గమునందు ; కల
యంబ్రాఁకుచువచ్చి = అంతటనెగఁబ్రాఁకుచువచ్చి; అన్నెలపునఁ = ఆ
ప్రదేశమునందు; కన్నీటియేఁబడ్డమైనిలువఁ = కన్నీటిప్రవాహంబడ్డవడి
నిలువఁగా ; నిల్చెఁ. ఇంతటఁ = ఇంతటితో ; మన్నింపంగఁబా
డి = మన్నించుటకుధర్తంబు. ఇది నాయకావస్థను దెలుపుదూతీవాక్య
ము. నాయక విరహానాత్కంత, గావున, విప్రలంభశృంగారోచిత
ములగు హృదయసంతాపము పడఁకుట శరీరముకృశించుట ప్రియేతర
సర్వవిషయములయం దప్రీతి బాష్పము తనయవస్థదెలిపికొనుట అల

సత గ్లాని దైన్యము నిర్వేదము శ్రమము అపస్తారము ఉన్మాదము జ
 హత మొదలగునవి సంభవించును. కావున నఃసూక్ష్మములై స్వభావ
 చంచలము లగువా యురూపస్రాణములు గాఢము లై నయిట్టిచక్షుఃప్రీతి
 చింత సంగమోత్కంఠ నిద్రాభావము కృశించుట మొదలగుమదనభా
 ధలకును, “శ్లో॥ మనోరాగ స్తీవ్రం వేష మిన వినర్ప త్యవీరతం ప్ర
 మాధీ నిర్ధామో జ్వలతి విధుతః పావక ఇవ । హినస్తి ప్రత్యక్షం జ్వ
 రిభవ బలీయా నిత ఇతో న మాం త్రతాతుం తాతః ప్రభవతి నచా
 మ్బాన భవతీ॥” యనిమాలతి వచించినరీతిఁ గలుగుతీవ్రాయాసములకు
 ను, నిక నోర్చి యుంటు దుస్తరము గావున మన్నించ ధర్మం బని పర
 మార్థంబు. ఇందు నాయుకకు మూర్ఖ స్పష్టము.

ఈపద్యమునందుఁ బ్రతిపదస్వారస్యమువలన సుశ్యక్తంబుగ ని
 ట్లు ధ్వనించుచున్నది. ఎట్లన. వేదన లనుబహువచనముచేత నొకవిధ
 ఘోర గాఢ యాయాసములు నానావిధములనుట సూచింపఁబడు. బలితం
 బనుపదముచేత-అనియు నల్పములు గాక బలిష్ఠము లనునర్థము బోధి
 తమగు. విశ దృఢగ్రాత్రులు కోంతపతి-కోర్వోగలరు. “ప్రాణము” అ
 నుటవలన, పటుగాక సుకుమారము లై నవాయురూపములు కావున నో
 ర్వీకారయని సూచితమవుచున్నది. ఒకప్పుడు గలుగు నట్టిభాధలనైన
 యాట్టిభాధలైన నహింపవచ్చును. “పల్కా” అనుటచే మాటిమాటికిఁ గ
 లుగు భాధలు నహించుట యసాధ్యమనియు, నీవు వచ్చెద వనునాశచే
 నోర్చి యోర్చి యసాధ్యంబగుట నిల్పొకలేకపోయె ననియుద్ధవించును.
 “ప్రాణముల్” అనుబహువచనముచేత “శ్లో॥ న జహతి మృతం పా
 పి సర్వవ్యాపీ ధనంజయః॥” అని మృతశరీరంబు నైన వదలనట్టిధనం
 జయ మనుప్రాణము గూడఁ జైభాధలకు నెటుమఁ జాలక వెడతా నని
 తెలుపఁబడుచున్నది. “కలయల్ల బాఁడుచు” ననుటవలన ప్రాణంబులు

మిక్కిలి గాసిపడి శోషించి యెప్పు డెప్పుడు బయలుదేలున మంచు నుద్యమించి పోవునంతటిసామర్థ్యము లేక క్రమముగాఁ భోవఁజాలక నే త్రమార్గమున సంతత నెగఁబ్రాఁకె నని వ్యక్తమగుచున్నది. “నే త్రాం భోజ మార్గంబున” వనుటవలన వీరాక కెదురు చూచిచూచి క న్నులలోఁబ్రాణములు వెట్టుకొని యల్లె ముఖార్చిల్లె నని ధ్వనితం బగు చున్నది. “కన్నీటియే” అనుటవలన దాటవలవిగాని నదీప్రవాహంబు గఁ గన్నీరు న్నించుచున్న దనిసూచింపఁబడుచున్నది. “అడ్డమైనెలు షక్” అనుటవలన మరణమున కుద్యమించువారి నేరినై న నెవ్వారై న సాంత్యోక్తులచే నూడించి యాప్రయత్నముమ మాన్ముట ధర్మంబని యుచేతనమగు కన్నీరుగూడ స్వానుష్ఠానముచేఁ దెలుపుచున్నదని తెల్లు పఁబడెను. “భూరమణ” యనుటవలన, ఇట్టియచేతన మగునుదకమే మృతించెందుట తగ దని నిలుపఁగా, నెల్లవారిని గాపాడవలసినబాధ్య త గలయట్టి నీవు, దాని రక్షించుట యుక్తతరం బనివ్యంజనము. “మ న్నింపంగఁబాడింతటకొ” అనుటవలన మరణమున కన్న నధిక మగు దుర్లభ లోకమునం గానరాదు గావున నిట్టి యాపద దొలఁగించి కాపా డుట భూరమణుఁడ వైననీకుఁ బరమధర్మం బనిసూచితము. ఇత్యాద్య ర్థంబులు వ్యజ్యమానంబు లగును. ఇట్లు లోకోత్తరవ్యంగ్యవ్యంజకమై నందునను, ప్రతిపదస్వారస్య ముండుటవలనను ఈపద్యంబురమణీయం బని తోచినకొలంది వ్రాయఁబడెను.

ధ్వత క్షుద్రాపారణము.

మ. శుకవర్గం బొకనూటలో మెలఁగె నా * సూనాయుధుం డాంతరం గికుండై యుండె మదాళ మొక్కనడకంకె శ్రేష్ఠృబ్ధి వర్తించె బా య్మక పేడకు న్నుముఖిన్వై యుండె శని మాత్రయబ్ధాప్తి సేతుంబుతో నకలంకస్థితి నీవు గూడ నరసింహుని రాజకంఠరవా.

టీ॥ రాజకంతీరవా = రాజశ్రేష్ఠుడా ! నరసింహః = నరసభూపాలుఁ
డా ! మాయబ్జాక్షిక్ = మాయచిన్నదానిని; సేమంబుతో = షేమము
తో; అకలంకస్థితిక్ = నిష్కలంకవృత్తిచేత; నీవుగూడక్ = నీవుచేరగా;
అనగా నబ్జాక్షి బ్రతికి షేమముతో నుండినపుడు నీవు గూడగా న
నుట; శుకవర్గంబు = చిలుకలగుంపు; ఒకమాటలో మెలగెక్ = నీ విట్లు
ప్రసన్నుండవై యొక మాటలో మెలంగగా నదియుఁ బూర్వవైరంబు
మఁచికలిసె ననుట. శుకములు పలుకుటో మెలగుట సహజమని తాత్ప
ర్యము. ఆనూనాయుధుండు = అట్లువిరోధించినకుసుమబాణుండు; అంత
రంగికుండై యుండెక్ = నీవనుకూలుండవుకాగా ఆ పుండై యుండెను.
కాముం డంతరంగమునందు అనగా హృదయమునందుండువాఁ డగు
ట సహజ మని తాత్పర్యము. మరాళము = హంసయు; ఒక్క-నడకం గే
ళ్ళుబ్బివర్తించెక్ = నీవొక నడకతో ననగా నొకవృత్తితో నతిశయించి
వర్తించగా హంసయు నొకనడకతోఁ గేళ్ళుబ్బి వర్తించెను, మరా
ళము నడకతో నతిశయించి వర్తించుట సహజ మని తాత్పర్యము.
సాయక = విడువక; శశి = చంద్రుండు; నేడక్ = సంతోషముచే
త; సుముఖత్వమొందెక్ = నీవిట్లుసుముఖతనొందగాఁ జంద్రుండును సు
ముఖత్వమొందెననుట; చంద్రుండు సుముఖత్వమనగా సౌమ్యభావము
నొందుట సహజ మని తాత్పర్యము. ఇది యంతయు నీయనుగ్రహమే
కానివేటు కాదని ఫలితార్థము.

ఇందు నాయక ప్రియసంగమము నొందినందున ధన్యత యని
కవియభిప్రాయము.

దశావస్థ లయోగవిప్రలంభములోఁ గలుగునవి గావునఁ దదం
తఃపాతి యగుదశమావస్థయు నయోగాంగరూపముగనే యుండవలె
గాని సంయోగరూపముగ నుండఁ గూడదు. “శ్లో॥ అనుకూలా నిషే

వేతే య త్రాన్యోస్యం విలాసినా | దర్శనస్పర్శనాదీని స సంభోగ ఇతీరి
తః॥” అని యనుకూలతచే నన్యోస్యముగ యువతీయువతులు దర్శనస్ప
ర్శనాలింగనాదులు సేవించుటయే సంభోగ మని చెప్పఁబడినది గావునఁ,
బ్రయసంగమయాప మైనధన్యత విప్రలంభోచితము లగుదశావస్థలలో
గణనార్హముగాదు. ధన్యతయను నది సకలగ్రంథాదృష్టమైనదియు, స
యుక్తమును నని తెలియునది. ఒకవేళ, మరణ మమంగళరూపముగాన
నదికావ్యములయందుఁ గూడ దని యిట్లు చెప్పఁబడె నన్నచో, సంచా
రిభావములలో మృతికి “అగణితమృతియత్న మంత” మని లక్షణ
మును “నల పెఱిగి రాఁ” డని లక్ష్యమును జెప్పినయట్లు, లక్షణ
ము లక్ష్యము నేలఁ జెప్పఁ గూడదు? కాన సర్వసమ్మతముగ మరణో
ద్యమమే మరణ మని లక్షణముఁ జెప్పి మనుచరిత్రములో నుండు నీల
క్ష్యము నుదాహరించుట యుక్త మని తోచుచున్నది. అదియేదన,
“నీ. చనుగప్పు దొలఁగ వాఁనన గాలి కెదురేగు, బరువొప్పు నలుఁగులఁ
బూతుకరణి! నిడువవేనలి నూనెఁముడి జూఱఁ జగురాకు, పొదఁ దూఱుఁ
గార్చిచ్చు † గదియు కరణిఁ । బసిఁడిగాజులుపయి † వెనఁ గ్రోచి నును
దీఁగ, జెమలించు నురిత్రాడు † నెమకుకరణి । మొలనూలు బిగియిం
చి † వెలఁది వెన్నెలఁజొచ్చుఁ, బిటుదీయ కేటిలో † నులుకుకరణి॥
తే. జడియ దళులకుఁ గురియుపుఁప్పొడులమునుఁగు, మావికిడ నిల్చు
విరులనె † త్రావి గ్రోలు । విషమసాయకు నేపుల † విసిగివిసిగి, తనువు
దొఱఁగంగఁ దలఁచి యాఁవనరుహఁక్షి॥” రసార్థ వసుధాకరమునందును,
“శ్లో॥ తస్మి దర్శననంజ్ఞ మైన లతికా మాపుచ్చ్య సవధి తాం న్యా
సీకృత్య చ శారికాం పరిజనే స్నిగ్ధే సమం వీణయా । జ్యోతస్ని
మావిశతీ విశారదనఃపర్గణ కర్ణాన్తికే సిక్తేన హ్యసపోలినిగృహతే
ర్నామ్నా పున ర్జీవితా॥” అని వ్రాయఁబడినది. ఇందుకుఁబ్రమాణం
బును నందె యిట్లు వ్రాయఁబడినది. ఎట్లన్న, “శ్లో॥ తైస్త్వై కృతైః

ప్రతీకారై ర్యది న న్యా శ్శమాగమః । తస్మా ద్య న్న రహోద్వోగః కా
మాగ్నే స్తత్ర విక్రియాః । లీలాశుకచకోరాదిన్యాసః స్నిగ్ధసంభవైః క
లకణ్డకలాలాపశ్రుతి ర్నదానిలాశ్రయః । జ్యోతస్నిప్రవేశమంధ్రమ
జ్జరీవీక్షణాదయః॥ ” ఇందువలన నేతన్నరసభూపాలీయలత్యుబక్షణప్ర
కారంబు చింత్యంబని తెలియునది.

క వి ప్ర తి జ్ఞా వా క్య ము.

తే. తెలియ శృంగార మిదియను ♦ ద్వివిధ మగుచు

బరగు సంభోగపీఠలంభంబు లనఁగ

నందు బహుభేదములను గణ్యంబు గాక

యేకవిధ మయ్యె సంభోగ ♦ పెట్ట టన్న.

181

టీ॥ తెలియక = తెలిసికొనఁగా; శృంగారమిదియక = ఈశృంగా
రరసమును; సంభోగవిప్రలంభంబులనఁగక = సంభోగము పీఠలం
భము అని; ద్వివిధమగుచుబరగుక = రెండు జెఱంగులై యెఱుఁగు.
అందుక = ఆరెంటిలో; సంభోగము = సంభోగశృంగారము; బహుభేద
ములను = పరస్పరావలోకనసంభాషణాదింగనాధరచుంబనాదులగు పి
క్కుభేదములచేత; గణ్యంబుగాక = ఇన్ని భేదంబులుగలదియని లెక -
పెట్టఁదగినదిగాక; ఇందు “నగణ్యంబు గాన నేకవిధమయ్యె” సస
యున్నచో యథాశ్రుతమూలపాఠము సచుంజనముగ న్యాయించును
గాని “అగణ్యంబుగాక” యనుపాఠమునం దన్వయింపదు. ఏకవిధమ
య్యెక = ఒకవిధముగలదియాయెను. ఎట్టటన్నక.

సంభోగశృంగారమున కుదాహరణము.

మ. మరుఁ డాచార్యుఁడు గా విశీర్ణకబరీ ♦ మాల్యాభి ఘృష్ణాంజలి
స్ఫురణ ల్లాఁ దదుపేతభృంగనినద ♦ స్తామంబు గానంబు గా

వరిమంజీరరివంబు తాళగతి గా వర్ధిల్లుతాతోదరీ

సురితన్యత్యయవేగతాండవ మొనర్చుం జింతితాభీష్టముల్. 182

టీ|| మరుడాచాప్యడుగాఁ = మదనుండుశిక్షాగురువుకాఁగా;
విశీర్ణ...గాఁ = వీడినకొప్పునంపలిమాలికలగుంపు పుష్పాంజలులుకాఁ
గా; తదుపేత...గాఁ = ఆపుష్పమాలికలనుబొందినతుమ్మెదలనాద
ముల మొత్తమునంగీతముకాఁగా; వర...గాఁ = శ్రేష్ఠమగుగజైల
చప్పుడుతాభిఘాతముకాఁగా; వర్ధిల్లు...తాండవము = వృద్ధిబొందు
నట్లేనుచుధ్యయైక యుపరిరతిమను వేగముతోఁగూడిననాట్యవిశేష
ము గింతితాభీష్టముల్ = సరసభూసాలుండుగోరినకోర్కులను; ఒన
ర్చుం = చేయును. ఇందుపరిరతిము చేప్పబడినది గాన సంభోగ
శృంగార మని తాత్పర్యము.

సంభోగము పరస్పరావలోకినానింగనచుంబనాదినానారూపమై
విలసిల్లునది గాన సురతరూపమే కాక యితరరూపము నుదాహరణంబు
గావచ్చును. అదియెట్లన్న, నమరుకమున, “ఉ. లేమ నిజంబుగా ఆవి
కలేకయ జోక వహింతు వంచు స। కోకిమలివేణికం బ్రియుండు గో
రిక నంటగ సజ్జపజ్జ నెం । తోమురెపెంపునవ్వొలయుతొయ్యలిమా
డ్కుల వేడ్క-లొంది యా । భామసభజనం బొకనెడం బిడి యేగె
గ్రమక్రమంబునక.” ఇది పురుషప్రవర్తితసంభోగ మనబడును.
“మ. విజనం బైననివాసహందిరము నుద్వీక్షించి యొక్కంత లే । చి
జగత్తుందరి నిద్దురించె నను దృష్టి న్నమ్మి నాఘాననాం । బుజమెంతే
గని ముద్దు లాడి పులక ప్రోద్యత్కపోలావహో । కజలజ్జావనతాన్య
యయ్యె సగుచుం గాంతుండు ముద్దాడగకె.” ఇది స్త్రీప్రవర్తితసం
భోగమున కుదాహరణ మగును. వీనిమూలశ్లోకంబులు రెండును గా
వ్యప్రకాశమునందు బైనసంభోగద్వయమునకు నుదాహృతంబు లయ్యె.

విప్రలంభశృంగారభేద నిరూపణము.

క. పురుషులకుఁ దలోదరులకు

నరయంగా విప్రలంభ † అభిలాషేర్వ్యా

విరహప్రవాసకారణ

పరిణతిచే నాల్గు గతులఁ † పరఃగుచు నుండున్.

183

టీ॥ పురుషులకుఁదలోదరులకున్ = పురుషులకునుస్త్రీలకును; విప్రలంభము = విప్రలంభశృంగారము; అరయంగాన్ = విచారింపగా; అభిలాష...పరిణతిచేన్ = అభిలాషము ఈర్ష్య విరహము ప్రవాసము అనుకారణములభేదముచేత; నాల్గుగతులన్ = అభిలాషవిప్రలంభము ఈర్ష్యవిప్రలంభము విరహవిప్రలంభము ప్రవాసవిప్రలంభము అనినాల్గుతైఱంగులుగా; పరఃగుచునుండున్ = బహుచుండును. కొండలు శాపవిప్రలంభమని యైదనదానిం జెప్పియున్నాను. అందుకు మేఘసంజేశాదు లుదాహరణంబులు.

అభిలాషాదులలక్షణములు.

క. కలయుటకు మున్ను కోరిక

యిల నభిలాషంబు మాన † మీర్ష్య విరహ మూఁ

గలసి యెడఁబాయ హృదయో

త్య-లిక ప్రవాసము విదేశ † గతి యెట్లన్నన్.

184

టీ॥ కలయుటకుమున్ను = స్త్రీపురుషులసంయోగమునకు పూర్వకాలమందు; కోరిక = వాంఛ; ఇలన్ = భూమియందు; అభిలాషంబు = అభిలాషమనఁబడును. మానము = ప్రియుండన్యస్త్రీసంబంధముగలవాఁడనిగలిగెడుకొపము; ఈర్ష్య = ఈర్ష్యయనఁబడును.

“శ్లో॥ స్త్రీణా మీర్ష్యాకృతః కోపో మానోఽన్యసజ్జని ప్రి

నో” అనినిశ్చయము. ఇందు మానవదముచేతఁ బ్రణయమానముచు
బోధిత మగుచున్నది. అది యీర్వాశబ్దవాచ్యము గాక విరహముఁగోఁ
జేయఁచున్న దని కొందఱి యాశయము. మఱికొందఱి యీర్వాశబ్దమున్నచో
ట మూలమునందే మానవదము నుంచి ప్రణయేర్వాశమానములు రెం
డును దాని యర్థములుగాఁ జెప్పుచున్నారు. స్వగుణములయందు
నీర్వాశమానము స్త్రీలకే యనియుఁ బ్రణయమానము స్త్రీపురుషులకుఁ
గలుగు సగయు సిద్ధాంతముగ నున్నది. “శ్లో॥ తత్ర ప్రణయమాన స్సన్య
తోపావసితయోర్ద్వయోః” అనియు, “శ్లో॥ స్త్రీణా మిర్వాశక్తి
తః కోపో మానో లన్యాసజ్ఞీనిప్రియే” యనియు దశరూపకంబు. ఇట్లు
సిద్ధాంతస్థితియుండఁగా నీగ్రంథములో “పురుషులకుఁ దలోదరుల”
కని పురుషులకును ఈర్వాశమానము గలుగునట్లు చెప్పఁబడినది. ఇ
ది మొప్పుగాఁ దోచదు. స్త్రీల కీర్వాశమాన మన్యస్త్రీసంగతిజన్య
కోపరూపమగునపుడు, పురుషుల కన్యపురుషసంగతిజన్యకోప మి
ర్వాశమాన మని కదా వచింపవలె. అది యనంగత మ్మని వేఱుగఁ జె
ప్పుట యనావశ్యకము.

కలసియెడఁబాయన్ = స్త్రీపురుషులుకూడి మఱలనెడఁబా
యఁగా ; హృదయోత్కలిక = మనస్సునందుగలిగెడునుత్కంఠ,
అనఁగానిచ్చావిశేషము; “శ్లో॥ సర్వేన్ద్రియసుఖాస్వాదో యత్రాస్తీ
త్యభిమన్యతే । తత్ప్రాప్తీచ్ఛాన్సంసంకల్ప ముత్కంఠాంకవయోవి
దుః॥” అని తత్ప్రీతిమాణవచనము, ఇట్టియుత్కంఠ ; విరహమాన్ =
విరహమగును.

ప్రతాపరుద్రీయములో, “విరహా నామలబ్ధసంయోగయో
ర్నాయితానాయకయోః కేనచి త్కారణేన పునస్సమాగమకాలాతి
క్షేపః” అని విరహపదార్థము చెప్పఁబడియుండఁగా, నిందు “గలసి

‘యౌడఃభాయ’ నని మాత్రమే చెప్పక, ‘హ్యగయోత్కలిక’యని యధికముగాఁ జెప్పుట విరహాలక్షణవిరుద్ధము. విరహాలక్షణంతి తాత్పర్యమునకు విరహకాలమం దుత్కంతగల దని యర్థము. వీనిచుత్తిమందు విరహశబ్దమునకే విరహకాలికోత్కంత యర్థమైనపుడు విరహాలక్షణతయం దుత్కంత గల దని యసంగతార్థము గలుగును గదా!

విదేశగతి = నాయికానాయకులకుభిన్న దేశప్రాప్తి; ప్రవాసము = ప్రవాసమనఁబడును. ఎట్లన్నఁ.

అభిలాషజన్యః ప్రలంభమున కుదాహరణము.

చ. అనయము శ్రీనృసింహులలితాంకతలంబున నుండఁ పచ్చ నాయనఘనహంకితంగతులఁ నంగ వచ్చు నృపాలమాభితోఁ జనపునఁ గుల్క వచ్చు గుణఁ నంగతి మెచ్చులు చూప వచ్చు నో వనజదళాక్షి యాకనకఁవల్లకి నైనను ధన్య నౌదుఁ గా. 185

టీ|| ఓవనజదళాక్షి = ఓకమలపత్తములవంశికిన్ములుగలదానా! అనయము = ఎల్లపుడు; శ్రీ...వచ్చు = సంపన్నుడగు సరసభూపాలునియొక్క మనోహరమైనతోడమీఁదనుండవచ్చును. ఆయనఘ...వచ్చు = ఆపవిత్రుండగువాని నఖచిహ్నములసంబంధములఁబొందవచ్చును. నృపాలమాభితో = రాజశ్రేష్ఠుండగు సరసభూపాలునితో; చనపున = మచ్చిక చేత; కుల్కవచ్చు = ప్రకాశింపవచ్చును. గుణసంగతి = సౌశీల్యాదిగుణములయొక్కయు, తంతువులయొక్కయు, సంబంధముచేత; మెచ్చులు = శ్లాఘనలను; చూపవచ్చు = ఆకనకవల్లకి నైనను = నేనుఆసరసభూపాలునొద్దనున్న బంగరువీణగానైనను; ధన్య నౌదుఁగా = ధన్యరాలనౌదునుగదా! ఇందు నాయక సరసభూపాలుని సాంగత్యమును గోరినందున సభిలాషజవిప్రలంభ మగును.

ఈర్ష్యజన్యవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

చ. వదనాగ్రంబున వాణి యున్నది మము † న్వాక్రవ్వ నీ దిందిరా
మదిరాక్షీమణి యున్న దక్షుల మము † న్నన్నించి వీక్షింప నీ
దదియుం గాక నృసింహ నీవిపులబా † హాశ్లేష మే నొంద నో
ర్వదు భూదేవి బహుప్రియారత నినుం † బ్రాధ్ధింప నిం కేటికిన్. 186

టీ॥ నృసింహ = సరసభూపాలుఁడా ! వదనాగ్రంబునన్ = నీముఖా
గ్రమునందు, జహ్వగ్రముననుట; వాణియున్నది = సరిస్వతియున్నది.
మమున్ = భాగ్యహీనయగునాతో; వాక్రవ్వనీదు = మాటాడనీయదు.
అక్షులన్ = నీకన్నులయందు; ఇందిరామదిరాక్షీమణి = లక్ష్మీదేవి; ఉన్న
ది = వసించినది. మమున్ = అభాగ్యయగునన్ను ; మన్నించివీక్షింపనీ
దు = గౌరవించిచూడనీయదు. అదియుంగాక = అంతియెకాక; భూదేవి =
భూమిదేవియు; నీవిపుల బాహాశ్లేషము = నీవిశాలములై నభుజములయా
లింగనమును; ఏనొందగనోర్వదు = నేనుబొందఁ గానహింపదు. బహు
ప్రియారత = బహునాయకానర్తుఁడా ! నినున్ = నిన్ను; బ్రాధ్ధింపన్ =
యాచించుట; ఇంకేటికిన్ = ఇంకనేమిప్రయోజనమునకు ? సంభాషణా
లోకనాలింగనాదికృత్యంబులకై నిన్నుఁ బ్రాధ్ధింప సరిస్వత్యాదులవశం
వదుడవై నీవు మన్ననోరధపూర్తి సేయవు, ఇంక నిన్నుఁ బ్రాధ్ధించుట
వ్యర్థ మని తాత్పర్యము.

ఇండు నాయక తనప్రియుం డగుసరసభూపాలుండు నాయకాం
తరానర్తుఁ డాయె నని యీర్ష్య నొంది సందున నిది యీర్ష్యవిప్ర
లంభము.

విరహజన్యవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

ఉ. నెచ్చెలు లీస్మసింహధర † ణీవరుఁ డెచ్చెద మంచుఁ బోయి రా

రిచ్చట నీవును గరుణ యించుక లే కలరంపగుంపులం
 గ్రుచ్చెద వేల మత్స్యియునఁ గూర్పుము మత్స్యభా నీకుఁ దద్విభుం
 దెచ్చటకై యొనంగెద మదీయకటాక్షము లష్టయాస్త్రముల్.

ఇది నాయికాప్రకరణంబున విరహోత్కంఠితకు లక్ష్యముగ ను
 దాహరింపఁబడినందున నందె దీనియర్థము వ్రాయఁబడినది. ఇందు
 నాయిక ప్రియు నెడఁబొసినందున విరహవిప్రలంభ మగు.

ప్రవాసవిప్రలంభమున కుదాహరణము.

చ. చిరయశ యోబభూవర నృసింహ భవద్రిశృకాంత కాననాం
 తరమున కేగి యందు నిజ నాథునిఁ గానక మత్స్యభా న్యయై
 వరుని సరోజపత్నిమున వ్రాయునెడం గరిము లైమర్పఁగా
 నరియ నిజాంగకంబె పగ యయ్యె నటంచుఁ దలంచు దైవమున్.

ఇదియు నాయికాప్రకరణమునఁ బ్రోషితపతికోదాహరణ మగు
 ట నందె వ్యాఖ్యాత మయ్యె. ఇందు నాయికానాయకులకు భిన్న దేశ
 వాసము గలిగినందునఁ బ్రవాసవిప్రలంభ మగును.

రసాభాసమునకు లక్షణము.

క. పలుపుర కొకభామినిపైఁ
 దలఁపును నొకవారసతికిఁ దగఁ బలుపురపై
 వలపును మృగవిహంగదుల
 కెలవు రసాభాస మయ్యె ధీతి నెట్లన్నన్.

188

టీ|| పలుపురకు = బహుపురుషులకు; ఒకభామినిపైఁదలఁపును =
 ఒక స్త్రీయందులనురాగముచు; తగఁ = బహునట్లుగా; పలుపురపైఁ =
 బహుపురుషులయందు; ఒకవారసతికిన్ = ఒకవారాంగనకు; వలపును =

అనురాగమును; మృగవిహగాదులకెలపు = మృగములుపక్షులుమొదలగువానియనురాగమును; త్సేతికా = భూమియందు; రసాభాసమయ్యెక = రసాభాసమనునదియాయెను. ఎట్లన్నకా.

శుభక్షణము “శ్లో॥ ఏకతైవానురాగశ్చైతిర్యజ్జేచ్ఛగతో
 ౭పివా | యోషితో బహుసక్తిశ్చైద్రసాభాసస్తీధామతః॥” అను
 ప్రతాపరుద్రీయమునం దున్నప్రాచీనశుభక్షణమునందుఁ జెప్పఁబడినవాని
 లో ఏకతైవానురాగమనఁగా స్త్రీపురుషులలో నొకరికే యనురాగ
 ము గలిగియుంబయు, పశుపక్ష్యాదితిర్యగ్జంతుగతరతియు, నీచజనాశ్ర
 యంబగురతియు, స్త్రీకి బహుపురుషులయం దాసక్తియు, ననురసాభా
 సభేదంబులలోఁ దిర్యగ్రతిమాత్రమునకే సంగ్రాహకమై యున్నది గాని
 తక్కిన యేకత్రానురాగమునకు స్త్రీచ్ఛానురాగమునకు స్త్రీనిష్ఠమగు
 బహుపురుషానురాగమునకు సంగ్రాహకంబు గాదు. మృగవిహగాదుల
 యనుచోటియాదిపదముచేత నీచనరాశ్రయమగుననురాగమునకు మా
 త్రము గ్రహణమైనను నితరంబులకుఁ గాదు. ఒకవారసతి కనుచోట
 వారపదములేక యొకసతి కనిమాత్ర మున్నచో స్త్రీనిష్ఠబహుపురుష
 విషయకరతికి సంగ్రహం బగును. విత్తమాత్రోపాధికనకలపురుషాను
 రాగ సామాన్య యని సహజసిద్ధ యగువారకాంతయనురాగమే రసాభా
 సమైనపుడు కులటాదినిష్ఠబహుపురుషానురాగము రసాభాసమేల
 కాదు? కావున నొకవారసతి కనునది యుక్తంబుగాఁ దోచదు. ఇట్లు
 పలుపుర కొకభామినిపై వల పనునదియు యుక్తంబుగాఁ దోచదు. ఎ
 ట్లన్న, బహుపురుషుల కొకభామినిపై వలపు గలిగినపు డాభామినికిని
 వారియం దనురాగ ముండె నేని “యోషితోబహుసక్తిశ్చేత్” అని
 ప్రాచీనులు చెప్పినరసాభాసములోఁ జేరును. అస్త్రీకి లేక పురుషులకు
 మాత్రమే యనురాగ ముండినచో “ఏకతైవానురాగశ్చేత్” అని

చెప్పినదానిలోఁ జేరును. కావున నిట్లు ప్రాచీనలక్షణాఁ పరీతముగఁ గల్పించుటయేగాక వేఱు విశేషము లేదు. మఱియు ననేకస్త్రీల కొకనాయకునియందుఁ గల యనురాగ మాభాసము గాక రసములోఁ జేరునప్పుడు, అనేకపురుషుల కొకనాయకయందుఁ గలుగుననురాగము మాత్రము స్వయంవరాదిదృష్టాంతములచేత రసాభాసము గాక రసరూపమేల కావగలదు?

ఇందు రసార్థవసుభాకరమున, “తత్ర శృంగారస్యారాగాదనేకరాగా త్రిర్యగ్రాగా న్నేచ్ఛరాగా చ్ఛాభాసత్విమ్ | తత్రారాగో రాగాభావః | నచ ప్రాగభావః ప్రధ్వంసాభావోఽత్యంతాభావశ్చేతి త్రిధః | తత్రప్రాగభావే దర్శనాదికారణేషు సంభావితేషు రాగోత్పత్తీసంభావనయా నాభాసత్వ మితరయోస్తు కారణసద్భావేపి రాగానుత్పత్తై రాభాసత్వమేవ” ఇత్యాదిగ్రంథముచేతఁ బూర్వానురాగమం దనురాగోదయసంభావనచే నొకరికె తొలుతఁ దలి గలిగినచు రసాభాసతలే దని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇట్లనేకు లగుపురుషులకుఁ గాని స్త్రీలకుఁ గాని యొకరియం దనురాగము రసాభాసము గాఁ దని యేర్పడుచుండఁగాఁ “బలుపుర కొకభాషనిపై వలపు” అనుట యుక్తరూపంబుగాఁ దోచదు.

అనురాగ మనఁగా రత్యవస్థావిశేషము. అది పరిపూర్ణత నొందునపుడు రసశ్యము నొందు నని సిద్ధాంతము కావున నొక చిత్తమునం దనేకవిషయానురాగ ముదయించినపుడు దేనికిని బరిపూర్ణభావము గలుగ దని యాభాసత చెప్పవచ్చును. అనేకచిత్తవ్యక్తులయందుఁ బ్రత్యేకమనురాగ ముదయించినపుడు స్వయంవరాదులయందు వలె ననురాగోత్పత్తీసంభావనవలన నాభాసత గలుగ దని పైగ్రంథాశయము. ఇందుననే పరకీయకుఁ బఠియందు నుపపఠియందు ననురాగ

మున్నచో రసాభాసత ప్రసక్తించు నని శంకించి బలవత్తామైన పరపురుషానురాగముచేత దుర్బల మగుస్వపురుషానురాగము బాధితమగుటం జేసి రసత్వము నొందని “స్వామిశ్యేవాసురత్వాస్మీయా” యసురసతరంగిణీవాక్యమువ్యాఖ్యలయందు వ్రాయబడియె.

ఇట్లేకవ్యక్తికనేకవ్యక్తులయం దనురాగ మాభాసమే యని యేర్పడినచో “శ్లో॥ ఏత త్పరిస్ఫురితిపద్మదృశాం సహస్ర మక్షిద్వయం కథయ కుత్ర నివేశయామి | ఇ త్యాకలయ్య నయనామ్బురుహే నిమిల్య రోమాఞ్చ తేన వపుషా స్థిత మచ్యుతేన || వ్యాచమ్రా శ్చలితా శ్చైవ స్ఫూరితాః పరమాకులాః | సాండుపుత్రేషు పాఞ్శ్చల్యాః కతన్తి ప్రథమా దృశః ||” అనులక్ష్యములయందును రసాభాసత ప్రసక్తించును. దీనింగూర్చి గ్రంథములయందెట్లు వ్రాయబడినది. ఎట్లన్న, “ఏవ మేక స్యానేకవిషయరతీ రసాభాస ఏవ | పరం త్వేషవిశేషః | యస్య స్య వస్థితా బహ్మ్యో నాయికా భవన్తి తత్ర స రసాభాసః | తథాసతి కృష్ణస్య సకలోత్తమనాయకస్య బహుకామినీవిషయాయా రతే రాభాసత్వాపత్తేః | తస్మాత్ అవ్యవస్థితబహుకామినీకవై శికనాయకపర మేతత్ | అతఏవ వైశికానాం వేశ్యానాం చ రతీ రసాభాస ఇతి ప్రాచీన మతః ||” అనిపూర్వపద్యవిషయమై రసతరంగిణీయందును, ఉత్తరపద్యమునుగూర్చి “అత్రపాఞ్శ్చల్య బహువిషయాయా రతే రభివ్యం జనా ద్రసాభాస ఏవేతి సవ్యాః | ప్రాఞ్చ స్త్వపరిణేతృబహునాయకవిషయత్వే రసే రసాభాస భేత్యాహుః” అని రసగంగాధరమునందును వ్రాయబడినది.

ఇట్లు చెప్పుటవలన, “శ్లో॥ ఏకేష్యక్షితిసప్రతాపలహరీ ప్రీతిస్తదీయా పునః కాసాం న స్తనకాఞ్చనాచలతపే కాశ్శీరపజ్జాయతే కాసా మ్మూర్ధని వైవ పజ్జ జన్మశాం సిన్ధూరలేఖాయతే కాసాం చ”

నచ కర్ణయోః ప్రియసఖే మాణిక్యభూషాయతే || అనువైశికవిషయ
మందును, “శ్లో|| స్తురుః కం వామాక్షీ త్సణమపి వినా యం న రమ
సే విలేభే కః ప్రాణాన్ రణమఖిముఖే య మ్మృగయసే । సులగ్నే
కో జాత శ్వశిముఖి య మంలిజసి బలా త్తపశ్వీః కి సైయమా మదన
నగరి ధ్యాయసి తు యమ్” అను వేశ్యావిషయమందును “శ్లో|| త్సో
ణీ నామ త్రికోణీ నదనగనగరగ్రామరుద్ధం త దర్ధం తత్రా ప్యర్ధం
తరుణ్య శ్శిశుగళితవయఃపూరితం తత్ర చార్ధమ్ । త్యాజ్యా స్తత్రాపి
పూజ్యా శ్వశురగురుముఖా స్పన్తి శేషాః కియన్తా మిథ్యానాదో మ
మాయం దిశి దిశి ముఖరః పుంశ్చలీ పుంశ్చ లీతి” అనుకులటావిష
యమందును రసాభాసతయో యేర్పడుచున్నది. “శ్లో|| స్నాతా తిష్ఠతి
కున్తలేశ్వరసుతా వా రోజ్గరాజస్వసు ద్ద్యూతే రాత్రి రియం జితా కమ
లయా దేవీ ప్రసా ద్యాఽధునా । ఇ త్యస్తఃపుంసున్దరీజనగుణే నూనా
ధికంధ్యాయతా దేవే నాప్రతిపత్తి మూఢమనసా ద్విత్రాః స్థితా నాపి
కాః” ఇత్యాదులయందు దక్షిణనాయకత్వంబును నిరాపాదముగ
సిద్ధించుచున్నది.

కొందఱు దక్షిణనాయకునివిషయమై, “దక్షిణస్య నాయకస్య
నాయకా స్వనేకాసు నృత్తిమాత్రేణేవ సాధారణ్యం న రాగేణ । త
దేకస్యా మేవ రాగస్య ప్రాధ్వ్య మితరస్యాంతు మధ్యమత్వం. మంద
త్వం. వేతి న. తథనురాగస్య రసాభాసతా||” అనివ్రాసిరి. ఈమతము
నం బాంచాల్యాదులయందు ననురాగతారతవ్యము. గల్పించి బా
వ్యనృత్తితౌల్యమువలన నాభాసత పరిహారము చేయవలసి వచ్చును.
ఇట్లు చెప్పినపుడు గాఢానురాగమున్నవిషయముననే రసత్వ మనియుఁ
దధితరవిషయమున నాభాసత యనియుఁ బ్రసక్తింతు నని. తోచుచు
న్నది. మరియు, వేశ్యాకులటానురాగములకును దారతవ్యకల్పనచే

నాభాసత పరిహార్యమై యతిప్రసంగమగును. కావునఁ బూర్వమందు ప్రాసినసిద్ధాంతమే తగును.

వెండియు నీగ్రంథములో, “శ్లో॥ సామాన్యపనితా వేశ్యా సా ద్రవ్యపర మిచ్ఛతి । గుణహీనే నచ ద్వేషో నానురాగో గుణి న్యపి । శృక్లా రాభాస ఏతస్యాం వ శృక్లారః కదాచన । తన్మతం నానుమ నుతే శ్రీమాన్ శిక్లమహీపతిః । తస్యాః ప్రకరణాదాచ నాయికాల్పివి. భాసతః । అనాయికావర్ణనేతు రసాభాసప్రసజ్జతః ” ఇత్యాదులచే సామాన్యనాయికారతి రసాభాసముకా దని వ్రాయఁబడెను. అయిన ను సామాన్య రక్తావిరక్తాభేదములచే రెండుతెఱంగులు గాన రక్త లగునూర్వశ్యాదులరతి యాభాసము గాకపోయినను మనము చూచుచున్న కేవలభగవృత్తులుగా నుండుదాసులు కులటలు వేశ్యలు మొదలగువారిరతి ఆభాసమే. భగవృత్తులుగాక యనురాగముచే బురూరపునియం దూర్వశివలె వర్తించుకాంతలరతి ఆభాసము గాకుండ వచ్చు నని నా యాశయము.

ఇవి యన్ని యిట్లుండఁగా, రసగంగాధరములో “శ్లో॥ అనౌచిత్యా దృతే నాన్య ద్రసభజ్జన్య కారణమ్ । ప్రసిద్ధాచిత్యబద్ధస్తు రసస్యోపనిష త్పరా । తదాభాసా అనౌచిత్యప్రవర్తితాః॥” ఇత్యాదిగ్రంథములనుబట్టి “అనుచితవిభావాలవృత్తకరతిత్వం రసాభాసత్వమ్” అని లోకయాత్రానువిధాయిగ నుండి లోకమున కనుచిత మని లోక చ కుండురతి రస మనియు, లోకగర్హాస్పద మగునది. యాభాస మని యుఁ, బరిష్కరించి, తదనుగుణముగ, “శ్లో॥ ఉపనాయకవిషయాయాం మునిగురుపత్నీ గతాయాంచ । బహునాయకవిషయాయాం రతౌ తథా నుభయనిష్ఠాయామ్ ” అని యుపపత్తివిషయకపరకీయారతియు, మునిగురురాజపత్న్యాదివిషయకరతియు, బహునాయకవిషయకరతియు, అ

నుభయనిష్ఠరతి యనగా నొకరియందు గల రసము, నాభాసము అని వ్రాయఁబడినది. ఇందుఁ బూర్వమును వ్రాసిననానికన్న సుపనాయక రతియు మునిగుర్వాదిపత్నీవిషయకిరతియు రసాభాస మని సేశేషము గనుపట్టచున్నది.

అందులోఁ బరీక్షియ కుపనాయకవిషయరతి ఆభాస మనువిషయమునందు “శ్లో॥ షణ్మోఢాశు పరే షణ్మోఢా వ్యవ్యసంగళాలసా । లక్ష్మ్య ఘట్రద్రబద్ధే సా సప్తశత్యాదికే బుద్ధైః ” అనుశింగభూసాలీయముచు సహాయ మగుచున్నది. ఐనను మునిగుర్వాదిపత్నీవిషయకిరతివలెఁ బరీక్షియకు బహునాయకాసక్తియొక్కయుతానుచితంబై రసాభాసం బగుఁ గాని యొక యుపపత్యుండే యుచురాగమున్నచో నది ఆభాసము గా దనుచుఁ గొన్నియుక్తులు కొంగఱు రసికులు వచింతురు. అంకలి సారాసారంబులు చర్చించి పరిష్కరించుట గ్రంథవిస్తరహేతువని విరవంప నాయెను.

ఇంక మున్యాదిపత్నీవిషయకరతి ఆభాస మనుటకు “అనౌచిత్యాదృతే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణమ్.” అని యనౌచిత్యమే మున్యాబీజము. సామాజికసహృదయాంతఃకరణమున కనౌచిత్యము దోచుటవలనఁ, దత్తత్కాలమందు గురుపత్న్యాదిగాములకు సుఖానుభవ ముండినను, నది కావ్యనాట్యాదిద్వారముగ రసత్వ మొందదు. ఇట్టిస్థితియందుఁ దారాశశాంకాదులు రసాభాసము అని జేయుఁ గ్రామ్యం బని తేదు. పెక్కల? కావ్యప్రకాశములో, “అత్యుత్తమదేవతాదివిషయకత్వేన వర్ణ్యమానా రతి రనుచితా తద్వర్ణనం హి మాతాపిత్రో రతివర్ణన మి వాత్యస్త మనుచితమ్.” అని మాతాపిత్రాదిరతివర్ణనమువలె సత్యుత్తమదేవతారతివర్ణనమును అత్యంతానుచితంబు గాఁబట్టి రసాభాస మగు నను నాశయము తెలుపఁబడినది.

కావునఁ గావ్యమందును నాట్యమందును గలిచేతను నలునిచేతను లలితసందర్భముతోఁ దెలువఁబడిన లొకోత్తిరిదుష్యంతశకుంతలాదినామకానాయకులచేతను మలయానిలచంద్రికాద్యుద్దీప్తనములచేతను చింతాదివ్యభిచారులచేతను అశ్రుసాతాదిసాత్త్వికములచేతను సహృదయసామాజికచిత్తములు ద్రవించి తన్మయత్వము నొంది విగలితవేద్యాంతర మగునిర్భరానందము నొందుటయే రసానుభవరూపమై యుండఁగా, పానకాదిరసములతోఁ దృణాదులవలె ననుచితవిభావాదులు దోచినపుడు రసాభాసంబు గాక ఉప్పుడు.

తీర్థక్షుచాదిరతి రసాభాస మనుటకు నిదియే ముఖ్యకారణమని నాయభిప్రాయము. తత్తజ్జాత్యచితవిభావాదులచేఁ దత్తజ్జాతీయులకు సుఖానుభవ మగుచున్నదే యన్నను, సహృదయసామాజకులకుఁ, దద్రిత్యాదిఃర్ణనము నేయునపుడు, దుష్యంతశకుంతలాదిరతివర్ణనమునందువలెఁ దన్మయత్వంబు గలిగి, దాము వర్ణ్యనాయకులుగను వారిస్త్రిలు తమ్ముఁగూర్చి విభావంబులుగను చిత్తము పరిణమిల్లి, రసానుభవంబు గావలెఁ గదా! ఇందు, “తత్కాలనిగలితదుష్యంతరమణీత్వాదిభి రతాకికవిభావాదిశబ్దవ్యపదేతైః దుష్యంతశకుంతలాదిభిః” ఇత్యాదిగా “అతఏవ పరిమృష్టపరిమితప్రమాతృత్వాదనిజధర్తేణ ప్రమాతా” అనునంతవఱకు కావ్యప్రకాశగ్రంథము నవలొకింపవలయు. ఇందే పిత్రాదిరతియు దేవాదిరతియు మొదలగుననుచితవిభావాలంబనరతులు రసాభాస మని చెప్పఁబడెను. ఏలయనఁగా, వారి రతివర్ణనమందు సామాజికసహృదయులకుఁ దమయందు పిత్రాదిబుద్ధియుఁ దద్విభావములందు స్వవిభావబుద్ధియుఁ గలుగవలెఁ గదా!

కావున ననుచితరతి పశ్వాదిరతి మొదలగునవి లోకములో రుచ్యంబులుగఁ దోచినను గావ్యనాట్యయోగ్య మగుశాస్త్రసిద్ధరసత్వము

నొండఁ జాలవు. చూడఁడు శాస్త్రము, “అభక్త్యోగ్రాహ్యకుకుటః
అభక్త్యోగ్రాహ్యసూకరః” అని భక్త్యాభక్త్యనియమంబును. “ఇయం
గమ్యా ఇయమగమ్యా” అని గమ్యాగవ్యనియమమును మొదలగున
వివిధించి యిట్లచుష్టించువారి కభ్యుదయ మగు నని దెలుపుచున్న
దే గాని ప్రవర్తించువారిని వారెంపఁ జాలదు. వారికిని భక్త్యమునందు
వలె నభక్త్యమునందును దృఢి, గవ్యలందువలె నగవ్యలయందును
సుఖము, నవైషమ్యంబుగఁ జూపట్టుగాక. ఇట్లు లోకానుభవములో
రుచ్యములుగాఁ దోచినను, అనుచితవిభావాలంబనరత్యాదివర్ణనంబులు
శాస్త్రమార్గవిరుద్ధంబులై ఆభాసత నధిగమించుచున్నవి.

ఇక రసాభాసంబులకు వదనగ నుదాహరణంబులు.

అందలి యరాగము రాగాభావ మనియు, నది ప్రాగభావము
ప్రధ్వంసాభావము అత్యంతాభావ మని త్రిధ మ్మనియు, అందుఁ బ్రా
గభావమునందు దర్శనాదికారణసామగ్రియుండఁగా రాగోదయం బగు
నని సంభావనచే యువతీయువతులలో నొకరికి ముందు రతి గలిగి యి
తరులకు లేకున్నను రసాభాసము గాదనియు వ్రాసి యున్నాఁడను. అం
దు “శ్లో॥ భవిత్రీ రమ్భోరు త్రిదశవదనగ్లాని రిధునా స మే రామః
స్థాతా న యుధి పురతో లక్ష్మణసఖః | ఇయం యాస్య త్యుచ్చైర్విప
ద మధునా వానరచమూర్లఘి శ్లేదం షష్టాక్షరపరివిలోపా త్పర
పునః॥” అనునది రాగాత్యంతాభావమున నాభాసత కుదాహరణము.

“శ్లో॥ గతే పేమావేశే ప్రణయబహుమానే విగలితే నివృత్తే
నద్భావే జన ఇవ జనే గచ్ఛతి పురః | త దుత్ప్రే త్యోత్ప్రేత్య ప్ర
యసఖి గతాం స్తాంశ్చ దివసాన్ న జానే కో హేతు ర్దశతి శతభా
యన్న హృదయమ్॥” అను నది రాగప్రధ్వంసాభావమున నాభాసత
కుదాహరణము.

“శ్లో॥ పరస్పరేణ క్షుణ్ణయోః కయో శ్చి దుత్కాస్తవాన్యో
స్సమకాల మేవ । అమర్త్యభావం గతయోః కయో శ్చి దేకాఘరః
ప్రార్థితయో ర్వివాదః॥” అనునది స్త్రీకి బహుపురుషాపక్తివలన నా
భాసత కుదాహరణము.

“శ్లో॥ రమ్యం గాయతి మేనకా ప్రతిపచి ర్వీణాన్వనై రూన్వశీ
చిత్రం వక్తి తిలోత్తమా పరిచయ న్నాన్యజహారక్రమైః । ఆదత్తే ల
మిదం త దుత్తమ మితి ప్రిమా నవో విద్విషా భేజే శ్రీయనపోతశిష్య
సృపతే ల్వృక్షభిన్నాత్తనా॥” ఇది పురుషునకు బహునాయికాపక్తివల
న రసాభాసత కుదాహరణము.

“శ్లో॥ మధు ద్విరేఖః కుసుమైకపాత్రే పపా ప్రియాం స్వా మ
నువర్తమానః । శృంగేణ సంస్పర్శనిమిలి తాక్షీం మృగీ మకణ్ఠాయత
క్మన్జసారః॥” ఇది తిర్యగ్గతియైనందున రసాభాసత కుదాహరణము.

“శ్లో॥ ఏత స్తద్దవివక్వతిష్టకఫలశ్యామోదరాపాణ్డూరప్రాప్తం
హస్త పులిందసుందరకరిస్పర్శక్షమం లక్ష్మణే । తత్పల్లీపతిపుత్రి కుజ్జరకు
లం కుమ్భాభయాభ్యర్థనాదీనం త్వా మనునాథతి స్తనయుగం పత్తా
వృతం మాకృథాః॥” ఇందు “కిరాతశబరపులిందాష్టేచ్ఛజాతయః”
అని స్టేచ్ఛయోనివిశేషము లగుపులిందపల్లీపతిపుత్రికలయనురాగము
వర్ణితమైనందున స్టేచ్ఛాలంబనకమగుట రసాభాసతకు నుదాహరణము.

“శ్లో॥ పతిం ముక్త్యా నిద్రాశిథిలభుజబద్ధం చలితయా కవాటం
నిశ్శబ్దం లఘు వివృతవ త్యా మృగదశా । క్వచి త్కోణే లీనో ఘన
తమసి సాజ్ఞే-తికిగిరా సమాహూత సైన్వరం విహరతి తయా కో
ఽపి సుకృతీ॥” ఇది యువనాయకవిషయకరతి యగుటంజేసి యాభాస
త కుదాహరణము.

“శ్లో॥ శతే నోపాయానాం కథమపి గత స్సేధశిఖరం సుభా

ఘేనస్వచ్ఛే రిహసి శయితాం పుష్పశయనే । విభోధ్య యమాక్షీం చకి
తనయనాం స్తేరవదనాం సనిశ్వాసం శ్లిష్య ల్యహహ సుకృతీ రాజరమ
ణీమ్॥” ఇందు రతి రాజపత్నీవిషయ మగుటం జేసి యాభాసత కుడా
హరణము, ఉదాహరణాంతరంబు లూహ్యంబులు, ఇవి సంభోగాభాసా
దాహరణములు.

“శ్లో॥ వ్యత్యస్తం లపతి త్షణంతృణ మధో మానం సమాల
మృతే నర్వస్త్రిక విదిధాతి కించ విషయే దృష్టిం నిరాలమ్సనామ్॥
శ్వాసం దీర్ఘ మురీకరోతి న మనా గగ్గేషు ధత్తే ధృతిం వై దేహీకమ
నీయతాకబలితో లక్ష్మేశ్వరో వర్తతే॥” ఇది విప్రలంభాభాసమున
కుడాహరణము.

ఇట్లు, కలహశీలకుపుత్రాద్యాలంబనముగను వీతరాగాదినిష్ఠ
ముగను శోకము, బ్రహ్మవిద్యానధికారిచండాలాదిగతముగ నిర్వేదము,
కదర్శకాతరాదిగతముగను పిత్రాద్యాలంబనముగను క్రోధోత్సాహ
ములు, ఐంద్రజాలికాలంబనముగ విస్తయము, గుర్వాద్యాలంబనము
గ హాసము, మహావీరనిష్ఠముగ భయము, యజ్ఞీయపశువసానృజ్ఞాం
సాద్యాలంబనముగ జుగుప్సయు, కావ్యనాట్యాదులయందు వర్ణితమైన
యెడ రసాభాస మగు నని యెఱుంగునది. వీనికిఁ బ్రత్యేకముగ నుదా
హరణంబులు గ్రంథవిస్తరభయముచే వ్రాయలేదు.

భావోదయాదినామక్రమశ్లక్షణనిరూపణము.

క. భావింప భావశాంతియు

భావోదయభావసంధి † భావశబలతల్

భావం బడఁగుట పుట్టుట

ద్వైవిధ్యము బహుత యనఁగఁ † దగు నెట్లన్నఁ.

టీ|| భావింపఁ = ఆలోచింపఁగా; భావ...శబలత = భావశాంతి
భావోదయము భావసంధి భావశబలత ఇవి వరుసగా; భావంబడఁగు
ట...అనఁగఁ = భావముశబలించుట భావశాంతియనియు, భావంబు పు
ట్టుట భావోదయమనియు, రెండుభావములు సమముగ పుట్టిల్లుట భా
వసంధియనియు, ఉత్తరోత్తరములు పూర్వపూర్వభావోపపద్యకముగ
అనేకభావము లొకచోఁ జేరుట భావశబలత యనియు; తగుఁ =
బప్పును. ఎట్లన్నఁ.

ఇందు భావం బనునది యడఁగుట పుట్టుట యనువానియం ద
న్వయించినను, ద్వైవిధ్యము బహుత యనువానితోఁ బ్రథమావిభ
క్త్యంత మగుట నన్వయింపదు. కాన భావములయొక్క యని పదా
ధ్యాహారము చేసి భావములయొక్క ద్వైవిధ్యము బహుత యని య
న్వయింపఁదగియున్నది. ఇట్లన్వయించినను ద్వైవిధ్య మనుశబ్దము రెం
డుభావము లొకచోటఁ జేరి యుండుట యనునర్థమును జెప్పదు. మఱి
యేమన్న, రెండుతెఱంగు లగుట యనునర్థమును జెప్పును. అట్లు భావ
మొకండే రెండుప్రకారములుగ నుండవచ్చుఁ గాన బ్రకృతంబున కు
పయుక్తంబు గాదు. ఇట్లు బహుతాశబ్దమును ననేకత యనునర్థమును
జెప్పును గాని యనేకభావంబు లొకచో బాధ్యబాధకరూపముగఁ జేరి
యుండుట యనునర్థమును బోధింపదు. అట్లనుకూలములగుభావము
లనేకములు చేరి నపుడు “అలసాలోలములై” ఇత్యాదులయందు
భావశబలత యన వలసి వచ్చును. కాన నవరింపవలయు నని తోచు
చున్నది.

భావశాంతి కుదాహరణము.

చ. తలఁపఁగ రాజశేఖరుఁ డతండు తలోదరి నర్వమంగళా

కలితపు నీవు మీఁక లొక గాత్రముకై వడిఁ గూడి యాడుచుం

జెలఁగుట యొప్పుఁగా కలుగఁజెల్లునె మీ కని బోటి మ్రొక్కఁగా
లలనకుఁ దోచె బాష్పసలిలంబు నివారితమానపంకమై. 190

టీ॥ తలోదరి = ఓచెలియూ! తలఁపగల్గె = విచారింపఁగా; అతం
డు = అనీభ రమైననరసభూపాలుఁడు; రాజశేఖరుండు = రాజశ్రేష్ఠుఁడు,
చంద్రభూషణుండైనశివుం డనియర్థాంతరిము. నీవుస్వహంగళాకలిత
వు = నీవుసమస్తశుభసంపన్నురాలవు, పార్వతికి స్వహంగళ యనునా
మాంతరము గావున నట్టి నామము గలదాన వని యర్థాంతరము.
మీరలు = మీరిరువురు; ఒకగాత్రముకై నడిక = ఒకశరీరముభంగి, పా
ర్వతీపరమేశ్వరు లేకశరీరముగ నుండువారు గావున నట్లునుట; కూడి
యాడుచుకొ = కలిసిక్రీడించుచు; జెలఁగుట = ప్రకాశించుట; ఒప్పుఁగా
క = యుక్తముగాని; మీకలుగఁజెల్లునె = మీకుఁ గోపించుటతిగునా?
అంచుబోటిమ్రొక్కఁగాకొ = ఇ టనుచు నభి ప్రణమిల్లఁగా; లలనకు =
శ్రీకృతి; బాష్పసలిలంబు = కన్నీరు; నివారితమానపంకమై = పోఁగొట్టఁ
బడిన మానమనునడునుగల్గెదై; తోచెకొ = ఉదయించెను.

ఇందు నాయకకుఁ గోపం బనెడుభావంబు శమించినందున భావ
శాంతిధ్వని యని తాత్పర్యము, కాని “లలనకుఁ దోచె బాష్పసలిలం”
అన్ననో, కోపశాంతి వ్యజ్యచూనం బగుచుండఁగా, నివారితమానపంక
మై యని యాయర్థమును వాచ్యముగాఁ జెప్పుట ధ్వనిమార్గవిరుద్ధం
కై దీనికి భావశాంతిధ్వన్యదాహరణార్హతను దొలఁగించుచున్నది. ఇ
టుఁ బ్రతాపరుద్రీయమునా “శ్లో॥ లక్ష్మీస్తవం పురుషోత్తమ స్తవ పతి
శ్రీవీరరుద్రో నృప స్సృష్ట్యా మమ్బుజనిష్ఠరస్య సదృశో ర్యోగ శ్చిరా
త్సంభృతః । తస్మా త్కృత్తిమ మ ప్యసాంప్రత మిదం వాం వైమన
స్యం మనా గిత్వానీ ప్రణతాం విలోక్య వికసన్వక్త్రామ్ముజా మానినీ,”
అని యున్నది. ఇందు వక్త్రాంబుజవికసనముచేతఁ గోపశాంతి వ్యంగ్యం

బుగా నున్నది. పైయుదాహరణమునకు దీనికిం గలభేదంబు స్పష్టము.

భావోదయమున కుదాహరణము.

ఉ. మేలము లాడువేళల సమేలములై చెలు లెల్లఁ గూడి యో
బాలిక శ్రీనృసింహనరసింహలు వరించెదవే యటన్న నీ
లాలక యంగవల్లిఁ బులకాంకురము ల్పన లొత్తి నేమనం
జాలక యూరకుండె ననశంబు త్రపావృత యైనకై వడిక్. 191

దీనియర్థ విది హేలోదాహరణ మైనపుడు వెనుక వ్రాయఁబ
డెను. ఇందు లజ్జారూప మైనభావంబున కుదయము గదితం బయ్యె
నని కొందఱు వ్రాసిరి. అది గ్రాహ్యంబుగాదు. ఏమనఁగా “కైవ
డిక్” అనుటవలనఁ ద్రబోదయమై నట్లు భావంబు గాక కారణాంత
రముచే నూరకుండిన దను సర్థము బోధిత మగుచున్నది. కావున పాను
వ్రాసినది యొప్పు దగదు.

ఒకవేళ, బులకోదయమైనందున భావోదయోదాహరణంబు
గావచ్చు నని యాశంకింతు రేమో. అట్లును వలెను గాదు. ఏమన్న,
పులకంబులు సాత్త్వికభావములలోఁ జేరినవి. “శ్లో॥ వ్యభిచార్యజ్ఞి
తో భావః” అనుటవలన ధ్వన్యమాన మైనవ్యభిచారియే భావధ్వన్య
పయుక్తభావం బగుఁగాని సాత్త్వికంబు గాదు. “త్రపావృతయైనకై
వడిక్” అనుచోటఁ గైవడిపదము మార్చి “త్రపావృతయై వెలుంగు
చుక్” ఇత్యాదిపదములచే నవరించినప్పటికిని వ్యంగ్యవృత్తిచే బోధిం
పఁదగినత్రప వాచ్యవృత్తిచే బోధిత మగుటవలన, బూర్వోక్తరీతి
గ ధ్వనిమార్గమునకు విరుద్ధమై యుదాహరణానర్హతఁ బొందు నని
తెలియునది. ప్రతాపరుద్రీయములో, “శ్లో॥ ముగ్ధకన్తవ వర్తతే
హృది మనో జన్తైన నాన్య శ్శపే స శ్యేతన్య కిమత్ర కాశ్య మపరం

కిం జన్మ నద్దాదరః । కోఽన్యస్తత్ప్రతిబిమ్బ ఏవ నిపుణే జానాసి
కామాధికః ప్రేయా నుద్రన్మపస్తవేతి కథితా నమ్రాన నాభూద్వ
ధూః” అనియున్నది. ఇందు “నమ్రాననా” యనుటవలన లజ్జోదయ
ము వ్యంగ్యం బని స్పష్టము. ఈతెఱంగున సుదాహరణము. ఇట్లు, “వి
నమ్రముఖాంబుజాతయై” యని సవరింపవచ్చును.

భావసంధిధ్వన్యదాహరణము.

ఉ. హరి కానంగశరాళియై యరి కశేలాభీలదివ్యాశుగో
త్కరమై శౌరికి బాటలాబ్జలికాదామంబులై వైరికి
నిరతాగ్నిప్రభలై వెలుంగు నరకానీకాధికోల్లాసభా
సుఁసత్కారమణికటాక్షములు ప్రోచున్ శ్రీసృసింహాధిపున్. 192

టీ॥ హరికిన్ = కృష్ణునకు; ఆనంగశరాళియై = మదనసంబంధి
బాణవరంపరమై; అరికిన్ = శత్రువైననరకాసురునకు; అవేల...ఉత్క
రమై = మిక్కిలి భయంకరమై దివ్యమైనబాణసంఘమై; శౌరికిన్ =
కృష్ణునకు; పాటల...బ = రక్తోత్పలకలికలహారంబులై; వైరికిన్ =
నరకాసురునకు; నిరతాగ్నిప్రభలై = అవిచ్ఛిన్నాగ్నికాంతులై; వెలుం
గు...కటాక్షములు = ప్రకాశించెడు నరకాసురయుద్ధమందలి యధికో
ల్లాసముచే భాసిల్లునత్య భామాకటాక్షములు; శ్రీసృసింహాధిపున్ = శ్రీస
రసభూపాలుని; ప్రోచున్ = రక్షించుగాక.

ఇందు రత్నతాపహరూపభావంబులకు సంధి వచింపబడియే
నని పూర్వటీకాకారులు వ్రాసిరి. అది గ్రాహ్యంబు గాదు. “విభావా
దివ్యజ్యమానహర్షాద్యస్యతమత్వం భావత్వం తదుక్తం వ్యభిచార్యజ్ఞో
తోభావః” అనురసగంగాధరమును “రతి దేవవాదివిషయా వ్యభిచా
రీ తథాజ్ఞాతః, భావఃప్రోక్తః” అనుకావ్యప్రకాశమును బట్టి వ్యజ్యమా

సవ్యభిచారియు దేవాదినిషయకరతియు నే భావధ్వన్యాదులయందు భావపదవ్యవహార్యం బని సిద్ధాంతితమై యుండ శృంగారవీరస్థాయు లగురత్యుత్సాహముల సంధి యనుట యసంగతము. ప్రతాపరుద్రదీయము సందును “శ్లో॥ ప్రతాపరుద్రస్య దిగన్తజైత్రయాత్రాప్రభుత్వైః పటపాప్రణాదైః । ప్రియానులాపైశ్చ తథా భటానాం రోమాశ్చవర్షావృత మజ్జ మాసీత్” అనుదానిలో “అత్ర వీరశృంగారకృతయోహ్వాన్వరయోస్సంధిః” అని వ్రాయఁబడినది గాని వీరశృంగారస్థాయు లైనరత్యుత్సాహములకు సంధి యని వ్రాయలేదు. కావున నావ్యాఖ్యాతలు పొరపడిరి. వెండియు, భావధ్వయమునకుఁ బరస్పరోపమర్థోపపక్షభావముచేత నేకాధికరణవృత్తిత్వము వర్ణించి నపుడే భావసంధి యగును గాని వేర్వేలుగ హరిచిత్తమునందు రతియు నరకాసురునిచిత్తమునందుత్సాహమును దోచినపుడు కాఁజాలదు. అట్లగు నని యెంచుటకుఁ బ్రాచీనోదాహరణములు గాని లక్షణములు గాని గాన్పించవు. సత్యభామకే రెండు నుడయించినవనుటకు, ఉత్సాహము యుద్ధదశయందుఁ బరిపూర్ణమై వీరసభావము నొందియుండఁగా, దానికి సమబలముగా రతి యుదయించుట యసంభవమగుటను వలనుగాదు. వ్యభిచారిరూపముగా రతి యుదయించిన దన్న, సుత్సాహమునకు సమబలముగాని యపుడు భావసంధియే కాదు. కావున, హర్షధ్వయసంధియే యెట్లయినఁ జెప్పకొనవలయుఁ గాని వేరు గతి లేదు.

భావశబలత కుదాహరణము.

మ. చెలు లే మందురొ భావవీధి నకటా † శ్రీనారసింహేంద్రకౌఁ
గిలి నాకెన్నడు గల్గునో నృపతితోఁ † గ్రీడింపఁగాఁ బోవుచం
చలపుం జిత్తము నేమి సేయుదు గురు † న్నదృక్తిఁ బ్రార్థింతునో
యలప్రాణేశ్వరుఁ జూడ కున్నఁ బరితాపాటోపము ల్లానునే. 193

టీ॥ భావవీధి = అంతరంగమందు ; చెలులేహందురొ = స
ఖులేహనుకొందురో ! అకటా ! నారిసింహేంద్రుకొంగిలి = నరసభూపా
లునియాలింగనము ; నాకెన్నడుగల్గునో = నాకెన్నడబ్బునో ; నృ
పతితోక = నరసభూపాలునితో ; క్రీడింపఁగాక = హరించుటకు ; పోవు
చంచలపుంజిత్తముకొ = పోవునట్టిచపలచిత్తమును ; ఏమిసేయుదుకొ =
ఏవిధముగానె రింతును ? గురుకొ = గురువును ; సన్నక్తికొ = ఉత్తమభు
క్తిచేత ; ప్రార్థింపునో = ప్రార్థనసేయుదునా ? అలప్రాణేశ్వరుకొ = అప్రాణ
నాధుండగునరసభూపాలుని ; మాడకున్నకొ = అవలొకింపకుడినయెడ ;
పరితాపాటోపముల్తునునే = సంతాపాతిశయములు మఱినునా ? మాన
వనుట.

ఇందు భయాత్పుక్యాదిరూపభావములకు మిత్రణము వాక్రు
వ్వం బడియె నని కొందఱు. భయానకరసస్థాయి యగుభయము సం
చారులతో జేరనందునను, త్రాసము చేరినప్పటికి భయత్రాసములకు
లక్షణపార్థక్య మగుటవలనను, “కింపత్యువ్యవకల్తః కృతిధియః,
పశ్యేత్తశ్చి చ్చల చపః రే” యనుకావ్యప్రకాశోదాహృతపద్యము
లయందువలె నిందు శంక కవకాశమే కాని భయత్రాసముల కవకాశ
ము లేనందునను, భయాభివ్యక్తి యగు నన్నది మన్నింపం దగదు.

నవరససంకరమున కుదాహరణము.

మ. జయలక్ష్మీరతమై ప్రతాపయుతమై † శత్రుచ్ఛిదాధున్యమై
ప్రయతార్తావనమై కపింద్రగతిమై † రక్తార్ద్రమై నిర్ఘ్నో
దయవిద్యున్నిభమై సకంపమయి వంశదారుస్పృహశూన్యమై
నయ మొప్ప న్నరసింహుఖిద్గ మమరు † న్నారినప్రక్రియకొ. 194

టీ॥ జయలక్ష్మీరతమై = జయలక్ష్మీయందు రతిగలదయి ; ప్రతాప

యులేమై = శౌర్యముతోఁగూడినదై; శత్రుచ్ఛిదాధుర్యమై = శత్రుసంహారదక్షమై; ప్రయతార్తావనమై = పరిశుద్ధులై దుఃఖతులయిన జనులరక్షించునదై, తనయందు ద్వేషమువిడిచి దుఃఖతులయిన, అనఁగా శరణాగతులయిన వారి రక్షించునదై యనుట; కపీంద్రగతియై - చంచలమై యనుట; రక్తార్ద్రమై = రక్తముచేతఁ దడుపఁబడినదై; నిర్భనోదయవిద్యున్నిభమై = మే ఘోదయములేనిమెఱపుతోసమానమై; సకంపమయి = వడఁకుతోఁగూడినదయి; వందారు...ఐ = ననుస్కరించువారియందు ఆశలేనిదయి; వారినివదలుచున్నదై యనుట; నయమొప్పకొ = నీతియతిశయిల్లునట్లుగా; సరసింహుఖద్గము = సరసభూపాలునిఖద్గము; నానారసప్రక్రియకొ = శృంగారాదినవరసప్రక్రియచేత; అమరుకొ = ఒప్పును.

ఇందు వరుసగా శృంగార వీర శాస్త్ర కరుణ హాస్య బీభత్సాద్భుత భయానక శాంత రసములకు సంకరము చెప్పఁబడినది. జయలక్ష్మీరతమై యనునది మొదలగువానిచేతనే శృంగారాదిరసములు వ్యజ్యమానము లగుచుండఁగా “నానారసప్రక్రియకొ” అనుట “రసాదిలక్షణ స్వర్ణ స్వప్నేపి న వాచ్యః । వ్యభిచారి రసస్థాయిభావానాం శబ్దవాచ్యతా” ఇత్యాదికావ్యప్రకాశరసగంగాధరాది సర్వాలంకారిక గ్రంథవిరుద్ధము, వమనాఖ్యదోషాదికారణమునై రససంకరోదాహరణానర్హత నాపాదించుచున్నది. “శ్లో॥ లక్ష్మీ మాహాక్య లుభ్యన్నిగమ ముపహసక శోచయకొ యజ్ఞజస్తూకొ ట్టత్త్రిం శోణాక్షి పశ్యకొ సమితి దశముఖం వీర్య రోమాఞ్చ మఞ్చకొ । హృత్వా మ్రాయజ్ఞవీసం చకిత మపసరకొ మ్లేచ్ఛరక్తైర్దిగంతా నిఞ్చ స్తస్తేన భూమిం తిలమివ తులయకొ పాతు వః వీతవాసాః॥” అనునది యుక్తోదాహరణము.

రసాధి దేవ తానిరూపణము.

సీ. హరికి శృంగారలీలాధిపత్య మొనర్చు
 గణనాథు హాస్యసంగతునిఁ జేయు
 నలికలోచనునిపై * నధికి రౌద్రము నిల్పు,
 శక్రుపై వీరరసంబు నెఱపు
 యమునిపై ని దయానుచుత్వంబు ఘటియించు
 జగతి మహాకాలు * సభయుఁ జేయు
 శర్వరీంద్రుని జగ. * సురసాన్వితుఁ జేయు
 శతధృతి నద్భుతాన్విత నొనర్చు
 తే. శాంతి బ్రహ్మంబుఁ జేచ్చు నిచ్చలు సృసింహు
 భువనభరణంబు వరవిఘ్న * నివహహరణ
 మీశతయు భోగము ననేక * నృపతిహృతియు
 ననియు యశమును మతియు బోధాతిశయము.

195

టీ|| సృసింహు... బోధాతిశయము = నరసభూపాలునియొక్క భూ
 భరణము, విఘ్ననివారణము, ఈశ్వరత్వము, భోగము, శత్రురాజహర
 ణము, యుద్ధము, యశస్సు, మతి, జ్ఞానాతిశయము నను సీతొమ్మిదిగుణ
 ములు, వరుసగా; హరికిశృంగారలీలాధిపత్య మొనర్చు = విష్ణుప్రసందా
 న్న భూభరణమును దొలగించి శృంగారవిలాసాధిపత్యము గలుగఁ జే
 యును. గణనాథుహాస్యసంగతునిఁజేయు = గణపతినిహాస్యముతోఁగూ
 డినవానిఁగాఁ జేయును, నరసభూపాలు సంతతి పిఘ్నహరణశక్తిలేనందు
 న గణపతి హాస్యమునకుఁ బాత్రుఁడగుననుట. అలికలోచనునిపై నధిక
 రౌద్రమునిల్పు = శివునిమీఁద ఎక్కుడుకోపముంచును, నరసభూపా
 లునిప్రభుత్వముకన్న శివుని యీశత్వము తక్కువయనుట. శక్రుపై
 వీరరసంబునెఱపు = ఇంద్రునకు వీరరసంబునిండించును, నరసభూపాలు

నిభోగమునుజూచి యింద్రుండు తనకట్టిభోగములేమిచే వీరరసమునొం
దుననుట. యమునిపై దయామయత్వంబుఘటియించుకొ = యమునకు
ఎక్కువదయగలవాడగుటను కలిగించును, సరసభూపాలుండు శత్రు
రాజులనధించుటనుచూచి యముండును దయపహించునని తాత్పర్య
ము. జగత్కి = భూమియందు; మహాకాలుకొ = కాలరుద్రుని; సభయుకొ =
భయముతోఁగూడినవానిఁగా; చేయుకొ, నరసభూపాలుని యుద్ధముఁ
జూచి మహాకాలుండుగూడ భయపడుననుట. శర్వరీంద్రుని జుగుప్సార
సాన్వితుఁజేయుకొ = చంద్రునిరోతతోఁగూడినవానినిజేయును, నరస
భూపాలుని కీర్తి చంద్రునికన్నను ధవళముగానుండుటవలనఁ జంద్రుఁ
డు రోతకుఁ బాత్రుఁడగునని తాత్పర్యము. శతధృతికొ = బ్రహ్మను; అ
న్యుతాన్వితునొనర్చుకొ = ఆశ్చర్యముతోఁగూడినవానిఁజేయును; నర
సభూపాలునిబుద్ధికి బ్రహ్మదేవుండును ఆశ్చర్యముపొందుననుట. బ్రహ్మం
బుకొ శాంతిఁజేర్చుకొ = బ్రహ్మమునుశాంతినిబొందించును, ఇతనిజ్ఞానాతిశ
యముచే, జ్ఞానస్వరూపమగు బ్రహ్మముగూడ శాంతమగుననుట. నిచ్చ
లు = నిశ్చయము. శృంగారమునకు విష్ణువును, హాస్యమునకు గణపతియు,
రౌద్రమునకు శివుండును, వీరమునకు దేవేంద్రుండును, కరుణమునకు
యముండును, భయానకమునకు మహాకాలుండును, బీభత్సమునకుఁ
జంద్రుండును, అద్భుతమునకుఁ జతుర్ముఖుండును, శాంతమునకు బ్రహ్మ
మును, అధిదేవతలని భావము.

ఇందు యమునియందు శోకస్థాయిక మైనకరుణరసాధిపత్యముఁ
జెప్పుటకు మాఱుగా “యమునిపైని దయామయత్వంబు ఘటియిం
చు” ననుటయు, పైరససంకరపద్యములో, గరుణరసపర్యాయము
గాఁ “బ్రయతారావనమై” యనుటయు, యుక్తంబుగాఁ దోచు దని
స్థాయిభావపద్య వ్యాఖ్యానమున వ్రాయఁబడినది.

ర స వ ర్ణ ని రూ ప ణ ము.

సీ. మరకతానీకదంభమున శృంగారంబు
హాస్యంబు ముక్తాఘటాఘరుచులఁ
గరుణ విద్రుమవర్ణ శారవచ్ఛలమున
రాద్రంబు కురువింద రత్నకలన
వీరంబు గోమేధి కారోపితస్ఫూర్తి
భయము వైదూర్యశోభామిషమున
బీభత్స మింద్రనీలాభాగుణంబున
కాంతి నిర్మలహీర కాంతిగతుల

తే. నద్భుతము పుష్యరాగరాగాపదేశ
విలసితంబున సాకార వృత్తి గాంచి
నవరసంబులు మౌల్కు నీ భవనవీధిఁ
బ్రబల సుబలనృసింహ యోబయనృసింహ.

196

టీ. సుబలనృసింహ = పరాక్రమమందునృసింహస్వామితో నమా
నుడవైన; ఓబయనృసింహ = ఓబయనరసభూపాలుడా! నీభవనవీ
ధి = నీగృహప్రదేశమందు; మరకతానీకదంభమున = మరకతనమూ
హముయొక్క నెపముచేత; శృంగారము = శృంగారరసమును; ముక్తా
ఘటాఘరుచుల = ముత్తైములనమూహముయొక్క కాంతులచేత; హా
స్యంబు = హాస్యమును; విద్రుమవర్ణ శారవచ్ఛలమున = పగడములకాం
త్యుతిశయముయొక్క వ్యాజముచే; కరుణ = కరుణరసమును ; కురువిందర
త్నకలన = కెంపురాళ్ల రీతిచేత; రాద్రంబు = రాద్రమును; గోమేధికారో
పితస్ఫూర్తి = గోమేధికములయారోపించబడిన కాంతిచే; వీరంబును =
వీరమును; వైదూర్యశోభామిషమున = వైదూర్యమణికాంతియొక్క
నెపముచేత; భయము = భయానకరసమును ; ఇంద్రనీలాభాగుణంబు

నక = ఇంద్రనీలమణులకాంతులవిధముచేత; బీభత్సము = బీభత్సము
ను; నిర్మలహీరకాంతిగతులక = స్వచ్ఛములయినపజ్రములకాంతుల
యొక్కవిధములచేత; శాంతి = శాంతరసమును; పువ్యరాగరాగాపదేశ
విలసితమునక = పువ్యరాగములకాంతియొక్కవ్యాజవిలాసముచేత; అ
ద్భుతము = అద్భుతరసమును; సాకారవృత్తికాంచి = ఆకారముతోఁగూడి
నయునికినిపొంది; నవరసంబులు; ప్రబలక = అతిశయిల్లునట్లు; పొల్పుక = ప్ర
కాశించును. శృంగార హాస్య కరుణ రాద్ర పీఠ భయానక బీభత్స శాం
తాద్భుతంబులను నవరసంబులు క్రమముగా మరకత ముక్తా విద్రుమ ప
ద్మరాగ గోమేధిక వైదూర్య నీల పజ్ర పువ్యరాగ వర్ణములని భావము.

రస మునందరూప మనుటయం దాక్షేపము.

క. కరుణాభయబీభత్సము

ఖరసంబులు శోకభీతి + గాఢజుగుప్స

కరములు గాన రసములై

తిర మగు నెట్లన్న దీనిఁ దెలిపెద వరునక.

197

టీ॥ కరుణా...రసంబులు = కరుణము భయానకము బీభత్సము
మొదలగురసములు; శోక...ఆకరములు = శోకముభీతిదట్టమైనజుగుప్స
మొదలగువానికాకరములు. కానక; రసములై తిరమగునెట్లన్నక = ఆ
నందరూపరసములై యెట్లుదృఢపడుననిశంకించినచో; దీనివరునకదెలి
పెదక = దీనిక్రమముఁజెప్పెదను.

ఇందుఁ “గరుణాభయ” యనియు, క్రిందిపద్యమునఁ “గరు
ణవిద్రుమ” యనియు, రసబోధక మగుకరుణశబ్దమును స్త్రీలింగము
గఁ బ్రయోగించుట చింత్యం బని స్థాయిక్రమపద్యమువ్యాఖ్యానములో
మున్ను వ్రాయఁబడియున్నది.

సమాధానక్రమముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ. భావ మలంక్రియాగుణవిభాసితమై వికసద్రసోనయ
శ్రీవినివారితేతరవి * శేష నివేదనమై యెలర్ప నీ
వావిరి దుఃఖ మైన నుఖ * వైభవ మైన విటీవిటాలియం
దావలఁ బూర్ణమై సహృదయాత్మలఁ గేవలహర్షమై తగున్. 198

టీ॥ భావము=రత్యాదిస్థాయిభావము; అలంక్రియాగుణవిభాసిత
మై = ఉపమాద్యలంకారములచేతను మాధుర్యాదిగుణములచేతను
ప్రకాశించుచున్నదై; వికసత్...ఐ = వికసత్=వికసించుచున్న, రసోద
య=రసావిర్భావముయొక్క, శ్రీ = సంపదచేత, వినివారితి=నివర్తిల్లఁ
జేయఁబడిన, ఇతరవిశేషనివేదనమై=జ్ఞానాంతరముగలదియి, విగలితవే
ద్యాంతరమైయనుట; ఎలర్పన్=ప్రకాశింపఁగా; ఈవావిరిన్=పైఁజెప్పిన
క్రమముచేత; విటీవిటాలియందు=జారిణిజారులయందు; దుఃఖమైనన్=
దుఃఖరూపమైనఁగాని; నుఖవై భవమైనన్=నుఖాతిశయరూపమైనఁగాని;
ఆవలన్ - లోకవ్యతిరిక్తకావ్యములందనుట; సహృదయాత్మలన్ = స
హృదయాంతరంగములయందు; పూర్ణమై= పరిపూర్ణ రూపమై; కేవల
హర్షమై=ఆనందమాత్రరూపమై; తగున్=బప్పును.

లోకమునందుఁ దత్తద్రసవిశేషానుభవకాలనుందుఁ దత్తదుచి
తకారణాదిసామగ్రీబలమున ననుభవించెడురామాదులకు శృంగారక
రుణాదులు యథాయోగముగ నుఖదుఃఖాదిరూపములుగా నుండినను,
గావ్యనాట్యానుసంధాన దశయందు సహృదయులయంతరంగములయం
దు లలితసన్ని వేశచారు వగుకావ్యముచేతను తాదృశాభినయముచేతను
సమర్పితంబులయి, తదీయసహృదయతావశోన్విషితం బగుభావనావిశే
షమహిమచే దుష్కంతరమణిత్యాదిధర్మములు మాని నర్వసాధారణ
ముగ విభావాదిపదవ్యవహార్యంబు లగుశకుంతలాద్యాలంబనకారణ

ములును. చంద్రికాద్యద్వీధీభనకారణములును, అశ్రుపాతాదికార్యములును, నేతీభావముగఁ జేరి పుట్టించిన అతాకికవ్యాపారముచేతఁ, దత్కాలమందానందాంశావరణజ్ఞానము నివర్తితమగుటవలన, పరిమితప్రమాత్వత్వాదినిబధర్తములు పిగళితిములై తన్మయత్వము నొందినదేవదత్తాదిప్రమాతలచే, నెదుటఁ బ్రకాశించుదానివలె, నర్వాంగములనాలింగనముచేయుదానివలె, స్వేతరమగు సర్వమును తిరోధానముచేయుదానివలె, బ్రహ్మానందము ననుభవింపఁ జేయుదానివలె, సాక్షాత్కరింపఁ బడినభగ్నావరణచిద్విశిష్టరత్యాదికముగాని, రత్యాద్యవచ్చిన్నభగ్నావరణచిత్తుగాని, కేవలపరిపూర్ణానందరూపమైన రసరూపమై తగును. కానఁ బూర్వోక్తాశంక ప్రసరింపదని తాత్పర్యము.

ఈపద్యమును, “శ్లో॥ గుణాలంకారశ్రీకృతపరికరో భావవిభవస్ఫురత్ప్రీదుర్భావః క్రమగలితవేద్యాస్తరమతిః । సుఖంవా దుఃఖంవా నిబిడయతు యూనో సుహృదయే త్వమన్దానన్దాత్మా పరిణమతి పూర్ణో రసభరః॥” అనుప్రతాపరుద్రీయశ్లోకమును, సర్వరిససాధారణ్యముగఁ బ్రవర్తించినవి గాని యొకశృంగారమునుగూర్చి మాత్రమప్రవర్తించినవి గావు. ఇందుననే, “సుఖంవా దుఃఖంవా నిబిడయతు” అని “దుఃఖ మైన సుఖవైభవ మైన” యని చెప్పఁబడినది. ఇట్లుండ “యూనోః” అనుటయు, “విటీవితాలియం” దనుటయు, తప్పులు. తరుణీతరుణు లాలంబనమగుట శృంగారేతరమునందు సంభవింపదు గావున, “లోకేస్యాదనుకార్యవన,” “తత్కాలమందైన సత్యము రామాదులయంద,” యనునుత్తరపద్యములందువలె సర్వరిససాధారణ ప్రయోగముగ నుండవలయు. మఱియు సీగ్రంథమందుఁ బ్రయోగింపఁబడినవిటీవితశబ్దము సర్వనిధముల నయుక్తము. ఎట్లన, విటశబ్దము

శృంగారాలంబననాయకసహాయు లగువిటపీఠమర్దచేటవిదూషకులలోఁ జేరినవాని బోధించినంగాని, జారుని బోధించినంగాని, సకలయువమిథు నసాధారణాలంబనక మగు శృంగారరసమున కంతకుఁ దగినయాలం బనము గాఁ జాలదు. కావున నయుక్తమంబు.

కొందఱు “శ్లో॥ కారణ స్యథ కార్యాణి సహకారీణి యాని వై । రత్యాజేః స్థాయినో లోకే తాని చేన్నాట్యకార్యయోః । విభావా అనుభావాశ్చ కథ్యంతే వ్యభిచారిణః । వ్యక్తస్స తై ర్విభావాజ్ఞైః స్థాయీ భావో రసః స్మృతః॥” ఇత్యాదులవలన లోకవిలక్షణములై కావ్యనాట్యములయందు మాత్రము వ్యవహరింపఁబడు విభావానుభావవ్యభిచారులచే సహృదయసామాజికాంతరంగములయందు లోకోత్తర కావ్యనాట్యనుసంధానదశయందుఁ గలుగునలొకికానందమే రసము, కావున, లోకమునందు విభావాదులు లేమిఁ దద్వ్యతిరీక్తకారణములచే నుదయించునుఖము రసశబ్దవాచ్యమే కాదు. అట్టి కావ్యనాట్యనుసంధానజన్యపరమానందవిశేషము, సర్వరసనిర్విశేషముగా, కరుణాదులయందును సఖిండానందరూపమైయే విలసిల్లుచుండఁగా, లోకమునఁ గరుణాదులయందుఁ గలుగుదుఃఖమునుబట్టి కావ్యనాట్యదులయందుఁగలుగు నలొకికానందము దుఃఖదూషిత మని యాశంకించుట చెల్ల దని వక్కాణింతురు. లొకికనుఖము రసశబ్దవాచ్యమే కాదని పరమార్థము.

ఇట్లొకికానందము కావ్యనాట్యోభయద్వారముగ సహృదయసామాజికాంతరంగశ్రయమై విలసిల్లుచుండ “గుణాలంకారశ్రీకృత పరికరః” అనియు, “భావమలంక్రియాగుణవిభాసితమై” యనియు, గుణాలంకారములను జెప్పుటయు, ప్రతాపద్రుద్రీయవ్యాఖ్యయందు “గుణాలంకారగ్రహణం వృత్తిరీత్యాదీనామ ప్యుపలక్షణ” మ్మని వ్రాయు

టయు, వాక్యార్థాభినయాత్మకం బగునాట్యమున నలంకారగుణవృత్తి రీతులు సంభవింపమి ననంగతంబులు. కావ్యమునుగూర్చియే యీపద్యోన్మయము ప్రకాంత మయిన దన వచ్చుఁ గాని, యట్లైన “నాట్యే తుసామాజికే.” “నాట్యమునసభ్యావాసమైభాసిల్క,” అను నుపసంహారవాక్యమునకు నీయుపక్రమవాక్యమునకు నేకవాక్యత దుర్బటం బగును. ఉపక్రమోపసంహారముల కేకవాక్యతానై యత్యంబు శాస్త్రసిద్ధం బైనది.

ఇట్టి రసమెట్లు కావ్యాదుల యందుదయించు నని శంకించి చెప్పు చున్నాడు.

తే. అలపదార్థంబు లగువిభావానుభావ

సాత్త్వికాదులఁ గూడి రసత్వమొందు

ననని భావంబు వాక్యార్థ మనఁగ నెగడి

తంతువులు గూడి పట మనఁ దనరుకరణి.

199

టీ|| ఇలకొ = భూమియందు; భావంబు = రత్నాదిస్థాయిభావము; వాక్యార్థమనఁగ నెగడి = వాక్యార్థమనునట్లాప్తి, కవినంరంభగోచరమయి యనుట, “శ్లో|| కవే ర్విపక్షయా యత్ర ప్రాధాన్యం పరికల్ప్యతే| భవే త్స ఏవ వాక్యార్థ ఇతి నిర్ణయతే బుధైః||” అనుటవలన విభావాదులు రసము ప్రధాన మగు నపు డవాంతరవ్యాపారరూపములై పదార్థము లగును, స్వస్వప్రాధాన్యమునందు వాక్యార్థము లగు నని తెలియునది. తంతువులు...కరణి = దారములు గూడి వస్త్రములగు రీతి; అల...కూడి = పదార్థములుగాఁ బ్రసిద్ధము లగువిభావాదులఁగూడి; రసత్వమొందుకొ = రసరూపతనొందును.

“శ్లో|| యథాహి తన్మతో వేమతుర్యాదిక్రియ యన్వితాః|

పటాత్మతాపరిణతాః పటవాచ్యా భవంతి తే । తద్భేదస్థాయినో భావా విభావాదిభి రన్వితాః । రసాత్మతాపరిణతా రసవాచ్యా భవంతి తే॥” ఇత్యాదిప్రమాణములు తెలియునది.

విభావాదులు ధరయందు లేక కావ్యాదులయందు మాత్రముండునవి గాన నిం దిలాశబ్దప్రయోగము చింత్యము, ఈవిషయము మున్నె వివరింపఁబడెను.

ఇక నిర్వేదాది స్థితిని మఃఃల సుఖోధార్థము రసస్థితిని జెప్పుచున్నాడు.

మ. రమణీయోల్బాణతానమేత మగు నీ తత్యాదిభావాల్భిలో

నమరం బుట్టుచు ముగ్ధుచుం దగుఁ దరింఁ గారూఢి సంచారిసంఘము లేతత్పరిపన్నమా రసము త త్కాలంబునం దైన సత్యము రామాదులయంద నాట్యమున సభ్యావాసమై భాసిలుకొ.

టీ॥ సంచారిసంఘములు = నిర్వేదాదివ్యభిచారులు; రమణీయ... అల్భిలోక = మనోహర మగునుద్రదేకముతోఁ గూడినది మొదలగు స్థాయీభావము లను సముద్రములో; తరంగారూఢి = అలలభంగి; అమరక = ఒప్పునట్లు; పుట్టుచుముగ్ధుచుకొ; తగుకొ = ఒప్పును. ఏతత్పరిపన్నమారసము = ఈ నిర్వేదాద్యుపభోగమునఁబుట్టుశృంగారాదిరసము; తత్కాలంబునందుకొ = ఆయావిర్భావకాలమందు, అనఁగా, లోకమునం దనుభవగోచరమగునపుడు; రామాదులయంద = రామాద్యనుకార్యులయందే; ఐనకొ = ఉండినను; నాట్యమునకొ = నాట్యమునందు; సభ్యావాసమై = సానూజికనిష్ఠమై; భాసిలుకొ = ప్రకాశించును. సత్యము = నిక్కము.

ఇందు విశేషము “శ్లో॥ ఉన్నజన్మొనిమజ్జన్తః కల్లోలాస్తేయధా

ర్ణవే । తస్యోత్కర్షం వితస్వన్తి యాన్తి తద్రూపతా మపి । తథా స్థా
యిని నిర్మగ్నా హ్యున్నగ్నా వ్యభిచారిణః । పుష్ణన్తి స్థాయినం స్వాంశ్చ త
న్నయన్తి రసాత్కృతామ్ ॥ ” ఇత్యాదిప్రమాణములును, “ గుణాలంకార
శ్రీ ” యని పైవ్రాయఁబడినదియు, “ శ్లో॥ రసో వాక్యార్థ స్స నివిల
నతి పదార్థాః పున రమీ విభావాద్యా యస్మిక్ కిల దధతి విశ్రాన్తి
ముచితామ్ । అశో భావా ఏవ క్రమసముదితాన్యోన్యపిభవా రసీభా
వం విభ్ర) త్యచ పటతాం తస్తవ ఇవ ॥ ” అనునదియు, “ భావే స్థా
యిని వర్ణమానవిభవే రిత్యాదికే సిన్ధువ త్కల్లోలా ఇవ సంభవన్తి
విలయం చాయాన్తి భావా ముహుః । నిర్వేదాద్యుపభోగభావితనిజా
స్వాదాతిరేకో రసో లోకే స్యా దనుకార్య ఏవ కథితో నాప్యేతు సా
మాజికే ॥ ” అనునదియు, నీమూఁడు ప్రతాపరుద్రీయ శ్లోకములును, త
ద్వ్యాక్యీయుఁ బరిశీలింపఁగా స్పష్టమగును. ఇట గ్రంథ విస్తర భయం
బున నింతటితో విరమించుట యగును.

ఇట్లు కావ్యాలంకార సంగ్రహంబునఁ

ద్వ తీ యా శ్వా స ం బు

స వ్యాఖ్యానం బు

ము గి నె ను.

శ్రీ శ్రీ భరాయనమః.

శ్రీమద్వేంకటగిరి సంస్థానాశ్రితులలో నొకరగు

శ్రీమాకా శ్రీమత్కామాంధూరు

శ్రీనివాసాచార్యకవి

ప్రణీతమగు

శ్రీ

మహాభారతారణ్యపర్వమునందలి

బుష్టాకాంధ్రీకరణముతోఁ జేర్చఁ బడిన సంపూర్ణమైన

యక్షప్రశ్నములు.

ఇది

శ్రీమద్వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులచే

నముద్రితగ్రంథచింతామణియందుఁ

బ్రకటనమునకై పనుపబడి

తదధిపతులగు

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యచే

వ్రాయఁబడిన పీఠికతో ముద్రితమై, ప్రకటితమయ్యెను.

ఎంపరరు ముద్రాక్షరశాల.

నెల్లూరు.

1904.

ఉ పో డ్దా త ము .

శ్రీమన్నారాయణాంక సంభూతులగు వ్యాసభట్టారకులచే విరచితమైన శ్రీమహాభారతము నాంధ్రీకరించిన కవిత్రయము యథాసంస్కృతముగావ్రాయక యొకొకచోఁగథను సంగ్రహించుచు వచ్చిరి.

ఏమేచోటులనెట్లు సంక్షేపించినను ధర్మస్వరూపులైన ధర్మదేవతాధర్మజుల యమానుషములును నత్యద్భుతములును నైనప్రశోత్తరములగు యక్షప్రశ్నములునాఁ బ్రసిద్ధికెకిరైన వానిలో సగమునకుమించి పొనుంగువడియుండుట యొప్పియుండలేదనియు, సంస్కృతము నెఱుంగని యాంధ్రులకు నవి యగోచరంబనియుఁ గొందఱునామిత్తులు, లుప్తశ్లోకములను దెలింగించమని ప్రోత్సహపఱచినందున వానినియథాసంస్కృతముగ నీలకంఠవ్యాఖ్యానము ననుసరించి నానేర్చినవిధంబున వ్రాసితిని.

ఎఱ్ఱప్రెగ్గడగారు తెనిగించినవానిని నారచించినవానినిఁబ్రశోత్తరము లామూలాగ్రముగాఁ దెలియుటకై వరుసగావ్రాసితిని. అందుఁ బూర్వ విరచితములు ప్రాచీనము లనియు, నాయొనర్చినయవి, నూతనము లనియు నాయాపద్య ప్రారంభములయందు వ్రాయఁబడినవి.

ప్రబంధ పరమేశ్వర చిరుదాంకితులగు నెఱ్ఱప్రెగ్గడగారి పద్యముల వరుసలో నాపద్యములుండుట దివ్యవజ్రమణిమాలాంతర్గత కాచమణుల భంగి నొప్పనని నమ్ముచున్నాఁడను.

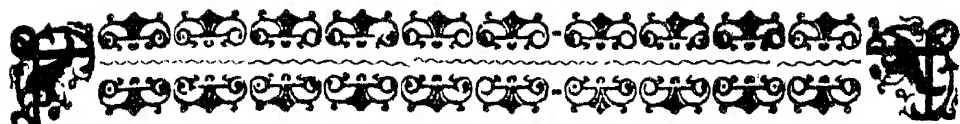
ఇందలి కథాసందర్భము దెలియుటకై ప్రశోత్తరములకు ముందుఁగొన్నియుఁ గడపటఁ గొన్నియు భారతములోని పద్యములు వ్రాయఁబడినవి.

ఇట్లు సుజన విధేయుఁడు

తే 29 ఏ ఆస్టోబరు }
1903 సం॥ }

కొమాండూరు శ్రీనివాసాచార్యుఁడు.
శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానాశ్రితుఁడు.

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యచే వ్రాయబడిన

యక్షప్రశ్నముల పీఠిక.

—o—o—o—

1. ఈ గ్రంథమును శ్రీమాన్ కొమాండూరు శ్రీనివాసాచార్యులవారు రచించిరి. వీరి పుడు శ్రీమద్వేంకటగిరియందు నివసించి, వృత్తంతరముచే జీవయాత్ర నడపుచు, శ్రీవేంకటగిరిసంస్థానాశ్రమలలో నాక్కరైయున్నారు. ఈ గ్రంథమే వీరి ప్రథమకవిత్వముగాదు. వీరు ప్రప్రథమమునఁ గపిలాచిత్రకాయోపాఖ్యానమును వ్రాసియున్నారు. ఇది ముద్రితము. మఱియు, “దేశభాషంచవిశలి” అను విక్రమాదిత్యవిజయము నించుమించు 2000 పద్యములుగలదానిని (ఇది యముద్రితము) పెండియ ‘యదుశైలమాహాత్మ్యము’ అనుదానిని (ఇదియు నముద్రితము, 1600 పద్యములం గలది) ఋతువిలాసమును మఱియొక కట్టమును ననేకచాటుభారలను రచించియున్నారు. వీరి వయస్సు 42 వత్సరములుండును. వీరితండ్రి గారును బండితులుగనుండి పూర్వము నెల్లూరిపురమతల్లియందే నివసించుచుండిరి.

2. ఈ గ్రంథకర్తగారు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతమువలన విషయమంతయుఁ బాఠకులకుఁ దెల్లమ. కవిత్వయముయొక్క భారతాంధ్రీకరణముంగూర్చి యిక్కడ మేమెక్కువగా వక్కాణింప నక్కఱుఁ గలవారముగాముగాని వా రనేకఘట్టములలోఁ దమయిష్టానుసారముగా నప్పటి దేశకాలపాత్రముననుసరించి వ్రాసియుండురని లోఁచుచున్నది. అట్టి ముక్తపదములలో “భగవద్గీత” లొకటియై యందఱకు నగపడెడి. దీనిని శూద్రాదులు విధరాదనియో, పతింపరాదనియో, మఱియే భారణమో యూహింపఁబలముగాని యాంధ్రమునఁబూర్తిగాఁ దెలింగింప మానినారు. ఇంక నిట్టిఘట్టము లనేకములున్నవి. వానివిషయము ప్రకృత మనవ సరముగాఢ విరమించితిమి.

3. ఇయ్యక్షప్రశ్నముల సందాంధ్రీకరించినవారు శ్రీమన్నృసింహపురాణము శివశతము మొదలగు గ్రంథరాజములందెనింగింది “ప్రబంధపరమేశ్వరుండు” అని

పేరువహించినట్టి యేతాప్రెగ్గడగారు. కారణమేమో తెలియదుగాని, మూలమున నున్నప్రశ్నోత్తరములనన్నింటినిఁ దెనిఁగింపని విషయము విచారణీయము. ఇదిభగవద్గీతలవంటి వేదాంతవిషయముంగలదియై గాదు. మఱియు నాంధ్రీకరించుటకు గ్రంథ చాహుశ్యముగలదియై గాదు. ఇప్పటివరకు సంస్కృతమున ఘనము 150 శ్లోకములున్నవి. వీనిలోఁగొన్నింటి నాంధ్రీకరించుటకును, మఱికొన్నింటిఁ దెనిఁగింపకుండుటకునుగల హేతువగపడదు. అట్టిబుద్ధిశక్తిగల నాగమాంతాగమలెవ్వయుఁ గోచరింపవు- ఇంతియగాదు. ఒక్కొక్కశ్లోకముననున్నట్టి విషయములఁగొన్నింటిం గైకొని కొన్నింటిమానినారు. ఒక యుదాహరణముఁ గనుఁఁడు.

శ్లో॥ ఇంద్రియార్థాననుభవక బుద్ధియాకలోక పూజితః

సమ్యక్తః సర్వభూతానా ముచ్చవసక కోనజీవతి॥

అను నీ శ్లోకమునఁగల పూర్వార్థమునంతయువదలి యుత్తరార్థమునఁగల ' ఉచ్చవసకకోనజీవతి ' అనుదానిం బ్రశ్నోత్తరముతోఁజేర్చి యిట్లు క॥ నావుడు సతఁ డాతనితో । జీవన్ముతుఁడెట్టివాఁడు చెప్పమనుటయుకా దేవాతిథిపితృభృత్యజ । నావళులకు నిడక కుడుచునతఁడనిచెప్పెక ॥

అని వ్రాసిరి. పైశ్లోకమునకుఁగల ప్రత్యుత్తరము సంస్కృతమున నెట్లు విఫలముగ వ్రాయఁబడియున్నది.—

శ్లో॥ దేవతాతిథిభృత్యానాపితృజామాతృనశ్చయః

సనిర్వపతిపంచానా ముచ్చవసన్నసజీవతి॥

పైపద్యము మూలానుసారిగాదనియెంచి యిక్కవి ప్రశ్నోత్తరశ్లోకముల మరలఁదెలింగియున్నాఁడు. వానిని 3- 4- పుటలలోఁగనవచ్చును.

పై శ్లోకములవరుసయందు త్రియధర్మములు ప్రారంభమైనట్టి ' శ్లో॥ కింతు త్రియాణాందేవత్యశ్చధర్మః సతామివ ' అనుశ్లోకముమొదలు వరుసగా 4 శ్లోకములను వదలినారు. అవ్వల మూఁటి నాంధ్రీకరించిరి. తర్వాతిరెంటి వదలిరి. మరల రెంటి నాంధ్రీకరించిరి. ఆపిమ్మట మూఁటిని విడచిరి. పెండియు నొకదానిం దెనిఁగించిరి. అవల 16 శ్లోముల వదలిరి. శమష్టికిఁ బ్రశ్నోత్తరములుచేరియింపుమింపుగా 70 శ్లోకములకుఁజైఁగా నాంధ్రీకరింపకమానిరి. ఇన్నింటిఁ దమ యిష్టానుసారముగ మానుటకుఁగలకారణమరయునది. అది వాచామగోచరము.

3. ఎఱ్ఱన గా రాంధ్రీకరించినపద్యములకును మూలమునకుఁ గొన్ని భేదము లగపడుచున్నవని వ్రాయుటకు జంకుచున్నారము- అయినను బండితసింహులిదమి త్తచుని నిర్ణయించి, యోగుబాగులందెలిసినంగదా యిట్టివిషయము లోకమునకుం బ్ర యోజనకారియగునని మేమిట్టి తెంపరితనము నవలంబించితిమి- ఈ గ్రంథమున 7వ పుటలోనున్న 4వ పద్యమునందలి 'విషమనంగ నెయ్యది' అను ప్రశ్నమునకు పెం టనేవ్రాయఁబడిన పద్యమున 'విషమగు విప్రధనము' అని యగపడుచున్నది. మూల మున 'ప్రార్థనా విషమ్' అనియున్నది. ప్రార్థించుట విషమని మూలాభిప్రాయము- ఇట్టిమార్పు నొనర్చుటకుఁగల కారణమరయునది.

పెండియు 6వ పుటలోనున్న ప్రశ్నమగు వచనమునందు "మనుజుం డెయ్యది పరిత్యజించి సర్వజనప్రియుండును, నిశ్శోకులడును, సర్థవంతుండును, సుఖియును నగు" అనుప్రశ్నమునకు వరుసగా వ్రాయఁబడిన యుత్తరములలో "విభవె యర్థాధ్యక్షుడగు లోభ మొనర విడిచి" అనియుత్తరమున్నది. మూలమున "కామం హిత్యార్థవాఢోభవతి" అని యున్నది. పద్యమున లోభమొనరవిడిచి యని యం టకును శ్లోకమునఁ "గామంహిత్యా" అనియుండుటకును గల కారణ మరయునది. కామక్రోధలోభమోహములకు భేదమున్నదిగదా. కామమునఁ గోరికయని యర్థము. అదియే యాశ. లోభమన్నఁ బిరికితనము. ఇదియు నొకవిధమగునాశయని కొందఱి యభిప్రాయము. ఇందలి యుక్తాయుక్తమును విచారించునది- మఱియు 11వ పుట లోనున్న "నీ॥ శ్యామాంగు నారక్త జలరుహనేత్రు" అనునీసము స్వేచ్ఛగావ్రాయఁ బడినది. దీనిమూలశ్లోకముల "యస్య నాగసహస్రాణాం దశ సంఖ్యేనవైబలమ్" అని భీమునకు విశేషణవాక్య మగపడుచున్నది. దీనియర్థమే యిందగపడదు. ఇందులకు నానీసమున 'భీమఫల్గును లతిభీమబలులు' అని మాత్ర మగపడెడి- ఈ నీసపద్యము నాలుగైదుశ్లోకములకుఁ దెలుంగుగ నగపడుచున్నది.

పెండియు 7వ పుటలోనున్న 'అనిన సతండు లోకమున కెయ్యదియ విక్కు' అను పద్యముయొక్క మూలశ్లోకమునఁ గట్టుకడపటిపాదమునందు 'తతిపిబ హరస్వచ' అనియున్నది. ఈపాదభావమే పద్యార్థమునలేదు. ఇందులకుఁ గారణము మృగ్యము.

4. ఇంక నీనూతనకవికవిత్వము, రసవంతమై, పొల్లుపదములు తఱచులేక మూ లానుసారమై యొప్పుచున్నది. 9వ పుటలోనున్న నీసపద్యమున 'నక్షయ్యనరకంబు

ననుభవించుననునది పునరుక్తియని కొందఱకు సంశయమెసరెడినది. ఇది మూఁడు శ్లోకములకుఁ దెలుఁగు. ఆ శ్లోకములలోఁ బ్రతిశ్లోకమునకును గట్టకడపట 'సోక్షయం' పరకం వ్రజేత్' అనియున్నదిగాన దీనిని ద్విరావర్తము ప్రయోగింపఁబడినది. సంస్కృతముననున్న ఛేయిండున మూఁడుపద్యములుగా వ్రాసినచో నీపునరుక్తి తప్పి యుండుఁగాఁబోలు. 4వ పుటలో నఖిలభూతములకు ననుపద్యమున "మోక్షసాధనం బదెద్ది" అని ప్రశ్నవ్రాయఁబడియున్నది. మూలమునందు "అమృతం కింస్విద్రాజేంద్ర" అనిమాత్రమే యున్నది. మోక్షమెయ్యెదయను నర్థమునిచ్చు పదము లందున్నవి గాని మోక్ష సాధనమెద్దియను నర్థమునిచ్చుపదములు మూలమున లేవు. ప్రత్యుత్తరమున 'సనాతనధర్మమదేచెలంగు నీషితిపయి మోక్షపుం బదమొగిం ఘటియింపఁగఁజేయు మార్గము' అనియును వ్రాయఁబడినది. 'సనాతనోఽమృతోఽధర్మో' అని ప్రత్యుత్తరము మూలమందున్నది. దీని న్ముగ్ధుల విరుద్ధమనఁజినదు. ఇది సంస్కృత వ్యాఖ్యానానుసారముగ వ్రాయఁబడియున్నట్లు గ్రంథకర్తగారే నిర్ణయించియున్నారుగదా. కొన్ని పద్యములు మూలముతోఁ దులఁదూఁచినట్లున్నవి. అట్టివానిలో నొకదానినిమాత్రమిం దుదాహరించెదము. ఇందు నెనిమిదవపుటలోనున్నట్టి పద్యముం దీని మూలముం గనుఁడు.

క॥ మునులేద్దానిని స్తైర్యంబనిచెప్పిరి ధైర్యమెయ్యదనిచెప్పిరి నె

మ్మిని స్నానంబననెయ్యది యెనయం దానంబనంగనెయ్యది చెపుమా॥

శ్లో॥ కింస్తైర్య మృషిభిఃప్రోక్తం కించధైర్యముదాహృతమ్

స్నానంచకింపరంప్రోక్తం దానంచ కిమిహోచ్యతే॥

5. ఇంక నిక్కవివ్రాసిన గ్రంథములలోనుండి కవిభాషణ తెలియుటకై కొన్ని పద్యముల సింధుఁ బ్రకటించుచున్నారము.

— ఋతువిలాసము. —

చ॥ వికసిత సీరజాస్థయను విస్ఫురితోత్పల భాసురాక్షియున్

వికచ మసౌజ్జికాశరుచి విభ్రామితామలచేలయుం బ్రభు

ల్ల కుముదకాంతిపుంజ గువిలాసయునౌ తరుణీవతేంస మ

ట్లకుటిలవీలనొప్పు శరదాగమమిం పెనయింప కుండునే॥

శరత్తు

చ॥ సరస సుమానవావళుల సౌరభముల్బనియించు మోములకా
బరువడిచి బుచ్చుసూర్పుల సువాసన లంగములందుఁ బర్వ నాం
దోరువుల మేనులొక్కటిగ నొప్పుఁగ దంపతులొయ్య నిద్రలం
బరఁగిరి కాముకేశులను బల్విడిచి జొక్కి విచ్చేష్టితాంగులై॥ హేమంతము॥

చ॥పులు దుడువంగమించు బలు పొన్నలెనున్న మెలుంగుమేనులుకా
గొలుకులక్రేవఁ గెంపుఁజవిఁ గుల్కుచు వీనులనానుకన్నులుం
గలిగి నివాస సానములఁ గాంతలు గేహములందుఁ గ్రాలి ర
జ్జలజ నివాసినీక్రమతఁ జారుచిలాసము తేర్పరింపుచుకా॥ శిశిరము॥

చ॥కటులను లంబమేఘులలు గబ్బిచనుంగవలందు హారముల్
పటుతరమస్సథాన్త్రు పరిబాధిత కోమలగాత్ర వల్లులుకా
దటుకునఁ దాల్చి యమ్మధువు దార్కొనఁగోయిల లట్టుపల్కు న
క్కుటిల శిరోజ లుమ్మడిని గ్రోల్కొని రొక్కటఁ బాంథచిత్రముల్॥వసంతము॥

చ॥విరిసి పిలుచు లానఁగను బెంపుగఁ గ్రమ్ము శిరోజపాళితోఁ
బరిమళ మంజుల ప్రసవ ఛాసురనూళి తటాలితోడ బ
ల్పరులను మించుగు త్తమగు చన్నులతోడను మద్యవాసనా
కరముఖపక్షిలో రతులఁ గాముకకోటిని దన్నిరంగసల్॥ వర్షము॥

గ్రీష్మర్తు వర్ణనము.

చ॥ తివిరి నిదాఘవేళ యరుదెంచెను బోఁటి కరంబువేడిమికా॥
నెవఁడెడి వేవెలుంగు భజనీయుఁడుగాఁడగు చందమామయుకా
దలి మనుంగ నింపగు నుదంబును రమ్యదినాంతస్సంఘముకా॥
సవసవగా శమించిన యనంగుఁడునై కడునొప్పమీఱఁగకా॥

చ॥ఇరులగమికా హరించు రజనీనునిచే ధూరిమించురాత్రులుకా॥
హరువుగఁగ్రాలు చిత్రజలయంత్రములంబొలుపారుగేహముల్॥
సరసపుం బండ్రకాంతఘణిజాల వితర్జులుగల్గి చెన్నుగకా॥
బరఁగె నిదాఘవేళఁ జనవార మనోజ సుఖోపభోగ్యులు॥

చ॥ అనువుగనాపై గ్రీష్మసమయంబున రాత్రులు చందనామలకా
మునుకొనుచుంచితావుల సమున్నతవైఖరిమించుమేడలుకా ।
ఘనకబరీ ముఖానిల వికంపితమద్యము లంగజోయదీ ।
పశమగుతంత్రపాటలు నవంబుగఁబ్రోడలకింపుఁగూర్చుచుకా ॥

చ॥ వలిపపుటాల్లకట్ల జెలువంబగు మేఖలలన్నితంబముల్ ।
మలయజచర్చల స్వీకులమాక్తికహారములకా గుచంబులుకా ।
జలములనాడి యిడ్డ పలుచందపుఁదావులఁబొల్చుపెన్నెరుల్ ।
గలిగి ప్రియాళితాపములఁ గ్రన్ననఁబావుదు రోజుఁ గామినుల్ ॥

చ॥ ఖరకర చిత్రరక్కులను గ్రాఁగి కరంబు విదహ్యమానమా ।
స్థరణినిఁ దప్తరేణువుల సంతతిరేచి యధోముఖంబుగా ।
గిరిగొను వక్రయానములఁ గేరి పొరిం బుసపెట్టు గాలి య
ప్పరుగున నెమ్మి క్రింద భువిఁబ్రాఁకెడి సత్పణిభంగిఁ గ్రాలెడుకా ॥

చ॥ అనిశము రాగరంజితములై తగు లత్తుక లింపుఁజెంపఁ జె ।
న్నానరెడి నూపురప్రభలనొప్పు రళించు వధూపదంబులకా ।
మొనసెడి రాకపోకలను మ్రోయు మనోహర హంసకధ్వనుల్ ।
జనముల మానసంబు లవశంబొనరించెను శంబరారికికా ॥

ఉ॥ మంచుల మించులందొలఁకు మోక్తికహారము లొప్పుమీఱఁగా ।
నంచిత చందనద్రవ సమర్పణఁజేసి వధూకుచంబులుకా ।
గాంచనమీఖలా లనీత గాఢ నితంబము లింపుఁగూర్చి వే ।
ఁపచే సముత్సుకంబు పృథివీజనకోటి మనోంబుజంబులకా ॥

చ॥ సపురుగ నింపుఁగూర్చు తనుసంధుల నెల్లడ నోలిఁ జెమ్మటల్ ।
దివిరి స్రవించుచుండ బలుతేఱువ దట్టపురాసముల్వెసకా ।
దివిలి యలంతియొల్లియలఁ దిప్పని చన్నులమీఁదఁగప్పి ర ।
య్యవసరమందుఁ బ్రోడలగు నంబుజపత్ర వికాల లోచనల్ ॥

ఉ॥ గండపునీటితుంపురులఁ గ్రొని నీవనఁబుట్టుతెమ్మరల్ ।
సెందిన హారము లొప్పలయనీత్యపుగుబ్బలమీఁదిపూఁతలుకా ॥

గ్రంథుగ వీణలంబూడము కాకలి గీత రవంబులపు గు ।

స్కందినయట్టులుండు మరునుద్ధతి పేల్కొని జేయనేరెచెక ॥

ఉ॥ తెల్ల మిద్దెటిమ్ములను దిన్నని జవ్వమలోలి రాశ్రులం ।

దల్లనజొక్కి కూర్కగఁ దదాననముల్లుడు సుత్సకంబు గతి ।

ధల్లగఁజూచి చూచి కడుదేఁకువ శే తుదలందుఁ దోచు జా ।

విల్లికరంబు సిగ్గుగొనువీకను బాండురత న్వహించుచుక ॥

ఉ॥ ఇంతులఁబాయుటకొ దలుచుటింగలమెంతయు మానసంబులకా ।

బంతముమీఱ నేర్పగఁ బ్రవాసుల సహ్యమరుత్సమాహతా ।

త్యంత పరాగఘంజముల నబ్జహిలోగ్రకరప్రతాపితా ।

సంతసుగన్ను తెత్తికనరాలరికేమనఁజాలరయ్యెడక ॥

చ॥ మృగములు పెల్లుఁబెండలను మిక్కిలితాపముఁజెంది యెంతయుకా ।

దగగొని చేటుపాటులను దాలుపుతెండి వనాంతరంబులకొ ।

బాగులుచు సంజన చ్చవినిఁబోలి చెలంగఁగ నీశులంచాగికా ।

గగనముఁజూచి నిక్కెడుఁ దగం దలఁపు లొలిపిపుచుండఁగకా ॥

బేతాళవంచవింశతిక.

ఉ॥ ఆచ్చపలాంగి నోపుగతి నందముగా సృజింబిది నల్వ దా

నాచ్చెములేని యూచిడ మహోచిత సౌవ్యవమటైచూచి ము

న్నచ్చర మచ్చకంబులను నచ్చుగఁజేసెడునాఁడు, నాకు, నీ

మెచ్చగునేర్పు గల్గదని మిక్కిలి చిన్నతనంబు నొందెడుకా ॥

ఆ 1.

చ॥ కలదిలఁ బూర్వతోయనిధిగట్టున నొక్కపురంబు దేవతా

నిలయముల స్వనోహర వసీ నిచయంబుల రమ్యభిత్తికా

వలయిత సౌధ శేహముల భవ్య తటాక సరోవరంబులకా

వెలయుచుఁ దామ్రలిప్తమన వేలుపుతేని పురంబు డంబునకా ॥

ఆ 2.

చ॥ యవజన మానసంబులను నుద్ధతిమై జలుపుచ్చు నమ్మనో

భవుఁ డసమానకోపమున వందిన విండ్లన వల్లికావళుల్

సపురుగ నెక్కుపెట్టు శరజాలమనంగ లతాంతకోటులం

దవిరళలీలఁ గూచ్చు గొనయంబు లనంగ నెసంగె భృంగముల్ ॥

ఆ 3.

- క॥ మనసేజ చూత శరార్పులు మనమున దరికొనంగ వివశమాన యగుట న
 స్మనఁబోడి వీణ మొఱసెను ననుఁగుంజెలివోలె వ్యాకులా లాపములకా॥ ఆ 4
- క॥ మదను విరివారసమ్మలకెడ యమ్ములపొదిగనయ్యె నిక వో సఖ నా॥
 మది మోషణ మొనరించిన మదిరాయిత సేత్రఁ గూర్చుమా యెట్లయినకా॥ ఆ 5.

————— శ్రీ యదు శైల మాహాత్మ్యము. —————

- క॥ ఆరు న మేముదమ్మి తెలుపారెను బోనముమీది వాచపుల్
 సన్నగిలక మెటుంగు వలిచన్ను మొనల్ నలుభొండె దోడ్కుతో
 సన్నపుఁగొనుదీగ విలసద్గతి బల్కుగడించె నెన్నడల్
 దిన్ననఁగాంచె నిద్దురలు తీరివయ్యెను నాఁడునాఁటికికా॥ ఆ 3.
- క॥ చిలువ వసించెడు నెలపునా నెలపుకొనవచ్చు, మండు నిప్పుల నడుమకా
 నిలువఁగవచ్చును హరిభాక్తుఁ గలఁచెడువానియింటిఁ గూడరు నిలువకా॥ ఆ 4.
- చ॥ చెరువగు పూవుగుత్తులనఁ జిక్కనిచన్నులు, వల్లికా సుమా
 వలియన బలదంబులును, వల్లులనకా భుజముల్ చివుళ్లనకా
 దొలఁకెడు పాణులుంగలిగి తోరపుఁజూపులు సొంపునింపఁ జె
 న్నలరు వసంతవల్లరి సురాధిపుఁ గొల్వఁగవచ్చె నయ్యెడకా॥ ఆ 5.
- చ॥ విరిసిన పూవుగుత్తుల స్రవించెడు తేనియలాని యామునం
 బరిగొనియాడు తుమ్మెదల పాటలచే, బలునీటుఁగాంచె న
 పురిసరసీమనుండు నవ పల్లవ కుట్టుల పుష్ప మంజరి
 పరివృత భూజసంతతులు పయ్యెర కుంకువ తచ్చపట్టుతై॥ ఆ 5.
- చ॥ బలితపుఁగొప్పు లాచునవపల్లవలీలఁ గ్రాలు వాతెఱిల్
 వలుదచను త్వేడంగు నిడువాలిక్రమాపులుఁ బల్కు నేర్చులుకా
 నెలజిగి మించు మోములును నిద్దపుఁజెక్కులుఁగల్గి రూపపుం
 బలు గరువంబు తుంబికొన భామినులొప్పుదు రుద్వి నిక్కలికా॥ ఆ 6

————— కపిలాశిత్రకాయోపాఖ్యానము. —————

- చ॥ జలజభవుండు గూర్కుతటిఁ జాపలబుద్ధి క్రుతిప్రపంచముకా
 బలభుజాఁడరిదొంగిలి యభంగురతకా జలరాశి డాఁగ బ

- ల్పలమున రక్కసుం గెడపి చయ్యనఁ బ్రాజడపు ల్విరించి క
ర్కలి దయవాణ నీగు ఘనమీన విఘండోగి నన్నుఁ గావుతకా॥
- మ॥ ఘననక్షో భముగాఁ గుమారుఁ గడు బామువ్వెట్టుచుకా తోరి నీ
సవిధస్తంభమునందుఁ జూపుమని యాస్తంభంబుఁ జే వ్రేలు ను
ద్భవమై దుర్మదరాక్షసుం జమరి భక్తశ్రేష్ఠుఁ బ్రహ్లాదుఁ గం
దువతోఁ బ్రోచిన నారకేశ్వరినిఁ గొల్తుకా భక్తిదైవాటంగకా॥
- మ॥ కనియొక గో తిలకం బుదగ్రతరు శాఖానూనప్రచ్ఛాదన
త్వ నిగూఢోగ్రతమో వికారముఁ గరివ్యాఘ్రూది నద్రా విని
ద్ర నితాంతోద్ధిత నాసికాపుట గళద్దాఢ ప్రపూత్కారముకా
ఘన గర్జోపమరాద్ర సింహ నిసదాక్రాంతంబుఁ గాంతారముకా॥
- ఉ॥ కందనిమేనితో నీలుఁగుగాననీ డెందముతోడ నశ్రువుల్
జందని కన్లవస్వెలయు లేరుచితో విషయంపుఁ జెపుతోఁ
గ్రంధున సన్నగిల్లి పతకాబ్జదనట్టి యెలుంగుతో భయ
స్పందముచెందక న్నహిత చాతురి నట్లని ధేనువంతటకా॥

— చాటువులు. —

- చ॥ మదగజయోన? చెక్కిట నమర్చిన కస్తురిపత్ర భంగముకా
జెడగదు, గుబ్బచన్నులను జెందిన గండముఁజ్జి దక్షులకా
బొదరెడు కజ్జలంపుఁగఱి వోవదు, పీడెపుమోషిఁ గెంపుడా
ల్లదల దిదేమి? నీయలుకవల్ల నేం, నీవతి బాలుఁ డాటసూ॥
- ఆ॥ కాంతజాతికళయుఁ గనలేని విఘండింద్రాభోగియైనవాని పొందుకంటె
నతిను శాస్త్రువేదియగు కాంచుతోడిసెల్లాపమునఁగు ముదము లలనకెపుడూ॥
- గీ॥ సారము నసార మరయంగ నేరకుండు యువతిసంభోగ సామ్రాజ్య యుక్తికం
సార విద్యోషి దుత్కంఠచారువీరుణావళిలె యోవనులకింపు నమరఁజేయు॥
- చ॥ కలదొకవాపి మింట నటఁ గన్నడు బంగరుమెట్ల నీలపుం
జెలువపుఁ చిన్నత్రోవ పయిఁ జెన్నగు చందనయుక్తి జొడుగా
మల తేనెఁగుం గృతార్థి సుగమంబులు మీద సుధాంకుసమ్ముఖం
బలవడుచుండుటకా గులభమా నమృతం బటఁజేరువారికికా॥

6. ఈ వేంకటగిరి సంస్థానమువారిదివఱక నేక గ్రంథముల రచించుచు రచియింపించుచు, నట్టివానిముద్రింపించి ప్రకటించుచుఁ దత్త ర్థల సమ్మానించుచు భాషాభిమానులగు విద్యావేత్తలకుఁదను గ్రంథములూరక పంపుచు నుండునట్టివిషయమంతయు నందఱకుఁ గరబదరాయమాణము. వీరుచేయించిన "శిశుపాలవధ మహాకావ్యము"ని 1904 సంవత్సరపుఁ బట్టపరీక్షకుఁ జనువిద్యార్థిబృందమునకంతయు సుచితముగ నిచ్చినారన్నఃషయమే వారి భాషాభిమానతను జెప్పక చెప్పచున్నది గదా- వీరు విద్యాపాగమున సత్కృతసహాయతచే సంతతము సంచరించి పులు గడిగినముత్యైంబులఁబోలు పాత్రంబుల సలవఱఁజొనుచుందురు. అట్టిగ్రంథములలో నిదియొకటియై యున్నది. ఈగ్రంథము ముద్రించునట్టివిషయములో వారియభిప్రాయ మిట్లు వేటఁబఱచిరి.

"మేము పంపినంతమాత్రమున నిది ముద్రణీయంబని యెన్నవలదు. ఇంపలి నూతనపద్యములు మూలానుసారములవునా, కాదా, కవితయింట్లేదేని లోప మున్నదా, యిదియంతయు నితరులవలనఁ చెలియఁదగినది. మేము చేయించినది మాకునింపుగా నేయిండును- అట్లుగాదు- తమవంటివారివలనం దదంశంబులేల్ల నేటింగి యుక్తముగా నున్నచో ముద్రించునదియనియుఁ గానిచో ముద్రింపఁబని లేదనియు మా యభిప్రాయము."

అనివారు 23-11-03న వ్రాయించిన లేఖ లేఖుల శుభలేఖం బొలియున్నది గదా- మఱియు వీరిట్టి లోకోపకారకములైన కార్యము లనేకములు చేయుచునే యున్నారు- విద్యావిషయకమునం బ్రవర్తించువారికి నూర్లకొలది సహాయముఁ జేసి యున్నారు- చేయుచున్నారు- చేయఁగలరు- ఇట్టిసంస్థానము సర్వజ్ఞసింగమనీఁడు మొదలుగ నేటిదనుక "విద్యత్సంస్థానము" నాఁ బ్రసిద్ధిపఱింపినట్లే యెప్పటికి నితొ ధిక సంపత్సమృద్ధితో నిల లలి వెలయుఁగావుతమ. ఇట్లు,

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య,

"అమృతగ్రంథచింతామణి"

పత్రికాధిపతి.

ఇట్లు,
15-2-04.

3

శ్రీ మహా భారతా రణ్యపర్వమునందలి

యత ప్రశ్నములు.

—o—o—o—

ప్రాచీనము. మ॥ విను మేనాక్కబకంబ నిక్కొలనుపుక్కినాథనా సొమ్మునీ!
యనుజుల్కుదవచనంబుఁ గైకొనక తోయ సావమతై యివ్వీధం!
బునఁ బ్రాణచ్యుతిఁ బొందిరీపునుఁగడున్మోహంబునకొ సాహసం!
బునకుంజొచ్చిన నట్లయయ్యెనుసుమీ ముమ్మన్న వారింజితికొ॥

ప్రా. క॥ ఏకడిగినయర్థములకుఁ భూనుత యుత్తరములిచ్చిపొలుపారఁబయిఁ!
పానము నేయుమునావుడు! నానిర్మలచరితుఁ డంబరాభిముఖుండై॥

ప్రా. వ॥ అయ్యా నీవుబకరూపధరుండవైన రుద్రుండవోపావకుండవో పవనుండవో
యట్లుగానినాడు కులపర్వతప్రతిమియైన నాతమ్ములంబడఁద్రోచునట్టి బలంబు
పులుఁగులకుంగలదే దేవాసురగంధర్వయక్షౌదులకుదుర్జయులైన యివ్వీరుల నిట్లు
సేసి నీవు కానివాఁడపోలేఁ దొలంగియున్నవాఁడవు నాకు నదృతభయంబు
లొక్కటం బొడమెడు నీ వెవ్వఁడవు నీ తలంపెయ్యచిచెప్పి నా హృదయవేదన
నపనయింపవే యనిన నదృశ్యభూతంబిట్లనియె॥

ప్రా. ఆ॥ కారవేంద్ర బకముగానునే విను మొక్కయతవరుండనిచట నస్పదీయ!
నికృతిఁజేసేపడిరి నీతమ్ములందఱు! ననుచునాక్షణంబు యతనియెదుర॥

ప్రా. మ॥ నిలిచెం దాళనమున్నతాంగుఁడు మహానిర్దోష సంతర్జితా!
ఖిలభూతప్రకరుండు దీర్ఘబులగ్రీవుండుదంష్ట్రాసము!
జ్వలవక్త్రుండు విరూపలాచనుఁడు తీవ్రస్ఫూరతేజోఘనుం!
డలఘుం డాసురసీతటాగ్రమున నయ్యిత్తుండు ఘోరాకృతికొ॥

ప్రా. వ॥ ఇట్లునిలిచి కాంతేయాగ్రజునకిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ నాయనుమతిలేకుండఁగ! నీయదకముఁ బ్రావిరేని నెవ్వారైనకొ!
ధీయుత చతురు నీవట్లు! నేయపు సమ్యగ్విచారశీలుఁడవగుటకొ॥

ప్రా. వ॥ కావున మదీయంబులగు ప్రశ్నంబులకు తరంబులు సెప్పమనిన నతండు మహా
త్కానీని త్రంబునకు సరివచ్చునట్లుగాఁ జెప్పనాబోటివానికి శక్యంబగునే
యైనను నాసేర్పుదిధంబునంజెప్పెడ నడుగుమనిన నయ్యత్సుండిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ దినకరు నెయ్యది నడపును! దినకరు నెవ్వారుగొలిచి తిరుగుమరదే!
పుని యస్తమించు లేమిట! ననఘ తదాధారభూతమదియెయ్యదియో॥

ప్రా. తే॥ అనినధర్మజుండిట్లుచు నబ్జహితుని! నడపుబ్రహ్మంబు సురకోటి నడచుఁగొలిచి
ధర్మపున నస్తమితుఁడగుఁడపరుఁడమ్మ! హత్తునకు నత్యమాధారమండ్రు
వ॥ అనినవిని యత్సుండిట్లనియె॥ [బుధులు॥

ప్రా. క॥ ఏమిటశ్రోత్రియుఁడగుజను! నేమిటఁగఁడుమహిమవడయు నిమ్ముగఁబురుషుం
డేమిటసహాయయుతుఁడగు! నేమిటనగుబుద్ధిమంతుఁడేర్పడఁజెపుమా॥
వ॥ అనిన నతండిట్లనియె॥

ప్రా. క॥ శ్రుతమువలన శ్రోత్రియుఁడగు! నతుల తపోయుక్తిఁగఁడుమహత్వమువడయుకా
భృతిచే సహాయయుతుఁడగు! నతిశయముగ బుద్ధిమంతుఁడగు బుధనేవక॥
వ॥ అనిచెప్పిన నన్నరదేవోత్తమునకు వెడియు నప్పగుమండిట్లనియె॥

ప్రా. తే॥ ఏమి కతమున భూదేవుఁడనఁగుదేవ! భావమున నాతనికి సాధుభావమెక్వి
ధముననగున సాధుత్వమెద్దానఁజెందు! మానుషుండగునాతఁడేదానఁజెపుమ॥

ప్రా. చ॥ ఆనపుడు ధర్మజుండనియె నధ్యయనంబున దేవభావముం! గను నవనీసుప
ర్వుఁడధికవ్రతశీలతసాధుభావమా! తనికివిశిష్టవృత్తిదిగఁద్రావి యసాధు
వసంగనుండుకౌ! చనియతిలేకమృత్యుభయసంగతినాతఁడుమానుషుండగుక॥
వ॥ ఆనపుడు యత్సుండిట్లనియడిగె.

నూ. తే॥ దేవభావంబుదెల్లుత్రియులకొదపు! నత్పురుషులెదు రేధర్మసరణివారు!
మనుజుభావంబుచారి కేమాడ్కినమరు! చారలక సాధుభావమేవలనఁగలుగు॥
వ॥ నాపుడు కుంతీనందనాగ్రజుండిట్లనియె-

నూ. ఉ॥ వారికిదేవభావ మనవద్యశరాస్త్రుకళావిభూతిఁజె!
న్నారును సజ్జనత్వమదియజ్ఞమునకలభియించు నేయెడక!
భీరుతమానుషత్వమనిపించును నార్తులఁబ్రావకుండినక!
ధారుణిపై నసజ్జనతఁదాల్చురు వారలు నిక్కువంబుగక॥

వ॥ అనిననయ్యజాతశత్రుని యతుండిట్లని ప్రశ్న మొనర్చె.

* నూ. క॥ యజ్ఞపుసాచుంబాకడెది | యజ్ఞంపుయజస్సునాంగనదియుకడెదియా |
యజ్ఞమునాకడెదినడవును | యజ్ఞంబెద్దానిమీఱకలరెడింజెపుమా॥

వ॥ అనియడుగుటయుఁబాండవజ్యేష్ఠుండిట్లనియె॥

* నూ. క॥ యజ్ఞపుసాచుము స్రాణము | యజ్ఞంపుయజస్సుచిత్రమైయలరెడునా |
యజ్ఞమునుఋక్కుగడవును | యజ్ఞంబాఋక్కుగడువకలరెడి వినుమా॥

వ॥ నావుడు నమ్మానవేంద్రు నద్దివ్యపురుషుండిట్లని ప్రశ్న మొనర్చె.

నూ. చ॥ అనిమిషతృప్తికారులకునబ్బడుమేటిఫలంబుదెద్దిపే |

ర్మినిఁచితృదేవతల్దనియమేతెదిగల్గు ధరాతలంబునకా |

మనుజునకెట్టిసాధనముమానకకూర్పుఁబ్రతిష్ఠ సంతతిం |

జనవర శ్రేష్ఠమెయ్యది పాసంగ నైటుంగవచింపు మీయెడకా॥

వ॥ అనిన నజ్ఞనవల్లభుండిట్లనియె.

నూ. చ॥ అమరులఁదన్నవారలకు నబ్బడుమేటిఫలంబువృష్టిపే |

రిమిఁచితృదేవతృప్తియలరించుధనూపవనాదివృద్ధిగో |

సముదయయుక్తిసంతయునుసంఘటియించుఁబ్రతిష్ఠధాత్రిపై |

సమరుచునుండుసంతతుల నారయఁబుత్తుఁడు మేలుసూడంగకా॥

వ॥ అనవుడు నమ్మహాపురుషుండు వెండియుండిట్లని ప్రశ్న మొనర్చె.

* నూ. తే॥ ఇంద్రియసుఖంబులందుచునిలనుబుద్ధి | మంతుడఁఁడు సర్వభూతసమృతుఁ

డునగుచు | జనసమర్పితుడగుచునే జనుఁడుమనియుం | జచ్చినటువంటి

వాడగు జనవరేశ్వరి॥

వ॥ అనుటయు ధర్మనందనుండిట్లనియె.

* ఈ యజ్ఞమునందె జ్ఞానయజ్ఞముగాని కర్మయజ్ఞముగాదని సంస్కృతభారత వ్యాఖ్యానమున వ్రాయఁబడియున్నది. కాబట్టి తదనుగుణముగా నీప్రశ్నోత్తరముల కర్థముంజేసికొనవలయు.

* సర్వభూతసమృతుఁడు, జనసమర్పితుఁడు, అనఁగా దంభముకొఱకు దానాదులుచేసి పలుపురచేతఁ గొనియాడఁబడువాడని సంస్కృతవ్యాఖ్యానముననున్నది కాబట్టి పై చెందుశబ్దములను దదనుగుణముగ నర్థముంజేసికొనవలయు.

నూ. తే॥ వేల్పులకునతిధులకును భృత్యులకును। దనరచిత్వదేవతలకుషదనకుఁజెల్లి।
నెపురకుఁబంచినొనకుఁడునెవ్వఁ డట్టి। వాఁడుజీవచ్ఛవంబగువసుధలోన॥

ప్రా. చ॥ విని మగుడంగవాఁడుపృథివీపతిఁజూచిధరిత్రికంఁబైవ్రే॥
కనయగుదాని నాకసముకంఁబైఁగఁడుంబాడవైనదాని గా।
దృఢకునునెక్కుడై జవముపొంపిరివోయెడుదానిఁబూరికం॥
శైనుదటవైనదానిని ఘటింపఁగఁజెప్పుము నాకునావుడుకా॥

వ॥ అమృనుజోత్తమఁడయ్యిత్తోత్తమునకిట్లనియె.

ప్రా. ఆ॥ తల్లివ్రేఁగుసువ్వెధరణికంఁబెనునాక। శంకుకంఁబైఁబాడవుజనకఁడరయ।
గాడ్పుకంఁబెమనఁగుగడుశీఘ్రగతిత్మణోత్కరముకంఁబైఁబంతికరముతటచు
వ॥ అనిన నంబరచరుండతనికిట్లనియె.

ప్రా. తే॥ మొనసినీద్రించియునుగన్నుమూయదెద్ది। పుట్టియునుజేతనస్వంబువారయదెద్ది।
యరయరూపుఁగల్గియు హృదయంబులేని। దెద్దివేగంబుకతమున నెద్దివాదలు॥

ప్రా. తే॥ అనినఁగన్నుమూయదు సుప్తచయ్యుమీను। పుట్టియునుగ్రుడ్డుచేతనంబారయ
కుండు। హృదయరహితంబు తారూప మేఱురయము। కతనవర్తింతునని
చెప్పెఁ గౌరవుండు॥

ప్రా. వ॥ అనిచెప్పిన నయ్యెఱుండతనితోఁ దెరువునడచువానికి రోగార్తునకు గృహ
స్థునకు మృతించినవానికి నెవ్వరెవ్వరు నట్టంబులనిన నప్పడమితేఁడు
నలుపురకుంగ్రమంబున సార్థంబును వైద్యుండును సద్భార్యయుఁ గృతం
బగుధర్మంబునుబరమమిత్రంబులనిఁ దేల్పించుటయు, వాఁడువెండియుఁగట్లనె.

నూ. ఆ॥ అఖిలభూతములకునతిధియెవ్వఁడుననా। తనపుధర్మమెద్దితనరుమోక్ష।
సాధనంబుదెద్దిజగమంతయునునెద్ది। యేర్పడంగఁజెప్పుమిద్ధచరిత॥

వ॥ అనవుడు యాధిష్ఠింపిండ్లిట్లనియె॥

* చ॥ ఆతిధిసమస్తభూతములకగ్నిగవామృతమా ఘృతాదులకా।
సతతముఁజేయుసోమమె సనాతనధర్మనుదేచెలంగు నీ।
క్షీతిపయిమోక్షపుంబదమొగింఘటియింపఁగఁజేయుమాగ్ధమీ।
యతులితమై తనర్చు జగమంతయు వాయువు యక్షసత్తమా॥

నూ. వ॥ అనిచెప్పిన నమ్మహాపురుషుండు శ్రవ్యరసిట్లనియడిగె.

నూ. తే॥ ఒకరుండెవ్వఁడు విచరించుచుండు నెవఁడు! జన్మ మొందియువెండియుజన్మ మొందు! హిమచునకువందదెయ్యదియేర్పడంగ! నన్నియునునుంచుటకుఁ బాత్రమైనదెద్ది!

వ॥ అనుటయు నక్కురుకులొత్తమందిట్లనియె.

నూ.క॥ ఇరుండొకరుండ విచరించును! జనియించును! గ్రమ్మఱంగఁజండురుండ హిమం! బునకగ్నిమందునకలం! బును నుంపందగిన పాత్రాభూమియనంగె॥

వ॥ వారివరుండు వెండియు నిట్లనియడిగె.

ప్రా. క॥ ఎయ్యదిధర్మపునకుఁగును! రెయ్యదియాశ్రయమకీర్తికిన్మృగమాగ్గం జెయ్యదిసరలొకమునక! నెయ్యదిసఖములకు నిక్కయేర్పడఁజెపుమా॥

వ॥ అనియడుగుటయు.

ప్రా. క॥ అమరంగదాక్షిణ్యముధ! ర్మమునకుఁగుదురండ్రకీర్తిమహిమనెలపుదా! నెచునశ్యముసరపురిమా! ర్గముశీలముసంశ్రయముసఖంబులకెల్లక॥

వ॥ అనియుఁగొట్టిరుండెఱింగించినవెండియు-

ప్రా. చ॥ నరునకునాత్మయెవ్వఁడు ఘనంబుగదైవికమైనచుట్టమె! వ్యరతనికిందదీయమగునర్తనమేమిటనిర్వహించుభూ! వరయతఁడేమిపూని యనవద్యతఁబొందు నెఱుంగఁజెప్పమీ! వరుదుగనన్న నక్కురుకులొగ్రణియాతనితోడ నిట్లనుక॥

ప్రా. తే॥ ఆత్మజుండసువ్వెపురుషునకాత్మయద్యై! నాతనికిభార్యదైవికమైనచుట్ట! మతనిజీకపర్జన్యకతనఁజెల్లు! నతఁడుదానముఁగొనియాడి యతిశయిల్లు॥

వ॥ అనిన నయ్యచుర్వ్యందిట్లని పృచ్ఛంగావించె.

నూ. తే॥ ధనమునుగడింపమేటిసాధనమదెద్ది! ధనములందునమేలైనధనమదెద్ది! లాభములందును తమలాభమెద్ది! సుఖములందున వరమైన సుఖమదెద్ది॥

వ॥ అనుటయుభారతుందిట్లనియె.

నూ. చ॥ ధనముగడింప నిచ్చులుచు దాత్యముమేలగుసాధనంబగుక॥ ధనములలోనమేలునతతంబుత్రుతంబగుచుండుధాత్రిన॥

యనిమివవర్య లాభములయందు నరంగము తేమిమెలగుటఁ

బానరుసుఖంబులందుఁదలపోయఁగఁ దుష్టి ననుజనంబగుకా॥

ప్రా. చ॥ అనినిమేటిధర్మమగునట్టిదియెయ్యది యెట్టిదెప్పుడుఁ

గనియఁగఁబండియందు నెనకఁబుగ నెయ్యది నిగ్రహించినకా॥

దనిరుప్రమాదసేద్ది నియతంబుగ నెవ్వరితోడిసంధియెం

దును వికలంబుగాదు పరితోష మెల్ల నుపన్యసింపఁ

వ॥ అని దివ్యుండు వలికిన నాదివ్య బోధనుండిట్లుఁ యె.

ప్రా. తే॥ వినుచుహింసయనఁగఁజనుమేటిధర్మంబు యొగకగ్గుమెల్లడనొనరఁబండి

యందుమనసుక్రొవ్యుఖండింపఁగామోదఁ మెనఁగుసుజనసంధియెడలదెందు

ప్రా. వ॥ అనిదెలిపిన నయ్యత్తుండు ధర్మనందనుతో మనుజుండెయ్యది సరిత్యజించి

సన్వజనప్రియుండును నిశ్లోకుండును నర్థవంతుండును సుఖియును భగు

ననిన నమృహాపతి యతనికిట్లుఁ యె.

ప్రా. తే॥ సర్వజనసమ్మతుండగు గర్వముడిగిఁక్రొధ మడఁచి శోకమునకుఁ గుదురు

గాఁడు వివే యర్థాఘృణకు యోభ మొనర ఁడిచి తృప్తవర్జినిసా

ఖ్యంబు తెరువుగాంచు॥

వ॥ అనిన నాయత్తుండు మతియునిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ దానము భూసురునందేమా నట నర్తకులనేమియగు భృత్యులయం

దైనను నేమగు నృపులం దైనఁబ్రయోజనమ దేమియగు ధర్మసుతా॥

వ॥ నావుడుఁ బూరుకులుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ అవని నురునందుధర్మార్థమగుచు దానాచరియినటనర్తకులనుయోగార్థమరయి

భృత్యులందును భరణార్థ మెనఁగుచుండు ! నవనిపాలురయందు

భయార్థ మొనరు॥

వ॥ అనిన నమ్మాయా వివక్షలుండిట్లని నృపు మొనర్చె॥

నూ. క॥ జగమాప్యతమగుదేనను దగదేనఁబ్రకాశమడఁగుఁద్యజియించెడువాఁ

డగుదేనసఖులస్వర్గం బు గమింపఁగ రాదు దేనఁబాలువుగఁజెపుమా॥

వ॥ అనియడిగిన నప్పుడమితేడతనికిట్లనియె.

నూ. తే॥ లోకమజ్ఞానవృత్తమగుఁ బ్రాకటముగఁ | దమమునఁ బ్రకాశమలరదదగఁ
ద్యజించు | మిత్త్రీయల లోభము ననుగమింపరాదు | ఘంగమునఁ జేసి స్వస్థం
బెసంగ వినవె॥

వ॥ అనవుడునయ్యచరవకుండు పదంపడిప్రశ్నమొనర్చె॥

నూ. క॥ పురుషుఁడుమృతుఁడెట్లయ్యెడ | నరయఁగ రాష్ట్రీంబుమృతిమానయ్యెడ నెట్లు |
ధగ్రాధమెట్లమృతమగుఁ | బరికింపఁగయ జ్ఞమెట్లపరఁగుమృతంబై॥

వ॥ అనిన ధగ్మాత్మజుండిట్లనియె.

నూ. క॥ మృతుఁడగుదరిద్రపురుషుఁడు | మృతమనధిపరాష్ట్రమెన్నమృతనాశ్రుతిసం |
యుతుఁడొదవనిశ్రాద్ధముసం | తతమును సవసంబుమృతము దక్షిణశేఖర॥

ప్రా. తే॥ అనిన నతఁడు లోకమునకెయ్యదియుదిక్కు | జలమునన్నమానెద్దాన
సంభవించు | విషమనంగ నెయ్యది శ్రాద్ధవిధికినెద్ది | సమయమనిన నిట్లుని
చెప్పెజనవిభుండు॥

ప్రా. తే॥ సజ్జనులుదిక్కునూపెయినార్యమునకు | నభముధరణియు జలమునన్నమ్ము
నుద్భు | వింబునెలపులు విషమగువిప్రధనము | లమరశ్రాద్ధకాలము బ్రాహ్మ
ణాగమంబు॥

వ॥ అనిన నయ్యత్సుండుమృహిపతి నిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ తపమునకులక్షణంబెది | యుపమింపఁ దమఁబచెట్టు లొనరెడి తమయె |
స్థిపదుకఁబడువివరింపుము | త్రపయనఁగానెద్ది పాండురాజకుమారా॥

వ॥ అనిన నద్ధర్మకోవిదుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ తపమునఁగ నైజగర్భవ రసముదమము | నాఁగనుమ నొదమంబద్వంద్వముల
నోర్చు | టరయ తమనాఁగఁబరఁగునిద్ధరణియందు | వఱుత్రపనా నకార్య
నివ ర్తనంబు॥

వ॥ అనిచెప్పిన నిద్ధరవచుండిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ జ్ఞానమనఁగ నెయ్యదియగు | మానుగ శమమనఁగనెద్ది మఱిదయ యన నే |
జానునఁదగునది యోయమ | సూనుఁడ యార్జవమదెద్దిచూపుడఁజెవుమా॥

వ॥ అనినఁబాండవాగ్రజుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ సరవితత్త్వాద్ధమైటుఁగుటజ్ఞానమాను | శమమునాఁగనుజ తప్రశాంతతయగు

దయయిన సమస్తజీవసుఖాభిలాష! సర్వసమచిత్రవృత్తియార్జనము సూపే
వ॥ నావుడు నమ్మహాపురుషుండు మఱియునిట్లని యడిగె.

నూ. తే॥ ఎవఁడు నరులకడయ్యశత్రువు వచింపు! వెద్దిడుదలైనతెగులయి యెసఁగు
చుండు! సాధున నెట్టిఁడగును నసాధువనఁగ! నెట్టివాఁడయి యుండు
ధాత్రిశమఖ్య॥

వ॥ అనవుడు భరతిర్షభుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ అలుకదుగయశత్రువానింత మొంద! నట్టితెగులులోభంబగు నఖిలభూత!
హితుఁడు సాధుపాధువై యెసఁగుచుండు! నదయుఁడైనట్టివాఁడు మహాత్మ్యుని॥

వ॥ యక్షుండుమఱియు నిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ ఎయ్యది మోహంబనఁజను! నెయ్యదిదగు మానమనఁగ నెల నాలస్యం!
బెయ్యదియగుశోకంబన! నెయ్యదియగుఁడెప్పవలయు నిద్ధునిచారా॥

వ॥ అనిన మానవేంద్రుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ మోహునధర్మమూఢత మొనయుచుండు! మానమాత్మాభిమానిత్వమాను
నలస! భావమగుధర్మనిష్క్రియత్వంబుశోక! మనఁగనజ్ఞానమనిచెప్పనగును దేవ

వ॥ అనిచెప్పినవిని యతనినద్దిచ్చుండు క్రమ్యుని నిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ మునుతెద్దానినిష్టైగ్యం! బనిచెప్పిరిదైత్యమెయ్యదనిచెప్పిరి నె!

మృనిస్నానంబన నెయ్యది! యెనయం దానంబనంగ నెయ్యదిచెపుమా॥

వ॥ నావుడు నయ్యునువశభూషణుండిట్లనియె.

నూ. తే॥ స్థిరత నిజధర్మముననుట చెల్లు స్థైర్య! మనఁగనింద్రియదమనఁబయమరు
దైత్య! మిలమనోమలినత్యాగ మెసఁగుస్నాన! మమరుభూతావనమె దాన
మమరవర్య॥

వ॥ అని యుపన్యసించిన నడ్డోవోత్తమండు వెండియు నిట్లనియడిగె.

నూ. క॥ అరయఁగఁబండితుఁ డెవ్వఁడు! పురుషులనాస్త్రీకుండెవండు మూఢుం డెవఁ
డా! బరఁగునెది కామమై మ! త్వరమన నెయ్యదివచింపుధరణీమణి॥

వ॥ అనిభఁ గుంతినందనుండిట్లనియె.

* నూ. చ॥ అరయఁగ ధర్మవేదిబుధుఁడౌ సురభూసురులందునమృకం॥

* ఈ పద్యము వ్యాఖ్యానము ననుసరించి పెండ్లివ్రాయఁబడినది.

బొరయనివాఁడు నా న్నికుఁడు మూర్ఖుఁడునుం దలఁపంగ వాఁడగుకొ.

గరిమఁదసర్పుసంసరణకారణవాసనకామమెన్న ని.

ధ్వజిని మత్సరంబనఁగఁ దద్దయ మౌనసతాపమై తగుకొ.

ప॥ అనవుడు సన్నరవోత్తము నాగురోత్తముండిట్లని ప్రశ్నమొనర్చె॥

నూ॥ తె॥ అవనిపాలవర యహంకారమన నెద్ది. దంభమనఁగ నెద్దితనరుచుండు.

దైవమనఁగ నెద్దితగును జైకున్యమి. నంగనెద్ది తెలుపు నలుపుమీఱి॥

ప॥ నావును రాజవగుండిట్లని వచియించె.

నూ॥ తె॥ కరము నజ్ఞానమే యహంకారమగును. దివిరిధర్మధ్వజంబునెత్తించునదియి.

దంభమగు దానఫలమగుదైవ మనన్. నందయే పిశునత్వమై నెగడుననిన॥

ప॥ వినియమ్మహాభూతంబు పదంపడి యిట్లని ప్రశ్నంబొనర్చె॥

నూ॥ క॥ కామము నర్థముధర్మము. వేమటును బరస్పరంబు వికటించుఁగదా.

యీ మెయిమైరుధ్యముఁగను. నీమూఁటికి నెట్టులోక్కమొడఁ గూడుటగుకొ॥

ప॥ అనవుడుఁకౌంజేయగ్రజుండిట్లని యుపన్యసించె

నూ॥ క॥ ఒనరఁబరస్పరవశవ. ర్రనధర్మముభార్యయునుబరఁగు నప్పుడుదా.

నానఁగూడునొకటఁగూటమి. మునుకొనిధర్మార్థకామముల నూఁటికొగికొ॥

ప॥ అనిన మఱియునెట్లని యడిగె.

నూ॥ క॥ భరతకులదీప యక్షయి నరకముప్రాప్తించుదేన నరునకునీ నా.

వరప్రశ్నమునకుజెనను. త్తరమునువాక్రువుమనిన ధరణిపుండనియెకొ॥

నూ॥ పీ॥ దీనతయ్యాచింపితిరిగెడు భూదేవుఁడనయంతనాహ్వనమొనరఁజేసి

యటువెన్నతేదని యనువు నెవ్వండువాఁడత్యయినరకంబు ననుభవించు

ధర్మశాస్త్రముల వేదముల విశ్రుల దేవతలఁ చిత్తదేవతాధర్మములను

నెవఁడుమిథ్యయటంచును వచించునాతండు నత్యయినరకంబు ననుభవించు

ధనముగలిగియులోభంబుఁదగిలిదాన. భోగవర్జితుఁడగుచు నెప్పుడు నెవండు

పదఁపడియుతేదటంచునుబలుకువాఁడు. నక్షయంబగునరకంబుననుభవించు॥

ప॥ అనవుడుసమ్మహాకారుండిట్లనియడిగె.

నూ॥ క॥ కులముననో క్రుతముననో. వెలయన్వ్యాధ్యాయముననో వృత్తంబుననూ॥

కలిగెడుబ్రాహ్మణ్యమదేం! దుల దీని విసిక్చితంబుఁదోపఁగిఁజేపుమా॥

వ॥ అని సతండిట్లఁయె॥

నూ॥ క॥ విను కులమధ్యయనము శ్రుత! మును గాదిలఁగారణంబుభూసురతకు నె
మ్మిజనసుతమగువృత్త! బసఘాకారణము సందియంబేమిటికి॥

నూ॥ తే॥ యత్నమున వృత్తమునుబ్రోవనగునునదియు! నవనిఘురుఁడోపికాఁడకో
నగునుగరము! షీణవృత్తుండుగామి నక్షీణుఁడగును! వృత్తసహతుఁడె
హతుఁడగు నెంచిమాడ॥

నూ॥ వ॥ శ్రుతులుపఠించువారు నచిచాప్పడఁజెప్పెడువారు నవ్యమా!
క్షితిఁగలశాస్త్రసంతతులఁజింతయెసర్చెడువారు సంపటుక!
సతతముమూఢులుకవ్యసన సంయుతులౌదు రెవండుసత్పథ!
స్థితుఁడగుచుఁగ్రియాకలనఁదేరెడునాతఁడె పండితుఁడగుక॥

నూ॥ తే॥ వృత్తమునుదాసి నాలుగువేదములను! జదివినను బాదబాధకంబెఁగొడువ
యతఁడ! సాగ్నిహూత్రుండు దాంతుఁడైయలరు నెవఁడు! వాఁడెపో నిక్కు
వంబుగ బ్రాహ్మణుండు!

వ॥ అని వాక్రుచ్చిన నవ్వెరుచ్చరుండు క్రమ్మఱ నట్లనియడిగె-

నూ॥ తే॥ ఏదిపొందుఁ బ్రియంవదుం జేమిపొందు! వివృతంబుగఁబనిసేయునుమహి
తుండు! యేదిపొందునుదెలుపు మనేకమిత్త్రుఁ! జేమిపొందంగలాడు
ధర్మేషణుండు॥

వ॥ అని యడుగుటయు నయ్యెడయండిట్లని నుడివె॥

నూ॥ తే॥ ప్రియవచనవాదిప్రియఁడగునయమమీఱ! నరసింహచేయువాఁడు జయంబు
నాందు! గడఁకబహుమిత్త్రకరుఁడుసుఖంబునడయు! ధర్మరతుఁడైనవాఁ
డు సద్గతినిగాంచు॥

వ॥ నావుడు నమ్మహాచతురుండు మఱియు నడిగె-

నూ॥ క॥ ముదమందు నెవ్వఁ డచ్చెరు! విది యెయ్యెదిపంథ వారయెది యీనాల్గుక
డితంబుగవదియిచ్చుమా! బ్రదుకుదురవ్వలను నెదుదాంధవులనినక॥

నూ॥ తే॥ దివసభాగంబులందు వైదికునుగాని! యాటికునుగానియాత్మగృహమున

వాకమైనఁబచనంటానర్చికొం చన్పణియగుచు| నప్రవాసీయునగు
రాండె యగుఁ బ్రమాది||

నూ. క|| దినదిపమును భూతంబులు| సను మృత్యువునదనమునకు సరగక శేషి||
చినయవి దలంచు స్థిరశ్వము| గనఁగా నాశ్చర్యమంతకన్ననుగలదే||

నూ. చ|| నిలువదు తర్కముకా శ్రుతులనేకములౌ మునులెందతెందతో
గలరు ప్రమాణమంచుమదిఁగైకొననౌ మతమెట్టివానిదో
యలవుగధర్మతత్త్వము గుహంతరమండుననుండుఁ గావునకా
దెలిసినపెద్ద లెట్టిసరణింజఃరయ్యది పంథ చూడఁగక||

నూ. మ|| ఆలరన్మహమయాబ్జహంఁడఘటమందంభోజమిత్రాగ్నిచే
విలసద్రాత్రి దినేంధనంబుల నొగిన్వైల్గించి మాసదుసం
క్షల దర్శిపరిఘట్టనంబులను నేకాలంబు భూతంబులకా
బాలివోకుండఁగ వండుఁ గాలుఁ డిదియేపో వారయై యొప్పెడుకా||

ప్రా. వ|| ఆనిన యనంతరంబ యద్విప్యంఁడతనితోఁ బరుషశబ్దవాచ్యుంఁడెట్టివాఁడు
మఱియు సర్వధనియగువాఁ డెవ్వండునిశ్చయింపుమనఁబాండవ జ్యేష్ఠుం
డిట్లనియె||

ప్రా. క|| దిఁచు ట్టిధరణిమంతట| నివిడి మెఱయుచుండు నెవ్వనియోగోరమ య
ట్టి శిష్టచరిత్రుఁడు య| తువరా వురుషుండునాఁ బ్రకాశతనాండుకా||

ప్రా. ఆ|| ప్రియము నప్రియంబుఁ బెల్లగుసౌఖ్యదుః| ఖములుభూతభావకార్యములును
నెవ్వనికి సమంబులివి సర్వధనియనఁ| బరఁగుఁజుప్పె యట్టిభవ్యుఁడనఘ||

ప్రా. వ|| ఆని వివరించినవిని యుధిష్ఠిరుదేశఁబ్రసాద మహితంఁదైన యవలోకంబు
నిగుడ నయ్యత్నవరుండు మహాత్మా మదీయంబులైన ప్రశ్నంబులన్నింటికి
సమత్తరంబులిచ్చితివి నీవలనంబ్రతుండ్డనైతి నీతమ్ములందొక్కని ప్రాణం
బులిచ్చెద నడుగుమనిన నతండు.

ప్రా. నీ|| శ్యామాంగు నారక్తజలహనేత్రు సాలప్రాంకు సున్నత లలితబాహు
నకులుని బ్రతికింపు వావుడు యత్నండు భీమపల్లును రతిభీమబలులు
ప్రియులుసీకెంతయుఁ బృథివీశ ఏరితో నొకనఁ గోరక యిటునకులుఁగోరి

౧౨ శ్రీమహాభారతారణ్యశ్లోకమునందలి యక్షప్రశ్నములు.

తనుఁడు ధర్మాత్మజుఁడనియెను మాతండ్రియగు పాండువిభునకు మగువలెరువు
రండుఁగుంతి కొడుకులైనమువ్వరిలోన | నేనుబ్రదికినాఁడ నింకమాది
తనయులరువురండుఁడగ నాకరుండిట్లు | బ్రతుకవలదె చెపుమ పాడితెఱఁగు |

ప్రా. ఆ | ధర్మసందనుఁడు ధర్మాత్మజుఁడనియెట్లు | దగిలిజగమునన్నుఁబొగడుచుండు
సట్టియేను ధర్మహానికిసూర్వం జ | మ్మంతవచ్చెనేని యింతనిజము |

ప్రా. వ | ఆనిన నీదైన ధర్మజ్ఞతకు మెచ్చితి నీ తమ్ములందఱు లబ్ధజీవితలయ్యెడుమనిష
సాక్షణంబ విగతియుత్పిపాసులై యన్నలువురు నిద్రవోయి మేల్కనినట్లు
సమర్థితులైనంజూచి విస్మితుండై ధర్మజుఁడిట్లనియె-

ప్రా. చ | నినునొకయక్షమాత్రుఁడుగ నెమ్మది సమ్మగనేర నియ్యెడక |
జనసుత నీవు నిక్కముగ శక్రుఁడవో పురసూదనుండవో
యవలఁడవో సమీరుఁడవో యట్టులుగాక ఒగన్నతుండు మ
జ్జనకుఁడు ధర్మదేవతవో సత్కృపఁ జెప్పము నాకు నేర్పడక |

వ | ఆనిన సమ్మహాత్ముండు మందస్మితాననుండై యిట్లనియె.

ప్రా. మత్తకోకిల | ఏను ధర్మజుఁడం జుప్పె రాజకులేంద్ర సత్యము శౌచము
దానముం దమము శమంబును దాంతియుక యశముక బలి
జ్ఞానయుక్తియు నాదునూర్తులు సమ్మదంబుననివు మ
త్సానును త్రమధార్మికున్ని నుఁజూచువేడుక వచ్చితి |

యక్షప్రశ్నములు సమాప్తము.

శుద్ధపత్త్రము.

పుట	బంతి	తప్పు	ఒప్పు.
4	7	నుంపఁదగిన	నుంపందగిన
6	1	యందు సరోగము	యందున రోగము
6	12	సమ్మహాపతి	సమ్మహీపతి
7	2	లోభము ననుగమింప	లోభమునను గమింప
7	5	నెట్లు	నెట్టి

భామినీవిలాసము.

ఇది

పండితరాయలను బిరుదుగల జగన్నాథకవిచేత

రచియింపఁబడిన సంస్కృతగ్రంథమునుండి

బులును పాపయ్యశాస్త్రిచేతఁ దెనిఁగింపఁబడినది.

శ్రీమద్రామాయణము

కాకినాడ :

శ్రీబాలసరస్వతీముద్రాక్షరశాల.

1902

వెల రు. 0-4-0.]

[కాపీరైటు.

శ్రీ
ప ర బ్రహ్మ ణే నమః॥

కృతినమర్పణము.

ఉత్పలమాల.

శ్రీహరిసేన యశా నెరుల సేమము కైతనువైప్పగించుటం
చూహనెటింగి సంతతపరోపకృతివ్రతమూని ధన్యుడై
శ్రీహరిపాదపద్మములచెంతకుఁ జేరినసాధుమకాళికిన్
శ్రీహరికిన్ ననున్ దనయశేముషి బెంచినమేనమామకున్.

శ్రీ రస్తు.

భామినీవిలాసము

౧ భాగము.

ప్రాస్తావిక విలాసము.

తే గీ. శ్రీపరబ్రహ్మమునుమదిఁ జేర్చి డిల్లి. రాజరాడ్డత్త పండితరాజవిరుద
యుతజగన్నాథకవివరచితముభామి । నీవిలాసము నిష్పాదాంధ్రీకరింతు.

క. ధారుణినతిమధురంబును । సారస్వతజలధిమధన జనితమునగును

త్సారకవిత్వామృతము । వ్యారిగసుఖమొసంగునానువారలకెల్లెన్.

1

తే. మత్తకదులెల్లనాకాంతవృత్తులయ్యెఁ । గరిణులుదయాస్పదములు, మృగమ్ములసమ
శీలములు; భువి నెవరిపైసింహమిపుడు । ఖరనఖమ్ములపాండిత్యగరిమఁజూపు? 2

మ. మనువుత్ఫుల్లసహస్రపత్ర వితతిప్రోవ్యత్పరాగోత్కరం

బునసౌరభ్యయఁ గన్న నీటను సరోముఖ్యంబునన్మానసం

బుననున్నట్టిమరాళభర్తయిపు డెప్పొల్కిన్వసింపంగనే

ర్చునుభేకాకులమైన పల్వలమునన్ బ్రోన్మిక్రిపంకాంబులన్.

3

ఉ. తూరుపుఁబట్టు దప్పిగొని తొందరచూపులతోఁ జక్కోరముల్

కైరవముల్ వికాసమునుగాంచెడి, మారుఁడువిల్లుదాల్చెడిన్

వారిరుహోన్మలన్విడిచి పాఱఁగఁజూచెడి మాన, మిష్ట, డో

నీరజనూతి, చంగురుని నీరదపంక్తుల నేలగప్పెదో.

4

ఉ. ఓవికచాంబుజంబు, ముదమొప్పభవద్విగళనృరందమున్

ద్రావెడిభృంగమింపగు విధంబున జుమ్మనిపొడుఁ గాక; నీ

తావులనెల్ల దిక్కులను దానొక కోర్కెయులేకయే కడు

న్వీరఁగనేగువాయువిక వేటువిధంబగుచుట్టహాఁ గదా.

5

క. నినువిధిసశమునఁ జేరిన । దనిభృంగమునెడలఁ, గుటజమా, యవమానం

బునుజూపకు; మధుపూరిత । ననజాతంబులకునద్ది బహుమాన్యమగున్.

6

క. అలికులసమాకులంబై । యెలమావితలిర్చునటు నెందేనియుఁ, గో

కిలమా, నీరదదివసం । బులనుననాంతరమునందుఁ బోయికడవుమా.

7

క. రసమెఱుంగని కొంగలనేఁ । బొసఁగెఁదిరస్కారమనుచుఁ బొగులఁగనేలొ?

భసలములు మధురసజ్జము । తెసఁగుతఁ జిరజీవులగు నెపుడుఁ గమలినీ.

8

క. అతినీచమైతినుచున్ । వెతనొందకు మెప్పునుగాని, పెనుకూపంబా;

- సతతము సరసహృదయమవు | నితరగుణగ్రాహివగుచు నెననెడు గానన్. 9
- క. ఘనమధుసంభృతవికస | ద్వనజాతమునందుముందు వాసరములువే
డకునుగడపినభృంగమునకు | మనసెట్టులుకుటజమునకు మరలెనొ, యహహా! 10
- క. ఓమలయజమహిరుహమా, | నీమహిమము నెనెర పొగడనేర్తురు భవవిలో?
నేమియన, విషయం గ్రక్కెడు | పాములఁబోషింతు సౌరభంబు వెలుచుచున్. 11
- క. కనఁగలరేయెవరును, జం | దనభూమిరుహంబు, యుష్మదలఘుమహిమమున్?
నిసతాతనలుగఁ దీసెడు | జనులకుఁ, బొడియయ్యు, నిడుదు సౌరభపుష్పిన్. 12
- క. ఓరాజహంస, నీర | క్షీరవివేకోద్యమంబు నేయక నీవే
యూరకయుండిన, నిలనె | వ్యూరుభవత్కులమొనర్చు పనినేయుదురో. 13
- క. జనులూకకొండలు, వెలికికా | సునిశితకరవాలధారచొస్సన నహికం
తెనుగూరిలగుచుఁ, గేవల | మనుపమకరుణాప్రసూర్ణులై యుందురులూకా. 14
- క. అరవిందమ, తేంట్లుభన | స్మరందమును దనివిదీరఁ గ్రావిమొజయుఁగా,
కొరుఁడు ప్రవీణుఁడు లేడిలఁ | బరిమళములు దెసలనెఱుపఁ బునునికంఠెన్. 15
- చ. వేగమునేనుదీక్ష్య మగువేసఁగియెండలనెండ, వేడిచే
నేఁగఁగనెద్ది తావొకద యీపయిఁ బాంథులు, కిన్మనోవృథ
స్లాగించు, మార్గమగ్యమునఁ గ్రాలుకొలంకులచీవనంబులే
యాఁగదధన్యముల్, తలఁపనంబుధిజన్మమదేలకాల్పనా? 16
- క. కొలనా, నీవెండినఁ, బ | త్నులుగగనతలంబుఁ బట్టుఁ, సూర్యభృంగం
బులునేరురసాలగుచు | మ్మల, నికనతిదీనమీనములగతియేమో. 17
- క. జలజిని, మధుపమునందుం | బలెవాయువునందు సౌరభవిలోభంబుం
దలఁపకు; ఘనుఁడయ్యును, లో | కులమోదముకొఱక, యానకుండతఁడయ్యెన్. 18
- క. మాలతి, హాసముఁ బూనకు | మాలతితరుతుల్ మిళిందమాలాపింపన్;
దాలుచువదాన్యగురువులు | హాశిస్సురతరువులెంతో మన్ననదానిన్. 19
- క. మలయజమా, గుణనిధితై | చెలఁగునినున్ జేరరానిస్థితఁడ్రోయుద్విజి
హ్వలసంభరించెవవు, మా | కలవియెయెన్నంగఁ దాపకొన్నతృంబుకా. 20
- క. పనమఖిలముఁ దిరిగెను, రో | నెను మధుపంబెల్లయెడలఁ జేట్లన్నయూ, నీ
కెనయగు నృక్షమ్మును గ | న్నొనఁ జాలనిదయ్యెనెంచును, రసాలంబా. 21
- క. పరపరిమళకథనూ? | కరింగుసురతరులవిరులఁ గాలూనియు, నీ
పరయుదువేనిప్రసూనాం | లిరములు, నోహుగకరంబు, ధన్యంబు, పహా. 22

- క. పావనవయి వింధ్యబవగు | నీవెండుచునున్న యప్పుడేనియు, నేతా,
భావింపుతడవు తగు నే | మోవీధులఁ బాటునీరమున్లోఁగొనుటల్. 23
- క. ఫలపత్రపుష్పలక్ష్మి | న్వెలయఁగనినుఁగానమెపుడు, పృథుకంటకపం
క్తులనిండియుందు వేయా | శలతోడన్నిన్నఁజేరఁజను, నోతుమ్మా. 24
- క. కోకిలమా, నీవివ్వసి | నేకంబవు, కూయఁబోకుమామధురముగాఁ
గాకులు నిష్కరుణంబులు | నీకాపదనేయకుండ నిజకులశంకన్. 25
- క. తరుకులశోభంగూల్చుచు | ధరఁబ్రాణులకాతికాఁ గూర్చితగుమంచుననే
సురుచిరగుణముంగని, భూ | ధరరాజమ, శిరమునందుఁ దాల్చెనుదాసిన్. 26
- క. కలధంబా, నినుఁజేరిన | యశినవమానింపఁ బోకుమాయెన్నందున్;
ఇలదానమహితదంతా | వశములునద్దానినెత్తిపైఁ బెట్టుకొనున్. 27
- క. సురధరణీరుహసుమనః | పరిమళ సేవాఖిలార్థపరిపూరణమై
పరఁగెడి తేఁటికిఁ గుసుమాం | తర సేవనమిదివిడంబనము కేవలమున్. 28
- క. కోకిలనికరమునడిగెను, | లోకంబున నెల్ల తరువులుంగ నె నైనన్
నీకెనఁగనలేదయ్యెను | మాకందమహీరుహంబు, మధుపంబెందున్. 29
- శా. ఆరామాధిప, స్వల్పతోయములతోనైనం, గృహాత్ముండవై,
ఘోరంబైనసదాఘకాలమున నీతోఁజీడమంచీవుచె
న్నారంజేసితివెట్టిపుష్టి, యదిసేయంజాబునొక్కొజలా
సారంబుల్ నలుదిక్కుల నైఱపునర్నావారిదంబేనియున్. 30
- మ. ధరినిస్సారము; దిక్కులంబొదివెవాత్మల్; చండమానెండమ
ర్భరచుయ్యెన్; మతిహినుండయ్యెను వనీపాలుండు; సంపంగికి
నృరుభూమి న్నయదంబెసర్వమిటు, వైనన్, దోఁపఁజేసెంబయో
భరవర్మా, యమృతంబుఁజిల్లెడినిసుందాబ్రహ్మయెందుండియో. 31
- మ. విగళద్దానమిశ్నిశింధమగు కుంభివ్రాతమెగొచ్చిటని
ల్వఁగలేదోభయలోలనేత్రమయిపూర్వ, మ్మూలుశస్త్రాక్షిక
మ్మగుద్వారమ్మన నిష్ప, డమ్మగకులాధ్మమ్మసింహమ్మస్వ
ర్గగతమ్మాట, నయో, సృగాలములుసం రావంబుగావించెడిన్. 32
- క. తరులన్నిటియెడఁ దుల్యా | దరుఁడైనవపాలుఁ డెచ్చుచయనకుళమునం
బొరయింపఁ, డైననదిసుమ | పరిమళముల దెసలనశిరవంబుల నింపున్. 33
- చ. వలమగుప్రమానుబంధననిబద్ధము; గొమ్మలుమెండుదిట్టలున్,

నిలయమగవ్యవర్తతము; నీమధ్యమందెట్లు? గాని, యీదన
జ్వలితమగుడు, జ్వలితమగుబలుపువాడు, కృపారహితుండు, ఘోరము,
దేశుకడరించు నామనమునందొకరుండు, మహిమరాజుమా.

34

న. జలజహితుండు గ్రీష్మమునఁ జండుకరింబులమండఁ జేయఁగా,
జలదమ, నిన్దలంచుచును జాతకమెట్టులూ దీప్తవాసరం
బులుగడపెన్; లభించితివి పుణ్యమునన్, నడిగిండ్లరాల్చుని
స్తులకృపఁబూనితే, నెవరితోనికనిప్పుడునెప్పున్వోన్వో?

35

క. పరిగళితలతాతతియై. తరునికరముదావకీలవృష్ణముగాఁగెన్,
గిరిశరములఁగురిసెను, జలం ధర, మెండుగ, నేమిప్రమదమొనీ, కిహహా!

36

క. మునుభీకరగజ్జితమున్. విని, పాంగుఁడ, మనమునందు నెఱుపం కుమి;
విసవో, జగదా రివారణ | మునకుంశీననమదానముం జేయుఁగున్?

37

న. నిరుపమమెంచునీచలువ, నీరగుకీర్తి నిగింతనర్తి, త్వ
త్పరమశ్రమున్ ద్రిలోకవిదితం, బయినన్, వినుమొక్కినూట, యీ
వరగుణపంక్తిసెల్లవిషపానకకీలలఁ గ్రుక్కుతోటరం
తరసముపాశ్రితోడగవితానము మ్రింగుఁ, బహిరహాజమా.

38

తే. గీ. లేదజేతు; దాక్షిణ్యములేదు; శ్రీతి! లేదు; సంగతియైను లేనొలెం

అట్లులయ్యును, నున్ననుండైన ఘనుఁడు. తాహరించును లోకలతాపములను.

39

న. రమకిరచైన, నిర్మలసరస్సునఁబుట్టిన, నిందిరేశుహ
స్తమునవసించినన్, సురలఁ దావులఁజిలఁ జేసినం, సద
న్యములగుసద్గుణంబులిక న్నయఁ గల్గిన, న్జహా, నివసో
త్తిమమగుహంసయంగు రతిదాల్చిన నున్నతి యద్విదహాజమా.

40

ఉ. తీరమునందుదొడ్లడిని దివ్యమణుల వడిగ్రావపంక్తిగో,
నీరచరాశితోడ హరినిద్రను జెంచును నీజలంబునన్,
శ్రీరమహంబుధీ, యిటుల నీయవిజేకము నీమహాన్నోక
ఆరసినిందనేయుదునొ, యట్లులు గాక నినున్ ముద్రింతునో?

41

క. ఏలాయీరత్నంబులు? ఏలానీలాభిసదృశ మీనీమేనున్?
ఓలవణాంబునీ, చొరఁ జాలదు నీనీరుత్పక్షితజనములనోన.

42

ఉ. ఇంతటినిరసంపద విహించియు నార్దులత్తస్థ దీప్తనో
క్తింబయ్యు నిష్ఠునేగపడవేని నిగ్రాహమునంగు గొట్టుని

- కాంతుఁడు స్వల్పలోకి ములుఁ గాల్చునునుండ, సగోవరంబు, నీ
వెంతయుఁ జెప్పిపోయి, యపుడెవ్వరి తృప్తిను మాన్పనేర్చివో? 43
- క. అలిగెదవు, లేనియెడలం | బలుకుదు నే నొక్కమాటఁ, ద్వద్వాచకుఁడౌ
జలదుఁడు విడిచిన నీరం | బులనేనియు నీవువిడువవు, మహాంభోధీ. 44
- తే. గీ. వానకాలపుటే, గంగానదీప్ర | వాహమును జేరఁ జనునిను వలచదనము,
గానియద్దానిముందు రంగత్తరంగ | తతులఁ బ్రకటింతు, వదిలీకుఁ దగదుసుమ్మ. 45
- చ. అనుకులునంచనమ్మున సురాగిసుమంబుల, నెద్దియానద్య
క్తములగువానినే, యెపుడుఁ దామును మూర్ఖునుచుఁద్రోయ మ్మిశ్రిం
దము మఱుకాంతుఁడేసి, నినుదైవవశంబునఁ జేరినంత, లో
భముఁ బ్రకటింతు వేసి, నిను, వారిజమా యింకనేమి పల్కుదున్. 46
- తే. ఎందలివృక్షాలముల్ భుజియించి, జలముఁ | బీల్చి, యంభోజములను సేవించినావొ,
అట్టికాసారమునకు నేమైనమాట | మేలుగావింపఁగలవె, మరాళవల్గ? 47
- మ. భ్రమరంబౌ, మఱుమాసవాసరము ప్రారంభంబునం, దేనిపు
ష్పగులందాడుచుఁ బాడుచుత్సవముమించం జేసితో, యాఁసా
లమహిజాతము, ధైవయోగమున, లీలంబాయ, మర్యాదవే
గముగావీడుదు వేని, తుచ్చమింకఁ నీకంటెన్ మఱేదివృషిన్? 48
- మ. హరిణీసంఘములోన నీవు గురుగర్వాంసుండవై యివ్వనాం
తరమండేటికిఁ, గృష్ణసార, విహృతిస్థావంతు? నిర్భిన్నకుం
జరకుంభోన్మతనవృక్షాక్షికవిరాజన్మార్గమైనట్టిభీ
కరసంచాస్యవిహారభూమి యిది నిక్కంబంచు నూహింపుమా. 49
- క. పేరాఁకలిసవనియు, గజ | వైరియగు మృగాధిపుండు, భయరహితంబై
చేరుఁ డిరుగుదు మన్నను, | సారంగకులంబునెట్లు చంపఁగనేర్చున్? 50
- క. కనిమంభంబులఁ జీలిని | ధరఁ దస్మాక్షికవిభూషితంజేసినయా
హరినేఁడుచెప్పఁ గలుఁగునె | హరిణంబుల యెదుటఁ దనపరాక్రమ, మకటా. 51
- మ. కరియూధేంద్ర, మదాంధలోచనుడవై, కార్కొన్నయికార్కొననాం
తరభూమిన్ ననియింప కౌక్కుతుణమైన న్నీవిక, న్నెచ్చెనీ,
హరినాగుండు మహాత్తరోపలనికాయంబు న్నఖాగ్రంబులన్
ద్విరఃప్ర్రాంతినగల్చి భూధుగృహన్నిద్రించుచున్నాఁడటన్. 52
- క. గిరిహ్వయలఁ దిరుగు | గురుగర్వముతోడఁ, ఒంటికూనయయిన యా

- హరిశ్చంద్రులచేసినన్, భువ. కరిణీశేషుండెయగును, గా? శాబంధా. 53
- చ. భువనినిసర్దమార్గమున భూరుహ సంలతించెంచుచున్, నిజో
పవనమునన్ ననీవిభుండుపాఠెనుదా; పశుశంబునొక్కెక్క
ఎవఁడెఱుంగంగినోపు నది యేకొననోపడియుండి దిక్కుతె
ల్ల వికచమంజరీసురభిశంబులుగా నొసరించునంచెదన్? 54
- ఉ. ఏయదియిట్టటుంగదల నెల్లెడఁ జుంగతరంగవల్లభముం
బాయతమందరభ్రమణమన్ భ్రమ దిక్కురిమానసంబులక
జేయునో యట్టిరాఘవము స్థిరతిమింగిలభక్షణక్షయం,
బేయెడఁబల్కు కేలింగలహించి పయోనిధిఁబొసియేగినకా? 55
- ఉ. కాననమందుఁ గొంతగజఖాదితమయ్యెను, గొంతమంచునన్
న్యూనతనొండె, దక్కినది యూష్మమునన్ ఖరభానుతప్తమై
ప్లూనతనొండె, మూలఁబడి మంగళసౌరభ మెల్లదిక్కులం
దీసెడియాలవంగలత నేర్పు దవానల, మక్కుటకట్టగా. 56
- ఉ. మానితదేవలోకసుషమాకరమైతివి, కల్పభూమిరుట్
స్థానమవున్ శచీంద్రసుకృతంబుభుంబవునైతి, సత్యమే,
కాని, సతంబు, నందనను, భాండవమేర్చిన పావకుండుమా
రానమెలంగుఁగాకయని ప్రార్థనసేయుచురాప్తులవిధిన్. 57
- చ. జనులుస్వకీయకార్యముల సంపడినుండి ననున్విహంగద
ల్పునుగొనముక్కునంబొడిచి పోయెదఁ బంజరమున్ దొలంగినే,
ననుచుశుకంబభీష్టితమయామృతమానుచునుండ లోనికిం
జనియెను హస్తిహస్తసప్తశంబగు సర్వరేణ్య, మక్కుటా! 58
- ఉ. కైలతటంబులన్మొలఁగు చంచలచిత్తమృగంబులార, మీ
కేలతరంగసంఘలము నీతటినింజొరఁబూనినారు? పా
తాళాముఁ జేరె నింజె ద్విరదప్రభు వుచ్చలదంబుసిర్భరా
లోలములైన పెన్నుడులలోఁబడి గండశిఖావిధంబునన్. 59
- ఉ. ఓమృగరాజశాబమ, మదోత్కటకుంజరబుద్ధిదిక్కులం
దేమిటి కాగతింబరుపదృష్టినిగిడ్చెదు? త్రాగుస్తన్యము;
క్షామములైన సర్వభువనంబులతాపమునెల్ల నార్చుచున్
శ్యామవిసూత్న మేఘమిది సల్పుచునున్నది ధీరగర్జలన్. 60

- క. జలధరమ, ధీరగర్జలు । సలుపంగాఁబోకు; మదగజములను బుద్ధిన్,
నెలగడచిననాగచ్ఛము । చలించుచున్నయది నాదుజఃరములోనన్. 61
- క. కొనగోళ్ళనుత్తరజముల । ఘనగండస్థలులఁ జీల్చుకౌశలమును నే
ర్చినహరి హరిణంబుల కే । మనితెలుపంగలదు తనపరాక్రమ, మకటా! 62
- చ. అమలజలంబులం జనితమైయువతీముఖసామ్యమంది, దై
త్యనుధనుహస్తచందమరి, తావులదేవముపంబునేసి, కా
వ్యములకుశంబరారికభిలార్థమవై, తగునీ, కహణీ, పయో
జను, మగుపాళిఁ బ్రీతికొనసాగినచో, నికనేమియందునిన్. 63
- క. కరిరాజ, కనులమోడిచి । యుగసుఖమున నిట్లునిస్రనోందెదవేలా?
పరిణామవిషమమగుకే । సరితోఁ బగహెచ్చుచున్నజాడం గనుమీ. 64
- తే. తగనితోందరతోఁ బండితప్రకాండ । వదనములకుడి మాఁటలావలకుఁ బోవు;
పోయెఁబో మఱి వెన్నకెప్పుడునురావు; । సమదదంతావళముల దంతములపగిది.
- మ. కలశాబ్ధిం జననంబుదారత శ్రీలోకకళ్యాత, మావాసమున్
విలసన్నందనమందుఁ దావిదివిషత్ప్రీతిప్రపంచ బిట్లుక
ల్పతానామకదాతృచుక్ర్యగుణముల్సరోవృత్తమంబుల్ సుమీ
కలదేనొక్కవివేక మగ్ధివరకాంక్షల్ దీర్చుగో సెంతయున్. 66
- ఉ. నమ్మినప్రాణికోటుల ఘృణారహితాత్మతఁ దృంతునంచుడెం
దమ్మునఁ జింతపూనియనుతాపమునొందకు, వ్యాధి; దొడ్డతే
త్రమ్ముల, రాజసన్నిధులఁ, దార్మికనరే, నినుఁబోలె గూఢభా
వమ్ములతోడ, సాధుగణవైరిజనుల్, భలు, లెందఁబెందతో. 67
- తే. మగురవాగ్ధంభనముల నమ్రతదలిర్ప । సాధుజనులనమ్మించి వంచనమునేయు
వారినిన్ భరియించెడు, పాటిపోయె । నీవివేకంబుగూడ, భూదేవి, తల్లి. 68
- చ. అనుపమమా జగద్ధితమయం బగుమానససృష్టి, కేవలం
బనుసమితంబగు న్మణియు నచ్చతవ్యాగచనావిలాసమున్,
అనితరసాధ్యహం గృతియు, నాకృతియు న్నుమనోమనోజ్ఞహం
జనునిలఁ బండితోత్తముల సర్వముమాటల కందరానిదై. 69
- క. ఘుఁగుఁగుమనుజుండిడుమల । నెనసియును నపూర్వమహిమనిలఁ బ్రకటించున్
అనుసమపరిమళమును నెఱి । పునుకాలాగురువుదహనమున దగ్ధుడై. 70
- క. లలితగుణాన్వితులగుని । ర్మలచిత్తులయలుక గూడ రమణీయమె యా

- వెలయును రమ్యుం దై పరి | మళభరితం దైన కుంకుమము కాంబున్, 71
- శా. కేళీలుంధితశారదానగరలక్ష్మీనుండితుల్ పండితుల్
గాగ్రున్ మోలసరస్వతీసవననిర్వణ్ణేశోరుల్ జడుల్
ప్రేలన్ జాలిన నెత్తిక్రొక్కు ఖణిరాడ్వేపండుసింహంబుల
స్థానన్ బాలశకుంతలుల్ శశములు స్వాస్థ్యసంబులున్ జెప్పెనన్. 72
- క. గురువులపరుషచరములఁ దిరస్కృతినిజెందిమహిమఁ దేలుదురు జనుల్;
పరమంబులు సాననలుగక | నరనాథుల శిరిములండునన్ మెలంగవుగా- 73
- తే. చందనమునహియించును బండ్లఘంటల | దీపమావలఁ దాల్చుమహీపటలముఁ
బూర్ణచంద్రంశును గళంకిమునుగరించుఁ | బృథవిపతిభక్తియించును బిశునబనుల- 74
- క. కోరంబడకయె సుజనుఁడు | దారచరిత్రమున జగముఁ దనువును; శశియె
వార్ధరణగిరఁ దనకరములఁ | గైరవిచీకులమునకు వికాసంబొసంగున్- 75
- క. పోసినపాలంబోలె | జ్ఞేసినమేలడ్డులేక నెఱిగిగుడిచియు వే
వేసమకట్టుచు బంపుట | కై సర్వసమానుఁడయినభులజనుఁ డిలలోన్. 76
- చ. విడిచివివేకమున్ బరిభవిల్లఁ బరింది నుతుల్ సహించిక
ట్టిడుములు దుర్లభంపుఁబడమేనికిఁ గూర్చితివాఁడటన్ దిరిం
పడియిపుడమృహోపకృతిపంక్తఁ నలంపక స్రూరనిర్మలఁ డై
యెడవవిరోధభావము నహించిన నెవ్వనికేమి చెప్పొనన్ ? 77
- తే. జగములోమానవు లపాయశంకఁ జేసి | దూరముననే పరిత్యజింతురుసతియు
ఖిలజనునివానికపటము కారణమున, | విషయకతన నాభివలవిభునిఁ బోలె. 78
- తే. స్వార్థమణఁచిపరార్థసంసక్తియందు, | నెవనిగుణభూతన స్త్వభేదకతాన్తిఁ
దనరనంతస్ఫురితమైయుదాత్తమహిమ, | తత్పురుషులతంసము సమర్థతఁ దలిర్చు 79
- తే. జనుఁడు, వంశజుఁడును గుణకాలియైన | జెందుఁ బూజను సంగపక్షముననె;
అవనిఁ దుంబీళలావేత్తమైనవీణ | కట్టమహిమను గాంచదుగాదె యెపుడు. 80
- క. ఒకదోషమున్నచో, గుణ | నికరముగలనస్తువైన నింపంజెందున్,
సకలరసాయనమహితా! తృకమయ్యనుబాడుకంపుమై నుల్లసలేన్. 81
- క. తానాపదపాలయ్య | స్మానికమేల్నేయునుగుణమహితుండువుడున్;
దీనికిమూర్ఛబడిన్పుత | మైనట్టిది పాదదం బుదాహరణమగున్. 82
- మ. నననీమన్విహరించుచున్ శశకిడింభంబున్వేసంజూచితో
డనభీతాత్మకయై భయంబులను జెంజెంబాలు ప్రాణేశు చె

- తను జేరఁజను సీర, రావణునిచేత న్నితయై, ఘోరము
ప్రీతికాటాళి పఠితయై వివశయై స్రాపించెడిన్ దుష్టశిన్. 83
- ఆ. వె బీరమెంతో పలికివేల్పుల యెదుట, ము। క్కంటినేయ వింటింటియటయను,
వేల్పుచెల్లలకనుల విందగు మరుమేను। కాలిబూదియయ్యెఁ గంటిమంట. 84
- తే. శాఖికాఖిలు పేతలాశనములగును, చీతక్రృతి పరంపలు సుభాషితములగును.
తీవ్రసఖవంతచళన మాతిభ్రమగును; తగునుగదయిది మర్కటాధముల సభల. 85
- ఉ. ఎయదితర్న? మచ్చుచుతి? యేయదితీర్థము? విష్ణుభక్తియే;
యేయదికాస్త్ర? మెద్దివిననేగునొవ్వైతతమం, బడేసుమీ;
యేయది మేలొనఁచెడి సుహృద్వర? మాతృమహాసబోధమే;
యేయదిమృదువుచ్చి యలయించెడి శత్రువు? దుష్టవాసనల్. 86
- క. ఎనయఁడు సాగంధ్యమును। స్వనుఁడిల వేదాంతవిద్య సకలమెఱిఁగినన్,
ననధింజిరమగ్నంబు। య్యును మైనాకంబు మృదుతనొందని మాడ్కిన్. 87
- క. పరమేశ్రుడును వైస్థల్యము, ధరగుణగౌరవముఁ దాల్చు దగదెవ్వారున్;
పెరుఁగు నితరభూమియహా। త్కరము, పఠీరద్రుమంబు ఖండితమె యగున్. 88
- ఆ. వె, అలపరోపసర్వకానంతచింతామా। తాశనజ్వలచ్ఛిఖాశతమున
నంటఁ బడని యంతఃకంఠంబు లాస్వార। బ్రీతుకుసాధురీతిఁ బాదపములు. 89
- క. తనగుణసంతానముచే। తనువివరంబులను గప్పిదాచుచు, తూన్యం
బున సైరము గుణవత్త్వ, మ్మొనరించుచు, సుజనుఁడొప్పు నూర్ణాయుగతిన్. 90
- క. ఖలజనుఁడు సుజనతూలం। బులఁబ్రోచుటలోననన్నిఁ బోలినవాడె,
న్యలదుఁబూనినాఁవఁగ। నిలవాఁసునిభుండు, పొగడ సెన్వండోపున్. 91
- క. పరగుహ్యునిగూఢానత। త్వరము, గుణియు, లోకవాంఛితము, నాలలితాం
బరముం బోలిన సుజనో। త్కరమున్ ఖలజనుఁడు మూషికమువలెఁ జెలుచున్. 92
- ఆ. వె. స్వచ్ఛగుహితకీర్తి సారభ్యైశునంబు, శాంతిశిశిరతా కృశానుమూర్తి,
సదయ భూపతిసుమజలగరమార్గంబు। ఖలుఁగూ, సుజనదుఁఖికారణంబు. 93
- తే. పుష్పఫలపత్రచయభారమును నహించి। వైత్యపీడను ఘర్మరుజన్ భరించు,
నన్యహితమున కాశ్మదేహంబునిచ్చు, నక్తితరువును నెలతు నొదార్చగురువు. 94
- క. కాలాగ్నిన్ ముద్దుగోసన్, వ్యాధౌధిపుఁ గౌఁగిలింగ, హాలాహలయుం
గ్రోలం, జూతుర, గుర్జను। నోలిన్వృశపణుచుకొనఁగ నూహించుజనున్. 95
- క. కనలుఁడనీడు బిడేకము, ఎనదహ, దుర్బుధము, వేదవారలకడుసెం

- డిన చేలవిడిచి యున్నతి | నెనసి గిరులపై నుకారస్పర్శి నెఱుపుటన్. 96
- ఆ. వె. అననిగిరులు గురువు, లంతకంటెను నుర్వి | గుర్వి, నానికంటె గొప్పజగము,
అంతకును మహాత్ములగువారు గురుతరుల్, | వారున్గిరత విడురు ప్రళయమునకు. 97
- తే. విత్తనములాక సంబున విత్తి నట్లు | వాయువున ప్రహ్వచిల్ర్వి. రుల్ వ్రాసినట్లు,
గీటులను నీటిమీఁదను గీసినట్లు, | ఖలునిపట్ల సత్కారము సలుపుటెల్ల 98
- క. వానరమున కేయజ్ఞం | జేనియు నక్షమున హరిమిడుచో, నదియు
ద్దానిన్నాకును మూర్కొనుఁ | బీనాసనముగను ముఖించిపెట్టుకొనుఁగదా. 99
- క. మలినుండవు జల్పకుండవుఁబ | పలుండవునయ్యు, నెటు, రామయ్యను విలస
జ్జలజాస్యయు సరసయునై | తెలయు సరోజినిని నీవువిడిచెను, ప్రసూరా? 100
- క. ధనికకడ జనుడుతనకై | ధనముఁగొననోము మాలినలంగనుటరుచే?
వనధికడజల మొగులకై | ననుగైకొను మేఘమెల్ల నల్లనిచగుఁగా. 101
- గీ. జన్మమన్నను దుర్గమతైలమంగు; | బాణియన్నను గాఢింబ, సంగమన్న
భుజగములతోడ; నైనను, బొందితీవు | స్వగుణగుణమున మహిమంబు, బంధనంబు.
- ఉ. ఏమిటికోమహాత్మ గడియింపఁగఁ బూనెను సద్గుణంబులన్?
నీమహిమాప్తి కేని, వినునేనువచించెద నొక్కభృమున్;
ఏమహనీయవస్తుతతి యెంతయు శోభనమైయెసంగునో
యీమెయి వెంచుచున్నకలి యెప్పుడు చూనినెమిగ్గిం గడుంబామి. 103
- గీ. దెసలుపొగగన్మొనట్లాస్ప, దేహమగ్ని | వోలి పలితాబ్జములు వాఁగుపులుడహించుఁ,
గోవెలకు నన్నువిడిచిన, నోవసంత, | పౌన్యుతామ్రానశామ్రగుంబునైరేఫ. 104
- క. కరటిభ్రమమునగిరుల | గ్గరివైరి మహాప్రతాప నభింగములన్
ఎరకయి చీల్చియు మాంసముఁ | బొరయగుప్రతిభాల డ్డవసున నిండుకయున్. 105
- గీ. ఆలకించి గర్జితము, నిశార్థజాత | మయ్యుఁ డ్డకురంగటహరిశోర
ముఱుక వేవేగనంగంబు లూడుగముడిచి | యిండుకయు సడి గానుండఁబొంచెయిండు 106
- క. ఖల, దిన్యమతీ, యేమని | పలుకుదు నీనుగుణపడుపాతంబును; ని
ర్మలతమగుణ సాగుబనం | బాల, శేషు గుంబంబు, ముఱుచిపో వేన్డున్. 107
- క. ఖల, నీచరితము వివాదం | సులయెడుటన్నిర్మయంబు దుగ డెప్పెర, గా
కి, లసాహకథావిధమునఁ | డెలిపినచేచాలు, గుప్తసీ, సాపాత్యా. 108
- క. ఆంధ్రచ్యుగనికాయద | వానలము, ముగ్ధిగోరుహగి క్షేపింబున్,
జ్ఞానప్రసాదంబు | హానిల, కర్మకులబు సమాగమంబున్. 109

- క. ఖలులయిన వారలెంతయు । వలఁతులు సాధుహితకార్యభంగముఁడన్,
ఇలనిగ్దోషుల ప్రాణం । మలను హరింపంగ సర్వములుకుశలంబుల్. 110
- క. నాలుక నెఁమున నిల్పె । న్యాయశిలయవృజుఁడు ఖలులవదనము లండున్,
ఏలా, కాకున్నన్, జనుఁ । డీలుగు, నదిముట్ట, మంత్రహీనుండగుచున్. 111
- క. ఒనరించితి పీఠెంతయు । ఘనకార్యము, మంచిపేరు గడియించితి, వో
యనుఁగుఁడెలికాఁడు, దీవిం । తును పద్దయు నేనునినుఁ బ్రతుకునన్నాళ్లున్. 112
- క. నిరతసరకార్యపరస । త్పురుషులపలుకులు సుధామధురములు, మనముల్
శరనిధిగంభీరమ్ము, । లృరనిదువికాస నిర్మలంబులు యశముల్. 113
- క. పునరుజ్జీవితముగఁజే । యునుజైత్రుఁడు వచ్చుచ్చిరోపహతరుత,
మృనితిలఁచుచున్నకోకిల । మునువ్యాధుండేసె హృదయమున నొకకోలన్. 114
- క. సురుచిగుణహీనుండగు । నరుఁడు మహావంబరుఁడయినను శోభింపం,
డరసినయంత నెశోభా । స్ఫురితములగు పూలవెలుఁగు బూరుగుభంగిన్. 115
- గీ. బురదలేక కొలను పాలుపొందు నెంతయు, । సభదలిర్చు పిశునజనులఁదొఱంగి,
పరుషార్థములనుబాసి కావ్యముదగు, వెలయుమనసు విషయములను విడిచి. 116
- క. ధరఁగావ్యమ్మలలోకో । త్రరతత్త్వమెఱుంగువాఁడు తఱచుండఁడు; పు
ష్పరసమ్ముల మర్మమ్ముల । నొరుఁడెఱుంగంగలఁడె మధుపమొక్కఁడు దక్కన్ ?
- క. సరజస్కయు మణియునుబాం । డారవర్ణయుఁ గంటకావళులుగలదియునై
పరఁగెడికేతకి, నోమధు, । కరమా, నేవింతువె, ట్లకట ! సిగ్గిఁడివై ? 118
- క. తానమ్ములేనిరాగము । మానములేకున్నయట్టి మానవపతియున్
బానమ్ములేని హస్తయు । జ్ఞానములేనట్టి యతియుసములీభాత్రిన్. 119
- గీ. నరులసద్గుణగణమది యొరులవలనఁ । గాకతనయంతనే వన్నెఁగాంచు నెపుడు;
గట్టిగానొక్కి చెప్పిన కారణమునఁ । బెలియవచ్చెను కస్తూరివలపుతలఁప. 120
- క. పారయకుమీ గర్వమ్ముం । బరిమళరాజుమగు సౌరభముగలదంచున్,
గిరిగుహఁదాఁగినదీనున్ । బారియించును దండ్రీనిదియెపో, కస్తూరీ. 121
- గీ. దుర్మతులఁబాయగాఁజేయు, నిర్మలముగఁ । జేయుఁజిత్తంబు, కఘతతిమాయఁజేయు,
మణియు భూతదయను గడునెఱయఁజేయు, । సుజనసంగతిఁగనరానిశుభములెవ్వి?
- క. నిరతముపరోపకృతిత । త్పరములు విమలములునగునెదల్ గలుగుమహా
పురుషులపలుకులు మంచుల । కరణిన్ దోఁచెడిని మొదలఁగటావులయికడున్. 123
- గీ. తేటికూటువలలిఁ బాడుపాటలందు । దననుతుల్ వినఁబొడవిని వినయమునను

- దలలును చెప్పేటకుఁ దగులునట్లు । లవనినుహకులమిక్కాననని తలంతు- 124
- గీ. నృపుఁడప్రతుకుట, లోభిత్యాగేచ్ఛఁగనుట, । జూరిజిన్వకాంతునందనువక్తయగుట,
సాముసాధువై యుండుట, సాలసుండు । చెలిమిఁదలఁచుటయు, నపూర్వములుధరిత్రి
గీ. ఎంతయుల్ల మపురుషుల యింతులకును । లేకువిశ్వాసహనునని లేకమేసి;
రాజనల్లభయయ్యుఁడై రవిణిమధుప । గణముతోఁ జమియించునుగా దెచలచి. 126
- క. అడుగంటడకయె సాఖ్యం । బిడు, నడుగంటడి యొసంగిదిం మికిఁజైవన్,
వడిఁగొనునర్వస్వాయిన్, । గడివంగారాజువిధి, యకట మనునలయన్. 127
- హస్తైశోకిల. చిందదోర్మగకుండలీకృతచాపదండవిన్ద్ర చాత్
కాండఖండితశత్రుమండలుఁగాంచినిస్సుఁ బొయినన్,
ఖాండవాటవిమండఁగాధృతి గాండ్లివ్రండయినిచ్చుకో
దండపండితుఁ బొందునూనునెవగులంపఁ డెచుండియన్? 128
- క. పండితముంగ నుంగుతిన్ । పండితస్యక్రందముల వికాసముఁగూర్చున్,
నండితస్యస్థిరములు, పండాంకురనల్కరములు, సాధ్యుఁగుడుచెన్. 129

భౌమినీవిలాసము.

2 భాగము.

శృంగారవిలాసము.

- క. కలుగవొక స్వధు రాహువు । వలనభయమ్మును గల్గెక పొందుత్వమ్మున్,
కలయ్యెచ్చుట, నోనె । చెప్పి, నీనెమ్మెము ముద్దఁగిఁపెంపొందున్. 1
- క. నీమెయిమార్దవముకడన్ । దామరలతిసగుఁగములు, పృజాలములైనన్
గోమలములుగా, వరయగ । దామెంతటి వెన్ననింక ననకిసలయముల్? 2
- క. నలి నాయులలోచన శ్రమ । బలకలితకపోలతల విచలకాంచనదం
చలమగుదశావిశేషము । దలఁచిననిపుడును నెదన్ ముదంబిగురొస్తున్. 3
- క. చేరుము మునిమాపునఁ, గ । మూరీతిలకమిడి, సౌధతుంగగ్రంబున్
స్మేరానవయి, చెలి, యల । రాయంగుముదములు, వెలుఁగు నాకాముగముల్. 4
- గీ. అకట ! నాయంత నాంబురుహాధనయన్ । యారు పరమందహానిత, నాయూరపులును,

- ఆకలరకవిధించుమధురాననంబుఁ, | దలఁపనామదీనిపుడు సున్నావఱ్ఱెవవు. 5
- క. గురులకుఁ బ్రోద్దనఁమొక్కిడి | వరవర్ణిని, హరు, పుత్రవతివగు, మనఁగా,
నరసెంబ్రమోదపూర్ణా | దరయొకడగంటఁ గెలవదయివారు ప్రియున్, 6
- గీ. గురుజనుల భీతిచేతనన్నరయనపుడు | పుట్టుచున్నవ్యాకులతనుబూని యొప్పు
హరిణస్తృశయరవిడిన తామరలఁబోలి | మెఱయుకన్దోయి,నక్కటా! మఱవ నెపుడు- 7
- క. సుదతీ, యనుక్రమమునం | బవరామలకామ్రదాడిమశ్రీఁ గొనియు
మృదురోజుమ్మలు గైకొనఁ | గదిరెడిశుండాలశాబఘటసంపత్తిన్, 8
- గీ. నీలనీరేశదళనేత్ర, నీయురోజ | పాళిజంబీరఫలముల లీలనేలి,
భాసమానసువర్ణకుంభములనణఁచి, | స్వర్ణసూమిధరంబుతో స్వర్ణపూను. 9
- క. జలజాయతాక్షి, నీచె | క్కిలియుత్తరదిశయటంచుఁ గీతికంతుమదిన్,
లలితాలకమగునటరా | జిలునురువైశ్రవణలక్ష్మీచెన్నదలిర్పన్. 10
- గీ. వేకువవెలుంగుఁ గనుఁగొని విడినపోక | ముడినిజేఁ బట్టి పాన్పును విడువఁ బోవు
పాలఁతిమిన్నపాందామరపొట్టఁ బోలు | పొక్కిలిమెఱుంగునామదిఁ దక్కిదిపుడు. 11
- గీ. ఆటవేడ్కలోన బోటికత్తియలందు | నడరి నాదుపల్కులనుకరించు
చున్నముగుదదవ్వునుండి నామాటల | వినిమెఱుంగుఁ దీవవిధమునొండె. 12
- గీ. చనుటకై నేను వట్టిదోసంబుఁగట్టి | కల్లకోపముతోడఁ గేకలిడుచుండ,
నవ్రయైబాప్సపూరితనయనకమల | యైలతాంగిననుంబతిమాలఁ దివిరె. 13
- గీ. మృగవిలోలవిలోచన దృగ్విలాస | మంతరంగంబుఁజొరకుండు నంతవఱకె,
స్మృతులుకాస్త్రముల్ పురాణమ్ములు వెతకివెతకి | పడనినట్టివివేకంబు స్వస్థమగును. 14
- గీ. పతియరుగుఁడంచెనని చెలుల్పల్కుటయును | గడపలోనికి నచ్చెరువడుచువచ్చి
వెన్నెలవితాన నెపుడు నాకన్నుదోయి, | జల్లఁబఱుపంగలదొ మృగశాబనయన? 15
- క. అనినగడపైన తోడనె | దినాంతమున గడపవంక దృష్టినిలిపినేఁ
జనుదేరఁగ నపుడారసి | యశంతరము రమణివికసితాననయయ్యెన్. 16
- గీ. ఇట్టైకంగేలఁ జనుమొనముట్టి తొలఁగి | దవ్వరిగిన్నట్టి ప్రియుమోము దమ్మినంకఁ
గొమ్మకెంపలరారెడు కొనలనొప్పు | కనులఁతొప్పలవాల్చక కాంచుచుండె. 17
- క. గురుజనపరిపృత యయ్యున్ | గరితన నశీకగంఠకంఠూయనత
త్వగయై హేమలతాసుం | దరభుజమరదోఁపఁ గాంచెఁ దాఁగడగంటన్. 18
- గీ. గురుజనుల కడనుండఁగ, సరసిజాత | కొరకముననే నల్లనఁ గొట్టుటయును,
అతివకుండలయుగమించు కంతగదలఁ | గనుబొమల్ వాంచిననుఁగాంచికలఁతనొం

ఉత్పాదక, వివర్తితము, గన్తుదోయివెలయు, గెంపులెంతయున్,
 బ్రణతిసేయ, నయయొ, బాంబువారిభారలొక్కెడిన్,
 జనగడంగ, నకట, ప్రాణసంశయందోచెడి,
 స్వనితతో యెటుంగనీమనం బడెట్లు బేలునో. 20

మ. కరుణాహీన, మృషాభిభాషణవిదగ్ధ, వీడుమిఠొంగు, నా
 కరయంగ్రొత్తలెనీడ కూరుముల, పా, మృంచున్నదాని, న్నిరం
 తరబాష్పకుల, ముక్తభూషణయు, నొత్తన్వి, స్వచుర్వింపనే
 ర్తురెనీవొక్కడు చక్కనాకొరులె వండ్రున్, భ్రష్టనిద్రాయిటన్ ? 21

గీ. తీరమందున గోమలి స్మేరములుము, నీరమందున వికచసగోరుహంబు,
 నారసిమరందలబ్ధముద్ధాళిపోత, వారమిచటికి నచటికి బరువులిడును. 22

క. అంబురుహసయన ప్రియువ! తుంబున చనసనితరత్నసరమొత్తినచి
 హ్నంబుఁ గనితోడనె భుజా! గ్రంబున నున్నట్టి తనకరముఁ దీసికొనెన్. 23

గీ. తలఁప, జిర, మీషదానమత్కంధంబు, చరనిమిలితలో చనసరసిజంబు,
 నధికనిశ్వాసభారభిన్నాంగకంబు, అంగనాసంగమంబు పాయదుమనంబు. 24

గీ. ఆలి! పోయి రెండుయామములకు వచ్చి! ద్వారమంచుమాటువేరుసెప్పు
 నన్నెటింగి తరళనయనలోపలినుండి! వచ్చెమెల్లమెల్లలచ్చిభంగి. 25

చ. హృదయమునందు శైవలమునిమ్ములఁ దాలించి, సారెసారెసున్
 బదములుహస్తముల్ శిరముఁ బ్రక్కినుఁ బ్రక్కిను నెత్తివైచుచున్,
 బెదవులుతామయైప్రియునిఁ బేర్కొనుచుండఁగ, లక్ష్మ్యమాచును
 న్నదియిదిబోటికత్తియల యక్కటికచ్చును జిమ్ముచూడ్కిన్. 26

గీ. తలఁతు, నిందుండియేనిజనిలయమునకు! నేగిగురుపరివృత్తమైన యింతివదన
 కమలమును, బరివర్తితకంధరమ్ము! నానతభూతము, చరహానితయుతము 27

చ. మలయభజంగమోద్వమితమారుతపోతము లంతతోపమ
 మ్ములుపటలెంచుచున్నయవి; పుష్పితబాలరసాలకామి
 సలితరీతిగానములు సల్పుచుఁ బ్రాణముగ్రోలుచున్నదీ
 యలియును; జీవితాశయిక నారయనాకెటుగల్గుఁ దల్పుమి. 28

క. జీవితమంగొనువాండవు! గావున హాలహాలక్షుల్యఁ గానెంతునినున్;
 ఏవెడగుజనుఁడువలికెను! నీవును ధాకరుండవనుచు, నీరజవైరీ? 29

గీ. పఱచుపెట్టపావురమును బట్టి, బలిమి, నలుచుమగపాల్వమునకు ముందటనునిల్చు

- నన్నుఁగని మెల్ల మెల్లనఁ బిన్ననవ్వుఁ చెన్నలరుమోమువమ్మివంచెను వెలంది. 30
- గీ. ఎవటనున్న సొసలయిరుల నడంచును, గాకఁ గ్రాగువారికాకనార్చు
నీదుమోమువెలుగు, నెలఁతలతలమాని కిమ్మ, తమ్మిసౌబగుపమ్మి నేయు. 31
- క. చనుదోయి నడుమ నాగో, రొంగునొక్కలఁ బులకలెగయఁ, బొడఁగనుచుంజ
వ్వని, బాలకమున మోమిడు! ననుఁగని, తలవంచితత్క్షణమయిలుసాచ్చెన్. 32
- క. ననఁబోడితనకపోల | మ్మరుమవ్వదనానుకూలముగ నిడివృదయ
మ్మనవారిలి నాఁడు సుత్రా! మునియనుపమరాజ్యవిభవమును గీడ్చిచెన్. 33
- క. ముహూర్తస్థితిద్రాంత్య | ప్రహరార్పిత సుతనుగండపాళింగేలన్
రహిసంటునంతఁ గరుణా! విహినుడయ్యెన్, గటా! రవియునామిడన్. 34
- క. పరిశీలితనిభిలశ్రితి | పురాణములఁ దాపశాంతివాడమడుకేళీ
భరణిన్న సుతను ముఖపం! కరుహోద్యద్రుచితరసకారమునబలెన్. 35
- క. అవలీలనీకపోలము | లవలీదళములను గోమలతమ్మదగొనన్,
గవిసెనుమహాభయమ్ము | లనశాంభోజాతబంక్షులకు నల్లడలన్. 36
- గీ. యాదనోద్గమమునను లజ్జాన్వితములు | శౌర్యబలశీలసౌందర్య సస్పృహములు
నైజనక పుత్రిలోచనాంభోజరుచులు | మొగిడె వికసిం చె శ్రీరామమూర్తియందు. 37
- క. గిరిశునిచాపంచెక్కిడి, | పరితాపంబార్జిబంధునర్గంబునకున్,
నిరపాయంబుగనీతం! బరిణయమగునొక్కొయిక్కుమాయం, డకటా! 38
- గీ. నరునిచేదృఢబాహుపంజరమునరిరు | నొంటగ్రహియింపఁబడిన నవోధవధువు
బెడరి, యప్పుడ నలఁబడ్డపిల్లచేడి | కరణిఁ, గంపించుచున్నదగ్గలముగాను. 39
- క. ఆనితినుపనిషదమృతముఁ | బూనితిగీతార్థమఖిలమునుమది, నకటా,
ఐనం, బండ్రవదనమ! స్మానససదనమును విడిచినడవదు పయికిన్. 40
- క. అకరుణహృదయా, ప్రియతమ, | యింకనేనినుఁ గదలిపోవనీయనటంచున్,
వికలాంతరంగయైచెలి! సకియకరాంబుజముఁ గొనివెసంబ్రలిపించున్. 41
- క. చిల్లరగవ్వలకొఱకై | చల్లమ్మంబొగ్గుగ్రుంకు సమయమువఱకున్
ఇల్లులఁ దిరుగుగిల్లల | పిల్లకు హాదీనీలమణిలభించెన్ ద్రోవన్. 42
- గీ. మొనసిరూపారుచిని బాపుకొనఁ దలంచి! హరిముఖాంబుజలావణ్యమానునంత,
నకట, స్వశరీరసహితమానభిలజగము | నందునరవిందలోచన కరుచిపుట్టె. 43
- గీ. నీదునెమ్మేను స్వర్ణసన్నిభమటంచుఁ | బ్రేలు, టక్కట, నిజముగబేలతనము;
అహతాశముతాను హుతాశునందుఁ | బడునెడభవత్తులారోపభాగ్యవండు. 44

- గీ. పలుమఱును నుత్సుకత్వమునలనమేళ | నమ్ము, సిగ్గుకతనమీలనమ్ము, జెందు
లోచనాంభోరుహములపండువు సెలంగు | గరమతరుణులప్రభుచుసంగమముందు.
- గీ. వరుహావిలోచనల కుచద్వంద్వమునకు | గౌరవమ్ముగర్వించి లాఘవము జెందు
తరుణపురుషుల ధైర్యమాదరవివేక | హీనమా, యిడెమొక్కుచున్నానునీకు. 46
- క. పలుకులతీయఁదనంబున్ | విలసన్గతివిభ్రమములు వెలయించురుమి
క్కిలియున్ సారస్వదళనయ | నలుబాల్మము జారిజన్వనము పొడసూపన్. 47
- క. నిరసధికమ్మగుళోభా | గరిమందనరారుపాలఁతికన్నులు దనరుం
దరళములై తాముపర | స్వరవీక్షానందవిరహభారమునలెన్. 48
- క. ఉవిదగురుపరిస్మృతయయి యున్న వేళ | మృత్తికాశకలములతో వ్రేయఁబోవు
ననునివారింఁచె దరళితనయనకమల | యైరదనయంత్రితాత్మజహ్వించలమున. 49
- క. నయనాంచలవిక్షేప | మృయినను మున్నెపుడు సయిపనట్టిది పయనం
బయియున్ననల్ల భుండుమెయి | మెయిఁజేరిచియలముకొన్న మిన్నకయంఁడెన్, 50
- గీ. ముదితమానముచేఁ బెడమోమువెట్టి, | నిద్రవోవుచునున్నదానినలెనలన
కంఠరాబంధముత్థితకరమునొప్ప | నిలిపెఁ జెక్కిలిప్రియుకరనీరజమున. 51
- క. నయనపరిఘల్లకమల | ద్వయమందలిలోభమునను దరళితనీత్తం
బయి నీలలాటమందువె | లయు నళి కస్తూరికాతిలకదంభమునన్. 52
- క. గురుజనులు రాత్రియెట్లో | వరుచెంతకుఁ జేర్చునంత, వనరుహదళసుం
దరలోచన, యింక నెయ్యది | జరగఁగలదొయనితలంచు బంకుచు నెడలోన్. 53
- శా. చింతాక్రాంతమనస్కుండంగజాఁడా, నీచేటుల్ విహీనప్రభ,
లాగ్నంతుండుం బ్రణయాకులాత్ముఁ, డదియెల్లంబోవనిమృట్టు, లో
కాంతారత్నమ, విన్నవించునిదియొక్కండెన్ మదియొక్తిమ
న్నింతే, గోపముమానుమీ, వదనమునీతాంతుఁ డోడించెడిన్. 54
- చ. క్రుతులనలంకరించుకొనునో మొదలన్ న్యధమెండుగల్గినీ
తృప్తిసహితంబుగా మేగముఁ ద్రిష్ణమృగీప్యశపాణిపద్మచే
ష్టితములఁ బూర్వపుణ్యనయసిద్ధములన్ సుఖించునీజగ
న్నుతిపదమైన జన్మచుమనున్ గరిమన్, లలితానతంసమా. 55
- మ. అరుచెంచెల్లె, నిండెవెన్నెలలతోనాశాంతరాళంబు, సుం
దరులిండ్లం దనువుల్ విభూషణములన్ గైసేయుచున్నారు, బే
లరొ, నీచునముమానివిష్ణుకును నల్మకజేసి, యొచ్చెల్ల! తా

మరలేదూఁడులకన్నసన్నమగునీమై య్గానిమైఁ దూలెడిన్.

56

చ. వెడలెడువేళనింటఁ గలపెద్దలుమంగళవాక్ష్పరంపరల్
వలకఁగఁ గేళిమందిరగవాత్మునన్మృఖపద్మమంచియూ
ర్వులసధరంబువాడఁగ, నురోబతటంబున నశ్రులొల్కఁజం
చలమగుచూడ్కిపాలిక నిజప్రియునారయుచున్న దక్కటా,

57

గీ ఎపుడువల్ల భుండువృష్టి పథమునకుఁ | గూరదైవఘటన దూరమయ్యె,
నపు డెమొదలుగామదంగంబు లెల్లను | స్వీయకృత్యములను జేయఁ జొరవు.

58

గీ. నిదురయుడిపె నాకునిన్న దూరాగత | వల్లభుండురాత్రియెల్లఁ గథల,
మిగులఁ బలుకనోప, మిన్నకుండుము | చెలీ, నీదుజ్జ్వలలోహనిర్మితంబు.

59

గీ. ఎపుడునూతునొక్కొయ్యెఁగీవిలోచనా | స్నిగ్ధనయననీలనీరజంబు
విగళదశ్రువారిబిందునిరోధసం, | త్యక్తతరళభావతారకంబు.

60

క. ఆనలినయననాకున్ | గానంబడజేని లక్ష్మణా యింక నేలా
యీనిశ్చేతనజీవిత | మీనిష్ఠులమైన విశ్వమెల్ల న్నాకున్?

61

క. రమణీమణి యిలుసొచ్చుచు | గమనాజ్ఞాలేఖలాభకాతుకమైమా
ర్గమున నిలుచు తరుణి కా | యముపైఁ గృప నయనజలరుహములం బఱపెన్.

62

ఉ. జానకిఁ గానకంపికలుషంబొనరించితినే దురాత్ముండన్,
మానని, యక్కటా, బ్రతుకునాననుఁ బాసి? సుశీలకోటిమో
మేనెటు నూడనేర్తు? ననునేమనువారొకొవారు? రాజ్యమం
భోనిధిలోనమున్గినను ముగ్ధఁగని, మృగనొల్లఁ బ్రాణముల్.

63

క. రమణుండుససన్ని నిశాం | తమునుండి సకాంతమందుండను జేరుటయున్
రమణినినయనాంబుజకో | ణములన్ గంజాయతే త్తణమయుదయించెన్.

64

క. వినతిన్ దయితుండు తుమా | పణముఖ్యపదమ్ములైన పదముల వ్రాలన్,
వనరుహదళలోచనలో | చనశోణితకాంతులపుడె శాంతములయ్యెన్.

65

క. లలనలతాలిమి నెల్లం | గలఁచెడిశ్రీకృష్ణరూపుఁ గన్నయువిదలి
ట్రుక, చిరాగస్మృతిమాం | సలమయున్, దారిఁబట్టెక్షణకాలమలోన్.

66

క. అతినరొ, పాంసంజను మా | శ్రృతికూలుండయిన రాజువలనన్నాకుం
దతభీతియిపుడు సముప | స్థితమయినది వసతిసంగీతీర్షవే దాసన్.

67

క. మలయానిలమనలమ్మును | విలసన్మణిమంటపమ్ము విపినము నయ్యెన్,
లలనారత్నముతాని | ద్భరిమీనమ్ముయ్యె, విరహసంతాపమునన్.

68

- క. కాలాగురుద్రవమ్మన్ । హాలాహలమనితలం మనత్వంతమ్మన్,
నీలోత్పలమాలికన । బృలికవ్యాలాళియనుచుభామించుమదిన్. 69
- క. రమణునిసంకేతనిశాం । తమునకుఁ బోనైతిదుష్ట దైవోపహతిన్,
రమణీ, జగతీశుఁడున । న్నమశరరండిపుడేమి సేయనోకద, యకటా! 70
- క. విరహావ్యాకులనుతియై । తరళాయతనయన, దయతదయితాయని, నం
దురుచున్ జూచును, జెంగటి । కరుఁడెంచిన, నతనిఁబరిచయములేనట్లే 71
- గీ. జాబిలియడంగు, వెన్నెలచాయమాయుఁ
గలువలందెల్ల మాలిన్యమలముకొనును
దెసలవెలుఁ గొప్పు, జెలులుసంతసముఁ గండు,
రువిద, నీమోముఁదమ్మితెల్వొందునేని. 72
- చ. కరువలిచంచనద్రుఘజగప్రవరోచ్చసిరంబు పోలికం
గరమును వేడిపీచెడిని, గన్నులనేచ్చెడిఁ దాఁచుచూర, మీ
పరభృతమున్ హాలాహలమువైచెడిఁ గూజిరక్షతసంబునన్,
దరుణి, మృణాళమృద్వి, యనుధారణమేగతిఁ జేయనేర్చునో. 73
- చ. గరితలచిత్తముత్సుకముగానొనరించుచు రాత్రినచ్చె, నే
కరణినినాయెదన్నలువఁ గల్గనొకోయిఁకమాన, మంచునం
బురుహదళాయతాక్షి తలపోయుచునుండఁగ నంతలోపల,
స్మరన్యపునాతపత్రమొయనన్ శశిబింబముదోఁచె వెల్లుచున్. 74
- ఉ. ప్రాణవిభుక్ ప్రభాతసమయప్రభఁ గన్గొనకుండఁ జేయగాఁ
బూనితదియనేత్రముల మాసితిలీలఁ గరద్వమమ్మనో,
నైననతం డెఱింగె వికచాంబుజకుండనుగంధబుంధులం
నైనసమీరణంబున సహస్రకరోదయ మెంతొనూటిగా 75
- గీ. దవ్వునన్ విస్మయస్థిమితంబు, కొంత । దఱియఁదరళంబు, బివసనితాంతకాంతి,
గురులయెదుటికేనేగ హిఘ్నూర్ణతార । కంబు నయ్యెమ్మగీప్యశకన్నుదోయి. 76
- గీ. పులకితకపోల మిట్టై నేముట్టుటయును । లోనలేనగవోష్టు విలోలనయన
వదనసరసీరుహముమోడ్చి పలికినట్టి । తేనెలొలుగ్రహలుగ్రలనెట్లు తెలుపనగును.
- ఉ. ఎవ్వఁడుమున్నునిన్ను సృజియించెనో రాజుగ, నోకళానిధి,
యధిస్థివృద్ధతన్ దనసమస్తబలంబును బాసియుండుటక,
మివ్వబతుండునాఁ బరఁగు నూర్నవిఘాతృఁడు నిత్యలక్ష్మియా

జన్మనియాననమ్మన కొసంగెడి నిష్టత్రిలోకరాజ్యమున్.

78

ఉ. ఎప్పుడు గానవచ్చె నిఖలేక్షణకర్షణకార్మణజ్ఞమై
యొప్పెడి నంతనూనుమధురోజ్జ్వలరూపము, నాటనుండియున్
గప్పెగపోలమున్ ధవళకాంతులు, దీర్ఘములయ్యె శ్వాసముల్,
దప్పెమనఃప్రవృత్తి, కులతామరసాయతలోచనాళికిన్.

79

చ. కులసతి శౌరిపేర్ని ముదిగొల్లల మాటలనాలకించి, వే,
పులకలుపుర్మవారియుఁ గపోలతలమ్ముననంకురింపఁగాఁ,
దెలుపునవిస్మయమ్ముగ నుదీర్లవిషాగులఁ గ్రక్కుచున్నచి
ల్వలయెకిమిని పెప్పడగపై నొనరించిన తాండవక్రియన్,

80

గీ. బాల్యముక్రమమ్ముగాజూఱఁ, బడతిమేనఁ
గంతుఁ డఖిలేశుఁ డరుదేరఁ గడఁగి, పనుస,
నపుడె యమృతేందు సరసీరుహములుమంద
హాసముఖలోచనముల తాదాత్మ్యమందె.

81

గీ. అతివనైవలశయ్యాశయానయై, న! వీనసీతాంశులేఖ చందానఁ గాంతి
శేషయై, చెంతకేగు దెంచినను మధుర! వీక్షణమ్ములనే గారవింపుఁ బ్రియుని.

82

క. జితపల్లవ మగునధరము, నతిలంఘితచంద్రబింబమగునాస్యం, బ
ప్రతిమమగుమేనుఁ దెలుపవు! సతియాజలజాతభవుని సర్గమటంచున్.

83

చ. ఒకక్షణమేమియో వదరు, నొక్కక్షణంబుభజించుమానము
నృకల పదార్థమండలమునన్ నిగిడించును శూన్యదృష్టి, యం
గకములఁ బట్టుగానఁ, డధికంబుగశ్వాసముఁ జిమ్మురావణం,
డకట, మహీసుతావిరహజాతిన్ గడున్ వికలాంతరంగుడై.

84

క. ఉదయించె, జంద్రబింబము, గదిరెన్ వగపపుడె విరహిగణములకెల్లన్,
ముదమెసఁగె ముదితలెవ్వని! ముదలతలన్ దాల్తు రట్టిపూవిల్లనకున్.

85

గీ. అంబువాహముదయమగు నంతఁగజ్జల! మలినమయ్యె గగనమండలంబు,
రక్తమయ్యె పథికరాజియుల్లము, మాన! పతికపోలసాళి పొండువయ్యె.

86

క. తిలకింపుము కాసారము! జలరుహసంవృతము నసదృశము నిద్దానిన్,
జెలికాండ, మిన్నకుండుము, లలనలనయనములు నన్నలందురఁ జేయున్.

87

గీ. అలకమానవిప్పడైనను, భామిని, యుదయమయ్యెని దెవయోదమాల్,
అనుప్రియోక్తులావరాలోహనయనాబ్జ! తోణితోణరుచులఁ గొల్లవెట్టె.

88

- గీ. సుందరీ, నీవదనమును మందహాస । కందళితమునుగని, యరవిందమనిమి
ళిందనందోహము, జకోరబృందముతోగ । విందనియు, దెందమందునానందమందు.
- గీ. హాసమనరాదు రుచిరవికాసమిద్ది, । ముఖమనంగరాదు సురభిశ్చుస్పమిద్ది,
స్వర్ణఫలయుగ్మమిది స్తవప్రయముగాదు, । భ్రమరభజనీయ లతయిది రమణిగాదు.
- గీ. భండనాభిరుఖహతభూపతివిభిన్న । మధ్యవివరోన్మిషభోమలినభావుఁ
డుగ్రకరములభువిసేర్పుచుదితుఁ డయ్యె । వీడెరవి, చంద్రుఁడనుమూఢుడేడివీని?
- గీ. లలనకమలస్వరూపంబు నలుపుఁడెలుపుఁ । గాదదిహాలాహలంబు నిక్కంపుసుధయు;
కానిచోఁ దన్ని పాతనమైనతోసె । యేలయుచపూసుపావలిసోలు, నలరు? 92
- గీ. ఎండుమధుకరంబో, వృగమో, విలోచన! మో, యొకండువెలయుచున్నదట్టి
యిదిపయోరుహంబో, వృగధరమండల! మో, మరాళయానముద్దుమొగమొ. 93
- క. సువిరళముక్తాతారపు, । ధవళవిభారాశిభాసిరదుకూలజ్యో
త్స్నపు, వదనపూర్ణశశిబిం । బవు, రాకవు, నీవువాస్తవము, లలితాంగీ. 94
- గీ. అప్రతిమరూపనీర, లోలాక్షిమీన, । నాభికావతా, నీలవేణీభుజంగ,
సత్పురుషునికురుంబమజ్జనపదంబు, । నైనయిత్తరుణీధుని యధికవిషమ. 95
- క. రమణీ, నీవదనసరో । జమునన్ శోణాధరాంకుసంభిన్నములై
విమలతమదంతకాంతులు । రమణీయమ్ములగుఁ గేసరమ్ములమాడ్కిల్. 96
- క. లలనా, కేసరములెభా । సిలునీదంతావళీరుచివ్యాజమునన్,
అలకచ్చలమున మకరం । దలాలసములొమిళిందతతులు సెలంగల్. 97
- గీ. అప్రపుల్లనీరజాయతలోచన । తాఁదిలోత్తమావిధమునఁ బరంగ,
నెడఁదలంచిచూడ నిమ్మర్త్యలోకంబు । నాకలోకమట్లె యయ్యెనాకు. 98
- గీ. లలన, వృగనాభిపంకాంకమలికతలము । నందుఘరియించి యున్ననీయాననంబుఁ
గాంచియానందమంది తొక్కులనువిప్పి । నోరుసారిండుఁ జిరముచకోరవితతి- 99
- గీ. ఎట్లునీరరుహమహిమముచేతను, దివ । సమ్మతచేతనెట్లు చంద్రబింబ,
మట్టుకినుకచేత నందమెడలుచున్న । యది లతాంగి, తావకాననంబు. 100
- క. చలదళిజలజము పోలిక । నలరెడి యాతరళలోచనాననముఁ గన
గ్దలిగిన, నెకనాకాపూ । విలుతుండలుగఁగమ్ము దానవెఱవేమిటికిన్? 101
- క. అమృతమయమూర్తిక యగునా । ప్రమదకు దంభోళికరినభావుఁడునుమి
త్రముగాస్మజియించినయ । క్కమలభవున్ వికలహృదయుగా నెన్నఁదగ్గల్. 102
- గీ. ఘాలతలమునందుఁ గాలేయ తిలకంబు । దిద్దియున్ననీడుముద్దుమోము

- రంగెసంగునంతరాసు ప్రభృంగళు | ల్లాంబుజాయితంబు కంబుకంతి- 103
- గీ. కాంతినద్వితీయుఁ గానిన్నునీవెభా | వించుకొంచుసంతసించెదేల? 104
- ఎవ్వఁ డిమ్మహామహీమండలమైల్ల | నరసి నాఁడు, శీతకిరణమూఢ- 104
- గీ. అసితచేలాంచలాన్యతమై చెలంగు | హరిణశాబక లోచన యాననంబు 105
- యామునగభీరనీరపూరాంతరమున | వెలయు మృగలాంఛనప్రతిబింబమట్లు. 105
- గీ. తామరసలోచన కి పోలతలమునుండి | కుచతటమ్మునఁ బడు చూర్ణకుంతలమ్ము 106
- మించుశశిమండలమునుండి మేరుశిఖరి | పైకివేలాడుకాలసర్పమ్ము పగిది- 106
- గీ. పూవుగుత్తులనంగిన తీ వెకీపు, | స్తనభరానమ్ర, యెప్పటసాటియైతొ, 107
- పల్లవితపల్లరియును నప్పటసాటి, స్మయవతీ, యరుణాధరవయిననీకు- 107
- క. సుమగుచ్ఛానతలతలన్ | గమనీయంబైన యివ్వనముసంతతనే 108
- వ్యమయగుఁ, గుచభరనతలగు | ప్రమదలచేనెదహరింపఁ బడదే, నకటా, 108
- గీ. నాదురాక మనిర్భరానందమంది | సరసిజానన రేయెల్ల జాగరమునఁ 109
- గడపి వేకువ వదన సౌగంధ్యలోలు | పాళిబోధితయయ్యుఁ డెల్వందదయ్యె- 109
- గీ. భావనాతీత శక్తివైభవసమన్వి, తుండసిప్రస్థిఁ గన్నకంతునిప్రభావ 110
- మునఁ, దలోదరి, నీముద్దుమోముచంద్ర | భావమును గన్నదోయిబ్బతయఁదాల్చె- 110
- క. అరయఁగ లోచనమీనయుఁ, గరతలపాదతల వికచ కమలయు, వేణీ 111
- భరతైవాలయు, నగునీ | సరసయయిన సుందరాంగి సరసియప్తఁ జామీ- 111
- క. మందమతీ, పాంథా, యీ | చిందంబుననేలనీవు సంతాపంబుం 112
- బొందెదవు! పయోధరనే! వందడయకొనర్పు, శాంతి, వడసెను దానన్- 112
- గీ. అఖిలభువనసమూహంబునమలకాంతి | మండితముఁ జేయునయ్యతిమాత్రతన్విఁ 113
- గనినజనులమనంబులఁ గలిగెసంశ | యంబు వెన్నెలయోమించోయనుచునీట్లు- 113
- గీ. ఉల్లసత్పాణిపదయయి యొప్పునీస్మి | తాస్యఁగనువారలకు మదులందుఁ బొడమెఁ 114
- బల్లవితపల్లియో, యిదిఫుల్లనీర | జాతపద్మియో, యనుసంశయంబు- 114
- క. నయనాభిరామమగున, | ద్వయితామణి మోముచూచితత్క్షణమునసం 115
- శయిమందిరి నిఖిలజను | ల్పయోజమో, చంద్రమండలంబో, యనుచున్- 115
- క. కనకద్రవశోభాకాం | తనుకాంతనుగూడియున్న దాశరథింగ 116
- న్గొనిచాతకపోతకము | ల్పనినాడె దటిత్సమేతవనదభ్రాంతిన్. 116
- క. వనితయనియీమెనెల్లరు | ననియెదరు జనంబు, లట్లయందురుగా, కే 117
- మానమునఁ దలఁచెదనిదియో | వనవత్స్యుగుషాశిసోముపంటయటంచున్- 117

- క. దరహాసభాసరాస్య | న్వరపిన్ద్యోనచటఁ గాంచినవియ్యెయింది
దిఁములును జకోరములుం | బరతరసంతోష భరితభావములయ్యెన్ - 118
- గీ. అస్యకమలముచేదరహాసలేశ | మేనిమిషమందునీవుపహింతో, యింతి
యానిమిషమందె పంచసాయక్కుచేత | నఖిలజగము జితమ్యుయ్యెననితలంతు. 119
- గీ. యమునలో నరమున్లిబిట్టార్చుచున్న | యవిబకమ్మలు ! పగఁ జేసియంధతమము
చేతమ్రింగంబడుచుఁ జంద్రశిశునికాయ | మార్తిఁ గుయ్యిడుచున్నదియనితలంతు 120
- క. తరుణియురోరుహాయుగళము | పరస్పరాసంగ సౌఖ్యభరితంబైసి
వరతరమయ్యెఁ, దదున్నతి | భరియింపకనడుముస్రక్కఁబడె,ననితలంతున్. 121
- క. సకియరో, వదనేందుద్యుతి | నికరమటంబర్వకునికినిఖిలజగన్మో
హకరఘనతిమిరముభవ | చ్చిగురాకృతిసెఁగుననిమిదికా భావించున్. 122
- గీ. వనజముకుళాళికుత్తుకబంటినిట | రాత్రిపగలు దివాకరారాధనంబు
సలుపుచు విలాసవత్సరోజత్వలభి | కయితపంబాచరించుచున్నదియొక్కొ. 123
- గీ. ఓవియోగిని, తీవ్రవియోగవహ్ని | కుండమగు నీహృదయమునఁ జండతరము
గాఁదపించుచునుండెముక్తానరంబు | ప్రియజనాసంగ సుఖసమాపేక్షఁబోలె- 124
- గీ. వికలుఁడుంబోలె విధినిన్ను క్షేషి నేసి | కాంతిహీనుశశిన్ రాజుగానొనర్చు
టరయ లావణ్యనిధియాత్వదాననముస్ప | జించిపెనుమోహమందెనటంచుఁదోఁచు. 125
- క. లలనా, వక్షోరుహమ | ధ్యులసద్రత్నచ్ఛలమున ననురాగసమా
కలితమ్మగు నీచిత్తము | వెలువడెఁగాఁబోలుఁ బ్రియుని వీక్షింపంగన్. 126
- క. మదదంతావళిగామిని | వదనవ్యాజమ్మునకొ గువలయప్రియుఁడే
యుదయించెనొక్కొనెఱపుచు | సుధాంశుజాలమ్ము నివ్వసుంధరనిండక- 127
- క. తిమిరమ్మును గౌముదియున్ | గమలమును సుధాకరుండు గంధఫలియువి
దుర్మమును నెపుడే గూడిన | సమమనఁగావచ్చుఁ గళలసకిమోమునకున్. 128
- గీ. నెయ్యమునఁ బ్రియుండు, నెచ్చెలీ, విడుపువి | పాదమనుచుఁబలుక సకియక పుడ
కన్నుదోయినుండి కడుబాష్పధారయు | మనమునుండి మానమును దొరంగె, 129
- గీ. అసమసాయకుని మహారాజ్యపట్టాభి | షేకమేటిఁగితా సుధాకరుండు
ధారుణీతలము సుధారసమునఁ బూయు | చున్నపగిది దోఁచుచున్నదిపుడు- 130
- గీ. కేంఠిదలక భారవృతమయి యొప్పారు | హరిణశాబనయన యాననంబు
లీలఁగనిభృమన్మిళింపసందోహమై | తనరు నీరజాతమును స్మరింతు- 131
- గీ. గురుజనములతోడ నరుగుచు దరహాస | కందళాంచితాస్యకమలయగుచు

- నింతికంధరమొక్కింత ప్రక్కకుఁ ద్రిప్పిఁ | చూచెనద్దిజగము సొచ్చిడుస్సె- 132
- క. కనుఁగాకఁఖంజనమ్ము | ల్వనితామణికన్నగవలసము, రుచిరా
ననమున కస్థిరసంప | ద్వంజాతమొట్లు సాటివచ్చుఁ దలంపన్ - 133
- గీ. చందనమృతాశ్చవైచాలమందమారు | తాంబూజోశీరములు, విరహమునఁ జేత
నమ్ముఁగోల్పోయినట్టి జనమ్మలందు | శీతలత్వములేక ప్రతీతిఁ జెందు, 134
- క. దిననాథుండు ప్రభాత | మృననిజకరముల స్పృశించిమకుళీభూతా
ననయగుపద్మినికివిభో | ధనమొనరించుచు నెసంగుఁ దతరాగమునన్ - 135
- ఉ. అనతయై నితాంతమధురాలపనమ్ముల నెంతవేడిన
న్మానకదూరదేశగమనంబునకే నలుకన్ గడంగఁగా,
మానినియాత్మణంబుననె మార్గనిరోధమొనర్చె, నొండువీ
ల్గానక వ్రేలిసన్నలమెలంగెడిపెంపుడుఁ బిల్లికూనచే.
- గీ. విమమశరచాపమహిమ నిర్విఘ్నమయ్యెఁ,
బాసెఁ దిమిరముతోఁ జెప్పసాటు జనుల;
కువిదనీమోము సుధఁజిన్నచుండఁ; బొండుఁ
డేలదోఁచునొ దినదినమివిధుండు. 137
- గీ. మింతుఁడెంతయు, యౌవనవంతులకువి | వేకులకునైన శస్త్రములేకహృదయ
భేదనముసేయు జాణలు, విపులకపట | మయమధురలీల లనితాబ్జనయన, లుర్వి.
- గీ. జవ్వనమువిలాస సదనము పూర్ణసు | ధాంశువదన కెప్పుడంకురించె,
నపుడె యువజనాళి యంతరంగములు వ | హ్నిప్రసక్తి లేకయెరియఁ దొడఁగ. 139
- గీ. కనదుకనులెత్తి, నగుచుఁ బల్క, దిదిగాక
కనుబొమల్ గూడముడుఁచు నీకథల విన్న,
ననిప్రియునకింతి సవతికథను వచింపఁ,
దనపయింగల రాగబంధంబు సడలె. 140
- గీ. హాలహాలమువలె బడబాగ్నిఁ బోలె | వ్యాళనికరముతో మకరాళితోడఁ
గలసిపెరిగిన యామినికరుఁడునరుల | కుసుటుతోటఁగించువాఁడు గాకుండుటెట్లు?
- గీ. నరునకుత్తమనత్ని పుణ్యముననబ్బు; | నామెకుదయింతురు పవిత్రులగు సుపుత్రు,
లాసుతులచేనొదవు నిత్యముమలయశము; దానశాశ్వతస్వర్గపదవిలభించు. 142
- గీ. దొరయె యైనను యాచింపఁ దొడఁగునేని
తోనె లాఘవమొండు, నో తోయజాక్షి

అధరమును నేను బాగ్గించినంతలోనె

విముఖించగుచు నిరాశుఁ గావించితీవు.

143

గీ. అపుడజలపూర్ణకుంభంబుఁ బ్రాదమునుండి । తెచ్చుచున్నట్టి నీచుతత్త్వరసుంజ

గూఢసురతోత్సవము నెఱుంగునుమనోభ । పుంఘభగవానుఁ డొక్కఁడపూవుఁబోడి

గీ. పాంథ, నీవలెనాప్రాణవల్లభుండు । పథివఁ డైక్లేశములు ద్రుమావళులఁ గడపు

చున్నవాఁ, జేసుజీవించియున్నదాన, । నింతకంటె సుగుణలమిం కేమిగలరు ? 145

క. లలనాయేలకృశించితి? । తలపెట్టఁగ నేలనీవతరకథ ; లైసన్

దెలుపుము నాముదమునకై ; । తెలుపంగలది టనీసతీమణిపాంథా 146

క. వనితా, నీకుపమానముఁ । గనకెప్పుడుగానిమిగులగర్వింపకుమీ,

వనములలోనెన్నెన్నో । తనరారునుఫలభరానతల్ తరుచిలతల్. 147

గీ. క్రొత్త కాంతినిపుగుల్కెడి నీమోము, । కన్నుడమ్ములకు వికాసమొదవె,

క్షీతిఁ బయోదమయముఁ జేయుచునీలమే । ఘంటచట నేనిఁ గానఁ బడెనె? 148

గీ. సంజమొదలుగరవి నుపాసన మొనర్చి । వారిమధ్యమ్మునందుఁ దపంబుచేసి

జలరుహంబదియించుక సామ్యమందె । హరిణలోచన, యిప్రుడు, నీయాస్పమునకు.

క. సుందరి, నీవదనంబుకొ, । మందస్మిత మధురముగ నొనర్చి పేనికొ,

జందురు సామ్రాజ్యమయో, । యందెడిని సమాప్తి నిపుడయనుచుఁ డెలియుమీ. 150

గీ. మత్తుఁ దూరకెంతో మధురముగానవు, । లోననల్ల నేమొ కానిశ్రేలు,

నఖిల మైనజగము హల్లకాయితముగా । నెల్లయెడల శూన్యస్వప్తి నెఱపు. 151

గీ. మధురసమ్మకంటె మధురమానీమోవి । నునుపునాదువదనమున లతాంగి,

పట్టుకొనుము నాదుపాణిపద్మముకేలఁ । బపపపడితి, నహహ, పుపుపుపుడమి. 152

మ. అలఘూపాయము లెన్నోపన్నియెటులో హర్మ్యగ్గిముంజేరి, యం

దలినవ్యామృతఫేవకల్పసుమనస్తల్పమ్ము నందొంటిమైఁ

జెలువారన్ బవళింపలేసి, చకితాక్షిన్ స్మేరవక్త్రాబ్జ, నూ

ర్వులతోఁ గాంగిటఁ జేర్చరాజరమణిన్ బుజ్యాశ్రుఁడిగ్ధానుణిన్. 153

క. అరిగినలుగడల మధుగ । స్వరములతోఁ బాడుఁ, జేరుచుక బరువెత్తున్,

మరలున్, గిరగిరదిరుగున్, । సరోవరములందు లాలసమధాత్రతముల్- 154

గీ. ఎంతయనురాగ భరమున నిండునుండ । రాసనమునేను జేవించినానొ, యంత

యింతితత్త్వకథయుఁ బోలెనేకరసునొ । నల్లెనన్నింటినుండియు ననుమరల్చి- 155

క. వాలుంగనుగవతోని । ల్లాలెచ్చటఁగానఁబడదొ, యయ్యది, యఖిల,

- శ్రీలంబూర్జంబయినను, వాలాయమువనమకాని భవసంబెట్లె? 156
- గీ. వల్లదలకాళిలోలవృక్షస్థలీల | నిఖిలజనములచూడ్కుల నిలువరించి,
సంజతటిఁ గాంతునింటికిఁ జనుచునున్న | యింతిగతి యేనిమదిహరియింపకుండు?
- గీ. విమలరదకాంతికాంతమ్మ, వికచజలజ | సంపదపహారకమ్మును సాంద్రసుధము,
నగుయుపతి మోము సృజించి వ్యర్థఁజంద్రు | నేలదూరీకరింపఁ దోవృద్ధు ధాత?
- క. అనురాగాఢ్యముఁ జతురము | ననుకంపాన్వితము సాధుతార్ద్రమ్మునునొ
వనితమనోవ్యాపార | మృతయముహరియించునంతరంగము, నయయో. 159
- గీ. ముంగురులు వ్యాళశాబకములకు బోఁటి, | కనుగొనల్ వాడిగలసాయకములపాటి,
తానుజపలకుసాటియై తనరబోఁటి, | సొఖ్యసాధన మెట్లుగుజగతి, నకట. 160
- క. తోమలి, మాధుర్యము ను | ద్రామకృపయునెందు మున్నదనరె నెపుడు, నీ
యామోముననయ్యెవన | య్యోమపటియొకరీతి తోఁచుచున్నదియేలా? 161
- గీ. అనిశమును జూపజకు నయనాభిరామ | మైపాలుపుమీటునీసస్మితాస్యమునకు
నిశివినిస్సరల్లక్షిప్తయో నీరజమ్ము | నెట్లుపోల్పఁగవచ్చు నొక్కింతయేని? 162
- క. నుకుమారతరములగునం | గకములనక్కలికి విరులకలిమిహరింపన్,
వికలముఁ జేసెడినుచుసా | యకుఁడు శిరావళులనాడుప్రాణ, మృతయో. 163
- గీ. పృథునితంబభారముననమ్ముచుపదాబ్జ | డయ్యుచున్నది త్రోవవెంటఁ జనుచుండి,
అక్కటకట, తదీయరూపాతిశయముఁ | గాంచిడయ్యుచునున్నాఁడఁగలఁగిమదిని.
- గీ. మధురకేతేరఁ గడఁగనమ్మాధవుండు, | ప్రాణభారార్తలగువ్రజభామినులకు
నిండుపున్నమప్రలయవహ్నియయితోఁచె | మందిరాభ్యంతరమువార్ధి మధ్యమయ్యె-
- చ. అలిగిలతాంగి కేళిగృహమందుఁ బరుండఁగనొయ్యఁ జేరినె
చ్చెలలను సైగలకా దొలఁగఁజేసి సురంటిని పీచుచున్ననన్
డెలిపియుఁ, దానెటుంగనిగతిన్ గనుదమ్ములు మోడ్చియోసభీ,
యలసితివంచు నాకరము నానుకొ నెంపనపెన్నురంబునన్. 166
- గీ. గతియుబాల్యమ్ముతోనె మందతనుబొందె, | మనముతోడనె రక్తమైతనరెమోవి,
మఱియునమ్ముగలోచన పిటుఁదుపుష్ప | శరునితోడ సర్వాధికగురుతఁగాంచె.
- క. కలదో లేదోయూపిరి, | నలుపుపడియెఁ జూపు, వలిగొనియెనంగంబుల్;
చెలికథ మిత్రమ, యియ్యది, | తలఁపకుమతి, యెద్దియే నితరకథఁ జెపుమి. 168
- గీ. నీతచేయి శ్రీరాముఁడు చేతఁబట్ట | స్వేదకంపాన్వితంబయి చెన్నమీఁతె,
మంచుచేఁ బెనుగాలిచే సంచలించు | ప్రాతరంభోరుహంబుశోభనువహించి. 169

- గీ. విద్రుమంబెంతయెట్టునై వెలయుచున్నది, జివురుకాకంతప్పమల్లమై వెలంగుచున్నది
దానకాధర, మబల, యెంతయును గ్రిందు. వటుచునీకెంటిమాధుని నైభవమున-170
- క. పరిసౌతమణిగణమృగ. సురతాంతర్వేదవిందునుపముమ్మన, బం
గరువన్నె, దనరునొసలును, బరస్పరముసొంపున గూర్చి భామినీయంగున్ 171
- గీ. అన్యపురుషప్రకృతశతారహితకి, సలికబాసక్రిప్రియమ్మనచుంబు, జేతె,
నన్యరనితాభుజంగీచుహాభయమున. శీఘ్రుచక్కంతప్రాయమున జేరెనతెడు,
గీ. ఆంగములనిచ్చిపురుషులప్రాణములను. గొంతువేదనయుదిలివో, గోమలాంగి,
అట్లుగాకవిలోననాభ్యైంచులంబు. నొసంగి యుసుంబునైకొంటయొప్పుననుమి.
- గీ. విజితహక్తికశ్రీయయివెలయుచున. పంక్తిసహవాసమున మోహభరితయైన
నాసికనుగ్రింబవటుచుచున్నయదిదీను. ముత్తైమిప్పుడుసాహస నున్నది-174
- గీ. నాసికాలంబమానముక్తానమేత. మైసయక్కమినీమణి గూసంబు
చెన్నలరుచున్నయది బుగ్గిల్లిప్తుమైచ. వినులరంకాను ధాకిరబింబచుట్లు. 175
- గీ. మరలమరల నీగౌరిమరుచునీకొనుచు. ముగ్ధ, చటునునగర్వము బొంప బోను,
స్వస్థరాసులు భవదంగవల్లభాను. లివెకనుముదొర్లుచున్నవి యింటనింట. 176
- గీ. పైవులగు కవినరులు నత్తోరుహముల. తోడమాలగగకుంభముల్ దొరయనంగ,
నాదరముమెయి నెప్పగినాలకింతు? వింతులుయ భాల్లబోధవిహీనలునుమి. 177
- స. కవులటనల్లభన్ బోదివి, కామినిక్కిరి దిరస్కరించుటన్,
భవుడు పరాజ్ఞులుండయి వితాకున శయ్యనువ్రాలియుండెగా,
నవిదయితండు సెన్వగపనొండెనొయంచును గాంధీక దైవ,
కవుగిట జేరిచెన్ దడవుకాతుని మోమునముగ్ధు నెట్లుచున్. 178
- గీ. యనుతమాజునిదిలకించివదనశీత. కరుల జేబులగుమ్మరం గప్పుకొన్న
వ్రేతలకు బుప్పబాణసంజాతకంప ముననకాండమ్మగాబోక ముచులుజాతె 179
- గీ. అధరసహవాసమున జేసియరుణిమమున. గమలలోననరచినపాండినుముమలుంగు
పడియ, నిర్మలహాసమునలన దోడు. గూచినదియయి, మరలవికాసమండ. 180
- గీ. సరసిజోదరసోదర సారభంబు, నిధిరేసునకర్పించుభూభరంబు,
మణినిభరదమ్మ, నైనయమ్మన్మథుమున. నెట్లుతములముగనెచుక, నింక, చెపును.
- క. కెలనసెతయనించియు వాం. ఛలుసభలము సేసికొనంగ జూలన్దిత్తి
య్యలియరమోడ్చినయన. మృదుల గనుగొనుచుండ రహణముఖపద్మంబున్. 182
- గీ. వదనకమలసారభంబును గాంక్షించి. యేగుడంచినట్టి భృంగములను
సధరసుధనుగోరినట్టి నన్నునదల్చె. వామనయనకోపపరుషుప్తి. 183

శ్రీ రస్తు.

భామినీవిలాసము.

3. భాగము.

శాంతివిలాసము.

- గీ బహుబవిషయాటవీజ్వలజ్వలనతప్త ! మైసనామది శ్రీరవ్యమగుముకుంద
మధురవదనసుధాకర మండలమ్ము | నెదురను జకోరమట్లయి యెసఁగుఁగాక ! 1
- గీ. అధికచింతాగ్నితప్తఁడనైనను | జల్లఁబలుపుము, శ్రీనేత్రజలజనదన
ప్రాతరంభోజకాంతి గర్వమృదంచు | లోచనముల జగత్త్రయిలోచనముల. 2
- చ తలఁచినయంతనే జనులతాపము సత్కృపఁబాపునట్టిదై,
నిలుకడగల్గు మైజిగులనించెడి మించులఁ గూడుకొన్నదై
వెలయు కళిందజాతరుల వ్రేలునపూర్వపుమేఘమాల ని
చ్చు సుమనీయచిత్తమున సంగతమై చెలువొందుఁ గావుతన్ ? 3
- మ యమునాతీరవనాంతరమ్మునకుఁ జాయల్ గూర్చుచున్ బ్రాణిబృం
దముగత్యాగతిభేదముననృతమున్ దారిన్నివారించుచున్
గమనీయాకృతినొప్పుచున్ బహులతాగ్రామావృతంబౌతమా
లనుహీజాతముమచ్చమమ్ములను వైశంబూర్పుఁ గాకంతయున్. 4
- మ. భువనంబంతయుఁ గాంతిరూపకసుధాపూరంబునన్ నిందిమా
నవతాపత్రయమెల్ల నొక్కత్రుటిలోనన్ దీర్చుచున్ నమ్రదా
నవవిద్విణ్నికరావృతమ్ముగుచు బృందాకాననావాసమా
నవజీమాతము నాదుస్వాంతమున ధ్వాంతమ్మున్నివారించుతన్ ! 5
- గీ. గీర్తించుచుండుకైవడి భీష్మతాప | మయింసంస్కృతిఁ దప్తఁడనైననాడు
వేదనన్ బాపుఁగావుత పృష్టిపరుఁడు | ప్రాప్తమేఘంబయిన వారివాహమట్లు. 6
- ఉ పారములేనియావిషయబంధురకానన మార్గఘోరసం
సారమునన్ నిరంతరముఁ జాలభ్రమించి నలంగియున్ననా
యారట మెల్ల నూర్వతనయాతటినీతటభౌసమానమా
శాంతమాలఘోరుహము శాంతముగానొనరించుఁ గావుతన్ ! 7
- గీ. మన్వపుఁ బ్రియంగులతచేఁ దమాలమల్లు | యభిసుతచేసమాశ్లిష్టుఁడైనదేవుఁ
డబ్జనాభుఁడు నాహృదయమునవెలయుఁ | గాక నామేను వ్రాలెడికాలమందు. 8

- క. పాపునుగావుత నానం । తాపమ్మును నయనములకుఁ దటసుతో...
బాపాదింపఁగ బెంపఁగ । నోపునొకానొక్కనవపయోదాశించెడిన్. 9
- కా. ఏవిచ్చన్ మధురోద్ధులన్ దెలిపితో, యే, స్వప్నమందేనహం
భావావిష్టుండనై, యలజ్జుండఁ, చలంపన్దాని, నట్లయ్యు, నన్
నీవాడంచు భరించుచుందు విటులెన్నే నేరముల్ నేసిన,
దేవా లేఁ డిఁక నన్నుమీఱుజడుఁడున్ నిన్మీఱుపేమాధ్యుడున్. 10
- చ. అరుగురసాతలంబునకు, నాకపురమ్మునకేగు, మేరుభూ
ధరమును నెక్కు వారిఁగులుదాఁటుము, కోర్కులుదీరవప్పుడున్;
బరువడి నాధివ్యాధియును బాసిసుఖంపడఁ గోరుదేని శీ)
హరియును నౌపధంబుగొను, మన్యములైనశ్రీచుంబులేటికిన్ ? 11
- గీ. వెలవెలఁది బింగళను నజామికునిఁ బఱితు । నేలినట్టినీ, కక్కట, యెపుడుగాని,
భవమరుద్ధులిలోగాసి పడుచునున్న । యేనుజేత్యుండగానునుమీ దయాబి, 12
- చ. పలుమఱుసంస్మృతిన్ బొరలి పాలును జక్కరగోస్తనీఘ
మ్ములుఁ జవిచూచి, తద్దివికిఁబోయి సుధారసమాని తంచముల్
గులికెడురంభమోవియును గ్రోలితి, వెండును గృష్ణనామమం
దలిమధురత్వమున్నది, యథార్థమునెప్పు, మదీయజీవమా. 13
- మ. భవరోగంబునకున్ మహాహధము, పాపక్షోణిభృచ్చేణిన్
బవి, యజ్ఞానమహంధకారమునకున్ భానూదయం, బాతికన్య
క్షువితానంబునకున్ దవానలమహాజ్వాలాశి, కైవల్యహ
ర్మ్యవరద్వారము, కృష్ణనామశుభవర్ణద్వంద్వమెల్లిప్పుడున్. 14
- మ. విను, మోచిత్తమ, తెల్పెదన్ హితమిదే, బృందావనిన్ గోగణం
బునుగాపాడుచునుండునొక్కఁడు నవాంభోదాభుఁ, డవ్వనిపాం
దునఁబో కా,తఁడుపిన్ననవ్వననెకాంతుల్ సిమ్మి మోహింపఁజే
సి నెనున్ నీప్రియమైన యర్థవితతిన్ శీఘ్రింబపోకాచ్చెడిన్. 15
- ఉ. ఏయదిలోనమగ్నమయి యెన్నఁగరానిసుఖంబొసంగునో,
యేయదికంతలగ్నమయి యేపడఁగించునో లోనిచీఁకటిన్,
దీయనకేదిద్రాక్షులనుతింగనునో, యదికృష్ణనామ, మా
ప్రాయముగల్గఁగా, రసన, పల్కుమునీవురసజ్జవైనచో 16
- గీ. పృథివిఁజక్కని పక్షులెన్నెన్నొకలవు, వానిలోజాతకమునంద్రాణాఠినాకు,

ఆప్తమేఘునిఁ దలఁపించునద్దకంటఁ | బడినఁ గృష్ణాన్ధి ధ్రువృమ్మమెడఁదఁదోఁను. 17
ఉ. ఎన్ననిసర్వగప్రతిభ నెల్లజగంబులు వెల్లుచుండునో,

యెవ్వఁడెహమ్మటంచెఱుఁగు నెల్లరకున్నిభృతావలంబహే,
యవ్విభుఁగఁగన్ సప్తసయమ్మనెఱుంగని వారలన్యులన్
నివ్వెఁబ్రెత్తు సేయుదురు, నేర్తు మెమర్తులమాధ్యమెన్నఁగన్? 18

గీ. హృదయమాకొల్పు గోరి తేత్రీకుఁగొలుపు, | తలఁపనభిలాషగలదేని తలఁపుహరిని,
వేద్యయేఁ జెప్పెఁ జెప్పుము విష్ణుకథల, | సప్రవలదేనిసర్వప్రతిన్ నిద్రవొమ్ము. 19

గీ. భవనిదాఘవండాతపబాధితులయి | బల్మినజ్ఞాననిగళంబుఁ బాయఁబుచ్చి
యస్పృహశీతలాత్మామృతాచ్చసరసిఁ | జొత్తురపగతకలుషులు సుకృతులవని. 20

చ. క్రతుముఖకర్తృపాశనికరంబునొనర్చుచు బంధముక్తికై,
మతశతచింతఁ జేసెడిని మానసశాంతికినై ప్రభూతదు
ర్గతిజలరాశిపారమును గాంచఁగ తీర్థములన్తునుంగు, సుం
సృతిధ్రమియించుమర్త్యుఁ, డిదియెల్లఁ బ్రమాదభవంబచూడుమి. 21

గీ. మొదటహరిపాదయుగళంబు ముద్దులాడి | యోలిజంఘలుజానువులూరువులును
నాభిహృదయంబునాలింగనమొనరిచ్చి | యాస్యకాంతులనామదియాడుఁగాక! 22

గీ. మలయపవనుఁడు నలహాలహలమందుఁ | జెలువకురులయందుఁ జీలువలందు
మలయందుఁ దమ్మిచూలియందొకటయి | బ్రహ్మమందుమనసు పరఁగుఁగాక! 23

గీ. అఖిలమైనజగము నస్థిరం, బందులో | మిగులనస్థిరంబుమేను మరల,
నట్టలయ్యుదానికైయెంతయోపరి | శ్రీమమువడుచునుందుఁ జనము, లకట! 24

క. దినదినమును వృత్తుముఖి | మృదుజోచ్చుచునున్నలోకములఁ గనుఁగొనియున్
మననేమొ విషయములనుం | డినిస్మృత్తుముగాద యిప్పటికిని, గటకటా. 25

గీ. అడఁగుఁగాక రాజ్య, మడిదముపయిఁబడుఁ | గాక, శిరముద్రుఁచుఁగాకయముఁడు;
ధర్మసథమునుండి తప్పకుండునుగాక | మన్మనంబులేశమాత్రమేని! 26

గీ. మచ్చిరంబునందు మారుతుఁ డెప్పుడు | జ్వలనశిఖలు రగులుకొలుపుఁగాక,
ఖడ్గధారవైచుఁ గాక, సుమంతయు | నోటరాదుతప్పుమాటనాకు. 27

క. తరణిపాయముగానక | యెరిసెదుదుఃఖానలముననేలా, జీవా?
ఆరుదేరఁడె యీచేత | స్వరణిన్ శ్రీకృష్ణఁడొక్కసారెయు నెపుడున్. 28

గీ. బహుళపాన్తిఘటాదిసంపదలునాకు | నొక్కక్షణమేనిఁ గల్గకయుండుఁ గాక!
వానిలోమున్న ధనమదిరానిమీలి | తాత్పులకుహరిపదనేపయ్యునుగద. 29

- గీ. మృత్యువిడచేరవచ్చెనిద్రించెదేల | యటువయశ్శృంగమున భయంబెడలిసీవు?
అయిననేమినిద్రొంపుము హాయిగెలన | మేలుకొనియున్నదిదె తల్లిమిన్నవాక 30
- క. గరనెనిట్టటుం బలుమఱుం | బరుగెట్లుచు నెడను బాధఁటుపఁగనేలా!
పరమేశ్వరుండు హరినా | శిరమంచుకొ సంతతమువనింపుచునుండున్. 31
- క. మనసా! మనోజరిపుపద | వనజమలగఁ మ్రొక్కునన్నభవగర్తమునం
దునఁద్రోసెదేల? నశియిం | చునెయింతటితోనుబుత్రశోకమునీకున్? 32
- క. మరకతవసుధాధరమో, | తరుణతరస్మగుతమాలధరజీవమో, యం
చరసిరిదూరమునన్దా! శరధింగమఁగొన్న మునులుసందేహమునన్. 33
- గీ. రాముమైబిగింగనినవారలకు మొదట | “యమునయోయిది? కాదు, తోయమయయద్ది;
మరకతాభయో? కా, దదిమధురయగుట | యె?” ట్లనుచుసంశయముగల్గెనెల్లరకును
- గీ. తోయచమృతచపలయో, ద్రుమముఁబాసి |
నట్టిలతయో, యనుచు సంశయాత్ముఁడయిన |
వానరుం, డామెద్దీర్ఘనిశ్వాసమరసి |
నిర్ణయముసేసెను వియోగిని యని పిదప. 35
- ఉ. హీనులయిండ్లఁగల్గి, ధనహీనతవిప్రులయిండ్ల, సాధుసం |
తానమునట్టమాట, కుజనచతుర్చిరజీవులొట, నీ |
కానితనంబుఁజూచియలుకన్గడుఁగ్రాగుదు, నట్టలయ్యు, నే |
దీనుడ నీవుసర్వజగతీపతి వేమియొనర్పఁజాలుదున్? 36
- క. ఏవపుఁబుట్టివుగలమా | యావులుతామపహరింతురనుపెనుభీసిన్
గావించితిమత్పర్యమ | జీవితతికినివ్విధముననేమంజూపన్ 37

సమాప్తము.

శ్రీ

భామినీవిలాసము

ఇది

పండితరాజు బిరుగాంకితుండగు జగన్నాదకవిచే

విరచిత మయిన సంస్కృతకావ్యము నుండి

రాజమహేంద్రవరము నుండి దొరతనము వారి

మొదటి తరగతి బోధనాభ్యసన కటాశాలయందు

స్రీభానాంధోరి పాఠ్యాయుండగు

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు,

తెలిపించినది.

ఇందు గరుడావిలాసమున నొక యనుబంధముకూడ జేరియున్నది.

మొదటి కూర్పు 1000

సమైరాజు శీతారామయ్యగారిచే

దేవోదకారి మునాక్షరశాలయందు ముద్రించబడినది

ఏలూరు,

1902

రిజిస్టర్డ్ కాపీరైట్

జేల దు0-10-0

శుద్ధ పత్రిక.

పుట	బంతి	తప్పు	ఋస్సు	అర	అ	లైడు	లైడు
అ	అం	ద్రాచు	ద్రాచు	,,	౧౫	ము?	ము,
౩	ర	మునుం	మనుం	,,	౧౮	ధ	ధ
౫	౨౯	సా ;	సా	౩౦	౨౨	బ్ర	బ్ర
౬	౨౫	గిలి	గిల	,,	౨౩	వేడ	వేడ
౮	ర	చింత	చింత	౩౧	౧	గారినీరు	గారినీరు
,,	౨౭	యుంఁడె	యుంఁడ	,,	౧౧	కన్యా	గన్యా
౯	౮	తై	తై	౩౨	౨౦	య	య
౧౦	౧౩	భనము	భము	౩౩	౬	తుం	తుం
౧౨	౨౨	యెడ	యెడ	౩౪	౧౧	కక	కరి
౧౪	౨౯	ధూ	ధూ	,,	౨౪	బు	బులు
౧౫	౨౯	లను	నను	౩౮	ర	చె	క
౧౬	౩	జెయిజాఁతెంఁగు	గయిజాఁతెం	౪౩	౧౫	గుం	గున్
,,	౭	దాయ	దాయా	౪౪	౧౩	?	;
౧౮	౧౦	మధ	మధు	,,	౨౭	శున్	శుల్
౧౯	౨౦	దక్ష	దక్షి	౪౬	౧౫	గుంఘ	కష్ట
,,	౨౪	నేనునటంచుఁడల	ప్రస్థానినేననియె	౪౮	౭	బు	పు
,,	౨౮	తడి	దిత	,,	౯	లూ	లూ
౨౦	౬	యి॥	యిన	,,	౨౦	మును	ము
,,	౧౩	స	స	,,	౨౩	శాంత	శాంత్య
౨౪	౩౦	మి	మి	౫౪	౧౮	మంగు	మందు
౨౫	౧౨	మఁ	మ!	౫౫	౧౩	బుల్లదు	బుల్లదు
,,	౧౯	ప్పు	ప్పు	,,	౧౪	నాటి	నాటి
,,	౨౫	ము,	ము	,,	౧౮	ఁడు	ఁడు
౨౬	౨౦	వాళి	వ్యాధి	,,	౧౯	ఁడా	ఁడా

సంస్కృతకవులచరిత్రమును సరిగాఁ దెలియఁబలుచుగ్రంథము లేవియు లేనియి
క్కాలమున భామినీవిలాసకృత్కర్తయగు జగన్నాథపండితునికాలనిర్ణయముల నించు
మించుగాఁ దెలిసికొని, యాయనజీవచారిత్రమునుగూర్చి యసంపూర్ణముగా నయిన వి
శ్వాసపాత్రమగు చరిత్రమును వ్రాయుట చదువరుల కొక్కంత సంతోషము గలుగఁజే
యకపోదు. హిందూదేశమున బహువిషయములయందుఁ గల్పనాకథలెన్నియో యుత్పన్న
ములయి కాలక్రమమున దట్టముగా నల్లుకొని విజృంభించి, యొకానొకప్పుడెప్పుడేని
నిజమయిన చారిత్రమును జెప్పినను దానియందు జనులకు నమ్మకము గుదురనీయనంత దృ
ఢముగా నేర్లుపాటియున్నవి. ఇటీవల కాలములో బ్రసిద్ధి నొందినజగన్నాథపండితు
నిచరిత్రముగూడ నట్టియసంగతప్రత్యేకకథలకు బుట్టి నిల్లయినందున యథార్థమురూ
పుమాసినది. అయినను దత్పండితనర్మనిచే వ్రాయఁబడినగ్రంథము లామూలాగ్రముగాఁ
జదివించుచితిమేని నిజమైన తచ్ఛాస్త్రము గొంత సంపాదించుట దుర్లభముకాదు. జగ
న్నాథకవి గ్రంథరచనయందు విద్యద్వృందములో నెంతవన్నెకెక్కినను బాపమీయన
విరచించినకల్పములుమాత్రమంతగాఁ బ్రఖ్యాతి నొందినవికావు. అవి చదివినవారు కొం
దలుమాత్రమే కలరు.

ఈపండితుని గుఱించి యనేకులనేకవిధములుగాఁ గట్టుకథలను లోకమంతట
వ్యాపింపఁ జేసిరి. సత్యాసత్యము లెట్లున్నను వినుటకు మాత్ర మవి మిక్కిలి మనోహ
రములు కాబట్టి యీయన జీవితమును గూర్చి చర్చింపక పూర్వ మాకథలయందు దనేకు
లు చెప్పుకొను వాని నిట నుదాహరించుచున్నాఁడ.

(౧) జగన్నాథపండితుఁడు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతికెక్కినవాఁడయి తనకుఁ గల్గెట
రాజ్యాధిపతులనతనఁ దగినంతసన్మానము కాని కతిమన, విత్తార్జనమున కుత్తరహిందూ
స్థానమునకు వెళ్ళి జయపురపుసంస్థానమున ననేకపండితుల నోడించి యచ్చ శాస్త్ర
పరిశ్రమముకొఱకొక్క కొత్తయేర్పాటు కావించెను. ఆకాలమందు డిల్లీసంస్థానమునుం
డి విస్తార శాస్త్ర పరిచయము గలఖాజీ యొకఁడు హిందూదేశ మంతటను సంచరించి
తాను వెళ్ళినప్రదేశములందెల్ల మతవిషయికవాదములు జరిపి వివాదముల నోడించుచుఁ
బ్రపంచమునందు మహమ్మదీయమతమే సర్వగుప్తమని స్థాపించుచుండెను. ఈమత వివా

దములను గూర్చియుఁ దత్కారణమున ననేకులను హిందూసంఘముల మత భ్రష్టులగు
చుండుటను గూర్చియు, మిగుల నాలోచించి బగన్నాథుని గట్టి శక్తులలతోఁబాసా
క సంవత్సరములోపలఁ బారసీభాష ననర్థశముగా నేర్చుకొని మహమ్మదీయమతగ్రంథ
ములను జగివి యాభావితోఁ బ్రసంగము చేసి కుట్టించుకొనెనఁ దనహేతువాదము
చేత నోడించి మహమ్మదీయకులమునఁ బుట్టినవారి కట్లుండిన నుండెఁగాక యితరమత
ములవారి నాకర్షించుటకుఁ దగినవిశేషమేమియు నీమతిమందు లేదని చెప్పి యప్పటి
తురుష్కుచక్రవర్తిని మెప్పించెను. తత్కాలమున జగన్నాథపండితునియందు మహానుగ్ర
హము గలిగి చక్రవర్తి యాయనను దనయాస్థానవిద్వాంసునిఁగాఁ జేసికొనియె.

(అ)అకాలమున నగ్బరుచక్రవర్తికి రాజపుత్రస్త్రీయందుఁ గలిగినయధిక సౌందర్య
వలియగు లవంగిక యనునొక మాతుఁడు గలను. అమె పరిపూర్ణతారణ్య యనోహరురా
లయి తనకు సహజమన్న భవికారము లంకురించునప్పుడొక్కనాఁడు, తన తండ్రియా
స్థానమందు నిరంకుశసాండిత్యప్రకర్షము గల మనోహరమాయాననగంపమునందు జగ
న్నాథుఁడనుమహాకవి యొక్కఁడున్నాడని యాలోచించి సద్గృహభంగమున నేల్రసా
భ్యంబు గావించుకొన వేదియంటఁ గొండొక వాఁడు పైనుజూగంబున దనకోరిక నె
ఱవేఱుడు నుప్పొంగి లవంగిక పెండ్లియాడినజగన్నాథకునినే పెండ్లియాడవలెను. లేదా
యవివాహితగా నుండవలెనని తనమంబున నిశ్చయించుకొనెను. అట్టిచో నొక్క దినం
బున నగ్బరుచక్రవర్తియు జగన్నాథకవియుఁ జురగంగము నాడుచుండఁ జక్రవర్తి దప్పి
గొన్నవాడయి పోనీయము గొనితెన్నుని యానతియ నెత్తీయఁబోయి జలభాగ్య మయ్యి
బంగారుభృంగారువును శరంబునందుంచుకొని మురిపంబునఁ తండ్రిచెలవకుఁ నేగుడం
చెను. అప్పుడాచక్రవర్తి తనమాఁడు చక్కఁదనమున కుప్పొంగి లవంగికను భృంగారుసహి
తముగా పర్జింపు మనికోరిక జగన్నాథపండితుఁడు తొడవె యీడ్చిపడి స్త్రీకమును బదివి
నాఁడు.

శ్లో॥ ఇయం నుస్తనీమ ప్రకన్యప్రసంగా

కుసుంభాయణం చానుచేలం వసానా

సమస్తస్యలోకస్య చేతఃప్రవృత్తిమ్

గృహీత్వా ఘటేన్యస్య యాతీవ భూతి ॥

పంచ॥ బలే! బెడంగుఁజంద్రకావినావడం గరించి బహు

దలం గళంతిక నహించి డాయునిబ్బరంపుగు

బృహడి యామె దోచుమానవప్రపంచబిత్తవృ

త్తులక హరించి దీననుంచి తోన కొంచుఁబోవు నానా ॥

అట్లు చదువఁగానే రసవంత మయిన యాయాశ్చర్యకరమనఁగ నానందపరవశుం
డయి చక్రవర్తి కవంజూచి నీయిచ్చ సమీప దేర్చి యేనిఁ గోరు మిచ్చెన ననియె. జగ
న్నాథకవి యంశుమీఁద నాశుగతిని మరల నీక్రింది శ్లోకములఁ జదివినాఁడు.

శ్లో॥ నయాచే గజాళిం నవా నాజిరాజిం
నవిత్తేషు చిత్తం మనీయం కదాచిత్
ఇయం సుస్తనీ మస్తకన్యస్తకుంభా
అవంగీ కరంగీ దృగంగీ కణోతు ॥

శ్లో॥ యననీ నవనీతతోమలాంగీ । శయనీయే యది లభ్యతే కదాచిత్
అవనీతల మేవ సాధు మన్యే । నవనీ మాఘననీ వినోదహేతుః ॥

భుజంగ ॥ తురంగంబులం గోరఁ; దుంగేభసంఘం
దరం బొంద ; యాచింప ద్రవ్యంబు; నేత
త్కురంగీప్యతం, వోయకుంభోత్తమాంగన్
సరింతున్ అవంగీన్ నవప్రాయభంగీన్ ॥

కం॥ నవనీతమృగులతను వీ । యననీమణి యున్న నాశయనమం దలనాఁ
డవనీతలమే మేల్ ; మా । ఘననీ వని వినోదహేతుకం బని తలఁపన్ ॥

అని పలుకఁగాఁ దాను స్వప్నమందఱునఁ దలంచుకొనియిట్టివిపరీతపుఁ గోరిక
కానక్రవర్తి యదృశ్యతవిషాదగోచరుండయి తనవాగ్దానము దప్పలేక యప్పండితునితో
నీవు మాతోఁ బాటున భుజించితివేని గన్యనిత్తునని యుత్తరంచిచ్చెను. జగన్నాథకవి ల
వంగికయందలిమోహంపుఁబారవశ్యంబున జాతిబహిష్కరణమున కయిన వెనుకఁ దీయక
చక్రవర్తితో సహపంక్తిని విందారగించెను.

(3) ఈపండితుఁడు డిల్లీచక్రవర్తి యాస్థానమున నున్న కాలములో వేటొకమహా
రాజు తనసభయందు పండితుఁడుగా నుండుమని యీయిన కొకజాబు వ్రాయఁగాఁ
గవి దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా నీక్రింది శ్లోకము లిఖించి పంపెను.

శ్లో॥ దిలీ శ్వరోవా జగదీశ్వరోవా
మనోరథాకౌ పూరయితుమ్ సమర్థః
అన్యైర్నృపాలైః పరినీయమానం
శాకాయవాస్యా ల్ల వణాయవాస్యాన్ ॥

క॥ కొరికలను బూరించెడు । వారొకడిల్లిశ్వరుండుఁ బరమేశ్వరుండే
భూరముఁబ లితరు లిడునది । కూరాకునకొనొయ్యప్ప కొనరమానో ॥

(ర) జగన్నాథపండితుఁ డొకనాఁడు శారగాశేవి నారాధింపఁగా నాదేవిప్రత్యక్షుంబయి యీక్రింది శ్లోకముచే నాయును నాశిర్వదించినది.

శ్లో॥ ఆకురుదేశం విరుదేశ మారురు పరవానినిర్బయే శంకామ్

స్వీకురు పరమేకం మే వ్యాకురుభోవత్స ! కాస్త్రాణి ॥

కం॥ ఆకురుదేశము దిరుగుము; । తేకురు పరవానినిర్బయి బోరయకు; నా

యేకపరంబును జేకొను; । వ్యాకృతి గావింపు కాస్త్రాణితికి వత్సా ॥

(౧) ఆధునిక ప్రసిద్ధవై యాకరణం దైవ నాగేశభట్టునకు నుసాధ్యాయుడగు హరదీక్షితుఁడు చక్రవర్తికడ నేసేసి బహుమానము పడయఁ గోరి యొకప్పుడు డిల్లీ పట్టణమునకుఁ బోయి పాదుషాను సంపర్కింపక మున్న పండితరాజును గలసికొని వ్యాకరణశాస్త్రమున నీతొఁబ్రభుసన్నిధిని బ్రసంగింపఁ గోరుచున్నాననెను. అందుకు జగన్నాథకవి యంగీకరించి రేపు దర్బారునకు విచ్చేయుమని చెప్పెను గాని వ్యాకరణశాస్త్రమందు హరదీక్షితుఁడు తనకంటె సధికుడని తెలిసినవాఁడుగాన మునుపటిదినమునఁ దానొక మంత్రపుఁగడియమును గురించి సభకుఁబోయి యాక్రొత్తి పండితుఁడు రాఁగానే యాయనను బ్రేమగుఱవానివలె గాఢముగాఁ గొంగులించుకొనెను. అందువలన వెంటనే యతనికొకవిధమయిన బుద్ధిమాంద్యముసంభవించి ప్రసంగారంభముననే హరదీక్షితుఁడు షరిహాసాస్పదములయిన ప్రశ్నోత్తరములకు దిగినవాఁడయి తుదకు నలుపురలో నవమానపడి యింటికిఁ బోయెను. ఆయన యంతటి పరాభవము రావలసినవాఁడు కాఁడు గావున నాచేయెల్లఁ గన్నువొరయక విచారించి ప్రతివాదిజయమునకుఁ దగినసాధనము తనకు నమకూఱనియెడల నాటి రాత్రి పా్రిణత్యాగముఁ జేయువాఁడుగాఁ బ్రతిజ్ఞచేసికొని భక్తిపూర్వకముగా నిష్ప్రదేవత నారాధింపఁగా నాదేవత యాఁచి దత్తీలకము దెలిపియుఱపించి ప్రతిక్రియను బ్రసాదించెను. మఱినాఁడు మరల నుభయపండితులు సభకుఁ విచ్చేసినప్పుడు మాయాపాయము పనిచేయనందున హరదీక్షితునకే గలుపుగలిగెను. అయినను దొలునాఁడు గెలిచినాఁడు గావునఁ బండితరాజు హరదీక్షితునిచేఁ బరాజితుఁడు గాఁడని సభ్యులెల్ల నుద్ఘోషించిరి.

(౩) పండితరాజు తనపరువపుఁ బ్రాయమంతయు హాయిగా డిల్లీకర్వరుని సంస్థానమందు యవనవనితతో వెళ్ళఁబుచ్చి తుట్టతుదకుఁ దనదరిత్రనుగూర్చి పశ్చాత్తప్తఁడయి తనయాయుశ్శేవము నక్కడఁ గడపవలయునని వారణాసికింబోయెను. అప్పుడు శ్రోత్రియశ్రేష్ఠుండగు నప్పయదీక్షితుఁడు తత్పూర్ణత్రేప్రమునకు యాత్రవచ్చి యొక్కనాఁటిను భాగ్యహ్నుమందు జగన్నాథకవిన జూడఁబోఁగా నతఁడాకాలమున యవన

యనతిలో నేకశయ్యనుబన్నులింబ కానబడియె, అప్పు యశోక్షితుడందునకతివిస్మితుడయి
తానాతని నెఱుంగ నట్లుగా నభివయించుచు నీక్రిందియట్లశ్లోకమును జదివెను.

శ్లో॥ కిం నిశ్చకం శేషే. శేషే వయసః సమాగమతో మృత్యుః॥

తే॥గీ॥ ముగిసె బ్రాయము మృత్యువు మెగిసె నకట !

యోట లే కిప్పుడా నిద్ర యోరిజేన ! ॥

అదివిని పండితరాజు శయ్యదిగి యప్పు యశోక్షితున కెదురువోయి తోడితెచ్చుచు

శ్లోకార్థమునీక్రింది విధమునఁ బూరించెను.

శ్లో॥ అధవా సుఖం శయాథా నికటేబాగర్తి బాహ్మవీ జననీ ॥

తే॥గీ॥ అయినఁ గొదవేమి నిగురింపు మాద మఱది

కడనె యున్నది తల్లి గంగాభవాని ॥

(2) కాశీపట్టణములోని విద్వాంసు లందఱును జగన్నాథుని వ్యోక్తమములను మ
న్నించి యాయనను గులములోఁ గలుపుకొనుటకు నిష్టపడిర గాని తనకుఁ బ్రాణపదమ
యిన అవంగిని దొఱుగుట కంగీకారము లేనందునఁ బండితులు నెప్పిన పద్ధతుల యందె
ద్దానికిని బండితరాజు సమ్మతించినాఁడు కాఁడు. యవనీసంపర్కము గలిగి యుండఁగా
నీతనిఁ బునీతునిఁజేయుట యనుకూలపడనందునఁ బండితరాజు చెప్పినపద్ధతులలో నెద్దా
నికిని బండితులును సమ్మతించినవారుకారు. అనంతర మొకనాఁడు జగన్నాథపండితుఁడు
అవంగియం దానుఁ గొండొక గంగాఘట్టమునంగుఁ బయి మెట్టునఁ గూరుచుండి యా
పక్షిత్రవాహినిని ధ్యానించి శ్లోకరూపముగా స్తోత్రము చేసెను. ఆఘట్టమున నేఁబది రెం
డు మెట్లు కట్టఁబడి యున్నవి. ఆశుధారను బండితరాజు చదివిన ప్రతి శ్లోకమునకును
గంగాదేవి యుప్పొంగుచు శ్లోకమున కొక్కసోపానముగా నేఁబదిరెండు శ్లోకములకేఁ
బదిరెండు సోపానములును దాఁటి వచ్చి వారల నిరువురను దాఁకి పునీతులను గావించెను.
వారిరువురు గంగలో మునిగి యదృశ్యులయిరనియుఁ జెప్పట గలదు. పండిత
రాజు రచియించిన యాద్యేబదిరెండుశ్లోకములస్తోత్రముఆగంగాలహరి యనుపేరితో
హిందూదేశమందంతట సాధారణముగాఁ బాఠముచేయఁబడుచున్నది.

జగన్నాథపండితునిఁగూర్చి పూర్వోక్తప్రకారమున ననేక కథలు లోకమంతట
వ్యాపించియున్నవి. అయినను వాని నున్నవిధమున నమ్ముటకుఁ గొన్నిచోట్ల నవకాశము
లేదు; కావున నం దెంతవఱకు సత్యమున్నదో విచారితము. ముందుముందు వెల్లడి కాఁ
గల యాయనతండ్రిగారిపేరినిబట్టియు, నాడీభేదమును బట్టియు మఱకొన్నియితరాంశ
ములనుబట్టియుఁ జూడఁగా నీపండితుఁడు మనగోదావరిమండలమువాడనియుఁజిరకా

అమత్త రహింసా సానమున వసించినాడనియు యాథమగుచున్నది. పారసీ భాషయందీ యనకు విశేషప్రవేశము గలదన్నమాట నమృతమృతము. సగము సంస్కృతముతోను సగము పారసీతోను నీయనరచియించిన స్లోకము అనేకము లున్నననియు విశేషించి పారసీ భాషయందలి యొకానొక బోధితశాస్త్రగ్రంథమును సంస్కృతములోని కీయన మార్పినాడనియుఁ జెప్పచున్నారు. ఈ భామినీవిలాసము కడపట, నీయనపూర్వనయస్సంతయు డిల్లీచక్రవర్తి యాస్థానమునఁ గడపినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది గాన, సంస్కృత భాషా పోషకు లని ప్రసిద్ధిగాంచిన పాడుపాలలో నెఱవో యాయనయందు విశేషాభిమానము వహించియుండవచ్చును.

రెండవప్రవాద మగ్గురుచక్రవర్తితో సంబంధము కలిగి యున్నది. అచక్రవర్తిని గూర్చి యేస్వల్పాంశమును గూడ విడువకుండు వాగ్దానమున “యేనయగ్భాతీ” యనుచరిత్రములో నీపండితుని ప్రశంసగాని అవంగికసంగతిగాని గానరాదు. మహమ్మదీయుఁ డయిన యగ్భాతీచక్రవర్తి తనకొమార్తె నొకవైదికబ్రాహ్మణునిచ్చి పెండ్లి చేసినమాటయే నిజమైపక్షమునకుఁ దచ్చరిత్రములో గ్రున్పునిలసినట్లుయలర్చియులయందలికు మించిన విలువగలవి చరిత్రకారునకు వే తొక్కఁ దుండ చరి నిష్పయముగా వక్కాణింప వచ్చును. మఱియు మితి మీతిన రాణివాసముగల మొగలాయిచక్రవర్తి కూతురు జల కలశమును దలమీఁదఁ జెట్టుకొని కొలువుకూటములోనికి వచ్చినవని చెప్పరాటయందు వివేకముగ లవారి కెవ్వరికి విశ్వాసము పుట్టను? మహమ్మదీయ ప్రభువులలో హిందువులకు మిగుల ననుకూలఁ డయినవాఁడును వారిచే నెచ్చుగ మెచ్చుఁ బడినవాఁడును నగ్గురు చక్రవర్తి గావునఁ దమకుఁ బరిచిత మయినపేరు, పండితరాజు నాదరించిన చక్రవర్తికి మనవారా రోపించి యుండురు. ఇంతియ కాని యీపండితునకును నగ్గురు చక్రవర్తికిని లేతమును సంబంధము లేదు. యీకథలో నతికి యున్న స్లోకములు పండితరాజు రచించిన యే గ్రంథము నంగును గాన రా వని తత్కర్తృత్వ మికవియందు ననుచుట నొకానొక ర నుమానించుచున్నారు; కాని వారి కట్టియనుమానము పుట్టవలసినఫని లేదు. చాటుభారా స్లోకములు లోకమందే పొక్కి యుండును గాని గ్రంథములయం దెప్పుడు నిమిడి యుండవు.

ఐమర్పించి చూడఁగా నీకథ యంతయుం గేవల కల్పిత మని చెప్పటకంటే గా సంత లేనిదే గంపంత కా దనులోకొక్తిని బట్టి జగన్నాథ పండితునకు యవనీ సహవాస మున్న దనియే తలంచుట మంచిది గాఁ దోచుచున్నది. ఈ భామినీవిలాసమందలి కరుణవిలాసము సర్వము నీకవికిఁ దట్టింపిన బాయావియోగముననే ప్రకటిం చుచున్నది గదా! మహమ్మదీయ చక్రవర్తిగారి దివ్యాణము నాశ్రయించి యున్న యీ

మూడవకథ జగన్నాథ పండితుని ప్రభుభక్తిని సూచించుచున్నది. కనుక న ద్దానిని విశ్వసించుటకుఁ బ్రమాణాంతర మనావశ్యకము.

నాలుగయిదు కథలు హేతువాదమున కందక కేవల విశ్వాసముమీఁద ప్రేలా డుచున్నవి. దేవతాసాక్షాత్కారాదులయందు నమృతము గలవారే కాని లేనివారు వా నినంతగాఁ బాటి నేయరు. ఈరెంటిలోఁ గడపటి దానియందు నాగేశభట్టనునొకనా మము వివరించుచున్నది. నాగేశభట్టనునతఁడు జగన్నాథపండితవరచిత మయినరస గంగాధర మనునలంకారకాస్త్రమునకు గురుమర్తప్రకాశ మను వ్యాఖ్యానము చేసి యున్నాఁడు. అవ్యాఖ్యానము పేరికబట్టి యాలోచింపఁగా నాగేశభట్టనునతఁడు హ ర్షక్షితానుకుఁ గాక జగన్నాథపండితునకే శిష్యుఁడేమోయని తోచుచున్నదిగాని త ద్వాఖ్యానముఖిల్లకమున నేత్యాగంగాధరం మర్తప్రకాశం తను తేగరు,, మ్మనియు న్నందున నందులకు మరల సందేహముగలుగుచున్నది హర్షక్షితాదులకాలనిర్ణయ మును గుఱించి ముంబాపురప్రకటికసంస్కృతభామినీ విలాసమునందలి యాంగ్లోభాషా లిఖిత పీఠికయందు సధికముగా వినిరింపఁబడి యున్నది. వలయువా రందుఁ జూచు కొనునది.

అవకథవిషయమున—

శా. జల్లిందెం గడవెళ్ళ కాస్త్రములు; నిష్కా సల్పె నిత్యక్రియల్ ;
డిల్లీనల్ల భుపాణిపల్ల నమునక లేఁగ్రాయముంచెక; గడుక
దుల్లక వాసర లియ్యెడక మధురయందుం గొల్చు గోవిందు; హా
యుల్లోకంబుగఁ జేసెఁ బండితసమూహోత్తంకుఁ డన్నింటినిక ॥

అను భామినీచతుర్థనిబాసపద్యమునందుఁ బండితరాజు తనయంత్యదినములను నాధురయందుఁ గడపింట్లు కనబడుచున్నను వారణాసియందు పసియించినాడని చెప్పటకుఁగూడఁ గారణమున్నది. శ్రీ శ. 1637సం॥ ప్రాంతమున సుప్రసిద్ధుడైయున్న ట్లెంఁచఁబడిన ద్రవిడపండితుఁ డప్పయ్యాక్షీణుఁడు పండితరాజున కక్కాలమునఁబ్రా ప్తమగ నున్నచాఁడు నేపం దూపకం, రూపకేచ బి.బి.ప్రొబింబభావోన్మీలికే, నాప్యాలంకారికంమనేశ్వరతారితస్యోర్నత్రననఉత్తి రత్రభేదో, అని రసగంగాధ రరూపక ప్రకరణము. దీర్ఘత్రాసాలంబకన్యసృజనడ న్యాప్యోక్షీణస్య అని పయినా క్యములోనిమాటకు నాగేశభట్టవాఖ్యానము. పండితరాజున కప్పయ్యాక్షీతుఁడుప్ర

తిపక్షియనుటకుఁ బూర్వోక్తసంస్కృత వాక్యమే సాక్షి. ఇట్టిస్థితిలో నీపండితు లిరువురును గథలోఁ జెప్పఁబడిన చొప్పున నెప్పుడయినఁ గలసికొనిరాయను విషయమే పరిమనదిగ్ధము. ఇంక శ్లో॥ కింనిశ్చంకంశేషే (ముగిసెఁబ్రా)యము ఇత్యాదిదానితెలుఁగు) అను నార్యును వారిద్దఱును గలిసి చెజీసగము రచించిరిను విషయము చెప్పులసిందేమి? ఇంతియగాక యీశ్లోకము రసగంగాధరమున నాక్షేపప్రకరణమునందును గానవచ్చుచున్నది. దీనంశేసి తదార్యయం దప్పయ్యనీక్షీతునకు భాగమియ బొత్తిగ నే వలను పడెదు. ఏమనఁగా జగన్నాథ పండితుఁడు తనరసగంగాధరమునందు.

శ్లో॥ నిర్ణయ నూతన ముదాహరణానురూపం

కావ్యమయాత్ర నిహితం నపరస్య కిందిత్ ;

అహ్యాయితే సుమనసాం మనసాపి గంధః

కస్తూకాజననశక్తిమతామృగే ॥

దీనికఁబెలుఁగు.

చ॥ కొననిటఁ గొంచె మేనియు నొకొండు రచించిన దాని; నే నె నూ

తనముగఁ జేసి యుంచితి నుదాహరణాను గుణంబుఁ గావ్యముకొ ;

మనసున నైన మూరుకొనునా సుమనస్సులతావిఁ గస్తుకిం

జననము నొందఁ జేయఁగను బాలున్పుగంబు జగంబులోపలక ॥

అని గొప్పప్రతిజ్ఞ చేసికొన్నాఁడు. కంతోక్తిగాఁ జరియవచ్చుచున్నయీప్రతినికు విగుఢముగాఁ బుక్కిటిపురాణమును విశ్వసించుట వివేకపక్షము గాదు.

కడపటికథయందుఁ బర్యవసానము రెండంశములుగాఁ జేలుచున్నది. మొదటిది జగన్నాథపండితుఁడు జొతబహిస్కృతుఁడయ్యె ననుట. రెండవది గంగాస్తవము గావించి యానెంట నే లవంగికి తోడ నాతిఁడు గంగలో మునిగి యదృశ్యుఁడయ్యె ననుట. ప్రథమాంశమును గుతించి కొందఱయభిప్రాయ మేమనఁగా గంగాలహరియందలి కొన్నిశ్లోకములు ముఖ్యముగా ౬, ౨౦, ౩౦, ౩౬, ౩౭, ౩౯, ౪౬, ౪౭ సంఖ్యలు గలవి, తత్కింశు మెఱుంగువెట్టునట్లు కనఁబడుచున్నవిగాని యవియొక ప్రమాణము కానేరవు. అంతికిన్నను దీనముగా ననేకకవులు స్తవములను జేసియున్నారు. అనునదిగా నున్నది. అయినను.

చ॥ భవ మనుపాడునూతఁబడి బాముల నొందెడు నన్ను నీగతిం

దవునె యుపేక్ష సేయఁ గరుణాపరుణాలయ ! శౌరి ! తొల్లినీ
వవన మొనర్ప నెట్టు లకటా ! ప్రకటాఘను బింగళాఖ్యపా
రవనిత, దుష్టవర్తనుని భ్రష్టు నజామిశభూసురబుల్లివుక్ష ॥

భామి. శాంత. ౧౨.

అను నర్థముగల మూలశ్లోకమును జగువునప్పుడు తత్కవి తిన్నను దనలవంగిక
సుబాంసులం జేయఁ మని భగవంతుని గూర్చి మొట్టవెట్టుకొనినట్లు తెవరు తలంపవండు
రు? ఇట్టిప్రార్థనము వేటొకరిది మనము వినము. ద్విశీయాంశము కేవలము విశ్వాసాన
ర్థముగానున్నది. కొందఱు చెప్పెడులాగునఁ బండితరాజు నిజముగా గంగాలహరి ర
చించిన శోడనే గంగాప్రవేశ మయిన పక్షమునఁ దదనంతర మాయన వేటొకగం
థము విరచించుట కవకాశము గలుగదు గదా! ఈయిది యాశమును బట్టి విచారిం
పఁగా గంగాలహరిఁ దరువాత నాయన తనకృతుల నన్నిట నుత్కృష్టతమ మనఁదగిన
రసగంగాధర మను నలంకారశాస్త్రమును విరచించి చట్లు కనుపట్టుచున్నది. అగ్రంథ
మునం దన్వయప్రకరణమున.

“ ఉదాహరణ మమృతలహర్యాభ్యే మదీయే గంగాస్తవే—

శ్లో॥ కృతక్షుద్రాఘాఘా నథ సపది సంతప్త ముచసః

సముద్ధృతం సంతి శ్రీభవనతలే తీర్థనిహః

అపిప్రాయశ్చిత్త ప్రసరణపథాతీతచరితా

నరా నూరికర్తుం. త్వమివ జనని త్వం విజయనే॥

వైసంస్కృతమునకుఁ దెలుఁగు

మదీయ మగునమృతలహర్యాఖ్య గంగాస్తవమునం దుదాహరణ మని

చ॥ పానరిచి మోక్షపాతక సమూహము లుమ్మరికించు వారలన్

మనుపఁగ నున్న వెన్నో భవనత్రితయంబుఁ గీర్థ సార్థముల్;

జననినా! నీకు నీవెనుమి సాటివి నిప్పు మాద్దమారచ

ర్తనములు గల్గమర్త్యసమరాయము నైనను నుద్ధరింపఁగన్॥

అనునర్థమిచ్చుపయిశ్లోకమును జేర్చియున్నాఁడు. గంగాస్తవముగఁగఁ గడప
టిదయిన

శ్లో॥ ఇమం కీయూషలహరిం జగన్నాథేన నిర్మితం

యః పశ్యేత్ సత్యం జాయంతే సుఖం సంపదః॥

అనుష్టోకమునందుఁ జెప్పఁబడినచో స్వసం దర్శింభమును వీయూషలహరియన లసియండఁగా నీయనన్వయప్రకరణమున నెనమృతలహర్యభేద్యుని యందుట లేఖకా దిప్రమాదముగాఁ దలంప నయ్యెడిది. పండితిరాజు రచించినది యమృతలహరియని జే తొకటి యన్నది. అదియమునాస్తవముగాని గంగాస్తవముగాను. ఉదాహృతశ్లోకము గంగాస్తవమునందుఁ గానఁబడుచున్నది. వీయూషలహరిలోని ప్రాశస్త్యోకమునను గంగ యుష్పింగుచు వచ్చెననుమాట తల్లహారీమాధుర్యోభయ వ్యోతికిమగు నట్లుక్తినిగా విచ త్తణులు భావించుకొందురుగాక.

కథలవిషయ మిట్లు ముగిసినది గనుక నిటుమీఁదటఁ గాలనిర్ణయము చేయవలసి యున్నది. అందును గుఱించి నిర్వివాదముగా నిచ్చితాశీస్రాయ మిచ్చుటకు జగన్నాథ పండితుఁడు రచించిన గద్యచ్యుతులే సిద్ధముగానున్నవి. కాంచుకై వానిని ప్రపంచవ్రా యముమన్నాను.

౧ శ్లో॥ సుగంధా మారామా దిహర్షుకితి యుంఘానిలహంతాః

పతేయుః శాశీంద్రా యది తదభిలో కంపితి జనం

కి మేభిగ్వాకార్యం కనశివ పితే కీనవికలై

శ్చింబీరన్నాస్తా మధభరణి దిగ్గీరవసః॥

రసగంగధరము. అత్యేషప్రకరణము.

౨ శ్లో॥ పృథ్వీస్పృష్టికృతా పురాణ పరిత్రాతుం జగన్మండలం

త్వం సందాశివ నిర్దయం చహసి మజ్జావ్రాజాన్తేభిః

సంరంభాదులలోఁ నో రణభుతి ప్రస్థాతుక మోఘనా

జానీమో భవతా నహంత విదితో దిగ్గీధరాన్లభః॥ర.గం. ప్రతీతప్రకరణము.

౩ శ్లో॥ మాహాత్మ్యోఽపరోనధి నిజాభూతం గాభీతయాః పితా

రత్నానా మహామేక వనభుః సేవోవాపరో మాదృశః

ఇత్యేనం పరిచిన్యమాస్త సహనా గర్వాంధకారంగమా

దృక్పాథే భవతా సమా విజయతే దిగ్గీధరాన్లభః॥ర.గం. ప్రతీతప్రకరణము

౪ శ్లో॥ అనుకులభావ మధవా పరాజ్ఞాత్వం సహౌషణ్యరలో కే

అవ్యోవిహితమంత్రో విధిద్దీగల్లభో విహతిః॥ర.గం. పహోక్తిప్రకరణము

24 గ॥ మూర్తిమతేన నవాభాసపూనముః ప్రసాదేన ద్విజగలసేవాహేవాకివా
జ్జనఃకాయేన మాధురకులసముద్రేందునా రాయముమందే నాదిష్టేశ సా
ర్వభౌమ శ్రీశహాజహంప్రసాదాధిగతపండితరాజపదపీఠరాజతేన త్రైలింగకు
లావతంసేన పండిత జగన్నాథేనాసఫవిలాసాభ్యేయ చూఖ్యాయికాసరిమూ
యతః ఆసఫవిలాసశీరిక.

౬ శ్లో॥ శ్యామం చాశ్చోపవీతిం తనకిరితి మషీసంగమా తుక్కుత్రజాలః
సోయంతితాంశుకన్యాపయసి కథమసూ తుజ్వలం కజ్జలాక్రందం .
వ్యాకుప్త స్మూరచీతిరమణ రపుత్యోజిభృష్పత్నలాక్షీ
లత్యక్షీణాశుభారాసముదితసరితాం సర్వతస్సంగమే॥ ఈత్తరప్రకరణము

౭ శ్లో॥ భూమినాథశహాయిన భవతస్తుల్యో గణానాం శై
రేతీద్యాతి భవప్రపంచవిషయే నాస్తీతి కిం బూర్నిమహే
ధాతానూతనకారణైర్బది పునస్సృష్టిం నచాంభవయే
న్నస్యాదేవ తథాపి తావకతులాతేనందధానో నరః॥ ఆనందప్రకరణము

పైపంక్యతను నకుఁ జెలుఁగు

౧౪ వ॥ ఆమగారామమునుండి క్రిందఁబడఁగా నత్కుగ్గి యుఁర్నూహత
ద్రామరాజంబులు సంసింతురు జనుల్ తోరంబుగా; నైలా
ధ మదేమీ యకటా! వివేకవికల్పిం బొందునవ్వాసదే!
క్షును దిల్లీనరనాథబంధుఁడెలమిన్ జైవాళ్ళగుండయ్యోకన్॥

౨ శా॥ సాలింపం గదరా ధరావలయమున్ భూనూ! ననుం జీసె న
న్నాభీకాసనుఁ డేర్తు నిర్దయతఁ జండవర్షోక్తరజ్జ్వలం; ను
ద్వేలోటోపతి రక్త నేత్రుఁడగుచుం దిల్లీక్షమావల్లభం
దాలంపుందమి బైలుదేలు నను టీవాలింప వేమా కటా॥

౩ శా॥ మాహాత్మ్యంబున కెల్ల; లోఁతునకు ధామంబున్, బిన్ రన్నసం
దోహంబంతకు; మాదృశుండు జగమందుం గల్గునే యన్యఁడం
చూహంతేయుమ దర్శదాంధుఁడవు గా కోక్షీరవారాళి; ది
ల్లీహంపీఠవతింస మన్నట్ల భవల్లీలన్ బ్రవిధిల్లెదాన్॥

౪ క॥ దిల్లీకల్లభుఁడును విధి గెల్లపు డిన్యోయ మహి విహితమంత్రిత వ

ర్తిల్లును సుముఖత విముఖత । యిల్లోపలయెడ నహింతు రిద్దఱ గూడన్
 ౫౫॥ మూర్తి మంత్రంబు నవా భాసపు భావమునఁ పఠిసాదంబు నాఁజనువాఁడు, ద్వి
 జనులనేవాఁహేవాకివాఁడు, కాయుండు, మాధుర్యులసముగ్రిండు, రాయ
 ముఖంబుం డానతీయ, సార్వభౌమశ్రీశహజహంపఠిసాదాధిగతిపండితరా
 జపదవీవిరాజితుండు త్రైలింగవలనతెండుండువగు పండితజగన్నాథు
 డే నాసఫవిలాసాఖ్య మీయాఖ్యాయక శిర్తింపంబడియె.

౬౬॥ జన్మదిమేల నల్లనడఁజాల? వషీయుతి; నేడఁ గల్గెఁ జెం
 తన్నొకన్నెతోయమునఁ; దజ్జలమం దెటుకజ్జలాప్తి య
 పృస్తుతెనూరచీనరసాలిపుక్షినిపాంగనాలివా
 ల్గన్నులఁ గాఱునీరు పెనుగాలునలై పఠిహించి కూడుటన్॥

౭౭॥ శ్యాతోర్వీశ! శహా యీన! గుణసంపూర్ణుం బున్ బోల ని
 శ్నేశమ్యాశభనప్రసవమున లేఁ జెందంచు వాక్రన్వనీ
 లా! తా నూతనకారణంబుల నవంబౌష్ఠి భావించినన్
 భాత్మం డప్పడు సైతముండఁడు సుమిత్యత్ప్రయోగఁ దెన్వం డెటన్॥

“నూరున్నేక్ మహామృగుజహగీర్, శహాబుద్దీక్ మహామృదుషా జహాక్, అ
 మరవి వరుసగా జహంగీరువకును షాజహానునకును బూర్ణనామములు. ప్రస్తుతము దాహ
 రిందుటకు దొరకలేదుగాని పండితరాజు షాజహానునకుంగుఁబెద్దపూరుఁడగుదారానూ
 కానుబొగడుచు జగదాధరణమను చిన్నక్క మొకటి రచించియున్నాఁడు. ఈగ్రంథ
 మును గూడఁగలిపితొవి పూర్వనాహృతసంస్కృతగద్యపద్యములలోనియంశముల
 నాలోచించినపక్షమునఁ బండితరాజు జహంగీరుషాజహానుదారా లనుముత్తరముల
 వారిపాత్తుగలిగి వారిమెప్పులకుఁ బాత్రుఁడయినట్లు కనుపట్టునుగదా !

షాజహాను తనలిండి చక్రిపోయినతరువాత ననఁగాఁ గ్రీ-శ-౧౬౨౩ సం॥ సిం
 హాసమునకు వచ్చినవాఁడగుటచే, జహంగీరును గూడ నెఱియొన్నట్లు కనఁబడు నీ
 పండితుఁ డంతకు మును పేఁడెనిమిదియేండ్లక్రందట నయిన నక్కఁగఁ జేరియున్నట్లు మన
 ము దలంపనలెను. తదాస్థానమునఁ బండితుఁడుగాఁ జేరునప్పటికిఁ బండితరాజునకుఁ గ
 నీసము ౩౦ ది యేండ్లప్రాయమయిన నుండకపోదుగాన షాజహాను సింహాసమునకు వ
 చ్చునప్పటికే యీకవికింబుమించుక ౬౦ ది సంవత్సరముల వయస్సుండనచ్చును. షాజ

హాను రాజ్యము చేసినది 30 ది సంవత్సరములు. ఆకాలమంతయు నీయన తదాస్థానమం
 దుండి, యారంగజీబు (షాజహానుని తృతీయపుత్రుడు) తనతండ్రిని జెఱపెట్టిన కాలము
 ననో యన్నయగుదారాను సంహరించిన కాలమునో తన్నా రించుమంచిప్రభువు లేక
 పోవుటచేత వార్ధకమున ముఖరయందు గోవింద సన్నిధానమున దిశములు వెళ్ళెబుచ్చి
 యుండును. రసగంగాధరముచేసిన కాలము షాజహానుని ప్రభుత్వగుర్భమునందలిదీ కా
 ణిచ్చును. గావునఁ దద్ద్రాధముకంటెఁ బూర్వపుదియగు గంగాలహరి రచియించునప్ప
 టిఁ బండితరాజు మసలి యయి యుండఁడుగాని యెఱిగినఁ బ్రాయము మృత్యువు మొ
 గిలె, నిత్యార్థమిచ్చు శ్లోకమునుబట్టి చూడఁగాఁ యెఱిగింతు మరణాస్తక్తి, యను
 వచనము ననుసరించి యవసానమునకు నరిఁడు వారణాసిఁ బ్రవేశించి యుండు నేమాయ
 నియుఁ దోచుచున్నది. పండితరాజు జహంగీరునికడపటి కాలమునఁ దదాస్థానమునఁ జే
 రియుండుననుకొన్నను దత్తుత్కుండగు షాజహానురాజ్యంతమునప్పటి కాయన కనిమిద
 వపది సమీపించి యుండవలసివచ్చును. ఇట్టిస్థితిలో షాజహాను పితామహుండగు నగ్గు
 రు చక్రవర్తికడ నీయన పండితుఁడుగా నుండెనుమాట యెట్లుపాఠఁగను? భామి.శాం.
 ౪౪ శ్లోకమునందు యెట్లీవల్లభపాణిపల్లవతలే నీతం నవీనం వయ, యని తన యావనప్రా
 యమును దిల్లీశ్వరుని కిచ్చినట్లు కంతోక్తిని జెప్పచున్నాఁడు. ఈదిల్లీశ్వరుండగ్గురుచక్రవ
 ర్తియేయై యతనిపాణియందే పరిపూర్ణసకలశాస్త్ర పాండిత్యాశీశయ సంపాదనాంతర
 స్వీయనవీనప్రాయం బీయనచేత నీత మయిన పక్షమునందు నగ్గురుమీఁదఁ బండితరాజు
 చెప్పిన శ్లోక మొక్కటియేని లేక పోవుటయు షాజహాను మీఁదఁ జెప్పిన వనేకము
 లుండుటయుఁ బైగా నీకడపటిచక్రవర్తిచేతనే యతనికిఁ బండితరాజువిరుద మీయఁబ
 డుటయు నెట్లు సంభవించును? పూర్వోక్తప్రకారమున ముత్తరములచక్రవర్తి సంశ్య
 లమీఁదనే కాక షాజహానున కేలాగుననో సంబంధముగలసిసవాఁడుగు వాసభఖానుమీఁ
 దఁగూడ నొకయాఖ్యాతిక పండితరాజు రచియించినట్లు చదివియుంటిమిగదా ! అగ్గు
 రుకాలమున నీపండితుఁడున్నయెడల నాయన వర్ణన మీయన చేయవలయుట సర్వథా య
 సంభవము. కాబట్టి రసగంగాధరమునందుండి పైనుదాహరించిన ౧, ౨ 3, ౪, శ్లోకముల
 లోఁ జెప్పఁబడిన దిల్లినల్లభుఁడు నిశ్చయముగా షాజహానేకాని వేటొకరు కారు. త
 త్కారణమునఁ బండిత జగన్నాథునిమహోద్బవశ క్రీ.శ ౧౬౨౦ మొదలుకొని
 ౧౬౬౦ సం॥ వఱకు నైయుండవచ్చును.

జగన్నాథపండితుని తండ్రిగారి పేరు పేరుభట్టనియుఁ దల్లిపేరు లక్ష్మియనియు
నీయుఁ తెలుఁగునాఁటినాఁడనియు సకలకాస్త్రగారంఁగుఁడగు జనననియొద్దనే విద్వల
న్నియు నభ్యసించెనియు నీక్రిందిశ్లోకముల నలనఁ దెలియవచ్చెనును.

౧ శ్లో॥ త్రైలింగాన్వయ మంగళాలయమహా లక్ష్మీరక్షాచాలితః
శ్రీమత్పేరమభట్టనూనూ రభిశం విద్యల్లలాటంతపః
సంకుప్టఃకమతాధిపస్య కవితా మాకృష్టోన్వయనం
శ్రీమత్పండితరాజపండితజగన్నాథోన్వయభాసీదయ ॥ సాగ్రాధారము ౫౨

౨ శ్లో॥ సాహజాదపీయూషం స్యందతే యస్యలీలయా
తం వందే పేరుభట్టాభ్యం లక్ష్మీకాంతం మహాగురుమ్ ॥ ర. ౧౦. పీఠిక.

౩ శ్లో॥ శ్రీమద్భాసేంద్రభిక్షో రక్తగతసకలబ్రాహ్మవిద్యా సపంచః
కాకాసి రాక్షసాదీ రపి గహఃగిరో యోమహేంద్రాగ్రవేత్త
దేవాదేవాధ్యగీష్ట పురహరగరే కాసనం బైమనీయం
శేషాంకప్రాప్తశేషములభ. శిశి రభూత్సర్వవిద్యాధర యః ॥ ర. ౧౦. పీఠిక

పీఠిక దెలుఁగు.

౧ మ॥ శ్రుతలక్ష్మీకరుణోపాలితుఁడుఁ బేరుంభట్టామానుండుఁ బం
డితరాజాంకనుఁడుం ద్రిలింగకుటుండు నిద్యల్లలాటంతపుం
డతితుష్ట నివి కామరూపవిభుచిన్యంజా కవిన్యంబుఁ గ
త్పతి వర్ణించుమఁ జేసె బండితజగన్నాథుండు దా నీశ్వర ॥

౨ క॥ సాహజమునుండియుఁ బీ । యూషము స్రవింబుందు శేషభోగ్గముగీలన్,
భూషించుచు నాలక్ష్మీ । యోమవిభుఁ బేరుభట్టు నొల్లను దెలుతున్ ॥

౩ మ॥ గ్రహియించెన్ సుత్రబ్రాహ్మవిద్య విమలజ్ఞాసేంద్రయోగిగ్రుచే,
గహనం బైక కజాదగౌతములవాక్యంబున్ మహేంద్రాగ్రవేత్త,
మహికాశీపురి ఖండదేవువలనన్ మీమాంస. శేషంబుచే
సహిరాధ్యాప్యముఁ; పేరుభట్ట ట్టభిలవిద్యాకాలి సామాన్యఁడే ॥

మఱియు జగన్నాథపండితుఁడు రాజమహేంద్రవరమండల నివాసి యని త

ద్యంశ్యుఁడగు సుక కాశీపండితుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. పండితరాజాతండి) పేరుభట్ట
గదా ! అన్యదేశీయుల కట్టిపేరు సాధారణముగా నుండ నేరదు. కాఁబట్టి యాకాశీపం
డిగుఁడు వ్రాసినమాట నిజమేకావచ్చును. జగన్నాథపండిత వింఛితములయిన గ్రంథ
ములనుగూడచి కూడఁ గొందెము వివరించి యీపీఠిక ముగించుచున్నాను.

ఈయన గంగను, యమునను, లక్ష్మిని, విష్ణువును, నూర్యునిస్తోత్రము చేయుచు వరుసగా, ౫౨, ౧౦, ౪౧, ౬౦, ౩౦ శ్లోకములుగల పీఠాపహారి, యమృతలహారి, లక్ష్మీలహారి, కరుణాలహారి, సుధాలహరియని పంచలహరులను రచించినాఁడు. వీని లోఁబీయూషలహరిని గంగాలహరియని సాధారణముగా వ్యవహరింతురు. సుధాలహరి యనునది మయూరకవిరచిత నూర్యశతకమువలె స్రగ్ధరావృత్తములు గలిగి యున్నది.

రసగంగాధరము. ఇదియొకయలంకారశాస్త్రము. జగన్నాథపండితుఁడు రచించిన గ్రంథములందన్నిట నిది యుత్తమము. సరస సాహిత్యసంపాదనాభిలాషులకిది యవశ్యపఱసీయము. మనీషులు దీనిని గవి కల్పకమని సన్నుతించుదురు.

మనోరమాశచమర్దన. ఇది భట్టోజీదీక్షితుఁడు సిద్ధాంతకౌముదికే జేసిన మనోరమ యనువ్యాఖ్యమీఁద ఖండనగ్రంథము.

అశ్వధాటి. ఇది తనమనుననిప్రార్థనమునఁ గవి రచించిన ట్లీక్రిందిశ్లోకమునలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. శ్లో॥ రామనామ్నఃస్వపాత్రస్యకామనాపూరణోత్సుకః అశ్వధాటింజగన్నాథోవిశ్వహృద్యా మరీరచతో ॥ ఇది యమక ప్రధానము లగు ౨౫ శ్లోకములు గల బహుదేవతాస్తన గ్రంథము. అశ్వధాటివృత్తములనుబట్టి దీనికాపేరుపెట్టఁబడినది.

ప్రాణాధరణము. ఇదికామరూపదేశాధీశ్వరుఁడైన ప్రాణనారాయణుని పరాక్రమాదులను వర్ణించుచు రచించిన చిన్నగ్రంథము. ఇందలిశ్లోకములకిది యీనఱులోఁదెలుఁగుపద్యముతోఁగూడ నీపీఠికలో నే ప్రాయఁబడియున్నది. అది చదివెచూడఁగా నీగ్రంథముఁ గామరూపాధిపునికవిత్వమున కలరి పండితరాజు రచించినట్లు గోచరించెడును. ఈగ్రంథమందలి మొదలిశ్లోకము భారవిలాసమందలి ౪౨ శ్లోకము నొక్కటిగానున్నది.

జగదాధరణము. ఇది పాజహానుజ్యేష్ఠపుత్రుఁడగుదారాసుకాను వర్ణించుచుఁ గవి రచించినది. దారా సంస్కృతభాషాపీఠిక డగుట సుప్రసిద్ధము.

ఆసఫవిలాసము. ఇది కేవలగద్యకావ్యము. కవి దీని వాసఫఖానను నబ్రాముగూర్చిరచించినాఁడు. ఈసంగతి స్పష్టపఱచునొక వాక్యము తద్గ్రంథపీఠికలోని దని యంతఃకలబూర్వ మీపీఠికలో నే యుదాహరింపఁబడియున్నది.

భామినీవిలాసము. ఇది భర్తృహరివిరచితమైన సుభాషితరత్నావళివంటిది. ఇందు నానారసప్రధానములయిన మనోజ్ఞశ్లోకములు గలవు. జగన్నాథపండితుఁడు తన రసగంగాధరములో లక్ష్యములుగా నుదాహరించుకొనుట కీగ్రంథము రచించినాఁడనియు, గంగాలహరీప్రముఖిజగ్రంథములలో దొరకనిలక్ష్యముల నిందుండి గ్రహించుచు వచ్చేననియు జెప్పెదరు. రచనాకారణము నెవరేమి చెప్పినను గ్రంథముమాత్రము

సరస మైదె ఇంచలి శ్లోకము లలంకారాదులను లక్ష్యములుగావున వీనిని జరుపుటవలనఁ దత్తద్విషయములు స్ఫుగణకు వచ్చుచుండును.

ఇదిగాక చిత్రమీమాంసాఖండము మొదలుగాఁగలబహుగ్రంథము తీపండితరాజు రచియించెననిచెప్పదురు. వసుమతీపరిణయము రూపన్తనము ననుచుండునాటకములు గలపు వానినిరచియించిన కవి జగన్నాథుడని యంగన్నదిగాని యాజగన్నాథుడేజగన్నాథుడుగాఁడని నిశ్చయముగాఁ దలంపనచ్చును. రన్నాటక ప్రస్తావనలయందుఁ గవి తండ్రిపేరు బాలకృష్ణుడని యుండుటయే కాక విశేషించి వసుమతీపరిణయమందుఁ దన్నాటకమప్పుడు రాజ్యముచేయుచున్న పీష్వాబాలాదీబాచిరాయనియొక్కచొప్పున రచియించినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇందువలన నీనాటక ద్వయకర్తయగు జగన్నాథుడు బాలాజీ బాచీరాయని కాలమందనఁగా 18 వ శతాబ్దము నడుమ నున్నవాడని తేలుచున్నది. భామినీవిలాసకర్త 17 వ శతాబ్దము నడిమివాడనియు నతని తండ్రిపేరు పేరుభట్టనియుఁ బూర్వమే తెలుపఁబడెను గదా !

భామినీవిలాసమంచలి కడపటిపద్యములవలన జగన్నాథ పండితుఁ డాత్మస్తుతి పరాయణుడని స్థూలదృష్టిని దోచునుగాని నూత్నదృష్టి నాలోచించినచో సర్వకాస్త్రీహారికపద ప్రజ్ఞగల యవ్వదావంసునకట్టి యుల్కాక్ష మ' శయోక్తిగాదని తోడనే స్ఫురింపకపోదు పండితరాజు తనకవనమందుఁ బ్రసాదముసాధారణగుణమవి యీక్రిందివాక్యమువలనఁ జెప్పియున్నాడు. “ శ్రుతమాత్రా వాక్యాన్తం కరతలబరమిసనివేదయంతీ ఖటశాపగ్రనాదస్య. ఆయంచ సర్వసాధారణో గుణః, ఉదాహరణాన్యత్ర ప్రియశో శునీయాని సర్వాణిపద్యాని. , ర. గం - ఆననము ౯. ఇట్టికవనమును సరిగఁ దెలిగించుట యొకకృతే యయినను మనీషులు గుణగ్రాహులను నమ్మకతో నేనీ ప్రయత్నమును జేసివాడను జగన్నాథపండితుని గురించి కొంతవివరముగా ప్రియుటపై నాకు, ఎల్, ఆర్ వైద్యులనువారు ౧౮౮౭ సం॥ బ్రకటింపిన సంస్కృత భామినీవిలాసములోని యాంగ్లేషిక విశేషసాహాయ్యము చేసినందునఁ దత్పండితులకు నేను మిగులఁ గృతజ్ఞుడనగుచున్నాను.

ఎన్నడోనాయెట్ల నేచ్చున్నకొ కొంచెపాటి తెలుఁగునకై సదా నాయెడల గురుభావము వహించి యీగ్రంథము ముద్రాభృతి గయికొనకయే యచ్చొత్తించిన దే శోపకారి పత్రికాధిపతి సర్వీరాజు సీతారామయ ప్రధానునిఁ బరమేశ్వరుఁ డాయురా రోగ్యాది సంపన్నునిఁ జేయుఁగాక యని కోరుచున్నాడను.

రాజమహేంద్రవరము.

1902 సం॥ డిసెంబరు.

}

వడ్డాదినుబ్బారాయఁడు.

సతీ స్మృతి యనఁగాఁ బ్రతీతను గూర్చిన స్వరణము. వేదీసంహారాద్యాంధ్ర గ్రంథకర్త యయిన వడ్డాడి సుబ్బారాయకవి తన భార్య యగు నన్నపూర్ణాసతిచరమకాలమునఁ దజ్ఞాపకముగా నీనిని రచించిననాఁడు. పండితరాయఁడనుచిరుదునామముతోఁ బూర్వము పాజహా నను డిల్లీచక్రవర్తి యాస్థానమున విద్వాంసుఁడుగా నుండిన జగన్నాథకవి సంస్కృతమున రచించిన భామినీవిలాసమును చతుర్విలాసగర్భిత మయిన గ్రంథముఁ దానాంధ్రీకరించినందునఁ తద్ద్రవిధమందలి తృతీయముకరుణవిలాసము జగన్నాథపండితుని ధర్మపన్నయగు కామేశ్వరి కురణమును స్మరింపఁ జేయునది యగుటచేత విషయసాదృశ్యమును బట్టి కవిచే నీగ్రంథము భామినీవిలాసకరుణవిలాసమున కనుబంధము కావింపఁబడినది. ఇందు మొదటినుండి నలుబదియేడు పద్యములు కేవలము కవి విలాపమును దెలుపునవి యయినను దత్తవప్తస్థాభేదమును బట్టి యవి ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయ తురీయ విలాసములని నాలుగు భాగములు చేయఁబడియున్నవి.

భార్య లంకణములు చేయుచున్న పిడుగు సమాచారము దెలుపు నొకయుత్తరము నరసాపురము సమీపమున వసిష్ఠాతీరమందొకపల్లెయయిన కలగముపూడి పోలవర మనుతనయత్తవారియూరనుండి రాఁగాఁ దత్తుణమే కవి యచ్చటికిఁబోయి, నాఁటి కేడులంకణములయితన్నానవాలు పట్టుపాటి తెలివి యయినను లేక సంధిచే నేమేమో కలవరించుచున్న ప్రియురాలిని జూచి, యింక జీవింప దనునధైర్యముతో, నామె సప్రాణయయియుండఁగా శోకించుట ప్రథమ భాగమును, మృతసతికి దహనసంస్కార మాదినమున నే జరిగినను సంచయనకర్తమునిమిత్రము తత్స్వోలనరగ్రామమునఁ గవి మఱి నాలుగు దినము లాఁగవలసి వచ్చినందునఁ బ్రాణోత్క్రమణానంతర మాయూర దారను జరిగించినకర్తములను నామెవిలాసాదులను దలంచుకొని దుఃఖించుట ద్వితీయ భాగమును దక్షాగ్రమును నుండి రాజమహేంద్రవరమువచ్చి నిజగృహమున మృతసతీప్రతిచ్ఛంద దర్శనాదులవలన మనోవైకల్యముగలిగి బహువిధముల విలపించుట తృతీయ భాగమును, స్త్రీ దక్షతలేమి మొదలుగాఁగల పలుకారణములవలన రాజమహేంద్రవరమున జరపవలను ప

డక, కవి తనకుమారుని (తృతీయకళత్రసంజాతుని) మాతామహస్థానమయి నలువదిరెండు మయిశ్శూరమున నేలూరికాలువదరినున్న సుప్రసిద్ధమగు సుంగుటూరుగ్రామమునకు బోయి నిజజాయ కక్కడఁ బారలొకకక్రియలు నిర్వర్తించుచు నార్తిబొందుట చతుర్థ భాగమును దెలియఁజేయుచున్నది.

తురీయకళత్రవియోగము - పాప్రమయినప్పడనఁగా నైదేండ్లక్రిందటి దుర్బాసం తృత్యశ్రావణమాసమున నీయన్నపూర్ణానలియక్కగారగు సుబ్బలక్ష్మియను కళత్రముకాలము చేసినప్పుడామెను స్మరించుచు నీకవినతీస్తృతియనుశీరితోఁ గొన్నిపద్యములువ్రాసి యందు ద్వితీయకళత్రములపద్యములుకూడఁజేర్చి యిచ్చొత్తించెను. కాని దీనింబోలెదా నిని గరుణ విలాసానుబంధమని శీర్షకొనలేదు. ఈకవి భామినీ విలాసము నప్పటికే క్షాంతపఱకుఁ దెలిగించియుండెను. అయినను గరుణవిలాసములోని విషయమిట్టిదని నాఁటికిఁజూచియుండలేను. ఇటీవల నయ్యంభముదెలియ నయినందున బూర్వకాలమునఁగూడఁ గళత్రవియోగవిషయమునఁ గవులిట్లుగ్రంథరచననీయు నాచారము గలవని నూచించుట కిదిదాని కనుబంధమొనర్చినాఁడు. ఇయ్యనుబంధగ్రంథమునందలి పద్యములలోని భావములు గొన్నిచోట్ల గూఢముగానున్నవి. పవిత్రమయినచరిత్రము గలిగి బహిఃప్రాణమయినభార్య పరలోకమునకేగినప్పుడు కవియగుభర్తయూ మెపేరుకాశ్వతము గావించుటకుఁ జేయవలసిన దింతకన్న శతఃకార్యములేదు.

వసురాయకవి మున్నొకసారి తురీయకళత్ర వియోగ సాగరమం దీఁదులాడుతఱిఁ బరామర్శించుచు నొక మిత్రుఁడు వ్రాసి ప్రకటించుటకు నాయొద్దకుఁ బంపిన పద్య మొకటి యీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను

చం॥ వరకవితాలతాంగి నననద్యమలీకృత గవగూడిరేవగల్

చిరతరసాఖ్యకీర్తులను జెందుచుఁ దమ్మొక రీతిఁజూడనీ ।

సురుచిరగాత్రలందఱిది చూచి సహింపఁగలేక గాదెదు ।

ర్భరతరచింతతోడ నెడఁబాసిరి మిమ్ములనిట్లు మిత్రమా ॥

ఏలూరు.

ది 10 ఫిబ్రవరి 1908.

}

సర్వ రాజు సీతారామయ్య

భామినీవిలాసము.

ఇష్టదేవతాప్రశంసనాదికము.

- క॥ శ్రీకళ్యాణగుణాకరు । లోకైకాధారు సకలలోకారాధ్యుఁ ॥
 శోకహరుం గరుణామయుఁ । బ్రాకటకైవల్యగుం బరాత్పరుఁ గొలుతుఁ ॥ ౧.
- క॥ వినయవివేకాదుల భూ । జనులమది న్నాటుకావ్యసంతతి గలిగిం ।
 పను నిర్దితంబు లగుచే । తనవిద్యాయంత్రములను దలఁతు సుకవులఁ ॥ ౨.
- క॥ పండితరాజు జగన్నా । ధుండుమరోక్షుల రచించె దొల్లిట డిల్లీ ।
 శుం డైనపాజహానుని । నిండుసభం బొలిచి భామినీవిలాసముఁ ॥ ౩.
- క॥ రాజమహేంద్రాద్రిపుత్ర । ప్రాజితపోధాభ్యసనకళాకాలఁ డెలుం ।
 గోజ వసురాయఁ డాకృతి । రాజము నాంధ్రీకరించు రసికుల కెక్కఁ ॥ ౪.

భామినీవిలాసము—ప్రాస్తావికవిలాసము.

- క॥ శ్రీమన్మాధుర్యపరమ । సీమను సారస్వతోరుసింధుమథనజఁ ॥
 మామకమృగుకవితాసుధ! నీమహిలోఁ గోలువారి కెసఁగు సుఖంబుల్ ॥ ౧
- చ॥ మదమలి నార్ద్రగండగజమండలి యుండు దిగంతమంను; లోఁ ।
 గదిరెడు జాలి హస్తీసులఁ గన్న; మృగంబు లతుల్యకక్ష్యముల్ ।
 గద; యిపు డీజగంబున నెకకొ స్వకతోరనఖాగ్రపాండితఁ ।
 విదితముగా మృగాధిపుఁడు వేనిపయిం బ్రకటికరించెడుఁ ॥ ౨.
- ఉ॥ మానససారసాకరముమధ్యమునకొ జలజస్థల న్నదూ ।
 శీనుత సారభాంబువుల లీలగఁ గాలము వెళ్ళెబుచ్చునీ ।
 మానితపు న్నరాళ మిట మండుకమండలసంకులోదకం ।
 జైనసపంకపల్వలనునం డెటు నిల్వఁగ నేర్పుఁ డెప్పుమా ॥ ౩.
- ఉ॥ చూడఁ జకోరు లేకరినచూపుల దూరుపువైపు, గల్పలు ।
 స్వీడుచు నుండ మానమును, విల్లూను చుండ మరుండు, నూడనిం ।
 బాడఁగఁ జూచుచుండ నభిమానపతీజనమాన మిట్టివోఁ, ।
 గూడునె ఛాత చంచురునకుఁ ఘటియింప ఘనానోధముఁ ॥ ౪
- చ॥ తొరగడునీమరందమును ద్రుప్పులు డుల్లఁగ నెప్పు డానుచుఁ ॥

స్ఫురవరవిందమా ! దరిని సాంపుగఁ దుష్టద తేమె పాడెచుం ! ; 1

బరమహితుం డనంగఁ బనమానుఁడె ను మ్మొకకోర్కెలేక నీ |

బరిమః ముక్ నరంతరముఁ బర్యవఁ జేసెడు సర్వదిక్కులన్ ||

౫౯.

క॥ ఏతెంచెను దైవికముగ | నీతుష్టద యిటకు నవ్వకే మటజంబా ; |

బాతిగ మకరందము గల | వేతామరపూలు దీని నొదలఁ బూనన్ ||

౬.

తే, గీ॥ తేటికూటుచతో నొండు దీయమావి | మోక విలసిల్లునందాకఁ గోకిలంబ ! |

వెడలఁ బుచ్చుము నీ వెటో, విరస మైన | వాసరము లివి, కాననాభ్యంతరమున॥ ౬.

క॥ బకము లవివేకములు ; దలఁ | పకు నీ కవి సలపుపరిభవము లిల జైవా |

తృకములు గావుతఁ గమలినీ ! | మకరందసుధారసైకమా ర్థికము లమల్ ||

౭.

తే, గీ॥ అయ్యయో ! నేను గడునీచమైతి ననుచుఁ | నూ పమా ! యెప్పుడునునీవు గుండఁబోకు ? |

సరసహృదయంబు వగుచును బులగుడను | తెల్ల కాలము నీవు గ్రహింతు గాదె ? ||

క॥ విరివిగ మకరందము గల | విరిదన్నిని వాసరములు వెడలించినవి |

భర మిప్పుడు కటకట ! యె | క్కరణిని గుటజంబునంగుఁ గడపునో చినముల్ ? ||

౮.

క॥ హరిచందనమా ! యెవ్వని | గిరలకు గోచరము తావకీనమహిమ ? యీ |

గరళంబు గ్రాయించిలువలఁ | బరిమళములు బుగులుకొలిపి భరియింతువుగా ||

౧౧

క॥ పాటీరదు ! తానకపరి | పాటిని బాటింపఁ గలద పాటిన మొరునం |

దోటిల్ల కొరయునరులకుఁ | బాటు వాటిచి పిండి వయ్యుఁ బరిమళ మీ పీ ||

౧౨.

ఆ, వె॥ పాలు నీరు నేలుపలుచుటలోన రా | యంప ! నీ నె యూలనించితేని |

లోకమంను నెవ్వఁడో మలవ్రత మింకఁ | బాలనంబు నీయువాఁడు నేడు ? ||

౧౩.

ఆ, వె॥ వైకి గ త్తివాతిపగిదిని, యెనుద్రాచుఁ | బాములట్ల హరిభంగిఁ దోచి, |

లోన గో స్తనీసమానులై నటదెదా | వారుఁ గింప యిడుదు పుంధయంబు ||

౧౪.

ఉ॥ పానము నేయు చెప్పుడు భవ న్తకరంబునంబు నేవ్వన్మనై |

గానము నేయుఁగాక గమకంబుగఁ జెంగటఁ బడసితికముల్ |

నీనిరవవ్య సౌరభము నిచ్చులు సర్వదిగంతరంబులన్ |

మానితభంగి నింపఁ బనమానుఁడె నున్ము ప్రపీణఁ డెల్లనూ ||

౧౫.

- చ॥ కొలకొల మంచు నెల్ల న్నలుగుల్ దివి నేగును, దీయనూచిమో
గ్గలగమి జుమ్ముజుమ్మునుచు గండుటకుల్ వెన మూగు, నీవు శో!
పిలగఁగ; గొలక! యింకెవరి జేరు ని దింప నీటుఁగా కయో!
కలుకు మునుం గదా మనసు, గాంచిన నీయలీదీనమీనము॥ ౧౭.
- క॥ తుమ్మెవవలె సౌరభలో! భమ్మన నిన్ను జేరె ననుచు భావింపకు మీ!
తెమ్మెనను; లోకహితముగఁ దమ్మి! యితఁ డిర్గియగు నునారం దయ్యో॥ ౧౮.
- క॥ మానముఁ బూనకు మాటలి! మానుగ గుంతిరము సలుపుచుగతుకరగు నెడో;
దానకళాగురువులు సం । తానరరువు తెల్ల దీని దమతలఁ దాల్చు॥ ౧౯.
- ఆ॥ వె॥ సకలగుణము లున్న, సాగుసేవ్యుల లేక । పోయె, శ్లోకహింసలకతమున,
వానిని స్వహింతు, సాటిర! తావతా । స్వర్య మహాహ! యేచునంగ పచ్చి॥ ౨౦.
- క॥ గహనము సకలము వెనకెను; బహువిధముల మ్రాఁకు లన్ని పరికించె; నోహో!
సహకార! యొక్కడను చుధు । లిహము భవత్పమము గాంచ లే దీజగతి॥ ౨౧.
- క॥ కలపూలతావి, దనకడఁ । దలపెట్టెగ రాని జేతరుమసుమముపై ।
నిలిపి పద మొండు విరి పాం । తల పోఁ దలపోయ వెని, భవ్యచువె యశీ॥ ౨౨.
- క॥ పావనివి వింధ్యసంభవ । వోవాహిని! యివురుచున్న నుచితమె యిది? లో!
భావించి చూడు లెస్సగ; నీవీధులకలువబలము లీవు గ్రహింతే॥ ౨౩.
- క॥ పండులుఁ బత్రంబులుఁ బూ । లుండున దెన్నంచు లేచయో! బర్బరమా!
ముండుల నెప్పుడు నిండుక । యుండెను; ని శ్నేమి గోరి యుపసన్నితు॥ ౨౪.
- క॥ ఈకానను, గోకిలమా! యేకాకివి; కంఠమెత్త కట్టె మనుమా;
కాకు లివి నిర్దయంబులు । నీ కె గ్గొనరింప కుండు నిజుల మనుమా॥ ౨౫.
- క॥ స్ఫురితతరువిసరసుషమా । పరిహారక మభిలజంతు బాధాకర మీ!
యరుతుహినము, నేగొనమున । భరియించెన వెప్పుడు విడక పాశ్వలిజనకా॥ ౨౬.
- క॥ నీమొద్దగు నేలెంచిన । యీయలికి నవజ్జ నేయ కేనుఁగుగున్నా!
నేయమున దానస్తవ । నీయమ్ము కరులు, దీని నెల్లని బూనుకొ॥ ౨౭.
- క॥ దేవతరుమసుమసౌరభ । నేను గోరికలు దీటి చెలఁగెడునోకె॥
బూ వన్య మైదానిని । నేవించుట కేవలంబుఁజిట్టకము గదా॥ ౨౮.
- క॥ గాలించె నెల్లమ్రాఁకుల । నాలించెను గోకిలముల నడిగి రసాలా!
పోలింప నీకుఁ జాలిన । దీలోకములోనఁ గాన విందిందిరముల్॥ ౨౯.
- చ॥ నెనరున నోయిమాలకరి! నీ వుడు కెండల మండువేసఁగిం ।
గనుఁగొని కొండెపాటి యుదకంబు నెనుంగి మొనగ్గుప్రప్తియీ!

ననిచినమొక్క కెల్ల భువనంబును జల్లుల ముంచుమేల్లునా!

ఘన మయినకా యథార్థముగఁ గల్గఁగఁజేయ నశక్యమాఁజామి॥

30.

ఉ॥ పెంగలి తోఁటవాఁడు ? పృథివి గలతేమ హరించిపోయె ; వా!

త్యం గడుకావిరుల్ గవినె నాశల ; నెండలు మెండు లయ్యె ; సు!

పంగియ కీమరుస్థలి నపాయకరంబులె యన్ని ; యిట్లు ల!

య్యం గమలాసనుం డెచటనుండియొ ని న్ననిచెం బయోమునా!॥

31.

ఉ॥ ఏకడ దానవార్భమ దనేకమిళిందము లేనకల్ భయో!

ద్రేకవిలోలలోచనత దేహబలం బఱు, మాక్షికద్రవం!

బేకడఁ బొర్లు చుండెడు, మృగేంద్రుఁడు దాఁ బరలోకమేగ,న!

వాక్కిట నిత్తటివే శివ శివా ! చెవి సోఁకు శివావిరాఘవుల్॥

32.

ఉ॥ మాకరి ద్రూఁకు లన్నిటి సమానపుఁబ్రేమనె పెంపెఁగాని, ప్ర!

త్యేకముఁ జూపఁ డీపాగడ కెక్కువయక్కటికంబు; నైన ని!

మైక క్రమప్రవృద్ధ మయి పూచి, నితాంతలతాంతసౌరభ!

త్యేకముచే దెన ల్పానరిఁజెన్ మధుపారవపూరితంబుగ్గ॥

33.

చ॥ వలము మొదల్కడం; దిటము పొఁతు , పటిష్ఠము తెల్లకొమ్మలుకొ;!

నెల వొరు లెక్కురానిమల ; నీ కిఁగ నేదెగ జోనగాధిపా!!

పెలుకుఁ బుట్టు నైన వెఱవేడి యొకం డెదనెం; నిర్భయం!

దొలసెను భుగ్నకీల మహోగ్రదవాసః ఘస్టరం డయో॥

34.

ఉ॥ వేసఁగి నేళ వేవలుఁగువేడివెలుంగుల వేగి, దీర్ఘము!

ల్వాసరము ల్నినుక మదిఁ దలంచు నెక్కెటొ నెట్లు, నెట్లనే!

జేసినలొంటిపున్నెమునఁజేసి కనంబడి నేఁడు? నీరదా! !

గానిలుచాతకంబుఁ గరకంబుల మొత్తను జిత్తగింతువే? ॥

35.

చ॥ దరికొని కారుచిచ్చ మిను దాకెడుమంటల నేగ్గుటం, గటా!

దెరసినతీరియ ల్పదలి బిట్టుగ మాఁడుచుఁ జెట్లు లుండ, నీ!

నీతిగరువం బిదేటిది? వచింపుము నీలపయోద ! సర్వదా!

గురినెను కొండకొమ్మలనె కుండల ముంచిన లాగు సోనలక॥

36.

ఉ॥ నీతితెరువరి ! వెఱవకు! దారి నితని పరుషగర్జితము నెవి సోఁకకా;!

ఘోరదానవాత్తివారణ ! కారణజలదాత యితఁడు ఘనుఁ డని వినవో? ॥

37.

ఉ॥ సారభమా జగన్నతము ; తైత్త్యమిక స్ఫువనోత్తరంబె పో ;

కీరితి దిగ్విధానిలయభేలన మైనను జందనద్రుమా !

ఘోరవిహనలార్చులను గోటరకోటిని గ్రాయుచుండు క్రూ

రోరగముల్ త్వరీయసుగుణోత్కర మెల్లను మ్రింగెడుం గటా॥

౩౮.

క. కోరిక, మోమోటమి, చెలి । కారము, గూరిమియు నేది గానమ; ఘోరము॥

ఘోర మగుభవనతాపము । దూరము గావించు నున్నతుండు ఘనుఁ డౌరా॥

౩౯.

ఉ॥ అచ్చపుంగొల్లం బుట్టు ; రవిహస్తమునకవిడిమట్టు ; లచ్చికి॥

రచ్చపు; నాచు వేల్పులమనంబులఁ దావి; మ తేగొనంబులం

దొచ్చెము లేదు ; మచ్చిక ద్విశోత్తనుహంసము నాదరించుచు॥

వచ్చిన, నింతకన్న నెఱవాసికి నెక్కుదు నీవు పద్మమా॥

ఉ॥ ప్రాద్దున కుద్ది యామణులు పొల్లెడు వేలను జాలతాలతో ;

నిద్దరవోపు లచ్చిదొర, నీరచరంబులతో జలంబులకా ;

బెద్దతనంపుసొంపు నవివేకము నీకడ రెండుఁ దోచు ; నిం

దద్ద పయ్యాధి ! భూషణ మొనర్తునో ? దూషణముం బొనర్తునో ?॥

౪౦.

క॥ నీయామణు లేమిటి క । భ్రాయిత మీకాయ మేల ? రత్నాకరుఁడా !

వా యెంకినవారలకుకా । నీయొద్దను బచ్చిమంచినీ శ్శోచనపుగా॥

౪౧.

ఉ॥ నీరము లిన్ని యుండఁగనె నీవు తృప్తా గ్తులడప్పిదీర్పఁగా

నేరవ యేని, యెల్లెడల నిష్పకలం గురించుచుకొంచు, ఁగా

సారమ ! మండువేనఁగి వెసం జనుడే, పలుపట్లు వట్టునాఁ

డేరిదగక హరింపఁ గల వించుక లోఁ బరికించి చూడుమా॥

౪౨.

క॥ కోపం బెద రాదుగదా । కూపారమ ! నిన్ను నే నొకొం డనియెద; నీ

దాపునఁ గొని ఘనుఁ దొనఁగెడు । నాపౌఘము గూడఁ బట్టి హరియింతు పయ్యా॥

అవె. వేల్పుటేటిలోఁ బ్రవేశించునిన్ను మే । మాఁగఁ బోము గాని వాఁగుకాన॥

యొక్కమాట విను మయుక్త మానదిమోల । నీతరంగలీల నెగడఁ జేయ॥

౪౩.

ఉ॥ వాసవునందనంబునను వాసికి నెక్కినయొగిద్రూఁకులకా॥

వాసనఁజూచి తా విడుచుప్రావిరులకా దెలుగంట్లు మూరుకో, ।

భౌసిలుతేటి, నిన్ను విధివక్రతఁ గోరఁగ, లోభి పౌంచు బు

ష్వాసవ మీయ లే వహహ ! యంబుజమా ! నినునేమనంగలకా ?

క॥ బిసవిసరము మొసవితి సా; । రసముల నేవించి తనమరస మానితి; నీ

వసమి కలహంస ! మరుమే । లిసు మంతయూ నలిపికొనఁగ నీసరసునకుకా॥

౪౪.

- ఉ॥ కన్నులపండు వైననకాయన దోచినపూవుగుత్తులం
దు న్నైటపాటఁ బాడుచు, మనోభ్రత నీవు ఘటించినట్టి యీ
చిన్నిరసాలశాఖ, విధిచెల్లుని నేడు కృశింప, దీని-శోక
దిన్నర దప్పి వర్తిలనఁ, జేటి ! త్వవ్యయము నీచ ముందుచే ? ॥ ౪౫.
- చ॥ గరువముచేత నిట్టి ! కనుగానక నీ విటు లేటిపెండునో
సరసవిహారభేలనము సత్వెద వీవచంఘం ; నాచునో,
గురుశుభప్రభిన్నకరిమంధగశద్రుధనాస్తమాక్షక
స్ఫులితము దీనిఁ గేసరికిశోరవిహారధరాగ్రసీమము ॥ ౪౬॥
- క॥ ఆకట నకనకపడియును । దేకుచు లే కెరుపడినవీవ్యుగాచి ।
వీకను బోకార్చునె కరిఁ । దాకి కడపు బొబ్బవెకిము దానుశ్చేదనక ? ॥ ౪౭॥
- క॥ భిన్నకరితంభముక్తా । చ్చన్నచనుంధగము, సింహసత్తుచు మోల్కనీ ।
విన్నముఁ జేసికొను మృగ । సన్నధ, నాన్త్రీయశౌర్యసాహసగిరిమణి ? ॥ ౪౮॥
- ఉ॥ ఓరిమదాంధప్రప్తి ! గబయూధప ! సంగడికాఁడ ! ఘోరకాల
తారముచుధ్యయం దిట తుణుమును నిర్వృక పాటిపార ; స్తం
జేరమబుద్ధి శాతనఖభిన్నసృగూపలభీర మైచకం
తీరవశేభరంబు శయనించిన దీగిరిగహ్వరంబునక ॥ ౪౯॥
- క॥ గిరిగహ్వరములఁ గలధను ! । గురుగర్వమునం బరింపనును ; కేల్యానినక ॥
హరిశిశువు పాలకంపు, । కరిణీపరి శేషితంబు గహ్వరి గాదే ? ॥ ౫౦॥
- ఉ॥ మొక్కలు పెంచువాడుకను, బుణ్యాఁడు నాటెను బోటపాఁడు, దా
మొక్కడ మూలగాఁ బొగడయుక వరమందు ; ని దేమెబుండు వాఁ
డక్కడ నుండి యామొలక, యంతట వెక్కిరిచిక్కఁబూచి పెం
వెక్కిన కమ్మతావులను నెల్లజగంబుల ముందె నొక్కటక ॥ ౫౧॥
- శా॥ స్తోకాంతఃపరిభేలనధ్రిమితపాశోలోలకల్లాలమా
లాశోలాహలముక, హరిద్విరదము ల్లంఘాద్రి సంక్షోభ మం
చాకర్తించుతిమింగిలాంగగిలినపౌఢాస్య మారాఘవం
వీకంధిం బాలయల్క వీడునెడ నిం కేవోటఁ గ్రీడించెడుక ? ॥ ౫౨॥
- ఉ॥ కొన్నిటి నేనుఁగు ల్విడిచె ; గొన్ని నెగళ్ళకు భిన్న మయ్యె ; చ
క్కున్నవి గ్రీష్మభానుకరణాఘముచే మసి యయ్యెఁ జెట్టు లి
ట్లన్నియుఁ బోవ, మూలఁ గన నొనిది గూడ లవంగవల్లికా
నన్నివు యయ్యెడుక, దవమునక భువి దావి బువుల్కానగటా ॥ ౫౩॥

ఉ॥ నాకముమాళిమానికమ వర్జ్యతథామను కీగిచెట్లమణ్ణా,

భాకవిరోధికై శచికి బండిన పున్నెపుర బంటవైనయో!

పాకటనందనంబ ! బుధనర్థము, ఖాండవరంగతాండవా!

స్తోకనటుండు నీకు శిభి దూరము గా, విధి నెన్దు వేడెడున్॥

౫౭౦

చ॥ తనతనవ్యాప్తిం జనము దారిన నాకడనుండి, చంచుకో!

టిని బగిలించి తల్పును, బ్రజీన మొనర్చెద గూటినుండి నే!

నని, శుకపోత మిట్టలు మనోమృతపానము నేయుచుండ, లో!

ననుగరితుండ నన్ని భవశాధర ముద్ధతి దూతు దానునన్॥

౫౮౦

చ॥ కడిది కరశ్శు పెల్లెగయ, గట్టులు పొట్ట నడంగె, బొల్చని!

క్కిడలిపడంతుకన్ వెడమెకంబులు డిగ్గె దలంతురేల? యి !

క్కిడనె సముచ్చలచ్చటులకాండమునన్ సుడిగుండమందూదా!

బడి, గిటు గిట్టునం దిరిగి, భద్రగజం బడు గంటె వెంటనే॥

౫౯౦

చ॥ కొదమ ! శమించి పాల్గుడుచుకో; కటకంగడకంటిచూపులన్ ।

మదకరిబుద్ధి దిక్కులను మాటికి నేటికి జిమ్మె దీవు ? షే!

ల్లాదవెడుమూడులోకములయనంబరి తాపము శాంతి వొందంగా!

బల నవాంబు వంబుదము శబ్దము సల్పెడు ధీరధీరతన్॥

౬౦౦

క॥ చాలింపుము నీగర్జిత ! మాలించిమనీయగర్భమం దొకనెల దో!

చూ లిది గదలెడు మదనుం । డాలం బనునచ్చలంబునం బలధరమా॥

౬౧౦

క॥ వేడండగండకందూ । చేచ్చదనపాండిత్యుహితసింహము, దా నా!

వేడిందు నేమిశౌర్యము, । వేడిని ఘ్రుద్రంబు లైనవృగములతోడన్? !

౬౨౦

చ॥ జల మమలంబు పుట్టినిలు; చామలమోములం గెరు సౌరు; గా!

ములదొరకేలు గీము ; క్రతుభుజ్జీవోరము సౌరభంబు ; షే!

శలకవివాద్యభౌండమాపు ; సర్వధనంబపు సూరధన్వ కో!

బలబవ! నీ పయో మధుపజాతికి గూర్చిన నే మనం గలన్? ॥

౬౩౦

క॥ నయనములు మొగించి లీలగ । శయనించెద వేమినిగుర ? సాహస ! నీ!

కయనది పగ హరిలో; ని । ప్రియముగ నిది వెరిగి వెరిగి చావైమూడన్॥ ౬౪౦

ఆ, వై, విబుధునోరనుండి వేదేగ నడుపులు । వెడల వెట్ట నీని వెడలనేని!

పారలంబజవునుష్టి, మాతంగపోతంబు । నదనమున మనోజ్ఞరదము లట్లు॥

౬౫౦

క॥ బోదార్యంబు బగర్చితం బగ్గిజనం బంధోనిధానంబు ; నా!

నాదిత్యాయహారి సౌరభము ; శక్రాహమ మావాస మో!

హోదేవాగమ ! యర్థికోట్ల కిడునో, నున్న కొ విజేకం నొకం |
జేదాతల్ సరి నీకు ? సర్వసుగుణోత్కృష్టంబ వీసేమమి||

౬౬.

ఉ॥ వో నొకరుండఁ గానె హరియింతును నన్నినప్రాణీప్రాణముల్ |
లో నెన రింత లేక ? యని లుబ్ధక ! చింతల బోకు ; పార్థివా !
స్థానములందు, దీర్ఘములఁ, ద్వత్పచుకడ్యులుల్ నిగూఢము |
ర్థానసు లెంద టుండరు , నిరంతరసాధుసమానహింసకుల్ ? ||

౬౭.

క॥ కమ్మనిమాటల నతివిన ! యమ్మన నన్నించి చెబుతు ర్కట సాధులు ; నీ
వమ్మెయివారికొమోసెద ! నమ్మ ? నీలెలివి యేడ కట గెం ? బుడమి||

౬౮.

చ॥ ఇత వెపుడుం జగంబునకు నెంచుమనోగతి సాటిలేని చం |
చితవచనావళీరచన చెప్పంగ నశ్యమ ; యాస్తహ్యస్య మా |
కృతి; భువనోత్తరంబు కృతి; యాయది యాయది నాంగ నేల ? నం |
డితులది యేది చూచినను నిక్కము వాస్త్వములనుం దవీయకే||

౬౯.

తే॥ గీ॥ ఆపదల కగ్గ మగుచు మహానుభావుఁ | డక్ష్మితేహ్లాద్యము నారాధ్య మగవళిచెడు ; |
నగ్ని నడమను బడియె నల్ల గలు మిగుల | బుగులుకొలిపెడఁ గడల నున్నచపువలపు||౭౦.

క॥ భువనాభిరామగుణగౌ | రసగుంభిరబుధులరుండుయు రహస్యంబు ; రిహస్యంబు |
ల్బపులుకొన వలచుకుంకుమ ! పువుకటతయ నుండునోల్లముగ నుండునాచి|| ౭౧.

ఉ॥ లీలగ కారదాపురములిబ్బుల వోచినవారిమోల్ల, వి |
ద్యాలయనిర్గతైకకణహరులు సామర్య లింత తుల్కిరా, |
కా లిడు నేట నేట నికన్, ఫణి నెత్తిని బక్షిపిల్ల, కం |
డాలుమునాదలన్ శశము, నవ్వుచు సింగముమాళి వేడెయ్యున్|| ౭౨.

క॥ పరుమాక్షరవచనంబుల | గురుజన వచలింప, నరులు గొప్పవలంబు |
బొరయుదురు ; సాన నొరయక ! నరనాథులశిరము తెక్కు నా రతనంబుల్ ? ||౭౩.

తే॥ గీ॥ తాచుచాములఁ బూను గందంపుద్రాను ; | దీప మెప్పుడు ముసిని నెత్తిని ధరించుం |
బందమామయునాలాగకండుదాల్చుఁ గొండెగాం ద్రనుగదచెప్పుకొల్లడొండె|| ౭౪.

క॥ కోరక యుండెనె బగ ముప | కాలంబులఁ గరముం దనువుం గన నల్లముం దే |
రారాధించితి చంద్ర ? ను | దారకరంబులను గలన నారే డలరించుక || ౭౫.

క॥ కైకాని పాలునుబోలె న | నేకము లగుమేలు లొంద శేనంబియ మా |
రా ! కడంగును వోరింపఁగఁ | గాకోదరసోదరుండు భులుం దీబగలిక || ౭౬.

శా॥ పాండిత్యం బది వోయి యేనికొఱ కాస్తం బయ్యె నందిత్య మె

వ్వం డుంపంబడె నట్టకట్టముల దుమ్మిపోయివలంబును, రూ॥

ధంం దై యచ్చట వాండు, మేల్పాచి, తాటోటొండనానకొ గడుకొ॥

మెం డొడ్డంగను, నిప్పు జేమనుచు దీనికొ వేసికిం దాల్చుదుకొ॥

౭౭.

తే॥గీ॥అనిశకాపట్టదోషంబు నరసి, మూండుం . జేటు వచు కని, దవుల వట్టెంతు నిలుని,

దారుణం దై నగరశంబుకారణముగ, । సకలమానవు లాశీవిషమును బోలె॥

౭౮.

చ॥ అచరుపరాధసంగతిని సావర్థ పరత్వము కీ డించుకొ, స్వ॥

నమున నభేదతైక్య మొదపకొ, గణభూతసమూహంబును గుగూ॥

త్రమహిమ దోషంకా లలితతకొ దనలోంగడ, వర్జితులనితాం॥

తమును సమర్థతకొ బురుషనామముచే నొకక డున్నతస్థితికొ॥

౭౯.

తే॥గీ॥నంశభవుఁ డయ్యుం దాగుణవంతుఁడయ్యుం . జెంచు మహిమను నంగని శేషమునన ;

వీణెదండంబు వలుందతుంబీఫలంబుం . బొరయ కుండినచో సభాపూజ్య మగునెలాం

తే॥గీ॥అపరిమితములు నుగుణము లన్ని యున్న, దూప్యమగు వస్తు వొకమహాదోషమునను,

మహిని సకలరసాయనమహిత మయ్యు . నుగ్ర మగుకంపుచేత వెల్లువొచ్చితిలగ్న॥

క॥ పితమే యొనరించు వివ । ద్గతుం డైనను సగ్గుణండు ; దార్కాణ మిగి॥

క్షితి సమ్మార్థిత మైనను, । మృత మైనను, బారదంబు మే ల్పలుప వొకొ॥

ఉ॥ చూచి ననంబులో శశశిశోరము, నాడు చు నుల్కి, భీతికిం ।

బావెడిభర్త బాహువులమాటున దాం గడుసీత, భూరదో ।

షాచరసీత యొ నుదావ శక్యము గానియనన్ధ కయ్యయో॥

గోపర యయ్యె, లాంగలపుఁగోఱలసోంకులు చుట్టు మూంగంగకొ॥

౮౩

చ॥ ఘనభుజశక్త్యహోపురుషికకొ, బలుమా అమరాళిసమ్మళ॥

మ్మరం బ్రకటించి; పూచి, శరముం బురభేదనుమించ నేయంగా॥

ననిమిషబాలికామణికటాక్షునుమార్చయోగ్య మైనయో॥

తనిమెయి, ఫాలకీలిభ సితచ్చట కాన్పద మయ్యె; నయ్యయో॥

౮౪

తే॥గీ॥ఉచిత మగుఁ జొచ్చి క్రోతులయొలగమురం, బృథులతరుణాని లున్న పరీక్షలుగల,

గిదరిచలు చారుస్థాపనిచయములుగల, గలపులును అల్కు లతిగిసత్య గుణులుగ॥

మ॥ ఎది తీగ్గంబు? ముకుందపాదభజనంబే; రత్న మే దచ్చపుకొ॥

మఱి; కాస్త్రంబు దెది? యేది విన్న నడంగుకొ న్నయ్యెంభాగంబు చ॥

య్యది నిత్రం బనిశోపకారకము తత్త్వాధ్యానిబోధం బుటం॥

తుద మాశత్రువు నేద? తెల్పు నగుఁదా॥ సర్వసనాత్రుంబుమో॥

౮౫

క॥ వేదాంత మంత నేర్చిన | సా డెట్లగు గర్జనమందు? సంప్రములోనక॥

బాదుకొని యున్న, సెత్తన | గాదుర మైగాకనగము, కాసంత్రైక॥ ౮౭

క॥ బాగు సుమీ వైర్లబ్ధమై; | శీ! గుణ గౌరవము; కడవనెట్టాలు మిగులక॥

రాగిల్లు చుండ, బాటి | రాగంబులు నింపిగంబు లగు మొదలంటక॥ ౮౮

క॥ పరపరిసర్వణదంతా | భరవహ వాక్యము నర్గవదనినిబాంత॥

కరణముతోడ శుభంబుగ | భరవహుహనిహములు సహా నినించుక॥ ౮౯

తే॥గీ॥ నైజగుణబాలమునను తూర్పుముగనాడ | గుణగణంబును గన్పించుకొనుచు నెపుడు,
వివరముల గన్న మాటుచు తెలయు, సాలె | పురుగువోలెను నుత్తమతూరుషుండు॥

క॥ సాదు లనుమాదివాము | నేదుటరును గాలవేడు దివరులనుచు॥

రాద యనుచిచ్చు వార్షగం | నీడ గనా నిలుండ; వాని నెన్నెడు సొగడుక॥ ౯౦

క॥ పరగుహ్యగుప్తి నిపుణుక॥ నిరతజనాశేషగీయునిక॥ గుణము ను న॥

బరమును బోదినుహంబు, | గర్వం తెలుపుచు మూడుకముల్లు నిలువ॥ ౯౧

తే॥గీ॥ వసుధం గీర్తిసారభవమును తెల్లని, | యొద్దు వైర్లమునను హుద్దహుండు,

గనికరంపుగనుమముకతును గగనంబు, | దుగ్ధమందు సుజనములుగుండు॥ ౯౨

తే॥గీ॥ పుష్పగులవత్రచయభారమును సహించి, | గిర్జిబాధను గీర్తికొని సహించి,

యితరులను నింబునను దేహ మిడుకవాక్యగురువు తరువు | నేను సుప్రస్కానును మది॥

క॥ హలహలము గ్రోలం, గాలా | వలమును నొంది, భుజింబాధ్యోము గౌం |

గిలిగొనగ, నిచ్చగించురు, | నిలులను లోబలుచుకొనగ గదల గడువారక॥ ౯౩

అ, వె॥ వాడె బాటు పేదవారీపై రులమాని | నేలతొల్పులంగు నెంకెదీని॥

యన్నతంపుంబదము నొంది మర్తిల్లుతా | పకవిజేత మెలుకపడియె; అలది॥ ౯౪

క॥ గిరులు గురు లంతకంటెను | గురువు భరణి దానికంటె గురువు బగంబుక॥

గురు లంతకంటె మహాత్ములు, | పొరయరు చలనంబు ప్రశయముననుక॥ వారల॥ ౯౫

క॥ విత్తనములు విత్తెడును వి | యత్తలమున, వ్రాయు నీట నక్కరములు, మే |

ల్పితరువు లిభించెడును మ | రుత్తున, నిలునెడల మేల్పగ పువారంబు మహి॥ ౯౬

తే॥గీ॥ అజ్ఞాం దెన్నెదని హారంబు మెక వేయ, | మర్కటంబు గానిమహిమగనునె॥

నాకి మూరుకొని యరంతరం బిడుకొను, ముడిచి ముక్త జేసి మూడికిరిం॥ ౯౭

చ॥ మలినుండ వైన నీ విది సమంచురాగమునం దనర్చును॥

గలకల నవ్వుహాము నిది నైకొనుం, బేరితి వైన నీపు; చ॥

చలుండవె యైన నీ విది యజస్ర మగుక॥ సరసాంతరంగ; యీ |

నలినిని నేమికారణమునక॥ దృఢియించెద వీపునెట్లుదా॥

ఆ, వె! ధనికువలన ధనము లననిమిత్తము గొన్న, | మోము తెలివి దప్పు లేమి వింత? |

యభిసేకు లిన్ని యన్యార్థమే కొను | భునునియొడలె తాల్పుఁ గాళిమంబు; || ౧౦౧
తే, గీ! జనకుఁ డొకకొండవెత్తంబు; జాతికట్టె; | చెలిమి చిలువలతో; నైన నులయజాత! |

జగతిలోపల నీకు విస్తారమహిమ | గలుగుటకు, నీగుణంబులే కారణములు; || ౧౦౨
ఉ || ఏమిప్రయోజనంబునకు నీవు గడించెద పక్కటా ! గుణ |

సోమము? నజ్జనుండ ! విను; శోభకు నన్న హితంబుఁ బెప్పెడకా; |

భూమిని రామణీయకుమనోహరనస్తువు లేవి చానిచే |

నోముకొనుం గలేబరము ? నచ్చతుఁ డీకలి ప్రత్యహంబునకే ; || ౧౦౩

ఉ || కోమలపల్లవాన్రుతరుగుంజదళిప్రకరాభిరామ! యో |

యామని! నీవు లేనిసమయంబునఁ గోయిలకుకా, వికాసర |

త్రాసురసంబులై పొలుచుదచ్చికడల్, పొగగ్రమ్మివట్టు లో; |

నేమరు డేహదాహ మొదవిం చెడుగాలులు; గీటులుం బలెకే ; || ౧౦౪

క || గిరిగండశిలలు, నిజభర | తరనభరశభరములకా, మరావళిబుద్ధికా |

మరియలుగఁ జేయుచారికిని, | దురవృష్టు శేళ, నెఱచి దొరవ యెండుకా ; || ౧౦౫

ఆ, వె! నడికిలేయి పుట్టి'ది యయ్యు, సింగంపుఁ | గొదమ, యాలకించి కొంచె ములుము; |

తల్లియంకమున మెదల కుండ నొడ లెల్లఁ | గుంచి యట్టై యులుకఁ బొంచియుండు; ||

క || గుణపక్షపాత మే మని | ప్రణఃఠింతును నీది? భులుండ! పటుదివ్యమతీ ! |

గుణసేవిధులను సాధుల, | నణుమాత్రము మఱచి పో వహన్నిశ మహాహా; || ౧౦౬

క || వాకొనుదునురా భులుఁడా! | నీకథ వివరముగ బుధులనికటముచందుకా? |

లీ! కా దటు పాపాత్మక! | నీకథ దృంబు గాను! నే నుడువనురా; || ౧౦౭

క || ఆనందరుదిరసదా! వానల మురుకిసూయశుష్కవము, ని |

జ్ఞానసరసిపీకాపవ | మానము, భుజససమాగమము, దలపోయక; || ౧౦౮

క || సాధుహితకృత్యములకుకా | బాధకములఁ బన్న, భులులే ప్రజ్ఞానంతుల; |

శ్రీధరములే నిపుణము లప | రాధలనము లేనివారిప్రాణము నీయకే ; || ౧౦౯

ఉ || కాలభుజంగి నుంచె ముఖగ హ్వరముఁడను గొండె గాండెనక |

నాలుగు మోము లున్నదొర, నాలుక నేరిట; | గాదటన్న, మం |

త్రాలతెఱం గలుంగనిజనమ్ము లయో! యని లిమ్ము నాకఁగా, |

వైశమ ప్రాణవాయువులఁ బాయుట, రేగెగలి సంతభవించెడుకా? || ౧౧౦

క || సలిపితి ఖుచకాన్యము; ని | ర్మల మగుచిరశ్చియ్యు సమాల్లి మియ్యెకా; |

గలకాలము దీవనల | బెరికా! నీకు నేను చేయుదు ముగ; || ౧౧౧

క॥ అమ్మగంటా వాళ్ళు మాధు । క్షణము, మానసు పులిరాగి, రచనం ।

ప్రముఖులైన వారిని । పంతులు వాళ్ళను గురించి, పట్టుకుంటున్నా ; ॥౧౧౩

క॥ కూతురగ రచన యుండెను । పంతులుగ రచన చేసి యున్నా మాధువు దేవుడు, ।

గోమయ తలపొయ్యెను, । గోమయం రచన ముచ్చటగా పోయిన ప్రశ్న ; ॥ ౧౧౪

అ, వె॥ నిర్మలములు గాని సేవకు శోభ, నామంబులు నిమిషమున నున్న, ।

నరయం గాని లేనియా పాత్రములును । పుష్పం, రాయముల బూతుగల్గెను; ॥ ౧౧౫

క॥ పంతులు లేనినటయు, । మరొకటి లేనినటయు, మరీ కలుగునో ।

ప్రతిభామ లేనినో, వి॥ । గాంతులములు లేనిమతియు, సతిహృదయములు; ॥౧౧౬

అ, వె॥ అట్టి గిట్టి దనుచు నన రానికావ్యంపుం । దర్శింప మోగునవారు భరణి నరుగు;

మాధునిభరియమకంబులకొవి । దంబు బంధరంబు దక్క నేది? ॥ ౧౧౭

తే॥ గి పాంతున్నను గంటక ప్రకరమూర్తం । గేవలరజోవతిని గేవలని, నయానా; ।

చందరికను ! నీలోన నిందు కైన । నిగ్గుం బొందక, యెట్లు భజించె దీవు? ॥౧౧౮

క॥ తానంబు లేనిరాగము, । మానం బహుట లేనిమానవభవండు, ।

చానంబు లేనిదంతయు, । జ్ఞానము లేనిట్టియంతయు, జగతి సమానుల్; ॥ ౧౧౯

అ, వె॥ పరులచేతం గాక, నరులసద్గుణములు । లెమగునాను నెలయు, భరణియందు; ।

బ్రస్తులంపం దిగినకన్తానికాపరి । మనము, శివభముననే లేలియంటుంటు? ॥ ౧౨౦

మౌనకలా హేమచరిత్రకీర్తి వినియున్న ద్భూరి సౌరభ్య మెం ।

చుక నీ సెప్పదు విజ్ఞానగళమి; కన్తురీ ! కిరాతాళిద్య ।

ప్రితి మా తోగిగవ్వారంబునను నొంటిం చాంగునీతండ్రి కీ ।

వకటా ! దానం కాదె తెచ్చెదవు ప్రాణాపాయముం తెచ్చెదా? ॥ ౧౨౧

క॥ పుటుల దొలగించు; నిత్తిము । సమలముం గాదించు; నభాము నడచించును; నూ ।

తములమొదల గురణ జేసుదును; । సహకార జేయంగలెంబు సజ్జన మైతి ? ॥౧౨౨

క॥ నిలతేలిపోవకాదా । నిలదండంబులను; గు సర్వరంగునంద్రుల్, ।

పరంగు బరమాధంబుల కలదొం, లా తాత్కాలిక పగులటాభి సమునకా; ॥ ౧౨౩

తే॥ మొకరి తేటులపాటలపొగడకలను । పని, గణాంతరయంబున సృష్టకులము ।

లడవిలో నిట నేలయ నంటునట్లుతోదలలు చాచుచుకొని యున్న నని తలంతు; ॥౧౨౪

అ, వె॥ మృదునిజితేద్య, కృష్ణునిజానెద్య; । దేవిన కాత్తు భర్తయెదల నిచ్చు; ।

కోడెత్రాచుతాల్లి, మటిలునిచ్చెల్లి, య । దృష్టాంతము లహానిస్పృహయందు; ॥ ౧౨౫

తే॥ గొత్త ములకాంతిలేనను గ్రొత్త డులుగ । నుండు రని పోయించుట, యొప్పు దాపుదు

రాజునట్లు భ లైనకై రవిలు లకట! । మధుసూత్రము కోడె నమ్మి రమించు; ॥ ౧౨౬

క॥ యాచితము గాక సుఖ మిడు, | యాచించిన నిడును నరుల కఖిలభవంబుల్ |
 చూచుచు నుండ హరించు; క | హూ! నెప్పటికి వేమి జైవ ముద్భ్రంభలమే;॥౧౨౭
 మ॥ గురుదోష్టభవంబులీకృతముహాహావంబులంబాంబుగో |
 త్కరవధ్యస్త వివక్షమండలుని నిజ గన్గొందు యుద్ధావనికొ; |
 సరిగాంశీనవిముక్త కాంక్షలయ్యావలాపభీభ్రాన్తిని |
 భ్రష్టరాక్షాంబుపర్వ సాంధ్యపురి నెంచం శక్తితీసుం డాహూ? ॥ ౧౨౮
 క॥ మంజుతరంగిణితాప్య | క్కండాశీరంజకప్రగల్భంబులు, ది |
 స్వంజాభరణంబులు, ప్రో | చుం జేటు లడంచి, బాలసూర్యాతపము? ॥ ౧౨౯
 చ॥ ఎడలినక బేరు, హస్తదు సుమీ గోరముం బలె; కత్తుకొన్ననుకొ |
 నడలును బాఱియింకంబుగను, బాలం బ్రయన్నిము చేసి నిల్వినకొ; |
 నడలక యుండినం గనదు సావ్యము; సామ్యము గన్న మొక్క పో |
 యెడు; శిథిలత్వ మింత స్మరియించినకో న్యస పెట్టు జెంపముకొ; ॥ ౧౩౦
 ఆ, కె॥ నరుల దుఃఖమునకు భయముం బొంగుచు నుండు | రాత్త గుఱిమునకు నడల రెపుడు; |
 నర్థములను లోభు లై యుండ చెంతయుం | బిసినిగొట్టు సుదను లసమునందు; ॥ ౧౩౧
 క॥ విమలజ్ఞానులు బుధవ | ర్థమునను, యతిసంతతిని విరక్తులు, గలరీ |
 త్తును, జ్ఞాతులందు నరరూ | పమున గరోద్ధారు లుండ్రు పరమదురాత్తుల్; ॥ ౧౩౨

ఈత్రించివి పండితరాజశతక మునబడువేటొక ప్రతినిబట్టి
 మొట్టమొదట నేం దలిగించినవి.

చ॥ గుమగునుం గన్తుతావులు బుగుల్కానం జేసితి పెల్లదిన్కు లం |
 వము నయనాభిరామముగం దాల్చితి నైన, ఫలోత్తమా! రసా |
 లను! నినుం జూడ నాకు మిగులకొ పగ పర్యేక్షుం జాన్చి; నీగుడెం |
 దము సలుముశ్చమారి, కతిసంబును గా, చలపోయగార? గలా! ॥ ౧౩౩
 క॥ చిరకాలశీతలు నరు | లరుచుగం జిత్రమున నేర్పు రలరులు వ్రాయకొ; |
 బరినుశము నాని కేగతి | దొరకొను? మధు పెట్టు లానుం దుమ్మెదలందుకొ; ॥ ౧౩౪
 క॥ భువిం దిరిగితి పెల్లెడం, జె | ప్పకె తుమ్మెద! మాని పక్షపాతము; నెండేం ;
 జవిగొంటివో? కంటివో? విం | టివో? బాబిం బోలుపూవు నిజ ముండదుగా? ॥ ౧౩౫
 క॥ వమ్మసుమి తన్నిసంభవ | మిన్తుహి జాబ్బిల్లె జూచి యొలుంగమి; నటులే |
 నున్ను విధుజన్మమును, | గన్కునిదివివన్తునె ప్పగమ్ము గనమికో; ॥ ౧౩౬

క॥ క్రున్నరుచు వసులుగుమగు । చ్చమ్ముల నళి మూరుకొనగు సంపెంగ;నని ౧1

మృచ్చుగ నుండవో? యొల్లదొ । తుమ్మెద పు ప్తీవ్యంజ్ఞ గుల్లంభామము గా?॥ ౧౩౭

క॥ భేకము బకబక లాడంగ । దా, కలుసుపుంబడియనీరు దా)వుచు;నవురా! ।

కోకిలము గరువ మొందను; । మాకందరసంబు నిరుసమానముఁ గో)లుక;॥ ౧౩౮

క॥ గందపుమలసంగాతముఁ । బొందినఁ, జువనను లగునె బొంగులు ? పోలం ।

డెంచము గలవారల కే । చందముక సుధవిం చు సరసర్వముల్? ॥ ౧౩౯

క॥ పెంపించెడు కరడంబుల; । నులుమక నోరడంగి యుండు మోసాగఁ!ని।

కుఱంగట దగనొని తెరుసి । చిబ్బిదొరు వరసచ్చుచు నీకు నీ స్వము గాదో?॥ ౧౪౦

క॥ ననుమాని, యాను నానుగు । వన, నీషట్పద ము టంచు, నవయసు; గాదీ! ।

విను;నాలుగు కాళ్ళదె పకు । వనబడ, నాటిరిటం బరువువర యిది గాదో?॥ ౧౪౧

క॥ నీతోయకణంబుల కీ । చాతకపోతంబు రాకు, సరసస్సౌగం ।

త్యాతిశయములక; కాదే । నారతిపత్తాకరంబు లుండు! లేవో? ॥ ౧౪౨

క॥ ఎందాక దీని నెఱుంగవు । మంకారం బనుచు, సంభవస్త్రియను, నిం।

దింగిరములు, పాదపంబోద । రం, దరువుంచువుపుం, గ్రున్నుటయే మున్ను;॥ ౧౪౩

ఉ॥ పేరెడంబండు నల్లంబడు,నీ రగు నారికడంబు లోనఁ,దా ।

మారక హృత్పుటం బవిసి యుండును చాడిమ మూను నిమ్మనకా ।

భారపుకూలముక బనసపండు, త్రిపార్తి భయాభ్యసూయక; ।

సారగుకాకృతుల్ గలరసాలమహాఫలరాజు రాజిలక;॥ ౧౪౪

మ॥ మొగడల్ దోచిన చాదిగా, చనదీరముక నిన్ను నేమిచునీ।

మగదేటుల్ వెలి యయ్యెం బంటికి;నయో! మాటాడ టిడించునీ।

మొగ మైనం గన వింతకక; జోరంబడెక బుద్ధుల్ భూభ్యుంబరం।

బగువా రెవ్వరొ కానివా రెవరొ, నీ కాదల్పి లే జామ్రమా! ॥ ౧౪౫

ఉ॥ జొత్తిలి కెత్తుటక, వనవసుంధర శేసుంగుగొంగగోళ్ళు గొ)।

మ్మలైము లూడి రాలఁ, గని మోదిలి మాఁగినరేంగుంబండు లం।

చెత్తి యొడిం గిరాలి, యిసు మెల్లను బో నునుమం గొలండుబో; ।

నత్తటి నున్నరూ పెఱుంగ నైనను, బల్లెనయో! ముసాంబులక;॥ ౧౪౬

మ॥ పను లేజారులు; నీ! నిపాదులు సభిత్వక్రిగుణగ్రామలూ? ।

మసలక రా రెవ రింను నాగరులు; సన్నానుల్ విరాగుల్; గటా! ।

దెసలక భూమముచేత సైతమును నెంజే గొట్టు చామోదము; ।

మసిగాఁ గాలు సమూల విూతరులూమం బేరిం దబ్బునుక;॥ ౧౪౭

చ॥ నను మధుపం బనాదర మొనర్చె నటంచును, గాంచనంబ !! యి।

చ్చను దురపిల్లె దమ్మలినజంతువుతోడిది యేమి? విల్వమో।

మానవనీలనీరదనిభాకృతి నొప్పుబిసప్రసూనలో ।

చనలయరాశి మేచకకచంబులవం గుళలంబు గావుతే॥ ౧౪౮

ఆ, వె॥ ఇచ్చుఁ ద్రిపురంగ నెల్లపులుంగు లీ । పంజరంపుఁగాఱుబందిగమున ।

నిచ్చ లిట్టు లుంట, నీ కయో ! చిన్నారి । చిలుక ! తేనె లాలుకుపలుకుఫలము; ॥ ౧౪౯

క॥ చిలుకలకలభావణములు, । కలికితనంబులును, మాటకారితనంబులొ, ।

కులశీలము లిన్నియు, ని । వృలములె మార్జాలచక్రవర్తులపాలకొ; ॥ ౧౫౦

ఆ, వె॥ నీదుకడుపులోనఁ బోగిది వర్ధిలి, నీస । మృద్ధి కెలమిఁ బొంగుమీనుజీవ।

నంబు నీనుజీవనముతోన చెల్లుఁగా । కేడ బ్రతుకు నింక నిది? కొలంక! ॥ ౧౫౧

చ॥ కనుఁ గనకంబు గాజా సరిగాఁ, జిరకాలమునుండి నీగుపో)।

పున మఱి పూని మాధుకరపుంబని, బంధర మిప్పు డీవు నై।

వనియతి గొడ్డటకొ నలుకఁబడ్డ, రసాలమ! పొట్టకోస మే।

యనువునఁ, కెట్టునెట్టు దిరియం గలదో వనమందు? చెల్లుమా; ॥ ౧౫౨

క॥ సొరు గడెన్ సాకు లన్నియు, । ధరఁ దొరఁగెను బండులుకొ, నిదానంబున ముకొ; ।

వరమాధన! నీకరుణను । మరలం దరుణత్వ మూను మాకంద మింకకొ; ॥ ౧౫౩

ఉ॥ జాలరిచేలికిం దొరకి చయ్యన జాతీయుఁ, బాఱ లేక తి।

జ్వాలములోఁ దగుల్కొని, విసారము దానికి నెట్లు దప్పినకొ; ।

గూళిబకంబు వట్టుకొని గొన్నన బ్రుంగె గుటుక్కునం; గటా! ।

యేల విధాత విక్రత వహించినవేళఁ దొలంగు నాపదలో? ॥ ౧౫౪

ఈ॥ ఏటికిఁ బ్రొద్దుమట్టటిక మేటికి జెన్ననితోడిబాంధవం।

బేటికి లచ్చినెచ్చెలిమి? యేమిటి కంచమామావదీరుపం।

దీ టాకతమ్మిపువ్వునకు నెన్నిక కెక్కినదాని కక్కటా! ।

పొటిలుమందుఁడువ్వరయుపద్రు మెవ్వరు దో)న లైరిగా? ॥ ౧౫౫

మ॥ అనుఁగా! యిలచుక సడ్డ చేసి యొకమా టాలించి పో; చాతకా! ।

ఘనమలో మిన్నున నెన్నో యున్న పయినం గా నన్నియేకక్రమం।

బొనరించుకొ ధర నృప్తి సార్ద్రముగఁ గొ న్నంతే చనుం గొన్ని; దు।

ల్గన జోర్వియ్యక, మబ్బుమబ్బుకడఁ బల్కం బోకు దీనోక్తులకొ; ॥ ౧౫౬

చ॥ సరలు ఘటించి మూఁపులను, బాగిలముం గొని పోయి, యొక్కకొ; ।

అటవిని సింహాసింభకవిహారము పొటిలువోట నుంచునకొ; ।

బటపటఁ గుంభికుంభతటపాటనముం బొందించునిగము ।

శ్లేటువలె బొబ్బరింపఁ గల దీకునకంబు ? మొలుం గా కటకా ? । ౧౧౭.

ఉ॥ మాలిమితా ల్లి చాతె; జలమధ్యముం జెయి చాతెనుఁ ద్రుక్కున్ ।
లాకులఁ గూరె దారి; చని లంఠెట మబ్బులు మోకె; నాల్గునా ! ।
ప్రీతెడు నోడ; నంద్రము తరింపఁగ రానిన; ముంచె నో యిటా ? ।

దేలిచి యొడ్డుఁ జేరిచె దో? నీకయి నున్నది కెందు; మాచరా ? । ౧౧౮.

శా॥ ఆమూలాగ్రము మేను ముం డ్లుడుప లే గాఁచుఁదమున్ నీవఁజే ।
దామోదంబు నుమంబులక; వసుప లే వాఁకొన్నఁ గంఠుల్; నిర్మల ।
నీమేలన్ నిల రాక్రమింతు దెరు వింతే కాదు, నాల్గునా ! ।
నీమేల్; పంశినమంచిచెట్లకడకున్ వేంచేయవో కలగ నై ? । ౧౧౯.

ఉ॥ అక్కట! నట్టిపస్తులు గదా పలునాల్గుగఁ; గ రుచిచ్చున్ ।
మిక్కిలి శోషిలెన్; వగ శమింపఁగ జారికపట్టి కన్నుచే ।
గ్రుక్కెడు నీ రొసంగు; ప్రతిహంబు గూని యొకింత పిచినా, ।
యొక్కడ నీవు? నీయుదక మెక్కడఁజూలక మేచి? నీరచా ! । ౧౨౦.

క॥ ధారాధర! తావకజల । ధారల ధర యెల్లఁ బూరింప నశ్యు; నిరణ్ ।
సారంగత్రోబీపుట । పూరణ మన నె ను నీకు? భుజులదహ్య ! । ౧౨౧.

క॥ నింశినవానినె మఱి మఱి । నిండించెద వేమిగుణము నీ కలంబుతో ।
రెండిన సారంగముకడఁ గొం డొక చిను తొనఁగి తొలఁదాద నీవు కయో ! । ౧౨౨.

క॥ ఓరియచివార! నీరద ! । యూరక చారానిఁ గురెనె చొరు కలయిం నెన్ ।
జేరి, చిను కిడినఁ దనిసెడు । సారంగము, వేల చాచుల నాల్గు నాల్గున్ ; । ౧౨౩.

క॥ భరకీరణునికిరణంబులఁ । బరిశోషిలి, కానదిచ్చుకొని నది, పది ।
ధర! శిఖలును బ్రకుకు నిరం । తెరతావకభూరి పారి ధారమప కయో ! । ౧౨౪.

ఆ, వె॥ వానకారును గొన్నాళ్లలో నె పోవున్ ; । టెల్లు పొ ట్లగు నీ నీటి టెల్లులమున్ ; ।
గూలముక నున్న ఫలతరుల్ గూలఁ ద్రోయు । నీయగుంట్టి ధను ! బి సారం గావెన్ ; ।
చు॥ మృదులదళప్రసూనఫలబృందముఁ బొందని వేచి తానెన్ ; ।

భ్యవయముచేత భూరుహానమూహములందుఁ గనవలె ! దివిమి దె ।
పృథుఁగిఁబనోము నోచికోని పుట్టిమూలదీప్తియును లెన్ ; ।
ద్రవిలెను బుడ్డు; పైగను నికృ త్తము లయ్యె శిఖానర లయియల్ ; । ౧౨౫.

తే॥ గీ॥ ఆడుగఁ దలఁచినఁ బచ్చమృగ నడుగు నొండ ; । చారుహానద్యుదే దొండె చొరు; నాల్ ! ।
వానకోయిలయే నుమీ మానమల । మాశకుంఠము దీరయు వెడలునాల్ ; । ౧౨౬.

ఉ॥ కాల మశ్రిక్రమించెడును; గంధర ! సాక్షలు మాని నాన్నమీ!

పోలినమాధవాశ్విరహపుం, చక్ష వేటిక? నీటిబొట్టులకా!

మూలము లాట, రాల చళముల్, బర డెండంగ నేని కెచ్చు చ!

వేవ్వగ్రహించు నెవ్వ డతివేలవిషాదము నేల పొందంగకా?॥

౧౬౮

తే॥గీ॥ ప్రాణ మైనను బాసిన బాయుం గాని మానమును మాత్ర మభిమాని మానజాలం!

డగ్ని హోత్రుండు నీ తైన సౌను గాని, శీతలత మాత్ర మేనాండుం జెంద బోడు;॥

క॥ అకట! కుతు కెంజి చారక! మొకచిను కకలంక మెట్టెటో కనుగొని, దా;

నిక నోరు బిర, నది నై! వికముగం చెనుగాలిం జెదిరి, పెఱుచో బడియెకా;॥

౧౭౦

క॥ వనద ములుముచును చాలుచు! చినుకులు చారకము లానం జేకొను; చారల్!

గంలు చిడు కాసువీసము! లనవ్యగతికులు గ్రహించు రినిదైవ్యముచకా;॥

౧౭౧

ఉ॥ నీయెడం బువ్వలింప హరి, నిబ్బ గిరుల్, దిగి శలి ముగ్ధ, న!

త్యామతముల్ తిమింగిలముభాబటముల్ మనం, బొట్ట పోసికోం!

దోయదముల్, సదా రవివిభుల్ సరిపంతులం గ్రంథం దేలంగా!

నీయుదకంబుం గ్రోల రం నింపయె నీవంబయెనిధానమా!॥

౧౭౨

ఉ॥ దండము విగ్రమంబులకు; దండము తాపకలృరాశికా;

దండము ముత్తీయంబులకు; దండము శుక్తల కోయిత్తోయిచ్చీ!

దండముదండ మన్నియును దక్కున లేక లభించె మాకు; నే!

శెండియు నివ్వలం బడితి, వ్రీలక సక్రకంశదంష్ట్రలకా;॥

౧౭౩

చ॥ ఎరగలి చుట్టుముట్ట నిట; నేయరు బోయలు సాయకంబులం;

జర లురు లుచ్చు లొగ్గరు; బనింపగు నైకవిధాభీతి; యం!

నరసి కురంగ మైందపపదాశ్రయ మయ్యె; నెఱుంగునే యటకా!

మరల విరించి రాహురదనవ్రణముల్ ఘటియించు నం చెవకా?॥

౧౭౪

చ॥ సకలగుణాస్పదం బయినసత్కుసుమంబును నన్ను మానియిం!

చుకయును దావి లేనిచెడుసూనము నుమ్మెత నాను, నయ్యయో!

మొకరిమిలింప మంచుం, గడుం బొందకు డెందమురండుం గుండు;దం!

పక! యురకాశ మున్నె మగుప్రప్రబంధు వివేకవృత్తికికా?॥

౧౭౫

చ॥ మును పమరాసతీరగరిమందల సుందరనందనంబునం!

దనయముం బారిజాతకుసుమాసన మాని, మనోజ్ఞ గానగా!

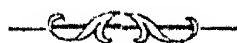
యర మగునంబరీక మిపు డక్కట! నోరును గొంతు నెండె, నా!

మ్మనుచ్చునునాద మేది, రస మానగ నేగెను రేగెంబువ్వులకా;॥

౧౭౬

- ఉ॥ ఎత్తున మిన్ను మట్టుఫలహీనము తీతను లేల? యారుదు ।
బుద్ధుత్తమ మెప్పు డేటిదరి నుండునదై , నది మున్దవారి డై ।
కెత్తుమఁ జేలి కూత యయి, యెట్లున సంబులఁ ; దప్పె చేని , యు ।
వైత్తుగ వారితో మునుక నెట్టును ; నంచుఁ దలంచుఁ గావునకొ॥ ౧౮౫
- ఉ॥ బంగారుదాలు, గన్నున సువాస గల్గి, ప్రసిద్ధి గన్ననే ।
దంగిని గాంచి, తమ్మిఁచుని నారకుఁ గుమ్మెన దూట దానిలో, ।
బ్రుంగెను ధూళిఁ గన్నుఁ గన గ్రుడ్డగ ; ముగ్ధ గజుల్ దునింగ ; హా ! ।
భృంగము నిల్వ నేర దట లేనియుఁ నోనగ నేరనుం ; జేలీ ! ॥ ౧౮౬
- మ॥ తలఁపకొ బంధన మె. ఁ యిండు ; స్పృశిహితంబున మదిం దెట్ట ; మాం ।
నల మంసం బిలు లెక్కిత్రొక్కడుఁ గన్బం జూడ ; జేతాంతరా ।
కలకంబుకొ స్మరియిం ; నీని కడ లేఁ ; గంకిరవశ్రస్తమున్ ।
కలభంబుల్ గలనాదుయూధమున కింకం గానఁ గా పెవ్వరో ? ॥ ౧౮౭
- చ॥ దిరిసెనమందు వా, లినను, ద్రిచ్చురినం గడిమిం జిరంబు, దా ।
మరపయిఁ గ్రేళ్ళుకాటిఁను, ముక్కుచతోఁ గొరవిం జరిం దినకొ, ।
బరపిన మల్లియం దినము, పట్టిన మోసహకార ! కాలపుకొ ।
మనసను , నెంతమాత్రము భనద్భూముల్ మఱవంగఁ జోదు నూ ; ॥ ౧౮౮
- క॥ రాతితితటి ఖిద్యోతము । శీ తాంకుడు పొడువనంతనేపు వెలుంగుకొ ; ।
ద్యోతింపరు ఖిద్యోతము । శీతాంకుడు గూడ, వేయిచేతులదొర రాకొ ; ॥ ౧౮౯
- క॥ దోసిట నుండినపూవులు, । వాసించును గాదె యెక్కువగ నిరుగే లా ।
హా ! నుమనస్సులప్రేమము । దా సొంపెల్లెడును వామదక్షిణమమై ; ॥ ౧౯౦
- ఉ॥ చిచ్చుకాలమాటము భుజించినశంభుఁడు నీలకంఠుఁడే ; ।
ద్రచ్చి విహహలకొ మెనవుబద్ధి యముఖ్యుఁడు నీలకంఠుఁడే ; ।
పచ్చిమీఁద ముంగిటను బ్రొక్కెడుపురుషులజేరుది త్ర ! యో ।
పిచ్చు ! నీలకంఠుడనె నేను నటించుఁ దలంచుకొందువో ? ॥ ౧౯౧
- ఆ, వె॥ సకలబుధులు రసికసారరసానుషా । దమలె గాక, భిన్నధన్తు లెవరు ? ।
కుసుమసమయమంచుఁ గోకిలవ్వర మింపా । కాకియలపు సాంపా కర్ణములకు ॥ ౧౯౨
- క॥ ఇది యాటువేలవంతా । భర్తదితుఁడు వసురాయఁ దాండ్ర
మొనరించినయి, ట్లిది, భామినీవిలాసవి । గతదిము ,
ప్రాసానికాభ్యుక్ విలాస
మగుకొ ; ॥

భామినీవిలాసము.

ఉ॥ సుంతయు రాహురోగమున సోకకు భీతి ; కలంకసంగముం ।

బింతయి॥ం గనంగబడ జేమియుఁ గోఁసము పొందుభాసముం ; ।

గాంతరా! యిట్టి చట్టి దళం గానియొకానొకశోభ , సంతతం ।

బంతటం ! దావకీన మగునాననమం దభివృద్ధియే కనుకొ ; ॥

౧

క॥ నీమేనిగోము నారయఁ, । దామరపూసరము బెట్టిచపుబిఱు ; మృశా ।

శీమార్దవ మనుమానము ; । కామిని యింకఁ బల్లవాళికథ యేమిటికొ ? ॥

౨

ఉ॥ తోరపుఘర్త బింగువులు దోష్పంగఁ దోఁగుకపోలపాల్చిపై ।

మారక కర్ణకుండలము లుద్యోగ లూంగంగ, శ్లాఘ్య మామ నొ ।

పాపైదెదున్న నీయబిరాడియన్న యొకా నొకిండు,దా ।

నీరిక తెత్తఁ జేయు, స్మరియించిమాత్ర వనిం బ్రమోదముకొ ; ॥

చ॥ కలకల నవ్వునందపు మొగంబునఁ గన్తురిబొట్టుఁ దీర్చి, తో ।

మరి! యలరింపు నేడు మునిమాపట, సౌభాగ్యరూప్ర జేరముకొ ; ।

గలువలగుంపు లాతతివికాసముచేరను భాసితంబు తో ; ।

నలుంగడలుకొ న్వుకీయవచనంబుల నిడుచుచుంబు దాల్చెనుకొ ; ॥

౪

ఉ॥ ఆనెఱమందహాసములు, నానిబిడశ్వనితప్రసారమునో, ।

మానిత మైనతాదృగకలంకమనోహరవక్త్రలక్ష్మీయుకొ, ।

జానది నావసాననిగ్రహమానవిలోచనంబులంబ , ।

మానస మస్తగీయమును, మత్తిలఁ జేయు నయాగ! యిప్పుడుకొ ; ॥

౫

ఉ॥ పొగ్గిస్తుట మొక్కిక్కు సంఘ్రిలకుం, బుర్రనలీ భవ యంచు ముచ్చడకొ ।

బెద్ద లొసంగుదీవనను, వేడుకతోడను నాలకించి యా ।

వద్దనె యున్న వల్లభునిజైపున కల్లన నింలి దారిచెకొ, ।

నిద్దపుమోద మాదరము నిండిననోగ మెఱుంగ గపాంగమునో ; ॥

౬

చ॥ వనుఁ గన్నప్రీతియుం, గురుజనంబు నెడం గలభీతి, రెండునుం ।

చ॥ అలలతీ, రేంగులందులము నాపలకంబుల చూరదాడిమి

ఫలముల యొప్పుతిక్ నగునది బట్టి హరించిననీకునెలలు లో

చిలుకలతోల్కి యిష్టడు విశేషసరిశ్రమ మాచరించుది

క్కుల తెలయింపఁగాఁ గలశకుంభరమాసూరణోన్నరప్రళయః॥

౫

తే॥ గీ॥ లితునఫలసంపదను మీటి లీలవోలెం, గనకకలశంబులను దాస్యమున కమర్చి

మేయిగిరితోడ నిష్టడు వైర మాడుం గదవె, యిందీవరాక్షినిగబ్బిచనులు॥

౬

క॥ లలితాలకంబు వైశ్రవంబులక్షియుర మైననీకన్గండతలం

బలరాదెడు, నోకటికి! లలికింపఁగ నుత్తరాశ్వినీయం బోలెకొ॥

౧౦

చ॥ ఉపయపుల్ల దోచుచు నె యెయ్యన మేల్కొని, సెజ్జ పీడుచుకొ

ప్రికిలిచనివి చుక్క సరరించును హోల్పలపప్రసేత్ర సాం

పొదవెడునాభిశోభ, బలబోచరసోచర మైన దొర! నా

హృదయములోఁనుండి యొనరింపదు ను మ్మరహా మెన్నఁదుకొ॥

౧౧

క॥ బాలిక, యాటలచనపుర నాశులతో నాదుష్టాట లాడుము, నాలో

దోలను నానుడిస్వడి యాలించి, బీటన మెజ్జపువహానుం జూపెకొ॥

౧౨

క॥ లేనియపంభమును చన పైసారోపించి, కైరవపురుషతో నే

బో నెంప, సామ్రాలోచన గైయె, నెలఁతుక యొప్పకొనియె న్నది యెల్లకొ॥

౧౩

చ॥ హరిణశోభలోచనలయాయతిసుం దనృగ్విలాసముల్,

చరణము మోప నెంపనక స్వాంరములోపల, నంతచాక నే

నదనము పైఁ వేదములు, కాత్మములకొ, స్త్రుతులకొ, బురాణముల్

చిత్తు పరిపఁ గల్గిచవిశేషివేకము, పితృక మా॥

౧౪

ఉ॥ గమనండు నచ్చె నని, నెచ్చెలిపిం డగుచెంచి చెప్పఁగా,

చూరు నొచ్చె నున్నటుల తల్లెల పాటునఁ బేరి ద్వాదముకొ

కాకలవేర సాంప్ర యగుచంగ్రికపోలిక, నాకనుంగవకొ

బాదుకుంగలోచన నిజంబుగ నెన్నఁడు చల్లఁ జేయునో॥

౧౫

చ॥ అనుచు మేను నచ్చెనయంబున నస్త్రమయంబుచంగుజ

న్వని నయనవ్యయంబు తలవాకిటిద్వాదమునం గదించియ

లను జనులించునానుచునంబు గనుంగొని, కార్దూరలాం

కనుని చిరస్మరింపెడుహానస్త్రముకొ ధరియించి భాసిలెకొ॥

౧౬

ఉ॥ ఇంచుక కేటితోడ స్ఫులియించి కుచాగ్రముదోల నిల్చు

న్వించున కాత్మస్థభునికత్రినరజము, కాంచనాగ్నిశో

జాంచలలోచనంబులను నట్టై రహస్యమున గన్ము తెప్పలన్.

వాంచక చూచి చూచి, తల చంచుక యూరక యుండె నంతటా॥ ౧౫

క॥ గురుజనపరివృత యయ్యు ము । కురముని, సునందేశక్కు- గోరక నుమిమనాపై

నెరపెడ గడకంటిచూపుం, । చరచర్చితభాహుకాంచునన్మృత్యుని రైతి॥ ౧౬

ఉ॥ అనలగృత్రి తా గురు జనాంతికమందు పనించి యుండెగా॥

సే నొకతమ్మిమొగ్గ గొని యించుక నెగ్గుము నొకకి న్నెమిది ॥

దానికె గుంచి కన్బిమలలల్, చిరమిలతలతలవలలుగా॥

మానిని నన్ను జూచి, తనమానసము చిరమిలు ఘుక్తృత్వం ॥ ౧౭

ఉ॥ ఏ విషయంబు జూప, నెటు పెక్కెను పృథ్వునుంబు లున్నధా॥

రావితకే వహించె పదనాంబుజమస్రమల కేను ప్రాలంకా॥

నావల కేను బోవను బ్రయాణముగా, ననుసంకయంత నం॥

భ విత మయ్యెఁ నేమిడిను భామర! నీ వంక మోస నుండెదో॥ ౨౦

ఉ॥ దీరదయావిహీన! కపటోక్తని భావవో! ద్వా యశస్వి నీ॥

కూరిమి; నాలుంజాలు, విడు తోక చెయిం గని, బాలు వాంక గ॥

నీవురు, నిగస్తనూన యగునీరజసేత్రను, నీవు చక్కనె॥

వ్యా రిక నాకుం జూపం గలవారలు? యుగభద్ర! న్నిగో॥ ౨౧

తే॥ గీ॥ శీరమనం బాదుహాన మానాడిమోము, । నీమన నదికాని మావారిబంబు॥

గాంచి మకరంబలు ధ్రుముగ్ధునిరేఖ । కాబకాచలి, యిరుంబట్టి నరసిం బలుచె॥ ౨౨

ఉ॥ వారికపాణి, ప్రాణవిభుపక్షమునందు విపక్షభామిని॥

హారముచంగమచ్చుచు, నహారైకనుంగొని, తొల్ల నమ్మనో॥

హరునియంభాగమున నర్చిలి దాం గదియుంచొట్టివా॥

హరుచిరప్రసూనసర మాత్రుమే ననలా వెలారికా॥ ౨౩

క॥ ఇంచుక వంచినమెడయుం, । గొండెము మోడ్చిననునంగనుండాబుడ, కే॥

రించినయూరుపు, నలనల్ । గాంచినయెడ త్రొకలికెకలయికి చలంతుకా॥ ౨౪

చ॥ అలకను తేచి యాలం జని, యద్వచురేయిని జెంపి వచ్చి, నే॥

చలుపుకడకా స్వనామణును దాంచి యలకపుంజేరు దెల్పికా॥

మెలకువ గాతరాక్షి, యది నే ననియే గ్రహించి, శేలికా॥

విలయమానుంపి లక్ష్మీరై నిర్గత యయ్యెను, మెల్లమెల్లగకా॥ ౨౫

ఉ॥ మారుచప్రదేశమున కెవలనల్లరు లుల్లసిల్లగా॥

సారకు నంగకంబులను శయ్యింపు నిట్టటు వైచుకొంచు, రయ

భోరువు దీనదృష్టులను నొయ్యనగ నా బొలయించెదవత్సభో!

వారముగండు బ్రాహ్మిభూపాస్త్రులం జొచ్చి నా మోగుకొన్ || ౨౬

౨౬ మొగదు నంబు చుట్టివోం, గొప్పై యాచును | త గృహస్థుడను బనుచునన్నెది |

గన్న బొంబు నంది విన్నవన్నన మెడ | దిన్ని కనిపిమోమటరు దలంతు; || ౨౭

౨౭ చ|| నలయభుంగవారములు మారతముల్ పొలయం గృతారముల్, |

చెలియనో! శివితాత రోలు చేరలు నా కింకా మోవిమె-కయ |

దల నికట మంబాగంబిత ముదాగత సత్విద్యునిద్విలేపుం |

విలుగనను నక్కటా ! యెకటం దీల్చుచు నున్నది నాచుప్రాణముల్; || ౨౮

౨౮ క|| హోలా హలంబుతో పు | పోతెను ప్రాణా హలంబున నామనికొన్; |

తేలరవంబున నుండు | ప్రేతెను దృతారంబు దని, భుంక్తా ననుజుదా! ౨౯

౨౯ తేగ్గి పాటిపోస్తెట్ల గాభరాంబు నిట్టి | తూనతియున దాని గూడ గునుకు |

కలరగంబు నెకర నియంత్రుల గని, కల్గె | కెల్లకకవ్వుతోడ మోము వాంచె; || ౩౦

౩౦ క|| గూ పుండు నెకలచీకటికి, | బాపొత్తిలతోట మార్చు, దామరసిరులం |

దేవకు ముక్తాచుండువో! రోప వృత్తానను గాననోహ్యురరుచుల్; || ౩౧

౩౧ చ|| దుడకలరంబులంబు, గొంగోరవ నే రుండుంచునకముల్ |

ప్రదురముగా, నొడవృ గరుపాశుంజ మెల్లగం జూచుకొంచు, దా |

నడుటింపొపూలకమునందు పెనగం తేడుచున్న జూచి, బా |

ల చురద మిగల్గి యయు, లాం గకటా పోరగూ లు లోంగటకొన్; || ౩౨

౩౨ క|| అమాగంజ నెకం గ నారం | గమగాముక రచ్చి నెద్ర గనంబుబిననా |

పవంతుక మాకము మెల్లగం | బా నకం బో, దయ దిలంగం న్రొ బ్బకటకటా; || ౩౩

౩౩ క|| నదిగ నెకం పొలుబుము | దెవరుగం గదలుంచి, నాచుచ్చునయముమింపక |

ముదిత శం నింది, యుంచుని | ప విని నాం దట్లు ప్రంబుపట్టెడి గదా; || ౩౪

౩౪ చ|| ను-నశగాన నాలమున పోలికముదలగ న్నుకన్తు నా |

నానకప త్తనంబు మనయం బగ చూరుకలముం బులెకొన్; |

మానితపాంగవేదపానం బలగ రతిపాత మెక్కము |

స్థాననవేదపాపహరణం బొనరించుగ నేర దింకన్; || ౩౫

౩౫ క|| అనలిం గగలించుగదే, | యుదలను నాచుకెగ గ మనంబెక్కుం |

గద; యుదలముగ నగపులు | భంజంబుబుదలమును దానలముగొనుకొన్; || ౩౬

౩౬ చ|| నాలంగ నివ్వదీల్ల నెబబర్చునొచిత జలనచుకొన్ |

కిలము కొర్చుముక బలము బెన్నగుకొంతియుం బాడ నుంకుచుకొన్; |

బాలుపువేరినారిసరసస్తుతపక్షలలోచనాబ్జమున్, ।

మీలనమున్, వికాసమును, మేకోనెడుకొన్ యురమునుండుకొన్ ; ॥ ౩౭

క॥ ముక్కంటినాప మెక్కిడి, । పొక్కెడుబొంగలతాపమును మానితి, మా ।

చుక్కనిసీతాయని, దా । నక్కటః యాయన వివాహం మాపునో కలకో ? ॥ ౩౮

క॥ నరుడు నవోధను, భుజపం । జరమున నేకంబుమంగు సంధింపన, న ।

త్తరుణమున నె పలం జిక్కిన । చరుణహరిణి వోలె, బాల చిత్తముననుకొన్ ; ॥ ౩౯

తే॥గీ॥ సారె గోర్తిలితి నుపసెలెత్సెర మెల్లి ! । గీతమును వాన్మనఃకూసేని యుచున్ ।

నైన నాయంతరంగంబులోననుండి । యింగనామణి జెలుపక కడుగి వహనా ! ॥ ౪౦

క॥ ఆకరుణహృదయుండ ! ప్రియుండ ! యింకమీరచట నిన్ను కొడున నే నొల వెనుకొన్ ।

సకయిక రాబ్జము పట్టుక, । వికలాత్మ యొక్క యూలపిం దెను గాని ; ॥ ౪౧

క॥ ఎల్లప్పుడు గన్వలన్, । మల్లికిగోనుదాచనుతోడ మనఃకూసన ।

జల్లముగొల్ల శిల్లకు, । నల్లనిరవఁబ్బు వీధనదుమాను గొని పున ; ॥ ౪౨

క॥ యాపాదుచి నిరసింపను । గోపాల్మనమోముకాంతి గోర్తిలితి ననున, ।

సోపాధికలోకముపయ । నాపాదిలె నరచి, కడ కిది ! నున్మోహమున ; ॥ ౪౩

క॥ హేమాధము నామే నని । యేమిటికీ జెప్పుకొ నెవ వలంగి నున్మోహమున !

కోమలి ! యిది చి చ్చుచికిన, । నామీరచట గాడ సాటి కన్వలన్ గలుగున్ ? ॥ ౪౪

క॥ మెదలుచు నొత్తుకన్వలయన, । గోదరుచు నిల్గవను సానున్, । యెరింగిన్ ।

మొదటికలయికను జెలుపున । బొదలెడుగోపాన్వయమును నొప్పున్ ; ॥ ౪౫

తే॥గీ॥ గారవయును గలునగంటులగుంబుల । పాలు నేసి, బాధావమును బొందు ।

నట్టికోడె కాండ్రయవివేకధ్వింబ ! । నీను నంపనంబు నే నొనర్చున్ ; ॥ ౪౬

ఆ॥ వె॥ బాల్య మెల్ల బాణి పరుగంబు మొలతేర, । నుడువునడులుయంగ, । నెదలనునను, ।

విభ్రమములయంగు, వింరమాధున్వయ । గలుగున బుద్ధి, బాలుగంటులనున్ ; ॥ ౪౭

తే॥గీ॥ అంచితాన్యోన్యవర్చనాన్లడవలహ । ముదను బోలెను, బంగారులును నొత్తంగి ।

భానురాలోకనంబు లపారకాంతి । పూరసోభాగ్యలక్ష్మీకిం బుట్టినెన్దు ? ॥ ౪౮

క॥ తెఱవ తనగురుజంబుల కుటలగట నుంపంగ, నేను గొట్టె చలంపన ।

జెలు పెల్లలం గొననాలుకం । గతియక బారించె నన్ను, గామన్నునోదెన్ ; ॥ ౪౯

క॥ నయనాంచలవమగ్ధం । బయనము మును నయింపలేని గామిన్వయన్ ।

ప్రియుచేత, నూర కుంజెను । బయదలి, యూరిక నరంబు పయంబు బగుటన్ ; ॥ ౫౦

తే॥గీ॥ మానమునం దెవమోమును బూని నిరుర । గోరినవివోలెన్ ప్రియురాలు నుంచి మెదను ।

జాహుకల్లరు బొక్కింత మైకి నిగుట । నెలుపులేదన్న వరలొక్కడెక్కడ కేర్చునెన్ ।

కం॥ కనువిరిగినావరదోయినీ | నొనరిన పేరాన డెంచ ముయ్యెల లూఁగం |

గను, గన్నురిబొట్టునెపం | బునఁ, చుమ్మెన నీచునుదుటఁ బొలుచుం గలికి!॥ ౫౨

ఆ, వె॥ పెద్ద తల్లికేసిఁ దెనియిటియొద్దఁ బ్ర | వేళపెట్ట రాప్రివేళఁ దన్ను, |

నేమి జరుగు నొక్కొ యింక మీఁచట? నని | శంక నొంచు చుండె బంకజాక్షి;॥ ౫౩

చ॥ మరుఁడు విచారసంకులమానసుఁ డయ్యె; సఖీజనంబు కాం |

తిరహిత మయ్యె; నల్లభుండు గ్నేహసహతులుఁ డయ్యె; వీని కే |

మరసి హితంబుగాఁ గొనిన నాదట నీ కొకిమాట చెప్పెదక; |

బొరయను మానముకొ; ముగుట! మా మిది చంద్రవనిర్జితం బగుకొ;॥ ౫౪

మ॥ తొలుతికొ వీనులయందుఁ జెర్వకొను చెంతో నొప్పునకొ నీర్కృతికొ |

దెలుచకొ సల్పుచుఁ, దిర్యగానలిత మానెమో ముతో నొప్పును |

గల్గిచేదామర ద్వైయముల్, సుకృతపా కంబుల్, చవిం జూచి తో |

లలితోత్తంసమఁ నీగుజన్త మఖిలక్లాఘూర్త మై భాసిలుకొ;॥ ౫౫

ఉ॥ రాత్రి యయ్యె; రేదొరకరంబుల నిండె రిగంచరాళముల్; |

నాతుక లిండ్లయం దొడఁగులకొ నగలం గయిసేసికొండ్రు; నీ |

వీరశిఁ గూడ నీనున నొకింతయు మానము మాఱ తుంటివా, |

హా! రనుమధ్య! ముగ్ధ! భవదంగము వాడును దూఁడుమించుచున్;॥ ౫౬

ఉ॥ మంగళవాక్యముల్ జనులు మాటికిఁ బల్కె, బ్రయాణవేళ మో |

ముం గదియించి కేళిగృహపుంగిటికొ, జిగిమోది యూర్హటా |

మి గసిగంపఁ, దిట్టితెడువెచ్చనిబాంధునీటఁ జిగ్గిగ |

న్నంగన దోఁగ, నల్ల భుం గనుంగొను బాలు, వెలలోనెన్ద్రొద్దొ;॥ ౫౭

ఆ, వె॥ దీవితేశ్వరండు వైసవశమున నా | సయనములగు చుల నుయిన కాని, |

యన్న సింధ్రియంబు లాత్తి కృత్యములంగు | నాడరంబు లేని పర్య్యె; దెలియ!॥ ౫౮

ఉ॥ ఓసఖి! నూరదేశముననుండి సమాగమింపైననల్ల భుం |

దూసులు చెప్ప, నూకొనుచు నుండఁగ బల్లవం దల్ల వాటొన్దే |

తేసితి కేయి బాగనము; బిప్పగ లేచభరంబుగ నెకికొ; |

గానిలదన్న నీ దిశుప నాలుక; నన్నె! నుగ్గరింప :॥ ౫౯

క॥ రాలెడుబాష్పకణులు | బోలెదవల నాచు, ద రలు డింతింపనయే |

దీలోపననయిన్నుగ | నీరాంభోజయి తెప్పుడు న్దే జూచు నొకొ;॥ ౬౦

తే॥ గీ॥ లేచి మాపులయన్నుగఁ జేడి, నాగు | కలటఁ బువేదేని, లర్పణ! కలుగు నేయి |

భల మచేతన మైకనాప్రదిమి వైవ, | విసల మైకప్రియాబగిద్వితానై;॥ ౬౧

క॥ ఇలువేర చచ్చి, చిలుకల ! కొలికి, మరలనెలవుల గోరుగోవాశ్చర్యముం ।

బొలయించెను, గారుగ్యము । గృహము, నయనాల్లనాశిషను మార్గమునకే॥ ౬౨

ఉ॥ సీతనె వెళ్ళగొట్టిని; జేసితి దోస మమో! హతుండో! ప!

చీపుతకరాస్య నన్నిడిచి జీవితముకొనని బూసునా? కటా! ।

ఖ్యాతులమోము నే నెటులు గాంతును? వానిలు నేని యంగ్రు న!

న్నాతతరాజ్య మిద్ది యడు గంటంగ నీ; నునక గోర నే నికకా॥ ౬౩

క॥ నలువ త సవతివసతిని దొలంగి యరుగుగంచి, నునక దోసంగం గొందుం!

డెలుపు గడకన్నులను బిల్ల బిల నామిచ్చుత మయ్యె బిసగుహద్యగనుకా॥ ౬౪

క॥ పదముల నపరాధక్షను । పదముల న్రాలంగనే ప్రియుండు, భామామణికా ।

సుదలక గనుదామరల మును! పుదయించినయరుణకాంతి, యొకిట తమించెకా॥ ౬౫

న॥ లలకలలోనితాలిమి వెలారుదువెన్నుని మేనివెన్ను, క!

న్నులక దనుపారక గ్రోలంగ, మనోహరరూపగురంగ నేత్రముకా!

బలిర! చిరాపరాధకరణస్తరణంబునకేసి రెయింతయుం!

బలిసిన దయ్యె, నయ్యె డ్డప్రామాణికం బపు డెల్లరొనుముకా॥ ౬౬

తే॥ గీ॥ రమణి! మత్ప్రతికూలుక డోరాజులనక, నకట! నాప్రాప్త మొందువాశ్చర్యముం!

వారణం బొనరింపుము, పాంశుకడైన । నాను, నీకడ వానరాజులకేసి॥ ౬౭

క॥ రవగాలిక గీలిగను, మణి । భవనము నవముగిను, విరహంబునకేసి॥

ప్రవకలతక జెంది తలకదుచు, । శివశివ! చిలి నేలమీఁదరేవను నకటా॥ ౬౮

క॥ కాలాగురుద్రవంబును । హాలాహలముగక చలంబు; నవవంబును చ!

బాల్పాలామణి, నీలాంబుబ । మాలను వాలించును బొల నకటా శివించి॥ ౬౯

క॥ నియునంకేతస్థలమున । కయయో! విభవ విరాగ్త నయని నీలమాలికా॥

బయి నిక నల రాయండు మన్నియ, న న్నెటు నేయువాని నే తెలుంగక; తెరీ॥

క॥ విరహవికలాత్త యో, న । న్నగు నయితా! నయి! మని మోసగచుచు నయి ।

దరి, చేర వచ్చుటేడె బ్రియుం, । బరమమ మొగయింతే నేనెటులు నయి॥ ౭౦

క॥ వారిద్ర్యంబు భరించుక బుద్రుండు, నితాంతేష్టన మా గానక యే ।

పారుం డైరవకానంబులను నెల్ల నెల్ల మార్పియి నెం ।

తే రాజిల్లు దిగతరంబులు, సుప్రసన్నులనెల్ల తెలుగొనక!

సారంగాక్షి! ముఖాంబుబంబున వికాశక్రిసి నీ హంబుకా॥ ౭౧

ఉ॥ గందపుకెట్లత్రాంచుల మొగంబుల వల్లవినట్లు, గాడ్చు నీ ।

చుం దసియించుచునో; గనుల నేర్పుక బలిచ్చి తీయమమిడుకా॥

క్రంగుగఁ బిల్లుఁ గూనితహాలాహల మక్కట! యిహికాళి; యే ।

నందమునఁ బ్రవేశించి ననునంతటి బాటవృత్తాలకోపలక్షాః॥

౭౩

ఉ॥ మా పిత వచ్చెఁ గామినులమానస మువ్విధు లూరఁ జొచ్చె; నే ।

రూపున నానుమానము సురుంగక యింకట నిల్చి నందు, లో ।

లోపల నిట్లు తామరసలోనన దాఁచలపోయు చుండి, బూ ।

దూపులసాగుసాగిదుగు, దోఁచె నుధాకరవింబ మంతలో॥

౭౪

చ॥ నలపునఁ గాంత, లోపలికి వచ్చెడువేకువజెల్లు మాటఁగాఁ,

జెలువునకన్నునానుటలు చేరులతోడను మూసె, నాటగా;

లలితపుణ్యస్థనీపరిమళింబులు దోఁగిలి తాగునాలిగా

లులనలఁ గ్రహించెను వెలుంగలకేఁ డుచయించు టాతఁడు॥

౭౫

వ॥ అనిరూరంబున విష్ణు యస్తి మిత మై, యా నెన్ననీషస్పరి ।

జ్ఞాన బాంధవ్యముఁ గాంచి, మీఁదఁ బరితస్సంప ర్థద్యోతముఁ

ప్రతిపాదించి, కురంగలోచనసు నేత్రం జౌల లజ్జావిఘ్నా ।

గ్నితతారం బను, నే గురుప్రకరమున వీక్షింపగా నేగిన॥

౭౬

న॥ పులికము లంకురించెడుకపాలము లే మెలమెల్లఁ బుణ్య, లోఁ ।

టోలఁ కడుపిన్ననవ్వు ముఖతో యబకాంతిని దొంతు లుంపఁ, చె ।

ల్లా లి కడుగోస్త నీఫలరసోరుఁగురిం బురుడించుమాగురిన్ ।

బలి కడునామృగాక్షికలభోషణముల్, ప్రణమింప శక్యమే॥

౭౭

కా॥ రాజుంగా నొసరించె మున్ను సువిచారం లేది యెవ్వండు ని ।

నో జైవార్యక! యావిభాత, నిరళ క్త్యత్సాహుఁ డయ్యెన్ జరన్; ।

భ్రాజన్నూతనభాత మన్నగఁ డగుండఁ బీజగత్రాప్తభవం ।

బోజు గుంబననేత్రసక్తమునకున్ యోబించు నిత్యశ్రీకిన్॥

౭౮

కా॥ లే కిల్చించుట పృథ్వికించముల బండిం బెట్టునందాంగనా ।

మూనుగాగ్రుణిమోహనాంగకరుచుల్, మాపట్టాలే యాదిగా, ।

గాన నచ్చు గుతనకంఠలప, దీర్ఘ శ్వాస మాస్యంబునన్, ।

లో న్యాయము మాస్యశ్చి, వెలిదాలుం గర్జమాంబునన్॥

౭౯

చ॥ రిమిదోని కృష్ణనీలమను దా విని గోపవత్సరగోష్ఠి, లేఁ ।

జెనుగు గుంబనం బొడము వెక్కులతోఁ గులకాంత, తర్జునం ।

బనుకకగాఁ, గంభీరగర్భాద్విలు గాగ్రయుమహాహిధోగమ ।

కృష్ణున నలం డగుండగ్భృతి నాంబున మానుట బల్యు వింతగన్ ॥

౮౦

మ॥ సరవిజ్ఞ బాల్యము బాటి, మేనత్తవశ్యస్థాని నుండు చాడతీ ।

శ్వేతం దాయాభింబు గా, పుట్టింబు నిష్కాక్షి నాటె, పాపాభింబు ।

బరిత్రాల్చేంబు, మందహాసము ననాథాబుధుల పుట్టుట, ।

బరమాన్యము కనుంగునన్ బడించెం బుంజీతా కాన్త్యము ॥ ౩౧

చ॥ చెలి ననుచుండ్రులేనిచెలిఁ బెట్టెను, తిక్క నిష్కాక్షిని పో ।

శలబునీలికారచిరుఁజున్ను నుండు బుద్ధులెని, యే ।

శలనుటం దోగు నుండుటో, నొకవిధం దను వింది యంగున ।

నిలిచిన, నియ్యనూపుల నె నెయ్యము దోచుగ నొక్కరించెదన్ ॥ ౩౨

౩॥ వె॥ చెలియమావసాబును చిగురారు రాకొట్టా ; రామమాయు లంకమానుం గేరు ; ।

చోటిమేండుగు సాటి లే కొప్పారు ; నీవిధాన సేయఁ డీభూతి ; ॥ ౩౩

చ॥ ఒకమఱి వీడ్వడం బలకు, నొక్కపు యూరక యుండు, నెఱు నిం ।

చుక లగులయు లేనిచెదనా పొడంగి బడించె, నుండుగు ।

సెక లెగయన్ నిగుడ్చు, గృహం దెక్కొడఁ జేమియు నంగకలలులన్ , ।

మఱివిచేహబావిరహచేదనచే దగలంబు చక్కటా ! ॥ ౩౪

క॥ ఉదయించెను శశికుంబుల । ను ! పడించెను విరహిహృదయమును ; నానాని దా ।

ముదలను, నూచనతీగన్ । ము, దలను తెనుమానికమును బోలేను బూసెన్ ॥ ౩౫

చ॥ కలువములోని నూగును గాటుక తీగన, నింగి నీరు న్నే ।

యలరును, బాంధగూకిహృదయం బెటెం గన్నం గలంబు లక్షణై ।

తలరును, ముద్దులేగొమలతర్కుం గదోలము లక్ష్మి తానుచున్ ।

వెలరును, వెల్లి లేచిదొరవిల్లును దాను బయోద మేగుచోన్ ॥ ౩౬

క॥ పుల్లంబుజముల నిండిన దల్లి కలలంపు కొలుచు ; నకడకటా ! నా ।

యుల్లంబుం గాల్చుచున్నది । పల్లి నరదలోకములు, నరకు ; ౩౭ నా ! ॥ ౩౭

క॥ ఇచ్చడును మానవు లోనము ; కృపగమనా ! మేధామాల కుదోరము ; నా ।

నపురూప మాప్రియోక్షులు, । నపలక్ష్యతపా గగరాగి నంబుల పోలెన్ ॥ ౩౮

ఉ॥ సుందరి ! మందహాసమున శోధిలనిదవలయు బూది, గా ।

నంకము నొలగు చుండెగ నాంబుగడ చేరల్లువెరివ మలను, చే ।

మండును జుండలాక్షి హరిగూంపెం దోలంబును శరణి కుదెన్, ।

నంపడిగాఁ బోదములు నుండుపుంబులు బుద్ధులెనికన్ ॥ ౩౯

చ॥ సరసపుష్పగుం దిది ; ని పుష్పగుణిహల హరినిహల మే ।

వ్యయ మొగ మంద్రు వీరినీ ! నుండు లుం బుద్ధులెనికన్ ।

ప్రేమితు, చనుగనా యిది? సనింజీరుచున్ గలసంగ్లగుత్తి; యి

ట్ట! నిరతాచి నేత్ర మగునీవియ; ముద్దియ గా ది దారయన్;॥

౯౦

ఉద్ధృతభయనాభిముఖిన్వనపురియనుగ్రహారన్.

స్త్రీప్రేమభ్యుదాగనిలశృంగారనీలిముఁ డెల్లలోకమున్.

జేకొని నిష్పకన్ చెరుగుచేతుల, మ్రింగుచు దోచు వేసెలుం

గిటు కంచ లేక, పగు వెన్నెడో వీని శతాంకుఁ డం చనెన్;॥

౯౧

చ॥ నలుపును డెట్లు నివ్వె, యెలనాగకనుంగనయాపు గారు నూ;॥

హలహలసారముం బ్రదిచునామృతపూరము నిశ్చయంబు; నా

పలు కిది కల్పితం బనెడుపక్షమునం దవి సోఁకునంతనే

కలుగఁగ నేల మోహము, నఖంఠనుఖంబును, గోడెకాండ్రకున్;॥

౯౨

క॥ భ్రమరంబో, హరిణంబో, రమణీయవిలోచనంబో, రాజిలు నిదటన్;॥

కమలంబో, కమలారియో, కమలాయుతనేత్రనెన్నెగంబో? డలియన్;॥

౯౩

క॥ పలసలసిముత్రైములు చు | కృలు; పలిపము వెన్నెలలు; మోగము నెన్నెల; నా

యెలనాగ! నిన్ను, వెన్నెల | పులుఁగులతోలిపున్నె మైపున్నును నంచున్;॥

౯౪

క॥ గూసాహ్వర, నాభిస్రవ, బ్యాసకకచభుజ, సంపలాక్షి, నిమజ్జ

వైచన, యీతదనీమణి, యేపగిదిం దాండురానియే అనుఁ బుష్పా;॥

౯౫

క॥ కెట్లాదిరు నులతోడను | సద్విశ్రమ లయనదంతనయకాంతులు, నీ

నెట్లాముఁదన్దియంచుం, | గొమ్మా! కేసరములట్లు కొలలుం బుష్పా;॥

౯౬

క॥ పలుపగురుదాలునెపమునఁ | గలికిరొ! కింబిల్కములు ప్రకాశిల; నిదిగో!

నలకలజేలితిమి మైద | విలుకలు, మకరంపమం దుపేక్ష నహించెన్;॥

౯౭

తే॥ గీ॥ లోలోలోన్ద్రు కన దైవహరిణశాఖ | నయనచేరను, రూఢిగా నాదుమాన

సంబునను, నిందు క్షణ భేదంబు లేక, నాకనీకాక మయ్యె మానవజగంబు;॥

౯౮

తా॥ లంకముపోలికన్ నుడుట నందము మీఱు, గురంగనాభికా

పలకముఁ దాల్చునీమోగము బాగుగఁ జూచి చకోరపారముల్;॥

సంకపనేత్ర! మాదమునఁ బల్లవిలెంబుగఁ బక్షిన్మూలముల్;॥

శంక నహించె కించుకయుఁ జంచుపుటంబుల నల్లలాచ్చెడున్;॥

౯౯

క॥ కమలము శిశిరమునను బలే, | నమృతాంకునిమండలం బహంబునఁ బోలెన్;॥

రమణీయ! నీనవనము | కొమరొప్పడు లేళ మయినఁ, గోపముపేర్చిక;॥

౧౦౦

క॥ తుమ్మిలు పెదలు విప్పం | దన్దియఁ బోలెను, నభీరవయన మ్మగునా

దాన్తులు గమఁ గాంచి నా, | కిమ్మనిపిలుకాఁడు కినియుఁ గా కే మటుపై;॥౧౦౧

తే॥గీ॥ అమృతమయమూర్తి కావకోరాక్షి కకట! నన్ను నబ్రజకోరాక్షు, నంటుకాని॥

గాంగ సృజించినట్టియాకమలభవుడు, నెలివి గలవాడొ కాం దని పలుక వచ్చు॥

క॥ పైదలి! నల్లవిచిహ్నుం బేదో నెన్ను గుటం దోచి యెసఁగెదనునెనా॥

మాద మఱచి లోచ రుమైవ! బోద నిరుపప్రోవుతమిప్తూవుం బో॥

తే॥ గీ॥ అద్వితీయుండఁ గాంతిచే ననుచు నీవు మిన్ను నున్నెదు; గర్వ కేమిచికిరి? జంప్ర!

మందమతి! పంచకోటిభూమండలంబు, నొచ్చి శోధించి యెన్నును నూచినాడు॥

క॥ నీలాంచలసంపృతమై బాలవరంగాక్షి మొగము భాస్వింజ గమక, ॥

గాలింఁగీనది దోచివ లాలితహరిశాంకమండలంబుం బోలెన్ ॥ ౧౦౩

అ॥ వె॥ గుబ్బచంటిమీదఁ, గుటిలమంతల చెక్కు నుండి వే)బునలక మొగ్గువీణు॥

మండె, రేవెలుంగుమండలంబుననుండి పైడికొండఁ బ్రాచురూపువోలె ॥ ౧౦౪

తే॥గీ॥ పూవుగుత్తుల నొరగినలీప కతివ! స్తనభరానత వీ వెల్లు సాటి నయిత్తి

వల్లె, గర్వితురాల! శోణాధరకుసుసాటి యగు నీకు, బల్లవసహిత లలియు॥ ౧౦౫

క॥ మంజరుల నొరగుతీగల రంజితైడునెననాంతరము నేన్వ మగుట, ॥

మంజులకుచభారానత కంజాతేక్షణలు మనసు గలగింపవలెన్ ॥ ౧౦౬

ఉ॥ ముద్దయ నేను వచ్చిప్రమోదము చేరను, రాత్రి యంతరియున్ ॥

మద్దల ముద్దుముచ్చటలం జుల్కంగ బల్లవం బల్లవాన్ని, తోచ ॥

బ్రాద్ధటిమోముఁ దామిని మాఁగి యెగున్ రొద నీముఁ దొచ్చి పో ॥

నిద్దురమేలుకో దిపుడు; నీరరుహానన గంటి నే వో ॥ ౧౦౭

అ॥ వె॥ నకియ! యప్రమేయకర్తృసంపన్నత, ముప్రసిద్ధుఁ డెయినమోహితుని॥

మహిమ, నీనురవనము హిమాంశుభాగంబు, గనులు కనులనున్నవెడల, నహిందె॥

అ॥ వె॥ కనుల మీనవతియు, గచమున వైలాల నుతయు, వ్యమలమోహినిమగులను ॥

ప్రస్ఫుటారవిందవతియును, సురస యా భారగత్రి యూహె నుచి నాడె ॥ ౧౦౮

క॥ ఓరోవెడఁగఁ బాంగుడ! యారీతిని బరిరపిం చె బీటికి నిట్లె నె? ॥

జేతు పయోధరసన్నిధి; నారాటం చెల్ల నీకు సంపద వీణు ॥ ౧౦౯

క॥ అతిమాత్రతన్వ యాభా నిలలాకయు, నైవయ్యల్లవలియల గనినన్ ॥

మతి నది సాదామినియో నితయామినియో యటంచుఁ జెందెదె లంకాని ॥ ౧౧౦

తే॥గీ॥ తొగరుజిగిపాడిపాదముల్, నగు మొగంబు, నమది విలసిల్లునెనోబూరిగిజూచి,

చిగిరిచినతీగయో, వికపితపయోజు! పల్ల నియ్యుండు నందనంపదక బనులు ॥

క॥ కన్నుంగవ నందం బగు నన్నులతలమిన్నయోము నంచఱు గమమసి, ॥

గన్నన శంకింపిరి సం భిన్నాంబురుపంబో గంప్రబింపమె యుచునున్ ॥ ౧౧౧

క॥ బంగారీరసనాయను । రంగారెడరమణితోడిరాముం గని, సా।

రంగంబులు గాన నటించి పం గడంగు వెలుంగుతోడిమ బృనుబ్ధన్ ;॥ ౧౧౬

క॥ బిరు లంద టీమెం గనుగొని । యనుచురు వనిత యని; వారి న క్లమతో ని।

మృనుతొనియెడ నే, నిది యువ । జనపణతచిత్రపన్, హస్త మటంచున్ ;॥ ౧౧౭

అ॥ వేదనమొగంబు గలుగుసొగసు నామె, న । చ్చటం బహారవారచరిక।

సంయములు గాంచి, సమధికనంతోష । తోయరాశియందు దొప్పదోడెన్ ;॥

క॥ స్థితిసుఖమాలేఖము నం । చిరవదనామ్లమున చాలించె వెపు డపుడే ।

స॥ యీగంగ మృలంబు వి । జిత మయ్యెడుం బంచబాణుచే, ననుకొందున్ ;॥ ౧౧౮

తే॥ గీ అనులయమునాజలంబుల నర మునింగి, గొంతుకల నెత్తి కూసెడుకొంగ లొప్పెం

జిహ్వచీకటి పగం బట్టి తమ్ము మ్రొంగె, చెల్లు వాపోవుబాబిల్లిపిల్ల లనగ;॥ ౧౧౯

క॥ అన్యోన్యసంగసఖమున । కన్యాకణిచన్నరొయి గన నన్నతి, చ।

ద్వ్యోన్యంబున తోర్పుము, హైన్యంబును బొండ్ల మధ్య మని భావించున్ ;॥ ౧౨౦

క॥ సకలజనామోహకము, నీ । చిరురంబుల పేర విన్నచీకటి, ముఖచం ।

ప్రక రాప్రచారముననో, సకలగా ! జగి మిగిలి నెగడు సత మని తలచున్ ;॥ ౧౨౧

తే॥ గీ పగలు లేయును గుత్తుకటాణిపీట । నర్కు నారాధ్యము నేయు నల్లుపంకి;

పన్న లేకటాణి జహ్నవమునను । ఘోరతప మానరించు నొక్కొ- తలంప;॥ ౧౨౨

అ॥ శిఖరమహానాదానందంబు నాం చగు । నీగుహ్యసయమును నీరజఃక్షీ !

లేపము నేయు మన్న చిత్తడు ముక్తాహార । మెళయం బ్రియసమాగమైకసుఖము;॥

శా॥ బావల్యంబున కాకరంబుగ, నల్పప్రాధి నీమోముం చాం ।

గావించెం బరురాన్యం ద్దేవ, మదిల్లున్యంబు గానంగ రా।

గానం తాతనియం దచేమనిన, సారంగాక్షి! నీ భండంగ।

లేపొన పులి రాగాం బే నెరు గదా, రిక్తున్ గళాహినునిన్ ;॥ ౧౨౩

అ॥ శానయ! నీగుహ్యచమదోయివడంబిచ్చె, । గాన చచ్చునానికంబు మోలిచె;

సామరాగ న్నోమానన మాశ్లేకుం । గాంబ, జెలిలి నిర్వహించె వనగ;॥ ౧౨౪

క॥ బగచంబిత మహ్యరమయం । బగులరహిత్యముచేత నహహ! నిండెన్ ;

వ్యంగరమన మొగము నెరుముచ । క"గరా"యడం, జగి నోల కం దోతంచె నొక్కొ॥

అ॥ అరుణదిప్తిగీతటియు, పద్మపులకమృదంగమృదునన్,

గయలమృదున, శరద్వర్షకామిని, కాంబనోరకంబు, వి।

ప్రవసును, నెప్పు డేని యొకభూరి బగులగాం జొంగింప నమాం

గయ భూరి డించుంత గబగమినీమమున కంతు సాహ్యమున ;॥ ౧౨౫

క॥ ఓదయిత! మాను నీదువి । పాదం బని, ప్రియుండు నలుక సావరణజితన్, ।

తైవలికి గనులబాష్పము, । నూడినమదిలోనిమాన మొక్కట బాటెన్;॥ ౧౨౯

తే॥గీ॥శంబరాసురగర్వభంజనునిసుత్ర । సిద్ధసామ్రాజ్యపట్టాధిప కనుకూము ।

జేత, లోకంబులకు వెల్ల వెల్ల నటచు । జోక, నొప్పాక రాక, సుధాకరుండు;॥

క॥లో॥లకావృతం బగు!బాలామణియాననంబుఁ బరికించి, ప్రేమ!

ప్రలోలంబసుకులం బగు!నాళికము సంప్రదింతు నాహృదయమునన్;॥ ౧౩౦

క॥ గురుజనములతో నరుగుచు, । చరహాసము మోయుచున్నుఁ బసికొల్పెను, నుం

చరి దిరిగి చూడఁగా, నది । పరుఁ జంటం డున్ని చ సెఁ బ్రపంచంబునకున్;॥ ౧౩౧

తే॥గీ॥బహుశంభంజరిభంగభాగ్యంబును । గలికికిన్నదోయి గాంధుఁ గాక; ।

నిత్యశోభ మైనెమ్మైము, భంగుర । సంపదబ్జమునకు సాటి యగునె?॥ ౧౩౨

క॥ తెమ్మెర, గండము, దూడుల్ । దమ్ము లుగిరయు, నైవలము, నవగల్గెన్!

త్యమ్ములుగఁ దోచు, విరహాగ్ని రక్తునఁ బ్రైశ్య మొనఁచునాటల కహహ!॥ ౧౩౩

క॥ తనకరముల నిమరుచుఁ, బా ద్మిని ముగ్ధిరెనదన నల్ల మేల్కొనినది, కరం

బనురాగపూర్ణం డగుచుం । దనరాకడు భాస్కరుం డువయకాలమునన్;॥ ౧౩౪

అ॥ప॥మొక్కి వివయవదనముల బలిమాలచు । వడ్డిగించినను, మహాగళముచే

కెడలిపోవునన్ను, వ్రేలిసన్న మెలంగు । పిల్లికూనచేరి, పలుది యాడెన్;॥ ౧౩౫

చ॥అమృతముఁ జిల్కుచుండ భవదాసన మోననద్రోటి!యగోటనన్, ।

సుమశరచాపపున్నహిను సుంతయునం గన ఏంలేరానుమునన్;

దిమిరముతో మహీస్రజను దృష్టులతాపము గూడ యానఁజెనన్;

రచుజిరా! శ్వేతుఁ డీశశ, ని రంభర మి ట్లుదయంప నేటిల్లన్;॥ ౧౩౬

ఉ॥చాల వివేకమున్ సుగుణబాలముఁ దాలుచుపార లయ్యు గో ।

తాళులు, వారిహృత్పటము, వాత్సరవారిని నేలఁ బూసెన్!

చీలిక లింత లింతలుగఁ జీలుపఁ బాలువిసీలవారిబా!

క్షీలసమానబాలమయచిత్రవిలాసము భాసహాస మా;॥ ౧౩౭

అ॥నె॥నిన్వటిల్లె నెపుడు నెలఁతన నిండుబ । వ్యవము నవవిగానభవన మగుచు, ।

నప్పు చాది గాఁగ, నిప్పు లేకయె, నోడె । కాండ్రహాసనమును ముంపఁ దాడెగ;॥

ఉ॥చూడదు కన్నులం నెఱచి సుంతయు;వపుమొగంబుతోడ మృ

టూడదు; తావకీనకథలం దది ప్రూకుటెఁ బూను; నంచు నీ!

జూడ, సపల్నిచేష్టలు నిజప్రియుతో నెఱిగించునంతెన్!

యీడెను భర్తకుం దనపయిన్ మును పుండిననిండుప్రేమమునున్;॥ ౧౩౮

క॥ హాహాహా! ర్వాసలముల! పోలిక మకరద్విజిహ్వములతోఁ బెరిగెన్

నాళికవైరి ; లోకుల । కేలా ప్రాణాంతహేతు వికర గా కుండుకా ? ॥ ౧౪౧

క॥ సుకృతంబున సుకళత్రము, । సుకళత్రముచేత దొడ్డసుతులు, సుతులచే ।

నకలంకస్థిరయశ మ । య్యకలంకస్థిరయశమున నాకము, నొదవుకా ; ॥ ౧౪౨

క॥ ప్రభు వైనను యాచించిన, । లభియించును లాభువంబు ; లలనానునీ ! నే

నభిరుచిపడి యధరమునకు, । నభిభూతుండఁ గానె విముఖి వగునీచేతకా ? ॥ ౧౪౩

ఆ॥ వె॥ కొలఁకునందు ముంచి నలపూర్ణకుంభంబు । నెత్తికొనుచు వేగ మింటి కేగు

నీకుతలనికుంజనిర్వృత్తగూఢరం । భోగ మొకమకోభవురక యెటుక ; ॥ ౧౪౪

ఆ॥ వె॥ పాంథ ! నీవలె నాప్రాణవల్లభుండు, ముండ్లఁ గండ్లను, గడగండ్లు పొందు చుండు ;

నింతకన్నను గుళల మిం కేమి చెప్ప ? నిప్పటికి జీవములతోడ నిట్టు లుంటి ; ॥ ౧౪౫

క॥ తరుణీ ! చిక్కితి వేటికిఁ ? । బరకీయోదంతమునను బని నీ కేమి ? ।

పరితోషించెదఁ జెప్పుచు ; । తెరువరి ! ఫీతెఱస నీకుఁ దెలుపును బొమ్మి ; ॥ ౧౪౬

క॥ ఆలోకింపక నీకుం । బోలిక, నత్యంతగర్వమును బొందకువే ;

బాలిక ! బహుఫల భరముక, । వ్రాలినలత లెన్ని లేవు వశములలోనకా ? ॥ ౧౪౭

ఆ॥ వె॥ ఉల్లసిల్లుచున్న దువిద ! నీ నెత్తెఱము ; । కన్నుఁదమ్ములును వికాస మొంద

జలదమయముగాను జగ మెల్లఁ గావించు । నీలమేఘ మెదట నేనిఁ గంటె ? ॥ ౧౪౮

క॥ ఆసాయముఁ దోయముల ను । పొసించుచు సవిత్రుఁ, జిరతపశ్చరణమునకా,

గానంత యిపుడు సారస । మోసఖి నీముఖముతోడ నుసమం బొరసెన్ ॥ ౧౪౯

క॥ మరదన్వితమధురంబుగ, । సుందరి ! నీ మొగ మొకింత చూపించితివా,

డిందుపడు నిపుడె పున్నచుఁదగురు సామ్రాజ్య మెల్ల యూమాత్రమునకా ; ॥ ౧౫౦

ఆ॥ వె॥ లెలుచు నవ్వుకొనుచుఁ, దనలోన నే మేమె । యల్లనల్ల మాట లాడుకొనుచుఁ

గోకనదముఁ జేసికొనుచు లోకత్రయిఁ । జూచు మద్యసాయి హాస్యపృష్టి ! ॥ ౧౫౧

ఆ॥ వె॥ ముగ్ధురంబుకంటె మగున ! నీయధరంబు । ముగ్ధురంబు ; చోసుపు మన్త్యభిమున ;

పపప, పదుదు నయయొ ! పుపుపు, పుడమిఁ ; బట్ట । శాకరాంబుబంబు నీకరమున ; ॥ ౧౫౨

ఉ॥ అంగద శెట్టికేలకు నుపాయశతంబునఁ బ్రాణి సౌధముకా,

బొంగెడుపాలవెల్లి నురుపు న్నగుక్రొన్నరనెట్లి, నొంటి ను

ప్రింగనుదాని మేల్కొల్పి, భీరమృగేంద్రణ సస్మితాస్య రా

బొంగకఁ గొనిలిందు, నహహా ! సుకృతాత్ముఁడు నిర్వసించు దునా ; ॥ ౧౫౩

క॥ గానము నేయును మధురము । గా , సంపదల నెరిగి యభిముఖులుగాఁ బఱచుచున్,
దో నెగయు, మరలు, చెరలును, । మానిత కాసారములను మధుకరచయముల్॥౧౫౪

అ॥౩౩॥ నిరతరాగాభిళయమున, నేను వన్ను । సారే నేపించుకొలఁది, నాశ్చర్యముగను,
లలన మెలమెల్ల నన్నింటివలనఁ దిగిచి, । తత్వకథతోలన న్నేకతామఁ జేసె;॥౧౫౫

తే॥గీ॥ లోలమృగశాసనయన యిల్లాలు గానఁ । చుక యుడిన లోకం, తెప్పెడిది యేమి?
యభిలసంపదలను బూర్వ మగుచు నున్న, । భవన మది గాన, నిర్వహణమే గాని;॥౧౫౬

ఉ॥ గాలికి నిట్టటుం గదలు కాటుకనిగ్గులు గేరుముంగుటల్,
లోలవిలోచనంబులును, లోపలమాపుల నెల్ల నాదికో,
హాళిని గీము నేరుబరరావిలొసగలిం గగుంగొం
దూలక సంతుకానిమది నూల్కూని తాలిది నిల్వఁ బాలు నే ?॥ ౧౫౭

చ॥ ప్రవిమలవంతుకాంతిరుచిరంబు, సుకౌమురంబు, సంపదో
త్సవహరముం దృవానరముఁ, గొక్క-స్థితినిదానా రు పారిపో
దృశ్యుడు విపశ్చిప్తగ్రన్థండు గదా మృగశాసక నీత్ర ! యూహ నీ
యువివ ! దొలంపఁ జేమి కలమా పునరుత్తముఁ బంద్రబింబము?॥ ౧౫౮

అ॥౩౪॥ సానుకంపములు మహాసురాగంబులు । శీలశీలములు తెల్లలుగ నున్
చిత్త నృత్త లేమి చెప్పగు ? నయ్యాత ! । యస్త్రీయూర్పునయ వానకాశాదే;॥౧౫౯

అ॥౩౫॥ అహికిశోరశీల మలకలాలము, నెలల । వాడెత్తూపునూపు పాలు బాపు,
తాను జంచలోపమాన, లోకంబునఁ । బావ యెట్లు గొర్మినాగునలలు?॥ ౧౬౦

తే॥గీ॥ వదనమున సంరమాధురి, మృగుల న్మోఁ । హృదయమునఁ గల కాకుల్యా మించుచోరి
శాబలోచన! యిది యేమి చంద మిప్పుడు! గుణగతులు నీట నేలుగా । గోచరించుచోరి;॥ ౧౬౧

తే॥గీ॥ అనిశనయనాభి రామశోభాభిళయము । కలిది గర్వించునీగును! గలతోవెన్, ।
నిశను శోభావిహీన మానీరబంబు, । నెటులు రులనేయఁ దగు, నిరాశ మంచుకొను;॥౧౬౨

క॥ సుకుమారతరము లగునం । గకములఁ, గుసుమములతోభ కాంతి పొరిగనున్;॥ ౧౬౩
దెకలిందును నాప్రాణము । లకటకటా ! గుసుమబాలఁ దంబునెత్తునన్;॥ ౧౬౪

క॥ దురపిల్లు వలందపిటుండల । బరువునఁ, బరువునా మృతలపవ నదాచుచు ; న
త్తరుణీమణిఁ గని యకటా ! । దురపిల్లును నేను నేమి తోచునెబ్బిన్;॥ ౧౬౫

అ॥౩౬॥ మధునిమాదపండు మధురాపురప్రయా । జాభిముఖుండు గా, ప్రణాంగవలనఁ
బ్రళయపహ్ని యయ్యెఁబండువెన్నెలరేయి; । వారిరాతి యొగ్గె కానృపాచు;॥౧౬౬॥

౭॥ శయనగృహంబు సొచ్చి, చెయిసన్నల నెచ్చెలి నెచ్చెలి బుచ్చి, నేఁ
గయి కొని వీణవనం బెచ్చెగా, నువలెంగన, కూటవేదనం
నయిం గను చుండియున్, గునిరానించెన్ గనుమోడప్పతోఁ, గడుం
బ్రయిసభ! డెస్సి లేంచు నెదమీఁదం గడంచె మరీయిహస్తమున్॥ ౧౬౬

౮॥ గనునము బాల్యముతో మాం । ద్యయ నొంగెన్, చక్క మనస్య స్వాంతముతో నో
ప్రము, హరిణీదృశకు, నిరం । బయ సర్వోన్నతం చనన్ బుష్పగృతోడన్;॥ ౧౬౭
తే॥గీ॥ డోరు పనుమాన వేద్య హా;నొడలు కలుచు । కాచ న్నొనుది; చూడేమి యాడవన్న
దామెప్పజ్ఞాంతి మింక నీ పట్ల లుంగి; జెప్ప మన్యదరిత్రంబు; డోమికాడ !, ౧౬౮
అ॥ ౭॥ బరిలయముం రావభద్రాంతు పట్టకొ; । న్నోగంబుమలను నీలహస్తము।

సాగ్రహిమన పోయింబుకాపుంబ్ర । భోతహరిబాలెభోతం బుచ;॥ ౧౬౯
తే॥గీ॥ గురు న్నెనను బగచెంబు నలకకంచు, । స్వచల మేనను బిపురాకు గడిమి వ్రేచు
నిరతకలుమాకురీమానిలయ మగుటం, । రావభద్రాంతు మోతోరుబోటి !, ౧౭౦
తే॥గీ॥ అజయత్యలక్ష్మీవలం ద్రగీతి నీయు । రాంతుచిత్రాంగిభార్యారంబుకాకిక లామె
చందనపుంబాయిని సత్కృష్టి గూడె నెప్ప । రానిమనస్య శోభాకరణం చనన్;॥ ౧౭౧

౯॥ పరపురుషదృష్టి సాతభి । చరమానిన్ పోది నీరె నూకాం బ్రయుంబుచన్ ;
సోలగాడె నలండును బరిసా । రుద్రగీభంబునను నామెయుల్లము సరగన్;॥ ౧౭౨
తే॥గీ॥ ఆంగకము లొచ్చి మనుజుల ప్రాణములను । గీనిన, నది యుక్త మగుం గాన్;
పరనిలాడి ! నయనపద్మ ద్వయంబుకొంబునొంగి ప్రాణములం గొంటి, నీటిపాడి గాగు ;
తే॥గీ॥ ముత్తరంబులనిరులకు మున్ను లయిన । నలంబులకంత పనియించినంతనిలయ
నంచు, నతిసాహసంబునం బంచలాడి ! మున్ముత్తల దొంగ్గనినిచ నేమా న్నీయంబు॥

౧౦॥ నానికాగ్రమునను నపమాన్తికము గల్గె । భానమాన మున్ముత్తలంబు కేదెంబు; ।
బుధనమాగమమునం బాలుచుపున్నను నాటి । లలితంబుమలంబులంబు పోన్;॥
౧౧॥ నీవేగపనిమి చూచుక । వేమా కేమిటికి వల్లగిం గగు ? మునుదా !
నీమెయిచాయుం బోలిస । హేతుంబు దొరలు చుంపే యుంటింటిన్ ? ॥ ౧౭౩
౧౨॥ భువని నిరంకుశు లనలండు । కవులు, భద్రంబుకుం బోల్వె గరిమలభిముం; ।

చవిలి చెలి ! యీల వినియెద । వ్రవిహు విసగీతిభల నుంకొంగు ౭౭॥ ౧౭౪
ఉ॥కావాలి నక్కచేర్చి యిది కోనముచేతం దిరగ్గొరించె చ ।
నాన్నముగి మ్మెచ్చెంబెం బుచ్చెం బుచ్చెంబు నాథుమానము నొచ్చెన్
దేవి పని గచురుం బల్లెలి, దేవిపాణింబు పాని చక్కలె

చేరను ముద్దం బట్టుకొని, పెద్దయుం బొగ్గెఘటించె : గా॥౭౪౬॥ ౧౭౫

క॥ కనుగొని హరిఁ, జేల నెఱం । గున పదనను గాంతు మాటలతోను వేర్వేరులకున్,
 జనిత స్తరకంపవళం । బునఁ దగ్గనూయరముఁ బోకముడి నిగి నెఱలెకా॥ ౧౭౯
 తే॥గి॥ మోవితోడిసమాగమమును జేసి । రచన భావత్యై నూరుశేమాక్రంత మయ్యెన్;
 నైర సిత మైఁబోలాక్షి హానిలమ నను । పరల నది గాఢంబు నై మోమాలు మలసి॥౧౮౦
 అ॥వె॥ దొండపండుమోవి, తోడుచింబులతావి. । గలుఁననునె న్నన్యగంబునందు,
 మజిసమానరచన ! యలుమాత్ర మైకం నాం । మూల మెట్లు నెఱుంగుఁ బోలుచుఁ జెప్పుమా॥
 క॥ చేయవ శయనించియుఁ దన । కోరిక లన్నియును నీర్పిరిగొండ నాలక, నా
 లారబ్బము చయితానన । మారా ! చరమిలితాక్షి యును పడెంచుకా॥ ౧౮౧

ఇది యాటువేలవంశాధ్యక్షులందు

స.సు. రాయఁ డాంధ్ర) మ

నందినయట్టిది, భాషాసావి

తానెగిరిము, స్త్రీ

గాఢంబునకుఁ

న ముగియ

క రుణ విలాసము.

క॥ దైతము కట్టా ! విముఖము । గావుట, సంధుమణి యీజగంబును విడిచెన్ ;
నీవెలె లెవరికిఁ జలిపెద । వేవారు ప్రియోక్తిఁ దేర్తు రింక నిను'మనసా ! ॥

చ॥ మునుపటిలాగునన్ వినయపూర్వముగా నెను రేగుచుంచి, క్ర
న్నన ననవిల్లువిందు లగు వన్వమెఱుంగుట నుంగుఁజూపులన్,
జనికెడుజాంటి లేనియరుచిం బచరించెడుమంజుశోక్తులన్,
గ్రణయిని ! నేఁడు నామది లవంబును జల్లర నేయ వే మయో ! ॥

ఉ॥ పట్టన నింద్రియార్థములు సర్వము విస్తరణంపుమార్గముం
బట్టెను ; విద్యయున్ విముఖభావముఁ బొందెను గుందు'పేరిమిన్ ;
మిట్టెడుగండుమీలపన మెచ్చనికన్గన గల్గకల్కి, యే
వట్టన నాదుడెంద మెడఁబాయదు తా నధిదేవతాకృతిన్ ; ॥

తే॥ గీ॥ నీవు నిర్వాణమంగళనీలయమునకుఁ ద్వరితగతిఁ బోవుచును దయావటిరాదయయు,
విడితెగ్రభృతనీలారవిందసుంద ! రాయతకటాక్షములఁ జూడ వయయు ! నన్ను ॥

చ॥ అడుగుఁటిగుళ్ళు చొట్టువడు నన్నభయంబునఁ జేసి పెండ్లిలోఁ
బడఁచి ! మనీయహస్తమును బట్టుక యెక్కితి గాడ సన్నిక
ల్లిడఁచ సహస్రమార్గముల నేగుదు నున్నది, నన్నతాంగి ! యి
ద్యోజ విడినాడి నన్ను నెటు లెక్కితి వో శ్రద్ధివంబు ? నక్కటా ! ॥

చ॥ గోసములు గల్గి, గోసములఁ గూడ కలకృతులం దనర్చి, మె
త్తినినిజనర్హరాజి శ్రుతిఁ దన్నుచు, భావరసప్రపూర్ణ యై,
యనయము మామనీనకవిలౌక్యం బొల్పుమనోభిరామ రా
మా, నిమగ్నమేని నా దయినమానసముం బెడఁ బాయ కుండెడున్ ॥

చ॥ జలగుహసందయంబునకు స్వాంతమునం గలచింత యంత యున్
బోలీసెను, బంద్రమండలముఁ బొందెను నిస్తులభూదిశోభ, బ
ల్కలకల మెచ్చి గోలకలంబుల కక్కట ! యెవ్వ డీ విటం
దలఁగి దివంబు చేరితిది, నాఁటను గోలెను ; బ్రాణవల్లభా ॥

చ॥ మిలమిలలాడి నూయ మగునొందులంబు నొందినట్టి నీలం
గలిపెడునిండ్రభోగములు, గొన్నిటివారి నీలంబులు, నీలంబులు
బలము బోలంగినట్టికలపాటునియు స్వలరాజ్యలక్ష్మీయును
బలె, గలికే ! యకాలమున నాచెయి బాగోత భాగ్యవిద్యుదేవి ? ॥

౧౮

ఉ॥ ఏ నొనరించినట్టి నెర నేయదియో మదిం బోలవ నలగం
తైనయఖండరోషమున కయ్యె ! నశంచద నైతివే ? నగ !
పాగ్రణముపంటినన్న విదనాడి, పత్రినత పగయ్య, ముక్తికాం
తానిలయంబు నేరితివి, ద న్వర కివ్వడి ; నేమి నేయుద న ? ॥

౧౯

చ॥ అమృతపుండ్రలంబు బలె మహారసవంతము తైననీవిలా
సములె, మదాత్మలో మునుపు చారుగతిం బరిణామ నొంది, కా
వ్యము లగు చుండు ; నిష్ప దవి యయ్యె గదా గగనారవింకముల్ ?
రమణిరొ ! మాకు నెట్లు సుకరంబు లిడెన సుకవిష్ణులంబు లో ? ॥

౨౦

చ॥ ప్రవిమలతాపకేనమధుర స్థితరోదులచేత, బొనిల
గునలయ మెల్ల, సత్కృతులకన్ పృథ యం డెరి బోలెనె నట్టి ని
క్కువముగ నల్లపూర్ణిమ, చుక్కలబొగవ ! నీవు దీక్ష, ని
య్యరసరమం దమందవిజయంబునన బొంగుచుం బొంద నిలంబు ; ॥

౨౧

తా॥ నాకున్ సుందరమందహాసమధురే స్నానంబు గల్పించి, త్వి
గ్వాప్తికాచాప్రతిమ-త్పలంబులను నిత్యం బర్చలన్ నన్ను, దా
నేకకృణమయస్వరూప, ప్రియురొ లెవ్వరు పోవెల్ల ! , గదా
నాకామేశ్వరి సుంత పొయిదు గదా, నామాననల తొప్పడంక ; ॥

౨౨

ఉ॥ నవ్వుచు, నెవ్వరికొ రమణ ! నాథ ! మనుహార ! యుదయ బోర్చి నీ
వివ్వసుధం జరించుచును నెక్కడగె బేసిగిహో దివలు, నీ
జవ్వని ! యట్టిబాని నను, స్వార్థననంబున కేగి నుండుకొనా !
యివ్వడి ధూళి బ్రుంగ మహి నెవ్వడిగ గూలగెగ గ్రోయెన బాగోదోర్తి ॥

౨౩

తా॥ లావణ్యంబు సముజ్జ్వలంబును, నతుల్యంబున్ ముగిలంబు, న
ధావాసంబు నయం బునవ్యూహలభ్యంబున్ విగోయత్వమున్,
నీవానిన్ నను, నిశ్చరణ్యాలను గా నీ విందఱన్ నీడి, నా
దేవీ ! యావిధి నొంటి మింటి కరుగక దం పెట్టు గావించితివి ॥

౨౪

చ॥ కనకముకన్న మిన్న యగుకాంతి, బ్రసిద్ధిపరుది, నెప్పుడు
దనశిఖిలన్ బరాధి న మొనర్చుచు నుండు పటందు, నెంతయున్
గళలు మనంబుకల గదిరి కాదె మనోహరురాల నెనని
న్నలుండు నిర్దహించె నకటా ! దయ మాలి? మృతాలకోమలా ! ॥

౧౫

ఉ॥ చల్లనజేయుఁ గన్నలను జయ్యఁగ గప్పి వత్తమాడ్కి, నం
భుల్లూరజమాలికయుఁ బాలెను గంభీర శ్లోక హేతు పా,
నుల్లముద్రన్పు సత్కవిలయుం బాలెనే, బగ నేరచ్యు నా
పల్లవపాణి; తాను మరణమిదిత నరీవివస్యకా; ॥

౧౬

చ॥ పెనిమిటికింట నన్య మనీ ఖేనిని స్వన్నములోన నెనగ గ
న్గొనవు గదా యొకప్పుడును, గోరికఁ గూరిమాననంబునన్ ?
పనజపశాయతాక్షి ! తెలుపం గపవే, యటు లుండునీవు, నేఁ
దెనయఁగఁ బోయి తెల్లు, నుంపేనుండునుం బరుఁ డైనపూరుషన్ ? ॥

౧౭

ఆ॥ నె॥ హృదయమంబు జీవితేష్వరుగుణములు । సంస్కరించుకొనుచు, శయనమంబు
క్షణమునకును ముంబు గానఁబడకృతాంగి, । పలుకరింప నిపుడు పలుక దకట ! ॥౧౮॥

చ॥ నెవి నమృతంపుఁగుంపురులు చిల్కిడుకల్మియనుంగుఁబల్కులున్,
కవి కభివందనీయ మయి, క్రూరడుబాలమనోజ్ఞ రూపమున్,
నెవము లరమ్ము లేనిపయ నిండిన పౌసలిభివ్యక్తముల్,
స్తన మొనరింపఁ బుత్రము ప్రసన్నతఁ బూనక పోవు నేనికన్ ? ॥

౧౯

ఇది చూలువేల పంకాభ్యుగితుండు

నాను.రాయఁ డాంధ్రమొన

కించివఁబట్టితి, గామిని

విగాసనిగటతము,

కరుణాభిధాన

కిమోస

మంగున్ ॥

సతీ స్మృతి

కరుణవిలాసానుబంధము.

ప) ధ మ వి లా ప ము.

కా॥ శ్రీకృష్ణత్యరమాధిరాజ్యపదవీసింహాసనాస్థానకా

శీకాంతుం దపమృత్యుం దోలి నిను రక్షింపంగ రాం దయ్యె; నే

సా కాత్మీయసతీసనామగుణవీరజాతవాత్సల్యుండై

నీ కౌత్సేక్యము నీం దలంచె న॥ను॥ పత్నీ ! యన్న పూర్ణాసతీ॥

కా॥ పేరంటంబున కేగి రాంగ నయినం వే తీవు నాయాజ్ఞనై

చేరం జూచుదు వెండి రానినెలవుకొ జేకొందె స్వాతంత్ర్యమున్ ?

హా ! రామా ! పిలువంగఁ బల్కు విది యే మన్యాయ మెవ్వారితో

వే కేయుం బవ వీరప్రసంగము ? పరాకే ? యన్న పూర్ణాసతీ॥

౨

మ॥ పెలుచం గొండవలెకొ బయిం బడంగఁ దన్వీ ! నన్ని పాతజ్వరం

బలతం బొందుచు, దత్తప్రీతికియకు న న్నారాద్ద్రహేంద్రంబునం

గల న న్నెంత దలంచుకొంటివొ గదా ! కన్తుంది నే పచ్చల

పల నీతెల్వని దెల్లవార్చె హతదైవం బన్న పూర్ణాసతీ॥

౩

మ॥ పతి యన్నం చిడియంబు వోవితరుణప్రాయంబుచేఁ దెప్ప నో

డితి గా కిచ్చను, జన్ని దోప, ననుఁ దోడ్తీవేగమి యన్ననో,

పితనో, వేదవె ? యేగులంకణములూ ? వే అయ్యె నీతీరనూ !

స్మృతి లేదే ? పెటవాడనే ? పలుకవేమే ? యన్న పూర్ణాసతీ॥

౪

మ॥ అపు డే బండుగుముందు మార్గశిరమాసాంతంబునకొ వచ్చి యా

చి త్రురగ్ధర్మన మాత వైశ మనునీచే వీడుకో లంచనే ?

యిపు డీతీరునఁ జూడ నయ్యె మరలన్ ; హేయంబు సంసార మీ

పపువుల్ బుగ్గలు; జీవితంబు చపలాభం బన్న పూర్ణాసతీ॥

౫

మ॥ సరి పుట్టింటికి నీవు వచ్చి నెలపక్షం బయ్యె; నీమధ్య నే

మరలం బండుగుముందు వచ్చితిని ; నీమైఁ జూచి యుచ్చింగిపిద ;

దరుణీ ! యింతటిలోనె న న్నటచితే ? దాంపత్య మీ ట్లందు నే ?

యెరవై పో దని యెప్పు నికొ దలంప లేదే ? యన్న పూర్ణాసతీ॥

౬

కా॥ కై నూడం గలవెట్లు లేనిదగును గ్రామంబునకే దుష్టగా
యాసత్రాసము లావహిల్ల మని నెంత రాట మీ పొంది తో ?
నీసామిప్యము నేను గాంచునటకే నికొ గప్పెం తెచ్చి బ్రహ్మ !
కానం తెల నెటుంగ వైతి పిలువంగా ; నన్నపూర్ణాసతీ॥

౭

కా॥ గోదామంజలహూణనైద్యునకు. భూగోళాపరాధా గత
శ్రీ) దాక్తర్ విరుదాఘ్నవారసరుమిస్సీ కేను మున్నీ ని గా ?
నాదేహార్థమ నై ననీకె యొవవెకొ సద్వైద్యులోపం బయో
లే దాటంకము ధాత్రవాంత కిలం గల్గి! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౮

కా॥ నే రాస్యం బిపు డింతఘోర మగునే ? చేపుణ్కిరింతల్ నగ
ర్పీర డైల్లెలి నుచ్చిశుల్ గుటక యిం నేనీ గుణం బక్కటా!
పాంపారములోన ముష్టం గలనాపం బోలి యున్నా ననా
ధారం డై యెటు లీడనే భవనముద్రం బన్నపూర్ణాసతీ॥

౯

మ॥ అకటా! నిద్దుర లేచి పొగిద్దుటను నే నాలోకమం జేయుమా
నుక మామంగళరత్న దర్పణము, సమ్యక్సంతతామోదదా!
యక మానావికచారవింద మనిశాస్ట్రోదయ గావించునా
యకలంకం బగు చంద్రగిరిబ మింక నున్నా? యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౦

ద్వితీ య వి లా స ము .

కా॥ అన్నా ! యెన్నివిధాలం గాళ్ళం బడి నేం గ్రాధించినకొ నిల్పడ
యొ న్ని ప్రాణము విత్వనాథుడు; బలే ! యేమంటె ? నీ నీశముకొ
మిన్నే అబ్బి గలన్ని నా శృంగారముకొ నేం బోని కాపాడెదకొ ;
వెన్నీసాడిలుపంచ వాల్చు నగునే నీ కన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౧

మ॥ స్థనమాఘాదిమనఃసోమవిససప్రాప్త ద్వితీయాపరా
శ్లావిష ప్రాయగుణీహ తాద్విగుటితప్రాణంబు డైతే కళ
త్రవరంసంబు ! నచింత్రు పోలనరపుంగ్రామంబు నీపుట్టిని
ల్లవు నం చింతకు ; నిష్ట గిట్టినిలు నారా ? యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౨

మ॥ అవురా ! పండుగుపేర ద న్నభిజనం బంచుం గనన్ రాగన్. బో
లవరగ్రామము నిన్ను బట్టి యంతలకా మ్రుంగనే వాల్మీకియై ?
దివిలో రాయకరళ్యం బొంగెడుభవకృష్ణియోగవ్యధా
ర్ణవ మే నెట్లు తరింతు ? స్వర్ణసమవర్ణా ! యన్నపూర్ణానతి॥

౧౩

మ॥ ప్లవమాఘాది మృతీకా, వ్యయావ్వేనమునం బా మింతియ్యాయు న
య్యో విధాత్మం డెటు పోనె నీ కెటులూ పోయిం గాక, నీయక్కవన
సవతిన్ జేయగ నేటి కేటిపయి మానం జే గదా నీగుహం
దవురా ! యేమి దురాగతం విది యపర్ణా ! యన్నపూర్ణానతి॥

౧౪

మ॥ పదునైదేండులమూడుమాసములు నీప్రాయంబు ; నీకాఁపురం
పుదినంబుల్ హృదయేశునద మునం బర్తూన్మెల్లు ; గుర్వారసం
ధిదురంతజ్వరదన్ని పాతములలో నీయున్ని మంచానం చొ
మ్మిదినాల్ ; నీమృతి తెప్పపాటె గృహలక్ష్మీ ! యన్నపూర్ణానతి॥

౧౫

శా॥ సాపత్నం బని యీసడింప కలహత్సాదర్యజప్రేమం గా
నోపుం బూనితి సుబ్బలక్ష్మీచరితం బోడెల్ల ! భక్త్యప్రేమ
వ్యాపారంబులు వోలుం గాక వెఱవిం బాటించువే దిన్నియన్ ?
పాపిష్టజ్వరదగ్ధ వైతి; నుతరూపా ! యన్నపూర్ణానతి ॥

౧౬

మ॥ పతిశుక్రావయు బంధుసత్కృతీయు సాపత్నాద్యర్థబాధిప్రేమం
బతిథిప్రాశనదానపూజలును దేహావ స్త్యసంశోధనం
బిత పాలించుట లోను గా స్వసగొనా లీ పూని తుత్కర్షమే ;
మృతి యే లొందితి యాపనాద్యదశలోనే ? యన్నపూర్ణానతి ॥

౧౭

శా॥ నేం బెండ్లాడి గృహప్రవేశమునకుకా మియక్కం దోడ్తెచ్చునాం
డాబండీకా సుద నుండి నీవు పడ, డాయకా నచ్చి నీ యిట్టిగా
రాబం బొప్పగ నెత్తినాడ ననుచుకా బ్రాహ్మణ్యునకా నా కి యా
లై బత్తిం బదరించుకొత్తడివి రు తై తన్నపూర్ణానతి॥

౧౮

శా॥ బావా ! యం చలవాటునం గదియు దో? పొగికిసు నన్నంచు నే
భావంబం దనుకొంటి; దొంటిచన వెప్పటం దొలంగించితో,
శేవం బీటలమీదనుండి యపుడే లే డైతి వాసిగ్గుతో
నీ వెం డైనను దాగి యుండవు గదా నేం దన్నపూర్ణానతి॥

౧౯

మ॥ముదురా కీవు గ్రహించి మంచితవటన్ మోహన నా కిచ్చుచో,
 నది తార్చా తొనరించునన్నిది మహాన్యాయంబు నావే, హస
 ద్వదన్యాయంబున నర్చగర్భితముగాఁ దాంబూలవేళిం? బిర్రయా!
 యిది యేన్యాయము ముందు రాలితి వయో ! యీ వన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౦

మ॥తడి వో సన్నరుమాలుపైఁ దుడిచి, మీఁదఁ రాచి తాసున్నముక,
 బెడయినెల్ ఖార వాపి, వె న్నడుగుగా వే పాయలన్ వంచి, నె
 న్నడి మీనెం గొడిమం గొనం గొలచి, యెన్నం డిచ్చితో శీలికత్ ?
 విడియా కిచ్చితే నేఁడు నా కకట ! సాధ్య ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౧

శా॥మాయల్ వర్చము లే మెటుంగమిని బ్రేమం బంచ నూహించియా
 హా ! యామోదముతో గ్రహించితిఁ ద్వదత్యంతోపచారంబులక ;
 స్వీయం పొయున మెల్ల నీవిధమునక వేవే నివర్తించితే ?
 నాయంబే యిటు మోసపుచ్చ నను మిన్నా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౨

శా॥వేసంగిన్ మన మేగి యిద్దము నీపేరింటిబేవేరి గా
 లీసత్రేవ్యరిఁ జూచి వత్త మనుచుక బింతింపమే ? మాఘపున్
 మాసానన్ మనపోత గాని నడుగుం గావంప భావంపమే ?
 యే సంతోషము లేక మాయ మయితే యీ వన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౩

శా॥తాలిం గట్టితి హేమలంబిని సముత్కంఠన్ మోదన్ ; శార్వరిం
 బాలిం గట్టితిఁ గోకకాంగునను హేమంబుల్ ; ప్లవాద్దంబునన్
 కైలప్రాయకతోరచిత్తతఁ బటచ్చన్నాస్యఁ గావించి యి
 యిలం బాడెను బెట్టి కట్టెదనె నిన్ ? హా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౪

మ॥కరుణం బోలెను దిన్ననై యుదిరిబంగారంబు నాఁ బచ్చనై,
 మృగ్యువై తామరమొగ్గమాదిరి, లతారీతిన్ విలాసోచ్చయా
 స్పదనై, యాణిమెఱుంగములైమువలెన్ భాసిల్లునీమే నయో !
 సోదపై నే నివ వ్రాసెనే హతవిరించుం దన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౫

మ॥పువ్వునెఱ్ఱ న్నుడి వీడి లేటిలేగ నాఁ బొగ్గాడుపెన్నెర్లకా
 తవిలింఁచిం దెడుగుంగరీషచితి నిద్వాక్షిబద్ధనంబు ? పం
 దువు గాఁబోలును నేఁడు పాపవన కెట్టల్ వెల్లుదున్నాఁడో నీ
 నవనీతాధరచిర మాహుతి గొనం దా వన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౬

కా. కుంచెం గ నొక టూడ లాగి, యటుపై గొ న్నుడ నీపెన్నెలో,
పించెం బెన్నెడు ముట్ట నీ దనవె కేళిన్నీ ము న్నెట్టిని
పొంగింత్రెన్దిము ధూమకేతుండు గొనెం ; బచ్చాకుం గ చచ్చర మే
వంచెం బాటంగ వైతు నే ? ఘుతురుంభా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౭

మ॥ అనురాగాంబుధి బూచిలోఁ గలసెనే ? యందఱు ప మ్మయ్యనే?
పని నేర్పలో పద డాయెనే ? పుడమి నీబత్తెంబు నె న్నాయనే ?
పనితా ! తామరతంప మయ్యెడును నానందంబు నీచేత నెం
చనుకో, నీవును సుగ్ధలక్ష్మీచలనే యై లన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౮

కా॥ నిన్నున్ పిడ్చొని నాడు రత్నమం గనన్ నేఁ బోయి సర్వపురం
బన్నా ! నేఁ డిట నిల్వఁ దెంచు ననుఁ దోడల్లుండు రన్నెంబుగా
రన్నన్ మేకొని, లేయి గ నొవ్వెయి కే నెం దిష్టనీనాపటం
బు న్నేఁ గొంటి; నీఁ కంద గాదె మనకుం బొం దన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౯

కా॥ నింగిం గ్రొన్నెలరేక, మిందు ముగ్ధులున పిడుస మెటిం బుడు ? న
బ్బంగిం గాక హరద్గతన్ దొడిమఁ బూభూతిన్ ననుం బానిలే ?
తుంగం దీపిక, వచ్చియా పెటు లటులో తోఁ దుం గటా ! మామకో
త్సంగం బెచ్చటఁ గాంతు నిన్ను ? మణిపూసా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౦

తృతీయవిలాసము.

కా॥ నీకాతెప్పలు వాల కుండు నెపుడుం; దేవర్వి మా పొందితో ?
పైకం బాకులపాటు నొంద నధరన్నంబు లే దగ్గితో ?
హా ! కన్దొంటిని దత్త మద్భుతపుణ్ణాయాగ్రాహియంత్రంబున
వ్యాకృష్టం బిది నీదునీడ; యట నున్నా పన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౧

కా॥ అన్నన్నా ! సుకుమారమై మృదులమై యంపెత్తున్నున్నట్టి
హాన్నంబాయ నెసంగునీయుడ లటకా పెళామంబు గా వింది ప
హ్ని, న్నీరూపు పటంబులో నిపుడు నే నీక్షించుచున్నా నిటకా ;
వెన్నం బాటంగ వైచి నాక పలనెకా వ్రేలన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౨

కా॥ వ్రేతుకా దగ్గఱ గూర్చి లేతచిగురుం గ్రేణించునుం గ్రామకం
గేటల్ నుండొడఁ జేర్చి తవ్వజయలక్ష్మీచ్చాయుఁ ద ప్పెంచ; నీ
కాలిం జూడవు; మట్టై లే దొకట; బోఁ గాలంబు దాకింది కా
కే తానే శుభదహ్నిచి స్తృతి ? లతాంగి ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౩

మ॥ గొడవర్యభ్యునియొగినంశబాదు నాకుఁ రామదాసుండు సం
గడికాఁడై యిట బోధనాభ్యసనపుంగాలేజి నీయేఁడు, నే
ర్పడఁక నీడను జూచి వ్రాసినత్వరీయాతేభ్యముఁ నిల్పితిం
బడ కింటం ; గని మెచ్చ వే మతనిశిల్పం బన్నపూర్ణాసతీ ॥

3౪

కా॥ మాసా లన్నిట శుక్ల కృష్ణము లనం బక్షద్వయం బుండు సం
దోసాధ్య! యదిసిక్కిమంచు మది నే నూహింప లే నయ్యెదన్ ;
నీసాంగత్యము గల్గునాశ్చ నెల లన్నిఁ శుక్లరాత్రంబు లి
ష్టో సర్వంబును గృష్ణరాత్రములు నా కోయన్నపూర్ణాసతీ ॥

కా॥ అయ్యయ్యా! కొనినాకు లుండి వెన రా న ట్టేగఁ బుట్నింటికిఁ,
దయ్యం బెత్తుక పోయెనే నెలియ ! నిర్దాక్షిణ్యులొ ని న్నటక ?
కుయ్యా! మొట్టా! యనంగ నాలుమగలక బోడుల్ విడం గొట్టున
కొయ్యం బాపము గొట్టదే? కుడుపదే గో డన్నపూర్ణాసతీ ॥

3౬

మ॥ నరువక వ్రాయును నేర్చి మూసైలల దీక్షన్, శ్రేమ నీవ్రాసిన
ట్టిది బాబేను సువర్ణపత్ర. మని పెట్టెం దాచితిం, గాన నేఁ
డది కన్నీటను దద్దయుం దడిపెదన్ ; హా ! యేరి కంపింతు నీ
పెదమైబాక్షలతారుచీరలను? సాధ్య! యన్నపూర్ణాసతీ ॥

3౭

కా॥ కానం గుత్తుక నుల్పి పెంటిక గొని పోఁగా పోయ, నీడంబునం
దానుం బిల్లయు మేత మానుక కపోతం బున్నచందంబునన్,
నేనుం బిడ్డఁడు నింట నుంటి మలఁతన్, ని న్నిత్తి గొంపోవఁగా ;
హా ! నా కప్పటియస్వయే మరల దిక్కా? యన్నపూర్ణాసతీ ॥

3౮

మ॥ జడుపుం. గొల్పునుహసముద్ర మనుచుకొ సంసారముం బుక్కినన్,
బెడఁ గొం గంటికె బాన్పు నీకతన మున్ శేనాకృతిన్ నాకు ; ని
ప్పుడొ విస్ఫూర్జిత పూత్క్రియోత్థఫణి రాదోభగంబునుం బోలె న
న్నడలం బెట్టుచు నున్న దయ్య పమరీద్యా! యన్నపూర్ణాసతీ ॥

3౯

కా॥ మీరుకొ మల్లిక గూరుచుండుఁడనుచున్ బేరీసుక గెలికా
గారంబుం దిడుపాద మొక్కనిసి వేగన్ వెన్నకుం దీయవే ?
యీరే మల్లిక మాని యెంతుఁ గద నిన్నే ; చేర రా వే మయో !
సోదోమితరూపవక్తనవిలాసా ! యన్నపూర్ణాసతీ ॥

౪౦

శా|| అద్దం బుండిన నొద్ద, దిద్దుడులపై నాసక్తి చెట్టింపనే?
ముద్దంగుచ్చురొ! నీకతమునను బెంపుం బొంద గొంగులొంపుం
బద్దంబుల్ రచించుచునూహ; యది యీడ్పెం గొంపగొ నోపునే;
భిద్దం గాక స్వకారణంబువలె నే వేయిన్నఃప్రార్థనమ్||

౪౬

మ|| అతివల్ నీకనుముక్కుతీరు గని యూహ పుట్టి నేతాశపుం
బతి మంచుక నిను బర్జనల్ సలుపంగా భోవలయనం బొంగిపోసి;
కుతలంబందుఁ గురూప వైసను ముగం గొ నేర్పెల్ల మం దువెనుకా!
లత ము ల్ల ట్టల రున్నెయ్యెం జిరకాలం బున్నప్రార్థనమ్||

౪౭

మ|| పసరుంజాయ దొలంగి పాకరుచితోఁ బొంగింపుటగాఁ గాక నోట
పెసఁగున సంచను నాగగొల్లంబొద; రెయ్యల్లనీ వికాసముత్రం
దెసలం దావుల విజ్ఞం జల్లుం; బగ లేతే రంబదుప; దీని కా
యు సయో ! వృల్ప ము టంటి; నికు నాకు కాదుక యన్నప్రార్థనమ్||

౪౮

శా|| ఊలోకంబుఁ బరిత్యజించితేవి నీ వెంటేని భవ్యాత్మకం
చాలోచింప మనస్సు కొల్ప దెటు; భవ్యకావ్యంబు నాకలం
కాలం బందు కకాల మాట; సుఖమా దుఃఖంబు రొన్నాత్మనా
తేలంగా వలెఁ గల్గి కాంపుర ము నేదే? యన్నప్రార్థనమ్||

౪౯

శా|| ఎన్నొ మాటులు నీవు నూతు ననఁగా నీలో బోలె వినుబున నొ
గన్నుల్ విప్పినెమ్మి యిప్పడు సహ కావించు నృసింహుని
భిష్టస్వీయకలాపమై; యెఱిఁగినో పెద్దప్పగొ వృక్షన
వన్నాకంబున కేగి తన్నబనవాక్యం బన్నప్రార్థనమ్||

౫౦

తురీయవిలాసము.

శా|| కావంపన్ భవదుత్తరక్రియలు, నేఁ గొల్పి న్ననుంగం నిగద,
వైవాలంబు పృథాహావేగమున నాసంగిగొల్గొ నిండ; పా!
దేవీ ! నీతగబారెఁజేసికురు లాదీప్తాన్నినా గ్ధా; బగసి
దా వచ్చెన్ నను దెప్ప, మెచ్చ ననుచుం ది న్నెన్నుకొన్నానమ్||

౫౧

మ|| మావణిల్లన్ రహి, శాకపాకముల మృష్టాన్నంబు నా కడ్డనీ
కు విచారింపక యుంగుటూర నకటా ! గొ క్డోర మోలూరికా
లువయోరన్ బడ వీతు, వాయసతతుల్ గొంపోవఁగా మూఁగి, హా!
యవనిన్ మాదృశఘోరకర్తుడు గలండా? యన్నప్రార్థనమ్||

౫౨

మ॥నిడు సన్నంపుఁజివుళ్లపొట్లమునకున్ దీ మైననీపట్టిటన్
 బెడఁగుంగొన్విరవాటి మొగ్గలగమిన్ నిందించుకాల్యన్న మె
 న్నఁడు సద్యోనితపత్రభాజనమునన్ పట్టించి నీ వర్తిలిన్
 గడుపారం గుడు పింకఁ బెట్టవు గదా నా కన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౮

పరలోకబంధుప్రసంగము.

శా॥బంగారంబున కట్టెఁ గావి యన నూపకీరికిఁ గో జొను నీ
 కుం గాన్వణగుటఁగు మీకుకృపఁ జేహూటన్ విలోపించి, తె
 ప్పం గాంఠీంచితఁ గొన్నివాక్కులు; దివికొ బంధుల్ గలా రెండఱో;
 పొంగింప న్వలె వారి నీమెలఁకువన్ ము న్నన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౯

మ॥సనమో నల్వంబోడ నీ వెనయఁ బంచత్వంబు పొన్పించెనే ?
 కవుఁగింటం దొలుతన్ ఘటింతు నలె యక్కఁసుబ్బలక్ష్మీక వెనక ?
 మిపులకొ మన్నన నేయుమీ విజయలక్ష్మీక; దన్నిమిల్లంబునకొ
 దివియుం బుత్రపతీనివాప మొదవెకొ మీ కన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౦

శా॥కోరంగిం బిరనాటం దండ్రె తలి మాకుం గూఁకటుల్ గొల్చి చే
 యారం బొప్పులపెండ్లి సేయఁ బగునా జౌనేట నీడేటి సం
 సారం బట్టె సమాప్తి గాఁ బ్రసన మై సం తేది మున్ సన్నచి
 న్నారిక వేంకమ నీ వెఱింగి యెరుంగక ల గ్గన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౧

శా॥నీవాల్మీయుల నీరు గాఱ వివరే నేఁ జేయనీరగ్నతా
 రావశ్యాఖ్య రచించి య చ్చిడినపవ్యక్తేశికిఁ ? దాదృగ్గుణ
 శ్రీవాసిం గని చన్నరత్నమరరాంబు ద్వంద్వమున్ నోక నీ,
 లావణ్యాకర మైన నీకుటిలఫాలం బన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౨

మ॥పటసం దర్శనజాత మాపరిచిం బ్రత్యక్షనిధాన్య ము
 త్కటముం జేయఁగ దాసి, యక్క ! యని లిన్ గారామునన్ మ్రొక్కికొం
 గిటి కాసింపఁగ నీవు, నావిబయలక్ష్మీ బేవి నెత్తే వ్యతే
 నటుమో మా దివి; దేర్ప మోమె ననసూయా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౩

మ॥ ముసురండు గడసారియక్క యగుటం, బుచ్చక్కయం నీవు మ
చ్చిగమై బిచ్చెడునుబ్బలక్షిని సతీస్వతుక్త, నామాలుగం
బి కౌగింట మ లొక్కమా అనువుమి; మీ రేగురుం గోటరం
బొగి జేయం బిత లెంతసంతసము గండ్లో? యన్నపూర్ణానతి॥

౨౬

శా॥ మూగు ర్నిర్దురుం గూర్తి మీరు సరతున్, భోగుంతగోంఠత్కుల
పొగిగాద్యబ్ధిచతుష్కసంభవమణుల్ భక్తింపముం గొల్పునో,
నే గాటంబు వియోగనష్టిశిఖలన్ రేయిం బగన్ వేదగురు
ర్యోగంబున్ స్మరియింప కుండుతఁ బితా శ్లోయన్నపూర్ణానతి॥

౨౭

మ॥ పరలొకం బిహలొక మిర్దుపారువుల్ భావంప; సెక్కంబు లో
సరయన్ లేకిటు శోక మొందితి నీనీ!యం నేను రా కుండు నే
పరిరంభంబునఁ జేర్ప కుండుచె ననునో? భద్రం బగు గాతం; చ
త్పరమాత్ముణ్ భజియింతు కాంతి కింక నిర్వం బున్నపూర్ణానతి॥

౨౮

కాంతిపంపకము.

మ॥ తనుతాపంబు నడంపఁగా నవనదీధారాతటొకహోగం
బునిధానాదులు గల్గు నెన్నో; హృదయంబు నిస్సృయం గాంచున
ఘనతాపంబు భవాబ్ధిజం బుడుపఁగాఁ గానన్ మహాంజెండు; నన్
మునుగన్ జేయవె నీదయానుభవ శంభూ! భక్తచింతామణి॥

౨౯

మ॥ ఘనసారంబును గంధసారమును రాకానందికా పూరముణ్
నరజాతంబును వాతపోతమును హిమవ్రాతంబు జన్మింపజన్
బెనుచుం గా కడగింప లేవు నుమి సామి! నామనోహరన్;
జినుకన్ వేడెద నీదయాశిశిరదృష్టి! భక్తచింతామణి॥

౩౦

మ॥ తెత్తదైవందిరత్పజాంజలిని దుర్దాహనోపకాంతగ మై
నుతు యాచింతు పితా శ్లోటన్; బిత నిను మూనుంపఁగా చితునిం
దతిదాహంబునఁ; దాపకీననదయాసాంగంబురన్ చర్మణం
బు తగం జేయవె నాకు నన్యహము శంభూ! భక్తచింతామణి॥

౩౧

మ॥ పరమాత్మా! భవదీయశీతలక్ష్మపాపాఞ్శోనిధానై కశీ
కరమే చాలాను మామకోగ్రభవదుఃఖజ్వాల చల్లార్పఁ; బె
చ్చెర నేతెంచినచిన్నచీమకడుపుంజి చ్చార్చి రక్షింపఁ, దుం
పురు గా కేటికిఁ దేనె బానెఁడును శంభూ! భక్తచింతామణీ॥

౬౦

మ॥ భవనైదాఘదురాపతాపము శమింపం ద్వత్క్రూపాపారసిం
ధువుతీరంబున భాగ్యవంతులు వసెంటుర్! షేద నానాకుఁ ద
త్సతిధంబం దిశుమంత నిల్వ వసతికొ సామీ! ప్రసాదింపవే?
భువనాధారుఁడ వేమి నీకుఁ గొద? శంభూ! భక్తచింతామణీ॥

౬౧

గద్యము.

ఇది యాత్మీయతురీయానంతర
ద్వితీయాకర్షిక సంస్థితటస్థ
మహాస్వాస్థ్యాంతిరాయ
వడ్డాది సుబ్బరాయ
ప్రణీతము
సతీ స్మృతి.

భామినీవిలాస కరుణవిలాసానుబంధము.

సమాప్తము.

కాం త వి లా స ము.

చ॥ గురువిషగూటవీవలయఁ ఘోరవిలగ్నదవానలప్రస్ఫ

త్వరబహుళార్చలక్ వికలభావము నొందిననామనంబు, స

త్వరము చకోరమట్టు లగుతక్, మిశ్రదిందిరమాధురీగారం

ధరకమలామసౌహరకనస్తుభుచందిర మండలంబునక్॥ ౧

చ॥ జలనిధిసార్వభౌమతనుజానయ నాంబురుహోవలంబనా !

జ్వలనవిజిత్వరజ్వరజవత్వరభంగురుఁ డైననన్న శి

తలునిఁగఁ వేగ నేయఁగద తండ్రి! జగత్ప్రియరోచనంబు లా

లలితవిభాతసారసదళ స్తయహారివిలోచనంబులక్॥ ౨

ఉ॥ పంబినజాలి నాతపముఁ బాపుచు లోకులకుం దలంచుమా

త్రంబున, విద్యతుల్ బహుళతంబు లభంగరుచిక్ వెలుంగఁ, బి

త్రం బగునంబుజప్రియసుతాతటకల్పనగావలంబికా

దంబిని, మామకప్రణిపత న్నతిమంబిని గావుతక్ సదా;॥ ౩

చ॥ ఆలరఁ గలిందశైలతనయాఘనతీరవనాంతరంబు, పొ

లుల కుడుగక్ గతాగతతనుశ్రమ మధ్యమునన్, లతాశతం

బలముకొనంగఁ దన్, మధుర మారుచిఁ గ్రాలుతమాలఘాజ మ

గ్గల మగుమామకశ్రమముఁ గ్రొక్కునఁ దా హరియించుఁ గావుతన్॥ ౪

మ॥ భువనవ్రాతముఁ జంద్రికామయసు ఛాతూరింబునం దన్నచున్,

ద్రివిధం బాపరితాపమున్ నరులకున్ శీఘ్రంబు చల్లార్చుచున్,

ద్రివిషద్బృందసదాభినంద్య మగుచున్, బృందావనం బున్ని గ్గు

తవుమాతాక్షరంబు ధరంబుమామకమనోధ్వాంతంబు మాయించుతన్॥ ౫

తే॥ గీ॥ గ్రీష్మచందాంశుమండలభీష్మకీల । మైనసంసారమున ననయంబు వేంగు

నట్టి నావేదనను, బ్రావృడంబుదంబు । మాడ్కిఁ జల్లార్చు, వృష్టికుమారపరుఁడు;॥ ౬

చ॥ వినుంగు విరామమున్ గనక, వేమటు దుస్తరసంస్కృత, మరీ

మనవిషయాటవీవిషమ మార్గమునన్, గమయించుచున్, దగన్

వన ములునన్నుఁ జేర్చుతను, వారిజబాంధవనందినీతటా

వనధము నందగోపకతపఃఫలబాలతమాల మాదటన్॥ ౭

ఉ॥ కోరిక లూరి పాల్కడలికూరిమికూరురు, గ్రుచ్చి కాంగిటన్
జేరుపఁ, ప్రేంకణంపులతచేఁ బరివేష్టిత మాతమాలభూ
మీరుహముం బలెం, బొలుచు మేదకవర్ణుడు దోచుఁ గాత మిం
పార, ననుప్రయాణసమయంబున, నాహృదయంబులోపలన్; ౮

క॥ తుందిల మగునానందము । గందోయికిఁ జేయువితకాదంబిని, నా
డెందముఁ గడు నుడికించెడు । క్రం దగునారాట ముడుపుఁ గాతన్ వేగన్ ౯

మ॥ కరమున్ స్వచ్ఛమై, సుధాఘటిక లై, కన్నట్టునీశాసనా
క్షరముల్, నేఁ గల వైరఁ బాటి నలుపన్; సర్వేశ! గర్వాంధుడన్;
శిరసుల్ నాయెడ వేనవే లిటులు నీ వీక్షించి, నన్ స్వీయుఁ గన్
భరియిం తెంచును నిన్నునంటి సవయుల్ నాపంటిగొం ట్లుంగురే॥ ౧౦

మ॥ శిరస్సల్ దాఁటుము; ప్రాఁట మేరుశిరముల్; స్వర్లోకపాతాళముగ్
చోరు; మూర్ఖా ! భవదాశ తగ్గ దది హెచ్చున్; వ్యాధు లాధుల్ నినున్
బరిపీడింపక యుండ, నిత్యసుఖమున్ వాంఛించితేఁ, గొమ్ము చె
చ్చెర శ్రీకృష్ణరసాయనం బితరసంసేవల్ వృథాయాసముల్; ౧౧

చ॥ భవ మనుపాడునూతఁ బడి, బాముల నొండడువన్న నీగళిన్
దవునె యుపేక్ష సేయఁ గరుణావరుణాలయ ! శారీ ! తొల్లి నీ
వవర మొనర్చ పెట్టు లకటా ! ప్రకటాఘను బింగళాఖ్యవా
రవనిత, దుష్టవర్తనుని భ్రష్టు నజామిశభూసురబ్రువున్ ౧౨

ఉ॥ విక్రమిపాలు గోరితి; భుజించితి మందినవాతుఁజక్కరన్;
మెక్కితి పక్వగోస్తనుల; మింట సుధం జవి గొంటి; పంటిశో
నొక్కితి రంభకంఠెదవి; నోరి కొకండును, గృష్ణ యన్నరెం
డక్కరముల్ బలెన్ మధురమా ? పలుబాములఁ బక్ష్యశివమా ! ౧౩

మ॥ భవవీర్ధామయసిద్ధశ్శేఃజము, పాపగ్రావదంభోళి, సం
భవదహ్నానవిభావశీమిరభాస్వస్తంజలం బుగ్రపం
చవిదగ్గశపలాశిదావశిభి, కృష్ణ యన్నపక్ష్యద్యయం
బవురా ! యీనుడి ముక్త్యగారమునవన్ ద్వారంబు నా రంజిలున్; ౧౪

ఉ॥ నే వినిపించెదన్, హితము నీ కిది; డెందమా! యాలమాంబు
దావనిఁ గాచుకొందొకఘనాఘనకాయునియొక్క క్షణంబు
బోవకు; చూరుతామృతముపూరము జూలుకల ప్రియమనన్,
వే వలపించి ని న్నతఁడు, సీప్రియభోగములన్ పొరించెదన్ ౧౫

ఉ॥ నెమ్మది నాటి యెయ్యది యనిర్వచనీయసుఖం బొసంగుఁ, ౧౦

తమ్మున లగ్న మై యెది యవంచును లోనితమమ్ము, జేనినీ
పమ్మభుగోస్తనీక్షుపనసాదులు మెచ్చెడు, నట్టికృష్ణునా
హమ్ము భజింపుమా రసన ! మాటికి, నీవు రంజిల్ల వైనచోనో॥

౧౬

చ॥ ఇల నశ్చ యాపపుంబులుఁగు లెన్నియొ యున్నవి గాని, పాపతో
యిలవలె వానిలోపల మఱేదియుఁ గారు నియంబు నానఁ; గ
న్నలఁ బడునంతనే తనయనుంగునునం బని తోఁపఁ తయుడినీ,
నిలఁబడుఁ గృష్ణనామక మనిర్వచనీయము బ్రహ్మ మాత్మహాసే॥

౧౭

కా॥ క్రాలున్ విశ్వము సర్వ మెవ్వభునివిస్వగ్రీవి యౌనాభితే,
నాలంబంబు నిగూఢ మేపరుఁ డహ మ్మన్ తెల్వి కవ్వస్మనినో
గాలింతుర్ పెటచోటులనో, స్వస్మాదయన్ధానానభిజ్ఞో; గానా !
వ్యాకౌఠికుఁడు బాలఁ డీజనులయన్తాయంబు పల్కింపఁగనో॥

౧౮

చ॥ కొలువఁ దలంచితే మనస ! కొల్వయు కోరిక దీట ప్రేమనో;
దలఁపఁ దలంచితే నెపుడుఁ బాలిమి మీఱఁ దలంపు మాభవునో;
బలంకఁ దలంచితేఁ జెలిసి పల్కుము పన్నగశాంఖ్యాధలనో;
వలసిన నిద్ర, భద్రసుఖవాసముననో నిదురింపు హాయిగా॥

౧౯

మ॥ భన నైవాఘదురాపతాపమున కోపన్ లేక యాపన్ను నై
తవులం పొనవివేకశృంఖల బలాత్కారంబునం ద్రఁచి, సం
భన నైరాశ్యసుశీతలప్రవిమలాత్మ ధ్యానడిండీరధు
నవ్రగాహం బొనరింతు కల్పవనమూహధ్వంసులలో నట్లననో॥

౨౦

చ॥ క్రతుముఖక ర్షపాశములు గా పొనరింతురు బంధముల్లికై;
స్పృశితచింతినంబు గద చేయుదు రాంతరశాంతి గొగ్గరు
ఘృణిజలరాశిపారమును జేరఁ గదా గది మున్దు చొంద్రుఁ; సం
స్మృని బరిభ్రమిం వెనుకరియల కీయభిలంబు మాధ్యమే॥

౨౧

తే॥ చరణములు ముందు ముగ్ధాడి, బంధుకలును, । బాను లూరులు నాని విశాలశర్మ
మవల నక్కునఁ జేర్చి, నాయంతిరాత్రి । పారిముఖాంభోబురుది నోలలాడుఁగత॥

తే॥ మలయపరమానమున పాలాహలమునందుఁ, । దరుణివ్రేలాడుబడ నల్లత్రాచునందు,
శ్వప దునందను గేనాజ్ఞానియందుఁ, । బొహముక మధేదవరమాత్మబాధి నాకు॥ ౨౩

క॥ జగమే సర్వము నశ్వర । మగు భంగుర మంతకంటె సంగము ; కట్టా ?
మిగుల శ్రమపడెద రవ్విధ । మగుదానికి జను లి దేమియవివేకంబో?॥ ౨౪

క॥ దినదినమును మృత్యుముఖం । బునఁ జొచ్చెడునెల్లమానవులఁ గనుఁగొనుచున్
మనము విరమింప దిప్పటి । కిని దా విషయములవలనఁ గించి త్రైక॥ ౨౫
తే॥గీ॥ పాయనీ రాజ్యలక్ష్మీ, కృపాణధార । లట్టై పయిపయిఁ బడనీ, భయంకరముగఁ
దల యముఁడు దీయనీ ; సుంత ధర్మపథము! దప్ప కుండెడుఁగాత డెందలు నాది॥

క॥ పగవాఁడు నెత్తిమీఁదను । బగబగ మండించుఁ గాక పావకు, నపిచేఁ
నెగఁ గోయుఁ గాక కాయము, । తగ నెడలినపలుకు నేఁ బదర లేకంబుక॥ ౨౬

క॥ తరణోపాయము నాకుం । దొరకద యని యేల పొగిలెదుర ? జీవుడ ! నీ
స్వరణంబున నెన్నఁడు సుం । దరచందకుమారునాననము దగుల దొకొ?॥ ౨౭

ఉ॥ మాకు నిమేషముక వలదు, మాద్యదనేకపదానమత్తభృం
గీకలర్పుక్రియారుచిరభేలవహృద్యము తనసంపదలో ;
కైకొనువారి నెల్ల నవి గన్నులు గప్పి, రమామనోహర
శ్రీకరపాదయుగ్మసరసీరుహ సేవకు దవ్వు సేసెడున్ ;॥ ౨౮

తే॥గీ॥ ముగిసెఁ బ్రాయము; మృత్యుప్రమోగిసె; నకట! యోట లే కిప్పుడానిద్ర? యోరిజీవి!
యైనఁ గొద వేమి ? నిమికింపు మాద మఱచి ; కడనె యున్నది తల్లిగంగాభవాని;॥

క॥ ధారుణి నిట్టటుం బఱచుచు । నారాటంపటుప నేటి కంతకరణం
బాదూఢుఁ డెప్పుడు నందకు । మారకపరమప్రభండు మచ్చితమందున్ ;॥ ౨౯

చ॥ మనస ! ననుకొ, మనోభవమిద్దనపాదసరోజయుగ్మపూ
జన మతిభక్తి సంతతము సల్పెడువానిని, నాజనంజనం
బనుపెనుగర్తమందు నకటా ! పడఁ ద్రోసెద వింతమాత్రచే
దనయవియోగగుఃఖితిభిత్తాపము నీకును గాక పోదు నూ ; ౩౦

క॥ మరకతమణిభూధరమో, । తరణతరం బగుతమాలతరువోయనుచుకొ,
బారసెరి శంకను మునికుం । జరు లనలోకించి రామచంద్రుని దొలకొ ;॥ ౩౧

చ॥ ఇది యమునాతరగిణి యొ ? యెట్లది తోయమయస్వరూప యాఁ
గద ; యిది పచ్చతాతకుకొ ? కా దది మాధురిఁ గాంచు నెట్లు లం
దెదలను సంశయంబు జనియింపక యుండెడు నేకి కాదియం
దుదితకృతామాలంబున రఘూన్ద్రుల నెన్నెయిచాయఁ జూచునోకొ ?॥ ౩౨

అ॥ వె॥ మేఘమునకుఁ జాయు మెఱపుఁడీఁగఁజును, నూగ్రనిఁపాంచునకును బాయుపుష్పలతయు
యని తలంచి, పిదప హనుమానుఁ డెఱిఁగ ని యాగినిగను నిడువయూరుపులను॥

ఉ॥ సంపద నీచగేహముల; సద్విజాలిండుల శేమిగోల; పు
ణ్యంపుజనుల్ గతాయులు; చిరాయులు పాపులు; నీయనీతి వీ
క్షింప మహాగ్రణోపశిఖికీలలు పల్వెడు; నైన నేమి గా
వింపను నిన్ను? దీనుఁడను; విశ్వవిభుండవు నీవు; శంకరా॥

32

కృత్యంతమున జగన్నాథునిస్వోత్కర్షము.

మ॥ అమరాగారనగంబుఁ దొట్టి మలయాహార్యాశృతాంభోధిహ-
లముదాఁకం గలకావ్యకల్పనచణ్డల్ ! శంకింప కీ రానటం
డి; మదన్యం దురుగోస్త నీరసభునీనిస్తీనుమాధుర్యగు
ర్యమృదుఃక్తి ప్రభుతాపవానుభవధన్యత్వంబువాఁ దుండునే ?

32

ఉ॥ వీనులఁ దా సుధానుయము వేనిహోరస మాని వాణి, చేఁ
బూనినవీణతంతుచయముం బలికింపఁ దలంప మానుఁ, ద
ద్భానుతపంఁడిలేశుశ్రుతిధూమణిభౌషణి మాలకింప, నె
వ్వానిశిరంబు కంపిలడు, వాఁడు ద్విసాత్పశు వెద్దు మొద్దు గుణ

33

ఉ॥ లే నెయు ద్రాక్షపండు సుధ స్త్రీసుధరావృత మే ర్త, నె
డైన ముదంబుఁ దార్పనివియైనను, బండితరాజువాణి యే
మానిసి కీదు మోద మలమంఘండు ప్రాణము బొంది నుంకింప,
దీనుఁగు నిశ్చయంబుగను దీనుఁగు పీనుఁగు పీనుఁగే సుమిఁ॥

34

మ॥ కమియం బండి స్రవించుద్రాక్షరసపుంగర్వంబు వాపణ సమ
ర్థము లోవాక్కులఁ, గావ్యకల్పన మొనర్పక నీకు నే ద్దృష్టప
క్షయునక, కెప్పుడు దాని మాదృశసహక్షంబుండు; లేకున్న డెం
దమునందుండి వెలార్చు బోతు నుది, మిత్రా! త్వత్కృతాఘక్రియా॥

35

ఉ॥ నాకవితామూరి! వదనన్దును వాంచకువన్న, నిన్నుఁ బ
ల్లకి నిరాకరించు నని; కాలును వాఁ డటు లోర్వ లేని; నీ
కాకథ యేల? కావ్యకమలాంతరసీధుధునీమధువ్రతా
నీకముమోములం జెలఁగి నిశ్చయము శృంగారము నీ మోసర్పకే॥

36

మ॥ పరవాక్యాశ్రయపక్షముం దనిశమున్ వాచయముల్ పండితుల్;

ధరణీశుల్ కమలావిలాసమదిరాతేంద్రామదాఘ్నితుల్;

స్తరపీఠాలససారయోషిదధరస్వారస్యధిక్కారి మ

ద్వరవాణిపరిపాక మేరసికుజిహ్వన్ సల్పు లాస్యం బిలన్?

౪౨

క॥ దాక్షిణ్యక్షీరశుభా । మాక్షికములనిరుపమానమధురిమలును, దా

మిక్షితః బండితరాజవ । చోక్షరమాధురి కహా! శోహా రొనరించున్,

౪౩

శా॥ జల్లించెం గడవెళ్ళ శాస్త్రములు; నిష్ఠన్ శుల్పె నిత్యక్రియల్;

డిల్లీవల్లభపాణిపల్లవమునన్ లేఁ బ్రాయ ముంచెన్; గడున్

డుల్లన్ వాసన లియ్యడన్ మధురయందుం గొల్చు గోవిందు; హా

యల్లోకంబుగఁ జేసెఁ బండితసమూహోత్తంసుఁ డన్నింటినిన్; ॥

౪౪

క॥ లంజలకొడుకులు హరియిం । పం జూతురు మామకీనపద్యపుమలు లం

చుం జనియించిన శంకన్ । మంజూపను దీనిఁ జేసి నాడంజుండీ ॥

౪౫

శా॥ కబ్బం బుల్లదు; నైన నాశురచనోగ్రవ్యాఘ్రదంష్ట్రాది కే

నబ్బబ్బ! కవితాలతాంగి నెర నేయం జాల; శాశాటికిం

జాబ్బంజూగ గోరసాదు విడుకొంచుం బెంచి, యబ్బాలచే

నుబ్బింతున్ రసికాంతరంగముల; బిట్టూరింతు విద్వాంసులన్;

సుబ్బారాయడ; మేఘవేణిసుమనస్సూర్యుడైదు లస్తత్కృతుల్; ॥

ఇది యాఱువేలనంశాభ్యుదితుండు

ప. సు. రాయండాంధ్రమొన

రించినయట్టిది భామినీ

విలాసనిగదితము

తుజ్జితాంతనామ

కవిలాస

మగున్

శ్రీరస్తు.

కి రా తా ఙ్గ నీ య ము

• • •

ఇతి

గోపాలని-సింగయినిచే

సంస్కృతమునుండి

గాంధీకృతము.

—••—

తెన్నపురి :

శ్రీ నైజయంతీ ముద్రాశాల

ముద్రితంబును ప్రకటితంబు.

—••—

1908.

శ్రీరస్తు.

కి రా తా డ్డు నీ య ము .

ప్రథమాశ్వాసము.

శా. శ్రీరామామణియంకమందలరంగాఁ ♦ జెల్వొందువత్తుస్థలికొ
 సారిశ్రీకుచలిప్తుకుంకుమవిరా ♦ జత్కొస్తుభంబొప్పఁగాఁ
 గారుణ్యామృతపానమత్తేనిజభ ♦ క్తవ్రాతముల్లాల్వఁగా
 నారూఢింగరుడాద్రినుండునరసిం ♦ హస్వామిగీర్తించెదకొ.

౧.

సీ. అఖిలలోకాలోక ♦ నానందకరముతౌ, కరములునాఁగటా ♦ త్తయులువెలయు
 నంతరపరిదృశ్య ♦ మైనట్టికందునాఁ, జెలువైనకస్తూరి ♦ తిలకమమగ
 నిర్మిద్రభవశిశో ♦ నిన్ద్రనంద్రికవాఁగ, దరహానవిస్ఫూర్తి ♦ దనరుమండ
 వరసుధారససము ♦ త్కరవిస్ఫూర్ణాశ, ధశ్యంబునాజిగి ♦ దలఁకుమండ
 వఱలు సంఖ్యాన్తిశశమాడ్కి ♦ నవనమొప్ప, హరినిజకామినీదృక్ప ♦ కోరత్పై
 గొఱలఁజేయుచునాభళ ♦ గిరివసింబి, చెలఁగుదేవుండుకృతినాగఁ ♦ జేయుఁగాత.

శ. నిల్లనిపుట్టినిండ్లుగల ♦ చానలురంబున మేనమోమునం
 చల్లపుడున్వసించికడు ♦ నింపులుగుల్కుఁగఁజేమిమీఱను
 తుల్లమనోబ్జితకౌట్రకట ♦ మూర్తియునైనగ మైవిలీనమై
 తెల్లమినుండుమూర్తులను ♦ దీర్ఘతనోనుతియింతుమువ్వరకొ.

3.

సీ. వ్యాసవాల్మీకిసం ♦ యమివరప్రోక్తవ, ధిష్ణుతత్వార్థసం ♦ దీప్యమాన
 సకలేతిహాసతా ♦ ప్రపురాణసంఘవి, సూక్ష్మతాన్వయసము ♦ దూభితరాజి
 తాత్పర్యవిగ్రహ ♦ వ్యాప్తినిర్దలతార, దాంబుదహీరనీ ♦ హరభూధ
 గంగాజటాజూట ♦ క్షేలాసతారకా, నీకాధినాథస ♦ నిభయశంబు
 కరణి నేమేనినత్కంతి ♦ వఱలుచుండ, చరముఖాంధోజమాత్మని ♦ వానమగుచు
 వెలయుజగదంబతారద ♦ వేడ్కనోన, భీష్మసంసిద్ధిమత్కృతి ♦ కిచ్చుఁగాత.

౪.

సీ. తాటంకమణిగణ ♦ ధగధగరోచులు, గండభాగములపైఁ ♦ దాండవింప
 దరహానసంజాత ♦ ధశధశదీప్తులు, కాముదీకాంతులఁ ♦ గ్రమ్ముచుండ

నిరుపమమధురోష్ఠః ♦ నిగనిగాయతరుమల్, విద్రుమద్యుతులను ♦ నిగమైత్త
సలలితాలకసాంద్ర ♦ చకచకదీధితుల్, హరినలయలజిగి ♦ బరభివింప
విభుఁడుదనమీఁదఁగలహార్తి ♦ నెలయఁజేయు, కిరణిసెస్సగునగునియం ♦ కముననిల్చి
సిరులు నెలయంగభక్తుల ♦ సగముమండు, కిలిసిచూపులసిరిభానుఁ ♦ చలఁతుఁడ్రేమఁగి.

సీ. చెలుసైప్పక్షలాని ♦ శిఖరభాగంబున, నిర్దలమణియూ ♦ ఎత్తెయ్యనను
విలసితిశశికాంత ♦ వేదిపై నకిలశృం, గారంబుమీఁదగా ♦ గారంబును
సురసిద్ధసాధ్యకి ♦ స్తురమానిగంధర్వ, పరులునుబ్రతుకులు ♦ వగుఁగొల్వి
మేఘంబుమీఁదిక్రొ ♦ మ్మించుతేజంబునా, భూనాగుగ్రతిమేఁద ♦ నొల్పుమీఁద
నిండుగొల్వండికన్నుల ♦ పండువుగను, నచ్చురెలయాటపాటల ♦ నలగుచుగను
మందుమలపట్టిహరుఁడును ♦ మ్మించురాణి, సార్వభౌమవికతిభక్తి ♦ బ్రహ్మసేతు.

చ. ఘులుఘులుమందుఁబాదకట ♦ కంబులుమ్రోయుదుఁదాళమానముల్
దెలువఁగండసాళికలఁ ♦ ద్రిన్దురుమండుమదాల్గుంట్టితుల్
తెలియఁగగానసోల్లవము ♦ శ్రీగుగనొప్పఁగఁదానపుట్టనల్
నెలయున్నదంగనాదముల ♦ వీకఁజెలంగఁగమత్ప్రబంధము
దలమినటించుమండెడుగ ♦ జేసునిధక్కినిఁమొక్కికొట్టిదక.

2.

క. వల్లీకజనితనుచరితుఁ, గల్గెనవిరహితునినాది ♦ కాన్యోరచితుఁ
వాల్లీకిభక్తిఁగొల్పెదఁ, గల్గెగురుమమ్రమొక్కినయి ♦ గీనితనువు.

౩.

క. భూసురవలసంజనితుని, భానురనిగమార్చివేనిఁ ♦ బరతత్త్వజ్ఞుఁ
వాస్తిష్ఠపాత్రువేద, వ్యాసునిమనిఁగొల్చిభక్తి ♦ పర్వనసేతుఁ.

౪.

క. ద్వాదశనామస్కంధో, త్వాదితభాగవతనివ్య ♦ తరుకాఖిలై
వేదార్థమెనిశ్చయమని, వాదించుకుకాఖ్యమాని ♦ నలగొనికొల్తుక.

౧౦.

తే. ఆరయగీర్వాణకవివర్యు ♦ లైనకాళి, దాసభవభూతిమాఘున ♦ త్కవిమయూర
దండిబాణాదులైవట్టి ♦ దండికవులఁ, దలఁచిర్గించిమఱియునం ♦ తనమునొంది.

౧౧.

తే. శబ్దశాననవిరుదుచే ♦ జగతిమీఁదఁ, ప్రాధిఁగాంచివనన్నయి ♦ భిట్టుఁగొల్చి
సోమయాజినిగీర్తించి ♦ సుస్థిరముగ, భౌన్మరాహ్వాయుమదిలోనఁ ♦ బ్రస్ఫులించి.

ఆ. పరమభాగవతుని ♦ బమైరపోతన, నాత్మలోపలఁగొని ♦ యాడిమణియు
నంద్రకృతులకర్త ♦ లైనట్టిసుకవుల, మనసులోఁబలఁచిన ♦ మన్నించి.

౧౩.

క. భారవిభట్టరచించిన, భారవిసునుకాన్యరునిఁ ♦ బ్రభ్రాతిగజే
నాయాధినిఁజనిఁగించెద, భారణినాథంద్రినిత్య ♦ తారార్కముగాక.

౧౪.

- చ. లూడితెడుపొట్టకై యొరుల ♦ లుబ్ధత నెప్పడుఁగొల్పియున్న యా
జడమతి యంతయుండొలఁగ ♦ జన్మమునుకొమఱియన్యవాయుముకొ
బుడమిఁబిఁత్ర మైవెలయ ♦ భూరిశుభంబుల నెల్లఁబొందఁగా
గడఁగియ హోబలేసునకు ♦ గట్టుదునీకృతి నేనుబట్టముకొ. ౧౫.
- క. పంచాంబకజనకునకును, బంచాయుధధారునకును ♦ బలినుతకరఱి
పంచాననవిక్రమునకుఁ, బంచాననసక్తుని కును ♦ బరమాస్తునకుకొ. ౧౬.
- క. శరనిధినిమగ్న నిగమో, ధరుణునకునుమందరాద్రు ♦ ధారునకునుభూ
భరణునకుఁగనకకశ్యప, హరణునకునునిఖిలదైవి ♦ తారాగృహనకుకొ. ౧౭.
- క. పలువేసి ధారునకుఁబ్ర, స్ఫుటతరనిష్ఠైత్రియాధు ♦ భూసహజాననో
స్ఫుటపరశుధారిణునకును, బలుతరహలధారునకును ♦ బలధీగునకుకొ. ౧౮.
- క. దశకంఠకంఠలుంశన, దశరథవరనందనునకు ♦ దాశాస్త్వనికుకొ
నిశితాసిదళితవరపా, రశికాద్భుతభావికల్కి ♦ రాహుత్తునకుకొ. ౧౯.
- క. శ్రీస్తనకుంకుమచిహ్నిత, కంస్తుభవత్పునకువికచ ♦ కంబాత్పునకుకొ
దుస్తరఖలశిక్షునకును, బ్రస్తుతయోగీంద్రకృష్ణ ♦ పరిరక్షునకుకొ. ౨౦.
- చ. సమర్పితంబుగా నారవియింపం బూనిన కిరాతాగ్నినీయం బనుమహాకావ్యంబునకుం
గథాక్రమం బెట్టి దనిన. ౨౧.
- కా. శ్రీరంజిల్లువిచిత్రభూసుహలతా ♦ శ్రీశేషసమాశీర్షమై
శారీశీరమయూరకోకిలకుల ♦ శ్రాస్త్రిస్కృతారావమై
సారాబ్జాసవమత్తభృంగవిలస ♦ జ్వలంకారకాసారమై
మీలుండైర్వతవనంబుమాడమునిసి ♦ మ్నిశోజ్జ్వలవాసమై. ౨౨.
- క. అస్తుహితవనమునందన, తమ్ములునతిగొల్వనుండు ♦ ధర్మతనూజాం
డస్తుహిగుర్యోధనునకు, నస్తులిజూదమున సూడి ♦ సమయముకొలుగ. ౨౩.
- క. అతఁడొక్కనాఁడుతమ్ములు, హితులునుదనుబలసిఁగొలుచు ♦ నెలమిదలిగ్వకొ
జతురతరవచనరచనలఁ, గుతుకముమీఱంగనిండు ♦ కొల్వండుతఱికొ. ౨౪.
- ఉ. శ్రీయమరాజ్యపాలనముఁ ♦ జిత్రనిన్పత్తిజనానురాగముం
బాయనియానుయోధనుని ♦ పాలికిమున్నురహస్యప్రతిమైఁ
బోయియెఱింగిరమ్మనుచుఁ ♦ లూనికనంపవ నేనగుండుదా
నాయుడ కేగియాత్మనని ♦ మంతయు నాగస్థివచ్చెఁగమ్మకొ. ౨౫.

- తే. వచ్చిచర్చజుఁగాంచియా ♦ వనచరుండు, సనినయింబుగిసాష్టాంగ ♦ మువనిజాఁగి
మ్రొక్కి వేలేచికరములు ♦ మోప్పినిలిచి, విన్నవించంగఁదొంగఁగెను ♦ విశదముగను.
- సీ. అవధారు దేనిమీ ♦ రాసతిచ్చినయట్లు, కరివగరంబున ♦ కరిగియు దిటి
పుత్తంత మెల్లను ♦ విశదంబుగాబ్రహ్మ, చారివేషముఁగాల్చి ♦ సరగఁచెలిసి
చెచ్చెఱవచ్చితిఁ ♦ జిత్తగింపుముమన, రాజ్యమెల్లనుధార్త ♦ రాష్ట్రుఁడాక్ర
మించెనంచునుబల్కి ♦ మేదినినునితోడ, నేమనిచెప్పను ♦ నిట్టిమాట
యనుచునుమునశంకయిం ♦ వైనలేకి, నువనిపతిగ్రోహనాస్తుర ♦ నట్టివారు
లరసిమాడంగదబ్బర ♦ మైనమాటఁ, యునివినిపింపఁగారాచు ♦ గానయిపుడు. ౨౬.
- క. ఈరీతిఁబల్కిమఱియును, నారూఢాధ్యక్షమీమాణ ♦ నాల్గపితుఁడై
వైరివిదారణశీలుం, డొరాజునకిట్టులనుర ♦ హస్యముఁబండున్. ౨౭.
- సీ. జననాథవినుప్రయో ♦ జనములందునియున్న, వైస్వర్ణ్యస్థులు ♦ కరినిచూడఁ
జారచక్షువులైన ♦ జగతీశ్వరునకువం, చనచేసిమాటదాఁ ♦ గంగరాను
కానఁబల్కితినిమీ ♦ మానసంబునకది, ప్రియమైనఁగానిను ♦ ప్రియముకాని
వైరణనేయుమో ♦ సామియిదియు గాక, యతిహితంబులుచున్ ♦ సుఖములైన
పలుకులరసుంగఁగడుదుర్ల ♦ భములుగాక, హితవువినింపకుండునా ♦ చేటిహింసలు
హితులమాటలువిననితోఁ ♦ దేటిరాజు, రాజుమంత్రిలుఁగూడుచోఁ ♦ దేజమగును.
- వ. అదియునుంగాక నిసర్గదుర్బోధంబు వైనరాజుచరిత్రంబులక్కడ, మావంటి యజ్ఞాన
జంతువు లెక్కడ! ఇపుడు నిగూఢార్థంబైన వివక్షనీతిమాన్దంబుఁ దలినవచ్చుట భవ
దీయసామర్థ్యవిశేషంబైయైనను, నా పోయివచ్చినకార్యంబు నివృత్తంబుగా విన్నవిం
చెద సావధానుండవై యాకర్షింపుము. ౩౦.
- సీ. దుష్టాత్మఁడైనయా ♦ దుర్బోధనుండుఁగా, దముచేతఁగల్గిన ♦ ధటియిల్లుఁ
బట్టాభిషిక్తుఁడై ♦ పాలించుచుండియు, చనముననున్నమీ ♦ యువనలంచి
మనమునభయపడి ♦ మహియెల్లమికంటె, నీతిపవక్తలు ♦ భ్రాతృమీమాణ
బాలించితనకను ♦ కూలంబుగాఁజేసి, కొనెదనందుఁబయత్ని ♦ మునిగఁగియు
చున్నవాఁడుగాని ♦ యున్నత్తుఁడైయున్న, వాఁడుగాఁడురాజ ♦ పక్షియిట్టి
వానికిట్లునుజన ♦ వైరమేలయటంచు, ననియేదేనివినును ♦ హస్తయిపుడు. ౩౧.
- క. గొనకొనిభూమినిసంపద, ఘనతరముగఁజేయునట్టి ♦ ఘనవిద్యేవం
బానరఁగదుర్జననంగమ, మునకన్ననువరముగాదె ♦ భూతరముభావ. ౩౨.

క. ఈరీతిసీతిపద్ధతి, వారకపాలించిభూమి ♦ వశముగఁజేయం

గోరుటభయపడుటయుఁగా, కారయఁబోరుషమువిధమె ♦ యనియంటేనికొ. ౩౩.

మ. అరిషడ్వర్గముముందెల్పిజనమా ♦ త్రాగిమ్యమైనట్టియా

వరమన్నాదులపద్ధతిన్నడ పఁగా ♦ వాంఛించితారేవగల్

వెరవుకొగార్చవిభాగపారుషములుకొ ♦ విఖ్యాతమానట్లుగాఁ

బరిగఁజేయుదుజాగరూకుడగుచుకొ ♦ బాలించెడుకొభూపరా. ౩౪.

న. అని మఱియును బ్రజాపాలనవిధంబును, ద్రివర్గోపాయవ్యాపారంబును, బలపరాక్రమ

సంపత్తియు నెఱింగించువాఁడై యిట్లనియె. ౩౫.

న. కొలిచినభృత్యకోటిసను ♦ హులతకొప్పెడుమిత్రులట్లుమి

త్రులమఱిబంధునర్గముల ♦ వోసరిగాఁగనుబంధుజాలముకొ

వలయుఁగృతాధిపత్యమున ♦ విశ్రుతమైతినుఁబోలెనాదరం

బలరగతస్వయండగుదు ♦ నారయలెన్నగసంతతంబునుకొ. ౩౬.

తే. అలగుధర్మార్థకామంబు ♦ లనుత్రివర్గ, మతఁడుసమవక్తిభిజించి ♦ యరయునట్టి

గుణులశేషతసంబంబు ♦ గోరిచేసి, నట్టులనోయ్యమనుగూడి ♦ యలగునధిప. ౩౭.

ణి. సామముదానవర్ణముగ ♦ నల్పుటలేదలభూరిదానముకొ

దామఱిసత్క్రియావిరహి ♦ తంబుగఁజేయఁడుసద్గుణాంచితం

బామహనీయసత్క్రియయు ♦ నర్హమెఱుంగక నేయఁడెన్నఁడో

సామిసుయోధనుండతని ♦ జాగ్రతమేమనివిన్నవించెదకొ. ౩౮.

మ. ధనకాంత్యస్తతికోపకారణమునకొ ♦ గండింపఁడెవ్వారినికొ

దవరాజోచితసీతిమార్గమునకొ ♦ స్త్రాన్ధుండుబోధించిన

ట్లనయంబుస్తతిసూనుఁడేనియఁబగుం ♦ డొనేనియందుగ్ధయం

బునవర్తించినదండనంబుసలుపుకొ ♦ భూమిశనిష్ఠోభతకొ. ౩౯.

సీ. పరరాజులకుమది ♦ భయమందియెంపియు, బరభేదప్రాధిక్య ♦ బరంగుగూఢ

చారులసకలదే ♦ శకులంగునియమించి, పరులకుఁదాభయ ♦ పడుటగాన

రాకుండునట్టిని ♦ జాకారముననుండి, పరరాజులలోపలి ♦ వారిసెల్ల

వకులఁగాఁజేసియ ♦ వార్వరిలోపాలెయెం, సోరువులభేదంప ♦ నానరఁజేసి

చారులంపుషములు ♦ సఫలంబుగానెరించి, వచ్చినపుడెవలయు ♦ వస్తువిచ్చి

మెచ్చిజనులతన్ను ♦ మేలుమేలుకృతజ్ఞుఁ, డనఁబొగర్చుమెలఁగు ♦ నయ్యయెపుడు.

త. పరంగును పాయముతో దగిన ♦ పట్టున నెంచుచు దానియొగమున్
సరసతః జేయుటేను నెను ♦ సత్క్రియనొంది పరస్పరంగా
మొరయుచు సేయులీలనును ♦ హోత్తరకాలయుతాగ్రసంపద
తఱుచుగఁగూర్చుబోతమకు ♦ దామెను జప్రము ముందు ముందుగన్. ౪౧.

వ. అదియునుంగాక. ౪౨.

నీ. అగణితరాజ్య ♦ పయరథాందోశప, ల్యంకి కాగజనైన్య ♦ సంకులంబు
నిఖిలదేశాయాత ♦ నృపతిభూషణకన్తి, చావిర్భవత్పరా ♦ గాన్ధితంబు
నతఘాలిలకన ♦ తృప్తమృగీమనస్సి, పాదవీచప్రభా ♦ భానుగంబు
వేత్రహస్తోద్భట ♦ వేత్రవిన్యాసని, శృలపార్శ్వజనపాల ♦ కలసింబు
నైనయట్టియతని ♦ యాస్థానమంటపా, తిరముకాన్కలిచ్చు ♦ కరిఘుగోఘ
దానసేకముననె ♦ ధరణీశపంకిలం, బగునికేమిచెప్ప ♦ సతనిసిరిని. ౪౩.

తే. మతియు నాతండు పాలించు ♦ మహిమచేతి, మహితగుణవృద్ధిచేసె ♦ మాతృకంబు
లగుచు హలికులు కృషి నేయ ♦ కలరంబందు, సన్యసంబు చేసినొప్పు ♦ శుభవములు.

క. నిరుపప్లవముగ సదయత, నురుయకుడై పాలనమున ♦ నుదానము పొందెన్
నెతిగొనుధనదనిభుండగు, కురువిభునకు ధనముదానె ♦ గురియున్ పొందున్. ౪౪.

క. మానధనుల్ ధానుష్కులు, భూనుతధనికులునభేద ♦ బుద్ధులురలున్
శీనిపుణులు మతినమయం, బైనను బ్రాణముల నిత్తు ♦ మందున భాగమున్. ౪౫.

నీ. అదిగాక మతియును ♦ సాంగమాపెరంచ, కార్యముల్ పంచెనెన్ ♦ గాని. కుట్టి
చారులచేసవి ♦ స్తరము గావించుతా, జేయు కార్యము బ్రాహ్మ ♦ పృష్టిచోతె
ననుకూలఫలయుక్త ♦ మైనయప్పడెఱుంగు, నల్లుగాఁ జేయుచు ♦ సతయంచాను
విల్లందియొకనాడు ♦ విక్రమించక కుర్యెడ, గోప మిక్కిలంబునూ ♦ జూపకయ్యె
మాన్యచారిత్రతనగుణ ♦ మహిమచేతి, మహిత మైనట్టి నవపుష్ప ♦ మాలచోల
ధరణీపతులెల్ల తనయాజ్ఞ ♦ దలనుమోచి, నడవఁగాఁ జేసియొకచోట్ల ♦ వరపర్యె.

వ. వెండియు నివ్వధంబున నప్రతిహతాననం డగు నా దుర్యోధనుండు ధర్మార్థకుండై
నవయాననోద్ధతుండును, రాజ్యభారవహనయోగుండును సగురుత్వాననని యువ
రాజ్యభారంబునకు నియమించి, నిజపురోహితానుమతుండై హిరిరాగంబుల నగ్ని దేవుం
దనువుచుండు ; నివ్వధంబున న్నైరకాలఫలనుస్థిరంబగు నా సముద్రపర్యంతి మహీ
మండలంబు నిష్క్రంటకంబుగాఁ బాలించుచు సార్వభౌముండై యుండియుఁ ద్వదా
గమనభయచింతితుండై యుండు నింకెమని విన్నవించినట్లు ; బలవిద్యారోగంబు దురి

తంబైనదిగాదె? అదియునుంగాక సభాసభులైన జనులు కథాప్రసంగముల మిమ్ముం
బేర్కొనిన విని యా ఖండలసూనువిక్రమంబు మనంబునం దలంచుకొని విషవైద్య
మంత్రిపంబునం దోచు వైనతేయపాదవిక్షేపానుస్మృతం బగు దుష్టరంగంబుచందం
బున సతముఖుండగు మనఃపరిపేడితుండై మీ మీఁదఁ గపటంబు నేయ నుద్యోగించు
చుండు; నట్లుగావుం మీరును నా దుర్యోధనునిమీఁదం జేయవలయుప్రతిక్రియ
శిశ్రుంబునం జేయం దగుంగాని యితరంబుగాదు. నా యెఱింగినయంతయును దేవర
కఱింగించితి. ఇటమీఁదటి కర్ణవ్యంబు మీరే యెఱుంగుదురు. మా చేయుప్రయో
జనం బింతియకాదే యనిన నీని ధర్మనందినుండు సముచితసత్కారంబున బహూక
రించి నిజనినా నంబునకుం బొమ్మని యాజ్ఞాపించిన నవ్వ నేచరుండును సాష్టాంగ
నినతుండై నిజని కేతినంబున కిరగ. ఆ ధర్మసూనుండును గొలుపునీడ్కొని యనుబ
సమేతంబుగా ద్రౌపదిమందిరింబునకుంజని తదవృత్తాంతం బంతయు వివరించిన.

క. ఆపల్కులువినియవ్వడు, ద్రౌపదితనపాట్లుదలచి ♦ తాళుకొనంగా
నూపకకోపోద్యోగో, ద్విపకముగఁబల్కి నాయు ♦ ధిష్ణిరుతోడె. ౪౯.

మ. అనఘామీరునయ్యుల్లెనిపుడే ♦ నాత్మకవిచారించి
ల్కినపల్కుల్ పరికించిచూడమిమునా ♦ ట్టేపించినట్లుండున
ట్లనియున్న కొనమయాపహంబులగునా ♦ యాత్మవ్యధల్ పల్కుఁగా
ననుజ్రేతేరే చెడిఁజిత్తగింపుఁడుమదికొ ♦ నామీఁదఁగోపింపకొ. ౫౦.

మ. చిరకాలంబుననుండితావకకుల ♦ శ్రేష్ఠుల్ మహేంద్రోపముల్
భిరతాదుల్ తగ నేలుభూమిఁడువం ♦ బాలయ్యెనీచేతనే
డరయంగామదగంధసింధురముదా ♦ నాశ్రీయహస్తంబుచే
ధరియింపంగనలేకనీడునుమనో ♦ చామంబుచందంబునకొ. ౫౧.

ప. అది యెట్లంటేనిం జిప్పెద నాకర్కింపుము. ౫౨.

ళ. మాయూపాయలతోడ నెవ్వరిలబో ♦ మాయల్ తిగంజేయరో
యాయజ్ఞానులచేబరాభి సముద్రా ♦ వ్యంబానదట్లన్న నా
మాయాశీలురుమాయ వాదులునవ ♦ ర్మసంబులొనంగము
జ్ఞాయంఘ్రాల్పడువాఁడిబాణములలీ ♦ లంగూర్తురుద్రవీశ్వరా. ౫౩.

క. కావునఁగటాత్తులయెడ, నీవింతియుఁగపటబుట్ట ♦ నరపసికతనకొ
నీవలనమానిటువలె, దాపల మైయాయుపట్ట ♦ దలకొనియన్బసా. ౫౪.

- శా. కాకున్న క్షస్వకులాభిమానులనుర ♦ క్షస్త్వైర్యసాహాయ్యసా
 భూకాంతుల్లతినీవుకక్కునితరుల్ ♦ బుద్ధినిచ్చిచారించినక
 శ్రీకాంతక బెటవారిచేతనుగుల ♦ స్త్రీబోలెగోల్పోదునే
 లోకంబందుఁగులాభిమానముయ్యో ♦ లోపంబునుం గాన్పిపా. ౫౪.
- ప. అని మఱియును గోపం బుత్కటంబు గాఁ జేయఁ నెలంచి యిట్లనియె. ౫౬.
- క. భూరమణయిపుడుకోపము, ధీరులునిందించునట్టి ♦ తెరువుఁ బెనుని
 న్నేరీతిఁ గాల్పకున్నది, నీరి నమగుజన్మ నెట్లు ♦ నిష్ఠుం యోగిన్. ౫౭.
- క. అంతశ్చత్రువుకోపము, చింతింపఁగననిపర్యాయ ♦ నిచితిసన్నుక్
 గాంతేయాగ్రజవినుమిపు, డెంతయువివరించియాడ ♦ నిష్ఠుఁ యోగిన్. ౫౮.
- మ. ఫలితక్రోధియు నాపనాఘ్నుఁడననం ♦ బ్రఖ్యాతుఁడో వానికడ
 నలనొప్పందమయంతఁవా మెవకుల్లి ♦ నర్థింతునీలాశీసులం
 దలపంగోపములేనివాఁడుహితుఁడ ♦ నక్షోర్వీశ్వర్యుంక నిధా
 ఫలముక్ లేదుభయంబుఁజెందదుగణిం ♦ పన్నానవాన్దేశ్వరం. ౫౯.
- ప. అదియునుం గాక. ౬౦.
- మ. క్రమమొప్పంగమహారఘండునులస ♦ ద్రక్షాంగరాగోవిన్
 రుమహారస్కుఁడుభీముఁడిట్లుపదచా ♦ రుండైమహారాధ్యనే
 శములక్ రేణుచిక్లదేహుఁడగుదుక్ ♦ సంచారముల్పేయఁ గా
 నమరంజూచితపింపదేమననుస ♦ త్యాత్తుండవోనీకిటక్. ౬౧.
- చ. ఒనరఁగానాసమ్రాపమితుఁ ♦ డుత్తరపుక్ గురుభూముల్లభిం
 డనమునగల్పినీకలధ ♦ నంబులుదెచ్చినయీధనంబయిం
 డెనయఁగవల్కలాంబరము ♦ లీగతిఁ దాల్చిచింతఁ గాఁగనుల
 గొనియిపు డెట్లునీమదిని ♦ గోపముబుట్టదుపాండవాగ్రజా. ౬౨.
- చ. అడవుల నేలపాల్లఁగతి ♦ నాకృతులైకురులెల్లచిందఁగాఁ
 బాడవగుపర్వతంబులను ♦ బుట్టుగజంబులలీలఁజూడనొ
 ప్పెడుసహదేవునిన్నకులుఁ ♦ బ్రీతిఁగనుంగొనియెట్టుగీమదిన్
 బాడమదుఢేదమానియమ ♦ బుద్ధియువీడదొకింతయుంగలూ. ౬౩.
- ప. అనిపల్కి వెండియు నా ద్రువదరాజనందన యతినిఁబూజి దుగ్ధశ్రుతింపఁ దలంచి
 యిట్లనియె. ౬౪.

- క. ఎటువంటిదోనీమదియు, త్కటమాయానీయవస్థఁ ♦ గన్తొనమదిసం
కటపడెడునాకుఁదమి న్ము, కటకటనుటిచిత్తగతులు ♦ కడుచిత్తములౌ. ౬౫.
- సీ. వెండియువినుమున్ను ♦ విప్రభోజనశేష, రాజతిరాజున్ను ♦ భోజనమున
రమణీ నుమాశరీ ♦ రమునేడువన్యభ, లాహరములకుఁబా ♦ తొమనిపుడు
రేరినోఁగుఁడమి ♦ క్కిలికార్య మొందడు, రత్నవీరభ్రమై ♦ రాజమాలి
సుమమాలికాపరా ♦ గమునఁదోఁగెడుపాద, యుగళంబునద్విజ ♦ మృగవిలూన
బద్ధజాటనిజరియింపఁ ♦ బాలుపడియెఁ, గలితసుమశయ్యచూగఁ ♦ గానములను
మేలుకొనునిద్ర నేఁబున్బు ♦ గాలరవము, వలనఁగలిశయ్య మేల్కూన ♦ వలసెనకట.
- ఆ. అభిలషిత్తులను ♦ నావదియొక్కచే, తలఁచిచూడనింత ♦ తస్య మెంగు
నిపుడునునులొన ♦ నేటికినీవ్వు, పరితపింపెదనుచుఁ ♦ లలికదేని. ౬౬.
- మ. వినురాజోత్తమయ్యానునధమతివి ♦ ద్వేషప్రభూంబుగా
పుననాచిత్తముపెల్లిగించింబుల ♦ న్నొందించుఁజెంతింపఁగా
ఘనుత్తమానననాస్యలైపరభిదుల్ ♦ గానట్టిమీవంటికూ
గనికాయంబులకెల్లనుశ్చననమా ♦ రంభంబెకాఁబోలుఁగా. ౬౭.
- ప. అవియునుంగాఁ కర్తవ్యం బెద్దిమని యంటివేనిం బెప్పద నాకర్ణింపుము. ౬౮.
- క. యునుకొనిశాంతినివిడుపుము, మనమునధర్మంబునిలుపు ♦ మార్పుఁబఁడఁబుకొ
గొనకొనియుత్సాహింపుము, కనికనియిలులూరకుండు ♦ ఘనులకుఁబగునే. ౬౯.
- ఆ. అరయఁగార్వసిద్ధి ♦ యగుశాంతిచేత నె, యనుచుఁదలఁచెదేని ♦ యనఘవినుము
ధరణినిస్పృహఁడగు ♦ తపసికినగుఁగాని, మనుజుపతికిఁగాదు ♦ మతియువినుము.
- ళా. తేజోవంశులలోననిగ్రహగుత్తై ♦ ధీమంతులైఘోరులై
రాజత్కర్తిరాజమానులగుచుకొ ♦ చింబిల్లుమీపంటిన
బ్రాహ్మణ్యవళియిట్టిసేగితమకుం ♦ బ్రాపింపఁగానెచినకొ
నేఁజెప్పంగలదేమిమానమువృథా ♦ నిష్కలమీనక్కటా. ౭౦.
- క. అటుగనుకశార్దూమచిత్రము, దిటుముగనీవుత్సహించి ♦ తేనీనీనిధిన్
చటులగతివిక్రమించిన, ఘటియించునుగార్వసిద్ధి ♦ ఘనముగిమనకుకొ. ౭౧.
- ళా. కామన్నంగతవిక్రమంబునొలకకొ ♦ గొంతేయశాంతికొనుభ
క్రికింగారఁభూతమంచునెపుడుం ♦ గింతింపుదప్లేనియా
భూకాంతంకితమైనకార్మికముని ♦ స్తులంబుగావించిని
వాకల్పంబుగనీవనాంతరమునకొ ♦ యాగంబులంజేయుమా. ౭౨.

- మ. ఇది గాక కౌసమయంబుభంగమగునం ♦ చెంతేభయంబందితే
నదిలేదింతయుశత్రురాజులపకా ♦ రాయత్తులై యుండఁగా
నుదయంబొందఁగఁగోరు నీకురిపునా ♦ శోసాయమాహింస కి
మదిలానకౌసమయావరోధముఁదలం ♦ పంబాడయేభూపరా. ౭౫.
- చ. సమయముచేతనుకొవిధిప ♦ శంబుననీవిపదంబురాశిలో
భ్రమనుమునింగి తేజమును ♦ బాయుచు నావసువు శ్చిహినమై
తను సమవంతిశత్రుబల ♦ దిగ్భయుగెల్పుచువృద్ధి బొందుని
న్నమరది నాదిలక్ష్మియుండ ♦ యూర్కుని బోలెను బొంతుఁగావుతెకా. ౭౬.
- ప. అని పల్కి యాద్రుపవరాజనందన యుపసంహరించిన. ౭౭.
- ఉ. అంతుటభీముఁడిట్లనియె ♦ నాగుపదాత్మజపల్కులన్నియు
త్యంతహితార్థబుద్ధికము ♦ లంచుమనంబు నిశ్చయించియొ
క్త్యంతరబాధలేకపహి ♦ తార్థనిగుంభనయుక్తిమీఁదఁగా
సెంతయునీతిపద్ధతిగ ♦ నిష్ఠయునుండగునర్థరాజుతోట. ౭౮.
- ఉ. ధర్మజుంటివానిపుడు ♦ ద్రౌపదియెంతయుఁ బ్రేమార్పిస్త్రువొ
నిర్మలబుద్ధి నెంచిసవి ♦ నీతిగఁబల్కినపల్కులెంతయు
నర్తిలి నెంచిమాచినబృ ♦ హస్పతికైననువాగతీతమై
మర్మమెఱుంగరాకయును ♦ మానుగవిస్త్రయమందఁజేసెనుకా. ౭౯.
- ఉ. నీతిగ్రహింపదు స్తరము ♦ నేరుచునట్టియుపాయబోధనయొ
నాతఁడు దెల్పఁగావనిజ ♦ లాశయముందగఁజొచ్చినట్లయొ
నీతిగ్రహింపవచ్చుమఱి ♦ నెచ్చెడివారలుజ్ఞానిబోధయొ
నాతఁడుగల్గుటబ్రమిది ♦ యాత్మనెఱుంగుముగర్వనంబునా. ౮౦.
- ఉ. హింబబాధ్యులొనరుల ♦ కెల్లనుసంగ్రహణవ్యధానుం
ధానకమాచునంత్యఫల ♦ దాయకమైనుఱిసూక్ష్మనామమో
యినయయుక్తియందమది ♦ నెంచుపశాపగమంగునుంబుతెకా
గానఁగనయ్యెడుకొగుణవి ♦ కానబహుత్వముగాఁగగర్వబా. ౮౧.
- చ. అతిరుచిరాధ్యయుక్తియిది ♦ యాదరణీయమునిశ్చయంబుగా
నతులగుజాఘ్రినీకునిది ♦ యంగనపల్కునియొప్పుదంటివా
మతిగలపండ్లితోత్తములు ♦ మాటలలోపలియర్థమేవిని
శ్చితముగ నాదరింతురల ♦ చెప్పెడివారివిశేషమెరితురే. ౮౨.

న. అని మఱియు రోషసంస్కర్తమాననుండగుచు నిశ్చలహృదయావహించుండైన ధర్మనందను
మాఱుం దలంచి యిట్లనియె. ౩౩.

ఆ. తనదుండనీతి ♦ త్రయివార్తలనియెను, విద్యలందుఁజ్రాణి ♦ వెలయుబుద్ధి
యెట్టులఁగియున్న ♦ దిదియేమిపంకని, ర్తిగ్న మైనకరిణి ♦ మాడ్కినధిప. ౩౪.

ఉ. ఇంతన సేలనీవుమన ♦ కేమిగొఱుంతనియంటి వేనినీ
వెంతయుఁబెఱుపుతోమునుపు ♦ హెచ్చగుసంపదనుండియిప్పుడ
త్యంతముశత్రుసంఘటిత ♦ హానినలంగుచుఁజూకనింద్యతఁ
జింతించుందుకంటెమఱి ♦ నేఁగిదలంపఁగఁనుండుగల్గునే. ౩౫.

చ. ఇది నమ యంటుగాననుచు ♦ నెంచెద వేనివ్రతావశాలులై
పాదలెడువారికిఁగిప్పుని ♦ భూతిమహాత్మర మైనదేనితా
నగితుదిముట్టకుంటుమది ♦ నారసియోర్వఁగవచ్చు నెంతయుఁ
గుదిసిన నద్విభూతితుద ♦ గొప్పగు నేనదియోర్వవచ్చునే. ౩౬.

చ. అనియును గాకయిష్టము ♦ నారయ సంతయు మొక్కవేళ నే
యొదవవివేకియాన్పును ♦ కుత్కట మైరిపువేగఁబొందఁగాఁ
బదపడికొంచె మైతనకుఁ ♦ బ్రొస్తయు గాఁగనియోర్వవచ్చుఁగా
కదియిటునట్టులై నతఱి ♦ నాశుగతిఁ ప్రతి నేయఁగాఁదగున్. ౩౭.

చ. వినమది యట్లుబండెఁబ్రతి ♦ వీరవిభుత్వమువర్ణమానమై
తనరను వేళ్ళ చేనియని ♦ తారుసహించునృపాలకోటికిఁ
జనములనించితఁబ్రతి ♦ సంపదలెల్లను నీ ప్రమేచదున్
గునమున నెంచిమాడజను ♦ మన్యచరిత్రనిజంబుగాదుహిన్. ౩౮.

క. బలహీనుఁడైనపునతికిఁ, జలమునశాస్త్రపుల నెట్లు ♦ సాధింపంగా
నలవడువనియ నెదేనియుఁ, దలియఁగవను మేనునీకుఁ ♦ దలి పెదవనఘా. ౩౯.

క. హీనబలుఁడైనవరిపతి, తానుధగుండగుచునహజి ♦ ధర్మముపునఁ
మానవులుగొల్లుంతని, భూసుతుండగుబాలచంద్రుఁ ♦ బోలెనరేంద్రా. ౪౦.

ప. అది యట్లుండెఁ బ్రభుశక్తి హీనుండనవానికి నుత్సాహశక్తి యెట్లు నెట్లించునని నుంటి
వేరి చెప్పెద నాకర్థింపుము. సామదానభేదంబులనియెడు నతుగుపాయప్రారం
భంబును, సహాయరూపంబైన బలద్రవ్యసంపత్తియు, వేళకాలభాగనిర్ణయంబును,
వినిపాప్రప్రతికారంబును, కార్యసిద్ధియు ననుఁ బ్రసిద్ధియై న నందంగంబులను నిర్ణ
యింపం బడునట్టిది నీతి. "నిట్టి నీతియొ మంత్రాస్త్రమునగ బడు ననియును నాశాస్త్రము

రంగబలముననుబాటు చండమానందన ప్రభుత్వకిం గానంబు. అట్టినితియు సాధనో
పాయంబులయందు హాళిపండు కృషి నేయుటకు చండమాననుకరించుతేనగున,
నుత్సాహక్రిస్తి ననుసరించుచున్నయది. ఇట్లు చండమానకి మూలంబైన యుత్సాహక్రిస్తి
ప్రభుత్వకిం గానంబు బగుటయేమి యగు దట్లుగావున నీ నెట్లనిండు నుత్సాహక్రిస్తి
యుత్పండువై. సకలకార్యనిధియును జేసూడు వైన నుత్సాహక్రియన్తంపై నవానిం
నహా మయులేక కార్యసిద్ధి చెట్లయ్యెడునని యుంటి వని యాహవానాలియు కార్య
వంతుండునై రాజ్యాధిపామండుగా నిర్వయించినవానికిఁ దంపునకుకానలే యు
త్పండువగాయామండుగా వానికినుచిరహితుం బవలంబుండునవిధింబాన నహామంబుం
గావున.

౯౧.

ఆ. పురుషకాగహీనుఁ ♦ బొందు నాపదల్లెల్ల, అట్టివానికంద ♦ వాయుయను
నాయుతియునులేమి ♦ కితిలక్ష్మణత్వమునద్దుఁ, జాలక ప్రసంగతిగఁ ♦ చొంగునియు.

క. కాననమున్ను తికిహితం, జ్ఞానయత్సహాపాన ♦ మననాన్వయము
మానుగహీనోత్సాహుని, తో నెట్లుచూడు కార్య ♦ సర్వసాధనం.

౯౨.

క. అది గాకయిపుడునమయము, మదిచలఁచితివేనితెదవు ♦ మహిమయును నె
మ్మని నేలివిమవబడునే, తుదిమలభ్రంశుఁడొచ్చెన ♦ ముగ్యమునె.

౯౩.

క. అది గాకమనకునానెడ, యిదికోమ్మనిరాజ్యభాగ ♦ మిచ్చినవానిని
వనిగొనిననీదుతిమ్మల, నదనులభులకత్తుల ♦ నిరాజ్యనిధి.

౯౪.

ఉ. సామముచేతనన్నియును ♦ జక్కనయయ్యెడుపేగరి, పరగా
నేమిటికంటివేలిగర ♦ జీత్యరవిన్యభూహితోత్సాహ
భామినిజీవితంబగువృ ♦ గాధిపమట్టులే కాకకూరుడున్
దామదిగోరు నేప్రబల ♦ దర్పవిహీనవిభూని నెంతయున్.

౯౫.

ఉ. కానమనకుదండ ♦ కార్యంతెయుచితంబు, దండమునలగ్ని ♦ తగునింబు
గానుపాయధేద ♦ గతినిచ్చునుంబుగా, నగునటంటివేని ♦ గాధిపగును.

౯౬.

చ. అతులితవిక్రముండునును ♦ శోధియుమానధనండునైనభూ
పతికిమనంబునందలఁపఁ ♦ బ్రాణముమీదటవచ్చు నేనియం
వితరముశంటెముఖ్యుల ♦ వేదితమామతియానుషంగికం
వితరతటిత్సమానసిరి ♦ యిద్దర నెన్నఁగమానవేశ్వరా.

౯౭.

త. తిరుమలన్వపైన ♦ యభిమానమునకుగా, నెలయుప్రాణములను ♦ విడుచుకొట్టు
తనమనంతివేని ♦ చిదుమీదరముఖ్య, విన్నవింతునీకు ♦ విశదముగను.

౯౮.

- చ. అరయుగభస్తరాశిశనుఁ ♦ చంటినయట్టులుప్రజ్వలొగ్గిఁగా
 'జెఱదానుబట్టఁగాదహన ♦ భీతినిగావునకూరుఁడుకొయ' ♦
 పాచగిభీతి నెంతయును ♦ బ్రాణములైననువీడుఁగానితాఁ
 నిరతరక్షిగిడఁడిని ♦ సిన్ధమునుమ్ముమహీపరోత్తమా. ౧౦౦.
- చ. ఇట్లు సేయుటకుం బ్రయోజనం బేమని యంటివేని చెప్పెద నాకర్ణిపురు. ౧౦౧.
- క. గర్జన్ముఖములఁగనియే, మార్జిం చెదననచు నెగయు ♦ హ్యాయ్ముగా
 నిష్ఠితశత్రు నమున్నతి, కర్ణయుగ దామహత్త ♦ ఘనులకు నెల్లకొ. ౧౦౨.
- క. కావుననన్ధానమువిడు, భూనిరవిక్రమమునందె ♦ బుద్ధినిలుపుమీ
 నీవునుజివిక్రమించిన, నాపైరులనిజముగాను ♦ నాపదలంగుకొ. ౧౦౩.
- ఉ. కాక పరాజయంబునెడు ♦ కార్యముగిక్కుమునిగ్విధా' ప్రమా
 నైకచతుశబ్దయోధిసమ ♦ దేధ వతుప్తయవృశ్యమానుల్ల
 పాకపదోధిరక్రమతఁ ♦ బాటిలునల్లరనిదుతిమ్ములకొ
 గీకొనిశత్రులందొకఁడు ♦ నిల్పిరణంబున గెల్పు సేపుపా. ౧౦౪.
- ఆ. శ్చపనదేవ్యయిపుడు ♦ రిపుకృతంబయినీను, మదినిమండుచున్న ♦ మన్యవహ్నిఁ
 జ్వలఁజేయుఁగాక ♦ శత్రునానీనయ, నాంతకోకవిగళి ♦ తాశ్రుననితి. ౧౦౫.
- ఉ. నావుడుధర్మజాంతురిపు ♦ నాశము సేయుమటంచునీగతిం
 దావివరించుచుండుతన ♦ తమ్మునిగోపవరీతమాననుం
 నైవిలనిల్లుభీముఁగని ♦ యాత్మచుదద్విరదంబునంబులెం
 దాపివరించిశాంతికిని ♦ గార్చెదనంచుదలంచియిల్లునుకొ. ౧౦౬.
- చ. అనిలజనీవుపల్కినన ♦ యప్రతిపాదకచాక్రమందుల
 నిర్వినుమునునోగ్గముకొగుబియు ♦ నిర్జలముంగడుమంగళప్రసం
 బునునగునర్థమందుబలె ♦ బుద్ధులంబఁగనీతియు కమై
 పనుపడుచట్టినిమితియుఁ ♦ బ్రహ్మటమైకననయ్యె' నెంతయుకొ. ౧౦౭.
- సీ. అదిగాకమఱియును ♦ మది నెంచిచూచిన, మృదువనందగ్ధ ♦ విదితనుగుచు
 నగ్ధగౌరవమున ♦ నతిశయంబగుచును, బునిగ్ధక్తియుకటను ♦ భారయనీక
 యాకాంత్యశంతయు ♦ ననుకూలమగుచును, ఘనశాస్త్రీయుక్తితో ♦ ననుగమించి
 విక్రమాశ్రయమున ♦ వెలయుదుగూరినీవు, నీతివిదాక్షుఁ ♦ భ్యాతిమీఱు
 నెంతయునునోపునుండెడు ♦ నిట్టిపాల్కు, లిష్కరితీనినన్నియుఁ ♦ దుష్టకుండ
 నరసిపలుకంగ నెవ్వరి ♦ కలఁ యగును, పనినిలో నెన్ననీకుఁగా ♦ కనఘనరిత. ౧౦౮.

- క. ఒప్పుచునున్నదియెంతయు, నిప్పుడునీవల్కినట్టి ♦ యీయగ్గమున
విప్పగిదిన్నెజేయుము, తప్పకయనియంటివేని ♦ ధన్యవిచారా. ౧౧౯.
- క. చతురతనీవిపుడెన్నిన, హితకార్యంబింతవినియు ♦ ప్పానయంబనిత్య
ప్రతినిపుడునిర్ణయమునే, తెలికెడుధావంతమునను ♦ వినుననఘోషా. ౧౧౦.
- ఎ. అనియునుంగాక సందివిగ్రహయానాపన్నవ్యభిభాసనమాశ్రయంబులనెడు సనుపా
యంబులం బ్రయోగించునట్టి విశేషోపాసుంబులనుం బోలునన్నయవి. ఎట్లైనను
నేమి కార్యప్రవర్తనండువు గచ్చని యంటివేనిం జెప్పద నాకర్శించుము. ౧౧౧.
- క. ఆలోచించకక్రియలను, బాలసుద్ధైచేయునేని ♦ సగమంబున
స్థూలమగుచెలిసిచేసినఁ, జాలనుజాశ్రయములేన ♦ సంపదలంబున. ౧౧౨.
- క. గొనకొనిసాహసికునకును, ననువుగఫలస్థిగ్గానె ♦ గొనని నునిన
నినుకాకతాళనిర్ణయ, మునుబోలెనునొక్కవేళ ♦ బొందునునినామే. ౧౧౩.
- చ. వలనుగనిర్తలొడకము ♦ చంటివివేకముచేతనిర్ణయ
వెలుగుగనెవ్వడైనదన ♦ విత్తులవంటియుపాయములేనప్రప
ర్తిలగనుజేసినకొగ్గపివి ♦ ధిక్పాలితుండునమగవ్వన
త్ఫలమును గాంచినట్లకడు ♦ తానునుగాంచునదాఫలక్రియన్. ౧౧౪.
- క. అనిమతీయునునిర్ణయఁడి, ట్లనుఁదొవదియందునర్థ ♦ మనిలనుసంకుశ్చ
విననింపుపుట్టుకొఱతై, మనమునెడలపోసినీతి ♦ మాగ్గమునొక్కన్. ౧౧౫.
- చ. అనిలజసంప్రదాయగుచి ♦ యెఱుఁపెనుపొంగడుకాన్త్రుమిప్పుడే
తనువునలంకరించుమఱి ♦ దానికలంకరంబుకాంతిగా
వినుమఱికాంతికిన్మమయ ♦ విక్రమమాభరణంబుగానికిన్
అనువగుభూషణంబగున ♦ యార్జితస్థితిలంపనెంతయున్. ౧౧౬.
- ఆ. వినుప్రయోజనముల ♦ పేగిరించకలెన్న, తెలిసివేయుమనుయ ♦ బిరికితిపుడు
తెలివియెందువలనఁ ♦ గలదనియంటివే, నవిలంపయనినను ♦ పోగరమున. ౧౧౭.
- చ. బెరిసితమంబువంటిమతి ♦ భేదముగవ్వగననిర్వపేకికిన్
జొరగనశక్యమైపరఁగు ♦ చుండునుపాయములందుకాన్త్రమే
తిరముగఁజేఁకటింటికడ ♦ దీపముబోలెడునర్థదర్శనం
దిధవుగఁజేయుఁగానమఱి ♦ యంతకుమూలముకాన్త్రమేనుమి. ౧౧౮.
- ఎ. ఇద్విధంబున విచారింపి నేయువానికి ప్రపవశంబున నొక్కయవాంతరంబు ఖుట్టిల్లనేని,
నేమగునంటివేని లోకపూజ్యులైన మహాత్ములు వర్తించుపథంబున నడవనిశ్చయించు

వానికి విధివిశంబున నిర్దేశకంబుగా నవరోధప్రాప్తియైన నదియును, నొన్నతన్వ
సమానంబగుంగాని యితరంబుగా దదియునుంగాక, యిపుడు విచారించి సేయు
ప్రకారంబునుం జెప్పెద. విజిగ్మంధై ప్రవర్తిల్లువాఁడు, విజితక్రోధంధై గరిష్ఠంబైన
భౌవికార్యంబు ఘటవంతంబగునట్లుగా విచారించి తనపురుషకారం బనుకూలోపాయ
విషయప్రసర్తకంబుగాఁ జేయునది. అది యట్లుం డె. సమస్థంధైనవాఁడు విజితక్రో
ధుండు గావలయునేయని యుంటివేని. ౧౧౯.

చ. ఉదయముఁబొందఁగోరినన్య ♦ పోత్తముఁడొప్పుపివేకబుద్ధిచే
మొదల నెరోషజంబగుత ♦ మోగుణముకొద్యజయించుటుత్తమం
బదియెటులంటివేనియుద ♦ యంబగుభానుఁడుముందుగా నెతా
సదమలకాంతిచేడిమిర ♦ సంఘముఁబాపుచున్పుద్గిసొందుగా. ౧౨౦.

క. బలహీనుఁడైనవానికి, నలవడునీరీతిఁజేయ ♦ నధికబలుంధై
వెలసెడువానికిఁగ్రోధము, వలన నెజయుమానటంచుఁ ♦ బలికెద వేనిక. ౧౨౧.

మ. బలవంతుండగు నేనియెవ్వఁడిలఁగో ♦ వప్రాస్తమాతానుసం
యలయంబొందఁగఁజేయఁజోయతఁడెపో ♦ మూఁఘైశశాంకాంకువుల్
పొలియుంజేసెనుకృష్ణపక్షముక్రియం ♦ బోఁగొట్టుఁనానెంతయుకొ
లలితంబైనత్రిశక్తినంపదల నె ♦ ల్లం గార్యహీనంబుగాక. ౧౨౨.

చ. ఇట్లుంగాక విచారించి సేయుప్రకారంబునుంజెప్పెద. ౧౨౩.

క. సమయంబగుతల్లి నెవ్వఁడు, సమయగమ్యదుట్టిన్వృత్తి ♦ సలుపునతఁడుదాఁ
గమలాప్తుపగిదిలోకము, విమలంబగుతేజమునను ♦ వినుమువసించుకొ. ౧౨౪.

సీ. ఈరీతి నెంతయు ♦ నెంచి సేయకయున్నఁ, జిరకాలమునువశి ♦ కరములగుచుఁ
దొలఁగక సంపదల్ ♦ నిలుచుటయొక్కడ, కల్లరితేజీల ♦ కరణిజంచ
లములైనపంచేంద్రి ♦ యములవశ్యంబేడ, రెండునునొకచోట ♦ నుండవరయు
నదియెట్లులన్నను ♦ నలిచంచలతబహు, వ్యాజప్రవర్తనం ♦ బగఁగుచుండు
సంపదలన్నితేంద్రియ ♦ సమితిచేత, సరసిలెస్సగరక్షింప ♦ నలవిగావు
పుడమినొకవేళఁబొందిన ♦ పొందుగాని, నిలిచియుండవువినుమది ♦ నీతునొద్ద.

ఆ. ఇట్లుగావున నను ♦ రెంతరంబగువేళ, నుదరివడుచుఁగ్రోధ ♦ ముత్కటముగఁ
జేయుచీవు ధైర్య ♦ జితవయోనిధివిష్ణు, పెద్దజేసెదేల ♦ బేలవగుచు. ౧౨౬.

ఆ. తనకుఁజెల్లియుండఁ ♦ దానిట్లులేటికి, నింద్రియములనిగ్ర ♦ హింపవలయు
ననుచుఁబెత్తుదేని ♦ యనిలతసూధివ, వినుములేలిపదేను ♦ విశదముగను. ౧౨౭.

మ. ధరశాస్త్రజ్ఞులను య్యుదేవాజనితాం ♦ తత్సత్త్వతేనోద్ధియా
యరిషడ్వర్గము నెవ్వరేనాంబరో ♦ పాంకాచితృవా రెహో
మతిమస్మిర్తిని బాంబడజేయునుగు ౧౦ ♦ పల్లవ్విప్రములు గా
నరిషడ్వర్గము గెల్వనట్టి పతికికా ♦ వ్రాపింపవాసంబదత . ౧౨౦ .

ప. అట్లు గావున, ౧౨౧.

చ. సమయము గాని వేరభువి ♦ సాగనభూతియింపా చూచి
నముగను నాత్మవిగ్రహము ♦ నాచూతాపక ముజనించుక్రో
ధమును బరిత్యజింపుమతి ♦ తక్కిన యుత్తిజనుండునుంబుకా
విమలతంగార్యసిద్ధిగను ♦ విక్రమకానికనకునన్వమే. ౧౨౨.

ప. అని మతియును సాగనోపాయంబు వివరించువాఁడైన బుద్ధునియే. ౧౨౩.

చ. ఎనయగభావికాలఫల ♦ హేతుక మురిపునాశకాల్పము
తనరుచు భూరిక్తగఫల ♦ దాయక నైరుపాయయుంబుకా
భువతరసాగనంబుమతి ♦ కల్గుదునోయని నెంచి చూడఁగా
వినుముతితిక్షకుకొనమము ♦ పిరినరోత్తా వాయునింపా. ౧౨౪.

క. మనమిపుడుకాంతినిశ్చయ, మనియొన్నదిబంబుగాట ♦ నమనిపుట్టెట్ల
వినుమిలాసనెదురొద్ద, ధనునకుపసుతానాచందా ♦ చలఁచెదబోయి. ౧౨౫.

చ. మనమునపిడినాడిమతి ♦ మానగనాభ్యుబాదోక పుంబునాక
అనఘలునైనయట్టిమల ♦ యాదవసేరులునప్రపూర్ణుల్
మనమునపేఱులేకపుడు ♦ మక్కువనోడునానుయోగముల
గొనకొనికాలమకొగడువు ♦ కోసముగాకను సూర్పియుంబు. ౧౨౬.

చ. ఎలమినివారుగల్గమన ♦ కెడ్డియుసాధ్యముగానియట్టిని
గలుగదటుండనిమ్మదియొక ♦ గాకతేదాప్యముమిత్రవర్గముకొ
గులజులువారుమాటకను ♦ పూలులయివ్వడుబీపివర్గము
కొలుతురుధార్తరాష్ట్రునను ♦ పూలులఁగోలెఁద్రాసేత్యచిహ్నము. ౧౨౭.

క. ఎనయగనిటువలెనయినకొ, మనమునునయంబుగాక ♦ మాస్థిభూమియొక
గొనకొనికార్యము సేయఁగ, ననువుగనందజేస్తనివ్వు ♦ దనియొకనిక. ౧౨౮.

సీ. చలమునమనతోడ ♦ సమయనిర్ణయఁడైన, దుర్యోధనునిమీదఁ ♦ దొడకమనకు
నెవ్వడునమయమా ♦ నవ్వడుదండెత్త, నిపుడుచెప్పినరాజు ♦ తల్లెఁగూడ

తరణిచేతవిభాగ ♦ తనుబొందుకమలాక, రములుబోలెనుభేద ♦ గమితులగుచు
మనలోడనిలుతురు ♦ మఱియుండక్కినరాజు, లనుకూలముగుదురే ♦ యనెదపేని
కడఁగిదుర్యోధనునిమద ♦ గర్వమునను, జులక గాఁజూచునటుగాన ♦ సులభముగను
భేదపడుదుర దెట్లన్న ♦ బృథివిలోనఁ, బ్రకృతిజనుఁడునునవమాన ♦ పడఁడుగాన.

అ. శౌర్యవంతులైన ♦ జననాథులైనచోఁ, జులుకదనము సూర్చి ♦ కొలిచియుండ
రనుచుఁడెప్పు నేల ♦ యటుగానవారల, భేదపుచ్చవచ్చు ♦ వేగిరంబె. ౧౩౮.

చ. కరమునుయోధనుండుమద ♦ గర్వముచేతనుగొల్చువారలకొ
గురుతరవృత్తిఁజూడఁడని ♦ కొంకకపల్కితివిష్టుమున్న నే
చరుఁడటు దల్పఁడేతనదు ♦ సభ్యులనుంబలెఁజూచునందున
ట్లరసెడువాఁడు నేఁడుమద ♦ హంకరుఁడెట్లగునంటి పేనియుకొ. ౧౩౯.

ఉ. ఆరసికృత్యవర్తనము ♦ సాంగతజేయనియట్టియాయహం
కారులసంపదల్వినము ♦ కార్యవశంబుననాదరాధ మై
వారిత వేగమామదము ♦ ఐర్ధితమైకనుపట్టఁజేయఁగాఁ
గారణమానుసుమ్మదియుఁ ♦ గాకను వెండియునెంచి చూడఁగకొ. ౧౪౦.

అ. చనమదాత్తమాన ♦ సమున వెంగలియగు, నృపతిమూఢుఁడగును ♦ నిజముగాను
నృపతిమూఢుఁడైన ♦ నీతిహీనుండగు, నీతిరహితుఁజులుక ♦ జూతురవని. ౧౪౧.

వ. అట్లు గావున. ౧౪౨.

ఉ. ఓలిమదంబుచేవికల ♦ మొందితనంతపలాయమానమా
మూలబలంబుగల్గురిపు ♦ భూపతినిన్మఱిమారుతాహతికొ
మూలములెల్లఁగూలఁగను ♦ బొందిచలింపెడుభూగుహంబునుం
బోలెనహిష్ణుఁడమైయినె ♦ ముట్టివధింపవలంతియూఁగడుకొ. ౧౪౩.

క. అంతర్భేదముబొందిన, యంత నెరిపులెట్లుసాధ్యు ♦ తొడురటంచుకొ
జింతించివల్కితేనది, యంతయువిచరింతుఁ దలియు ♦ మనిలతనూబా. ౧౪౪.

చ. అరయుఁగ నాప్తవర్గజని ♦ తాగ్రహమెంతయునల్పమైననుకొ
జ్ఞుచునుభూపతిన్నిజము ♦ శీఘ్రముగానదియెట్టులంటివా
తరునికష్టప్రభూతశిఖి ♦ తప్తముగాఁగమహీధరంబుదా
నురువడిఁగాల్పజేవినుపు ♦ కోదరముంతయుమూలముట్టుగకొ. ౧౪౫.

క. ఎనయఁగనిటువలెనైనను, మునుకొనిశాత్రిపుఁడువృద్ధి ♦ పొందుచునుండిం
గనుఁగొనుచునూరకుండఁగ, నొనరు సెయ్యనియంటిపేని ♦ యునువినుమనఘా. ౧౪౬.

క. మతిమంతుఁడనీతిరిపూ, న్నుతియోగ్గునునీతిహీన ♦ నరనాథసము

న్నతిమతివివదంతమగుకొ, అతనిజయింపంగనుకర ♦ మయ్యెడికతనకొ. ౧౮౭.

ప. ఇట్లు దుర్జీతుండైన శాత్రవు నెట్లు సాధింపనచ్చునని యంటివేని. ౧౮౮.

చ. వెలయులఘుత్వివృత్తికడు ♦ భేదితులౌనుపూదాదిహామ్యులుకొ

అలసచివాదుతై నతన ♦ యాపులుగ్గువిపక్షభూపమం

డలముసమివజైత్రనర ♦ నాయకుఁడాఁగినదీరయంబుగా

గులగులై నెరల్విడుమ ♦ పూలమునుంబలేదాహరించుఁగా. ౧౮౯.

క. ఈ కరణిరిపులయనుమఁగ, నాకులపడుభీమునకున ♦ నాకులముగఁదూ

సాకల్యంబుగనయబో, ధాకిరణము సేయుచుండు ♦ ధర్మభాకడకుకొ. ౧౯౦.

సీ. అతులితకరుణార ♦ సార్వప్రీక్షణముల, వినిధమూమృగపక్షి ♦ వితతిస్థె

వశముగాఁజేయుచు ♦ బాపసంచయదాహ, కంఠునుదర్శిని ♦ యంబునగుదు

దిక్కుల వెలుఁగొందు ♦ దివ్యతేజంబును, ధరియించియాత్మర్య ♦ కరిముగాఁగఁ

బుణ్యసంచయమెల్ల ♦ మూర్తివహించిని, త్విరీతివాంఁగి ♦ సిద్ధిఁబోలె

నాగమోఢారియతులత ♦ పోధిపండు, పరమత్తిర్విష్ణుఁడగుపం ♦ శరీరనూజుఁ

డర్థినేతెంచినిలిచెఁబ్ర ♦ త్యక్షముగను, ధర్మనూనుండుజూచినం ♦ తనమునంబ.

ప. ఇట్లేతెంచిన వేదవ్యాసమహామునిం గాంచి యా ధర్మనంపినుండు సంతోషభరితాంతఃకరణం డగుచు, మేగుమహాధరశిఖరంబునఁబొల్పునగుణాదిగుప్రభాభిరాముం డగు భానుండునుంబోలె, విధూతతరుణవల్కులాగ్రుం డగుచు సమున్నతకాంచన సింహాసనంబు దిగ్గన డిగ్గి యప్రమత్తుండై యున్నసోమభావు విగ్రహుక్తప్రకారంబునఁ బూజించి యనంతరంబ తపనుజ్ఞాసుండై గాస్త్రంబుల నలంకరించుకొంటియునుంబోలె, నాత్మసింహాసనాసీనుండై దరహాసప్రభావిభాసితాగరోస్థిండును, విగ్రహాముండునుండై చెలువొందు ప్రత్యపొధనస్త్రైయున కభిముఖుండై తేజోవిరాజితుండైన బృహస్పతిసన్నిధానంబున సుష్టునంపూర్ణదండ్రు నమకరించుచు నాష్టదిగ్గోర్ధ్వప్రసారతాంకు జాలొన్నతుండును, విశంగానిలజటాధరుండును, విద్యుత్సింకిలితాంబుదసంకాశ దేహుండును, సమగ్రసౌమ్యతావిటపిచ్ఛాయాశీతలుండును, వపుఃపకర్ణతావరిచితబస మనస్సంజాతన్నహోర్ధ్విభావుండును, శాంతస్వరూపప్రకటితవివిక్తాంతఃకరణవ్యాపారుండును, ధర్మప్రతిపాదకాభుద్భిదప్రసరిస్వరూపుండును, శుభోపవిష్టుండును, కరుణాకటాక్షవిరచిత కుశలప్రక్షుండునుంబోలెఁ బ్రకాశించు నమ్మహానుభావురాకకుం గారణంబు తెలియ నిశ్చయించినవాఁడై యుట్లనియె.

క. ముని నాథపుణ్యహీనుల, కనయముఁబొందంగరాక ♦ సపగతరజమై
కనుపట్టుమీదుదర్శన, మొనరెనువీతాభ్రవృష్టి ♦ యునుబోలెఁగడుకొ. ౧౫౩.

సీ. క్రతుకర్తములుకోరి ♦ కలనీగసాగెను, బ్రహ్మలాశీర్వాద ♦ ఫలితులైరి
భవబంధములనెల్లఁ ♦ బాసి నేనెంతయుఁ, బూజ్యుండైనైతిని ♦ బుడమిలోనఁ
బరమేష్ఠివలెజగ ♦ గ్గురువనైవిఖ్యాతి, నెలకొన్నవరతపో ♦ నిధినిబరమ
శాంతుసాక్షాద్భగ ♦ వంతునాగమవిభా, గునినిన్ను నేఁడుగ ♦ స్థానుటకతన
సంపదలుహెచ్చెఁబాపముల్ ♦ సమసెనుభిము, లెదురుకొనెఁగిరిదిక్కుల ♦ నెల్లనిండె
నేమిఫలమింకరానున్న ♦ గోమహాత్మ, మిన్నకయెపోవు నే నేను ♦ మిమ్ముఁగనుట.

చ. అమృతమరీచిజూచియును ♦ హర్షముఁబొందనిచిత్తురింద్రియం
బమరఁగనిన్నుఁజూచిముద ♦ మంపడి నేఁడి దెలిత్తముంగడుకొ
బ్రనుదముఁబొందెంభువులఁ ♦ బాసినదుఃఖముఁబోవనాడుచుకొ
శమదమసత్యతత్వశుచి ♦ సారపరాశరమానినందనా. ౧౫౪.

ఆ. నిస్పృహత్తులైన ♦ నీయట్టితపసుల, కేమునేయునట్టి ♦ దేమిలేదు
ఐననీదుపల్కు ♦ లతిభుభంబులునాకు, హితముగానవినఁగ ♦ నిచ్చవుట్టే. ౧౫౬.

క. అనవుడుఁగృష్ణవైవిపా, యనుఁడిట్టులువిజయకాంక్ష ♦ నతికనయమునకొ
గొనియాడుచుండునయ్యను, తనయునితోఁగూర్చిమీఱఁ ♦ దానిట్టలనుకొ. ౧౫౭.

చ. ఇట్లు పలుకందొడంగినవాఁడై యా తపోధనుం డాత్మీయందైన యానుగృహ్యధోపంబు
పరిహారంబుసేయువాఁడై యిట్లనియె. ౧౫౮.

సీ. వినుగర్తనందన ♦ మనముననిహవరం, బులయశోభూషణ ♦ మునుఘనంబు
నైనసంపదఁబొంద ♦ నభిలషించినవారి, కాత్మబంధువులందు ♦ ననవరతము
మెప్పుఁగానమవృత్తి ♦ నుండుటనుదియుక్త, మందులోఁదపసుల ♦ కరిసియాడ
నిజముగావలయును ♦ నెఱిసల్పులయిననేఁ, దనఘనీగుణవిశే ♦ పాలిశయము
కతనసీమిఁదికూరిమి ♦ గడలకొనఁగ, నిరుపమానందవైభవ ♦ భరితమగుచు
నిలిచియున్నదియిట్టట్టు ♦ చొలఁగకిపుడు, నాదుకృపదయంబునీయధ్ధ ♦ నమునుజెంది.

ఆ. ధరవిరక్తులైన ♦ తపసులకిళ్లేల, పక్షపాతమనుచుఁ ♦ బలికడేని
మొనసనిస్పృహలకు ♦ మోక్షకాములకును, నరయఁబ్రీతిగుణుల ♦ యందకాదె.

చ. అని మతియును నా ధర్మినందనుగుణాతిశయంబును, గృతరాష్ట్రగుళ్ళరితంబునుం
బ్రకటించి యుత్సాహంబుపుట్టించువాఁడై యిట్లనియె. ౧౬౧.

క. మీరలున్యతరాష్ట్రనికుఁగు, మారులుమఱిగారొబుద్ధి ♦ మంశులుగారో
యూరకవిడనాడెనుమిముఁ, బోరుచుభోగేచ్ఛమోహ ♦ మునుజేయునెకా. ౧౬౨.

మ. అనయంబీగతిమాధవిస్తునకున ♦ ధ్ధావాప్తియన్లొనడ
ట్లిననకొసాబలకర్ణముఖ్యకృత ♦ కార్యాధీనుఁడైనాఁడుచు
ర్జనసంసర్గజితాంతరాయమునుని ♦ స్సారంబునాపత్వదం
బునుగానన్వఱియర్థహానియులయం ♦ బుంబొందునాకష్టనికొ. ౧౬౩.

చ. పాడిఁదొఱంగిద్రౌపదిని ♦ బాములఁబెట్టఁగనద్దనంగనో
రాడకయారకేసభికు ♦ లండఱునుండఁగనీవునారిసైఁ
గీడుదలంపకుండితివి ♦ కేవలకాంతిసయిట్టివీరుఁజే
కూడదెకార్యసిద్ధినయ ♦ కోవిదపాండవవంశవర్ధనా. ౧౬౪.

చ. నిరుపమానాంతశీలునకు ♦ నీకునమిత్రులునాత్మనీనమై
పరఁగుమహాపకారమునఁ ♦ బ్రాప్తమెఱుంగకప్రారబుద్ధిమై
నెరయఁగఁజేసిరందుననె ♦ నీమలిశిలమతిప్రకాశమై
కరముప్రసిద్ధికెక్కునుప ♦ కాయలెపోమఱిసీగనారలుకొ. ౧౬౫.

చ. చటులపరాక్రమంబునవ ♦ శంబగుభూమియుదెట్టులంటినా
వటుబలశౌర్యబాణములఁ ♦ బ్రస్తుతికెక్కినవారుశత్రులీ
వటువలెఁగావునన్నినుమ ♦ హత్తరయత్నమునేయనొప్పును
త్కటమగుబల్లిగల్గునెడఁ ♦ దావిజయానహలక్ష్మిఁబొందుగా. ౧౬౬.

వ. అదియునుంగాక. ౧౬౭.

చ. ఇగువదియొక్కమాఱుధర ♦ జీశులఁగొట్టినయట్టిమేటిస
ద్గుఁడనిజాచుదగ్గునైనకుఁ ♦ గొంకకెదిర్చియునంబుకృతదుకొ
దురమునఁబాఱఁదోలితన ♦ వోర్బలమాగురుఁడాత్మహాసన
చ్చెరువడియెంచునట్లుగను ♦ జేసినభీష్మునిగల్వశక్యమే. ౧౬౮.

మ. అదిగాకాతనికెంచిచూచిననిజా ♦ త్రాయత్తపంచత్వనుం
చెదలజ్జించుచుశక్తిలేకజముఁడు ♦ స్నైంతేపరాభూతుఁడై
మదిభీతిల్లునునట్టిభీష్ముఁడనిభీ ♦ మంబైనవిల్ద్రిష్టుచుకొ
గదియన్నీతిఁదొలంగకేరునిలువం ♦ గానోపువారీధరకొ. ౧౬౯.

చ. రూఱునునగుసాయకప ♦ రంపరలన్నిఁగుర్లుగ్రక్కుచుకొ
గొంకనుజంచులోజ్జ్వలక ♦ భల్భునజిహ్వబయట్టుగాఁగదాఁ

- గణగజగంబుమ్రుంగుబలు ♦ కాంక్షనుమండుయుగాంతవహ్నినాఁ
దొణగిమహోద్ధతికొనడుచు ♦ ద్రోణుని నై నమనోర్వశకృష్ణే. ౧౨౦.
- మ. పరమాటోపనిరస్తధైర్యరిపుభూ ♦ పాలుండుశూరుండుస
గ్గురుభావాశ్రితజామదగ్న్యైడులస ♦ తోడ్పండుఁడాకన్లునికొ
బరఁగంజూచి నునంస్తుతంబగుభ ♦ యప్రాప్తికొనెనంబొందుచుకొ
బరు వెత్తున్మఱియైత్యువేనియతని ♦ నృద్ధింపఁగావచ్చునే. ౧౨౧.
- ప. అనిపల్కి తదనంతరకరణీయంబగు కృత్యంబును నిజాగమనప్రయోజనంబునుం దేట
పఱుచువాఁడై యిట్లనియె. ౧౨౨.
- మ. వినుదేవాధిపమండ్రరూపమగునీ ♦ విద్యకొదపోషన్మయై
ఘనమాపాశుపతాదిదివ్యశరణి ♦ తుంహొందిశూరుండునై
పెనుపన్యక్రతమాజుచేతనిపుడీ ♦ భీష్మాదుల్లెన్రణం
బునమ్రందంగలరీపుజూడఁగనుని ♦ ధూలంబుగానందఱుకొ. ౧౨౩.
- మ. గగణీనాయకనీకునేడునుమహా ♦ త్వప్రాప్తికై దేవతా
వరమంత్రాంకితముకొమహాత్మరసుర ♦ న్రాతప్రసాదోదయ
స్థిరసామర్థ్యమునైనవిద్యఫలసి ♦ ధ్వింబోలే నేనీయఁగా
నరయంబాత్రుఁడవీ వెయందుమదిలో ♦ హర్షించియేతెంచితికొ. ౧౨౪.
- కా. ఈరీతిందగ నెంచివల్కుచును నెం ♦ తేనింబ్రసన్నాత్మఁడొ
సారాశర్యునినన్నిధానమునకుకొ ♦ బ్రత్యుగ్రతనాన్వంతుఁడై
శూరుండగునుఁడేగు దెంచెఁబ్రియశి ♦ ఘృండుంబలెంబొప్పుచే
శూరంజేయుమటంచుగర్వజూడుదాఁ ♦ గూర్చిందగంబల్కుఁగొ. ౧౨౫.
- ప. ఇట్లేతెంచిన యనంతరంబున. ౧౨౬.
- ఉ. వ్యాసముఖంబున న్నెవ్విడలి ♦ వహ్నికణోజ్జ్వలగౌరవర్ణమై
వాసవమండ్రరూపమున ♦ వార్తకు నెక్కినవిద్యుడున్లునో
ద్యాసితవక్త్రముధ్యమునఁ ♦ బర్వచుఁబొందెదినోదయంబునకొ
భాసిలుసూర్యదీప్తివిరి ♦ పద్మమునుంబలెఁగాంతిపుంజమై. ౧౨౭.
- చ. ప్రకటముగాఁగఁదన్నియమ ♦ భాసురయోగవిఘ్నోపదేశముకొ
అకలుషనత్ప్రభావమున ♦ నవ్వుడెనేసెఁదదీయసిద్ధిచేఁ
బ్రకృతిమహాత్మలన్నిదిత ♦ భానముగన్మడమూలముట్టుగా
నికనీతమయ్యెనానగుని ♦ వేకముదృష్టియునదృఢంబుగకొ. ౧౨౮.

చ. ఒనరంగనామనీంద్రుడుజ ♦ యోదయ మైనతపస్సమాధిచా
ననువుగంగూర్పగాఁదలంచి ♦ యాత్మకుసంతయుసానుకూలమై
తననుచుభూరిభాకధి ♦ తింబగునాకృతిఁదాల్చియున్నయ
ర్జునునకునిట్లనున్నయమ ♦ సూచకమైతగునట్టులెంతయున్. ౧౭౯.

శా. ఏనీచెప్పినయోగమార్గమునసెం ♦ తేనుప్రకాశుండవై
మానాభ్యాసులపద్ధతికొదెలిసిని ♦ మార్గంబదెవ్వారికి
గ్రానప్రాకనిగూఢమైపరంగగా ♦ స్నానోపవాసప్రతా
నూనంబైనజపంబులకొనలుపుమీ ♦ సోగ్రాస్త్రీశస్త్రుండవై. ౧౮౦.

చ. సరభసవృత్తినింద్రునిప్ర ♦ సన్నతకోరుచుయోగనిష్ఠచే
బరంగంగనీవునేసెడుత ♦ పంబునకుండగునింద్రదీపమున్
సురగిరిదానినీక్షణమై ♦ చూపంగలండిచపిఁడెయిత్తుండం
చరుదుగఁబల్కునిల్చెనొక ♦ యత్తుండచూపొడవృత్తుండంగన్. ౧౮౧.

క. ఇప్పగిదినప్పగించుచు, నప్పుడెయ్యానానియరిగె ♦ నంతస్వస్థుండవై
తప్పకమునియాజ్ఞయుఁబలె, నప్పొప్పునిప్రాలనిల్చె ♦ నియ్యత్తుండంగన్. ౧౮౨.

ప. అంత. ౧౮౩.

మ. నయమొప్పంగనయత్తుడుంబ్రణతుండై ♦ నవ్యామరాగంబుచే
బ్రయవాక్యంబులుపల్కుచుండునరుతోఁ ♦ న్నీతాత్మండైస్త్రీహమున్
నియతాత్మండగజేసెనంతటసెయ్య ♦ నేసంగమంబెట్లునం
శయమున్నకమతిసాధునంగమమునన్ ♦ సమ్యక్కృతంజాంగగా. ౧౮౪.

శా. అంతటనింద్రనానుఁడుద ♦ యాప్తికినైయొడఁబాయుచుండభా
స్వంతుండనట్లనేచనంగ ♦ జారుబృహద్ధృతిమేనుగిరుధా
భ్యంతరసీమలంబలెయ ♦ మాత్మజాఁడాదిగఁబాండపేయులన్
గొంతతమంబుబాంబెమది ♦ కొంతుచుఁదాఁబ్రసభాత్మలాభమై. ౧౮౫.

సీ. రమణీయకార్యగౌ ♦ రవనిలోకనతము, స్ఫరిహరింపంబడి ♦ తిగుగభ్రాతృ
వాత్సల్యమునఁబాండఁ ♦ బడివారియందువి, భాజ్యమానంబుగాఁ ♦ బ్రాప్తమైన
యాదుఃఖమతిభార ♦ మైనదేనివిభాగ, ములఁబొంతుకతమునఁ ♦ జాలకనైన
యట్లువారికిఁదోచి ♦ యతిధైర్యమునఁబరా, శరవాక్యసామర్థ్య ♦ గరిమసమ్మి
బరులచేఁబుట్టుతీవ్రణో ♦ పముననగుని, కూరతయుసెంచుకొనుచుండు ♦ వారియందు
నెంచిచూడంగనాన్నద ♦ మింతయైనఁ, గలిగినసియింతఁగాలేక ♦ తొలఁగనవుడు.

- తే. తొలగిశోభిల్లువారల ♦ నలుగురినిని, బగటిజాములనాల్గింటి ♦ బలెనువిడిచి
యంగకారంబునిశిఁబొంది ♦ నట్లుకృష్ణ, సేక మైపొందెనాభేద ♦ మెల్లఁగూడి.
- మ. అపుడాద్రౌపదిచూచుప్రేమయధికం ♦ బైనకొనబాష్పంబునై
చపలాత్పుల్లతుసారతోయకణనం ♦ చ్చన్నోత్పలాభంబునై
విపులంబాకనునోయిమీలనముగా ♦ వింపంగలేదయ్యెఁబా
ష్పపరిప్రావముబుట్టదానదోసఁగుల్ ♦ ప్రాపించునానెన్నుచున్. ౧౨౨.
- చ. అకలుషితానురాగసుర ♦ సాంచితముకొలలనార్పితంబునకొ
బ్రకటితదృక్ప్రియంబునగు ♦ ద్రౌపదిచూపపుడస్తనండుదా
వికసితమానసాంజలిని ♦ వేడుకతోదుతఁగూర్చిమీఱఁగా
సకలమునుంగ్రహించెబధ ♦ సంబలముంబలెవాంఁగితత్తుండై. ౧౨౩.
- ప. ఆనమయంబున నవ్విజయన కభిముఖంబుగా నిలిచి కోపంబుత్కటంబుగాఁ జేయం
దలంచి. ౧౨౪.
- తే. వనగజముచేతనాశర ♦ ద్వాహినిబలె, విగతధృతిచేతమాలిన్య ♦ వేషయైన
ద్రుపదరాట్పుత్రకన్నీరు ♦ గ్రుక్కికొనుచు, నరునితోఁబల్కెగద్గద ♦ స్వరముదోలక.
- ఆ. పంకసన్నిభంబు ♦ పరులుచేసినయట్టి, కపటముననుమునుఁగు ♦ గౌరవంబు
నొగినిసంపదలను ♦ నుద్ధరింపఁగలవు, నీవుమఱ్ఱుఁబాసి ♦ నిర్మలాత్మ. ౧౨౫.
- క. ఆగుల నెల్లమదోలఁగఁగ, బాధించెడునీతపంబు ♦ పరిపక్వంబై
సాధింపఁబడినదాఁకను, మాధవుఁడలపోయించుండు ♦ మదిఁగలఁగకుమీ. ౧౨౬.
- చ. అతులముశంబుఁబొందసుఖ ♦ మందఁగనైననునువ్యసంఖ్యదా
నతకరియింపనైననుది ♦ నాస్థదలిర్పఁగనిర్మలాత్మలై
సతతమునుండువారలకుఁ ♦ జయ్యవఁబొందునునర్థసిద్ధిదా
మతిననురాగియైనయల ♦ మానినియుంబలెఁదన్నిజాంకమున్. ౧౨౭.
- సీ. వినులొకరక్షణ ♦ మునకుబ్రహ్మసృజించు, క్షుత్రతేజంబెల్ల ♦ సమసిపోవ
నధికతేజోవంతు ♦ లనుమాటప్రాణనం, కాశాభిమానంబు ♦ నాశమొంద
నావృత్తకృత్యంబంచు ♦ నచటిరాజులునంశ, యించినమ్రతనిచ్చు ♦ గించిదూడ
నతిదిగ్విక్రీగ్మమై ♦ యలభూవితానంబు, లెల్లనొప్పయశంబు ♦ లేర్పడంగ
హారకర్తంబువిఖ్యాతి ♦ చూఁబోవ, నాయతులుదూలమనకిపు ♦ డగులుసేయు
పరిభవమునిన్ను సేఁడెడఁ ♦ బాయుకతనఁ, దలఁచిమదినుచ్చరింపను ♦ దరముగాదు.

తే. పాతగాయంబునలపునః ♦ ప్రహరణంబు, గలసిబాధించుగతియును ♦ గతినిబొంది
పానుగ్రుపడుచున్న నాచిత్తి ♦ మనఘనీడు, కలచి వెలి నుండఁగాఁ జేయఁ ♦ గతి గెములల.

ప. అని మఱియును.

౧౯౨.

నీ. క్రొమ్మలుబోయిన ♦ కుంజరంబునుబోలె, విగతాభిమానతె ♦ వికృతినొంది
రిపురాట్పూతాపాంత ♦ రితతేజమునశార, దాంబుదావృతవాని ♦ రానిబోలి
స్వనిరర్థకతనజ్ఞ ♦ తనుబొందినట్లున్న, దివ్యాస్త్రములుబూని ♦ తేజవిక
ఘనయశఃక్షయముచే ♦ గతజలాన్ధినిబోలి, యన్యాకృతినిదాల్చి ♦ నట్టులగుచు
నీదుకౌర్యంబుబలమును ♦ నీటుగాఁగఁ, గులుపదుక్కాననుండెడ్వ ♦ పూర్ణిబుంగి
దిక్కులేకున్న యాకురుల్ ♦ తెలియఁజూచు, చున్నవాడెవ్వతొలివిజ ♦ యుండెనైన.

నీ. ఇలలోనసత్పురు ♦ ఘలనుసంరక్షించు, నాతందెడతేత్రియుఁ ♦ పనిఁగఁబరఁగు
రణకర్తములనను ♦ ర్థంబైనివిల్లెతాఁ, గాన్తుకంబునెడవి ♦ ఖ్యాతిఁగాంచుఁ
గానియాయర్థంబు ♦ లేనియాశబ్దాభి, యెఱుఁగఁబడెల్లఁ ♦ చనియెకపుడు
మూఁడుఁడైయాశబ్ద ♦ ములఁబ్రవర్తిలఁజేయు, నాలఁడెయ్యోర్ప ♦ సూతుపండు
గావుననునీపుక్షత్రియ ♦ గరిమఁగాన్తు, కంబువిఖ్యాతినిల్పుచుఁ ♦ గడఁగిచుమ్ముఁ
గావకున్నట్టియాయప ♦ ఖ్యాతియెల్ల, గతముగాఁజేసివిఖ్యాతిఁ ♦ గాంచుమనఘ.

ప. అదియునుంగాక.

౨౦౦.

క. వినునీగుణములుతేజము, ననుఁబోయించునిష్ప్రియాబ ♦ నగనీయుదయం
బునుగోరెడుమత్సామ్యం, బునఁబొందడుఁడుల్యదుఃఖ ♦ ములుగిలవివలెక. ౨౦౧.

ప. ఇంత దేమిటికంటేనిం జెప్పెద వాకర్జును.

౨౦౨.

చ. విమతులచేఁబ్రమాదమున ♦ వేధతనొందిగజప్రజంబుచే
బ్రమసినటానిలానమగు ♦ భానురక్షేపరిఁబోలెనున్నని
న్నమరఁగఁగార్యభారమిపు ♦ డర్కునివాసగలక్తియుంబలెక
మమతనుబొందియున్నది ♦ ముఁగడవొటనుగానదూఁటెదక. ౨౦౩.

ప. అని యిట్లు ద్రుపదరాజనందన నిజపరిభవద్యోతకంబుగాఁ బల్కి తదియప్రయాణ
నిర్వహణహేతుకంబుగా నిట్లనియె.

౨౦౪.

మ. ధరలోనెవ్వఁడుతక్కుమానవులచే ♦ తంబొందఁగా రానియా
వరనంభావననర్థవంతముగన ♦ ద్వాన్విపారతంజీయన
క్షుభునింబొందవునత్సభ్యాబులభా ♦ వకబూరుమధిక్యముల్
వీరనొమ్మంగనుదెక్కి నెట్లగుననిం ♦ ఖ్యాతికర్తమిందాత్మతా. ౨౦౫.

- మ. మదిసీవిష్ణుడుమమ్ముఁబాసిననఁగా ♦ మామీఁదివాత్సల్యతఁజ్
గదియుంకొవిప్పు ములెన్నియేనవియును ♦ గ్నంబొందఁగాభక్తిసీ
హృదయంబందునుపాస్తిసేయుమలదే ♦ పేంద్రుండుసీకెంతయుం
సదయుండైవెనఁజేయుఁగాకతపముం ♦ సాఫల్యతఁబొందఁగొన్. ౨౦౬.
- క. జనరహితమంగళస్థల, ముననొకడవెయుండిమోస ♦ మునఁబొందకుమీ
వినుమత్సరరాగాత్తులు, చెనఁటులుసాధువులనైనఁ ♦ జెఱతురుజగతిన్. ౨౦౭.
- మ. అదిగానకొమఱియప్రమాదముననా ♦ వ్యాసోపదేశంబున
న్రుదమొప్పొంగనువేగఁజేసిదయతో ♦ మాకోర్కెలీడేర్చుమీ
తిరుదంచత్ఫలసిద్ధసీపుకృతకృ ♦ తృత్వంబునుకొబొందిరా
ముదితాత్మున్నినుఁగొఁగిలింతుఁగుచముల్ ♦ మోవంగనేనత్తటిన్. ౨౦౮.
- క. ఎనిసరిభసంబుమఱిసూ, తనకృతమైతోచనిట్లు ♦ ద్రోపదివల్కున్
వినికనలియుత్తరాయణ, దినకరుఁడుంబోలెనరుఁడు ♦ దీండ్రించెగడున్. ౨౦౯.
- ఉ. అంశుటశత్రులందనని ♦ జాగ్రమునంగనుఁగొన్నయట్లుదా
నెంతయుభీషణాకృతివ ♦ హించెఁబురోహితదత్తశస్త్రుండై
వింతగసొమ్ముఁడయ్యనిజ ♦ విగ్రహమందలమారణక్రియన్
మంతుప నెక్కినట్టిఘన ♦ మంత్రముఁబోలెఁబ్రచండమూర్తియు. ౨౧౦.
- ప. అంత. ౨౧౧.
- సీ. ఘొమ్మిండుమంత్రపూ ♦ తంబుగానట్టిచ్చు, నిశితఖడ్గముఁగల ♦ నెఱయఁదాల్చి
ప్రభుతాస్త్రసంధాన ♦ పటుతరఙ్గాకర్ష, జామోఘమైనవి ♦ ల్లమరఁబూని
కవచోనల్బిగియించి ♦ నవరత్నఖచితమై, యింద్రాయధక్షతుల్ ♦ సాంద్రతేజ
మునఁగిరిచేతఁబో ♦ తనుసారెఁగడుపుచు, తారకోజ్జ్వలనభోం ♦ తరముమాడ్కిఁ
దనరుకవచంబుధరియించి ♦ ధనదభృత్య, విదితమాంగల్యహిమశైల ♦ పదవిసడచె
సచటిమానులంధర్మజుం ♦ దనువలేక, కొంతవెతఁబొందఁగావారి ♦ కంతమొక్కి.
- ప. ఇవ్విధంబున నవ్విజయుండు ప్రయాణోన్ముఖుండై చనుసమయంబున. ౨౧౩.
- క. కురిసెనుబువ్వులవాసలు, మొరసెనుసురలోకదుండు ♦ భులతోదిక్కుల్
శరనిధిప్రియసూచకుడయి, పరుడుంబలెఁబొంగివెడలి ♦ ఎనుమతిఁగదిసెన్. ౨౧౪.
- ప. తదనంతరకథాక్రమంబు విన్నవించెద.
- క. కరనిశితనఖవిదారిత, పరకాంచనకళిపువత్స ♦ పాండవపత్నీ
కరిరత్నఖలశితౌ, నరభక్షణమారణదక్ష ♦ సరహర్షితౌ. ౨౧౫.

మత్తకోకిల. రాజహంససునేత్రకోకిల ♦ రాట్సుతాపరపుష్పి
 భ్రాజమానసుగాత్రకారవ ♦ రాజపన్నగవేత్రిది
 గ్రాజసన్నతసత్యకీర్తిది ♦ రాజమానచరిత్రన
 ద్భోజరాజసుతామనోహర ♦ పూజ్యమానదయానిధి. ౨౧౭.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షల్పకవితావిచిత్ర మొగ్గల్యసిగోత్ర
 గోపానికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపాత్ర వీరసమంత్రపుత్ర సరమభౌగవతపూజా
 విధేయ సింగయినామధేయప్రణీతం బైనకిరాతారునీయంబను మహాకావ్యంబునంగుఁ
 బ్రథమశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరాజతఘనవత్సా, సారాంబుజనన్నిభాక్ష ♦ సంయమిరత్సా

ధారాగరుడాధ్యత్సా, నారాయణనయవిచక్ష ♦ నరహర్యత్సా.

౧.

వ. అవధరింపు మవ్యధంబున నా ధనంజయుండు శుభనిమిత్తంబులు గనుంగొనుచు వైవ్రత వనంబు వెడలి శరత్కాలోపశోభితంబై కూజద్రాజహంసమాలికాకాంచికయుఁ బరి పక్వసస్యాహితపాండుతాగుణంబునం బరిపూర్ణయౌవనంబున సభీపరివృతయై యొప్పు ప్రియురాలుంబోలఁ బ్రకాశించు జనసమీపప్రదేశంబు డాయం జని వినమ్రశాలి ప్రసవాభిరామంబై యవగతపంకిలత్వంబునుం బొందుచు, నకలంకపంకరుహసంకలి తాభంబులై యుపాయనీభూతశరత్కాలసంపదలం బొదలు మదారంబులైన యక్క ప్రతిమకేదారంబులం గని యానందించుచు విస్తయాకులత్వంబుననున్తిలితాంభోరుహ లోచనంబులైన సరోవరంబులచేతం దిలకింపంబడుచు, నిజాంగనావిలోకనవిలాస విభ్రమానుకారంబులుగాఁ బోరలు శఫరీవివృత్తంబులయందుఁ జిత్తంబు హత్తిండుచు, మఱియు సవారిజంబైన కేదారవారియందు విరాజమానంబగు శాలిరామణీయకం బవలోకించి నుదుర్లభంబైన యనురూపసంగమం బింత యొప్పునేయని యుత్కర్ష లక్ష్మీవిలాసంబు నగ్గించుచు, కింజల్కావిష్కృతఘనపుంజోదకంబైన కంజంబులయందు రంజితస్థలపంకేరుహశంకాంకురితమానసుండై తక్షణసాగీర్ణ్యంతోపలక్షితాంబువుల వలన నళంకితుం డగుచు, ననుదినక్షీయమాణంబులై పర్యాయక్రమంబునం బ్రకాంతర యంబులైన తోయంబులచేతం గృతోర్మిరేఖాకారంబులై నెరికలఁ జెలువారు వెలి వట్టుపుట్టంబులమాడ్కి నతిశుభ్రంబులై కనుపట్టు విమలనదీపులినంబులం గని నంతో సిందుయం జని చని ముందట.

౨.

సీ. భూమధ్యముననుబు ♦ ప్వాడిమీఁదవంతగాఁ, దాల్చినబంధూక ♦ దశముఁగాంచి యావకరసయొక్క ♦ మగుచునింపులుగుల్కు, పల్లవాధరిశోభ ♦ నుల్లసింపఁ గుదురుచక్కనిగట్టి ♦ గుబ్బలునిండఁగా, మాటికిజల్లుతా ♦ మరనరజము నెరసినచెనుటచే ♦ వరపద్మరాగనం, కలితమాక్రికహార ♦ గరిమనెఱవఁ గలితకణ్ఠోత్పలద్యుతుల్ ♦ గలసివెలయు, చారురుచిత్రీశుభగాత్రి ♦ శాలిగోష్ఠిఁ గాందికడు మెచ్చెనాశర ♦ స్థలమహిమ, నేడుసాఫల్యమునుబొందె ♦ జూడననుచు.

ప. వెండియు,

౪.

- ఆ. పోవుచీళ్ల మేసి ♦ పొదుగులబరువున, వేగఁబఱవలేక ♦ లేఁగలందుఁ
గూర్చిమీఱవచ్చు ♦ గోగఁబలుఁగని, యాత్మలోనఁజాల ♦ పున్నమొంది. ౫.
- సీ. కంటికింపగుశర ♦ తొక్కలఘాసము మేసి, పొగఁచెక్కిసంపుచ్చి ♦ పుష్టిఁదాల్చి
శిరముఁగొంతటువంచి ♦ చిఱచిఱలాడుచుఁ, గాలుదున్నచుఁబ్రతి ♦ గానెనుచ్చు
వరవువభంబును ♦ బాఱఁదోలిఘణిల్లు, రనుచుఁకలన్దైచు ♦ కొనుచుమీఱి
తఱిసితటంబులు ♦ దఱిసియోరగనిల్చి, సెలవికొమ్ములఁగ్రుచ్చి ♦ చిమ్ముకొనుచు
ధరణిలోపలఁగలయట్టి ♦ దర్పమెల్ల, విగ్రహముఁదాల్చియారీతి ♦ మెసినట్లు
లుగుతరాటోపముననొప్ప ♦ చున్నయట్టి, కడిఁదియాఁబోతునొక్కటిఁ ♦ గాంచియునిలు.
- తే. నుంచుతెరమాడ్కిసభమై ♦ నుండగిరిని, విచ్చిపోవుచునుండునో ♦ నితఱిసోద
గలితనుక్షౌమజఘననై ♦ ఖగులఁదనరు, వరశరత్సింగునైకతి ♦ వజ్రముఁగాంచి. ౭.
- తే. ఆవలఁజనుచుండిపశువుల ♦ యందుసోద, రాధిమానంబునోవి ♦ యత్వమొంది
యలరుగృహములలోబఱె ♦ నడవిపాల, సరసనున్నట్టిగోపాల ♦ పరిలఁజూచి. ౮.
- వ. ఇద్విధంబునం గనుంగొనుచుఁ దద్య్రబాహిరంబులు దాచుం జని. ౯.
- సీ. నెఱితు మైదలుమూఁగి ♦ దరహాసదర్శిత, దంఠిశీనరముపై ♦ తరళగుండ
లోపశోభితమాచు ♦ నుదయాతపామృష్ట, పుష్కరనిభముపై ♦ ముఖములలరఁ
గలితనిశ్చాననం ♦ చలితాధరోష్ణతఁ, జలదేకదళలతా ♦ సూర్యమొంది
హస్తాభినయలీల ♦ నాకర్తణములొప్పు, ఘటములుమధ్యన్ల ♦ కరణిఁమోచు
జలదరవసుంచు నెనుకులు ♦ చెలఁగియాడ, బడలినినివాడులోననో ♦ త్వలములనురఁ
జలకుచజఘనలయినాట్య ♦ సఖులఁబోలి, చల్లలుటనేయువల్లగి ♦ జనులఁగాంచె. ౧౦.
- సీ. గట్టిపాతినయట్టి ♦ కర్దఘంబులమీఁద, సరగఁదోలినబండ్ల ♦ బాడలమర
నంతతగతులవి ♦ ప్రారమైవర్షగు, విషమపద్ధతులెల్ల ♦ విడిచిపనులు
గవిసియగుడలంఁ ♦ గలయమేసినసన్య, సంపదల్గలిగిన ♦ సరణివట్టి
జనపదంబులుడోయఁ ♦ జనియచ్చటననింద్య, కర్తృభావేంగిత ♦ కనకగర్జన
ఘావఁబంబులచేనిోప్ప ♦ పురుషవరులుఁ జెలయఁనాశ్రమమందిప ♦ ములనుబోలి
పుష్పహాసంబులలరంగఁ ♦ బొలుచురచ్చ, పొదులువెనఁగాంచెనారాజ ♦ పుంగవుండు.
- వ. తదనంతరంబు వ్యాసోపదత్తుండై యనుగతగమనంబునఁ జనుచుంచుచున్న యక్షుండక్షి
గోచరంబగు తచ్చరత్నంపదం గనుంగొని యంగితజ్ఞుండగు వాఁడు సమయావసరం
బున సోరఁపేండు నేయని యప్పుచ్చుపరిభాషణశంకం బోసొన్నచు, శరత్కాలాదయా
వలొకవ టతూహలం దగుచున్న యర్జునున కిట్లనియె.

మ. జననాథోత్తమనిర్మలాభ్రయుతమై ♦ స్వచ్ఛాంబుకల్లోలినుల్
దనరం గాతుభద్రవదానఫలకా ♦ లంబుంబలెక లోకముల్
ఘనసాఫల్యతనొందఁజేసెడుశర ♦ త్కాలంబునీకెంతయే
ననుకూలంబుగఁజేయుఁగాకవిజయో ♦ ద్యుల్లక్ష్మినింద్రాత్తజా.

౧౩.

సీ. ఆదెచూచితేదేవ ♦ నదులెల్లనాధత్య, రహితలైకనుపట్టె ♦ రమ్యలగుచుఁ
బరిపక్వఫలములై ♦ మైరులెంతయునొప్పె, ధరయెల్లరహితక ♦ ర్దమతఁజొందె
వర్ణగమాసక్త ♦ వాంఛయంతయువీడి, శరదృతుపతిగుణా ♦ సక్తమయ్యె
ఘనపదంబుబలాక ♦ గమనంబులునునింద్ర, చాపనీలాభ్రసం ♦ చారములును
సోదిదిలేకున్ననిర్మల ♦ సూర్తిచేతఁ, దనరుదున్నదియెట్లన్నఁ ♦ దనకుఁదాసె
వెలయుచున్నట్టివస్తువు ♦ వేఱెతలఁప, నన్యగుణములఁదాఁగోర ♦ దనఘచరిత. ౧౪.

సీ. విగళతటిల్లతల్ ♦ వెలయునంతరమున, గళితకాంచనహార ♦ గరిమనెరవ
నిర్మలత్వంబున ♦ నెఱయునుభ్రతదుర్బ, లతనుబొందినపాండు ♦ రతను దెలుపఁ
దనరుచుండెడుపయో ♦ ధరములుకుచలీల, నమరఁగానిర్వర్తు ♦ వనెడుపతిని
నెడఁబొసివిరహాన ♦ నెంతయుఁగృణియించు, లలనలవలెదిక్కు ♦ లలరుచున్న
చలఘుచారిత్రపుభ్రాభ్ర ♦ కలితమగుచు, నవిగోకనుఁగొంపెకడువిన్న ♦ యంబయాఁ
తలఁచిపర్చింపనీశర ♦ త్కాలమహిమ, తరమెయెవ్వారికైనను ♦ మఱియుచినుము.

మ. మనరాహిత్యతనెంతయుఁ వికలమా ♦ మాయూరపుంబుల్కుపై
నిదెనేడివృడువాంఛ నేయదుమనం ♦ బెంటేనినావీనులుక
మదహం నస్వరలగ్నలయ్యెనదియె ♦ న్నుంగుగుణవ్రాతముల్
విదితంబైనవప్రియాస్పదములై ♦ వీడుంగదాస్తేహముక.

౧౬.

మ. జననాథోత్తమచూడు పెన్బదరులై ♦ సంపూర్ణపాకంబులక
వినుతంబైనపిశంకతస్వలయుచుక ♦ గోదారతోయాంతరం
బునవిప్పారునవాసితోత్పలఘనా ♦ మోదేచ్ఛనుంబోలెరా
జనముల్ పంటలవాలియున్న విజనుల్ ♦ నంతోషముంబొందగక.

౧౭.

సీ. కలమాబ్జనినదళ ♦ కాంతిసమ్మిశ్రత, పరపిశంకారణ ♦ హరితరుచులు
నెరయఁగాఁగలిగిన ♦ చరదింద్రచాపఖం, డాభంబులైనతో ♦ యములుగాంచి
యేడామటనటుల ♦ నెగయుపుష్పాడిజాఱు, మైటబోలెనుసారె ♦ మాటుకొనుచుఁ
గాటుకదీర్చిన ♦ కన్నులల్లాఁచెడు, గతిస్థైర్యగంపెనుల్ ♦ గథలుచుండ

వెలయుకు సుమంబులను నవ్వు ♦ లూలుకుచుండ, గురుకు సుంబులగతిలువ్వు ♦ గుస్తులమర
నలరుక నలీలపుష్పంధ ♦ యములునివర, వనితలనుబోలువనపట్టు ♦ లానరఁజూచి.

సీ. తటిగన్ని దీప్తియిం ♦ తయులేకకుభ్రాంబు, దచ్చదచ్చాదితా ♦ తపములాలయఁ
బంకజామోదనం ♦ పర్కవాతోన్మత, తనుసీకరాస్యతాం ♦ తరతనలరు
కడుసుభంకరమునా ♦ గగనమార్గముఁజూచి, మీటితాఁబుచుఁజేరి ♦ బారుదీసి
యటునిటున శ్యాన్య ♦ మరు జెంచురాయంచు, పదుపుపల్కులగీతిఁ ♦ బ్రబలుచుండఁ
గడఁగి మేఘావరోధని ♦ ర్గతములగుచు, నేటికన్యోన్యమునుఁజూచి ♦ మాటలాడఁ
గలిగినంచునుభాషించు ♦ గతినిదిక్కు, లలరుఁగనుఁగొంటి జేపార్గ ♦ యనుచునుఁగియు.

చ. గొడగొనివీళ్ల నుండినిజ ♦ ఘోషములందలివాంఁగమీఱఁగాఁ
గదుపులఁబాసిముందరను ♦ గ్రక్కునవచ్చిన ధీనుబాలముల్
నదయతలేఁగలంగలసి ♦ చన్నులవెంటనుబాలుగాఁబెక్
బొడుగులగాన్మలుంబలెను ♦ మూర్ఖునియిచ్చెడుఁగంటి జేస్సపా. ౨౦.

క. జగదేకపావనంబై, జగదుద్భవహేతుకమును ♦ నన్యత్ప్రయతం
బగుధీనునమితియొప్పెను, నగణితఘనమంత్రసంయు ♦ తాహుతిగీతిక. ౨౧.

క. జితబద్ధిణీస్వనాంచిత, తతమగుగోపీనుగీత ♦ తత్పరతనువి
స్తృతిఁజెందిమృగకదంబము, లతులితసన్యములుమేయ ♦ వజ్రకనుఁగొంటి. ౨౨.

క. ఆనతమైననుబద్ధిని, తానిక్కియనాస్థచేన ♦ ధాకృతిసేయక
నూనశరత్పక్షవడి, ధీనుతకలములుపాండు ♦ దీధితిసొందెక. ౨౩.

క. సరసిజరజములుజలశీ, కరములువరిగొనెడువాయు ♦ గతిఁజెందివివ
త్పరివృతులగుదుశ్చరితుల, కరణినిభ్రమరములుగతులు ♦ గానవుకంటి. ౨౪.

సీ. పవడంపుఁగునుకల ♦ భంగినొప్పెడుచంచు, పులకాలిశిఖిల్లఁ ♦ గలయఁగొంటికి
కలుచుకొనిపోవు ♦ పరకుకంబులుకాలి, పాలికలదలింప ♦ నెలినెగసి
బారుగావిరిగివే ♦ పలుచుచుఁజూపజ్జెఁ, బక్షదీధితులూకు ♦ వచ్చగాఁగ
సరిచంచుపులజిగి ♦ వరుసరక్తిమగాఁగ, సరవిదద్గతమైన ♦ కాలిశిఖిల
జిగిశంగతనొప్పంగఁ ♦ జిత్రవర్ణ, కలితసాంద్రచూపనం ♦ కాశమగుచు
ననిగొకనుఁగొంటిజేయని ♦ యక్షుండిట్లు, వలంకుచుండంగదత్సమి ♦ పముననంత.

సీ. తలవలంబులనులీలఁ ♦ గలలేజామిల్లను, రాశియొకనువట్టు ♦ రమణబోఁచు
భ్రమరమంబులనులీలఁ ♦ గలమతలలవొండు, శిఖరకాలరంబునభో ♦ ల్లిఖితమనయ

విగళితజలభార ♦ విశదాంబుముక్సంచ, యంబకోయనిపిస్త ♦ యమునఁజూడ
నానన్నభూముల ♦ నలరునల్లనివన, చ్ఛాయనీలాంబర ♦ సామ్యమొంద
నుపరిభాగంబున ♦ నొప్పమంచుకరల్ల, చేతగౌరత్సవి ♦ ఖ్యాతమగుచు
సీరపాణివిధంబున ♦ జెలుపుమీఱి, యమరకిన్నరగంధర్వ ♦ యక్షముఖ్య
విరచితావాసమైచూడ ♦ నొఱపుమీఱు, హిమగిరీంద్రంబుగనుపట్టె ♦ నింద్రజానకు.
వ. ఇవిధంబునం గనుంగొని డాయం జని మేరుమహీధరవిజయదిగంతావలోకనరథి సనభో
విలంఘనేచ్ఛాసముత్పలితం బైనతెఱంగున సమున్నతంబై భానుమండలప్రభావిభాసిత
పురోభాగనివిదాంధకారసమాచ్ఛాదితావరభాగం బగుదు లలితాహ్లాసనిరస్తతమ
స్తోన్మగ్రతలానుగతగజాజినశ్యామలపరిధానాలంకృతశంకరోపమితంబై, యితరేతరా
దర్శితనరనభత్పరసురనికరకృతవిత్తరుచిరతరవివిధమణిరచితభానురావాసంబును, భుజ
గఘ్నామగ్రప్రభావప్రకటనార్థాభినిర్దితజగత్ప్రియప్రతిబింబానుకారంబును, నాగేంద్ర
ధవళితసంభోవ్యాపితజాంబూనదరాజవిరాజమానాపహసితసౌదామినీసహితశారదసీరద
సముదయాంచితశిఖరసముచ్చితంబును, వివిధమణిగణఘృణిజాలవతాకాంఠుప్రదీపి
తామయ్యపభోగితలతి కాగృహోదితలతాకాంతకాంతారోపలాంతరగోపురోపహిత
నిగరసంకాశప్రదేశంబును, ననవరతప్రవర్ణితజలభార పాండురితాపవర్ణితటిగ్గజ్జిహ్వా
యపార్శ్వకటకసంవ్యాపితాభ్రనిచయోదితపక్షలక్ష్యోపలక్షితంబును, నాకజగజప్రజా
హత సంరుగ్ల సమవతార సమవిషమతటస్ఫుట తద్యోగోపలక్ష్యోదకవికసితచిహ్నంద
మకరందబిందు సందర్భనానందపరిభ్రమితమిళితభృంగసందీపితారవింద సందోహసము
ద్దిపితవివిధవిహారానుకూలకూలసంజాతమంజూలనికుంజపుంజోపరంజిత శీకరనిరర్థశ్రు
వాహాభిరామనిర్ద్భరోపహితంబును, ఆభినవసమున్నిద్రజపాకుసుమసంకాశప్రభాభి
శోభితవస్తరాగమణిగజోపరంజిత హాటకకుడ్య కాదాదిత్మసానుసంకల్పితసంధ్యారా
గాభిరామధానుంబును, ఆలోలనీలతమాలమాలికావిలాసకదంబనికురుంబసముజ్జ్వల
భితంబును, సీహరతుషార పరిఘ్నతంబును, విస్తీర్ణకర్ణవ్యాపార సంజాత వాతోద్ధూత
మదగంధానుబంధబంధురపుష్పంధయసంశోభితగండస్థలమాక్తికాభిరచితతనుత్రాణాయ
మానసీహరబిందుసందోహ సమావృతోస్తుంగాంగాభిరామ సముద్గండ శుండాదండవిఖం
డితతరుమండలప్రకాండమదవేదండతండోపమండితంబును, నానావిధానర్హమణి
ప్రభాభిరామసముత్తుంగశిఖరోపహితంబును, అపరిమితకుసుమితలతాగృహసంకలిత
ఘనగహ్వరప్రదేశంబును, కూర్మప్రపాదరాజహంససంచారనైకతనితంబనరోవరనాభి
వివరచక్రవాకోరోజకంబుగ్రీవవిసభాహుజలజాతకరాననోత్పలపత్రనేత్రరోలంబున

[illegible]

మదనగోపాలాక్రీడద్రాసమానాంతరాంతరాంగనావిలాసపుష్పితలతాపతానూహశోభితకృష్ణానుకారితమాలమాలికాపటాజితంబును, కమలకల్పారవిలసితకమలాకరతటస్థఘనసారకదలీకోటివ్యాపితగిరిమల్లికాకుందాగోస్తనీలతాలనలేలూవల్లీసముల్లసితకాయమానాభ్యంతరచంద్రకాంతివితర్దికానమంచితముష్యాశ్రమసమాన్గంబునునై మతీయుసనేకవిధవిలాసంబులం జేలుచోందుచున్న యస్త్రీహరిధిరాధిరాగోపలంబు చేసి చనుచున్న యువనరంబునఁ దర్విలోకి నవిస్తయమానమానసుం డై యనుగతగమనంబున సేతెంచుచున్న యక్షుం డెయ్యెనున కిట్లనియె.

౨౭.

సీ. శీతగోల్మిత ♦ శిఖరనిర్భన్నాంబ, రంభైసయీమహీ ♦ ధ్రుంబుజాది
నంతనేజనులకు ♦ నభుముత్యలహరీ, బాబుచుగ్గధమైన ♦ రాష్ట్రీయలను
నేత్రస్పృభావమొ ♦ క్లింబుయేవర్ణింపఁ, బహుఁగానినీకలఁబు ♦ నాడునాడెను
పరఁగదిగావ్యోప్తమై ♦ పరమపూర్ణఁడుబోలె, నతిఃపిశాకాంతి ♦ మగుచునోపు
చున్ననీనిమహిమ ♦ ముర్రీపితలేశ్వర, యబ్జయోనియొక్కఁ ♦ డభియను
నెలుఁగుఁగానియన్య ♦ తెలుఁగంగలేరుసూ, ధన్యచరణదూడఁ ♦ చిన్మమింపి. ౨౮.

చ. అతిరుచితప్రవాళకును ♦ మాంచితసంజకుటీరరమ్యమై
నదిశక్తికాసిత్వావిల ♦ సస్కమలకరరాగిచేతనం
గోమనునల్లభాంకికయ ♦ నక్షత్రతనంఢెడుమానినీతతికా
చుతిగొఁగించుచుకృత్రిముల ♦ చుస్కవఁగూర్చెడుఁగంటివేపుపా. ౨౯.

౩. చ. సత్తవినీతిభాగ్యముల ♦ సన్నుతికక్కినవాండుబొందఁగా
నతిములభంబులైపరఁగి ♦ యక్షనిగ్ధనమనోగమంబులౌ
వితలనునస్తుబాలముల ♦ విశ్రుతిమైగునునిస్తుహాద్రినం
వృగితి నాగలోకముఁగ్రె ♦ విష్ణుపయికోమసీమించియొప్పటికి ౩౦.

౪. సత్యముమానవావిదిత ♦ నట్వభవుండును సోగుండంచితం
చితముగఁగరితోనధు ♦ సిందినయ్యట్టినుహావిభూతిచే
నతులితమైనయానగను ♦ హస్త్యముదూడఁగ్రెలిలోకివీరవి
శ్రుతిసరిపోల్పనెక్కడగు ♦ చుకొగనుపట్టెడుఁగూడుమమ్మనా. ౩౧.

౫. పరమంబైకఁడునిష్కళంకమగుచుకొ ♦ బ్రభూత్వమైపుట్టుపుకొ
జరయంజెందనియట్టిబ్రహ్మపదసం ♦ సత్సాక్షిలోచారికికొ

వరశాస్త్రంబులచేతఁబోలెనఘముల్ ♦ వారిండునీయన్రిచే
నరనాధార్యభవచ్చిదంబులగువి ♦ ఘానంబులంబుత్వమున్.

32.

* * * * *

చ. జగములలోపలకొమిగుల ♦ నన్నుతికెక్కినయీనగస్థితా
త్యగణితయోషధీనతియ ♦ పార్విశమున్ధరనీతిసారగుం
డగుపునందునొప్పెడుమ ♦ హత్తర సంపదలుంబతంగమున్
సుగుణంబుద్ధిచేనవిగొ ♦ శోభితమైకననయ్యెఁజూచితే.

33.

ఉ. శారికలింపుమీఱఁగను ♦ సారెకుఁబల్కుఁగఁబొమ్మఘోరం
భూగుహరాజినఁతను ♦ బొందిన వెంతయున్బలయున్మై
నీరములొప్పఁగానలరు ♦ నిర్మలమైతిరాజహంబువా
నీరయంతంబులొనరులు ♦ నెన్నిఁగఁలేఱులకింపునిం పడున్.

34.

చ. ఘనతరచూతపున్నవన ♦ గంధరిభంబగువాఁతోయనా
ననలకుఁదేంట్లుముఁగినల ♦ నత్సరదంఠికపోయిన్ముల్
గనుఁగొనఁగావసంతములు ♦ కాలముగానియకాలమందును
న్వినసిపికాళికిఁమదము ♦ బుట్టఁగఁజేసెడుఁగంటిపెన్పుపా.

35.

లయవిభాతి.

మఱియునఁజెచూడునుగ ♦ తరుణుల మెలంగునుగు, చిరకలికదేశముల ♦ బరగుఘనవిద్యా
ధరమగుర గానముల ♦ కెరవగుచుఁమోయుచును, యుగపనులొప్పఁగను ♦ ధరవలునీభూ
భరముననహేంద్రునకు ♦ నరయహితమైననుధ, ధరవిడిచియుండుటను ♦ గరమగుగాఁగన్
సురనగముకంటెగుగు ♦ తరమగుచుఁదేజమున, మెఱసికనాపట్టిడిచ ♦ నరవినుతకంటె.

చ. అనువగుసంపదంబాదలు ♦ నట్టిలతాగృహరాజియోషధుల్
తనరఁగఁబెట్టుచీపముల ♦ లాగుననొప్పఁగమించుదివ్యదం
దననపల్లపూజ్యలిత ♦ తల్పములొప్పఁగరోజవాతముల్
మనములదేవకామినుల ♦ మర్విఁగజేసెనునాకలొకిమున్.

36.

చ. హరునిమనంబులోఁదలఁచి ♦ నుద్భుతనీలజలంబులోపలకా
మెఱసితపంబునేయునల ♦ మీనవిలంఘనలోలశేత్రనా
గిరిజనుఁజూచిమేనుబుల ♦ కింపఁగ నెంతయుసాత్వికోదయ
స్ఫురణదలిర్పఁగాభవుడు ♦ మోదముతోడుతఁదొల్లియచ్చుటన్.

37.

చ. కరమునజాఱుచుండునహి ♦ కంకణముంగనికంపముందిమే

గరుపొడువంగదాభయము ♦ గ్రమ్మగమాటికిఁజూచుచుకొయవాం

కురములుచేతఁబట్టికడు ♦ హరిమిపెండిలికాఁతురైనదా

మురియుచుఁజెట్టబట్టెదన ♦ మోమునలేనగవంపురింపఁగఁ.

3౯.

ప. అదియునుం గాక.

౪౦.

మ. అరుదారంగసురాసురౌఘములుము ♦ స్పర్శిక్ సుధాప్రాప్తికై

పరఁగంగానలవార్ధిభగ్నజలవి ♦ స్పష్టాహిలోకంబుగా

సారిదింద్రచ్చుచునాగత్రాడుగతినాఁ ♦ జుట్టుంగఁజుట్టున

య్యురంగేంద్రాంకితమామమందరనగం ♦ బొప్పారదుకొజూచితే.

౪౧.

ఉ. భానుకరప్రసారపర ♦ భాగతలస్ఫురదంద్రదనీలసం

తానవిరాజమానరజ ♦ తస్పటికాంచితకుడ్యదీధితుల్

మానుగనెంచిచూడదిన ♦ మగ్ధమునందునుగొముదీభమకొ

భూనుతమాటిమాటికిని ♦ బుట్టగఁజేసెడుచూడుమిగిరికొ.

౪౨.

చ. మలయసమీరపాతమున ♦ మందగతికొజలియించుతామరల్

పాలఁతులభూవిలాసముల ♦ పోల్కితరంగితమైకొలంకులకొ

బొలుచుజలాంతగంబునఁబ్ర ♦ పుల్లమురైసవిలాసవైఖరికొ

దలఁకొనినృత్యమాడెడువి ♦ ధంబుననొప్పెడుఁజూడుమర్జునా.

౪౩.

౪౪. వినువీధికెదురునిగుడుచు, ననువగునీస్పటికకాంతు ♦ లర్కాంకులనో

నొనఁకూడితత్సహస్రా, ఖ్యనుమిగులఁగఁజేయుకరణి ♦ నలరెడుఁగంటే.

౪౪.

చ. హరునకుసంతసంబుగఁగ ♦ నాధిపుఁడున్నతమామహాపురం

విరవుగఁజేసియుండినమ ♦ హీగరమరిజతాద్రియుల్లదే

మెఱసెడుమించిచూడుమున ♦ మీపమునంజరియించుచుండుభా

స్మరునకునస్తమానమున ♦ కాలమునందునుబుట్టఁజేయుచుకొ.

౪౫.

ఉ. సానుచయంబులంబొలుచు ♦ చూరుమణిమృతులీనగంబునకొ

ధీతుతవప్రమగ్ధముల ♦ నిద్రినగోడలొయించుశంకలోఁ

బూనఁగఁజేసెడున్నదియొ ♦ బోవఁగనొత్తెడుమందమూరుతం

బేనగమందునైనవిను ♦ మిట్టివిచిత్రముఁగంటివేన్పపా.

౪౬.

సీ. రమణీయమగువిచి ♦ త్రొంపింకనొక్కటి, వినుమీనగియును ♦ పుష్పమరి
 పల్లవిఘ్నములెల్ల ♦ బరిపక్వములెకాని, తేత్పల్లె మొనములు ♦ సేనుమాడ
 శ్యామలత్యమెకాని ♦ జలజాతదనములు, పాండుత్వముంగుట ♦ గృడుటలేదు
 వివిధభూసుహములు ♦ విస్తీర్ణభాషాధృ, తెంబుననునవర ♦ పింఛలయ
 మొనసిననలెత్తిచిగిరించి ♦ ఖాచిరాచి, హసముగాఁబండ్లగుండుట ♦ కానియగయు
 బరిణతనుజెందినూసాండు ♦ భౌవమొంది, యాసురాపొడుగిన ముక్క ♦ ప్రియలేదు.

చ. పరిసరభూములకొమిగుల ♦ పొలగుకాభమ్మితివన్నెనీ
 గిరిగరుడాడ్లికాంతులమ్మ ♦ గీతతులకెఁబ్రసవప్సాంకురో
 త్కరముచుశంకమేతలకు ♦ వాక్కునినంగిరిఁజేయుచున్విగ్ర
 కరకరసంయుతంబగుదు ♦ గన్యననొప్పెడుఁబాడుమింగునా.

౪౯.

ఉ. చూచితెవింతయున్చిగుల ♦ నోద్యమునయ్యెడురాజున్వయి
 పూచినమెట్టిదామర ♦ పుష్పాశియామడిగానిచెరిచు
 సేచరసిధికిన్మెగసి ♦ క్రిందటిచెలఁగెకాగుభంగిగా
 బూచినువర్ణపుంగొడుగు ♦ పోల్కివిధ్విరిగుగ్యేనాపలక.

౪౯.

ఉ. ఆరయన్కొఱోడనుద ♦ యంబునశంకరుఁడీసురబుగ
 తీరమునందునిత్యవిధి ♦ దీర్పుచునేయునదక్షిణార్ధ
 జారుసయానకొబ్బలిత ♦ నవ్యపదవ్యతిరేకమార్గనా
 గౌరిశరీరమందునికి ♦ గ్రమ్మనఁదల్పడుఁబాడుపేడున.

౫౦.

చ. నలితలతాగమాంతరల ♦ సద్రజతోజ్జ్వలమడ్యదీప్తుల
 గలసిప్రసంధభానుకర ♦ కాంతినయంబుఁదమాడనొప్పిదుక
 సలలితలీలమాటికిల ♦ సప్తవదర్పణమండలభమ్మ
 వెలసెడుఁగంటివేలెలియ ♦ పీఠపరోత్తమయంద్రనంగనా.

౫౧.

మ. దరిగోరాడుచుమండలీకృతలన ♦ ద్వాత్రంబుఁబుభ్రమై
 హరుఁడెక్కున్మమహోక్షమల్లదిగొడి ♦ వ్యక్రీమసౌమీధులక
 బరంగంబూర్ణశాంకశంకజనియిం ♦ పక్షజేయుచుకొల్పంగమం
 దిరమ్రవ్వుకవిహరించుచున్నయదిరా ♦ జేంద్రాకమంగొంటిజే.

౫౨.

చ. అవలివర్యణచిత్రశఖ ♦ రాగ్రమణిస్మృతులంబుహీనసం
 భవవిశదాల్పయుక్తఘన ♦ పద్మకలమెల్లనెఖండరేఖలై

- తపిలిజనించు నాబలభి ♦ దప్రథతాంచితచాపసంహతిః |
 బ్రవిమలలీలనిండికను ♦ పట్టఁగఁజేయఁగఁజాలిపొల్పెడున్. ౫౩.
- చ. హరునిశిరంబునందుఁజెలు ♦ వారుచునుండెడుచంద్రరేఖయీ
 గిరివనమధ్య భూములను ♦ గృష్ణనిశీసమయంబునందునున్
 వరతరువల్లి కాభినవ ♦ పల్లవసిక్తసుధాస్రవత్ప్రభో
 త్కరములచేతవెన్నెలలు ♦ గానెడుఁగంటివెయివిచిత్రమున్. ౫౪.
- మ. ఆరుచైయొప్పెడుచూడుమల్ల నెత్వదీ ♦ యందైనయీరాకకున్
 ఇరవైనట్టిదియున్ భవత్పితృమనో ♦ భీష్మంబునైక్రాలుభూ
 ధరరాజంబలయింద్రక్షీలములస ♦ తక్కింతారసంవ్యాప్తకం
 గరభర్తృద్యుతియుత్తరీయసుమహా ♦ ద్వాసంబైపోతందగున్. ౫౫.
- చ. హరిసుతయిన్నహాదినని ♦ లాహతిచేలతికానుపంగముల్
 విరియఁదదంతరంబులను ♦ వేగముతోద్విగుణీకృతంబులై
 యురువడిఁజొచ్చుభాస్కరమ ♦ యూఖములకాఘనభర్తృతీరవి
 స్ఫురగురుకాంతులన్నెఱుంగు ♦ శోభలఁబోలెడుఁబొర్ణచూచితే. ౫౬.
- చ. భయపడిసర్పముల్చెదరి ♦ పాఠెడునట్లుఁగఁగంపమొందనెం
 తయునొరయంగనంటుకొను ♦ తత్తదవాసనకున్నదేభసం
 చయములుచేరనట్టిహరి ♦ చందనముల్పరికించిచూడని
 శ్చయముగనింద్రునేనుఁగిటు ♦ ఛాయకువచ్చినజాడఁజెప్పెడున్. ౫౭.
- ఆ. గహ్వరాంతరముల ♦ ఘనబృందసాంద్రేంద్ర, నీలరుచివిభిన్న ♦ నిచయమగుచుఁ
 గలయఁబర్యసట్టి ♦ గతినొప్పురవిదీప్తి, తిమిరయుతవిభాతి ♦ నమరెఁగంటె. ౫౮.
- ఉ. శాంతుఁడవయ్యవ్యాసముని ♦ శాసనపద్ధతిశస్త్రధారివై
 యింతయుమోసపోకనిపు ♦ డీగిరిమీఁదఁదపంబునేయుమీ
 యెంతయునిష్ఠఁజేసినను ♦ నిధరలోనశుభంబుబొందన
 త్యంతముదుష్కరంబును ♦ మాత్తరఃస్పృశుములొందుఁగావుతన్. ౫౯.
- స. ఆని పల్కి నిజనివాసంబునకుం బోవం దలంచి యిట్లనియె. ౬౦.
- సీ. అననీశనీయింద్రి ♦ యాశ్వముల్దుష్పథ, గాములుగావండుఁ ♦ గాకయెఱుడు
 నభికతపఃశ్లేశ ♦ మైనచోసాధనో, తృహమిచ్చునుగాక ♦ శంకరుండు
 నభిలదికావలకు ♦ లగ్నిహోనీతపో, బలయఁగాచుచుమహా ♦ త్ఫలయుతముగ
 నిర్మలంబైయొప్పు ♦ నీమనోరథమును, ముదముతోడుతనుజే ♦ యొధురుగాక

- ననుచునీరితిన్న హృద్ధుఁ ♦ ద్వైవయక్షుఁ, డహుదీనించినిజనివా ♦ నమునకరిగ
నప్పుడొకకొంతచింతించె ♦ నన్ననుండు, ఘనవియోగంబు వెలిగినేయుఁ ♦ గా దెయ్యెందు.
- తే. అంతశోభిల్లునన్నరుఁ ♦ డతులసార, విస్తునంప్రాప్తి నానెన్న ♦ ఘలమురమ్య
మనతిశయనీయమాన్నత్య ♦ మైనచున్న, గంబునిజహరుషముఁబోజె ♦ గనిసెనపుడు.
- చ. అతిరుచిరాకృతింబొలుచు ♦ నన్నరుడంబుభగ్నసానుదీ
పితమగునస్తుహానికడుఁ ♦ న్నీతిని నెక్కనునమ్యతుండుచాఁ
బతగతులేంద్రు నెక్కుగతి ♦ భాసురలీలలనప్పుగానునం
గతుడగుచుకొనుభంబులను ♦ గాంచుచుగంగను న్ముఖంబుగజ్.
- ౩.
- వ. అప్పుడు.
- ౪.
- ఆ. జయజయధ్వనిబలె ♦ మట్టదస్వన మొప్పుఁ, బవనచలనగ్ర ♦ సాదించు
లవనతోత్తమాంగు ♦ లగుచనిజనములు, జల్లునీపలట్లు ♦ చల్లచిరుఁ.
- ౫.
- చ. వెలయఁగజాహ్నువీనలిల ♦ వీచికలన్విహరించివేడ్కఁడ
జ్జలజవరాగములగొనుచుఁ ♦ జారుగతి మైదు నీనుచందియా
మలయసమీరమన్నరుని ♦ మక్కువతోడుతనాన్ముత్యమితుడుం
బలెనల మెక శుభంబుఁదలు ♦ పంజను దించినలీలనొప్పుచున్.
- ౬.
- చ. ప్రతిచరిమిఁదనుండియును ♦ భాలురనంగనునన్నతోట
ప్రతతులమిఁదటంచుమికి ♦ పాటుచుసారసహంసహూఁస
నివృతసురనిమ్నగాసలిల ♦ నిన్వనమాన్యపమాళికంబియున్
మతిసనురాగమున్నిచె ♦ మంగళతూర్యనినాదవైభికిన్.
- ౭.
- ఉ. అన్నరుడంతఁగన్గొనెని ♦ జాగ్రమునకొఁకునదేవదాసునం
భిన్నమరాపగాసలిల ♦ వేడికకున్వినిఁసుంబురంజిల
న్నన్ననగోరివేతినవ ♦ నంబులుసేయునమృద్ధిహేతుపై
యున్ననమస్కృతికొనుతుక ♦ మొప్పుఁగనెంతయునిన్విశ్వాత్మదే.
- ౮.
- క. సరసిజరజమునదోగుచు, నరుణంబైయూర్జులంగు ♦ నలరుచుగిం గా
సరిదుత్తరీయలీలం, గరమొప్పుమరాళరాజె ♦ గదలకమాచెన్.
- ౯.
- గా. కొమ్ముల్బావఁగఁగుంజరంబులువెస ♦ స్తోరాడుచోనచ్చటన్
సమ్మదంబునవిట్టదీతతిమద ♦ స్రావంబుకైమూఁగుతీ
రమ్మఁగాంచిప్రహృదమంచనపుడా ♦ రాజమ్యఁడెట్లన్నలో
కమ్మందెన్ననునందునెయ్యరుజయ్య ♦ త్కర్నాపావంబేకదా.
- ౧౦.

- చ. సలలితమైనతత్కనక ♦ సానుమరీచులచేతరక్తిమం
బొలుచుతరంగసామ్యమునఁ ♦ బొందినవల్లభుఁగానలేకతాఁ
బలుమటుప్రేమమీటువెడ ♦ బల్కులనారయుచక్రవాకపు
నె్వలఁదినిగాంచిసంతసితె ♦ వేడుకబుట్టదెహర్నిఁజూచినకా. ౨౧.
- చ. ఒనరిగనన్నదీవిచల ♦ దూర్తికలంగునలంకృతంబులై
తనరెడుకాంతిపుంజములు ♦ తజ్జలమగ్నమణీసమూహముకొ
లనుపుగఁదెల్పినానృపున ♦ కాత్మగతంబగునట్టిచేష్టలకొ
ఘనమగునాకృతులొదలుపు ♦ కైవడినెంతయువిస్తయంబగుకొ. ౨౨.
- మ. ఁ పల్కాఘాతశరంగమాలికలపై ♦ నుద్వేగవతాహతికొ
జపలంబైమఱివిస్తరించుచుఁగడుకొ ♦ స్వచ్ఛిల్లనత్కేతకీ
విపులాగ్రాధతనొప్పశేనముసరి ♦ ద్వేష్టత్ప్రిహంసంబాయం
చపుడాపాఘాడుచూచెనెంతయుఁబ్రమో ♦ దాశ్చర్యతందేలుచుకొ. ౨౩.
- చ. జలములుద్రావవచ్చువన ♦ సామగ్గిండమదాంబుబిందువులొ
నలలముమీఁదనిండిపిల ♦ నచ్చిభిసింఘసమానవర్ణమై
యలలుచువేడ్కజేసెనపు ♦ డగ్గజబ్బందముఁజూడవచ్చున
య్యలఘుసరిద్విబాచనన ♦ హాసముమాడ్కినిరాజమాళికొ. ౨౪.
- మ. స్రుతిబోధత్వముచేవిభిన్నముఖమై ♦ పాతాచ్చముక్తామణీ
తతితోడంగళితాశ్రుబిందుయతమై ♦ తల్పంబుపైనొప్పున
య్యతివంబోలెడుగ్గిలైకనైకముపై ♦ నారూఢిఁగన్నట్టైనా
క్షీతినాథాగ్రణిసంతసంబుననిరీ ♦ క్షింపంగనాముందటకొ. ౨౫.
- చ. జలములయందుశేనతను ♦ సాండ్రలవాపుతమైతనర్పుచు
న్నలరుస్రవాళిపల్లవమ ♦ నంగవశాత్తతఁజూడనొప్పున
త్కులనతిదంతకాంతివెలుఁ ♦ గొందెడునన్నధురాధరోష్ణముకొ
దలఁచుకొనంగజేసెనుధ ♦ సంజయునిన్వదిసంతసించుచుకొ. ౨౬.
- చ. తరళతరంగసంకలిత ♦ దాననుగంధముఁగ్రోలిరోషములొ
నెరయజలంబులందగయు ♦ నీగుజగంబులనాభిముఖ్యతకొ
సరినెదురేగుదెంచుప్రతి ♦ సామజయూధముఁబోలెఁజూచున
వ్వరవనదంతిసంఘముల ♦ వారకచూచెనరుండువేడుకకొ. ౨౭.

క. ఉరువడి నెగయగఁడలఁచిన, యురగజననగూర్కొత్తముల ♦ సుమహగలమై
శరద్రభవిభ్రమంబున, నరుదగునలిలములఁబొది ♦ యానందించెన్.

౨౮.

లయనిభౌతి.

వెలయుగతిహాసములు ♦ పలుదకటిన్లకతము, లలముగల నాభినుడు ♦ లలమునలిఁబొమ్మల్
కలితకుచికోకములు ♦ లలితఘనబాహువీన, ములుగుగోళంబులు ♦ బొలుచుముఖులన్దొం
బులుననునమీనములు ♦ తేరుకుకచ్చైవలము, లెలబలుకునగ్గిరియ ♦ యుల వెలయుగంకె
మలయుచునుబొందునల ♦ చెలులనలెనోపునదు, లెలమిగలనిబాఁటెనగు ♦ పలుకుచునునందెన్.

ప. ఇవ్విధంబున నవ్విజయుం డవ్వసుంధరాధారోహణంబుచేసి నవ్విధనప్రదేశంబున
బహుగునుమభౌరానాశాఖాంచితగుపరిసక్రొత్తంబై దివి గల్గలంబగు ముద్రాననన్వితయు
నుంబోలెం బొలుపారు ననమధ్యంబున నిల్చి పుష్పిశలతావితాననాభిసోరు భూగుహ
నివశోచిత కానసౌజ్వలవినిక్తప్రతిసాను ప్రదేశంబులం బలులంబు నన్వహేంద్ర
గిరీంద్రం బొత్తితపశ్చరణంబున కనుహిలంబు భోగసాహింబులన్వహింబు నానందించుచు
యోగశాస్త్రానుసారంబుగా శ్లోకపద్మపునందుఁ డిల్లంబు హస్తంబును మునివృత్తిం
దపంబుసేయం దొంగంగిన.

౨౯.

క. అతిదుష్కరమగునాతప, మతనికీశ్రమమేమిచేయు ♦ దయ్యెనుదలఁచెన్
మతినిల్కడగలవారికి, క్షీతిబాధకమెట్టి నఁ ♦ తేనుంగలనే.

౩౦.

చ. ఎలమిదలిర్పనింద్రయశ ♦ మైకనుభాంచితవైదగుఁగోపలహ
జ్వలతనుపాపరూపతమ ♦ సంబువినాశముసేసియంతని
ర్మలాడగునక్కిరీటినిజ ♦ మాన్యప్రపంబులపచ్చిఁగఁగిడున్
లలితమయూఖరాజినుడు ♦ నాయునుడంబలెఁబూర్ణతేజఃగన్.

౩౧.

తీ. తనరుచుం డెతుతత్వాన ♦ భారణమున, బుద్ధకామాదపడవ్విధి ♦ ముననుజెంద
నీనియాతనినిరుపల్ల ♦ వకనిస్పృ, హత్వెమఱియాపవిమరయ్య ♦ నిలబడుండ. ౩౩.

మ. అతులాహింసతనాత్మనూనినియును ♦ భ్యానంబులకొల్పెమం
త్రతపోభ్యాసములకొనమస్కృతులచే ♦ తింబోలెనయ్యింఘ్రునికొ
నతతంబుకొభజించునన్దనుడుదా ♦ స్వాభావికాగంతుకాం
చితకౌర్మప్రశమోజ్జ్వలప్రభధరిం ♦ డెకజాడుకొమ్మమ్మడిక.

౩౪.

ల. ప్రలిదివాభివణ ♦ భవశిశంగజ్యోతి, శిరమునందుఁదాల్చి ♦ మరకతాభుఁ
కజైనయక్కిరీటి ♦ యగ్రాగుణప్రభా, నివృతతమాలనీల ♦ నిభతనుష్ప.

౩౫.

మ. ఘనశస్త్రాంబులుగాల్చియు న్నిగులని ♦ మౌక్త్యుడై నభ్యవ
ర్తనలన్నెమలమీఱుచు న్నృగములకా ♦ రంజిల్లఁగాఁజేసెన
య్యనఘాండెన్నఁగఁదారిజోగుణవిహీ ♦ నాత్తుండునైయట్లకా
యనుకంపాదిగుణంబులెవ్వరినిజే ♦ యకలేవురంజిల్లఁగక.

౪౬.

సీ. అనుకూలపాతమం ♦ దానిలంబంతట, వీవంగఁజేయుచు ♦ వెలయుముతుగు
ణావధీరితభాస్క ♦ రాంచితదీధితుల్, గురుసుఖస్వర్పగా ♦ నెరవఁజేసి
పుష్పాపచయవేళ ♦ భూరుహంబులుపల్ల, వాంజులైమ్రోల ♦ నానతములు
గాఁజేయుచునుశయ్యఁ ♦ గాభూమినవత్పూణా, స్తరణతఁబ్రతినిశి ♦ సమయములను
గడఁగి నేయుచువిగతాద్ర ♦ గగననిపతి, తాంబుకణరాజిభూరేణు ♦ వణఁగఁజేయు
నదయుచేఁబోలెనిజతప ♦ శ్చర్యచేతఁ, బ్రతిదినంబునుబరిచర్యఁ ♦ బడసెనతఁడు.

ప. ఇవ్వీధంబున నధికఫలాదయంబునకై సస్యాగ్రంబునంబుట్టు మనుమంబులంబోలె నిజా
గ్రంబునం గనుపట్టు నా శుభనిమిత్తంబులు గనుంగొని యుతండు విస్తయాధీనత్వంబునం
బోధకుండయ్యె. అట్లేకదా, జితేంద్రియులైన వారిప్రభావగుణంబులు ధీరత్వంబును
జెఱుపవుగదా. అది యట్లుండె నట్లు మహత్తరతపోవర్తనండై యుష్మాన్లుండు నేయు
తపఃప్రభావం చితిరుల కలవి యగునే యని నిశ్చయించి యవ్వ నేచరు లత్యంతభేదా
యత్తబుద్ధులై యాఖండలునన్ని ధానంబునకుం జని, తదనుమతిం బ్రవేశించి సాష్టాంగ
దండప్రణామంబు లాచరించి కరకమలంబులు మొగిచి ఫాలతలంబులం గదియించి
మధురవాక్యంబుల నిట్లని విన్నవించుచొంగిరి. దేవా భవదీయం బైనయింద్రకిలాద్రి
యందరు జటావల్కుల భారణంబై సూర్యచంద్రాగ్నిప్రతినిధుం డైనయొక్కమహాపురు
షుండు జగంబు తపియింప విజయార్థంబు శత్రుభీషణంబుగా శస్త్రాస్త్రాంబులు ధరి
యించి వేదవిద్యనుష్ఠానంబుల సదాచారసంపన్నులైనమునుల సతిశయించుచు, నత్యా
శ్చర్యకరం బైనతపంబు నేయుచున్నవాఁడు. అతనితపఃప్రభావంబున మారుతంబులు
తైత్తిమాంవ్య సౌరభ్యంబులై యత్యంతసుఖావహత్వంబు గావించెడు. భూమి నప
త్యూణాస్తరణందై శయ్యాసనాదులయం దనుకూలం బయ్యెడు. గగనంబు మేఘధూమ
రహితందై జలధారావర్షంబున భూపరాగంబు నడంగించెడు. ఇవ్వీధంబునం బృథి
వ్యాదివంచభూతంబులు సతనికి మనఃపూర్వకంబుగాఁ బరిచర్య గావించునట్లున్న
యవి. ఇంకే మని విన్నవించ నేర్తుము. మృగంబులు సహితము పరస్పరవిరోధంబులు
మాని శిష్యవర్గంబు నద్భుతం గొలిచినట్లు సంతతంబును నేవించు చున్నయవి. పుష్పా

పవనుసమయంబున వృక్షజాతులు పుష్పితంబులై అమృతంబున నామ నిసమ్రత్వంబునంబుండెడు. అన్నగంబును భవవర్షనంబైనవిధంబున నుత్తిపోగవనంబును కధికివశంబైన యున్నయది మఱియును.

౪౨.

చ. శ్రమరిహితత్వ మేవబల ♦ సత్త్వము దెల్పవలూర్చురీరమా
సమరజయంబుజాటుమఱి ♦ కాంతుండటంచునునూననంబుగా
సముఖముజేరినకాబ్రభువు ♦ పన్నిధిలబోలెభయంబుపుట్టినా
విమలతపోమహత్త్వమిది ♦ విస్తయమయ్యెడుమామనాసవా.

౪౩.

ఉ. ఇట్టితపంబు సేయుఁగును ♦ దేకులజాతుఁడొమున్న సేమునా
పుట్టువునవ్వనాయమును ♦ బుద్ధి నెఱుంగమురాకొలంబునకా
బుట్టినవారొకాకముని ♦ పుంగవజాతుఁడొత్తైత్యజాతుఁడొ
యెట్టిమలంబువారొదివి ♦ జీశ్వరయాఁగునఁడెంచిచూడఁగక.

౪౪.

క. ఎన్నేనికారణంబుల, నెన్నియుమతి నెఱుఁగలేక ♦ యిష్టదుమిత్రో
విన్నపము సేయులెప్పిది, మన్నింపుముమంచిదేని ♦ మఱికాకున్నకా.

౪౫.

క. హితమేలతెలుపకన్నను, సతతముననములనుదిరుగు ♦ జడులెక్కిడిని
స్తతులేడ నెంచియచిన, క్షితిలోపలనింకెట్టు ♦ నిర్ధంబనఘా.

౪౬.

ప. అంత.

౪౭.

చ. వనదరుల్లిట్లు దెల్పినను ♦ వానపుడెప్పుడుమాల్చిమీఱఁగాఁ
దనయునిసత్తపంబుమది ♦ తాల్చియునున్వినవిస్తైతాన్తుఁడై
మనయునఁబుట్టుహర్షమును ♦ మానుగవారెనురాజచిత్తమున
తనరంగసీతిమార్గములు ♦ తప్పువుగాఁగఁబొలించిచూచినకా.

౪౮.

మ. ఇరవైదంగనుసంతసేంద్రుఁడుమనం ♦ బేకాగ్రుతికొనిల్పియా
నరుపైభక్తినిదన్తనస్థిరతఁగా ♦ నంగామదింగోరితా
నెఱిఁగేయుండిమఁజేమియుండలియన ♦ క్షేపంతసంబాష్పఁగా
సురనారీతతిఁబిల్చియిట్టులనియెకా ♦ శోద్యంబువేద్యంబుగాకా.

౪౯.

చ. యవనివతంసలారవినుఁ ♦ డొక్కటిచెప్పెదమీగుబోధిని
యవనినిమర్తభేదులగు ♦ నస్త్రములందతికోమలంబునుకా
అవిహితమున్న మోఘమును ♦ నత్యణురూపముదూరపాతిసాఁ
బ్రహ్మజ్ఞునన్త్రమిఁకా ♦ భావజాగల్గునకొండగల్గినే.

౫౦.

తే. ధరణి సంసారముక్తికై ♦ తమమువిడిచి, నట్టిమానులరాజన ♦ మనుపరాగ
 'మూచునవబోధవారిమీఁ ♦ డైనలోచ, నాంజలులద్రావణబడినట్లు ♦ లలాగిపోవు.

చ. జగములయందుమున్వివిధ ♦ సామ్యములందగునుందరత్వముం
 దిగిచివిధాతమిమ్ముడన ♦ నేకుపుమీఱుసృజించియిచ్చుట
 దగవనియింపఁజేసినత ♦ తంబుజనాఘమునిందుఁజేరఁగా
 నొగిముదమందఁజేసెనిఁక ♦ నుద్వినసాధ్యమెమీకు నెవ్వియేక. ౯౭.

వ. కావున. ౯౮.

ఆ. కళలనిపుణులైన ♦ గంధర్వులనుగూడి, యరిగియతనితపముఁ ♦ జెఱచిరండు
 ఎలమినిస్పృహలను ♦ నెల్లగెల్పెడుమీకు, నీసుఖాత్మగెల్పు ♦ టెంతయరిసి. ౯౯.

క. ఈకరణిమగ్రమగుతప, మేకాగ్రతనేయునతఁడు ♦ హృదయంబునఁదా
 నేకరణిసుఖముఁగోరును, బ్రాకటముగనంటిరేని ♦ పడఁతుకలారా. ౧౦౦.

క. వినుఁడతఁడీగతిఁజేసెడు, ఘనతపముదిముక్తికొఱు ♦ గాదిదినిజను
 య్యనఘుఁడురిపువగచేతను, గనుఫలమునుమదినిగోరి ♦ కానితలంపక. ౧౦౧.

క. ఆదియెట్లన్న నునెంతయు, విదితంబుగఁదాల్చినట్టి ♦ విల్లెక్కడసా
 ఘ్నిదమగుముక్తిను దెక్కడ, మదిలోపల నెంచిచూడ ♦ మానినులారా. ౧౦౨.

చ. తలఁపమహాజుఁడొనతఁడు ♦ తక్కినమానులుబోలెనాత్మలో
 నలిగిశపించునోయనుభ ♦ యంబునులేదదియెల్బులన్ననుకై
 వెలయుయశంబులెన్నునను ♦ విక్రమశాలులబుద్ధులెంతయుకొ
 లలనలయందునింతయుఁద ♦ లంపపుకీడొకవేళనేనియుకొ. ౧౦౩.

వ. అని యిట్లు సకలదేవతాసమక్షంబున నాజ్ఞాపించి వివిధాంబరాధరణాదుల బహూక
 రించి, పొందు కార్యంబు సాధింపుఁడని యా ఖండలుం డనుప నా యచ్చర లత్యంత
 నంతుష్టాంతరంగులై, యా సహస్రలోచనులోచనసహస్రంబునకు విస్తయంబొసా
 దించుతేజంబునం బ్రకాశించుచు వినమితశిరస్కులై వినయంబున నయ్యాగ్ధానమంట
 పంబు వెలువడి. ౧౦౪.

క. వనితామణులుస్తుంగ, సైనభరనమితాంగులగుచుఁ ♦ దడయకయపుడిం
 పెనయఁగనిజనదనములకుఁ, జనిగమసౌద్యుక్తలగుచుఁ ♦ జయ్యననంతకొ. ౧౦౫.

క. సైంధవగజరథములతో, గంధర్వులువెంటనడువఁ ♦ గట్టాయితమై
 దింధిమ్మనిహ్రోయించిరి, బంధురగతిమర్దళమ్ములు ♦ పటురవమెనఁగకొ. ౧౦౬.

క. ఆరవముదిశలబెర్వమ, భూరివిమానాఘవివరి ♦ పూరిత మైత్రా

బోరునమ్రాయుమబురిలో, నారూఢిగజాతైదత్ప్రి ♦ యానముదలియెన్. ౧౦౭.
వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రయాణోన్ముఖులై నిఖిలబృందారకనందోహంబు నానందంబునం
గనుంగొనుచుండఁ దత్పురంబు నిర్గమించి నడచునెడ. ౧౦౮.

ఆ. భానుమండలంబు ♦ పైవచ్చుకతనన, స్పృహలకునునాత ♦ పరదాముని
నమరఁబట్టినట్టి ♦ యాతపత్రంబులు, సార్థకతనుబొంది ♦ వయ్యెనపుడు. ౧౦౯.

చ. ఎదురుగదర్శిమిత్తముల ♦ కెల్లనుపేతువుగాఁగవీచున
య్యదుటుదునాళిగాలినరు ♦ ణోత్పలమీలన నన్నిభాషులై
పదములుదొఱిలన్నడుచు ♦ భామలచెక్కులభానుదీప్తిచే
నొదవినరక్తిమంబులమ ♦ దోద్ధతకాంతినిజేసెనయ్యెడన్. ౧౧౦.

క. దివిజానుభావముననురు, జవనాశ్వాకృష్టసురభ ♦ సంచయములుచె
క్రవివర్తనంబులేకయె, దివినివిమానములరీతి ♦ దృఢగతిఁబ్రాప్తెన్. ౧౧౧.

వ. అప్పుడు. ౧౧౨.

చ. లలనలగంధసారముల ♦ లందుమిటారిమెఱుంగునర్చినల్
పులకిత మైగన్పొడువఁ ♦ బుట్టుపరిశ్రమబిందురాజిత
త్తిలకపరిమృతాస్యములఁ ♦ దీర్చినమాక్తికభూషణాకృతిన్
దెలిపెనునుందరాంగులకుఁ ♦ దేజమెకాదవికారమేనియున్. ౧౧౩.

మ. పతితోల్కొచ్చినమానధీధతులుప ♦ ర్వంగానవిచ్చిన్నయా
పతసౌవర్ణనికామగౌరరుచులిం ♦ పారన్నభోపీధరా
జితమైయొప్పెడుతద్రథగ్వజపట ♦ శ్రీమించివిస్తాగమున్
అతివిస్తారముసేయురీతిఁగనఁగా ♦ నయ్యెన్ న్నయంబొప్పగన్. ౧౧౪.

తే. కుసుమకుసుమారగాత్రులౌ ♦ కొమ్మలౌత, పయనకోర్పుటగంధర్వ ♦ పతులుసూచి
కమలభవుచిత్రనంపుప్తి ♦ కాశలమున, కచ్చెరువునొందిరయ్యాఁగ ♦ యనుచునపుడు.

పీ. శృంగారములుదీర్చు ♦ సిందూరరాగంబు, తరుణార్కరీచులఁ ♦ ద్రస్తరింపఁ
గవకంబుపెంపొందు ♦ కత్తుబంధప్రభ, లిరువంకమెఱుపుల ♦ కరణిబెరఁగ
నిర్లమణిమయ ♦ భర్తవర్తప్రభ, లింద్రచాపద్యుతు ♦ లీనుచుండ
ఘణఘాంఘణయను ♦ ఘంటికారావముల్, ఘనగర్జితంబుల ♦ కరణిమోయ
వరుసనప్తస్థలంబులఁ ♦ గురియుచుండు, కలితమదధారజలవర్ష ♦ గలినిదలుప
సరభసంబునకడఁబెండు ♦ కరిఘటాళి, పొలిచెజీమాతబృందంబు ♦ పొల్కిదనరి.

క. త్వరితగతిఁబంచధారా, స్ఫురణోదనరంగదురగ ♦ ములునడతెంచెన్
దురగాభిధానమప్పడు, మురుప్రేష్వగసార్థకతను ♦ బొందినకరణిన్. ౧౧౭.

చ. పరఁగురాసదంబగుప్ర ♦ భాకరమండలమిట్లుదాటియా
తిరుణలువాహినీతతులు ♦ దామునుదూరమువచ్చియూర్తికల్
నెరయఁగదిగ్వహతతికి ♦ నేర్పునదిద్దినయేకవేణినాఁ
బరఁగువియన్నదిందిగిరి ♦ బంధురమర్దళవాద్యహోషతోన్. ౧౧౮.

క. సమదాళిపరివృతాంచిత, కమలరజోవ్యాప్తమగుచు ♦ గగనధునీభం
గములందోగుచుఁదత్తా, పముదీలఁగనపుడుమలయ ♦ పవనమువీచెన్. ౧౧౯.

చ. కరిశురగావగాహనము ♦ క్రిందున నెంతయుఘూర్ణమానమై
పారలివిమానభిత్తులగు ♦ భల్లునఁదాఁచుచు నేటిక్షేననుక
దిరిఁగనిమంటిమంచునుము ♦ దింబునఁబొంగినరీతినుర్తికల్
నెరయనురాపగావిమల ♦ నీరములత్తతినొప్పెఁజూడఁగన్. ౧౨౦.

క. సురభవనవేమలిగుసుల, నొరయుచునిరుగడలఁబడఁగ ♦ నుడుమార్గంబున్
సరిగడచిమేఘములపైఁ, బలచెడురథనేములపుడు ♦ భ్రమణతనొందెన్. ౧౨౧.

మ. సునదంతాహతిచేతవర్షిలుఘనా ♦ ఘంబుల్పభశ్రాంతిచే
తనునేలెంచుగజప్రజంబులనుమో ♦ దంబందఁగఁజేసెనె
ట్లనినకాఘామిఁబరోపకారులగుధ ♦ న్యాత్తుల్ప్రవర్తించువ
ర్తనముల్సీడలునేయువారియెడలన్ ♦ దాత్పర్యమేనేయుఁగా. ౧౨౨.

చ. వరుసనుపచ్చుచుండుసుర ♦ వారవిధూకటిరమ్యవస్త్రముల్
వరుడగువానిచేతబలె ♦ వాయువశంబునసారెజాలఁదా
వరమణిమేఖలాంశువుల ♦ వారిగఁబర్వచునూరుమధ్యమం
దొలపగుచల్లడంబుగతి ♦ నొప్పెనశ్శోంశుకలీలవంతఁగన్. ౧౨౩.

ఉ. సారతుషారవర్షమునఁ ♦ జందనపుందిలకంబులెల్లనుం
జాలఁబరిశ్రమంబుడిపి ♦ సంతనమందఁగఁజేసిమేఘముల్
వారలచేతసత్కృతులు ♦ వారకపొందెనునట్లకాదెయీ
ధారుణిఁజేసినట్టినుక్క ♦ తందెడఁబాపునెఱుల్పదోషముల్. ౧౨౪.

చ. కలితతరోర్తిరేఖలఁబ్ర ♦ కాశములొపులినస్థలంబులుం
బలెఁజెలువారువీతజల ♦ భారపయోధములందుభిన్నమై

పాలుచును రేంద్రచాపమును ♦ బూర్ణముచేసెనుదత్సురంగనా

నలలితభూషణద్యుతులు ♦ సంధులబరువుచుసాంగ మేర్పడెన్. ౧౨౫.

వ. ఇవిధంబున మేఘమండలంబు నిగ్గమించి విహంగమాన్తంబునంగడిచి నిగాగమనప్రయో
జనవిషయంబు లైనభావికరణీయకార్యపర్యాయాచనంబు లైనసన్ధ్యాపంతులు సేయుచు,
జలధరపటలంబుచేతం గవ్వం బడక యధిక స్పృత్యంబునం గనుపట్టుచుకొనకసాను సము
జ్జ్వలం బగునింద్రక్షీలశైలేంద్రంబుఁ బ్రకాశించి విలాసినియు ఖనలినంబు, మహాతన్ముటవిశ
దాతపత్రసేనంబును, దూర్యరవగంభీరంబునుంగా నగ్గంబుననుండి ప్రసంగించు మం
దాకినీప్రవాహంబుచందంబున నా నిహస్రాక్షుపంపునఁ జను దంబుగంధర్వవాహిని
తచ్చిఖరప్రదేశంబున నీడువిడిసె నప్పుడు. ౧౨౬.

ఉ. అగ్గలమైరవేగమున ♦ నద్రచయంబులెసేతు నైతగన్

బగ్గములెంతయుంగుదియఁ ♦ బట్టినమోములవాంచిభూమికిన్

ప్రమోగ్నితురంగముల్ నడువ ♦ బోరునఁబాణుచునుండులూర్విఁగా

డిగ్గరథావళున్ ధరకు ♦ గీచిదలిర్పనతిప్రయానతిన్. ౧౨౭.

చ. ఇరుగడమేఘముల్ దనర ♦ నింద్రనగంబున కాఛిముఖ్యమై

యురువడినంతరిక్షమున ♦ నుండి వెసందిగుసామసోత్కర్గం

భిరవులపక్షకంపనమై ♦ కింతయులేకయ ముద్ధి నుండుభూ

ధరవరసామ్య మొందుచును ♦ దచ్చిఖరంబునఁబొల్చెంతయున్. ౧౨౮.

క. వినువీధిఁబలుచుకాశల, మనసమవిషమముల నేక ♦ ముగసగ్గిరిపైఁ

జనునైంధవఖురనరంబులు, గనుపట్టెనదీ సమీప ♦ గతిపులిసములన్. ౧౨౯.

క. సెలయేఱులప్రతిరవములఁ, గలసిగభీరముగఁబ్రాయు ♦ ఘనరథరేణుముల్

జలదస్యనమనియున్ద్రత, గళపింఛితవినుచునీల ♦ కంఠములాడెన్. ౧౩౦.

ఉ. ఉన్నతశైలకూటముల ♦ నుండిగుల్లి నమాఁకిపాణుచున్

జెన్నగుసార్వవప్రహరి ♦ నీలమణిద్యుతితోడ నేక మై

పన్నినభోంతరంబునవి ♦ భాగముబొందినరీతివంతయై

యున్న జలప్రవాహమొక ♦ టొయ్యనఁజూచిరిముగ్ధలచ్చటన్. ౧౩౧.

చ. అదలుచుమావటీలదమ ♦ యాత్మగణింపకప్రాంతసంచర

న్నదగజగంధలుబ్ధమగు ♦ మాగుతమొయ్యనవీవఁగ్రోధతం

బొదలికరేణుసంఘముల ♦ ముందరఁజూచితదాత్తచిత్తతన్

గణితముల్ ప్రయానమున ♦ నందగజంబులపూవుచు త్తరన్. ౧౩౨.

- చ. జవమునవచ్చుసాంద్రరథ ♦ చక్రవిఘట్టనచేజనించెయ
న్నవసలిలంబులీలనరు ♦ ఇంబగు రేఖపునిండఁదోఁగియ
ద్దివిజవరేణ్యువాహినియ ♦ దీర్ఘతపర్వ వివర్ణయెనజా
హ్నువిసలెనవ్యపల్లవవ ♦ నంబులునిండదిగె న్నహార్భటికా. ౧౩౩.
- చ. అలరినివా సయోగ్యమగు ♦ నట్టివసంబులుపూచిపున్నముల్
జేలయఁగఁరాలుతావులను ♦ విస్తృతమాక్తికనైకతంబులకా
జేలువగుశాడ్యలస్థలులఁ ♦ జెన్నగుమండెడుదివ్యవాహినీ
సలలితతీరభూమివిల ♦ సచ్చిబిరంబుగనిల్చెనైన్యముల్. ౧౩౪.
- మ. కరమొప్పంగనుజాహ్నువీతటమునం ♦ గంగర్వసైన్యంబులీ
కరణిండిగ్గినవేలమద్దిరికిను ♦ త్కర్ణంబగంజేసెనా
వరసంయోగము పైవయోగముననా ♦ వృంజేయుఁగా గౌరవం
బరయకొనత్పురుషానుకూలతనసా ♦ ధ్యంబెద్దిభావించినకా. ౧౩౫.
- చ. పాలుపుగఁబూచిఘుమ్మరను ♦ భూరుహముల్ విజనప్రదేశముల్
కలయఁజెగిచ్చినట్టిలతి ♦ కావిసరంబులుదేవకామినీ
లలితతరోపభుక్తిసఫ ♦ లత్యముఁబొందను నెట్లటన్నదా
జెలఁగివరోపకారమును ♦ జేసినదేకదకల్లియెన్నఁగకా. ౧౩౬.
- చ. అలసియు సౌఖ్యమేదియుని ♦ బాగ్రతలస్థితసర్వపూత్కృతో
చ్చలితనవప్రవాళహరి ♦ చందనసంగతిదుష్టసేవకుల్
దలముగనున్నయట్టివిభు ♦ దండనుబోలెనుదత్పురాంగనల్
నిలకతిరస్కరించిరిల ♦ నిందితమేకదదుష్టసంగతుల్. ౧౩౭.
- చ. అలసుకదానిశీనిపని ♦ యాస్తరణధ్వజకంకటాదులుకా
వలనుగడించితచ్చినుముఁ ♦ బాపుటకై ధరమావటిలుదా
ర్కొలుచునిపిల్లతకాగదిసి ♦ కుంజరయూధముపొల్చెనస్తటికా
బ్రళయసమీరభగ్నుగహ ♦ నిద్రుమవిస్తృతశైలరీతులకా. ౧౩౮.
- మ. ఘనమాతంగమనొక్కటిట్లునిజమా ♦ గ్లశాంతిచేనొందుని
ద్రనుబాలించితొలంగినట్టిశయన ♦ స్థానంబునకాదానవా
సనఁగ్రోలకాక్షణమందువ్రాలునచల ♦ త్సారంగబాలుంబులే
చినవేగంబునఁబారుశృంఖలగతికా ♦ జెన్నొండెఁజిత్రంబుగకా. ౧౩౯.

సీ. ఈరీతిబడలికల్ ♦ దీప్తివసిస్తుట, జలములుద్రావింపఁ ♦ పలఁచియుష్టు
 డాలోహముచేసి ♦ యాధోరణావలి, గంగకుండచ్చిన ♦ గదిసియువల
 వనగజమదగంధ ♦ వాసవశ్రీవైదచ్చు, పొంతటంబులమీద ♦ నూనకఁదలఁచి
 సురసరిద్వాహినీ ♦ సరణిక్ష్ణంతైన, సూర్యిల్లుదునుశితాం ♦ శుశనిసాతులఁ
 గరలికరములెత్తి ♦ స్వీంకృతుల్ సేయుదు, ములిలిగుండెడ ♦ ముక్తములు
 ద్రిప్పకొనుదుమచ్చ ♦ రిందుమావంతుల, సరకుసేయుకుండె ♦ గుణులొన్ని. ౧౪౦.

మ. జలముల్ద్రావఁగవంగినట్టికరిణీ ♦ బాలంబునుండంబులకొ
 గలయంద్రావుదుఁబానకేషజలముల్ ♦ గౌరవ్రవద్దాననం
 కలితందైనకపోలపాలికలసూ ♦ త్కారంబుతోఁజల్లఁద
 జ్జలబిందుప్రకరంబుబాతెనుమదా ♦ సారంబుచందంబునకొ. ౧౪౧.

మ. అతితృప్తకొబడియుండియుఁ డ్దాముదా ♦ నాఘ్రాణమేచేసితి
 త్ప్రీతికూలంబుపరభశంకమదిలో ♦ భావించిరోషంబుతో
 మతి నెన్నకొహిమశీతమైనవనితో ♦ వృత్తేభదానాంబునం
 యుతమాతోయముద్రావదయ్యెనొకనా ♦ గోత్రంబువ్వేళలకొ. ౧౪౨.

సీ. ఈరీతినీరాసు ♦ నిభరాజయూధముల్, జలమెల్లదాననం ♦ కలితిముగను
 జేసేతామరలెల్ల ♦ చెలఁగితుండంబులఁ, బెకలించిగండపా ♦ లికలసారె
 తాటించుదునుమదో ♦ ధృతిమీఱగుమిగూడి, విహరించికింజల్క ♦ పిఠితరక్త
 మదరేఖలాష్టదా ♦ మరవాసనలనీను, కమనీయతరకపో ♦ లములువలయఁ
 గనకసానుదీప్తి ♦ గడునొప్పవడగొండ, లాక్కొయనఁగమిగుల ♦ నొప్పమీటి
 మరలెతిబిరమునకు ♦ మందయానంబుల, గంగవిడలిగాను ♦ గట్టియంతి. ౧౪౩.

మ. ఘనరక్తధ్వజినరజంబుకలయం ♦ గాఢర్విసంతోభనం
 జనితప్రస్ఫురపిచికల్తటములా ♦ చ్ఛాదించమాతంగముకొ
 దనకంజాతపరాగనంచయముశీ ♦ ర్థంబైపిశంగత్వముం
 దనరంజెందిజలంబువైల్చినపుడం ♦ తకచిత్రమంబ్జ్ఞనాకొ. ౧౪౪.

చ. నిరుపమకాంతిమీఱిమద ♦ నిశ్రుతసప్తవిధస్థలంబులా
 స్ఫురణనిబద్ధవామపద ♦ భూరిగళంబులనంగహరముల్
 గురుతరధూపవృక్షవన ♦ కొటులనల్పుచుఁజూడసొప్పెన
 క్కరులుజలచ్యుతప్రచల ♦ గంధగిరిప్రకరంబుచాడ్ముకొ. ౧౪౫.

- క. నిరతముస్తప్తఫలముల, ధరణిరజంబణఁగఁదొరఁగు ♦ దంతావళన
 త్కరిగంధనిరసనైలా, పరిమళమదగంధమపుడు ♦ పవనముదాత్మైక్. ౧౪౬.
- చ. ఉదరిమృగేంద్రయాధములు ♦ హున్తునిమ్రాయుచునిద్రమేల్కొనెన్
 జెదరకగర్జితభ్రమను ♦ జేందిసముద్గతకంధరంబులం
 బాదలిచకొరికేకికుల ♦ ముల్జలభూములనాలకింపఁగా
 సుదితసురేభబృంహితము ♦ లూప్సెనుమేఘునినాదవైఖరిక్. ౧౪౭.
- మ. ఘనచిత్రాంబరభూషణోద్వహనశా ♦ ఖల్మీమీఱమార్గశ్రమం
 బునదివ్యాంగనలాతురత్వమెనయిన్ ♦ మున్దున్నుగానచ్చటం
 దనరంగావిభజించికిట్టినగృహ ♦ స్థానంబులకొరమ్యమై
 తనరెక్కదద్వనపాదపంబులుపురో ♦ ద్యానప్రభస్థీలుచుక్. ౧౪౮.
- ఐ. తదనంతరన్మత్రాంతం బెట్టి దనిన. ౧౪౯.
- క. నరకిన్నగవరచారణ, గరుడోరగసిద్ధసాధ్య ♦ గంధర్వపకిం
 పురుషామరమునివందిత, చరణాజ్జదయావిలోల ♦ శౌరిన్మసింహ. ౧౫౦.
- మాలిని. అమలకమలసేత్రా ♦ యాంత్రికృద్భిష్టానూత్రా
 విమలశుభచరిత్రా ♦ విస్ఫురద్దైరగాత్రా
 విమతతిమిరమిత్రా ♦ వీరలక్ష్మీకళిత్రా
 సమదదనుజక్షిత్రా ♦ సన్తునిసోత్రిపాత్రా. ౧౫౧.
- గద్యము. ఇది శ్రీమదహలబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షలబ్ధకవితావిచిత్ర మాద్యల్యసగోత్ర
 గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపాత్ర వీరసమంతిపుత్ర పరమభాగవతిపూజా
 విగ్రహునింగమునామగ్రీమప్రణీతిం దైవకిరాతాస్థనీయంబను మహాకావ్యంబునందుం
 ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీరామానుచరితక, స్తూరీనమ్మిలివిపుల ♦ శోభింజున్
- నీరేజప్రతిష్ఠా, నారదముఖభిక్షురత్న ♦ సరహస్యం. ౧.
- వ. అవధరింపు మివ్విధంబున నానిలింప భానిమలు గంధర్వసులం గాడి అచ్చినవిలోకన
కౌతూహలంబున నిజమాయాపరికిల్పించుటను, నిగ్రహింప నగ్గానోపురంబులును,
ననేకమణిప్రభాభిరామంబులును నగుమందిరంబులం జేయవొందుమిదియు జేయవడి.
- శా. ఈరీతి శబిరంబువెల్పడిచతుల్ ♦ స్వేచ్ఛానిహరింబులిం
పారకభేచరనాథయుక్తలగుచున్ ♦ హర్షంబునోకోడుగా
నారామంబటుచొచ్చికుంజగృహాదీ ♦ పృచ్ఛాస్థిలక్షణియైదుక
సారూప్యంబునుబొందిరప్పడులను ♦ తొనామనీరాజితోన్. 3.
- క. వారలకప్పడుపుత్తకు, చోరుశ్రమహరియగుచు ♦ నుజ్జ్వలముణిభూ
మరవజనకధరానం, చారముగృహితే సిగగన ♦ చారముకంటెన్. ౪.
- వ. అంతనక్కాంత లక్కాంతారంబున లతాంతక్యంతనంబునీయం జేయంగి. ౫.
- చ. చెలువుగజూచివుప్పములు ♦ చేతులకండగనిల్పికోయుండం
చలరెడువృక్షముల్లడచి ♦ యన్వలికేగిర దట్టటన్నునన్
జెలగుచుగముకుల్ గుణవి ♦ శేషములందుఁబ్రోత్తి నేర్పులన్
గలసివినోదవైఖరులు ♦ గాంతుగుగాజెలంచిచూడగన్. ౬.
- చ. అతివలునేర్పుమీలగళ ♦ మందునలందినగంధ సౌగంధ
హృతమగుచుంజెలంగివన ♦ భృంగకులంబులుయావకారుజాం
చితమృదుహస్తపల్లవవి ♦ శీర్షనఖాంకుచయోగుమంజరీ
భృతలగుబాహుపల్లికలఁ ♦ బెల్లుగమూగెవిలాసమొప్పగన్. 2.
- చ. అభివరపానచంచలను ♦ మాంచితగుచ్ఛతనొప్పమితిసం
చలితనుపల్లవంబగుచు ♦ సంతతగాఢతతోష్ణదంశనూ
జ్వలితరూపానంబువిల ♦ సర్గతిఁబెల్లనకోకకాఖన
మందిరంబునాచింతనయన్ ♦ బొందిరిఘిక్కిలిమానసంబులన్. ౮.

- క. అత్తతినొకసతితు మైద, మొత్తంబులుర్మురనుచు ♦ ముసరినగరముల్
తత్తటపడివిదళింపఁగ, బిత్తరిమటియొకతేదాని ♦ బేస్కొనిపల్కెన్. ౯.
- ఉ. మానితనవ్యపల్లవన ♦ మానములొకరముల్ విదుర్చుచున్
బూనివృధాపరిశ్రమము ♦ బొందకువేమదిగల్పవల్లికా
నూనపరిభ్రమస్తధుప ♦ యూధములూర్జుననాశ్రయించెని
స్తానకయెట్లునీవికను ♦ మాన్పెదవేధయపెట్టిమానినీ. ౧౦.
- ఆ. ప్రణయకుపితయగుచు ♦ బతిబాసివేటొక్క, తరుణుమరలగలయి ♦ దలచియున్న
గానిభావమెఱిగి ♦ తరుణివేటొక్కతె, పలికెనిట్టులనుచు ♦ బ్రాధివెలయ. ౧౧.
- ఊ. లోపముమానవేవిభుని ♦ గొబ్బనఁగూడవె కాకతక్కినన్
జాపలమైననీమనము ♦ చాలతపించును ముందుబోలెనే
నాపలుకెంతయున్నిజము ♦ నాలిరొయంచునునిట్లు నేర్పుమై
దీపుగఁబల్కియల్కవెన ♦ దీర్చినచెల్లిగూడెనాధునిన్. ౧౨.
- సీ. గురుకాశసూనదు ♦ కూలసాగసకల, క్వణితరేఖాకాంచి ♦ కస్యజఘన
సన్నిభతీరదే ♦ శప్రభూషితకుంజ, పానోధియోషితృ ♦ సంతికలను
అతిదురపాతభే ♦ దిత్తనిర్ధ్వరస్రవ, త్ప్రతియాతవల్లభో ♦ త్వంగశీత
లాచ్చమాక్తికవన ♦ హాసోపలక్షిత, నిర్మలాదకబిందు ♦ నివహములను
నచలదళిపుంజమృదులాంజ ♦ నాభిశారి, తప్రసూనాక్షిసాదర ♦ తానిరీక్ష్య
మాణనమ్రాంగలతికాస ♦ మాజములను, సంతసంబునఁజూచుచు ♦ సంతమఱియు.
- క. వారణమునకలితామణ, సారస్థిరగండకషణ ♦ జాతశ్యామో
దారమునోపరచందన, భూరుహములుజూచిరంత ♦ ముందరఁజనుచున్. ౧౩.
- చ. తగుణులుపెడ్కొనోజెలగి ♦ తామునుబూవులగోయకుండియున్
బరుగుపకారముల్తమకు ♦ వారకచేసెడులీలనిచ్చున
వ్విరులనునాగులందుఁగల ♦ ప్రేమలఁదైకొనిరప్పడెంతయున్
మరియుచువల్లభుల్ప్రియము ♦ బొందెడుపల్లుగసాదరంబుగన్. ౧౪.
- క. మఱియొకమానినినాగుఁడు, విరులియ్యనుసవతిజేర ♦ బెట్టుగబిలువన్
జరణమునశేలవ్రాయుచు ♦ గరమల్కనుబల్కుకుండె ♦ గన్నీరొల్కెన్. ౧౫.
- చ. సరసములాడునాగుఁడెన ♦ సన్నభమైతనదృష్టినిల్పితా
సరిమరివీడిజాఁజెడుని ♦ జాంశుకమున్నటికట్టకయ్యెడన్

సరసమబూబుగోయ వెనఁ ♦ జాచినయట్టికిరంబునుకొప్పు ధా

యెఱుంగక చుంఁజెవెండియొక ♦ యింతినిజాధిపత్తిచిత్తితిక.

౧౭.

* * * * *

వ. అంత.

౧౮.

క. చెలులకులుమాఁగఁగుండను, జెలుపగు నం పెఁగఁబునుఁగిమి ♦ చిలుకలు బెదరక

వెలయుజవాచియలంబుక, నలచకిగుమి గూడిననును ♦ వారెఁగోన్ముఖుల్.

౧౯.

వృక్షగతిరగడ.

నారిసారియశోక మిదిమగు ♦ నారఁగూర్చి పథాన బోలుచు

మారుమాటిచిమచకుముట్లను ♦ నూనినీమణిసిగుసఁగఁగఱు

ఆలిహోలినివిరులుగోయను ♦ చుళికులంబులుప్రమాదము మన్నని

గోలగోలతఁగిగురుగోయను ♦ కోకిలంబులువదరుచున్నని

కల్పిక్రలికలఁగోయఁబోసఱు ♦ కన్నతావులగులుగోయఱు

వల్కఁబూనుచుఁగగ్గికారము ♦ భామయిల్లి డిగిని నాదరులు

కంఠెయిఱిలకంబులొకల ♦ కంఠిపూచునుగంఠెఁబుట్టి

అంటుమావిదలిర్పుతావుల ♦ నంటునీవిరులొంటికిల్లి

శోభనాంగిపదంబుసోకన ♦ శోకమలగులుసందునిండఁగ

రాభవస్త్వగుగీతఁజేంకణ ♦ రానిరానిపనుచు మెండుని

బోటిసీముఁబుత్తిచూచినఁ ♦ యూచునింపునుదోపం పెఁగ

నాటఁగొగిటఁజేర్పవలపుల ♦ ననుచుఁ గనరరానిసంపుగ

జల్లతావులననుచు నాచుణి ♦ చల్లనీవనినకుశ వారము

కల్లగాదుతలిర్చునాగుపు ♦ గాడ్పుసింకిఁ సందుచారము

నవుగది వికన్నె పొన్నలు ♦ నవ్వఁగొప్పిగుఁబునిననుచును

బువ్వఁబోఁడిసఁచల్లతావులఁ ♦ బొల్పునిఱును బాగులనుచును

నాతి నాతిటురాకునీడగు ♦ నాతలంగుము నాతిలంపిది

చేతి కేతికికొడియ నేటికిఁ ♦ జేతఁగాదఁజేసితిలంపిది

వాదులేటికిరాఁరెయకా నెఱు ♦ వాదులొగురుచాఱుమీసల

పాదితనములుమానియివిర ♦ వాదియలగులుగోయఁడిన్నుల

కొమ్మకొమ్మయదేమి ముదరి ♦ కొమ్మవలచెదువిరులుగాన

యమ్మదొమ్మికిరాకుమదిసా ♦ యమ్మగాదుచలమ్మమానవి

మొల్లలల్ల వెదూడుపూచిన ♦ మొల్లమోతరుణీనుతల్లిక
 అల్లి బెల్లిగనల్లిననిచిన ♦ దల్ల బేచెలిమల్లివల్లిక
 వారిజేగూలారరాచయ ♦ వారియిల్లి వెనన్నజాజులు
 వారువారిచేరికోయుడు ♦ వాడుదీరివిపుష్పరాజులు
 దండనిల్లి వెననిచినవివే ♦ దండయానరొబండుమల్లెలు
 దండిగాగనమగోయుదయువే ♦ దండదండకుగొల్లకొల్లలు
 మంతకుకక్కగఁబూచినదిచా ♦ మంతియిల్లి దెరండుచూతము
 యెంతవంతలుదీనితావులి ♦ వింతియెంతయువేడ్కఁగోతము
 నేగుపొప్పగఁగూడియివిగ ♦ న్నేరుపువ్వులలోనవంతలు
 నోరహస్తగఁగోయుదయుక ♦ స్మారికపైలురాచెకాంతము
 గోరనేరిచికోయుమివిగో ♦ గోరఁటలవలినీలవేణిరా
 చేరిక నెయి వెగొండమల్లెలు ♦ చేరిచిదుముముకీరవాణిగొ
 కంబుగంపుటనంబులివిగో ♦ గప్పుగప్పునతావిఁజిల్లెడు
 పప్పువారినిదీచలాశము ♦ విప్పుకప్రపులప్పలూపైడు
 పాటలంబులపూతచక్కన ♦ పాటలంబులపూతచక్కన
 మాటలేటికిబాగునేయక ♦ మానినీనుణిరావెగ్రమ్మన
 రంగుగాఁగఁదలిచ్చినవివా ♦ రంగములునివెరెండువేడుక
 నంగ నామబాలారకోయుద ♦ మందటయుతగగుములుగూడుక
 వింగుగాఁగఁదలిచ్చినవిగుగు ♦ విందలిల్లి వెమానినీనుణి
 యిందురాఁగదగమ్మనువ్వలి ♦ కేగ నేటికిమానియూమణి
 వారిజాక్షిరొకింతుకముల ♦ వార్వరియిచ్చటరారెయిల్లివె
 కీరివాణిహివంతగుచిరా ♦ గిల్లుచున్నచిచేరిగిల్లవె
 పొరభంబులకెల్ల హెచ్చిది ♦ చానయీకులువేరుదీయవె
 వేరునేయఁగఁదగునెయివటి ♦ వేరువేరుపుమీఱఁగోయవె
 అన్బుమగువమువంతతావుల ♦ నలరుచున్నదివేడ్కఁజేగొను
 కొమ్మపండినమేల్లిఫలములు ♦ కొల్లగానివెనిండెగైకొను
 కొదులిరొయివెమావిపండులు ♦ కొల్లకొల్లలురెండువైళము
 చామగన్లెనుమల్లవేయట ♦ బారుచందనపుష్పగోళము

లిగు నకు చయి వెలిమి చాపులగులు ♦ గీలమొందె యెట్టివో నుము
 నకితవాదిచ్చునిశాబకాక్షి ♦ పాలపుండుల నెట్లెగో రుము
 విరు వారవికింగురుచిడి ♦ పేలవన యున్నది వానినొ
 ధారుణీ వ్రలివ్రన్సిచ్చుని ♦ గోలెట్లెడులొనుగులవోనినొ
 నానులొరులు సారమునిగో ♦ నాది కిట్లెరులు నెట్లెరు
 కేర నేర్పులు లెక్కికోయుడు ♦ స్రుమ మునున నేము నున్నది
 పూగఫలములుగోయుడువె ♦ పొన్నది పులకంబుల్లెడ
 నాగనల్లిదళంబులేరిని ♦ నాతిచిగురులగులొ నెట్లెడ
 యనుచుచొంపొనెన్దరించుదు ♦ నాన్ది నాన్దిగోనినొను
 మనములలరగలీలనోగును ♦ నుమునొనెన్దరించుదు. ౨౦౦.

చ. చిగురులుపూవులిచ్చిని ♦ చెంతి నెముల్ల నెముందునెట్లు
 ముగువలుగోయదద్దనని ♦ మందిరిలొచ్చివని నెట్లెడ
 జ్జగతిరుహంబులంగవన ♦ సానిలగోలమనెడి నున్నది
 ముగుదలయందులుప్పరి ♦ పూర్ణతిమిండుచొంపొనె నునుగో. ౨౦౧.

నీ. కిసలయంబులుగోయ ♦ గెంగేలయెడ్రచి. చొంటి నున్నగునతి ♦ చితియుల్ల
 గబ్బిసిబ్బెపులుబ్బు ♦ గుబ్బులుపుచ్చడి, నిండియొక్కలొపాని ♦ డిబ్బులవనరి
 నెరతాచిగులెడ్డు ♦ వగపులంబులచేత, చునుదెట్లెక్కియనుగెల ♦ పులకంబులు
 గునుమావతంపమున ♦ కోరికున్నులజేసి, పున్నులుమునుగు ♦ పున్నులనునెట్లు
 నలగుయెవతినమూపంబు ♦ లచటనొన్ను, భూనులంబులవనని ♦ పున్నులొట్టి
 కతనుబొందినగతిజాల ♦ నతిశయుల్ల, నరసిచూడెనొగొరులు ♦ పుట్టిపుడు. ౨౦౨.

తే. కోరియారీతిలువ్వులు ♦ గోసియంతి, మరునిబూనింపనొకకొన్ని ♦ చిరునాచి
 కడమవలసినవన్నియు ♦ నొడలనింది, యలగు నాగులనొకొని ♦ చిరునాచి. ౨౦౩.

చ. ముదితయొక పుపుష్పములు ♦ ముష్టినిబట్టినిజేమమొందు
 ముదమననేయనాతడెను ♦ ముద్దయ నేసివచ్చుకంబులక
 జెదరకనిండుపువ్వులవి ♦ చిన్నవహించవివాడవేళెం
 పదదళుకొత్తబోయుతల ♦ బ్రాలవిధంబునజూచినొప్పుదుకో. ౨౦౪.

చ. పడతియొక రు నాథుడున ♦ పత్తికెదాగడుచూపునందునొ
 పడమనవేదమిందునను ♦ బోవగజేసెదనందులువ్వులక

- బడిబడినేయనవిష్టరులు ♦ భావజుతూపులు బోలెనిండిన
యొడ్డయందు గొంగిలించినతి ♦ నోర్వంగ జేయననోర్చెనాతియున్. ౨౫.
- ఉ. గొట్టెగిపువ్వులేల్చియొక ♦ టొన్నుకరంబుననిండెబట్టితా
గజ్జలతెలులావ్వుతెలి ♦ గన్నుల నాగునిబొటజూచుచున్
అల్లులుచేసెనెనిడు ♦ హాసమెల్లంగెనార్యేనాదిపో
గజ్జలచే నుటందుతల ♦ కాలతుండు నన్నుననుచి చూడంగన్. ౨౬.
- చ. అలలునపన్నుల్పొందు ♦ హారమునోడు నావనీపలన్
నిలిచినజేసుంగ్రమ్మికిడు ♦ నన్నుచలిర్పంగ నేయనాతిండున్
చలరాకమార్తలఘనయి ♦ దప్పక నేననునానినిష్టాన్
అలరులకూపులన్ మదను ♦ కాత్తెగలంగల సేయచాప్పునన్. ౨౭.
- ఉ. ముల్లముగంధియొత్తకడు ♦ మోదయనోగరికింకఁబ్రస్తునల్
ఘల్లునమ్రాచుగాఁదనదు ♦ కాంతుని నేనినవేటమేలెనా
వల్లభుఁడేసినవల్లభుని ♦ వారిణిలలఁబొటజూచెదా
నల్లలిభుండు వేలనిని ♦ హస్తిననుండును నోలెనటంగన్. ౨౮.
- తే. మగునిగొనుఁగనిదిపడి ♦ తొలుముకరణిఁ, చిన్న నెడఁబొయఁచినెడు ♦ తలఁపుతోడఁ
బటచుచుండెడుటనూర్చి ♦ పత్తినిగూడఁ, దఱిమియే సెనొక్కన్తునం ♦ తనిముతోడ.
- చ. పరిహుల నేఁడుచంగురుడు ♦ వీఁడెయటంచును నొక్కయింతిదా
పగుని మొగంగఁబొలితన ♦ వైకొముదీఁగనేయనేడుగా
దొఱకవలించుఁబుచ్చులు ♦ నోగపుముష్టనిబట్టియేయన
వ్యోమకాశాఘమోయనగి ♦ విగళింగనిండెనుచున్బుంబునన్. ౩౦.
- ఉ. కంబుబొడి మూర్తకరు ♦ కగ్గనినార్ద్రభోగూఁగ మైతగన్
మంజులభూషణాభరత ♦ మాడ్కిని నుప్పంగఁజేటిగానముల్
రంబలనాట్యజేళవి ♦ లానముగాఁగనొసంగునట్టిపు
స్పాంజలి నాఁగనొప్పంగని ♦ బాధిపు నేసెనుబుప్పమువ్వులన్. ౩౧.
- తే. ముదితయొక్కత్రపువ్వులు ♦ ముష్టనెత్తి, పెనిమిటిని నేసెఁడద్రయ ♦ ముననుమేను
మరుఁడువిరహుల నేచంగ ♦ మదిఁదలంచి, నుపుడుజలిపించుపైఁడిబాకనగ మెఱయ.

లయద్రగాహి.

అప్పుడొకనాతివేసఁ ♦ బుప్పొడినినా.చును, గుప్పనగుమోముగను ♦ మొప్పంగను నేయం
దప్పకనునాతఁడును ♦ గప్పరముచేమరల, నప్పడఁతి నేయనది ♦ దప్పకొనిపఱుపం

గొప్పముడిపిడికురు ♦ లుప్పరములెగయుచును, గొప్పచును మోమునను ♦ గప్పినను బటవకో
దప్పినిలనాతఁడును ♦ దెప్పనను గూడనది, ద్రిప్పినను మోమునను ♦ గుప్పెరజమొప్పకో.

లయగ్రాహి.

కొమ్మమఱియొక్కరితే ♦ తమ్ములను నేర్చిపయి, గ్రమ్మితననాయకుని ♦ నెమ్మెగము నేయకో
దమ్ములనలంచునల ♦ తమ్మిపగదాయయని, యమ్మెగముజూచియవి ♦ పమ్మయిననాతం
డమ్మగువనేర్చికుము ♦ దమ్ములను నేయనవి, క్రొమ్మెఱుంగుగ్రమ్మరుచు ♦ లమ్మిహిరుతేజం
బమ్మయనియంతవిత ♦ ధమ్మయిననెంతియును, సమ్మదమునొందిరల ♦ కొమ్మయినతండుకో.
తే. తరుణియొక్కతెవరునిక్రొ ♦ విర్విరుల నేయ, నాతఁడయ్యింతిమరలంగ ♦ నప్పడేయు
విరులుతలనిండిచూపట్టె ♦ వింతియగుచు, నలరులనుగట్టునూనక ♦ మనగఁదనరి, ౩౫.

ఉ. పుప్పొడినిండఁదోగియల ♦ మూఁపునఁగ్రొమ్మడిజాటిపెన్నెరుల్

గప్పలలాటమందిడిన ♦ కస్తురిబొట్టుదలిర్పజూడఁగా

నప్పడుపొల్చెవెండియొక ♦ యంగనసామజకృత్తివాసుఁడై

యొప్పలలాటలోచనుఁడొ ♦ కోయననెంతయువింతమీఱఁగకో .

౩౬.

తే. వెండియొకయింతిగనుపట్టె ♦ వింతయగుచు, వరుఁడుపైనేయుక్రొవ్విరుల్ ♦ శిరమునిండి
తారకాక్షీర్ణమగునభోం ♦ తరముమాడ్కిఁ, గొప్పగనుపట్టనొకవింత ♦ యొప్పమీఱి.

వ. ఇవిధంబున విహరించి తత్ప్రీతిసానుసహిపమార్గములనుండి వెలువడి యలసయానం
బులం జను దెంచుబృందారకసుందరీసందోహంబులు కరికరస్థూలారుకాండభారంబున
నత్యంతవిరకాలంబునకుం గూడ నడుచు నవచల్లవకోమలత్వంబున సమస్తలినైన నడువ
సూపక మదవిహ్వలత్వంబునంబోలె, నడుగడుగునకుఁ దొట్టుపాటు గదుర మెట్టెడు
మృదుపదంబులను బ్రవిసారితకాంచికానవరత్నప్రభాసముద్భవమసూహరోత్కర్షం
దనరి సుకుమారవర్తులత్వంబున నతిశయిల్లుచు విమలపులినంబులం గెల్చి నిలిచినట్లగుచు
నత్యంతగౌరవంబులై పథపరిక్రాంతిఁబొంది కన్పట్టు జఘనంబులును, సముచ్ఛ్వాసత్వం
కజిశోకకోమలంబులై తనరారు నాభిప్రదేశంబులచేత నివి నమీపంబుల నత్యంత
కాంతిజనకంబులగు వళిమద్వలగ్నంబులయందు స్తనాతిభారంబున నమ్రత్వంబొందు
నుదరంబులను, సమంతతఘర్తాంబు కణపరివృతంబులై యవికచటోచనంబులం దనరా
రుచుఁ దుహరపరిష్కృతాన్నుట దళసరోరుహ సదృశంబులై న ముఖంబులును విస్త
యంబుగా నిరూపించుచుం జూచు ఖేచరుల కపూర్వవిలోకనకౌతూహలంబు పుట్టిం
చుచు ముగ్ధాత్మిరంబుఁజేరం జను దెంచి జఘక్రీడాసమారంభంబునంబోదల నప్పడు. ౩౭.

చ. చలదురుమీనధూతజల ♦ జత్వముదృఙ్ముఖచేష్టయైతగక్
దోలఁకుతరంగముల్ కరవి ♦ ధూనతఁడెల్పఁగహంసనిస్వనం
బులుపలుకుల్బలెందనరఁ ♦ బొల్పెనురాపగమత్తటంబుని
ర్తలమి దెయంబుకేళికిటు ♦ రమ్మనిపిల్చినలీలనత్తటికే.

3౯.

చ. మలయుచుఘర్తశాంతిగను ♦ మందగతింబ్రసరించీచీచిత
జ్వలజనుగంధగంధియుల ♦ సజ్వలశీకరసంయుతంబునై
యలఘుతరంగచారియును ♦ నైనసమీరముతత్పురాంగనా
వలికిఁగరావలంబనము ♦ వారకయిచ్చినలీలమీఱఁగక్.

౪౦.

వ. అవృదు.

౪౧.

మ. సవెలీనంబులమీఱుయానములహం ♦ సక్రేణిసంచారము
న్నవలావణ్యనితంబయుగ్ధఘనవి ♦ న్నాణంబునక్పైకత
చ్చవిదీర్ఘాంచితలోచనాననములక్ ♦ సారాంబుజాతంబులక్
ఆవమానించుచుఁబొల్చిరెంతయునుది ♦ వ్యస్త్రీలుకోభిల్లుచుక్.

౪౨.

వ. అంత.

౪౩.

క. జలకేళి కాయితంబుగ, వలివపుఁజేలములుగట్టి ♦ వగులగుగంధ
ర్వులువేదుర్గిహాభయమున, కలరఁగమునుదిగినపిదప ♦ నలివలువేడ్కక్.

౪౪.

చ. అలికివిభిన్నయుధాతను ♦ బ్రాంతములనెవ్వనఁబాఱుమీనముల్
గలుగుజలంబులద్దివిజ ♦ కాంతలుమున్నుపయోవిహారముల్
నలుపనిచోటుగానమనిఁ ♦ జంచలమందుచుఁజాలభీతిజొ
త్తిలఁగనుజొచ్చిరొయ్యనన ♦ తిప్రసభాత్తతమాటికుల్కుచుక్.

౪౫.

చ. ఉరుతరయత్నభారమృదు ♦ లోజ్జ్వలవర్తులిలోరుకాండవి
స్ఫురదమరీసమూహమటు ♦ చొచ్చినమాత్రనెఘుర్ణమానమై
పారలితరంగమాలికలు ♦ బోరునఁదీరములూక్రమింపఁగా
నిరవుగనుండుహంసకుల ♦ మెల్లనుబెగ్గిలిపాఱఁజేయుచుక్.

౪౬.

మ. కరమొప్పంగళిలాసమానవిలస ♦ ద్గంధర్వపక్షోహతిక్
సురనారీపుఘలస్తనాహతులపీ ♦ చుల్వీలితత్తోయముల్
దరికింజేరుచురోపతంగదియుచం ♦ దానంగలంకత్వముక్
బారనెన్నేదినిఁగర్కశాహతులచేఁ ♦ బకాతాత్మకుల్లల్లరే.

౪౭.

ఉ. శోష్యులువీడఁగానడిచి ♦ గొజ్జఁగిదండలుజూఁగొట్టియుక్

గవ్వరగందముల్చెదరఁ ♦ గావెనఁదాఁకియుఁబెక్కునేరముల్

తప్పకయీగతికొనలిపి ♦ తత్సతులందలిభీతిచేబలెక

చెప్పరమైనకంపమునఁ ♦ దేలుచునుండెనుమీలత్తతిక.

౪౮.

చ. సవతుకఁజూడఁజాలదని ♦ చయ్యననొక్కతెకుంకుమంబుచ

న్గవకునలంకృతంబనుచుఁ ♦ గన్నడకుండఁగఁబూసిదాఁచునా

నవనఖరక్షతంబులుగ ♦ నంబడెఁగుంకుమబోవజిక్కుత

ల్లవములుబోలెనవ్వడువి ♦ లానముమీఁగఁగఁజూడనొప్పచుక.

౪౯.

సీ. ఆశులుకనీనిక ♦ లట్లులీనతనున్న, వజ్రవత్రములూలో ♦ లాక్షీకనులూ

ర్పుంకారరహితమై ♦ చలియింపకున్నవి, యశిబృందమోపత్త్య ♦ లాక్షీకురులూ

దరహాసవిస్ఫుట ♦ దంతకేసరమైన, దిదివిరిపద్దమో ♦ యింతిముఖమొ

కరకంజసంగతా ♦ గ్రతనొప్పచున్నవి, పటుబిసంబులూకాకి ♦ బాహులూక్కో

యనుచునీరీతిసందియ ♦ మందియంత, నలినవరమునదాఁగిన ♦ పాలఁతిగాను

నిశ్చయించిరిమదిలోన ♦ నిపూలైన, సకియలూకకొండజుత్తుత ♦ త్తణమునందు. ౫౦.

చ. వెలదియొకర్తునాయకుఁడు ♦ వింతగఁగూర్చిసపత్నిసన్నిధిక

వలుదకుచాంతరంబువను ♦ వైచినపువ్వులదండఁదాజలా

విలమగునట్టిదేనియును ♦ వీడకతాల్చెనుసల్లెకాగుణా

వలివసియించుఁజేమగల ♦ పట్టుననిల్వపుప్రేమలేనిచోక.

౫౧.

సీ. కాంతలుదీర్చిన ♦ కాటుకల్సెరయంగఁ, యత్నాంతరక్తిమఁ ♦ బర్వకుండ

సరికట్టుటకుగాని ♦ యదినిశ్చయంబుగా, శోభితార్థముగాదు ♦ సూతలంప

గుఱుతిందుకదియిటఁ ♦ గరఁగిపోరక్తిమ, నెఱసిలోచనముల ♦ నెఱుపుమించె

శోభయొప్పటియట్ల ♦ చూపట్టుచున్నది, యదిశోభితార్థమే ♦ యైనదేని

దానిశోడశోభ ♦ తలఁగకయండునే, యనఁగఁజూడనొప్పి ♦ రతివలపుడు

జలములందుఁగేళి ♦ సునిలాసవైఖరి, నలుపుచుండివంత ♦ చెలువుమీఱి.

౫౨.

చ. పాలఁతులుకొప్పలకదుఱుము ♦ పువ్వులబంతులువేగయుక్తమా

జలములచేతలూభమున ♦ జూడ్యులచేబలెనాహృతంబులై

కలయఁగఁడప్పదేలియధి ♦ కారముమారునమాత్యులుంబలెక

కదలఁచునత్తఱింబాలసెఁ ♦ ధత్తణసంభవశోభనత్వముక.

౫౩.

చ. గతమకరీకలావసవ ♦ కజ్జలయావకగండదృక్సమం
చితమధురోష్ఠలయ్యగడు ♦ చెన్ను వహించుచునుండునట్టియా
యతివలఁజూచిభేదరులు ♦ హర్షమునొందితదృష్టప్రక
ర్షతయెవిభూషణంబులకుఁ ♦ జాలనలంకృతీయంమ నెన్నుచున్. ౫౪.

వ. అప్పుడు. ౫౫.

చ. అలరువిలొసినీసముద ♦ యంబటమున్ననురక్తిమీఱఁగాఁ
జెలువులూనంగుసాములను ♦ జెన్నుగఁదాల్చియుఁజేయదయ్యెద
త్సలీలతరంగస్తిక్తనవ ♦ చారునఖత్తజాతకాంతిచేఁ
దెలియసవత్నిజాలముల ♦ దృష్టితపింపఁగఁజేయుకైవడిన్. ౫౬.

చ. అలరు మొంగంబులుంజలిత ♦ హారములున్నరుణాంగశోభలున్
గలిగినసారభామినులు ♦ కన్యెననొప్పిరిపద్దయుక్తమై
చలితసుఖేనముల్గలిగి ♦ సంక్రమితా * గ్నిశిఖాచయంబులై
పాలుచుతరంగసామ్యమునఁ ♦ బొందుచునింతయువేరులేదనన్. ౫౭.

మ. కర మొప్పంగనునొక్కచేతనుబుకం ♦ గాఁదోసివేరొక్కచేఁ
జఱవస్తర్దళవాద్యలీలజలముల్ ♦ సారధ్వనిస్త్రోయఁగా
భరతప్రక్రియమీఱుతాళగతులన్ ♦ బాగొప్పఁగానృత్యముకొ
గరిమజ్జేసెడులీలఁగంపిలునుద ♦ తొంతాకుచద్యంద్యముల్. ౫౮.

చ. విమలతమీటివారలకు ♦ వేడుకతోవిహరింపయోగ్యమై
యమరుచుఁదత్సతీసదర ♦ హాసహసజ్వలజానుబింబితా
నృములనలంకృతంబగుచు ♦ నంబువులొప్పఁగఁబొల్చెగంగదా
నమలతకున్ఫలంబుఁగని ♦ నట్టులుజూడఁగనట్టివేళలన్. ౫౯.

క. పొరలుచుమీనములూరుపు, లూరసినభయనుందిచూడ్కు ♦ లుచ్చలితముగాఁ
గరములువడఁకఁగఁదత్సేతు, లూరపైసఖులకునుసహిత ♦ మొప్పిరిచూడన్. ౬౦.

ఉ. మానినియోర్తుతోయముల ♦ మత్స్యసమాహతిచేభయంబులొ
నూనినదింబలెన్నుదము ♦ నొందఁగవల్లభుఁగొగిలించెనాఁ
జానలకృత్రిమప్రియర ♦ సప్రభవోజ్జ్వలహావభావకృ
న్దానితకైతవక్రియల ♦ మానసముల్హరియింతురేకదా. ౬౧.

- క. జలకేళివలనమిక్కిలి, చలియించెడుకురులురెండు ♦ చక్కులగప్పక
జెలులముఖంబులువొలిచెను, నలికులములుమాఁగినట్టి ♦ యబ్జములనగ్గక. ౬౨.
- క. జలములులోఁత్రైవదిబలె, నళుకుదుచుదమందికరము ♦ లార్చుచునలమెక
జెలువునినొకనతిసకియలు, బలుబేరజమనుచుదూటి ♦ పల్కకయుండక. ౬౩.
- మ. కరతోయంబులచేవిలాసమలరక ♦ గాంతుల్ నివారించినక
వరపుత్తస్తనయుగ్మముల్ నిబిడని ♦ శ్వాసంబులంగంపిలక
గరమొప్పారెడువిధ్రమంబులగరా ♦ గ్రంబుల్ చలింపంగన
త్తటిజూపట్టెవిలాసినీజనమసా ♦ ర్థత్వంబునన్బొందెనాక. ౬౪.
- చ. అనునయమొప్పజేసికతి ♦ నత్వముఁబొసిప్రసన్నగామొంగం
బునఁబఱిసీరుజల్లినను ♦ మోడ్పుగనుంగవతోడనొక్కజ
వ్వనిముఖమొప్పెనెంతయున ♦ పత్తిమొంగునమీటుకాంతియుక
దనుజెనఁబొందినట్లగుచు ♦ దన్తుఖమత్తటిఁజిన్నబోవగక. ౬౫.
- సీ. వరునిమీఁదటఁజల్ల ♦ వనితదోయిటనెత్తు, సలిలంబువ్రాఁడట్టి ♦ చెలువుఁడంత
నవలంబనముసేయ ♦ నంగజాతవికార, మడరియంగముపుల ♦ కాంకురముగఁ
బరవశత్వముఁబొంద ♦ భామగట్టినచల్వ, వలిపచేలమునీవి ♦ వదలియుపుడ
జాతినవెనఁజక్క ♦ సవరించుప్రియసఖి, చెలువుననత్తటి ♦ సలిలములను
నానుటనుజేసివిగువైన ♦ నవ్వరత్న, లలితకాంచనకాంచిక ♦ లాపమడరి
ప్రేమదళుకొత్తనింతికిఁ ♦ బ్రియముదోలక, మానమూనంబుగాకుండఁ ♦ బూనినిల్పె.
- సీ. అత్తఱినొకమోహ ♦ నాంగిబంగరునిగ్గు, లీనుచుండెడుతన ♦ మేనియందుఁ
దీరైనకాటుకల్ ♦ జాతీయోరగఁజూచు, బెళుకుకన్నులువంత ♦ చెలువునెరప
యావకరనమెల్లఁ ♦ బోవపల్లవకోభ, నుల్లసిల్లెడుమృదు ♦ లోష్ఠచలన
మొకవంతకాంతిని ♦ బ్రకటంబుగాఁజేయఁ, గస్తూరితిలకంబు ♦ కరఁగిపోయి
ఫాలఫలకాంతరంబునఁ ♦ బ్రస్ఫుటముగఁ, దళుకులీనుచునుండెడు ♦ వళులువంత
సాబగునెరపంగనెంతయుఁ ♦ జూడనొప్పె, జెలులకవయవకాంతియే ♦ చెలువుగాదె.
- సీ. వెలఁదివేొక్కతె ♦ విభుఁడువేడుకమీఱు, సవతిపైజలములు ♦ చల్లియాడి
యంతటఁదనమీఁద ♦ నరసిచల్లినఘడి, నెంతయుఁగోపించి ♦ కాంతుఁడప్పు
జనునయవాక్యముల్ ♦ విషయంబుతోఁబల్కు, సంతసింపకయుండె ♦ నింతయైన
నదియంతయునునిశ్చ ♦ య్ముగ్ధదానుదిబ్బొన, నరసిచూచినలోక ♦ మందునిపుడు

గాఢమైనకూర్చి ♦ గలజనంబులమది, నడరినట్టికోప ♦ మంతకంత

కినుమడించుఁగా దె ♦ యనునయించినయంత, నేమిహేతువొక్కొ ♦ యెఱుఁగరాదు.

సీ. చెలువులనన్నిధి ♦ నలిలంబులొపల, మునుఁగుమఁదెప్పవా ♦ టెనయుమండఁ
గించిత్సున్నటాపాంగ ♦ కుంచితార్థనిమిలి, తావ్రతికనీని ♦ కాదిలక్ష
జాకేకరసులక్ష ♦ జాలొలనేత్రత, నుడుగకమేనులు ♦ వడఁకుమండ
సతతనిశ్వాసకం ♦ పితసమున్ముఖిసేన, కుచకుట్టలంబులు ♦ కొమరుమిగుల
సతులకత్తటిసలిలమ ♦ గ్నతనుజేసి, శ్రమమొమటికాకపతిసమి ♦ పమునఁజేసి
పుష్పచాపవికారంబా ♦ పాడమినట్లు, చూడనొప్పారిరొకవింత ♦ సాబగుమిటి. ౬౯.
వ. మఱియును. ౭౦.

క. ఆత్మతినొకబిత్తరిచెలి, కత్తియలనుమిటివేడ్క ♦ గడలుకొనంగా
నైత్తిగిలియొఁదెదనమో, మెత్తుకనాధునకుమోద ♦ మిగులొత్తంగఁ. ౭౧.

తే. వెలఁదియొక్కతేవిభునిపై ♦ జలముఁజల్లి, యతఁడుమఱిచల్లనూహింప ♦ నచటమునిఁగి
దూరమునఁదేలఁగమలంబుఁ ♦ నొడరి నెరయ, మునరుతేటులగతిఁగురుల ♦ మోమునిండ.

తే. ముదితయొక్కతే నెమ్మోము ♦ ముంచిపూత్పూ, తంబుచేసినబుడబుడ ♦ ధ్వనిచెలంగె
నభ్రరవమంచునదియపు ♦ డాలకించి, తటములందుండుబర్హినం ♦ తతినఱింపె. ౭౩.

లయగ్రాహి.

బోరగిలియొఁదెనొక ♦ నారిచెలికత్తియలు, మిటియిరువంకలను ♦ బారుగొనియొఁదం
గారయముతోడుతను ♦ వారలనుమీఱనపు, డారమణివల్లభుఁడు ♦ నేరుపునన్దక్ష
దూటికడువేగమున ♦ దూరమునమున్గిచని, చేరికనుదేలుచునె ♦ యారమణిమోమ
వ్వారిసటుముంతునని ♦ చేరనదిపొంచికని, దారిపయిఁజల్లినను ♦ బాఁతెమరలంగఁ. ౭౪.

ఉ. చేతులుమొదికెత్తికొని ♦ చేడియయొక్కతేయొఁదెనిల్వగా
నాతతచేటికాకరస ♦ మాహతసంభవతోయనిస్వనం
బాతటిమద్దళధ్వనిగ ♦ నబ్జసముద్గతచారుబంభర
వ్రాతరవంబుచాలశ్రుతి ♦ భాతిగనత్తటివేడ్కమీఱఁగాఁ
బాతరల్లాడులీలఁబతి ♦ భావమునన్దుదమందిచూడఁగఁ. ౭౫.

చ. పదములుమోముఁజన్గవయు ♦ బాహులుఁగన్నడఁదోయమందునె
మ్మదిఁబవళించిసూర్యునకు ♦ మాటికిమాటికిఁదానమస్కృతుల్
వదలకచేయుచుంజెలఁగి ♦ వారిజలోచనయొఁదెనేర్పుతో
నిదికడునింతయంచుఁజెలు ♦ లెల్లరువిస్తముమందిచూడఁగఁ. ౭౬.

- చ. లలనలుమట్టునిల్చుచుజ ♦ లంబులుమీఁదికి నెత్తిచల్లద
 త్సలకణంబులొప్పెనుర ♦ దానవసంఘముపాలవెల్లిదా
 జిలుకఁగమీఁదికి న్నెగయు ♦ చిమ్మలలీలఁదదంతరంబునన్
 వెలసినలక్ష్మినానొకతె ♦ వింతగఁబొల్పెనుసాబ్జహస్తయై. 22.
- తే. ఒనరనీరీతివిహరించి ♦ యురుకుచోరు, జఘనకలితాంగనలుద్రోయ ♦ జలముదల్లె
 వారివిడలేకపొంగుచు ♦ వచ్చుకరణి, ముందుగ నెయ్యూర్పులుప్పొంగి ♦ ముంచెదరులు.
- చ. బెడరెరథాంగయుగ్మములు ♦ ప్రేమలఁబాయుచునన్యతీరముల్
 గదియఁదటంబుచేరిసుర ♦ కాంతలుతత్సరిదంబుఘౌతమై
 సదమలవంకజాతవన ♦ సంపదమీఁతెడుతారహారముల్
 బొదలఁగఁబొల్పిరుల్మములఁ ♦ బొల్పెసలారెడురాత్రులాయనన్. 2౯.
- సీ. కులుకుగుబ్బలఁబూయు ♦ మలముజరసమున, నొకవింతరూపంబు ♦ ప్రకటమగుచు
 విచ్చిన్నభూషణ ♦ నిచ్చన్నదీధితుల్, బహుచిత్రవర్ణంబు ♦ పరిధవింపఁ
 గాత్తిరగంధంబు ♦ గలసియొక్కొకచక్కి, యావకరసమంటు ♦ శేవఁదెల్ప
 విడిజాటిమైనిండు ♦ కరులదండలచేతఁ, దరఁగలుచక్రవ ♦ స్థతులవెలయు
 సలరుగంగోదకంబంతఁ ♦ బొలిచెనపుడు, వలనుమీఱంగఁజౌసీతి ♦ బంధగతుల
 మేల్పుటింతులుక్రిడించి ♦ విడిచినట్టి, తల్పలక్ష్మీవిలాసంబుఁ ♦ దాల్చినట్లు. ౩౦.
- తే. పడఁతురీరీతినలలంబు ♦ వెడలివచ్చి, తడినివలిపంపుచేలంబు ♦ లొడఁకులంటి
 యవయవంబులుబయలైన ♦ యట్టులుండ, నొండొరులఁజూచిదరహాస ♦ మండగొనఁగ.
- క. గడిమడతలిడియుముందా, మడుగుకడ నెయిడినయట్టి ♦ మడుఁగులువెననొ
 క్కడుగున నే చెరిమడతలు, దుడిదుడినటువిచ్చికట్టఁ ♦ దొడఁగిరివరునన్. ౩౧.
- ఆ. నీలవేణియొకతె ♦ నిండుకుచ్చెలదీర్చి, నీలియుదయరాగ ♦ మోలిగట్టెఁ
 బువ్వగంధియొర్తు ♦ పొందుగానవరించి, పొగడచెరుగుచీరఁ ♦ బొగడఁగట్టె. ౩౩.
- ఆ. చంద్రవదనయొర్తు ♦ సవరించెనరిగంచు, చంద్రకావిచీర ♦ సరసముగను
 నవలతాంగియొర్తు ♦ నవ్యమైకనుపట్టు, తీఁగెవనిపటంబుఁ ♦ దీర్చికట్టె. ౩౪.
- ఆ. పృగవిలొలనేత్ర ♦ మెలఁతయొక్కతెఁగట్టె, జల్లివృగములలరు ♦ చల్వచీర
 మహితలీలనొక్క ♦ మత్తేభగామిని, యేనిఁగడుగుచీర ♦ వెలమిఁదాల్చె. ౩౫.
- క. నవమోహనాంగియొక్కతె, సవరించెనుజిలుఁగుచల్వ ♦ చక్కఁదనముఁదా
 మివరింపలేనివానికి, నెయివిగా కేలవెలయు ♦ సంగనకంచున్. ౩౬.

- క. హరిమధ్యయొకతేయలరిచె, నెఱిసింహతలాటపటము ♦ నేరువుమీఱకొ
హరిమధ్యంబునగెల్చిన, బిరుదలరంగ సేరుకదీర్చి ♦ పెంపుదలిర్పకొ ౮౭.
- క. సతియొకతేదాల్పెదనదగు, చతురతదానశలయింప ♦ సరసతమీఱకొ
జతురుత్తరాష్ట్రబంధము, లతులీతముగవ్రాసినట్టి ♦ యంబరమెలమికొ. ౮౮.
- ఆ. సన్నతాంగియొకతే ♦ వన్నెకోకలుగట్ట, నంగకాంతివెలయ ♦ దంచునెంచి
పరంగనచ్చమైన ♦ వైరాణిగళితంపు, జిలుంగుచల్వంగట్టె ♦ జెలువువొలకొ. ౮౯.
- క. ఈరీతినింతులందఱు, నేరిచివస్త్రములుగట్టి ♦ యెలమిదలిర్పకొ
పౌరపుజిక్కలెలనుగురు, లారిచిపాపటలుదీర్చి ♦ యంతటవరునకొ. ౯౦.
- క. అద్దములుచూచియొఱపుగ, దిద్దిరికిల్కొప్పజడలు ♦ తీరగుకిల్లం
ట్లద్దిరయనజడనుల్లెము, లొద్దికముమ్ములకొప్ప ♦ లురుతరలీలకొ. ౯౧.
- ఏ. అంత. ౯౨.
- క. కప్పరగంధియొకర్తుక, యొప్పగఁదిలకంబుదీర్చె ♦ నుజ్జ్వలగతులకొ
జొప్పడఘనసారంబునఁ, దప్పకతనపేరిచిహ్నా ♦ దాల్చినకరణికొ. ౯౩.
- క. మృగనేత్రయొకతేలికము, మృగనాభినినేర్పుమీఱ ♦ మించుముకురముకొ
దగఁజూచినిటలసీమను, దగుగుప్తుడివిత్తుకరణి ♦ దనరఁగదిట్టెకొ. ౯౪.
- క. చిక్కంటెనామమొక్కతే, చక్కఁగనిటలమునదీర్చె ♦ జంద్రరజమునకొ
జుక్కలజిగినునుచుక్కని, యక్కజమగుగోటికొనల ♦ నద్దిరయనఁగకొ. ౯౫.
- క. అగిశామనామమొక్కతే, మొగిదీర్చెనుగుంకుమున ♦ ముకురముఁగేలకొ
దగఁబట్టిసారెసారెకు, సాగముగఁగొనగోటదిద్ది ♦ చూచుచునెమ్మికొ. ౯౬.
- ఆ. నాతియొకతేనిమ్మ ♦ నాభితాఁగావున, ముదముతోడఁగన్ను ♦ బొమలనడుమ
నాభినామమిడియె ♦ నఖరేఖయునుబోలెఁ, గుంకుమునుదీర్చి ♦ పొంకముగను. ౯౭.
- క. రాజాస్యయొకతేనేర్పున, రాజిల్లెడునుదుటఁబూర్ణ ♦ రాజనిభముగా
రాజరజంబునదీర్చెవి, రాజితమగుచుక్కబొట్టు ♦ రహిమీఱంగకొ. ౯౮.
- క. ఈరీతిబహువిధంబుల, నేరువుమీఱంగఁదిలకి ♦ నీమణులెల్లకొ
వారికివారికినింపుగఁ, దీరిచితిలకములుదిద్ది ♦ దీధితిమీఱకొ. ౯౯.
- క. మలయజమునగుగుంకుము, కలయఁగఁబన్నీటదీసి ♦ ఘనసారంబుకొ
వెలయుజవాదికదంబము, లలరెడఁకస్తూరియుకొన ♦ మాంశలుగాఁగకొ. ౧౦౦.
- క. సకియలుకలవంబీగతిఁ, బ్రకటంబుగఁగూర్చిమించు ♦ పరిమళమడఁపకొ
లికుచఫలమొకటినిడినిడ, సకలంబునఁబరిమళములు ♦ సమమగునంచుకొ. ౧౦౧.

- క. వెసదానిఁబుచ్చివైదుచుఁ, బొనఁగఁగఁగలపములుబూసి ♦ పొలఁతుకలంతకొ
మిసిమిగలరత్న భూషా, విసరంబులుదాల్చిమిగుల ♦ వేడుకమీఱకొ. ౦౦౨.
- క. మించులనవరత్నంబుల, కంచెలనుదొడిఁగిరపుడు ♦ కదనోన్ముఖులై
మించెడువీరులుదొడిఁగెడు, నంచితమగుజోళ్లరీతి ♦ నందఱునంతకొ. ౦౦౩.
- వ. అంత. ౦౦౪.
- సీ. కస్తూరిచేనల్కి ♦ కపురంపుముగ్గుల, వలనొప్పఁగారంగ ♦ వల్లివ్రాసి
పన్నీటఁబుప్పడి ♦ పదునిచ్చిమేదించి, నడుచక్కిసింహాస ♦ నంబుఁదీర్చి
మృగనాభిపదునిచ్చి ♦ మెదిచికంతునివ్రాసి, కాశ్చీరమునవన్నె ♦ గలయఁగూర్చి
వామభాగంబున ♦ వామాక్షీరతివ్రాసి, కెలఁకులవిధువనం ♦ తులనువ్రాసి
కీరసారంగపవనకో ♦ కిలమరాళ, శారిపారావతాదుల ♦ సరసవ్రాసి
కడఁగిపుష్పాదిపూజోప ♦ కరణములొనఁ, గూర్చికూర్చుండిమన్తధుఁ ♦ గూర్చితలఁచి.
- సీ. ధ్యానంబుమనసిజు ♦ నావాహనమనంగు, నాననంబనిరుద్ధు ♦ నర్హస్తిపాద్య
ములుకంధికన్యక ♦ ముద్దుకుమారుని, నవగాహనముమక ♦ రాంకకేతు
మధుపర్కయుగమల్ల ♦ మధునహాయునిబ్రహ్మ, సూత్రంబునాబ్రహ్మ ♦ సూతితాత
ఛందసంబురతిభు ♦ జంగుపూజలుపుష్ప, శరునిఘాపముసురభి ♦ చరితుదీప
కలితనీరాజనములధి ♦ కతరతేజు, మహితమధురోపహారంబు ♦ మధురచాపు
మంత్రపుష్పంబురతిశాస్త్ర ♦ మంత్రవేదిఁ, దలఁచియుర్పించికాయజుఁ ♦ దలఁచిమొక్కి.
- చ. ఇసుకనుగౌరిఁజేసిచెలు ♦ తెల్లనుగూడుకభక్తిమీఱఁగాఁ
బొసఁగమహోపచారములఁ ♦ బూజునసేయుచుధూపమిచ్చియిం
పెసఁగఫలాపహరమిడి ♦ యెంతయువేడుకమీఱఁగోరికల్
కొనరుదుమొక్కిలేచికడుఁ ♦ గూరిమితోడుతనోలూర్చుమకొ. ౦౦౭.
- సీ. శాంకరిమాకెల్ల ♦ సౌఖ్యమిచ్చిననిన్ను, వెలయఁదేల్తుముసౌఖ్య ♦ జలధియందుఁ
గ్రామాక్షీముకొరి ♦ కలఁఫలింపఁగఁజేయ, నలరించెదమునిన్ను ♦ ఫలరసమున
శ్రీగౌరిమముజయ ♦ శ్రీతోడఁగూర్చిన, నోలూర్తుమునిన్నుఁ ♦ బాలవెల్లి
మాధవిమాకార్య ♦ సాధకంబైనను, దేలించెదముపువ్వు ♦ తేనియలను
ననుచునీరీతినాచెలు ♦ లాత్తలందుఁ, గోరికలుగూరియందఱు ♦ గుంపుగూడి
యందుధరుదేవినలవేల్పు ♦ పేటినీట, మోలూర్చిరిగంగకు ♦ లీలమొక్కి. ౦౦౮.
- క. సురతపుసన్నాహంబుల, మెరయించరమించుకోర్కె ♦ మీఱఁగనెంతే
మూరియుచువచ్చెడుతత్పుర, తరుణులనత్తేటినెఱుఁచి ♦ తరణీయునంతకొ. ౦౦౯.

- క. వారికిఁబ్రయముగ నమయం, భారసికడదొలఁగఁదలఁచి ♦ నట్టులుచరమాం
భోరాశిసమీపమునకు, జాతెనుజెలులెల్లజాల ♦ సమృద్ధమొందెన్. ౧౧౦.
- వ. ఆసమయంబున. ౧౧౧.
- చ. సలలితహారమధ్యమణి ♦ సన్నిభ మైప్రసరత్కరౌఘముల్
దొలఁకఁగనొక్కభాగమునఁ ♦ నోయజమిత్రుఁడుగ్రంథుచుండఁగా
వెలయఁగఁదాల్చెనంబరము ♦ వెన్నకుమర్చిచలించుహారముం
బలెఁబగలెంతయుంగడచి ♦ భానురమాదినలక్షీనత్తటిన్. ౧౧౨.
- క. అధికపిపాసనుబద్ధజ, మధువుఁగరంబులనుగ్రోలి ♦ మత్తిలుమాడ్కిన్
బృథివింగదియుదుదేహము, ప్రథితంబుగ నెఱుపుదాల్చి ♦ భానుఁడుమాడెన్. ౧౧౩.
- క. వనజాతమిత్రుఁడేగతిఁ, గనుఁగవకెఱుపగుదుమిగులఁ ♦ గన్నడుచుండెన్
దెనుతాపముధరవీడుచు, మొనసెనుజక్కువలపృథ్వీ ♦ ములనవ్వేళెన్. ౧౧౪.
- చ. తరణిసగంబుగ్రంథఁగను ♦ ద్యక్తసమాశ్రయతత్కలఘుత్వమున్
భారసివిమక్తపూర్వమయి ♦ పొల్పటియొక్కెడగుంపుగూడిత
త్కరసముదానుమత్తటిఁబ్ర ♦ కాశిలకుండెనురాజులేనియా
సరనికరంబువోలెనుమ ♦ నంబుననత్తటి నెంచిచూడఁగెన్. ౧౧౫.
- ఉ. సాయమలంకృతిత్వరను ♦ జయ్యనఁజేయుచుఁగుంకుమంపుబ
ల్చాయలజాలమార్గముల ♦ చక్కఁగఁజొచ్చినభానుదీధితు
ల్నాయకులంపుదూతికల ♦ లాగుననత్తటిసాదరంబునం
బాయక చూడనొప్పెనుర ♦ భామలకంతయువేడ్క నేయుచున్. ౧౧౬.
- మ. కమలాస్తుండపుడెన్నలెళిఖరా ♦ గ్రస్తానసానుప్రదే
శమహీరుట్పికరావలంబదరుణ ♦ స్థారాంకుఁడైపొల్చిత
త్సుమహాత్మానససీమనోజలధినో ♦ చూడంగనబూర్ణమినో
కమియంజొచ్చెనుశీఘ్రపాతమగుటం ♦ గన్నట్టివాస్తానమున్. ౧౧౭.
- వ. అంత. ౧౧౮.
- క. చలవిహగవలరవాకుల, కలితానుదితౌషసీయ ♦ ఘనరాగంబై
జలజహితరహితపాండుత, విలసిలెసాయాహ్వాముదయ ♦ వేళనుబోలెన్. ౧౧౯.
- క. జలదములఁగప్పివిష్వగు, నలసంధ్యారాగమునను ♦ నపరాంబరను
స్థలమపుడుసోర్తివిద్రుమ, విలసద్రుచినొప్పుజలధి ♦ విధమునఁదనరెన్. ౧౨౦.

- ఆ. సరగనమ్రులగుచు ♦ సంధ్యాసురక్రిచేఁ, జేతులెత్తిమొక్కు ♦ శిష్టజనుల
యెడలఁగలుగుప్రేమ ♦ విడిచితొలఁగెసంధ్య, దుర్జనుండుమైత్రి ♦ దొఱఁగునట్లు.
- క. ఉదయాతపథమునుబలె, నెదిగిది నాంతమునబలియు ♦ సురుతమమంతకొ
బొదివెసమస్థులెల్లను, పదలకనిమ్ముములనుండి ♦ వచ్చుచువరుసకొ. ౧౨౨.
- శా. ఈరీతికదమమెల్లనిండినకలం ♦ బేకీభవింపునహో
దారప్రస్ఫుటపర్వతాదినుపదా ♦ ర్థజ్ఞానమున్నిచ్చులం
దానూపింపఁగరాకయుండెనుకటై ♦ నకొభూమిపైవస్తువుల్
నీరేజావుఁడుగుంకుచుండితమలో ♦ నిక్షేపముకొ జేసినకొ. ౧౨౩.
- చ. తరుణులఁబాయకెప్పుడుము ♦ దంబుననుండెదమంచునాత్మలో
నెఱిఁదలపోయుచుండురజ ♦ నీవెరహోకులచక్రయుగముల్
కరమునియోగమందెమఱి ♦ కాలనియోగముఁద్రోయశక్యమే
పారిహరపద్మజాయమ ♦ రావలికైనఁదలంచిచూచినకొ. ౧౨౪.
- చ. తలపఁగఁజక్రవాకములు ♦ దగ్గఱనుండునిజాంగనాలిళోఁ
బలుకులెకానిసంగతికిఁ ♦ బాఱకయుండెనువానిదుర్దశకొ
దెలియఁగఁజూచిపద్మినియుఁ ♦ దేజముదక్కుచుహేమునాంచిన
ట్లలకమలంబువంచెవిర ♦ హంబుగనకొనఖిచిన్నవ్రావదే. ౧౨౫.
- సీ. అంతంతక్కుడొ ♦ సంధకారముచేత, వివిధభూరుహశైల ♦ వితతులెల్ల
నొగిరంజితంబయ్యె ♦ నోకాకగగనంబు, కలయవ్రాలెనొలేక ♦ కప్పఁబడెనొ
ధరమీఁదనిమ్మొన్న ♦ తములుపూరితముగాఁ, గడఁగిసమముచేయఁ ♦ బడెనొలేదొ
దిశలెల్లనేకమై ♦ తెలియరాకుండను, మించియన్నియునాక్ర ♦ మించఁబడెనొ
యనఁగనీరీతిబ్రహ్మాండ ♦ మెల్లనిండి, ధరణియిదిమిన్నుగిరులివి ♦ తరువులనుచు
సరయరాకుండనద్వితీ ♦ యత్నమొంది, నిండెనవ్వేళఁజేకటి ♦ మొందుగాను,
- శా. అప్పుడురాత్రిరాఁగమలి ♦ నావికనజ్జలజాతశాలముకొ
దప్పకవీడుచున్విరళ ♦ తారకమైతగునంబరంబునం
దొప్పగనిల్చెకోభమఱి ♦ యుర్విదలంపఁగనెల్లవారలుకొ
దెప్పరమేమిలేనియెడ ♦ నిల్వఁదలంతురుగామనంబులకొ. ౧౨౬.
- సీ. కరమొప్పఁగానిశా ♦ కరనముద్భృతమూచుఁ, గేతకీవరపుష్ప ♦ కేసరముల
సుగిదిసీపాంథుర ♦ ప్రభమిఱిమిక్కిలి, వ్రేజిల్లుచుఁదూర్పు ♦ దిక్కునందుఁ

- గిరణాసమూహంబు ♦ గిరిగొనివ్యాపించెఁ, బ్రేమతోఁగాంతపైఁ ♦ బ్రియుఁడుజల్లు
ఘనసారరజనూది ♦ గాఁగల్గువరచూర్ణ, ముష్టిరీతినిమహా ♦ పుష్టిమెఱసి
యంతనాచేతనంతంత ♦ కబ్బవైరి, వెలయుచుండంగఁదమమెల్ల ♦ విరహాదుఃఖ
గతినివిడనాడికడుఁబ్రసన్నతనుమెఱయు, ప్రాచియైలనాగనగుమోము ♦ పగిదిఁదనరి.
ను. స్థిరపూర్వాచలహుటరుద్ధతనుఁడై ♦ శీతాంశుఁడొప్పారద
త్కిరణౌఘంబుతుషారశుభ్రతమహా ♦ త్కృష్టాభ్రరూపాంబరం
బరుచారంగనునిండుచుంబొలిచెన ♦ య్యంభోధితోయంబులా
నెరయన్నిండుచునుండువైవతధునీ ♦ నీరంబుచందంబునన్. ౧౨౯.
౮. గగనమెల్లఁగప్పి ♦ ఘననీలరుచినొప్పి, శీతభానుకరవి ♦ ఘాతమాన
పూర్వగుగుచుఁదమము ♦ వొల్చెశంకరకరో, చూసనాగచర్ల ♦ శోభగలిగి. ౧౩౦.
- చ. మెఱసిశశాంకుఁడిట్టులున ♦ మీపముచేరినఁదత్కరౌఘముల్
నెరయఁగశంకలేకదివి ♦ నిండదిగంతములత్తఱిందమో
భరమునునిర్గమించికడు ♦ భాసురలీలసజీవితంబులౌ
కరణినివిస్ఫుటంబగుచుఁ ♦ గన్పడెనత్తఱిఁగాంతిమిఱఁగన్. ౧౩౧.
- చ. శితకరుఁడంతవిద్రుమరు ♦ చిందనరారెడునాత్తనత్కళక్
జతురతఁబాఱఁదోలెనది ♦ సాద్రతమిద్రమునాదిసూకరం
బతులనువర్ణటంకరుచి ♦ రారుణమైతగుదంష్ట్రచేతవి
శ్రుతముగభూమియొక్కెడకు ♦ దోచినవైఖరిమిఱునత్తఱిన్. ౧౩౨.
- ఉ. అంతలనంబరంబుకిర ♦ నౌఘముచేవిలసిల్లఁజేయుచ
త్యంతముకుంకుమారుణకు ♦ చాభతనుత్వతనొప్పియన్నిశా
శాంతుఁడుమెల్లనేబెడలఁ ♦ గాంచనకుంభముపూలఁత్రాక్సము
ద్రాంతరసీమనుండివిర ♦ హస్తలుదన్తనిశంకనేమఁగన్. ౧౩౩.
- ప. ఆసమయంబున. ౧౩౪.
- సీ. ఉదయించుచుండెడు ♦ నుడురాజబింబంబు, గళితాంశుకానన ♦ క్రమతఁదనర
నిండారుతత్కాంతి ♦ నెమ్మేనలఁదిన, కుంకుమగందంబు ♦ కొమరుడెలువఁ
గలయఁగనిండుచు ♦ కక్కులునిక్కుకీల్కొప్ప, చిక్కుముత్తియముల ♦ చెలువుమిఱు
నంతకంతకుజాఱు ♦ నంధతమిద్రంబు, పీడెడునునుసిగ్గు ♦ విధముగాఁగ
రజనిగనుపట్టెనతిత్ప్రిఁ ♦ బ్రజలుచూడ, పొసఁగనిడినట్టియామేలు ♦ మునుకుజాఱి
మోముగనుపట్టనొకవంత ♦ గోముమిఱు, నిగ్గుచేగొంకునూతన ♦ స్త్రీవిధమున. ౧౩౫.

- ఆ. రాజుచేతనభము ♦ రాజిల్లకుండెను, దమముదీటివనము ♦ దరలకుండె
దిబ్బుఖములుకాంతి ♦ ద్రిప్పించకుండెను, నైనఁగానిరాత్రి ♦ యలరెనపుడు. ౧౩౬.
- సీ. ఈరీతినుదయించి ♦ కేరాజమటియుండఁ, బ్రణయకలహముచేఁ ♦ బతులఁబాసి
విరహానలంబుచే ♦ వేగుమచుదిలొన, నుసురంచునిట్టూర్పు ♦ లుచ్చికొనుచుఁ
గోకనదచ్చాయఁ ♦ గొమరొందుకన్నుల, వెచ్చనిబాష్పముల్ ♦ వెడలుచుండఁ
గలహంతరితనాయి ♦ కాజనంబులురోష, భీషణాకృతిమీఱ ♦ బిట్టుచూచు
చుఱుకుఁజూపులుతనమీఱ ♦ సోఁకుకతన, వెఱచిమదిఁజాలభీతిల్లు ♦ విసముమీఱ
మెల్లమెల్ల నెనభమాక్ర ♦ మించెనపుడు, హిమమయూఖుండు సెగకుఁదా ♦ నెట్టులోర్చు.
- తే. కరములటుచాఁచితారకాం ♦ గనలఁజేరి, చెలఁగియుపకంఠసీమల ♦ నలమువిధుని
ప్రసరదరుణాయతోదయ ♦ రాగమొప్పె, రాజితాళ్లేవలసదంగ ♦ రాగలీల. ౧౩౭.
- ప. వెండియు నా రాజకుమారమండలంబు గండుమెఱసి దుండగంబున నవ్వేల్పుటండజ
యానల నిబ్బరపుటిఱుగు సి బైపుటుబ్బుగబ్బిగుబ్బబంతుల యబ్బురఁపుఁగాంతులం గలసి
కందుకక్రీడావినోదంబులు నలుపుచు, ముద్దుమొగంబులతోడం బెన్నుద్దయై యద్దరి
పాటున నయనాంబుజంబులు ముకుళింపఁ జేయుచు, నిద్దంపుఁ జెక్కుటద్దంబుల
నుద్దీపితంబగుచు శ్రవణపుటంబులు చొచ్చి నెఱితురుముల నమరఁ దురుము విరులదండల
నండలుగొనుచుఁ వాఁగిలిమాత లాడుచు నిటలభాగంబులం బటుతరంబులుగా మెఱ
యుచు, జేరుదుక్కముత్తియంబులతోడ వెన్నెలకుప్ప లాడుచు, నాకేకరలక్షణ
విలక్షితాయమానకటాక్షవీక్షణంబులతో వధూచరక్రీడలు నల్పుచు, దోరంబులగు
ముక్తాహారంబులతోడం బేరెంబులువాగుచు, దాటంకఖచితమూక్తికరోచులం గలసి
గండపాలికలపయిం బింపిల్లు గురియుచు, ముకుమారకరనఖరకాంతినికరంబులం గలసి
పరిభ్రమణక్రీడావిశేషంబులు గావించుచు, హరికంఠకణహీరవారోరుదీధితులతోడ
సయ్యాటలాడుచు, నధరమాధుర్యయాచ్ఛార్ధసమాగతనుభాబిందుసంకాశంబులై చెలు
మైందునాసామూక్తికంబులఁ దురంగలించుమెఱుంగులం దరంగితం బగుచు, దరహాస
విలాసంబులతోఁ జెడుగు లాడుచు, గమనీయకబరికావేష్టితమనుమగుళుచ్చచ్చవిం
గలసి శీలిగుడుచుచు, బటుతరకటినూత్రహీరమరీచులపయిం బిల్ల మేరంబులుగొనుచు,
పదనఖరకాంతిభంగంబులమీఁదఁ జొకళించి కుప్పిగంతులు జైచుచు, భానురంబులగు
నూసకపుముత్తియంబులఘాయల నావిగొని జడచిక్కుపక్తిజప్రథలవెంబడి నితంబద్యు
తాపవర్షంతంబు ప్రసక్రీడావిశేషంబుల జరుగుచు, బాహుశాఖలపై కురికి కేయూర
గిరికాంతంబులఁ గలసి నుదకటకఖచితమూక్తాఫలశోభలపై లంఘించి తరుచరక్రీడావిశే

పంబులం జేలుంగుచు, గుచటసమాచ్ఛాదితసమంచితకంచుకాంచలంబుల నంచి
తంబులగుతారవారంబులం దురంగలించుమెఱుంగులం బైకొని నాభిప్రదేశంబులం
జేలంగు విహంగనామతాళికాహీరకాంతిపుంజహ్రదంబులలోపలం దుముకుచు, జల
క్రీడావినోదంబుల ననుమోదించుచు, నివ్వధంబున బాల్యక్రీడావినోదంబుల నభి
వృద్ధిం బొంది, నవయావనోన్ముఖంబై సామునేయం దొడంగిన తెఱంగునం గదాని
మెఱుంగుబంగారంపుబలరంగులం దొలంగం జడియుచుం జేలంగున మైఱుంగుబోం
దుల బెడంగుటంగకాంతిపుంజంపుగరిడీలు చొచ్చి, యురస్థస్థంబుల నిండార నలం
దినకుంకుమంపురగెంపుమట్టిలం దోగి, తారహారంబుల నిగనిగలం గలసి దండంబులు
ద్రోయుచు, పదకటకపటుహీరమరీచులం గలసి పల్లటీలు వైచుచు, గరకంకణశక్తి
జచ్చిపిం గలసి ముష్టిఘాతలు నేయుచు, బాహుభూషణదీధితులం గలసి పెనంగుచు,
వివిధభూషణమణిగణకాంతిజాతంబులను గోతంబుల మేలిమిం గొనుచు, మెఱుంగు
చన్నంగవలరంగుల సంగడంబు తెత్తుచు, గరనఖరకాంతులం గటారికోలు జిమ్ముచు,
మృదులోరురంభాస్తంభకుంభచోభలం బెనంగుచు, నూర్ధ్వప్రసారితకటాక్షుడిక్షేప
శరలాఘవదరహానధవళకాంతి సంచయబిరదకుంచికానమంచితోభయపార్శ్వప్రదీపి
తంబగువిజయధనురాకృతిం దనరారుభృకుటివీలసంబుల ధనుర్విద్యావధానంబు లభ్య
సించుచుం గడకంటిచూపులం గడసాదనలు నెరపుచు, గుచరోమావళికాంతినిచయం
బుల ఖేటకఖడ్గాభ్యాసంబులు నేయుచు, నమగ్రనమంచితయావనోద్ధతంబైనవిధం
బున నాజవ్వనులమోముల నివ్వటిల్లెడునవ్వులం బొడలుచు, నిద్దంపురజెక్కుటద్దంబుల
ముద్దులం బెద్దయగుచు, గర్జవత్రమయూఖంబులం గలసి మంతనంబులు నేయుచు,
మృదురదనకాంతులం బొడలుచుధురాధరరుచులం జవిమీఱుచు, గమనీయకంతనూ
త్రోరుముక్తామణిప్రభావిశేషంబులం గలసి రతికూజితంబుల విరాజితంబగుచు, భుజ
మూలంబుల మెఱుంగులం గలసి యాలింగనంబులు నేయుచు, నుత్తుంగంబు లగు
చన్నంగవలరంగుల నాటి మెలంగుచు, స్థూలంబులగు కటిస్థలగభస్తినికరంబులం
గరంబుల నిమరుచు, మనోభవాలయంబులఛాయలం బుణుకుకరికరస్థూలోరుకాం
డంబులు దంశితంబులు గావించుచు, గళానిపుణత్వంబున మెఱయు విటశిఖామణి
యునుంబోత రత్నద్వీపకత్వంబున నత్యంతంబు భాసిల్లుచు, మలయపవనమనసిజా లను
చరులై విహరించుచుండ నిచ్చావిహారంబున నెక్కడ చూచినం దానయై, యంద్రనీల
స్తంభోపరిస్థాటికనమాచ్ఛాదన విద్రుమవిటంకవలభికలం జెన్నొందుచు, జంద్రకాంత
కుట్టిమంబులను, మరకతవిత్తెక్కోపరిపరికల్పితమరాళతూళికానల్పతలౌజ్జ్వలత్ప్రవాళ

సంఘటిత సంశోభిత డోలాలితఖట్వంబులను, ఘనసారనీహారవాఙ్మంతుమచందన కస్తూరికాదిబహు విధపరిమళవస్తుసమ్మిళితఘనఘమితపద్మరాగస్పటికవిఘాపలధాత్రి కానిస్తారితంబును, నవవికచవిధికుసుమవిసరపరికల్పితఘమఘమమాయతప్రసూనజ వనికానికాయంబులను, జౌళితిసురతవిశేషవిరచితమణిపుత్రి కాసమంచితచిత్రలేఖావి చిత్రపాలికాసంకలితంబును, గుసుమవినరోపశోభితశయ్యాసమీపస్థితకరదీపికాయ మానమాణిక్యఖచితకనకపాత్రి కాసమంచితహస్తనిస్తులచామరవ్యజనకీలితకరకలితతాంబూలపేటికాసంధరిత ప్రపూరనీహరజలకలశమణిప్రదీపితముకురపాదుకాదిపరికరినిక రోపశోభిత విణామృదంగోద్వహనపాణిప్రకాశితయంత్రపాంచాలికాసంచయంబుల నుం జెలువైందు కేళికాగృహంబులను, జంద్రశాలాంతరాళంబులను, గృతికజైలూపరి స్థలంబులను, భర్తహస్తోపరిభాగంబులను, బరిమళపేటికలనఁ జెలువైందునుద్యాన వాటికలను మెలంగుదుం బరిపూర్ణయౌవనందై కువలయాధిపత్యంబునుం దాల్చిన తెఱంగున నుదయగిరిం బట్టాభిషిక్తుండై కుముదంబులకు ముదంబులం గావించి, తదీయం బైనతేజోవికాసంబు రాజీవంబుల కొసంగి దినరా జస్తపితం డయ్యె నని విని యెడదర వేచి యేతెంచి తత్సారసంబుల నసారింబులం జేసి తత్తేజంబుఁ గువలయంబుల కొసంగినతెఱంగున వికసింపఁ జేయుచు, దిగంతవిశ్రాంతంబుగా భూమండలం బాక్రమించుచు నేతెంచినం గని దిగ్విధూతిలకంబు లేదున్నా చిల్లునేనముత్తయంబులచం దంబున నందందై యుండు బృందంబులు పరివేష్టించి, ననర్గళం బగుతేజంబునఁ బ్రకాశించుచు, శుకపికమదమరున్నధుకరపరివారపరివృతుండై యన్యోన్యంబును గలహించి కూటువలకుం బాసియుండెడు నాయికానాయక సముదయంబుల యితరేతరమనో వైకల్యంబులు మాన్చి, రతులకుం దార్కొని సతీపతిస్వాయంబున వర్తింపఁజేయుచు, దండనాయకాధిపత్యనియమితుండై విలసిల్లు నల్లునిం గని సముల్లాసంబున దరహానించిన తెఱంగున మెఱుంగుఁ జంద్రికం బరఁగించుచు, నాత్మజాభ్యుదయాలి రేకంబునకుం గలశవారాశి యుప్పుంగి వెల్లివిరిసినచందంబున భూమండలం బంతయు స్థావరజంగ మత్తకంబుగా సుధాసారంబు లగుకిరణసమూహంబుల నాక్రమించుచు, బరబ్రహ్మంబునుంబోలె, నద్వితీయంబగు తేజంబునం దేజరిల్లుచు, సమవిషమనిమోన్నతంబు లేకీభవింపఁ జేయుచు విజృంభించిన యనంతరంబున.

౧౩౯.

కా. భేదాజ్ఞప్తనిసారితాంశువులుసాం • ద్రిభూతతామిద్రము

కా. భేదాజ్ఞప్తనిసారితాంశువులుసాం • ర్హస్తిరవారాశివి.

స్తారోదంచితసాంద్రభూయహవిరా ♦ జత్తీరసంవ్యాప్తమా
నారామంబునుబోలెన్తత్తిమహా ♦ హంకారమునీఱగఁగ్.

౧౪౦.

ఆ. శబలవర్ణమగుచు ♦ సాంద్రద్రుమచ్ఛాయ, సోమకిరణదీప్తి ♦ జూడనొప్పె
నెరయకుక్క బలులు ♦ నిండారఁబెట్టిన, నలరుయాజ్ఞికాజి ♦ రాభమగుచు. ౧౪౧.

ఉ. ఇంతులతోడఁగూడివగ ♦ లెండలయందునునాత్మలోనన
త్యంతముహర్షమం దెడుది ♦ నాంతవియోగములైనజక్కవల్
ఎంతయునోర్వకుండెనల ♦ యిందుకరంబుల నెట్టులన్ననుక
జింటిలుచుండువారలకు ♦ జిత్తముగానవసహ్యమేకదా. ౧౪౨.

మ. కలితోఽఘాతవికాసితోత్పలపరా ♦ గంభైమహత్సైరభో
జ్జ్వలమైనిర్జలతోయశీకరసము ♦ ద్వాహంబునున్నైనని
శృలకాఖాంతరలీనపక్షికులవి ♦ స్తారోయకాంతారపం
క్తులనొక్కింతఁగదల్చెదద్విహగముల్ ♦ దోఘాయమానంబు గాక. ౧౪౩.

చ. మలయుచుయామినీరమణి ♦ మారునకున్విజయాభిషేకమిం
పాలయఁగఁజేయ నెత్తునసి ♦ తోత్పలసంయతరొప్పుకుంభముం
బలెఁజేలువొందెఁబూర్ణశశి ♦ భాసురతోయములీలనంశువు
ల్లలముగఁబర్వవిప్పగుక ♦ శంకసితోత్పలలీలనొప్పఁగ్. ౧౪౪.

ప. ఆంత. ౧౪౫.

తే. ఆధికతేజస్వి నైనన ♦ హోయరహితు, తావరింపదుజయలక్ష్మి ♦ తథ్యమింత
మాడువిభుఁడయ్యునలరాజా ♦ సోమకిరణ, వితతసాహాయ్యఁడైయెత్తె ♦ విజయధనువు.

ఫ. ఆప్సడాసన్న నుత్సాహంబునం బొదలు నయ్యమరకామినీనముదయంబు సరభసంబున.

సీ. వెలయుటాకులుదీర్చు ♦ నిలువుటద్దంబులు, జలతారుపనివంత ♦ చందువలను
వంతచిత్తరువుల ♦ విలసిల్లుపకి నేల, నలరెడుతూగుటు ♦ య్యలలహంస
తూలికాతల్పముల్ ♦ కీలుబటుతలాడ, లలకప్పుదుప్పటు ♦ లలరుతెరలు
కపురంపునురటుల ♦ గంధంపుఁజిప్పలు, పరిమళపేటులు ♦ పైఁడిగద్దె
సాగనుటడపంబుముత్యఁపు ♦ నున్నగుకుక, తన్నుపడిగంబుచేదిన్వె ♦ బొమ్మసలిల
కళసములుపాచుకలుగల్గి ♦ వెలయుకేళి, మందిరంబులుమతియను ♦ బొందుపఱచి.

క. హెచ్చినతమకముచేతను, వచ్చిరియిదెరమఁబల నెడు ♦ వార్తలువినియొక
శెచ్చెలుల నెదురుబుచ్చుగ నిచ్చుంగోరుదుకు మోహ ♦ మేమునవచ్చుక. ౧౪౬.

- క. రంగుగనపరించుకయును ♦ సంగతికినిబ్రయులువచ్చు ♦ సంబరమునను
 ప్పొంగుచునుతియునువితఁగ, శృంగారముదీర్చికొనిరి ♦ చెలువలువేడ్కఁ. ౧౫౦.
- ఆ. అట్టివిరహవేళ ♦ నరుచియయ్యెనువారి, కలరుహారచంద ♦ నానపంబు
 తెట్టటన్నభూమి ♦ నీవస్తువులకన్న, బ్రయుముచేయుఁగాదె ♦ ప్రియులరాక. ౧౫౧.
- సీ. ధవులన్యభామల ♦ గవయుటకోర్వక, మానినుల్ తామెపో ♦ మనకులాఘు
 వమువచ్చునిపుడుపో ♦ వద్దనిఖండించు, నఖులమాటలుమది ♦ సరకుగొనక
 రమణులయిండ్లకు ♦ రభసంబుతోనేగి, యాచుల్కదినమప్పు ♦ దోచెకుండ
 నబలుగావున ♦ నవ్వడులాఘవా, పహ్నవయుక్తమై ♦ పరఁగుకతన
 ధైర్యహానియునుతికార్ప్య ♦ తయనుజేయు, నట్టిదేనియునపకారి ♦ యనకయంత
 మత్తతనుబొందిదేహముల్ ♦ మఱచినిలిచి, సోలుచుండిరియొకవిత ♦ సోయగమున.
- సీ. భావజుకేళికై ♦ పతులసన్నిధికిని, రాయబారములంపు ♦ రమణులపుడు
 సంతసంబునఁబ్రాణ ♦ సఖులతోవినయొక్కి, సంతరంగపుమాట ♦ లాదియైన
 బహువిధసందేశ ♦ భాషలుచెప్పచు, విరహాతురతమల్లు ♦ నెఱుకలేక
 వకులయిండ్లకుఁదామె ♦ వచ్చిరిదారునఁ, బెన్నిధుల్పేదలు ♦ గన్నయట్లు
 మారునెట్టిచేత ♦ మతిచెడ్డవారికిఁ, బుడమిలోనదప్పు ♦ నడవడియును
 బరఁగనెంచియాడఁ ♦ దఱచుగానుపకారి, యగునుగాదెయెట్టి ♦ పగిదినైన. ౧౫౩.
- క. త్వరితగతిఁబతులసన్నిధి, కరిగెడుకామినులమోము ♦ లావృతపులకాం
 కురముల్విమృష్టపత్రతఁ, బరిపూర్ణనుధాంకుఁబోలి ♦ భాసిల్లెఁగడుక. ౧౫౪.
- వ. ఆ సమయంబునం బెచ్చుపెరుఁగు విరహంబునకుం బిచ్చలించి యయ్యచ్చరలు నెచ్చె
 లులం బతులసన్నిధికిం బుచ్చుం దలంచి తమకంబున. ౧౫౫.
- సీ. చెలువుఁడురాఁడాయె ♦ జెలియిప్పుడేపోయి, వారపారలులేక ♦ దూఱఁగదవె
 మగనిమీఁదటనింత ♦ తెగువేలనంటివా, యొడఁబాటుగాఁబల్కి ♦ తొడుకరమ్ము
 విప్రియంబులునేయు ♦ విభునూడింపఁగా, నేమన్ననచటికి ♦ నేగనేల
 సుభగాభిమానవు ♦ శుదతిసీవటుగాన, నటువంటిపథియబ్బు ♦ టబ్బురంబు
 మనకునలుకలేల ♦ చనవలెనంటివా, సకియయిదియొక్క ♦ చనుమటంచు
 ననెడుసతులమాట ♦ లటఁబొంచినిప్రియుల్, సంతసిలిరివిత ♦ వింతరుచుల.
- ఉ. అంతటఁగాంతులంగలసి ♦ యంగములకొబులకాంకురంబుల
 త్యంతముబుట్టినాతనన ♦ మాగమసంభవమైనభుర్ముల్

వంతగఁజేరవత్సములఁ ♦ బ్రేమలవ్రాలెడుతత్పురాంగనా
సంతతికిఁ విమండనమే ♦ చాలనలంకృతియయ్యెనత్తటిక.

౧౫౨.

* * * * *

ఉ. అంతటఁ దెల్లవాఁతెనరు ♦ జాంశుచమూతతిపూర్వశైలదు
ద్దాంతికసీమముట్టికొన ♦ నచ్చటిరాణువమూకవ్రాలెదా
సేంతయు వెల్లబాటియల ♦ యిందుకరాఘమువిచ్చిపాఁతెద
త్కొంతలువోలెఁజేఁకటులు ♦ గహ్వరసీమలలోనదాగఁగె.

౧౫౩.

సీ. తురగరింఖాముఖో ♦ ధూతరేణువులీలఁ, గలయంగనుదయరా ♦ గంబుబర్వ
మేదురమాగధ ♦ నాదంబుగతిఁబడ్డ, నిర్గతసారంగ ♦ నినదమలర
సకలవాద్యములఘో ♦ షములీలనెల్లెడ, విహగారవంబులు ♦ వెలయుచుండ
రనుణీయకాహళా ♦ రావంబుగతిఁదామ్ర, చూడన్వసులుమిన్ను ♦ సోడుముట్ట
బలసితనుఁగ్రమ్మినడతెంచ ♦ బలములీలఁ, గిరణనిదయంబునిగుడుచుఁ ♦ బారిగొనంగ
నడిచిదిసరాజారేరాజు ♦ నంటఁదలుము, కరణిసేంతయునుదయాద్రి ♦ మెఱసెనపుడు.

క. నిక్కినునీడలుపడమటి, దిక్కునకునుదిశలువెలసెఁ ♦ దేజముమీఱక
జక్కవలుజోట్లగూడెను, జక్కఁగసంధ్యాదికర్త ♦ సంతతివెరసెక.

౧౬౦.

క. వనజంబులువికసించెను, దినసతివతిదూరమరుగ ♦ దీనాననయై
చను దెంచెమఱలననివిని, కనుఁగొనధృతిమీఱవిచ్చు ♦ కన్నులువోలెక.

౧౬౧.

క. వెలయఁగఁబ్రాకృతిప్రాద్ధునఁ, జెలువుగముఖమజ్జనంబు ♦ చేసుకనుదుటక
వలనుగదిద్దినకుంకుమ, తలకంబననొప్పెనపుడు ♦ దినమణిమింటక.

౧౬౨.

శా. అంతకేదైవతవారసుందరులుర ♦ త్యంతాంగశృంగారముల్
వంతల్లీలఁగమందయానములదే ♦ వేంద్రాత్మజాన్మోహవి
భ్రాంతుంజేసెదమంచునొండొరులతోఁ ♦ బంతంబులంబల్కిత
త్ప్రాంతోద్యానముచేరవచ్చిరితతి ♦ ప్రాచుర్యముద్రాంగులై.

౧౬౩.

సీ. గగనసంచారలా ♦ ఘవముచేఁబృథుకటి, స్తవజానుభరతమం ♦ దతలుమీఱ
నడుగామడలుగను ♦ ట్టెడుపాదయుగళంబు, యావకరసమంటి ♦ యచటిభూమి
యింద్రగోపావృత ♦ సాంద్రశోభదలిర్పఁ, గాంచనరత్నసం ♦ ఘటితమంజా
మంజీరకాంచికా ♦ శింజానినాదంబు, పర్వతగుహలలోఁ ♦ బ్రతిరవించి
హంససారసకూడితం ♦ బనుకరింపఁ, గౌనులసియాడఁబోలుచులు ♦ గదలియాడ
జడలుచిరిదాడపోరముల్ ♦ సరసిమాడఁ, సంచరించుచునుండిరా ♦ మించుబోండ్లు.

సీ. పరిపక్వఫలనుమా ♦ పచయనంనూచన, తరుణతాకలితకాం ♦ తారములను
దేవపూజలుచేసి ♦ దినమునుద్వాసిండు, పరిభుక్తమాల్యాది ♦ పరికరములు
పూతుకవ్యాఘ్రాది ♦ కములతోనేకమై, మెలఁగెడుహరిణాది ♦ మృగచయములు
నటసమీపముచేరి ♦ సంతనేభయమొంది, చెదరియదరుతమ ♦ హృదయములును
మఱియునన్యాయవైరముల్ ♦ మానియచట, నెలవుకొనియొక్కటొక్కటి ♦ గలసియుండు
నఖిలసత్వంబులునువారి ♦ కపుడుదెలిపె, నెలమియుపాశ్రమంబునూ ♦ యిదియటంచు.

క. రాతపసిప్రాంతభూమియొ, యాతరుణులతేజమెల్ల ♦ నడఁచెమహత్తోష్ఠ
పేళులగుబుఘులమహిమకు, నాతలనవిలంఘ్యమైన ♦ యట్టిదిగలదే. ౧౬౬.

సీ. ఆమలనైకతముల ♦ సతిమానుషములుగా, ధ్వజదక్రరేఖలు ♦ దనరమెట్టు
నలలితాష్టపపాద ♦ సరణిఁగాంచుచువిస్త, యమునఁదేలుచుఁగును ♦ మాపచయము
చెలువొందువనములో ♦ నలరెడుతరులతల్, ఋతువునుగ్రహించు ♦ రూఢిమీఱఁ
బార్ధతాపససత్పి ♦ భావంబుగ్రహించి, నవ్యవల్కలభరో ♦ స్సమితేశిఖర
దగునశోకంబులివియెంత ♦ ధన్యలొక్క, సజ్జనులుసేవజేసిని ♦ సద్గుణాలె
శయముగలుగునుగాకసం ♦ శయమెయ్యునుచు, బరవశతనందిమాచుచు ♦ దఱియనరిగి.

చ. యమనియమాదియొగకృశ ♦ తాత్తతనుండియునుస్థిరాంగుడై
యమరుచనేకసాధనస ♦ మగ్రతనొప్పిశమోగ్రతాగురు
త్వములఁదలిర్చుమంత్రములు ♦ తత్తదుపక్రియకొప్పమూడువే
దములను నేర్చికూర్చినయ ♦ ధర్వణవేదములీలనొప్పచున్. ౧౬౭.

సీ. నయనాభిరామమై ♦ నభమాక్రమించెడు, దీప్తిచేనొకనాను ♦ దేశమునను
నివసించియుండియు ♦ నెరయుతత్కూటంబు, లావరింపుచుఁజంద్రు ♦ డనఁగమించి
హవిరర్థియైవేది ♦ కాంతరంబునశిఖా, విళులచేనొప్పెడు ♦ వహ్నిపగిది
నమరాపగాతీర ♦ మందుజయముఁగోరి, యరుణితాయతసజ్జ ♦ టాంచితముగ
నాకృతికిఁదగుయత్నంబు ♦ యత్నమునకు, దగినక్రియయునుదదనుగుణ ♦ మగుఫలంబు
ఫలమునకుయోగ్యమైనట్టి ♦ యలఘుతపము, తపమునకుఁదగుసంపత్తి ♦ దనరుచుండు.

సీ. చిరకాలఘనతప ♦ స్థిరవృత్తిదస్సియు, గులశైలనిభమైన ♦ బలిమిమేఱసి
యేకాంతమునసౌకృతి ♦ డేహారుధుండియు, బరివారయుతుడైన ♦ పగిదిఁదనరి
మునముయ్యననుభావ. ♦ మునమించియెదిరికి, భయమొనర్చెడునట్టి ♦ ప్రభఁదలిర్చి
ప్రదిగఁబలుకు ♦ శ్రియఁబోలెదత్తత్వ, మునమించుతేజంబు ♦ ననువెలుంగు.

నస్తునునిఁజూచియాత్మలో ♦ నమరతరుణు, లమరనీతండు సేయుత ♦ పోధికార
విజయఫలయత్నమిదియెల్ల ♦ విఫలమయ్యె, ననుచుఁదలపోయుచునుజేర ♦ సరిగియపుడు.

ఆ. అల్పబలముగలుగు ♦ నాతపఃస్థులుసేయు, మనులరక్కనులును ♦ మొనసినపుడె
మోసపుచ్చుచుండు ♦ వాసపుడిటుబంపె, నధికయత్నమిదియ ♦ టంచుఁబొగడి.

ఆ. మోసపుత్తమనుచు ♦ మొనసియర్జునుఁజూచి, నంతలోనెమన్ ♦ ధాభివేశ
మడరితామెమోహి ♦ తాత్తులైరానతుల్, జవ్వనులకుఁజిత్త ♦ చలనమరుదె. ౧౭౨.

వ. అంత నా బృందారకనుండరులనిర్దేశంబున గంధర్వవరులు చెలంగి. ౧౭౩.

సీ. సరిగమపదనిస ♦ సనిధపమగరిస, రిగమపదనిసని ♦ రిగరిగమప
ధనిసనిధపమప ♦ ధనిధనిచనిధప, మపధనిసనిధప ♦ మధనియనుచు
సరిగమపదనిసా ♦ త్తురపజ్జియారోహ, జావరోహాతమ ♦ నాదినుండి
యొక్కొక్కసారికి ♦ కొక్కొక్కవర్ణంబు, విడుచుచునీరీతి ♦ విశదముగను
దానమార్చనమిత్రవి ♦ స్తారతిలును, గ్రామగరిమఁదీపింపఁ ♦ గానుజెలగి
వల్లకీముఖ్యుఁడనతంతు ♦ వాద్యహోష, కనుగుణంబుగరాగంబు ♦ లలరఁబాడి.

సీ. తత్తరిదొగుడుదాం ♦ తరికిటిదొగుడుదాం, దొడుతకతకతక ♦ తొంధిమికిటి
ధిక్కతోంధిమిధిమి ♦ తక్కుర్పుంతరికిణ్ణి, ధింధిమధిమధిమ ♦ ధ్ధేయటంచు
నరవిసేతోత్తర ♦ శతతాళగరిమయు, సూళాదిభేదవి ♦ స్ఫూర్తియుఁదగఁ
బ్రస్తారతావ్యాప్తి ♦ పారిణతలుమీఱ, జక్కిణిప్రాబంధ ♦ సరణులలర
మర్దళంబులుమ్రొయించి ♦ మఱియువేణు, వాద్యవిద్యావిశేషంబు ♦ వఱలుచుండ
గానములుచేసిరపుడేక ♦ కాలముననె, వెలసెఱుతుపట్కనన్నిధి ♦ విరళగతిని.

వ. అంత వర్షర్తుప్రభావంబున. ౧౭౬.

తే. అంబరంబునఁగనుపవృత్తి ♦ నంబుభరత, మెఱపుదీఁగెలువలసిల్లె ♦ మేఘునమితి [మె.
సురతకలహోపశమమేతు ♦ కరముగాఁగనుఱుములుఱుముచుదశదశాం ♦ తరములల

క. వలుచని మొగ్గులుజాతుల, వెలసెఁదదారామవిసిన ♦ వీధులనెల్లఁ
జలనర్జను చిటిపొటిచిను, కులచేఘోరేణువణఁచెఁ ♦ గోమలలీలక. ౧౭౮.

క. కనుభనుమసారభాన్విత, కనుభాంతాయాతవాత ♦ గతుమదనకృహో
తుక్తతాతిరేకసురమిత, ప్రకటతదృతిదఱిఁగెజీవ ♦ రాజికివంతె. ౧౭౯.

తే. పొనుఁగజంబూఫలంబులు ♦ మెనఁగిక్రొవ్వి, చెలఁగిదుఃఖించువారల ♦ చిత్తమైన
చంద్రసమునొందఁగోకిలల్ ♦ వింతవంత, రాగములుఘోఱబల్కెనా ♦ రజముగాఁగ.

- చ. వికసితసత్కృదంబసుమ ◆ వేల్లితవాసనమీఱఁచె మైరల్
ప్రకటముగాఁగఁబల్కుమద ◆ బర్హిర్దవంబులఁగూడిచిత్తము
న్నికటముచేసినకాధృతివి ◆ నిశ్చలబుద్ధి నెనిల్చెజిహ్వాఁడౌ
సుకరములేతపోనియను ◆ సుస్థిరచిత్తులభంగపెట్టుటల్. ౧౮౧.
- వ. అంత వర్షాశరత్సమయాంతరంబున. ౧౮౨.
- క. బిసవలయకుముదసుమవన, ననబాణప్రసవివిమల ◆ నలినత్పుకరో
ల్లసితశరత్సతిఘననమ, యసువిరుఁడటుచెట్టబట్టి ◆ నటువలెనలరెక్క. ౧౮౩.
- ఆ. మత్తబర్హిర్దవము ◆ మదమరాశధ్వని, తరుణకుముదవనక ◆ దంబతతులు
నొక్కటొకటిఁగూడి ◆ యజ్జ్వలంబైపొల్చె, ఘనులన్నహమెందు ◆ గౌరవంచె.
- చ. కెలనఁగదంబరేణుపరి ◆ కీర్ణతనొప్పెడుకేతకీసుమం
బులనిరసించిమానిమధు ◆ మోదిమధుప్రళరాజియాసవా
భిలవతనీలస్థంతములఁ ◆ బేర్చినసర్వకసూనరాజిపై
మలినతమించప్రాతితమి ◆ మద్యయఁగ్రోలుచుఁగప్పెఁతొక్కలక. ౧౮౪.
- ఆ. సలిలశీకరయుత ◆ శౌడ్వలస్థలంబు, నింద్రగోపకాంతి ◆ సాంద్రమగుచు
బంధుజీవకుసుమ ◆ భానమగడుమించి, వికచకింకుకాథ ◆ వెలసెనపుడు. ౧౮౫.
- వ. అంత శరత్సమయహేమంతాంతరంబున. ౧౮౬.
- క. కించిత్కుసుమితకుందసు, మాంచితసౌరభ్యవాసి ◆ తాయతఫలినీ
సందలితతుషిసపవనస, మంచితహేమంతమలరె ◆ ననమయగుణమై. ౧౮౭.
- తే. వెలయులవలీలతానూన ◆ విలసనంబు, లోద్రసురభితపవనంబు ◆ లోభపఱుప
వికృతినొందకయుండెన ◆ విజయఁడవని, నీతివిడుచు నెవిజిగీఘ ◆ నెమ్మనంబు.
- వ. అంత హేమంతశిశిరాంతరంబున. ౧౮౮.
- సీ. అతిసౌరభంబుగా ◆ నతిసౌరభంబులూ, కిందుకించుకఁబూచి ◆ యింపుమీఱ
సింధువారములొక్క ◆ చెలువఱుబుదకుకొత్తఁ, గొంతకొంతచిగిర్చి ◆ మనుమితముగఁ
బలుచనైపర్వయఁ ◆ బ్రాలేఘబిందువుల్, తనుశీకరావృతాం ◆ తరతనలర
సరవిహేమంతావ ◆ సానమధ్యోవసంత, సమయమయ్యెనటంచుఁ ◆ జాటుకొనుచు
చెందుముతువులధ్వజముల్ ◆ నిండఁగలిగి, కడఁకమీఱంగవచ్చునం ◆ గజవజీర
తైత్తిర్యతానూనానస ◆ నిత్రమగుచు, శిశిరముతువు నెప్పి నెంతయుఁ ◆ జెలుపుమెఱసి.
- ప. సుమిత్రావతి సుమిత్రావతి ౧౮౯.

చ. ననిచితలిర్పువృక్షముల ♦ నవ్యములైనవనంబులెక్కఁగా
మనమునఁగోరిమాతనవ ♦ మానితపల్లవముప్పినూతగాఁ
దనసఖిప్రాతెనూనిరణి ♦ తభ్రమరాంచితనూపురత్వమిం
పానరవసంతలక్ష్మీపద ♦ మూసెనరోజవనంబులందఁగఁక.

౧౯౩.

సీ. ఉన్నిద్రకుసుమాధ ♦ రోష్ఠతహసియించు, తరుణిబోలెనుదమిఁ ♦ గురవకములఁ
జూచుచుఁగోమలా ♦ శోకపల్లవశయ్యఁ, బువ్వుటమ్ముధరించి ♦ పవ్వళించి
శృంగారవీరత్వ ♦ సంగతినలరెడు, మారుఁజూచినలీల ♦ సౌరసతులు
ఆవృతపల్లవపుష్పి ♦ తా[ఁ]కమునుజూచి, విరహంబుమనముల ♦ నిరవుకొనఁగ
మతీయుననుధావతాయాత ♦ మలయపవన, చాలితోపేతనిజయూధ ♦ తాలికులము
నరసిజప్రాంతములనిండి ♦ సంచరింప, మొగముపైనొప్పముంగుల్ల ♦ పగిదిదనరె.

మ. శ్వససౌచ్యాలితపల్లవప్రాప్తమధునం ♦ వాసప్రసూనానవో
ల్లసితేర్వ్యందగుసాలలాలితలతా ♦ లావణ్యోభాంగనఁ
బ్రసభోల్లాసిగనీర్వ్యమాన్విరమియిం ♦ పన్నోముఁజూచించిన
జ్ఞేసఁగం గామధుపాలియుద్ధుగొనియె ♦ న్నింపొందునూనాన్యముక.

౧౯౪.

ఆ. ఆపుడుపరునిగెల్వ ♦ ననమర్థమైయుండె, నెట్లటన్ననిర్జి ♦ శేంద్రియాత్వ
మాత్తరక్షిగాదె ♦ యఖిలజైత్రువసంత, మతనిగెలువలేక ♦ వితథమయ్యె.

౧౯౫.

వ. అంత వసంతగ్రీష్మాంతరంబున.

౧౯౬.

సీ. వర్షాదియుతువుల ♦ వలెహనిచేఁదిర, స్కృతిఁబొందితింకనే ♦ రీతిఁబుడమి
నాదరించెదరుని ♦ న్ననివసంతంబును, గేలిపెట్టిహసించు ♦ లీలమీఱ
వికసితమల్లికా ♦ విలసనంబునమించు, గ్రీష్మకాలమతని ♦ గెల్వదయ్యె
నధికంబునయ్యెన ♦ న్యోన్యవైరముగల్గె, సైన్యంబుపరుగెల్వఁ ♦ జాలనట్లు
భువనముల నెల్లనవిరళ ♦ ముగనుగెల్చు, ఋతువులఱునుసెక్కుటై ♦ యతనిమనము
నొక్కక్షణమైనభ్రమపెట్టి ♦ యున్ముఖంబు, నేయఁగాలేకవితథంబు ♦ లాయెనపుడు.

సీ. శ్రవణశుభంబుగా ♦ జంత్రగాత్రములొప్ప, గంధర్వవల్లకీ ♦ గానములును
లలితపల్లవనూన ♦ ఫలమనోహరచిహ్న, లమరెడుఋతుకాల ♦ సముదయములు
వైత్ర్యమాంద్యవిచిత్ర ♦ సౌరభాకలితమై, విసరుమలయమరు ♦ ద్విసరములును
నింద్రనూలిభ్రమింప ♦ సాంద్రంబుగాఁజేయు, హరిభూరిమనోవి ♦ కారములును
విబుధయౌవతులమనముల ♦ విస్తరించి, మన్మథావేశమడరించె ♦ మగుఁజవిరిగి [గాదె.
శిశుకఁబరుసొంపఁ గాఁబ్రయో ♦ గించుఘోతి, పరుఁడుదురుసైనమగుడితె ♦ జెఱయఁ

వ. ఇట్లు సహాయప్రకటితచేష్ట విఫలం బగుటకు నెవ్వనంబుల నుమ్మలికంబు గ్రమ్మిన, నా సారవారనారీపరివారంబు నిజప్రభావప్రకటనంబు గా హావభావాదిశృంగారచేష్టావిశేషంబులు నెరవం దలంచి తత్ప్రదేశంబున నతిసౌరభ్యంబునఁ బ్రకాశించు ఘనసారకదళికాగుళుచ్ఛచ్ఛదంబులను, గిరిమల్లికాదికుసుమనికరంబులం గనుంగొన నెఱుంగక లోచనకమలంబులు వికసితంబులుగా నతనిం దప్పక చూచుచు, దదవయవ సౌందర్యాతిశయంబునకుఁ జక్షుఃప్రీతి జనించి నిజసౌందర్యాతిశయంబున నతని వశీకరింపం జేసెన మనుచు డాసి యతని యసమానసుందరత్వంబునఁ గంబర్వోద్రేకంబుఁ జెల్పించి మనస్సంగంబునం బొంది ప్రయోజనానుకూలంబగు ఫలంబు దురభిగమంబు గదా, కొన్నియెడల సంభవించు, నొక్కొక్కయెడల నసంభవం బగు, మేొక్కయెడల సానుకూలంబు గాక యవ్యప్రకారంబుగాఁ బరిణమించునని వితర్కించి నృత్యంబు లాడం దలంచి మొదల నతనియందు సవితాసంబుగా హృత్తించిన దృష్టి ప్రస్తుతాభి నేతవ్యవితాసానుసారంబుగాఁ జేయ నెఱుంగక తత్తత్ప్రకారప్రచలితాంగుళీయకంబుగా హస్తవిన్యాసంబును నేయ నెఱుంగక, లాక్షరసస్ఫురితారణితచరణతలంబులఁ గోకనదభ్రాంతిం బ్రసరించిన చంచరీకసంచయంబు నించుకయు వారింప నెఱుంగక, రంగస్థలంబున నాట్యముఖంబునం బుష్పాంజలు లొసంగిన కదంబ వృదుకేసరకుసుమ విసరోపరిన్యస్తంబులగు పదతలంబుల నలంకృతంబగు యావకరసంబు విరహతాప భరంబున ననురాగరసంబు గఱుంగి వెలి కుఱికి మూర్తీభవించినచందంబునం దోచు, నర్తన పటిమ నెఱుపుచు, శృంగారచేష్టావిశేషంబు లుప్పతిల్ల నతనిం బరిచేష్టించి నిలిచి యొక్కమనోహరాంగి పరిజనంబులమాటునం దాఁగి, యతిమసాహరంబులైన తగ్గోపితప్రదీపితవిజాంగంబు లీవద్దర్శితంబులు గావింపుచు, దదాయత్తంబగు చిత్తం బుత్తలం బగునట్లు మరుమాట లాడుచు, సుక్తజన్మని పవనప్రేరితంబై కట్టినపురఃపటంబు దొలంగ నూరుమూలంబులు బయలుపడం జూచి నపత్నియు నహితంబును విస్తయంబునం బొందునట్లు సిగ్గున దిగ్గున మఱలం గమ్ముచు, నొక్కయొనపరికుసుమచూపాభితాపంబునఁ జందనచర్చాచుచ్చికాపాండుగండస్థలంబుఁ బాణితలంబునం జేర్చి మధుమదరహితంబులయ్యును విరహవిధురంబులయిన లోచనంబులం దేలం జూచుచు, నొండొరుల దంతనఖిత్తతాడనపీడనచుంబనాదిసురతసంస్తారవిశేషంబు లుచ్చరింపుచు, దదుద్దీపనహేతుకంబుగాఁ జేఁజఱచి సరసంబు లాడుచు, దరహాసంబులు దొలంక భూసంజ్ఞలు నెఱుపుచు, గింశుకనఖిత్తతాలంకృతంబులయిన స్తనాంతరప్రాంతంబులు భవ్యతీపమునందాక భాణు పయ్యెదలు శవరింపు కుఱచిన ట్లుండి యొదిరిపడి యలస

రించువిధంబునఁ గనత్కనకమణిమయకరవలయరవంబులు వెలయ సవరింపుచు, జేరు
దుక్కలు చక్కనలవరింపుచు, భ్రమరకంబు లమర దువ్వుచు, సుకుమార బాహు
మూలంబులు గనంబడ వశిత్రయంబులు మెఱయ నాభీప్రదేశంబులు గనంబడ నిచ్చ
లంపుఁ గుచ్చెల కుచ్చులు పిచ్చులింప నద్దిగల యొడ్డాణంబుల నుదీనంబగు మెఱుంగుల
మొగుపుల విగి మానంబులు తగుపాటి కంకణరూపత్రాప్రకటనఁబుగా సవరింపుచు,
భ్రూసంజ్ఞావిలాసంబుల వెలయం జేసన్నలం బిలుచుచు, హాసవిలాసానుకారంబుగా
స్తరశరామూలంబులగు కడకంటి యోరచూపులఁ గడుబిత్తరం బగునట్లుగా జంకించి
చూచుచు, బింకంబులు మెఱయం జంకించి పలుకుచు, సురతబంధకభావిశేషవ్యా
ఖ్యానప్రకటనంబుగా శృంగారకాస్త్రప్రసంగంబు లాండోరులతోడం బ్రసంగింపుచు,
మఱియు నానావిధంబుల బచ్చిమెఱయు ప్రేమానుబంధ మధురవాక్యంబులఁ దదా
కర్ణనీయంబులగునట్లుగా సల్లాపించుచు, నెవ్విధంబునను నతని మోహపుట్టింపంజాల
కున్నఁ దత్ప్రియసఖు లతనిం గనుంగొని.

౨౦౦.

మ. ముని నాశోత్తమ నేఁడుమామగువని ♦ స్తోహించిరావేసభీ
నిసునేవేఁడెదఁబ్రాణనాథునిటకుకో ♦ నెయ్యంబునంజేగజే
యనినన్నంపెనుమున్నెమానసముని ♦ న్నంటుంబభావంబునకో
గనదేమోమఱివ్యర్థమంపెననుచు ♦ కంజాక్షివల్పెట్టిదో.

౨౦౧.

చ. చిరముగనాత్మయోజనము ♦ చేసినముచ్చటలెల్ల నాకుఁదా
నిరపుగఁజెప్పవచ్చిముఖ ♦ మెంతయుశోషిలిమోహతాపసం
జ్వరమునమూర్ఛవోవసఖి ♦ జాలముచిత్తములందుకన్నులకో
నెరసెనుశోకబాష్పములు ♦ నిర్దయనీమనసెంతగట్టిదో.

౨౦౨.

సీ. సురభికోమలపుచ్ఛ ♦ పరికిర్ణమైయొప్పు, నించుశయ్యనుబవ్వ ♦ శించమాని
కిసలయవిసరనం ♦ కీర్ణమై దెలువొందు, భూశయ్యనొక్కింతఁ ♦ బొరలిరోసి
సుఖద మైచల్లనై ♦ శోభిల్లునీమృదు, లాంకసీమనునుండ ♦ ననవరతము
నిచ్చిలోఁగోరుచు ♦ నెంతయుఁగృశియించు, ననఘాత్తనీకుగా ♦ ప్రాణములను
విడుచుముందుగానె ♦ వెలఁదుకయట్లైన, హత్యవచ్చునీకు ♦ ననఘనామ
మెట్లుచెల్లునవని ♦ నిపుడునీతపమును, విఘ్ననూనటంచు ♦ వెఱవవలదు. ౨౦౩.

ఆ. తపములెంతఘనము ♦ తర్వాతఁజేసికో, పచ్చఁగానియిట్లు ♦ వలచివచ్చు
మోహనాంగివొరకఁ ♦ బోదునూనాబుద్ధి, విఘ్నమువెట్టిబుద్ధి ♦ విడిచియిపుడు.

- ఆ. ఆనినఁబల్కును ♦ నచ్చెలియొర్వక, కదిసివలికెనింత ♦ కఠినచిత్త
మేలవిడువుపల్కు ♦ మిలతాపసులహృద, యములుభువిఁగృపాన్వి ♦ తములుగావె.
క. పలచినజన్మనినిటువలెఁ, గలయకమఱియొప్ప డైవఁ ♦ గాదనఁబోనే
యిలలోపలదొర్భగుల్లు, నెలకొనిప్రాపించుఫలము ♦ నిరసెందురెకా. ౨౦౬.
- చ. లలితవివర్తితత్రికవి ♦ లానముమీఱఁగనొక్కచేఁగురుల్
కలయఁగఁజక్రజేర్చుచును ♦ గాకనుమన్నధజైత్రబాణలీ
లలవిలసిల్లుమాపులవి ♦ లానముగానవమోహనాంగిదా
తేలియఁగఁజూచెనన్ననునిఁ ♦ దేటుమిటారియొకరైయొరగక. ౨౦౭.
- ఉ. పూచినమాదికొప్పుయొక ♦ పొల్తుకేలనునందిపట్టియా
రాచతపస్వికట్టెగుట ♦ రాజతలీలలనిక్కినీలైనా
రాచముఁగూర్చిపట్టివల ♦ రాయఁడుదాఁదెగనిండఁదీసిచే
యాఁచకవీడనిక్కెడుశ ♦ రాసనముంబలెగుబ్బలుబ్బఁగక. ౨౦౮.
- ఉ. నీవికవీడగుబ్బలఱ ♦ నిబ్బరముబ్బఁగఁగొల్లనందియల్
మ్రోవఁగవేణిమన్నధుని ♦ పుష్పకశాభతనాడనోర్తుదా
భావజులేజరీతినరు ♦ పైకుటుకకొమొలనూలుజాతీని
ల్పావడవీడభీతగతిఁ ♦ బట్టుకనిల్చెనుజక్కఁజేయుచుక. ౨౦౯.
- సీ. ఓమునికులవర్ధ ♦ నీమదిఁగట్టిగా, కాంతినొందిననిట్లు ♦ చాపమేల
దొంగపువిషయాను ♦ సంగతుండవుగాని, ముక్తిపైసీకునా ♦ నక్తిలేదు
ఆత్మలోనీమనో ♦ హరయైనకామిని, జేరియందెవ్వరిఁ ♦ జేరనీదు
యేతదర్శముకాదె ♦ యీసీప్రయాసంబు, కావునననుమది ♦ గణనసేయ
వనుచుఁగోపమడరి ♦ యధరంబుగంపింపఁ, జుఱుకుఁజూపుచూచి ♦ గురుమనోభి
మానములనుసిగ్గు ♦ మదిగఁజింపకకర్ణ, కువలయముననేసెఁ ♦ గొమ్మయొకతె. ౨౧౦.
- క. మఱియొకసలితనసకియక, దఱియఁగవినయమునవచ్చి ♦ దరహాసాలం
కరితకపోలతనోరొగ, మురియుచునాకర్ణనయన ♦ ములఁజూచెదమిక. ౨౧౧.
- సీ. అంతనందఱుఁగూడి ♦ యతనిముందరనిల్చి, యత్యంతదీనత్వ ♦ మడరఁజేసి
సెగ్గులుజోనాడి ♦ చిత్తంబుగఱఁగంగఁ, జెల్లికిగామన ♦ సిచ్చివేడి
శృంగారములుమీఱు ♦ చేప్తలీగతిఁజేసి, కన్నీరుదొరఁగంగ ♦ భిన్నులగుచుఁ
ప్రకృతిదేవయంత ♦ వెక్కివెక్కిచ్చిరి, చేయునట్టిదిలేక ♦ చేప్టులుడిసి

యేంచనబలలకునుగల ♦ యికలయందు, గుప్తితుండయిపట్టివతివను ♦ కూలపటుస
హావిభావాదిచేష్టలై ♦ సంతమీందఁ, గడతరముగాదెవిలపింపఁ ♦ దొంగగుపనియను.

చ. ఒకపరమాపులుకొండలు ♦ నూనినపాండుక పోలతాగుణం
దెంగువియోగమాదిమగు ♦ నిట్టివివర్ణయిలెల్లవానికి
బాసంగంగభూపణత్వమునఁ ♦ బొందెనుమన్తఘండూనియుండఁగా
ననుమరిభూపణంబులగు ♦ నిన్నియునుందలపోయినేరికి.

౨౧౨.

సీ. అలనత్వమలరినా ♦ య్యారంబుగామెట్టు, కలహంసిరాజిత ♦ గమనములును
గురుతరకటిజాను ♦ భరవప్రశమయిచే, ఘూర్ణిల్లుచత్వంత ♦ కోపమునను
మరుబాణములునాటి ♦ పరవశత్వముఁబొంది, చకితంబుగాఁజూచు ♦ సకియచూపు
మానసింబుకింగ ♦ గానంబునలిపెను, లలనలప్పుదుగాగ్ని ♦ లాసిములును
నపునుసుస్థిరచిల్లుండై ♦ తిషమనేయు, సన్యసాచినిభ్రమయింపఁ ♦ జాలవయ్యెఁ
గడఁగిక్రోధంబుచేమండు ♦ ఘనులమనము, నుఖముఁగోరునొకతపోవి ♦ ముఖతనొంది.

తే. ఇవిధంబునఁదెలియించి ♦ యింద్రుఁగొల్చి, శత్రుజయలక్ష్మీనొందని ♦ శ్చలతనుండె
నరుఁడుగంధర్వులనుగూడి ♦ నాకమునకు, విన్నవైపోయిరచ్చరిల్ ♦ విముఖులగుచు.

ప. తదనంతరకథావృత్తాంతంబు విన్నవించెద.

౨౧౩.

ఉత్సాహ. దనుజబాలవచనపాల ♦ ధర్మశీలమానిష్యా
స్త్రీననలోలకనకచేల ♦ మకరకుండలోల్లస
ద్భుతపోలనుగుజాల ♦ గరుడశైలభేలనా
వినుతనారసింహరూప ♦ విశ్వదీపపావనా.

౨౧౪.

కి. దివిజాహితిననుతోరిఁ, పరిభూతినిజాగ్రహస్త ♦ భావితనభర
ప్రవిదారితిహితపాపా, సువిదారితిభర్తరక్ష ♦ శుభహర్మ్యతా.

౨౧౫.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీనృసింహకటాక్షలబ్ధకవితావిచిత్ర మాధ్యమ్యనగోత్ర
గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపాత్ర వీరసమంత్రిపుత్ర పరమభాగవతపూజా
విధేయ సింగయనామ ధ్యాయప్రణీతం బైదికింతాష్టాదశాక్షరములను మహాకావ్యంబునందుఁ
దృతీయాశ్వాసము.

చతుర్థాశ్వాసము.

క. శ్రీకర్ణభక్తచక్రగను, ధాకరదురితాసహరణం ♦ దానవవీరా

నీకతమింద్రదివాకర, నాకాకనదివ్యరక్ష ♦ నరహర్యక్ష.

౧.

వ. అవధరింపు మివ్వినంబున నన్యమరవారవహాయూధంబు గంధర్వవగులం గూడి
నాకంబునకుం జని పాకశాసనం బూడిగాంచి తద్వృత్తాంతం బంతయు విన్నవించిన.

తే. అంతనైసర్గింబును ♦ సతులధైర్య, సారమును నైనయాధనం ♦ జయుజితేంద్రి
యశ్వమయ్యచ్చరలు దెల్పు ♦ నప్పడిగ్రుం, డ్దన్దనాశ్రమభూమికి ♦ నరుగుదెంచి. 3.

సీ. నర మెద్రుకలునిండ ♦ నెరయుకెంజడలతో, శశికరవ్యాప్తమా ♦ సాంధ్యరాగ
మునమించుసాయాహ్నా ♦ మునుబోలివఱకుదు, ఫలితమైవ్రాలుటె ♦ ప్పలనుగప్పి
వలితమానేత్రాంత ♦ ములునీరుగ్రమ్ముదు, బ్రాతేయశీకరి ♦ పతనమునను
దళములెల్లనువాడు ♦ జలజముల్గలగని, కమలాకరములీల ♦ గానబడును
నతికృశములైనవేనియు ♦ నవయునంబు, లభికభారంబులైనట్టు ♦ లౌధనికుడు
తనకుననుకూలమాకిళ ♦ త్రమునుబోలె, నూతగాదండ మొక్కటి ♦ చేతఁబట్టి. ౪.

తే. గూఢరూపంబుదాల్చియు ♦ రూఢదీప్తి, వభ్ర సంఘన్నుడయినట్టి ♦ యర్కుపగిది
వృష్ణమునిరూపధారియై ♦ విజయు నెదుట, ననుగుణంబుగఁగనుపట్టె ♦ నమరవిభుడు.

తే. ఎదురుకొనెన్దనుడు నెన ♦ రొదవనప్ప, డంతలోన నె నెనొందు ♦ టవనిమీద
నెట్లుబన్నునుబంధుత్వ ♦ మెఱుంగఁడేని, మదినిఁదద్వాసన నైన ♦ రొదవుఁగాదె.

తే. అంతనయ్యంద్రుడతని ♦ యంబుమీఱ, నన్దనుడు నేయునాతిధే ♦ యార్చనములు
చిత్తమలరంగఁగొనినుఖా ♦ సీనుడగుదు, గూడియారసియతినిఁజే ♦ త్తనుచుఁబలికె.

తే. ఇంతదృఢచిత్తుడవయినీ ♦ విట్టిపూర్వ, వయసునందు నెఘనతపో ♦ వర్తివైతి
వలరమావంటిబహువార్ని ♦ కులముఁగూడ, భ్రమనుబొందుమలహాషీ ♦ కములచేత.

క. శ్రేయస్కరగుణసంపద, నీయాకృతియిపుడుగాంచె ♦ నిరుపమసౌంద
ర్యాంతరమృతమలభమ, యాయధికగుణార్జనంబె ♦ యిలదొడ్డగదా.

౯.

సీ. శారదనీరద ♦ చ్ఛాయలచందాన, జవ్వనమునీరులు ♦ జంచలములు
తలపోయవిషయముల్ ♦ తత్కలనుభదముల్, కడపటనంతాప ♦ కరములెన్న

సంతతాధివ్యాధి ♦ సంస్లేశమునఁబొందు, ప్రాణికోటికిమృత్యు ♦ బాధనిజము
సంసారమెల్లని ♦ స్సారమందునునుని, ఘనుఁడునీవలెనుమో ♦ శ్చమునుగోరు
విప్రులమతిచందునీవిట్లు ♦ తపసునేముఁ, బూనితినినీకుకుభమైన ♦ బుద్ధివొడమె
నింతనిశ్చయమిపుడునీ ♦ యీవిరుద్ధ, వేర మొక్కటిసందేహ ♦ పెట్టుననఘు. ౧౦.

ప. అది యెట్లంటేనిం జెప్పెద.

౧౧.

సీ. కదనోన్ముఖునిలీల ♦ గవచమేలధరింప, మునులకువల్కలా ♦ జినములుండ
జంతుభీకరమైన ♦ చాపతూణీరముల్, ప్రాణికోటికిమృత్యు ♦ బాహులీల
గడుభయంకరమైన ♦ ఖడ్గంబునిట్లేల, గ్రహియింపనివియాత్త ♦ రక్షకన్న
నెన్నిముక్తినిగోరు ♦ నిస్పృహులకునాత్మ, రక్షయేటికిశత్రు ♦ శిక్షకొఱకు
కాక యున్నఁగ్రోధ ♦ కారణంబగునాయు, ధంబులేడశమద ♦ మంబులేడ
ఇట్లునాచ్చుటెల్ల ♦ నివినీయహింసాది, గుణగణంబులరను ♦ గోఱతనుమ్ము. ౧౨.

మ. ధరనిశ్రేయ సహేతుకాంచితతపో ♦ దానాదిసత్కర్తముల్
పరులంగ్రుంచుటయేఫలంబనిమదికొ ♦ భావించితాఁజేయువాఁ
డరయన్మాఘండునూపరిశ్రమహరం ♦ బాత్మపానార్థమా
సరిదంభంబులఁబంకముంగంపును ♦ శ్చారిత్రుచందంబునకొ.

౧౩.

ప. అదియునుంగాక యర్థకామంబులు ధర్మమోక్షంబులుంబోలెం బురుషార్థంబులు గావు.
ఏతన్నిమిశ్రంబు తపంబుచేసిన దోషం జేమని యుటివేనిం జెప్పెద. అర్థకామంబులు
గోరువాఁడు హింసాపీడితకర్తంబులకుం జొచ్చుటకు వెఱవండు. గావున నర్థకామం
బులం బోషింపరాదు. అవి మోక్షసాధనభూతం బైనతత్వజ్ఞానంబునకు విరోధంబులు
కావునఁ బురుషార్థానర్థకంబులని యర్థకామంబులం బరిహరింపం దగుంగాని యిత
రంబుగాదు. అదియునుంగాక ధనశ్రీకామం డైనవాఁడు సంపదర్థంబు లార్జించి
తటినిసమాగమస్థానందైన సుద్రంబునందంబున నాపత్సంప్రాప్తపాత్రుం డగుంగాని
జేతొండు గాదు ఆ సంపదలను సాహస ధైర్యాది సత్సాధన సహాయం డగువాని
చేత ననుగమింప దలంచి యితరుల కలవిగాదు. ఐనను దత్సంపత్తులవలన సంరక్షణాది
స్లేశంబును నన్యారణభయంబును సంభవించు ఆపదలవలన నినర్గదూఃఖంబును
నగుం గావునఁ దత్సంపత్సంబునవర్తనంబు లాపత్కార్యంబులుంబోలె దుఃఖభాజ
నంబులుగాని తెల్వి యట్లు గావు. సంపదర్థంబు లనేకా నర్థమాలకంబు, అదియునుం
గాక దురానందంబైన విశ్వాసజనులయెడం బుట్టిన వివాహంబునకు హానిం జేయు. అట్లు
గాక ధనభోగంబులు నిజముష్టిగతంబైన యుపాభోగంబు సంక్షేణేచ్ఛావిరహితుం డైనను

వాని నే చెఱగుచుండును బలాత్కారమునం బడివెట్టునగియునుంగాక, సంపదలు
 నీచాగ్నిచ విశేషాంతరానభిజ్ఞుంబులు కోరినివారి కనుమాలంబై యుండును. నోరినం
 జేకూడవు. అట్లైనను జనంబులు మాధత్వంబునం గోరియ, రిది దుర్వారస్వభావం
 బునంబ్రవర్తించు పురుషకోపంబుగాని సంపద్కోపంబుగాదు. అదియునుగాక యవిపూ
 జ్యులైన మహాత్ముల యందు వసియించియుండెను. గుఃఖంబులయం దనుగమించియుండు
 నట్లగుటంజేసి యతిచాంచల్యులైన తత్సంపదలే నిందితంబులగుంగాని యన్యుహా
 త్ముల కపవాదంబేమి! కావున నెల్లధంకుల నర్థకామంబులు పుష్కరానర్థకంబులని
 పరిహరింపం దగుంగాని యాచరింపం దగదు. అట్లుగాక, శత్రుసంహారంబు నేసి వీరధర్మం
 బధిష్ఠింపం దలంచెద నంటివేని యదియును బరపీడామాలకంబు గావున నియుక్తంబు.
 ఎట్లంటేని ననిష్టవిస్తు సంయోగంబునకు ముఖంబువిధంబున నిష్టవస్తునియోగంబునకు
 నేతజ్ఞత్వంబునందును గృహియించి యనాగతజన్మంబులయందును దుఃఖింపంబడు
 ప్రియజనసమాగంబున స్వజనుండును, బూర్ణత్వంబునం బొందు గావునఁ బ్రియసమా
 గమం బఖిలావస్థలయందును సుఖకరంబు. అట్లు గావునఁ బ్రియవియోగంబగు నెడ మనో
 హం బైనపదార్థంబును, నత్యంతహేయంబై యుండు. ప్రియంబులైన ప్రాణంబులు
 సహితంబును శత్రుంబులవిధంబున నసహ్యంబులగు. బంధుసహితంబుండగువాఁడును నే
 కాకియైన యుండును. అట్లుం గాక హితోపేతత్వంబునకుం బరిత్యోషత్వంబునం దద
 పేతత్వంబునకుం బరితప్తత్వంబునం బొందు. అట్లు గావున “నాత్మినత్పిర్వభూతాని”
 యను న్యాయంబున నీ యాత్మకుం బీడం బొందుట హితంబై యుండునేని నీవునుం బగు
 లం బీడించుట కున్యోగింపుము. అదియునుగాక, సంపదలంబోలె శరీరంబు లస్థిరంబు
 లని విచారించి వివేకించి నీవును న్యాయానుకూలంబుగాఁ బ్రవర్తించుము. సాగుకర్మం
 బును బాధింపక వర్తింపుము. సాధువులైన పెద్దలు న్యాయాధారులుగాలే! అట్లు గావున
 నెన్ని విధంబుల నీవును రక్షితోత్సాహంబు విడిచి శాంతుండవై జన్మసోత్సేధంబగునట్లుగాఁ
 దవంబుఁ గావించుము. నిశ్రేయసంబైన మోక్షంబు సాధించుము. అట్లుం గాక, విజయ
 కంఠాతిని వారింప నలవిగా దంటివేని దుర్జయంబులై యంతిశ్శత్రువులైన పంచేంద్రి
 యంబులం జయించిన నెల్లభోకంబులు జయించినట్లు. జితేంద్రియంబుండేవానికి విజ
 యంబు సులభంబు. అట్లుగాక యింద్రియనిగ్రహంబు లేనివాఁడు సార్వసాధకంబు
 నకుఁ బరాధీనుండై నీచకర్తంబుల కోర్చి లజ్జావిహీనుండై యనడాప్తహంబునంబోలెం బర
 విధేయత్వంబునం బొందుం గావునం గామాదివిషయంబులు నద్యస్తాలాకుభవంబు లుత్తర
 కాలస్తరణీయంబులు. అవి స్వప్న సమానంబులుగాని నిత్యంబులుగావు. అదియునుం

గాక, యత్స్యంత్యుష్వసనీయంబులైయున్న ట్లండియు విప్రియజనకంబులై పొల్పు పురుషుని విడిచి పోవుచు నతండు విడువలేకుండునట్లుగా మోహపుట్టిండు. అతికుత్సి తాంతిశ్శత్రువు లివ్వించుకంటె బరిహరించి మత్స్యంతవివిక్తంబైన యీ గంగాతీరం బునం దతిపవిత్రతందైన యీ యింద్రకీలశైలంబున నిరాయుధుండవై తిషంబు గావించు మని పల్కిన నా ను నానీరుపలుకుల కలరి యా సానానీరిమృదుమధురగంభీరభావ ణంబుల నిట్లనియె.

౧౪.

సీ. అనఘలోకప్రసి ♦ ధ్వాంబులైనట్ల, తేరిసమానసం ♦ దిర్భమగుచు
నర్థగుంభనముశ ♦ హ్వాంబరముగల్గి, గతేరోషమగుచునా ♦ కాంక్షనలరి
గురుతరోక్షలమించి ♦ పగు ననధ్యాహార, దోషరాహిత్యమై ♦ శేషిత్వార్థ
తనుబొందకఖిలార్థ ♦ తత్వచోగకమునై, నిరుపమనీతివి ♦ స్తరతనలరి
సరివివాదింబుపతివాది ♦ జనులచేత, నడరిమాషింపనింతైన ♦ నలవిగాక
శాస్త్రీయలమించియాగమా ♦ సక్తిలేక, వేదవాశ్మోపకుంబులై ♦ వెలయుదుండ.

సీ. మతియునన్యాలంఘ్య ♦ మహనీయయక్తిచే, నలరిన్మగమ్యయు ♦ క్షులకుమిగుల
నంభోధివరగభీ ♦ రార్థయిన్ వెలయంగ, నతులమావాక్యప ♦ ధృతులుదినర
సధికార్థసంపద ♦ సణిమాదిసిద్ధులఁ, దనరెడుమానిచి ♦ త్రంబుపైలై
ధ్వనులశబ్దశ్లేష ♦ వరవిషమోల్లేఖ, సహితసమాసోక్తి ♦ సమయసులను
కలగుణములు వెలయఁగాఁ ♦ జనువు దెలిసి, పలుకమీవంటిపెద్దల ♦ కలవిగాక
యితరిసామాన్యజనులకు ♦ నెట్టులలవి, యైననాబుద్ధిఁ దెలియక ♦ నంటివసఘ.

౧౬.

క. గురుంతవానికైనను, వెరవెఱుంగకపల్కుపల్కు ♦ విఫలంబానీ
తిరహితుచుద్యోగములత, పగునిమవంబెఱిగిపలుక ♦ వలెనటుగానకొ.

౧౭.

క. వినునద్గురూపదేశం, బసఘామతియెట్లువిఫల ♦ మాననియన్నకొ
వినుమూసరిభూమినివి, త్రినఘనబీజంబులైన ♦ దీల్పడుఁగావే.

౧౮.

క. నీపలుకతిశుభమగునే, నేపాత్రుండఁగాకపోతి ♦ నిరధికరణతకొ
దీపితతారానభమున, కేసాఁగిరాత్రిగాని ♦ యితరంబగునే.

౧౯.

ఉ. ఊత్రిమజాతుండన్నినుత ♦ సత్పుండఁబాండుకుమారుండకొబృథా
పుత్రుండభీసుతమ్మండను ♦ బుద్ధిగనంజయుండస్థలంపని
శ్మత్తుండూనునుకాగ్రజాఁడు ♦ శత్రుయతన్నిలవెల్వరించినకొ
థాత్రిదొఱంగివచ్చిననుఁ ♦ దజ్జయశీలతాబంపెనన్నిటకొ.

౨౦.

- క. వైరలచేచిహుబడి, యారీతిందపమునేతు ♦ నేవిజయేచ్చు
 ఈకోపకలితహృదయ, బేరీతిరిముక్తిగోర ♦ నిరసగుణైపుమా ౨౧.
- వ. అదియునుంగాక. ౨౨.
- శా. నావేసుంబువిరుద్ధమంటివిటము ♦ నైవైపామనానుజ్ఞచే
 నీనిల్లమ్ములుఖడ్గముగవదము ♦ స్మిరీతినేబూనిసా
 ఖ్యావిరుద్ధతికిబూనికీసేయదగున ♦ య్యాదిత్యలోకేశ్వరు
 న్భావించిట్లుతపంబునేతునతఁడు ♦ న్రాజన్యదైవంబగున్. ౨౩.
- క. మీయంతటిసాబ్రాత్యని, హాయముమఱికిల్లియున్న ♦ మయ్యమసూమన్
 ఆమొదనీక్రియసెలువలె, దాయాదులుపరిభవంపఁ ♦ దలకొనిరన్నన్. ౨౪.
- నీ. అక్షకేళికిబిల్వ ♦ నగుగకుండగిరాయ, కాపునఁజనిగుర ♦ త్తములచేత
 జూదమాడుయదన్ను ♦ సోదరులగుమస్తు, రాజ్యంబుభార్యయౌ ♦ ద్రౌపదినిని
 బన్నిదంబుగనోడి ♦ పరిభవంబునఁబొందె, సకలంబునెఱిగిన ♦ జనవిభుండు
 ఇంతవిచారింప ♦ కెట్లోడెన్నను, దైవయోగంబెట్లు ♦ తప్పనేగు
 నముననీకొకనికి ♦ నభిమానమేమని, యనెదవేరిదీర్చు ♦ యామములుగ
 రాత్రులెల్లదాను ♦ ద్రౌపదియునుగూడి, సోదరాన్వితముగ ♦ భేదమంగు. ౨౫.
- క. వైరలనభలోపలమా, చీరలుగొనియంతమేము ♦ సిగ్గుననుండన్
 నోరికొలందినిబలునా, జ్ఞారాచంబులుచెవులను ♦ నాటిగిరిబిమిన్. ౨౬.
- మ. తెగిభీష్మదులనన్నిధింబరమసా ♦ తివ్రత్యనాద్రౌపదిన్
 సిగఁబట్టిచ్చెఁబటంబులొప్పఁగనును ♦ శ్చిత్తంబుపుట్టించెనే
 తెగఁగొంట్రిన్దఱివీరించుమదిచిం ♦ తింపించునానంచక
 ర్వగతికొమ్మత్తువుమామకాహితులసం ♦ రూఢింబ్రనేశిండుచున్. ౨౭.
- ఆ. తొడఁగికొప్పుఁబట్టి ♦ గుశ్శాసనుండీడ్వ, సారిదివాసరాంత ♦ సూర్య నెదుటఁ
 దరువువెళకమరలు ♦ తచ్చాయబలెపరా, జ్ఞుఖతనొందెగ్రునద ♦ పుత్రియపుడు.
- మ. పతిశబ్దార్థముభూమియందుసతులం ♦ బాలించింక్షించుటి
 వితతార్థంబొకయింతిలేనిపతుల ♦ న్వీక్షింపఁగానేమిస
 గ్గతియంచఁగినలీలబాష్పజలముల్ ♦ గప్పెన్దదీయాత్మలా
 సతియుకరోదసమష్టచేసెనిజర ♦ తూహీనతింగుండుచున్. ౨౮.
- ఉ. నద్గుణవత్సలండునతి ♦ శాంతుఁడునైతగుర్జ్జజుండెను
 ప్రధుగుగర్విత్వాంత్యదశ ♦ సైచెనదెట్లనియన్నశత్రుసం

పద్మరుగర్వ మోర్వసుల ♦ భంబదివేటొక జేళనైననీ
సర్పణ నాదినింద్యతయే ♦ చాలఘనంబుగ దాతలంపఁగన్.

౩౦.

ఆ. అరులఁద్రుంపన్పులు ♦ కపవాదమగుట్టెల్లు, మిగులయశ మెకాక ♦ జగతిలోన
ననుదుఁదలఁచెదేని ♦ నసఘాత్తువనిపింతు, మునివర్యేతెలియ ♦ వినుముతగను.

క. ఇలలోనఁదలఁపజలధుల, జలములు సుస్థిగులమాన ♦ సంబులుమర్వా
నలుదప్ప వెఱచికావే, కలఁదలఁబడియు స్వచ్ఛమగుచు ♦ గన్పడునసఘా.

౩౧.

ఆ. అరులపులులోన ♦ జాతేశత్రుండగు, పలుధర్మజ్ఞానకు ♦ స్వజనవైర
మెట్లు సంఘటిల్లె ♦ నిటువలెనన్నను, వినుముతెరుపువాఁడ ♦ విశచముగను.

౩౨.

క. ఆతత్పత్రరాష్ట్రతయా, జాతులతో నేము నేయు ♦ సౌహార్ద్రమెయీ
రీతినివైరమునకుఁదా, హేతుక మైపగనుబెనిచె ♦ నెంతయుఁగినుకన్.

౩౩.

క. ఆరముసౌహార్ద్రముమఱి, వైరమునకు హేతువని ♦ వ్యత్యయముమదిన్
మీరలుమదిశంకించిన, సారమతిఁదెలియఁచినుఁడు ♦ జగతిఁదిలంపన్.

౩౪.

క. అరయఁగదుర్జనసంగతి, నెఱివిడిపడు నేటియొడ్డు ♦ నీడలునుమఱు
హరమైచేరినఁదైబడి, చెఱచినక్రియ మైత్రినుండి ♦ చెఱచు నెకాడే.

౩౫.

క. వారలన్పుత్తము మొదట నె, సారమతిఁదెలియకెట్లు ♦ సాంగత్యంబున్
మీరలు చేసితిరన్నను, దారగుణాతెలియవినుము ♦ ధారుణిలోనన్.

౩౬.

ఆ. నిండలకును వెఱక ♦ నిగ్రహానుగ్రహ, ములనుసామ్యవృత్తి ♦ మెలఁగునట్టి
దుష్టవర్తనంబు ♦ దుర్విభావముగాదె, చైవగతియుఁబోలె ♦ దలఁచిచూడ.

౩౭.

క. మీరిట్లభిమానులువా, రారీతింబరిభవింప ♦ నసమర్థులయి
ట్లేరితి నోర్చియుంటిరి, యూరకముని ముంటివేని ♦ యునువినుమనఘా.

౩౮.

ప. అగులుతిరస్కరించుటను ♦ నప్పడెనాహృదయంబునప్తమై
యరిమురిఁబో నెపోవునపు ♦ డాచనురోషముతత్ప్రీతిక్రియా
కరణకరావలంబనయు ♦ గ్రక్కుననిచ్చుచుఁట్లుగాననా
వెరవుననిత్పఁగానిమఱి ♦ వేరొకతైననునిల్చియుండునే.

౪౦.

సీ. పరిపంథులకునోడి ♦ పరిభవంబునుబొంది, హరిణాదిమృగసము ♦ త్కరముకరణి
వన్యఫలాహార ♦ నర్తనంబునడస్సి, మన్యోన్యమునమేము ♦ నైదుగురము
లజ్జించి మత్యంత ♦ లాఘవంబుననుంటి, మటమున్నె సహగరు ♦ లనఁగనేల
నైననీకొకనికి ♦ నభిమానమేమని, యనియెడ వేనిమ ♦ హత్తేవినుము

కడఁగియునుచేతనీ ♦ కార్యమనుచు, వ్యాసమునిసెల్లనిచటికి ♦ వచ్చియిట్లు
శత్రుజయమొందమనిని ♦ శ్చయముచేసి, యెంటినీరీతిచదియించు ♦ చున్నవాడ.

గీ. అరయుదుఁడైకభాజనం ♦ బాత్తశత్రు, వైదియభిమానమదివిడు ♦ మనెదవేని
క్షయికలతలఘుశేని ♦ స్సార్కుడైన, మానహీనుండుప్రణమన ♦ మంబుగాడె. ౪౨.

వ. అదియునుంగాక యభిమానంబు విడిచినదోషంబేమని యెంటివేనియు మహీధరసంబు
ధంబులైన తటశృంగాదికంబుల యాన్నత్యంబు విచారించి నొన్నత్యాభిమానంబు
ప్రియంబుగాకుండు టెట్లు? అభిమానపంతుండయి యశస్కిరుండైనవాఁడు పురుషుం
డని యొన్నంబడుంగాని యితరంబుగాదు. అట్టివాని పేరు పురుషగణసాప్రస్తావంబున
మొదట నెన్నంబడి ద్వితీయసంఖ్యం జెందని దదియనుంగాక రురాసదంబులైన వనం
బులచేతం బరివేట్టింపబడియున్న పర్వసంబునునైనను సధిగమిలననెంచుంగాని మహా
జన్ముండై ప్రతాపాభి మానొన్నతుండైన పురుషుని సత్క్రిమింప శక్యంబుగాదు.
అట్టివాఁడు స్వాభిధానంబుచేతనే నిజవంశజాతులకు రఘునీలీపాగులంబోలెఁ బ్రసిద్ధి
సంపాదించునట్టి పురుషుల ధరియించుటంజేసి యివ్వసంధగయు నన్వర్థనామంబునం
బ్రశంసింపంబడు. అట్టివానికీర్తియు శకాంకమండలంబుం గళంకత్వంబునం బొందించు
నట్టియశంబును నభిమానవంతునకుంగాని సంభవించనేరదు. అదియునుంగాక, యెవ్వని
కోపంబు కుష్మాశనిసన్నిభంబై శత్రులం గీఁటఁగించు నట్టిపురుషుండు రఘు
రామాదులంబోలె విజయాశీర్వాదంబులం బొంద నన్దుండట్లు గావున నెల్లభంగుల
నభిమానంబు విడుచుట యుక్తంబుగాదు. అదియునుంగాక, విజయాభిమానంబున నభిల
భూతాభిద్రోహంబునకుఁ జొచ్చుట యుక్తంబే యని యెంటివేనియు, నేనిప్పుడు
తరంగిణి భుజంగతరంగచంచలంబగు సుఖంబునుం గోరుట లేదు. త్రికాలనిత్యిందై
నిర్వాచకంబైన బ్రహ్మపదంబును నాంభించుటలేదు. ఇంకేమని యెంటివేనియు, గప
టంబు శత్రుకృతుడైన యపకీర్తిపంకంబు వైధవ్యంబునం దపించు నరాతివనితాజన
లోచన వినిసృతంబులైన జలంబులఁ బ్రతాళనంబు నేయం దలంచి యున్నవాడ
మఱియును.

౪౩.

మ. ననుఁగాదేని యుఁబండితుల్ సభలలో ♦ నన్నవ్విన్నవ్వి
మనఘానాదగుబుద్ధియెల్లవికలం ♦ జానేనిఁగానిమ్మనీ
పునునీమాన్లునకేలతెల్పితివృధా ♦ యోగ్యుండుగాఁడంచుఁజిం
తనులజ్జనైవేద్యంబుదేదేనివినుమా ♦ ధనాభ్యుత్తిసేనెంతయుకా.

౪౪.

- ఆ. అరుల నెల్లద్రుంచి ♦ యవ్యయవృత్తిని, నుద్ధరింపకాత్త ♦ నొండుదలఁప
మోక్ష మైనవిజయ ♦ మునకంతరాముంబ, టంచుదలఁతుఁగాని ♦ యనఘవినుము.
- మ. అరయం గానిదిపోదురాగ్రహనుటం ♦ చంఁజేని నేపిరుఁడి
ద్ధరలోశత్రులుపుచ్చుకొన్నయశముం ♦ దానెంతకాలంబునె
శరజాలంబులయేపునూపిమగుడక ♦ సాధింపఁడందాకనా
నరుఁడేపుట్టుటకల్లపుట్టెననుకొ ♦ న్నంజచ్చువాఁడట్లుకా
కిరవైనల్పినఁబూరితోనమమువాఁ ♦ డేభంగిపూర్ణాఖ్యుడౌ.
- ౪౬.
- ఆ. వీరధర్మవృత్తి ♦ విడిచినదోషమే, మన్న నెవరికోప ♦ మరులఁద్రుంప
కుపశమించునతని ♦ కూరకేపురుషోక్తి, చెల్లుటెట్లునీవె ♦ చెప్పమనఘ.
- ౪౭.
- ఆ. పురుషశబ్దముననె ♦ పుంస్యక్తిమఱితేదె, యనినజాతిమాత్ర ♦ మైనపురుష
శబ్దమునను నేమి ♦ చాలించుపశ్వాది, జంతువులనుబురుష ♦ జాతిలేదె.
- ౪౮.
- క. కావునఁబురుషార్థముమఱి, భావింపఁగలేనివాని ♦ బ్రతుకేటికివాఁ
డావల నేటికిఁగొఱుమఱి, భూవినుతాతెలియవినుము ♦ పురుషునివిధముకౌ.
- ౪౯.
- మ. తనరం గానభ సద్గుణాఘ్యుడనిపె ♦ ద్దల్పక్షపాతంబునకౌ
గొనియాడన్వినువారిజేజముదలం ♦ గుకసామ్యహీనంబుచే
ననఘాత్తామఱివాఁడెహూరుఘఁడుప్ర ♦ ఖ్యాతుండునుకౌవానిపే
రనయంబున్వినిశత్రువైననుబ్రహ్మ ♦ దాశ్చర్యతంజేలెడుకౌ.
- ౫౦.
- ఆ. అయిననీకొకనికి ♦ యభినివేశంజేమి, భీముఁడాదియైన ♦ పెద్దలుండ
ననుచుదలఁచెదేని ♦ యదియునువినిపింతు, ధన్యచరితవినుము ♦ తథ్యముగను.
- ౫౧.
- చ. తలఁచుప్రతిజ్ఞకుందగఁగఁ ♦ దద్రిపులకౌరణరంగభూమిఁదా
గెలువఁగనెంచిర్తజ్ఞుఁడౌ ♦ కించుకకూరిమిఁగార్వమంతకుం
దలముగనన్ను మోపినక ♦ తంబున నెంతయఁదృష్టనొందువాఁ
డలరుజలాంజలిందలఁచి ♦ నట్లుదలందునుగానఁబూనితికౌ.
- ౫౨.
- ఆ. ఏడధర్మతనయుఁ ♦ డీకష్టమేటికి, నీసర్వకార్యమిపుడు ♦ నిర్వహించు
కొనుటయుక్తమనుచు ♦ ననెదేనివినవయ్య, తాపనేంద్రసావ ♦ ధానముగను.
- ౫౩.
- క. ధర నెవఁడాపదవేశల, నరయకతనరాజానాజ్ఞ ♦ వ్యర్థము సేయుకౌ
మఱివాఁడేకులఘాతకుఁ, డరయవిమలశశికళంక ♦ మట్లతలంపకౌ.
- ౫౪.
- వ. అదియునుం గాక రఁజోత్సాహంబు విడిచి శాంతుండవై యతివి గమ్మని యంటి విది
ధర్మవిరోధం బెట్లంటివేని మొదల బ్రహ్మచర్యాశ్రమమును దదనంతరంబున గృహ

స్థాశ్రమంబు నంత వానప్రస్థపుత్రియు నటమీఁదట యత్యాశ్రమంబునుం దగు నని శ్రుత్యనుసారంబుగా మన్నాచులైన పెద్దలచేత విధింపంబడియుండు. అట్లాశ్రమానుసారంబుగా నడుచుట యుక్తం బనియును ద ద్వ్యతిరిక్తాచరణం బయుక్తం బనియును, పండితులవలన వినంబడు. కావున నీవు గృహస్థుఁడ నై యుండియు, మునిత్వంబు ధర్తవిరోధం బనెద వంటి జేనియు గృహస్థుఁడ నయ్యును, తిక్తిర్తవ్యంబులైన కృత్యంబు లాచరించి కృతకృత్యుండ నైనవాఁడం గాను. కావున మునిత్వంబు ధర్తవిరోధంబుగాదు. అదియునుంగాక నీతిగర్విష్టనిష్టావిశిష్టండును, శిష్టాచార్యుండును మగగ్రజుండును నైన యుధిష్ఠిరుం డుండ నాకు నాశ్రమాంతర స్వీకారంబునకు స్వాతంత్ర్యంబులేదు. ఇప్పు డవశ్యకర్తవ్యంబుగా మోచియున్న వైరినిర్వాతనభారంబును దూరంబై యున్నయది. మజ్జననియు నట్లనె దూరంబున నున్నయది. తదనుజ్ఞ వడయక తపస్యాచరణంబున కిధికారంబు లేదు. క్షత్రధర్తంబు విడిచి రాజు లాజులం బలాయమానం బగుదురే! ఇంతకంటెను ధర్తవిరోధం బొం డెద్ది! పలుమాటలే! నా నిశ్చయంబు వినుము. మరుద్విచ్చిన్నాభ్రంబునుం బోలె నేత ద్విరశృంగంబునం గృశియించియైనను, దపంబున సహస్రాక్షు మెప్పించియైనను నీ యపకీర్తి యనెడుహృదయశల్యం బుద్ధరింపం దలంచియున్నవాఁడ. నీ వింక నితరశంకలు చాలింపుము.

౫౫.

క. ఈసరణిఁబల్కునర్జును, వానవుఁడలదివ్యమూర్తి ♦ వహియింపుచున
త్యాన్తక్రిందనకాఁగిట, భానురముగబిగియఁజేర్చి ♦ పలికెల్లీతిక.

౫౬.

క. అనఘాత్తభూతికొఱకై, ఘనునిభవోద్భవునిశివుని ♦ గాంక్షించితపం
బొనరింపుమునీవనుచును, దనరంగనుపదేశమిచ్చె ♦ దయపైవారక.

౫౭.

ప. అంత.

౫౮.

చ. శివుఁడుప్రసన్నుఁడైనఫల ♦ సిద్ధినిబొందుచుశత్రునాశనం
బవిరళీలఁజేసివిజ ♦ యావహలక్ష్మినిబొందిలోకమం
దవిహత మైనతేజమున ♦ నప్రతివారితశౌర్యధుర్యతక
బ్రవిమలలీలనొందుమని ♦ పల్కితిరోహితుఁడయ్యెన్ద్రుఁడుక.

౫౯.

ఉ. అంతటన్ద్రుఁగాంచిరుచి ♦ రాననుఁడైతగునర్జునుండుదా
నెంతయున్ద్రవాక్యగతి ♦ నీశ్వరుఁగూర్చిపరిశ్రమంబులే
కాంతరశుద్ధిమీఱనియ ♦ తాత్పత్రనొప్పగకాస్తోపధతిక
నంతతముకదపంబులను ♦ సల్పగసాగెనుయోగమార్గుఁడై.

౬౦.

క. గవికగురులిల్పినుస్థితి, భువి నొక పాదంబునిల్పి ♦ బుద్ధిస్థిరతక
దవిలినిరాహారతబహు, దివసంబులుతపము సేసె ♦ ధృతవిజయండై. ౯౦.

క. నరుఁడిట్లుశరీరేంద్రియ, పరితాపకనిరశనాది ♦ వ్రతములడయ్యక
గిరివోలెదృఢతవలసెను, ధరఁబెద్దలఘైర్యములవి ♦ తర్క్యంబులుగా. ౯౧.

మ. పరిపక్వంబుగఁబండిసారభమ చే ♦ భాసిల్లికైవ్రాలిద
గైరి నేవేలుగులంబులందులన ♦ తేదారకైత్యంబుతా
పరిశుద్ధంబువులందువాంఛయిడద ♦ ప్వాధ్వాత్తదానైత్తివో
ధరధన్యాశ్చులకుకొనుధార నముగా ♦ దానత్తపంబెన్నఁగక. ౯౨.

మ. తనరంజేసితినిష్టిఘోరతపముకొ ♦ దానంచులెక్కింపఁడే
కననైతికొఁఫలమింతకై నననుచుకొ ♦ గర్వింపఁడుకొబేలవం
బునఁబొందంగరజ స్తమంబులునువి ♦ స్ఫూర్తినివ్వడంబించునా
ఘనునత్త్వంబునుమించకుంఁగెనిలన ♦ తృప్తుండుధీరుండుగా. ౯౩.

తే. వెండియాతఁడునిసివేళ ♦ మండువహ్ని, పగిదినొప్పచునుజ్జ్వల ♦ ప్రభలునిగుడ
మించికనుపట్టెవార్చిగం ♦ భీరగుణత, నతిశయించుచుభూధరో ♦ న్నతిఁదనర్చి.

మ. అరుదారంగరహస్యవృత్తిఁదగజ ♦ వ్యంభైనమంత్రంబుభా
సురలీలంబరియించుచుండరదన ♦ స్తోమాంశుసంకీర్ణమై
నరువక్త్రంబురుకాంతిమీఱుచునదె ♦ న్నంబొల్పెనవ్వేళఁదాఁ
బరివేషావృతభీషణార్కఘనబిం ♦ బంబట్లుతేజోఁగమై. ౯౪.

చ. వెలయుఁగజోడుఁబాల్చియుప ♦ వీతపదంబునసజ్యకార్తృకం
బలరఁదగిల్చినిల్చునల ♦ యగ్గునుఁడొప్పెనునింద్రచాపకాం
తులుతనచుట్టుఁబరవఁగను ♦ తుల్లనికాననవేష్టితంబునై
పొలుచుమహీధరాధిపుని ♦ పొందికనత్తతీనందమైతగక. ౯౫.

మ. సతతస్నానములూదియైనసకలా ♦ చారంబులందీర్పఁగా
నతికార్యుండతఁడేగుమండఁగనతి ♦ స్వల్పత్వముంబొందిన
ట్లుతుషాగాఁదియుభూమిలోనపుడుతో ♦ ద్దోఁజొచ్చినట్లుండెని
ట్లతికార్యుండగురుత్వముకొ వెలయుటె ♦ ట్లంచుకొమదింవోఁచినక. ౯౬.

క. ధరలోనంతస్సారము, గురుతందగఁజేయుఁగాదె ♦ గురుకాయాదుల్
అరయఁగగురుతనుబొందవు, మురుఘైష్వఃగఁబసిఁడిమిది ♦ ముద్దులువోలెక. ౯౭.

- చ. ఆరుగుగనూర్ధ్వబాహుతను ♦ నష్టనుఁజొప్పఁగఁచచ్చిరంబునఁ
 నెరయుచు భూనభోంతరము ♦ నిండిదురానదమైనతేజమా
 సురమునియత్తైత్యశశి ♦ సూర్యులుబెగ్గిలదేవమార్గముల్
 వగుననునడ్డకట్టెనని ♦ వారితోభిదలిర్పనత్తటికొ. 20.
- ఉ. అన్నుమేనబుట్టినమ ♦ హత్తరతేజముచేతఁగాంతినం
 భిన్నతమెందియంతిరవి ♦ బింబములజ్జతనొందినట్లుదా
 మిన్నునుమంచునిండుటయు ♦ మేఘునిసోధమునిట్టిదోషముల్
 ఎన్నఁగలేకయుండియుర ♦ హింపకయుండెనుగాంతిహేసమై. 21.
- చ. అలరునుమద్దతారుణజ ♦ టాంశువులొప్పఁగసజ్యకార్ముకం
 బలవడఁబూనినిల్చునల ♦ యష్టనుడంతటఁజూడనొప్పెఁదా
 నలత్రిపురంబులంగెలువ ♦ నాత్మఁదలంచుచునుద్యతోధ్ధతిం
 బొలుచులలాటలోచనము ♦ పుట్టనిరుద్రుఁడొయంచుఁజూడఁగకొ. 22.
- మ. అమరేంద్రుండొమహోగ్రపావకుఁడొతి ♦ స్థాంశుండొయిరీతిఘో
 రముగాఁగందపమాచరించునితఁడొ ♦ రామర్మ్యుఁడాగాఁడటం
 చుమదిన్నెనివరేణ్యులెల్లఁదమలోఁ ♦ జోద్యంబునంబొందఁగా
 నమరంజేసెనునష్టనుండుతిపమి ♦ ట్లత్యంతరౌద్రంబుగాకొ. 23.
- చ. ఆరుగుగనిట్లుపొల్చునల ♦ యష్టనుతేజముకాననంబులకొ
 దరికొనికాల్పనగ్నిగతిఁ ♦ దప్పకయట్లెచలంబునందివా
 కరుఁడునుబోలెనోషిలఁగఁ ♦ గ్రాచుదుతాపనసిద్ధకోటికికొ
 గరముసహింపరాకయధి ♦ కప్రభమించెనలౌకికంబుగకొ. 24.
- ఆ. అంతశరణుగాన ♦ కందఱుదుర్జ్జితి, హరలనత్సర్వభావు ♦ లతులనియతు
 లలఘుశబ్దసమితి ♦ ములప్రమాణముఁబోలె, హరునిశరణబొంది ♦ రమరమునులు.
- ఆ. అపుడునురలుమునులు ♦ నధికితేజంబున, బలిమినూర్వదీప్తిఁ ♦ బరిభవించు
 హరునిఁగాంచిచూడుక్కు ♦ లాతేజమునమిటు, మిట్లుగొనఁగభయన ♦ మేతులగుచు.
- వ. అంత భూతభవివ్యద్యర్తమానాధీశ్వరుండైన యీశ్వరుండు ప్రత్యక్షం బగునట్లుగా
 స్తోత్రంబులు చేసి యిట్లు పూర్వోక్తంబైన యవ్యహతేజంబునందు నేత్రత్రయంబు
 విలసిల్ల నసారభార్ద్రచందనంబై యత్యంతనుఖావహంబై యొప్పు నచలరాజకుమారికా
 కుచమండలంబునంబోలెఁ బ్రకాశించువిశాలవృషభేంద్రాంసకూటంబు నిజహస్తావల
 న్నంబుగావించి యత్యున్నతంబైన తుషారకుధరకూటంబున నధిష్ఠించియు భువనా

తీతంబైన తేజంబునం బ్రకాశించుచు, నభ్రమార్ద్రసంవ్యాపకంబైన సజలాభ్రంబునం బోలె విశ్వవ్యాపకత్వంబున నుద్దీపించుచు, జానుమధ్యావలగ్నంబైన మహారగంబు చేతం బరివేష్టించంబడి యవశుక్తికాననంబునం బ్రకాశించుచు, సూర్యతేజంబునకుం బర్యంతభూతంబైన లోకాలోకాచలపరివేష్టితంబై పొల్పు నిఖిలలోకంబునుంబోలె హిమానీవిశదంబై యశ్తోపవీతసూత్రత్వంబునుం బొందియున్న శేషాంశునికరంబు నిజప్రభావిశేషంబున నైల్యత్వంబునం బొందుచు, నీలకంధరంబు దీపింప జాలికుసు మంబులచందంబున నందంబైన కపాలమాలికాసంకీతంబైన శిశిరోరుహానివహంబు చేతం బ్రదీపించుచు, లోకంబులం బ్రవహించి, చిక్కినకుముదనుమనముదనుసం క్షీర్ణంబైన సురసరిత్పయోవశేషరేఖాసుకారం బగు చంద్రరేఖం బ్రదీపించుచు, కర కంకణాయమాన భోగిభోగోపరిన్యస్తప్రశస్తవిస్తారిత నిస్తులమాణిక్య మయూఖంబులు పృషభేకకుఢాస్తరణంబునకుగుణోత్కర్షంబు పెనుప, కనత్కనకమణిమయభుజావిభూ షితభూచణమణిగణఘృణిజాలంబు లుభయపార్శ్వస్వసహధరకూటతటప్రవహితజలధర పటలంబునకు సాంద్రదేంద్రచాపకాంతిం బ్రకటింప, బదకటకనైగనగ్యంబు లిరువంక లం బర్వయ, పృషభాస్తరణరత్నకిరణవిస్ఫురణానుకారంబులై వెలుంగ, గండమండల సమున్నండనాయమాన కుండలితకుండలిశిరోమండితతాండవితరత్నకాంతిమండలచాక చక్రంబు లుభయపార్శ్వంబులం బట్టిన ఛత్రచామరాలవట్టధ్వజవ్రజంబులకుం జిత్ర త్వంబు సంపాదింప ననర్హరత్నకాంచనసంఘటితవిచిత్రరజతఘనప్రదేశప్రవిభూషితరశనానూత్రప్రభాధాళధశ్యంబులు దిగంతరాళంబుల నావరింపం జిత్రపటకాంతి పటలంబు లాకసంబునం బర్వయ నకాలతారకాక్షీర్ణత్వంబుఁ బుట్టింప, నందిభృంగిరిట తండ్వాదిప్రమథగణంబు లిరువక్కి నెక్కిన్నభక్తిం జేరి వినుతింప, మహర్షినం ఘంబులు, జయజయశబ్దంబులం బ్రస్తుతింప, డమరుశూలవరశుపట్టసధనురాది సాధ నంబులు మెఱయ, విబుధవారాంగనానర్దనప్రవర్తనంబులు చెలంగ, గంధర్వగానంబు లనూనంబులై ప్రవర్తిల్లం గోటిసూర్యప్రభావిభాసితుండై యొప్పనమృహాపురుషం గాంచి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి, నిటలతటఘటితకరపుటులై నిల్చి నయనవిని వేశనచోదితకుశలప్రశ్నంబునం బొందుచు నాధనంజయతపస్సంజనితజగదుపద్రవం బామూలంబును నతనికిం దెలియునట్లుగా నిట్లనిరి.

౨౨.

ఆ. ఓమహాసుభావ ♦ యొక్కఁడెవ్వఁడోకాని, పృత్రసన్నిభోగ్ర ♦ విగ్రహుండు

బలిమిసూర్యదీప్తిఁ ♦ బరిభవించితవంబు, సేయుచున్నవాఁడు ♦ చిత్తగింపు, ౨౩.

- ఆ. అతడుజోడువిల్లు ♦ నిసివల్కులేఘజ, ఘనజటానుభేట ♦ కములుబూని
మునివిరోధవేష ♦ ముననుండియునువిరా, జిల్లుచుండునయ్య ♦ చిత్రగతిని. ౭౯.
- ఆ. అతడుసంచరింప ♦ నవనికంపించును, నొనరఁగానమాధి ♦ నున్నయప్పు
డనిలతారకాగ్ర ♦ హేమరాశాముఖ, కలితమైనభంబు ♦ గదలకుండు. ౮౦.
- వ. అదియునుంగాక, ౮౧.
- క. ఎంచఁగనీగతి నాతఁడు, కొంచెపుఫలమేమిమదిని ♦ గోరితపముగా
వించెడు సొయనిసంశయ, మించుకయునువలదువినుమ ♦ హేశ్వరతెలియుకొ. ౮౨.
- చ. బలిమిజగంబులెల్లనొక ♦ పారిగఁగల్వఁగ నెంచి నాఁడొకా
కలఘుతపఃప్రభావమున ♦ నన్నియుముంచ నెయెంచి నాఁడొలే
కలరెడుమోక్షమందమది ♦ నాస్థదలిర్పఁగఁగోరినాఁడొకొ
తెలియదుమాకుమేమతిని ♦ తేజమునోర్పఁగలేముశంకరా. ౮౩.
- ఉ. ఏలయు పేక్షసేసెదవ ♦ హీనపరాక్రమనీవెలుంగవే
యేలికపీ వెమాకభయ ♦ మీనుఁగఁజాలుదువిట్టిసీ వెమ
మైలఁగనాకునికభయ ♦ మేటికినొందఁగనంచునిట్టుల
వ్వేలుపుమానిసంఘములు ♦ విన్నపమొప్పఁగఁజేసియున్నెడకొ. ౮౪.
- క. శంభుఁడుపల్కెనునంశట, సంభిన్నాంభోధితోయ ♦ సంభూతనిము
త్తంభితకకుభాంతపము, జ్వ్రంభితగంభీరరవము ♦ సెలఁగవృద్ధాక్షికొ. ౮౫.
- చ. ఆచరమునీంద్రులారవినుఁ ♦ డాఘనుఁడాబదరీవనాంతరా
శ్రమముననుండువాఁడువిల ♦ సజ్జగదుద్భవనాశహేతువై
యమరెడు నాదిపూరుషుని ♦ యంశసముద్భవుఁడొనగుండుగా
నిమనుజుఁడంచు నెంచకుఁడు ♦ నెమ్మిలిలాసతేబుట్టెభూస్థలికొ. ౮౬.
- ఆ. దివిజాలరయితఁడు ♦ దేవేంద్రుబలమెల్లఁ, దటిగిపోవనిట్లు ♦ తస్మిన్వతుల
గెలువఁదలఁచినన్ను ♦ కేవలమునుగోరి, తపముసేయుచుండు ♦ ధరణివణక. ౮౭.
- క. ఇతఁడునుగృష్ణుఁడునయలై, చతురాస్యప్రార్థనమున ♦ జగములుగావక
దితిజాలఁద్రుంపనుబుట్టిరి, క్షీలినరనారాయణులువ్ర ♦ సిద్ధులువీరల్. ౮౮.
- క. ఈకరణిదవముసేయుట, నాకులకొఱకంచుదలఁచి ♦ నరునివధింపకొ
మాకాసురుఁడదెవచ్చెను, భీకరమగునీవరాహ ♦ వేషముతోడకొ. ౮౯.
- కా. ఈపాపాస్త్మఁడుమాకదానవుఁడుదా ♦ నీదైత్యరూపంబుచే
నీపాశ్శంఢిట్టులాంటియున్నయపుడే ♦ నేగల్పలేనెట్లుమా

యోపాయంబునఁగెల్పనంచునువరా ♦ హోగ్రాకృతిందాల్చితా

నేపారంగనువచ్చునంచుమదినూ ♦ హింతుకదదుద్యోగముక.

౯౦.

ఉ. ఏనుగిరాతరాజనయి ♦ యీకిటిరూపముఁదాల్చివచ్చునా

దానవునిన్వధిఃపఁగను ♦ దానునునప్పుడెవానిమీఁదటక

బూనినిశాతహేమము ♦ పుంఖశరంబాకజేసి నాతోదా

నానరుఁడాచరింపగలఁ ♦ డందులకై బలువేటకయ్యముక.

౯౧.

చ. అరిదితపంబులకొగ్గశతి ♦ నందినహేయములేకయొంటిగా

దురముననుగ్రహింపసహి ♦ తుండగుపాశునిదాన్వభావిక

స్ఫురదతులొగ్రకక్తిజెనఁ ♦ జూడుఁడుమీరపుడందఱోలి నొ

సురమునివర్మలారముదిఁ ♦ జోద్యముఁబొందెదరయ్యవేడుకక.

౯౨.

క. అసియిట్లుపల్కిశంభుం, డనుచయవాక్యములమునుల ♦ నాదరమొప్పక

గనునూఱుడించుంతట, ననువొందఁగిరాతరాజ ♦ నయ్యెదననుచుక.

౯౩.

నీ. ఘనమైన నెఱిగుంపు ♦ వెనుకకొదుఁగదువ్వి, పూనిగేలనుసిగ ♦ పొంకపఱిచి

నెమలిపించుఁగపో ♦ లములకిర్గడఁజెక్కి, కెంపుకన్దవమోము ♦ సొంపునింప

విపులవత్సమునగం ♦ ధపువక్రచేఖలు, పొంకంబుగాఁదీర్చి ♦ భుజములందుఁ

గరికుంభజనితము ♦ క్తాహరనూత్రంబు, వగమీఱజన్నిదం ♦ బుగనువాల్చి

యాతపముచేతఁబులకిత ♦ మైనయట్టి, గాత్రమలరంగఘననద ♦ త్కొండసహిత

శార్దుకముఁబూని మేఘుం ♦ ఘాతరీతిఁ, దగికిరాతకపరివేష ♦ ధారియయ్యె. ౯౪.

క. హరునకుఁబ్రియముగఁబ్రమథులు, నరిదికుతారములువిండ్లు ♦ నమ్ములుశూలొ

త్కరములుబూనికిరాతక, వరులైపుట్టింబిరట్టి ♦ బలమధికముగాక.

౯౫.

వ. అప్పుడు.

౯౬.

నీ. మెలచుల్లడముల ♦ పైలీలగట్లన, బలునీలిదట్టిచిం ♦ గులనుబెనఁచి

గట్టిగామెలనంటఁ ♦ గట్టినవంకిణుల్, పొసఁగదాపటఁజెక్కి ♦ బొట్టెకోల

మెకమువాకట్టుమూ ♦ లికచుట్లదండలఁ, గట్టినకురువింద ♦ పట్టెడలును

సంజోకనెలవిండ్లు ♦ సరగనిర్గడఁబూని, యింపైనగన్నెరా ♦ కంపపాదులు

మేలుపందీఁబెలూఱపైన ♦ పీలిచెండ్లు, బాగుగాగట్టుముక్కోపు ♦ పాఱుటాకు

బొమిడికంబులంతలముల్ల ♦ బూనినిలై, భూతపతిమోలనపుడాకి ♦ రాతబలము.

చ. గడుసరివాయువేగినుర ♦ గాలిమెకంబులమిత్తిపోతురా

జూడుములదిండిభైరవుఁడు ♦ నుబ్బరికాఁడసహేయశూరుఁడుక

- బిడుగునరాంకుశంబులుము ♦ బెబ్బులికత్తెరగాడటంచుచే
 ర్పడుకునజాగిలంబులను ♦ బట్టెడలందగఁబట్టిరావెనక. ౯౮.
- క. భైరియుఁగ నె నరిలడుగును, వారణమునుబోచిసాళు ♦ వముచంచలమకే
 పేరులుగలబలుడేగల, దోరెంబులఁబట్టిబోయ ♦ దొరలేతేరక. ౯౯.
- క. చట్రాతిమీఁదనొకశిలఁ, గాత్రేఁడనినిలిపికొలిచి ♦ కడుఁజెలఁగుచునా
 గట్రాజడవిడిచదుతమ, పొట్రాజువఁజేపుకొనుచు ♦ బోయలునడువక. ౧౦౦.
- చ. గిరికొనఁగొంగయీఁకెలిటి ♦ కించినపోగులువాఱుత్రాష్టుకా
 లురుగురిగోలలుకొవలలు ♦ నుల్లునుగొమ్ములుచోపుగట్టులుకొ
 యిరువులనుండు బోనులడు ♦ గెత్తఁగ నేర్చినజాడకాండ్రుంఁ
 దరలెనుబోయశంకరుఁడు ♦ తద్గిరిభూమికిమానుపేటగక. ౧౦౧.
- వ. ఇట్లు మాయామృగయానినోదంబుగాఁ దరలి యాతుసారకుధరకాంతారంబుఁదటయుం
 జొచ్చి చుట్టునుం దిరిగి రాపోగువారిచి నిరింకువలఁపెంకులమృగయానిరంకుశులగు
 లెంకలఁ గాపుంచి, పచ్చికలపట్ల మచ్చులు చల్లించి, కాలురులు గీలుకొలిపి, దొంకల
 వంకలకొ గొమ్ములుం దమ్మటమ్మ లిమ్ముపటిచి, కొలంకుల కెలంకులం బరిపేష్టించి మాట
 లుగా నేటుకాండ్ర నియమించి, పోటరులైన మేటిభటులు వేటుపాటెఱిగిన డేగ
 వేటరులును, సాగుబాగులెఱింగిన జాగిలంబులవారునుం దానును నడుకొని పన్నినించి
 మృగయానినోదంబు చూడం దలంచి. ౧౦౨.
- చ. బలమునకెల్లకాననవి ♦ భాగములేర్పడఁబంపువెట్టినకొ
 గలయఁగనంతటంబరువు ♦ కట్టిభయంకరనాదమొప్పనా
 ర్వులువెడబొబ్బలుకొగహన ♦ భూములుగప్పఁగ భూభోంతరం
 బులువెసనిండనార్చుచును ♦ బోరునదలెనుబోయసైన్యముల్. ౧౦౩.
- కా. ఆవేశకౌభయమందుచుకొమ్మగవిహం ♦ గానీకముల్భీతిమై
 నావాసంబులుజేరివాచఱవన ♦ య్యాక్రోశ మెల్లంగుహా
 దావాభ్యంతరమెల్లనిండఁగమహీ ♦ ద్రంబిట్లుభీతిల్లితా
 వేవేగమైఱవెట్టెనోయనమహా ♦ విన్నూర్తిమోసెంగడుక. ౧౦౪.
- క. మెకములుపత్తులుభయపడి, ప్రకటంబుగనొక్కత్రోవ ♦ బఱచెనువైరం
 బొకమైననుమదిఁదలఁపక, యకటాయాపదలువైర ♦ మణఁచు సెకాడే. ౧౦౫.
- ఉ. జల్లి మొగంబులత్తేటిని ♦ జక్కనిరోమములూప్పవాలముల్
 చల్లనివంశగుల్లముల ♦ సందునదాచుకతదృఢయంబునం

- శిల్లఁగఁబ్రాణభీతియును ♦ దింబరికింపక వాలఖండనూ
ద్యేల్లభ యంబుచేతన్పుతి ♦ దీకానిపర్వకనిత్యైవితగ్గ.
౧౦౬.
- మ. మదకుంభీప్రకరంబులకొనతముకొ ♦ మర్దింపఁగానట్టుత
న్నదగంధోద్గతకేసరంబులనుభీ ♦ మంబాబలాఘోషచే
నిదురత్నేల్కొనియాపులించువినము ♦ నిన్ద్రోగ్రవక్త్రాళిచే
నదనొక్కింతయులేక యుండెనుమృగేం ♦ ద్రోఘంబురాజాఖ్యచేకొ.
౧౦౭.
- మ. తటముల్పంకముచేతదుర్గమములై ♦ తస్మిన్భసంధావితో
త్కటకుంభేంద్రవిరుద్ధచందనరసా ♦ క్రాంతారుణాభంబులకొ
బుటముల్మీఱఁగబోరలొడ్డగిలమీనుల్ ♦ సారెకుంబొడ్డఁగాఁ
దటిసీసంఘమభంగభంగచయయా ♦ తాయాతమైఘూర్ణిలెకొ.
౧౦౮.
- మ. శితశృంగంబులకాఱుదున్నలువెనకొ ♦ జిమ్మున్విశిష్టంబులై
నతమాలాగరుచందనోశిరవితా ♦ నప్రాపితామోదవి
ప్రతమైకీరసమానఘృతశిలా ♦ సూనానైతైత్యంబుచే
నతిమాంద్యంబుగమించెదద్యవచరా ♦ యానంబుతోడెమైరల్.
౧౦౯.
- కా. ఆనత్వాదపగ్రీష్టకాలగతిన ♦ త్యంతార్తిగావించెన
క్కాసారంబులతోయముల్ మథితముల్ ♦ గానత్వముల్ బాటిపా
నానమ్మర్దముచేతనివ్వగులుపం ♦ కాభీష్టమేధాన్యముల్
గాసిల్లెకొవనజాళివాడఁగదలీ ♦ కాండాళిభిన్నంబుగాకొ.
౧౧౦.
- ప. ఆంత నమ్మగయు లత్యంతకుతూహలంబునం బఱచుహరిణాదిమృగంబులఁ దఱ
చగు వాలంపగములం మాలించుచు, దువ్వలం దెప్పరంబుగా గుప్పించి కూలఁ
గువ్వచు, పంతంబులు మెఱయఁ గుంతంబుల గ్రుచ్చుచు, వటుతరసటాపటలవిన్నుటం
బుగా ఘుఘ్మరధ్వానంబున నెదిరించిన మదవరాహపూర్వాహంబుల మెఱుంగు బల్లెం
బుల గ్రేడించి తెల్లఁగ్రుచ్చుచు, శశకంబుల నుశకంబులమాడ్కి గీటడంగించుచు,
దెప్పరంబుగా మీఁదికి గుప్పటించు శార్దులంబుల కెదిరించి వక్రంబుల వస్త్రపరివేష్టి
తంబులైన వామహస్తంబులు నిజశిరోపరినన్యస్తంబులుగాఁ జొన్ని వలకేలం బటుతరం
బులుగాఁ గట్టివ్రజేశంబులఁ గట్టిన దట్టంపుఁజాయల నేడెంబులం బడఁగ్రుమ్మి కూలం
ద్రోయుచు, కఠోరంబులుగాఁ గతారంబుల నఱకుమం గటారంబులఁ బొడుచుచు,
సింగంబులు మీఁదికిం గవినినం గలంగక మెఱుంగుటమ్ములఁ బరఁగించి సంధానమోక్ష
ణంబు లెఱుంగరాకుండఁ దత్త్వణంబులం గూల నేయుచు, ఖడ్గంబుల నఱకుచు, శర

భంబులఁ బొరిగొనుచు, మాటుల నేటుదప్పించుకొని పటమవరాహశార్దూలంబులం
దతిమి కుమ్ముచు, కాలురులం జిక్కిన తరుచరహరిణసముదాయంబుల గుడులుగట్టుచు,
పొంగికలు గని బెరుదుఁ జెవరి పటమ తేడిగమిం గని పొటవంబునఁ దతిమిపట్టి
పడవైచుచు, జాగిలంబులు గదిసి సాఁగనియ్యకుండిన మెండుకొని తిరిగి కలగుండు
పడం జెంచు పుండరీకంబుల నండలుగొని చండకాండంబులం గండడంగింపుచు, నితీ
కువలకుం జేరిన వరాహశార్దూలంబుల మాటుకాండ్రొక్కపెట్ట సరికట్ట నేసినం గెరలి
వరాహంబు వ్యాఘ్రంబులుం బడనేసినను భయంబునుం బఱచి యటఁ గూల్చినం
గని కరలాఘనంబున కచ్చెరువందుచు, నితరేతరలాఘనంబు లుగ్గడించి జాత్యను
రూపంబుగా రిక్కులు నెరయుం బిరుదంబులు బలుకుచు, పంతంబులు మెఱయఁ గుంత
ముఖసాధనంబులు జలిపించుచు, పొదల దీలించి యోలినం జెవరి పటమ శశకం
బులఁ జూపి ముష్టివదలి విడిచిన సాళువంబు పక్షుని నాదగంభీరంబు గాఁ బఱచినం గని
యారంబులుఁ చూపినం జేరం జని నిజముష్టియష్టితాడనంబులం జదువుచు, దోరం
బులు నడలి విడిచిన వారణంబులు నిష్కరంబునఁ బఱచు విహంగంబులపై నూరి పవం
బుల నితీకియఁ జంచువులం జించియు నెడనేడం బడవైచిన నవి చిక్కుంబులఁ జక్క
నించియుం, జేనడలి విడిచినం దూరు బైరిం గని బకాచిపక్షి నికరంబు లెగయక
నిల్చినం దగిలి పట్టి బుట్టలం బెట్టుచు, నివ్వినంబున నశేకమృగవిహంగంబులం
గీటడంగించి తదీయంబైన ఖాఢ్యామివంబు విశసించి పొటనుకేలం ద్రవ్విన పడియల
నడుగున వా పురాకులుం బఱచి తత్పలలంబు తిండ్రిణీశలాటుల లవణసన్నిశ్రంబుగా
నిక్షేపించి తత్పల్లంబులు పైఁగప్పి నిండ్డారం బూడ్చి చుట్టునుం బరివేష్టితంబుగా
వనలం బంటించి పక్ష్యంబుగా నశేకభంగులం బాకంబులు నేసి కాట్రేనికిం గుడువం
బెట్టి యుచితాహారంబులం దృప్తులై విహరించు నక్కిర్రాతులం బూరి కాతూహలం
బునం బొందుచు.

౧౧౧.

శా. ఈలీలకొగిరికన్యకావిభుఁడుదే ♦ వేంద్రాత్తజుండుండునా
వైలంబందలిసానుకానవన ♦ స్థానోగ్రసత్త్వంబులకా
జాలింబెట్టుచువచ్చెతేడిగమిత ♦ తామ్రావ్యవీరుల్లతా
జాలాగ్రంబులుమేయునన్నరునివా ♦ సస్థానముంజేరగకా.

౧౧౨.

శా. జువ్వేకొమరలీలవీరదనిజా ♦ గ్రాతారముంబుగనియా
దేవేంద్రాత్తజుండునా ♦ దీపమునాగంబునకా

- వే వేగంధరప్రక్కలింపుచుమహా ♦ విస్తారపారాహితే
జోవిష్ణుర్మిదలిర్పుదానవునిదాఁ ♦ జూచెన్ హయండుచ్చటన్. ౧౧౩.
- మ. ఘంఘ్రిచహఁడైనయాహరుఁడుగం ♦ గాపల్వలాంతంబునన్
దనరన్ నేలనిల్పి కొందఱుకిరా ♦ త్రశేష్ఠతేతేరఁద
ద్వనవృక్షంబులుగుల్మముల్ మఱుగుగా ♦ చారాహమార్గంబునన్
జనుచుండెన్ దగి నారెసారెవృగయుల్ ♦ చాడల్ విమర్శింపఁగన్. ౧౧౪.
- ఉ. అంతటనింద్రసూరుఁడుమ ♦ హాకృతిచేఁగుధరేంద్రభేదనం
బెంతయు నేయఁజాలునని ♦ హెచ్చుపరాక్రమమొప్పదంష్ట్రుల
త్యంతమునుగ్రమైవెలయు ♦ నాననమొప్పవరాహవృత్తిమై
నంతికభూమిచుండునను ♦ రాధిపునప్పుడెచోచె నెంతయున్. ౧౧౫.
- చ. ఉరుతరకోప మెత్తిసట ♦ లుబ్ధుఁగ నెత్తుక నన్యకృత్యముల్
మఱచుచునన్ను గెల్తునని ♦ మత్సరబుద్ధినిదవ్వునుండితా
నురువడివచ్చెడుంగిటిమ ♦ హోన్దతి నందుమదాని గెల్వన
న్నరునకు వేడ్కపుట్టెనుమ ♦ నంబునసారేకుశాగ్ర్య మెచ్చిన్. ౧౧౬.
- మ. తరుమూలంబులు పెల్లగిల్లఁగవడిన్ ♦ ధట్టించి పెన్నుట్టెచే
వరుసఁద్రోయుచుఁగంధరంబునఁబడన్ ♦ వక్త్రంబునన్ రాయుచున్
సరిఁబోరాడఁగనన్నుఁబిల్చెడుగతిన్ ♦ సంఘంబులంబొనియు
ధురతన్తీడికివచ్చెదీనిని వెనం ♦ దున్నాడుటుక్తంబెకా. ౧౧౭.
- సీ. ఈయాశ్రమంబున ♦ నిపుడంచిచూచిన, ఘనతిపోమహిమచే ♦ మనములందు
వైరంబులేకుండు ♦ పరుసనత్వంబులు, వ్యాళాదిదుష్టన ♦ త్వములుఁదలఁపఁ
బరవైరములచేత ♦ బ్రతుకంగ నేరవ, ట్లయ్యునీకెటియునా ♦ యందుమిగుల
మత్సరబుద్ధిచే ♦ మలయుచునున్నది, యిదితపోభంగంబు ♦ గదిసి నేయ
వచ్చియున్నట్టివికృతయా ♦ పంభాకాక, దనుజమాయాబలంబును ♦ దాల్చినట్టి
ఘోరతర మైనకెటియాపా ♦ తోయటందు, మనమునను నెంచెనాతపో ♦ భనుఁడుమఱియు.
- తే. అట్లుగాకున్న నిదిపూర్వ ♦ మందు నేయు, వైరమిప్పుడుననుజూచి ♦ వదలకున్న
దెటిగినట్టులేనిశ్చయ ♦ మిదియేపూర్వ, బద్ధవైరంబుగల్గెయా ♦ పంబుదలఁపఁగిన్.
- క. కాకున్న నేలనన్నుం, దాఁకనిదేవచ్చునిదియఁ ♦ దద్దయుఁదారో
సోకలితముగా మెకముల, నేకములంబుండంగవిడిచి ♦ యీగతి నెద్యు.

చ. ఇదియుమృగంబు గాచునుటి ♦ యెవ్వఁడొకోననుగల్గవచ్చువాఁ
డొదవెడుదీనియందుమది ♦ నూహాయునల్లెకలంగెనామదికో
అదియునునిశ్చయంబుపరు ♦ నైననుమిత్రునినైనచిత్తమే
చెదరుదునిగ్తలంబగుదుఁ ♦ జెప్పునుగాదెజగద్ధితంబుగన్. ౧౨౧.

ఉ. మానికిఁగానిశంకయిది ♦ మానెదవన్ననపాపకారిమై
మానిగనున్ననాకునభి ♦ మానముహెచ్చుఁగనెట్లుభీతిలోఁ
బూనెడునీకుబుద్ధియువి ♦ భూతికిఁగాదిదినిశ్చయంబెకా
మానసబద్ధవైరుఁడగు ♦ మానిసికేదవిలంఘ్యమెన్నఁగన్. ౧౨౨.

క. ఈవిధమునననుఁద్రుంపం, గావచ్చినయట్టివాఁడె ♦ కానిమైనన్
భావింపఁగనీక్షుద్రపు, జీవముచేనేమియాను ♦ చింతించంగన్. ౧౨౩.

మ. అనియూహించినవీఁడురానవుఁడొకా ♦ కూరాక్షునుండోకదా
ఘురనీలాకృతినున్నదిట్లుమృగముం ♦ గాదైననీబల్లియీ
వనసత్వంబులకేదిదచ్చెరువుదు ♦ ర్వారంబుగానీగతిన్
ఘనకంపంబునఁబొందఁజేయుగతి నా ♦ క్రాంతోద్ధతిన్బోల్పుడున్. ౧౨౪.

క. ఇదియేమొవేటకలకల, మొదవినగతివినఁగనయ్యె ♦ నుద్ధతిమీఱన్
ఇదియునుమాయాకల్పిత, రుదితంబొగట్టిగాని ♦ రూపణసేయన్. ౧౨౫.

మ. ఇదెపోమాయనుశాంతినుండుననుఁదా ♦ సెంతేఁబ్రహ్మరింపఁగా
నదహుహించుచువేటలాడుపాలమా ♦ ద్యంతంబునుకబర్విదె
ట్టిదమైనట్టిబలాగ్భటిప్రభలధా ♦ టిన్గాననాఘంబులన్
జెదరిట్టుమృగావళుల్బలువఁజే ♦ సెన్గాదిశల్ఘ్నూలన్. ౧౨౬.

క. కాదేసెవఁడొనుయోధనుఁ, డాదరముననత్కరింప ♦ నటుప్రతికృతిగా
నీదంభతననుఁడునుమఁగ, భూదారక్షుభీతసత్వ ♦ ములఁగలసెనుకో. ౧౨౭.

సీ. కాదేనినింకమై ♦ క్కటిపూర్వమంచేను, దగఁజేయుఖాండవ ♦ దహనమందు
హవ్యవాహనుచేత ♦ నాత్మబంధువులెల్ల, హతులైనతక్షకు ♦ నాత్మజుండు
అశ్వసేనుండుదా ♦ నత్యంతకుపితుఁడై, వైరంబుఁదీర్చికోఁ ♦ గోరియిట్లు
మాయావరాహమై ♦ యీయాశ్రమమునకు, ననుఁద్రుంపఁగాఁబ్రయ ♦ త్నంబుఘాని
వచ్చెనొకాకయొప్పుడైన ♦ వాయువుత్రుఁ, డైనమానున్నభీముని ♦ పైనిగల్గు
బద్ధవైరంబుచేమాయఁ ♦ బన్నియొంటి, నిచ్చటనునుండుననుఁద్రుంప ♦ వచ్చెనొక్కొ.

- క. ఏవిధి నైననునిదిమా, యావియయానన్నుఁబ్రంప ♦ నధికబలముచే
 నీవచ్చుచుగముఁదునుమఁగ, నేవలయునుశత్రుభంగ ♦ మిదిలాభముగా. ౧౨౯.
- ఆ. తాపసులకుహింస ♦ ధర్మంబుగాదైన, దుష్టమాన్యులకును ♦ దుర్గ్రహముగఁ
 గడఁగిజయముఁగోరి ♦ కావించుమితప, మనుచునాకువ్యాసు ♦ లాజ్ఞయిఁడె.
- ఆ. ఈయచ్చకృత్య ♦ మెట్లుశాసించెనో, వ్యాసులనిననిపుడు ♦ బలుమెకంబుఁ
 దునుమకీతపంబు ♦ తుదముట్టరక్షింప, నలవిగాదశక్య ♦ మరసిచూడ ౧౩౦.
- ఆ. అనుచునరుఁడుపౌరు ♦ పాంకంబుప్రభమాయు, ధంబునైనవిల్లు ♦ తనరనెత్తి
 యెక్కువెట్టిశత్రు ♦ హింసకుగుణయుక్తి, సచివుగతినిదనరు ♦ శరముఁగూర్చి.
- సీ. గురుసారయుక్తత ♦ గుణయుక్తమగువిల్లు, హితునట్లునిశ్చిత ♦ మతనినరుఁడు
 క్షీణస్వబలుఁడయ్యుఁ ♦ జేసిండుఁదీనిన, సానుకూలతనఁద్రు ♦ మయ్యెనపుడు
 ఘనకాండసంగ్రహ ♦ కర్షణసంజాత, గాండివమార్ద్రీప్ర ♦ చండరవము
 గుహలుబగులనిండి ♦ కుధరంబుజీవిత, సంశయమునఁబొందె ♦ సకలమునను
 అంతలెగనిండుఁదీనిన ♦ యుట్టిచాప, మండలాంతర్ధియైతగ ♦ సుండిత్రపుర
 హననవేళనుదానుండు ♦ నట్లుపరభ, యంకరతనుండునరుఁజూచె ♦ హరుఁడునపుడు.
- ఉ. అంతటశంకరుండునును ♦ హస్తేరమాకుధరేంద్రచాపమున్
 వింతగఁబాదమూనియతి ♦ వేగముమీఱఁగ నెక్కువెట్టిక
 ణ్ణాంతముగాఁగవానుకిగు ♦ జాగ్రముఖోద్గతవహ్నికీలల
 త్ర్యంతుముఁబరర్వఁగాఁదిగిచె ♦ నద్భుతబాణముఁగూర్చిపట్టుచున్. ౧౩౧.
- సీ. కదిసియందొక్కరు ♦ గవయూతుత్సము సేయు, హరధనంజయులను ♦ ధ్యముననపుడు
 సంధిచూచ్చెడువేళ ♦ సరిగ్రహకృతివ్రత్య, యంబులనడుమఁదా ♦ నమరనిల్చి
 యారెంటికభియోగ ♦ మలవడఁగూర్చితా, లయమొందునసుబంధ ♦ లక్షణమున
 నవ్వరాహంబుండు ♦ సంతదిగ్గజభయ, దోగ్రంబుగానార్చి ♦ యుగ్రుండేయ
 సాగివిన్నులింగ ♦ చయములునిగుడంగ, దిశలునిండుఁబద్ధ ♦ లేజమునను
 నాకసంబుమొంగ ♦ నద్రనిర్గతమైన, పిడుగుకరణింబు ♦ వెడతెశరము. ౧౩౨.
- సీ. పరఁగనీరీతిని ♦ బాణంబువెడలుచు, గురువక్షసంజాత ♦ ఘోషమపుడు
 విహగాధిపుడువచ్చు ♦ వేగంబుగతిసర్వ, హృత్కర్షణపుటివిని ♦ ధ్విన్నమగుచుఁ
 బ్రతిరవంబులచేత ♦ బహురవంబుగఁబర్వఁ, గఱకంతునయనని ♦ ర్గతలయాగ్ని
 కనదుత్పతద్విఘ్నా ♦ కల్పమైవిద్యుత్ప్రి, కాశంబుమంటలా ♦ కనముఁగప్ప

- హర నమిపహున ♦ భోంతరవర్తిత, గగనచరులకేక ♦ కాలదృశ్య
మగు మనవుడేమాన ♦ సాధికరయమునఁ, జటులమగు మఁగపట ♦ కటినిఁదాఁకె.
- ఆ. గగనచారులెల్లఁ ♦ గడుభయంబునఁజూడఁ, గురుతమాలనీల ♦ ఘోషినిస్థి
నాటియనల పెడలి ♦ నదిఁజొచ్చుగ్రహరీతి, నవనిలోనదృశ్య ♦ మయ్యెశరము. ౧౩౭.
- ఉ. అప్పుడెసార్థఁడేయఁబ్రళ ♦ యాంతకుఁ ధ్వనిబోలెఁజూడఁగా
నొప్పెడుపర్వరేఖలయ ♦ సోగ్రనఖాగ్రమునాశరంబుదా
నుప్పరసిధికి న్నెడతె ♦ నుద్ధతిమీఱఁగఁబాణికోటికిఁ
దెప్పఁమైనభీతినిజ ♦ నింపఁగఁజేయుచుభీషణాకృతికొ. ౧౩౮.
- సీ. దివ్యాస్త్రమదిగాన ♦ దీపిల్వోల్కాయత, తేజమగ్గిరివన ♦ రాజిఁగప్ప
సంఖ్యమీఱినపక్షి ♦ సంఘంబుమ్రొలెను, గురుగరుత్సంజాత ♦ ఘోషమడర
నరివేగముననల ♦ క్షీతనిస్క్రమాగను, మగుచుమనోవృత్తి ♦ కంఠేమునుపొ
కాకుండెనోయనఁ ♦ గాని మేషంబున, విజయహేతుకమైన ♦ విజయశరము
శాస్త్రవిహితకర్త ♦ సాధనదక్షమా, పురుషయత్నుమున ♦ బోలియపుడు
హరునిశరముఁదాఁకి ♦ నట్టిగంటి నెనాటి, లక్ష్మ్యకిటివిభేద ♦ దక్షమయ్యె. ౧౩౯.
- సీ. అంతటఁదారత ♦ వ్యంబులెఱుంగని, యవివేకమునవృథా ♦ యానమునను
ధనమునుజెఱచుచం ♦ దంబునదారిద్ర్య, మునునదాత్మత్వంబు ♦ మినునెఱిఁగించు
చారికిఁబతిమీఱి ♦ కూరిమిఁదొలఁగించు, నటువలెదుర్గీతి ♦ యనవధాన
తయునివివిజిగీషు ♦ జయమొందఁజేయని, కరణినిహరనర ♦ శరయుగంబు
దానికరణపతిమఁ ♦ దప్పింపనదియును, జిఱ్ఱిదిరిగిమూర్ఛఁ ♦ జెందియపుడు
పుడమిమీఁదగూలఁ ♦ బడఁజూడఁదరులతో, నుర్విదిరుగుచున్న ♦ వొక్కొయనఁగ.
- ను. ధరమీఁదకొబడియున్దగ్గరపరిషి ♦ క్తంబట్లుగానుద్ధతికొ
ఖురదంష్ట్రాహతి రాళ్లు చూర్ణములుగా ♦ ఘూర్ణిల్లుచుకొదన్నుచుకొ
గురురోషంబుననగునుంగనుచునా ♦ క్రోశించుచుంజచ్చెభీ
కరమూకానురనూకరంబపుడువే ♦ డ్దకొదేవతలోజూడఁగకొ. ౧౪౦.
- వ. అంత.
- క. శరములసంఖ్యముగలిగియుం, బఱువెత్తుచువచ్చెనరుఁడు ♦ హరుషగరవి
స్ఫురణఁదలెర్పుచుఁదత్సూ, కరభేదియయనశరమును ♦ గుఱొనువాంఛకొ. ౧౪౩.
- క. కృతమెఱుగువాఁడుగావున, నీతహాహునుఁడాశరంబుఁ ♦ జేకొనఁదలఁచెకొ
అతులితదాణములుండఁక, నితనికదేసపరులఁజేమ ♦ యుంతేమియనకొ. ౧౪౪.

- క. ధరలోపలగృతవేదల, కరమునపుడుమేలునేయు ♦ సతఁడుప్రియంబౌ
కరణిచుటి సేయఁగలవాఁ, డిరవొందఁగఁబ్రయుఁడుగాఁడ ♦ దేగతివైనకా. ౧౦౧.
- సీ. ఒనరనీచునియంచు ♦ నుండనియుసకార, మునుబోలెఁగిటిచేహ ♦ ముననునిలక
యవ్వలవెడలితా ♦ ననవలొకితమాదుఁ, గృతపౌరుషంబున ♦ సతులమగుచు
గురుతిరలొహగ్ర ♦ పరతనుస్తుఖముగా, కాత్తపానుషమున ♦ కలరియుబుక
కరయలజ్జించిన ♦ యటువలెనుండుచు, గురుకాంతినిఁజీర్తి ♦ కరణిఁదాల్చి.
పాటవంబుమీఁఁ ♦ బ్రస్థితమైయున్న, శరముఁజూచినవ్య ♦ సాచియిట్టి
ఘనశరంబువీడఁ ♦ గావచ్చునేయని, యలరిపుచ్చుకొనియె ♦ నాన్ధతోడ. ౧౦౨.
- ఆ. అప్పడచటఁగాంచె ♦ నయ్యర్జునుఁడుచెంతఁ, జ్యోతిరవార్తఁ ♦ జెప్పవచ్చి
శరశరాసనములు ♦ ధరియించిముందర, సరగనుండువిషిన ♦ చరునిశాకని. ౧౦౩.
- తే. అప్సరచరుండునతనికి ♦ నాత్తజాతి, విహితముగఁమ్రొక్కివేవేగ ♦ విన్నవింపఁ
గణఁగియారీతిఁబలికెన ♦ ఖ్యంబుగదుర, సాంత్వివాక్యంబులనుమైత్రి ♦ సరణిబరఁగ.
- సీ. ధన్వనీబహిరవా ♦ ధృత్యకాంతత్వమె, సవినయమామాన ♦ సమునుదెల్ప
ననఘాత్తనీదుతే ♦ జోధిక్యమాతప, శృర్యదోభిమలకా ♦ స్త్రీమునుజెప్పె
దలపోయినీదేవ ♦ తానమానాకృతి, పరిశుద్ధమాకులం ♦ భెఱుంగఁజూపె
మునివయ్యుననుభావ ♦ మునఁబ్రకాశించుచు, గౌరవంబునకైల ♦ ఘనతపిఁజీ
యిచటనుండియెనీవుదే ♦ వేంద్రుడేత, నఖిలలోకాధిపత్యంబు ♦ నైవనదసి
కాంచినిర్బాధకముగనే ♦ లించఁగలవు, గానియితరంబుగాదునీ ♦ వైసమహిమ.
- తే. ప్రభుతనాందరుసకలసం ♦ వదలకెల్ల, నాన్పురుడవైతివదియెట్లు ♦ అన్ననీవు
జనులనెడఁబానియెంటిని ♦ చ్చటనునుండ, సచివయుక్తురీతినిదుతే ♦ జంఘువెలసె.
- క. ఆరిజయమంచుటయేమరు, దత్తులంబగుముక్తియైన ♦ నతినులభమునీ
హితవాంఛితమేదైనను, జితరాజనతామునములు ♦ జేయవెయ్యనఘా. ౧౦౪.
- వ. అంత నిజాగమనప్రయోజనదోర్భేదకోపాల్లంభనపూర్వకంబుగా నిట్లనియె. ౧౦౫.
- సీ. అధికతేజంబున ♦ సహిషణ్ణామునిఘోరము, యలఘువిక్రమమున ♦ వెలయునీవు
నిశితోగ్రస్తాకర ♦ నిశ్చేదియైనయీ, మార్గాజుబాణమి ♦ మ్రచ్చినిపుడు
వచ్చిసాహసమునఁ ♦ బుచ్చుకోవచ్చునె, ధరణిమన్వాదిస ♦ త్పురుషులదీసి
దేహధానులకెల్లఁ ♦ దేర్చినమర్దాద్రుద, దప్పకనడచుట ♦ త్రమముకాద
కాకమీచంటిఘులెయి ♦ కరణిమేర, మిరిచివడవంగుమదినిశ్చ ♦ యించిరేని
మేరఁదప్పకనడచెడు ♦ మారలెప్పు, రుద్రముచాఢిర్రమఱిసీవె ♦ లేలుపవయ్య. ౧౦౬.

- సీ. జ్ఞానసంపత్తిచే ♦ జ్వరపుత్యవులను, గలిచినయోగీశ్వ ♦ రుబుదలంప
నాబాల్యముననుండి ♦ యావత్పగంబైన, దుర్తార్థవృక్షం ♦ దొలఁగునట్టి
నదుపదేశ మెకోరి ♦ సౌఖ్యవృత్తి నె, యభ్యసించుగువిను ♦ నుందువలన
తెలియదుష్పథనివు ♦ త్రియోకాదునకలార్థ, సిద్ధియొనెట్లన్న ♦ సిద్ధతవము
నేయువారికిఁబుణ్యంబు ♦ నేయునుఖముఁ, గోరువారలకుఁదదను ♦ గుణసమృద్ధి
కూడఁజేయునుమఱిముక్తిఁ ♦ గోరుయోగి, జనులకెల్లనుమోక్షంబు ♦ తనరఁజేయు.
- తే. ఎలమిసీరితిఁబురుషార్థ ♦ హేతువైన, యట్టిసౌఖ్యమిలలోన ♦ నెందువలనఁ
బనులకెల్లఁబ్రియంబుగఁ ♦ జనునిజెట్లు, కానమారాజుశరమంటఁ ♦ గాదునీకు.
- మ. వితథంబైతగురూపరేఖలనుభా ♦ వింపంగనీసాయకా
కృతిసౌష్ఠ్యమమమాశరంబువినమ ♦ ర్థింబూజనీయంఁడని
న్నతివిభ్రాంతునిఁజేయనీవిదియెనా ♦ జూనంఁచఁజేకొంటికా
కితరంబైనను నేలముట్టుదువునీ ♦ వీరీతినిబృహముక్.
- ౧౫౬.
- ఆ. స్థిరుఁడుకడమజనుల ♦ శరచార్యమాత్మజో, నరిసికోరఁదక్కు ♦ వదియుగాక
నితరుఁడేయున్పుగము ♦ నేసితి నేనని, నొడివెనీవునిగ్గు ♦ వడకమగల.
- ౧౫౭.
- ప. అని మఱియును నవ్వనచరుండు నిజోపకారప్రకటనంబుగా నేతద్వికధ్ధనదోషంబుప
హరించు వాఁ డిట్లనియె.
- ౧౫౮.
- మ. వినుమీమాదొరనచ్చురిత్రులెపుడుకో ♦ విద్వాంసులుత్కంతచే
వినిసంతోషముఁబొందిమెత్తురితరుల్ ♦ వేసోళ్లవర్ణింతురా
ఘనతందావినియుబృఁడింతయుమదికా ♦ గాంభీర్యతన్నఁఁఁడొ
ననఘామానవునద్గుణావళులన ♦ న్యార్థంబులొఁజూడఁగక.
- ౧౫౯.
- క. నిరుపమనిజగుణానంద, వరనిందయుఁబోలెఁబాసు ♦ బ్రకటమునేయం
డరయఁగమాదొరధరలోఁ, బరనిందయునాత్మనుతియుఁ ♦ బరఁగవుగానకో.
- ౧౬౦.
- క. అరయనటులైనకార్యా, తురతనునిర్విణ్ణుకరణి ♦ తుడిఁజేప్పఁబడకా
ధరఁబెద్దలమర్యాదలు, చెఱచెడునర్థిత్వమేల ♦ చికాల్పనెకా.
- ౧౬౧.
- ప. అని మఱియు నికృత్యోపకారంబు లేటవఱచువాఁడై యిట్లనియె.
- ౧౬౨.
- క. మాదొరసితశరముననీ, భూదారముఁదునుమకున్న ♦ మొనసీబలిమిసీ
మిఁదఁబడియేమి నేయునొ, యాదున్వనసంబుఁజేప్ప ♦ నలవియెనాకుకో
- ౧౬౩.
- కా. నే నేచంపితిని మ్రోకఁబుననుదు ♦ న్నిచ్చిత్రమందున్నదే
మొనీవప్రదృధాంగతంబ్రబలివే ♦ గోజ్జృఞ్భియానీకిటికి

- జానేయిక్ వేసినొక్కబాణముననే ♦ శక్తుండైవండుండుమా
నేనాధీశుడుదక్కనీవుమదిలోఁ ♦ జింతింపనింకేటికో. ౧౦౪.
- మ. అబులైనస్తతియేమియున్నవినుమీ ♦ యారాజునిక్రొణానం
కటమానందునువచ్చిసూకిరముఁదా ♦ ఖండించిరక్షించెనీ
వటుగానంబరమాప్తుడంచునతనిక్ ♦ హర్షించిచేకొంచునో
క్కటియైయంటయెపోలుమేలుమఱవం ♦ గానేలయోగీశ్వరా. ౧౦౫.
- క. వినుమప్పడర్థమూలం, బునసఖ్యమునేయనొప్ప ♦ భువినందటకుఁ
బనిలేనిసఖ్యమేమిటి, కనియన్ననువినుములేలియ ♦ ననఘచరిత్రా. ౧౦౬.
- మ. ధరలోనన్విజగీషులౌజనలకుఁ ♦ దౌర్లభ్యమైలేస్సగాఁ
బరిరక్షింపఁగరాకయస్థిరములై ♦ పాటిల్లునీయర్థముల్
ఇరవొందకొసుగమంబుసుస్థిరమునై ♦ యేకోపకారాత్తమా
గురుమిత్రత్వసమానుకారములుగాఁ ♦ గోర్కెన్నితిర్కింపఁగఁ.
- ప. అదియునుంగాక. ౧౦౭.
- క. ధనమునుజంచలమగుభూ, మినివెనహరియింతురరులు ♦ మిత్రత్వముదా
నఱఁగదునిఖిలభురీణం, బనపాయముదానిమఱవ ♦ నగునేనీకుఁ. ౧౦౮.
- సీ. అదిగాకమోక్షార్థి ♦ యగువానికేటికి, ననఘసఖ్యమునేయ ♦ నంటివేని
స్థిరబుద్ధినీరీతి ♦ నేయునీతపమిది, విజయవాంఛనుగాని ♦ వేఱుగాదు
కానున్ననీరీతి ♦ కైదువుల్బూనునె, ధరమోక్షకామియా ♦ తాపసుండు
కానమారాజుతోఁ ♦ గలనీసఖ్యమునేయఁ, దగునట్టులైననీ ♦ తపముఫలము
సకలమునుగరంబు ♦ సమకూడునెట్లైన, నీయలంతిసఖ్య ♦ మేమియునుచుఁ
దలఁచెడేనివినుము ♦ తగనీకుమారాజా, మహిమతేటవఱుతు ♦ మానితిలక. ౧౦౯.
- చ. ఘనగజవాజిసంజనిత ♦ కాననభూములుమేటిరత్నపుం
గనులధికంబుగాఁగలవు ♦ కావుననీకలహంబులేలనీ
కనకపుటమ్మకంచనినఁ ♦ గాంక్షసుగోరుటగాదునూపఱుం
డెనయఁగనెక్కుడొటకున ♦ హింపఁడుమాదొరనెమ్మనంబునఁ. ౧౧౦.
- క. కావునసఖ్యంబుచితం, బీవిధమునబాణమునక ♦ యింతపెంగఁ
ఈవనలుబ్బకుఁదెల్లిని, భావింపఁగనీమిమనకు ♦ ఫలమనియనినఁ. ౧౧౧.
- చ. ధరణిమహాత్ములౌనరులు ♦ తామరిరాజసమృత్తినుండియొక్క
బరులునగన్వృత్తగెలుచు ♦ వట్లనురాజసమృత్తిమానితా

మరియురికోపమందుదురు ♦ యాచకకోటులువేడుకొన్నచో

సిరియునువస్తువంచుమఱి ♦ చెప్పంగ నేటికిజీవమైనని

త్తురుమఱిదాచుకోకభున ♦ దోర్బలధుర్యులచెల్లిరిత్తయే.

౧౭౩.

ఆ. కానతూపునీవు ♦ క్రవ్వుఱనిచ్చిన, నీకునాతనికిని ♦ నెమ్మిరామ

రవిసుతులకుఁబోలె ♦ రహీనిననోవ్యంబు, దైవఘటితమైత్రి ♦ తగఘటించు. ౧౭౪.

ఆ. శరములోభమునన ♦ సత్యంబుపలుకకు, మునికిశరముమీఁది ♦ మోహమేమి

యికశరంబులేదె ♦ యీగిరిపైనన్న, హెచ్చుపజ్రమునకు ♦ నీశరంబు. ౧౭౫.

సీ. అనియీశరంబుపై ♦ నాస్థనీకున్నను, గిరులరాజైనమా ♦ దొంకునీవె

ఇదియొంతపనియని ♦ యిపుడువేడవుగాని, నీవంటిమిత్రుఁడు ♦ నెమ్మినడుగ

నిలయెల్లగెలిచినీ ♦ కిచ్చుబాణములెంత, యాచకుభంగింపఁ ♦ డనఘుఁడతఁడు

సర్వజ్ఞమూర్తియా ♦ చకభంగమెల్లదా, నాత్మనుభవముగా ♦ నాచరించు

సట్లుగాననీకు ♦ నడిగినభంగంబు, దొడరననెడుశంక ♦ విడువుమిపుడు

ఘనునివేడుకొనిన ♦ ఘటియిల్లుఁగోర్కెలు, సందియంబులేదు ♦ సదమలాత్మ. ౧౭౬.

సీ. బలవంతునకు నేల ♦ పరునియాచింపఁగా, ననెడవేనిసమర్థుఁ ♦ డైనవాఁడు

ఘనశక్తిచేనైనఁ ♦ గాదేనిప్రేమచే, నైననుబరధనం ♦ బాక్రమించు

నదిగాకబలవంతు ♦ నడుగఁబోవుటయెల్ల, ఫణిఫణామణిఁగోరు ♦ పగిదిగాదె

సమకూడనేర్పునె ♦ జామదగ్గునిమాని, యస్త్రప్రేదమువేఱె ♦ యభ్యసంప

నలఘుభుజవీర్యశాలియా ♦ నతనిక్షేన, నాయుధంబిలసాధ్యంబు ♦ నగుటగలదె

కావుననుమీక్షువంటువంటి ♦ ఘనులతోడఁ, జెలిమిసేయుటయొప్పును ♦ స్థిరముగాను.

క. ఇటువలెమీమ్మగశరములు, చటులతహరియించుమాకు ♦ సరినాతనికికె

ఘటియిల్లుటసఖ్యముదా, నెటువలెననినీవుదలఁచె ♦ దేనిమహాత్మా.

౧౭౮.

ఆ. తపసివగుటనిన్ను ♦ దయఁజూచిమారాజు, మృగముసేయుదోష ♦ మిదిసహించె

నజ్జాలెనవార ♦ లటుసేయుదోషంబు, లాత్మసుంతురేమి ♦ హాత్తులవని. ౧౭౯.

ఆ. ఇట్లుసేయుమైత్రి ♦ నేమిఫలంబన్న, సత్కులమునఁబుట్టి ♦ సత్తపంబు

నలుపునీవుతాప ♦ సవిరోధమానిట్టి, దుష్కృతంబుసేయఁ ♦ దొలఁగుదింక. ౧౮౦.

క. కాదేనిదుష్పథంబున, నాడటవర్తించునట్టి ♦ యన్నరుఁడెందుకె

మేదినివిహవరదూవ్యము, లెదుస్తరములగునట్టి ♦ యాపదలనఘా.

౧౮౧.

క. పితృదేవప్రాజకొఱకో, యతులితమైనట్టిపదవి ♦ యందుటకొయీ

గతినిమ్మగమును నేటికి, వితథంబుగ నేసితిదివి ♦ వేకములెరువే.

౧౮౨.

- క. మునివరయేమిటిహారక, తనరంగానీకునింత ♦ తటమగఁజెప్పక
వినుమొక్కటిపరమార్థము, వినిపించెదనీకునేను ♦ విశదముగాఁగక. ౧౦౩.
- ఆ. ధరవివేకియైన ♦ పురుషుండుచవలత, విడుచునెట్టివాఁడు ♦ విడువకున్నె
ప్రళయవాయువబ్ధి ♦ భంగిండుగతినిది, చేరిధీరునైనఁ ♦ జెఱచుగాన. ౧౦౪.
- క. ఐననునీతనిబాణం, బేనీయకయున్నవలిగి ♦ యేమిటిసేయం
గానోపున నెదవేయి, ధీనుతనేనతనిమహిమఁ ♦ దెలిపెదనీకుక. ౧౦౫.
- మ. వినుమారాజుమహోగ్రతేజుఁడుధను ♦ ర్వేదాంగపారీణుఁడుక
ఘనశైలోన్మవశేఖరుండనిశచీ ♦ కాంతుండుభూరక్షకై
వినయంబొప్పగఁబ్రార్థనల్సలుపఁగా ♦ విచ్చేసియీవర్షతం
బుననిట్లుండుఁగి రాతనేనగొలువక ♦ భూరిప్రభావంబునక. ౧౦౬.
- వ. అని పల్కి యుపసంహారంబు సేయువాఁడై మఱియు నిట్లనియె. ౧౦౭.
- ఆ. ఇపుడుమృగముసేయు ♦ నీయపరాధంబు, సేనునైచితీపు ♦ మానివగుట
మానసీయుఁడైన ♦ మారాజుశరమిచ్చి, భూరిసంపదలను ♦ బొందుమనఁకు, ౧౦౮.
- వ. ఇవిన్దంబున విరోధప్రధానంబై యుండుమిత్రత్వంబే రుచియింపనేరదు. తన్నూటం
బుగా సంపత్ప్రాప్తియొట్లగునంటివేనిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము. ౧౦౯.
- తే. ఒనరహృదయానుకూలమై ♦ యుండెనేని, యొదవువినయాదిగుణములూ ♦ పదలడంగు
నిట్టిబహుఫలహేతువై ♦ నట్టియార్య, సంగమముగల్గనర్హిత్వ ♦ భంగమెట్లు. ౧౧౦.
- మ. ఇదిగాదాతఁడుదూరమందునికినం ♦ లేనికబలాపేతుఁడై
యిదెయిపర్వతభూరుహాంతరమునం ♦ దీచాయఁగన్నట్టుఁదా
నుదితోర్తిప్రకరంబుతోసమమువే ♦ లోద్దిర్ఘమైపొల్పున
య్యుదధింబోలెమనీకునేడునుమహా ♦ తోడ్పట్టిప్రతేజంబునక. ౧౧౧.
- ఆ. అష్టదశతనిశోడ ♦ హరితురంగముకేతు, కాంతిమీఱసజ్య ♦ కాన్తుకంబు
పూనిమైత్రిచేసి ♦ పొందునీవాంఛిత, మునకునధికఫలము ♦ మునివరేణ్య. ౧౧౨.
- వ. అని యక్కిరాతుం డూరమన్న నయ్యర్జునుండు గంభీరస్వభావుండు గావున ధైర్యం
బవలంబించి కోపంబునకు నమయంబుగాదని యుపశమించువాఁడునుం బోతె శత్రు
స్వభావప్రకటనం బగువాక్కుటుత్వంబు మెఱయ నవ్వనచగున కిట్లనియె. ౧౧౩.
- ఆ. అనఘయిట్లువల్క ♦ నలవియేయొరులకు, పుర్ణభూమిగౌర ♦ వతనునలరి
లలితపదసీమాన ♦ కలితమైక్రికర, మగుచునీదువాక్య ♦ మురెనిపుడు. ౧౧౪.

సీ. సభనుబెల్లలఱన ♦ సామూహ్యులనుమించి, హృదయసూచకముగా ♦ నింపుగుల్మ
విపులార్థగంభీర ♦ నిపుణతవెలయఁగా, విద్వాంసులెల్లను ♦ వినుతిసేయ
వినువారలకువెల్ల ♦ మనముబురంజిల్ల, పరిశుద్ధశబ్దసం ♦ పదదలిర్చు
సాస్విమికార్యమునకు ♦ సాధకంబైయుండఁ, బలుకులవినయఁబు ♦ పరిధివెల్ల
భయములేకిట్లుపలికితి ♦ ప్రాణివెలయ, వనచగుడవయ్యవాక్పటు ♦ త్వయనవెలయు
బుద్ధిమంతులలోవెల్లఁ ♦ బొగడువడసి, తగ్రగఁబ్రొండవైతివీ ♦ వనఘచరిత. ౧౯౫.

సీ. అలఘుసామోపాయ ♦ మాచరించెడువేళ, స్నేహాదివినయము ♦ లేనియఁగును
అంతభేదోపాయమడ ♦ రించుతఱిఁబల్కు, పలయునుభయపెట్టు ♦ నాకన్యములను
హృద్యూర్ధ్ధికిరీతి ♦ నాచరింపఁగఁదగు, బాణార్ధివీవహూఁ ♦ బలికితిట్లు
బాణార్ధిపరుడైనఁ ♦ బల్కునేయిరీతి, నీతిమీఱఁగనేర్చి ♦ నీవుగాఁగఁ
బలికితిట్లుప్రాణి ♦ వెలయంగనీగతి, నేర్పుమీఱునొగును ♦ నేరనగును
దొరకుపాత్రపుమీఱ ♦ దూతత్వమిటుసేయఁ, దగుదువనఘనీవీ ♦ శిష్యమిదియ. ౧౯౬.

ప. అని పల్కి తదనంతరకార్యంబు వివరించువాడై యిట్లనియె. ౧౯౭.

తే. అవఘమామీదఁగీడుసే ♦ యంగనిట్లు, తెలఁచుమీరాజుతోనీవు ♦ వలఁటంచుఁ
చెలియఁగాఁజెప్పివారింప ♦ నలవియగునొ, కాదోపరికించిదూడుమీ ♦ ఘనుఁడవీవు.

క. కానుండుపెట్లకీడుకు, లోకములోమేలునకును ♦ లోనగునాపుల్
చేకొనిచెప్పినపితగతిఁ, కైకొనిమఱినడచువారు ♦ గారేనృపతుల్. ౧౯౯.

క. అటులైననుమద్బాణం, బెటువూయెనటన్నశగము ♦ లేనినఁబోవే
యటుగావునఁదస్పయక, మటునటులీశైలమందు ♦ నరయంగఁదగుక. ౨౦౦.

క. కాదేనిబాణమునకై, యాదటమఱినీతిమంతు ♦ లగునార్యులతో
వాడుగొనందగునజ్జన, వాదంబునఁగీడులెంతి ♦ వానికివైనక. ౨౦౧.

ప. అదియునుంగాక. ౨౦౨.

సీ. నిశితోగ్రహకర ♦ నిశ్చేదియైనయీ, మారాజుబాణమి ♦ మ్రాడ్కినీవు
వచ్చిసాహసమునఁ ♦ బుచ్చుకోవచ్చునే, యనియున్నపల్కితి ♦ వనఘవినము
ఖండవచహసంబు ♦ గావింపనుద్యుక్తుఁ, డగునగ్నిదేవుచే ♦ నపుడునేను
తీక్షణబాణంబు ♦ లందుకసురసాను, కములయందింతైనఁ ♦ గాంతలేక
యందునట్టిమాకుఁ ♦ గొండలలోనుండు, విపినచరులబాణ ♦ వితతిమీద
వాంఛబుట్టియిటకు ♦ వత్తుమేపుచ్చుకో, నపుడునీవుతెలియ ♦ కంటిగాక. ౨౦౩

- సీ. అనిగాకమన్నాగు ♦ లైనట్టిపెద్దలు, దేహధారులకల్ల ♦ దేర్పుమేరఁ
దన్నకనడచుట ♦ త్తిమముగాదేయంచు, నాడితివట్లనె ♦ యార్యజనుల
మర్యాదలెల్లప్రా ♦ మాణ్యమేయనినను. మమ్ములనిందింప ♦ నిమ్ములేదు
పరనిందపడయక ♦ ప్రఖ్యాతమైనట్టి, సజ్జనవాక్యముల్ ♦ సద్గుణములె
యలగఁబొంగుఁగాని ♦ యనృతంబుఁబల్కునె, యదియొలుంగకట్టు ♦ లనృతమాడు
నీకునిజములేదు ♦ గాకనుమావంటి, వారుమేరఁదప్ప ♦ వారెయవని. ౨౦౪.
- ఆ. పగులబుద్ధిదలఁపఁ ♦ బ్రత్యక్షమానెట్లు, నీకుఁదెలిసెమాకు ♦ నిజములేని
దనుచుఁబలికెదేని ♦ యాటవిశోత్తమ, తెలియః నునునీకు ♦ తేటపఱుతు. ౨౦౫.
- చ. వినితగుణంబుదాఁచుకొని ♦ వేటొకదుర్గుణమొదినజ్ఞనా
స్పదమునుగాకయొండఁగను ♦ సంవరణంబగుదుష్పచిత్తమున్
విదలకఁబుడ్డరూపమగు ♦ వారలవాక్యమెగుప్పభావమా
లెదిరిజనాలికిం దెలుపు ♦ నెంతయుమూలముభేదపుచ్చుచున్. ౨౦౬.
- ఆ. తపసివగుటనిన్ను ♦ దయఁజూచిమారాజు, మృగమునేయందోష ♦ మిదిసహించె
ననుచుఁబలికితీవు ♦ వనచరొత్తమవిను, మందుకేమిలేలియ ♦ నదియొనిపుడు. ౨౦౭.
- ఉ. కాననభూమినుండెడువృ ♦ గంబులవెప్పరిసాముగావుతాఁ
బూనికనేనినాతనిది ♦ పోరఁగనేటికినాదటంచునున్
మానకలేనిపోనియభి ♦ మానముఁబెంచినమేలుగల్గునే
మాననివట్టియూదుఁభి ♦ మానముమీదొరకేలమాన్పుమీ. ౨౦౮.
- వ. అదియునుం గాక. ౨౦౯.
- క. పితృదేవపూజకొఱి, యతులితమైనట్టిపదవి ♦ నందుటకొఱి
గతినిమృగమును నేటికి, వితథంబుగ నేసితిదివి ♦ వేకముతెరువే. ౨౧౦.
- క. అనిపక్కితివ్వారికిని, గనకుండఁగవ్రతమునేయఁ ♦ గానియమించెన్
ఘనుఁడగువేదవ్యాసుఁడు, ననునీగతివట్లుగావు ♦ ననునేనిపుడున్. ౨౧౧.
- క. ననుచునునుం గావచ్చిన, ఘనమృగఘననిల్లుచావఁ ♦ గానేసితినే
ననువుగవ్రతసంరక్షయి, ఘనులకునిలభూషణంబు ♦ గాదేతలఁపన్. ౨౧౨.
- వ. అదియునుం గాక మారాజు నీమీఁదికిం జనుదెంచుదుష్టనూకరంబును ఖండించి
నిన్ను రక్షించెం గావున వితరజాతుం డైనను నతనితో సఖ్యంబు గావించు మని
యంటిది. స్వకార్యాతురత్వంబున పశ్యమృగపథోపదేశితం డగుఁబుకుండు తాప
నుల కుపకారపరుండు గా నేప్పునె! ఐనను నిర్దూచితను పొక్కవేళనే తత్క్షణం

బామృగంబు హతం బయ్యె నిదియు దుర్లక్ష్యంబు గావున మొదల నెవ్వ రేయు టయుం దెలిసురాకున్న యది. అట్లు గావున నితరుం డేయుమృగంబు నేసితి నేనని సిగ్గువడక నొడివెదవని మమ్ముల నుపాలంబించి పలికితివి. తద్దోషం బీషన్తాతం బును మాకుం బనిలేదు. నిరాయుధులైన తాపసులయెడల దయాపరత్వంబు విహితంబుగాక సజ్యకార్తుకధరులైన మనులయెడల నుపకారంబు ఘటిల్ల నేర్పునే! అదియునుం గాక, అతండు మద్వధార్థం బేలేంచు వరాహంబుఁ బరిమార్చ బాణంబు తూణంబు వెడలం దిగిచె. తచ్చరంబునకు నామృగంబును వధించుటయే ఫలంబు. తత్కార్యంబు సాత్కృతంబైనం బ్రయోగించు నతనికి సధికసాఫల్యంబు గావున నాతండు శరలోభం బెట్లు విడువ నేర్పు! అదియునుం గాక తత్సాయకంబునకు నతని యాచించుమని యంటివి. దుర్బలుం డగువాని కగుం గాక బలియుం డగు వాడు యాచ్చాదైన్యంబునకు నెట్లు సహించ నేర్పు! అది యటుండనిచ్చని యుష్టు టించి పల్కి భయంబు నూచించువాడై యిట్లనియె.

౨౧౩.

చ. వనచరమీపుపుండవృత ♦ వాక్యమునూనుచుబల్చినై నఁజే
కొనఁగనురానిదుష్కరపుఁ ♦ గోరికిబల్చినిబొందఁగోరెదా
వినుమిదిచిత్రమిద్ధరవి ♦ పేకులకెన్న భయంకరత్వముకా
గనఁబడియున్ననైననుని ♦ నాశమునంజెనుబుద్ధిబుట్టుగా.

౨౧౪.

సీ. ఇట్లుమీదుశరమ్ము ♦ నిచ్చినందుననేమి, గట్టిగామీరాజు ♦ కడఁగివచ్చి
పరశరాసనఖడ్గ ♦ వర్తబాణంబులు, వినయంబుతోనన్ను ♦ వేఱువేఱు
విభజించి నుడిగెనా ♦ వినుము నేనిచ్చెదఁ, గాడేనిభుజశక్తి ♦ గలిగ నేని
యాచించి కైకొను ♦ నదిపాపశయగాదు, పాపవశాలికే ♦ పగిది నైన
మొనసిబల్చినిబుచ్చు ♦ కొనుటభూతుణమెన్న, నదియుఁ గాకతఁడున ♦ ఖ్యాన్తుడంచు
తే. నెట్లుచునుపల్కితిలలాన ♦ నేపుపుండు, తాపసులయందుదోషంబు ♦ దలఁచుచుండు
ఘనతపోత్కర్షకార్థక ♦ ఖలులుప్రకృతి, శత్రువులు గాకెనుటి ♦ సాధుజనులకెల్ల.
మ. జనవర్ణాశ్రమరక్షణత్వవిహితా ♦ చారుండనైవర్తీరా
జున నే నెక్కడవశ్యజన్యమృగహిం ♦ సాజీవితుండేడనీ
చువితోపఖ్యముసంఘటింపదుమహా ♦ శూరాలికల్లెకదా
వినుమీనక్కకుదంతికింబొనఁగునే ♦ విఖ్యాతిగానఖ్యముకా.

౨౧౬.

సీ. అరయనీచుండున ♦ ఖ్యాన్తుడేకాడన్న, నజ్ఞానమునమూఢుఁ ♦ డాత్మలోన
నెదిరివారివి శేష ♦ మెఱుంగక యుండుట, నదియవజ్ఞతగాదు ♦ నవలిచారి

ధీరత్వమునుబోదు ♦ తెలియపుగాలంబు, లెఱుగఁకుండిననుగే ♦ సరికిఁబోలె
మఱియేమియున్నది ♦ మానవీర్యావ్యయ, పారువంబుల నెన్నఁ ♦ బడుచు నెవ్వఁ
డధికమానపర్య ♦ కవితరస్కారంబు, మొనసిసింహాయుగళ ♦ మునకుఁబోలె
నెంచియాడనైన ♦ నీదృక్ప్రకారంబు, నీచవృత్తి నెట్లు ♦ నిలుచుననిన. ౨౧౭.

మ. ధరలో నెవ్వఁడునీచుచేతనునిరు ♦ ధ్ధంబైయశోహానిదా
నరయంగానగునంత మైతియగునా ♦ నవ్వేళదూష్యంబులై
పరఁగుంబోగుణరాజియందుమదిలో ♦ భావించియానీచునికొ
నిరసించునట్టిబుద్ధిమంతుఁడుమది ♦ స్మృతినివ్వజేకించుచుకొ. ౨౧౮.

ప. ఇట్లు గావున. ౨౧౯.

ఉ. సంధికివిగ్రహంబునకుఁ ♦ జాలఁడు గావుననీవువానిసం
బంధముగాఁదిరస్కరణ ♦ భావముదోషఁగఁబల్కునీయసం
బంధములైనవాక్యములు ♦ భావగభీరతపైఁచినాఁడఁదా
బంధురబాహుశక్తిగొన ♦ భావమునందలపోసెనేనియొక. ౨౨౦.

క. శరమునకువచ్చివిషభీ, కరమగుఫణిమణులుగొనఁగఁ ♦ గాంక్షించెడువాఁ
డరయఁగఁబొందెడుఫలమును, మఱితానునుబొందునపుడు ♦ మాననికడఁకొ. ౨౨౧.

ప. అంత. ౨౨౨.

శా. ఈనీతికొప్పుదయంబుతేఱుగనునెం ♦ తేఱబల్కునప్పార్థవో
ధీరత్వంబునిన్ను గెల్వకయపో ♦ దేయంచునాఁడైపం
చారుండేగనువీరస్తావ్యయుతుండై ♦ సామిప్యమందుద్ధతా
కారంబొప్పుఁగనుండునట్టియలము ♦ క్కంటివ్వెనంతేరఁగకొ. ౨౨౩.

ప. తదనంతరకథావృత్తాంతంబు విన్నవించెద. ౨౨౪.

క. శరణాగతపరక్షణ, బిరుదాంకవికాలవక్ష ♦ భీకరదైత్యో
త్కరతిమిరహరణపటురవి, కిరణాయుతితేజసావి ♦ కృతమృగరాజా. ౨౨౫.

నగ్ధర. జలద్రవస్థితనీలో ♦ జ్వలధమలవణి ♦ స్ఫారవిస్తారశోభా
లలితేంద్రోదారచాపో ♦ ల్లసదనమశుభా ♦ లంకృతోద్యద్విభూషా
విలసద్దంభోలిధారా ♦ విలసితసఖరో ♦ ద్విగ్నతైతేయవక్ష
స్థనిరర్థద్రక్షసిక్తో ♦ ధృతకరభయదో ♦ దగ్రముత్తిప్రభావా. ౨౨౬.

గద్యము. ఇది శ్రీమదహోబలలక్ష్మీస్థుసింహకటాక్షులభక్తితాపచిత్ర మాద్వల్యనగోత్ర
గోపాలునికులపవిత్ర భాస్కరామాత్యపాత్ర వీరసమంత్రిపుత్ర పరమభాగవతపూజా
విధేయ సింగయనామధేయప్రణీతం బైనకిరాతాస్థనీయంబను మహాకావ్యంబునందుఁ
జతుర్థాశ్వాసము.

పంచమశాస్త్రము.

క. శ్రీకరకారుశ్యామ్యత, కీకరసేకాశుమోద ధీవిభక్తా

లోకనయగళచకోరా, నాకాధిపవిజయదత్త ధీనరహర్యతా.

౧.

వ. అవధరిపు మివ్విధంబున నయ్యున్ననుచేతిధిఃకరింపంబడి యక్కిరాతుండు చనిన
యనంతరంబ.

౨.

మ. చనియావాగ్దయచెప్పినంతట వెయూ ధీశర్వండుదానాజ్ఞయీ
ఘనదర్శోద్ధతసింహనాదములచే ధీగర్జిల్లునానైన్యముల్
చెనయం గాలయకాలవాతహతపీ ధీనంహతింబొంగున
వ్వనధిం శోలెనునుబ్బునంబొదలెడు ధీర్వారంబు గాశూరతక్.

౩.

మ. జయకేతుప్రచయంబుచంచలముగా ధీసాంద్రాంబునద్భిండునం
చయసంయుక్తసౌప్యమీతివీలన ధీతొగభ్యనంపాదియై
రయమొప్పుంగనువీఁచెమారుతమురొ ధీద్రస్ఫూర్తిశోభిల్లఁగా
భయదప్రక్రియఁబొల్పుతద్బలపురో ధీభాగంబునందత్తటిక్.

౪.

చ. జయజయయంచువందిజన ధీసంఘముబల్కెడుమేటిశబ్దముక్
భయదకలోరబాహుబల ధీభాసితనద్భటసింహనాదముక్
రయముననజ్యచాపగుఱ ధీరావముఁగూడుకనేకమైశిలో
చ్చయములనింపుచుక్బృథివి ధీచంచలమందఁగనిండెదిక్కులక్.

౫.

ఉ. అప్పుడుతద్బలోగనిధి ధీతాయుధకాంక్షలునైన్యదేహముల్
గప్పచుఁబాశవిస్తృతపీ ధీకానతనొందిదిగంతరాళముల్
గప్పఁగనిండిదీపితము ధీగావనఁజేయుచుభానుదీప్తులక్
జోష్వననప్యడెంతయును ధీశోభిలెఁజూపఱపిండుచూడ్కిక్.

౬.

ఊ. వండభూజాంతరంబునకుఁ ధీజయ్యనఁదీసినవిస్తరింపుచుక్
మండలలీలనొప్పిఘన ధీమార్గణపూర్ణతమించునట్టికో
దండముఁబూనుచుక్బ్రమభ ధీతండములోపలనుండియేనిమా
ర్తాండునిలీలఁగన్నడియెఁ ధీదద్బలమెల్లనుమించిభగ్నఁడుక్.

౭.

- చ. సమవిషమప్రచారసమ ♦ సాధక శక్తిని వేగిరింపుచున్
దమకుచు నేను నేననుచు ♦ దర్జనలాడుచునిట్టైపోదమ
స్వమకము నేయుచున్ బ్రమథ ♦ నాగులుమీఱినమర్లఁబట్టునా
తుములము చేతనవ్వనము ♦ దూతెనిరుచ్చన్వననాత్మమాగతిన్. ౮.
- చ. కలయఁగి గాత్రవైద్యములు ♦ గ్రమ్మినఁబల్వలకుంజతీరముల్
వెలయఁగ నాతిరిక్తతను ♦ వేగమెపొందుచునంతలోనన
బ్బలమటుదర్లఁగానపుడు ♦ పల్వలభావముఁబొందినట్టులై
పొలుచుచునట్టి వేళవన ♦ భూమిగనంబడెనుజ్జ్వలాకృతిన్. ౯.
- చ. ఉరుకతిసోయఘాతితన ♦ ముత్పతితోగ్రలతావితానముల్
గురుతర వేగమారుతివి ♦ ఘూర్ణితచందనసాలవృక్షముల్
తీతమగ నెల్లడ నెవ్వడలు ♦ తద్దణనాయక యూధమవ్వనం
బురవడిమీఁదికె న్నైగయు ♦ చున్నదియోయనఁజేసెనయ్యెడన్. ౧౦.
- చ. అంత. ౧౧.
- సీ. దర్పనంయుక్తఁడై ♦ తపమునఁగృశియించి, మదవినిస్రమిఁజిక్కు ♦ మత్తిగజము
చందంబుననుమించి ♦ జగతిరాజన్యల, వధియించుకొఱకుప్ర ♦ జ్వలితమగుచు
దిక్కులుగాల్పుచు ♦ దీపించుప్రళయగ్ని, కరణిజేజముదిశల్ ♦ గప్పివెలుగఁ
బరునితెక్కింపక ♦ బాణంబుఁజేఁబూని, యనుకూలమగునిఖు ♦ నందుఁబోలెఁ
గదనజయముమీఁదఁ ♦ గాంక్షను నేయుచు, శరమునీకచులక ♦ పటచునట్టి
జలధిఁబోలుబోయ ♦ సైన్యంబుపైసారె, కోపపృష్టినిరపు ♦ కొలుపుకొనుచు. ౧౨.
- చ. మఱియు నావత్ప్రీతికారసాధనాపాయంబున నుండుగాండివిచండకోదండంబును
ధైర్యంబునుంబోలె నధిష్ఠింపుచుఁ బ్రకృతిస్థితం బయ్యెను నవిలంఘనీయంబై నివా
తంబునఁ జలియింపకుండు నముద్రంబునుంబోలె నా సమీపంబునం బడియున్న
వరాహవధనిమిత్తంబునఁ జలియించు విలయకాలాంతకుండనం బ్రజ్వరిల్లుచు ఋత్వి
కస్సమాహూయమానుండై యధ్వరంబునకుం జనుడెంచునిజపురస్థితపశుత్వంబునం
జెన్నొందురుద్రుండునుంబోలె నైసర్గికధైర్యగుణవినిర్జితేతరగౌరవుండై దురవగాహం
బైన గాంధీర్యంబున పీరుల్లతాసాంద్రంబైన యురణ్యంబుపెంపున నతిదుర్గ్రహం
బగుభూధరంబు ననుకరింపుచు ఋషభకతుడున్నతీర్థజాండును స్థూలకంధరుండును
బృహచ్చిలావప్రకతినవీక్షుండునునై ఖలజనభరాలసంబైన జగంబు దుష్టరాజన్యగర్వా
ర్ణవంబున మునుంగకుండ నుద్ధరింపం గోరుముహావరాహంబుచందంబున నింద్రనీల

శ్యామలవిగ్రహంజై మఖిలసత్త్వంబులఁ బ్రకాశింపం జేయుచు, జలనిర్మలాదర్శం
బునం దేజరిల్లుభాస్వంతునియందంబున మనుష్యభావంబునం బ్రకాశించునప్పురాణ
పూరుషం దైననారాయణసహచరం డగునన్నరావతారుం డితం డన సువ్యచు
నిఖిలక్రియారంభఫలాలంకృతంబై జగద్విజయప్రతాపస్థానత్వంబున నుద్దీపించు న
య్యిష్టమనిమీద న క్కిరాతబలంబు లుక్కుమిగిలి యొక్కమొగిఁ బన్ని మహాపర్వ
తంబునం గప్పనీలాంబుదబృందంబుచందంబునం బొదివె నవ్వుడు. ౧౩.

క. ఏగిత్తైననునితనినె, నేగెత్తెదననుచుమునుపు ♦ నెఱిఁబల్కెడు నా
నాగణయూధపులపుడే, మూఁగుచుమోహాంధులై ♦ మొగి నాతినిచేక. ౧౪.

క. ఇటువలెనిశ్చయమేకద, చిటముగఘుఁడైనవాని ♦ తేజముమఱియొ
త్కటమగుచునుబ్రతిబలభట, పటుతరపారునముదీలు ♦ పఱచు నెకాదె. ౧౫.

క. ఒండొరుబాసటచేయుచుఁ, జండావప్తంభశక్తి ♦ సాహాయ్యము
ద్దండతనందఱుఁగవయుచు, వెండియునతనికిసెడిదిరి ♦ పిరుల్పమధుల్. ౧౬.

తే. ప్రబలసాహాయ్యముక్తతిఁ ♦ బరఁగునట్టి, కార్యసిద్ధులుదామెట్టి ♦ ఘురులనైనఁ
గదిసినవ్వుడుసైన్యసం ♦ ఘుములతోడఁ, గలఁగితిరుగుడువడఁజేయుఁ ♦ గాదయువని.

వ. ఆ సమయంబున. ౧౭.

మ. వరకాండాసనముక్తులబ్ధకళర ♦ వ్రాతంబుపత్రధ్వనుల్
వజ్రశ్వేదాకాననంబునకుఁబో ♦ వంగోరి పెద్దంపులై
కెఱువరబాటుచుమిరికిన్మెగయువ ♦ క్షీవ్రాతముంబోలెన
త్వరలీలకదిశలెల్లనిండియొగసెక ♦ దండోపతండంబులై. ౧౮.

ఆ. శైలగుహల నుందు ♦ నానుదేశంబుల, నిండెఁబ్రతిరవములు ♦ మెండుకొనుచుఁ
జండవేగజనితి ♦ చావనిర్భోవంబు, దిశలుబగులమోసె ♦ దీర్ఘనుగుచు. ౨౦.

అ. భూనభోంతరాళ ♦ పూరితోపాంతమై, గహనభూరుహములు ♦ గంపిలంగ
ననిలనూటితాంబు ♦ దాతివృష్టియుఁబోలెఁ, బ్రమథబాణతవము ♦ బరఁగెదిశల.

వ. అపుడు. ౨౧.

చ. అదనముతుత్రయంబుపవ ♦ నాశనుఁడొటనుజాలడస్సినక
వదలుచుజాఱకంఠకము ♦ నార్యరణోత్సుకతాతిరేకతక
బొదలుచుఁబొంగిసిక్కుటిలి ♦ పూర్ణతమందఁగఁజేసెనయ్యెడక
గదననకున్ముఖిండయిన ♦ గొండ్లిదేహముభేదజాకృతిక. ౨౩.

మ. ధనురుత్కంపితఁడైనపార్థునిరణో ♦ దగ్రప్రభావృష్టిత
 ధ్వనవైవ్యంబువినాశనూచకనిపా ♦ తన్నూర్జదుల్కాకృతిక
 దనరన్నాగ్ధణభూనభోంతరదిగం ♦ తవ్యాప్తమైరోషముక
 దెనఁగంగప్పెనుదుర్జిరిక్ష్యమగుచుక ♦ భీతిన్వేసంజేయుచుక. ౨౪.

సీ. ఈరీతిసబ్బలం ♦ బెల్లనుగప్పనుఁ, బ్రళయాంతకునిలీల ♦ రాద్రమగుదు
 నిక్కులెల్లనునొక్క ♦ దెసకుఁగూర్చెనులీల, గవిప్పిన్గజిమ్ము ♦ క్రిమముమీఱ
 ననిలంబుభూగోళ ♦ మంతయునిండుచు, ఘూర్జిల్లఁజేసెడు ♦ కొమరుమిగుల
 నద్రులతోఁగూడ ♦ నవనిగంపిలఁజేయు, కరణినిబహుచిత్ర ♦ గతులనలరి
 పార్థుడెప్పుడుగ్ర ♦ బాహుదర్పంబున, నేనెనేనెగెల్తు ♦ నితనిననుచు
 నొక్కపెట్టుగవియు ♦ నక్కిరాతకబల, బహువిధాయుధములు ♦ పరఁగఁజూచి.

క. ఘనకార్యఫలవిశాశన, మునుజేసెడునట్టికాల ♦ మునుబోలెనుదా
 నునిశితసాయకములనడు, మనెవేగమెతునియ నేనె ♦ మదమెలరారక. ౨౬.

చ. అవిదితనత్ప్రియోగవిప ♦ దావహకారణమైయదృశ్యమై
 తవిలిసమగ్రనత్ఫలయు ♦ తత్వవిదూరగతందలిర్వున
 య్యవిరళబాణజాలముల ♦ నర్జునుడప్తటివృద్ధినొందెతా
 బ్రచిమలనీతిచేజతుగు ♦ పాయుములందగనొందుకైనడిక. ౨౭.

వ. అప్పడు. ౨౮.

చ. ఆలరఁగభూనభోంతరము ♦ లందొదిగంతములందొకానిలే
 కలరవిబింబమందొమటి ♦ యాధనువందునొయొక్కసారిగా
 గలయవిముక్తమయ్యెమటి ♦ కాకమునీంద్రునిదేహమందునూ
 నెలసెనునీశరాఘమిది ♦ వింతనియొంచిరితన్దణావళుల్. ౨౯.

చ. ఆరఁకుఁగమర్తభేదులగు ♦ నట్టివియోనిముఁదగ్గణాధిపా
 త్కరములమర్త్యులొలవెన ♦ గాఁడుచుఁద్రుంపకయుచ్చిపాటియా
 శరములుస్వామికాగ్రమును ♦ జక్కఁగఁజేయనివానికైవడిక
 వగుసనభోముఖంబగుదు ♦ వ్రాలెనునాహిమల్లెలధూములక. ౩౦.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రకాశింపుచు నత్తపోధనధనంజయప్రచండకొండవినిర్గతమార్గణాసారం
 బక్కిరాతబలంబుబయిం బ్రసరించి మహాసరికటంబుగాఁ గంకటంబులు దూటి నా
 టుచు, పిష్టుపేరుణవోషంబుఁ దలంచి తద్యోగంబులయందుఁ బునఃప్రహరణంబు సేయ

నొల్లక కార్ముకపూర్ణంబుగాఁ దూర్ణప్రయోగలాఘవంబుఁ దెలుపుదు, తద్బలంబు నంత
 టం గలయం జుట్టు మండి మార్తాండప్రభాజాలంబు పంకజావలింబోలె సంకోచంబు
 నొందించుచు, స్వరూపప్రచారంబుల నవక్రంబై తేజస్సారంబులం బ్రకాశించుచు,
 నమోఘంబై మహారయంబున ఛేదనభేదనపాతనాదికర్తంబుల సమర్థంబై మహావీరో
 త్సాహంబునుంబోలె నుద్దీపించుచు, సప్రతిహతంబుగాఁ బ్రసరింపం బ్రయోగించుచు,
 న య్యుష్టనుండు మహోగ్రగేఘమయూఘోఘంబులు వెలుంగ నేకదేశస్థుండై యుం
 డియు ననేకదేశాగతంబైన య య్యురాతికిరాతబలంబులయఁదుఁ బ్రతిభటుమఖో
 ద్దీప్తితుం డగుతపను ననుకరించుచు, కోపోద్దీప్తితుండై మహారయంబునం బ్రవర్షించు
 శరవర్షంబునం బ్రచండానిలంబుచేతం గ్రీష్మోద్ధితం బైనపరాగంబునుంబోలె, తత్ప్ర
 మథసైన్యంబు విభ్రాంతిం బొంది, యితండు తపోబలంబున బాణంబుల నదృశ్యాకారం
 బులు గావించి ప్రయోగింపుచున్నవాడొ, కాదేని తదీయమాయావినిఘాతంబులై
 యుష్మదీయాయుధంబులు మగిడి మమ్ముఁ దాఁతుచున్నయవియొ, కాక యితనివలని
 గుణాతిశయంబుననొ భయంబునకొ తిరోహితులై యమరులు ప్రయోగించుచున్న
 వారొ, కాని యితరంబైన సముద్రతరంగంబులచందంబున నేతత్సాయకంబు లనేకా
 నీకంబులై పరఁగు తెట్లు! ఇతండు భండనంబు చాలించెనేని చరాచరంబులకు
 డేమం బగు, అట్లు గాదేని యిప్పుడ జగత్సౌఖ్యం బాపాదించునని భయంబునం
 దల్లడిల్లుచు, కోపోద్ధతుం డగువానిచేత శాంతప్రధానం బైనకార్యంబునుంబోలె
 మదోద్ధతునిచేతం బ్రియపననంబుచందంబునకొ బ్రబలం బగువైవంబుచేతం జాగ
 మంబునిధానంబున నాజిష్ఠునిచేతం బ్రకాశింపకుండె. తత్సాయకసమూహంబులం
 బలభటనికాయంబులకా మంబులం గప్పి మార్తాండమండలప్రచండప్రభాతండంబు
 పరిశోషితంబైన జలంబులపయిం బ్రసరించుచందంబున, మండలాకారత్వంబు దిక్కులం
 బిక్కిటిల్లుచుండ మహోత్సాహంబునం బొంగి జగదభ్యంతరపరిచ్ఛన్నంబుగా నం
 ధానమోక్షణంబు లెఱుంగరాకుండ నతండు పరిమండలిభూతంబుగాఁ బ్రయోగించు
 నిశితాంబుకనికురుంబంబున నత్యంతభీతిం గంపితవిజయం బగునర్హవిమనయనానీకం
 బ య్యుష్టనునిచేత నిర్జితంబై యాయుధంబులు విడిచి రణంబు చాలించి నిజపురో
 వర్తనుండైన శంకరుం గనుంగొన నెఱుంగక భయభ్రాంతిం జెంచుచు, నుక్కుచెడి
 పెక్కులెఱుంగుల నలుదిక్కులం బఱచిన నవ్వుదు.

౩౧.

మ. జయవాంఛల్విడనాడుచుకొ బఱచునా ♦ సైన్యంబులంజూచింకొ

దయబుట్టెకొ మదిలోననర్జునునకుం ♦ దర్శింపనట్లేకదా.

భయములైకిక్కిననీచశత్రులదయం ♦ బాటించిరక్షించినన్

నయమున్ గీర్తిమహాత్ములౌనరులక ♦ న్నంగా దెయ్యధంబులన్.

౩౨.

క. కరవాలచాపబాణో, త్కరములతోబలుచు నెడలు ♦ గనితలుముచును

క్కటినిలిచినసాధించుచు, హరుబలమును నొంచి మెఱసె ♦ నతిశుభయుతుడై. ౩౩.

క. నరుడిట్లుభీతిఁబఱచెడు, పెరసైన్యముమందగతిని ♦ పిఱుండందటిమెన్

ధరణిమహాత్ములువిరిగిర, తఱుముచుమఱిసొంపమదిని ♦ దలఁపరుగాదె. ౩౪.

ఎ. ఇవిధంబున జెఱచఱచి టిచ్చుపడి విచ్చిపఱచు తత్ప్రేమధానీకంబులం జూచి వినయ
మానమాననుం డగుచు సుస్థిరయశుం డగుట నబ్బలుబలు తిరుగుడుపడుటకు నుబ్బు
దక్కి- తత్సైన్యంబు నిలువరింపం దలంచి యడ్డంబు చొచ్చి తన్దణంబులకుం జేయి
వీచి యెలుం గెత్తి సేనానాయకుండైన కుమారస్వామి యిట్లనియె. ౩౫.

క. సమరముచాలింపకుండీ, సమయోధులుమీరలనుర ♦ సంఘము నెల్లన్

నమయించువారలితరుల, క్రమముననపక్షినిండఁ ♦ గా నేమిటికైన్. ౩౬.

క. దినకరకరసంపర్కత, నియమడితేజమునఁబొలుతు ♦ రీరలువృధగా

ననినోడిపఱచుమీకీ, ఘనఖడ్గములేలనవ్వఁ ♦ గారణమగుచున్. ౩౭.

క. వనచరసేనలఁగావక, వనమృగములజాడఁబఱచు ♦ వారికిమీకీ

ఘనశరములనగువేదన, వినుండెందునమానుననుచు ♦ వెనఁబరికింతున్. ౩౮.

ఆ. ఆతులమైనకీర్తి ♦ యమితప్రభావంబు, దీలువడఁగనిట్లు ♦ లేఱలుమీకు

నెందువలనఁబోవు ♦ నీయపక్షిదా, మెఱసిసాహసమునఁ ♦ దిరుగకున్. ౩౯.

ఆ. ఆసురవరుఁడుగాఁడు ♦ నహితులుండునుగాఁడు, కొండవంటిరక్క ♦ సుండుగాఁడు

అనికినుత్సహించు ♦ నలరాజునుండైన, పురుషుఁడదియుఁగాక ♦ భూవరుండు, ౪౦.

క. ఈతనిగీగతివెఱచుచు, భీతింబఱవంగనేల ♦ పిఱుతివకబలో

పేతులయియొదిలినిలిచిన, నాతత్ముగగెలువవచ్చు ♦ నశ్రమభంగిన్. ౪౧.

క. నునిశితబాణాసారం, బనుకంపతమందగతుల ♦ నడరింపుచుఁదా

వెనుకొనిపశువులఁదోలెడు, ననువునమియుఁదోలితూడు ♦ నజ్ఞతగరురన్. ౪౨.

క. హతుడైనచాఁడౌపురుషుఁడె, హతికిన్వెఱచఱచిపఱచు ♦ నతఁడొకభటుఁడే

పతియునుదామనుననివవి, హతుఁడగునాతండుపురుషుఁ ♦ డగుఁగాకెన్నన్. ౪౩.

ఆ. పుష్పసహజగుణముఁ ♦ బోఁగొట్టుకొనుకంటె, మిగులమూఁడుడైన ♦ మేఱతలఁచ

ముఖులులేకనేయు ♦ మణిభూషణముఱొప్పుఁ చెక్కుముఖులుసేర ♦ జెలుపుగలదె.

న. పరబలభంగవిస్ఫురద ♦ భంగశతాంగములిందులేవున

త్వరితతురంగపట్టాబ్జము ♦ వారణబృంహితగంధసింధుహో

త్కరములులేవయప్రతిహ ♦ తంబగునైశ్యములేదయీగతికై

బటవఁగ నేలశత్రుజిత ♦ పౌరుషులైయపక్షిరిమెందుచుకొ.

౪౫.

క. దినియందునుదైతేయుల, నవిరళగతిగెలిచివిజయ ♦ మందెడుమీసే

భువనీచులకనిరిపుష్పైఁ, గవియకమటిపాటిపోవఁ ♦ గాఢగదిట్టులకొ.

౪౬.

వ. అదియునుంగాక భవదీయాధిపుం దైవశంకరుండు పన్నిన కాత్రపునకు వెన్నిచ్చి
పటచుచుండు మిమ్ముం జూచి దురాచారధారాపరిపాలనంబునం బొందువిధంబున
నిష్పౌరుషత్వంబునం బొందుచున్నవాఁడు. పరిపంధినిర్వధననమర్థంబులై భయంకరా
కారంబులం బొచ్చుచు నిర్భయంబునం బరిరక్షాదత్తులై వైవమానుషాతీతప్రజ్ఞలితా
నోన్యనృపశగుణాతిశయంబులం బ్రకాశించు మీరిట్లు భేదించుబడి ప్రతాపాభి
మానంబులు విడుచుచుం బటవ నిమిత్తం బేమి! నిశితాసికాశలంబున నప్రతిహతం బగు
తేజంబున వెలుంగుచు, రణపటిష్ఠుల మగుమమ్ముం బ్రతిఘటించి ప్రబలుండై రిపుండు
విజృంభించి భాన్వత్కవచుండును మహోన్నతపత్నండును నై విశ్వప్రాణాపహరణ
కారణమహారణం బగురణంబునం జలంబునం జలింపకున్నవాఁడని రోషణంబున భీష
ణంబుగా మోహరించి నిలువం దగు; అట్లుంగాక, తదీయధూరశరాసారవిదారితంబు
లై యరదంబులం బటవరా కుండునట్లుగా గుప్పఁగూలం బడియున్న తురంగంబుల
వలనను, దంబోలిధారాసంభిన్నంబులై కూతిన కుంభినీధరంబులలీలం గనుపట్టు గంధ
సింధురంబులవలనం బ్రవహించు శోణితధారాప్రవాహంబులచేత నాకులంబై వియ
చ్చుల కుత్సాహంబు దీపింప, సాయోధనధూర్వహనవాహినీనవహాన్వీనృపవినిర్జిత
విన్నూర్జితపరస్పరవాక్కులహంబులను, మదగంధబంధురసింధురఘటాసంభరణవిజృం
భణంబునను, ఇతరేతరవిజయోత్సాహంబులను, పరివర్తితానుకారనముత్పితంబులగు
బంధురకబంధంబులం గనుంగొని ప్రకంపితసారధికంబుగా భయాతురత్వంబున నర
దంబు లడ్డంబుగా నీడ్చుచుం బటవతురంగంబులవలనను, శూన్యతూణంబులంగా
బాణంబులం బ్రయోగించి పరిపంధిమార్గప్రహరణంబుల విహరణంబు లుడిగి హాహా
కారంబుల మొత్తంబులుగాఁ గూలు రాహుత్తులవలనను, మహాపీయల కుత్సాహంబును,
భయభ్రాంతులకుఁ గ్రోధోపహరణంబును నగునట్లుగా మహోత్సాహంబునం జలంగు
సింహనాదంబులను, ధనుఃస్వంకారంబులను, పుంఖానుపుంఖరీబులై యనఁఖ్యాకంబులై
పరుగు, గురుశరగుర్జనంబులై నైవనశబ్దంబులవలనను, గజఘంటికామహారావంబులను,

రథనేమినిస్వనంబులను, పటహారపంబులను, భేరిభాంకారనాదంబులను, కేతవపటపట పటాత్తారంబులను, బహుతూర్వని నాదంబులను, బిరుదాంకతశంఖారవంబులను లోక భీకరంబైన సురాసురసంగ్రామంబునుం బోలె నతిఘోరంబుగాని యీ యాహవం బున కోపాటించి పటచుట కీర్తివంతులైన శూరుల కుచితంబుగాదు. తిరుగుండని యు క్కుమారుండు పురికొల్పిం దెఱలి యునేకవిధంబులం బఱచు తత్ప్రేమధానీకంబుల నిలువరింపుచు మందస్థితనుండరవదనారవిందుం డై యంధకరిపుం డగునయ్యిందు శేఖరుండు భండనోన్ముఖుండై గండుమెఱసి యురవడించిన నా నైశ్యంబులు రిపు శరాన్నిజ్వాలాజాలంబుల వేడిమిం బోడిమిసెడి పరివంధి బాణార్ణవంబున మునింగి యొద్దియునుం గానక దిగ్భ్రాంతులమై యున్న మమ్ముం దీరంబు చేర్చి రక్షించె నని యుకలంకంబుగా నా శంకరుం గొనియాడుచు సంతసంబునం బురికొని వెన్ను దన్ని నిలిచె నంత.

౪౭.

- క. హరుఁడుమినాకధ్వనిచే, హరితైలముపగులదిక్కు ♦ లద్రువఁగనరుపై
శరవర్షముఁబరఁగించెను, మెఱయుచు భూధరముఁగప్ప ♦ మేఘముబోలెన్. ౪౮.
- క. హరుఁడునునరుఁడునుబోరఁగ, ధరణీధరసదృశులైన ♦ తత్ప్రేమఘటాగిన్
వెఱచఱచిచిత్రరూపుల, కరణినివిస్తయమునొంది ♦ కన్లెనుచుండన్. ౪౯.
- క. నరుఁడురవడించియేసెడు, శరవర్షంబుడిపియపుడు ♦ శంకరుఁడుఁడిన్
గరలాఘవ మొప్పారఁగ, వరమార్ద్రసమితిఁబఱపె ♦ వాసవిమీఁదన్. ౫౦.
- క. పురుహూతసుతుఁడుదానవి, కరమగుదుగఁద్రుంచియుద్ధ ♦ కౌశల మొప్పన్
హరుమీఁదబాణవర్షముఁ, గురియంచఁజరియించుచుండ ♦ ఘోరాకృతియై. ౫౧.
- క. చలితశరాసనముక్తో, జ్వలకాండసూర్యర్ణదంశు ♦ చయములునిగుడన్
వెలుఁగుచుఁదోచెనునట్లెఱి, బలభేదనతనయుఁడపుడు ♦ భానుఁడుబోలెన్. ౫౨.
- మ. హరకాండాసనముక్తఘోరశితబా ♦ జాసారముంగప్పెన
వ్వుగుహూతాత్మజమార్గణాపలివేసెన్ ♦ బురఖానుశ్రుంఖంబుగా
వరుసంబర్యదుఁజండభానుకిరణ ♦ వ్రాతంబులంగప్పజం
ధురధారాధరభంగి వెంతయునువి ♦ ద్యుత్కాంతిదీపింతుఁడన్. ౫౩.
- క. తరేతినగుఁడుపఱపెడు, ఘోరశరాసారముడిపి ♦ గురుబాణవ్యా
సారముఁడదశనమార్గము, ధీరతనతికృతైహరుఁడు ♦ భృతిమోఱంగన్. ౫౪.
- మ. నకురామీభుభుయంకరోరుకిభిపిం ♦ ఘస్తోమసంజాతపుం
భాములఁదోల్చుశరంబులేర్చిగుణనం ♦ గంబాప్సబల్లివంటదా.

నమరంగూరిచిశంభుఁడేయననియ ♦ య్యాకాశముంగప్పెహే
మమయూభోఘమువిస్తరిల్లఁగఁదటి ♦ న్నాలానముద్దీప్యమై.

౫౧.

మ. నరుబాణంబులమీటిఘోరముగమే ♦ నన్నాటనజ్యేషవా
నరకేతుండునుబిచ్చలింపఁగనగేం ♦ ద్రస్నూర్తిశోభిల్లఁదా
హరికాంతుండునుధానితుండునుశివా ♦ గ్రాధిప్తితోద్దీప్యసు
స్థిరధీరోన్నతదుర్గ్రహత్వవిజయ ♦ స్థేమాభిరాముండునై.

౫౨.

ఉ. అంతటశంభుచేతవిక ♦ లాంబకుఁడైనరుఁడగ్నివోలెన
త్యంతముమండిపేర్చుచుబృ ♦ హజ్జటరాశివెలుంగనోషధి
సంతతిబ్రజ్జ్వరిల్లుహిమ ♦ శైలముచాడుననొప్పిచూర్గణా
క్రాంతముగాఁబురారివిశి ♦ ఖంబులుద్రుంచుచునేసెనుగ్రతక్.

౫౩.

క. హరుఁడపుడుగ్రతఁజూపుచు, దురమునఁగొళలముమెఱయ ♦ వోర్బలవిజయో
ద్ధురతంబాలిచెడుగరుపైఁ, బఱపెనమోహుంబకోగ్గ ♦ వక్త్రులువగునక్.

౫౪.

మ. స్థిరభానూజ్జ్వలబింబనింభవితసం ♦ స్థితాంశుజాలంబునా
హరకాండాననమండలాంతరవిని ♦ ర్యద్బాణసంఘాతమున్
మఱలంజేయుచునవ్వడర్జునుఁడుభీ ♦ మంబైనగాండీవని
ఘరనిష్ఠోషశరాలిఁగప్పెధనుర ♦ స్తోకప్రభావంబునక్.

౫౫.

క. శంభుఁడునెంతయురణసం, రంభంబునఁబేర్చితచ్చు ♦ రంబులనెల్లన్
సంభిన్నముసేసియవ, ప్తంభంబుననగునిఁబొదివె ♦ శరవర్షమునక్.

౫౬.

ఉ. అవ్వడునర్జునుండునుమ ♦ హత్తరశాతహారాంబకాఘమున్
గుప్పలుగూలమాటికిని ♦ ఘోరతఁద్రుంచిమహాగ్రహోగ్రుఁడై
యొప్పచుమానిసంఘముర ♦ ణోర్వినిజాడననేకఫల్గునుల్
గప్పిరొయంచువిస్తయతఁ ♦ గన్తోనఁజేసెనుజిత్రచారతక్.

౫౭.

సీ. గాండీవమండలా ♦ ఖండనిర్ముక్తప్ర, చండకాండోఘము ♦ ద్దండమాగుఁ
జండీశకోదండ ♦ సంభూతమార్గణ, మండలిఖండించి ♦ మెండుకొనఁగఁ
జండదానవజయో ♦ ద్దండులొప్రమఘలు, సారిదినచ్చెరువంది ♦ చూచుచుండ
శంభుపైఁజెనసియ ♦ జయలక్ష్మిఁజేకొనె, నత్యద్భుతంబిది ♦ యనుచుమునులు
తసువులుప్పొంగిపులకింప ♦ మనములందు, నెంతయునుబిక్కిటిల్లెడు ♦ సంతసమునఁ
బాహుభుజవీర్యశౌర్యప్ర ♦ భావములను, బ్రస్తుతించిరిపొగడిరి ♦ పాండునుతుని.

వ. ఇవిధిగంబునం బొగడు వడసి యవిజయండు శరాసారఘోరంబుగాఁ బోరునప్పు
రాగాతికదనకౌశలంబుఁ గనుంగొని కోపోద్దీప్తితుం డై యిట్లని వితర్కించు : ఏత
త్సంగరంబున మదనిని స్రుతశ్శామాయమానానూన కపోలభాగంబులఁ జేలువొందుచు,
మహోన్నతంబులై యాక్షేపించుచు, ఆక్షీణం బగుదర్పంబున రణదక్షంబులై మహా
పర్వతసన్నిభంబు లైనుత్తేభంబులమొత్తంబులు విహరింపవు. బహువిధకేతనమణి
చ్చాయాకలాపంబులం జిత్రభానుప్రదీప్తులకుం జిత్రత్వంబు సంపాదించుచుం బయోధర
గంభీరధ్యానాను కారపటు నేమి కారటనంబునం బరంగుమహారథప్రచారంబును లేదు.
సముల్లసత్ప్రాసార్తిమాలికావిరాజేచ్ఛామలశేనపుంజంబులను రంజిల్లుసముద్రోదకంబు
వెల్లివిరిసినచందంబున దిక్కులు పిక్కటిల్ల ననర్గళప్రచారంబులఁ బరతెంచుఘోటక
పటలంబునుం గనంబడదు. హతాహతోద్ధతధ్వనితవీరయోధప్రతిభటసముల్లేతటి
ద్వీపితభాస్వద్వివస్వదంశుప్రజ్వలితాయుతనిశాత హేతి ప్రపాతంబునుం దోచుదు. విలయ
కాలకాల ప్రభాజాల విశాల భూ సరితరథ నేమికాకంఘాణరింఖా సంఘాత సముద్ఘాటిత
సముద్ధితోద్ఘాతపరాగపటలంబు వియత్తలంబునం బ్రసరింపుచు, వీరవరణోత్సుకా
గతసురవారసుందరీనయనతిరో ధానత్వంబున నకాలరాత్రిం జేయుదు. పృథుతరనేమి
కానిష్ఠోషభీతంబు బగుతురంగమహేషారవంబులం బ్రబలంబుగా నిగుడు నవారణ
మదవారణబృంహితంబులు దుందుభినిష్ఠోషంబులం గ్రిందుపఱచువు. పారుషయశోభి
మాను లగువీరయోధులాయుధప్రహతుల మూర్ఖిల్లినం జేరునట్లుగా జలవన్నధారా
శితలం బగుతదనేకానేక పకరశీకరాసారంబునుం గనుపట్టుదు. అనర్గళం బగునేనా
మార్గంబు పంకిలంబై దుర్గమంబై దురపగాహవం బగుచు రక్తనదీప్రవాహంబునుం
బ్రవహింపదు. మదద్విరదరదనక్షతంబు లగువక్షస్థలంబుల గగననిపతితంబు లగు
బృందారకనముత్సుకోత్సర్జితమందారకుసుమదామంబులు మత్తద్విపంబులకు నెదిరించి
సోలిన వీరయోధులకు మూర్ఖలం దోచు నీకయుడుపుటయుం గానరాదు. కరికర
శీకరనికరపరివ్యాపితాధోరణధారణభర్తనిర్జితవర్ధరత్న ప్రభాపటలంబుమీఁదటం బన్ని
భాస్కరతేజం బింద్రచాపఖండోత్పాదనంబు గావించుటయుం గనంబడదు. పక్షో
పలక్షితం బగుమైనాకంబుచేతంబోలెఁ బరసామజంబులచేతం గలంచంబడి నైన్యం
బులు దైన్యంబునం బరిభ్రమించుచు సముద్రోదకంబులచందంబున ఘూర్ణిల్లకున్న
యవి. ప్రతిభటనేనాగజంబులమీఁద నలిరయంబుగా నరదంబులు బఱపుమహారథిక
యూధంబులకుం బదావరోధకం బగునట్లుగా మూలంబులకుం దునిసిపడియున్న
హస్తీహస్తంబులును విస్తరిల్లవు. గజారోహకులు ద్రెల్లిన గూలునంకుశమూలంబుల

బిరుదుచిహ్నములుగాఁ గట్టినమయూరపింఛాకలాపంబు కువలయశేఖరంబులం జేలు
 వొందు నిజకామినీధిలబంధం బగుకేశపాశంబువిధంబునం దదీయవత్సస్థనైవిస్తృతం
 బునుం గాదు. కల్పాంతకాలంబునుంబోలె నసంఖ్యాకంబుగా మహావీరలోకంబు
 సమయించుండ జగద్భక్షణలూపదీర్ఘజిహ్వచిత్రోగ్రాసనంబున నత్యుద్ధతం బైన
 మృత్యునిహారంబునుం దెలియంబడదు. మహారథిపరాక్రమంబును నిరిసించు నస్త
 దీయసామర్థ్యంబు చంద్రతేజంబుపయిం బ్రచండమార్కాండదీప్తి వెలుంగనియ ట్లీనీచ
 సంగరంబునం బ్రకాశింపదు. ఇది విరుద్ధంబును నత్యగ్భృతంబును నై యున్నయది.
 అట్టి మదీయశక్తివైకల్యంబు దైవ మాయావిశేషంబా, కాక యస్తద్భుద్ధివిపర్యయంబా,
 లేక మత్స్యరాక్రమంచె నప్తం బయ్యెనో, యిట్లుంగాక నే నస్తనుండనుం గానొ. మఱి
 యితరంబైనను గాండీపచండకోదండగుఃవిముక్తనిశాతబాణవ్రాతంబు పూర్వంబున
 శత్రుసమూహంబులమీఁదంబోలె నిష్ప డి కిరాతానీకంబుపయిం బరాక్రమింప
 కుండునే! అదియునుంగాక యితండు ధనుస్సోంబున నాకసం బపయింపుచుం
 గిరాతవేషంబున నుండుచుహాపురుషుండుగాని నిశ్చయంబుగాఁ జేష్టావిశేషంబు లూ
 హించినకార్తుకం బెడతెగక మ్రోయునట్లుగా గుణాక్షరలోధరణసంధానమోక్షణం
 బులు లేనయ్యె. కరలాఘవంబున శరౌఘంబులం బ్రయోగించెడు సుస్థిరానతాంస
 శిరోధరసంధానం బనాయాసఘటనంబుగా నిర్వికారం బగుముఖంబు సంపూర్ణ
 చంద్రానుకారంబై పొల్పెడు. కార్యవశంబున నా లీ ధాదివిస్తారపిశేషంబుల సుస్థిర
 దేహుండై సౌప్తవంబు మెఱుంగ జలాచలలత్యంబుల సమపాతంబుగా శరంబుల
 నాటించెడుసమయం బెఱింగి పరుని నొప్పించుచు నాత్మసంరక్షణంబు నేయుచుం
 బోరునైపుణ్యంబు భీష్మద్రోణాదులయందునుం గనుంగొనుట లేదు. వనచరుల కెట్లు
 సంభవించినో. అట్లు గావున నీతం డెల్లభంగులం గిరాతుండు గాఁడు. ఇట్లుసా
 ధారణపరాక్రమంబునం బోరునిమ్మహాపురుషుని విక్రమంబు దివ్యాస్త్రమహిమంగాని
 నివారింప నలవిగాదు. అల్పంబైనను రోగప్రాచుం బగుశత్రువివర్ధనం బనర్థంబు
 గావున సహించుట యుక్తంబుగాదని నిశ్చయించి యనివార్యవీర్యశౌర్యధుగ్యుం డగు
 నయ్యర్జునుండు ప్రముఖగణపరివృతుం డగుశాత్రువుం బరిభవింపంజాలు సమ్మోహ
 నాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించిన.

౬౩.

౬. భీమదావానలో ♦ ద్వామగంభీరమై, నీలజీమూతంబు ♦ లీలమెఱసి

తపనభేషోనిరో ♦ ధకలీలభూనభోః, త్తరమెల్లఁగప్పియు ♦ ధ్ధలిదలిర్ప

నివిడాంధకారంబు ♦ సెరయుంగవనిగవ్వు, తెఱగుననయ్యస్త్రీ ♦ తేజమపుడు
హరసైన్యములమీఁద ♦ నడరిబల్లిడిఁబర్చి, ప్రజ్ఞావిహీనంబు ♦ పరగఁజేసి
కడఁకఁజేప్తుడిపి ♦ గర్వంబుఁదూలించి, సమరకౌశలంబు ♦ సమయఁజేసి
కరణపటిమదప్పి ♦ కడుభయంకరమైన, నిద్రనొందఁజేసె ♦ సెరయనంత. ౬౪.

క. స్థిరతరగురుసారంబులఁ, గురువంశజులైనమిత్ర ♦ వలమునుబోలెక
వరధనువులువిడువకొం, దఱుమాన్పడియుండిరపుడు ♦ తత్పరవశులై. ౬౫.

ఆ. ధైర్యమువదలకయె ♦ ధగఁజేయులనూని, పొగరుకన్నులన్ని ♦ మూసికొనుచు
గజములట్లుక్రిందు ♦ కరములువ్రేలంగ, వివశులగుచుఁగొంద ♦ అవనిఁబడిరి. ౬౬.

అ. కాలమునులిలఁ ♦ గడఁగియుద్వృత్తిమైఁ, బాండవాస్త్రీమపుడు ♦ ప్రతిఘటింపఁ
గర్తఫలములెంచి ♦ కరములనుండక, కొన్నియాయుధములుఁ ♦ గూలెనవని. ౬౭.

వ. అంత. ౬౮.

సీ. మాయాతిరోహిత ♦ చ్ఛాయాశశాంకమా, శివునిశిరమునుండి ♦ యవిరళముగ
భానుబింబప్రభా ♦ పటలంబుకైవడి, నీప్యత్విశంగోగ్ర ♦ తేజమడరి
యజ్ఞానమూఁచుత ♦ త్వజ్ఞానముచుబోలె, నిర్జరాస్త్రీజమైన ♦ నిద్రనుడిపి
తెలివినెక్కొఁజేసి ♦ జలదముల్పటలి, తంబుగావించిచి ♦ స్తరతనొంది
యునయకాలముగతిఁజూడ ♦ నొప్పొసంధ్య, పగిదిఁదత్తైన్యములనేత్ర ♦ పంకజములు
వరునవికసింపఁగాఁజేసి ♦ వఱలెనవ్వు, డంతనద్దివ్యబాణంబు ♦ శాంతిసొందె. ౬౯.

వ. అంత. ౭౦.

తే. తెలివిమీఱంగనానిదఁ ♦ దెలిసిలేచి, మబ్బువిచ్చినదిమ్ములు ♦ మహేతమగుచు
నుడుగుణంబులఁదాల్చిన ♦ యొప్పుమీఱఁ, బ్రమథబలములువివిధాయుధములుదాల్చి.

తే. అంతనారాత్రిగడచిన ♦ సంతరిక్ష, ముబ్బునెత్తెడుగతిదిమ్ము ♦ లుజ్జ్వలతను
వెలసెకర్కాంశుజాలంబు ♦ విస్తరిల్లె, మొనసిదివలక్ష్మీరెండవ ♦ దినముఁగదిసె. ౭౧.

సీ. భుజవీర్యశాలియా ♦ విజయుండునవ్వేళ, సమ్మోహనాస్త్రీంబు ♦ శత్రుచేత
దుర్గంబుదిగ్గజో ♦ ధురతచేఁబోలెను, నప్రయాసతిభగ్ను ♦ మయినఁదాను
నురగేంద్రబాణంబు ♦ నరిబోసియేసిన, నదితటిద్దీప్యద్వి ♦ హగ్నులగయఁ
గాలజహ్వోభీల ♦ చాలనక్రియమీఱఁ, గడుభయంబునదేవ ♦ గణములూదుఁగ
నాకసముఁగప్పిదిగ్గజ ♦ హస్తరీతి, నీలమణిదీర్ఘకాయంబుఁ ♦ బోలిమెఱయ
లితగగనాల్లికణ్ణోల ♦ మూలికనగ, కాలుసర్పాలిగవిసెనా ♦ భీలమగుచు. ౭౩.

చ. ఇట్లు ఘోరంబుగాఁ గవిసి యా దుష్టరంగనికరంబు నిజపూత్యారోగ్యారితఘాతా
వృతాంకుజాలుండై యష్టకిరణుండు శీతకరుండై తోచు జగత్ప్రణాపహరణభీషణ
విషదృష్టిపాత్రంబు లగు నేత్రంబుల వినిర్గతంబు లైనపిశంకకాంతులు దిక్కులు
వెలుంగం జేయుచు, విశాలజ్వాలాకలాపంబులు విస్ఫులింగభీలంబుగా నిగిడింపుచు,
ననర్గళప్రచారంబులు మెఱచు విషాగ్నిఘాతావలదిగ్విభాగంబుగా భోగిభోగచ్ఛటా
పరిచ్ఛన్నం బై నభంబుశత్రుపరిన్యతం బైనపుటభేదనంబు ననుకరింపం జేయుచు, శత
నహస్రాయంతసంఖ్యాకంబులై తద్బలంబులం గన్న నవ్య డప్పగుపతియునుం దప్పక
తాక్ష్యోదయకారణమంత్రావిరుద్ధతం బగువైనాయ కాస్త్రంబు నరనాయకుండు నీతి
పారగత్వంబున రిపుకృతనిజమండలావరోధం బుడుపుత్రేఱంగున నబ్బుజంగాస్త్రంబు
భంగింపం బ్రయోగించిన నదియును గరుడశతనహస్రాయంతనియుతాకారంబులై
విగ్మత్సంకాశం బగుతేజంబున నాకాకనయనతిరోధానంబు గావింపుచు నభో
భాగంబునం బర్వి గరుత్మంజాతవాత్సోహితంబులై మహాగహనంబులు నిర్ణతృణాఘం
బులునుంబోలె నభ్రమార్గంబునం బరిభ్రమింపంజేయుచు, మినిశ్శిలాధాతువిశేషచ్ఛద
సన్నిభం బగుతేజఃపుంజంబు పశ్చాత్పురోభాగంబులం గప్పి గగనంబునం జరించు
విహంగమనంఘంబుల కపూర్వార్థత్యంబు గావింపుచు, నిక్షేణపక్షవిక్షేపంబునం బరి
భ్రమితసానుభాగంబై హిమాచలంబు మదరాగాగుణితగురుగుత్కాంతిపూరప్రపూ
రితమహాగుహాంతరాళత్వంబునం బ్రమత్తత్వంబునుంబోలెం గఁపింపం జేయుచు, నక్షం
దివాంతరం బైనసంధ్యాకాలంబునుంబోలెం బ్రకాశించుచు, భూనభోంతగాళంబులం
బిశంగత్వంబు నొందింపుచు, నంశుమంతాంతర్నిత్యంబు గావించి వనాంతరంబులం బ్రవే
శించుభీషాద్ధామధామంబునం బర్వి యధ్వరవిధ్యపచారదోషంబు ప్రాయశ్చిత్తకర్తృంబు
హరించుతేజంగున నమ్యురగనమూహంబులం బరిభవించిన.

౭౪.

చ. అసదృశలీలఁబూర్వకృత ♦ మైనశుభంబునుబోలెకాత్రన్యో

ల్లనితపరాక్రంబుసఫ ♦ లంబుగఁ జేయుచు నాగసాయకం

బసదుగసంహృతంబును ♦ నక్షత్రినెంతయుఁ గ్రోధదీప్తుఁడై

యనమశిఖానలాంబకము ♦ నర్జునుఁడే సెనుచు గమూర్తియై.

౭౫.

చ. అప్పడు.

౭౬.

సీ. దీప్తితోద్భావగర ♦ విర్యకృష్టిసారిత, జ్వాలాకరాళోగ్రి ♦ నలున మెఱయ

నురుమేఘపక్షిట్కల ♦ కుటుకునింహము భోలెఁ, బ్రాణికోట్లను మ్రింగు ♦ భంగిమెఱయఁ

- బ్రహ్మయాగ్ని నిగుడుచు ♦ భానుదీప్తిహరించి, విస్ఫులింగోదయ ♦ ప్రస్ఫురముగ
భీద్యమానాశ్శగం ♦ భీరధ్వసులుమీఱు, జంట పుష్పంటలు ♦ మింటికెగయ
వాయువశమునఁబడిడివ ♦ ప్రముసుబోలెఁ, గనకతుంగోగ్రశిఖరివై ♦ ఖరులఁదనరి
కాంచనానూనపట్టణ ♦ క్రమతకింశు, కోరుపుష్పితవనరీతి ♦ మీఱియపుడు. ౭౭.
- ఆ. పల్లవములరీతి ♦ భాసిల్లుశిఖలచే, మెఱసి కాల్చినీల ♦ మేఘనమితి
నద్రమార్గమునను ♦ శుభ్ర మైచూపట్టె, బ్రహ్మకాలరౌద్ర ♦ పటిమ మెఱయ ౭౮.
- క. లోలాభీలవిశాల, జ్వాలల నాగ్నేయశరము ♦ సైన్యము నెల్లెక్
కాలునిగతిసమయింపఁగ, శూలియువరుణాస్త్రమేసె ♦ సుశ్చిరభంగిక్. ౭౯.
- వ. ఆ సమయంబున. ౮౦.
- సీ. పర్వతోభయసమ ♦ ప్రాంతవిద్యుల్లతా, మేదురంబగునీల ♦ మేఘపటలి
దీప్తితాగ్నేయోగ్ర ♦ తేజంబుమాటుఁగాఁ, బటునటత్సూక్తార్ ♦ బహుళమగుచు
దివినుండిగంగదాఁ ♦ బ్రవహించుచిధమున, నవిరళజ్వాలిక ♦ లడఁగుచుండఁ
దప్తాయ సముమీదఁ ♦ దలకొన్నవిధమున, నంబుధారావ్రవా ♦ హంబునొరిగ
పూత్రులమించిమింటికిఁ ♦ బొగలునిగుడ, నడరియాద్దేంద్రసంభేచ్ఛ ♦ నట్లుఘేన
తతులునిగుడంగవద్రసం ♦ తతులుబర్వి, భీక రాకారనిష్టోప ♦ భీమణముగ. ౮౧.
- ఆ. చిత్రకేతుచాయ ♦ చీచాంబరములీల, ధూమసంవృతమయి ♦ తోఁచుచుండ
నిండచాపదీప్తి ♦ నెనఁగియాగ్నేయాస్త్ర, కాంతులపుడుచిత్ర ♦ గతులఁదనర. ౮౨.
- క. జలవర్షముపైఁగప్పిన, బలుపగునిష్టోపమడరఁ ♦ బాండుప్రభచే
నలఘుతరధూమపటలము, వెలయంగాళాంతినొందె ♦ వెరవఱియచటక్. ౮౩.
- క. సింధూర్జిచయవిభాసిక, బంభాఘోచ్చిన్నమగుచుఁ ♦ బావకశరసం
బంధాగ్నులుజలదచ్చద, సంధ్యావృతరాగలీల ♦ సమసంజాడక్. ౮౪.
- క. నీలాద్రినదృశజలధర, జాలంబులుకలయఁబర్వి ♦ సంధ్యావృతమై
యాలోగగనమువికసిత, నీలోత్పలజనితకోభ ♦ నెరయవెలింగెక్. ౮౫.
- వ. అంత. ౮౬.
- క. సానావిధరణకోవిదుఁ, డానన్దుమఁడపుడుశత్రు ♦ హననోత్సుకుడై
సానాశరములసేసిన, వానినిదుమఁడహరుడ ♦ చారణలీలక్. ౮౭.
- మ. హరుఁడీరీతిఁదదీయబాణమునఁబ్ర ♦ త్యస్తంబులంద్రుగపఁగా
నరుఁడు నేసర కేసియేసిమఱియం ♦ త్సంబోకదివ్యాస్త్రముల్

నిరసింహబడబాహుదర్పవిలస ♦ నీలస్వనంబోరెడక

వెరపుంజేవయులావుశౌర్యముధరక ♦ విఖ్యాతిగాఁబోరెడక .

౮౮.

సీ. అనుచునూహింపుచు ♦ నావదల్బాపఁగాఁ, బాలెడుదివ్యాస్త్రీ ♦ బాలమప్పు
డటువంటిమిత్రుల ♦ యందునుబోలెను, సంతర్పితములైన ♦ సంతనరుడు
పాసుపంబునుబోలె ♦ బటుశరాసమున, ధైర్యంబునులొక్కల్పి ♦ శౌర్యమునను
సమరాభియోగోత్స ♦ వసునదీపించియు, శాత్రువ్రాన్నతికాత్త ♦ సైంధవలేక
నుదిరికోపంబుననుదేహ ♦ ముబ్బుదటిగి, పొగలుగప్పిననగవహ్ని ♦ పగిదిఁదవరి
శత్రుభీషణవీర్యలే ♦ జములుజెలయఁ, బాదుకొనినిల్చిమఱియున ♦ బృహదుబలుఁడు.

ఆ. శత్రుదుర్గమునకుఁ ♦ జంచలంబందక, ధీరభావమపుడు ♦ తేటపడఁగ

పంశమానములను ♦ ఎదలనికీర్తిచే, భార్యచేతఁబోలె ♦ బరితిపించె.

౯౦.

క. హిమగిరిగెల్పెడుకొఱనువి, యనునయచుఁడునిగ్రహించు ♦ జాహ్నునిరభస

క్రమముననపకృతవీర్య, త్వయినొందుచుఁగోపమడర ♦ దహింపఁజేయఁజే.

౯౧.

ప. ఇవిధంబున ధైర్యవీర్యశౌర్యంబుల నవార్యుండై సాత్వి నిల్చి యవిష్టజయండు శాద్వి
కుండు శబ్దంబున భావార్థంబు సాధించు దలంచునందంబున సాయకంబుల విజయంబుఁ
గొనం దలంచి సంగ్రామోన్ముఖుండై ప్రతాపోద్దీప్తితుం డగుచు పూర్వయుద్ధంబుల
యం దిట్లు శక్తివైకల్యం బాపాదించునే యనుచుం బరితప్తుండై భీషణశేషోరగముఖో
ద్ధాతుమహావిసాగ్ని జ్వాలాకలాపంబునుబోలెఁ గ్రోధంబునదనంబున నిండివేలుంగం
గోసానుజితనేత్రంబుల బాష్పంబులు నొరఁగ నంగరవిభ్రమంబునం బరిభ్రమిత
శిరస్కుండై సాంద్రరోషశంతప్తం బగుముఖంబు నైత్యోపచాగంబు నేయం బోచు
తెలుగున ఘర్షణంబు నెరయం భృకుటిసంఘటితవికటితచటులా ననంబు మెలయఁ
గ్రోధాధికారావృతుండై నీలనీడపరిచ్ఛన్నత్వంబున వర్షోన్ముఖహేతుకం బగు
నూర్ధ్వప్రసారితగభస్తిస్తోమంబులు విస్తరిల్లం బ్రకాశించుచండమూర్తాండుండునుం
బోలెఁ బ్రదీప్తుఁ డగునయ్యాఖండలనందనుండు దిగ్విదండకుండాదండసముద్దండం
బైనబాహుదండంబున భద్రగజం బద్రిశిఖరంబునుబోలెం బయోధరగంభీరభావనం
బునం బ్రచండం బగుకోదండం బఖండంబుగా మ్రోయించుచు, వప్పురారాతిపదాతి
చేతోజాతంబులం జిత్తజండు ప్రియజనధ్యానంబులచేతంబోలెం బ్రకాతబాణపాతం
బులం బ్రతప్తంబు నొందింపుచు, నప్రతిహతఘోరశరాసారంబులం బరఁగించిన శాస్త్ర
జ్ఞానియందు వాదిత్వంబును, వీతరాగులయెడల గుణాపేక్షయు, నగోచరం బైనవర
బ్రహ్మంబునందు వాక్యంబునుం బనిగొననిభిధరింబున నమృతదేవునిదేహంబునం దత్సా

యకసముత్కరంబు నిష్ఫలంబై హైమంతభాస్వంతాంశుజాలంబువిధంబున మహా
న్నతం బైనశైలంబునుంబోలెఁ బ్రకాశించునప్పినాకపాణి నొప్పింపం జాల దయ్యె.
అప్పు డప్పుశుపతియును వప్రక్రీడాసముద్ధతం బగుదురంతద్దిగ్దంతిదంతప్రభేదనపాటవ
ప్రహరంబు హరియించు తెఱంగున నతనియవక్రచరాక్రమం బువసంహృతంబు గావించు
పురు, రణోద్ధరణ సమర్థం బగుప్రతాప బద్ధివిజరాజనందనునకుం దల కొనునట్లుగా
బ్రహ్మాదిమూలకారణం డగునాస్థానం డపాండుడనేయుమీఁదివాత్సల్యంబునం దదీ
యాభిభవంబు నైరింపుదు.

౯౨.

క. ప్రతిహతుఁడయ్యెనునీతఁడు, వితతివరాక్రమమువెలయు ♦ పేడుకత్తోఁదా
నతులయశంబుననుద్దీ, పితుఁడయ్యెడుసూర్యుపగిది ♦ భీకరలీలక.

౯౩.

ఆ. ఇతనిపౌరుషంబు ♦ నెల్లనుజూచుచు, భీలిఁదేజముడిగి ♦ పెంపుదటిగి
కాంతిదఱుఁగుదీప ♦ కలికయుఁబోలెను, దర్పముడిగెనైవ్య ♦ తదిదలంప.

౯౪.

క. మదముడుగుదంతిప్రతిగా, నెదిరించినమత్తకరికి ♦ సంతయుఁగెలువక
విదితంబగుగతినితనికి, నదనం గెలువంగనులభ ♦ హుచుంచోఁచెక.

౯౫.

క. అనియారీతినిశంభుం, డనుచుచుగుపార్థుక్తిర్తి ♦ యరిమధ్యమునక
గొనియాడుచుమతీక్రమమున, ననినాతనిగెల్చియోడు ♦ నయ్యెడఁదలఁచెక.

౯౬.

ప. అంత.

౯౭.

సీ. తవనియావిజయుని ♦ యపరిమితంబైన, బాణావళినిభూత ♦ పతిబలంబు
నఖిలజీవులుభూమి ♦ నాజ్ఞాస్థిధమా, జాతిధర్మముమించ ♦ జాలనట్లు
నైరింపఁగాతేక ♦ సతతంబుభయమంది, యాకులంబగుచును ♦ గోకులంబు
నిశివేళలనువర్ష ♦ నిష్టోషమునుబోలె, ఘనబాణరవితాంధ ♦ కారమడర
సతఁడుబరఁగించుశరవర్ష ♦ వితతరవము, వీనులెల్లనుబగిలింపు ♦ వివశమగుచు
వినుచునంతంతనిలిచిక ♦ నైనునునుండెఁ, జిత్రరూపంబుపగిదిసి ♦ శ్చేష్టితముగ.

చ. అపుడప్పార్థుఁడుహస్తాలాఘవసము ♦ ద్యులీలబాణావళిక
నిపుణుండైవరఁగింపుదుకభయమునక ♦ నిర్విణ్ణులైనట్టియా
రిపునైన్యంబులకుంగనంబడియెభూ ♦ రిప్రక్రియకాదుష్టరో
గపరీతంబగులోచనాళికినిశా ♦ కాంతుండుపెక్కొగతిక.

౯౯.

ప. అంత.

౧౦౦.

సీ. సైన్యకంపంబున ♦ శంభుదేహముజలా, శయములకల్లోల ♦ చంచలముల
ఛాయామయ్యుండైన ♦ ఛాయాధిపాకృతి, కరణిభేదతమీఱు ♦ దరళమగుచు

నిర్వికారుండౌట ♦ నెరియఁబెద్దలచేప్టు, లవితర్క్యములుగాన ♦ నపుడునరునిఁ
గదిసియుఁగోపంబు ♦ గదురకఘనభుజ, విస్ఫార్యమాణమా ♦ వింటిసారి
కుపితకాలోగ్రతోద్బంధ ♦ గుణవిభాతి, దుష్టతత్వకసింహాగ్ర ♦ తులితగతులు
దనరసాకర్షణమునేయు ♦ చునువెలింగె, నుగ్రుండప్యేళఘనరణో ♦ దగ్రుండగుచు.

చ. కుడి నెడమన్నడిందిగియు ♦ ఘోరధనుగ్రణచండనిస్సవం
బడరఁగనత్తఱింబాలించె ♦ హస్తీపకుండవలించిపల్కినక
గడఁగిమదోద్ధతింబెరుఁగు ♦ గంధగజంబనుశంకపాఘ్లోఁ
బొడమఁగఁజేయుచుకదన ♦ భూరిభుజావిభవంబుమీఱఁగక. ౧౦౨.

క. శరవర్షంబునప్రతిగాఁ, ఒరఁగించెడుపార్థబాణ ♦ పక్షిమరచ్చెక
శరనిధిజలచరచయమునఁ, దఱచుగనది నెదురువచ్చు ♦ తత్కులముబలెక. ౧౦౩.

సీ. పరిపంథిమార్గంబు ♦ ప్రతిబంధముగఁజేసి, మంతర్విభేదంబు ♦ నాచరించి
వివిధవిధ్వంసన ♦ విధిమీఱనవిదితో, పాయప్రయోగతి ♦ పార్థివుండు
శత్రువిచ్ఛేదంబు ♦ సరగఁజేసెడులీల, సగపినయ్యిష్టను ♦ సాయకముల
నడరిపైరాకుండ ♦ నడుమనేభేదించి, శరమోక్షసంధాన ♦ మెఱుంగకుండఁ
జండకోదండగుణము ♦ ద్వండవము, నిండిబ్రహ్మాండమవియింప ♦ నిశితఘోర
సాయకాసారమడరించి ♦ శకలములుగఁ, జేసెనవ్వేళనాచంద్ర ♦ శేఖరుండు.

క. ఈకరణివితథమైనను, నాకవ్యడిక్రోధమడర ♦ నడరించుశరా
నీకమరయమునసభయా, నీకంబుగవ్రాలెవిషమ ♦ నేత్రుండుజూడక. ౧౦౪.

అ. పార్థఁడేయనివిడ ♦ పద్ధతిఁబరలెంచు, బాణవితతిహరుండు ♦ భంగపఱువ
సాధుజనులకనవ ♦ నరమునందునుబోలె, నపుడుధృతిదోఱంగె ♦ నన్దునునకు. ౧౦౫.

క. వరుననధోముఖమైపడు, నరసాయకనికరమెల్ల ♦ నడుమనఱికియా
హరబాణపక్షిమెఱసెను, నిరుపమరణకర్తృఫలము ♦ నెరియఁగనంతక. ౧౦౬.

ఆ. అప్పడన్దునుండు ♦ నత్యంతలాఘవ, పటిమమెఱయఁబఱువు ♦ బాణరాజి
శంభుమార్గముల ♦ నమయించియాకుల, పడుబలంబునాటెఁ ♦ బటురయమున.

క. నరుఁడెచ్చియురవణించినఁ, బురహరుండునిదాఘవర్ష ♦ మునుబోలెనుదాఁ
బరఁగించెనుశరవర్షముఁ, గరలాఘవపటిమమెఱయఁ ♦ గడురభసమునక. ౧౦౭.

ఆ. హరుండుప్రియచిక్కిల్ల ♦ డైపరఁగించెడు, మర్తవరిమృతోగ్ర ♦ మార్గణములు
వరముమిత్రునర్హ ♦ భాషణంబులలీల, నరునకపుడుప్రీతి ♦ కరములయ్యె. ౧౦౮.

- ఆ. ఆపును నిజశరంబు ♦ లతి రేకమున బొందఁ, గరము శక్తిడఱుగ ♦ నరుని బాణ
పట్టెఁజూచి ప్రమథ ♦ బలములు పెల్లార్ప, నధికముహిమ వెలయ ♦ హరుఁడుమించె.
- సీ. ఘనతపోవీర్యంబు ♦ లనునయుద్ధతిమీఱఁ, గదనాబ్ధిదరియింప ♦ మదిదలంచు
నరుని బాణములెల్ల ♦ హరియించెఁదపనుండు, జలములనివిరించు ♦ చందమునను
నంతనన్దునుఁడుబా ♦ జాంతర్దిశ్చంద్రున, శూన్యతూణయుగంబు ♦ వన్యగజము
జలమెల్లఁద్రాచిన ♦ కైలాశ్యగర్తంబు, నంచునుదృష్టచే ♦ హస్తీయొకటి
కరముచాచినలీలను ♦ శరములున్న, పనుచుహస్తంబుఁబలుమాఱు ♦ జోనిపియప్ప
డర్థహీనతఁజెప్పనూ ♦ రాడకుండు, బంధువునిబోలెఁబలుమాఱు ♦ బరికృశించి.
- క. ఘనతరవాణగ్రహణం, బునకైపలుమాఱుతూణ ♦ ములునిజహస్తం
బున వెదకివెదకిశరములు, గఁబడకుండంగనరుఁడు ♦ గతేజుండై. ౧౧౩.
- క. ధరగెలువఁగమదిదలంచిన, ధరణీశుఁడునీతివికల ♦ తనుగుంచునుదా
మఱిమఱియూహించెడుగతి, శరధులుపలుమాఱుఁడడవు ♦ సరభసమొప్పక.
- ఆ. ఇట్లు వెదకివెదకి ♦ యిషులభ మొందక, పరికృశించునరుని ♦ పార్శ్వములను
శూన్యతూణయుగము ♦ జూపట్టెవిగతాంబు, లైనపూర్వపక్షి ♦ మాఘలనఁగ.
- ప. అప్పడు. ౧౧౬.
- ఆ. శూన్యతూణయుగముఁ ♦ జూచియడలెఁగాని, యమ్ములఁగుటకెడ ♦ నుమ్మలింపఁ
డయ్యెనతఁడుపెద్ద ♦ లాత్తదుర్దశమాని, యాప్తశూన్యతకును ♦ నార్తిబడరె. ౧౧౭.
- ప. ఇవిధంబున నా కవ్వడి దివ్యాస్త్రంబులాదిగాఁగల నిఖిలాస్త్రంబు లా శంకరుమహి
మానుభావంబున నంతర్దితంబులైనం బ్రతిక్రియ సేయ నెఱుంగక కృతోపకారంబు
లైనతూణీరంబులవలన మిత్రపలంబువలనం గృతజ్ఞుం డైనసాధుజనుండునుంబోలె బలా
త్కారంబున విశ్లేషత్వంబు నొంది యపు డయ్యుష్టమహస్తంబు పశ్చాత్కరణంబున
నత్తూణీరయుగశంబున కుపకారత్వంబును సంధింపం దలంప నుద్యుక్తం బై యుండె
నట్లేకదా సంభావితం డగువాఁడు సత్క్రియావైఫల్యం బగునెడం బ్రభువురో
భాగంబునం బిటుతివక నిలుచుట సాహసికత్వం బగుం గావున నివ్వధంబునం బురో
వ్యాపారకరవిహారుండై విగతశరవిహారణంబునం బిటుతివెయక నిలుచు నా సంక్రందన
నందనుం గినిసి శంకరుం డహంకరించి తత్సార్థవిచారమధ్యంబున నిరుత్తరుం జేసి
నిఖిలార్థసంవేది యగునెఱవాది నిగ్రహస్థానంబునం బ్రతివాది నొప్పించుతెఱంగున
మహాపావకమయంబు లైనసాయకంబుల నాయంబులు నొప్పించి సత్వరంబుగా మణి
గణఘృణిప్రద్యోతితహైమరేఖావిశంకటం బగుతదీయకంకటంబు చండకిరణతిరోహిత

పరిమండలీకృతతటిత్సమంచితమరుద్విచ్చిన్నాభ్రఖండంబునుంబోలెఁ బ్రచండకాండ ప్రయోగలాఘవంబున హరించిన బ్రదీప్తుం డగుభాస్కరుండునుంబోలెఁ బ్రకాశింపుదు మహచ్ఛాఁశోల్లేఢకఠోరాసివిశేషంబునం గంచుకవిచ్చిన్నం బగుమహానాగంబు చందంబునకా బ్రతిబద్ధద్విపోన్ముఖనిబద్ధక్రోధోద్ధతప్రచండశుంఠాదండ సముద్బండం బగుమత్తకుండాలుం బగువిధంబునఁ బ్రాప్తాప్తామేఘ సంఘాతభీషణనిర్ఘోషణసంబోధిత మహామహీధరగుహాపినిర్గతనిర్గళభవనితసముద్ధతరంహం బగుసింహంబు ననుకరింపుదు, ధూమరహితశ్వాలాభీలకాలాగ్నిసంకాశంబై మహాతీక్ష్ణత్వవైరనిర్మాతకత్వరణదుర్దవ మనస్తైన్యత్వ తేజోధికత్వంబులం బ్రజ్వలితుండై యుండె నప్పుడు తనుత్రాణంబు తోడంగూడం దూఱిరయుగ్గం బచేతనం బయ్యును జేతనత్వాపేక్షితం బైనవిధం బున వాఙ్ముఖంబుగా భూతలనిషత్తీతం బయ్యె. ఆ సమయంబున నిర్మలం బగునభ స్థలంబునం బ్రకాశించుభాస్వంతుండునుంబోలె సత్వగుణవ్రధానుండై యుండు నగ్గాండీవిం గిట్టి విశ్వకర్తభాస్కరుంబోలె శస్త్రాభిమర్శితుం జేసినం దత్సాయకాసారం బులకుం జలింపక నిజరోషతనుత్రాణాయమానుండై యానుపూర్వాద్యుతబాహు లీల లూప్సనను స్రవప్రధిరనంలిప్త గాత్రుండై పార్శ్వప్రఘాతంబుల భూతలంబు గంపింప నార్పుదు మహాశనిసంకాశంబై శశాంకశకలాకారపాండురం బగుగాండీవచండ శరాసనాగ్రంబున నయ్యుగ్రుం బొదివి మదద్విరదంబు మహీరుహాస్థంభంబునుం బోలెం బొడిచిన.

౧౧౮.

క. పొడిచినతద్ధనువప్పుడు, మృడునియెడకలీలమయ్యె ♦ మిహిరునితేజం
బడరెడుజహ్నుమహాముని, యెడనుద్ధతివచ్చుగంగ ♦ యింకినమాడ్కిక్. ౧౧౯.

తే. ఇట్లుచాపంబువోయిన ♦ నిండ్రసుతుండు, వితరణయులేనిసత్కార ♦ గతినివాజి
కర్తమునకంతశక్తుండు ♦ గాకహరుని, శరవిదూరవిఘాతల ♦ జాలడ్వస్నే. ౧౨౦.

క. ఆసన్నశుభఫలూదయ, భాసురవీరవ్రతాను ♦ పాలకునియతిం
గాసిలెహరుశరములనుప, హాసాదులచేతఁదపసి ♦ పలెనవ్వేళక్. ౧౨౧.

సీ. అంతనయ్యర్జునుఁ ♦ డాపన్నివారక, మగునట్టిశరణంబు ♦ నందురీతి
ఘనకార్యసిద్ధిసా ♦ ధనతఁగాంచినలీల, నన్యదుస్తరితే ♦ జోధికతను
దీపించుఘనదృఢ ♦ దివ్యఖడ్గంబందె, మూర్తితాహంకార ♦ మునుభజించు
చందంబుననుగేల ♦ నందిశంకరుబాణ, వితతిఖండింపుదు ♦ వివిధగతుల
విలనదర్కాంతుసిహితోర్తి ♦ కలఁదలిర్చు, వారిరాశివిధంబున ♦ ధీరుండగుదు
ఖడ్గనిపుణులువిహరించు ♦ గతులుదనర, సరుండువిహరించెబీరంబు ♦ మెఱయనపుడు.

మ. నలిలా కాశములందుభానుడుప్రతి ♦ చ్ఛాయాస్వరూపప్రభా
విలసన్తూర్తియుగత్వమొందుచుమహా ♦ విస్ఫూర్తిదీపింపమలా
గులనయ్యుష్టనుడాకసంబునరణ ♦ త్రోణింబ్రకాశించెవీ
రలసద్భాసిక రాసికాశలమహా ♦ ప్రావీణ్యతల్మిఱుగన్. ౧౨౩.

మ. కఱకంతుండపుడు గ్రసాయకమునన్ ♦ ఖండింపనప్పార్థుచే
గర మొప్పారుక రాసిదీప్తులడరం ♦ గానంతెడుత్తున్నలై
ధరమిడంబడెభూరిమేఘనిపత ♦ తృదామినీజాతవి
స్ఫురదగ్నిప్రభమిఱభూతగణముల్ ♦ సూడంగఘోరంబుగాన్. ౧౨౪.

క. ఈపగిదినినిజఘనఖ, ధ్వాపహరతంగదనవిముఖుఁ ♦ దైన్యరండంతన్
దీపింపకుండెరువుపూ, త్రొవంబుననమరభూమి ♦ దరినన్వేళన్. ౧౨౫.

ఆ. ఇట్లుభంగమొంది ♦ యొంతయుఁగోపించి, భుజనహాయుడయ్య ♦ విజయవాంఛ
వృక్షగుగ్గకరక ♦ వృష్టిబోలెనుబాఢుఁ, డశ్శనర్షమవ్వు ♦ డడరజేసె. ౧౨౬.

ద. అడగులిలావితానగుపు ♦ డాహుడుగ్రతబాణరాజిచే
నడంగంగజేసెనన్నరుండ ♦ హంకృత్తిమిఱంగఁబాటవంబులన్
గడువడిభూనభోంతరముఁ ♦ గప్పినిగంతములెల్లనిండఁగా
బడిబడి నేసెబాహుబల ♦ భాసితుడైపిఱుతీయకెంతయున్. ౧౨౭.

చ. శకలములైనకొమ్మలను ♦ జక్కుగుచ్చర్షముడుల్లుపర్ణముల్
వికటతరాలుపున్నముల ♦ విశ్లగ్ధమైనరసాంబుపూరతన్
వికలములైనమూలముల ♦ వృక్షవితానముదెల్లనేసెఁదాఁ
బ్రకటరణోర్విదేవతకుఁ ♦ బారణచేసినలీలశంభుఁడున్. ౧౨౮.

మ. నరుండంతన్ సరిదుత్తరస్తకరిదం ♦ దంబాప్సంగంప్రవా
హరియొద్దండశరప్రవాహమునకై ♦ దానాభిముఖ్యంబుగాఁ
గర మొప్పన్వడివచ్చిశంకరునివ ♦ తుంబుద్ధతిన్ బాహువి
స్ఫురితోగ్రస్ఫుటముప్రిఘాతలవడిన్ ♦ స్రుక్కించెన్సాధత్యుడై. ౧౨౯.

సి. కడఁగియశోలత్తి ♦ గలుగునుపాయంబు, చింతించితాశత్రు ♦ సేనతోడఁ
గినిసిదుగ్ధభమైన ♦ ఘనపరాక్రమమొందఁ, గోరుచుదగ్గరఁ ♦ జేయవరుని
యోధత్యమవ్వుడా ♦ హరుఁడులైశవమందుఁ, గడుప్రియంపదుడైన ♦ కొడుకుసేయు
ధుడుకులుజనకుండు ♦ గడుకూర్చిసైనిచు, చందానసూర్పువా ♦ త్వల్యమలర

నంతభుజయుద్ధసన్నధుఁ ♦ డైనవరుని, తోడ నెదిరించితలవడె ♦ ధూర్జటియును
ముష్టియుద్ధంబు నేయంగ ♦ మొనసియపును, పరంగయాజీరధనువులు ♦ పరిహరించి

౮. ఘనకతోరముష్టి ♦ ఘాతలనొప్పించె, నరునిపారుడుహరుని ♦ నరుడువోడువ
ముష్టిహతులరవము ♦ మొనసిగులయందు, గుహలఁబ్రతిరవంబు ♦ బహుశమయ్యె.

౯. హరుడపుడురవడిఁబొడిచెడు, కరనిహతులునరునకునును ♦ ఖంబుగనుండెన్
దురమునరౌద్రతనొందిన, నరునకునుఖిదుఃఖములును ♦ నంబునఁగలవే. ౧౩౨.

౧౦. నరునివరముష్టినిహతులఁ, దొరఁగెడురుధిరమునవోఁగి ♦ నోరంతరము
గ్గిరితటమనహుఁడొప్పెను, జరరాగుణరాగపిహిత ♦ జలధరభంగిన్. ౧౩౩.

౧౧. ఊరుసహ్యగిరితటంబును, దఱచుగవడిఁదాఁకుజలధి ♦ తరగలభంగిన్
నరవరముష్టిప్రహతులు, కఱకంతునియురముదాఁకె ♦ గడురయ మొప్పన్. ౧౩౪.

౧౨. కఱకంఠోద్ధతహస్తయుగ్గవిలస ♦ ద్దాఢాయతాయత్నని
ఘోరసంఘాతలఁగంధరంబగలన ♦ తుల్ఘూర్ణిలకాసోలుచున్
వెరవొప్పంగనుమాడు నాల్గుడుగులన్ ♦ వేకిట్టియప్పొప్పుడా
హరునింబాహులుబాహులుస్పృశియు ♦ ద్యస్తీలఁబట్టెంగడున్. ౧౩౫.

౧౩. పట్టినబాహుశృంఖలిత ♦ బంధనవైఖరిమీఱఁబాదసం
ఘట్టనముష్టిఘాతలఁబ్ర ♦ కంపితభూధరలీలనిద్దఱున్
గిట్టుచుఁబాయుచుంజెలఁగి ♦ కేవుననార్చుచుఁబార్థకంకరుల్
చుట్టునుద్రిప్పియొండోరుల ♦ స్రుక్కఁగ నేయుచుఁబోరిరుగ్రులై. ౧౩౬.

౧౪. ఇతఁడునరుఁడితఁడుశంకరుఁ, డతఁడీతనిపైనొలేక ♦ యితఁడాతనిపై
నతిరయమునఁబడిరోయని, యతిభీతిఁబ్రమధగణంబు ♦ లనఁదెనఁగిసాగిన్. ౧౩౭.

౧౫. ఈలీలందగవారువోరిరపుడెం ♦ తేతద్భరంబోర్వకా
వైలంబాత్తవిభీతిచేబలెనుద ♦ చ్చాంచల్యతంగంపిలన్
లీలన్నిల్చిననిల్పుచుంగదిసికే ♦ లిన్నిక్కినన్నిక్కుచున్
గాలోద్యద్భుజదర్పముల్యెలయనా ♦ క్రాంతోద్ధతింబొల్పుచున్. ౧౩౮.

౧౬. వెండియు నివ్విధంబున మెండోరం గదిసి విశృంఖలనిహారం బొప్ప మల్లయుద్ధ
సన్నధులై శృంఖలాయమానంబుగా బాహువులు బాహువులం దెనచి పదంబులు
పదంబుల బంధించి మల్లరణకరణనైపుణంబు మెఱయం బట్టువదలి పశ్చాత్తలంఘన
కాశలం బొప్ప పిఱిందిదనకుం బాయ లంఘింపుచు, మల్ల చఱచి కంఘాళించి భుజా

స్థాలనంబులు సేయుచుఁ దిర్ఘక్ష్రిసారితవామహస్తమధ్యాంగులిప్రచారనంబు మె
ఱయఁ దదంతరవిస్తృతసవ్యకరముష్టిప్రచారంబులు దీపింపం జేందించుచు, పరస్పరో
చ్చారితతర్జనభర్జనపీఠాలాపంబులు వెలయం బరిభ్రమణంబు సేయుచు, పదఘాతనిప
తితత్పత్తితజలాక్రామితసరిత్పలిఫలం బగునట్లుగా సముద్ధతిం గదిసి పట్టి యిత
రేతరికరలాఘవంబులు మెఱయం బటారయంబున ధరణీధరసహితంబుగా ధృతలంబు
గంపింపం బట్టువదలక భూమిం బడి దృఢముష్టికరంబులు వెలిగాఁ బ్రసారింప నితరే
తరశిరఃప్రహరణంబులు సేయుచు, కులాలకచక్రభ్రమణానుకారంబుగాఁ గరచరణ
కరణపరిచయంబు మెఱయం దిరుగుచు, సముత్పత్తితోల్లంఘనచాతుర్యంబు వెలయం
బట్టువదలి కుప్పించి పాయ నుగుచు, కరపదపరిమర్చితభూతలముహార్దుహురు
త్పత్తితోద్ధతిం బొల్పుచు, గగనభాగంబున కెగసి మండలప్రచారంబుల విహరించు
చుం బోరునెడ, వియదుత్పత్తితుం డగునమృదనదమనుపదయుగళంబు నిజకరద్యయం
బునం బట్టి భూతలంబు చిక్కిం ద్రొక్కి చోర్బలంబు మెఱయ నిక్కి యక్కపి
ధ్వజండు ధరణీతలంబునం బడం దిగిచిని విస్తయం బుది యప్పాపకర్తనాశంకరుం
డగుశంకరుండు నశ్రమం దైనయప్పాండుసూనుం బట్టి విశ్లేషాశ్లేషంబున వక్షఃపరి
పీడితుం గావించి యతండు గావించుచుహస్తపండునకంటె నత్యంతనంతోపావహం
బగునాహవంబునకుం బ్రీతుండై మహోత్సాహంబునం బొంగె నట్లేకదా మహాత్ము
లైనవారలకు నిఖిలగుణప్రకాశకారణం బగుతపస్యాచరణంబునకంటె నతిరిక్తంబైన
నిజసత్వంబును నత్యాశ్చర్యకరంబుగా నుపకారకారణం బయ్యె. ఇవిధంబున నవ్విజ
యంబి ధైర్యవీర్యధౌరంధర్యత్వంబునకు సంతసిల్లి కిరాతరూపంబు విడిచి హిమవచ్ఛు
భ్రభస్తపరిష్కేగాంగుండును శీతమయూఖరేఖావిరాజితజటామకుటశేఖరుండును ననర్థ
మణిభూషణవిభూషితుండును వృషభాధిరూఢుండును నై యత్యంతమనోహరాకా
రంబునం బ్రసన్నుం దైనయప్పరి మేల్వరుం గనుంగొని యయ్యర్జునుండు పునఃపునః
ప్రణామంబు లాచరింపుచు, తత్సాన్నిధ్యవిశేషంబున నిజతూణీరకార్చకవర్తాసిధారి
యై పూర్వాకారంబునం బొల్పుటకు విస్తయంబునం బొంది నిశ్చలండై యుండె నా
సమయంబున.

౧౩౪.

- సీ. మందారనవచిత్ర ♦ మహితపుష్పంబులు, భువినిండవర్నించె ♦ సవిరళముగ
బోరుననురదుండు ♦ భులుమ్రొసెదివినుండి, బాటెంపబడకహృ ♦ ద్యంబుగాఁగ
నింద్రాదిదిక్పాల ♦ సాంద్రవిమానాఘ, రత్నావలీప్రసా ♦ రతమదనరి
తారకావ్యాకీర్ణ ♦ తనుబొందినటువలె, గగనంబునదమల ♦ కాంతి మెఱయ